

NSAN MATEO

RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'À BI 'YOFO NSAN MATEO

Yá mudi jǎ'i de ra Jesucristo
(Lc. 3:23-38)

1 ¹ Nurá mudi nuna t'ofonǎ ma da ma to'o gue'ɥ yá mbøxita ra Jesucristo. 'Na de gue'ɥ ndu ra Davi ne ndu ra Abrá.

² Ra Abrá bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Isaac, y ra Isaac bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Cobo, y ra Cobo bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Judá co ma'ra yá cu.

³ Ra Judá co rá 'behñǎ rá thuhu ra Tamar bi me'tsa yoho yá t'ɥ yá thuhu ra Fare ne ra Sara. Y ra Fare bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Esrom, y ra Esrom bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aram.

⁴ Y ra Aram bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aminadab, y ra Aminadab bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Naasón, y ra Naasón bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salmón.

⁵ Y ra Salmón co rá 'behñǎ rá thuhu ra Raab bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Boos, y ra Boos co rá 'behñǎ rá thuhu ra Rut bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Obed, y ra Obed bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Isaí.

⁶ Y ra Isaí bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Davi nú'ǎ bi ndǎ de ya me Israel. Y ra ndǎ Davi bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salomó, y nurá nǎnǎ ra Salomó go gue'ǎ mrá 'behñǎ hmǎhǎ ndu ra Uría.

⁷ Y ra Salomó bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Roboam, y ra Roboam bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Abías, y ra Abías bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Asa.

⁸ Y ra Asa bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Josafa, y ra Josafa bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Joram, y ra Joram bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Usía.

⁹ Y ra Usía bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jotam, y ra Jotam bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Acás, y ra Acás bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Esequía.

¹⁰ Y ra Esequía bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Manase, y ra Manase bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Amón, y ra Amón bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Josía.

¹¹ Y ra Josía bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jeconía co ma'ra yá cu. Y nuya pa'ɥ mi ts'ixa nts'ǎhni ya me Israel pa ja ra hnini Babilonia.

¹² Ha nuya pa'ɥ ra Jeconía bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Salatiel, y ra Salatiel bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Sorobabel.

¹³ Y ra Sorobabel bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Abiu, y ra Abiu bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eliaquim, y ra Eliaquim bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Asor.

¹⁴ Y ra Asor bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Sadoc, y ra Sadoc bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Aquim, y ra Aquim bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eliud.

¹⁵ Y ra Eliud bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Eleasar, y ra Eleasar bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Matán, y ra Matán bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Cobo.

¹⁶ Y ra Cobo bi me'tsa 'nará t'ɥ rá thuhu ra Jose nú'ǎ to'o rá ðame ra Maria. Y ra Maria go gue'ǎ rá nǎnǎ ra

Jesu nú'a bi thu'mbabi nehe ra Cristo nú'a rá 'mehni Ajuá pa e da ndá.

17 Y de gatho yá mbøxita, yá dānga xita ne yá xita'a, desde ra Abrá asta ra Davi mi 'ret'amagoho'u. Nepu yá mbøxita, yá dānga xita ne yá xita'a, desde ra Davi asta nu mi ts'ixa nts'ahni ya me Israel pa ja ra hnini Babilonia mi 'ret'amagoho ya xita. Y yá mbøxita, yá dānga xita ne yá xita'a, desde mi ts'ixa nts'ahni asta bi 'mui ra Jesucristo mi 'ret'amagoho ya xita.

Rá 'bui ra Jesucristo

(Lc. 2:1-7)

18 Y nunabya go guehna ra 'bede de rá 'bui ra Jesucristo: Ra Maria xqui t'adi pa da nthatui ra Jose, pe himbi 'muhui 'bestho. Nepu nu'á bi nda'thi co rá ts'edi rá Māca Ndāhi Ajuá.

19 Pe ra Jose mrá hoja'i hangue himbi ne da 'betua rá tsa ra Maria co ya ja'i, mi ne da hyepu mant'aguitho pa ya hinxa nthatuihma.

20 Nu'á bi beni gue ya hinda nthatui ngue'a bi badi gue ya mi da'thi'a. Pe Ajuá bi mehna 'nara enxe pa bi zozo dega t'i ne bi 'ñembabi:

—Nu'i nague Jose rá t'u'i ra ndá Davi, oguí beni gui hyepu. Oguí tsu gui nthatui ra Maria, ngue'a nu'á da'thi pe co rá ts'edi ra Māca Ndāhi.

21 Nu'á ma da me'tsa 'nara zi bātsi, y nura zi bātsi'a gui hñu'mbabi drá thuhu ra JESU, ngue'a go gue'a ma da pøhø yá ja'i de yá ts'oqui.

22 Bi njabu pa bi nja ngu nú'a xqui mānga 'na de nuyá 'mehni Ajuá maya'bu gue bi 'ñena:

23 Nara nxutsi ma da nda'thi da 'mu rá bātsi

ne da thu'mbabi rá thuhu Emanuel.

Nú'a ra thuhu'a rí bøni da 'ñena, Ajuá 'bui con guecju.

24 Nepu bi nuhu ra Jose, ne bi

nthatui ra Maria ngu nú'a xqui xipa rá enxe Ajuá.

25 Pe himbi hñuxui asta himbi 'mui rá mudi t'u, ne bi hñu'mbabi rá thuhu ra Jesu.

'Raya badi e bi c'a'tsa ra zi bātsi

2 ¹ Nú'u ya pa mrá ndá ra Erode, gue'bu bi 'mui ra Jesu ja ra hnini Belé de ra hai Judea. Ne de nuya pa'u 'raya hoga badi bi 'ñehe de yabu ya hai ngue mbøxyadi. Bi 'ñehe'u ne bi zøhø ja ra hnini Jerusale.

2 Nepu bi 'ñani'u bi 'ñena:

—¿Habu de guecua di 'bui rá ndá ya xodyo nú'a ja guehya xa 'mui? Ngue'a stá hanthe 'nara tsø de bøxyadi y dí pahe gue go gue'a 'nara nt'udi gue xa 'mui 'nara ndá, hangue stá ehehe pa ga nsundahe'a.

3 Y nu mi 'yøde ra ndá Erode njabu, xi bi ntsu ne bi du rá mui, ne gatho ya me Jerusale bi ntsu nehe, ne bi du yá mui.

4 Ra ndá Erode 'bestho bi zohna ya ndá gá macja ne ya xahnate de rá ley ra Moise pa bi 'yambabi'u te mi mānga yá he'mi, habu dí 'mui ra Cristo nú'a ma da ndá.

5 Y nu'ú bi 'ñembi:

—Ma da 'mui Belé de ra hai Judea, ngue'a njabu bi 'yofo rá 'mehni Ajuá gue bi 'ñena:

6 Nú'ahu gyá menguhu Belé de ra hai Judá, ma'na xa t'e'tsa ri nsuhu de gatho ma'ra ya hnini de ra hai Judá, ngue'a de gue'ahu ma da bonga 'nara ndá nú'a da supa rá hnini Ajuá nú'a rá thuhu Israel.

7 Nu'bu ra Erode bi ñaseui 'ramats'u ya badi ne bi 'yambabi'u ha'mu xqui hyanda ra tsø.

8 Nepu bi 'ñembi:

—Rí maha Belé, 'yohu gui 'ñanihu

xá hño habu di 'bui ra b̥atsi, y nu xcrí tsuh̥u güi penj̥u gui xicaguih̥u pa ga ma ga nsundaga nehe.

⁹ Y nu mi 'yøde nú'a bi m̥anga ra nd̥a, nu'ú bi ma. Nep̥u nú'a ra tsø xqui hyant'ü mbøxyadi mi 'bet'o de gue'ü mi utua ra 'ñu asta himbi tsøni habu mi 'bui ra zi b̥atsi ja bi 'maini ra tsø.

¹⁰ Nep̥u ya b̥adi bi hyanda ra tsø bi 'mai ja 'nara zi ngu, ne xi bi johya'ü.

¹¹ Y bi yut'l'ü ja ra ngu ne bi hyanda ra zi b̥atsi co ra Maria nurá n̥an̥a'a, ne bi ndandiñahmu'ü pa bi nsunda ra zi b̥atsi, ne bi xo'tsa yá 'me'tsi mi hñ̥a, ne bi umba ya 'baha dega oro ne ra t'uts'i ne 'nara ñuni mi yuni xá c̥ahi mrá thuhu ra mirra.

¹² Ha nuya b̥adi bi xipabi Aju̥a dega t'i gue hinda mengui'ü pa da xipabi ra Erode habu xqui z̥adi ra zi b̥atsi. Hangue nu'ú bi pacua ra 'ñu pa bi mengui ja yá hai.

Ra Jose bi zixa ra b̥atsi co rá n̥an̥a pa Egipto

¹³ Nu mi menga ya b̥adi, Aju̥a bi mehna 'nará enx̥e pa bi zofo ra Jose dega t'i ne bi 'ñembi:

—Nangui ne tsixa ra zi b̥atsi co rá n̥an̥a, p̥øñh̥u yab̥u de guecua. Rí maha ja ra hai Egipto gui 'ba'tuah̥u ra nd̥a Erode ngue'a nu'á ma da hyonga ra zi b̥atsi pa da hyo, y ja bá 'buh̥uni asta hinga xi'a'i güi penj̥u.

¹⁴ Nu'bú ra Jose bi nangui 'bestho ra xuui'a ne bi zixa ra zi b̥atsi co rá n̥an̥a pa bi ma Egipto.

¹⁵ Y ja bá 'buh̥ni'ü asta himbi du ra Erode. Hangue bi nja ngu nú'a xqui m̥anga rá 'mehni Aju̥a gue Aju̥a bi 'ñena: “Dá penpa ra noya ma T'ü pa da b̥øni de Egipto.”

Ra nd̥a Erode bi manda da tho ya t'üca ts'ant'ü nú'ü mi 'b̥u Belé

¹⁶ Nep̥u ra Erode xi bi b̥ø rá cue nts'edi ngue'a xqui hyat'a ya b̥adi. Hangue bi manda da tho gatho ya zi

b̥atsi nú'ü mi 'bui gatho rá nguni Belé, nú'ü mi pe'tsa yo n̥jeya pa rí gai, ngue'a xqui xipa ya b̥adi gue ya mi pe'tsa ngu yo n̥jeya de xqui hyanda ra tsø.

¹⁷ Y bi njab̥u ngu nú'a xqui m̥anga ra Jeremía rá 'mehni Aju̥a ne bi 'ñena:

¹⁸ Bi nt'øde ya d̥anga ts'oni ja ra hai de Ramá ne ya hmafi, ngue'a ra Raque xqui thopabi gatho yá zi b̥atsi, hangue mi zoni ne himbi za to bi hyo'ti.

¹⁹ Nep̥u ya de bi du ra Erode, nu'bú Aju̥a bi mehna ma'na'qui 'nará enx̥e pa bi zofo ra Jose dega t'i nuni Egipto, ne bi 'ñembi:

²⁰ —Nangui ne tsixa ra zi b̥atsi co rá n̥an̥a ne rí maha ja ri haih̥u Israel ngue'a ya xa du nú'a to'o mi hongra ra zi b̥atsi pa xa hyo hm̥ah̥a.

²¹ Nu'bú nu'á bi nangui bi zixa ra zi b̥atsi co rá n̥an̥a y bi mengui pa ja yá hai Israel.

²² Pe ra Jose bi 'yøde gue ra Arquelao rá t'ü ra Erode go mrá mpøte de rá 'befi rá dada ne bi nd̥a ja ra hai Judea, hangue mi tsu da z̥øni ja nú'a ra hai'a. Nu'bú Aju̥a bi xipi dega t'i gue da ma ja ra hai Galilea.

²³ Y bi z̥øni'ü bi 'muh̥ni ja 'nara hnini rá thuhu Nasare, pa bi njab̥u ngu nú'a xqui m̥anga 'rayá 'mehni Aju̥a gue ra Jesu ma da t'embabi gue ra me Nasare.

Ra Xuua Xi'tsate mi zofo ya ja'i ja ra mbon̥thi

(Mr. 1:1-8; Lc. 3:1-9, 15-17; Jn. 1:19-28)

3 ¹ 'Mefa bi müdi ra Xuua Xi'tsate bi zofo ya ja'i ja 'nara mbon̥thi nuni Judea.

² Ne mi xipa ya ja'i mi ena:

—Ntsø'mh̥u ne ñobrih̥u ngue'a ra nd̥a de mahets'i ya 'bestho xa 'ñep̥u pa da nd̥a.

³ Nura Xuua go gue'a ra ja'i xqui m̥anga ra b̥adi Isaía maya'b̥u gue ma da 'ñehe, ne bi 'ñena:

'Nara ja'i ma da ñ̥a nts'edi ja ra

mbonthi ne ma da 'ñena:
“Hocuahũ xá hño rá 'ñu ra zi
Hmu,

juanhũ gatho ya ts'aca'ñu.”

⁴ Y nu'a mrá he ra Xuua, mri hñe dega xicameyo, ne mri ngút'a 'nara ngút'i dega xifri. Y numrá hñuni'a, mi tsi ya hoga ne'oto ne ya t'afi dega sefi.

⁵ Y xi mi tsøni ndunthi ya ja'i habũ mi 'bũ'a pa da 'yøde nú'a mi mañ'a, nuya me Jerusale ne gatho ya me Judea, ne gatho nuya ja'i mi 'bũ ja rá nthets'i ra ðathe Jordá.

⁶ Nepũ ra Xuua mi xi'tsa ya ja'i ja ra ðathe Jordá nú'ũ mi njuani de yá ts'oqui.

⁷ Y ndunthi ya fariseo ne ya saduceo mi tsøni habũ mi xi'tsate ra Xuua. Nu'ú mi t'embi gue ya fariseo ne ya saduceo po nú'a ra jamfri mi pe'tsi'ũ. Ora bi hyanda ra Xuua mi tsønini'ũ bi 'ñembabi:

—¡Nú'ahũ gyá ts'o'mũihũ guí njahũ ngu ya zate qu'eña! ¿Hanja xcá ehehũua? ¿Ha guí ne guí 'ba'tuabihũ hmahã rá cue Ajuã xa 'ñepũ?

⁸ Mahyoni guí 'yøthũ nú'a xá hño pa da hnequi gue xi majuani ya xcá ntsø'mhũ de ri ts'oquihũ.

⁹ Ogrí 'ñets'ihũ guí 'ñeñhũ gue ngue'a yá t'ũ'a'ihũ ra Abrá hinda ma da zũ'ahũ rá cue Ajuã. Ngue'a nuga dí xi'ahũ gue Ajuã tsa da 'yøt'e asta nuya ya do nehe da nja'i y da nt'ũ de ra Abrá.

¹⁰ Y dí xi'ahũ gue nubya ya 'bũi 'na to'o hã ra t'égui pa da zecua yá 'yũ ya za. Gatho nú'ũ ya za hingui unga yá hoga fruta da ts'equi pa da thøt'a ja ra tsibi.

¹¹ Nuga dí xi'ts'a'ihũ co ra dehe ngue'a ya gá ntsø'mhũ de ri ts'oquihũ, pe xa 'ñepũ ma'na bra 'befa de gueque nú'a to'o ma da xi'ts'a'ihũ co ra Mãca Ndãhi nú'a ma da 'mũi ja ri corasohũ ne xi di ja rá ts'edi ngu ra tsibi. Nú'a bra 'befa de guecagui xi ma'na ja rá

ts'edi y hindí 'ñepcagui nixi ga ha'tsuabi yá thiza.

¹² Y nu'á hã, go gue'a tsa da mica ra trigo ne da munts'a nú'a xá hño pa da me'tsi, y nura paha da 'ueque pa da tsat'a ja ra tsibi nú'a hinhya'mũ ma da huet'i.

Rá sistehe ra Jesu

(Mr. 1:9-11; Lc. 3:21-22)

¹³ Mefa ra Jesu xqui 'ñehe de Galilea pa mri ma ja ra ðathe Jordá habũ mi 'bũ ra Xuua pa da nxistehe'a.

¹⁴ Pe ra Xuua himi ne da xi'tsa ra Jesu, ne bi 'ñembi:

—¿Ha xcá ehe pa go ga xi'ts'a'i? Nu'i go rí 'ñepi guí xiscagui.

¹⁵ Nepũ ra Jesu bi ðãdi bi 'ñembi:

—Go da xiscaguigue pa njabũ ga ø'tuabihũ gatho yá hmanda Ajuã.

Nu'bũ ra Xuua bi xi'tsa ra Jesu.

¹⁶ Y nu mi uadi bi nxistehe, bi bøts'e de ja ra dehe, nepũ bi xogui mahets'i ne bi hyanda rá Mãca Ndãhi Ajuã bá cai ngu 'nara zi domitsu ne bi 'ñe bi zøhø ja gue'a.

¹⁷ Y bi nt'øde 'nara noya de mahets'i ne bi 'ñena:

—Nuni go guehni ma hmãca T'ũ, ne xi dí hopa rá 'mũi.

Ra ts'ondãhi mi xaxa ra Jesu

(Mr. 1:12-13; Lc. 4:1-13)

4 ¹ Nepũ rá Mãca Ndãhi Ajuã bi zixa ra Jesu ja ra 'yo'mtha pa ja da nthuini ra ts'ondãhi pa da japi hmahã da 'yøt'a 'nara ts'ot'øt'e.

² Nuni ja bi beheni ra Jesu hinte bi zi ñote ma pa ne ñote xuui, ne 'mefa bi zũ ra thuhu.

³ Nepũ de gue'a bi zøni ra ts'ondãhi há mi 'bũi'a, ne bi mũdi bi xaxi ne bi 'ñembabi:

—'Bũ go gue'e rá T'ũ'i Ajuã, japa nuya ya do da nthuhme xã.

⁴ Pe nu'á bi ðãti ne bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofø ja ra Mãca T'ofø gue

ra ja'i hingue hõnse po ra thuhme da 'mái, gatho nú'a ma Ajuá go gue'a umba rá te ra ja'i.

⁵ Nepu ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja ra maça hnini Jerusale, ne bi pø'tsa maña ja ra ndanija.

⁶ Ne bi 'ñembabi:

—'Bu xi majuani rá T'a'i Ajuá, 'yenga ra sagui pa nja'ti, ngue'a xa nt'ofu ja ra Maça T'ofu ne ena njaua: Ajuá da pehna yá enxé pa da su'a'i

ne da mip'a ri 'ye

pa njabu hingui tsama'ñu ri ua nu xcrí tsonga ja ra hai.

⁷ Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'a:

—Xa nt'ofu nehe ja ra Maça T'ofu: "Oguí xaxa Ajuá ri Hmu pa gui 'ñena gue da max'a'i."

⁸ Nepu ma'na'qui ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja 'nara t'ohø xi mrá hñets'i pa bi yopa xaxi, ne bi 'ñutuabi gatho ya hnini de rá nguni ra ximhai con gatho yá hño nú'a mi ja.

⁹ Y bi 'ñembi:

—Gatho nuyú ya hnini guí handi ga 'ra'i 'bu gui ndandiñahmu ne gui nsundagui.

¹⁰ Uegu de ra Jesu bi 'ñembi:

—'Uegue de gueque Satá. Xa nt'ofu ja ra Maça T'ofu gue Ajuá ri Hmu go gue'a gui nsunda, ne hõnse'a gui pepabi.

¹¹ Nepu ra ts'ondahi 'bestho bi 'uegue de ra Jesu, ne bi zø yá enxé Ajuá bi umbabi te da zi.

Ra Jesu bi mudi rá 'befi nuni Galilea

(Mr. 1:14-15; Lc. 4:14-15)

¹² Mefa bi 'yøde ra Jesu gue ra Xuua Xi'tsate mi ofadi. Nu'bú nu'á 'bestho bi mengui pa ja ra hai Galilea.

¹³ Y ja bá 'buhni ja ra hnini Nasare.

Nepu de guehni bi ma bá 'bu

Ncapernau guetbu ja rá ñani ra ndehe

habu mi ja yá hai ra Sabuló ne ra Neftalí.

¹⁴ Y bi njabu ngu nú'a xqui manga ra badi Isafia de nú'a ra hai'a ne bi 'ñena:

¹⁵ De yuhyadi de ra dathe Jordá ja jani rá hai ra Sabuló ne rá hai ra Neftalí,

ja thohnitho ra 'ñu rí ma pa ja ra ndehe,

ja guehni ra hai Galilea habu 'bui ndunthi ya ja'i nú'u hingyá xodyo.

¹⁶ Y nuya mengu de nú'a ra hai'a xqui 'medi hmaha

ja 'nara danga 'bexuui,

pe nubyá ha, ya bi nja ra

hyats'i ja nú'a ra hai'a.

Njabu gue'a xqui manga ra badi Isafia.

¹⁷ Desde ya pa'u ra Jesu bi mudi bi zofu ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—Ntsø'mhu ne ñobrihu ngue'a ya xa zøhø ra Ndá de mahets'i pa da nda.

Ra Jesu bi zofu gohu ya mehua pa dyá nxadi'a

(Mr. 1:16-20; Lc. 5:1-11)

¹⁸ Y ra Jesu mi 'yo ja ra ñanga ndehe Galilea y bi hyandi mi 'yoni yoho ya 'ñøhø mri ncu, 'na de gue'u rá thuhu ra Simu nú'a bi thu'mbabi nehe ra Pedro, ha nu'a ma'na rá thuhu ra Andre, nú'ú mi ent'a yá xit'a ja ra ndehe ngue'a myá mehua.

¹⁹ Nepu ra Jesu bi zofu'u ne bi 'ñembi:

—Bá ehú tengaguihu y ga u't'a'ihu gui mpehuahú dega ja'i.

²⁰ Nu'bú 'bestho nu'á bi zopu yá xit'a nepu bi deni.

²¹ Y bi 'ño 'na tui'u nepu bi hyandi mi 'yoni má yoho ya 'ñøhø mri ncu, 'na rá thuhu ra Cobo y nu ma'na rá thuhu ra Xuua yá t'u ra Sebedeo, mi o mbo ra motsa co yá dada mi pø'ta yá xit'a. De guehni ra Jesu bi zofu'u.

²² Nepu 'bestho bi zohni'u yá motsa ne yá dada ne bi dena ra Jesu.

Ra Jesu mi xahna ndunthi ya ja'i*(Lc. 6:17-19)*

23 Nu'bú ra Jesu bi ma bá gat'i gatho rá nguni Galilea y mi cut'a ja yá nija ya mengu de guehni pa mi xahni, y mi haçuabi gatho nu'araza ra hñeni mi pe'tsi'u, y mi 'yo mi zofu' mi embi gue ya xqui zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

24 Y bi ntunga ra noya gatho ja ra hai Siria, y bá ts'impabi gatho ya da'thi nú'u mi pe'tsa nu'araza ra hñeni ne nú'u mi pe'tsa ya ts'ondáhi ne nú'u xqui 'be yá mfeni ne nú'u mi doua, y gatho mi øthe'a.

25 Y ndunthi ya ja'i bi dena ra Jesu, ya me Galilea, ya me Decapoli, ya me Jerusale, ya me Judea, ne ya me ri'nandi ra ðathe Jordá.

Ra Jesu bi nxahnate ja 'nara t'øhø

5¹ Ha nu mi hyanda ra Jesu gue ndunthi ya ja'i mi 'ñoui, nu'bú nu'á bi 'uegue de gue'u ne bi bøxa ja 'nara t'øhø ne ja bá hudini'a. Nepu bi zønga yá nxadi ne ja bi munts'iuini. 2 Y ra Jesu bi mudí bi xahni'u ne bi 'ñemi:

Nú'u to'o di johya*(Lc. 6:20-23)*

3—Njapi nú'u to'o hingui 'ñets'i ja yá mfeni; nú'ú go gue'u ma da 'múi habu ri manda Ajuá, ne da hñani'u gatho ya japi nú'u yá meti Ajuá.

4 Njapi nú'u to'o tu yá múi; nú'ú go gue'u ma da thu'mba yá múi.

5 Njapi nú'u to'o tsetatho gatho nú'a te epabi; nú'ú go gue'u ma da t'umbabi ra ximhai pa go dyá meti'u.

6 Njapi nú'u to'o ne da 'yot'e nú'a xá hño con gatho yá múi; nú'ú go gue'u da umba Ajuá ngu nú'a ne'u.

7 Njapi nú'u to'o ja yá nthecate; nú'ú ma da zutua rá nthecate Ajuá nehe.

8 Njapi nú'u to'o xá nt'axi yá

mfeni; nú'ú ma da hyanda Ajuá.

9 Njapi nú'u to'o utua yá miqu'eui hanja da 'múi te rá entho; nú'ú go gue'u ma da thu'mbabi dyá batsi Ajuá.

10 Njapi nú'u to'o thogui ya nt'utsate ngue'a øt'e nú'a xá hño; nú'ú go gue'u ma da 'múi habu ri manda Ajuá, ne da hñani'u gatho ya japi nú'u yá meti Ajuá.

11 Ha nu'ahú Ajuá da jap'a'ihü ora tsañ'ahü ya ja'i ne utsa'ihü ne jü'ts'ahü ya nc'uamba ngue'a guí tengaguihu.

12 Xi da johyahü ngue'a Ajuá ma da 'ra'ahü 'nara ðanga thahá nuni mahets'i. Njabu nehe bi t'utsa yá 'mehni Ajuá nú'u mi 'búi ante de gue'ahü.

Nu'ahü guí njahü ngu ra u ne ra ñot'i pa ya meximhai*(Mr. 9:50; Lc. 14:34-35)*

13 Nu'ahü guí njahü ngu ra u ri cäqui habu t'ü'tsi, ngue'a guí utuahü ra hoga nt'udi ri miqu'eihü. Ha nu'bu ra u di otho rá 'ñu, nu'bú çhanja strá çahi 'bü? Nu'a ga øthu, ga føthubu pa da net'a ya ja'i ngue'a hinte ri muui.

14 Nu'ahü guí njahü ngu 'nara ñot'i grí yo'tuahü ri miqu'eihü. Nja ngu 'nara hnini bí tø maña de 'nara t'øhø hinda za da t'agui, njabu nu'ahü nehe, hinda za guí 'ñaguihu ra hoga'múi.

15 Nehe 'bü ga tsøguehü 'nara ñot'i ne ga co'mhü co 'nara caho, nu'bú hinte da yot'i. Pe nu'bu ga tøtehü habu ga tøtehü, nu'bú ha, da yot'i gatho mbo ra ngu.

16 Nehe njahubu gui udihu 'nara hoga'múi ja yá thandi ri miqu'eihü pa da hyant'a ri hoga'müihü, ne njabu nu'ú da nsunda Ajuá ra Dada nú'a bí 'búi mahets'i.

Ra Jesu bi ma de rá ley ra Moise

17 Oguí beñü gue stá ehe pa ga huata ra ley nú'a bi zogui ra Moise,

nixi pa ga huata nú'a bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuá ma Dada. Nuga stá ehe pa ga øt'e gatho nú'a bi 'yofo'u, ne pa ga xi'ahú te rí bõnga nú'a bi 'yofo'u.

18 Xi majuani dí xi'ahú gue hinda nhuata mahets'i ni ra ximhai asta gue'bu hinda t'øt'e gatho nú'a m̄anga ra M̄aca T'ofó, ni 'nara noya ni 'nara letra hinda ma da gotho.

19 Nu'a tó'o hinda 'yøt'a gatho nuya hm̄anda m̄anga ra M̄aca T'ofó, masque nú'u xi ya t'uca hm̄anda, ne njabú nehe da 'ñutua ma'ra ya ja'i pa hinda 'yøt'e, nú'a ra ja'i'a hinte ma da muui ja rá hm̄anda Ajuá. Pe nu'a tó'o da 'yøt'a gatho nuya ya hm̄anda ne njabú da 'ñutua ma'ra ya ja'i pa da 'yøt'e, nú'a ra ja'i'a ma da muui ja rá hm̄anda Ajuá.

20 Dí xi'ahú, oxqui ma gui øthú ngu øt'a ya fariseo ne ya xahnate de ra ley, nú'ú hu yá m̄ui gue øt'a gatho nú'a m̄anga ra ley pe ya yohmi, ngue'a njabú hinda za gui 'buhú ja rá hm̄anda Ajuá.

Ra Jesu bi m̄a de ra cue

(Lc. 12:57-59)

21 Ya xa t'u't'ahú ngu nú'a xqui t'utuabi ndu ri xitahú maya'bu, gue oxqui hñotehú, ngue'a nu'a tó'o hote ma da duxa ra ts'oqui ne pe'tsi te da d̄adi.

22 Pe nuga dí xi'ahú gue nu'a tó'o da bø rá cue co rá miqu'eiu, nú'á ya bi duxa ra ts'oqui ne pe'tsi te da d̄adi. Ne nu'a tó'o da zanga rá miqu'eiu ne da 'ñembi gue ra 'bemfeni, nú'á ya bi duxa ra ts'oqui ne pe'tsi te da d̄adi ja ra ts'utbi. Y nu'a tó'o ri utsa rá miqu'eiu ne ni pa dí hyandi ne da 'ñembi gue hinte rá fadi, nú'á ma dí gut'i ja ra nidu habú bí zø ra tsibi pa nz̄antho.

23 'Bú 'na de gue'ahú gui h̄ampahú 'nara 'baha Ajuá ja ra nija ne ja gui beñhúni gue xcá tsø'tuahú rá m̄ui 'nari miqu'eihú,

24 ja da tsohúni hm̄ahú ri 'bahahú ne penjú rí maha gui 'yaphú ra pumbate ri miqu'eihú, ne nu'bú h̄a, bá e gui umfú ri 'bahahú Ajuá.

25 Nu'bu 'nari ncontrahú da ñap'ahú ne da zix'ahú ja ra ts'utbi, cohú 'nara cohi ja ra 'ñu pa ya hingui tsøñhú ja ra nzaya, ngue'a nu'bu gui tsøñhúni da manda'a da jo'ahú fadi.

26 Majuani dí xi'ahú gue hinda za gui pøñhú de ra fadi asta hingui juthú gatho ra thai nú'a guí tuhú.

Ra Jesu bi m̄a de ra nts'inga medinth̄ati

27 Ya xa t'u't'ahú ngu nú'a xqui t'utuabi ndu ri xitahú maya'bu, gue oxqui nzinga medinth̄atihú.

28 Pe nuga dí xi'ahú gue nu'a tó'o da hyanda 'nara 'behñá ne da hyøque, ya bi duxa ra ts'oqui, ja ra uenda ya bi zinga 'nara medinth̄ati masque hõnse te bi beni de gue'a.

29 'Bú nuri dahú ra 'ñei da ja'ahú gui 'yøthú 'nara ts'oqui, ma'na xá hño gui hñáihú ne gui føthubú pa hingui 'yøthú 'nara ts'oqui. Ngue'a ma'na xá hño da 'medi 'na xeni de ri ndo'yohú que da t'ent'a gatho ri ndo'yohú ja ra nidu.

30 'Bú nuri 'yehú ra 'ñei da ja'ahú gui 'yøthú 'nara ts'oqui, ma'na xá hño gui hyecjü ne gui føthubú pa hingui 'yøthú 'nara ts'oqui. Ngue'a ma'na xá hño da 'medi 'na xeni de ri ndo'yohú que da t'ent'a gatho ri ndo'yohú ja ra nidu.

Ra Jesu bi m̄a de ra nxuni

(Mt. 19:9; Mr. 10:11-12; Lc. 16:18)

31 Ya xa t'u't'ahú ngu nú'a xqui t'utuabi ndu ri xitahú maya'bu, gue nu'a tó'o da hyepü rá 'behñá mahyoni da hoca 'nara he'mi dega nxuni.

32 Pe nuga dí xi'ahú gue nu'a tó'o da hyepü rá 'behñá ne hinxa dímba 'nara ts'oqui xa 'yøt'e co ma'na ra ja'i, nu'bú

nurá dame'a ri japi da 'yot'a 'nara ts'oqui 'bu da hñuxui ma'na ra 'ñøhø. Nehe nura 'ñøhø to'o da nthatui nura 'behña'a, ya ra zinga medinthati.

Ra Jesu bi ma de nú'u ri jura

³³ Nehe ya xa t'u't'ahü ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitahü maya'bu, gue oxqui jurahü nú'a hingo majuaní, ngue'a nú'a guí jurahü ja rá thandi Ajuá pe'tsi te gui 'yøthü.

³⁴ Pe nuga dí xi'ahü, oxqui jurahü de 'na ni de ma'na, nixi por mahets'i ngue'a ja bí 'bühni Ajuá,

³⁵ nixi po ra ximhai ngue'a ja guecua net'a Ajuá, nixi por Jerusale ngue'a go gue'a rá maça hnini ra Ndá de mahets'i.

³⁶ Nixi gui jurahü po ri ñaxuhü, ngue'a hinda za gui japhü ni 'nari stahü da t'axqui o da po'tsi.

³⁷ Hingue mahyoni gui jurahü. 'Bu gui mañhü ra hña ha, nu'bu hina hina, ngue'a 'bu gui jurahü go bí ehe de ra ts'ondahi.

Ra Jesu bi ma gue hingui ho to da 'ñecate

(Lc. 6:29-30)

³⁸ Ya xa t'u't'ahü ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitahü maya'bu, gue nu'a tó'o da zemba rá da 'na, nehe'a da ts'emba rá da, y nu'a tó'o da do'tua 'nará ts'i 'na, nehe'a da tho'tua 'nará ts'i.

³⁹ Pe nuga dí xi'ahü, oxqui nø'tuabihü ya ts'o'müi. Nu'bu da me't'ahü ri hmihü ra 'ñei, umfü nehe ra ngaha da me't'ahü.

⁴⁰ 'Bu 'nara ja'i da ne da ñap'a'i pa da hñan'a ri pahnihü, umfü ri pat'ihü nehe.

⁴¹ 'Bu 'nara ja'i da ne da tu't'ahü 'nara 'bats'i pa gui 'yohü 'na kilometro, hña'tsuahü ma'na kilometro.

⁴² 'Bu 'nara ja'i te da 'ya'ahü, umfü, ne 'bu 'nara ja'i da ne te gui hmiphü, oxqui cømbahü, hmiphü.

Mađihü nú'u to'o ri utsa'ihü

(Lc. 6:27-28, 32-36)

⁴³ Ya xa t'u't'ahü ngu nú'a xqui t'utua ndu ri xitahü maya'bu, gue gui mađihü ri miqu'eihü ne gui utsahü nú'u to'o ri utsa'ihü.

⁴⁴ Pe nuga dí xi'ahü gue gui mađihü nú'u to'o ri utsa'ihü. 'Yaphü Ajuá da japi nú'u to'o tsañ'ahü. 'Yø'tuahü ra hño nú'u to'o utsa'ihü, ne 'yapabihü Ajuá po nú'u to'o nøn'ahü ne ec'ahü.

⁴⁵ Ngue'a nu'bu gui øthü njabü, nu'bé ha, grí hñats'ihü Ajuá ra Dada bí 'bui mahets'i nú'a to'o ri japi da bøxa ra hyadi pa ya hoja'i ne pa ya ts'o'müi, ne ri japi da 'uá pa ya hoja'i ne pa ya ts'o'müi.

⁴⁶ 'Bu grí mađihü hønse nú'u to'o ri ma'ahü, ne nu ma'ra ya ja'i hingrí mađihü, hinte ma thaha ma gui hñanihü. ¿Ha gue hingui ø'ta njabü ya ts'o'müi gá ja'i nehe?

⁴⁷ 'Bu hønse ri cuhü guí zenguahü ne nu ma'ra ya ja'i hingui umfü ra nzengua, ¿te ma hño guí øthü 'bu? ¿Ha gue hingui ø'ta njabü nehe nú'u hingyá gamfri?

⁴⁸ Mahyoni gui hñoja'ihü con gatho ri miqu'eihü, ngu Ajuá ra Dada bí 'bui mahets'i ra hoja'i con gathoguihü.

Ra Jesu bi ma de ya hoga 'befi

6 ¹ 'Yøthü ya hoga 'befi, pe oguí øthü pa gui pønga ri hmihü, ngue'a 'bu gui øthü njabü, hinte ma thaha da 'ra'ahü Ajuá ra Dada nú'a bí 'bui mahets'i.

² Hangué ora guí uñhü 'nara mfats'i pa ya hyoya, oguí xiphü ma'ra te xcá øthü ngu ø'ta ya 'ñets'i. Nú'ú ne dra zant'ua ra trompeta ja yá thandi, ja ya nija ne ja ya tai pa da pønga yá hmi. Xi majuaní dí xi'ahü gue nu'u ø'ta njabü ya bi hñanga yá thaha, hangué ya hinte ma thaha tø'mi.

³ Pe nu'ahü, 'bu gui uñhü 'nara mfats'i pa ya hyoya, osti padi ri 'yehü ra ngaha

te pe ri 'ñeihũ. Pãsehẽhũ, oto xqui petuahũ.

⁴ Ha masque mant'agui gui unga ri mfats'ihũ, pãhũ gue Ajuã ra Dada handi te xcã øt'ehũ mant'agui, y nu'á ma da gu't'ahũ, pe hinda gu't'ahũ mant'agui.

**Ra Jesu bi 'ñudi hanja
da t'apa Ajuã
(Lc. 11:2-4)**

⁵ Ora guí aphũ Ajuã, oxqui 'yaphũ ja yá thandi ya ja'i ngu øt'a ya 'ñiets'i pa da pønga yá hmi. Nu'ú ri ho da 'yapa Ajuã má 'bai ja ya nija ne ja ya tai. Xi majuãni dí xi'ahũ, ya bi hñanga yá thãhã, hangue ya hinte ma thãhã tø'mi.

⁶ Pe nu'ahú, ora guí aphũ Ajuã, cũthũ mbo ri nguũh ne gui cot'a ri gostihũ, ne njabũ hã, gui 'yaphũ Ajuã ra Dada nú'ã 'bui habũ hindi hnequi. Y nu'á da 'yøde nú'ã guí aphũ mant'agui, ne ma da gu't'ahũ, pe hinda ma da gu't'ahũ mant'agui.

⁷ Ora guí aphũ Ajuã, oxi xqui yoptahũ ya noya ngu øt'a nú'ũ ma'ra ya ja'i hingyã gamfri, ngue'ã nu'ú hu yá mui gue 'bũ da 'yøt'a njabũ, Ajuã da 'yøde ne da umbabi nú'ã adi'ũ.

⁸ Pe nu'ahú oxqui ma gui njahũbũ ngu øt'e'ũ, ngue'ã Ajuã ra Dada ya pãdi te øt'ahũ ra 'bedi.

⁹ Nu'ahú 'yaphũ Ajuã njaua:
Ma zi Dada'ihẽ guí 'bui mahets'i,
drã nsunda ri maça thuhu.

¹⁰ Bá ehe gui ndã,
ne dá t'øt'a ri paha nuua ja ra ximhai ngu bí t'øt'e nubũ mahets'i.

¹¹ Racje te ga tsihe nubya rapaya.

¹² Ne pungaguihe ma thaihe ngu dí pumbahe nehe nú'ũ to'o tucje.

¹³ Ne oxqui hocje ga øthe ya ts'oqui. Ñãngaguihe de ra nts'o,

ngue'ã go gue'e grã ndã, ne ja ri ts'edi ne ri nsunda pa nzantho. Njabũ gue'ã.

¹⁴ Nu'bũ gui pumbahũ nú'ũ to'o øt'ahũ ra nts'o'mui, Ajuã ra Dada bí 'bui mahets'i nehe ma da pun'a ri ts'oquihũ.

¹⁵ Pe 'bũ hingui pumbahũ nú'ũ to'o øt'ahũ ra nts'o'mui, nu'bú nixi Ajuã ra Dada hinda pun'a'ihũ ri ts'oquihũ nehe.

Ra Jesu bi mã de ra ayuno

¹⁶ Ora grí ayunahũ, oguí øt'ehũ co ra dumui ngu øt'a ya 'ñiets'i pa da fãdi gue ri ayuna. Majuãni dí xi'ahũ gue ya bi hñanga yá thãhã, hangue ya hinte ma thãhã tø'mi.

¹⁷ Pe nu'ahú, ora grí ayunahũ, eca ri ñãxuhũ ne xãca ri hmihũ ngu xcã nzãihũ,

¹⁸ pa hinda fãdi ua grí ayunahũ. Høñse Ajuã ra Dada nú'ã 'bui habũ hindi hnequi, go gue'ã da bãdi nú'ã guí øt'asehẽhũ. Nu'á go handi nú'ã guí øthũ mant'agui, y ma da gu't'ahũ, pe hinda ma da gu't'ahũ mant'agui.

**Pe'tsa ri hñohũ nuni mahets'i
(Lc. 12:33-34)**

¹⁹ Oguí nehũ gui pe'tshũ ndunthi ya hño nuua ja ra ximhai habũ da zip'ahũ ya zu'ue ne da dec'ahũ ra mboxcua ne da bep'ahũ ya be.

²⁰ Pe'tsa ri hñohũ nuni mahets'i habũ bí jo'o ya zu'ue, ne otho ra mboxcua, nixi ya be hinda za da yũt'ini da bep'ahũ.

²¹ Ngue'ã habũ guí pe'tsa ri hñohũ, ja guehni oda ri mfenihũ.

**Ra ñot'i de ma ndo'yohũ
(Lc. 11:34-36)**

²² Nuri dahũ go gue'ũ di yot'a gatho ri ndo'yohũ. Hangue nu'bũ ri dahũ 'bui xã hño, nu'bú di yot'a xã hño gatho ri ndo'yohũ.

²³ Pe nu'bũ ri dahũ hingui 'bui xã hño,

nu'bé gatho ri ndo'yohu 'bui ja ra 'bexuui. Nehe guí njahubu guí 'buhu ja ra 'bexuui 'bu hinguí huxa ri thandihu xá hño ja Ajuá.

Hingui tsa to da mepa yoho ya hmu
(Lc. 16:13)

24 Hinda za gui pephu yoho ya hmu, ngue'a njabu 'na grí utsahu ha nu ma'na guí madihu, y 'na de gue'u guí pephu xá hño ha nu ma'na hina. Njabu nehe hinda za gui pephu Ajuá 'bu hõnse oda ri mfenihu ya hño de ra ximhai.

Ajuá su gatho yá batsi'a
(Lc. 12:22-31)

25 Hangué dí xi'ahu oguí tu ri muihu 'bu otho te gui tsihu ne 'bu otho te gui hyehu, ngue'a ma'na ri muui da 'yoda ri mfenihu Ajuá que da 'yoda ri mfenihu nú'a te gui tsihu ne nú'a te gui hyehu.

26 Hyanthmahu ya zi ts'int'su, nu'ú hingui pot'i nixi xofu ni pe'tsa yá 'me'tsi, pe Ajuá ra Dada go gue'a umbi te da zi'u. Xihmá'ihu, ¿ha gue hingue ma'na gyá hmadihu que gue'u?

27 ¿To'o 'na de gue'ahu tsa gui japhu ma'na strá hñets'i ri ndo'yohu co ri mfenisehehu? Jo'o ni 'na.

28 Nu'bé, ¿hanja guí tu ri muihu 'bu otho te gui hyehu? Hyanthu hanja gra nhye ya zi dõni 'bai ja ra mbonthi y jo'o to'o ri jamasu. Nu'ú hindi mpefi nixi tu yá mui.

29 Dí xi'ahu gue nixi ra ndá Salomó masque mi he ya hoga he ne xi mi jababi, pe hints'u mi hnequi mahotho'a ngu ya zi dõni.

30 'Bu Ajuá heta ya dõni de ra mbonthi nú'u xá ne'amibya pe dixudi ya da 'yot'i nepu da ts'at'i, xi nu'ahu, ¿hanja hinguí camfrihu gue Ajuá ma'na da jamasu'ihu que ya dõni?

31 Hangué odi tu ri muihu gui 'ñeñhu: "¿Te ga tsihubya? o ¿te ga hehubya?"

32 Ngue'a nuya 'ñagamfri nzantho tu

yá mui 'bu othobi te da zi ne te da hye. Pe nu'ahu odi tu ri muihu, ngue'a Ajuá ra Dada bí 'bu mahets'i ya go pa'a te gatho ø't'ahu ra 'bedi.

33 Hyoñhu 'met'o hanja da za gui 'buhu xá hño ja rá hmanda Ajuá ne gui 'yohu ngu nú'a ri ho'a, y njabu Ajuá hinda 'be't'ahu gatho nú'a te guí hoñhu.

34 Hangué oguí tu ri muihu de nú'a te da 'ñe'ahu dixudi, nguetho nu'bu gui pahmahu te 'be gui thohu dixudi, nu'bé ma'na da du ri muihu, ngue'a hyastho dí thohu te dí thohu.

Ogú 'yohu ri miqu'eihu
(Lc. 6:37-38, 41-42)

7 ¹ Ogú 'yohu ri miqu'eihu pa njabu hinto da 'yø'a'ihu nehe.

² Ngue'a 'bu guí 'yohu ri miqu'eihu, nu'bé Ajuá ma da hñap'ahu nguenda de gatho nú'a ri 'ñøtehu ne hinda yo rá mui'a de gue'ahu.

³ Nu'ahú guí 'yohu de nú'a ø't'a ri miqu'eihu, ¿hanja hingo guí jamasuhu nú'a te guí øtqu'ehu? Nu'ahú go guí hanthu nura t'uca paxi o ja rá da ri miqu'eihu, ¿hanja hingo guí hanthu nú'a ra xeca za o ja ri dahú?

⁴ ¿Hanja da za gui 'ñemfu ri miqu'eihu: "Hoqui ga hap'a ra paxi o ja ri da," 'bu hingo xcá hahu 'met'o nú'a ra xeca za o ja ri dahú?

⁵ Nu'ahu gyá 'ñets'ihu, go da hñaihu 'met'o nú'a ra xeca za o ja ri dahú, pa njabu ma'na gui hyanthu xá hño pa gui hñamfu nú'a ra paxi o ja rá da ri miqu'eihu.

⁶ Oxqui umfu ra maça noya nú'u ya ja'i hingui pa da su, ngue'a nu'ú nja ngu ya zate tsat'yo ne da 'yø't'ahu ra nts'o'mui, nehe nja ngu ya ts'udi ts'ontho nú'a t'umbi.

'Yadihu ne da t'a'ahu
(Lc. 11:9-13; 6:31)

⁷ 'Yadihu ne da t'a'ahu. Hyonihu ne gui tsudihu. Oxqui tsaya gui

'yapabihũ Ajuá y nu'á ma da 'yøde ri nt'adihũ.

⁸ Ngue'a nu'á tó'o adi da t'umbabi, ne nu'á tó'o honi da zædi, y nu'á tó'o apabi Ajuá da 'yøtua rá nt'adi.

⁹ ¿To'o 'na de gue'ahũ nú'ahũ gyá dadahũ 'bũ ri bætshũ da 'ya'ahũ 'nara thuhme y go gui umfũ 'nara do? Jo'o.

¹⁰ ¿O 'bũ da 'ya'ahũ 'nara huá y go gui umfũ 'nara qu'eñá? Hina ¿ngue há?

¹¹ Tsatho nu'ahũ xi gyá ts'o'mũihũ pe guí pãhũ gui umfũ te da zi xá hño ri bætshũ, xihmã Ajuá ra Dada bí 'bũ mahets'i, ¿ha gue hinda 'ra'ahũ gatho nú'á xá hño 'bũ gui apabihũ?

¹² Nu'á guí nehũ da 'yøt'ahũ ya ja'i, 'yø'tuahũ njabũ nehe'ũ. Guehna mãnga njabũ nú'á bi 'yofo ra Moise ne nú'á bi 'yofo nú'ũ ma'ra yá 'mehni Ajuá.

Cũthũ ja ra ts'i'ma gosthi

(Lc. 13:24)

¹³ Cũthũ ja ra gosthi nú'á xá nts'i'mi pa grí maha habũ ja ra te pa nzãntho. Ngue'a nu'ũ tó'o cõt'a ja ra gosthi xá ngũni gue'ũ rí ma ja ra nidu, y nura 'ñũ de nú'á ra gosthi'á xi rá ngũni, y ndunthi to'o cõt'a ja nura gosthi'á.

¹⁴ Pe xi rá nts'i'mi nura gosthi habũ cõt'i nú'ũ to'o rí ma ja ra te, y nura 'ñũ de nú'á ra gosthi'á xi rá nts'i'mi, ha ts'ũtho nú'ũ to'o cõt'a ja nura gosthi'á.

Ya 'bai gá za fãditho po yá fruta

(Lc. 6:43-44)

¹⁵ Jamasuhũ hinda ts'oc'a ri mfenihũ nú'ũ ri 'ñet'a mefi de Ajuá, nú'ũ ma da 'ñepũ pa da ne da hya'ahũ, ngue'á nu'ũ rí 'ñet'a hoja'i ne ri 'yo ngu ya zi deti, pe de mbo yá mfeni nja ngu ra dumanthuhu gá mi'ño.

¹⁶ Nu'ahũ ma gui pãhũ to'o'ũ ngue'á da hnequi ja yá ts'o'befi øt'e'ũ. Ngue'á

nuya ts'o'mũi hingui tsa da 'ñudi ya hoga 'befi, nja ngu ya xin'mini hingui tsa da unga ya obxi, ne ya 'bint'o hingui tsa da unga ya igo.

¹⁷ Gatho ya hoga 'bai gá za unga ya hoga fruta, pe nuya ts'o 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

¹⁸ Y 'nara hoga 'bai gá za hingui tsa da unga nú'á hingrá hoga fruta, nixi nú'á hingrá hoga 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

¹⁹ Y gatho nuya 'bai gá za hingui unga ya hoga fruta ma da ts'et'i ne da ts'ãt'i.

²⁰ Y njabũ ma gui pãhũ to'o gue'ũ ri 'ñet'a mefi de Ajuá co nuyá ts'o'befi di øt'e'ũ.

Hinga gatho ya ja'i ma da yũt'a habũ bí manda Ajuá

(Lc. 13:25-27)

²¹ 'Bũ ndunthi to'o engagui: “Ma zi Hmu'i, ma zi Hmu'i”, pe nu'ũ hinda za da yũt'a mahets'i habũ bí manda Ajuá ma Dada 'bũ hinda 'yø'tua rá paha'a.

²² Nu sta zø rá ngats'i ra pa ndunthi ma da 'ñengagui: “Ma zi Hmu'ihe, ma zi Hmu'ihe, nuje dá xañhe ri noya, ne co ri ts'edigue dá eñhe ya ts'ondãhi, ne co ri ts'edigue dá øthe ndunthi ya dãnga nt'udi.”

²³ Pe nuga ma ga thãtuabi'ũ ne ga embabi: “Hinstá pa'agahũ, 'uehũ de gueque nú'ahũ gyá ts'o'ja'ihũ.”

Ra 'bede de yoho ya 'ñøhø bi hyoca 'ra 'nayá ngu

(Lc. 6:47-49; Mr. 1:22)

²⁴ Nu'á tó'o da 'yøde nuya ya noya dí xi'ahũ ne da 'yøt'e njabũ, nú'á ri nhycuau'i 'nara ja'i xi bi nja rá mfeni bi hyoca rá ngu ja ra medo.

²⁵ Ne 'mefa bi da ndunthi ya dã'ye, bi zø ya nzøthe, bi nja ndunthi ya bũnthi, pe nurá ngu'á himbi yøt'e ngue'á xqui hyoca ja ra medo.

²⁶ Pe nu'á tó'o da 'yøde nuya ya noya ne hinda 'yøt'e, nú'á ri nhycuau'i

'nara ja'i nú'a bi 'ñotho rá mfeni bi hyoca rá ngu ja ra 'bomu.

27 Ne 'mefa bi da ndunthi ya da'ye, bi zø ya nzøthe, bi nja ndunthi ya bantthi, nepu nurá ngu'a bi yøt'e ne bi 'medi gatho.

28 Ha nu mi uadi ra Jesu bi mangua nuya ya noya, nuya ja'i xi bi 'yø nts'edi de nú'a xqui xipabi'u, 29 ngue'a mi zofo'u co rá ts'edi Ajuá, hingue ngu mi øt'a ya xahnate de ra ley.

Ra Jesu bi 'yøthe 'na mi henga ra lepra

(Mr. 1:40-45; Lc. 5:12-16)

8 1 Nu mi gai ra Jesu de ja ra t'øhø habu mi utuate, xi bi dena ndunthi ya ja'i.

2 Ne bi nthuui 'nara ja'i mi tsu 'nara hñeni rá thuhu ra lepra nú'a tsit'atho ra ngø. Nura ja'i'a bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ndada, 'bu gui nehma, da za gui 'yøthegui.

3 Nu'bu ra Jesu bi hñuxa rá 'ye ne bi 'ñembi:

—Haha dí ne ga øthe'i, y ya gá ñani.

Y ngu bi uadi bi mangua njabu, 'bestho bi ñani ra da'thi.

4 Nepu ra Jesu bi 'ñembi:

—Oto xqui ma gui xipi. Rí ma ja ra nija ha, pa da hyant'a ra macja, ne gui unga ri 'baha nú'a bi mangua ra Moise, pa njabu da badi ya ja'i gue ya xcá ñani.

Ra Jesu bi 'yøthebi 'nará 'bego 'nara nda gá soldado me Nroma

(Lc. 7:1-10)

5 Nepu ra Jesu bi yut'i ja ra hnini Ncapernau y ja bi nthuui 'nara nda gá soldado de ra hai Nroma.

6 Y nura nda'a bi bantebi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ndada, 'nama 'bego bi nts'onate ne hingui tsa da 'ñani, ne xi tsi'ti.

7 Nu'bu ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Maha, ma ga øthe.

8 Nu'bu nura nda gá soldado bi datui ne bi 'ñembi:

—Hina, hiní 'ñepcagui gui cut'a mbo ma ngu. Nugui nu'a dí padi gue hønse co ri noya gui ma, numa 'bego da ñani.

9 Ngue'a nugui 'bui to'o ri mandagui nehe, pe nequi drí manda. Dí pe'tsa ya soldado ja ma hmanda, y 'bu ga emba 'na de gue'u: “Rí mani”, da ma, o 'bu ga emba ma'na: “Bá ehe”, nu'á da 'ñehe. Ha nu'bu ma 'bego ga embi: “Pe nuna 'befina”, nu'á da mafi.

10 Mi 'yøde njabu ra Jesu xi bi 'yø ndunthi ne bi 'ñembabi nú'u mri deni:

—Majuani dí xi'ahu, nugui hinstá tsudi ni 'nara me Israel nú'a xi di ja rá jamfri ngu nura jamfri pe'tsa nuna 'ñøhøni.

11 Dí xi'ahu gue ndunthi ya ja'i maxøgue ra ximhai nú'u hingyá me Israel ma da yut'a mahets'i habu bí manda Ajuá ne da hñu ja ra mexa mahyegui co ra Abrá, co ra Isaac, ne co ra Cobo.

12 Pe ya me Israel nú'u rí 'ñepa hmaha da hñu ja ra mexa, Ajuá hinda ma da hopi da yut'a mahets'i. Nu'a ma da nja, ma da mehni'u ja ra 'bexuui, y nuni ja di zohmani ne ja di guthmani yá tsi.

13 Nepu ra Jesu bi 'ñemba ra nda gá soldado:

—Rí ma ri ngu ngue'a nuri jamfri xa muui ndunthi, ne xa njabu ngu xcá ne.

Y nurá 'bego ra nda gá soldado 'bestho bi ñani nura ora'a.

Ra Jesu bi 'yøthebi rá to ra Pedro

(Mr. 1:29-31; Lc. 4:38-39)

14 'Mefa de gue'a ra Jesu bi ma ja rá ngu ra Pedro, y ja mi 'benini rá to ra Pedro mi umba ra nzø.

15 Nepu ra Jesu bi hñu'tsua rá 'ye y 'bestho bi tsaya ra nzø mi tsádi. Nepu 'bestho bi nangui ra 'behñá ne bi hyocui te bi zi'ü.

Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi
(Mr. 1:32-34; Lc. 4:40-41)

16 Ya de mi put'a nde ra Jesu bá ts'impabi ndunthi ya da'thi, 'ra mi pe'tsa ya ts'ondáhi. Y co 'nada ra noya bi ma bi 'yenga nú'ü ya ts'ondáhi mi pe'tsi'ü, ne bi 'yøthe gatho nú'ü to'o mi hñeni. 17 Gatho nuya bi 'yøt'a ra Jesu pa bi nja ngu nú'a xqui mąnga maya'bu ra badi Isaiá ja ra Maça T'ofu bi 'ñena: "Nu'á go gue'a bi hñaga ma hñenihü, ne bi hñasca gatho ma üguihü."

Yoho ya ja'i to'o mi ne da dena ra Jesu
(Lc. 9:57-62)

18 Ne 'mefa bi hyanda ra Jesu ndunthi ya ja'i xqui the'tsi'a. Nu'bú nu'á bi 'ñemba yá nxadi:

—Maha ri'nandi ra ndehe.

19 Y ante da ma'ü, 'nara xahnate de ra ley bi joni habü mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, nugui dí ne ga ten'a'i pa habü gatho gui ma ga ma nehe.

20 Ra Jesu bi dátui bi 'ñembi:

—Ya haho ja yá hñádo, ne ya ts'int'sü ja yá 'bafi, pe Nú'a To'o bi e bi Nja'i otho ni habü da me rá hñaxu.

21 Nepu 'na de yá nxadi ra Jesu bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, 'raca nsequi ga ma ga agui ma dada, nepu ga pengui ga ten'a'i.

22 Ra Jesu bi dátui bi 'ñembi:

—Bá ehe tengagui, tsopu nú'ü xa du go dá 'yagui nú'ü yá mi'hñagamfriui.

Ra Jesu bi japi bi tsaya ra bünthi
(Mr. 4:35-41; Lc. 8:22-25)

23 Nepu de gue'a ra Jesu bi bøxa ja ra motsa co yá nxadi pa bi ma

ri'nandi ra ndehe.

24 Ne de mi 'yo'ü ja ra ndehe mi damfri'ü bi nja 'nara dąnga bünthi xi nts'edi asta mi ne da pąnts'a ra motsa ne mi tont's'a ra dehe pa mbo. Ha nura Jesu mi áhą.

25 Nu'bú yá nxadi 'bestho bi ma bá ats'i ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'ihe, hñangaguihe ngue'a ya ma da mpąnts'a ra motsa mbo ra dehe.

26 Y nu'á bi 'ñembabi'ü:

—¿Pa te guí tsuhü? ¿Ha gue otho ri jamfrihü?

Nu'bú ra Jesu bi 'mai pa bi zai ra bünthi ne ra ndehe. Y 'bestho ra ora'a bi ntsaya.

27 Nu mi hyanda njabu yá nxadi xi bi 'yø ne mi 'ñembi'ü:

—¿Te ma ts'edi haní gue asta ra ndáhi ne ra dehe øtua rá noya!

Ra Jesu bi 'yemba ya ts'ondáhi yoho ya 'ñøhø myá me Gadara
(Mr. 5:1-20; Lc. 8:26-39)

28 Nepu bi zønga ra Jesu ri'nandi ra ndehe co yá nxadi ja 'nara hai rá thuhu Gadara, y ja bi nthuini yoho ya 'ñøhø bi bønga habü mi ja ya nt'agui. Nú'ü ya 'ñøhø'ü mi pe'tsa ya ts'ondáhi xi xmá nts'o, ha xi mi pite ndunthi, nixi mi tsa to da 'ranga nú'a ra 'ñu'a habü mi 'bu'ü.

29 Nuya 'ñøhø'ü bi hñá nts'edi ne bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Te guí hongua habü dí 'buhe nú'i Jesu rá T'ü'i Ajuá? Hingui tsøta ra ora pa gui huatcahe, nu'bú ¿hanja xcá ehe gui xaxcahe?

30 Guetbu de guehni mi 'yoni 'na tax'o ya ts'üdi mi ñuni.

31 Y ya ts'ondáhi bi 'yapa nsequi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—'Bu ma gui 'yenje de guecua, 'racje nsequi ga cøthe ja nuyü ya ts'üdi bí 'yoni.

32 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembi:

—Hąhą, rí maha, ja da bá cøthuni.

Nu'bu' 'bestho ya ts'ondq̄hi bi bōni de nú'ua yoho ya 'ñøhø ne bi ma bá cút'a ja ya ts'udi. Nepu nura ora'a gatho ya ts'udi bi nest'ihi bi hñøt'a ja 'nara ma'ye pa bi ma bá zo ja ra ndehe y gatho bi jat'i.

³³ Y nuya mapts'udi bi nest'ihi co ra ntsu asta bi zōnga ja ra hnini ne bi xipa ya ja'i te bi 'yø'tua ra Jesu nú'ua yoho ya 'ñøhø xqui 'yembabi'ua ya ts'ondq̄hi.

³⁴ Nu'bu' gatho ya mengu de nú'a ra hnini'a bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa bi 'yapa ra favo da ma de guehni pa da ma ma'na ra hnini.

**Ra Jesu bi 'yøthe 'nara da'thi
himi tsa da 'ñani**

(Mr. 2:1-12; Lc. 5:17-26)

9 ¹ Nu'bu' ra Jesu bi yopa bōxa ja ra motsa ne bi 'raxa ri'nandi ra ndehe pa bi yopa menga ja rá hai.

² Mi zōnga rá hai bi ts'i'tsua 'nara 'ñøhø mrá ts'onate himi tsa da 'ñani ne xqui t'ents'a ja 'nara 'bebo. Y nu mi hyanda ra Jesu gue xi mi ja yá jamfri nú'ua ya ja'i to'o mi ndude ra da'thi, nu'bu' bi 'ñembabi ra da'thi:

—Ma zi t'ua'i, johyabya ngue'a ya stá pun'a'i ri ts'oqui.

³ Nu'bu' nu 'raya xahnate de ra ley mi 'buhni bi mudi bi benga ya ts'omfeni ne mi 'ñémbi 'na ngu ma'na: “Nuna 'ñøhøni ri 'ñet'a Ajuā.”

⁴ Ra Jesu bi batho nú'a mi beñ'ua y bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí beñhu nú'ua ya ts'omfeni de guequi?

⁵ Pa guequi hinte rá hñei ga pumba yá ts'oqui nuna 'ñøhø nixi pa ga embi: “Nangui ne 'ño”.

⁶ Pe pa gui pahu gue Nú'a To'o e bi Nja'i ja rá ts'edi nuua ja ra ximhai pa da pumba yá ts'oqui ya ja'i, ma ga øt'a njaua pa gui pahu.

Nepu bi 'ñemba nú'a ra da'thi:

—Nangui, jaxa ri mfidi rí ma ri ngu.

⁷ Nu'bu' ra da'thi 'bestho bi nangui bi ma rá ngu.

⁸ Y mi hyanda ya ja'i nú'a bi nja, nu'ú xi bi 'yø, ne bi xøcambeni Ajuā ngue'a nú'a xqui umba ra ts'edi 'nara ja'i pa bi 'yøt'e njabu.

**Ra Jesu bi zofu ra Mateo
pa drá nxadi**

(Mr. 2:13-17; Lc. 5:27-32)

⁹ Nepu ra Jesu bi ma de guehni y bi hyanda 'nara 'ñøhø rá thuhu ra Teo mrá nguxboja mi hudi ja rá mexa. Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—Bá ehe tengagui.

Nepu ra Teo 'bestho bi 'mai ne bi deni'a.

¹⁰ Nepu ra Jesu bi ma ja rá ngu ra Teo ne ja bi hñudini bi ñuniui yá nxadi co ma'ra ya 'ñatsa nguxboja ne ma'ra ya ts'oja'i xqui zōnini.

¹¹ Y mi hyanda ya fariseo gue ra Jesu bi hñuhui bi ñuniui ya ts'oja'i, nu'bu' nuya fariseo'ua bi 'yambabi yá nxadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xi ri xahnatehu ¿hanja ri ñuniui gatho nuyua ya ts'oja'i?

¹² Nu mi 'yøde ra Jesu bi mangu njabu ya fariseo, nu'bu' bi 'ñembabi:

—Nura ja'i hinte ma hñeni pe'tsi hingui øt'a ra thoni pa ra 'ñethi, pe nu'ua tó'o ri hñeni ha, hongra 'ñethi.

¹³ Rí ma gui nxadihu pa gui pahu te mangu ja ra Māca T'ofu nu habu bi 'ñena Ajuā: “Nugui ma'na dí ne gui mpe'tsuahu ra ntheate 'na ngu 'na que gui tsincahu ya mbo'ni pa gui hyohu gui 'bahaguihu.” Nugui hinstuá ehe pa ga zofu ya hoja'i, nugui stuá ehe pa ga zofu ya 'yøt'ats'oqui pa da ñobri'ua.

Ra Jesu bi t'ambabi de ra ayuno

(Mr. 2:18-22; Lc. 5:33-39)

¹⁴ Nepu de gue'a yá nxadi ra Xuua Xi'tsate bi 'ñehe bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja nuje ne ya fariseo dí ayunahe ndunthi ya i'qui, ha nuri nxadigue hinhya'mu ri ayuna'u?

15 Y ra Jesu bi ñembi:

—'Bũ da nja 'nara nthati ne ra ñavio da mbitabi yá amigo, nuyá amigo rí ñepi da johyauí ra ñavio ne hinda du yá mui. Nehe numa nxadi nja ngu nuyá amigo ra ñavio. Pe sta zø ra pa ga ma de guecua, nu'bú ha, da za da ayuna ma amigo co ya dumui.

16 Hinxá hño da 'bø'ta 'nara zedutu co 'nara 'ra'yo dutu, ngue'a 'mefa da nunts'a ra 'ra'yo dutu ne da güt'a ra zedutu, nepu njabu ma'na da ntunga ra zedutu.

17 Nehe hinxá hño da sit'a ra vinu ja 'nara zebota, ngue'a nu'bũ di tsedi ra vinu, nu'bú da ntunga ra zebota ne nú'a te di po da mfani ne ma'na da ts'oca ra zebota. Hangue mahyoni da sit'a ra vinu ja 'nara 'ra'yo bota pa njabu masque xi di ja rá ts'edi ra vinu, hinda ntunga ra bota.

Bi ñani rá t'ixu ra Jairo, nehe bi ñani nú'a ra 'behña bi ñamba rá he ra Jesu

(Mr. 5:21-43; Lc. 8:40-56)

18 Ngu bi uadi bi mangu njabu ra Jesu, bi zøhø habu mi 'bui'a 'nara nda de ja yá nija ya xodyo, ne bi ndandiñahmu ne bi 'ñembi:

—Dá e ga xi'i gue ja ts'u rí du ma t'ixu. Hangue dí bante'i gui ma gui hñu'tsua ts'u ri 'ye pa da yopa nte.

19 Nu'bú ra Jesu 'bestho bi ma co yá nxadi ne bi meui nú'a ra nda'a.

20 Y de mi 'yo'u ja ra 'ñu mi pani 'nara 'behña mi hena 'nara hñeni mi xo'tua ya ji y ya mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya mi njabu. Nu'á bi joni ja rá xutha ra Jesu pa bi ñambabi rá he.

21 Ngue'a mi bense ja rá mfeni nura 'behña'a ne mi ena: “Dí camfri gue 'bu hønse ga thunbabi rá ñani rá he ga ñani 'bestho de ma hñeni.”

22 Ha ra Jesu bi mpunts'i bi hyandi ne bi 'ñembi:

—Ma zi t'ixu'i, johyabya ngue'a co ri jamfri xcá ñani.

Y nura 'behña 'bestho bi ñani ra ora'a.

23 Nepu bi zonga ra Jesu co yá nxadi ja rá ngu nú'a ra nda ja xqui du rá t'ixu. Y mi 'buhni ya me'mda mi pe'mda, ne ndunthi ya ja'i xi mi zoni.

24 Y ra Jesu bi 'ñemba ya ja'i:

—Pøñhu ts'u pa thi. Nura nxutsi aha, hingue xa du.

Pe ya ja'i mi thentho ra Jesu.

25 Pe ngu bi bøni'u pa thi, ra Jesu bi yut'i habu mi 'benga ra nxutsi ne bi mipa rá 'ye, nepu nu'á 'bestho bi nangui.

26 Y gatho nú'a ra hai de guehni bi ntunga ra noya de nú'a ra nxutsi xqui yopa nte de ra du.

Ra Jesu bi 'yøthe yoho ya goda

27 Nepu nu mi ma ra Jesu de guehni, yoho ya goda bi ñeni'a ne bi ña nts'edi'u bi 'ñena:

—¡Nú'i rá T'u'i ra nda Davi, pescahe ra nthe cate!

28 Pe ra Jesu bi thotho ne bi ma bá cut'a ja 'nara ngu, ha nuya goda bi ñeni'a y bi yut'i'u nehe. Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿Ha guí camfrihu gue da za ga øthe'ihu?

Nu'ú bi 'ñembi:

—Haha, Ndada, da za.

29 Nu'bú ra Jesu bi hñu'tsua rá 'ye ja yá da'u ne bi 'ñembi:

—Dá njabu ngu nú'a xcá camfrihu.

30 Y 'bestho ra ora'a bi xogui yá da'u. Nepu ra Jesu bi hñu'mba ra hña ne bi 'ñembi:

—Oxqui ma gui mañhu to'o bi 'yøthe'ihu.

31 Pe nu mi bøni de guehni'u bi xipa gatho nuya mengu de guehni gue go ra Jesu xqui 'yøthe'u.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara gone

³² Y ngu bi bonga ya goda de guehni, bá ts'impa ra Jesu 'nara gone mi pe'tsa 'nara ts'ondahi.

³³ Nepu ra Jesu bi 'yemba nú'a ra ts'ondahi mi pe'tsa nura gone, ne nu'á 'bestho bi za bi ña. Nuya ja'i xi bi 'yø, ne mi 'ñembi'u 'na ngu ma'na:

—Masque núju go guecju rá hniniguihu Ajuá, pe hinhya'mu stá hanthu 'nara nt'udi xi ra dangui ngu nú'a stá hanthabya.

³⁴ Pe nuya fariseo bi 'ñena'u:

—Nuní hanpa rá ts'edi ra ndá de ya ts'ondahi pa enga ya ts'ondahi.

Ra Jesu xi bi hueca ya ja'i

³⁵ Nura Jesu mi 'yo gatho ja ya danga hnini ne ya t'uca hnini, ne mi cut'a ja ya nija pa ja mi utuateni, ne mi øthe gatho ya da'thi, ne mi zofo ya ja'i mi embi gue ya xqui zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

³⁶ Y mi hyanda ra Jesu gatho nuya ja'i, xi bi huequi'u ngue'a 'ñena ya zi deti jo'o to'o da su y mi tu yá muí ngue'a himi pa'di to'o da deni'u.

³⁷ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:
—Majuani dí xi'ahu, nuua xi ja ndunthi ra sofo pe jo'o ya mefi.

³⁸ Hangue 'yapabihu Ajuá nú'a to'o rá meti nuna ra 'befi pa da mehna ya mefi da guxa nuna sofona.

**Ra Jesu bi zohna nú'u
'ret'amayoho
yá nxadi**

(Mr. 3:13-19; Lc. 6:12-16)

10 ¹ Nu'bú ra Jesu bi zohna nú'u 'ret'amayoho yá nxadi xqui huahni, ne bi umba ra ts'edi'u pa da 'yenga ya ts'ondahi ne da 'yøthe gatho ya hñeni.

² Nuya guehya yá thuhu nú'u 'ret'amayoho yá apostol xqui hñuts'i: rá mudi ra Simu nú'a bi hñu'mbabi drá thuhu ra Pedro, ne ra Andre rá

cu, ne ra Cobo, ne ra Xuua rá cu, di yoho'u yá t'u ra Sebedeo.

³ Nepu ra Lipe, ne ra Tolo, ra Toma, ne ra Teo nú'a mrá nguxboja, ne nú'a ma'na ra Cobo rá t'u ra Alfeo, ne ra Lebeo nú'a bi thu'mbabi nehe ra Tadeo.

⁴ Nepu nú'a ma'na ra Simu nú'a xqui 'ñoui ya cananista, ne ra Juda Iscariote nú'a to'o bi da ra Jesu.

**Ra Jesu bi mehna yá nxadi pa
da zofo ya ja'i**

(Mr. 6:7-13; Lc. 9:1-6)

⁵ Nu'bú gatho nú'u 'ret'amayoho yá nxadi ra Jesu bi mehni ne bi 'ñembi'u:

—Nubyá oxqui ma gui zohu nú'u hingyá me Israel, nixi ya me Nsamaria.

⁶ Rí maha go da bá zohu ya me Israel nú'u go gue'u rá hnini Ajuá xa 'medi ngu ya zi deti.

⁷ Rí maha gui umfu nt'øde gue ya xa zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

⁸ 'Yøthehu nú'u to'o di tsu ra lepra, ne nú'u di pe'tsa ma'ra ya hñeni, ne japhu da nte ma'na'qui nú'u xa du, ne 'yembahu ya ts'ondahi nú'u to'o di pe'tsi. Ngu stá 'ra'athohu nuna ts'edina, njabu nehe ma gui fats'ithohohu ya ja'i.

⁹ Oxqui ma gui haxhu ra boja pa ja ra 'ñu, nixi ra t'axi nixi ra oro nixi ra cobre.

¹⁰ Ne oxqui haxhu ni 'nara 'bats'i, ni ri mponga dutuhu ni ri mponga zexthihu nixi ri bordohu, ngue'a ra mefi rí 'ñepi da t'umbabi nú'a te ø'tua ra 'bedi.

¹¹ Ne nu xcrí tsøñhu ja 'nara danga hnini o 'nara t'uca hnini, gui hyoñhu 'nara ja'i nú'a dra hoja'i, ne ja gui 'buhuni ja rá ngu'a asta hingui pøñhu de nú'a ra hnini'a.

¹² Y nu xcrí cuthu ja nú'a ra ngu'a, gui 'yapabihu Ajuá da japi nuya mengu de nú'a ra ngu'a.

¹³ 'Bu nuya mengu de nura ngu'a da 'ra'ahu ntsaya, nu'bú Ajuá ma da

japi'ũ. Pe nu'bu hinda 'ra'ahũ ntsaya, Ajuã hinda ma da japi'ũ.

14 'Bu ni 'nara mengu de nú'ã ra hnini'ã hinda gamfri nú'ã gui xiphũ ne hinda hñuxa nt'øde, nu'bu pøñhũ de nú'ã ra ngu'ã o de nú'ã ra hnini'ã ne gui fe'ma ri uahũ pa da hyø nú'ã ra hai xa nthu'ti de nú'ã ra hnini'ã.

15 Majuãni dí xi'ahũ, ra pa de ra ngaxhmai nú'ã ra hnini hinda hñuxa nt'øde nú'ã gui xiphũ, ma'na ma da ndangui yá ts'oqui nura hnini'ã que ra hnini Sodoma ne Gomorra.

Ya nt'utsate ne ya nts'o'mui

16 Nubyá dí pehn'a'ihũ gui maha gui 'yohũ ngu ya zi deti madetho ja ya zate. Hangue xi da nsuhũ ngu 'nara qu'eñã, pe ogui øthũ ra nts'o'mui, njahũ ngu 'nara zi domitsu hingui øt'a ra nts'o'mui.

17 Ne xi da nsuhũ, ngue'ã ya ja'i ma da zix'ahũ ja ya ts'utbi, ne ma da zix'ahũ ja yá nija'ũ pa ja dí nap'a'ihũni.

18 Nú'ú ma da zix'ahũ ja ya ts'utbi y asta ja ya danga ndã po rá nguecagui. Hangue njabũ da za gui damajuãnihũ de guecagui ja yá thandi ya ndã ne nú'ũ hinyá me Israel.

19 Nu sta ts'ix'ahũ nts'ãhni, osta ma da du ri muihũ de nú'ã te ma gui mañhũ, nixi gui beñhũ 'met'o nú'ã ma gui mañhũ, ngue'ã nura ora ma gui ñahũ, Ajuã go da 'ra'ahũ ya noya.

20 Nu'ahú hingo ma gui ñaschũ; nurá Maça Ndãhi Ajuã ra Dada go gue'ã ma da xi'ahũ te ma gui mañhũ.

21 Nuya pa'ũ nuya ja'i ma da 'ñutsaseui yá cu ne da da pa da tho. Ya dada ma da da yá batsi y ya batsi ma da nø'tua yá dada, ne da da pa da tho nehe.

22 Gatho ya meximhai ma da utsa'ihũ ngue'ã gui mañhũ ma noya. Pe nu'ã tó'o da zeti asta rá ngats'i, nú'ã go gue'ã da mpøhø.

23 Nu'bu da t'utsa'ihũ ja 'nara hnini, pøñhũ de guehni, rí maha ma'na ra

hnini. Majuãni dí xi'ahũ, hingri juatho gui 'yohũ gatho ya hnini de ra hai Israel ha Nú'ã To'o bi e bi Nja'i ya da yopa zøhø ma'na'qui.

24 'Nara xahnate ma'na ja rá nsu que rá nxadi; 'nara hmu ma'na ja rá nsu que rá 'bego.

25 Nura nxadi mahyoni da thogui ngu tho rá xahnate, nehe ra 'bego mahyoni da thogui ngu tho rá hmu. Nja ngu 'nara dada 'bu da t'embabi gue go ra Beelsebú, nu'bu ya mengu rá ngu da t'embabi'ũ mahyegui nehe.

To'o mahyoni gui tsuhũ

(Lc. 12:2-9)

26 Hangue dí xi'ahũ oxqui tsuhũ nú'ã ma gui thoguihũ. Masque 'bu te da t'øt'a'ihũ mant'ãgui, pe rá ngats'i ra pa ja ma da hnequini gatho nú'ã te xa t'øt'a'ahũ, ngue'ã gatho nú'ã te t'øt'e mant'ãgui ma da fãdi.

27 Nú'ã dí u't'a'ihũ sehe mant'ãgui ma gui utuahũ gatho ya ja'i. Nehe nú'ã dí xi'asehũ zi njante ma gui mañhũ nts'edi pa da 'yøde gatho ya ja'i.

28 Oxqui tsuhũ to'o da hyo'ahũ, ngue'ã nuri almahũ hinda za to da hyop'ahũ. Nu'ã tó'o mahyoni gui tsuhũ, nu Ajuã, ngue'ã nu'ã ha, tsa da mehn'a ri almahũ ne ri ngøqu'eihũ ja ra nidu.

29 Nuya zi ts'int's'ũ hints'ũ ri muui asta 'ba yoho por ñodmi, ne hingui tagui tuse'ũ 'bu hingo rá paha Ajuã ra Dada.

30 ¿Xihma'ihũ? Nu'ahũ ma'na grí muuihũ ja rá thandi Ajuã, ngue'ã asta nuri stãhũ 'mede.

31 Hangue oxqui ma gui ntsuhũ, ngue'ã ma'na grí muuihũ que ya zi ts'int's'ũ.

Nú'ũ to'o damajuãni de ra Jesu ja yá thandi ya ja'i

(Lc. 12:8-9)

32 Nu'ã tó'o ma da damajuãni de guequi ja yá thandi ya ja'i, nequi nehe ma ga damajuãni de gue'ã ja rá

thandi ma Dada bí 'bui mahets'i.
 33 Pe nu'a tó'o da ncøni de guequi ja
 yá thandi ya ja'i, nequi nehe ma ga
 xipa ma Dada nú'a bí 'bui mahets'i
 gue himbi ne bi gamfrigui.

**Ma da hegue ya ja'i po rá
 ngue ra Jesu**

(Lc. 12:51-53; 14:26-27)

34 Oguí hu ri muihu gue ngue'a
 stá ehe ya hinda nja ra tuhni ja ra
 ximhai; nu'á ma da nja ngue'a stá
 ehe.

35 Nuya t'u da nø'tua yá dada, ne ya
 t'ixu da nø'tua yá nana, ha nuya
 ts'ihue da nø'tua yá suegra.

36 Y njabu nuyá ncontra ya ja'i ma da
 bønse de ja yá ngu'u.

37 Nu'a tó'o ma'na go ri mađi rá
 dada o rá nana que guecagui, nú'á
 hinda za da dengagui. Nehe nu'a tó'o
 ma'na go ri mađi rá t'u o rá t'ixu que
 guecagui, ne'a hinda za da dengagui.

38 Nehe nu'a tó'o hinda 'ñei pa da
 dengagui masque da tho ya nt'atsate
 ne ya 'betsa, nú'á hinda za da
 dengagui.

39 Nu'a tó'o ri mađi rá te nuua ja ra
 ximhai, ma da 'bedi rá te pa nzantho,
 pe nu'a tó'o da dengagui masque da
 du po rá nguequi, ma da zadi rá te pa
 nzantho.

**Ya hoga thaha de mahets'i
 (Mr. 9:41)**

40 Nu'u tó'o da 'ra'ahu ntsaya, go
 guequi ri 'raca ntsaya. Ha nu'u tó'o
 da 'raca ntsaya, go ri umba ntsaya
 ma Dada nú'a to'o bá pencagui.

41 Nu'a tó'o da umba ntsaya 'nará
 'mehni Ajuá, ma da hñanga ra thaha
 nehe ngu ma da hñani 'nará 'mehni
 Ajuá. Ha nu'a tó'o da umba ntsaya
 'nara ja'i ngue'a øte Ajuá, ne'a ma da
 hñanga ra thaha ngu nú'a ma da
 hñani nú'a øte Ajuá.

42 Nú'ahu ma nxadi'ihu, 'bu tó'o da
 'ra'ahu mađi ts'u ra dehe gui tsihu

ngue'a ma nxadi'ihu, majuani dí
 xi'ahu gue nura ja'i'a hinda ma da
 'bedi rá thaha.

**Ra Xuua Xi'tsate bi mehna yoho yá
 nxadi pa bá c'a'tsa ra Jesu**

(Lc. 7:18-35)

11 ¹ Nu mi uadi ra Jesu bi
 xipabi te ma da mefi nú'u
 'ret'amayoho yá nxadi, nú'á bi ma ja
 ya hnini de nú'a ra hai'a pa da
 manga ra maça noya.

² Y de mi ofadi nura Xuua Xi'tsate
 bi 'yøde de nú'a mi øt'a ra Jesu.
 Nu'bú bi mehna yoho yá nxadi nú'u
 mri 'ñoui pa da 'yambabi'a,
³ ne bi 'ñemi:

—¿Ha go gue'i rá 'mehni'i Ajuá
 nú'a dí tømhe, o ga tømhe ma'na da
 'ñepu?

⁴ Ra Jesu bi dađi ne bi 'ñemi:

—Rí maha gui xiphu ra Xuua de
 nú'a guí ødehu ne nú'a guí hanthu.

⁵ Bá xiphu gue ya goda xo yá da, ya
 doua ri 'yo, ya gogu øde, nu'u tsu ra
 lepra ñani, nu'u xa du ri yopa nte, ha
 nuya zi hyoya nehe øde ra maça noya.

⁶ Njapi nú'a to'o camfri gue go
 guecagui rá 'mehni'gu Ajuá.

⁷ De mi menga yá nxadi ra Xuua
 Xi'tsate, ra Jesu bi mađi bi xipa ya
 ja'i de rá 'befi ra Xuua, ne bi 'yø'tua
 ya nt'ani bi 'ñembabi:

—Xi de gá maha ja ra mbonthi,
 ¿te rá 'be uá hanthui? ¿Ha gue uá
 hanthu 'nara 'ñøhø mi otho rá ts'edi
 'ñena 'nara dox'o ri ndudetho ra
 ndahi? Hina ¿ngue ha?

⁸ Nu'bú, ¿te rá 'be ma uá hanthu? ¿Ha
 gue uá hanthu 'nara 'ñøhø xqui hye
 'raya dutu mahotho? Hina ¿ngue ha?
 Ngue'a nu'u tó'o pepa ya nda nuua ja ra
 ximhai, go gue'u 'bui ja yá danga ngu
 ya nda ne go gue'u ri nhye xi xá hño.

⁹ Nu'bú, ¿te rá 'be gá ma uá hanthu?
 ¿Ha gue hingue 'nará 'mehni Ajuá?
 Haha, 'nará 'mehni Ajuá. Y hingue
 hønse gue'a rá 'befi'a.

10 Nura Xuua Xi'tsate go gue'a bá ehe bá 'bet'o de guequi, ne gue'a xqui ma Ajuá ma Dada ja ra Maça T'ofó ne bi 'ñena:

Nugui dí pehna 'na to'o ri 'bet'o de gue'i
pa da hyoc'a ri 'ñu.

11 Xi majuañi dí xi'ahú de gatho nuya ja'i xa 'máiuu ja ra ximhai xa njo'o ni 'na dí ja rá nsu ngu ra Xuua Xi'tsate, pe nu'a tó'o xa yút'a ja rá hmanda Ajuá, ma'na xa njapi que ra Xuua.

12 Nu mi mádi bi nxi'tsate ra Xuua, nú'á bi dáma nupa yá mfeni ya ja'i pa da dáma ñobri pa da yúthma'u ja rá hmanda Ajuá. Y nu'u tó'o øt'a ra ts'edi pa da yút'i, cút'i ja rá hmanda Ajuá.

13 Ngue'a nu mi zøhø ra Xuua, gue'bu bi nja ngu nú'a xqui mangua ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuá nú'bu mi ma gue da 'ñehe ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

14 Nehe bi mañ'u gue ra bádi Elía mi pe'tsi da yopa mengui, y ya bi njabú ngu nú'a xqui mañ'u ngue'a ra Xuua go gue'a rá mpøte ra Elía. Camfrihu nú'a dí xi'ahú.

15 Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da gamfri nuya ya noya dí xi'ahú, dá gamfri.

16 ¿Ngu to'o ga hyecuabihu nú'u ya ja'i hingui camfrigui? Nu'ú ri nhyecuauí ya bátsi nú'u hu ja ra tai 'ñeni ne pe'mda, ne ri ntsúhui ma'ra yá mibatsiui.

17 Ne embabi: “Nuje dá mpe'mdahe ne hingá ne gá neihu. Dá maha ja ra nt'agui dá nzonihe, pe nu'ahú nixi himbi du ri máihu. Nu'bu ¿te guí nehu?” Njabútho nehe nú'u ya danga ja'ibya, nú'ú ni 'nara t'øt'e hingui ho.

18 Nura Xuua Xi'tsate mi t'embi gue mi pe'tsa ra ts'ondáhi ngue'a hinto mri ñuniui nixi mri ntsiui ya tixfani.

19 Nepu 'mefa de ra Xuua bi zø Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nu'á ha, to'oraza ri ñuniui ne ri ntsiui, hangue ya ja'i bi 'ñena: “Ndi, nuni ra 'ñøhø xi ra ts'o'yo y ra tixfani, xi ri ñuniui ne xi ri ntsiui

ya tixfani ne ya ts'oja'i.” Pe nugui dí xi'ahú gue nuya ja'i beni njabú, hinte yá fadi'u, ngue'a ri hnequitho nú'u to'o pe'tsa ra mfadi, ngue'a ri hnequitho ja yá 'befi.

Ya hnini dega ts'o'yøde

(Lc. 10:13-15)

20 Nepu ra Jesu bi ma nehe de nú'u ya hnini habú xqui thogui xqui 'yøt'a ya danga nt'udi. Y bi zui nú'u ya ja'i de nuya hnini'u ngue'a himbi ntsø'mi de yá ts'oqui masque bi hyanthma'u rá ts'edi Ajuá. Bi 'ñembi:

21 —¡Huecate'ihu nú'ahú gyá menguhu Corasí ne gyá me Betsaidahú! Ma xi dra castiga'ihu ngue'a masque xcá hyanduahú rá ts'edi Ajuá pe hincá ñobrihu de ri ts'oquihu. 'Bu nuya me Tiro ne ya me Sidó xqui hyanthmaha'u gatho nú'a xcá hyanthúbya, nú'ú xa ntsø'ma hmaha de yá ts'oqui, ne xa hñehma'u dega dumú ne xa ncoxa ra 'bospi.

22 Hangue dí xi'ahú gue nú'a ra pa de ra ngaxhmai ma'na dya dangui ri ts'oquihu que ra hnini Tiro ne ra hnini Sidó.

23 ¡Huecate'ihu nú'ahú gyá menguhu Ncapernau! Guí hu ri máihu gue ra dangui ri nsuhú, pe hina, ngue'a ma gui nhuatihú ngue'a hincá ñobrihu de ri ts'oquihu. 'Bu nuya me Sodoma xqui hyanthmaha nuya ya danga nt'udi ngu nú'a xcá hyanthúbya, nu'bu hinra huatihma, di jatho nú'a ra hninihma.

24 Hangue dí xi'ahú gue nú'a ra pa yá ngats'i ya pa ma'na dya dangui ri ts'oquihu que ra hnini Sodoma.

Bá ehú pa gui tsayahú

(Lc. 10:21-22)

25 Nepu ra Jesu bi 'yapa Ajuá rá Dada ne bi 'ñena:

—Dí xøcambeni'i ma Dada'i nú'i grá Ndá de mahets'i ne de ra ximhai. Dí 'ra'a njamañi ngue'a xcá utua ri

noya nú'x to'o hingyá b̄amhya, y nu'x tó'o ya b̄amhya ne ya 'ñets'i himbi zo yá mfeni.

26 Y gatho nú'á xca øt'e go gue'a ri paha, ma Dada'i.

27 'Mefa ra Jesu bi 'ñemba yá nxadi:

—Ma Dada bi 'racagui gatho ra mfadi. Jo'o to'o patca ma mfeni, hõnse ma Dada bí 'bui mahets'i, nú'á ha, go gue'a patca ma mfeni. Nehe jo'o to'o xa b̄atua rá mfeni ma Dada, hõnse nuga ha, ngue'a go gueque rá T'ugui, nehe nú'x to'o stá huahni, ne'x patuabi rá mfeni ma Dada ngue'a go stá utuabi'x.

28 Bá eh̄u gatho nú'ah̄u grí mpefiñu ne xi grí nduh̄u pa ga tsuc'a ri 'bats'ih̄u pa gui tsayah̄u.

29 Ngu 'nara nt'ei dega ndamfri thu'tsua ra yugo pa da t'ei, njab̄u nehe nu'ah̄u gui hñaññu nú'a ra yugo ga hu'tsah̄u pa da za ga u't'ah̄u ma hoga'mui, pa da za gui nhyoja'ih̄u nehe ngugui, ngue'a nuga drá hoja'i y hindrá 'ñets'i, y njab̄u ya hinda zabi'ih̄u nixi da du ri muñh̄u.

30 Ngue'a nura yugo dí hu'tsah̄u hinda ññ'ah̄u, y nú'a ra 'bats'i dí tu't'ah̄u hingui ma gui tsamahññh̄u.

Ya nxadi bi doca ya ngah̄a gá trigo ra pa dega tsaya

(Mr. 2:23-28; Lc. 6:1-5)

12 1 'Nara pa ra Jesu co yá nxadi bi 'ranga ja 'nara uatrigo. Y nura pa'a mi nsabdo, y gue'a ra pa dega tsaya. Ne nuya nxadi mi tsu ra thuhu hangue bi mudi bi docua yá ngah̄a ya trigo pa bi zi'x.

2 Y mi hyanda njab̄u ya fariseo bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Hanja øt'a njab̄u ri nxadi? Nuyú hindí 'ñepi da 'yøt'a njab̄u nú'a ra pa dega tsaya.

3 Pe ra Jesu bi datuabi'x bi 'ñembi:

—¿Ha hincá hñe'thu hab̄u ma de nú'a bi 'yøt'a ra Davi nú'bu mi tsu ra

thuhu co nú'x mri 'ñoui?

4 Nu'á bi yat'a mbo rá nija Ajuá ne bi zi nú'x ya thuhme xqui njapi. Ha nú'á ne nú'x mri 'ñoui hingo mri 'ñepa hmah̄a xa zi nura thuhme'a, hõnse ya macja ha.

5 ¿Ha hincá hñe'tih̄u nehe ja rá ley ra Moise gue nuya macja di mpefi ja ra ndañija masque ya pa dega tsaya pe hinte ma ts'oqui øt'e?

6 Ha nuga dí xi'ah̄u gue 'bucua nú'a to'o ma'na ja rá nsu que ra ndañija.

7 Mahyoni gui pah̄u te rí bõnga nuya ya noya bi m̄anga Ajuá ma Dada ja ra M̄aca T'ofu ne bi 'ñena: “Nuga ma'na dí ne gui mpe'tsuh̄u ra nthecate 'na ngu 'na que gui tsincah̄u ya mbo'oni pa gui hyoh̄u gui 'bahaguih̄u.” 'Bu gri pah̄mah̄u te rí bõnga nuya ya noya, nu'bu hincá ñapahmah̄u nú'x hinte ma ts'oqui tu.

8 Nú'a To'o bi e bi Nja'i go gue'a pe'tsa ra ts'edi pa da manda masque ra pa dega tsaya.

'Nara 'ñõhø xqui 'yot'a 'nará 'ye

(Mr. 3:1-6; Lc. 6:6-11)

9 Y ra Jesu bi thogui de guehni ne bi ma bá cõt'a ja ra nija.

10 Y ja mi 'buhni 'nara 'ñõhø xqui 'yot'a 'nará 'ye. Y nuya fariseo mi 'buhni bi 'yamba ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue rí 'ñepi gui 'yøthe 'nara ja'i nura pa dega tsaya?

Nu'ú mi ambabi njab̄u pa da ñapahma'a.

11 Pe ra Jesu bi 'ñembabi'x:

—¿To'o 'na de gue'ah̄u gri pe'tshu 'nara zi deti, nepu da zo ja 'nara o'tsi ne hingui hñaiñh̄u ngue'a ra pa dega tsaya? Pe'tsi gui hñaiñh̄u.

12 ¿Ha gue hingue ma'na di muui 'nara ja'i que 'nara deti? Hangue mahyoni ga øth̄u ya hoga 'befi masque ra pa dega tsaya.

13 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'ñõhø to'o xqui 'yot'a rá 'ye:

—Haua ri 'ye.

Nu'bu' nu'á bi tunga rá 'ye, nepu 'bestho bi ñani ne bi gohi ngu mi nja nú'a ma'na rá 'ye.

14 Nu'bu' ya fariseo bi bõni de guehni pa bi 'ñu'ti hanja da za da hyohma ra Jesu.

Ra badi Isaia xqui ma de ra Jesu

15 Pe nu'á bi batho te mi beni'u ne bi ma de guehni y bi dena ndunthi ya ja'i. Y mi othebi gatho nú'u to'o mi hñeni.

16 Ne bi hñu'mba ra hña ya da'thi nú'u xqui 'yøthe gue hinto da xipabi de nú'a xqui 'yø'tuabi'u.

17 Bi mangua ra Jesu njabu pa bi nja ngu nú'a xqui mangua ra badi Isaia gue Ajuá bi ñena:

18 Guehna ma hoga 'mehni stá pehni
ne guehna ma hmagdi ne xi dí
hopa rá 'múi.

Ga umbabi ma Māca Ndahi pa
da zofo gatho ya ja'i 'bu ja rá
nguni ra ximhai,
pa da badi'u gue ma ga ha'mba
nguenda.

19 Nu'á hinto ma da ntsanoyau,
nixi to'o ma da ma'tiui ja ya
'ñu.

20 Ma hoga 'mehni ma da nupa yá
mfeni nú'u to'o hints'u tsedi
yá jamfri, ngu 'ñena 'nara
dox'o xa dehmi,
ne ma da me'tsua ra nthe cate
nú'u to'o ja xa gamfri, ngu
'ñena 'nara t'uca ñot'i hints'u
di yot'atho.

Ne ma da 'ñudi ra hoga'múi
asta hinda 'mēdi ra nts'o'múi.

21 Y ya ja'i de gatho rá nguni ra
ximhai ma da gamfribi rá
noya'a.

**Bi t'embabi ra Jesu gue mi hanpa
rá ts'edi ra nda de ya ts'ondahi**
(Mr. 3:19-30; Lc. 11:14-23; 12:10)

22 Nepu ra Jesu bá ts'impabi 'nara
ja'i mrá gone ne mrá goda ngue'a mi

pe'tsa 'nara ts'ondahi, y nu'á bi
'yembabi. Y 'bestho ra ora'a bi za bi
ña ne bi hyandi.

23 Hangué gatho ya ja'i mi 'bahni xi bi
'yø ne bi 'ñembabi'u 'na ngu ma'na:

—¿Ha go guehni rá t'u ra nda
Davi nú'a to'o xqui mehni Ajuá pa da
nda 'bu?

24 Y nu mi 'yøde ya fariseo bi
mangua ya ja'i njabu, nu'bu' nu'á bi
'ñéms'e'u:

—Nuní hingue co rá ts'edise enga
ya ts'ondahi, nuní hanpa rá ts'edi ra
Beelsebú nú'a ra nda de ya ts'ondahi.

25 Pe ra Jesu bi batuatho yá
mfeni'u ne bi 'ñembabi:

—Nu'bu' 'nara hnini da hyegue ne
da ntunsehe, nu'bu' da 'metho nú'a xa
mēfi'u. Ha nu'bu' 'nara 'múi da
ntunsehe, hinda za da 'múi xá hño, da
nhuata ra 'múi.

26 Xi ra ts'ondahi, ¿hanja da za da
'yenga rá mits'ondahiui? Hinda za,
ngue'a nu'bu' njabu da 'ñotho yá ts'edi
'na ngu 'na ne da nhuati gatho.

27 Guí eñhu gue nuga dí enga ya
ts'ondahi co rá ts'edi ra nda de ya
ts'ondahi. Xi ri 'mehnihu, ¿con to'o rá
ts'edi enga ya ts'ondahi 'bu? Go dá
xi'ah'u.

28 Nuga dí enga ya ts'ondahi co rá
ts'edi rá Māca Ndahi Ajuá ma Dada,
hangué njabu pahú gue ya xa zøhø ra
Nda de mahets'i pa da nda.

29 Hinda za da yut'a 'nara be ja rá
ngu 'nara ja'i nú'a xi di o rá ts'edi 'bu
hingue 'met'o da mihi ne da du'ti pa
da bepi nú'a te pe'tsi.

30 Nu'u tó'o hingui 'yo con
gueque, nú'ú di utsagui. Nehe nu'u
tó'o hingui faxqui ga munts'a ma
sofo, nú'ú go xantho.

31 Dí xi'ahú gue gatho ya ts'oqui
øt'a ya ja'i ne gatho ya ts'one mañ'u,
ma dra pumbabi'u. Pe nu'a tó'o da
zamba rá Māca Ndahi Ajuá, nura
ja'i'a hindra pumbabi.

32 Nu'a tó'o da zani Nú'a To'o bi e bi

Nja'i, nu'á dra pumbabi, pe nu'a tó'o da zanga ra Maça Nda'hi hindra pumbabi nixi nubya ni pa nzantho.

Ya 'bai gá za faditho po yá fruta
(Lc. 6:43-45)

33 'Nara hoga 'bai gá za unga ya hoga fruta, ha 'nara ts'o 'bai gá za unga ya ts'o fruta. Hangué njabú da za gui padihú nda'a ra hoga 'bai gá za y nda'a hingrá hoga 'bai gá za.

34 Nu'ahú xi gyá ts'o'múihú guí njahú ngu ya qu'eña tsate. ¿Hanja da za gui mañhú ya hoga noya 'bú guí beñhú ya ts'omfeni? Ngue'a nú'a guí beñhú ja ri mfenihú go gue'a guí mañhú nehe.

35 Nu'a tó'o benga ya hoga mfeni mąnga ya hoga noya, ha nu'a tó'o benga ya ts'omfeni mąnga ya ts'onoya.

36 Nuga dí xi'ahú gue gatho nú'a te gui mañhú ne hingui jamasuhú, p'etsi te gui thadihú nura pa'a ma da thap'ahú nguenda.

37 Ngue'a Ajuá go gue'a ma da hñap'ahú nguenda de gatho nú'a guí mañhú, ne ja ma da hnequini tengu ri hñoja'ihú ne tengu ri nts'o'múihú.

Ya ts'oja'i adi 'nara nt'udi
(Mr. 8:12; Lc. 11:29-32)

38 Nepu 'raya xahnate de ra ley ne ya fariseo mi 'buhni bi 'ñembabi ra Jesu:

—Xahnate, dí nehe gui 'ñutcahe 'raya nt'udi pa ga pahe ua xi majuaní go xpá meñ'a'i Ajuá.

39 Nu'bú ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Nu'ahú gyá ts'oja'ihú ne gyá 'ñagamfrihú hangué guí adihú 'nara nt'udi gui hyanthú pa gui camfrihú. Pe nuga, hinga ma ga u't'a'ihú ni 'nara nt'udi. Hõnse nda'a da t'u't'ahú, nú'a ra nt'udi de ra Joná rá 'mehni Ajuá.

40 Nu'á bi 'yo hñu pa ne hñu xuui mbo rá múi 'nara dąnga huá. Njabú nehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da 'múí hñu pa ne hñu xuui mbo ra hai.

41 Ha 'mefa bi ma ra Joná bá zofa ya ja'i de ra hnini Ninive, ha nu'á 'bestho bi ntsø'mi de yá ts'oqui. Ha nubya 'bucua 'na to'o ma'na xi ja rá nsu que ra Joná, pe nu'ahú hinxcá camfrihú. Hangué ja rá ngats'i ra pa ma xi da ñap'a'ihú ya me Ninive, ngue'a masque xcá hyanduabihú rá ts'edi Ajuá pe hinxcá camfrihú.

42 Nehe nú'a ra 'behña mrá nda de ra hai Arabia mi 'yøde gue ra Salomó xi mi ja ndunthi rá mfađi. Nú'a bá ehe bi c'a'tsi'a masque xi nts'edi mi yabú rá hai, pa da 'yøde nú'a mi mañ'a. Pe nubya 'bucua 'na to'o ma'na xi ja rá nsu que ra Salomó, pe nu'ahú hinxcá camfrihú. Hangué ja rá ngats'i ra pa ma da ñap'ahú nú'a ra 'behña'a ngue'a masque xcá hyanduabihú rá ts'edi Ajuá pe hinxcá camfrihú.

Ra Jesu bi ma 'nara 'bede de ra ts'ondahi bi mengui
(Lc. 11:24-26)

43 Nepu ra Jesu bi 'ñena:

—Nu'bú 'nara ts'ondahi da bõnga de ja 'nara ja'i, nura ts'ondahi'a 'yo haburaza ja ya mbonthi honi hmąha habú da 'múí, pe hingui tsadı. Nu'bú ma da manse'a ne da 'ñena:

44 “Pøde ma ga pengui habú dá pøni pa ja ga yopa 'buhni.” Ha nu stí mengui'a da zadı nú'a ra 'ñøhø ne guet'atho rá mfeni ngu bi zogui ra ts'ondahi, nu'bú nja ngu 'nara ngu xa 'bast'i ne xá nt'axi pe hinto 'búí.

45 Nu'bú nú'a ra ts'ondahi'a da ma da tsi má yoto ya ts'ondahi nú'u ma'na xi strá nts'o que gue'a, nepu da yut'a ja nú'a ra 'ñøhø nú'a mi guet'atho rá mfeni. Nu'bú nú'a ma'na strá nts'o rá mfeni que rá mudi. Hangué nú'ahú gyá ts'oja'ihú ma gui njahubú nehe 'bú hingui ñobrihú.

Rá nana ne yá cu ra Jesu
(Mr. 3:31-35; Lc. 8:19-21)

46 Y de mi utuate ra Jesu, bi zøhø

rá nana ne yá cu mi 'bai môte ra ngu habu mi utuate'a ne mi ne da ñaui'a.
 47 Nu'bu 'nara ja'i bi 'ñemba ra Jesu:

—'Bacua môte ri nana co ri cu hoñ'i gui ñaui 'na.

48 Pe nura Jesu bi ñatuabi nú'a to'o bi xipabi njabu ne bi 'ñembi:

—¿To'o ma nana, ne to'o ma cuga?

49 Nepu co rá 'ye bi 'ñudi yá nxadi ne bi 'ñena:

—Nuya go guehya ma nana ne ma cu.

50 Nu'a tó'o ø'tua rá paha ma Dada bí 'bui mahets'i, go gue'a ma cu ne ma nju ne ma nana.

Ra 'bede de ra mot'i

(Mr. 4:1-9; Lc. 8:4-8)

13 1 Nepu ra pa'a ra Jesu bi bõni de nú'a ra ngu habu mi 'bui, ne bi ma bá hudi ja ra ñanga ndehe.

2 Nepu bi ma ndunthi ya ja'i bá c'a'tsi'a, nu'bu nu'a bi bõxa ja 'nara motsa ne ja bi hñudini, ne gatho ya ja'i bi gohini ja ra ñanga ndehe.

3 Nepu bi metuabi'u 'raya 'bede pa bi 'ñutuabi. Nurá mudi ra 'bede bi mede, bi ma de 'nara mot'i ne bi 'ñena:

—'Nara mot'i bi ma da mpot'a ja rá huahi.

4 Y nu mi mudi bi mpot'i, bi dagui 'raya zi nda ja ra 'ñu. Y nuya nda'u bi zi ya ts'ints'u.

5 Y nu ma'ra ya nda bi dagui ja ya 'bodo habu mi otho ndunthi ra hai, y nuya nda'u 'bestho bi fõts'e gue'a hinxma pidi ra hai.

6 Y nu mi pat'a ra hyadi bi huixqui ne bi 'yot'i gue'a mi otho yá 'yu.

7 Nu ma'ra ya nda bi dagui mbo ja ya 'mini, ne mi te ya 'mini bi xumi ne bi hyo nú'a xqui 'bot'i.

8 Ha nu ma'ra ya nda bi dagui ja ra hoga hai, y nú'u ya nda'u xi bi c'onts'i xá hño ne bi hogui, 'raya 'bai bi unga 'na nthebe ya nda, nu ma'ra ya 'bai bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra ya 'bai bi

unga 'natema'ret'a ya nda.

9 Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da 'yøde nuya ya noya dí ma, dá 'yøde.

Hanja ra Jesu bi zofo

ya ja'i dega 'bede

(Mr. 4:10-12; Lc. 8:9-10)

10 Nepu yá nxadi bi joni habu mi hudi ra Jesu pa bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja gui zofo ya ja'i njabu co nú'u ya 'bede?

11 Ra Jesu bi ñatuabi'u ne bi 'ñembi:

—Nuga dí manga njabu gue'a nuyú hingui tsa da zo yá mfeni nú'a dí ma de hanja ri nda Ajuu, nú'a hinxqui fadi ma'met'o. Ngue'a nuyú hinx t'umba ra mfadi pa da badi, pe nu'ahu ha, xa t'a'ahu ra mfadi pa gui pahu.

12 Y nu'ahu ma'na ma gui pahu gue'a xa t'a'ahu ra mfadi, nja ngu xa hma gue nu'a tó'o jababi, ma'na ma da me'tsi, ha nu'a tó'o othobi, ma da thacuabi nú'a ts'u pe'tsi.

13 Nuyú dí petuabi njabu gue'a ja yá thandi pe hingui handi, ja yá nt'øde pe hingui øde, ne ja yá mfeni pe hinte yá fadi.

14 Hangué bi njabu ngu nú'a xqui manga ra badi Isaia maya'bu ne bi 'ñena:

Ma gui 'yødehu pe hinda zo ri mfenihu.

Ma gui hyanthu pe hingui ma gui padihu te ri bõni nú'a gui hanthu.

15 Ngue'a xi xa megui ri mfenihu, ne hingui ne gui hñuxhu nt'øde nú'a gui ødehu, ne hingui ne gui pahu nú'a gui hanthu.

Nu'ahu hingui ne gui hanthu, nixi gui 'yødehu, nixi gui pahu, gue'a hingui ne gui ntsø'mhu pa ga pun'a ri ts'oquihu.

Nuna guehna bi m̄anga ra bađi Isaía de ya 'ñagamfri ja'i.

16 Pe nu'ah̄u xa jap'ah̄u Ajuá, ngue'á xcá hyanth̄u co ri thandih̄u, ne xcá 'yøh̄u co ri nt'ødeh̄u.

17 Xi majuañi dí xi'ah̄u gue ndunthi yá 'mehni Ajuá nú'ú mi 'bui maya'bu ne ma'ra ya hoja'i mi nehma'ú xa hyandi ngu nú'a guí hanth̄u bya, pe himbi za bi hyandi'ú. Ne mi nehma' da 'yøde nuya ya noya guí ødeh̄u bya, pe himbi za bi 'yøde'ú.

**Ra Jesu bi ma te rí bonga nura
'bede de ra mot'i**

(Mr. 4:13-20; Lc. 8:11-15)

18 Nubyá 'yøh̄u xá hño te rí bonga nú'a ra 'bede stá xi'ah̄u de ra mot'i.

19 Nu'ú ya nda bi dagui ja ra 'ñu go gue'ú ngu nú'ú to'o bi 'yøde ra noya de hanja ri ndá Ajuá ne himbi zo yá mfeni. Nu'bú bi yat'a ra ts'ondáhi ja yá mfeni pa bi pu'tua gatho nú'a xqui bahma'ú.

20 Nu'ú ya nda bi dagui ja ra 'bodo go gue'ú ngu nú'ú to'o bi 'yøde ra maça noya ne 'bestho bi gamfrihma' co 'nara johya,

21 pe hinxqui zε yá jamfri, hangue nu mi tho ya ts'othogui ne ya nt'útsate po rá ngue ra maça noya, nu'ú 'bestho bi 'uegue.

22 Nu'ú ya nda bi dagui ja ya 'mini go gue'ú ngu nú'ú to'o bi 'yøde ra maça noya pe 'bestho bi 'be yá jamfri ne bi 'uegue ngue'á nsøtho mi oda yá mfeni ra boja ne ma'ra ya t'øt'e de ra ximhai.

23 Pe nu'ú ya nda bi dagui ja ra hoga hai go gue'ú ngu nú'ú to'o bi 'yøde ra maça noya ne bi zo yá mfeni, ne xi bi zedi yá jamfri. Nu'bú go gue'ú xi bi unga ra sofo nja ngu ya nda, 'ra bi unga 'na nthebe, ha nu ma'ra bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra bi unga 'natema'ret'a.

**Ra 'bede de ya ts'ondápo ja
ra huáhi dega trigo**

24 Nep̄u ra Jesu bi metuabi'ú ma'na ra 'bede ne bi 'ñembi:

—Nurá hmanda ra Ndá de mahets'i nja ngu 'nara mot'i bi mot'a ra trigo ja rá huáhi.

25 Pe nu mi 'ñahá yá mēfi, bi zø 'nará ncontra'á ne bi mo'tua 'raya ts'ondápo ja rá huáhi. Nep̄u de gue'á 'bestho bi ma.

26 Ha nu mi føxa ra trigo, nehe bi føxa ya ts'ondápo.

27 Nep̄u ya 'bego bi ma bá ambabi ra mehuáhi ne bi 'ñembi: “Ndada, ¿ha gue hingo ra trigo gá pot'a ja ri huáhi? ¿Hanja go bi c'onts'a nehe 'raya ts'ondápo?”

28 Nu'bú ra mehuáhi bi dátuabi yá 'bego bi 'ñembabi: “Nzai 'nama ncontra to'o bi mot'a nú'ú ya ts'ondápo.” Nu'bú ya 'bego bi 'ñemba ra mehuáhi: “¿Ha guí ne ga ma ga c'ú'tshe nú'ú ya ts'ondápo?”

29 Nu'bú bi dádi ra mehuáhi bi 'ñena: “Hina, oxqui ma guí c'ú'tsh̄u ya ts'ondápo, ngue'á nu'bu guí c'ú'tsh̄u ya ts'ondápo, ¿xi'bu guí c'ú'tsh̄u nehe ra trigo?”

30 Hoph̄u da te mahyegui, cabo gue nú'a ra pa de ra sofo ga 'bepa ya xoyo da hyets'i 'met'o nú'ú ya ts'ondápo, ne da du'ti pa da tsat'i, ha nura trigo da munts'i pa da me'tsa ja ra troha.”

Ra 'bede de ra nda gá mostasa

(Mr. 4:30-32; Lc. 13:18-19)

31 Nep̄u ra Jesu bi metuabi'ú ma'na ra 'bede ne bi 'ñembi:

—Rá hmanda Ajuá mahets'i nja ngu 'nara nda dega mostasa nú'a bi mot'a 'nara ja'i ja rá huáhi.

32 Nú'a ra nda'á ma'na xi ra zi lotsi de gatho ma'ra yá nda ya ndápo, pe nu sta nte'á, ma'na ra dangui de gatho ma'ra ya ndápo, ne da nte xi ra dangui ngu 'nara 'bai gá za, y asta ja da hyocni yá 'bafi ya ts'int'sú.

Ra 'bede de ra nzoi

(Lc. 13:20-21)

33 Nep̄u bi xipa ma'na ra 'bede bi 'ñembi:

—Nurá hmanda Ajuá mahets'i nja ngu 'nara 'behñá bi hyoca ra thuhme ne bi 'yents'ua ra nzoi nú'a ri japi da nets'i ra thuhme, ne mi ngu 'nate kilo ra arina bi mant'i, ne masque 'na zi t̃aqui bi japi, pe bi nets'i gatho.

Ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede
(Mr. 4:33-34)

³⁴ Gatho nú'a mi xipa ya ja'i ra Jesu bi xipabi dega 'bede.

³⁵ Hangue bi njab̃u ngu nú'a xqui m̃anga 'nará 'mehni Ajuá maya'bu bi 'ñena:

Ma ga petuabi 'raya 'bede ya ja'i,

pa ga utuabi nú'a hinto xa bãdi desde bi mud̃i ra ximhai.

Ra Jesu bi ma te rí b̃onga ra 'bede
de ya ts'ondapo ja ra
hũahi dega trigo

³⁶ Nep̃u ra Jesu bi 'ñedi ya ja'i pa da ma ja yá ngu, y nehe'a bi ma ja nú'a ra ngu hab̃u mi 'bui. Nep̃u yá nxadi bi ma bá ts̃udi ne bi 'ñembabi:

—Xi da xicje xá hño te rí b̃onga nú'a ra 'bede de ya ts'ondapo bi foxa ja ra hũahi.

³⁷ Nu'bú ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembabi'x:

—Nú'a ra mehũahi bi mot'a ra trigo ja rá hũahi go gue'a Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

³⁸ Ha nura hũahi go gue'a ra ximhai, ha nura trigo go gue'x nú'x 'bui ja rá hmanda Ajuá, ha nuya ts'ondapo go gue'x nú'x øtua rá hmanda ra ts'ondahi.

³⁹ Nura ncontra to'o bi mot'a ya ts'ondapo go gue'a ra ts'ondahi. Ha nura pa de ra sofo go gue'a rá ngats'i ra ximhai, ha nu'x ya xofo go yá enx̃e Ajuá.

⁴⁰ Nja ngu ya xofo da 'ueca ya ts'ondapo pa da tsat'i, njab̃u nehe ja rá ngats'i ra ximhai ya enx̃e da 'ueca nú'x ya ja'i øtua rá hmanda ra ts'ondahi.

⁴¹ Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da mehna yá enx̃e pa da 'ueca gatho ya 'yot'a-ts'oqui ne gatho ya ts'o'm̃ui gá ja'i pa

hinda yut'a mahets'i.

⁴² Nu'ú ma da t'eque pa da th̃ot'a ja ra tsibi nú'a ma da nz̃ø pa nz̃antho, y nuni ja di zohm̃ani ne ja di gusth̃mani yá ts'i.

⁴³ Nep̃u nu'x tó'o 'yo xá hño ja rá thandi Ajuá ma da yot'i'x ngu 'nara d̃anga ñot'i nuni mahets'i hab̃u bi manda'a. Nu'a tó'o pe'tsa ra paha da 'yøde nuya ya noya dí ma, dá 'yøde.

Ra 'bede de ra boja t'agui

⁴⁴ Rá hmanda ra Nd̃a de mahets'i nja ngu ra boja xa t'agui mbo ja ra hai, y nura boja'a bi dini 'nara ja'i ne bi yopa go'mithoni ma'na'qui. Nu'bú nu'á co ra johya bi d̃ama pa gatho nú'a te mi pe'tsi pa da danga nú'a ra hai hab̃u xqui dinga ra boja.

Ra 'bede de 'nara perhla xi
di muui ndunthi

⁴⁵ Nehe rá hmanda ra Nd̃a de mahets'i nja ngu 'nara duqui nú'a mi tuca ya hoga t'axa do yá thuhu ya perhla.

⁴⁶ Nu mi z̃udi 'nara hoga perhla xi mi muui ndunthi, nu'bú nu'á bi d̃ama pa gatho nú'a te mi pe'tsi pa bi danga nú'a ra perhla'a.

Ra 'bede de ya hũa ja ra xit'a

⁴⁷ Nehe rá hmanda ra Nd̃a de mahets'i nja ngu 'nara xit'a bi t'ent'a ja ra ndehe ne bi gu 'rama'na'ño ya hũa.

⁴⁸ Y nu mi ñuts'i ra xit'a, ya mehũa bi hñai pa ja ra ñ̃anthe. Ne bi hñudi'x pa bi huahna ya hoga hũa pa bi yut'a ja ra 'b̃ots'e; ha nu'x himyá hoga hũa bi f̃otb̃u.

⁴⁹ Ma da njab̃u nehe ja rá ngats'i ra ximhai, ma da 'ñehe ya enx̃e pa da 'ueca ya ts'o'm̃ui de ja ya hoja'i.

⁵⁰ Ne nú'x ya ts'o'm̃ui ma da th̃ot'a ja ra tsibi nú'a ma da nz̃ø pa nz̃antho, y nuni ja di zohm̃ani ne ja di gusth̃mani yá ts'i.

Ya nd̃axjua t'ot'e ne ya 'ra'yo t'ot'e

⁵¹ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—¿Ha gue xa zo ri mfenihũ gatho nú'a stá xi'ahũ?

Nu'bú nu'ú bi d̄atuabi ne bi 'ñembi:

—Haha, ma zi Hmu'ihẽ.

⁵² Nu'bú nu'ú bi 'ñembabi'ũ:

—Xá hño 'bũ. Nubyá da za gui 'ñudihũ hingue hõnse nú'a bi m̄anga ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuá, pe nehe da za gui 'ñudihũ ma 'ra'yo nt'utuante dí u't'a'ihũ de hanja ri nd̄a Ajuá, gui njahũ ngu 'nara dada de 'nara ngu juqui nura ora honi gatho nú'a te xa me'tsa maya'bũ ne ja guehya.

Ra Jesu mi 'bũhni Nasare

(Mr. 6:1-6; Lc. 4:16-30)

⁵³ Ha nu mi uadi ra Jesu bi m̄anga nuya ya zi 'bede, bi ma de guehni.

⁵⁴ Ne bi ma pa ja rá hai'a, y de mi 'bũhni mi pa ja ra nija de guehni pa mi xahna ya ja'i. Y nu'ú xi bi 'yø ne bi 'ñena:

—¿Habũ xuá pađi nú'a ra mf̄adi pađni? ¿Ne há xqui bađni 'bũ nuya ya d̄anga nt'udi øt'e?

⁵⁵ ¿Ha gue hingo guehni rá t'ũ nú'a ra yaxi? ¿Ha gue hingo guehni rá t'ũ ra Maria? ¿Ha gue hingo guehni rá cu ra Cobo ne ra Jose, ne ra Simu ne ra Juda?

⁵⁶ ¿Ha gue hingyá menguua yá nju nehe? ¿Habũ xuá bađini gatho nú'a m̄a ne gatho nú'a øt'e?

⁵⁷ Y ya ja'i de guehni mi pø yá cue con gue'a ne himbi ne bi gamfri. Hanguẽ nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—'Nará 'mehni Ajuá habũraza ri 'yo ri hnumansu, pe ja rá haise hina, nixi ja rá ngu.

⁵⁸ Hanguẽ ra Jesu himbi 'yøt'a ndunthi ya d̄anga nt'udi de guehni ngue'a ya ja'i himbi ne bi gamfri.

Ra Xuua Xi'tsate bi thecua rá ñaxu

(Mr. 6:14-29; Lc. 9:7-9)

14 ¹ Ha nuya pa'ũ ra nd̄a Erode bi 'yøde de gatho nú'a te mi øt'a ra Jesu.

² Ne bi 'ñembabi yá mfats'i:

—Nura 'ñõhø'a go gue'a ra Xuua Xi'tsate xa yopa nte, hangue p̄'etsa ra ts'edi pa da 'yøt'a nuya ya nt'udi.

³ Ra Erode bi benga njabũ ngue'a 'na'qui bi gu ra Xuua bi du'ti ne bi got'a fadi ngue'a ra Xuua mi hacua hm̄ahã ra Erode gue hinda zimba rá 'behñã rá cu nú'a rá thuhu ra Lipe, ha nura 'behñã rá thuhu ra Erodía.

⁴ Ngue'a ra Xuua xqui 'ñemba ra Erode:

—Hindí 'ñepi gui 'bũhui ra Erodía.

⁵ Hanguẽ ra Erode bi bø rá cue ne mi nehma da hyo ra Xuua, pe himbi za bi hyo'a ngue'a mi tsu ya ja'i ngue'a mi camfri'ũ gue ra Xuua go 'nara hoga bađi.

⁶ Pe 'na'qui bi t'umba rá pa ra Erode, ne nurá t'ixu ra Erodía bi nei ja yá thandi gatho nú'ũ mi 'bũhni, y ra Erode xi bi hopa rá hnei.

⁷ Hanguẽ bi ñ̄atuabi da umbabi gatho nú'a go da 'yadi.

⁸ Nu'bú nú'a ra nxutsi bi 'ñembabi ra Erode:

—Dí ne gui 'racagui rá ñ̄axu ra Xuua Xi'tsate ja 'nara manza.

Gue'a bi 'yadi'a ngue'a njabũ ya xqui xipabi rá ñ̄aã nú'a ra nxutsi.

⁹ Nu'bú ra Erode xi bi du rá m̄ui, pe himbi za bi gømbi ngue'a njabũ xqui ñ̄atuabi ne xqui 'yøde nú'ũ mi huhuini ja ra mexa.

¹⁰ Nu'bú bi manda da thecua rá ñ̄axu ra Xuua nú'a mi jot'a fadi.

¹¹ Nepũ bá thã ra ñ̄axu ja 'nara manza pa bi t'umbabi nú'a ra nxutsi, ne nu'ú bi hñã'tsuabi rá ñ̄aã.

¹² Nepũ yá nxadi ra Xuua bi ma ja ra fadi habũ mi jot'i hm̄ahã'a pa bi du'tsuabi rá ngøqu'ei pa bi ma bá agui. Nepũ bi ma'ũ bá xipa ra Jesu.

Ra Jesu bi 'uinga thogui

cut'a 'mo ya ja'i

(Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

¹³ Ha nu mi 'yøde ra Jesu de nú'a xqui nja, nu'ú bi bøxa ja 'nara motsa

bi 'ranga ja ra ndehe pa gá ma ja 'nara mbonthi habu mi jo'o ra ja'i. Pe ya ja'i bi 'yode gue xqui ma ra Jesu, hangue nu'ú bi ma 'ñoua desde ja ya hnini pa bi ma bá c'a'tsi'a.

14 Ha mi zonga ja ra mbonthi ra Jesu bi hyanda xica ja'i ya mi 'buhni, hangue nu'á bi huequi'ú ne bi 'yøthe gatho nú'ú mi hñeni.

15 Y nu mi nde bi joni yá nxadi ra Jesu habu mi 'bai'a ne bi 'ñembabi:

—Pehna nuyá ya ja'i da ma ja ya hnini pa da dai te da zi, ngue'a nuua habu dí 'buhú go ra mbonthi, ¿te ga umfú da ziyú? ne ya 'yo rí nde nehe.

16 Nu'bú ra Jesu bi dātuabi'ú ne bi 'ñembi:

—Hingo mahyoni ga pehni da dai te da ziyú. Go da umfú te da zi.

17 Nu'bú nuya nxadi bi dadi ne bi 'ñena:

—Høñse cut'a ya thuhme ne yoho ya huá dí hahe, hinda uadi pa gathoyú.

18 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembi'ú:

—Bá hancahúua.

19 Nepu bi japabi ya ja'i da hñudi ja ya zi 'bot'ei. Ne mri hñá nú'ú cut'a ya thuhme ne nú'ú yoho ya huá, bi nøts'e pa mahets'i bi 'yapabi Ajuá da japi. Ne bi hyeca ya thuhme, ne bi umba yá nxadi pa bi hyecua ya ja'i.

20 Gatho ya ja'i bi ñuni ne bi niñá'ú. Y gatho nuya zi xeni bi bongui bi hmunts'i ne bi ñuxa 'ret'amayoho ya 'bøts'e.

21 Mi ngu cut'a 'mo ya 'ñøhø nú'ú bi ñuni, y nuya 'behñá ne ya batsi himbi ma 'mede.

Ra Jesu bi 'ño mañá ra ndehe

(Mr. 6:45-52; Jn. 6:16-21)

22 Nepu ra Jesu bi 'bepa yá nxadi da yut'a ja ra motsa pa da 'met'o'ú pa ri'nandi, ha nu'á bi gohni pa bi 'ñedi ya ja'i.

23 Y nu mi uadi bi 'ñehui ya ja'i bi bøxa ja ra t'øhø pa bá apabi Ajuá 'nambuse. Y ya bi nxuui mi 'buhniho she'a.

24 Ha nura motsa habu mi pa yá nxadi ya mi pa madetho ra ndehe, ne xi mi fet'a nts'edi ra bunthi ja ra ndehe, ne mi ne da mpunts'i'ú.

25 Ne himi hats'itho ra Jesu mi 'yo mañá ja ra dehe pa bi ma bá tsudi yá nxadi.

26 Ne nu mi hyanda ya nxadi ra Jesu mi 'yo mañá ja ra dehe, nu'ú xi bi ntsu ne bi 'ñena:

—¡Ay! ¡Ndi hyanthu 'nara pite!

27 Pe ra Jesu 'bestho bi

'ñembabi'ú:

—Oguí tshuú, go guecagui.

28 Nu'bú ra Pedro bi dadi ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, nu'bú xi go gue'a'i, 'bepcagui ga 'yo mañá ja ra dehe pa ga mabú habu guí 'yo.

29 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Bá ehe 'bú.

Ra Pedro bi gai de ra motsa ne bi müdi bi 'ño mañá ja ra dehe pa bi ma hmaha habu mi 'yo ra Jesu.

30 Pe nu mi hyanda ra bunthi bi ntsu, nepu bi müdi bi yui ja ra dehe, nu'bú bi mafi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, faxcagui pa hinga ja'i.

31 Nu'bú ra Jesu 'bestho bi mipa rá 'ye ne bi 'ñembabi:

—Xi ts'utho ri jamfri. ¿Pa te gá ntsu?

32 Nepu nu'ú bi bøxa ja ra motsa ne 'bestho bi tsaya ra bunthi.

33 Ne de ya mi 'bui mbo ra motsa, ya nxadi bi nsunda ra Jesu, bi ndandiñahmu ne bi 'ñena'ú:

—Xi majuañi go gue'i rá T'ui Ajuá.

Ra Jesu bi 'yøthe ya da'thi

nuni Genesare

(Mr. 6:53-56)

34 Nepu bi zøn'ú ja ra hai Genesare ri'nandi de ra ndehe.

35 Ha nu mi hyanda ya mengu de guehni gue bi zonga ra Jesu ja yá hai'ú,

nu'bu' nu'ú bi dāma xanga ra noya pa bi sipa gatho ya ja'i de nú'á ra hai'á. Nepu bá ts'impabi ra Jesu ndunthi ya da'thi. ³⁶ Ne nuya da'thi mi adi hōnse qué da danbabi rá he, y gatho nú'ú to'o bi 'yot'a njabu 'bestho bi ñani.

Hanja gra nts'oca ya ja'i
(Mr. 7:1-23)

15 ¹ Nu'bu' 'raya xahnate de ra ley ne 'raya fariseo xqui 'ñehe de Jerusale pa da c'a'tsa ra Jesu, ne bi 'yambabi 'nara nt'ani bi 'ñembi:

² —¿Hanja nuyu ri nxadi hingui øt'e ngu mi øt'a ndu ma xitahu? Ngue'á nuyú hingui xú'ye 'met'o pa da ñuni.

³ Y ra Jesu bi dātuabi'ú ne bi 'ñembi:

—Nequi ma ga an'ahu 'nara nt'ani. ¿Hanja go guí øthu nú'ú ri nzaihu ne hingo guí øtuabihu yá hmanda Ajuá?

⁴ Ngue'á Ajuá bi manda njaua ne bi 'ñena: “Umba ra t'equ'ei ri dada ne ri nana ne su'ú.” Nehe bi 'ñena: “Nu'á tó'o da zanga rá dada ne rá nana, nu'á pe'tsi da du.”

⁵ Pe nu'ahú guí eñhu gue xá hño to'o da 'ñemba rá dada o rá nana: “Ya hinda za ga fax'a'i, ngue'á nú'á ma stá 'ra'ahma, ya stá ñá'tuabi Ajuá ga umbi.”

⁶ Hangué guí eñhu gue njabu hinguá hyoni da jamasu rá dada o rá nana 'na. Hangué hingui øthu nú'á ri manda Ajuá, go guí øt'asehu nú'á go ri nzaihu.

⁷ Nu'ahu xi gyá yohmihu. Hangué majuaní nú'á xqui manga ra badi Isaia de gue'ahu ne bi 'ñena:

⁸ Nuna ra hnininga ri xocambenigui dega netho, pe nuyá mfeni go bí 'yo yabu de guequi.

⁹ Hinte ri muui yá sōcambeni nú'á øt'e, ngue'á nu'ú yá nt'utuante udi'ú go de yá mfenise, ne mañ'ú gue go stá utua'ú.

¹⁰ Nepu ra Jesu bi zofo ra hmuntsja'i ne bi 'ñembi:

—Hñuxhu nt'øde xá hño ne dá zo ri mfenihu nú'á ma ga xi'ahu:

¹¹ Hingue co nú'á te cut'a ja rá ne ra ja'i ri nts'oqui, pe co nú'á te pōnga ja rá ne, con gue'á ha, ri nts'oqui.

¹² 'Mefa yá nxadi bi joni habu mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue hingui padi gue xi bi bō yá cue ya fariseo co nuya noya gá ma?

¹³ Pe ra Jesu bi dātuabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Gatho nú'ú ya ndapo hingo bi mot'a numa Dada bí 'bui mahets'i, ma dra c'ú'tsi.

¹⁴ Hyehubu ya fariseo dí 'yobu co yá ngoda, nu'ú ri zi yá migodauí. Nu'bu 'nara goda da gūhna rá migodauí, da ma ri yoho'ú da zoui mahyegui ja ra o'tsi.

¹⁵ Ra Pedro bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Xicje te rí bōnga nú'á ra 'bede gá ma de hanja ri nts'oca 'na.

¹⁶ Ra Jesu bi dadi bi 'ñembi:

—¿Ha gue ni gue'ahu hingui tsoda ri mfenihu?

¹⁷ ¿Ha hingui pahu gue gatho nú'á guí tsihu rí ma ja ri muihu ne thoguitho?

¹⁸ Pe nu'bu guí beñhu ya ts'omfeni, go gue'ú da bōnga ja ri nehú, y nú'á go gue'á da ja'ahu gui nts'oquihu.

¹⁹ Ngue'á ja yá ne ya ja'i ja guehni pōnga yá ts'omfeni, ngu ra nthote, ra nzinga medinthati, ra nt'eja'i, ra mfe, ra nt'e'tsate, ra nts'ante.

²⁰ Gatho nuyá ha, go guehya ri japi da nts'oca ra ja'i. Pe nu'á tó'o hingui xú'ye 'met'o pa da ñuni, hingo gue'á 'nara ts'oqui øt'e.

'Nara 'behña himrá me Israel
bi gamfri ra Jesu
(Mr. 7:24-30)

²¹ Nepu ra Jesu bi ma de guehni pa ja ra hai guetbu ra hnini Tiro ne Sidó.

22 Ne ja bá ntheuini 'nara 'behñā mrá me Canaán y himrá me Israel. Mi mafi ne mi ena:

—Huegagui nú'i Ndada, rá T'ú'i ra ndā Davi. 'Nama t'ixu pe'tsa 'nara ts'ondāhi ne xi nts'edi.

23 Pe ra Jesu hinte bi dādi. Nu'bú ya nxadi bi joni habu mi 'bai ra Jesu ne bi bantebi bi 'ñembi:

—Pehni dá ma, ngue'a xi mafiu a mōte ja ma xúthahe.

24 Ra Jesu bi dādi ne bi 'ñembi'ú:

—Nuga xpá 'bencagui hōnse pa ga munts'a ya me Israel nja ngu ya zi deti xa 'mēdi.

25 Nepu nú'a ra zi 'behñā bi ndandiñahmu ja yá ua ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Faxcagui, Ndada.

26 Nu'bú ra Jesu bi dātuabi bi 'ñembi:

—Hindí 'ñepi da thamba yá thuhme ya bātsi pa go da t'umba ya tsat'yo.

27 Nu'bú ra 'behñā bi dādi ne bi 'ñena:

—Majuani guí mā, Ndada, pe nuya tsat'yo tsi ya xeca thuhme nú'ú tagui de ja yá mexa yá hmu.

28 Nu'bú ra Jesu bi dādi ne bi 'ñembi:

—Nu'i nānā, xi ra dāngui ri jamfri, dá njabu ngu nú'a xcá 'yadi.

Nu'bú nurá t'ixu nura 'behñā'a 'bestho bi ñani nura ora'a.

Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi

29 Ra Jesu bi ma de guehni ne bi zōni ja rá ñani ra ndehe Galilea. De guehni bi bōxa mañā ra t'øhø ne ja bá hudini'a.

30 Y bi mani ndunthi ya ja'i mi zi ya doua, ya do'ye, ya goda, ya gone, ne ndunthi ma'ra ya da'thi. Gatho'ú bi t'egui ja rá ua ra Jesu ne nu'á bi 'yøthe'ú.

31 Hangu nura hmuntsja'i mi 'buhni xi bi 'yø nu mi 'yøde bi ñā ya gone, ne

mi hyandi bi nxøgue yá 'ye ya do'ye, ne bi 'ño ya doua, y ya goda bi hyandi. Hangu ra hmuntsja'i bi xøcambeni Ajuā nú'a xøcambeni ya me Israel.

Ra Jesu bi 'uinga thogui goho 'mo ya ja'i (Mr. 8:1-10)

32 Nepu ra Jesu bi zohna yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Xi drí hueca nuyú ya ja'i ngue'a pe'tsa hñu pa drí 'ñohu ha hinte xa ziyú. Hindí ne da mayú co ra thuhu, ngue'a xi'bú da uent'a má 'ñu.

33 Nepu yá nxadi bi 'ñemba ra Jesu:

—Xi nuua ja ra mbonthi ¿habu ga tsuhua ra thuhme pa ga 'uiñhu gatho nuyú ya ja'i xi ri ndunthi?

34 Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi'ú ne bi 'ñembi:

—¿Hangu ya thuhme guí pe'tshu? Nu'ú bi dādi ne bi 'ñena:

—Hōnda yoto ya thuhme dí pe'tshe ne 'raya t'uhua.

35 Nu'bú ra Jesu bi japa ya ja'i da hñudi.

36 Ne mri hñā nú'ú yoto ya thuhme ne nú'ú ya t'uhua, nepu bi umba njamadi Ajuā, nepu bi heque bi umba yá nxadi pa da hyecua ya ja'i.

37 Gatho bi ñuni ne bi niñā, y gatho nuya xeni bi bongui bi hmunts'i ne bi ñuxa yoto ya 'bøts'e.

38 Mi ngu goho 'mo ya 'ñøhø nú'ú bi ñuni, y nuya 'behñā ne ya bātsi himbi ma 'mede.

39 Nepu ra Jesu bi 'ñehui ya ja'i, ne bi bōxa ja ra motsa pa bi ma ja ra hai Magdala.

Ya fariseo ne ya saduceo mi adi da t'utua 'nara dānga nt'udi (Mr. 8:11-13; Lc. 12:54-56)

16 ¹ Ya fariseo ne ya saduceo bi ma'ú bá hongra ra Jesu pa da xaxi. Ha nu mi zūdi bi xipabi da

ñutuabi 'nara nt'udi pa da gamfri'u
ua xi xqui 'ñehe'a de mahets'i.

² Nu'bu' ra Jesu bi dadi ne bi 'ñiemb'i'u:

—Nu'ahu 'bu guí hanthü xa
thenga mahets'i dega nde, nu'bu' guí
eñhü: “Xudi ma da hñoga pa.”

³ Y nu'bu' guí hanthü dega xudi xa
thenga ya guui, nu'bu' guí eñhü gue
ma da nja ra bñthi 'ye. 'Nagyá
yohmihü, ¿hanja go guí pa guí
hyanthü mahets'i pa guí pahü te 'be
ma da nja hyastho, y hanja hingo guí
huxhü nguenda de ya nt'udi nú'u xqui
'ñehe de mahets'i pa guí pahü gue ra
Ndá de mahets'i ya xa zøhø?

⁴ Nu'ahü gyá ts'oja'ihü xcá 'ueguehü
de Ajuá, hangue guí adihü 'nara nt'udi
gui hyanthü pa guí camfrihü. Pe nuga
hinga ma ga u't'a'ihü 'nara nt'udi ngu
nú'a guí adihü. Nura nt'udi ma guí
hyanthü, hønse de ra Joná rá 'mehni
Ajuá.

Ha nu mi uadi ra Jesu bi mangu
njabü, nu'á bi 'uegue de gue'a' ne bi ma
de guehni.

Ra nzoi de ya fariseo

(Mr. 8:14-21)

⁵ Nepü ra Jesu ne yá nxadi bi
'raxa ja ra ndehe pa ri'nandi, y yá
nxadi bi pumfri da hñats'i te da zi'u.

⁶ Ne ra Jesu bi 'ñiembabi'u:

—Jamassuhü de yá nzoi ya fariseo
ne ya saduceo.

⁷ Nu'bu' nu'á bi 'ñémse'u 'na ngu
'na:

—Nuní bi mangu njabü ngue'a
hindá hahü ra thuhme pa ga tsihü.

⁸ Ha nura Jesu bi badi nú'a mi
mañ'u ne bi 'ñiembabi:

—Nu'ahu xi ts'utho ri jamfrihü.
¿Hanja guí tu ri mæihü de nú'a te guí
tsihü?

⁹ ¿Hanja hingo tso ri mfenihü nú'a dá
xi'ahu? ¿Ha hinguí beñhü nú'u cut'a
ya thuhme dá hecuabi nú'u cut'a 'mo
ya 'ñøhø, ne hangü bi bongui xa?

¹⁰ Nehe ¿ha gue hinguí beñhü nú'u

má yoto ya thuhme dá hecuabi nú'u
má goho 'mo ya 'ñøhø, ne hangü bi
bongui xa?

¹¹ ¿Hanja hingo bi zo ri mfenihü de ra
nzoi dá xi'ahu? Hindá xi'ahu de ra
thuhme ngu guí beñhü. Dá xi'ahu gue
gui jamassuhü de yá nzoi ya fariseo ne
ya saduceo.

¹² Nu'bu' hã, ja bi zo yá mfeni'u
gue ra Jesu mi xipabi da jamasu de
yá nt'utuate ya fariseo ne ya
saduceo, hingo mi xipabi de yá nzoi
ya thuhme.

Ra Pedro bi mā gue ra Jesu go gue'a ra Cristo

(Mr. 8:27-30; Lc. 9:18-21)

¹³ Mi zøngüi yá nxadi ja ra hai
guetbü Cesarea de Filipino, ra Jesu bi
'yambabi'u bi 'ñiembabi:

—Xi ya ja'i ¿te mā de Nú'a To'o
bi e bi Nja'i, to'o gue'a ena?

¹⁴ Nu'á bi dadi bi 'ñena:

—'Ra ena gue go gue'a'i grá Xuua
Xi'tsate, ma'ra ena gue go gue'a'i grá
badi Elía, ha nu ma'ra ena gue go
gue'a'i grá Jeremía o 'na de gue nú'u
ma'ra yá 'mehni Ajuá.

¹⁵ Nepü bi yopa 'yambabi'u
ma'na'qui ne bi 'ñiembabi:

—Xi'ahu, ¿to'o guí beñhü go
gueque?

¹⁶ Ra Pedro bi dadi ne bi 'ñena:

—Nu'i go gue'a'i grá Cristo nú'i
bá peñ'a'i Ajuá pa guí ndá, ne go rá
T'u'i Ajuá nú'a te.

¹⁷ Nu'bu' ra Jesu bi 'ñiembabi:

—Nu'i Simu rá t'u'i ra Joná, xa
jap'a'i ma Dada bí 'bui mahets'i,
ngue'a go bi xi'asehe'a to'ogui, hingo
bi xi'a'i 'nara ja'i.

¹⁸ Nubyá dí xi'i gue grá Pedro, ne nuri
thuhu rí bñni da 'ñena 'nara do. Ne
nu'i guí nja ngu ra do habü ma ga
hoca ma nija. Y numa nija ma'na ma
da nja rá ts'edi que ra du.

¹⁹ Nu'i go ma ga hux'a'i ngu grá
hñansoqui pa guí xocua ra gosthi to'o

da yut'a ja rá hmanda Ajuá, pa njabu nu'a gui 'yot'a nuua ja ra ximhai, gue'a rí t'ot'e mahets'i, ne nu'a gui ma gue hinda t'ot'e nuua ja ra ximhai, gue'a hinda t'ot'e nehe nuni mahets'i.

²⁰ Nu'bú nu'á bi hñu'mba ra hñá yá nxadi gue hinda mañ'u gue go mi gue'a ra Cristo nú'a bá pehna Ajuá pa da ndá.

Ra Jesu bi ma de rá du
(Mr. 8:31-9:1; Lc. 9:22-27)

²¹ Desde gue'bu ra Jesu bi mudi bi xipabi yá nxadi gue mi mahyoni da ma'a pa Jerusale nuni habu mi pe'tsi da sufrí ja yá 'ye ya ndaxjua ndá ne ya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley. Nehe bi xip'u gue mi pe'tsi da du'a, pe rá hñupa mi pe'tsi te da yopa nte.

²² Nu'bú ra Pedro bi njuquiui ra Jesu 'nambu, ne bi mudi bi zai ne bi 'ñembi:

—Hina, ma zi Hmu'i, Ajuá hinda ne gui thogui njabu.

²³ Nu'bú ra Jesu bi mpants'i ne bi 'ñemba ra Pedro:

—¡Uegue de gueque nu'i Satá! Ngue'a nu'i guí ne gui hñagagui ga ot'ua rá paha ma Dada. Nura mfeni guí beni go yá meti ya ja'i, hingo rá meti Ajuá.

²⁴ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nu'a tó'o ne da dengui pa dua nxadi, hingui tsa da 'yot'a rá paha sehe. Nú'a mahyoni da 'ñei pa da dengagui masque da tho ya nt'utsate ne ya 'betsa.

²⁵ Ngue'a nu'a tó'o mađi rá te ne hinda zeta ya nt'utsate, nú'a da 'bedi rá te pa nzantho, ha nu'a tó'o da zeta ya nt'utsate po rá ngueque, nu'a ma da zadi rá te pa nzantho.

²⁶ ¿Ne te di muui 'nara ja'i 'bu drá meti gatho nú'a te ja ja ra ximhai ne nu'a go da 'medi? Ngue'a ni 'na de nuya hño'u hinda za da pøhøbi rá te.

²⁷ Nu'a Tó'o bi e bi Nja'i ma da yopa 'ñehe co rá nsunda rá Dada, ne ma da tsi yá enxe. Y nú'a ra pa'a ma da gu'tuabi 'na ngu 'na ngu tengu nú'a xa 'yot'e.

²⁸ Xi majuani dí xi'ahú gue 'ra de gue'ahú hingui ma gui tuhú asta hingui hyanduahú rá nsunda ra Ndá de mahets'i Nú'a bi e bi Nja'i.

Bi mpadi rá 'bai ra Jesu
(Mr. 9:2-13; Lc. 9:28-36)

17 ¹ Nurá 'rato ma pa ra Jesu bi zixa ra Pedro, ra Cobo, ne ra Xuua rá cu, ne bi ma ja 'nara t'øhø xá hñets'i pa da 'museuini.

² Nu'bú nu'ú bi hyanda ra Jesu bi mpadi, nurá hmi'a xi bi yot'i ngu ra hyadi y rá he xi xmá nt'axi ngu 'nara ñot'i.

³ Ne 'bestho ra ora'a ya nxadi bi hyandi bi zøhø ndu ra Moise ne ndu ra Elía nú'u myá 'mehni Ajuá ne bi ñáui ra Jesu.

⁴ Nu'bú ra Pedro bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, xi xá hño ga 'buhúua. 'Bu gui nehma, ga hoca hñu ya zi ja'tsi, 'na pa gue'e, 'na pa ra Moise, ha nu ma'na pa ra Elía.

⁵ Y de mi ñá ra Pedro bi go'mi'u 'nara t'axaguui mri huexqui, y nu ja ra guui'a bi nt'øde 'nara noya bi 'ñena:

—Nuni go guehni ma hmáca T'u, ne xi dí hopa rá 'múi. 'Yødehú nú'a da mañi.

⁶ Y nu mi 'yøde ya nxadi nuna noyaná xi bi ntsu, ne co ra ntsu bi dagui ma'memfo.

⁷ Nu'bú ra Jesu bi joni pa bi dani'u ne bi 'ñembi:

—Nanju, oguí tsuhú.

⁸ Y nu mi gaxa yá da ya nxadi, ya hønse ra Jesu bi hyandi mi 'bahni sehe.

⁹ Ha nu mi gai'u de ja ra t'øhø ra Jesu bi hñu'mba ra hñá yá nxadi bi 'ñembi:

—Oto ma gui xiphú de nú'a gá hyanthú bi nja, asta nú'a ra pa da

yopa nte Nú'a To'o bi e bi Nja'i,
nu'bú ha, gue'bu gui mañha.

10 Nu'bú yá nxadi bi 'yambabi ne
bi 'ñembi:

—¿Hanja engá ya xahnate de ra
ley gue 'met'o ma da 'ñehe ra Elía ne
'mefa da 'ñehe Nú'a To'o ma da 'ñe
da Nja'iuá?

11 Nu'bú ra Jesu bi dadi:

—Xi majuani ra Elía ma da 'ñehe
pa da hyocua yá mfeni ya ja'i.

12 Pe nubyá dí xi'ahá gue ra Elía ya bi
'ñehe, pe himbi gamfri ya ja'i ua go mi
gue'a, y nu'á bi 'yø'tuabi gatho nú'a
go bi ne ya ja'i. Nehe ya ja'i ma da
jabu Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ngue'a
nu'ú ma da 'yø'tuabi ra 'ñu'a.

13 Nu'bú ya nxadi bi badi gue mi
xipabi de ra Xuua Xi'tsate.

**Ra Jesu bi 'yøthe 'nara basja'i
mrá ndusehe**

(Mr. 9:14-29; Lc. 9:37-43)

14 Nepu mi zonga ra Jesu co yá
nxadi habu mi 'bu ra hmuntsja'i, bá
ehe 'nara 'ñøhø bi ndandiñahmu
habu mi 'bu ra Jesu ne bi 'ñembi:

15 —Ndada, huega ma t'u ngue'a
ra ndusehe ne xi nts'edi. Ndunthi ya
'mi'qui tso ja ra tsibi ne tso ja ra
dehe.

16 Hangué por gue'a stá tsimpabi ri
nxadi pa da 'yøthe hmaha, pe nuyá
hinxa za xa 'yøthe.

17 Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi
'ñena:

—¡Nu'ahá 'nagyá 'ñagamfrihu ne
'nagyá ts'oja'ihu! ¡Asta ha'mu gui
camfrihu! ¡Asta ha'mu ma ga
ts'e'ta'ihu ri 'mũihu! Bá tsincahuua
xa.

18 Nu'bú ra Jesu bi zui ra
ts'ondahi, ne 'bestho bi bøni de nú'a
ra ts'unt'u'a, ne nu'á bi ñani 'bestho.

19 'Mefa ya nxadi bi ñaseui ra Jesu
'nambu ne bi 'ñembi:

—¿Hanja nuje himbi za dá eñhe
nú'a ra ts'ondahi?

20 Ra Jesu bi dadi bi 'ñembi:

—Ngue'a 'na tæqui ri jamfrihu. Xi
majuani dí xi'ahá gue nu'bu gri
pe'tshmahu ri jamfrihu masque ngu
drá ndangui 'nara zi nda gá mostasa,
nu'bú asta da za gui 'ñembahmahu
nuna t'øhø da mponi de guecua pa ri
ma ma'na lado, y 'bestho da mponi
de habu ja. 'Bu di ja ri jamfrihu, da
za gui 'yøthu gatho nú'a go gui nehú.
21 Pe pa da bønga ya ts'ondahi ngu
nú'a dá eni, mahyoni gui 'yaphu Ajuá
ne gui ayunahú.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du

(Mr. 9:30-32; Lc. 9:43-45)

22 Ne de ya mi 'buhni ra Jesu nuni
Galilea bi 'ñemba yá nxadi:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da
t'ent'ua ja yá 'ye ya ja'i,
23 nepu nu'ú ma da hyo. Pe rá hñupa'a
ma da yopa nte.

Pe mi 'yøpya'u xi bi du yá mũ
nts'edi.

**Ra Jesu bi gut'a ra boja pa ja ra
nija**

24 Nu mi zonga ra Jesu co yá
nxadi ja ra hnini Ncapernau, nú'u
to'o mi cobra ra boja de ra nija bi 'ñe
bi 'yamba ra Pedro bi 'ñembi:

—Xi ri xahnatehu, ¿ha gue hingui
jut'a ra boja pa ra nija?

25 Ra Pedro bi dadi ne bi 'ñembi:

—Haha, jut'i.

Nepu ra Jesu co yá nxadi bi yut'a
mbo ra ngu habu mi nzai mi oxu'u. Y
ra Jesu bi 'yambabi ra Pedro bi
'ñembi:

—Nu'i Pedro, xi nú'a ra boja ri
cobra nú'u ya nda de ya hnini, ¿ha
gue go ri cobrabi nú'u ja te yá njau
o nú'u hinte yá njau?

26 Ra Pedro bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nú'u hinte yá njau go gue'u ri
cobrabi.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ra
Pedro:

—Nu'bú nú'ɥ ja te yá njauí ya ndá hingui jut'i.

27 Pe pa hinda bø yá cue nú'ɥ to'o cobra ra boja, grí ma ja ra ndehe, hñaxa ri ansuelo ne 'yent'a ja ra dehe, y nurá mudi ra huá gui ju, xocua rá ne, y ja gui hñahni nú'a ra boja rí 'ñepi ga juthu.

Nú'a to'o ma'na ma da nja rá nsu
(Mr. 9:33-37; Lc. 9:46-48)

18 ¹ Ha nuya pa'ɥ yá nxadi bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿To'o ma dra dangui nuni mahets'i habu bí manda Ajuá?

² Nu'bú ra Jesu bi ma'ta 'nara zi bātsi ne bi 'ba'ma madetho de gue'ɥ, ³ ne bi 'ñembabi yá nxadi:

—'Bu hingui pata ri 'mũihu ne gui njahu ngu nuna ra zi bātsi, nu'bú hinda za gui cuthu mahets'i habu bí manda Ajuá ma Dada.

⁴ Nu'a tó'o ne dra dangui nuni mahets'i habu bí manda Ajuá, mahyoni da nt'ɥqui ngu nuna ra zi bātsi hingrá 'ñets'i.

⁵ Ha nu'a tó'o da umba ntsaya 'na ngu nuna ra zi bātsi de ma thuhuga, ja ra uenda go guecagui ri 'raca ntsaya.

Ra Jesu bi ma gue ga nsuh pa hinga øthu ya ts'oqui

(Mr. 9:42-48; Lc. 17:1-2)

⁶ Nu'a tó'o da 'yɥ'ta 'na de gue nuya ya zi bātsi camfrigui, nura ja'i'a ma'na xá hño dra ts'utua 'nara do strá hñu ja rá 'yuga ne da thøt'a ja ra dehe.

⁷ ¡Huecate ra meximhai ngue'a xi ja ya nt'ɥ'tate! Nzantho ma da nja ya nt'ɥ'tate, pe ¡huecate ya 'yɥ'tate!

⁸ Hangue nu'bu 'nari ua o 'nari 'ye da ja'i gui 'yøt'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hyequi ne 'yembu. Ngue'a ma'na xá hño gri doua o gri do'ye gui tsønga mahets'i habu bí ja ra te pa nzantho que dri xøgue gatho ri

ndo'yo ne da t'ent'a'i ja ra nidu habu zø ra tsibi nú'a hinhya'mu da huet'i.

⁹ Nehe nu'bu 'nari da da ja'i gui 'yøt'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hñai ne 'yembu. Ngue'a ma'na xá hño dri 'bedi 'nari da gui tsønga mahets'i habu bí ja ra te pa nzantho que dri xøgue ri da ne da t'ent'a'i ja ra nidu habu zø ra tsibi.

Ra 'bede de 'nara zi deti xqui 'medi
(Lc. 15:3-7)

¹⁰ Jamasuhu hingui utsahu nuyu ya zi bātsi, ngue'a nzantho 'bui yá enxeyu ja rá thandi ma Dada bí 'bu mahets'i.

¹¹ Nú'a To'o bi e bi Nja'i bá ehe pa da pøhø nú'ɥ xa 'medi.

¹² Te guí beñhu 'bu 'nara ma'yo pe'tsa 'na nthebe ya deti ne da 'medi 'na de gue'ɥ, ¿ha gue hingue da zohmani ja ra t'øhø nú'ɥ goho'rate ne 'ret'amaguto ya deti pa da ma da hyonga nú'a ma'na xa 'medi?

¹³ Y nu sta zudi, nu'bú nú'a ra ma'yo xi da johya ngue'a bi zudi nú'a 'nará deti xqui 'medi, y nixi hingui oda rá mfeni nú'ɥ goho'rate ne 'ret'amaguto hinxa 'medi.

¹⁴ Njabu nehe nuri Dadahu bí 'bui mahets'i hingui ne da 'medi ni 'na de gue nuya ya zi bātsi.

Ra mpunbi de ya cu
(Lc. 17:3)

¹⁵ Nubyá ma ga xi'ahu, nu'bu 'nari cu da 'yøt'a'i 'nara ts'ocate, grí ma gui c'a'tsi ne gui ñasui. 'Bu da 'yøde nú'a gui xipi, nu'bú ya xcá yopa máhui ri cu.

¹⁶ Pe nu'bu hinda 'yøt'a'i, nu'bú tsixa yoho o hñu ya cu pa da 'yøde nú'a ma gui mañhu, pa njabu nú'ɥ go gue'ɥ da za da damajuani.

¹⁷ Ha nu'bu nú'a ra cu'a hinda 'yøte nú'ɥ yoho o hñu gui tsits'i, nu'bú xipabi gatho ya gamfri ja ra nija. Y nu'bu nixi con gue'ɥ hinda 'yøte'a,

nu'bú dá t'øt'a ra uenda gue ya hingrá gamfri ne dá thandi ngu 'nara daga 'yøt'ats'oqui.

18 Xi majuañi dí xi'ahú gue nu'a gui 'yøthú nuua ja ra ximhai, gue'a rí t'øt'e mahets'i, ne nu'a gui mañhú gue hinda t'øt'e nuua ja ra ximhai, gue'a hinda t'øt'e nehe nuni mahets'i.

19 Nehe ma ga xi'ahú gue nu'bu yoho de gue'ahú gui 'yøthú 'nara cohi nuua ja ra ximhai de nú'a ma gui 'yadihú, nu'bú da 'ra'ahú ma Dada bí 'búi mahets'i nú'a gui 'yadihú.

20 Ngue'a nu habú di 'bú yoho o hñu di xøcambenigui, nuni ja dí 'búhni madetho de gue'ú.

21 Nu'bú ra Pedro bi joni habú mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿hangu ya 'mi'qui mahyoni ga pumbabi 'nama miqu'ei'be 'bú da 'yøtca 'nara ts'ocate? ¿Ha gue asta rá yoto 'mi'qui?

22 Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembi:

—Hindí eñ'i gue hønse yoto 'mi'qui gui pumba ri miqu'eiu, nuga dí eñ'i gue asta hñu'rate ma 'ret'a 'mi'qui ya yoto pe'tsi gui pumbi, ne ya nixi gui 'yøthú ra uenda rá ndunthi ya 'mi'qui gui mpumbahú.

Ra 'bede de ra ts'o'bego himbi me'tsa ra nthecate

23 Nubyá ma ga xi'ahú 'nara 'bede. Nura Ndá de mahets'i nja ngu 'nara hmu bi 'ñut'uendauí yá 'bego.

24 Y nu mi müdi ra hmu da 'yøt'a ra uenda, bi zønga 'nará 'bego xi mi tupabi ndunthi ra boja.

25 Ha nura 'bego'a himi tsa da gu'tuabi nú'a mi tupabi rá hmu, hangue ra hmu bi manda da 'ba nura 'bego co rá 'behñá ne yá bñtsi ne gatho nú'a te mi pe'tsi pa dra jo'tsuabi rá boja.

26 Nu'bú nura 'bego'a bi ndandiñahmu ja rá ua rá hmu ne bi bñntebi bi 'ñembi: “Yøtca ra mate gui tøbgagui

ne ga ju't'a'i gatho nú'a dí tu'a'i.”

27 Nu'bú ra hmu bi yo rá müi de rá 'bego, bi pumba gatho nú'a mi tupi, ne bi hyegui bi ma.

28 Ha nu mi ma de guehni nura 'bego'a bi nthuei 'nará mi'begoui nú'a mi tupa 'na zi tæquitho ra boja. Bi dama mihi ne bi müdi bi mi'tua rá 'yuga ne bi 'ñembi: “Nubyá ma gui jutqui gatho nú'a guí tuqui.”

29 Nu'bú nú'a rá mi'begoui mi tupabi, bi ndandiñahmu ja rá ua'a ne bi bñntebi bi 'ñembi: “Yøtca ra mate gui tøbgagui ne ga ju't'a'i gatho nú'a dí tu'a'i.”

30 Pe nu'á himbi ne, bi zixa fadi asta himbi gu'tua gatho rá boja nú'a mi tupi.

31 Nu'bú nu mi hyanda ma'ra yá mi'begoui xi bi ú yá mfeni'ú ne bi ma bá xipabi yá hmu de gatho nú'a xqui hyandi'ú.

32 Nu'bú ra hmu bi zohna nú'a ra nduthai xqui pumbabi ne bi 'ñembi: “Nu'i, 'na xi grá ts'oja'i. Gatho nú'a ra boja nguí tucagui go dá pun'a'i ngue'a gá bñntegui ga tøp'a'i.

33 ¿Ha gue himri 'ñep'a'i nehe xcá yo ri müi co ri mi'begoui ngu dá yo ma müiga con gue'e?”

34 Nu'bú nura hmu co rá cue bi manda da ts'ixa fadi nú'a ra ts'o'müi gá 'bego pa da hna'mbabi asta hinda gu'tua gatho nú'a mi tupa rá hmu.

35 Nehe njabú ma Dada bí 'bú mahets'i ma da 'yøt'e con gue'ahú 'bú hingui pumbabi nuri miqu'eihú 'bú da 'yøt'a'ihú 'nara ts'ocate.

Ra Jesu bi ma de ra nxuni

(Mr. 10:1-12; Lc. 16:18)

19 ¹ Nu mi uadi ra Jesu bi mangu nuya noyaya, bi bñni de guehni Galilea ne bi ma ri'nandi ra dathe Jordá pa habú mi o 'na xeni rá hai Judea.

² Ne xi bi deni ndunthi ya ja'i ne ja bá øtheni ndunthi ya da'thi.

³ Nepu ya fariseo bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa da xaxi ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue po nu'araza ra t'øt'e da za da nxungüi rá 'behña 'nara 'ñøhø?

⁴ Ne ra Jesu bi dātuabi ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue hinxá hñe'thu ja ri leyhu gue Ajuá go gue'a bi hyoca ra 'ñøhø ne ra 'behña desde rá mudi?

⁵ Nehe ma gue ra 'ñøhø da 'uegue de rá dada ne rá nana pa go da 'muhui rá 'behña, y de ri yoho'u da 'natho.

⁶ Hangue dí xi'ahu gue nu'ú di 'natho, hingue di yoho. Hangue nu'a da pehna Ajuá, hinda za go da 'ueca 'nara ja'i.

⁷ Ya fariseo bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nu'bú ¿hanja ra Moise bi manda da thoca 'nara t'ofu dega nxuni pa da za da hyepu rá 'behña 'nara 'ñøhø?

⁸ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Ra Moise bi unga nsequi da njabu ngue'a xi xá me ri corasohu, pe Ajuá desde rá mudi hinga njabu mi ne'a.

⁹ Nuga dí xi'ahu gue nu'a t'ó'o da nxungüi rá 'behña ne hinxá dimba 'nara ts'oqui xa 'yøt'e co ma'na ra ja'i, nu'bú nurá dame nú'a ra 'behña 'bu da nthatui ma'na ra 'behña, nu'bú ya bi 'yøt'a 'nara ts'oqui. Nehe nú'a to'o da nthatui nú'a ra 'behña xa thepu, nú'a ra 'ñøhø ya ra zinga medinthati.

¹⁰ Nu'bú yá nxadi bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nu'bu njabu, ma'na xá hño hinda nthata 'na 'bu.

¹¹ Bi dadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Pe hinda za gatho da 'yøt'a njabu, hønse nú'a to'o xa 'müi pa hinda nthati.

¹² 'Bui 'raya 'ñøhø hingui tsa da nthati ngue'a desde bi 'müi ya mi njabu. Nehe 'bui ma'ra ya 'ñøhø hingui tsa da nthati ngue'a nu'ú 'mefa ja xa njabu. Ne 'bui ma'ra ya 'ñøhø hingui nthati ngue'a ma'na ri ho da mepabi Ajuá to'o ra Ndá de mahets'i. Nu'a t'ó'o tsa da hñani nuna ts'ofona, dá hñani.

Ra Jesu bi japa ya batsi

(Mr. 10:13-16; Lc. 18:15-17)

¹³ Nepu bá ts'impabi 'raya zi batsi ra Jesu pa da hñuxa yá 'ye ja gue'u ne da 'yapa Ajuá da jap'u. Pe nuyá nxadi bi zui nú'a to'o mri zi ya zi batsi.

¹⁴ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Hophu da 'ñehe ya zi batsi, oguí haçuabihu da 'ñe da zucagui, ngue'a gatho nú'a to'o 'bui ja rá hmada Ajuá go gue'u nja ngu nuya ya zi batsi.

¹⁵ Y nu mi uadi ra Jesu bi hñuxa yá 'ye ja ya zi batsi, nu'a bi ma de guehni.

'Nara basja'i mrá rico bi ñqui ra Jesu

(Mr. 10:17-31; Lc. 18:18-30)

¹⁶ 'Mefa bi 'ñe 'nara basja'i pa da 'yøt'ua 'nara nt'ani ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Nu'i Xahnate, 'nagra hoja'i, ¿te 'be da za ga øt'e pa da za ga pe'tsa ra te pa nzantho?

¹⁷ Bi dadi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Hanja guí engui gue drá hoja'i? Hønse Ajuá go gue'a ra hoja'i. Pe nu'bu guí ne guí pe'tsa ra te pa nzantho, 'yøt'a gatho nú'a ri manda Ajuá.

¹⁸ Bi dadi ra basja'i ne bi 'ñena:

—¿Te ma hmada'u?

Ra Jesu bi 'ñembi:

—Oxqui hñote, oxqui nzinga medinthati, oxqui mpe, oxqui jaxa ya nc'uamba.

¹⁹ Umba ra 'tequ'ei ri dada ne ri nana ne su'u, madi ri miq'eiui ne guí su ngu grí nsu sehe.

²⁰ Bi dadi ra basja'i ne bi 'ñembi:

—Desde stá mbatsi stá øt'a gatho núya guí xiqui. Xibya, ¿te ma'na ri 'bedi ga øt'ebya?

²¹ Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'bu guí ne guí 'bui xá hño, grí ma bá pa gatho nú'a guí pe'tsi ne

hecua ya hyoya, pa njabũ da za gui hñanga 'nari danga thaha nuni mahets'i. Nepũ bá ehe gui tengagui.

22 Nu mi 'yøde njabũ nú'a ra basja'i bi ma xi mi tu rá mui ngue'a xi mrá rico.

23 Nu'bü ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Xi majuani xi xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuã.

24 Xi majuani dí xi'ahũ gue ma'na xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuã que da thogui 'nara cameyo ja rá gu 'nara 'yofri.

25 Y nu mi 'yøde njabũ ya nxadi xi bi 'yø ne bi 'ñena:

—Nu'bü njabũ, ¿to'o ja da za da mpøhø?

26 Ha ra Jesu bi nhyandui yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Co yá mfenise ya ja'i hingui tsa da mpøhø, pe co rá ts'edi Ajuã ha, hinte rá hñei.

27 Nepũ ra Pedro bi 'ñembi:

—Nu'i guí paði gue nuje stá tsoguihe gatho nú'a te ndí pe'tshe pa ga ten'ahe. Nu'bü ¿te ma thaha ma ga hañhe 'mefa?

28 Nu'bü ra Jesu bi 'ñembabi:

—Xi majuani dí xi'ahũ gue nurá ñoho ra 'mui nu sta yopa 'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i pa da manda co rá nsunda, nu'bü gue'bu nú'ahũ xcá tengaguihu ma da thux'ahũ gui mandahũ nehe nú'u 'ret'amayoho ya 'mui de Israel.

29 Y gatho nú'u to'o xa zogui yá ngu o yá cu o yá nju o yá dada o yá nana o yá 'behña o yá bñsi o yá hai po rá nguecagui, nu'ú ma da hñanga ma'na nthebe rá ndunthi de nú'a xa zogui, ne ma da 'mui pa nzantho.

30 Ha nu'u tó'o ya danguihya, nura pa'a ma da notsi'u, ha nu'u tó'o ya notsihya, nura pa'a ma da ndangui'u.

Ra 'bede de 'raya mēfi bi yut'a mi xudi, ma'ra mi nde ma pa, ha nu ma'ra mi nde

20¹ Nurá hmanda Ajuã ma ga hyecuahũ ngu 'nara me ua'obxi. Nura me ua'obxi'a xi mi pe'tsa ndunthi ya ua'obxi. Ne 'nara pa xi 'nitho bi ma bi hyonga 'raya mēfi.

2 Y bi gohui ra cohi nuya mēfi gue da gu'tuabi nú'a taha 'nara memapa. Nepũ bi mehni da mēfi ja yá ua'obxi.

3 Y mi nzunga guto bi ma ma'na'qui bá honga ma'ra ya mēfi ne bi zudi 'raya ja'i mi 'bahni ja ra tai mi otho yá 'befi.

4 Ne bi 'ñembabi: “¿Ha hinguí ne gui faxcahũ ra 'befi ne ga ju't'ahũ nú'a rí 'ñepi gui taha?” Nepũ nu'ú bi mēui 'bestho.

5 Nepũ mi nde ma pa nura 'ñøhø bi ma ma'na'qui bá honga ma'ra ya mēfi, nepũ ngu nzunga hñu bi yopa ma ma'na'qui bá tsi ma'ra ya mēfi ne bi ncohui da gu'tui nú'a rí 'ñepi.

6 Ngu nzunga cut'a bi ma ma'na'qui ne bi nthēui ma'ra ya ja'i mi otho yá 'befi ne bi 'ñembabi: “¿Hanja guí 'bathua gatho ra pa? ¿Ha gue otho ri 'befihũ?”

7 Nu'ú bi daði ne bi 'ñembi: “Ngue'a hinto xa 'racje ra 'befi.” Nura hmu bi 'ñembabi: “Nu'bü faxcahũ ra 'befi nepũ ga ju't'ahũ nú'a rí 'ñepi gui taha.”

8 Ha nu mi yũ ra hyadi nura hmu bi 'ñemba ra 'betri: “Zohna gatho ya mēfi, ne gatho gui ju'tuabi maxøgue 'na pa. Ju'tuabi 'met'o nú'u bi yut'a 'mefa, nepũ 'mefa gui ju'tuabi nú'u bi yut'a rá mudi.”

9 Ha nu mi zøhø nú'u xqui yut'a ra 'befi nzunga cut'a nde, nu'ú bri ju'tuabi maxøgue 'na pa.

10 Ne mi zøhø nú'u xqui yut'a ra 'befi desde mi xudi, nu'ú mi hu yá mui gue ma xa daha ma'na ndunthi, pe nu'ú bri

ju'tuabi mahyegui ngu nú'x xqui yut'a mi nde.

11 Y nu mi hñanga yá thaha, xi bi bø yá cue co ra hmu,

12 ne bi ñembi: “Núyá bi yut'a 'mefa ne hønse 'na ora bi mpefi ne gá ju'tuabi ngu nú'a dí taha, ha nuje xi stá mpehe gatho ra pa co ra pahyadi.”

13 Nu'bú ra hmu bi ñembabi 'na de gue'u: “Xi'ague, ¿ha gue dí ø't'a 'nara nts'o'mui? ¿Ha gue hindá cohü ra cohi gue ga ju't'a nú'a taha 'nara memapa?”

14 Hñaxa nú'a rí ñe'a'i y grí ma. Nuga dá ju'tuabi núyü bi yut'a 'mefa ngu nú'a gá taha ngue'a dá ne dá ø't'e njabü.

15 ¿Ha go ma gui hñagaguigüe nú'a ga ne ga ø't'e co ma boja? ¿Hanja grí hyøcuabi rá thaha ri mimefiui ngue'a nuga drá hoja'i con guehyu?”

16 Ngue'a nu'x dri 'befa go gue'u dya müdi, y nu'x ya müdi go gue'u da 'mefa. Ndunthi da ts'ofø, pe ts'atho nú'x xa thahni.

Ra Jesu bi yopa mā de rá du

(Mr. 10:32-34; Lc. 18:31-34)

17 Nepü ra Jesu bi ma pa Jerusale, ne de má ñü bi 'ueque 'nambu nú'x 'ret'amayoho yá nxadi pa bi umba nt'øde ne bi ñembi:

18 —Pahü gue nu xcrá tsøñhü Jerusale, ja ma dra jüni Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ne dra t'ent'ua ja yá 'ye ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, ne nu'x ma da hyøxa ra thai pa da tho.

19 Nepü ma da 'yent'ua ja yá 'ye nuya ja'i hingyá xodyo pa da 'yø'tua ra nt'eni ne da 'na'mbi, ne da pont'i, ne ja da duni, pe rá hñupa ma da yopante'a ma'na'qui.

Rá nana ra Cobo ne ra Xuua bi

'yapa 'nara favo ra Jesu

(Mr. 10:35-45)

20 Nepü rá nana ra Cobo ne ra Xuua yá t'x ra Sebedeo, bá ñoui

yá t'x habü mi 'bai ra Jesu ne bi ndandiñahmu pa da 'yadi nú'a mi beni da 'yadi nú'a ra 'behña.

21 Nu'bú ra Jesu bi ñemba nura 'behña:

—¿Te rá 'be guí ne gui 'yadi?

Nepü ra 'behña bi dadi bi ñena:

—Dí ne gue nuya yoho ma t'x da hñudi con gue'e nu xcrí nda, 'na da hñudi ja ri ñei ha nu ma'na ja ri ngaha.

22 Nu'bú ra Jesu bi datuabi nú'a ra 'behña ne bi ñemba ra Cobo ne ra Xuua:

—Nixi guí pahü nú'a guí ahü. ¿Ha guí hanthü gui tsethü ya ts'othogui ngu nú'a ma ga tsetiga?

Nu'x bi dadi:

—Haha, da za ga tsethe nehe.

23 Nu'bú ra Jesu bi ñembabi:

—Xi majuani ma gui thohü nehe ya ts'othogui ngu nú'x ma ga thoguiga, pe nu'a guí nehü gue gui hñudihü ja ma ñei ne ja ma ngaha, hingo tsa ga mangá. Numa Dada ha, go gue'a tsa da mā ne padi to'o ma da umbabi nuya hudi'x.

24 Nu mi badi nú'x má 'ret'a ya nxadi de nú'a te xqui 'yadi nú'x má yoho ya nxadi mri ncu, nu'bú bi bø yá cue'x co nú'x yoho mri ncu.

25 Nepü ra Jesu bi zofo yá nxadi ne bi ñembi:

—Guí pahü gue nuya nda de ja ya hnini, nu'x go ri dama ñexase pa da manda gatho ya ja'i, nehe nuyá mfats'i'x ø't'e njabü nehe.

26 Pe nu'ahü oxqui njahü. Ngue'a 'bü 'na de gue'ahü gui nehü gui ndanguihü, mahyoni gui 'megohü.

27 Ha nu'a tó'o ne gue go dra müdi de gue'ahü, nu'á go gue'a mahyoni da 'meço.

28 Gui njahü ngu Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nú'á himbá ehe pa da ñe ya 'bego, nu'á bá ehe pa go bi 'meço, ne pa da unga rá te pa da pumba yá ts'oqui ya ja'i.

Ra Jesu bi 'yøthe yoho ya goda
(Mr. 10:46-52; Lc. 18:35-43)

²⁹Y de mi bonga de Jericó ra Jesu co yá nxadi, xi ndunthi ya ja'i bi deni'ua.

³⁰Y de má 'ñu mi huhni yoho ya zi goda. Ha nu mi 'yøde'ua gue mi pani ra Jesu, bi mafi ne bi 'ñembabi:

—Nu'i Ndada, rá T'ua'i ra nda Davi, huegaguihe.

³¹Ya ja'i bi go'tuabi yá ne pa ya hinda sigui da mafi hmaha. Pe nu'ú ma'na xi mi mafi ne mi ena:

—Nu'i Ndada, rá T'ua'i ra nda Davi, huegaguihe.

³²Nu'bú ra Jesu bi 'mai ne bi 'ñembabi:

—¿Te 'be guí ne ga ø't'ahú?

³³Nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Dí ne gui xoga ma dahe, Ndada.

³⁴Nu'bú ra Jesu xi bi huequi'ua, ne bi hñu'tsua yá 'ye ja yá da, ne nu'ú 'bestho bi xo yá da ne bi hyandi. Nepu nu'ú bi deni'ua.

Ra Jesu bi yut'a Jerusale

(Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

21 ¹Nu mi zoni ra Jesu co yá nxadi nuni Betfagué ja rá ua ra t'øhø 'bo Olivo ya mi guetbu pa Jerusale, nú'á bi mehna yoho yá nxadi da 'met'o,

²ne bi 'ñembabi'ua:

—Rí maha pa nuna t'uca hnini bí jani. Ha nu xcrí tsøñhuni ma gui tsuhuni 'nara zi burru di thatni ne dri zi rá batsi. Xcrí tsuhú güi xo'thu ne güi tsincahu gatho yoho.

³'Bu di 'bapu 'na, ne da nja te da xi'ahú, 'ñembabi'ua njaua: “Ra zi Hmu bí honi.” Nu'bú nura ja'i 'bestho da ho'ahú güi tsincahu.

⁴Gatho bi njabu pa bi nja ngu xqui manga rá 'mehni Ajuá bi 'ñena:

⁵Rí maha Jerusale nú'á ra hnini thu'mbabi nehe gue rá thuhu Sion, ne xiphu ya mengu de guehni:

“Ndi hyanthu bra 'ñehni ri Ndahú, e da zu'ahú, ne hingrá 'ñets'i ngue'á bra togue 'nara zi t'ubru rá batsi 'nara burru nú'á ya pa ra ndu.”

⁶Nu'bú yá nxadi bi ma ne bi 'yøt'a nú'á xqui 'bepabi.

⁷Nepu bá tsimpabi nú'á ra zi burru mri 'ñoui rá batsi. De guehni ya nxadi bi xi'tsua yá pat'i'ua, nepu ra Jesu bi togue.

⁸Y nura hmuntsja'i, 'ra mi hanca yá pat'i pa mi pøgue ja ra 'ñu, ha nu ma'ra mi tot'a ya 'yeza pa mi pøgue nehe ja ra 'ñu.

⁹Ne ndunthi mri 'bet'o ne ndunthi mi 'befa, mi mafi'ua ne mi ena:

—¡Xá nsunda rá 'ñehe rá T'ua ra nda Davi! ¡Ajuá da japi núni xpá mehni pa da nda ja guecju! ¡Xá nsunda Ajuá bí 'bui mahets'i!

¹⁰Y ngu bi yut'a ja ra hnini Jerusale xi bi nthøxni ya ja'i ne mri 'ñémbabi'ua 'na ngu 'na:

—¿To'oni 'bu?

¹¹Nu'bú nú'ua to'o mi deni, bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuni go guehni ra Jesu rá 'mehni Ajuá ne ra me Nasare de Galilea.

Ra Jesu bi 'yenga nú'ua mri mpa mbo ra ndanija

(Mr. 11:15-19; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

¹²Nepu ra Jesu bi yut'a ja ra ndanija, ne bi 'yeni gatho nú'ua to'o mri mpa ne mri ntaí, ne bi punts'ua yá mexa ya mpataboja, ne bi punts'ua yá thuhni ya ma domitsu.

¹³Y bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofø gue ma ngu ra ngu dega søcambeni, pe nu'ahú xcá 'yøt'athohu ra ngu dega mfe.

¹⁴Ne mi 'buhni 'raya goda ne ya doua ja ra ndanija. Nú'ú bi joni habu mi 'bai ra Jesu, y nu'á bi 'yøthe'ua, ne bi ñani.

¹⁵Ha nuya nda gá macja ne ya

xahnate de ra ley bi hyanda nuya d̄anga t'òt'e bi 'yòt'a ra Jesu. Ne bi 'yòde nuya b̄atsi mi mafi ja ra nd̄anija ne mi eñ'u: “¡Xá nsunda rá ñehe rá T'u ra nd̄a Davi!” Nu'bú nuya nd̄a gá mac̄ja ne ya xahnate de ra ley xi bi b̄o yá cue'u.

16 Ne bi xipabi ra Jesu bi ñembi:

—¿Ha gue hingú øde nú'a te m̄anga nuȳu ya b̄atsi?

Nu'bú ra Jesu bi d̄atuabi'u ne bi ñembi:

—Haha, dí øde. Xi nu'ah̄u ¿ha gue hinxá h̄ñe'thu ja ra Mac̄a T'ofu hab̄u ena njaua?:

Asta ya b̄atsi ne ya 'uene nú'u ts̄utho,

Ajūa bi 'yòt'e pa bi x̄ocambeni'a xi xá h̄ño.

17 Nu'bú ra Jesu bi zoguini ya nd̄a gá mac̄ja ne ya xahnate de ra ley, ne bi ma Betania pa ja bá oxini.

**Ra Jesu bi japi bi 'yot'a 'nara
'bai gá igo**

(Mr. 11:12-14, 20-26)

18 Rá hyax'a bi menga pa Jerusale, ne de má 'ñu bi z̄a ra thuhu.

19 Y ja rá hyo ra 'ñu bi hyandi mi 'bahni 'nara 'bai gá igo, ne bi ma pa hab̄u mi 'bai pa bi hyonga 'raya igo pa da zihm̄a, pe hinte mi t̄ogue ni 'na, h̄onse yá xi mi c'amtho. Nu'bú bi ñembabi ra 'bai gá igo:

—Hinhya'mu ma da n̄ogue ri igo.

Y 'bestho nura ora'a bi 'yot'a nú'a ra 'bai gá igo.

20 Y nu mi hyanda ya nxadi nú'a xqui nja, xi bi 'yø ne bi ñemba ra Jesu:

—¿Hanja 'bestho bi 'yot'a nuna 'bai gá igo?

21 Ra Jesu bi d̄atuabi ne bi ñembi:

—Xi majuan̄i dí xi'ah̄u, 'bu xi gri pe'tsh̄u ndunthi ra jamfri ne hingri d̄uh̄uh̄u, nu'bú da za gui 'yøthu ya t'òt'e ngu núna dá øt'e. Nehe da za

gui ñemfu nuna ra t'øhø da mponi rí ma pa ja ra ndehe, ne da mponi.

22 Gatho nú'a gui 'yadihu ne gui camfrihu, gatho da za gui h̄ñañhu.

**Ra Jesu bi t'ambabi te ma
nsequi mi ha**

(Mr. 11:27-33; Lc. 20:1-8)

23 Nepu ra Jesu bi yut'a ma'na'qui ja ra nd̄anija Jerusale, ne bi nxahnate. Y nura ora mi xahnate, bi joni hab̄u mi 'bai'a yá nd̄axjua nd̄a ya xodyo ne ya nd̄a gá mac̄ja, ne bi 'yambabi:

—¿To'o rá 'mehni'i pa gui 'yòt'a nuya ya t'òt'eya? ¿To'o bi 'ra'a nsequi pa gui 'yòt'a njabu?

24 Nu'bú ra Jesu bi d̄adi ne bi ñembabi'u:

—Nequi ma ga øt'ah̄u 'nara nt'ani. Nu'bu gui xic̄ju, nequi ga xi'ah̄u to'o rá 'mehni'gui pa dí øt'a njaua.

25 Xi nú'a ra sistehe mi øt'a ra Xuua Xi'tsate, xi'a ¿to'o go bá pehn'a, Ajūa o ya ja'i?

Nu'bú nu'ú bi mud̄i bi ñámbase'u ne mri ñémbabi:

—¿Te ga thatuah̄ubya? Nu'bu ga emfu gue Ajūa go bá pehni, nu'bú nu'á da ñengaguihu: “Nu'bú ¿hanja hingá camfrihu nú'a mi mañ'a?”

26 Ha nu'bu xi ga emfu gue ra Xuua go bá pehna ya ja'i, nu'bú nu'ú da nja te da 'yøtcahu, ngue'a gathu'beni gue ra Xuua go mrá 'mehni Ajūa.

27 Nu'bú ya nd̄a gá mac̄ja ne ya nd̄axjua nd̄a bi d̄atuabi ra Jesu ne bi ñembi:

—Hindí pahe.

Nu'bú ra Jesu bi ñembabi:

—Nequi hinga xi'ah̄u to'o bá pencagui pa dí øt'a nuya ya t'òt'e.

**Ra 'bede de yoho ya t'u bi
'behna 'befi**

28 Nepu ra Jesu bi yopa ñembabi ya nd̄a gá mac̄ja:

—¿Te guí nuhmaguehú? 'Nara 'ñòhò mi pe'tsa yoho yá t'ú, ne bi 'ñemba 'na de gue'ú: “Rí ma ra 'befibya ja ra uá'obxi.”

29 Nu'bú nura t'ú'a bi dadi ne bi 'ñena: “Hina, papá, hinga ma.” Pe 'mefa bi ntsò'mse ne bi ma ra 'befi.

30 Nepu ra dada bi 'ñembabi nú'a ma'na rá t'ú: “Rí ma ra 'befibya ja ra uá'obxi.” “Haha, papá, ga ma”, bi 'ñembi. Pe nixi himbi ma.

31 Hangué de ri yoho ya t'ú, ¿nda'a gue'a bi 'yòtua nú'a bi 'bepabi rá dada?

Bi dadi ya nda gá macja ne bi 'ñena:

—Nú'a ra t'ú bi mehna rá mudi.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'ú:

—Xi majuani dí xi'ahú gue ya daga 'yòt'ats'oqui ne ya ts'oja'i go gue'ú ri 'bet'o que gue'ahú pa da yut'a ja rá hmada Ajuá.

32 Ngué'a ra Xuua Xi'tsate bi 'ñehe bi 'ñu't'ahú ra hñoja'i, pe nu'ahú hinga ne gá camfrihú nú'a bi mañ'a. Pe nuya daga 'yòt'ats'oqui ne ya ts'oja'i, nu'ú ha, bi gamfri nú'a bi mangan ra Xuua ne bi ñobri'ú. Pe nu'ahú masque gá hyanthú bi ñobri'ú, pe hinga ne gá ñobrihú y nixi gá camfrihú nú'a bi mañ'a.

Ra 'bede de ya ts'omefi

(Mr. 12:1-12; Lc. 20:9-19)

33 Nepu ra Jesu bi yopa 'ñemba ya nda gá macja:

—'Yòhú ma'na ra 'bede ma ga xi'ahú: Mi 'bú 'nara 'ñòhò xi mi pe'tsa ndunthi ya hai, y nuya hai'ú ja bi gaxni ndunthi ya obxi ne bi guts'i. Nepu ja bi hyocni yoho ya ngu, 'na pa habú da the'ma ra ngui gá obxi, ha nu'a ma'na pa ra dò'ma huáhi.

Y nepu bi umba hñandi yá uá'obxi 'rayá mefi. Nepu nu'á bi ma yabú.

34 Ha nu mi nja ra nthuqui, nura me uá'obxi bi mehna 'rayá 'bego pa da c'a'tsa ya hyanthuáhi pa da hñanga

nú'a made mri 'ñepabi.

35 Pe nú'ú ya hyanthuáhi bi gumpa yá 'bego ra me uá'obxi, 'na bi na'mbabi, nu ma'na bi hyo, ha nu ma'na bi tædo.

36 Nepu rá ño'qui, ra me uá'obxi bi mehna ma'na ndunthi yá 'bego, pe nehe'ú bri jabu ngu bi t'òtuabi nú'ú yá mudi.

37 Rá ngats'i ra me uá'obxi bi mehna rá t'ú ne bi 'ñena: “Numa t'ú ha, ma da t'òte.”

38 Pe nu mi hyanda ya hyanthuáhi nura t'ú, nu'ú bi 'ñémbi 'na ngu 'na: “Nuni go guehni ma da ts'ocuabi ya hai. Maha ga hohú pa go ga cohú nuya hai.”

39 Nu'bú ya hyanthuáhi bi gu ra t'ú ne bi guqui de ra uá'obxi, ne bi hyo.

40 Xi nura me uá'obxi, ¿te ma da 'yòtuabi nú'ú ya hyanthuáhi nu sta yopa mengui ja rá hai?

41 Nu'bú ya nda gá macja bi dadi ne bi 'ñena:

—Ra me uá'obxi hinda hueca nuya ts'oja'i. Ma da hyo'ú, y nuya uá'obxi ma da umba hñandi ma'ra yá mefi. Ne nu'ú ha, ma da umba ra me uá'obxi made nú'a rí 'ñepabi.

42 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ya nda gá macja:

—Ha gue hincá hñe'thú ja ra Mäca T'ofó nú'a mi mangan rá 'mehni Ajuá ma'met'o ne bi 'ñena:

Nú'a ra do bi fòthmabu 'na lado

nuya hyongu,

nubya gue'a ra mudi do de rá

nija Ajuá.

Y nuse'a go bi megui nura do'a

pa da hyò rá nija,

ne dí hanthú gue xi rá nsunda

nú'a bi 'yòt'e.

43 Hangué dí xi'ahú gue ma da thán'ahú nú'a ra ts'edi guí pe'tshú pa guí cuthmáhu ja rá hmada Ajuá, ne ma go da t'umbabi ma'ra ya ja'i nú'ú to'o ma da 'yòtua nú'a da 'bepabi Ajuá.

44 Nu'a tó'o da fe'tsa nura do'a da cuent'ua yá ndo'yo, y nu'a tó'o da ze'mi da qu'e'ti.

45 Y nu mi 'yøde ya nda gá macja ne ya fariseo nuya ya noyaya, nu'ú bi unga nguenda gue go mi sipabi'ú.

46 Hangué nu'ú mi ne da gũh̄ma ra Jesu, pe mi tsu ya ja'i ngue'a nuya ja'i mi beni gue ra Jesu go 'nará 'mehni Ajuá.

Ra 'bede de ra nthati

22 1 Ra Jesu bi yopa zofo ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda, ne bi xipa ma'na ra 'bede, ne bi 'ñembi:

2 —Ra Nda de mahets'i ma ga h̄yecuah̄u ngu 'nara nda bi 'yøt'a 'nara ngo ngue'a bi nthata rá t'ú.

3 Bi mehna yá 'bego pa da tsi nú'ú mi thø'mi da 'm̄u ja ra ngo. Pe nu'ú himbi ne bi 'm̄hni.

4 Nep̄u nú'a ra nda bi mehna ma'na'qui ma'ra yá 'bego ne bi 'ñembi: “Bá xiph̄u nú'ú to'o dí tømhe gue ya stá h̄ñocje, ne ya stá hohe ya ndamfri ne ma'ra ya hnoça mbo'oni. Ya gatho xa nthoqui, 'ñemf̄u da 'ñehe ra ngo.”

5 Pe nú'ú to'o mi thø'mi hingo bi jamasu nú'a bi xipa nuya 'mehni, 'na bi mada ra 'befi ja yá huah̄i, ha nu ma'na bi ma da nu rá 'befi ja ra hnini,

6 ha nu ma'ra bi gũmpa yá 'mehni ra nda, bi na'mbi nep̄u bi hyo.

7 Ha nu mi baði ra nda nú'a te xqui t'ø'tuabi yá 'mehni, xi bi bø rá cue. Hangué nu'ú bi mehna yá soldado pa bi hyo nú'ú ya hyote, nep̄u bi ts'a'tuabi yá hnini'ú.

8 Nep̄u ra nda bi 'ñembabi yá 'bego: “Ya ja gatho pa ra ngo, pe nú'ú to'o ndí tøm̄i himbi ne bi 'ñehe, bi nts'oc'baha.

9 Hangué nubyá grí maha ja ya d̄a'ñu, ne bá tsih̄u gatho nú'ú gui tsh̄ub̄u.”

10 Nu'bú bi ma ya 'bego bá munts'a gatho nú'ú bi zædi ja ya 'ñu, ya ts'o'm̄ui ne ya hoja'i. Njab̄u bi ñuxa nura d̄anga ngu hab̄u bi nja ra ngo.

11 Nu'bú ra nda bi yut'a mbo hab̄u mi ja ra ngo pa bi zengua nú'ú xqui

zøhø. Ne bi hyanda 'na mi 'buhni nú'a hinxqui hye ra he dega ngo.

12 Hangué nu'ú bi 'ñembabi: “Amigo, ¿hanja gá cut'iuá hinga he nú'a ra he dega ngo?” Pe nu'ú hinte bi d̄adi.

13 Nu'bú ra nda bi 'ñembabi yá 'bego: “Tha'tuah̄u yá ua ne yá 'ye nuna ja'i, ne bá føthub̄u møte ja ra 'bexuui pa ja dí nzonini ne ja dí gustri yá ts'i.”

14 Nu mi uadi ra Jesu bi metuabi ra 'bede'ú bi 'ñembi:

—Ngue'a ndunthi da ts'ofø, pe ts'atho nú'ú xa thahni.

Ra Jesu bi ma de ra boja nú'a adi ya nda de ya hnini

(Mr. 12:13-17; Lc. 20:20-26)

15 Nu'bú nu mi 'yøde ya fariseo nuya noyaya, nu'ú bi njæqui pa bi m̄ambi hanja da za da xaxa ra Jesu dega noya.

16 Nu'bú bi mehna yá mfsats'i'ú mahyegui co 'rayá mfsats'i ra nda Erode pa bá ø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñembi:

—Xahnate, dí pahe gue nu'i guí m̄anga nú'a majuañi, ne guí udi xi xá h̄ño rá noya Ajuá, ne hinto guí tsu, nixi guí huahna ya ja'i.

17 Hangué dá e ga an'ah̄e te guí xicje, ¿ha gue xá h̄ño ga juthe nú'a ra boja adi ra nda Cesa, o hina?

18 Pe ra Jesu bi baðuatho yá ts'omfeni'ú, hangué bi 'ñembi:

—Nu'ah̄ú 'nagyá yohmih̄u, ¿pa te guí xaxcah̄u?

19 'Ñutcah̄ua nú'a ra boja adi ra nda Cesa.

Nu'bú nu'ú bi 'ñutuabi nú'a ra boja mi adi.

20 Ha ra Jesu bi hyandi bi 'ñembabi: —¿To'o rá c'oi núna huxcua ja ra boja, ne te rá 'be m̄angua?

21 Ha nu'ú bi d̄adi ne bi 'ñena: —Rá c'oi ra nda Cesa.

Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Umf̄u ra nda Cesa nú'a rí 'ñepabi'a, y nehe umf̄u Ajuá nú'a rí 'ñepabi.

22 Nu mi 'yøde njabũ'u, xi bi 'yø nts'edi. Nepũ bi zohni ra Jesu, bi ma'u.

Ya saduceo bi 'yamba ra Jesu de rá ñoho ra te

(Mr. 12:18-27; Lc. 20:27-40)

23 Nú'a ra pa'a, bi zøhø habũ mi 'bũ ra Jesu 'raya saduceo nú'u mi camfri gue hinda yopa nte nú'u xa du. Nu'ú bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

24 —Xahnate, ra Moise bi m̄ gue 'bũ 'nara 'ñøhø da du ne hinda zogui ni 'nará b̄tsi, nu'bú 'na de gue nú'u yá cu nú'a ra 'ñøhø bi du da nth̄atui nú'a ra 'behñ̄a bi gohi sehe pa da pøtua rá 'bai ndu rá cu, ne da me'tsua ya b̄tsi pa da thu'mbabi rá thuhu ndu rá cu.

25 Nuje dá p̄he yoto ya 'ñøhø mri ncu, nu'a rá m̄di bi nth̄ati pe 'mefa bi du, ne himbi zocuabi ni 'nara b̄tsi. Nepũ 'mefa nurá 'behñ̄a bi nth̄atui 'nará cu ndu rá dame.

26 Nehe bi du nú'a rá ñoho ra 'ñøhø, nehe nú'a rá hñu, ne bi njabũ gatho nú'u yoto ya 'ñøhø bi nth̄atui 'nadra 'behñ̄a, ne 'mefa bi uadi bi du 'rama'na gatho nú'u yoto.

27 Y rá ngats'i bi du ra 'behñ̄a nehe.

28 Nu'bú xi sta yopa nte gatho nú'u xa du, ¿to'o xi majuani drá 'behñ̄a nú'a ra 'behñ̄a bi nth̄atui gatho nú'u yoto ya 'ñøhø mri ncu?

29 Nu'bú ra Jesu bi d̄atuabi ne bi 'ñembi:

—Xi xá nts'o ri mfenihũ ngue'a hinguí p̄hũ ra M̄aca T'ofu nixi rá ts'edi Ajuã.

30 Ngue'a nura pa da yopa nte nú'u xa du, ya hinda ma da nth̄ati ya ja'i, ngue'a nu'ú ma da nja ngu ya enx̄e nú'u bí 'bui mahets'i.

31 Pe de nú'a rá ñoho ra 'm̄ui, ¿ha gue hinxcá hñe'thũ nú'a bi m̄anga Ajuã ne bi 'ñena?:

32 “Nuga go rá Ajuãgui ra Abrá, ne ra Isaac, ne ra Cobo.” Ajuã go gue'a ra

Ajuã de nú'u te, hingue de nú'u xa du. Hangué ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo bí te ja rá thandi Ajuã.

33 Ne nu mi 'yøde ya ja'i nurá nt'utuante ra Jesu, xi bi 'yø.

Ra hmanda nú'a ma'na ra d̄angui

(Mr. 12:28-34)

34 Nu mi b̄adi ya fariseo gue ra Jesu xqui go'tua yá ne ya saduceo, nu'bú bi munts'i'u pa da nu te da 'yøt'e.

35 Nepũ 'na de gue'u mrá xahnate de ra ley bi ma bá xaxa ra Jesu, bi 'yø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñembi:

36 —Xahnate, ¿nda'a gue'a ra hmanda ma'na ra d̄angui de gatho nú'u ya hmanda huxa ja ra ley?

37 Ha ra Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembi: —“M̄adi Ajuã ri Hmu con gatho ri m̄ui, con gatho ri ts'edi, ne con gatho ri mfeni.”

38 Nuna go guehna xi ra d̄angui ne ra m̄di hmanda.

39 Y nurá ñoho ra hmanda ngut'atho, nú'a ena gui m̄adi ri miqu'eiuu ne gui su ngu grí nsu sehe.

40 Ne gatho nú'a bi m̄anga ra Moise ja ra ley, ne nú'a bi m̄anga ma'ra yá 'mehni Ajuã, ne nuya yoho ya d̄anga hmanda, go ri 'natho.

¿Ha gue ra Cristo go rá t'u ra nd̄a Davi?

(Mr. 12:35-37; Lc. 20:41-44)

41 De mi 'buhnitho ya fariseo, ra Jesu bi 'yø'tuabi 'nara nt'ani nehe, 42 ne bi 'ñembabi:

—Xi'ahũ, ¿te xi guí m̄añhu de ra Cristo rá 'mehni Ajuã nú'a ma da nd̄a? ¿To'o guí emfũ gue rá t'u'a?

Ya fariseo bi d̄adi ne bi 'ñena:

—Rá t'u ra nd̄a Davi.

43 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu'bú ¿hanja ra Davi po rá ts'edi ra M̄aca Nd̄ahi bi m̄ gue ra Cristo go gue'a rá Hmu? Ngue'a ra Davi bi 'ñena:

44 Ajuꞑ ra Dada bi 'ñembabi ma zi Hmu:

“Bá ehe gui hñudiua ja ma 'ñei asta hinga tsiñ'a'i gatho ri ncontra pa da gohi'ua de nja'ti ri ua.”

45 Ha nu'bu go drá t'uhmꞑ ra Davi nura Cristo, nu'buꞑ ꞑhanja bi 'ñenga ra Davi gue go rá Hmu?

46 Nu'buꞑ ya fariseo himbi za te bi dadi, y desde ra pa'a ya ni 'na de gue'ua himbi za bi 'yø'tua ma'ra ya nt'ani ra Jesu.

Ra Jesu bi maꞑ de yá ts'o'befi ya fariseo ne ya xahnate de ra ley

(Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

23 ¹ Nepꞑ ra Jesu bi zofo yá nxadi ne ra hmuntsja'i ne bi 'ñembabi:

²—Nubya ya fariseo ne ya xahnate de ra ley u't'a'ihꞑ te rí bøni da mꞑnga ra ley nú'a bi 'yofo ra Moise.

³ Hangué gatho nú'a da xi'ahꞑ'ua 'yø't'ehꞑ, ne ostí ma da zabi'ihꞑ gui 'yø'thꞑ. Pe nehe oxqui tenbahꞑ yá ts'o'befi'ua. Nu'a udi'ua gue'a xá hño, pe nu'ú hingo øt'e nú'a udi'ua.

⁴ Nu'ú tutua ya ja'i ya 'bats'i xi xá hñꞑ, pe nu'ú ni ts'ua yá mfats'i.

⁵ Nu'ú øt'a yá 'befi ja yá thandi ya ja'i pa da pønga yá hmi, asta cueta ya t'ofø ja yá de ne tsøta ya pants'a xifri ja yá 'ye y ja xa nt'ofoni 'raya xeni de ra Mꞑca T'ofø, ne nuyá he ma'na xá ma de yá he ma'ra ya ja'i pe yá nt'ets'itho.

⁶ Nu'ú de ja 'nara ngo ri ho da hñudi ja ya mudi hudi pa da ñuni, ne ri ho da hñudi ja ya hoga hudi nuni ja yá nija pa da t'e'tsua yá nsu.

⁷ Nu'ú ri ho dra zenjua ja ra tai co ndunthi ra t'equ'ei, ne ri ho da t'embabi gue go gue'ua xi ya hoga xahnate.

⁸ Pe nu'ahú oxqui hohꞑ to'o da 'ñe'ts'a ri nsuhꞑ da 'ñeñ'ahꞑ gue go

gyá xahnatehꞑ, ngue'a gatho'ihꞑ grí ncuhꞑ, ne 'natho ri xahnatehꞑ 'bui, y nú'a go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pehna Ajuꞑ pa da ndꞑ.

⁹ Y nixi nú'ua to'o xahn'a'ihꞑ nuua ja ra ximhai, oxqui emfꞑ gue go gue'ua ri dadahꞑ, ngue'a 'natho ri Dadahꞑ 'bui, y nú'a go gue'a bí 'bui mahets'i.

¹⁰ Y nixi oxqui ma gui hohꞑ da t'eñ'ahꞑ gue go gyá ndꞑhꞑ, ngue'a 'natho ri ndꞑhꞑ 'bui, y nú'a go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pehna Ajuꞑ pa da ndꞑ.

¹¹ 'Bꞑ 'na de gue'ahꞑ da ne to'o da ndꞑngui, mahyoni go gue'a dri 'begohꞑ.

¹² Ngue'a nu'a tó'o ri 'ñexasebya, 'mefa da ua rá nt'ets'i, pe nu'a tó'o hingrá 'ñets'ibya, 'mefa go ma da t'e'tsua rá nsu ja rá thandi Ajuꞑ.

¹³ ¡Nú'ahꞑ xahnatehꞑ de ra ley ne nú'ahꞑ gyá fariseohꞑ, 'nagýá yohmihꞑ, huecate'ihꞑ ngue'a ma xi dra castiga'ihꞑ! Xcá co'thꞑ ra gosthi pa hinto da yøt'a ja rá hmanda Ajuꞑ, nixi guí cøthꞑ, ha nixi guí hophꞑ to'o da yøt'i.

¹⁴ ¡Nú'ahꞑ xahnatehꞑ de ra ley ne nú'ahꞑ gyá fariseohꞑ, huecate'ihꞑ ngue'a ma xi dra castiga'ihꞑ! Xi grí xadihmꞑhꞑ ja ri nijahꞑ ja yá thandi ya ja'i 'ñena hinte guí øthꞑ, pe 'nagýá yohmihꞑ ngue'a guí hanbahꞑ yá ngu ya 'bente viuda, hangué Ajuꞑ ma'na ma da castiga'ihꞑ.

¹⁵ ¡Nú'ahꞑ xahnatehꞑ de ra ley ne nú'ahꞑ gyá fariseohꞑ, 'nagýá yohmihꞑ, huecate'ihꞑ ngue'a ma xi dra castiga'ihꞑ! Nu'ahꞑ grí mahꞑua grí mahꞑni guí hoñhꞑ ya ja'i pa gui 'ñutuabihꞑ nú'a ri jamfrihꞑ, y nu'bu ya bi gamfri'ihꞑ, nu'bu ma'na guí ts'ocuahꞑ yá mfeni, ne ma'na ya gá 'yenthꞑ ja ra nidu ngu nú'a habꞑ grí maha nehe.

¹⁶ ¡Nu'ahú guí ne gui 'ñuhmꞑhꞑ ra 'ñu, pe nixi guí pahꞑ habꞑ grí maha nehe, huecate'ihꞑ ngue'a ma xi

dra castiga'ihũ! Ngue'a guí eñhũ gue 'bũ 'nara ja'i da jura po ra nija, hinte ri muui nú'a bi jura. Pe 'bũ da jura po ra oro nú'a ja mbo ra nija, nu'bú hã, guí eñhũ gue ri muui nú'a bi jura. 17 ¡Nagyá 'bemfenihũ, ya xcá 'behũ ra 'ñũ! ¿Nda'a ma'na ri muui, ra nija o nú'a ra oro ja mbo ra nija? Ra nija gue'a ma'na ri muui, ngue'a ja xra japini ra oro.

18 Nehe guí eñhũ gue 'bũ to'o da jura po ra ata hinte ri muui nú'a bi jura. Pe nu'bũ da jura por nú'a ra 'baha xa thuxa ja ra ata, nu'bú hã guí eñhũ gue ri muui nú'a bi jura.

19 ¡Nagyá 'bemfenihũ, ya ma'na xcá 'behũ ra 'ñũ! ¿Nda'a ma'na ri muui, ra ata o nú'a ra 'baha xa thuxni ja ra ata? Ra ata gue'a ma'na ri muui ngue'a ja bri japini nú'a ra 'baha'a.

20 Hangué nu'a tó'o ri jura po ra ata, hingue hõnse po ra ata ri jura, nehe ri jura po gatho nú'a ra 'baha xa thuxni nehe.

21 Ne nu'a tó'o ri jura po ra nija, hingue hõnse po ra nija ri jura, nehe ri jura po Ajuã ngue'a nu'a ja 'buhni'a.

22 Nu'a tó'o ri jura po mahets'i, hingue hõnse po mahets'i ri jura, nehe ri jura po rá hudi Ajuã ne por guese Ajuã ngue'a go gue'a rá hudi'a.

23 ¡Nú'ahũ xahnatehũ de ra ley ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagya yohmihũ, huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Nu'ahũ guí 'uecju 'ret'a de ra bexo pa Ajuã de nú'a guí tãhũ 'bũ guí pahũ ra zi xã'ri, o ra zi ani, o ra zi cominu. Pe hingo guí øthũ nú'a ma'na mahyoni ngu manganã ra ley, hinguí udihũ ra hoga'mui, nixi otho ri nthecatehũ, ne hinguí øthũ nú'a guí mañhũ.

24 Nu'ahũ guí ne gui 'ñuhmãhũ ra 'ñũ, pe nixi guí pahũ habũ grí maha nehe. Nu'ahũ guí njahũ ngu 'nara ja'i nú'a faha ra t'afi pa hinda tho ya t'uca zu'ue, pe sta zi, tut'atho ya ðanga zu'ue, y nixi bi za te 'be bi dut'í.

25 ¡Nú'ahũ xahnatehũ de ra ley ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagya yohmihũ, huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Guí njahũ ngu ra xut'a vaso ne ra xut'a manza, xũqui hõnse de thi ha nu de mbo xi rá nts'o. Njabũ mbo ri mfenihũ nehe hinxá nt'axi ngue'a gyá ndustehũ ne gyá ts'o'yohũ.

26 'Nagyá godahũ. Hyehũbũ 'met'o ya ts'omfeni pa njabũ strá nt'axi'ihũ ne pa da za gui 'yøthũ nú'a xá hño.

27 ¡Nú'ahũ xahnatehũ de ra ley ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagya yohmihũ, huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Guí njahũ ngu ya pantyo xi xá nt'axi de thi ne ri hnequi mahotho, pe mbo xi rá ðama nts'o.

28 Hangué nu'ahũ guí njahũbũ nehe ngue'a guí 'ñet'a hoja'ihũ pe guí beñhũ ya ts'omfeni ne gyá yohmihũ.

29 ¡Nú'ahũ xahnatehũ de ra ley ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagya yohmihũ, huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Guí jamasubihũ yá pantyo nú'ũ yá 'mehni Ajuã xa du, ne guí çathũ mahotho nuyá pantyo nu ma'ra ya hoja'i xa du.

30 Ne guí eñhũ: "Nu'bũ ya gra 'buhmãhe nuya pa'ũ, nu'bú hinstá faxhe ndu ma xitahe pa xa hyopa nú'ũ yá 'mehni Ajuã."

31 Hangué nu'ahũ guí mansehũ gue go gue'a'ihũ gyá t'ũhũ de nú'ũ to'o bi hyopa yá 'mehni Ajuã.

32 Hangué nú'a hingo bi juata ndu ri xitahũ, ma go gui juadi gui 'yøthũbya.

33 ¡Nu'ahũ guí njahũ ngu ya qu'eñã, hinguí ma gui c'othũ de ya ðanga ugui nú'ũ ma gui thohũ ja ra nidu!

34 Ma ga pehn'ahũ ma'ra ya 'mehni ne ma'ra ya bãmhyã ne ma'ra ya xahnate. 'Ra de gue'ũ ma gui hyohũ, nu ma'ra ma gui tsuthũ ja ra pont'i, ha nu ma'ra ma gui na'mbabihũ ja ri nijahũ, ne hinhyabũ ma gui hophũ da 'mũ'ũ.

35 Y njabũ ma go gui juthũ nehe de nú'ũ ya hoja'i xa tho, bi mũdi co ra Abé asta ra Sacaría nú'á mrá t'ũ ra Berequía. Nura Sacaría go gue'á gá hyohũ mbo ri nijahũ guetbũ ja ra ata.
36 Xi majuani dí xi'ahũ gue nu'ahú ma go gui tuxhũ gatho nuya thaiya.

**Ra Jesu bi du rá mũi po
ya me Jerusale**
(Lc. 13:34-35)

37 Nu'ahũ me Jerusale, guí tẽdohũ ne guí hophũ yá 'mehni Ajuá nú'ũ bí pehn'ahũ. ¡Hangu ya i'qui dá ne ga munts'ahmá'ihũ ngu 'nara zi øni huixa yá zi t'ũ'ni, pe nu'ahú hingá nehũ!

38 Nu' bú nuri nguhũ ma da gose.
39 Ngue'á dí xi'ahũ gue ya hingui ma gui yopa hyandgaguihũ asta hinga yopa pengui. Nu' bú hã, nu'ahú ma gui 'ñeñhũ: “Xá nsunda nú'á to'o bá pehna Ajuá pa da ndã ja guecju.”

**Ra Jesu bi mã gue da
nhuata ra ndãniã**
(Mr. 13:1-2; Lc. 21:5-6)

24 1 Nepũ ra Jesu bi bøni de ra ndãniã, ne ya mi 'ba'ñũ'á yá nxadi bi e bi zudi pa bi 'ñutuabi gatho nuya ngu de ra ndãniã.

2 Nu' bú ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:
—Xi majuani dí xi'ahũ, gatho nuya nguyũ ma da nhuati ne hinda ma da gohi ni 'nara do mañã co ma'na rá midoui.

Ya nt'udi ante rá uadi ra ximhai
(Mr. 13:3-23; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

3 De guehni bi ma ra Jesu co yá nxadi pa ja ra t'øhø 'bo Olivo, ne ja bá huhni ra Jesu. Nepũ bi joni yá nxadi pa bi 'yamba seh'e'á ne bi 'ñembi:

—Dí ne xi gui xicje ha'mũ ma da nja nú'á gá mã, ne te ma nt'udi ma ga hanthe pa ga pahe gue ya ma gui yopa penguiua ma'na'qui, ne pa ga pahe ha'mũ rá uadi ra ximhai.

4 Nu' bú ra Jesu bi ñatuabi ne bi 'ñembi:

—Jamasuhũ oto sti ma da hya'ahũ.

5 Ngue'á ma da 'ñehe ndunthi nú'ũ to'o di ñã de ma thuhu ne di eñ'ũ: “Nugui go drá Cristo bá pencagui Ajuá pa ga ndã.” Y njabũ ma da hyat'a ndunthi ya ja'i.

6 Nehe ma gui 'yødehũ da hmã de ya tuhni nú'ũ ya ja, ne nú'ũ hingui jatho. Pe nu'ahú osti ma da du ri mũihũ, ngue'á pe'tsi te da njabũ. Pe hingo gue'á rá uadi ra ximhai ngue'á ri 'betho ma'ra te da nja.

7 Ngue'á ma da ntuhna ya hnini co ma'ra ya hnini. Ma da nja ra ñanga thuhu ne ya ñanga hñeni, ne ma da nja ya mbimhai habũraza.

8 Y gatho nuya dumũiya, guehya ya mũdi ugui.

9 Nú'ũ hingyá gamfri ma da gu'ahũ da nap'ahũ o da hyo'ahũ, ne toraza da tũsa'ihũ ngue'á xcá camfriguihũ.

10 Ha nuya pa'ũ ndunthi ma da 'bedi yá jamfri, ne ma da 'ñũtsa 'na ngu ma'na, ne ndunthi ma da da yá miqu'eiu.

11 Y ma da 'mũ ndunthi ya hyate baði, da 'ñena gue go xuá mehna Ajuá, ne ma da hyat'a ndunthi ya ja'i.

12 N dunthi ya ja'i ma da 'bedi ra hmãte ngue'á ma'na xi ma da ndãngu ra ts'oqui gatho ja ra ximhai.

13 Pe nu'á tó'o hinda 'uegue de Ajuá, nú'á go gue'á ma da mpøhø.

14 Ma da nt'øde ra noya gue ra Ndã de mahets'i ma da 'ñehe pa da ndã. Nuná ma da nt'øde ja gatho rá ngũni ra ximhai pa njabũ da 'yøde gatho ya ja'i de gatho ya hnini. Nepũ de gue'á ja dí uadi ra ximhai.

15 Ra Dañe nú'á mrá 'mehni Ajuá bi 'yofo de nú'á ra ts'ot'øt'e ma da nja mbo ja ra ndãniã de Jerusale pa da nts'onga ra ndãniã. —Nu'á tó'o da hñe'ta nuna t'ofonã mahyoni da

baði xá hño te ma.— Ha nu xcrí hyanthũ da t'øt'a njabũ mbo ra ndañija, nu'bu njabũ gui pahũ gue ya bi zø ra ora.

16 Nu'bu nu'ahũ me Judeahũ, ma gui 'bathũ grí maha ja ya t'øhø.

17 Y 'bũ gri 'yohũ ja rá patio ri nguũ, oxqui ma gui cũthũ 'met'o pa te gui hñaxhũ, ngue'a mahyoni gui ðama maha.

18 'Bũ gri 'yohũ ra 'befi ja ya huahĩ, oxqui penjũ ja ri nguũ pa gui hñaxa ri hehũ.

19 Huecazite nú'ũ ya 'behñã di da'thi ne dya nzũ nuya pa'ũ.

20 'Yaphũ Ajuã gue nú'a ra pa xcrí 'bathũ, hindi ta ya tse nixi dra pa dega tsaya.

21 Ngue'a nuya pa'ũ ma da nja ndunthi ya ts'othogui nú'ũ hinhya'mũ xa hnequi desde bi mũdi ra ximhai, ne nixi hinda ma da yopa nja ma'na'qui.

22 Ajuã ma da 'yøt'e pa hinda njabũ ndunthi ya pa, ngue'a nu'bu da njabũ ndunthi ya pa, nu'bu da du gatho. Pe po rá ngue ya gamfri, Ajuã ma da 'yøt'e pa da thogui 'bestho nú'ũ ya pa dega ts'othogui.

23 Nu'bu 'na to'o da 'ñeñ'ahũ gue nuua ja 'bũcua ra Cristo nú'a bá pehna Ajuã pa da ndã, o bí 'bui ringuehni, oxqui ma gui camfribihũ.

24 Ngue'a ma da 'mũi 'raya ja'i da 'ñena gue go di gue'ũ ra Cristo nú'a bá pehna Ajuã pa da ndã, ne ma da 'mũ ma'ra ya hyate baði. Nú'ũ ma da 'ñudi ndunthi ya ðanga nt'udi ne da 'yøt'a ya t'øt'e 'ñena xi majuãni pa da hyat'a ya ja'i, ne da nehma'ũ da hyat'a ya gamfri nehe.

25 Ya stá 'bet'o'ihũ ra noya de nú'a ma da nja, hangue ostí ma da tha'ahũ.

26 Hangue 'bũ da t'eñ'ahũ gue ra Cristo bí 'bui ja ra mbonthi, oxqui ma gui mahani. O 'bũ da t'eñ'ahũ: “Ndi bá ehũ ja 'bũcua mbo ra ngu”, oxqui ma gui camfribihũ.

27 Ngue'a nurá yo'ñehe Nú'a To'o bi e

bi Nja'i xcrá thamfrihũ da ðama zøhø ne da hnequi gatho ja ra ximhai nja ngu 'nara huei ri yot'a mbøxyadi ne asta yøhyadi.

28 Nuya pa'ũ ma da nja ngu ya pada ri munts'i habũ 'beni nú'a te xa du.

Ra Jesu bi ma hanja ma da yopa mengui ja ra ximhai

(Mr. 13:24-37; Lc. 21:25-33; 17:26-30, 34-36)

29 Ngu da thogui nuya pa'ũ dega ts'othogui, 'bestho ma da 'mexuui ra hyadi, ne ra zana hinda ma da yot'i. Ya tsø ma da dagui de mahets'i, y mahets'i ma da huat'i nts'edi.

30 Nepũ ma da hnequi 'nara nt'udi nuni mahets'i de rá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ne gatho ya ja'i de ra ximhai ma da nzoni nu stí hyandi da zøhø, nu sta 'ñehe ja 'nara guui con gatho rá ts'edi ne co rá nsunda pa da e da ndã.

31 Ma da nt'øde 'nara trompeta, nepũ Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da mehna yá enxẽ gatho ja rá ngũni ra ximhai pa da munts'a gatho nú'ũ xa huahni'a.

32 'Yøhũ nuna ra 'bede de ra igo: Nu xcrí hyanthũ gue ya ja yá 'roho ne ya ja yá xi, nu'bu gui pahũ gue ya ma da zøhø ya pa dega pahyadi.

33 Hangue nu xcrí hyanthũ da nja gatho ngu nú'a dí xi'ahũ, pahũ gue Nú'a To'o bi e bi Nja'i ya ma ðua yopa pengui.

34 Xi majuãni dí xi'ahũ gue gatho nuya ma da mũdi da nja ante da du nuya ja'i 'bũibya ja ra ximhai.

35 Mahets'i ne ra ximhai ma da uadi da thogui, pe numa noya hinhya'mũ da uadi, ma da nja pa nzantho.

36 Ni 'na hinto paði ra pa nixi ra ora nurá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, nixi nú'a, nixi ya enxẽ bí 'bũ mahets'i hingui paði, hønse ma Dada ha, go paði ha'mũ da 'ñehe.

37 Ha nu sta yopa 'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ma da nja ngu nú'ũ ya pa de ra Noé.

38 Nuya pa'u ante da ñuxa ra dehe ja ra ximhai, ya ja'i mi ñuni mi tsithe ne mi øt'anthati ngu xi yá nzai. Mi øt'a njabu asta nú'a ra pa bi yat'a ra Noé ja ra danga motsa nú'a xqui hyoqui.

39 Nepu mi damfri'u bi ñuxa ra dehe ja ra ximhai ne bi jat'i gatho nú'u ya ts'oja'i. Ma da njabu nehe nú'a ra pa rá yo'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

40 Nuya pa'u, 'bu yoho ya 'ñhø di 'yo ra 'befi 'nadbü ja ra huahi, sta damfri da ts'ixa 'na de gue'u, ha nu ma'na da gohni.

41 'Bu yoho ya gani di 'bu 'nadbü, sta damfri da ts'ixa 'na de gue'u, ha nu ma'na da gohni.

42 Hangue ndø'mhu, ngue'a hinguí pahü ha'mü ma da zøhø ri Hmuhü.

43 Ya guí pahü, 'bu 'nara me ngu di pahmä te ma ora da zøhø 'nara be, nu'bú hinda 'ñaha'a pa hinda hopa ra be da xocua rá ngu pa da bepabi.

44 Hangue ne'ahü xi da ndø'mhu, ngue'a xcrí thamfrihu da zøhø Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

Ra hoga 'bego ne ra ts'o'bego (Lc. 12:41-48)

45 Nu'a tó'o ra hoga 'bego ne xi ra hoja'i tsa da t'ent'ua rá 'ye rá ngu rá hmu, nehe da t'ent'ua rá 'ye ya 'bego nú'u hoqui te da ts'i ora mahyoni.

46 Nu'bú xi da johya nú'a ra hoga 'bego nu sta zøhø rá hmu da zudi di øt'a ngu nú'a rí 'ñehe.

47 Xi majuani dí xi'ahü, nura hmu'a ma da hñuxa dega 'betri nú'a ra 'bego pa da supa gatho nú'a te pe'tsi.

48 Pe xi'bu nura 'bego'a da bøni dra ts'o'müi y da beni gue rá hmu hinga 'bestho da dama mengui,

49 nepu nu'a da müdi da na'mba yá mi'bégoui, ne da ma da ñuniui ne da ntsiui ya tixfani.

50 Ha sta damfri da zøhø rá hmu nú'a ra ora hindi tø'mi.

51 Nu'bú nura hmu'a ma xi da ncue co

nurá 'bego'a, hangue da umba 'nara danga castigo, ne da mehna habü 'bu ya yohmi pa ja dí nzonini ne ja dí gustri yá ts'i.

Ra 'bede de 'ret'a ya nxutsi

25 ¹ Nurá yo'ñehe ra Ndä de mahets'i ma ga hyecuahu ngu ra 'bede de 'nara nthati bi nja. 'Ret'a ya nxutsi bi hñaxa yá ñot'i dega aceite pa bi ma bá thadi nú'a ra 'ñhø mi ma da nthati.

² Ha de nú'u 'ret'a ya nxutsi, cut'a xqui hñoqui co yá ñot'i, pe nú'u má cut'a hinxqui hñoqui.

³ Ha nú'u cut'a hinxqui hñoqui, himbi hñaxa ndunthi ra aceite pa da xit'a ja yá ñot'i.

⁴ Pe nu'u má cut'a xqui hñoqui ha, bi ñu'tsa yá ñot'i co ra aceite, nehe bi hñaxa 'nara xito mi ñuts'i pa sta thegue nú'a mi po ja ra ñot'i da xit'a ma'na.

⁵ Hinga 'me bi zøhø nú'a mi ma da nthati, hangue gatho nú'u 'ret'a ya nxutsi bi zü ra t'aha ne bi 'ñaha.

⁶ Y ngu made ra xuui bi nt'ode 'nara hmafi ne bi t'emba ya nxutsi: “¡Y xa 'ñecua núni ma da nthati, bá ehü gui thadihu!”

⁷ Nu'bú 'bestho bi nuhu gatho nú'u 'ret'a ya nxutsi ne bi müdi bi tsøgue yá ñot'i.

⁸ Ha nú'u cut'a hinxqui hñoqui, 'bestho bi 'ñembabi nú'u má cut'a xqui hñoqui: “Xecje ts'u ri zi aceitehu ngue'a ya huet'atho ma ñot'ihe.”

⁹ Ne nú'u ya nxutsi xqui hñoqui bi datuabi nú'u má cut'a ne bi 'ñembi: “Hina, hinga xe'ahe, xi'bu ga njahebü ngu'ahü. Ma'na xá hño grí maha gui tañhu habü bí 'ba. Bá tañhu pa gue'ahü.”

¹⁰ Pe de bi ma'u da danga ra aceite, nura ora'a bi zøhø nú'a mi ma da nthati. Nu'bú nú'u cut'a ya nxutsi xqui hñoqui bi meui ne bi yat'ui'u mbo habü mi ma da nja ra ngo dega nthati. Nepu 'bestho bi jot'a ra gosthi.

11 Ha 'mefa bi zøhø nú'ç ma'ra ya nxutsi ne bi 'ñeñ'ç: “¡Xogaguihe ra gosthi, zi Hmu, xogaguihe!”

12 Pe nú'a to'o mi ma da nthati bi ðatuabi'ç ne bi 'ñembi: “Xi majuañi dí xi'ahç gue hindí pa'ahç to'o'ihç.”

13 Nu'bú ra Jesu bi 'ñena:

—Hangué nu'ahç hñocjæ ne xi da ndø'mhç, ngue'a hinguí pahç te ma pa ni te ma ora ma da zøhø Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

**Ra 'bede de 'nara hmu bi zocua
ra boja yá 'bego**

14 Nehe rá yo'ñehe ra Ndä de mahets'i ma ga hyecuahç ngu rá 'bede 'nara hmu co yá 'bego. Nú'a ra hmu ya mi 'ba'ñu da ma ja ma'na ra hai yabç, ne bi zohna 'rayá nzai 'bego pa bi zocuabi rá boja pa da xu de da pengui.

15 'Na de gue'ç bi zocuabi çut'a 'mo, ma'na bi zocuabi yo 'mo, ha nu'a ma'na bi zocuabi 'na 'mo. Ngu rá ndangui rá mfadi cada 'na, gue'a rá ndunthi ra boja bi ts'ocuari. nepç ra hmu bi çu rá 'ñu bi ma.

16 Nú'a ra 'bego xqui ts'ocuari çut'a 'mo, nu'á bi ma bi pñnts'a nura boja'a ne bi ðahç má çut'a 'mo.

17 Ha nu'a tó'o xqui ts'ocua yo 'mo mbexo, bi pñnts'a nú'a ra boja'a, ne bi ðahç má yo 'mo.

18 Pe nu'a tó'o xqui ts'ocua 'na 'mo mbexo, nu'á bi ma bá xei 'nara o'tsi ne bi 'yagui nú'a ra boja xqui zocuabi rá hmu.

19 Bi thogui ndunthi ya pa, nepç bi zøhø ra hmu bi 'ñut'uendauí yá 'bego.

20 Bi zøhø 'met'o nú'a xqui ts'ocua çut'a 'mo, ne bi umba rá hmu nú'a má çut'a 'mo xqui ðahç de nú'a xqui ts'ocuari, ne bi 'ñembabi: “Gá tsogagui çut'a 'mo, pe nubyá juaa nuna má çut'a 'mo stá tahç de nú'a gá tsogagui.”

21 Nu'bú ra hmu bi ðadi ne bi 'ñena: “Xi xá hño ri 'befi. Nu'i xi 'nagrá hoga 'bego. Nubyá ma ga tsoc'a'i ma'na ndunthi ra

boja pa gui japi da xu, ngue'a xi xcá paði xcá japi da xu nú'a 'na tui dá tsoc'a'i. Nubyá bá ehe pa ga johyahç.”

22 'Mefa bi zøhø nú'a to'o xqui ts'ocua yo 'mo, ne bi 'ñemba rá hmu: “Gá tsogagui yo 'mo, pe nubyá juaa nuna má yo 'mo stá tahç de nú'a yo 'mo gá tsogagui.”

23 Nu'bú ra hmu bi ðadi ne bi 'ñembabi: “Xi xá hño ri 'befi. Nu'i xi 'nagrá hoga 'bego. Nubyá ma ga tsoc'a'i ma'na ndunthi ra boja pa gui japi da xu, ngue'a xi xcá paði xcá japi da xu nú'a 'na tui dá tsoc'a'i. Nubyá bá ehe pa ga johyahç.”

24 Pe nu mi zøhø nú'a ra 'bego xqui ts'ocua 'na 'mo, nu'á bi 'ñembabi rá hmu: “Nuga dí paði gue xi grí japa ri 'bego da mpefi nts'edi ne guí xofo habç hingo xcá pot'i, ne guí munts'a ra trigo habç hingo xcá piqui.

25 Hangué nuga dá tsu'i, xi'bç ga tuxa ra thai, hangué dá ma dá agui ri boja ja ra hai. Pe nubyá juaa núna gá tsogagui.”

26 Bi ðadi ra hmu ne bi 'ñembabi: “Nu'i 'nagrá ts'o'mui ne 'nagrá ðahñe 'bego, 'bç guí beni gue dí xofo habç hingo stá pot'i ne dí munts'i habç hingo stá piqui, 27 nu'bú çha gue himi tsa xcá nu te xcá 'yøt'e pa xa xu ma boja dá tsoc'a'i pa xa t'acagui rá tahç ma boja núbya dá tsøhø?”

28 Nepç ra hmu bi 'ñembabi nú'ç to'o mi 'ñoui: “Hñambabihç nú'a ra boja dá tsocuari nuni ra ðahñe 'bego, ne umfç nú'a to'o pe'tsa 'ret'a 'mo.

29 Ngue'a nu'a tó'o pe'tsi, ma'na ma da t'umbabi pa asta da bonguabi. Pe nu'a tó'o ts'utho pe'tsi, nu'á da thambabi nú'a ts'ç pe'tsi pa ya hinte da me'tsi.

30 Hangué nú'a ra 'bego hinte rá 'befi, ma'na xá hño juhç ne 'yenthç ja ra 'bexuui pa ja dí nzonini ne ja dí gustri yá ts'i.”

**Ra Jesu ma da hñç'mba nguenda
ya ja'i de ra ximhai**

31 Nu sta 'ñehe pa da ndä Nú'a To'o bi e bi Nja'i, ma da 'ñoui gatho

yá enxe, ne ma da hñudi ja rá maça hudi con gatho rá nsunda.

32 Nuni ja ma da munts'ini gatho ya ja'i de gatho rá nguni ra ximhai, y nura Nda ma da 'ueca 'na ngu 'na, ngu øt'a ya ma'yo co ya zi deti ne ya t'axi.

33 Nu'á ma da 'ba'ma ja rá 'ñei gatho ya zi deti, ne nu ja rá ngaha ja ma da 'bam'ni gatho ya t'axi.

34 Nu'bú ma da 'ñembabi nú'u di 'bai ja rá 'ñei: “Bá ehü nu'ahü xa jap'ahü ma Dada. Ma gui cuthübya nuni mahets'i habü bí manda ma Dada nuni habü xqui thoqui pa gue'ahü de ante da thoca ra ximhai.

35 Dí 'ñepi gui cuthüni ngue'á nú'bu mi tsuca ra thuhu, go gue'ahü gá 'racjü te dá tsi. Ne nú'bu mi tsuca ra nduthe, go gue'ahü gá 'racjü ra dehe dá tsi. Ne nú'bu ndí ne'ñu, go gue'ahü gá 'racjü ntsaya dá oxí.

36 Ne nú'bu mi otho te ga he, go gue'ahü gá 'racjü te dá he. Ne nú'bu ndrí hñeni ne dá ofadi, go gue'ahü gá ma gá c'ascahü.”

37 Nu'bú nú'u to'o xa 'yøt'e xá hño ma da dadi ne da 'ñena: “Ma zi Hmu'ihé, çha'mü dá hant'ahe gue mi tsü'a ra thuhu nepü dá 'ra'ahe te gá tsi? O çha'mü dá hant'ahe gue mi tsü'a ra nduthe nepü dá 'ra'ahe ra dehe?”

38 O çha'mü dá hant'ahe gue ngrí ne'ñu nepü dá 'ra'ahe ntsaya gá oxí? O çha'mü dá hant'ahe gue mi otho te gui hye, nepü dá 'ra'ahe te gui hye?

39 O çha'mü dá hant'ahe ngrí hñeni o nguí ofadi nepü dá ma dá c'a'ts'ahé?”

40 Nu'bú ra Nda da datuabi ne da 'ñena: “Xi majuañi dí xi'ahü gue nu'bu gá faxhü 'na de guehyü ma cu hinte mri muui ja yá thandi ya ja'i, pahü gue go guecagui gá faxcahü.”

41 Nepü ra Nda da 'ñembabi nú'u di 'bai ja rá ngaha: “Nu'ahü 'uehü de gueque. Nu'ahü xa zü'ahü rá cue Ajuá, grí maha pa ja ra nidu habü zø ra tsibi pa nzantho, nuni habü xa thoqui pa ra ts'ondahi ne yá ts'o'enxe.

42 Ngue'á mi tsuca ra thuhu pe nu'ahü hingá 'racjü te dá tsi. Ne mi tsuca ra nduthe pe nu'ahü hingá 'racjü ra dehe dá tsi.

43 Ne nú'bu ndí ne'ñu, nu'ahü hingá 'racjü ntsaya dá oxí. Ne mi otho te ga he pe nu'ahü hingá 'racjü te dá he. Ne nú'bu ndí hñeni ne ndí ofadi, nu'ahü hingá ma gá c'ascahü.”

44 Nu'bú nú'u ya ts'oja'i ma da dadi ne ma da 'ñena: “Ma zi Hmu'i, çha'mü dá hant'ahe mi tsü'a ra thuhu o ra nduthe, o ngrá ne'ñu, o bi 'ñotho te gui hye o gá hñeni o gá ofadi, nepü hindá fax'ahe?”

45 Nepü ra Nda da datuabi ne da 'ñembabi: “Xi majuañi dí xi'ahü, nu'bu hingá faxhü 'na de nuyü ma zi cu hinte mri muui pa ja ri thandihü, pahü gue go guecagui hingo gá faxcahü.”

46 Nu'bú nuya ts'oja'i ma da ma pa ja ra nidu habü da 'mü pa nzantho. Ha nu'u tó'o xa 'yøt'e xá hño ma da yut'a mahets'i habü bí ja ra te pa nzantho.

Ya ndá gá xodyo bi 'ñü'ti pa hanja da za da gü ra Jesu

(Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

26 ¹ Nu mi uadi ra Jesu bi mangua gatho nuya noyaya, bi 'ñembabi yá nxadi:

²—Ngu guí pahü gue hønse yo pa ri 'bedi pa da t'øt'a ra ngo dega pasqua, ne nuya pa'u gue'bu ma dra da Nú'á To'o bi e bi Nja'i pa dra pont'i ne da tho.

³ Ne nura pa'á bi mangua njabu ra Jesu, nuyá ndaxjua ndá ya xodyo ne ya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley, bi munts'i'u ja rá ngu ra Caifá nú'á to'o xi mrá danga ndá gá macja.

⁴ Nuni ja guehni bi 'ñü'ti'u pa hanja da za da hyat'a ra Jesu pa da za da gü ne da hyo.

⁵ Ne bi bense'u bi 'ñémbi'ü:

—Nubyá hinga ma ga øthü núna dí beñhü ga øthü ngue'á ra ngo, pa hinda ñants'a ya ja'i.

**'Nara 'behñā bi go'tsua ja rá ñāxu
ra Jesu 'nara hoga ñūni**
(Mr. 14:3-9; Jn. 12:1-8)

6 Ha nura Jesu mi 'buhni ja ra t'uca hnini Betania ja rá ngu ra Simu nú'a to'o xqui ñāni de ra lepra nú'a ra hñeni tsit'atho ra ngø.

7 Ha ra Jesu mi hudi ja ra mexa, ne de gue'a bi zonga 'nara 'behñā mi hā 'na ngu ra zi xito xqui thoqui de 'nara hoga do rá thuhu ra alabastro, mi po 'nara dehe xi mi yūni xá cūhi ne xi mri muui ndunthi, ne bi go'tsua ja rá ñāxu ra Jesu nú'a ra dehe'a.

8 Ha nu mi hyanda ya nxadi nú'a mi øt'a nú'a ra 'behñā'a, bi bø yá cue ne bi 'ñena:

—¿Hanja bri fantho nuna dehe xi rá mađi?

9 Nuna deheni xa za xa 'ba hmāhā, ngue'a ri muui ndunthi ra boja, ne xa t'umba hmāhā 'nara mfats'i ya hyoya.

10 Nu'bú ra Jesu bi 'yøde nú'a mi mañ'ū ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí mañhū njabū de nú'a bi 'yøt'a nuni ra zi 'behñā? Nuni xa 'yøt'a 'nara hño pa guequi.

11 Oguí hyøcjū nú'a xa goxcagui, ngue'a nuya hyoya ma gui 'buhū nzāntho con gue'ū, pe ngui hingá nzāntho ma ga 'būi con gue'ahū.

12 Nuni bi goxcagui nú'a ra dehe yūni xá cūhi pa nu xcrá nt'agui.

13 Xi majuañi dí xi'ahū gue habūraza de ra ximhai da hmānga ma noya, nehe da hmā de nú'a xa 'yøtcagui nuni ra zi 'behñā pa 'nara feni de guehni.

Ra Juda bi pa ra Jesu
(Mr. 14:10-11; Lc. 22:3-6)

14 Nepū 'na de gue nú'ū 'ret'amayoho ya nxadi mra' thuhu ra Juda Iscariote bi ma bá c'a'tsa ya ndā gá macja,

15 y nu'á bi 'ñembabi'ū:

—¿Hangu guí 'racjū pa ga da'a'ihū ja ri 'yehū ra Jesu?

Nu'bú 'bestho ra ora'a bi gohui'ū 'nara cohi, ne ya ndā gá macja bi umbabi ra Juda Iscariote 'natema'ret'ya ya t'axboja.

16 Y desde ra pa'a ra Juda mi honi hanja da za da ra Jesu ja yá 'ye'ū.

**Ra nt'oxi nú'a bi zi ra Jesu co
yá nxadi ante da du**
(Mr. 14:12-25; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30;
1 Co. 11:23-26)

17 Nepū bi dat'a ya pa de 'nayá ngo ya xodyo, gue'a ra ngo de ya thuhme nsi ra nzoi. Y nú'a ra mađi pa de ra ngo, yá nxadi ra Jesu bi ma bá tsadi pa bi 'yambabi ne bi 'ñembi:
—¿Habū guí ne ga hocje ra hñuni dega pascua?

18 Ha ra Jesu bi daťuabi ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ja ra hnini bá c'a'tshū 'nara 'ñøhø ne gui 'ñembabi'ū: “Bá pencahe ra Xahnate gue ga xi'ahē njaua ngu nú'a bá mā: Ya ma da dat'a ma ora, ne pe'tsi te ga øthe ra hñuni dega pascua co ma nxadi ja ri ngu.”

19 Nu'bú ya nxadi bi 'yøt'e ngu nú'a xqui 'bepabi ra Jesu, hangue nu'ū ja bá hocni ra hñuni dega pascua.

20 Nu mi nxuui ra Jesu bi hñudi ja ra mexa con gatho nú'ū 'ret'amayoho yá nxadi.

21 Ha de mri ñūñ'ū, ra Jesu bi 'ñembabi'ū:

—Xi majuañi dí xi'ahū gue 'na de gue'ahū ma gui dagagui'ū.

22 Nu'bú gatho yá nxadi bi du yá mui, ne nu'ú 'na ngu 'na bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'i, ¿ha gue go guecagui?

23 Y ra Jesu bi daťuabi'ū ne bi 'ñembabi:

—Nú'a to'o drí ñū'mebya ja 'nadra manza, nú'a go gue'a ma da dagagui.

24 Nú'a To'o bi e bi Nja'i ya 'yo ra 'ñu pa da t'øt'e ngu nú'a mānga ra Maça

T'ofo, pe huecate nú'a ra ja'i to'o ma da da'a. Ma'na xá hño hinxa 'muhma nú'a ra ja'i'a.

²⁵ Nepu ra Juda nú'a to'o mi ma da da ra Jesu bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Xahnate, ¿ha gue go guecagui?

Ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Haha, go nu'i.

²⁶ Nura ora mri ñuni'u, ra Jesu bi gu ra thuhme, bi 'yapa Ajuá rá Dada da japi, ne bi heque, nepu bi umbabi yá nxadi, ne bi 'ñembabi:

—Tsihu nuna thuhme, nuna go guehna ma ndo'yo.

²⁷ Nepu bi gu ra vaso nú'a mi po ra vinu, ne bi umba njamadi Ajuá rá Dada, nepu bi umba yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Tsihu nuna vinu grí gathohu.

²⁸ Nuna go guehna ma ji ma da mfani pa da put'a yá ts'oqui gatho ya ja'i. Nehe go guehna ra seña de ra 'ra'yo cohi.

²⁹ Pe dí xi'ahu gue ya hinga ma ga yopa tsi ma'na'qui nuna ra vinu dega obxi con gue'ahu nuua ja ra ximhai. Ma ga yopa tsi ma'na ra 'ra'yo vinu con gue'ahu, pe nuni mahets'i habu bí manda ma Dada.

**Ra Jesu bi ma gue ra Pedro
mi ma da goni'a**

(Mr. 14:26-31; Lc. 22:31-34;

Jn. 13:36-38)

³⁰ Ha nu mi uadi bi duta 'nara jahña, bi ma'u pa ja ra t'ohø 'bo Olivo.

³¹ Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nura nxuuihya gatho'ihu ma da du ri muihu ne ma gui tsogashua. Ngue'a Ajuá ma Dada manga njaua ja ra Maça T'ofo: “Ma ga ho ra ma'yo, y nuyá deti ri su'a ma da nxani haburaza,” njabu ena.

³² Hangue nugui ma da thogagui, pe nu xcrá yopa nte, ma ga 'bet'o de gue'ahu pa Galilea.

³³ Nu'bu ra Pedro bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Masque gatho ma'ra da 'uegue de gue'a'i, pe nugui hinhya'mu ga 'uegue de gue'a'i.

³⁴ Ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—Xi majuani dí xi'a'i gue núbya dí nxuui ma gui cøngagui hñu'qui ante da mafi ra me'nja.

³⁵ Nu'bu ra Pedro bi dadi ne bi 'ñena:

—Masque ga tuui mahyegui pe hinhya'mu ga cøn'a'i.

Y gatho ma'ra ya nxadi bi ma njabu nehe.

**Ra Jesu mi apabi Ajuá rá
Dada nuni Getsemani**

(Mr. 14:32-42; Lc. 22:39-46)

³⁶ Nepu ra Jesu bi zøhøni co yá nxadi ja nú'a ra luga rá thuhu Getsemani, ne bi 'ñembabi'u:

—Cohua, nugui ma ga thogui má ts'u ringuehni pa ga apabi Ajuá ma Dada.

³⁷ Nu'bu nu'a bi zixa hñu yá nxadi, ra Pedro ne nú'u yoho yá t'u ra Sebedeo, bi thogui má ts'u ringuehni. De guehni ra Jesu bi mudi bi ntsø'mi ne xi bi du rá mu.

³⁸ Ne bi 'ñembabi nú'u hñu yá nxadi:

—Xi tu ma muiga asta dí ne ga tu co ra dumu. Cohua, oxqui ahahu, ma ga aphu Ajuá mahyegui.

³⁹ Y ra Jesu bi thogui má ts'u de habu bi gohi yá nxadi, nepu bi me rá hmi ja ra hai, ne bi 'yapa Ajuá rá Dada ne bi 'ñembi:

—Ma Dada'i, nu'bu da zahma, dá thoguitho nuna ts'othogui ma ga thogui, pe nu'bu hina, 'yøt'e nú'a go ri pahague, hingo nú'a go ga nega.

⁴⁰ Nu'bu ra Jesu bi mengui pa habu xqui gohi nú'u hñu yá nxadi, ne nu'ú bi zudi mi aha, hangue ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—¿Ha gue hinxa za xcá tsethu ra t'aha madi 'na ora mahyegui con guequi?

⁴¹ Nuhuh ne 'yaphu Ajuá pa gui

tsethũ ya ts'othogui. Xi majugni dí xi'ahũ gue ri mfenihũ ja rá ts'edi, pe nuri ndo'yohũ otho rá ts'edi pa gui tsethũ.

42 Ra Jesu bi menga ma'na'qui habũ xqui 'yapa Ajuũ rá mudi, ne bi 'ñena ma'na'qui njaua:

—Ma Dada'i, 'bũ hinda za da thoguitho nú'ũ ya ts'othogui ma ga thogui, nu'bú 'yot'e nú'ũ go ri pahague.

43 Nepũ ra Jesu bi yopa mengui ma'na'qui habũ xqui zogui nú'ũ hũu yá nxadi, ne bi zudi mi ghã ne nixi mi tsa da zot'a yá da ngue'ũ xi mi tsedi ra t'ghã.

44 Nu'bú ra Jesu bi zoguini'ũ ma'na'qui, ne nu'ũ bi yopa menga rá hũu'qui pa habũ mi apabi Ajuũ, ne guet'ãtho ya noya bi mã ngu nú'ũ xqui mañ'ũ.

45 Nepũ bi yopa menga ma'na'qui pa habũ xqui zogui nú'ũ hũu yá nxadi ne bi 'ñembabi'ũ:

—Nubyá hã, dá zũ ri t'ahãhũ ne tsayahũ xá hũo. Ya bi zø ra ora gue ya ma dra da ja yá 'ye ya 'yot'a-ts'oqui Nú'ũ To'o bi e bi Njã'i.

46 Nanjũ maha, ngue'ũ ya xa 'ñepũ nú'ũ to'o ma da dagagui.

Bri jũ nts'ãhni ra Jesu

(Mr. 14:43-50; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

47 Ts'a ra ora mi mangu njabũ ra Jesu, bi zøhø ra Juda 'na de nú'ũ 'ret'amayoho ya nxadi, mbra 'ñoui ndunthi ya ja'i, 'ra mbra hũã ya huai ha nu ma'ra mbra hũã ya za. Nuya ja'i'ũ bá pehna yá ndaxjua ndã ya xodyo ne ya ndã gá macjã.

48 Ra Juda nú'ũ to'o xqui pa ra Jesu ya xqui umba 'nara seña nuya ja'i ne xqui 'ñembabi:

—Nú'ũ gui hyanthũ ga tsũ'tsuabi rá hmi, nú'ũ go di gue'ũ, ne gui dãmã juhũ.

49 Nu'bú ra Juda bi ma bá tsudi ra Jesu. Nepũ bi zenjua ne bi 'ñembi:

—¡Ajuũ da jap'a'i, Xahnate!
Ne 'bestho bi zũ'tsi.

50 Nu'bú ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Xi'ague, ¿te rá 'be xqui 'ñeque?
Nu'bú ya ja'i 'bestho bi gũ ra Jesu pa bi zixa nts'ãhni.

51 Y ngu bri jũ ra Jesu, 'na de gue nú'ũ mri 'ñoui'ũ bi c'o'tsa rá mahuai ne bi hyecua 'narã gu 'narã 'bego ra ndã gá macjã.

52 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi nú'ũ mi hã ra mahuai:

—Pe'tsa ri huai ja rá nt'o, ngue'ũ gatho nú'ũ to'o hote co ra huai, co ra huai dí tho nehe.

53 Nugui da zahmã ga apa ma Dada dua pencagui ya 'motho gá enxe, y nu'ũ dua pencahmã 'bestho.

54 Pe nu'bú, ya hinda za da nja ngu nú'ũ mangu ra Mãca T'oyo nú'ũ ena gue mahyoni ga thogui ngu nú'ũ dí thoguibyã.

55 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ya ja'i:

—¿Sague drã be pa e gui jũgaguihũ co ya huai ne ya za?
Hyastho ndí 'bui ja ra niã pa ndí xahn'a'ihũ ne hinhya'mũ gá jũgaguihũ.

56 Pe pe'tsi gatho da njabũ pa da nja ngu nú'ũ bi mangu yá 'mehni Ajuũ ja ra Mãca T'oyo.

Nu'bú gatho yá nxadi bi hyehni ra Jesu ne bi 'bat'i'ũ.

Ra Jesu ja yá thandi ra hmunts'a ndã gá xodyo

(Mr. 14:53-65; Lc. 22:54-55, 63-71;
Jn. 18:12-14, 19-24)

57 Nu'bú nú'ũ to'o xqui gũ ra Jesu bi zits'i pa habũ mi 'bui ra dangã ndã gá macjã nú'ũ mrã thuhu ra Caifã, nehe ja xqui munts'ini nuya xahnate de ra ley ne ya ndaxjua ndã.

58 Ha nura Pedro mi 'befatho zi yabũ mri dena ra Jesu, bi zøni asta ja rá patio rá ngu ra dangã ndã gá macjã.

Nuni ja bi gohni'a habu mi 'bui ya gants'ahni pa da hyandi'a te da t'ø'tua ra Jesu.

⁵⁹ Ha nuya nda gá macja ne ya ndaxjua nda mahyegui con gatho ma'ra ya nda gá xodyo mi honi to'o da manbabi ra Jesu masque dega ne'uamba, pa da za da tho.

⁶⁰ Pe himbi za te bi ts'utuabi, masque ndunthi ya ja'i bi gæ'tsua ya ne'uamba.

⁶¹ Pe 'mefa bi 'mæhni yoho ya c'uamba ja'i bi 'ñena:

—Nuna 'ñøhøni bi 'ñena gue da za da yø'tuabi rá nija Ajuá ne rá hñupa da za da yopa 'ba'ma ma'na'qui.

⁶² Nu'bú nura danga nda gá macja bi 'mai ne bi 'ñemba ra Jesu:

—¿Ha gue hinte gui thadi? ¿Ha gue majuani nú'a hma de gue'i?

⁶³ Pe ra Jesu hinte bi dadi. Nu'bú nura danga nda gá macja bi 'ñembabi:

—De rá thuhu Ajuá nú'a te, xi da xicje, ¿ha gue go gue'i grá Cristo rá T'æ'i Ajuá bá pehn'a'i pa gui nda?

⁶⁴ Nu'bú ra Jesu bi datuabi ne bi 'ñena:

—Haha go guecagui, ngu nú'a gá ma. Nehe dí xi'ahæ gue nuya pa xa 'ñepu ma gui hyanthu Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da hñudi ja rá 'ñei Ajuá nú'a ja rá ts'edi. Y nehe ma gui hyanthu dua ehe ja ya guui.

⁶⁵ Nu'bú nura danga nda gá macja bi danga yá he ngue'a bi beni gue ra Jesu xqui ñama'ñu de Ajuá, ne bi 'ñena:

—Nuna 'ñøhøni ri 'ñet'a Ajuá. ¿Te ga 'bepu ma'ra to'o da xicje de guehni? Ya gá 'yøsehæ nú'a te bi ma.

⁶⁶ ¿Te guí mañhu?

Ha nu'æ ma'ra bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuní go 'nara danga nduthai, hangue rí 'ñepi da tho.

⁶⁷ Nu'bú 'ra de gue'æ bi zo'tsuabi rá hmi ne bi na'mbi, ha nu ma'ra bi me'ti, ⁶⁸ ne bi 'ñembabi:

—Nu'i guí ena gue go gue'i grá Cristo xuá mehn'a'i Ajuá pa gui nda.

Nu'bú, 'bu grá badi, xicje xa, ¿to'o nú'a bi nap'a'i?

Ra Pedro bi gonga ra Jesu

(Mr. 14:66-72; Lc. 22:56-62;

Jn. 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Nura ora'a, ra Pedro mi huhnitho ja ra patio, nepu 'nara nxutsi mrá 'bego bi ma bá tsadi'a ne bi 'ñembabi:

—Ne'i go gue'i nguí 'ñoui ra Jesu nú'a ra me Galilea, ¿ha ngue ha?

⁷⁰ Ha nura Pedro bi ncøni de ja yá thandi gatho ya ja'i mi 'bahni ne bi 'ñena:

—Nixi dí padi nú'a guí ma.

⁷¹ Nepu nu'a ya mi pa ja ra gosthi, ne ma'na ra nxutsi mrá 'bego bi hyandi'a ne bi 'ñembabi nú'æ ma'ra ya ja'i mi 'bahni:

—Nuna dameni mri 'ñoui ra Jesu me Nasare nehe.

⁷² Nepu ra Pedro bi yopa ncøni ma'na'qui, ne bi jura bi 'ñena:

—Nixi stá padi nú'a ra 'ñøhø guí ma.

⁷³ 'Mefa bi joni ya ja'i habu mi 'bai'a ne bi 'ñembabi:

—Xi majuani ne'a'i go gue'i 'na de gue'æ, ngue'a mfata ri noya gri ña.

⁷⁴ Nu'bú ra Pedro bi mudi bi jura ne bi ntsante ne bi 'ñena:

—Hindi pa nú'a ra 'ñøhø guí mañhu.

Y 'bestho nura ora'a bi mafi ra menja.

⁷⁵ Nu'bú ra Pedro bi zo rá mfeni de nú'a xqui xipa ra Jesu ne xqui 'ñembi: “Nu'i ma gui cøngagui hñu'qui ante da mafi ra menja.” Nu'bú ra Pedro bi bøni pa thi ne xi bi nzoni con gatho rá mæi.

Ra Jesu bi ts'ixa habu mi ja rá ts'utbi ra Pilato

(Mr. 15:1; Lc. 23:1-2; Jn. 18:28-32)

27 ¹ Nurá hyax'a gatho yá ndaxjua nda ya xodyo ne ya nda gá macja bi gohi 'nara cohi pa hanja da za da hyo ra Jesu.

² Nepu bi du'ti'u pa bi zits'i bá ent'ua ja rá 'ye ra Poncio Pilato nú'a to'o mrá nda de Judea.

Rá du ra Juda

³ Ra Juda nú'a to'o xqui da ra Jesu, nu mi hyandi'a gue ma da tho ra Jesu, xi bi du rá mui ne bi ma bá co'tsua yá boja nuya nda gá macja ne ya ndaxjua nda, nú'a 'natema'ret'a ya t'axboja xqui t'umbi.

⁴ Ne bi 'ñena:

—Nugui stá øt'a 'nara danga ts'oqui, ngue'a stá da 'nara 'ñøhø nú'a hinte tu, ma da tho, da manga rá ji.

Nepu nu'ú bi dadi ne bi 'ñembi:

—¿Nu'á te go tsa ga paçahe de gue'a? Nu'á go rí ma ri uendague.

⁵ Nu'bú ra Juda bi fota nú'a ra boja mbo ra nija, nepu bi ma bá nzudise dega 'yuga pa bi nhyo sehe.

⁶ Nu'bú nuya nda gá macja bi munts'a nú'a ra boja'a ne bi 'ñeñ'u:

—Nuna bojanā hinguí tsa ga ũthu ja ra 'me'tsboja de ra nija, ngue'a guehna 'nara njut'i de rá ji 'nara ja'i.

⁷ Nepu bi go 'nara cohi gue con gue nura boja'a da dañ'u 'nara hai rá thuhu ra Hai dega Hyoca Traste, pa ja da t'aguini ya nzøhøja'i.

⁸ Hangué asta mapaya nura hai'a rá thuhu ra Hai dega Ji.

⁹⁻¹⁰ Njabu bi nja ngu nú'a xqui manga ra badi Jeremía bi 'ñena: “Bri ju nú'a 'natema'ret'a ya t'axboja pa bi thanga 'nara hai nú'a mrá meti 'nara hyoca traste. Njabu bi 'bepcagui Ajuā ga øt'e. Ngue'a ya me Israel bi 'ñena gue nú'a ra ja'i'a da 'ba po 'natema'ret'a ya t'axboja.”

Ra Jesu bi 'mai ja rá thandi ra Pilato

(Mr. 15:2-5; Lc. 23:3-5; Jn. 18:33-38)

¹¹ Ra Jesu ya mi 'bahni ja rá thandi ra Pilato nú'a to'o mrá nda de Judea. Ha ra Pilato bi 'ñani, bi 'ñembabi:

—¿Ha go gue'i grá danga Nda de ya xodyo?

Ha ra Jesu bi datuabi:

—Haha go guecagui, ngu nú'a gá ma.

¹² Nepu ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda bi ñapabi ra Jesu, pe nu'á hinte bi dadi.

¹³ Nu'bú ra Pilato bi 'ñembabi ra Jesu:

—¿Ha hinguí øde gatho nú'a te hma de gue'i?

¹⁴ Pe ra Jesu hinte bi datuabi. Por guehna ra Pilato xi bi 'yø.

Ra Jesu bi secuabi gue da tho

(Mr. 15:6-20; Lc. 23:13-25;

Jn. 18:38-19:16)

¹⁵ Nú'a ra nzai de Judea gue ra nda pe'tsi da hyegui 'nara 'yofadi nú'u go da huahna ya ja'i nú'u ya pa de rá ngo ra pascua.

¹⁶ Ha nuya pa'u mi ofadi 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Barraba nú'a xqui t'øde ndunthi de gue'a ngue'a xi mrá ts'oja'i.

¹⁷ Y nu'bú nura ora bi munts'a ya ja'i, ra Pilato bi 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—¿To'o guí nehū ga hegui, ra Barraba o nuni ra Jesu t'embi ra Cristo ra nda?

¹⁸ Ngue'a ra Pilato mi padi hanja ya nda gá xodyo xqui zi'tsuabi ra Jesu ngue'a mi tsu da hñanbabi'a yá nsu.

¹⁹ Ha nu de mi huhni ra Pilato ja rá hudi, nurá 'behñā bá penpa ra noya ne bi 'ñembi: “Ote xqui ma gui hñøt'e de gue nú'a ra hoga ja'i'a, ngue'a manxuui dá 'uipa 'nará t'i xi xá nts'o.”

²⁰ Pe ya nda gá macja ne ya ndaxjua nda bi 'yu'ta gatho ya ja'i pa da 'yadi'u gue go da thegui ra Barraba, ne go da tho ra Jesu.

²¹ Nu'bú ra Pilato bi 'yambabi ma'na'qui ya ja'i ne bi 'ñembi:

—¿Nda'a de ri yoho guí nehū ga hegui?

Nu'bu' ya ja'i bi dadi ne bi 'ñena:
—Nura Barraba.

22 Hangué ra Pilato bi yopa
'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—Nu'bu' ¿te ga øt'e co nuni ra
Jesu xa thu'mbi ra Cristo ra nda?

Nu'bu' ya ja'i bi dadi ne bi 'ñena:
—¡Manda da tho ja ra pont'!

23 Nu'bu' ra Pilato bi 'ñembabi'u:
—¿Pe te ma ts'oqui xa 'yøt'ni?

Pe nu'ú ma'na xi mi mafi nts'edi mi
ena:

—¡Manda da tho ja ra pont'!

24 Nu mi hyanda ra Pilato gue
ma'na 'yo mri ñants'i ya ja'i ne himi
tsa te da 'yøt'e'a, nu'bu' bi manda da
thampa ts'u ra dehe, ne bi nxu'ye ja
yá thandi gatho ya ja'i, ne bi 'ñena:

—Nugui hingo ma ga thadi de
nurá ji ma da manga nuna ra hoga
'ñøhø nu stí du. Nu'ahu ya go guí
pahú te ma gui thadihú.

25 Nu'bu' bi dadi gatho ya ja'i ne
bi 'ñena:

—¡Nuje ne gatho ma batsihe ma go
ga thadihe de nú'a ra ji ma da mfani!

26 Nu'bu' ra Pilato bi hyegui ra
Barraba, ne bi manda bri fet'a ra
Jesu, nepu bi 'yent'uabi'a ja yá 'ye yá
soldado pa da hyo'u.

27 Nu'bu' ya soldado bi zixa ra Jesu
pa habu mi 'bui ra danga ts'utbi, ne ja
bá cot'athoni gatho ya soldado.

28 Nepu bi møque'u ne bi hyetuabi
'nara thenga he.

29 Ne bi hñu'tsuabi ja rá ñaxu 'nara
corona dega 'mini xqui 'bet'e, ne bi
'yent'ua ja rá 'ye ra 'ñei 'nara ts'ut'o.
Nepu bi ndandiñahmu'u ja rá thandi'a,
ne mi ø'tuatho ra nt'eni mi embi:

—¡'Bui pa nzantho, nu'i ri t'equ'ei
rá Nda'i ya xodyo!

30 Nepu bi zots'i'u ne bi hñamba
nú'a ra ts'ut'o mi o ja rá 'ye ne con
gue'a bi na'mba ja rá ñaxu.

31 Nepu de mi uadi'u bi 'yøt'ua ra nt'eni
ra Jesu, bi møcuabi nú'a ra thenga he
xqui hyetuabi, nepu bi yopa hyetua

nú'u yá dutu xi mi he. Nepu bi zits'i'u
pa da pont'i ja ra pont'i pa ja dí duni.

Ra Jesu bri thøta ja ra pont'i

(Mr. 15:21-32; Lc. 23:26-43;

Jn. 19:17-27)

32 Ne de má 'ñu bi nthèui'u 'nara
'ñøhø mrá thuhu ra Simu mrá me
Cirene. Nepu nú'a ra 'ñøhø'a bri japi
bi duxa nú'a ra pont'i habu mi ma da
ts'uta ra Jesu.

33 Njabu bi zøni ja ra luga rá thuhu
Golgota nú'a rí bøni da 'ñena
Ñaxmadu.

34 Nuni ja bá t'umbabini ra Jesu ra
vinu xqui nthants'i co 'nara ndapo xi
xmá nju, pe mi za gue xmá nju himbi
ne bi zi.

35 Nu mi uadi ya soldado bi
pont'a ra Jesu, nu'bu' nu'ú bi rifabi
yá dutu pa bi hñegue'u. Njabu bi nja
ngu nú'a xqui manga rá 'mehni Ajuu
nú'a bi 'ñena: “Nú'ú bi rifagui ma
dutu pa bi hñegue'u.”

36 Nepu ya soldado ja bi hñudini pa bi
su ra Jesu.

37 Y xqui t'ofø ja ra pont'i maña de ja
rá ñaxu nda'a ra ts'oqui xqui 'yøt'e
ngu mi mañ'u pa ja bi duni. Y nú'a
xqui t'ofoni mi ma gue nu'á go ra Nda
de ya xodyo.

38 Nehe bri pont'a yoho ya be
habu bri pont'a ra Jesu, 'na ja rá 'ñei,
ne nú'a ma'na ja rá ngaha.

39 Y nú'u to'o mi thoguini mi but'a yá
ñaxu ne mi xaxi,

40 mi embabi:

—Nú'i xcá ma gue gui yø'ta ra nija,
nepu rá hñupa gui yopa 'ba'mi, mpøhø
de gue'ase, ne cai de ra pont'i 'bu xi
majuañi go gue'i rá T'u'i Ajuu.

41 Nehe ya nda gá macja ne ya
xahnate de ra ley, co ya fariseo ne ya
ndaxjua nda mi nonga ra Jesu ne mi
'ñémse'u:

42 —Ma'ra ha, bi za bi pøhø, pe
nubyani hinda za da mpøhø sehe.
Nu'bu go xi guehmani yá Nda ya me

Israel, dá gaibya de ra pont'i pa ga camfriha.

43 Nuni xa hñuxa rá jamfri ja Ajuá, hangue dá ñambya Ajuá 'bú gue xi majuañi Ajuá ri mađi, cabo xa xicschuni ne xa 'ñena gue go guehni rá T'ú Ajuá.

44 Nehe nú'ú yoho ya be xcrí pont'i mahyegui co ra Jesu bi xaxi'ú nehe.

Ra Jesu bi du

(Mr. 15:33-41; Lc. 23:44-49;

Jn. 19:28-30)

45 Y ngu mi 'net'yoho ra hyadi, bi mudi bi 'mexuui gatho ra ximhai ne asta mi nzanga hñu nde ja bi yopa hnequi ma'na'qui.

46 Ne nura ora'á ra Jesu bi ñá nts'edi ne bi 'ñena:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —Rí bõni da 'ñena, ma Dada'i, ma Dada'i, ¿hanja xcá hyegaseua?

47 Nu'bú 'ra de gue nú'ú mi 'buhni bi 'yõde ne bi 'ñena'ú:

—Nuni ra 'ñõhõ ma'ta ndu ra bađi Elía.

48 Nu'bú 'na de gue nú'ú mi 'buhni 'bestho bi nest'ihí bá hã 'nara zi sponja ne bi pobo co ra ju'tsa vinu. De guehni bi tõta ja 'nara ts'ut'o, nepu bi go'tsuabi ja rá ne.

49 Pe nu ma'ra bi 'ñena:

—Tsopu, ma ga nuhu ua da zõ ra Elía pa da ñani.

50 Nu'bú bi yopa ñá nts'edi ma'na'qui ra Jesu, nepu ra ora'á 'bestho bi du.

51 Nura ora'á bi xõ nú'á ra dutu mi naxa mbo ra ndañija pa mi cot'a habu xi xmá nsunda, bi mudi de maña pa rí ga'ti. Ne xi bi nja 'nara mbimhai nts'edi y asta bi xõ ya do.

52 (Nehe bi xoxa ya nt'agui ne bi yopa nte ndunthi ya gamfri nú'ú ya xqui du.

53 Ne nu de ya xqui yopa nte ra Jesu, nu'bú nú'ú xqui bõnga de ja ya nt'agui, bi 'ño ja ra hnini Jerusale

habu bá handa ndunthi ya ja'i.)

54 Ngu bi du ra Jesu, ra ndá gá soldado ne yá mfats'i nú'ú mi su'á bi za'ú ra mbimhai ne bi hyanda gatho nú'ú te bi nja, hangue xi bi ntsu'ú ne bi 'ñena:

—Xi majuañi nuni ra 'ñõhõ go mi guehni rá T'ú Ajuá.

55 De zi yabutho mi 'bahni ndunthi ya 'behña mi handa nú'á te bi nja. Nuya 'behña'ú go gue'ú xqui mepabi ra Jesu ne xqui 'ñou de Galilea.

56 'Ra de gue'ú, ra Maria Magdalena, ne ra Maria nurá nana ra Cobo ne ra Jose, ne rá nana nú'ú yoho yá t'ú ra Sebedeo.

Ra Jesu bi t'agui

(Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56;

Jn. 19:38-42)

57 De ya mi ma da yu ra hyadi 'nará nxadi ra Jesu mrá me Arimatea mrá thuhu ra Jose ne xi mrá rico, 58 bi ma bá c'á'tsa ra Pilato pa bi 'yapa nsequi da ma da 'yacuabi rá ndo'yo ra Jesu. Nu'bú ra Pilato bi manda da t'umbabi nsequi pa da ma da 'yagui.

59 Nu'bú ra Jose bi ma bá tumpa rá ndo'yo ra Jesu, ne bi mant'i co 'nara t'axa dutu.

60 Nepu bi ma bá agui ja ra nt'agui nú'á xqui hyoqui'á ja 'nara hñádo pa go xa nt'aguini hmaha'á. Nepu bi got'a ra nt'agui co 'nara danga do, ne bi ma'á.

61 Ne guetbu ja ra nt'agui mi huhni ra Maria Magdalena ne nú'á ma'na ra Maria.

Ya nsute ja rá nt'agui ra Jesu

62 Rá hyax'á, ya xqui thogui nú'á ra pa de ra nthoqui, bi ma ya ndá gá macja ne ya fariseo bá c'á'tsa ra Pilato,

63 ne bi 'ñembí:

—Nú'i ma nda'ihe, dí beñhe gue nú'á ra hyate 'ñõhõ nú'ú mi tetho bi 'ñena gue rá hñupa mi ma da yopa nte.

64 Hangue dí nehe gui pehna to'o da su ra nt'agui hñu pa, pa hinda ñehe yá nxadi dega xuui ne da be. Nu'bú h₂, nuya nxadi ma da ñembabi ya ja'i gue xa yopa nte'a, ne ma'na strá nts'o nuna nc'uamban₂ de nú'a rá mudi.

65 Bi dadi ra Pilato ne bi 'ñena:

—Ma ga 'ra'ah₂ ya soldado gui tsixh₂ pa gui suh₂ xá hño ra nt'agui asta hab₂ da za.

66 Nu'bú nuya nd₂ gá macja co ya fariseo bi ma bá su ra nt'agui ne bi hñu'tsua 'nara seyo ra do, ne bi zohni'x ya soldado pa bi su.

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

28 1 Rá hyax'a de ya xqui thogui ra pa dega tsaya ne ya mi fudi da hyats'i de ra mudi pa de ra semana, ra Maria Magdalena ne ma'na ra Maria bi ma da c'a'tsa ra nt'agui.

2 Y nura ora'a bi nja 'nara danga mbimhai, ngue'a bá cai 'nara enx₂ de mahets'i, ne ngu bi zoh₂ hab₂ xqui t'agui ra Jesu, bi 'yent'a nú'a ra do xqui jot'a ra nt'agui, nep₂ bi hñudi'a mañ₂ de nura do'a.

3 Nura enx₂'a xi mri yot'i ngu 'nara huei, ne nurá he xi xmá nt'axi ngu ra tse.

4 Y nu mi hyanda ya soldado njab₂, nu'ú bi umba ra nhuat'i co ra ntsu ne bi dagui bi h₂du.

5 Nu'bú ra enx₂ bi zofo nú'x ya 'behñ₂ ne bi ñembi:

—Oguí tsuh₂. Nuga dí padi gue guí hoñh₂ ra Jesu nú'a bi tho ja ra pont'i.

6 Nu'á ya jo'oua, ngue'a ya bi yopa nte ngu nú'a xqui mañ'a. Bá eh₂ gui hyanth₂ hab₂ mi t'agui.

7 Nep₂ grí maha 'bestho bá xiph₂ yá nxadi'a gue nu'á ya bi yopa nte, ne nubyá ya bi 'met'o'a pa Galilea, nuni ja ma grí hyanth₂ni ma'na'qui. Pa gue'a dá ehe ga xi'ah₂.

8 Nu'bú bi ma hnest'lihi nú'x yoho ya Maria, ngu ts'x mi tsu y ngu ts'x mi johya. Bi ma'x pa bá xipa ya nxadi nú'a bi m₂nga ra enx₂.

9 Ne nura ora mi 'yo ra 'ñu'x mi damfri bi nth₂ui ra Jesu ne nu'á bi zengua'x. Nu'bú nu'ú bi joni hab₂ mi 'bai pa bi nsunda'x, ne bi hy₂pabi yá ua.

10 Nu'bú ra Jesu bi ñembabi:

—Oguí tsuh₂. Grí maha gui xiph₂ nú'x ma cu da ma pa Galilea ne ja grá nth₂'beni'x ma'na'qui.

Ya soldado bi xipabi ya nd₂ gá macja nú'a xqui nja

11 De ya xqui ma nú'x ya 'behñ₂, 'ra de gue nú'x ya soldado mri su ra nt'agui bi ma pa ja ra hnini pa bá xipa ya nd₂ gá macja de gatho nú'a te xqui nja.

12 Nu'bú ya nd₂ gá macja bi 'ñu'tiui ya ndaxjua nd₂ pa da umbabi'x ndunthi ra boja ya soldado pa da m₂nga 'nara nc'uamba,

13 ne bi 'ñembabi'x:

—Nu'ah₂ pe'tsi te gui mañh₂ gue de mi nxuui gá ah₂h₂, hangue nura ora'a nuyá nxadi ra Jesu bi zoh₂ ne bi du'tsua'x rá ndo'yo.

14 Ha nu'bu da nja ra pa da badi ra nd₂ de núna xa nja, odi tu ri m₂ih₂, ngue'a nuje go ma ga ñahe con gue'a.

15 Nu'bú ya soldado bi hñanga ra boja, nep₂ bi ma'x bi 'yot'e ngu nú'a xqui sipabi. Hangue asta mapaya nuya xodyo camfri gue xi bi njab₂ ngu nú'a ra nc'uamba bi m₂nga ya soldado.

Ra Jesu bi umba yá 'befi yá nxadi

(Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Nu'bú nú'x 'ret'ama'ra ya nxadi bi ma pa Galilea nuni ja ra t'oh₂ hab₂ xqui xipabi ra Jesu da nth₂ui.

17 Y ngu bi hyant'x ra Jesu xi bi nsunda, masque 'ra de gue'x hints'x mi camfri.

18 Nu'bu' ra Jesu bi joni pa habu mi
'bui'u ne bi 'ñembi:

—Gatho ra ts'utbi xa t'endgagui ja
ma 'ye pa ga nda nuni mahets'i ne
nuua ja ra ximhai.

19 Hangué grí maha bá zofohu gatho ya
ja'i nú'u 'bui ja rá nguni ra ximhai pa

dua nxadi nehe'u, ne xi'tshu'u de rá
thuhu ra Dada, ne de ra T'u, ne de ra
Maca Ndahi.

20 Nehe 'ñutuabih'u da 'yot'e gatho
ngu nú'a stá 'bep'a'ih'u. Y nuga
nzantho ma ga 'bui con gue'ahu asta
rá uadi ra ximhai. Njabu gue'a.

NSAN MARCO

RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'Á BI 'YOFO NSAN MARCO

Ra Xuua Xi'tsate mi zofo ya ja'i ja ra mbonthi

(Mt. 3:1-12; Lc. 3:1-9, 15-17;
Jn. 1:19-28)

1 ¹ Rá maça hoga t'øde ra Jesucristo rá T'ü Ajuá bi mudi njaua:

² Ra baði Isaíá bi 'yofo nuya ya noya ya maya'bü gue Ajuá bi xipabi da 'yofo:

Ndi, nuga drá Ajuá dí pèhna ma 'mèhni pa da 'mèt'o de gue'e pa da hyoc'a ri 'ñu.

³ Nuna ra 'mèhni go guehna ma da ñá nts'edi ja ra mbonthi ne da 'ñembabi ya ja'i njaua: "Hyocjü ra 'ñu pa da tho ma Hmuhü, ne juáñhü ya ts'aca'ñu."

⁴ Y nu mi 'ñehe ra Xuua Xi'tsate bi njabü ngu nú'á xqui mąnga Ajuá, bi 'mü ja ra mbonthi ne mi xipa ya ja'i mi ena: "Ñobrihü ne nxistehehü y Ajuá da pun'ahü ri ts'oquihü."

⁵ Ha gatho nuya ja'i mi 'bü ja ra hnini Jerusale ne gatho rá ngüni de ra hai Judea mi pa habü mi 'bü ra Xuua pa mi øde'ü nuya noya mi mañ'á ne pa mri njuani de yá ts'oqui ja rá thandi Ajuá. Y ra Xuua mi xi'tsi'ü ja ra dąthe Jordá.

⁶ Y nú'á mi nhye dega xicameyo, ne mi ngüt'a 'nara ngüt'i dega xifri. Mi tsi ya hoga nc'oto ne ra t'afi dega sefi.

⁷ Y mi zofo ya ja'i ne mi embabi'ü:

—Ya xa 'ñepü bra 'bèfa de gueque 'na to'o ma'na ja rá ts'edi de gueque nú'á hindí 'ñepcagui ngugui ga xo'tua yá nthąsthi yá thiza.

⁸ Xi majuani nuga dí xi'ts'a'ihü co ra

dehe, pe nu'á ma da xi'ts'a'ihü co ra Maça Ndąhi.

Rá sistehe ra Jesu

(Mt. 3:13-17; Lc. 3:21-22)

⁹ Y nú'bü mi xi'tsate ra Xuua, bi 'ñehe ra Jesu de ra hnini Nasare de ra hai Galilea ne bi ma ja ra dąthe Jordá, ne ja bá xi'tsini ra Xuua.

¹⁰ Y ngu mi bəxa ra Jesu de ja ra dehe habü xqui nxistehe, bi hyandi bi xogui mahets'i y bá çai rá Maça Ndąhi Ajuá ngu 'nara zi domitsu, ne bi zəhø ja gue'á.

¹¹ Nepü bi nt'øde 'nara noya de mahets'i ne bi 'ñena:

—Go gue'e ma hmąca T'ü'i, ne xi dí hop'a ri 'müi.

Ra Satá mi xaxa ra Jesu

(Mt. 4:1-11; Lc. 4:1-13)

¹² Nu'bü 'bestho ra Maça Ndąhi bi zixa ra Jesu ja ra mbonthi.

¹³ Y nuni ja bá 'bühni ñote ma pa habü mi 'bü ya mbąnga zu'ue. Ne ra Satá mi xaxa ra Jesu pa da nts'ocjhmağą. Y nu mi uadi nú'ü ñote ma pa, ya enxé bá hąmpi te da zi.

Ra Jesu bi mudi rá 'befi nuni Galilea

(Mt. 4:12-17; Lc. 4:14-15)

¹⁴ Ha nú'bü mi jot'a fadi ra Xuua, ra Jesu bi zəhø ja ra hai Galilea, ne mi mąnga ra hoga noya gue ya xa zəhø ra Ndą de mahets'i xpá e pa da ndą de guecua ja ra ximhai.

¹⁵ Ne mi ena:

—Ya bi zø ya pa ne 'bestho ma da ndą de guecua ra Ndą de mahets'i,

hangue ñobrihũ ne camfrihũ ra maça noya.

Ra Jesu bi zozo goho ya mehuã pa dyã nxadi'a
(Mt. 4:18-22; Lc. 5:1-11)

16 'Nara pa mi 'yoni ra Jesu ja ra ñanga ndehe Galilea ne ja bá handri ra Simu ne ra Andre rá cu mi ent'a yá xit'a ja ra ndehe pa da mpehuã ngue'a nu'ú myá mehuã'ũ.

17 Nu'ú bi ra Jesu bi 'ñembi'ũ:

—Bá ehũ, tengaguihũ y nuga ga u't'ahũ gui mpehuãhũ dega ja'i.

18 Hangue nu'ú 'bestho bi zohni yá xit'a ne bi dena ra Jesu.

19 Nepũ ra Jesu bi thogui má ts'ũ ringuehni ne bi hyanda ra Cobo ne ra Xuua yá t'ũ ra Sebedeo mi o mbo ra motsa mi pø'ta yá xit'a.

20 Nu'ú bi zozo'ũ, y nu'ú bi zohni yá dada ja ra motsa co yá 'bego ne bi deni'ũ ra Jesu.

'Nara 'ñøhø mi pe'tsa
'nara ts'ondãhi
(Lc. 4:31-37)

21 Nepũ bi ma'ũ ja ra hnini Ncapernau, ne nu mi dat'a nsabdo ra pa dega tsaya, ra Jesu bi yut'a ja ra nija ne mi xahna ya ja'i.

22 Ha nu'ú bi 'yø de nú'a mi ma ngue'a mi xahni'ũ ngu 'na to'o mi ha ra ts'edi pa da t'ø't'e nú'a ma, y hingue ngu nú'ũ ya xahnate de yá ley'ũ.

23 Ne ja xqui zøhni ja yá nija'ũ 'nara 'ñøhø mi pe'tsa 'nara ts'ondãhi, ne nu'ú bi mafi bi 'ñena:

24 —Nu'i Jesu grá me Nasare, ¿te ma gui 'yøtcahe? ¿Ha gue xcá ehe pa gui huatcahe? Dí pahe to'o'i, nu'i go gue'e rá Maça T'ũ'i Ajuã.

25 Nu'ú bi ra Jesu bi zoi nura ts'ondãhi ne bi 'ñembi:

—¿Co'ta ri ne, pøni de nuna ra 'ñøhø!

26 Nepũ nura ts'ondãhi bi japa nú'a ra 'ñøhø da nduse, ne bi mafi

nts'edi, ne bi bøni de gue'a.

27 Hangue gatho ya ja'i bi 'yø ne bi 'ñémse'ũ 'na ngu ma'na:

—¿Te rí bønga nuna? ¿Te ma 'ra'yo nt'udibyana? ¿Te ma ts'edi hãni? ¿Ngue'a nuni 'bepa ya ts'ondãhi da bøni y nu'ú øtuabi!

28 Hangue haburaza ja ra hai Galilea xi bi dãma 'ño ra noya de nú'a xqui 'yøt'a ra Jesu.

Ra Jesu bi 'yøthebi rá
to ra Simu Pedro

(Mt. 8:14-15; Lc. 4:38-39)

29 Y mi bønga ra Jesu de ra nija bi ma ja rá ngu ra Simu ne ra Andre nú'ũ mi 'ñoui, bi meui'ũ ra Cobo ne ra Xuua.

30 Ha nurá to ra Simu mi 'beni mi umba ra nzø, ne nu'ú 'bestho bi xipa ra Jesu gue mi hñeni'a.

31 Nu'ú bi ra Jesu bi ma bi gats'i de 'nará 'ye, bi 'ba'mi, ne 'bestho ra ora'a bi tsayabi ra nzø, nepũ nú'a ra 'behña bi umbabi te da zi'ũ.

Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi
(Mt. 8:16-17; Lc. 4:40-41)

32 Ha nura pa'a de mi nde bá ts'impabi ra Jesu gatho nú'ũ to'o mi hñeni ne nuto mi pe'tsa ya ts'ondãhi.

33 Y gatho ya ja'i de ra hnini bi munts'a ja ra gosthingũ habũ mi 'bũ ra Jesu.

34 Y nu'ú bi 'yøthe ndunthi ya ja'i to'o mi pe'tsa 'rama'na'ño ya hñeni, ne bi 'yeni ndunthi ya ts'ondãhi, ne himi hopi da ñã ya ts'ondãhi ngue'a nu'ú mi paði to'o'a.

Ra Jesu bi zozo ya ja'i nuni Galilea
(Lc. 4:42-44)

35 Rá hyax'a ra Jesu bi nangui hamxuditho ne bi bøni bi ma ja ra mbonthi ne ja bá apabini Ajuã rá Dada.

36 'Mefa bi ma ra Simu ne nú'ũ to'o mi 'ñoui, bi ma bá honi'a.

37 Y nu mi zadi'a bi 'ñembi:

—Ndunthi ya ja'i hoñ'a'i.

38 Pe ra Jesu bi 'ñena:

—Maha ja ya t'uca hnini nú'ú ja nthets'i de guecua pa ga zofo'ú nehe, ngue'a pa gue'a stá ehe.

³⁹ Nu'bú bi ma gatho ja rá nthets'i ra hai Galilea, ne ra Jesu bi zofo ya ja'i ja yá nija, ne bi 'yenga ya ts'ondahi.

Ra Jesu bi 'yøthe 'na mi henga ra lepra

(Mt. 8:1-4; Lc. 5:12-16)

⁴⁰ Nara 'ñøhø mi tsu 'nara hñeni rá thuhu ra lepra nú'a tsit'atho ra ngø, bi 'ñehe bi ndandiñghmu ja rá thandi ra Jesu ne bi bantebi bi 'ñembi:

—Nu'bú gui nehma, nu'í ja ri ts'edi pa gui 'yøthegui de nuna hñeni tsuqui.

⁴¹ Nu'bú ra Jesu bi huequi ne bi hñu'tsuabi rá 'ye ne bi 'ñembabi:

—Haha dí ne, y ya gá ñani.

⁴² Ha nu mi mangan ra Jesu njabu, nu habu xqui 'ya, 'bestho bi 'yostho ne bi 'múi xi xá hño rá ndo'yo.

⁴³⁻⁴⁴ Nu'bú ra Jesu bi hñu'mba ra hña ne bi 'ñembi:

—Jamasu gue ni 'na hinto gui xipi. Hønsø nu'a dí ne, grí ma ja ra nija gui 'ñudi ja ra macja ne ja guehni ma gui unga ra 'baha nú'a bi mangan ra Moise da t'uni, y njabu da fadi gue ya xcá ñani de ri hñeni.

Nepu bi 'bepa nú'a ra 'ñøhø da ma. ⁴⁵ Pe nu mi ma nú'a ra 'ñøhø bi mudi bi xipa gatho ya ja'i nú'a xqui t'ø'tuabi ne xi bi 'yonga ra 'bede. Hanguè ra Jesu ya himi tsa da yut'a ja ya hnini pa da zofo ya ja'i ngue'a xi xqui munts'a ndunthi. Ne hanguè nu'a mi 'bæitho ja ya mbonthi, y nehe mi pani ndunthi ya ja'i de haburaza pa mi c'a'tsi'a.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara ts'onate himi tsa da 'ñani

(Mt. 9:1-8; Lc. 5:17-26)

2 ¹ Ne mi thogui 'raya pa ra Jesu bi mengui pa Ncapernau, y ya ja'i bi 'yøde gue xqui zøni'a ja nú'a ra ngu habu xqui mihi'a.

² Hanguè 'bestho ndunthi ya ja'i bi ma habu mi 'bu'a y asta himbi 'ñeni gatho mbo ja ra ngu. Hanguè 'ra mi 'baitho møte ra gosthi, y ra Jesu mi xipabi ra maca noya.

³ Nepu bi zøhø 'raya ja'i y goho de gue'ú mbra ndude 'nara ts'onate.

⁴ Y himbi za bi yut'i'ú habu mi 'bu ra Jesu ngue'a xqui munts'ini ndunthi ya ja'i. Hanguè bi bøx'ú maña, bi xø'tsa 'nara xeni de ra xungu pa bi ca'ma ra ts'onate co rá 'bebo asta habu mi 'bai ra Jesu.

⁵ Nu'bú ra Jesu bi badi gue nu'ú xi mi ja yá jamfri hanguè bi 'ñemba ra ts'onate:

—Ma t'ú'i, dí pun'a'i gatho ri ts'oqui.

⁶ Ha mi huhni 'raya xahnate de ra ley, ne mi bense njaua ja yá mfeni'ú:

⁷ “¿Hanja manga njabuni gue ri 'ñet'a Ajuá? Ngue'a hønse Ajuá go gue'a tsa da punga ya ts'oqui, y hinto ma'na.”

⁸ Pe ra Jesu 'bestho bi batho nú'a mi beñ'ú ne bi 'ñembi'ú:

—¿Hanja gui beñhu njabu?

⁹ ¿Nda'a ma'na hinxá hñei pa ga xipa ra ts'onate: “Dí pun'a'i ri ts'oqui”, o ga embabi: “Bai, juxa ri mfidi ne 'yo”?

¹⁰ Nde, pa gui pahu gue Nú'a To'o bi e bi Nja'i pe'tsa ra ts'edi ja ra ximhai pa da pumba yá ts'oqui ya ja'i, ma ga øt'a njaua:

Nu'bú bi 'ñemba ra ts'onate:

¹¹ —Dí xi'a'i, 'bai, juxa ri mfidi ne grí ma ri ngu.

¹² Nu'bú 'bestho bi 'mai ra ts'onate, ne bi guxa rá mfidi ne bi bøni ja yá thandi gatho ya ja'i. Hanguè nu'ú xi bi 'yø ne bi nsunda Ajuá ne bi 'ñena'ú:

—Ni 'na'qui hinstá hanthu 'nara t'øt'e ngu núna stá hanthubya.

Ra Jesu bi zofo ra Leví pa drá nxadi

(Mt. 9:9-13; Lc. 5:27-32)

¹³ Nepu ra Jesu bi yo mengui ja ra ñanga ndehe ne ja bá munts'ini

ndunthi ya ja'i ne ja guehni bi xahni'u.

14 Nepu bi ma de guehni'a, ne 'mefa bi hyanda ra Leví rá t'u ra Alfeo mi hudi ja rá mexa mi pe rá 'befi dega nguxboja. Ne bi 'ñembabi:

—Bá ehe tengagui.

Nu'bú ra Leví bi 'mai bi deni'a.

15 Ne 'na'qui ra Jesu ne yá nxadi mi huhni ja rá ngu ra Leví mi ñungüi ya 'ñatsa nguxboja ne ma'ra ya ts'oja'i to'o himi øt'e ngu nú'a mąnga rá ley ra Moise. Gatho mi huhuini'u ngue'a ndunthi de gue'u xqui deni'a.

16 Nu'bú 'raya xahnate de ra ley ne 'raya fariseo nú'u ya ja'i to'o nts'edi jamasu rá ley ra Moise, bi hyanda ra Jesu mi ñungüi ya nguxboja ne nú'u ma'ra ya ts'oja'i. Hangué nu'ú bi 'yambabi yá nxadi ra Jesu bi 'ñembi:

—¿Hanja di ñungüi núyu ya 'ñatsa nguxboja ne núyu ma'ra ya ts'oja'i?

17 Pe ra Jesu bi 'yode nú'a mi mañ'u ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'u tó'o 'yo má hño hingui hongra ra medico, pe nu'u tó'o di hñeni hą. Nuga stá ehe pa ga zofo ya 'yøt'ats'oqui pa da ñobri, hingue stá ehe ga zofo nú'u øt'e xá hño.

Ra Jesu bi t'ambabi de ra ayuno

(Mt. 9:14-17; Lc. 5:33-39)

18 'Nara 'mi'qui mri ayuna yá nxadi ra Xuua ne yá nxadi ya fariseo, bi 'ñehe 'raya ja'i bi c'a'tsa ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja nuyá nxadi ra Xuua ne yá nxadi ya fariseo di ayuna'u, pe nuri nxadigue hingui ayuna?

19 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue dí 'ñepi da ayuna nuya ja'i to'o xa ts'ohna ja 'nara nthati? Hina. Nu'ú da ñuni xá hño ngue'a 'bu'u co nú'a to'o ma da nthatui rá 'behña. Mientras 'bu'u co ra nąvio hindí 'ñepi da ayuna.

20 Pe ma da zø ra pa gue sta dąmfri'u da ts'ixa ra nąvio, nu'bú hą, gue'bu da

ayuna nú'u yá amigo'a.

21 Hindí 'ñepi da 'bø'ta 'nara zedutu co 'nara 'ra'yo dutu, ngue'a nura 'ra'yo dutu'a da güt'a nura zedutu y ma'na da ntüni.

22 Nixi hingui tsa da sit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara zebota, ngue'a ra 'ra'yo vinu da føca ra zebota, y njabu da ts'oca ra bota y da mfanga ra vinu. Ma'na xá hño da sit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara 'ra'yo bota pa njabu hinte da ja.

Ya nxadi bi doca ya ngahą gá trigo ra pa dega tsaya

(Mt. 12:1-8; Lc. 6:1-5)

23 'Nara sabdo ra pa dega tsaya ra Jesu bi thogui co yá nxadi ja 'raya huahi, y nuyá nxadi bi mądi bi doca ya ngahą dega trigo.

24 Hangué ya fariseo bi 'ñemba ra Jesu: —Ndi, ri nxadi thoca ya ngahą gá trigo, y nubyá go ra pa dega tsaya, y ra ley ma gue hinda t'øt'e njabu.

25 Nu'bú ra Jesu bi dądi ne bi 'ñena:

—¿Ha hincá hñe'thu nú'a bi 'yøt'a ra Davi ne nú'u mi 'ñoui nú'bu mi zü ra thuhu y mi otho te da zi'u? 26 Nu'á bi yut'a ja rá nija Ajuą ne bi zi nuya thuhme xqui thuxni ja rá thandi Ajuą, ne bi umba nú'u to'o mi 'ñoui pa da ziui. Y nuya thuhme'u himrí 'ñepi to'oraza da zi, hønse ya macja. Bi t'øt'a njabu nuya pa'u nú'bu mrá ndamacja ra Abiatar. Y hingrá ts'oqui nú'a bi 'yøt'a ra Davi.

27 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Ra pa dega tsaya bi thuts'i pa rá hño ya ja'i, hingo bi thoca ya ja'i pa da 'müi ja rá hmanda ra pa dega tsaya.

28 Hangué Nú'a To'o bi e bi Nja'i hą ra ts'edi pa da manda masque ra pa dega tsaya.

'Nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'ye

(Mt. 12:9-14; Lc. 6:6-11)

3 1 Ra Jesu bi yut'a ma'na'qui ja ra nija, ne xqui zønini 'nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'ye.

2 Y ya fariseo mi aca ra Jesu ua da 'yøthebi rá 'ye nura pa dega tsaya, pa da za da ñapabi.

3 Nu'bú ra Jesu bi 'ñemba nú'a ra 'ñøhø xqui 'yot'a rá 'ye:

—Bá ecua, 'bai ja yá thandi ya ja'i.

4 Nepu bi 'yamba ya fariseo ne bi 'ñembi:

—¿Ha dí 'ñepi 'nara ja'i da 'yøt'a 'nara hño ra pa dega tsaya, o da 'yøt'a nú'a hinxá hño? ¿Ha gue xá hño da ñamba rá te 'nara ja'i, o da hyo'a?

Pe ya fariseo hinte bi ðatuabi.

5 Nu'bú ra Jesu bi bø rá cue, ne bi du rá mui ndunthi ngue'a nuya fariseo'u himi ja yá nthe cate. Hangue bi 'ñemba ra da'thi:

—Tunga ri 'ye.

Y nu'á bi 'yøt'a njabu ne 'bestho bi ñanga rá 'ye.

6 Nu'bú bi bonga ya fariseo ne bi ma bá c'a'tsua yá mfsat'i ra nda Erode pa bi 'ñu'ti'u hanja da za da hyohma'u ra Jesu.

Ndunthi ya ja'i mi 'bui ja ra ñanga ndehe

7 Pe nura Jesu bi ma ja ra ñanga ndehe co yá nxadi, ne bi ðeni'a ndunthi ya ja'i me Galilea.

8 Nehe mi ðeni'a ya me Judea, ne ya me Jerusale, ne ya me Idumea, ne ya me Tiro, ne ya me Sidó co nú'u ya me ri'nandi ra ðathe Jordá. Mi ehe da c'a'tsi'a ngue'a xqui 'yøde'u de nú'u ya ðanga nt'udi mi øt'e.

9 Ha ra Jesu bi xipa yá nxadi gue da ðat'a 'nara motsa guetbu ja ra ñanga ndehe, ngue'a xi xmá nts'i'mi ja ra hmunts'i co rá ndunthi ya ja'i.

10 Ra Jesu xqui 'yøthe ndunthi ya da'thi, hangue ringue'a gatho nú'u to'o mri hñeni mri 'ñient'i pa da zadi da dani'a.

11 Y nu'u tó'o mi pe'tsa ya ts'ondahi, mi hyanda ra Jesu bi ndandiñahmu'u ja rá thandi, ne mi mafi mi ena'u:

—Nu'i go gue'e rá T'u'i Aju.

12 Nu'bú ra Jesu bi 'bepabi nú'u ya ts'ondahi gue hinda xipa ya ja'i mi to'o'a.

**Ra Jesu bi zohna nú'u
'ret'amayoho yá nxadi**
(Mt. 10:1-4; Lc. 6:12-16)

13 Nepu ra Jesu bi bøxa ja 'nara t'øhø ne bi zohna nú'u to'o xqui huahni, ne nu'ú bi ma bá munts'ini con gue'a.

14 Y nu'á bi hñuxa 'ret'amayoho ya nxadi pa da 'ñoui, ne pa da mēhni da zofa ya ja'i.

15 Ne bi umba ra ts'edi pa da 'yøthe ya da'thi ne da 'yenga ya ts'ondahi.

16 Y nuya guehya yá thuhu nú'u 'ret'amayoho yá nxadi: ra Simu nú'a 'mefa bi thu'mbabi ra Pedro;

17 ra Cobo ne ra Xuua yá t'u ra Sebedeo nú'u bi thu'mbabi ya Boanerge nú'a ne da 'ñena xi ja yá ts'edi ngu ra ngani.

18 Bi thuts'i nehe ra Andre, ra Lipe, ra Tolo, ra Teo, ra Toma, ra Cobo rá t'u ra Alfeo, ra Tadeo, ne ra Simu nú'a xqui 'ñoui nú'a ra hmunts'i rá thuhu ya cananista,

19 ne ra Juda Iscariote nú'a to'o bi da ra Jesu.

Ra Jesu bi t'embabi gue mi hampa rá ts'edi ra nda de ya ts'ondahi
(Mt. 12:22-32; Lc. 11:14-23; 12:10)

Nu mi gai ja ra t'øhø ra Jesu ne yá nxadi bi yat'i'u ja nú'a ra ngu xqui mihi.

20 Nu'bú bi yopa munts'a ma'na'qui ndunthi ya ja'i asta himi tsa da ñunga ra Jesu ne yá nxadi.

21 Nepu bi 'yøde nuya mengu rá ngu ra Jesu gue hinte xqui zi'a, hangue bi 'ñehe'u pa da zits'i'a ngue'a mi eñ'u gue xqui 'be rá mfeni.

22 Nehe 'raya xahnate de ra ley xqui 'ñehe de Jerusale mi 'ñembi'u:

—Nuni ra Jesu pe'tsa ra Beelsebú nú'a ra nda de ya ts'ondahi, ne

hampa rá ts'edi'a pa da 'yenga nú'u ma'ra yá mits'ondahiui.

²³ Hangue ra Jesu bi ma'ta nuya xahnate'u pa bi xipa 'nara 'bede ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue da za ra ts'ondahi da 'yenga yá mits'ondahiui?

²⁴ Nu'bu 'nara hnini da hegue sehe, da nhuata gatho ra ts'utbi.

²⁵ Y nu'bu 'nara 'mui da 'ñutsa 'na ngu ma'na, hinda za da 'mui 'nadb'u.

²⁶ Y nu'bu ra ts'ondahi da ntuhni co yá mits'ondahiui, nu'bu da nhuata yá ts'utbi'u.

²⁷ Nixi hinto da za da yut'a ja rá ngu 'nara 'ñøhø nú'a xi o rá ts'edi, ne da bepabi nú'a te pe'tsi nu'bu hingue 'met'o da du'ti. Njabu ha, da za da bepabi.

²⁸ Majuani dí xi'ahu, gatho ya ts'oqui ne ya ts'one da za dra punbabi ya ja'i,

²⁹ pe nu'a tó'o da ñama'ñu de nú'a øt'a ra Maça Ndahi, otho rá pumbate, ne da duxa rá ts'oqui pa nzantho.

³⁰ Bi ma njabu ngue'a ya xahnate de ra ley ya mi ñama'ñu de rá 'befi ra Maça Ndahi, ngue'a xqui mañ'u gue ra Jesu mi pe'tsa 'nara ts'ondahi.

Rá nana ne yá cu ra Jesu

(Mt. 12:46-50; Lc. 8:19-21)

³¹ Ne 'mefa bi zøhø rá nana ra Jesu co yá høcu, bi 'mai'u møte ne bi mehni to da tsi'a.

³² Ne ndunthi ya ja'i xqui munts'i ja ra ngu ne mi huhni ja rá nthets'i ra Jesu. Nepu ra 'mehni bi xipabi ne bi 'ñembi:

—'Bahni ri nana ne ri cu møte bí tøp'a'i.

³³ Ha nu'á bi dadi:

—¿To'o ma nana, ne to'o ma cuga?

³⁴ Nu'bu bi nhyani ne bi hyanda gatho nú'u mi huhni ja rá nthets'i ne bi 'ñena:

—Nuyu go guehyu ma nana ne ma cu.

³⁵ Ngue'a nu'u tó'o da 'yøtua rá paha Aju, go gue'u ma cu, ma nju ne ma nana.

Ra 'bede de ra mot'i

(Mt. 13:1-9; Lc. 8:4-8)

4 ¹ Ra Jesu bi yopa mudi da xahna ya ja'i ja ra ñanga ndehe, ne ja bi thets'ini ndunthi ya ja'i, hangue nu'a bi 'yøt'e, bi bøts'e bi hñudi ja 'nara motsa mbo ja ra dehe, ne gatho ra hmuntsja'i bi gohi ja ra ñanga ndehe.

² Ne mi utua ya ja'i ndunthi ya t'øt'e co ya 'bede, ne bi 'ñembabi'u:

³ —'Yødehu núna ma ga xi'ahu de 'nara mot'i.

⁴ De nu mi xanga ya nda, 'ra bi zo ja ra 'ñu y ya ts'int'su bi 'ñehe bi gondi.

⁵ Ma'ra ya nda bi zo ja ra 'bodo habu xma nxini ra hai hangue bi dama føts'e.

⁶ Pe nu mi nzø ra hyadi bi huixqui ne bi 'yot'i'u ngue'a mi otho ndunthi yá 'yu.

⁷ Ma'ra ya nda bi zo ja ya 'bo'bini, y ya 'bini bi dama nte ne bi xumi nú'u ya nda xqui føts'e, hangue bi 'yot'i ne himbi hogui.

⁸ Pe nu ma'ra ya nda bi zo ja ra hoga hai, bi føts'e ne bi nte, ne bi unga yá sofo, 'ra bi unga 'natema'ret'a ya nda, ma'ra bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra asta bi unga 'na nthebe ya nda.

⁹ Nu'bu ra Jesu bi 'ñembi'u:

—Nu'a tó'o ja rá nt'øde pa da 'yøde, dá 'yøde núna dí ma.

Te rí bøni nuya nt'udi

(Mt. 13:10-17; Lc. 8:9-10)

¹⁰ Y nu de ya xqui ma ra hmuntsja'i, nu'bu nú'u 'ret'amayoho yá nxadi ne nú'u ma'ra xqui gohi, bi 'yambabi'u ra Jesu bi 'ñembi:

—¿Te ne da ma nú'a ra 'bede gá xicje?

¹¹ Y nu'á bi 'ñembi'u:

—Go rá paha Aju gui pahu nú'a himi fadi maya'bu de hanja ri manda

Ajuḡ, pe nu'ḡ ma'ra ya ja'i nú'ḡ hinguí dena Ajuḡ ma da 'yøde co ya 'bedetho.

12 Ma da nja ngu mḡnga ra Maḡa T'ofu, gue masque da hyandi'ḡ, pe hinda zo yá mfeni, masque xi da 'yøde, pe hinda baḡdi'ḡ, hangue hinda ma da ñobri pa hindra pumbabi yá ts'oqui.

**Ra Jesu bi ma te rí bonga nura
'bede de ra mot'i**

(Mt. 13:18-23; Lc. 8:11-15)

13 Nehe bi 'ñembabi'ḡ:

—¿Ha gue himbi zo ri mfenihḡ nuna ra 'bede de ra mot'i? Nu'buḡ ḡhanja da za gui paḡḡ ma'ra ya 'bede nú'ḡ ma ga xi'ahḡ?

14 Nu'aḡ ra mot'i go gue'aḡ to'o mḡnga ra maḡa noya.

15 Y nu'ḡ ya nda bi zo ja ra 'ñu go gue'ḡ to'o bi 'yøde ra maḡa noya, y ra Satá 'bestho bi 'ñehe bi patua yá mfeni pa da pumfri nú'aḡ ra maḡa noya xqui sipabi.

16 Ha nu'ḡ ya nda bi zo ja ra 'bodo go gue'ḡ to'o bi 'yøde ra maḡa noya y 'bestho bi daḡma gamfri y ne xi bi johya.

17 Pe ngu nú'ḡ bi 'ñotho yá 'yḡ, go gue'ḡ to'o camfri 'raya zi patho, ne sta tho ya nt'atsate o ya ts'othogui po rá ngue ra maḡa noya, nu'buḡ 'bestho da 'uegue'ḡ.

18 Ha nu'ḡ ya nda bi zo ja ya 'bo'bini go gue'ḡ to'o bi 'yøde ra maḡa noya, 19 pe nu'ḡ ri ho ndunthi ya ts'ojohya de ra ximhai, ne beni hanja da za da me'tsa ndunthi ya t'øt'e ne da daḡḡ ndunthi ra boja. Hangue nuya ya ts'onc'at'i hinguí hopi da te yá jamfri, ne nú'aḡ bi 'yøde da 'meditho.

20 Ha nu'ḡ ya nda bi zo ja ra hoga hai bi unga yá sofo, 'ra bi unga 'nate-ma'ret'a ya nda, ne ma'ra bi unga hñu'rate, ha nu ma'ra 'na nthebe, nu'ḡ go gue'ḡ to'o bi gamfri ra maḡa noya ne xi bi hnequi yá hoga 'befi.

Ra 'bede de ra ñot'i

(Lc. 8:16-18)

21 Ra Jesu bi yopa zofo ra hmuntsja'i ne bi 'ñembabi:

—Hinto da tsøgue 'nara ñot'i ne da ye'mba 'nara 'bøts'e o da ja nja'ti de ra fidi. Hina, dra tøte habḡ da nøgue pa da yot'i xá hño.

22 Njabḡ nehe nú'aḡ ja mant'aguibya, 'mefa ma da hnequi, ne nú'aḡ hinguí tsa da faḡdi'ḡ, 'mefa ma da faḡdi.

23 Nu'aḡ tó'o ja rá nt'øde pa da 'yøde, dá 'yøde nuna dí maḡ.

24 Nehe bi 'ñembabi'ḡ:

—Ngu t'ena, co nura t'eni guí eñḡ, con guet'atho ma da t'eñ'ahḡ, y asta ma'na da thu'ts'a'ihḡ ri t'eniḡ. Hangue dí xi'ahḡ, jamasuhḡ hanja gui 'yødeḡ nú'aḡ dí maḡ, ngue'aḡ nu'buḡ gui jamasuhḡ, ma da zo ri mfenihḡ, pe nu'buḡ hinguí jamasuhḡ, hinda za gui paḡḡ.

25 Ngue'aḡ nu'aḡ tó'o da baḡdi nú'aḡ dí maḡ, ma'na da t'umbabi ra mfaḡdi, pe nu'aḡ tó'o hinxa baḡdi, nú'aḡ ma da thaḡcuabi nú'aḡ ra mfaḡdi pe'tsi.

Ra 'bede de ra nda nú'aḡ 'yo rá te

26 Nehe bi xipabi'ḡ:

—Rá hmanda Ajuḡ nja ngu 'nara 'ñøḡ pot'a ya nda.

27 Y nú'aḡ ra mot'anda'aḡ aḡḡ dega xuui ne nangui dega xudi bí c'a'tsa rá 'bot'i. Ne nú'aḡ ra 'bot'i'aḡ da føts'e ne da nte, pe nú'aḡ ra 'ñøḡ hinguí paḡdi hanja xa njabḡ.

28 Ra hai øt'e pa da føts'e, da nte, da hneca rá 'bai, ne 'mefa da bø yá daḡi.

29 Ne ya sta ñats'i, 'bestho nura mot'i'aḡ da ma da xofo ngue'aḡ ya bi zø ra pa dega sofo.

Ra 'bede de ra nda dega mostasa

(Mt. 13:31-32; Lc. 13:18-19)

30 Nepḡ ra Jesu bi 'ñena:

—Ma ga xi'ahḡ ma'na ra 'bede ri nhyecuauí rá hmanda Ajuḡ.

31 Rá hmanda Ajuá nja ngu 'nara nda dega mostasa, nú'á ma'na go ra zi notsi de gatho ma'ra ya nda.

32 Pe nu sta 'bot'a nú'á ra nda, ma'na da nte ne da ntungui que gatho ma'ra ya ndapo, ne da nja yá danga 'yeza asta ya ts'int'su da za da nòhni.

Ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede

(Mt. 13:34-35)

33 Ra Jesu mi xipabi'u ra maça noya co ndunthi ya 'bede asta habu bi za bi zo yá mfeni'u.

34 Mi zofo ya hmuntsja'i co ya 'bedetho nú'u ri nhyecuaui rá hmanda Ajuá, pe nu'bu mi 'buseui yá nxadi mi xipabi'u te rí bõni nú'u ya 'bede xqui xipabi'u.

Ra Jesu bi japi bi tsaya ra bũnhi

(Mt. 8:23-27; Lc. 8:22-25)

35 Y nu mi put'a ra nde ra pa'a, ra Jesu bi ñembabi yá nxadi:

—Ma ga 'raxhu ri'nandi ra ndehe.

36 Hangué bi 'ñedi'a de ra hmuntsja'i, ne nu'á ne yá nxadi bi gu ra motsa habu mi o'a pa da 'rax'u ri'nandi, ne ma'ra ya ja'i bi deni'u co ya t'uca motsa.

37 Y ya de mi 'yo'u ja ra ndehe, bi mu 'nara danga bũnhi ne mi tont'sa ra dehe ja ra motsa asta mi ne xa ñuxhma.

38 Ha ra Jesu mi aha ja ra ts'at'a motsa ne xqui 'yents'a rá ñaxu ja 'nara nthuhña, ne yá nxadi bi ma bá a, ne bi 'ñembabi:

—iXahnate! 'Matho hinguí tu ri mui gue ma ga cuihu ja ra dehe.

39 Nu'bu ra Jesu bi nangui ne bi zai ra bũnhi, ne bi 'ñemba ra ndehe:

—i'Bũtho!

Y 'bestho bi tsaya ra bũnhi ne ya himbi 'ñani ra ndehe.

40 Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿Hanja guí tsuhu? ¿Ha gue otho ri jamfrihu?

41 Nu'bu nuyá nxadi'a bi 'yø'u, ne mi 'ñémse'u 'na ngu ma'na:

—¿Te ma ts'edi hani 'bu? ngue'a asta ra ndahi ne ra ndehe øtuabi.

Ra Jesu bi 'yemba ya ts'ondahi 'nara 'ñøhø me Gadara

(Mt. 8:28-34; Lc. 8:26-39)

5 1 Nepu ra Jesu ne yá nxadi bi zoni ja ra hai Gadara de ri'nandi ra ndehe.

2 Y ra Jesu bi gai de ra motsa, y 'bestho bi nthëui 'nara 'ñøhø xqui 'ñehe de habu ja ya nt'agui ne mi pe'tsa ya ts'ondahi.

3 Nura 'ñøhø'a ya xi ja mi 'buhni ja ya nt'agui, ne hinto mi tsa da zami masque dra that'i co ya cadena.

4 Ndunthi ya 'mi'qui xcrí that'i co ya cadena ja yá 'ye ne ja yá ua, pe nu'á mi c'uctho ne mi øt'e ya xenitho, ne hinto mi ja rá ts'edi pa da zami.

5 Ma pa ra xuui mi 'yo ja ya t'øhø ne ja ya nt'agui ne nzantho mi mafi ne mi ntseni sehe co ya do.

6 Pe nú'a ra 'ñøhø mi hyanda ra Jesu de yabu, bi nest'ihi bi ma bá tsudi ne bi ndandiñahmu.

7 Nepu bi mafi nts'edi ne bi 'ñena:

—Nu'i Jesu, rá T'u'i Ajuá de mahets'i, ¿te 'be guí ne con guecje? Dí bante'ihe ja rá thuhu Ajuá gue ote xqui ma guí 'yøcahe.

8 Bi mā njabu ngue'a ra Jesu ya xqui 'ñembabi:

—iNu'ahu ts'ondahihu, pøñhu de nuna ra 'ñøhø!

9 Nepu ra Jesu bi 'yambi:

—¿Te rá hu'ahu?

Y nu'á bi dadi bi 'ñena:

—Xa thu'mgahe ya 'motho ngue'a xi dí ndunthihe.

10 Nepu nuya ts'ondahi'u xi bi bantebi ra Jesu gue hinda 'yeni de ra hai Gadara.

11 Ne guetbu ja ra t'øhø mi 'yoni 'nara danga taxo ya ts'udi mi ñuni.

12 Hangué nú'u ya ts'ondahi bi bantebi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—'Racje nsequi ga ma ga cutheni ja ya ts'udi.

13 Nu'bu' ra Jesu bi umba nsequi bi ma'ua pa bi yut'a ja ya taxo ts'udi. Y nuya taxo ts'udi'ua bi nest'ihí bi nhyot'a ja ra ndehe ne bi jat'i'ua. Ne nú'a ra taxo mi ngu yo 'mo.

14 Nu'bu' nú'ua ya mapts'udi bi nest'ihí bi ma'ua pa mbo ra hnini ne gatho rá nthets'i pa mi xipa ya ja'i de nú'a te xqui nja. Nepu ndunthi ya ja'i bi 'ñehe pa da hyandi te xqui nja.

15 Nú'ú bi zøhø habu mi 'bui ra Jesu ne mi 'buhni nehe nú'a ra 'ñøhø to'o mi pe'tshma ya ts'ondahi, ne bi hyandi'ua mi huhni, ya mi he rá dutu ne ya mi ja rá mfeni. Nu'bu' xi bi 'yø'ua ngue'a nu'ú mi padi gue nura 'ñøhø'a xi mi pe'tsa ndunthi ya ts'ondahi hmaha.

16 Nepu nuya ja'i to'o xqui hyandi te bi tho ya ts'udi ne ra 'ñøhø to'o mi pe'tsa ya ts'ondahi, bi metuabi ma'ra, ne xi bi 'ño ra 'bede.

17 Hangué ya me Gadara bi mudí bi bantebi ra Jesu gue da bøni de guehni.

18 Y nu mi yopa bøxa ra Jesu ja ra motsa, ra 'ñøhø nú'a to'o mi pe'tsa ya ts'ondahi bi bantebi'a gue da hopi da meui.

19 Pe ra Jesu himbi hopi, bi 'ñembi:

—Grí ma ri ngu ne bá xipa gatho ri ja'i de gatho nú'ua ya t'ø't'e xa 'yø't'a'i Ajuá ngue'a bi huec'a'i.

20 Hangué bi ma nú'a ra 'ñøhø nuni ja ra hai Decápoli ne ja bi 'muhni bi xipa ya ja'i de nú'a te xqui 'yø'tuabi ra Jesu, ne gatho to'o bi 'yøde xi bi 'yø'ua.

Bi ñani rá t'ixu ra Jairo, nehe bi ñani nú'a ra 'behña bi damba rá he ra Jesu

(Mt. 9:18-26; Lc. 8:40-56)

21 Ra Jesu ne yá nxadi bi yopa 'raxa ma'na'qui pa ri'nandi ra ndehe, ne ja bi mani 'nara hmuntsja'i pa bá tsudi'a ja ra ñanga ndehe habu bi zøhø.

22 Nehe bi zønini 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Jairo y mi gue'a 'na de nuya

nda de ja yá nija'ua. Y nu mi hyanda ra Jesu bi ndandiñahmu ja yá ua'a.

23 Nepu bi bantebi bi 'ñembi:

—Ma zi t'ixu ya ma da du. Maha pa gui hñu'tsua ri 'ye pa nu'a da ñani y hinda du.

24 Hangué ra Jesu bi meui'a, ne 'nara danga hmunts'i bi deni ne xi xmá nts'i'ni.

25 Nehe mi pani 'nara 'behña mi xo'tua ya ji, ya mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya mi tsu nura hñeni'a.

26 Xqui degue gatho rá boja ja ya medico y ni ts'ua hinxqui zamahño, ma'na mi 'yo mri za'ye.

27 Nú'a ra 'behña'a xqui 'yøde nú'a mi øt'a ra Jesu, hangué bi deni ja ra hmuntsja'i, bi joni ne bi dambabi rá he.

28 Ngue'a mi bense'a gue masque hønse rá he da dambabi, nu'a da ñani.

29 Y nu mi dambabi rá he, 'bestho bi tsaya ra ji, ne bi za gue ya xqui ñani de rá hñeni.

30 Y ra Jesu 'bestho bi batho gue co rá ts'edi xqui ñanga 'nara da'thi, hangué bi ñegui ne bi 'ñena:

—¿To'o xa dangagui ma he?

31 Pe yá nxadi bi 'ñembabi:

—Guí handi gue ra hmuntsja'i ri ts'ip'a'i ne guí ena gue to xa dañ'a'i.

32 Nu'bu' ra Jesu bi nhyani ja gatho ra hmuntsja'i pa da badi to'o xqui dambabi rá he.

33 Y nura 'behña'a ya mi padi te xqui nja, hangué bi joni co ndunthi ra ntsu ne mi huat'i'a, nepu bi ndandiñahmu ja yá ua ra Jesu ne bi xipabi te xqui ja'a.

34 Nepu ra Jesu bi 'ñembi:

—Ma zi t'ixu'i, ya guí 'bui xá hño ngue'a xi xcá camfrigui. Grí ma te rá 'ñenthø ne ya hinda ma da yopa menga ri hñeni.

35 Y de mi ñgui ra Jesu nura 'behña, bi zøhø 'nara 'mehni xqui 'ñehe de rá ngu nú'a ra nda de ra nija, ne bi 'ñembi:

—Ya bi du ri t'ixu. ¿Pa te gui xuhña ra xahnate gui tsixa ja ri ngubya?

³⁶ Pe ra Jesu ngu mi 'yøde nú'ü ya noya bi m̄anga ra 'mehni, bi 'ñemba ra Jairo:

—Odi tu ri m̄ai, h̄onse xi da camfrigui.

³⁷ Nep̄u bi zixa ra Pedro, ra Cobo ne ra Xuua rá cu ra Cobo, ne himbi hopa ma'ra ya ja'i da deni.

³⁸ Y nu mi z̄oni'ü ja rá ngu nú'á ra nda, bi hyandi mi 'b̄uhni ndunthi ya ja'i mi mantho ne xi mi zoñ'ü.

³⁹ Nu'bú ra Jesu bi yut'a ja ra ngu ne bi 'ñemba ya ja'i:

—¿Hanja guí zoñh̄u ne guí manthoh̄u? Nura nxutsi āh̄atho, hingue xa du.

⁴⁰ Pe ya ja'i bi dentho. Nu'bú ra Jesu bi 'b̄epa gatho ya ja'i da b̄oni de ra ngu, nep̄u bi zixa rá nan̄a ne rá dada ra nxutsi, ne co nú'ü mi 'ñoui bi yut'a hab̄u mi 'beni.

⁴¹ Y bi mipa rá 'ye, ne bi 'ñembi:

—Talitha, cumi. —Nura noya'á ne da 'ñena: Ma zi t'ixu'i, dí xi'a'i gui nangui.

⁴² Nep̄u 'bestho bi nangui ne bi 'ño. Hangu ya ja'i xi bi 'yø nts'edi. Y nú'á ra nxutsi'á mi pe'tsa 'ret'amayoho n̄jeya.

⁴³ Pe ra Jesu bi h̄ñu'mba ra h̄ñá gatho nú'ü mi 'b̄uhni gue ni 'na hinto da xipi de nú'á xqui 'yøt'á. Nep̄u bi manda gue da t'umba te da zi nú'á ra nxutsi.

Ra Jesu mi 'b̄uhni Nasare

(Mt. 13:53-58; Lc. 4:16-30)

6 ¹ Ra Jesu bi b̄oni de guehni bi ma ja rá hai, bi meui yá nxadi. ² Ne ja ra pa dega tsaya bi yut'a ja ra nija pa bi nxahnate, ne ndunthi nú'ü to'o mi øde, mi 'yø ne mi ena:

—¿Hab̄u xa b̄adi nú'á man̄i? ¿To'o xa umbabi ra d̄anga mf̄adi? ¿Hab̄u xpá h̄ñá nú'á ra ts'edi pa da 'yøt'a nú'ü ya d̄anga nt'udi øt'e?

³ Nuni go guehni ra yaxi, nurá t'ü ra Maria, ne go yá cu ra Cobo, ra Jose, ra Juda ne ra Simu, ne yá nju 'b̄ucua con guec̄u.

Ne nu'ü mri 'yøtho, himbi gamfri.

⁴ Hangu ra Jesu bi 'ñembabi'ü:

—'Nará 'mehni Ajuá da t'umba ra t'equ'ei hab̄u hingo rá hai, ha nu go rá hai hinto umba ra t'equ'ei, nixi ya mengu rá ngu.

⁵ Ra Jesu himbi za bi 'yøt'a ndunthi ya nt'udi ja rá hai ngue'á hinto mi ne da gamfri. H̄onse bi h̄ñuxa yá 'ye ja ts'ütho ya da'thi pa bi ñani'ü.

⁶ Y nu'á bi 'yø ngue'á ni 'na t̄aqui himbi ne bi gamfri nuya ja'i, ne bi b̄oni de guehni bi ma ja ma'ra ya t'uca hnini pa da xahna ya ja'i.

Ra Jesu bi mehna yá nxadi pa da zofo ya ja'i

(Mt. 10:5-15; Lc. 9:1-6)

⁷ 'M̄efa ra Jesu bi zohna nú'ü 'ret'amayoho yá nxadi ne bi umba ra ts'edi pa da 'yemba ya ts'ond̄ahi to'o di pe'tsi. Nep̄u bi mehni'ü dega yoho.

⁸ Ne bi xipabi'ü gue hinte da h̄ñats'i pa ja ra 'ñu, nixi yá 'røz̄a, nixi nú'á te da zi, ni ra boja, h̄onse yá bordo h̄a.

⁹ Nehe bi xipi gue da di'ta yá thiza ne da h̄ñaxa 'nada ra pat'i.

¹⁰ Nehe bi 'ñembabi:

—Nu xcrí ts̄õñh̄u ja 'nara ngu, ja gui 'b̄uth̄ani asta hingui p̄õñh̄u de nú'á ra hnini'á.

¹¹ Y nu'b̄u gui ts̄õñh̄u ja 'nara hnini ne hinto da 'ra'ah̄u ntsaya nixi da 'yøde nú'á gui mañh̄u, nu'bú p̄õñh̄u de guehni. Y de xcrí p̄õñh̄u, gui huat'a ri thizah̄u pa hingui h̄ñax̄h̄u nixi ra hai de nura hnini'á, y njab̄u da b̄adi'ü de nú'á xa 'yøt'ü. Majuani dí xi'ah̄u gue nu sta z̄ø ra pa da nja ra ns̄uca uenda, nura pa'á ya mengu de guehni ma'na ma da ncastiga que ya mengu de ra ts'ohnini Sodoma ne Gomorra.

¹² Mi uadi bi m̄anga ra Jesu

njabu, yá nxadi bi ma de guehni pa da zo ya ja'i pa da ñobri'ü de yá ts'oqui.

13 Ne mi eni ndunthi ya ts'ondahi, ne mi co'tsua ra aceite ya da'thi ne mi ñani'ü.

Ra Xuua Xi'tsate bi thacua rá ñaxu

(Mt. 14:1-12; Lc. 9:7-9)

14 Ha nuya pa'ü haburaza xi xqui nt'ode de nú'ü ya danga t'öt'e mi öt'a ra Jesu, asta ra nda Erode bi zo rá gu nehe. Hangue bi 'ñena:

—Go gue'a ra Xuua Xi'tsate ya xa yopa nte de ra du, hangue nubya ma'na ja rá ts'edi pa da za da 'yöt'a nuya danga nt'udi.

15 Ma'ra ya ja'i mi ena:

—Go gue'a ra badi Elía.

Y nu ma'ra mi ena:

—Go gue'a 'nará 'mehni Ajuá ngu nú'ü mi 'bui maya'bu.

16 Ha nu mi 'yøde ra nda Erode njabu, bi 'ñena:

—Gue'a ra Xuua nú'a dá tacua rá ñaxu ne ya xa yopa nte ma'na'qui.

17 Bi beni njabu ngue'a xqui mehni to bi gu ra Xuua pa bi got'a fadi, ngue'a xqui hñacuabi hmaha gue hinda 'yöt'e drá 'behña ra Erodía, ngue'a ra Erodía mrá 'behña ra Lipe nú'a to'o mrá cu ra Erode.

18 Ra Xuua xqui hñacuahma ra Erode ne xqui 'ñembi:

—Hingui ho gui tsimba rá 'behña ri cu.

19 Hangue ra Erodía xi bi utsa ra Xuua ne mi ne to da gats'i pa da hyo, pe himi tsa,

20 ngue'a ra Erode mi su ra Xuua pa hinte da t'öt'ubi, ngue'a mi padi gue mrá hoja'i ne xmá nt'axi rá mfeni hangue mi pe'tsua ra t'equ'ei. Ne mi ho da 'yøde nú'a mi ma, pe himi tso rá mfeni nú'a mi øde hangue himi padi te da beni.

21 Pe bi zø ra pa bi nja ngu nú'a mi ne ra Erodía. Nu mi da rá pa ra Erode bi

'yöt'a 'nara ngo ne bi 'ñehe gatho yá mfats'i ne ya nzaya ne ya t'üca nda to'o mi manda ra hai Galilea.

22 Nuni ja ra ngo bi yüt'a rá t'ixu ra Erodía ne bi nei ja yá thandi'ü. Ha ra nda Erode ne nú'ü to'o mi huhui ja ra mexa bi hopa rá hnei. Hangue ra Erode bi 'ñemba ra nxutsi:

—'Yacagui gatho nú'a gui ne y ga 'ra'a'i.

23 Ne bi jurabi ne bi ña'tuabi da umbi asta made de habu gatho mri manda 'bu da 'yadi.

24 Nepu bi bonga ra nxutsi ne bá amba ra Erodía nurá nana'a ne bi 'ñembi:

—¿Te ga adi 'bu?

Y rá nana bi 'ñembi:

—Xipi da 'ra'i rá ñaxu ra Xuua Xi'tsate.

25 Nu'bú nu'a bi dama mengui ja ra nda ne bi 'ñembi:

—Dí ne gui 'racagui nubya 'bestho rá ñaxu ra Xuua Xi'tsate ja 'nara manza.

26 Nu'bú ra nda bi du rá mui nts'edi. Pe ya xqui jurabi nú'a ra nxutsi ne xqui 'yøde gatho to'o mi huhuini ja ra mexa, hangue mi pe'tsi te da 'yöt'e nú'a xqui ma.

27 Hangue bi dama mehna 'nara soldado pa da hñampa rá ñaxu ra Xuua.

28 Nepu nú'a ra soldado bi ma ja ra fadi bá tacua rá ñaxu ra Xuua, ne bi 'yents'a ja 'nara manza pa bá hampa ra nxutsi, nepu ra nxutsi bi hñat'sua rá nana.

29 Y nu mi 'yøde yá nxadi ra Xuua bi ma ja ra fadi pa bi du'tsua rá ndo'yo pa bá agui'ü.

Ra Jesu bi 'uinga thogui cut'a 'mo ya ja'i

(Mt. 14:13-21; Lc. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Nú'ü 'ret'amayoho yá nxadi ra Jesu xqui mehni da ma da zofo ya ja'i, 'mefa bá pengui de habu xqui ma, ne bi munts'i'ü habu mi 'bui ra

Jesu, ne bi xipi gatho te xqui 'yot'e'u ne nú'a xqui 'ñudi'u.

³¹ Nu'bú ra Jesu bi xipabi'u:

—Maha ga 'ueguehú 'nambú sehe pa ga ntsayahú.

Mi m̄anga njabú ngue'a ndunthi ya ja'i mi pa y mi tsòhø habú mi 'búi'u ne mi otho ra pongui pa da ntsaya nixi pa da ñuni.

³² Hangue bi ma'u co 'nara motsa pa bi 'rani ri'nandi habú hinto mi 'búi.

³³ Pe ndunthi ya ja'i bi hyandi mi ma'u ne bi hyandatho'u ra Jesu habú rí zoni, hangue nu'ú ne ndunthi de nú'u mi 'bú ja ya t'uhnini bi nest'ihi bá gat'i ja rá hyo ra ndehe ne go rá m̄adi bi zõñ'u.

³⁴ Y nu mi zõnga ra motsa ja ra ñanga ndehe, bi gai ra Jesu ne bi hyanda nú'a ra hmuntsja'i xqui zõnini, ne xi bi huequi'u ngue'a mi ngu ya d̄eti jo'o yá ma'yo, hangue nu'á bi m̄adi bi xahni'u ndunthi ya t'ot'e.

³⁵ Ha nu de ya mi nde, ya nxadi bi joni habú mi 'bai ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ya bi nde ne nuua habú dí 'búhú go ra mbonthi.

³⁶ Xipa ya ja'i da ma da dai te da zi ja ya ngu ne ja ya hnini nú'u ja guetbú de guecua, ngue'a otho te da ziuayú.

³⁷ Pe ra Jesu bi d̄adi:

—Go da umfú te da ziyú.

Nu'bú ya nxadi bi 'ñembi:

—¿Ha gue ga mahe ga tañhe yo nthebe denario dega thuhme pa ga 'uíñheyú?

³⁸ Pe ra Jesu bi 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—¿Hangu ya thuhme guí h̄ahú?

Nuhú x̄a.

Y nu mi hyandi'u bi 'ñembabi:

—Nsøcta c̄ut'a ya thuhme ne yoho ya zi huá dí h̄ahe.

³⁹ Nu'bú ra Jesu bi xipa ya ja'i da 'yot'a ya t'uca hmunts'i ne da h̄ñudi'u ja ra 'bot'ei.

⁴⁰ Hangue bi 'yot'a ya t'uca hmunts'i dega nthebe ne dega ndenthebe, ne bi h̄ñudi'u.

⁴¹ Nu'bú ra Jesu bi gu nú'u c̄ut'a ya thuhme ne nú'u yoho ya huá, ne bi nøts'e mahets'i ne bi umba njam̄adi Ajuá rá Dada. Nepú bi hyeca ya thuhme ne bi hyecua yá nxadi pa da umba ya ja'i, ne bi xeni nú'u yoho ya huá pa bi thecua gatho nú'u ya hmuntsja'i.

⁴² Y gatho bi ñuni asta bi niñ'a.

⁴³ Nepú bi hmunts'a gatho ya xeca thuhme ne ya xeca huá nú'u bi bongui, ne bi ñuxa 'ret'amayoho ya 'bøts'e.

⁴⁴ Ha mi ngu c̄ut'a 'mo ya 'ñøhø nú'u bi ñuni, y nuya 'behñá ne ya b̄atsi himbi ma 'mede.

Ra Jesu bi 'ño mañá ra ndehe

(Mt. 14:22-27; Jn. 6:16-21)

⁴⁵ Nepú ra Jesu bi xipa yá nxadi gue da 'met'o'u co ra motsa pa ri'nandi pa rí mani ja ra hnini Betsaida, y nu'á bi gohini mi edi ya ja'i pa da ma ja yá ngu.

⁴⁶ Y mi uadi bi 'ñedi'a, bi bøxa ja ra t'øhø pa bá apabi Ajuá rá Dada.

⁴⁷ Y ya mi 'mexuui ra pa'a ra motsa ya mi 'yo madetho ra ndehe, ha nura Jesu mi 'b̄utrit̄ho ja ra t'øhø sehe.

⁴⁸ Y bi hyanda yá nxadi gue ya xqui zabi'u de mi 'yonga ra motsa ngue'a mi tsedi ra b̄unthi ne himi hopi da 'ño. Y nurá hyax'a hamxuditho ra Jesu bi ma pa ri'nandi mi 'yotho mañá ja ra dehe, ne mi ma da tho'tshma yá nxadi.

⁴⁹ Pe yá nxadi bi hyandi mi 'yo mañá ja ra dehe ne xi bi mafi'u ngue'a mi hu yá m̄ui gue mi 'nara pite.

⁵⁰ Ri gatho'u bi hyandi ne xi mi tsu'u. Pe ra Jesu 'bestho bi zofa ne bi 'ñembi'u:

—¿Oguí tsuhú, go gueque, oguí tu ri m̄uihú!

⁵¹ Nepú bi bøxa ja ra motsa con gue'u ne 'bestho bi ntsaya ra b̄unthi, hangue yá nxadi xi bi 'yø nts'edi.

⁵² Himi pa'di'u te ma ts'edi mi h̄a, nixi xqui zoda yá mfeni hanja xqui japi da

xu ya thuhme, ngue'a xamá me yá coraso'u.

**Ra Jesu bi 'yøthe ya da'thi
nuni Genesare
(Mt. 14:34-36)**

⁵³ Nu mi 'rats'i'u pa ri'nandi bi zøni ja ra hai Genesare ne ja bi dät'ni yá motsa.

⁵⁴ Y ngu bi gai'u de ra motsa, ya ja'i 'bestho bi badi gue go mi gue'a ra Jesu.

⁵⁵ Nepu nu'ú bi dāma ma ja ya ngu gatho rá nthets'i nura hai'a pa bá tsi ya da'thi co yá 'bebo ne bi ts'its'i pa habu xqui t'øde mi 'bu ra Jesu.

⁵⁶ Y habwraza mi pa'a ja ya dānga hnini o ja ya t'uca hnini, ya ja'i mi tsi ya da'thi mi pegui ja ya 'ñu, ne ora mi thohni ra Jesu mi bantebi ya ja'i gue da hopa ya da'thi da dambabi masque hønse rá ñani rá he. Ne toraza mi thambabi, 'bestho mi ñani de yá hñeni.

**Hanja gra nts'oca ya ja'i
(Mt. 15:1-20)**

7 ¹ 'Raya fariseo ne 'raya xahnate de ra ley nú'u xqui 'ñehe de Jerusale bi munts'i ne bi ma bá c'a'tsa ra Jesu.

² Ne bi hyandi gue 'rayá nxadi ra Jesu bi ñuni nsinque xqui nxu'ye ngu yá nzai'u, hangue bi ñama'ñu'u.

³ (Ngue'a ya fariseo ne gatho ma'ra ya xodyo xi xqui nzai da nxu'ye ante da ñuni ngue'a njabu yá nzai ndu yá xita, y nu'bu hinda nxu'ye ngu yá nzai hinda ñuni.

⁴ Ne 'bu ora da menga tai'u, 'bu hinda nxu'ye hinda ñuni. Nehe mi ja ma'ra yá nzai nú'u xqui 'ñutui ndu yá xita: da xat'a yá ntsi, nuya 'bada ne nuya ts'øe dega bøjá, ne da me'tsa yá mfidi pa da gohi strá nt'axi. Ngue'a mi hu yá mui'u gue co nú'u ya t'øt'e mi øt'e da t'axca yá mfeni ja rá thandi Ajuá.)

⁵ Hangue nuya fariseo ne ya xahnate

de ra ley bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñemi:

—¿Hanja nuyá ri nxadi hingui øt'e ngu yá nzai ndu ma xitahu maya'bu? Nuyá ri ñuni masque hinxa nxu'ye.

⁶ Nu'bu ra Jesu bi dātuabi'u:

—Nu'ahu gyá yohmihu. Ra badi Isaia bi mā de gue'ahu maya'bu gue Ajuá bi 'ñena njaua:

Nuna hnininga ri nsundagui hønse dega noyatho, pe nuyá mfeni go bí 'yo yabu de gueque.

⁷ Nu'ú xøcambenigui pe hinte ri muui yá søcambeni, nguetho nu'u yá hmanda ri manda'u go yá hmandase, ne mañ'u gue go stá 'bepca'u.

⁸ Xi majuañi ngu bi mānga ra Isaia de gue'ahu, ngue'a nu'ahu xcá tsocuahú yá hmanda Ajuá pa go grí denbahú yá hmanda ndu ri xitahu. Nu'ahu nu'a ri 'befihu, hønse ra nsut'a 'bada ne ma'ra ya ntsi, y ma'ra ya t'øt'e de ra nt'axqui.

⁹ Nehe bi 'ñembabi'u:

—Guí hu ri muihu gue xá hño nú'a xcá tsocuahubu yá hmanda Ajuá pa go guí ø'tuahú yá nzai ndu ri xitahu.

¹⁰ Nura Moise bi 'ñena: “Umba ra t'equ'e'i ri dada ne ri nana ne gui su'u”, ne “nu'a t'ó'o da zanga rá dada o rá nana dá tho.”

¹¹ Pe nu'ahu guí eñhu gue xá hño to'o da xipa rá nana ne rá dada njaua: “Nuna ra boja ndí 'ra'ahu hmaha, nubya go ma ga umba Ajuá ngue'a ra Corbán.” (Ra Corbán rí bøni da 'ñena 'nara 'baha xa t'equ'e pa Ajuá.)

¹² Y njabu guí emfu ya ja'i gue ya hinte da umba yá dada ne yá nana, ne ya hinda su'u.

¹³ Njabu guí pumfrithohú nú'a bi mā Ajuá, ne hønse go guí ø'tuahú yá nzai ndu ri xitahu, y nehe njabu guí utua ri

batsihũ. Ne ndunthi ma'ra ya t'øt'e guí øthũ mahyegui ngu nuna.

14 Nu'bú ra Jesu bi yo zofo ra hmuntsja'i ma'na'qui ne bi ñembi'u:

—'Yødehũ guí gathohũ ne dá zo ri mfenihũ núna ma ga ma.

15 Nu'a cút'a ja rá ne ra ja'i hingo gue'a japi da nts'oqui, pe nú'a pøni de rá mfeni ha, go gue'a japi da nts'oqui.

16 Nu'a tó'o ja rá t'øde pa da 'yøde, dá 'yøde núna dí ma.

17 Nepũ bi 'uegue'a de ra hmuntsja'i, ne bi yat'a ja ra ngu nú'a xqui mihi, y nuni ja bi 'yambani sehe yá nxadi te rí bønga nú'a xqui xipa ya ja'i.

18 Nu'bú ra Jesu bi ñembabi'u:

—¿Ha gue ne'ahũ hinte ri fadhũ? ¿Ha hinguí pahũ gue hingue nú'a da zi ra ja'i go gue'a da japi da nts'oqui?

19 Ngue'a nú'a ts'i cút'atho ja rá mũi 'na, ne pøni ne hingui ts'ocua rá mfeni.

Njabũ bi m̄anga ra Jesu gue xá hño da ts'i gatho ya nzaqui.

20 Nepũ bi ñena:

—Nu'a ri japi da nts'ocũ ra ja'i, nú'ũ ya ts'omfeni beni.

21 Ngue'a de ja rá ts'omfeni 'na, ja bí ehni gatho nuya ya ts'ot'øt'e: ra nts'inga medinthati, ra nt'e'behña, ra nthote,

22 ra mfe, ra ts'onc'at'i, ra nts'o'mũi, ra nthate, ra nts'o'yo, ra nts'ante, ra nt'ets'i, ne nú'ũ to'o ri hyøcua nú'a te pe'tsa ma'na, ne nú'ũ hingui padi nda'a ra hño nda'a ra ñũ.

23 Gatho nuya ya ts'oqui bí ehe de yá ts'omfeni ya ja'i, ne go guehya japi da nts'oqui.

'Nara 'behña himrá me Israel bi gamfri ra Jesu
(Mt. 15:21-28)

24 Nepũ ra Jesu bi bøni de guehni ne bi ma ja ra hai guetbũ ra hnini Tiro ne Sidó. Ne ja bá cút'ini ja 'nara ngu, y himi ne to xa bađi hmaha, pe 'bestho bi fatho.

25 Ha guetbũ de guehni mi 'bãhni 'nara 'behña nú'a mi pe'tsa 'nará t'ixu gue mi pe'tsa 'nara ts'ondahi. Ne bi 'yøde gue xqui zøhni ra Jesu, hangue nu'á 'bestho bi ma bá c'a'tsi ne bi ndandiñahmu ja yá ua'a.

26 Nura 'behña'a himrá me Israel ngue'a mrá me Sirofenicia. Nu'á bi bantebi ra Jesu pa da 'yemba ra ts'ondahi nú'a mi pe'tsa rá t'ixu.

27 Pe ra Jesu bi ñembabi:

—'Met'o mahyoni ga ø'tua ra hño ya me Israel, ngue'a nu'bũ 'met'o ga ø'tua ra hño ya 'ra'ñoja'i ngu'i, nu'bũ ga nja ngu nú'a to'o hamba yá hñuni ya batsi pa da umba ya tsat'yo.

28 Nu'bú nú'a ra 'behña bi datuabi ne bi ñembi:

—Majuani nú'a guí ma Ndada, pe ya tsat'yo tømtho nja'ti de ra mexa pa da gũxa ya hangui nú'ũ da dagui de habũ ri ñuni ya batsi.

29 Nu'bú ra Jesu bi datuabi:

—Xcá thadi xá hño, hangue pengui, grí ma ri ngu ne bá nu ri t'ixu gue ya xa bønga ra ts'ondahi de gue'a.

30 Y nu mi zønga rá ngu nú'a ra 'behña, bi zadı rá t'ixu mi 'benga ja rá fidi ne ya xqui bønga ra ts'ondahi de gue'a.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara gogu

31 Nepũ ra Jesu bi ma de guehni habũ mi 'bũ guetbũ ra hnini Tiro, ne bi gat'a ja ra hnini Sidó ne bi thogui ja ra hai Decapoli pa bi yo menga ja ra ndehe Galilea.

32 Ne nuni ja bá ts'impani 'nara ñøhø mrá gogu ne mrá 'bane, y nú'ũ to'o mri zi'a bi bantebi ra Jesu da hñuxa rá 'yø ja gue'a pa da ñani.

33 Nu'bú ra Jesu bi gũca nú'a ra da'thi 'nambũ de ra hmuntsja'i, ne bi dint'ua yá dedo ja yá gu, nepũ bi zots'i yá dedo ne bi damba rá jane nú'a ra ñøhø.

34 Nepũ bi nøts'e pa mahets'i bi 'yenga rá nga'tsi ne bi ñembi:

—¡Efata! —nú'á ne da 'ñena: ¡Dá xogui ri gu ne ri ne!

³⁵ Y 'bestho bi xo yá gu ne bi za bi 'yøde xá hño, ne bi tuqui rá jane ne bi za bi ñá xá hño.

³⁶ Ha ra Jesu bi hñu'mba ra hñá ya ja'i gue hinto da xipi, pe nu'á ma'na bi ma bá 'yonga ra 'bede.

³⁷ Y ma'na xi mri 'yø ya ja'i ne bi 'ñena'á:

—Gatho nú'a øt'e xi xá hño, asta japi ya gogu da 'yøde, ne ya gone da ñá.

**Ra Jesu bi 'uinga thogui
goho 'mo ya ja'i
(Mt. 15:32-39)**

8 ¹ Ja nuya pa'á xi bi munts'a ndunthi ya ja'i ma'na'qui, ne mi otho te da zi'á, hangue ra Jesu bi zofo yá nxadi ne bi 'ñembabi:

² —Xi dí hueca nuya ya ja'i ngue'á ya xa 'mai hñu pa con gueque ne otho te da zi.

³ 'Bá ga pehni da ma yá ngu njabũtho co ra thuhu, xi'bá rí umba ra hødu má 'ñu ngue'á 'ra xqui 'ñehe de yabá.

⁴ Pe yá nxadi bi 'ñembabi:

—¿Hanja da za ga 'uiñhũ nuyá ya ja'i gue nuua habá dí 'bũhũ go ra mbonthi?

⁵ Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—¿Hangu ya thuhme guí hãhũ?

Nu'á bi ðatbi ne bi 'ñembi:

—Høñse yoto.

⁶ Nu'bú ra Jesu bi xipa ya ja'i da hñudi. Nepũ bi gu nú'á yoto ya thuhme ne bi umba njamãdi Ajuá rá Dada. Nepũ bi hyeque ne bi umba yá nxadi pa da xenbabi ya hmuntsja'i.

⁷ Nehe mi hã'á 'raya t'ũca huá ne bi umba ra Jesu. Nepũ nu'á bi 'yapa Ajuá da japi, ne bi xipa yá nxadi da umba ya ja'i ya zi xeca huá.

⁸ Y gatho ya ja'i bi ñuni asta xi bi niñá. Nepũ ya nxadi bi munts'a ya xeni nú'á bi bongui y bi ñuxa yoto ya 'bøts'e.

⁹ Ha mi ngu goho 'mo ya 'ñøhø nú'á bi ñuni, y nuya 'behñá ne ya bãtsi himbi ma 'mede. Nepũ ra Jesu bi 'ñedi'á.

¹⁰ Ne nu'á 'bestho bi bøxa ja ra motsa co yá nxadi ne bi 'rats'i bi ma ja ra hai Dalmanuta.

**Ya fariseo mi adi da t'utua 'nara
nt'udi dega milagro
(Mt. 16:1-4; Lc. 12:54-56)**

¹¹ Nepũ 'raya fariseo bi ma bá tsudi ra Jesu ne bi mudi bi xaxi, ne bi xipi gue da 'yøt'e pa da hnequi 'nara nt'udi de mahets'i pa da hyandi'á ua xi majuañi mrá 'mehni Ajuá.

¹² Nu'bú ra Jesu xi bi 'yenga 'nara nga'tsi ne bi 'ñena:

—¿Hanja nú'ahũ guí 'bũhũ mapaya guí ahũ ga øt'a 'nara nt'udi? Xi majuañi dí xi'ahũ gue nuga hinga u't'ahũ ni 'nara nt'udi.

¹³ Nu'bú nu'á 'bestho bi zohni'á ne bi yopa bøxa ja ra motsa pa bi ma ri'nandi ra ndehe.

**Ra nzoi de ya fariseo
(Mt. 16:5-12)**

¹⁴ Ha nuyá nxadi xqui pumfri da hñáxa 'raya thuhme, hønse 'natho mi hñá'á ja ra motsa.

¹⁵ Nepũ ra Jesu bi zofo'á ne bi 'ñembi:

—Jamahũ de yá nzoi ya fariseo ne rá nzoi ra Erode.

¹⁶ Nu'bú yá nxadi bi 'ñémse'á 'na ngu 'na:

—Nuní xicjũ njabũ ngue'á hindí hãhũ ra thuhme.

¹⁷ Pe ra Jesu bi batho te mi beñ'á ne bi 'ñembabi'á:

—¿Hanja guí 'ñémfũ gue otho ra thuhme? ¿Ha gue nsøctho'á oda ri mfenihũ? ¿Ha gue hingui tsoda ri mfenihũ de nú'á ra ts'edi dí pe'tsi? Xi xá me ri corasohũ.

¹⁸ Ja ri dahũ pe hinguí hanthũ, ne ja ri guhũ pe hinguí øhũ, nixi guí beñhũ nú'á stá øt'e co nú'á ya thuhme.

19 Xi nú'bu ndá xeni nú'u cút'a ya thuhme ne dá 'uinga cút'a 'mo ya ja'i, ¿hangu ya 'bòts'e gá xéca thuhme bi bongui xa?

Y nu'ú bi dadi bi 'ñena:

—'Ret'amayoho 'bòts'e.

20 Nepu bi 'ñena:

—Nehe xi nú'bu ndá xeni nú'u yoto ya thuhme ne dá 'uinga goho 'mo ya ja'i, ¿hangu ya 'bòts'e gá xéca thuhme bi bongui xa?

Y nu'ú bi 'ñena:

—Yoto 'bòts'e.

21 Nu'bu ra Jesu bi 'ñembi'u:

—¿Y ne njabu hinxá zoda ri mfenihu de nuna ra ts'edi dí hña?

**Ra Jesu bi 'yøthe 'nara
goda nuni Betsaida**

22 Nu'bu ra Jesu ne yá nxadi bi zøni ja ra hai Betsaida, ne ja guehni bá ts'impabi 'nara goda, y nú'u to'o bá tsi bi bantebi gue da hñuxa rá 'ye ja gue'a pa da ñani.

23 Nu'bu ra Jesu bi cahna ra goda pa bi gaca møte de ra hnini, ne bi go'tsuabi rá jini ya yá da, ne bi hñuxa yá 'ye ja gue'a, ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue ja te guí handi?

24 Y nu'á bi zøt'a yá da ne bi 'ñena:

—Dí handa ya ja'i di 'yo pe di hnequi ngu ya za.

25 Nu'bu ra Jesu bi yopa hñu'tsua yá 'ye ja yá da nú'a ra goda, ne nu'á bi ñani ne xi bi hyandi xá hño gatho.

26 Nepu ra Jesu bi mehni da ma rá ngu, ne bi hñacuabi gue hinda yut'a ja ra hnini pa hinda xipa ya ja'i de guehni.

**Ra Pedro bi ma gue ra Jesu go
gue'a ra Cristo**

(Mt. 16:13-20; Lc. 9:18-21)

27 'Mefa ra Jesu bi ma co yá nxadi ja ya t'uca hnini nú'u mi ja guetbu ra dahni Cesarea de Filipino. Y de má 'ñu nú'á bi 'yamba yá nxadi ne bi 'ñembi:

—¿Ha hingá øhu ya ja'i ma to'oguiga?

28 Nu'bu nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—'Ra ena gue go gue'e grá Xuua Xi'tsate, ma'ra ena grá badi Elía, ha nu ma'ra ena gue go gue'e 'na de nú'u ma'ra yá 'mehni Ajuá nú'u mi 'bui maya'bu.

29 Nu'bu ra Jesu bi 'yambi'u ne bi 'ñembi:

—Xi'ahu, ¿te guí mañhu de gueque?

Y ra Pedro bi dadi ne bi 'ñembi:

—Nu'i go gue'e grá Cristo xpá meñ'a'i Ajuá pa gui ndá.

30 Nu'bu ra Jesu bi hñu'mba ra hña gue hinda xipa ma'ra ya ja'i mi to'o'a.

Ra Jesu bi ma de rá du

(Mt. 16:21-28; Lc. 9:22-27)

31 Nepu ra Jesu bi mudi bi xipabi yá nxadi nú'a ma da t'øtuabi, ne bi 'ñembi'u:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i pe'tsi ma da sufri ndunthi. Ya ndaxjua ndá ne ya ndá gá macja ne ya xahnate de ra ley ma da utsa asta da hñu yá mui da hyo, pe rá hñupa da yopa nte de rá du.

32 Bi xipi'u co ya noya hinxá hñei, hangue ra Pedro bi guqui 'nambu ne bi mudi bi zui pa hinda 'yøt'e njabu.

33 Nu'bu ra Jesu bi mpunts'i ne bi hyanda gatho yá nxadi ne bi zui ra Pedro bi 'ñembi:

—'Uegue de gueque, nu'i guí hampa rá ts'edi ra Satá hangue guí xica njabu! Ngu'e'a nu'i hinguí ma ngu nú'a mangu Ajuá, nu'í guí øt'a nú'a go yá paha ya ja'i.

34 Nepu bi zohna yá nxadi ne ya ja'i ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'a tó'o da ne da dengagui, hinda za da 'yøt'e nú'a go rá paha sehe. Mahyoni da dengagui masque da tho ya nt'utsate ne ya 'betsa asta rá du.

35 Nu'a tó'o da ñanga rá te por hinda dengagui, nú'á ma da 'bedi rá te. Pe

nu'a tó'o da 'ñei pa da du po rá
ngueque ne po ra maça noya, nú'á da
za rá te pa nzantho.

36 ¿Te rá 'be da dahá 'nara ja'i 'bu da
me'tsa gatho ya hño de ra ximhai, y ne
da 'medi rá te? Otho.

37 Ngue'a ni 'na de nuya hño'u hinda
za da pøhøbi rá te.

38 Nu'a tó'o da gongagui ne da ntsa da
manga ma noya ja yá thandi ya
'yø'tats'oqui gá ja'i ne ya 'ñagamfri,
'mefa necagui ma ga ma gue hindí
padí'a nehe nu xcrá yopa pengaua.
Nura pa'a ma ga 'ño'be ya enxé, ne ga
hnequi co rá nsunda Ajuá ma Dada.

9¹ Nehe ra Jesu bi 'ñembabi'u:
—Xi majuañi dí xi'ahú, 'ra de
gue'ahú guí 'buhúua gri tethohú ma
gui hyanduahú rá ts'edi ra Ndá de
mahets'i sta 'ñehe.

Bi mpadi rá 'bai ra Jesu
(Mt. 17:1-13; Lc. 9:28-36)

2 Rá 'rato ma pa, ra Jesu bi zixa
ra Pedro, ra Cobo ne ra Xuua, ne bi
ma sehe'u ja 'nara t'øhø xá hñets'i. Y
ne de guehni ja bi mpadini rá 'bai ra
Jesu ja yá thandi'u.

3 Nurá he xi bi huexqui ne xi bi t'axqui
ngu ra tse, y jo'o ni 'nara meni nuua ja ra
ximhai da japi da t'axca 'nara he ngu'a.

4 Nepu de guehni nuyá nxadi bi
hyandi'u gue mi ñaui'a ndu ra Elía ne
ndu ra Moise nú'u myá 'mehni Ajuá.

5 Hangue nura Pedro bi 'ñembabi ra
Jesu:

—Ma Xahnate'i, ipøde xá hño ga
'buhúua! Xi'bu ga hocje hñu ya zi
ja'tsi, 'na pa gue'e, ma'na pa ra
Moise, ha nu ma'na pa ra Elía.

6 Nuya nxadi xi bi ntsu, hangue ra
Pedro ngu bi 'be rá mfeni ne himi pa
nú'a mi ma.

7 Nepu bi go'mi'u 'nara guui, ne de
guehni ja ra guui bi nt'øde 'nara noya
bi 'ñena:

—Nuna guehna ma hmāca T'u.
'Yøhú nú'a ma.

8 Y 'mefa ya nxadi bi hyandi gue
ya mi jo'oni nú'u ma'ra, hønse ra
Jesu mi 'baseni.

9 Y nu mi gai'u de ra t'øhø, ra
Jesu bi hñu'mba ra hñá nú'u hñu yá
nxadi, ne bi 'ñembi:

—Oto xqui ma gui xiphú de nú'a
xcá hyanthú asta hinda yopa nte de
rá du Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

10 Hangue nú'u hñu ya nxadi
hinto bi xipabi de nú'a xqui hyant'u.
Pe nu'ú mri 'ñámbi 'na ngu ma'na,
ne mi eñ'u:

—¿Te rí bønga nú'a ra noya bi 'ñena
gue asta hinda yopa nte'a de rá du?

11 Nu'bu nú'u bi 'yambabi'a ne bi
'ñembabi:

—¿Hanja enga ya xahnate de ra
ley gue 'met'o ma da 'ñehe ra Elía
nepu ja da 'ñehe ra Cristo nú'a rá
'mehni Ajuá pa da e da ndá?

12 Nu'bu nura Jesu bi dadi ne bi
'ñembabi'u:

—Haha, go rá mudi ma da 'ñehe
ra Elía pa da zofu ya ja'i da ñobri de
yá ts'oqui ja rá thandi Ajuá, nepu ja
da 'ñehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i. ¿Xi
te manga ja ra Maça T'ofu de Nú'a
To'o bi e bi Nja'i? Nu'a ma, ma gue
ma da tho ya uguí ne da t'utsa.

13 Pe de nú'a gá 'yangahú de ra Elía,
dí xi'ahú gue ya xa zøhø'a, y nuya ja'i
bi 'yø'tuabi nú'a go bi ne'u, ngu xa
nt'ofu ja ra Maça T'ofu njabu bi
t'ø'tuabi'a.

Ra Jesu bi 'yemba 'nara ts'ondahi
'nara ts'unt'u

(Mt. 17:14-21; Lc. 9:37-43)

14 Nu de ya xqui menc'u de ja ra
t'øhø y ya mi ma da zøhø habu mi 'bui
nú'u ma'ra ya nxadi, bi hyanda 'nara
danga hmuntsja'i xqui got'atho nú'u
ma'ra ya nxadi, ne mi 'bahuini ya
xahnate de ra ley mri ntsanoyau'u.

15 Ha nu mi hyanda ya ja'i bi zonga ra
Jesu, himi padí te da beñ'u, ne bi
nest'íhi bi ma bá zengua.

16 Ha nura Jesu bi 'yambabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—¿Te ma noya nguí mañhũ con guehyũ?

17 Nepũ 'nara ja'i nú'á mi 'ba ja ra hmuntsja'i bi dadi ne bi 'ñena:

—Ma Xahnate'i, dra zin'aua 'nama t'ũ pe'tsa 'nara ts'ondahi xa japi xa ngone.

18 Y nura ora da 'ñámababi ri japi da dagui haburaza, ne asta ri gust'a yá ts'i ne ents'a ra fũgui ja rá ne, y ya xi xa papa rá mui. Ya stá xipa ri nxadi pa da 'yembahmũ nura ts'ondahi'á, pe nuyũ hinxa za xa 'yembabi.

19 Nu'bú nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—¿Gyá 'ñagamfrihu! ¿Asta ha'mũ gui camfrihu? ¿Asta ha'mũ ma ga tse't'a ri 'mũihu? Bá tsincahuua nú'á ra ts'unt'ũ.

20 Nu'bú nu'ú bi zi'tsuabi nú'á ra ts'unt'ũ, ha nura ts'ondahi nu mi hyanda ra Jesu mi 'bahni, bi japa nú'á ra ts'unt'ũ bi dagui ne mi tani ne mi ents'a ra fũgui ja rá ne.

21 Nu'bú ra Jesu bi 'yamba rá dada nú'á ra ts'unt'ũ ne bi 'ñembi:

—¿Hangu pe'tsi de xa mudi njani? Ha nu'á bi 'ñena:

—Desde mi notsi ya mi njani.

22 Ndunthi ya 'mi'qui ra ts'ondahi hõt'a ja ra tsibi o ja ya mothe pa da hyo hmahã. Hangu'e 'bũ da za te gui 'yø'tuahmã, huegahe gui faxcahe.

23 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'i guí ena: 'Bũ da za. 'Bũ ja ri jamfri hã, gatho da za.

24 Nu'bú rá dada nú'á ra ts'unt'ũ bi dadi nts'edi ne bi 'ñena:

—¿Dí camfri, pe faxcagui pa ma'na ga camfri!

25 Nu'bú ra Jesu bi hyandi gue ra hmuntsja'i mi 'yo rí ts'l'mi'á, hangu'e nu'á 'bestho bi 'ñembabi ra ts'ondahi:

—Nú'i ts'ondahi go xcá japi xa ngone ne xa ngogu nuna ts'unt'ũ, pe

nubyá nuga dí 'bep'a'i gui pøni de guehni ne hinhya'mũ gui yopa cõt'a ma'na'qui.

26 Nepũ nú'á ra ts'ondahi bi mafi, ha nú'á ra ts'unt'ũ bi 'ñámba ra nduse ma'na'qui, y ra ora'á bi bonga ra ts'ondahi. Ha nú'á ra ts'unt'ũ mi 'beni 'ñena xqui du. Ne ndunthi ya ja'i bi 'ñena gue xqui du.

27 Pe ra Jesu bi mipa rá 'ye pa bi gats'i'á, nepũ nura ts'unt'ũ 'bestho bi 'mai.

28 Y nu mi yut'a ra Jesu ja ra ngu nú'á xqui mihi, yá nxadi bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja himbi za dá eñhe nú'á ra ts'ondahi?

29 Nu'bú nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—Ya ts'ondahi ngu nú'á dá enibya, nu'ú da za da 'yeni 'na, pe mahyoni da ayuna 'na ne da 'yapabi Ajuã con gatho rá mui.

Ra Jesu bi yopa mã de rá du

(Mt. 17:22-23; Lc. 9:43-45)

30 Nepũ nu'ú bi bøni de guehni, bi gat'i ja ra hai Galilea, y ra Jesu himi ne to xa badi ua mi 'yoni,

31 ngue'á mi xahna yá nxadi, mi embabi'ũ:

—Nú'á To'o bi e bi Nja'i ma da t'ent'ua ja yá 'ye ya ja'i, ha nu'ú ma da hyo, pe rá hñupa ma da yopa nte de rá du.

32 Pe nuyá nxadi himbi badi te mri bonga nuya noya bi xipabi'ũ, ne mi tsu da 'yambabi.

Nú'á to'o ma'na ma da nja rá nsu

(Mt. 18:1-5; Lc. 9:46-48)

33 Nepũ bi yopa mengui'ũ pa Ncapernau ne bi yut'i mbo ja ra ngu nú'á xqui mihi. Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—¿Te rá 'be nguí mañhũ má 'ñu?

34 Pe nu'ú hinte bi dadi, ngue'á de má 'ñu mi ntsanoyase'ũ ne mri 'ñámabi to'o 'na de gue'ũ da ua'á da mã.

35 Nu'bu ra Jesu bi hñudi ne bi zofo nú'u 'ret'amayoho yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Nu'a tó'lo da ne da ndangui, osta ma da 'ñets'i. Nu'a da 'yot'e, dá mēpa nú'u ma'ra.

36 Nepu bi 'ba'ma 'nara zi batsi madetho de yá nxadi, nepu bi dets'i ne bi 'ñembabi'u:

37 —Nu'a tó'lo da umba ntsaya de ja ma thuhu 'nara zi batsi ngu núna drí dets'i, ja ra uenda go 'raca ntsaya. Y nu'a tó'lo 'raca ntsaya, ja ra uenda go umba ntsaya Ajuá ma Dada nú'a to'lo bá pencaguiua.

Nu'u tó'lo hingui utsaguihu, go gue'u 'bui con guecju

(Lc. 9:49-50; Mt. 10:42)

38 Nu'bu ra Xuua bi 'ñemi:

—Ma Xahnate'i, stá hanthe 'nara ja'i gue de ri thuhu mi engu ya ts'ondahi, y nuje dá hacuahe gue ya hinda 'yot'a njabu, ngue'a nura ja'i'a hingui 'yo 'nadbú con guecju.

39 Pe ra Jesu bi dadi:

—Oguí hacuahú, ngue'a nu'a tó'lo da 'yot'a 'nara nt'udi de ma thuhuga, nu'a hinga 'bestho ma da pata rá mfeni nixi da ñama'ñu de gueque.

40 Ngue'a nú'u hingui utsaguihu, go gue'u 'bui con guecju.

41 Ha nu'a tó'lo da 'ra'ahu mađi ts'u ra zi dehe de ja ma thuhu ngue'a guí tengahu, nura ja'i'a ma da hñanga rá thaha.

Ra Jesu bi ma gue ga nsuhú pa hinga othu ya ts'oqui

(Mt. 18:6-9; Lc. 17:1-2)

42 Nu'a tó'lo da ts'ocua rá mfeni 'na de gue nuya ya zi batsi xa gamfrigui, nú'a ra ja'i'a ma'na xá hño da ts'utua ja rá 'yuga 'nara do strá hñu ne dra thot'a ja ra ndehe.

43 Nu'bu 'nari 'ye ja'a'i gui 'yot'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hyequi, ngue'a ma'na xá hño gui cut'a habu bí ja ra te

pa nzantho co 'nada ri 'ye, que di ja yoho ri 'ye ne gui ma ja ra nidu habu hinhya'mu ma da huet'a ra tsibi.

44 Y nuni ja bí 'buhni nehe ya zu'ue nú'u da zipa yá ngó nú'u to'lo da zónini, ne bí zó ra tsibi pa nzantho.

45 Ha nu'bu 'nari ua ja'a'i gui 'yot'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hyequi, ngue'a ma'na xá hño gui cut'a habu bí ja ra te pa nzantho co 'nada ri ua, que di ja yoho ri ua ne gui ma ja ra nidu habu hinhya'mu ma da huet'a ra tsibi.

46 Y nuni ja bí 'buhni nehe ya zu'ue nú'u da zipa yá ngó nú'u to'lo da zónini, ne bí zó ra tsibi pa nzantho.

47 Ha nu'bu 'nari da ja'a'i gui 'yot'a 'nara ts'oqui, ma'na xá hño hñai, ngue'a ma'na xá hño gui cut'a habu bí manda Ajuá co 'nada ri da, que di ja yoho ri da ne gui ma ja ra nidu habu hinhya'mu ma da huet'a ra tsibi.

48 Y nuni ja bí 'buhni nehe ya zu'ue nú'u da zipa yá ngó nú'u to'lo da zónini, ne bí zó ra tsibi pa nzantho.

49 Ngue'a gatho'ihu mahyoni gui tsethu ya ts'othogui ne hingui 'yothu nú'a go ri hnesehu, pa njabu gui pónhu xá hño ja rá thandi Ajuá. Ma gui njahu nehe ngu ya 'baha nú'u t'umbabi Ajuá, nú'ú pe'tsi da dá ja ra tsibi pa da hogui ne t'u'tsua ra u.

50 Xá hño ra u, pe nu'bu ya da 'be rá hño, ¿hanja da za da cuqui? Hingui tsa. Nu'ahu njahu ngu ra hoga u, 'yothu xá hño, ne 'buhu co 'nara hoga'mui 'na ngu 'na.

Ra Jesu bi ma de ra nxuni

(Mt. 19:1-12; Lc. 16:18)

10 ¹ Nepu ra Jesu bi bonga de Ncapernau, ne bi 'ño ja ra hai Judea ne ja ra hai ri'nandi ra dathe Jordá. Y nehe ja guehni bi munts'ni ndunthi ya ja'i, ne ra Jesu bi mudi bi xahni ngu mrá nzai'a.

² Nu'bu bi jonga 'raya fariseo pa da xaxi, hangue bi 'yamba 'nara nt'ani bi 'ñembabi:

—¿Ha gue ja ra nsequi da hyepu rá 'behñá 'nara 'ñøhø?

³ Nu'bu' ra Jesu bi 'yambabi'u nehe, ne bi 'ñembabi:

—Xi ra Moise, ¿te bi xi'ahu de gue'a?

⁴ Y ya fariseo bi dadi ne bi 'ñena:

—Nura Moise bi unga nsequi gue da thoca 'nara t'ofu dega nxuni, ne njabu ha, da za da nxungüi rá 'behñá 'nara 'ñøhø.

⁵ Nu'bu' ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nura Moise bi unga nsequi gue da t'ot'a njabu ngue'a nu'ahu xi xa megui ri corasohu.

⁶ Pe desde rá müdi himi njabu, ngue'a ra Maça T'ofu ena gue Ajuá “bi hyoca ra 'ñøhø ne ra 'behñá”.

⁷ “Hangué 'nara 'ñøhø da zopu rá dada ne rá nana pa go da 'muhui rá 'behñá, ⁸ y de ri yoho, ya da 'natho.” Njabu manga ra Maça T'ofu. Hangué nú'a ra 'ñøhø ne nú'a ra 'behñá ya ri 'natho, hingue ri yoho.

⁹ Hangué nú'u xa pehna Ajuá, ni 'nara ja'i hinda za da 'ueque'u.

¹⁰ Y nu mi menci'u pa ja ra ngu habu xqui mihi, yá nxadi ra Jesu bi 'yambi'u nehe de ra nxuni.

¹¹ Hangué nu'á bi 'ñembabi'u:

—Nu'á tó'o da hyepu rá 'behñá ne da nthatui ma'na, ya bi 'yot'a 'nara ts'oqui ngue'a xa hyepu nú'a rá müdi 'behñá xa nthatui.

¹² Ha nu'bu' 'nara 'behñá da hyepu rá dame ne da nthatui ma'na ra 'ñøhø, ya bi 'yot'a 'nara ts'oqui ngue'a xa hyepu nú'a rá müdi dame xa nthatui.

Ra Jesu bi japa ya batsi

(Mt. 19:13-15; Lc. 18:15-17)

¹³ Mefa, bi ts'i'tsua ya batsi ra Jesu pa da hñuxa rá 'ye ja gue'u pa da japi. Pe nuyá nxadi bi müdi bi guui nú'u to'o mri zi ya batsi.

¹⁴ Pe nu mi hyanda ra Jesu gue mi øt'a njabu yá nxadi, nu'á bi bø rá cue ne bi 'ñembabi'u:

—Oguí haçuahu ya zi batsi da 'ñe da zucagui, ngue'a nu'u tó'o da 'müi ja rá hmanda Ajuá, mahyoni da nja ngu nuya ya zi batsi.

¹⁵ Xi majuani dí xi'ahu, nu'a tó'o hinda nja ngu 'nara zi batsi pa da 'müi ja rá hmanda Ajuá, hinda za da yat'a ja rá hmanda Ajuá.

¹⁶ Nepu ra Jesu bi dexa ya zi batsi ne bi hñuxa yá 'ye ja gue'u ne bi 'yapabi Ajuá rá Dada da japi'u.

'Nara basja'i mrá rico

bi ñqui ra Jesu

(Mt. 19:16-30; Lc. 18:18-30)

¹⁷ Y de ya mi 'ba'ñu ra Jesu, bi zøhø 'nara 'ñøhø mbra nest'ihí, ne bi ndandiñahmu ja yá ua'a ne bi 'ñembabi:

—Nu'i Xahnate, 'nagra hoja'i, ¿te 'be da za ga øt'e pa da za ga tsu ra te pa nzantho?

¹⁸ Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí engagui drá hoja'i? Høñse 'natho to'o ra hoja'i, y nú'a go gue'a Ajuá.

¹⁹ Ya guí padi nda'u gue'u ya hmanda: “Oxqui ntsinga medinthati, oxqui hñote, oxqui mpe, oxqui ju'tsua ya nc'uamba ri miqu'eiu, oxqui hat'a ri miqu'eiu, umba ra t'equ'eí ri dada ne ri nana ne su'u.”

²⁰ Nu'bu' nú'a ra 'ñøhø bi dadi ne bi 'ñena:

—Xahnate, gathu nuya hmandaya stá øt'e desde stá mbatsi.

²¹ Nu'bu' ra Jesu bi hyandi dega hmate ne bi 'ñembabi:

—'Natho nú'a grí 'bedi gui 'yot'e. Guí ma gui pa gathu nú'a guí pe'tsi ne gui hyecuabi ya hyoya. Njabu ha, da za guí hñanga ya hoga hño de mahets'i. Nepu guí ehe gui tengagui ne gui tseta gathu nú'a da 'ñe'a'i asta ri du.

²² Pe nu mi 'yøde'a nú'u ya noya bi xipa ra Jesu, xi bi du rá müi y bi ma njabu co ra dumüi, ngue'a xi mrá rico.

²³ Nu'bu' ra Jesu bi mpants'i ne bi hyanda yá nxadi, nepu bi ñembabi'u:

—Xi rá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuá!

²⁴ Ha nuyá nxadi himi pađi te da beni de nú'a xqui mañ'a. Hangue nu'á bi yopa xipa ma'na'qui ne bi ñembi:

—Ma zi t'u'ihu, xi rá hñei da yut'a ja rá hmanda Ajuá nú'u to'o hu yá mui gue co nú'a te pe'tsi ma da mpøhø!

²⁵ Ma'na hinxá hñei da thogui 'nara cameyo ja rá gu 'nara 'yofri que 'nara rico da yut'a ja rá hmanda Ajuá.

²⁶ Hangue nuyá nxadi'a ma'na himi pađi te da beni, ne mri ñémababi 'na ngu ma'na:

—Nu'bu njabu, ¿to'o ja da za da mpøhø?

²⁷ Nu'bu' ra Jesu bi nhyandui'u ne bi ñembi:

—Ya ja'i hingui tsa da mpøhø she, pe co rá mfsats'i Ajuá ha, ngue'a pa Ajuá hinte rá hñei.

²⁸ Nepu de gue'a bi dađi ra Pedro ne bi ñembabi:

—Nuje stá tsohebu gatho nú'a te ndí pe'tshe pa dá ten'ahé.

²⁹ Nu'bu' ra Jesu bi dađi ne bi ñembabi'u:

—Xi majuani dí xi'ahu, nu'u tó'o da zogui yá ngu, yá cu, yá nju, yá dada, yá nana, yá batsi, ne yá hai po rá ngueque ne po rá ngue ra maça noya,

³⁰ nu'á ma da hñanga nú'ya mapaya 'na nthebe de nú'a te xa zogui, ngu yá ngu, yá cu, yá nju, yá nana, yá batsi, yá hai, masque co ndunthi ra nt'utsate, y nepu rá ñoho ra 'mui ma da hñanga 'nara hoga te pa nzantho.

³¹ Pe nu'u tó'o ya danguibya, nura pa'a ma da notsi'u, ha nu'u tó'o ya notsi'bya, nura pa'a ma da ndangui'u.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du

(Mt. 20:17-19; Lc. 18:31-34)

³² Nura Jesu bi ne ra 'ñu co yá nxadi pa bi ma Jerusale. Y nú'á go bi

'met'o'a de gue'u, y nu'á himi pađi te da beni de gue'a. Hangue nu'á ngu mi tsu, ne mri 'befatho de gue'a.

Nepu nura Jesu bi 'ueca 'nambu nú'u 'ret'amayoho yá nxadi pa bi yopa xipabi gatho nú'a mi ma da thogui'a.

³³ Ne bi ñembabi'u:

—Nubya drá maha Jerusale, ne dí ne ga 'ra'ahu nt'øde de Nú'a To'o bi e bi Nja'i. Nú'á ma dra da de guehni ja yá 'ye ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, ne nu'á ma da 'ye'mbi da hyo, ne ma da 'yent'uabi ja yá 'ye nú'u hingyá xodyo pa da hyo'a.

³⁴ Nu'á ma da 'yø'tua ra buhla ne da na'mbi ne da zots'i, nepu ja da hyo'a. Pe rá hñupa ma da yopa nte de rá du.

Ra Cobo ne ra Xuua

bi 'yadi 'nara favo

(Mt. 20:20-28)

³⁵ Nepu nura Cobo ne ra Xuua nú'u yá t'u ra Sebedeo bi joni ja ra Jesu ne bi ñembabi:

—Ma zi Xahnate'ihe, dí ne gui øtcahe ra mate gui 'racje nú'a ma ga a'a'ihe.

³⁶ Nu'bu' nu'á bi datuabi'u ne bi ñembabi:

—¿Te rá 'be guí ne ga ø't'ahu?

³⁷ Y nu'á bi 'ñena:

—Dí nehe ga hudihe 'na ja ri 'ñei, 'na ja ri ngaha, nu xcrí hñudi ja ri hudi de ri ts'utbi.

³⁸ Pe ra Jesu bi ñembabi'u:

—Nixi hinguí pahu nú'a guí ahú. 'Bu guí ahú njabu, ¿ha guí hanthu gui tsethu ya ts'othogui ngu nú'u ma ga thoguiga, ne gui tsethu ya ugui ngu nú'u ma ga tsetca?

³⁹ Ha nu'á bi dađi ne bi ñembabi:

—Haha, ga tsethe.

Nu'bu' ra Jesu bi ñembabi'u:

—Majuani ma gui tsethu ya ts'othogui ne ma gui tsethu ya ugui ngu nú'u ma ga tsetca.

⁴⁰ Pe nuga hingo ma ga huancá to'o ma da hñudi ja ma 'ñei ne ja ma

ngah̄a. Numa Dada go gue'a p̄adi to'o ma da h̄ñudini.

41 Pe nu mi 'yøde nú'ú má 'ret'a ya nxadi gue ra Cobo ne ra Xuua mi adi da h̄ñuhui ra Jesu, nu'ú bi b̄ø yá cue ngue'a hanja go mi adi da h̄ñuhni'ú.

42 Nu'bú ra Jesu bi zohna yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Guí pah̄a xá h̄ño gue nuya d̄anga nd̄a de guecua ja ra ximhai ri manda gatho yá hnini, ne nú'a go da mañ'ú go gue'a da t'øt'e.

43 Pe nu'ahú oxqui ma gui 'yøth̄u njab̄u. 'B̄u 'na de gue'ah̄u guí ne gui nd̄anguih̄u, mahyoni go gui p̄eph̄u nuȳu ma'ra.

44 Ne nu'b̄u 'na de gue'ah̄u guí ne gui nd̄ah̄u de nuȳu ma'ra, mahyoni go gui 'megoh̄u.

45 Nú'a To'o bi e bi Nj̄a'i, nu'á hinxpá 'ñehe pa go da 'b̄epabi, nu'á xpá 'ñehe pa go da 'm̄ego ne pa da unga rá te pa da gu'tua gatho yá ts'oqui ya ja'i.

Ra Jesu bi 'yøthe ra Bartimeo mrá goda

(Mt. 20:29-34; Lc. 18:35-43)

46 Nep̄u ra Jesu bi z̄onga Jericó co yá nxadi, ne 'bestho bi b̄øni de guehni ne bi deni 'nara hmuntsja'i. Y nuni ja ra ñ̄anga 'ñu mi huhni 'nara goda mrá thuhu ra Bartimeo mrá t'ú ra Timeo, mi huhni mi peti.

47 Y nu mi 'yøde gue go mi gue'a ra Jesu me Nasare nú'a ya mi ma da thohni, nu'bú nu'á bi m̄adi bi mafi ne bi 'ñena:

—iNu'i Jesu, rá T'ú'i ndu ra nd̄a Davi, huegagui!

48 Pe ndunthi ya ja'i bi z̄ui ne bi 'ñembabi da go'ta rá ne. Pe nu'á ma'na xi mi mafi nts'edi mi ena:

—iNu'i rá T'ú'i ndu ra nd̄a Davi, huegagui!

49 Mi 'yøde ra Jesu 'bestho bi 'mai, ne bi mehni to da tsimpa nú'a ra goda. Y nu'ú bá ma'ti'a ne bi 'ñembabi:

—'Bai bá ehe, oguí tu ri m̄ui, bí t̄øp'a'i 'na.

50 Nu'bú nu'á 'bestho bi h̄ñaca rá pat'i ne bi d̄ama 'mai bi ma bá tsu ra Jesu.

51 Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Te 'be guí ne ga øt'a'i?

Ha nura goda bi d̄adi ne bi 'ñembabi:

—Ma Xahnate'i, dí ne ga yopa handi ma'na'qui.

52 Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Grí ma, co ri jamfri ya xcá ñ̄ani.

Y 'bestho ra ora'a bi za bi hyandi, ne bi d̄ena ra Jesu.

Ra Jesu bi ȳat'a Jerusale

(Mt. 21:1-11; Lc. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

11 1 Ra Jesu ne yá nxadi ya mi ma da z̄onga Jerusale, ne mi 'yo guetb̄u de Betfage ne Betania, nehe guetb̄u ra t'øh̄ø 'bo Olivo, hangue ra Jesu bi mehna yoho yá nxadi pa da 'met'o, 2 ne bi 'ñembabi'ú:

—Grí maha ja nuni ra t'úca hnini bí jani, ne nu xcrí ts̄ønh̄uni gui ts̄uh̄u 'nara zi burru di th̄at'i nú'a hinto xa t̄øguetho. Bá xo'th̄u ne bá tsincah̄uua.

3 Ha nu'b̄u to'o da 'yañ'ah̄u ne da 'ñeñ'ah̄u hanja guí øth̄u njab̄u, 'ñembabih̄u: “Ra zi Hmu bí honi, nep̄u 'mefa ma ga yopa tsin'ahe ma'na'qui,” gui 'ñembabih̄u njab̄u.

4 Nu'bú nú'ú yoho yá nxadi bi ma ja nú'a ra t'úca hnini, ne ja bá ts̄uhni 'nara zi burru mi th̄at'a m̄øte ja 'nara gosthi ja rá hyo ra 'ñu, ne bá xo'ti'ú.

5 Y mi 'bahni 'raya ja'i bi 'ñembabi'ú: —¿Te gui japh̄u nú'a ra burru guí xo'th̄u?

6 Ha nuya nxadi bi d̄adi ngu xqui xipa ra Jesu, hangue nú'ú ya ja'i bi hyopi bi zits'i.

7 Nep̄u nu'ú bá tsimpa ra Jesu nú'a ra burru, y bi h̄ñaca yá pat'i'ú pa bi xi'tsua ra burru pa bi t̄øgue'a.

8 Nepu ra hmuntsja'i bi hñaca yá pat'i pa bi mØ ja ra 'ñu, ha nu ma'ra mi toca ya 'yeza pa mi pØgue nehe ja ra 'ñu.

9 Y nú'u to'o mri 'befa ne mri 'bet'o mi thØ ya hmafi mi ena:

—¡Xá nsunda núni xpá mencahu Ajuá! ¡Ajuá da japni!

10 ¡Ajuá da japni núni ma da ndá! Nuni go guehni ra ndá xqui hñá'tuabi ndu ma dadahu ra ndá Davi. ¡Xá nsunda Ajuá bí 'bui mahets'i!

11 Nepu ra Jesu bi yut'a Jerusale ne gá yut'a ja ra ndanija, ne bi hyanda xá hño gatho nú'a mi jani mbo ra ndanija. Y coñ'a ya bi nde, nu'á bi bøni de guehni bi ma Betania co nú'u 'ret'amayoho yá nxadi.

Ra Jesu bi zui 'nara 'bai gá igo

(Mt. 21:18-19)

12 Y rá hyax'a ra Jesu ne yá nxadi bi bønga de Betania, y de má 'ñu bi zu ra thuhu'a.

13 Ne dega yabu bi hyanda 'nara 'bai gá igo mi c'amtho, hangue bi ma bá c'a'tshma ua mi tØ yá igo. Pe nu mi zØnini hinte bi zadi, mi 'ra'ta yá xi ngue'a mri 'betho da nØgue.

14 Hangue ra Jesu bi 'ñembabi ra 'bai gá igo:

—Hinhya'mu ma da yopa nØgue ri igo.

Ha yá nxadi bi 'yØde nú'a bi ma.

Ra Jesu bi 'yenga nú'u mri mpa mbo ra ndanija

(Mt. 21:12-17; Lc. 19:45-48; Jn. 2:13-22)

15 Nepu bi yopa zØñ'u Jerusale, y ra Jesu bi yopa yut'a ja ra ndanija ne bi mudi bi 'yenga gatho nú'u mi 'buhni mri mpa ne mri ntai mbo ra nija. Bi punts'ua yá mexa nú'u ya mpatboja ne yá thuhni nú'u to'o mi pa ya domitsu.

16 Ne ya himbi hopi to bi thoguini pa da hñaxa ya t'Øt'e.

17 Nepu nu'á bi xipabi ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—¿Ha hinguí pahu gue xa nt'ofojá ra Maça T'ofone ena: “Numa ngurá thuhra ra ngu dega nsadi pagatho ya hnini”? Hanu'ahú go xcá 'yØt'athohu ra ngu dega mfe.

18 Nu'bú ya xahnate de ra ley ne ya ndá gá macja bi 'yØde nú'a bi mangua ra Jesu, hangue nu'ú bi 'ñu'ti pa da hyohma'a, ngue'a mi tsu'u da hñanba yá nsu, ngue'a gatho ya ja'i xi mri ho nú'u ya noya mi udi'a.

19 Hanu mi put'a ra nde, ra Jesu ne yá nxadi bi bønga de guehni Jerusale.

Ra 'bai gá igo bi 'yot'i

(Mt. 21:20-22)

20 Hanurá hyax'a de mi xudi bi thoguini ma'na'qui habu mi 'bai nú'a ra igo xqui zu ra Jesu, ne bi hyandi'u gue ya xqui 'yot'i gatho, asta yá 'yu.

21 Ra ora'a ra Pedro bi bengá nú'u ya noya xqui mangua ra Jesu, ne bi 'ñembabi'a:

—Ma Xahnate'i, handi, nuna 'bai gá igo gá xipi gue ya hinhya'mu ma da yopa nØgue yá igo, ya xa 'yot'i.

22 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Camfrihu Ajuá.

23 Xi majugani dí xi'ahu gue 'bu to'o jandunthi rá jamfri ne hinda dahu, da za da 'ñembabi nuna ra t'ØhØ gue da mponi dí ma ja ra ndehe, ne da njabu ngu nú'a da 'yadi.

24 Hangue nuga dí xi'ahu gue nu'a gatho gui 'yaphu Ajuá ra Dada, camfrihu gue nu'á xa 'yØt'ahu ri t'adihu, y nú'a gui 'yaphu da 'ra'ahu.

25 Pe ora gui 'yaphu'a, 'bu to xa 'yØt'ahu 'nara nts'o'mui, pumbahu, pa njabu Ajuá ra Dada bí 'bui mahets'i da pun'a ri ts'oquihu nehe nú'a xcá 'yØthu.

26 Ngue'a nu'bu hinguí pumbahu nú'u to'o xa 'yØt'ahu 'nara nts'o'mui, Ajuá ra Dada bí 'bui mahets'i hinda pun'a ri ts'oquihu nehe.

**Bi t'ambabi ra Jesu te ma
nsequi mi ha**

(Mt. 21:23-27; Lc. 20:1-8)

27 Nepu bi yopa mengui'u pa
Jerusale, y ra Jesu bi yopa yut'a ja ra
ndanija, ne bi joni habu mi 'bai'a ya
nda ga macja ne ya xahnate de ra ley
ne ya ndaxjua nda.

28 Nepu nu'ú bi 'yambabi ne bi
'ñembabi:

—¿To'o rá hmanda'a pa gui 'yot'a
nuya ya t'ot'eya? ¿O to'o xa 'ra'a
nsequi?

29 Ha nura Jesu bi dadi ne bi
'ñembabi'u:

—Dí ne ga an'ahu 'nara nt'ani
nehe. Nu'bu gui xicaguihu, necagui
ga xi'ahu to'o rá hmanda'a pa dá ot'a
njabu.

30 ¿Xi to'o bi hñuxa ra Xuua pa bi
nxi'tsate? ¿Ha gue Ajuá o ya ja'i?

31 Nu'bu nu'ú mri 'ñémse 'na ngu
ma'na:

—Nu'bu ga emfu gue go Ajuá bi
hñuxa ra Xuua, nu'bu nuní da 'ñenju
gue hanja hindá camfrihu nú'a mi
mañ'a.

32 Ha nu'bu ga emfu gue go ya ja'i xa
hñuts'i, xi'bu da bø rá cue ra hnini.

Mi mañ'u njabu ngue'a mi tsu ya
ja'i, ngue'a gathu' mi ena gue nura
Xuua go mi gue'a 'nará 'mehni Ajuá.

33 Hangué nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi
ra Jesu:

—Hina hindí pahe.

Nu'bu ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Nu'bu nixi gueque hinga xi'ahu
nehe to'o rá hmanda pa dá ot'a
njabu.

Ra 'bede de ya ts'omefi

(Mt. 21:33-46; Lc. 20:9-19)

12 1 Ra Jesu bi sigui bi ñaui ya
nda ga macja ne ya xahnate
de ra ley ne ya ndaxjua nda, ne bi
mudi bi xipa 'raya 'bede, ne bi
'ñembabi:

—'Nara pa 'nara 'ñøhø bi gaxa
'raya 'bai gá obxi, ne bi guts'i xá
hño. Ne bi hyoqui habu da sit'a ra
ngui gá obxi nú'a da the'mi, ne bi
hyoca 'nara nthø'ma uá'obxi xi rá
hñets'i.

Nepu nú'a ra uá'obxi'a bi umba
nhyandi 'raya ja'i, ha nú'a ra me
uá'obxi bi bøni bi ma yabu ya hai.
2 Ha nu mi zøhø ra pa de ya xqui da
ya obxi, ra me uá'obxi bi mehna 'nara
'bego pa ma da c'a'tsa nú'u to mi ha
nhyandi ra uá'obxi pa da hyeca nú'a
ra sofo ya xqui gats'i.

3 Pe nú'u to'o mi ha nhyandi ra
uá'obxi bi gu nú'a ra 'bego bi na'mbi
ne bi co'tsi bi mengui, hinte bi umbabi
de ra sofo.

4 Nu'bu nura me uá'obxi bi mehna
ma'na rá 'bego, pe nú'u ya hyanthuáhi
bi mfats'i bi tedo nú'a ra 'bego asta bi
zemba rá ñaxu, ne bi xipa ndunthi ya
ts'onoya, ne himbi umba nú'a mri
'ñepabi rá hmu.

5 Nepu ra me uá'obxi bi yopa mehna
ma'na rá 'bego, pe nú'u ya hyanthuáhi
bi gu nú'a ra 'bego ne bi hyo. Nepu
'mefa ra me uá'obxi bi mehna má
ndunthi ya 'bego. Pe 'ra de gue'u bi
hna'mbabi, ha nu ma'ra bi tho.

6 Y ya xi rá ngats'i bi mense rá
hmáca 'ra t'u, ne bi 'ñena: “Nuga dí
padi gue nu'bu ga pense ma t'u, nuya
hyanthuáhi ma da me'tsua ra t'equ'ei.”

7 Pe nu mi hyanda ya hyanthuáhi gue
bi zonga rá t'u ra me uá'obxi, nu'ú bi
'ñu'ti ne bi 'ñémse'u: “Go guehni ma
da gohui yá hai rá dada. Pe ma ga
hohu pa njabu go da gocju ya hai.”

8 Hangué nu'ú bi gumpa rá t'u nú'a ra
me uá'obxi bi hyo'u ne bá fota møte
de ra uá'obxi.

9 ¿Pe te guí beñhu ma da 'yot'a
nú'a ra me uá'obxi co nú'u ya ts'o
hyanthuáhi? Nu'á 'nara pa ma da
zøhø ne ma da hyo gatho nú'u ya ts'o
hyanthuáhi ne go ma da umba
nhyandi ma'ra ya ja'i nura uá'obxi'a.

10 ¿Ha gue hincxá hñe'thũ ja ra Maça T'ofó habũ engã njaua?:

Nú'a ra do bi fõtbohũa 'na lado nuya hyøngu, nubya gue'a ra mũdi do de rá nija Ajuã.

11 Y nuse'a go bi megui nura do'a pa da hyø rá nija, ne dí hanthũ gue xi rá nsunda nú'a bi 'yøt'e.

12 Nepũ nuya ndã gá macja ne ya xahnate de ra ley ne ya ndãxjua ndã bi beñ'ũ gue da gũhũa ra Jesu pa da got'a fadi ngue'a bi badi'ũ gue nu'a mi ñã de gue'ũ ora mi xipa ra 'bede de ya ts'lo hyanthuãhi. Pe nu'ú mi tsu te da 'yø'tuabi'ũ nú'ũ ya hmuntsja'i mi 'bũhni, hangue bi zohni ra Jesu ne bi ma'ũ.

Ra Jesu bi ma de ra boja nú'a adi ya ndã de ya hnini

(Mt. 22:15-22; Lc. 20:20-26)

13 Nepũ nu'ú bá pẽhna 'raya fariseo ne 'rayá mfats'i ra ndã Erode pa da xaxa ra Jesu pa da nu ua te da zãtuabi pa njabũ da za da ñãpabi.

14 Nepũ nuya 'mehni bi zøhø habũ mi 'bũi'a ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, dí pahe gue go gue'e guí mangua majuãni ne hingú ø'tua ncaso nú'a mangua ya ja'i ne hingú pata ri noya pa da ma'a'i ya ja'i, ngue'a nu'i guí udi xá hño nú'a ri ho Ajuã da t'øt'e. Dí ne gui xicaguíhe, ¿ha gue xá hño ga ju'tuabihe ra boja ra ndã Cesa o hina? ¿Ha gue ga ju'tuahe o hina?

15 Pe ra Jesu 'bestho bi batua yá ts'omfeni nuya ja'i'ũ, hangue bi 'ñembabi'ũ:

—Nuga dí paði te rá 'be guí beñhũ con gueque. Bá hancahũua 'nara boja pa ga handi.

16 Nu'bú nu'ú bá hanpabi'a nú'a ra boja mi adi. Y nu mi hyandi nú'a ra boja bi 'yambabi'ũ ne bi 'ñembi:

—¿To'o rá c'oi ne to'o rá thuhu núna tøkua ja ra boja?

Y nu'ú bi daði ne bi 'ñena:

—Rá c'oi ra ndã Cesa ne go rá thuhu'a.

17 Nu'bú bi daði ra Jesu ne bi 'ñembabi'ũ:

—Nu'a rá uenda ra ndã Cesa gui umbabihũ ra ndã Cesa, ha nu'a rá uenda Ajuã go da umbabihũ Ajuã.

Y nu mi 'yøde'ũ gue bi daði njabũ, xi bi 'yø'ũ.

Ya saduceo bi 'yamba ra Jesu de rá ñoho ra te

(Mt. 22:23-33; Lc. 20:27-40)

18 Nepũ nu mi uadi ra Jesu bi ñãui ya fariseo ne yá mfats'i ra ndã Erode, bi zøhø 'raya saduceo nú'ũ to'o camfri gue hinto ma da yopa nte de ra du. Bi 'ñehe pa bi 'yamba 'nara nt'ani'a, ne bi 'ñembabi:

19 —Xahnate, ra Moise bi zogui nt'ofó gue 'bũ 'nara 'ñøhø da du ne da zogui rá 'behña, pe 'bũ ni 'nara bãtsi hinda zocuabi, nu'bú nurá cu de nú'a ra 'ñøhø bi du mahyoni da nthãtui rá 'bepo, pa nu'bũ da me'tsa 'nara bãtsi, da thu'mbabi rá thuhu ngu rá thuhu nú'a ndu rá mũdi dame nú'a ra 'behña, pa njabũ hinda 'medí rá thuhu nú'a ra 'ñøhø xa du.

20 Nde nu'bú, 'na'qui mi 'bũ yoto ya 'ñøhø mri ncu. Nepũ nú'a mada bi nthãti, pe bi du ne himbi zocuabi ni 'nara bãtsi.

21 Nepũ nú'a rá ñoho ra cu bi nthãtui rá 'bepo, nepũ ne'a bi du ha nixi gue'a ni 'nara bãtsi himbi zocuabi nehe. Y rá hñũ bi njabũ nehe.

22 Ne bi njabũ gatho nú'ũ yoto ya cu bi du pe ni 'na de gue'ũ himbi zocuabi ni 'nara bãtsi. Nepũ rá ngats'i, bi du ra 'behña nehe.

23 ¿Xi de stí yopa nte de ra du nú'ũ yoto ya 'ñøhø, nda'a de gue'ũ xi drá dame nú'a ra 'behña'a? ngue'a gatho nú'ũ yoto bi nthãtui de guecua ja ra ximhai.

24 Ha nura Jesu bi daði ne bi 'ñembi'ũ:

—Nixi guí p̄ah̄ nú'a guí mañh̄u
ngue'a hinguí p̄ah̄ nú'a m̄anga ja ra
M̄aca T'ofó ne nda'a rá ts'edi Ajūa.

²⁵ Ngue'a nu sta yopa nte gathó nú'u
ya ja'i xa du, ya hinda ma da nth̄ata
ya 'ñ̄øh̄ø nixi ya 'beh̄ña, gue'a nuni
mahets'i gathó ya ja'i ma da 'm̄u ngu
ya enxe.

²⁶ Nehe, pa gui camfrih̄u gue ma da yopa
nte nú'u xa du, ma ga ben'ah̄u nú'a bi
'yofó ra Moise ja nú'a ra xeni hab̄u m̄a de
nú'a ra ndapo mi z̄ø, ne ja guehni Ajūa bi
zofó ne bi 'ñ̄embi: “Nuga go guecagui rá
Ajūagui ra Abrá, ne ra Isaac, ne ra Cobo.”
Njab̄u xa nt'ofó.

²⁷ Pe Ajūa go gue'a ra Ajūa de nú'u te,
hingo ra Ajūa de nú'u xa du. Hangue
dí p̄ah̄u gue nura Abrá ne ra Isaac ne
ra Cobo masque ya jo'oua'u pe bí ja yá
te'u. Hangue nu'ah̄u hinte ri f̄adih̄u.

Ra hm̄anda nú'a ma'na ra d̄angui

(Mt. 22:34-40)

²⁸ Nehe xqui z̄øhni 'nara xahnate
de ra ley ne bi 'yøde mi ñ̄aui ra Jesu
ya saduceo, ne bi 'yøde gue ra Jesu
xqui d̄adi xá h̄ño nú'u ya nt'ani xqui
t'ø'tuabi. Hangue ne'a bi uat'i pa bi
'yamba 'nara nt'ani ne bi 'ñ̄embabi:

—¿Nda'a ra hm̄anda ma'na ra
d̄angui de gathó?

²⁹ Nu'bú nura Jesu bi d̄atuabi ne
bi 'ñ̄embi:

—Ma ga xi'i nú'a ra hm̄anda
ma'na ra d̄angui de gathó ne ena:
“Hñ̄uxh̄u nt'øde nú'ah̄u me Israelh̄u,
Ajūa ma Zidadah̄u h̄onse 'natho.

³⁰ Y nú'a gue'a mahyoni gui mādih̄u
con gathó ri m̄uih̄u ne con gathó ri
mfenīh̄u ne con gathó ri ts'edih̄u.”
Nuna guehna ra m̄udi hm̄anda ma'na
ra d̄angui de gathó.

³¹ Ha nuna ma'na ngú'atho ena njaua:
“Mādi ri miqu'eui ne gui su ngu grí
nsusehe.” Otho ma'ra ya hm̄anda
ma'na ya d̄angui de núya dí xi'a'i.

³² Nep̄u nú'a ra xahnate de ra ley
bi 'ñ̄ena:

—Xahnate, majūani nú'a gá
m̄a gue Ajūa h̄onse 'natho ne jo'ó
ma'na.

³³ H̄ah̄a xá h̄ño to da mādi Ajūa con
gathó rá m̄ui, con gathó rá mfeni, con
gathó rá ts'edi, ne da mādi rá
miqu'eui da su ngu ri nsuse 'na. Gue'a
ma'na xá h̄ño que nú'a da hyo ya
mbo'oni 'na ne da ts̄at'i pa da 'bahabi
Ajūa.

³⁴ Nu'bú ra Jesu bi 'yøde gue nú'a
ra 'ñ̄øh̄ø xqui d̄adi co 'nara hoga
mfeni, hangue bi 'ñ̄embi:

—Ya ts'utho grí 'bedi pa gui cut'a
ja rá hm̄anda Ajūa.

Y ya hinto bi rezga bi 'yø'tua
ma'ra ya nt'ani ra Jesu.

¿Ha gue ra Cristo go rá T'u ra nd̄a Davi?

(Mt. 22:41-46; Lc. 20:41-44)

³⁵ Ha nu de mi xahnate ra Jesu ja
ra nd̄anija bi 'ñ̄ena:

—¿Hanja enga ya xahnate de ra
ley gue ra Cristo ma dí 'ñ̄ehe de ja yá
ja'i ndu ra nd̄a Davi?

³⁶ Nura M̄aca Nd̄ahi bi 'bepa ndu ra
nd̄a Davi bi 'yofó nuya ya noya ja ra
M̄aca T'ofó hab̄u ena njaua:

Ajūa ra Dada bi 'ñ̄embabi ma zi
Hmu:

“Bá ehe gui hñ̄udiua ja ma 'ñ̄ei
asta hinga ts̄iñ'a'i gathó ri
nconra pa da gohi'u de nja'ti
ri ua.”

³⁷ Ha nu'bú go drá t'uh̄m̄a ra Davi
nura Cristo, nu'bú ¿hanja bi 'ñ̄enga ra
Davi gue go rá Hmu?

Y nura hm̄untsja'i xi bi ho nú'a te
mi m̄anga ra Jesu.

Ra Jesu bi m̄a de yá ts'o'befi ya xahnate de ra ley

(Mt. 23:1-36; Lc. 11:37-54; 20:45-47)

³⁸ Ha nu de mi xahna ya ja'i ra
Jesu bi 'ñ̄embabi:

—Jamah̄u pa hingui 'yøth̄u ngu
nú'a øt'a ya xahnate de ra ley. Nu'ú

ri ho da hye yá he xi xá ma, ne ri ho'ũ da zengua ya ja'i co ra t'equ'ei ora 'yo'ũ ja ra tai.

³⁹ Ha nu ja yá nija'ũ ri ho da hñudi ja ya mũdi hudi, ne ri ho da t'ini rá mũdi ja ya ngo.

⁴⁰ Nehe xi øt'a yá nsadi co ndunthi ya noya, qué pa da hñamba yá ngu ya viuda nsinque da zo yá mfeni ya ja'i. Nuya xahnate'ũ ma da hñanga yá castigo ma'na ra dangui.

**'Nara viuda xi mrá zi hyoya bi uni
'nara 'baha ja ra ndanija**
(Lc. 21:1-4)

⁴¹ Nepũ ra Jesu bi hñudi habũ mi ja ya 'me'tsboja ja ra ndanija pa mi handa nú'ũ ya ja'i to'o mi ent'ini yá ofrenda. Ha mi handa ndunthi ya rico mi unga yá danga ofrenda.

⁴² Nepũ bi zøhø 'nara viuda xi mrá zi hyoya, ne bi 'yent'ni yoho ya zi boja dega cobre nú'ũ hints'ũ mri muui.

⁴³ Hangue nura Jesu bi ma'ta yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Xi majuañi dí xi'ahũ gue nuna zi hyoya viuda ma'na xa unga 'nara ofrenda xi ra dangui ja rá thandi Ajuã que gatho nú'ũ to'o ma'na xa 'yent'a ndunthi yá ofrenda ja ya 'me'tsboja.

⁴⁴ Ngue'a gatho nú'ũ ma'ra to'o xa unga yá ofrenda xa uni de nú'a ya xa bonguabi, pe nuna zi hyoya viuda thogui 'nara danga hñoia pe xa unga gatho nú'a xqui me'tsi pa da dai te da zi hmaha.

**Ra Jesu bi ma gue da
nhuata ra ndanija**
(Mt. 24:1-2; Lc. 21:5-6)

13 ¹ Ha nu mi bonga ra Jesu de ja ra ndanija, 'na de nuyá nxadi bi 'ñembabi:

—iMa zi Xahnate'i, hyanthmague hangu rá hño nuyũ ya danga ngu xa thoqui co nuyũ ya data do!

² Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:
—Nubya guí hanthũ hangu yá

ndangui nuyũ ya ngu, pe nuga dí xi'ahũ gue ma da zø ra pa da yøt'e gatho, ne ni 'nara do hinda ma da gohi di ntøque co rá midoui.

Ya nt'udi ante rá uadi ra ximhai
(Mt. 24:3-28; Lc. 21:7-24; 17:22-24)

³ Nepũ ra Jesu bi ma ja ra t'øhø 'bo Olivo nú'a ri nhyandui ra ndanija, ne ja bi hñuhni'a. Ha nura Pedro ne ra Cobo ne ra Xuua ne ra Andre bi ñaseui 'nambũ ne bi 'ñembabi:

⁴ —Dí ne gui xicje ha'mũ ma da yøt'e nuna nija y te ma nt'udi ma da hnequi nu sta nja nú'a guí ma.

⁵ Hangue nura Jesu bi mũdi bi xipabi'ũ ne bi 'ñembabi:

—Jamasuhũ hinda ma da hya'ahũ ya c'uamba ja'i de nú'a ma da xi'ahũ. ⁶ Ngue'a ndunthi de gue'ũ ma da 'ñehe y da bepca ma thuhu ne da 'ñena: “Nuga go gueque drá Cristo xpá mencagui Ajuã pa ga ndã.” Njabũ nu'ú ma da hyat'a ndunthi ya ja'i pa da gamfribi'ũ nú'a da mañ'ũ.

⁷ Ma gui 'yøhũ nehe de nú'ũ ya danga tuhni ya di ja, ne de nú'ũ ma da nja. Pe nu'ahũ nu xcrí 'yøhũ, oxqui ma gui tsuhũ, ngue'a mahyoni da njabũ, pe hingo di gue'a ya rá ngats'i ra pa.

⁸ Ngue'a ma da ntuhna ya hnini co ma'ra yá mihniniui, ne ya ndã co ma'ra yá mindãui, ne ma da nja ya mbimhai habũraza, ne da nja ra danga thuhu, ne xi da nja ya ñunts'i. Nuya go guehya ya mũdi ts'othogui ma da nja.

⁹ Hangue nsuhũ, ngue'a ma da hnap'ahũ mbo ja ya nija, ne da ts'ix'ahũ ja ya ts'utbi ne ja ya gobierhnu ne ja ya danga ndã ngue'a guí camfriguilhũ. Y ja yá thandi'ũ ma gui dahũ majuañi de gueque.

¹⁰ Y mahyoni da nt'øde ma noya gatho ja rá ngũni ra ximhai, nepũ ja da nja ra ngaxhmai.

11 Pe nu sta zø ra ora da ts'ix'ahũ pa dra da'ahũ ja yá 'ye ya ts'utbi, oxqui ma gui tu ri muihũ nú'a te rá 'be gui thadihũ, nixi gui beñhũ 'met'o nú'a te ma gui mañhũ, ngue'a nura ora'a go Ajuã ma da xi'ahũ hanja gui thahũ, ne gue'a gui mañhũ. Ngue'a hingo ma gui ñaschũ, nura Maça Ndahi ma go da ña'a.

12 Nu'ũ tó'o 'bũ yá cu ma da da pa da tho, ha nuya dada ma da da yá batsi, ha nuya batsi asta ma da ñapa yá dada nehe pa da tho.

13 Gatho ya ja'i ma da utsa'ihũ ngue'a guí camfriguihũ. Pe nu'ũ tó'o da zeta gatho nuya ya ts'othogui asta rá ngats'i, go gue'ũ da mpøhø.

14 Ma da njabũ ngu nú'a bi m̄anga maya'bũ ra Dañe rá 'mehni Ajuã. Ma da hnequi nú'a xi strá nts'o ne dra ts'omba rá ndanija Ajuã. (Dá zo ri mfenihũ nú'a guí he'thũbya.) Ha nu xcrí hyanthũ nú'a ra ts'oja'i sta 'mai habũ hindí 'ñepi da 'mai, nú'ahũ gri 'bũhũ Judea gui 'bathũ 'bestho ja ya t'øhø.

15 Nura pa'a sta njabũ, nu'a tó'o di 'yo ja rá patio de rá ngu odi cut'a mbo pa da hñaxa nú'a te mahyoni ja ra 'ñu.

16 Y nu'a tó'o di 'yo ja rá huahũ dri mpefi nú'a ra ora'a, odi pa ja rá ngu pa da hñaxa rá pat'i.

17 ¡Huecate nú'ũ ya 'behñã di da'thi ne nú'ũ dya nzũ nuya pa'ũ, ngue'a pa gue'ũ xi strá hñei pa da 'bat'i!

18 'Yaphũ Ajuã nura pa'a hindya pa dega tse.

19 Ngue'a nuya pa'ũ ma da nja ya ðanga ts'othogui nú'ũ hinhya'mũ xa nja desde bi hyoca ra ximhai Ajuã, ne de gue'a ya hinhya'mũ ma da yopa nja ma'na'qui ngu nú'ũ ma da nja ya pa'ũ.

20 Hangué Ajuã bi beni gue hingá ndunthi ya pa ma da njabũ, ngue'a nu'bũ hina, hinto da zeti. Pe po rá ngue nú'ũ xa huahni, nu'ã bi beni gue ma'na xá hño ts'ũtho ya pa ma da njabũ.

21 Ha nuya pa'ũ 'bũ to da 'ñeñ'ahũ: "Bá e gui hyanthũ 'bũcua ra Cristo bá pehna Ajuã pa da ndã", o 'bũ to da 'ñeñ'ahũ: "Maha ringuehni habũ bí 'bũ ra Cristo", oxqui camfribihũ.

22 Ngue'a ma da 'm̄ui ndunthi ya hyate ja'i, 'ra da 'ñena gue go di gue'ũ dya Cristo bá pehna Ajuã pa da ndã, nu ma'ra da 'ñena gue dyá 'mehni Ajuã pa da ñã de gue'a. Nu'ũ ma da 'yø'ta ndunthi ya ðanga nt'udi ne da nehma da hyat'a nú'ũ xa huahna Ajuã nehe.

23 Pe nu'ahũ beñhũ xá hño de nú'a dí xi'ahũ ne nsuhũ. Oxqui hophũ to da hya'ahũ.

Ra Jesu bi m̄a hanja ma da yopa mengui ja ra ximhai

(Mt. 24:29-35, 42-44; Lc. 21:25-36)

24 Nú'ũ ya pa sta thogui nuya ya ts'othogui, ra hyadi ma da 'mexuui, ne ra zana ya hinda ma da yot'i.

25 Ya tsø ma da dagui de mahets'i y gatho nú'a te bí ja mahets'i da mbi.

26 Nepũ Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da thandi da 'ñehe xi strá nsunda ja ya guui con gatho rá ðanga ts'edi.

27 Nepũ da mehna yá enxẽ pa da munts'a gatho nú'ũ to'o xa thahni nú'ũ di 'bũi gatho rá ngũni ra ximhai.

28 Nu'ahũ ora guí hanthũ ra 'bai gá igo ya da bøhø yá 'roho, nu'bú guí pahũ gue ya xa 'ñepũ 'bestho ra pahyadi.

29 Njabũ nehe nu xcrí hyanthũ sta nja nuya ya ts'othogui, pahũ gue rá ngats'i ra ximhai ya 'bũi guetbũ.

30 Xi majuãni dí xi'ahũ, gue nuya ja'i 'bũibya hinda ma da du asta hinda m̄udi da nja gatho ngu nú'a dí xi'ahũ.

31 Mahets'i ne ra ximhai da uadi da thogui, pe numa noya hinda uadi da thogui, pe'tsi da njabũ ngu nú'a stá m̄a.

32 Hinto paði ra pa nixi ra ora ha'mũ da nja ra ngaxhmai, nixi ya enxẽ de mahets'i hingui paði, nixi rá

T'ü Ajuá, hõnse Ajuá ra Dada go gue'a páse.

³³ Hangué ndø'mhü nzãntho ne 'yaphü Ajuá, ngue'a hinguí pahü ha'mü da zø ra ora.

³⁴ Nuga dí nja ngu 'nara 'ñøhø ma da ma yabü ya hai, pe ante da ma, da 'yent'ua ja yá 'ye yá 'bego gatho nú'a te pe'tsi, ne cada 'na de gue'u da xipabi te da mæfi, ha nura nsugosthi da t'umbabi ra 'befi pa da ndø'mi nu sta mengui'a.

³⁵ Hangué nu'ahü nzãntho ndø'mhü nehe, ngue'a hinguí pahü ha'mü ga pengui, ua dega xudi o dega nde o made ra xuui o 'na hmafi ra menja.

³⁶ Ngue'a xi'bü xcrí thãmfrihü ga tsøhø ne ga tsü'ahü gri ahãhü.

³⁷ Núna dí xi'ahübya, guehna dí xipabi nehe gatho ma'ra pa da ndø'mi'ü.

Ra nt'ü'ti pa dra ju ra Jesu

(Mt. 26:1-5; Lc. 22:1-2; Jn. 11:45-53)

14 ¹ Mri 'bedi nsøca yo pa pa ra ngo nú'a rá thuhu ra pascua, ne nú'a ra ngo dega ts'ithuhme nsinque rá nzoi. Ha ya ndã gá macja ne ya xahnate de ra ley ya mi nu hanja da za da hyat'a ra Jesu pa da gü da hyo.

² Ne bi 'ñémbabi'ü:

—Hinga øthü núna dí beñhü de ra pa dega ngo, xi'bü da bø yá cue ya ja'i ne da ñunts'i'ü.

'Nara 'behña bi go'tsua 'nara hoga ñüni ja rá ñaxu ra Jesu

(Mt. 26:6-13; Jn. 12:1-8)

³ Ha nuya pa'ü ra Jesu bi 'mühni Betania ja rá ngu ra Simu nú'a to'o xqui ñãni de ra lepra nú'a ra hñeni tsit'atho ra ngø. Mi huhni ra Jesu ja ra mexa mri ñuni, nepü bi zøhø 'nara 'behña bra hña 'na ngu ra zi xito xqui thoqui de 'nara hoga do rá thuhu ra alabastro, mi po 'nara hoga ñüni xi xmá maði mrá thuhu ra nardo. Ha nú'a ra 'behña bi do'tsua rá 'yuga nú'a ngu ra zi xito, ne bi xi'tsuabi ja rá ñaxu ra Jesu nú'a ra ñüni'a.

⁴ Nepü 'ra de nú'ü mi 'bühni bi bø ya cue ne mri 'ñémbabi 'na ngu ma'na:

—¿Hanja bi 'yøt'a njabü nuna 'behña hõnse bi manitho nuna hoga ñüni?

⁵ Nu'bü xa 'ba hmähã xa muui ngu hñu nthebe denario, y nú'a ra boja'a xa za xa thecuahmä ya hyoya.

Njabü bi mangua nú'ü to'o mi ñãma'ñü de nú'a ra 'behña.

⁶ Nu'bü nura Jesu bi 'ñémbabi'ü:

—Ote guí xiphü. ¿Pa te guí ñãma'ñühü de guehni? Xá hño nú'a xa 'yøtcagui.

⁷ Ngue'a nuya hyoya nzãntho ma da 'müi con gue'ahü, ne nu'araza ra pa gui ne gui umfü 'nara mfats'i, da za gui umfü. Pe nuga hinga nzãntho ma ga 'bücua con gue'ahü pa gui 'yøtcahu ra hño.

⁸ Nuna zi 'behña bi 'yøt'e nú'a xa zupa rá ts'edi, xa goscaqui ja ma ndo'yo nuna ra hoga ñüni pa ma nt'agui.

Bi 'ñenga ra Jesu njabü ngue'a nu'ü ya myá nzãi mi jo'tsua nuna hoga ñüni nú'ü xa du.

⁹ Nepü ra Jesu bi 'ñena:

—Xi majuãni dí xi'ahü, habüraza da hmãnga ra maça noya, da hmã de nuna xa 'yøtca nuna zi 'behña pa 'nara feni de guehni.

Ra Juda bi pa ra Jesu

(Mt. 26:14-16; Lc. 22:3-6)

¹⁰ Nepü nura Juda Iscariote 'na de nú'ü 'ret'amayoho yá nxadi ra Jesu, bi ma bá ñãui ya ndã gá macja pa da dapabi'ü ra Jesu.

¹¹ Ha nu mi 'yøde ya ndã gá macja njabü, xi bi johya'ü ne 'bestho bi ñã'tuabi ra boja. Hangué nu'a xi mi 'yo rá mfeni hanja da 'yøt'e'a pa da da ra Jesu.

Ra nt'oxi nú'a bi zi ra Jesu co yá nxadi ante da du

(Mt. 26:17-29; Lc. 22:7-23; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

¹² Ra müdi pa de ra ngo dega ts'ithuhme nsi rá nzoi gue'bü mi tho ya

t'uca deti pa ra ngo dega pascua. Ha nura pa'a ya nxadi bi 'ñembabi ra Jesu:

—¿Habũ guí ne grá hñocje pa ga tsihũ ra nt'oxi de ra pascua?

13 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi yoho yá nxadi:

—Grí maha ja ra hnini ne ja ma grí nthehũni 'nara 'ñhø di hã 'na xøni ra dehe, ne nú'á go gue'a gui teñhũ'a.

14 Ne nura ngu habũ da yut'i'a, gui 'ñemfu nú'a ra me ngu: “Bá pencehe ra Xahnate ne bi xicje ga xi'ahe njaua: ¿Habũ ja ra ngu xcá 'uegagui pa ga tsihe ra nt'oxi de ra pascua co ma nxadi?”

15 Y nu ja rá tøngu'a ma da 'ñu't'ahũ 'nara danga ngu. Nuni ja jani gatho nú'a te ma ga hoñhũ, ne ja gui hyocjani nú'a te ga tsihũ.

16 Hangué nú'ũ yoho ya nxadi bi ma de guehni pa ja ra hnini y bi zædi'ũ ngu xqui xipabi ra Jesu. Y ja bi hyocni'ũ ra nt'oxi de ra pascua.

17 Y ya de mi put'a ra nde bi zønga ra Jesu con gatho nú'ũ 'ret'amayoho yá nxadi ja nú'a ra tøngu'a.

18 Nepũ ya de mi huhni mri ñuni mahyegui co yá nxadi, bi 'ñena:

—Majuani dí xi'ahũ, nú'ahũ guí 'bũhũua guí nt'oxihũ con gueque, 'na de gue'ahũ ma gui dagaguihũ.

19 Ha nuyá nxadi xi bi du yá mui, ne 'rama'na de gue'ũ mi ambabi ra Jesu ne mi embabi:

—¿Ha gue go guecagui?

20 Nepũ ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—'Na de gue nú'ahũ guí 'ret'amayohohũ ma nxadi'ihũ guí tũhũhũbya habũ dí tũhũga, 'na de gue'ahũ ma gui dagaguihũ.

21 Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da thogui gatho ngu nú'a xa t'ofu ja ra M̄ca T'ofu, pe ðhucate nú'a ra 'ñhø to'o ma da da'a! Ma'na xá hño nixi xa 'mũh̄m̄a.

22 Ha nu de mri ñuni'ũ, ra Jesu bi gũ ra thuhme ne bi umba njamadi Ajuã rá Dada, bi hyeque ne bi umba yá nxadi, ne bi 'ñembabi:

—Nã, tsihũ, nuna go guehna ma ndo'yo.

23 Nepũ bi gũ 'nara vaso mi po ra vinu, bi umba njamadi Ajuã ma'na'qui ne bi umbabi yá nxadi pa bi zi gatho'ũ.

24 Ne bi 'ñembabi'ũ.

—Nuna go guehna ma ji ma ga fani pa da mudri ra 'ra'yo cohi, nú'a ma da mfani pa gatho ya ja'i.

25 Majuani dí xi'ahũ gue ya hinga ma ga yopa tsi ra vinu dega obxi de guecua. Nu'á ma ga yopa tsi ma'na'qui asta nú'a ra pa grá 'bũhũ nuni habũ bí manda Ajuã ma Dada, gue'bu grá yopa tsi, pe ma'na'ño.

Ra Jesu bi m̄a gue ra Pedro mi ma da gøni'a

(Mt. 26:30-35; Lc. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

26 Nepũ nu'ú bi duta 'nara jahñã, y de guehni bi ma pa ja ra t'øhø 'bo Olivo.

27 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Nura nxuuihya gatho'ihũ ma da du ri mũihũ ne ma gui 'uehũ de gueque. Ma da nja ngu bi m̄anga Ajuã ma Dada ja ra M̄ca T'ofu habũ ena: “Ma ga ho ra ma'yo, y nuyá deti da nxani,” njabũ bi 'ñena.

28 Pe nu xcrá yopa nte de ra du, nuga ma ga 'bet'o de gue'ahũ pa grá ma Galilea.

29 Nepũ ra Pedro bi 'ñembabi:

—Masque gatho nuyũ ma'ra da 'uegue, pe nuga hinga 'uegue de gue'e.

30 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—Majuani dí xi'a'i, nubya dí nxuui ma gui cøngagui hñu'qui ante rá yo hmafi ra menja.

31 Nepũ ra Pedro xi bi nja rá nøt'e bi 'ñena:

—Masque da thogagui, pe nuga hinga cõñ'a'i.

Y gatho nú'u ma'ra ya nxadi guet'atho mi mañ'u nehe.

**Ra Jesu mi apabi Ajuá
nuni Getsemani**

(Mt. 26:36-46; Lc. 22:39-46)

³² Nepu bi ma'u ja 'nara luga rá thuhu Getsemani, ne ra Jesu bi 'ñembabi 'ra de yá nxadi:

—Ja da hñuhua, nuga grá maua ga apabi Ajuá ma Dada.

³³ Y bi zixa ra Pedro, ra Cobo ne ra Xuua pa bi meui. Nu'bá nu'á bi mudi xi bi du rá mui de nú'a ma da thogui.

³⁴ Ne bi 'ñembabi nú'u yá nxadi bi zits'i:

—Xi dí tu ma muiga asta dí ne ga tagui ga tu. Ja da tømhuua ne oxqui ma gui áhu.

³⁵ Ha nu'á bi thogui má ts'u de habu bi gohi'u, ne bi ndandiñahmu, ne bi megui rá hmi ja ra hai pa bi 'yapabi Ajuá gue nu'bu xa zahma hinxá thoguihma nuya ya ts'othogui.

³⁶ Y bi 'ñena:

—Ma Dada'i, hinte xá hñei pa nú'a gui ne gui 'yøt'e. 'Yøt'e pa hinga thogui nuya ya ts'othogui. Pe oxqui øt'a ngu nú'a go dí nega, 'yøt'a ngu nú'a ri maça pahague.

³⁷ Nepu mi mengui bi zadi nú'u hñu yá nxadi xqui do'ma ra t'aha, ne bi 'ñembabi ra Pedro:

—Nu'i nугue Simu, ¿hanja xcá áha? ¿Ha gue hinxá za xcá 'yapa Ajuá 'na ora con gueque?

³⁸ Oxqui áhahú, 'yaphu ndunthi Ajuá pa stí 'ñepu ya ts'othogui gui tsethu. Ngue'a guí behmahú ne ja ri pahahú pe nuri ndo'yohú otho rá ts'edi.

³⁹ Nepu bi yopa ma ma'na'qui pa bá apabi Ajuá co nú'u ya noya bi mangua ra mudi.

⁴⁰ Nepu de mi yopa mengui bi zadi yá nxadi xqui yopa do'ma ra t'aha, ne

nixi himi tsa da zøt'a yá da, ne ya himi paði te da daði'u.

⁴¹ Ha nu mbá penga rá hñu'qui bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nubyá ha, áhahú xá hñu, ne tsayahú, ngue'a ya bi zø ra ora gue Nú'a To'o bi e bi Nja'i dra da ja yá 'ye ya 'yøt'ats'oqui.

⁴² Ya nanju, maha. Ya xa 'ñepu nú'a to'o ma da dagagui.

Bri ju nts'ahni ra Jesu

(Mt. 26:47-56; Lc. 22:47-53; Jn. 18:2-11)

⁴³ Ts'a ra ora mi mangua njabu ra Jesu, 'bestho bi zøhø ra Juda, 'na de nú'u 'ret'amayoho yá nxadi, ne mbra 'ñoui 'nara hmuntsja'i, 'ra mi ha ya mahuai, ne nu ma'ra mi ha ya za, xqui mehna ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley ne ya ndaxjua nda pa da gu ra Jesu.

⁴⁴ De má 'ñu ra Juda xqui 'ñembabi nú'u ya ja'i mbra 'ñoui:

—Ma ga 'ra'ahú 'nara seña. Nú'a ra 'ñøhø ga tsøtsua rá hmi go di gue'a ra Jesu. 'Bestho gui juhú, ne gui tsixhú, oxqui thøhu.

⁴⁵ Y ngu bi zøhø ra Juda habu mi 'bai ra Jesu, 'bestho bi joni ne bi 'ñembabi:

—Ma Xahnate'i.

Y nura ora'a bi zøtsua rá hmi.

⁴⁶ Nepu nú'a ra hmuntsja'i 'bestho bi gu nts'ahni ra Jesu.

⁴⁷ Ra ora'a 'na de gue nú'u mi 'ñoui ra Jesu bi guca rá mahuai ne bi dacuabi rá gu 'nará 'bego ra nda gá macja.

⁴⁸ Nepu nura Jesu bi 'ñembabi nú'u ya ja'i to'o xqui gu'a:

—¿Sague drá be pa e gui jugaguihu co ya huai ne ya za?

⁴⁹ Nuga hyastho ndí 'bui ja ra ndanija con gue'ahú ndí utuate ne hinga jugaguihu. Pe pa da njabu ngu nú'a xa t'ofu maya'bu ja ra Maça T'ofu hangue gue'a guí øthu njabuya.

⁵⁰ Nepu gatho yá nxadi bi ma hnest'ihí bi zopuse ra Jesu.

**'Nara ts'unt'u bi nest'ihi
nsinque rá he**

51 Pe 'nara ts'unt'u xqui tét'atho 'nara dutu mi dēna ra Jesu. Nepu ya ja'i mi nehma da gwa, pe hina ngue'a hōnse rá dutu bi mipabi.

52 Hangue nu'á bi zopu rá dutu ne bi ma hnest'ihi nsinque rá dutu.

**Ra Jesu ja yá thandi
ra hmunts'a ndá gá xodyo**

(Mt. 26:57-68; Lc. 22:54-55, 63-71;
Jn. 18:12-14, 19-24)

53 Nepu ra Jesu bi ts'its'i habu mbi 'bu ra danga ndá gá macja, ne bá munts'ni gatho ma'ra ya ndá gá macja ne ya ndaxjua ndá ne ya xahnate de ra ley.

54 Ha nura Pedro mri dēna ra Jesu dega yabutho, nepu bi yut'i'a ja rá patio rá ngu ra danga ndá gá macja, ne ja bi hñuhni co ya gunts'ahni mi mpa'ta ja ra tsibi.

55 Ha nuya ndá gá macja ne gatho ra hmunts'a ndá gá xodyo mi ne da hyo ra Jesu, hangue nu'ú mi hongá yoho ya testigo nú'u 'nat'a da ma pa da ñapabi pa ya da 'ye'mbi da hyo, pe himbi nthē yá noya nú'u ya testigo.

56 Ndunthi ya ja'i mi ju'tsua ya nc'uamba ra Jesu, pe 'rama'na'ño nú'a mi mañ'u.

57 Ra bi 'mai ja yá thandi ya ndá ne mi mañ'u 'nara nc'uamba bi 'ñena:

58 —Nuje stá øhe xa manganjaua: “Ma ga yø'ta nuna ra ndanja bi hyoca ya ja'i, pe rá hñupa ya stá 'ba'ma ma'na nú'a hingá nthoqui co yá 'ye ya ja'i.”

59 Pe nixi nú'u to'o mi manganjabu himbi nthē yá noya.

60 Nu'bu rá danga ndá gá macja bi 'mai ne bi 'yambabi ra Jesu:

—¿Ha hinte guí thadi de nú'a gá øde bi hma de gue'e? ¿Ha gue majuani nú'a bi hma?

61 Pe ra Jesu ni 'nara noya hinte bi dadi. Hangue ra danga ndá gá macja bi yopa 'yambi bi 'ñembi:

—¿Ha gue go gue'e grá Cristo rá T'u'i Ajuá nú'a xá nsunda xpá meñ'a'i pa gui ndá?

62 Nu'bu rá Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha go gueque. Ne ma gui hyanthu Nú'a To'o bi e bi Nja'i da hñudi ja rá 'ñei Ajuá nú'a ja rá ts'edi. Nepu ma gui hyanthu da yopa menguiua ja ya guui.

63 Hangue nu mi 'yøde njabu ra danga ndá gá macja bi danga yá he ngue'a go gue'a 'nara seña gue pa gue'a ra Jesu xqui ñama'ñu de Ajuá. Nepu bi 'ñena:

—¿Pa te ga 'bephabya ma'ra to'o da e da mambabi?

64 Nu'ahú ya gá 'yøhu nú'a bi ma gue nuní ri 'ñet'a Ajuá. Xibya, ¿te guí beñhu de nú'a xa mani?

Ne gatho nú'u mi 'buhni bi 'ñena:

—Rí 'ñepi da tho.

65 Nepu 'ra de gue'u bi mudí bi zots'i ra Jesu. Ne bi go'mbabi rá hmi ne xi mi na'mbi, ne bi 'yambabi'u bi 'ñembi:

—Nú'i grá badi, ¡xicjebya to'o bi nap'a'!

Nehe ya gunts'ahni mi faste mi na'mbabi.

Ra Pedro bi gonga ra Jesu

(Mt. 26:69-75; Lc. 22:56-62;
Jn. 18:15-18, 25-29)

66 Ha nura Pedro mi 'bu nja'ti ja ra patio. Nepu bi zøhø 'nara nxutsi mrá 'bego ra danga ndá gá macja, ne bi uat'a ja ra tsibi.

67 Nepu bi hyandi gue mi 'bahni ra Pedro mri mpa'ti, xi bi nu'ti xá hño, nepu bi 'ñembabi:

—A, go gue'e nehe nguí 'ñoui ra Jesu me Nasare, ¿ha ngue ha?

68 Pe ra Pedro bi ncøni ne bi 'ñena:

—Hina, nixi dí p̄adi to'o'a, ne nixi dí p̄adi nú'a guí ma.

Nep̄a bi b̄oni bá 'ba ja ra gosthi. Y nura ora'a bi mafi ra menja.

69 Ha nú'a ra nxutsi bi yopa n̄'uta ma'na'qui ra Pedro, nep̄a bi yopa 'ñemba nú'u ya ja'i mi 'bahni:

—Nuni ra 'ñøhø go guehni 'na de nú'u mri 'ñoui ra Jesu.

70 Ra ora'a ra Pedro bi yopa nc̄oni ma'na'qui. Ne 'mefa nú'u ya ja'i mi 'bahni bi 'ñembabi:

—Xi majuañi go gue'e 'na de nú'u mri 'ñoui ra Jesu, ngue'a ne'i grá me Galilea ngue'a mf̄atho ora guí ñ̄a.

71 Nep̄a ra Pedro bi mañdi bi ntsante ne bi jura bi 'ñena:

—Hindí p̄adi to'o nú'a ra 'ñøhø guí mañhu.

72 Y 'bestho ra ora'a bi mafi ra menja rá ño'qui. Nu'bú ra Pedro 'bestho bi beni de nú'a xqui xipabi ra Jesu gue xqui 'ñembi: “Ante rá yo hmafi ra menja, ya xcá c̄ongagui hñu'qui.” Nu'bú ra Pedro xi bi du rá mañi ne bi nzoni.

Ra Jesu bi 'mai ja rá thandi ra Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Lc. 23:1-5;

Jn. 18:28-38)

15 1 Nurá hyax'a xi 'nitho ya nd̄a gá macja ne ya nd̄axjua nd̄a ne ya xahnate de ra ley, ne gatho ra hmunts'a nd̄a gá xodyo bi munts'i 'nadb̄u pa bi go 'nara cohi'u te da 'yøt'e co ra Jesu. Nep̄a bi ðat'i'u bi zits'i bá ent'ua ja rá 'ye ra nd̄a Pilato.

2 Nu'bú ra nd̄a Pilato bi 'yamba ra Jesu bi 'ñembi:

—¿Ha go gue'e grá Nd̄a de ya xodyo?

Ha nura Jesu bi ðadi:

—Haha, gue'a ngu nú'a xcá ma.

3 Ha nuya nd̄a gá macja xi mi ñapabi'a.

4 Hangu ra Pilato bi yopa 'yambabi ne bi 'ñembi:

—¿Ha gue hinte guí th̄adi de

gatho nú'a xcá 'yøde xa mañ'u?

5 Pe ra Jesu hinte bi ðadi. Hangu ra Pilato xi bi 'yø.

Ra Jesu bi secuabi gue da tho

(Mt. 27:15-31; Lc. 23:13-25;

Jn. 18:38-19:16)

6 Tat'a jeya ra Pilato mri nzai da hyegui 'nara 'yofadi pa nú'u ya pa de ra ngo, y nzantho mi hegui nú'a go da 'yadi nú'u ya ja'i mi 'yo ja ra ngo.

7 Ha xqui njot'a fadi 'raya ja'i ngue'a xqui 'ñøt'atuhni pa da 'yenga ya nd̄a de ra hnini ne xqui nhyote'u. Y 'na de gue'u mrá thuhu ra Barraba.

8 Nu'bú bi munts'a ya ja'i hab̄u mi hu ra Pilato pa da 'yadi da thøgue 'nara 'yofadi ngu yá nzai.

9 Nu'bú ra Pilato bi 'yambabi'u ne bi 'ñembi:

—¿Ha guí ne ga hec'a'ih̄u núni t'embi ra Nd̄a de ya xodyo?

10 Bi 'ñani njab̄u ra Pilato ngue'a mi p̄adi gue co yá cue ya nd̄a gá macja bi ḡu ra Jesu ne bi dapabi, ngue'a nu'á xi ya mi deni ndunthi ya ja'i.

11 Pe nuya nd̄a gá macja bi 'yu'ta ya ja'i pa bi 'yadi dra thegui ra Barraba.

12 Nu'bú nura Pilato bi yopa 'yamba ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—Nu'bú, ¿te 'be guí adih̄u ga ø'tua ra Jesu núni guí emf̄u ra Nd̄a de ya xodyo?

13 Nu'bú ya ja'i 'ra gá mafitho bi 'ñena:

—¿Dá 'bont'i pa ja da duni!

14 Nu'bú ra Pilato bi yopa 'yambabi'u ne bi 'ñembabi:

—¿Te ma ts'oqui xa 'yøt'ni?

Pe nuya ja'i ma'na xi mri mantho ne mi eñ'u:

—¿Dí ahe dra 'bont'i!

15 Nu'bú ra Pilato pa da p̄onga rá hmi co yá ja'i, bi hyegui ra Barraba, ne bi manda bri fet'a ra Jesu, nep̄a bi 'yent'ua ja yá 'ye yá soldado pa da zits'i ma da pont'a ja ra ponza.

16 Hangué ya soldado bi zixa ra Jesu ja ra patio de ra ts'utbi, y ja bi munts'ni gatho ya soldado.

17 Nepu nu'ú bi hyete ra Jesu co 'nara thenga he ngu nú'u he ya nda, ne bi met'a ya 'bini pa bi hoca 'nara corona, ne bi hñu'tsua ja rá ñaxu.

18 Ha mi ø'tua ra nt'eni'a ne mi zengua mi embabi:

—'Bui pa nzantho, nú'i ri t'equ'ei rá Nda'i ya xodyo!

19 Ne mi na'mbabi rá ñaxu co 'nara ts'ut'o ne mi tsots'i. Nepu mri ndandiñahmu pa mri ndane'u, 'ñena xi majuani mi numansu.

20 Nepu mi uadi bi 'yø'tua ra nt'eni bi møcuabi ra thenga he, ne bi yo hyetuabi nú'u xi myá he. Nepu bi zits'i'u pa da pont'i.

Ra Jesu bri pont'i

(Mt. 27:32-44; Lc. 23:26-43;

Jn. 19:17-27)

21 De mi bonga de ja ra hnini bi ntheu'u má 'ñu 'nara 'ñøhø xqui 'ñe ja ra mbonthe. Nura 'ñøhø'a mrá thuhu ra Simu mrá me Cirene ne go mrá dada ra Jandro ne ra Rufo. Ha nuya soldado bi japa nú'a ra 'ñøhø da ndudebi rá ponza ra Jesu.

22 De guehni bi ts'ixa ra Jesu ja 'nara luga rá thuhu Golgota nú'a rí bøni da 'ñena Ñaxmadu.

23 Nepu ya soldado biambahma ra vinu xqui nthants'ui ra mirra, pe nu'a himbi ne bi zi.

24 Nepu nu'ú bi pont'a ja ra ponza. Nepu bi nhyegue 'ra 'na nú'u yá he, ne nu ma'na rá he bi ma ra tahá to'o da dahá.

25 Ne ngu mi nzunga guto xudi nura ora bri pont'i'a.

26 Nuyá nzai'u, da thøta 'nara t'ofa ja ra ponza de nú'a xa 'yø'ta nú'a ra ja'i pa hanja bi t'e'mbi bi tho. Hangué ja rá ponza ra Jesu bi thøte gue go ra Nda de ya xodyo.

27 Nehe ja bri pont'ni mahyegui con

gue'a yoho ya be, 'na ja rá 'ñei, nu ma'na ja rá ngaha.

28 Hangué bi njabu ngu nú'a xqui t'ofa ja ra Maça T'ofa habu ena: "Nu'a bi thandi ngu 'nara daga 'yø'tats'oqui."

29 Ha nuya ja'i nú'u mi thohni nu'araza mi xipa ra Jesu, ne mi bat'a yá ñaxu ne mi embi:

—'Haha! ne gue nu'i gá ena gue ma gui yø'ta ra ndanija nepu rá hñupa gá ena gue xcá yopa 'ba'ma ma'na'qui,

30 mpøhø sehe ne cai de nú'a ra pont'i xa.

31 Ne ya nda gá macja mi ø'ta buhlatho de ra Jesu mi 'ñémbi'u:

—Nuní mi ena gue mi pøhø ya ja'i, pe nubya hingui tsa go da mpøhø sehe.

32 'Bu xi majuani go guehni ra Cristo nú'a go rá Nda ya me Israel, dá gaihya de ra pont'i xa. Nu'bu ga hanthe da gai, nu'bu há, ga camfrihu nú'a mi maní.

Ne nú'u xqui mpont'uini mahyegui mi ñama'ñu'u nehe de gue'a.

Ra Jesu bi du

(Mt. 27:45-56; Lc. 23:44-49;

Jn. 19:28-30)

33 Nepu ngu nde ma pa bi 'mexuui maxøgue ra ximhai, ne asta ngu nzunga hñu nde ja bi yopa hnequi ma'na'qui.

34 Y nura ora'a, ra Jesu bi ña xi nts'edi ne bi 'ñena:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nú'a rí bøni da 'ñena: Ma Dada'i, ma Dada'i, ¿hanja xcá hyegaseheua?

35 Ne 'raya ja'i mi 'bahni bi 'yøde nú'a mi ma, ne bi 'ñena:

—'Yøhu, nuní ma'ta ndu ra baði Elía.

36 Nepu 'nara 'ñøhø bi nest'ihi bi pobo 'nara esponja co ra ju'tsa vinu ne bi tøta ja 'nara ts'ut'o, ne bi umba ra Jesu pa da zut'i. Y nura 'ñøhø'a bi 'ñembabi ya ja'i:

—Ga tøm̄h̄u ga nuh̄u ua da zø ra Elía da çá'mi de ja ra pont'i.

³⁷ Nep̄u ra Jesu bi dø 'nara hmafi xi nts'edi ne bi du.

³⁸ Y nura ora'a bi xø nú'a ra d̄anga dutu mi naxa mbo ra nd̄anija pa mi juti nú'a hab̄u ma'na xi xmá nsunda, ne bi xøgue mañ̄a asta bi zønga nja'ti.

³⁹ Ha nú'a ra nd̄a gá soldado mi 'bahni guetb̄u hab̄u xqui 'bont'a ra Jesu bi hyanda xá hño hanja bi du'a, ne bi 'ñena:

—Xi majuañi go mi guehni rá T'ü Ajuá.

⁴⁰ Ne mi 'bahni nehe 'raya 'behñ̄a mi handatho de yab̄u, 'ra de gue'ü go mi gue'a ra Maria Magdalena, ne ra Salomé, ne ma'na ra Maria rá n̄ana ra Jose ne ra Cobo nú'a mb̄atsi de nú'a ma'na ra Cobo.

⁴¹ Nú'ü ya 'behñ̄a'ü xqui dena ra Jesu nú'b̄u mbi 'b̄u Galilea, ne go gue'ü mi pepi. Nehe mi 'bahni ndunthi ma'ra ya 'behñ̄a nú'ü xqui 'ñoui ra Jesu pa Jerusale.

Ra Jesu bi t'agui

(Mt. 27:57-61; Lc. 23:50-56;
Jn. 19:38-42)

⁴² Nura pa'a bri pont'a ra Jesu, go mi 'nara pa dega nthoqui, ngue'a rá hyax'a go ra sabdo ra pa dega tsaya.

⁴³ Hangue 'bestho nura pa'a, ya mi ma da ȳu ra hyadi, bi ma ra Jose nú'a mrá me Arimatea bá nu ra nd̄a Pilato, ne bi yut'i nsinque ra ntsu pa bi 'yapa nsequi da z̄acua rá ndo'yo ra Jesu de ja ra ponza pa da duts'i ma da 'yagui. Nú'a ra 'ñh̄o'á mi ja rá nsu ne xi mrá f̄adi ngue'a go mrá nd̄a nehe de ra hmunts'a nd̄a gá xodyo. Ne'a nehe mi tøm̄tho ha'm̄u da zøhø rá 'mehni Ajuá pa da nd̄a.

⁴⁴ Pe ra Pilato mi hu rá m̄ui gue hinxqui dutho, hangue nu'á bi zohna ra nd̄a gá soldado pa bi 'yambi ua ya xqui du.

⁴⁵ Y nu mi xipi gue ya xqui du, nu'b̄u ra Pilato bi umba nsequi ra Jose da duts'i.

⁴⁶ Nu'b̄u ra Jose bi danga 'nara hoga

t'axa dutu. Nep̄u bi z̄acua rá ndo'yo ra Jesu de ja ra ponza, ne bi mant'a ja nú'a ra dutu, ne bi duts'i ma bá agui ja 'nara nt'agui nú'a xqui se'ti ja 'nara medo.

Nep̄u bi got'i co 'nara d̄anga xingdo.

⁴⁷ Y ra Maria Magdalena y ma'na ra Maria rá n̄ana ra Jose bi hyandatho'ü hab̄u bi t'acuabi rá ndo'yo ra Jesu.

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mt. 28:1-10; Lc. 24:1-12; Jn. 20:1-10)

16 ¹ Y de mi nde nú'a nsabdo, ya xqui thogui nú'a ra pa dega tsaya, ra Maria Magdalena ne ra Salomé ne nú'a ma'na ra Maria rá n̄ana ra Jose bi danga 'raya hoga ñ̄uni pa xa go'tsuahm̄a ja rá ndo'yo ra Jesu.

² Y nurá hyax'a ndomingo xi 'nitho nú'a ra m̄udi pa de ra semana, bi ma'ü pa da c'a'tsa ra nt'agui, ne bi zøñ'ü pøxhyadi.

³ Ne de má 'ñu mri 'ñámbabi 'na ngu ma'na mi eñ'ü:

—¿Ha hindi 'b̄hni 'b̄u to'o da p̄unts'a ra do pa da xogah̄u ra gosthi nt'agui?

⁴ Pe nu mi zøñi'ü bi hyandi gue ya xqui t'ent'a nú'a ra d̄anga do xqui jot'a ra gosthi nt'agui.

⁵ Nep̄u nu'ü bi yut'a mbo ra nt'agui ne bi hyanda 'nará enx̄e Ajuá mi hnequi ngu 'nara bas̄ja'i mi huhni ngue yá 'ñei'ü, ne mi he 'nara t'axa he xi xmá ma. Nu'b̄u nu'ü xi bi ntsu.

⁶ Ha nura enx̄e bi 'ñembabi'ü:

—Oguí tsuh̄u. Nuga dí p̄adi gue guí hoñh̄u ra Jesu me Nasare nú'a bri pont'i. Xi jaua hab̄u bi 'begui, pe ya jo'oua ngue'a ya xa yopa nte ma'na'qui.

⁷ Rí maha bá xipabiñu ra Pedro ne nú'ü ma'ra yá nxadi gue nu'á ma da 'met'o pa Galilea, ne ja ma dí nth̄euiñi'ü ngu bi xipi.

⁸ Nep̄u nú'ü ya 'behñ̄a bi bøni de guehni ja ra nt'agui bi ma hnest'ih̄i, ne asta mri huat'i co ra ntsu. Ne hinto bi xipabi nú'a xqui hyandi

ngue'a xi mi 'ñouitho ra ntsu.

**Ra Maria Magdalena bi hyanda ra
Jesu xqui nangui de ra du**

(Jn. 20:11-18)

⁹ Xudi'a ndomingo ya xqui yopa nte ra Jesu de ra du, go rá mudi bi nthēui ra Maria Magdalena nú'a to'o xqui 'yembabi yoto ya ts'ondāhi.

¹⁰ Nepu nura Maria bi ma bá c'a'tsa ya nxadi ne bi zudi mi tu yá mui mi zoni, ne bi xipabi'u gue ya xqui hyanda ra Jesu.

¹¹ Pe mi 'yode ya nxadi bi mąnga ra Maria Magdalena gue ra Jesu ya xqui yopa nte ne ya xqui nthēui, pe nu'ú himbi gamfri.

Ra Jesu bi ñāui yoho yá nxadi

(Lc. 24:13-35)

¹² Nepu 'mefa ra Jesu xqui mpata rá 'bai bá nthēui yoho yá nxadi nú'u mri ma pa ja ra mbonthi.

¹³ Nepu nú'u yoho ya nxadi bi dąma mengui pa bá xipa nú'u ma'ra gue nu'ú xqui nthēui ra Jesu. Pe nixi njabu himbi gamfri'u.

Ra Jesu bi umba yá 'befi yá nxadi

(Mt. 28:16-20; Lc. 24:36-49;

Jn. 20:19-23)

¹⁴ Nepu 'mefa ra Jesu bi zoni habu mi 'bui nú'u 'ret'ama'ra yá

nxadi ora mri ñuni'u. Ne bi zui'u ngue'a hinxqui gamfri bi nú'u to'o xqui xipi gue nu'á ya xqui yopa nte ne xqui ñāui'u.

¹⁵ Nepu bi 'ñembabi'u:

—Rí maha ja gatho rá nguni ra ximhai bá xiphu gatho ya ja'i nuna ra maça noya.

¹⁶ Nu'a tó'o da gamfri ne da nxistehe da mpøhø, pe nu'a tó'o hinda gamfri hinda mpøhø, da 'medi pa nzantho.

¹⁷ Y nu habu di 'bui ya gamfri, ma da 'yøt'e'u nuya ya nt'udi: De ma thuhu da 'yenga thi ya ts'ondāhi; ma da ñā'u ma'ra ya 'ra'yo hñāqui;

¹⁸ ne nu'bu da mihi 'nara qu'eñā, o da zi 'nara 'ñethi nú'a hote, hinte da ja'u; nu'ú da hñuxa yá 'ye ja ya da'thi ne da ñāni.

Ra Jesu bi ma mahets'i

(Lc. 24:50-53)

¹⁹ Mi uadi bi ñāui yá nxadi ra Zidada Jesu, nu'á bi ts'ixa pa mahets'i, ne bá hudi'a ja rá 'ñei Ajuá rá Dada.

²⁰ Ha nuyá nxadi bi nxani bi ma haburaza bi mąnga ra maça noya. Ne ra Zidada Jesu nú'a xqui ma mahets'i go gue'a mi fats'i'u mi øt'a ya dąnga nt'udi pa njabu bi jamfri nú'a ra maça noya mi mañ'u. Njabu gue'a.

NSAN LUCA

RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'À BI 'YOFO NSAN LUCA

Ya mudi noya bi 'yofo Nsan Luca

1 ¹ Nu'i nda Teofilo, ya guí padi gue ndunthi to'o ya xa 'yofo de gatho nú'á te xa nja de guecjúua. ² Nú'á bi 'yofo'ü mā mahyegui ngu nú'á mąnga nú'ü to'o mi 'ñoui ra Jesu desde ra mudi ne xa xicjü de rá maça noya'á. ³ Hangue necagui dí ofo nehe de nú'á stá padi. Stá 'ñani xá hño desde ra mudi, ne dí ofo 'ramats'ü. Stá beni xá hño ga ofo pa ga pehn'abu, ⁴ pa njabu gui padi gue xi majuani nú'á xa si'a'i.

'Nara enxé bi mā de rá 'bui
ra Xuua Xi'tsate

⁵ Ha nuya pa'ü mrá nda ra Erode de ja ra hai Judea, ne ja nú'á ra hai'á mi 'buhni 'nara macja mrá thuhu ra Sacaría nú'á mi mpefi co ya macja nú'ü myá thuhu ya Abías ngue'á nehe'á mrá Abías. Ha nurá 'behña ra Sacaría mrá thuhu ra Sabe nú'á xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra macja nú'á mrá thuhu ra Aarón. ⁶ Nura Sacaría ne rá 'behña mi 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá ne mi ø'tua gatho yá hmanda'á nú'ü huts'i ja ra Maça T'ofu, ne himbi thimbabi'ü ni 'nara ts'oqui. ⁷ Pe ni 'nara bątsi hinxqui me'tsi'ü ngue'á ra Sabe himi tsa da me'tsa ra bątsi, ne ya xi myá daqu'ei'ü. ⁸ Ha nura Sacaría co ma'ra yá mimacjauí nú'ü mi mpehui mahyegui, bi dat'a ra pa da yut'a ja ra ndanija pa da xocambeni Ajuá.

⁹ Ne nu'á bi 'yøt'e ngu yá nzai pa da bađi to'o da zo rá thuhu pa da yut'a mbo ra nija da tsat'a ra t'uts'i, y nura Sacaría go gue'á bi zo rá thuhu.

¹⁰ Ha nura ora mi tsat'a ra t'uts'i mbo ra nija, nura hmuntsja'i mbi 'ba thi de ra nija mi apabi Ajuá ngue'á mi gue'á ra ora de ra nsadi.

¹¹ Ts'a mi tsat'a ra t'uts'i ra Sacaría, mi damfri bi hyanda 'nara enxé mi 'bahni ja rá hyo ra ata habü t'exa ra njuspi ngue rá ngahá ra Sacaría.

¹² Ha nu mi hyandi gue mi 'bahni ra enxé nixi mi padi te da 'yøt'e co ra ntsu.

¹³ Ha nura enxé bi 'ñembabi'á:

—Sacaría, ogui tsu, ngue'á dá e ga xi'i gue nuri nsadi xuá 'yøde Ajuá. Nubyá, nuri 'behña ma da me'tsa'i 'nari t'ü, y nu'á ma gui hñu'mbabi rá thuhu dra Xuua.

¹⁴ Ne nu'i ma xi gui johya ndunthi de ri t'ü, ne ndunthi ya ja'i ma da johya nu sta 'mü'á.

¹⁵ Ngue'á nu'á ma da nja rá nsu ja rá thandi Ajuá, y hinhya'mü ma da zi ra vinu gá obxi nixi ma'ra ya vinu, ne ante da 'mü ya di hanpa rá ts'edi ra Maça Ndahi.

¹⁶ Y nu'á ma da zofu ya me Israel pa ndunthi de gue'ü da ñobri de yá ts'oqui ne da yopa xocambeni Ajuá ma'na'qui.

¹⁷ Ne nu'á go di gue'á ma da 'met'o de ra Zidada, nehe ma da t'umba rá ts'edi ngu nú'á bi t'umba ra bađi Elía, pa da umba 'nara ts'ofu ya dada pa da yopa mąhui yá t'ü, ne da zofu ya ts'o'yøde gá ja'i pa da nhyoga'yøde'ü. Ne nu'á ma da zo ya ja'i pa stí 'ñe ra Zidada da gamfri'ü.

18 Ha nura Sacaría bi 'ñembabi ra enxé:

—¿Hanja da za ga camfri de nú'a guí xicagui, gue nugui ne ma 'behña ya dyá daqu'ei'be?

19 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Nugui drá Grabie, dúi 'bui ja rá thandi Ajuá pa dí pepabi, hangue nu'á xuá mencagui pa e ga xi'a'i nuya ya hoga noya ja juadi dá xi'i.

20 Hangue nubyá dí xi'i nehe, ma gui ngone, hinda za gui ña asta hinda 'mui ri t'u pa ja da za gui yopa ña ma'na'qui, ngue'a hinxá camfrigui nú'a stá xi'a'i. Pe nu'á ma da njabu ngu nú'a stá xi'a'i, ne nú'u ya pa'u bi mą́nga Ajuá, gue'a ra pa da njabu.

21 Ha nú'u ya ja'i mi 'bai thi mi t'omtho da bonga ra Sacaría, ha nu'á xqui ya'a mbo ra ndanija, hangue nu'á himi pa te da beni.

22 Ha nu mi bonga ra Sacaría himi tsa da ñaui nú'u mi t'oma thi. Nu'bú nu'á bi batho gue nu'á xqui hyandua 'nará thedi Ajuá nuni mbo ra nija. Y nu'á mi ñaui ya ja'i pe dega señatho ngue'a xqui ngone.

23 Ha nu mi uadi nú'u ya pa de rá 'befi ra Sacaría ja ra ndanija, bi ma'a pa ja rá ngu.

24 Ne hints'u ya'a pa ra Sabe bi mudi bi nda'thi, y himbi bonga de ja rá ngu cut'a zana. Nu'á mi benga ja rá mfeni ne mi ena:

25 “Ajuá co rá nhyoja'i xa 'yotcagui njaua pa ya hinda nongagui ya ja'i.”

**'Nara enxé bi ma de rá
'bui ra zi Jesu**

26 Ha de rá 'rato zana Ajuá bá yopa pehna ra enxé Grabie pa bá ehe ja ra t'aca hnini nú'a rá thuhu Nasare de ra hai Galilea,

27 pa bá c'a'tsa 'nara nxutsi mrá thuhu ra Maria. Nú'a ra nxutsi'a ya xqui t'adi pa da nthatui 'nara 'ñohó mrá thuhu ra Jose nú'a xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra nda Davi.

28 Ha nura enxé bi yut'a ja rá ngu ra

Maria ne bi zenjua bi 'ñembabi:

—¡Ajuá xa ma'a'i ne 'bui con gue'i, ne ma'na xa jap'a'i que gatho ma'ra ya 'behña!

29 Ha nu mi hyanda ra enxé'a ne mi 'yode bi xipa nuya ya noya, ngu bi ntsu ne himbi badi te mri bonga nú'a bi xipi.

30 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Maria, ogui tsu, ngue'a Ajuá xi ri ma'a'i ne xa huahn'a'i.

31 Ne nubyá ma gui nda'thi ma gui pe'tsa 'nari t'u, ne gui hñu'mbabi rá thuhu dra JESU.

32 Y nu'á ma da me'tsa 'nara dą́nga nsu, ngue'a nu'á go di gue'a drá T'u Ajuá bí 'bu mahets'i. Y nu Ajuá go gue'a ma da hñuts'i dega nda ja ra hnini Israel ngu bi nda ra Davi nú'a 'na de yá xita maya'bu.

33 Ne nu'á ma da nda ja ra hnini Israel pa nzantho, y hinhya'mu da ua rá hmanda.

34 Nu'bú ra Maria bi 'ñembabi ra enxé:

—¿Hanja da za da njabu gue nugui hinstá nthatatho?

35 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Ra Mą́ca Nda'i da 'ñehe da zu'a'i ne rá ts'edi Ajuá bí 'bui mahets'i da 'ñehe da gop'atho ngu 'nara guui. Hangue nu sta 'mui nú'a ra zi bą́tsi go di gue'a drá mą́ca T'u Ajuá.

36 Ne ri prima ra Sabe masque gui handi ya ra daqu'ei pe ma da me'tsa 'nará t'u nehe. Mi hma gue nu'á himi tsa da me'tsa ra bą́tsi, pe nubyá ya ot'a 'rato zana da'thi.

37 Ngue'a pa Ajuá otho ni 'nara t'ot'e xá hñei pa gue'a.

38 Nepu ra Maria bi 'ñembabi ra enxé:

—Rá 'begogui Ajuá, dá 'yot'a ngu xcá xicagui.

Mi uadi bi mą́nga ra Maria njabu, ra enxé bi ma 'bestho.

Ra Maria bi c'a'tsa ra Sabe

39 De nuya pa'u mi menga ra enxé, bi

dama ma ra Maria ja 'nara hnini mbi ja
ja ra t'øhø de ra hai Judea,

40 pa rí zønga ja rá ngu ra Sacaría. Y
mi zøni bi yut'i bi zenjua ra Sabe.

41 Y nu mi 'yøde ra Sabe bi nzenjuate
ra Maria, 'bestho ra ora'a bi 'ñānga ra
batsi mbo rá mui ra Sabe, y ra Sabe bi
hñānga ra Maça Ndahi.

42 Ne bi ñā nts'edi ne bi 'ñemba ra
Maria:

—Ajuā xa jap'a'i que gatho ma'ra
ya 'behñā, nehe xa japa ri batsi.

43 Nugui hindí 'ñepcagui e da
zøngagui rá nānā ma Zidadah.

44 Ngue'a nu ndá øde gá nzenjuate,
numa batsi co ra johya bi dama 'ñāni
mbo ma mui.

45 Ajuā da jap'a'i ngue'a xcá camfri
nú'a bi xi'a'i, ngue'a ma da njabū ngu
nú'a xa xi'a'i.

46 Nepū bi 'ñena ra Maria:

Nugui xi drí xøcambeni ma zi
Hmu con gatho ma mui,

47 ne xi ri johya ma coraso de nú'a
xa 'yøtcagui Ajuā ma Pøhøte.

48 Ngue'a nugui 'nará zi hyoya
'begogui Ajuā, masque njabū
pe nu'á xa huancagui.

Desde nubya ya ja'i ma da
'ñengagui gue Ajuā xa
japcagui.

49 Ajuā nú'a xi ja rá ts'edi xa
'yøtca nuya ya dānga t'øt'e,
y xi rá nsunda rá thuhu'a.

50 Nu'á nzantho ma da nja rá
nthecate pa gatho nú'u to'o
da 'yøte'a.

51 Ne nu'á xa 'yøt'a ya dānga 'befi
co rá dānga ts'edi,
ne xa dāpa gatho nú'u to'o mri
'ñexa sehe.

52 Ne xa hñācua yá nsu gatho nú'u
to'o xi mi ja yá dānga nsu,
ne go xa gūxa ya zi hyoya.

53 Ne gatho nú'u to'o mi othobi,
bi t'umbabi,
ha nu'u tó'o mi jabi, bi
'ñothobi.

54 Ne bi maxa ra hnini Israel nú'u
pepabi,

ne himbi pumfri da huequi'u.

55 Xa 'yøt'a njabū ngu xqui
ñā'tuabi ndu ma dadahū ra
Abrá ne gatho yá ja'i,
gue hinhya'mū ma da pumfri
da huequi'u.

Gue'a gatho bi manga ra Maria.

56 Y ra Maria bi gohuini ra Sabe
ngu hñu nzanā ja rá ngu'a, ne 'mefa
bi menga pa ja rá ngu.

Rá 'bui ra Xuua Xi'tsate

57 Nepū bi zø ra pa bi 'mui rá t'u
ra Sabe.

58 Ne nu'bú gatho yá 'nangu ne nú'u
mi ja te yá njauí bi ma bá c'a'tsi pa bi
johyauí ngue'a bi 'yøde'u gue Ajuā xi
xqui japi'a pa bi 'mū rá batsi.

59 Ha nurá hñāto ma pa bi thu'tsua ra
seña ja rá ndo'yo ra batsi ngu yá
nzai'u, ne ja mi 'buhni ma'na'qui yá
'nangu ne nú'u mi ja te yá njauí. Ne
mi beni'u xa hñu'mbabi dra Sacaría
nehe ngu rá thuhu rá dada.

60 Pe nurá nānā himbi ne, hangue bi
'ñena:

—Hina, hinga hu'mbabihū njabū,
ngue'a ma da thu'mbabi dra Xuua.

61 Ne bi t'embabi ra Sabe:

—¿Hanja ma da thu'mbabi njabū
gue ni 'nari ja'ihū hingrá thuhu ra
Xuua?

62 Nepū bi t'utua ra seña ra
Sacaría nda'a ra thuhu mi ne'a da
hñu'mbabi ra batsi.

63 Nepū nu'á ngue'a xqui ngone
hangue bi 'yadi 'na xeni ra xithe, ne ja
bi 'yofoni gue nura batsi drá thuhu ra
Xuua. Y gatho ya ja'i xi bi 'yø ngue'a
bi hñu'mbabi njabū.

64 Y ra ora'a 'bestho bi za bi yopa ñā
ra Sacaría, ne bi mudi bi xøcambeni
Ajuā.

65 Y gatho nú'u yá 'nangu xi bi ntsu, ne
gatho ja ya t'øhø de Judea habū mi 'bū
ya ja'i bi 'ño ra 'bede de nú'a xqui nja.

66 Ne gatho nú'ũ to'o mi pađi mi 'yo yá mfeni'ũ ne mri 'ñámbabi 'na ngu ma'na, ne mi ena'ũ:

—¿Te ma nsu ma da t'umbabi nú'a ra baťsi'a 'bũ?

Mi mąnga njabu'ũ ngue'a Ajuą mi japi'a co rá ts'edi.

Ra Sacaría bi nsunda Ajuą

67 Nura Sacaría rá dada ra baťsi mi hanpa rá ts'edi ra Maća Ndađhi bi mąnga 'raya noya ngu Ajuą bi 'ñutuabi da ma, ne bi 'ñena:

68 Xá nsunda Ajuą ma zi Hmuhũ núju dyá me Israelhũ, ngue'a nuya pabya ma da 'ñehe 'na to'o da pøhøguihũ núju go rá hniniguihũ'a.

69 Nuya pabya ma dua pencanahũ 'nara Pøhøte nú'a xi ja rá ts'edi.

Nu'ą ma da 'ñehe desde yá ja'i ndu ra nda Davi nú'a mrá 'bego Ajuą.

70 Gue'a bi ñatcaguihũ Ajuą ngu nú'a bi mąnga yá maća 'mehni'a desde maya'bũ.

71 Bi ñatcahũ gue da ñangaguihũ de ma nconrahũ ne de gatho nú'ũ to'o ri utschaguihũ.

72 Nehe mi ma gue mi ma da me'tsua ra nthecate ndu ma xitahũ, ne hinhya'mũ mi ma da pumfri nú'a ra maća cohi xqui gohui'ũ.

73 Guehna ra cohi bi 'yøt'a Ajuą co ndu ma dadahũ ra Abrá,

74 gue mi ma da ñangaguihũ de ma nconrahũ pa ga pəpabihũ'a nsinque 'nara ntsu,

75 ne ga 'yohũ xá hño ne ga 'buhũ xá nt'axi ja rá thandi'a gatho ya pa de ma tehũ.

76 Y ra Sacaría bi 'ñemba rá baťsi: Nu'i ma zi t'ũ'i, go gue'i ma drá 'mehni'i Ajuą bí 'bũ mahets'i,

ngue'a go ma gui 'bet'o de ra Zidada pa gui hocua rá 'ñu'a.

77 Nu'i go ma gui zopabi rá hnini Ajuą pa da bađi'ũ ra Pøhøte ne da mpøhø'ũ, ne da zadı ra pumbate de yá ts'oqui.

78 Ngue'a Ajuą xa mescahũ ra hmäte ne ra nthecate, hangue nu'ą ma da mencanahũ 'nara hyats'i desde mahets'i pa go gue'a da yotca ma mfenihũ,

79 nehe pa da yo'tua yá mfeni gatho nú'ũ 'bũ ja ra 'bexuui ne nú'ũ rí ma ja ra 'ñu dega du. Hangue nu'ą ma da 'ñehe pa da yotcahũ 'nara 'ñu xá hño pa grá 'buhũ te rá 'ñenthø.

Nuna guehna bi mąnga ra Sacaría.

80 Y nura zi Xuua 'yo mri te'a ne 'yo mi umba ra ts'edi ra Maća Ndađhi. Ne bá 'bui ja ra mbonthi asta bi zø ra pa bi madi bi zofø ya me Israel.

Rá 'bui ra Jesucristo

(Mt. 1:18-25)

2 ¹ De nuya pa'ũ, nura dąnga nda Augusto Cesa bi manda da t'opabi yá thuhu gatho ya ja'i de maxøgue ra hai habũ mrá nda'a, pa da 'bede'ũ.

² Gue'bũ mrá gobierhnu ra Cirenio ja ra hai Siria nú'bũ bi nja nuna ra madi padro.

³ Gatho ya ja'i mi pe'tsi da menga ja yá hnini cada 'na habũ myá mengu, pa da t'opabi yá thuhu'ũ.

⁴ Hangue ra Jose bi bonga de ja ra hnini Nasare de ra hai Galilea pa bi ma ja ra hnini Belé de ja ra hai Judea, ngue'a ja mrá menguni ndu ra nda Davi, ha nura Jose ja xqui 'ñehni de ja yá ja'i ra Davi.

⁵ Bi ma ja ra hnini Belé pa da t'opabi yá thuhu'ũ, bi meui ra Maria nú'a xqui 'yadi pa da nthatui, ha nu'ą ya mi da'thi de rá baťsi.

6 Ha de mbi 'bui'ʉ ja ra hnini Belé, bi zø ra pa da 'm̄i rá b̄atsi ra Maria.

7 Ha de guehni bi 'm̄u rá m̄udi t'ʉ, bi mant'i co yá 'mant'i, ne bi megui habu mi ja 'nara h̄ñunga mbo'ni, ngue'á ya mi otho habu da t'umba ntsaya'ʉ.

'Raya ma'yo bi c'á'tsa ra zi Jesu

8 Ne de guehni guetbu de ra hnini Belé mi 'b̄uhni 'raya ma'yo ja ra mbonthi mi su yá deti dega xuui.

9 Nepu nu'ú mi d̄amfri bi hyandua 'nará enx̄e Ajuá, ne 'nara d̄anga hyats'i bi yot'a gatho rá nthets'i habu mi 'bui'ʉ, y ra ora'á xi bi ntsu'ʉ.

10 Pe nura enx̄e bi 'ñembabi'ʉ:

—Oguí tsuh̄u, ngue'á drá 'ñehe ga xi'ah̄u 'raya hoga noya nú'ʉ pa xi gui johyah̄u nu'ah̄u ne gatho ma'ra ya ja'í.

11 Ngue'á nubya xa 'm̄i ja rá hnini ndu ra nd̄a Davi 'nara P̄øh̄te pa gue'ah̄u, y nú'á go gue'á ra Cristo ra zi Hmu bá 'behni pa da nd̄a.

12 Y po má nseña gui tsuh̄u ra b̄atsi xa 'bant'i co yá 'mant'i ne xa 'begui habu ja 'nara h̄ñunga mbo'ni.

13 Y de mi uadi bi m̄anga njabu nura enx̄e'á, mi d̄amfri'ʉ bi hyanda ma'ra ya enx̄e de mahets'i mi hnequi mahyegui con gue'á, mri x̄ocambeni Ajuá ne mi eñ'ʉ:

14 ¡Drá nsunda Ajuá bí 'bu mahets'i,

ne dá 'm̄i co 'nara hoga'm̄i ya meximhai nú'ʉ xa z̄utua rá hm̄ate'á!

15 Nepu nu mi menga ya enx̄e pa mahets'i ya ma'yo bi m̄udi bi 'ñembabi 'na ngu ma'na:

—Maha Belé, ma ga c'á'tshu te xuá nja de guehni de nú'á xa xicaguih̄u rá enx̄e Ajuá.

16 Nepu nu'ú bi ma hnest'íhi, y bi z̄oni bi z̄udi'ʉ ra Jose ne ra Maria co rá b̄atsi nú'á mi 'beni ja 'nara h̄ñunga mbo'ni.

17 Y nú'ʉ ya ma'yo mi hyanda ra b̄atsi,

bi m̄udi bi mede gatho nú'á xqui xipabi ra enx̄e de gue'á.

18 Ha gatho nú'ʉ bi 'ȳode xi bi 'ȳo de nú'á mi mañ'ʉ.

19 Pe nura Maria xi mi pe'tstho ja mbo rá mfeni nuya ya noya pa da benthō.

20 Nepu nuya ma'yo bi mengui xi mri x̄ocambeni Ajuá por gatho nú'á xqui 'ȳode ne xqui hyandi, ngue'á nu'ú xqui z̄udi ngu nú'á xqui sipabi'ʉ.

Ra zi Jesu bri dapa ja rá 'ye Ajuá

21 Ne rá h̄ñato ma pa de xqui 'm̄u ra b̄atsi, bi thu'tsua ra seña ja rá ndo'yo ngu yá nzai'ʉ. Ne bi thu'mbabi ra JESU ngue'á gue'á xqui xipabi ra enx̄e ra Maria desde ante da nda'thi de gue'á.

22 Y nu mi ua yá pa ra Maria bi nt'axqui pa da yopa yut'a ja ra nija ma'na'qui ngu xqui 'yofo ra Moise ja ra ley, nepu ra Jose ne ra Maria bi zixa ra zi b̄atsi pa ja ra nd̄anija Jerusale pa dí dapabi ja rá 'ye Ajuá.

23 Bi 'yot'a njabu'ʉ ngue'á xqui t'ofō ja rá ley Ajuá gue gatho nú'ʉ ya m̄udi b̄atsi da 'm̄i ne 'bu dya ts'unt'ʉ gue'ʉ mahyoni da t'equē pa Ajuá.

24 Nehe bi ma'ʉ ja ra nd̄anija pa bi h̄ñá'tsuabi ra 'baha Ajuá, ngue'á njabu ena ja rá ley Ajuá gue 'bu 'nara 'behña da 'm̄u rá b̄atsi, mahyoni da zixa yoho ya zi joñ'o o yoho ya zi domitsu pa ja dí hyopabini Ajuá dega 'baha.

25 De nuya pa'ʉ, mi 'bu 'nara 'ñøh̄o nuni Jerusale mrá thuhu ra Simiu. Nú'á xi mi 'yo xá h̄ño ja rá thandi Ajuá, ne mi t̄ø'mi da hyanda ra Ñante nú'á to'o ma da ñani ya me Israel, ne nurá M̄aca Nd̄ahi Ajuá mi 'bui con gue'á.

26 Ne go gue'á xqui xipabi Ajuá gue hinda du asta hinda hyanda ra Cristo nú'á xqui m̄a Ajuá ma dua pehni.

27 Nu'á xqui ma ja ra nd̄anija ngue'á ra M̄aca Nd̄ahi xqui tsits'i, y ra ora'á mi 'b̄uhni mbo, bi yut'a ra Jose nehe co ra Maria mri zi ra zi t'uca Jesu pa e da

'yent'ua ja rá 'ye Ajuá ngu xqui m̄anga rá ley Ajuá.

²⁸ Nepu de guehni ra Simiu bi zinga ra t'uca 'uene ne bi 'yents'a ja yá 'ye ne bi xocambeni Ajuá bi 'ñena:

²⁹ Nu'i Ajuá ma Dada'i, ya da za gui tsixcagui de guecua, ya bi hñu ma mui

ngue'a ya stá handi xa njabu ngu nú'a gá xicagui.

³⁰ Ya stá handi co ma da ra Pøhøte,

³¹ núna xcuá pehni pa da pøhø gatho ya ja'i.

³² Nuna go guehna ngu 'nara ñot'i pa da yo'tua yá mfeni gatho nú'u hingyá me Israel, y po rá nguehna ma da nja rá nsu ri hnini Israel.

³³ Ha nura Jose ne ra Maria rá nana ra Jesu mi 'yøde nú'u ya noya mi m̄anga ra Simiu de ra t'uca 'uene, nú'ú xi bi 'yø'u.

³⁴ Nepu nura Simiu bi 'yapa Ajuá da japi'u. Ne bi 'ñembabi ra Maria rá nana ra Jesu:

—Nuna 'uene xuá 'behni pa da pøhø ndunthi ya me Israel, pe ndunthi de gue'u ma da utsa ne da 'medi'u.

³⁵ Y njabu po rá ngue ri t'u ma da hnequi gatho nú'a beni ja yá mfeni cada 'nara ja'i. Y pa gue'i ma gui thogui 'nara danga dumui ngue'a ma da t'utsa'i ri t'u.

³⁶ Ne mi 'bu 'nara 'behña mrá thuhu ra Ana nú'a mi ña co rá ts'edi rá Maca Ndahi Ajuá. Y nú'a ra 'behña'a mrá t'ixu 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Fanuel, xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Aser. Y nu'á ya xi mrá zi daqu'ei. Nú'bu xi mrá b̄atsa nxutsitho bi nthati, ne nsøcta yoto njeya bi 'muhui rá d̄ame.

³⁷ Y ya mi ø'ta goho'rate ma goho njeya xqui mviuda. Nu'á himi pøni de ja ra nija, ngue'a nzantho mi pepabi Ajuá ma pa ra xuui, mri ayuna ne xi mi apabi Ajuá.

³⁸ Ora mi 'buhni ra Jose ne ra Maria co ra t'u'uene mbo ra ndanija, ra ora'a bi yut'a ra Ana nehe, ne bi umba njamadi Ajuá. Nepu bi mudi bi xipabi de ra zi b̄atsi nú'u to'o gatho mi tøm̄a ra Ñante nú'a to'o da ñanga ra hnini Jerusale.

Ra zi Jesu bi menga ja ra hnini Nasare

³⁹ Nepu mi uadi ra Jose ne ra Maria bi 'yø'ta gatho ngu nú'a xqui manda ja rá ley Ajuá, bi menga pa ja yá hnini Nasare de ja ra hai Galilea. ⁴⁰ De guehni ra b̄atsi mri 'yo rá te, ne 'yo mri nja rá ts'edi, ne 'yo mri nja rá mfadi, y Ajuá mi japabi ndunthi'a.

Ra zi Jesu mi 'buhni ja ra ndanija

⁴¹ Tat'a jeya mi pa ra Jose ne ra Maria pa da nu ra ngo de ra pascua nuni Jerusale.

⁴² Y de mi juata 'ret'amayoho njeya ra Jesu, bi ma ri hñu'u pa Jerusale pa da nu ra ngo ngu myá nzai'u.

⁴³ Y nu mi ua ra ngo, bá penga ra Jose ne ra Maria, ha nura Jesu bá cohi de guehni Jerusale nsinque bi b̄a rá nana ne ra Jose.

⁴⁴ Nu'ú mi hu yá mui gue mbra 'ñoui ma'ra ya ja'i nú'u bá pengüi ja ra ngo. Bi 'ño maxøgue 'na pa ra 'ñu, asta ja 'mefa bi 'ñani'u ra b̄atsi, bi 'ño bi 'yambabi nú'u mi ja te yá njau ne yá mpadi.

⁴⁵ Pe himbi zudi'u de guehni, hangué bi yopa mengui'u pa Jerusale pa dua honi.

⁴⁶ Nepu rá hñupa bi zudi mi 'buhni mbo ja ra ndanija mi huhni madetho de ya xahnate de ra ley mi østho nú'a te mi mañ'u nepu nu'á mi ø'tua ya nt'ani'u.

⁴⁷ Gatho nú'u ya ja'i to'o mi øde nú'a mi mañ'a xi mri 'yø ngue'a xi mi ja rá mfadi'a ne mi thadi xá hño nú'u ya nt'ani mi t'ø'tuabi nehe.

⁴⁸ Y nu mi hyanda rá nana ne ra Jose

gue mi huhni co ya xahnate de ra ley, himi paḍi te da beñ'ũ. Y nurá nana bi ñembabi:

—Ma zi t'ũ'i, ¿hanja xcá 'yotcahe njabũ? Nugui ne ri dada go dí hoñ'ahe co ndunthi ra dumui.

49 Pe ra Jesu bi ḍadi ne bi ñembabi'ũ:

—¿Pa te gui jacju gui hongaguihũ? ¿Ha hinguí pahũ gue nugui mahyoni ga pepa rá 'befi ma Dada?

50 Pe nu'á nixi mi paḍi te mri bonga nú'ũ ya noya bi xipabi'ũ.

51 Nepũ de guehni bi meui rá nana ne ra Jose bi menc'ũ pa ja ra hnini Nasare, ne nu'á bi sigui bi 'yotua yá ts'ofu'ũ. Ha nurá nana mi pe'stho ja rá mfeni gatho nú'a te bi nja co rá t'ũ.

52 Y nura Jesu 'yo mri te rá mḍadi ne rá ndangui, ne Ajuá xi bi hopa rá 'mũi'a, ne ya ja'i nehe.

Ra Xuua Xi'tsate mi zofo ya ja'i ja ra mbonthi

(Mt. 3:1-12; Mr. 1:1-8; Jn. 1:19-28)

3 1 De ya xqui ndá 'ret'amacut'a njeya ra ḍanga ndá Tiberio Cesa nú'a mi 'bũ Nroma ne mrá ndá ja ndunthi ya hai de ra ximhai, nehe gue'bu mrá ndá ra Poncio Pilato nuni ja ra hai Judea, nehe mrá ndá ra Erode nuni ja ra hai Galilea, nehe mrá ndá nurá cu ra Erode nú'a mrá thuhu ra Lipe nuni ja ra hai Iturea ne ja ra hai Traconite, nehe mrá ndá ra Lisania nuni ja ra hai Abilinia.

2 Gue'bu myá ḍanga ndá gá macja ra Anás ne ra Caifá. Ha de nura jeya'a Ajuá bi umba ya noya ra Xuua nú'a mrá t'ũ ra Sacaría de mbi 'bũ ja ra mbonthi, pa da zo ya ja'i.

3 Nu'bu'á ra Xuua bi ma gatho rá nthets'i ra ḍathe Jordá, ne mi embabi ya ja'i gue da ñobri de yá ts'oqui ne da nxistehe pa njabũ Ajuá da pumbabi yá ts'oqui'ũ.

4 Nú'á njabũ bi zofo ya ja'i gue da hñoqui'ũ ja yá mfeni pa nu sta zø ra zi Hmu da gamfri'ũ, hangue bi njabũ ngu nú'a xqui 'yofo ra baḍi Isaía ja ra Māca T'ofu nu habũ ena:

Ma da nt'øde 'nara ja'i da ña nts'edi ja ra mbonthi ne ma da ñena:

“Hocuahũ xá hño rá 'ñu ra zi Hmu, juanhũ gatho ya ts'aca'ñu.

5 Gatho ya hñe dra hñu'tsi, ne dra tanga ya ndants'i, ne dra yø'ta ya t'øhø, ne dra juana ya nõnts'a'ñu, ne da thoqui gatho habũ hindi 'bui xá hño.

6 Y gatho ya ja'i da hyandi te xa 'yø'ta Ajuá pa da mpøhø'ũ.”

7 Nepũ mi pa ya ja'i mi c'a'tsa ra Xuua pa da xi'tsi'ũ, y nu'á mi embabi'ũ:

—¿Gyá ts'oja'ihũ ngu ya zate qu'eña! ¿Ha guí hu ri mũihũ gue ngue'a xcá ehũua ya xcá 'ba'tuahũ rá cue Ajuá xa 'ñepũ?

8 Mahyoni gui 'yohũ xá hño pa da hnequi gue majuañi xcá ñobrihũ de ri ts'oquihũ. Oxqui ma gui 'ñexhũ gui 'ñeñhũ: “Nuje ma dadahe ndu ra Abrá, hangue hinte ga jahe.” Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue Ajuá da za da japi da nja'i nuya ya do pa dyá t'ũ ra Abrá. 9 Dí xi'ahũ gue 'bui guetbũ Ajuá, ngu 'na to'o hã ra t'égui pa da zecua yá 'yũ ya za. Gatho nú'ũ ya za hingui unga yá hoga fruta ma da ts'et'i ne da thøt'a ja ra tsibi. Njabũ Ajuá ma da hyøt'ahũ ja ra nidu 'bũ hingui ñobrihũ ne gui 'yohũ xá hño.

10 Nepũ nuya ja'i bi 'yamba ra Xuua ne bi ñembabi:

—Nu'bu'á ¿te mahyoni ga øthebya?

11 Nu'bu'á ra Xuua bi ñembabi:

—Nu'a tó'o pe'tsa yoho yá pahni, dá umba 'na nú'a to'o othobi. Ha nu'a tó'o pe'tsa te da zi, mahyoni da ñohui nú'a to'o othobi.

12 Nehe bi ma bá c'a'tsa ra Xuua 'raya n̄aṅtsa nguxboja. Nú'á bi ma da nxistehe nehe, ne bi 'yambabi ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, xi nuje, ¿te mahyoni ga øthe?

13 Ha nura Xuua bi 'ñembabi:

—Nu'a mahyoni gui 'yøthũ, cobrahũ ngu nú'a m̄anga ra ley, oguí cømbahũ yá boja ya ja'i.

14 Nehe 'raya soldado bi 'ñembabi ra Xuua:

—Xi nuje, ¿te mahyoni ga øthe?

Ha nura Xuua bi 'ñembabi:

—Oto guí pepabihũ, ne oguí pihũ ya ja'i co nú'a ra nsu xa t'a'ahũ, nixi gui hyøxhũ ra thai ya ja'i. Nu'a gui 'yøthũ, johyahũ co nú'a guí t̄ahahũ, oguí nehũ ma'na.

15 Ha nuya ja'i himi paḍi te da beni de ra Xuua, ua go mi gue'a ra Cristo nú'a xqui hm̄a da 'behni pa da nda, ua hina.

16 Nepũ nura Xuua bi 'ñembabi'ũ:

—Nugui dí xi'ts'a'ihũ co ra dehe, pe bra 'befa ma'na nú'a to'o ma da xi'ts'a'ihũ co ra Maça Ndah̄i ne asta ngu di fasp̄i co rá ts'edi. Nú'á ma'na ja rá ts'edi de guequi ne hiní 'ñepcagui ngugui ga xo'tuabi yá nthasthi de yá zesthi.

17 Nu'á nja ngu 'nara mefi ya o ja rá 'ye ra pala pa da mica ra trigo, y nu st̄i uadi da miqui'a, da munts'i da me'tsi, ha nura paha da gat'a ja ra tsibi. Njabũtho nehe nú'a bra 'befa de guequi ma da munts'a nú'ũ di 'yo xá hño pa da 'm̄ui con gue'a, ha nu'ũ hindi 'yo xá hño ma da hyøt'a ja ra tsibi.

18 Njabũ ne co ma'ra ya hoga ts'ofo ra Xuua mi utua ya ja'i de ra maça hoga t'øde.

19 Y nú'bú gue'bu bi zui'a ra nda Erode ngue'a xqui zimbabi rá 'behñá rá cu nú'a mrá thuhu ra Lipe, ne xqui 'yøt'a ma'ra ya t'øt'e xá nts'o.

20 Pe nura Erode himbi ne bi ntsø'mi.

Nu'a bi 'yøt'e, bi 'yøt'a ma'na ra t'øt'e xi xá nts'o, bi gũ ra Xuua ne bi got'a fadi.

Rá sistehe ra Jesu

(Mt. 3:13-17; Mr. 1:9-11)

21 Pe ante dra jũ ra Xuua da jot'a fadi, bi ma ra Jesu habũ mi xi'tsate'a pa da nxistehe'a nehe. Ne ts'a mi apabi Ajuá ra Jesu, bi xogui mahets'i,

22 y nurá Maça Ndah̄i Ajuá bá c̄ai ngu 'nara domitsu bi zøhø ja gue'a. Ne bi nt'øde 'nara noya de mahets'i bi 'ñena:

—Nu'i go gue'i ma hm̄aça T'ũ'i, xi drí johya de gue'i.

Yá m̄adi ja'i de ra Jesucristo

(Mt. 1:1-17)

23 Ra Jesu mi pe'tsa ngu 'natema'ret'a njeya nu mi m̄ata rá 'befi. Ne mi t'ena gue nurá dada'a go mrá Jose. Ha nurá dada ra Jose mrá thuhu ra Elí,

24 ha nurá dada ra Elí mrá thuhu ra Matat, ha nurá dada ra Matat mrá thuhu ra Leví, ha nurá dada ra Leví mrá thuhu ra Melqui, ha nurá dada ra Melqui mrá thuhu ra Jana, ha nurá dada ra Jana mrá thuhu ra Jose nehe,

25 ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Matatía, ha nurá dada ra Matatía mrá thuhu ra Amós, ha nurá dada ra Amós mrá thuhu ra Naum, ha nurá dada ra Naum mrá thuhu ra Esli, ha nurá dada ra Esli mrá thuhu ra Nagai,

26 ha nurá dada ra Nagai mrá thuhu ra Maat, ha nurá dada ra Maat mrá thuhu ra Matatía nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Matatía mrá thuhu ra Semei, ha nurá dada ra Semei mrá thuhu ra Jose nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Judá,

27 ha nurá dada ra Judá mrá thuhu ra Joana, ha nurá dada ra Joana mrá thuhu ra Resa, ha nurá dada ra Resa mrá thuhu ra Sorobabel, ha nurá dada ra Sorababel mrá thuhu ra Salatiel, ha

nurá dada ra Salatiel mrá thuhu ra Neri,

28 ha nurá dada ra Neri mrá thuhu ra Melqui nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Melqui mrá thuhu ra Adi, ha nurá dada ra Adi mrá thuhu ra Cosam, ha nurá dada ra Cosam mrá thuhu ra Elmodam, ha nurá dada ra Elmodam mrá thuhu ra Er,

29 ha nurá dada ra Er mrá thuhu ra Josué, ha nurá dada ra Josué mrá thuhu ra Elieser, ha nurá dada ra Elieser mrá thuhu ra Jorim, ha nurá dada ra Jorim mrá thuhu ra Matat nehe,

30 ha nurá dada nú'a ma'na ra Matat mrá thuhu ra Leví nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Leví mrá thuhu ra Simiu, ha nurá dada ra Simiu mrá thuhu ra Judá nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Judá mrá thuhu ra Jose nehe, ha nurá dada nú'a ma'na ra Jose mrá thuhu ra Jonán, ha nurá dada ra Jonán mrá thuhu ra Eliaquim,

31 ha nurá dada ra Eliaquim mrá thuhu ra Melea, ha nurá dada ra Melea mrá thuhu ra Mainán, ha nurá dada ra Mainán mrá thuhu ra Matata, ha nurá dada ra Matata mrá thuhu ra Natán,

32 ha nurá dada ra Natán mrá thuhu ra Davi, ha nurá dada ra Davi mrá thuhu ra Isaí, ha nurá dada ra Isaí mrá thuhu ra Obed, ha nurá dada ra Obed mrá thuhu ra Boos, ha nurá dada ra Boos mrá thuhu ra Salmón, ha nurá dada ra Salmón mrá thuhu ra Naasón,

33 ha nurá dada ra Naasón mrá thuhu ra Aminadab, ha nurá dada ra Aminadab mrá thuhu ra Aram, ha nurá dada ra Aram mrá thuhu ra Esrom, ha nurá dada ra Esrom mrá thuhu ra Fare, ha nurá dada ra Fare mrá thuhu ra Judá nehe,

34 ha nurá dada nú'a ma'na ra Judá mrá thuhu ra Cobo, ha nurá dada ra Cobo mrá thuhu ra Isaac, ha nurá dada ra Isaac mrá thuhu ra Abrá, ha

nurá dada ra Abrá mrá thuhu ra Taré, ha nurá dada ra Taré mrá thuhu ra Nacor,

35 ha nurá dada ra Nacor mrá thuhu ra Serug, ha nurá dada ra Serug mrá thuhu ra Ragau, ha nurá dada ra Ragau mrá thuhu ra Peleg, ha nurá dada ra Peleg mrá thuhu ra Eber, ha nurá dada ra Eber mrá thuhu ra Sala,

36 ha nurá dada ra Sala mrá thuhu ra Cainán, ha nurá dada ra Cainán mrá thuhu ra Arfaxad, ha nurá dada ra Arfaxad mrá thuhu ra Sem, ha nurá dada ra Sem mrá thuhu ra Noé, ha nurá dada ra Noé mrá thuhu ra Lamec,

37 ha nurá dada ra Lamec mrá thuhu ra Matusale, ha nurá dada ra Matusale mrá thuhu ra Enoc, ha nurá dada ra Enoc mrá thuhu ra Jared, ha nurá dada ra Jared mrá thuhu ra Maalaleel, ha nurá dada ra Maalaleel mrá thuhu ra Cainán nehe,

38 ha nurá dada nú'a ma'na ra Cainán mrá thuhu ra Enós, ha nurá dada ra Enós mrá thuhu ra Set, ha nurá dada ra Set mrá thuhu ra Adá, ha nurá Dada ra Adá, go gue'a Ajuá bí 'bu mahets'i, ngue'a go bi hyoqui'a.

Ra ts'ondǎhi mi xaxa ra Jesu

(Mt. 4:1-11; Mr. 1:12-13)

4 ¹ Mi uadi bi nxistehe ra Jesu bi ma de guehni ja ra ðathe Jordá mi hanpa rá ts'edi ra M̄ca Ndǎhi. Nep̄ ra M̄ca Ndǎhi bi zits'i ja 'nara mbonthi.

² Ne ja bá 'b̄hni ñote ma pa. Y de guehni bi z̄o ra ts'ondǎhi hab̄ mi 'b̄i'a pa da xaxi pa x̄m̄a xa ts'ocuahm̄a rá mfeni'a. Ne nura Jesu hinte xqui zi de nú'ñ ñote ma pa'ñ, ja 'mefa bi z̄u ra thuhu.

³ Nep̄ de mi z̄u ra thuhu'a, ra ts'ondǎhi bi 'ñembabi:

—'B̄u go gue'i rá T'ñ'i Ajuá, japabi x̄a da nthuhme nuna ra do.

⁴ Ha nura Jesu bi ðadi ne bi 'ñembabi:

—Xa nt'ofojá ra M̄aca T'ofojá habu ena njaua: “Hingue hõnse po ra thuhme da za da 'm̄u ra ja'í, gatho nú'a m̄a Ajuá go gue'a umba rá te ra ja'í.”

⁵ Nepu de guehni ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja 'nara t'øhø xi xmá hñets'i pa bi 'ñutua gatho ya hnini de maxøgue ra ximhai, y 'bestho ra ora'a bi hnequi gatho ya hnini.

⁶ Y nura ts'ondahi bi 'ñembi:

—Nugui da za ga 'ra'a gatho ra ts'edi ne gatho ra danga nsu de nuya ya hnini, ngue'a go xa t'entc'a ma 'ye gathoyu, y nugui da za ga umbabi to'o go ga nega.

⁷ Hõnse 'bu gui ndandiñahmu ne gui nsundagui, gatho go da 'yo ri 'yeyu.

⁸ Pe nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—'Uegue de guequi, nu'i Satá. Ngue'a xa nt'ofojá ra M̄aca T'ofojá gue Ajuá ri Hmu go gue'a gui nsunda, ne hõnse'a gui pepabi.

⁹ Nepu de guehni ra ts'ondahi bi zixa ra Jesu ja ra hnini Jerusale ne bi pø'tsa asta xi mañá ra ndanija ne bi 'ñembabi:

—'Bu go gue'i rá T'ø'i Ajuá, 'yenga ra sagui pa rí ga'ti xa.

¹⁰ Cabo xa nt'ofojá ra M̄aca T'ofojá habu ena:

Ajuá dua pehna yá enxé pa da su'a'i.

¹¹ Ne da mip'a ri 'ye

pa njabu hingui tsama'ñu ri ua nu xcrí tsønga ja ra hai.

¹² Nu'bá ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Nehe xa nt'ofojá ra M̄aca T'ofojá habu ena: “Oguí xaxa Ajuá ri Hmu pa gui 'ñena gue da max'i.”

¹³ Y nu mi uadi ra ts'ondahi bi 'yøt'a gatho ngu nú'a xqui 'ye'mbi pa xa hyathmá ra Jesu, nu'á bi 'uegue de ra Jesu 'raya pa.

Ra Jesu bi fãta rá 'befi nuni Galilea

(Mt. 4:12-17; Mr. 1:14-15)

¹⁴ De guehni ra Jesu bi menga pa

ja rá hai Galilea mi hanpa rá ts'edi ra M̄aca Ndahi, y bi 'ño rá 'bede'a ja gatho rá nguni nura hai'a.

¹⁵ Y nú'a mi cõt'a ja ya nija pa mi utuate, ne gatho ya ja'í mi e'tsua rá nsu'a.

Ra Jesu mi 'buhni Nasare

(Mt. 13:53-58; Mr. 6:1-6)

¹⁶ Nepu nura Jesu bi ma pa Nasare nú'a ra hnini habu xqui nte'a. Y ra pa dega tsaya bi yut'a ja ra nija ngu mrá nzai'a, ne ja bi 'maini pa da hñe'ta ra M̄aca T'ofojá.

¹⁷ Ne bi t'umbabi nú'a ra t'ofojá xqui 'yofojá ra badi Isaía, y de mi tungui'a bi hyonga nú'a ra xeni habu ena njaua:

¹⁸ Nurá M̄aca Ndahi Ajuá 'bui con

guequi,

ngue'a Ajuá xa hñuxcagui pa e ga xipa ra hoga nt'øde nú'u

ya hyoya,

ne xuá pencagui pa ga hu'mba

yá mui nú'u to'o tu yá mui,

ne pa e ga pønga nú'u to'o o

nts'ahni de ja ra ts'oqui,

ne pa ga japi da xo yá da ya

goda,

ne pa e ga ñanga nú'u ri sufri

de nú'a t'ø'tuabi,

¹⁹ ne pa e ga m̄a gue núya

mapaya ya xa zø ra pa pa

Ajuá da pøhø ya ja'í po rá

hmate.

²⁰ Nepu mi uadi ra Jesu bi hñe'ta nuya ya noya, bi mants'a ra M̄aca T'ofojá, ne bi umba nú'a ra maste de ra nija. Y bi hñudi'a, y gatho nú'u xqui munts'ni ja ra nija xi mi nu'ti'a.

²¹ Nepu nu'á bi madi bi zofu'u ne bi 'ñembabi'u:

—Nubyá ya bi njabu ngu nú'a ja juadi dá he'ta ja ra M̄aca T'ofojá.

²² Y gatho nú'u mi 'buhni xi mri 'yø de nú'u ya hoga noya mi m̄anga ra Jesu, ne xi mi ñamahño'u de gue'a. Ne mi 'ñembabi'u 'na ngu ma'na:

—¡Conque go guehni rá t'ua ra Jose!

23 Nu'ubú ra Jesu bi 'ñiembabi'ua:

—Dí pađi xá hño gue nu'ahú ma gui 'ñengaguihu: “Bú xi majuañi grá medico, 'ñøthese.” Y nehe ma gui 'ñengaguihu: “Yøt'e nehe de guecua ja ma haihu ngu nú'a stá øhe xcá 'yøt'a Ncapernau.”

24 Ne de gue'a bi sigui bi ña ra Jesu bi 'ñiembabi'ua:

—Xi majuañi dí xi'ahú gue ni 'nará 'mehni Ajuá hinguí hmađi de ja rá haise.

25 Dí xi'ahú gue nuya pa'ua mi 'bui ra bađi Elía mi 'bui ndunthi ya viuda nehe ja ra hnini de Israel. Y nuya pa'ua hinxqui 'uái hñu njeya made, hangue xi xqui nja 'nara danga thuhu ja gathu nuna ra hai.

26 Pe nu Ajuá himbi mehna ra Elía pa da t'ini ja yá ngu nú'ua ya viuda mi 'bui ja ya hnini de Israel. Ajuá bi mehni'a ma'nambu ja rá ngu 'nara viuda nú'a mi 'bui ja ra t'uca hnini Sarepta gueta ra danga hnini Sidó.

27 Nehe de nuya pa'ua mi 'bui ra bađi Eliseo, ndunthi ya me Israel mi hena ra lepra, pe ni 'na de gue'ua himbi ñani de nú'a ra hñeni'a, hønse ra Naamán nú'a mrá me Siria, nsøc'a go gue'a bi ñani de ra lepra mi tsudi.

28 Nu mi 'yøde nuya ya noya gathu nú'ua xqui munts'ni mbo ra nija bi bø yá cue'ua.

29 Ne bi 'mai'ua bi guca ra Jesu de ja yá hnini'ua, ne bi zits'i ja rá hyo ra hnini habu mi ja 'nara ma'ye, y de guehni mi nehma'ua xa fote pa rí ga'ti.

30 Pe nura Jesu bi 'rantho madetho de ra hmuntsja'i ne bi ma.

**'Nara 'ñøhø mi pe'tsa
'nara ts'ondahi
(Mr. 1:21-28)**

31 Nepu nura Jesu bi ma Ncapernau ma'na ra hnini de ra hai Galilea, ne ja bá xahnani ya ja'i nura pa dega tsaya.

32 Y gathu ya ja'i xi mri 'yø de nú'a mi udi'a ngue'a mi zote co 'raya noya xi

mi pe'tsa ndunthi ra ts'edi.

33 Y nuni ja ra nija habu xqui munts'i'ua xqui zøhø 'nara 'ñøhø mi pe'tsa 'nara ts'ondahi. Nepu nu'a bi dø 'nara hmafi ne bi ña nts'edi bi 'ñena:

34 —Nu'i Jesu grá me Nasare, hyegaguiheua. ¿Hanja xcuá ehe pa hønse e gui juatcaguihe? Ngue'a nugui dí pađi to'o'i, go gue'i rá Maça T'ua'i Ajuá.

35 Nura ora'a ra Jesu bi zui nú'a ra ts'ondahi ne bi 'ñiemi:

—¡Co'ta ri ne, pøni de nuna ra 'ñøhø!

Nepu nura ts'ondahi bi foma nú'a ra 'ñøhø de ja yá thandi ya ja'i, nepu bi bonga ra ts'ondahi bi ma nsinque te bi 'yø'tuabi nú'a ra 'ñøhø'a.

36 Y gathu ya ja'i bi ntsu ne mri 'ñémbabi 'na ngu ma'na:

—¡Xi te ma ts'edi hani gue co nuyá noya ri 'bepa ya ts'ondahi da bøni, y nu'ú øte!

37 Y gathu rá nthets'i nú'a ra hai'a bi 'ño ra 'bede de nú'a bi 'yøt'a ra Jesu.

**Ra Jesu bi 'yøthebi rá to
ra Simu Pedro
(Mt. 8:14-15; Mr. 1:29-31)**

38 Nepu ra Jesu bi bøni de guehni ja ra nija ne bi ma ja rá ngu ra Simu. Ne mi 'benga rá to ra Simu xi mi umba ra nzø nts'edi. Nepu bri bantebi ra Jesu gue da nu nura da'thi'a.

39 Nu'ubú ra Jesu bi ma bá nu, bi ndoqui ne bi japa ra nzø da ntsaya. Y 'bestho ra ora'a bi tsayabi ra nzø, ne bi nanga nú'a ra 'behña pa bi hyocui te da zi'ua.

**Ra Jesu bi 'yøthe ndunthi ya da'thi
(Mt. 8:16-17; Mr. 1:32-34)**

40 Ngu bi yu ra hyadi nú'a ra pa'a, gathu to'o mi hena nu'araza ra hñeni bi ts'ixa habu mbi 'bui ra Jesu. Nepu

nu'á mi huxa yá 'ye ja 'rama'na ya da'thi, y gatho mi ñani 'bestho.

⁴¹ Nehe ndunthi ya da'thi nú'ú mi pe'tsa ya ts'ondáhi mi embabi, ne asta mi mafi'ú mi ena:

—Nu'i go gue'i rá T'ú'i Ajuá.

Pe nura Jesu mi tsui nú'ú ya ts'ondáhi ne himi hopi da ñá, ngue'á nu'ú mi pádi gue go mi gue'á ra Cristo nú'á bá pehna Ajuá pa da ndá.

Ra Jesu bi zofo ya ja'i nuni Galilea

(Mr. 1:35-39)

⁴² Rá hyax'á 'nitho ra Jesu bi bõni de ra hnini Ncapernau bi ma ja 'nara mbonthi habu hinto mi 'bui. Pe nuya ja'i xi bi 'ño bi hyoni'á asta xi bi zõni habu mi 'bui'á, ngue'á nu'ú himi ne da hyegui da ma'á.

⁴³ Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ú:

—Mahyoni ga ma ga umba ra hoga nt'øde ma'ra ya hnini gue ya xa zø ra Ndá de mahets'i pa da ndá, ngue'á pa gue'á xuá 'bencagui pa ga e ga ma.

⁴⁴ Njabu mi 'yo ra Jesu ne mi cut'a ja ya nija nuni Galilea pa mi unga ra hoga nt'øde.

Bi ñuxa ya motsa co ya hua

(Mt. 4:18-22; Mr. 1:16-20)

5 ¹ 'Nara pa ra Jesu mi 'bu ja rá hyo ra ndehe de Genesare, y nuni bi zõni ndunthi ya ja'i ne bi munts'i habu mi 'bui'á, asta mri ts'i'mi'á ngue'á nu'ú mi ne da 'yøtua rá noya Ajuá.

² Nepu nura Jesu bi hyanda yoho ya motsa gueta rá hyo ra ndehe hinto mi oni, ngue'á nú'ú ya mehua mi cuni xqui bõni de guehni pa da menga yá xit'á ja rá hyo ra ndehe.

³ Nepu nura Jesu bi yut'a ja 'na de nú'ú ya motsa nú'á mrá meti ra Simu, ne bi 'yapa ra mate ra Simu da 'yet'a ra motsa má ts'ú mbo ra dehe, ngue'á xi mi ts'i'ma ya ja'i. Y bi hñudi ra Jesu mbo ra motsa ne desde guehni bi yopa zofo ya ja'i.

⁴ Y de mi uadi bi zofo ya ja'i bi 'ñembabi ra Simu:

—'Yet'a ra motsa pa habu ma'na strá hñe ra dehe, ne ja gui cãthuni ri xit'áhu pa gui mpehuáhu.

⁵ Ha nura Simu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'i, stá 'yoheua gatho ra xuui, stá mpehuáhe pe hinte stá juhe. Pe nubyá go guí xicje gue ga cãthe ma xit'áhe ja ra dehe, ma ga cãthe.

⁶ Ha nura Simu ne nú'ú ma'ra mi oui mbo ra motsa bi gat'a yá xit'á mbo ra dehe, y mi hñai xi bá ñuts'i co ya hua asta bi mudi bi ntãnihma co yá hñu ya hua.

⁷ Nepu nu'ú bi 'ñutua ra seña nú'ú ma'ra yá compa mbi o ja ma'na ra motsa pa e da mats'i. Y nu'ú bá ehe 'bestho ne bi ñu'tsa nú'ú yoho ya motsa co ya hua, asta mi ne da yui ja ra dehe co yá hñu ya hua.

⁸ Y nu mi hyanda ra Simu njabu, bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Hini 'ñepqui ga 'ñoui, ngue'á nugui 'nadrá 'yøt'ats'oqui.

⁹ Bi 'ñena njabu ngue'á ngu xi bi ntsu ngue'á bi gu ndunthi ya hua, ne gatho nú'ú ma'ra mi oui mbo ra motsa ngu bi ntsu nehe'ú.

¹⁰ Ne nú'ú ma'ra mri mfaxui ra Simu ja ra 'behua, go ra Cobo ne ra Xuua nú'ú yá t'ú ra Sebedeo, gatho ne'ú ngu xi bi ntsu. Pe nura Jesu bi 'ñembabi ra Simu:

—Oguí tsu, ngue'á desde nubya ma ga 'ra'a'i ma'na ri 'befi pa gui mpehua dega ja'i.

¹¹ Nu'ub'á nu'ú bi 'yet'a yá motsa pa asta ja rá ñani ra ndehe ne ja bi zohni yá motsa con gatho yá mpefi dega 'behua, nepu nu'ú bi dena ra Jesu bi meui.

Ra Jesu bi 'yøthe 'na mi hena ra lepra

(Mt. 8:1-4; Mr. 1:40-45)

¹² 'Nara pa mi 'yo ra Jesu ja 'nara hnini, ne ja mi 'bahni 'nara 'ñøhø mi

hena ra lepra, ne xi mi tsi'ti. Y nu mi hyanda ra Jesu, bi ma bá tsudi ne bi ndandiñahmu ne asta bi megui rá hmi ja ra hai, ne bi 'ñembabi:

—Nú'i ri t'equ'e*i* Ndada, 'b*u* gui neh*m*a, da za gui 'yøthe*g*ui.

¹³ Nep*u* nura Jesu bi hñu'tsua rá 'y*e*, ne bi 'ñembabi:

—H*h*a*h*a, dí ne ga øthe'i. Y nubyá ya x*c*á ñ*ñ*ani.

Y nu mi uadi bi m*an*ga njab*u*, 'bestho ra ora'a bi ñ*ñ*ani de nú'a ra hñeni.

¹⁴ Ha nura Jesu bi hñu'mba ra hñ*g* gue hinto da xipabi de nú'a xqui 'yø'tuabi, ne bi 'ñembabi:

—Hø*n*se nu'a mahyoni gui 'yø't'e, rí ma bá 'ñudi ja ra mac*ç*a pa da hyandi gue ya x*c*á ñ*ñ*ani. Ne unga ri hñ*g*'ti ngu nú'a bi manda ra Moise, gue'a 'nara seña pa da hyanda ya j*a*'i gue ya x*c*á ñ*ñ*ani.

¹⁵ Pe ma'na mri ntunga ra 'bede de nú'a mi ø't'a ra Jesu, ne nz*an*tho mi munts'a ya j*a*'i pa da 'yøde nú'a mi mañ'a ne pa da 'yøthebi yá hñeni.

¹⁶ Ha nura Jesu njat'a mi 'uesche hab*u* mi jo'o ya j*a*'i pa mbi apabi Aju*a* rá Dada.

**Ra Jesu bi 'yøthe 'nara da'thi
himi tsa da 'ñ*ñ*ani**

(Mt. 9:1-8; Mr. 2:1-12)

¹⁷ 'Nara pa ra Jesu mi xahna ya j*a*'i, ne mi huhni 'raya fariseo ne 'raya xahnate de ra ley xqui 'ñe*h*e de Jerusale ne de hab*u*raza ma'ra ya hnini de ra hai Judea ne de Galilea. Y ra Jesu mi h*an*pa rá ts'edi Aju*a* pa mi øthe gatho ya da'thi.

¹⁸ Nep*u* bi zøhø 'raya 'ñøhø mri du 'nara da'thi xqui 'yents'a ja 'nara 'bebo. Nú'a ra da'thi'a himi tsa da 'ñ*ñ*ani ngue'a mi tuda rá ndo'yo. Y nú'u to'o mri du mi ne da c*u*'ta mbo ja ra ngu asta hab*u* mi 'b*u* ra Jesu pa da 'yøthe'a.

¹⁹ Pe himbi z*u*di hab*u* da y*u*t'i'u ngue'a xi mi ja ra nts'i'mi. Hangue bi bøxa mañ*a* ra ngu, y bá heca 'na xeni

ra techo pa bi za bi ç*a*'ma ra da'thi co rá 'bebo pa hab*u* mi 'bai ra Jesu mbo ra ngu madetho de ra mundo j*a*'i.

²⁰ Ha nu mi hyanda ra Jesu gue nu'ú mi ja yá jamfri, bi 'ñembabi ra da'thi:

—'Yøde, nuri ts'oqui ya stá pun'a'i.

²¹ Nep*u* nuya xahnate de ra ley ne ya fariseo nú'u mi huhni bi 'ñense ja yá mfeni'u: “¿Hanja nuni ra 'ñøhø ri 'ñet'a Aju*a*? Ngue'a jo'o ma'na to'o da unga ra pumbate de ya ts'oqui, hø*n*se Aju*a*.”

²² Pe nura Jesu bi b*at*ua yá mfeni'u, hangue bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí beñ*h*u njab*u*?

²³ ¿Nda'a ma'na hinxá hñei ga embi, ri ts'oqui ya stá pun'a'i, o ga embi, nangui rí ma?

²⁴ Pe pa gui p*ah*u gue Nú'a To'o bi e bi Nj*a*'i ja rá ts'edi de guecua ja ra ximhai pa da unga ra pumbate de ya ts'oqui, ma ga ø't'a njaua:

Nu'bú bi 'ñembabi ra da'thi:

—Nangui, j*u*xa ri 'bebo, rí ma ri ngu.

²⁵ Hangue 'bestho nú'a ra ora'a ra da'thi bi nangui ja yá thandi gatho nú'u mi 'b*u*hni, ne bi g*u*xa rá 'bebo ne bi ma rá ngu mri xøcambeni Aju*a*.

²⁶ Y gatho ya j*a*'i xi mri 'yø de nú'a xqui nja y mri xøcambeni Aju*a*'u. Ne xi mi tsu'u de nú'a xqui hyandi ne mi ena'u:

—Nubyá stá hanth*u* 'raya d*an*ga t'øt'e nú'a hinhya'm*u* stá hanth*u* xa nja.

**Ra Jesu bi zofu ra Leví
pa drá nxadi**

(Mt. 9:9-13; Mr. 2:13-17)

²⁷ 'Mefa de gue'a ra Jesu bi bøni ne bi hyanda 'nara ngøxboja rá thuhu ra Leví mi hudi ja rá mexa. Nep*u* bi 'ñembabi:

—Bá ehe, tengagui.

²⁸ Nu'bú ra Leví bi 'mai 'bestho ne bi zohni rá 'b*e*fi, ne bi dena ra Jesu bi m*e*ui.

29 Ne 'mɛfa, ra Leví bi 'yø'tua 'nara d̄anga ngo ra Jesu ja rá ngu, y bi zøhni ndunthi ma'ra ya nguxboja nehe, nehe bi zøhni ma'ra ya ja'i ne bi hñudi ja ra mexa mahyegui con gue'u.

30 Nepu nuya fariseo ne 'raya xahnate de ra ley nú'u myá fariseo nehe, bi mudi bi ñama'ñu de yá nxadi ra Jesu ne bi 'ñembabi'u:

—¿Hanja grí ñuñhu ne grí ntsihu co nuyú ya 'ñatsa nguxboja ne ma'ra ya 'yøt'ats'oqui?

31 Pe nura Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembabi:

—Nu'u tó'o 'bui xá hño ne hindri hñeni, hingui hongra ra 'ñethi, pe nu'u tó'o ri hñeni ha, honi to'oda da 'yøthe.

32 Nugu stuá ehe pa ga zofa ya 'yøt'ats'oqui pa da ñobri de yá ts'oqui, hingue stuá ehe pa ga zofa nú'u to'o beni gue 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá.

Ra Jesu bi t'ambabi de ra ayuno

(Mt. 9:14-17; Mr. 2:18-22)

33 Nepu nu'ú bi 'yø'tua ma'na ra nt'ani ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja ri ayuna ne ri ora ndunthi nú'u yá nxadi ra Xuua ne yá nxadi ya fariseo, ha nuri nxadigue nzantho ri ñuni ne tsithe?

34 Nepu nura Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue da za gui japhu da ayuna nú'u 'bu ja 'nara ngo dega nthati 'bu 'buhnitho ra ñavio con gue'u? Hina, hinda za.

35 Pe ma da zø ra pa da ts'l'tsuabi ra ñavio, ya hinda 'múi con gue'u, nu'bú ha, gue'bu ma da ayuna'u nehe.

36 Nehe bi xipabi ma'na ra 'bede bi 'ñembabi:

—Ni 'nara ja'i hingui henga rá 'ra'yo he pa da mø'ta rá zeha. Nu'bu to'oda da 'yøt'a njabu, nu'bú da ts'onga rá 'ra'yo he, y nehe nura xeca 'ra'yo dutu hinda hogui xá hño ja nura zeha.

37 Nehe nixi hinto xit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara zebota, ngue'a nura 'ra'yo vinu da fõca ra zebota, y njabu da ts'oca ra bota y da mfanga ra vinu.

38 Hangué mahyoni da sit'a ra 'ra'yo vinu ja 'nara 'ra'yo bota pa njabu hinte da ja ra vinu nixi ra bota.

39 Nu'a tó'o tsi nú'a ra vinu ya pe'tsa ya pa xa thoqui, hinda ne da zi ra 'ra'yo vinu, ngue'a ena gue ma'na xá cñhi nú'a ya pe'tsa ya pa xa thoqui.

Ya nxadi bi doca ya ngaha gá trigo ra pa dega tsaya

(Mt. 12:1-8; Mr. 2:23-28)

6¹ 'Nara pa dega tsaya ra Jesu mi 'ñoui yá nxadi bi 'ranga ja 'raya huahi habu xqui 'bot'a ra trigo. Ha nuyá nxadi mi tocuá yá ngaha ne mi taqui mi tsi.

2 Nepu 'raya fariseo bi hyandi ne bi 'yambi bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí øthu nú'a hingui ho da t'øt'e núbya ra pa dega tsaya?

3 Ha nura Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembabi'u:

—¿Ha hinxá hñe'thu ja ra Maça T'ofa habu ma de nú'a bi 'yøt'a ndu ra Davi co ma'ra yá compa nú'bu mi zu ra thuhu'u?

4 Ma gue nu'á bi yut'a ja rá nija Ajuá pa bi hñaxa nú'u ya thuhme xqui thuxa ja rá thandi Ajuá, ne bi zi'a ne bi umbi bi zi gatho nú'u ma'ra yá compa mri 'ñoui. Ha nú'u ya thuhme'u hõnse ya macja mri 'ñepi da zihma.

5 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nú'a To'lo bi e bi Nja'i ha ra ts'edi pa da manda masque ra pa dega tsaya.

'Nara 'ñøhø xqui 'yot'a 'nará 'ye

(Mt. 12:9-14; Mr. 3:1-6)

6 Nepu ma'na ra pa dega tsaya ra Jesu bi yut'a ja ra nija ne bi mudi bi nxahnate. Ne mi 'buhni 'nara ts'onate xqui 'yot'a rá 'ye ra 'ñei.

7 Ha nuya xahnate de ra ley ne ya fariseo mi aca ra Jesu pa da hyandi ua da 'yøthe nú'a ra 'ñøhø ra pa dega tsaya, pa njabũ xa za hanja xa ñapabi.
8 Pe nu'á bi batuatho yá mfeni'u, ne bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø xqui 'yot'a rá 'ye:

—Bai ne bá e gui 'ba madetho habũ da hyant'a'i gatho.

Ha nú'a ra 'ñøhø 'bestho bi 'mai ne bi ma bá 'ba madetho habũ bi za bi thandi xá hño.

9 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi nú'u ya xahnate de ra ley ne ya fariseo:

—Ma ga ø't'a'ihũ 'nara nt'ani: ¿Nda'a ja ra nsequi da t'øt'e ra pa dega tsaya, ra hñoja'i o ra nts'o'mui? ¿Ha gue da za da t'øthe 'nara da'thi o da thepũtho?

10 Nepũ nu'á bi nu'ta gatho nú'u mi 'bahni ne bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø:

—Tũnga ri 'ye.

Y nú'a ra 'ñøhø bi tũnga rá 'ye nú'a xqui 'yot'i, ne 'bestho ra ora'a bi ñani nú'a rá 'ye'a.

11 Nepũ ya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi 'bahni xi bi bø yá cue ne bi mũdi bi 'ñámbi 'na ngu ma'na te da za da 'yø'tua ra Jesu.

Ra Jesu bi huahna 'ret'amayoho yá apostol

(Mt. 10:1-4; Mr. 3:13-19)

12 Ja nuya pa'u bi bøxa ra Jesu ja 'nara t'øhø pa bá apabi Ajuá rá Dada, y ja guehni bá ora'a gatho ra xuui.

13 Nepũ rá hyax'a 'nitho bi zohna gatho yá nxadi, ne bi huahna 'ret'amayoho de gue'u pa bi hñuts'i dega apostol.

14 Ha nuya guehya yá thuhu'u: ra Simu nú'a bi thu'mbabi nehe ra Pedro; ne ra Andre rá cu ra Pedro; ra Cobo ne ra Xuua, ne ra Lipe ne ra Tolo,

15 ne ra Teo ne ra Toma, ne nú'a ma'na ra Cobo rá t'u ra Alfeo; ne ma'na ra Simu nú'a xqui 'ñoui ya cananista;

16 ra Juda nú'a rá cu ra Cobo; ne ra Juda Iscariote nú'a to'o 'mefa bi da ra Jesu.

Ra Jesu mi xahna ndunthi ya ja'i

(Mt. 4:23-25)

17 Nepũ nura Jesu bá çai de ja ra t'øhø bra 'ñoui nú'u 'ret'amayoho yá apostol, ne bi zøhø'u ja 'nara 'batha habũ xqui munts'a ndunthi ma'ra yá nxadi ne ndunthi ya ja'i nú'u myá ne Jerusale ne ma'ra ya hnini de ra hai Judea, ha nu ma'ra xqui 'ñehe de ra hnini Tiro ne de Sidó de ja rá hyo ra ndehe. Nuya ja'i'u bá ehe pa bi 'yøde nú'a mi mąnga ra Jesu ne pa bi 'yøthebi yá hñeni.

18 Ne mi embabi ya ts'ondahi nú'u to'o mi pe'tsi.

19 Y gatho ya ja'i xi mi nehma da dąnga ra Jesu, ngue'a nu'á co rá ts'edi mi haça gatho ya hñeni.

Nú'u to'o ri japa Ajuá ne nú'u to'o hini japi

(Mt. 5:1-12)

20 Nepũ nura Jesu bi hyanda yá nxadi ne bi 'ñembabi:

—Nú'ahũ gyá hyoyahũ, xa jap'a'ihũ Ajuá ngue'a xa 'ra'ahũ gatho ya japi nú'u ja habũ ri manda'a.

21 Nú'ahũ guí thohũbya ra thuhu, xa jap'a'ihũ Ajuá ngue'a hinte ma da 'be't'ahũ.

Nú'ahũ guí tu ri mũihũbya, xa jap'a'ihũ Ajuá, ngue'a ma da hñup'a ri mũihũ pa xi gui johyahũ.

22 Ajuá da jap'ahũ nu stí ątsa'ihũ ya ja'i, ne nu stí 'yeñ'ahũ co ya nt'ątsate, ne stí zañ'a'ihũ asta ni pa dí 'yø't'a ri thuhuhũ, ngue'a nu'á ma da beni gue xá nts'o'ahũ po rá ngue Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

23 Nú'u ya pa xcrí thohũ njabũ, xi da johyahũ ngue'a ma gui hñąñhũ 'nara thąhą xi ra dąngui nuni mahets'i. Nú'u ya ja'i ma da 'yø't'a'ihũ njabũ, njabũ

nehe bi 'yøt'a ndu yá xita co nú'u yá 'mehni Ajuá mi 'bui maya'bu.

24 Pe huecate nú'u to'o xi ri johyabya co ya hño de guecua ja ra ximhai, pe rá ngats'i ya hinda ma da johya co nuya hño pe'tsi.

25 Huecate nú'u to'o hingui tho ra thuhubya, ngue'a 'mefa ha, ma da tho ra thuhu.

Huecate nú'u to'o xi ri johyabya, ngue'a 'mefa ma xi da nzoni'u co ra dumui.

26 Huecate nú'u to'o xi t'e'tsua yá nsu masque hingui øt'e xá hño. Nu'u tó'o e'tsua yá nsu, njabu nehe bi 'yøt'a ndu yá xita'u co ya hyate badi maya'bu.

Madi ri ncontrahu

(Mt. 5:38-48; 7:12)

27 Pe nú'ahu guí øcaguihu, dí xi'ahu gue gui madi ri ncontrahu, ne 'yø'tuahü ra hño nú'u to'o ri utsa'ihu.

28 'Yaphu Ajuá da japi nú'u to'o tsañ'ahu, ne 'yaphu Ajuá pa nú'u to'o ñama'ñu de gue'ahu.

29 Ha nu'bu to'o da 'ra'ahu 'nara mpe'ti ja ri hmihu, umbahu ma'na lado ri hmihu pa da me't'ahu nehe, oguí nø'tuahü. Ha nu'bu to'o da hñan'a ri pat'ihu, pø ri pahnihu nehe, gui umfu da hñats'i.

30 Ha nu'bu to'o te da 'ya'a'ihu, umfu, o nu'bu da hñan'ahu 'nara t'øt'e dri metihu, oxqui hambabihu.

31 Nu'a guí nehü da 'yøt'ahu ya ja'i, 'yø'tuahü njabu nehe'u.

32 Nu'bu nu'ahu grí madihu hønse to'o ri ma'a'ihu, hinte ri muui nú'a guí øthu, ngue'a asta ya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe.

33 O nu'bu guí ø'tuahü ra hño hønse nú'u to'o øt'ahu ra hño, nixi gue'a hinte ri muui nú'a guí øthu, ngue'a asta ya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe.

34 Ha nu'bu guí hmiphü ri bojahu hønse nú'u to'o guí pahü da gu't'a'ihu,

hinte ri muui nú'a guí øthu njabu, ngue'a asta nuya ts'o'mui gá ja'i øt'a njabu nehe, hmipabi yá mits'o'muiui nú'u to'o tø'mi'u da gu'tuabi.

35 Pe nu'ahü madi ri ncontrahu, ne gui 'yø'tuahü ra hño, ne gui hmihu nú'a dra mi'ahu nsinque gui tø'mhu dra jo'ts'ahu. Ngue'a 'bu gui øthu njabu, nu'bú ha, ma gui hñanga 'nari danga thahahu. Y njabu ha, grí hñaxhu Ajuá bí 'bui mahets'i, ngue'a nu'a ra hoja'i co ya ts'o'mui ne co nú'u otho yá jamadi.

36 Hangue nu'ahu pe'tsuaü ra nthecate gatho ya ja'i ngu øt'a Ajuá ra Dada.

Oguí 'yøhu ri miqu'eihu

(Mt. 7:1-5)

37 Oguí 'yøhu ri miqu'eihu de nú'a te øt'e, ngue'a Ajuá handatho nú'a te guí øthu nehe. Nixi oguí nønga ri miqu'eihu, ngue'a Ajuá go gue'a ma da hñap'ahu nguenda de gatho nú'a te guí øthu. Pumbabihu de nú'a øt'ahu ya ja'i, y Ajuá da pun'a'ihu nehe.

38 Ø'tuahü ra hño ri miqu'eihu, ne Ajuá da 'yøt'ahu ra hño nehe. Co nú'a ra t'eni xcá 'yembahu ma'ra, con gue'a ra t'eni ma da 'yen'ahu Ajuá nehe. Hangue nu'bu gui ø'tua ndunthi ya hño ri miqu'eihu, Ajuá ma da co'ts'ahu ma'na ndunthi.

39 Nepu nu'a bi xipabi'u 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue da za 'nara goda da gahna ma'na rá migodauí? ¿Ha gue hinda daguiui mahyegui?

40 Ne bi 'ñembabi nehe:

—Ni 'nara ja'i nú'a ja ri nxadi, ma'na di padi que rá xahnate, pe nu sta uadi da nxadi xá hño, nu'bú ha, da nja rá mfadi ngu rá xahnate nehe.

41 ¿Hanja guí handua rá ts'oqui ri cu, nja ngu 'nara zi paxi o ja rá da'a, ne hanja hingo guí handa nú'a ra danga ts'oqui nja ngu 'nara xeca za o ja ri dague?

42 Ne ¿hanja da za gui 'ñembabi ri cu: “Hocagui ga hap'a ra paxi o ja ri da”, ne hanja hingo guí handa nú'a ra xeca za o ja ri dague? ¡Nu'i 'nagrá yohmi! hñai 'met'o nú'a ra za o mbo ri da, pa njabũ da za gui hyanda xá hño ne gui hñã'mba ra paxi o mbo rá da ri cu.

Ya 'bai gá za faditho po yá fruta

(Mt. 7:17-20; 12:34-35)

43 Ni 'nara hoga 'bai gá za hingui tsa da unga ya ts'o fruta, nixi 'nara ts'o 'bai gá za hingui tsa da unga ya hoga fruta.

44 Gatho ya 'bai gá za faditho po yá fruta, nda'a xá hño, y nda'a hingui ho. Ngue'a nura 'bai gá 'mini hingui tsa da unga ya igo, nixi ya cam'yo hingui tsa da unga ya obxi.

45 Njabũ nehe 'nara hoja'i nzãntho øt'a nú'a xá hño, ngue'a nzãntho benga ya hoga mfeni. Ha nura ts'o'mui gá ja'i nzãntho øt'a nú'a hinxá hño, ngue'a ja rá mfeni nzãntho beni xá nts'o. Njabũ nehe nú'a ma, bí ehe de ja rá mfeni.

Ra 'bede de yoho ya 'ñhø bi

hyoca 'ra 'nayá ngu

(Mt. 7:24-27)

46 ¿Hanja nzãntho guí engaguihũ: “Ma zi Hmu'ihe, ma zi Hmu'ihe”, ne hinguí øthũ nú'a dí xi'ahũ?

47 Nu'a tó'o da 'ñehe da 'yøde nú'a dí ma ne da 'yøt'e, ma ga xi'ahũ to'o ri nhyecuauí.

48 Nu'á ri nhyecuauí 'nara 'ñhø nú'a bi xe'ta habũ da hyocua rá ua rá ngu asta bi zũdi ra medo, ne ja bi hyocni rá ngu. Ne nu mi 'ua ya dã'ye ne bi zø ya nzøthe bi 'rani habũ mi ja rá ngu, pe nú'a ra ngu'a himbi hyømi ngue'a xqui thocua rá ua ja ra medo.

49 Pe nu'a tó'o da 'yøde nú'a dí ma ne hinda 'yøt'e nú'a dí 'bepabi, ri nhyecuauí nú'a ra 'ñhø bi tøta rá ngu mañã ja ra haitho, himbi 'yacua rá ua mbo ra hai, y nu mi zøhø ya nzøthe co rá ts'edi bi hyøma nú'a ra ngu'a, y bi nhuati gatho.

Ra Jesu bi 'yøthebi 'nará 'bego 'nara ndã gá soldado me Nroma

(Mt. 8:5-13)

7 ¹ Mi uadi ra Jesu bi zofo ya ja'i bi yopa ma ma'na'qui pa ja ra hnini Ncapernau.

² De guehni mbi 'bu 'nara ndã gá soldado me Nroma, mi 'buhui 'nara ts'ũnt'ũ xi mrá hmãdi 'bego, y nu'á mi tsũdi 'nara hñeni asta mi nedu.

³ Pe nu mi 'yøde nú'a ra ndã gá soldado mi hmã de ra Jesu, bi mehna 'raya ndã me Israel pa da 'yapa ra mãte da 'ñehe da 'yøthebi nú'a rá 'bego mri hñeni.

⁴ Ha nu mi zøni'ũ habũ mi 'bui ra Jesu bi bantebi con gatho yá mui da meui'ũ ne bi 'ñembabi:

—Nú'a ra ndã gá soldado bá pencahe rí 'ñepi gui fats'i,

⁵ ngue'a xi ri mãdi ndunthi ma ja'ihũ y asta bi manda nehe bi thoga ma nijahũ.

⁶ Hangue nura Jesu bi meui'ũ. Pe nu ya de mi ma da zønga ja ra ngu, nú'a ra ndã gá soldado bi mehna 'rayá amigo ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ua xipabihũ ra Jesu njaua: Nú'i ri t'equ'ei Ndada, ya ogrí xuhña, ngue'a nugui hiní 'ñepcagui ngugui guí cõt'a ja ma ngu.

⁷ Hangue nixi dá ne dá masebũ pa ga tsi'a'i. Nu'a dí a'a'ibya, hønse gui ma gue da ñãnga ma 'bego y dí camfri gue da ñãni.

⁸ Dí camfri gue 'bestho da njabũ ngu nú'a guí ma, ngue'a nugui dí 'bui nehe ja yá hmãnda ma ndã, ne dí p'e'tsa ma soldado nehe ja ma hmãnda. 'Bũ ga embabi 'na de gue'ũ: “Rí ma”, nu'á da ma. Ha nu'bũ ga embabi ma'na: “Bá ecua”, nu'á dua ehe. Ha nu'bũ dí 'bepabi 'nara 'befi ma 'bego, nu'á da mēfi.

⁹ Ha nu mi 'yøde njabũ ra Jesu xi bi 'yø nú'a bi mãnga nú'a ra ndã gá soldado. Ne bi mpãnts'i ne bi xipa

nú'a ra hmuntsja'i mri 'ñoui, ne bi 'ñembabi'x:

—Xi majuañi ni 'nara menguaa Israel hinstá tsádi xi di ja rá jamfri ngu nú'a ra 'ñhø'a masque hingrá me Israel.

10 Ha nu mi menga nú'u ya 'mehni ja rá ngu ra nda gá soldado, bi zádi nú'a ra 'bego ya xqui ñani.

**Ra Jesu bi japi bi yopa nte
rá t'x 'nara viuda**

11 'Mefa de gue'a ra Jesu mri ma ja 'nara hnini rá thuhu Naín ne mri 'ñoui yá nxadi ne ndunthi ma'ra ya ja'i.

12 Pe ante da zonga ja ra hnini bi hyandi mi pani 'nara 'behña mrá viuda xqui du rá 'ra t'x y mri ma nt'agui y nehe mi pani con gue'a 'nara hmuntsja'i.

13 Y nu mi hyanda ra zi 'behña nura Jesu, xi bi huequi ne bi 'ñembabi:

—Oguí zoni.

14 Nepu bi dast'i'a habu mi pa nú'u to'o mri du, ne bi hñuxa rá 'yε ja ra caha, y nú'u to'o mri du bi gohi bi 'mai. Ha nura Jesu bi 'ñembabi nú'a xqui du:

—Ts'unt'x, nuguí dí xi'a'i: ¿Nanguí!

15 Nepu nú'a xqui du bi nanguí ne bi hñudi ne bi müdi bi ña. Y nura Jesu bi dapabi rá nana.

16 Ha nu mi hyanda njabu gathu ya ja'i, xi bi ntsu'x, ne bi müdi bi nsunda Ajuá ne mi ena'x:

—'Nará danga 'mehni Ajuá xa zøhø ja guecaguih.

Nehe mi ena'x:

—Ajuá xuá mehni pa e da maxa rá hnini.

17 Y gathu ja ra hai Judea ne gathu ma'ra ya hnini nú'u mi ja ja rá nthets'i, bi fadi nú'a xqui 'yøt'a ra Jesu.

**Ra Xuua Xi'tsate bi mehna yoho yá
nxadi pa bá c'a'tsa ra Jesu
(Mt. 11:2-19)**

18 Ha de mi ofadi ra Xuua, bi 'yøde de gathu nú'a xqui 'yøt'a ra Jesu ngue'a

go xqui xipabi nuyá nxadi sehe'a. Nepu bi zohna yoho de gue'x

19 pa bi mehni pa dua ambabi ra Jesu ua xi majuañi go mi gue'a ra Cristo xqui mehna Ajuá pa da nda, o mahyoni da dø'ma ma'na.

20 Nu'bú nuyá 'mehni ra Xuua bi ma bá c'a'tsa ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ra Xuua Xi'tsate bá pencaheua pa ga an'ahe ua xi go gue'i grá Cristo rá 'mehni'i Ajuá xcuá ehe pa gui nda, o mahyoni ga tømhe ma'na.

21 Y nura ora mi zonga yá 'mehni ra Xuua, ts'a ra ora'a ra Jesu mi øthe ndunthi ya da'thi, ne mi engu ya ts'ondahi, ne mi øthe ndunthi ya goda nehe.

22 Hangue nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi'x:

—Rí maha ne ua xipabihx ra Xuua nú'a ja juadi gá hyanthx ne gá 'yøhx. Xipabihx gue nuya goda xa yopa hyandi, nuya doua xa 'ño, ha nú'u hena ra lepra xa ñani, ha nuya gogu xa 'yøde, ha nú'u xqui du xa yopa nte, ha ya hyoya xa 'yøde ra maça noya nú'a ma de ra mpøhø.

23 Nehe xipabihx gue xi njapi nú'a to'o hinda x rá mfeni de nú'a dí øt'e, dá gamfri ha gue Ajuá go xuá mencagui.

24 Ha nu mi menga nú'u yá 'mehni ra Xuua, ra Jesu bi müdi bi 'yambabi ya ja'i de ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—¿To'o gá ma uá hanthx ja ra mbonthi? ¿Ha gue uá hanthx 'nara ja'i mi otho rá ts'edi ngu ra xithi mri ndudetho ra ndahi? Hina ¿ngue ha?

25 Nu'bú, ¿to'o uá hanthx? ¿Ha gue 'nara 'ñøhø mi he 'raya dutu xi mahotho? Hina, ngue'a guí pahx gue nuya 'ñøhø he ya dutu xi mahotho ne pe'tsa ndunthi ya hño, nu'ú 'bu ja yá ngu ya nda.

26 Nu'bú, ¿to'o uá hanthx? ¿Ha gue 'nará 'mehni Ajuá? Haha, majuañi uá hanthx 'nará 'mehni Ajuá, pe hingue hønse gue'a rá 'befi'a.

27 Nura Xuua go gue'a rá 'mehni Ajuá nú'a mąnga ja ra Maça T'ofó gue mi ma da 'ñehe ne ena njaua:

Dí pehna 'nama 'mehni pa da mąnga ra 'bet'o noya de gue'i, pa da hyoc'a'i ri 'ñu.

28 Nugui dí xi'ahú gue hinxa 'mú ma'na ra ja'i ma'na ra dangui rá nsu que ra Xuua Xi'tsate. Pe nu'a tó'o da yút'a ja rá hmanda Ajuá nuua ja ra ximhai ma'na ma da njapi que ra Xuua.

29 Nu mi uadi bi mąnga ra Jesu njabú, nu'bú nú'u to'o xqui hñąnga ra sistehe de ra Xuua, y asta 'raya 'ñątsa ngųboja nehe, gatho'u bi ma gue nú'a ət'a Ajuá xá hño.

30 Pe nuya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi e'sta ja yá xutha nú'a mi ne da 'yət'a Ajuá con gue'u pa da pumba yá ts'oqui'u, hangue nixi hinxqui ne xqui hñąnga ra sistehe nú'a mi ət'a ra Xuua.

31 Nepu nura Jesu bi 'ñembabi ya ja'i: —¿To'o ga hyecuaga nuya ya ja'i himbi ne bi gamfri ra Xuua ha nixi hingui ne da gamfrigui nehe?

32 Nuyá rí hñąts'i nú'u ya bątsi hudi ja ra tai 'ñeni ne ma'ta yá mibątsiui ne embi: “Dá pe ma thązahe, pe hingá neihu. Dá tutha ya thuhu dega dumui, pe nixi gue'a hingá nzonihu.”

33 Hangue nú'ahú gyá 'ñągamfrihu grí hñąxhu nú'u ya bątsi'u ngue'a pa gue'ahú otho 'nara t'ət'e nú'a grí hohú. Ngue'a gá hyanthu ra Xuua bi zohø, ne himi pa mi ñunga ja ya ngo ha nixi himi tsi ra vinu, hangue nu'ahú guí emfu gue mi pe'tsa ra ts'ondąhi.

34 Nepu de ra Xuua bi zohø Nú'a To'o bi e bi Nja'i, xi ri ntsiui to'o ri ntsiui, ne xi ri ñungüi to'o ri ñungüi, pe nu'ahú guí emfu gue xi ra ts'o'yo ne ra tixfani ne ri ntsiui nú'u ya 'ñątsa ngųboja ne ma'ra ya ts'oja'i.

35 Pe nugui dí xi'ahú gue nu'u tó'o pe'tsa ra hoga mfadı, go gue'u pađi

gue gatho xá hño nú'a ət'a Ajuá co rá dąnga mfadı'a.

Ra Jesu bi ñungüi 'nara fariseo rá thuhu ra Simu

36 'Na de ya fariseo bi zohna ra Jesu ja rá ngu pa da ñungüi. Nu'bú ra Jesu bi ma y mi zoni'a bi hñudi ja ra mexa.

37 Y ja nú'a ra hnini'a mi 'buhni 'nara 'behña xi mrá 'yət'ats'oqui, y nu mi bađi gue xqui zohni ra Jesu ja rá ngu nú'a ra fariseo pa ja da ñunini, bi ma bá c'a'tsi, ne bi hñąxa 'na ngu ra xito xqui thoqui de 'nara hoga t'axa do rá thuhu ra alabastro, mi po 'nara ñeni xi mi yuni xá cühi.

38 Nura 'behña'a bi da'ta ja yá ua ra Jesu, bi nzoni ne bi xixa yá guida ja yá ua ra Jesu, nepu bi o'tuabi co yá sta, nepu bi za'tsuabi, ne bi go'tsuabi nú'a ra hoga ñeni mi ha.

39 Y mi hyanda nú'a ra fariseo xqui zohna ra Jesu ja rá ngu, bi bengá ja rá mfenise ne mi ena: “Bú xi majuaní dra bađi nuna ra 'ñohø, nu'bú di pađma gue nuni ra 'behña tha'tua yá ua, guehni 'nara ts'o'behña.”

40 Ha nura ora'a ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra fariseo:

—Nu'i nугue Simu, dí ne ga xi'a'i 'nara noya.

Ha nara fariseo bi 'ñembabi:

—Xicagui, ma Xahnate'i.

41 Nepu nura Jesu bi 'ñembabi:

—Mí 'bu yoho ya 'ñohø mi tupa ra boja ma'na ra 'ñohø to'o mi hmi ra boja, y 'na de gue'u mi tupabi cút'a nthebe ya t'axboja, ha nu ma'na mi tupabi made nthebe.

42 Ha nu'ú himi tsa da gu'tua rá boja nú'a to'o xqui mipabi. Hangue nú'a ra 'ñohø mri hmi ra boja bi pumbabi'u, ya himbi cobrabi. Hangue nubyá xicagui, ¿to'o 'na de gue nú'u yoho ya 'ñohø bri pumbabi yá thai ma'na ma da mađi nú'a to'o mi hmi ra boja?

43 Ha nura Simu bi dađi ne bi 'ñena:

—Dí engá nú'á ra 'ñòhø ma'na mi tu ndunthi.

Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—Majuani nú'á gá ma.

⁴⁴ Nepu ra Jesu bi hyanda nú'á ra 'behña ne bi 'ñembabi ra Simu:

—De dá tsøcua ja ri ngu hinxcá 'raca ni ts'ü ra dehe pa ga xuca ma ua, pe ndi, hyanda nuna 'behña, bi xuga ma ua co yá guida, ne bi otcagui co yá stá.

⁴⁵ Nu'i hinxcá tsusqui, pe nuna ra 'behña hingui tsaya tsusca ma ua.

⁴⁶ Nu'i ni ra aceite hinxcá cosca ja ma ñaxu, pe nuna ra 'bente 'behña xa gosagui ja ma ua 'nara ñuni yuni xi xá cühi.

⁴⁷ Hangue dí xi'a'ibya gue nuna ra 'behña ya xra pumbabi gatho nú'ü yá ts'oqui xi ndunthi xqui 'yø't'e, y hangue por gue'á xi ja ndunthi rá hmäte. Pe nu'á tó'o xra pumba yá ts'oqui masque beni gue hints'ü mi tu ndunthi, go gue'á otho ndunthi rá hmäte.

⁴⁸ Nepu ra ora'á ra Jesu bi 'ñembabi nú'á ra 'behña:

—Ya stá pun'a'i gatho ri ts'oqui.

⁴⁹ Ha gatho nú'ü ma'ra ya ja'i mi huhni bi müdi bi 'ñémse'ü ne mi ena:

—¿Xi to'obyá nuna ra 'ñòhø gue asta yá ts'oqui ya ja'i da za da pumbabi, ena?

⁵⁰ Ha nura Jesu bi 'ñembabi nura 'behña:

—Co nú'á ri jamfri guí pe'tsi ya xcá mpøhø, ha nubyá rí ma te rá 'ñenthø.

'Raya 'behña mi faxa ra Jesu

8 ¹ 'Mefa de gue'á ra Jesu bá 'yo ja ndunthi ya dangá hnini ne ja ndunthi ya t'uca hnini mi zofo ya ja'i ne mi xipabi'ü ra hoga nt'øde gue ya xa zø ra Ndá de mahets'i pa da ndá. Ne mri 'ñoui nú'ü 'ret'amayoho yá nxadi.

² Ne mri 'ñoui nehe 'raya 'behña nú'ü

xqui 'yøthebi yá hñeni ne ma'ra nú'ü xqui 'yenba ya ts'ondáhi. 'Na de gue'ü mrá thuhu ra Maria Magdalena nú'á xqui t'embabi yoto ya ts'ondáhi.

³ Nehe mi 'ñoui ra Juana nú'á mrá 'behña 'nara 'ñòhø mrá thuhu ra Chusa nú'á 'namrá dangá maste ra ndá Erode. Mri 'ñoui'ü nehe ra Sana ne ma'ra ya 'behña nú'ü mi faxa ra Jesu ne yá nxadi de nú'á mi tsupa yá ts'edi'ü.

Ra 'bede de ra mot'i

(Mt. 13:1-9; Mr. 4:1-9)

⁴ Y ndunthi ya ja'i bi bøni de yá hnini pa da ma dua c'á'tsa ra Jesu. Y nu mi hyandi bi munts'a ndunthi ya ja'i bi müdi bi xipa 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

⁵ —'Nara pa 'nara mot'i bi ma ja rá huáhi pa da mpot'i. Y nu mi xanga ya nda, 'ra bi zo ja ra 'ñu y bi 'rani ya ja'i bi net'i, ne bi zi ya ts'int's'ü.

⁶ Ha nu ma'ra bi zo ja ya 'bodo habu mi otho ndunthi ra hai. Y nu mi c'ont's'i bi 'yot'i 'bestho ngue'á mi otho ra xaha.

⁷ Ha nu ma'ra bi zo habu mi ja ya 'mini, ha nu mi c'ont's'i bi 'yot'i ngue'á bi xumi ya 'mini ne bi hñacua yá te.

⁸ Ha nu ma'ra bi zo habu xi xmá hño ra hai, ne nu mi hogui'ü bi unga 'nara hoga sofo, ne cada 'nara 'bai bi unga asta 'na nthebe ya nda.

Y nu mi uadi bi mangua ra Jesu njabu, bi yopa ñá nts'edi ne bi 'ñembabi ya ja'i:

—Nu'á tó'o ja rá t'øde pa da 'yøde, dá 'yøde núna dí ma.

Hanja ra Jesu bi zofo ya ja'i dega 'bede

(Mt. 13:10-17; Mr. 4:10-12)

⁹ Nepu nuyá nxadi bi 'yambabi ra Jesu te mri bonga nuna 'bede bi ma.

¹⁰ Ha nu'á bi dätuabi'ü bi 'ñembabi:

—Nu'ahü xa 'ra'ahü Ajuá ra hoga mfadi pa gui pahü nú'á hinxqui fadi

ma'met'o de hanja ri manda'a. Pe nuyɛ ma'ra ya ja'i dí zofo co ya 'bede pa da hyandi pe hinda bađi te 'be'a, y da 'yøde pe hinda zo yá mfeni te rí bøni.

**Ra Jesu bi ma te rí bonga nura
'bede de ra mot'i**

(Mt. 13:18-23; Mr. 4:13-20)

11 Nuna 'bede ja juadi dá ma rí bøni da 'ñena gue nura nda gue'a ra maça noya.

12 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra 'ñu go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya, ne da 'ñehe ra ts'ondahi da pu'tua rá mfeni pa hinda gamfri y njabɛ hinda za da mpøhø.

13 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra 'bodo go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya ne hani co 'nara johya ne 'ñena xi camfri, pe hingui camfri con gatho rá mui, hangue nu sta 'ñepa ya ts'othogui da 'uegue.

14 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ya 'mini go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya, pe da mpumfri po rá ngue yá 'befi ne de nú'a te gatho pe'tsi, ne ngue'a di denda ya t'øt'e de ra ximhai, y njabɛ da 'bedi nú'a xqui 'yøde, nja ngu nú'ɛ ya nda himbi unga ra sofo.

15 Ha nu'ɛ ya nda bi zo ja ra hoga hai go gue'a nú'a to'o øde ra maça noya ne da 'yøt'e con gatho rá mui ngu nú'a ri ho Ajuá, ne da zɛ rá jamfri, y go gue'a nja ngu nú'ɛ ya nda bi unga ra hoga sofo.

Ra 'bede de ra ñot'i

(Mr. 4:21-25)

16 Ra Jesu bi mɔnga ma'na ra 'bede ne bi 'ñena:

—Jo'o 'nara ja'i da tsøgue 'nara ñot'i ne da ye'mba 'nara caha o da hñuxa rí ga'ti de ra mfidi pa hinda yot'i. Nu'a da 'yøt'e, da tsøgue ra ñot'i ne da tøte habɛ da tøte pa da yot'a gatho mbo ra ngu, ne pa njabɛ handa ya ja'i sta yut'i.

17 Njabɛ nehe gatho nú'a t'aguibya, 'nara pa ma da hnequi ja ra ñot'i, ne gatho nú'a hingui fađibya, 'nara pa ma da fađi.

18 Hangue jamasuhɛ pa gui 'yødehɛ xá hño nú'a dí xi'ahɛ, ngue'a nu'a tó'o pɛ'tsa rá mfadi ne da bađi da su, nu'a ma'na ma da t'umbabi ndunthi, pe nu'a tó'o hingui su rá mfadi, da pumfri nú'a ts'ɛ pađi.

Rá nanɔ ne yá cu ra Jesu

(Mt. 12:46-50; Mr. 3:31-35)

19 Nepɛ de mi xahna ya ja'i ra Jesu, bi zøhø rá nanɔ ne yá cu, pe himbi za bi thogui pa habɛ mbi 'bui'a ngue'a xi xqui munts'ini ndunthi ya ja'i.

20 Ne bi t'embabi ra Jesu:

—Bi zø ri nanɔ ne ri cu y 'bahni thi bí tøp'a'i gui ñai 'na.

21 Pe nura Jesu bi dađi ne bi 'ñembabi:

—Nu'ɛ tó'o øde ra maça noya ne da 'yøt'a nú'a ma, nú'ú go gue'ɛ ma nanɔ ne ma cu.

Ra Jesu bi japi bi tsaya ra bunthi

(Mt. 8:23-27; Mr. 4:35-41)

22 'Nara pa ra Jesu bi bøxa ja 'nara motsa co yá nxadi ne bi 'ñembabi'ɛ:

—Maha pa ri'nandi ra ndehe.

Y bi ma'ɛ.

23 Y de mi pa ja ra ndehe bi zɛ ra t'aha ra Jesu ne bi 'ñaha. Y mi damfri'ɛ bi nja 'nara daŋga bunthi ja ra ndehe, y bi mudi bi mo ra dehe ja ra motsa asta mi ne xa yui'ɛ.

24 Nepɛ nuyá nxadi bi ma bá a ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—jAy, ma zi Xahnate'ihe, ya ma ga cuihɛ ja ra dehe!

Nu'bú ra Jesu 'bestho ra ora'a bi nangui ne bi zui ra bunthi ne ra dehe, y 'bestho bi ntsaya gatho.

25 Nepɛ ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—¿Te bi ja co ri jamfrihɛ?

Ha nu'ú xi bi ntsu ne bi 'yø de nú'a bi 'yøt'a ra Jesu, ne mri 'ñémbabi'u 'na ngu ma'na:

—¿Te ma ts'edi hani 'bú, gue asta ra bunthi ne ra dehe zofo, y nu'ú øte?

Ra Jesu bi 'yemba ya ts'ondáhi 'nara 'ñøhø me Gadara
(Mt. 8:28-34; Mr. 5:1-20)

26 Nepu de gue'a bi 'rats'i de ra ndehe ne bi zonga ja 'nara hai ja rá hyo ra ndehe habu rá thuhu Gadara nú'a ri nhyanduitho ra hai Galilea.

27 Ha nu mi gá ra Jesu de ja ra motsa, 'bestho 'nara 'ñøhø mrá menguni e bi zadi. Nú'a ra 'ñøhø'a ya mi øt'a ndunthi ya pa mi pe'tsa 'raya ts'ondáhi, ne himi he ra dutu, nixi mi 'bui ja 'nara ngu ngue'a nzantho mi 'bui ja ya nt'agui.

28 Y nu mi hyanda ra Jesu, bi e bi ndandiñahmu ja yá ua ne bi mafi nts'edi bi 'ñena:

—Nu'i Jesu, rá T'u'i Ajuá bi 'bú mahets'i, ¿hanja grí nhyøt'e con guequi? Dí bante'i gue oxqui ma gui 'yengagui de guecua.

29 Bi mangu njabu ngue'a ra Jesu ya mi fudi mri 'bepabi ra ts'ondáhi da bøni de nú'a ra 'ñøhø. Ndunthi ya 'mi'qui ra ts'ondáhi xqui gu nú'a ra 'ñøhø ne mi ø'tua nú'a go mi ne. Ha nuya ja'i ora mi handa njabu, da gu ne da dat'i co ya cadena ja yá ua ne ja yá 'ye, pe nu'á mi c'ucta nú'u ya cadena, y ra ts'ondáhi mi japi da bonga yabu ja ya mbonthi.

30 Ha ra Jesu bi 'yambabi nú'a ra 'ñøhø ne bi 'ñembabi:

—¿Te rá hu'i?

Nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Drí ndunthihe.

Bi mangu njabu ngue'a xi mi pe'tsa ndunthi ya ts'ondáhi.

31 Ha nú'u ya ts'ondáhi bi bantebi ra Jesu gue hinda mehna ja ra nidu.

32 Nu de guehni mi 'yoni 'na danga

taxo ya ts'udi mri ñuni ja ra t'øhø, hangue ya ts'ondáhi bi bantebi ra Jesu gue da umba nsequi da ma da yut'a ja nuya ts'udi'u, y nu'á bi umba nsequi'u. 33 Ra ora'a ya ts'ondáhi bi bøni de nú'a ra 'ñøhø ne bi ma gá yut'a ja ya ts'udi, ne gatho ya ts'udi bi nest'ihi gá ma gá hñøt'a ja ra ndehe, ne bi jat'i'u.

34 Y nu mi hyanda njabu nú'u to'o mi taca ya ts'udi xi bi ntsu'u, ne bi ma hnest'ihi bá 'yonga ra 'bede ja ra hnini ne haburaza de nú'a te xqui nja.

35 Y gatho ya ja'i bi ma da hyanda nú'a xqui nja. Y nu mi zonga habu mi 'bú ra Jesu, ja bi zuhni'u nú'a ra 'ñøhø mi pe'tsa ya ts'ondáhi mi huhni ja yá ua ra Jesu, ya mi he yá dutu ne ya xi mi ja rá mfeni. Y gatho ya ja'i xi bi ntsu.

36 Nepu nú'u to'o xqui hyanda nú'a xqui nja bi xipabi'u hanja xqui 'bui xá hño nú'a ra 'ñøhø'a.

37 Y nu mi badi njabu gatho ya me Gadara bi bantebi ra Jesu da bøni de guehni ngue'a xi xqui ntsu'u. Hangue nura Jesu bi yopa bøxa ja ra motsa ne bi ma de guehni.

38 Nepu nú'a ra 'ñøhø xqui t'emba ya ts'ondáhi bi bantebi xa meuihma ra Jesu, pe ra Jesu bi 'ñembabi:

39 —Hina, hinga tsix'a'i, cohiua, pengui rí ma ri ngu, ne xipabi ya ja'i nú'a xa 'yøt'a'i Ajuá.

Hangue nu'á bi mengui ne bi mudi bi metuabi ya ja'i ja gatho nú'a ra hnini de nú'a xqui 'yøt'ua ra Jesu.

Bi ñani rá t'ixu ra Jairo, nehe bi ñani nú'a ra 'behña bi dunba rá he ra Jesu
(Mt. 9:18-26; Mr. 5:21-43)

40 Nu mi yopa menga ra Jesu pa ri'nandi ra ndehe, ya ja'i xi bi johya mi hyandi'a, ngue'a nu'ú mi tømtho'a.

41 Nepu bi zøhni 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Jairo mrá ndá de ra nija de

guehni. Ne bi ndandiñahmu ja yá ua ra Jesu ne bi bantebi gue da meui pa ja rá ngu,
 42 ngue'a mi nedu rá t'ixu. Hõnse gue'a mrá t'ixu'a, ne mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya. Hangue ra Jesu bi meui, y nu mi ma, bi dena ndunthi ya ja'i asta mri ts'i'mi'a.

43 Y ja nura hmuntsja'i'a mi pani nehe 'nara 'behña ya mi pe'tsa 'ret'amayoho njeya mi xo'tua ya ji, y ya xqui degue gatho nú'a mi pe'tsi pa mri ñõthehma, pe hinxqui za to xqui 'yøthe'a.

44 Nura 'behña'a gá yu ja rá xutha ra Jesu pa bi dũba rá ñani rá he. Y nura ora'a 'bestho bi ñani, y ya himbi sigui bi xo'tua ya ji.

45 Nepu nura Jesu bi 'ñani ne bi 'ñena:

—¿To'o nú'a bi dũnga ma he?
 Gatho ya ja'i bi dadi bi 'ñena:
 —Hinto xa dũñ'a'i.

Ha nura Pedro ne nú'u ma'ra yá minxadiui bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Xahnate'ihe, guí handi gue ndunthi ya ja'i ri ts'ip'a'i ne ent'a'i, ha guí ena gue to'o bi dũñ'a'i.

46 Ha nura Jesu bi 'ñena:

—Dí padi bri thungagui, ngue'a dá tsa dá øthe 'nara ja'i co ma ts'edi.

47 Nu mi hyanda nú'a ra 'behña gue ra Jesu xqui batho gue xqui thũba rá he, nu'bú nu'a bá ehe bi ndandiñahmu ja yá ua'a, ne asta mri huat'i co ra ntsu. Ne de ja yá thandi nuya ja'i bi ma pa te xqui dũni'a, ne bi ma gue ora mi dũba rá ñani rá he, ra ora'a bi tsayabi nú'a ra hñeni mi tsadi.

48 Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'behña:

—Ma zi t'ixu'i, co ri jamfri xcá ñani. Y nubuyá rí ma te rá 'ñenthõ.

49 Y de mi ña ra Jesu, bi zøhø 'nara 'mehni xqui 'ñe ja rá ngu ra Jairo nú'a mrá nda ja ra nija, ne bi 'ñembabi:

—Ri t'ixu ya bi du, ya oguí xuhña ra Xahnate.

50 Y nu mi 'yøde njabu ra Jesu bi 'ñembabi ra Jairo:

—Oguí tu ri mui, hõnse gui camfrigui y nuri t'ixu ma ga da'a'i di 'bui xá hño.

51-53 Y nu mi zõni'u ja rá ngu ra Jairo, ndunthi ya ja'i ya xqui munts'ini mi zoni ne mri mantho ngue'a xqui du ra nxutsi. Pe nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Oguí zoñhũ, ngue'a nura nxutsi hinx du, ghatho.

Pe nu'ú himbi gamfri nú'a bi mangua ra Jesu, bi nthetho. Nepu ra Jesu himbi hopa ma'ra to'o bi yut'iuu habu mi 'benga ra nxutsi, hõnse ra Pedro ne ra Cobo ne ra Xuua ne rá dada nú'a ra nxutsi ne rá nana, go gue'u bi hopi bi yut'i.

54 Nepu nura Jesu bi mipa 'nará 'ye nú'a ra nxutsi ne bi 'ñembabi nts'edi:

—Zi nxutsi, nangui.

55 Y 'bestho ra ora'a nú'a ra nxutsi bi yopa nte ne bi nangui. Nepu ra Jesu bi manda gue da t'umbabi te da zi.

56 Ha nurá dada rá nana xi bi 'yø, y ra Jesu bi hñu'mba ra hña gue hinto da xipi de nú'a xqui nja.

**Ra Jesu bi mehna nú'u
 'ret'amayoho yá nxadi
 (Mt. 10:5-15; Mr. 6:7-13)**

9 ¹ Ra Jesu bi munts'a nú'u 'ret'amayoho yá nxadi pa bi umba ra ts'edi pa da 'yemba nu'araza ra ts'ondahi nuya ja'i, ne da 'yøthebi yá hñeni.

² De guehni bi mehni'u pa da 'yøthe gatho ya da'thi ne da mangua ra hoga nt'øde gue ya bi zø ra Nda de mahets'i pa da nda.

³ Ne bi 'ñembabi'u:

—Ote xqui haxhu pa ja ra 'ñu, oxqui haxhu ri bordohu, nixi 'nara buxa, nixi nú'a te gui tsihu, nixi ra boja, nixi ri mponga dutuhũ.

4 Y nu'a ra ngu habu da t'ahũ ntsaya, ja gui 'buhũni asta nú'a ra pa'a gui yopa ju ri 'ñuhũ.

5 Y nu'a ra hnini habu hinda ne da t'ahũ ntsaya, põñhũ de guehni, ne huathũ ra hai nú'a di tu ri uahũ, y nú'a gue'a 'nara seña gue ya hingo guí thadhũ de yá ts'oqui'ũ.

6 Y mi uadi bi xipa ra Jesu te da 'yõt'e'ũ, bi nxani'ũ bi ma haburaza ya hnini, bi m̄anga ra hoga nt'ode y mi øthebi yá hñeni ya ja'i haburaza mi tsõñ'ũ.

Ra Xuua Xi'tsate bi thecua rá ñaxu
(Mt. 14:1-12; Mr. 6:14-29)

7 Ra nda Erode bi zo rá gu nú'a mi øt'a ra Jesu, ne himi pađi te da beni'a, ngue'a 'rama'na'ño mi m̄anga ya ja'i. 'Ra mi ena gue mi gue'a ra Xuua Xi'tsate xqui yopa nte de ra du, 8 ha nu ma'ra mi ena gue mi gue'a ra bađi Elía xqui yopa nte ma'na'qui, ha nu ma'ra mi ena gue mi gue'a 'na de gue nú'ũ ma'ra yá 'mehni Ajuá mi 'bũ maya'bũ xqui yopa nte de ra du.

9 Y nura nda Erode bi 'ñena:

—Conque go nucse dá manda bi thecua rá ñaxu ra Xuua. Nu'bú çto'o nú'a xi ja ndunthi rá 'bede?

Y ra nda Erode xi mi ne da hyandi'a.

Ra Jesu bi 'uinga thogui
cut'a 'mo ya ja'i

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Nu mi menga yá nxadi ra Jesu, bi xipabi'a gatho nú'a xqui 'yõt'e'ũ. Nepũ ra Jesu bi zits'i bi meui'ũ ja 'nara luga habu mi jo'o ya ja'i gueta ra hnini Betsaida.

11 Pe mi bađi ya ja'i gue mi pani'a, bi deni'ũ. Pe ra Jesu himbi co'tsi'ũ, nu'a bi 'yõt'e', bi m̄adi bi xipabi de hanja ri manda Ajuá, ne mi øthe gatho nú'ũ mri hñeni.

12 Ne de mi nde nú'a ra pa'a, nú'ũ 'ret'amayoho yá nxadi bi ma bá tsadi ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Da za gui pehna ya ja'i da ma ja ya hnini ne ja ma'ra ya luga hinga yabu pa dua honi habu da ntsaya ne da hyoni te da zi, ngue'a nuua habu dí 'buhũ otho ni 'nara ngu y nixi te da ts'i.

13 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Nu'ahũ go da umfũ te da ziyũ.

Nepũ nu'ú bi dađi ne bi 'ñembabi:

—Otho te ga umfe, hõnse cut'a ya thuhme drí hñehe, ne yoho ya zi huá, o ga mahe ga tambahe te da zi ri gathoyũ.

14 Xi mi ndunthi ya ja'i, sehe ya 'ñøhø ngu mi cut'a 'mo. Pe nura Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—'Ñehũ dá hñudi ya zi hmunts'i ngu dega nde nthebe.

15 Njabũ bi 'yõt'e'ũ, ne bi hñudi gatho.

16 Ha nura Jesu bi gu nú'ũ cut'a ya thuhme ne nú'ũ yoho ya huá, ne bi nøts'e pa mahets'i bi 'yapa Ajuá rá Dada da jađi. Nepũ bi hyecuabi bi umbabi yá nxadi pa da hyecuabi ya ja'i.

17 Gatho ya ja'i bi ñuni ne xi bi niña. Nepũ bi hmunts'a ya seca thuhme xqui bongui y bi ñuxa 'ret'amayoho ya 'bøts'e.

Ra Pedro bi ma gue ra Jesu go
gue'a ra Cristo

(Mt. 16:13-19; Mr. 8:27-29)

18 'Nara pa ra Jesu bi 'uehuise yá nxadi ne bi 'yapabi Ajuá'a. Nepũ bi 'yambabi yá nxadi bi 'ñembabi:

—çTe guí øhũ m̄anga ya ja'i de guequi? çXi to'ogui, ena?

19 Ha nu'ú bi dađi ne bi 'ñembabi:

—'Ra ena go gue'i grá Xuua Xi'tsate, ha nu ma'ra ena go gue'i grá bađi Elía, ha nu ma'ra ena go gue'i 'na de nú'ũ ma'ra yá 'mehni Ajuá mi 'bũ maya'bũ ne xa yopa nte de ra du.

20 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Pe xi nu'ahũ, çto'o guí mañhũ gue go guequi?

Nu'buá ra Pedro bi d̄adi ne bi 'ñena:
—Nu'i go gue'i grá Cristo xuá
pehn'a'i Ajuá pa gui ndá.

Ra Jesu bi ma de rá du
(Mt. 16:20-28; Mr. 8:30-9:1)

21 Pe nura Jesu bi hñu'mba ra
hñá'u gue hinto da xipabi mi to'o'a.
22 Ne bi 'ñembabi:

—Nú'a To'o bi e bi Nja'i pe'tsi da
thogui ndunthi ya ts'othogui, y ya
nda_xjua ndá ne ya ndá gá macja ne
ya xahnate de ra ley ma da utsa ne
hinda ma da gamfri, ne ma da hyo'u.
Pe rá hñupa ma da yopa nte
ma'na'qui de ra du.

23 Nepu 'mefa bi zofo ra
hmuntsja'i xqui munts'ni ne bi
'ñembabi:

—Nu'a tó'o da ne da dengagui pa
dua nxadi, odi øt'a nú'a go rá paha
sehe, mahyoni 'nara pa ngu 'nara pa
da zeta gatho nú'a da 'ñepabi asta rá
du, ne dá dengagui.

24 Ngue'a nu'a tó'o ne da su rá te ma
da 'bedi, pe nu'a tó'o da unga rá te po
rá nguequi, nú'a ma da me'tsa rá te pa
nzantho.

25 ¿Te ri muui 'bu 'nara ja'i drá meti
gatho ra ximhai y nura ja'i'a da 'medi
pa nzantho?

26 Ngue'a nu'a tó'o da ntsa da ña de
guequi ne da ntsa da m̄anga ma noya,
necagui nehe núgui dá e dá nja'i, ma
ga ma gue hindí paça'a nu xcrá yopa
pengaua pa ga ndá co rá nsunda ma
Dada ne de ya maça enxe.

27 Xi majuani dí xi'ahu gue 'ra de
gue'ahu guí 'buhua, hingui ma gui
tuhú asta hingui hyanduahu rá nsunda
ra Ndá de mahets'i.

Bi mpadi rá 'bai ra Jesu
(Mt. 17:1-8; Mr. 9:2-8)

28 Rá hñato ma pa'a de xqui
m̄anga ra Jesu njabu, bi b̄oxa ja 'nara
t'øhø pa da 'yapabi Ajuá rá Dada, ne
bi zixa ra Pedro, ra Cobo ne ra Xuua.

29 Y de mri ora'a, bi mpadi rá hmi, ha
nuyá dutu xi bi t'axqui asta mri huexqui.
30 Y de guehni bi hneca yoho ya 'ñøhø
mri 'bahni mi ñgui, y go mi gue'a ndu
ra Moise ne ndu ra Elía.

31 Ne nu'ú xqui go'ma 'nara hyats'i habu
mi 'bai, ne mi ñá'u de hanja mi ma da du
ra Jesu de guehni ja ra hnini Jerusale.

32 Nura Pedro ne nú'u mri 'ñoui xi mi
tsuhma ra t'aha'u, pe bi ma ra t'aha
nu mi hyanda nura hyats'i mi hnequi
ja ra Jesu, ne bi hyandi mi 'bahni nú'u
yoho ya 'ñøhø con gue'a.

33 Y nú'u yoho ya 'ñøhø de ya mi ma da
edi ra Jesu, nu'buá ra Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'i, ¡xá hño ga
'buhua! Te guí ma, ga hocje hñu ya
zi ja'tsi, 'na pa gue'i, 'na pa ra Moise,
ha nu'a ma'na pa ra Elía.

Pe nura Pedro himi padi nú'a mi
ma.

34 Y nura ora ts'a mi m̄anga njabu'a, bi
zø 'nara guui bi go'ma habu mi 'bai'u.
Y nu mi go'ma ra guui'u, xi bi ntsu.

35 Nepu de ja ra guui bi nt'øde 'nara
noya bi 'ñena njaua:

—Nuni go guehni ma hm̄aca T'u.
'Yøhu nú'a da xi'ahuni.

36 Y nu mi uadi bi nt'øde nú'a ra
noya, bi hyandi'u gue ya hõnse ra
Jesu mi 'baseni, y nu'ú ya hinte bi
ma, y nuya pa'u hinto bi xipabi de
nú'a xqui hyandi'u.

Ra Jesu bi 'yemba 'nara ts'ondahi
'nara ts'unt'u

(Mt. 17:14-21; Mr. 9:14-29)

37 Rá hyax'a bá cai'u de ja ra
t'øhø, y de guehni bi ma ndunthi ya
ja'i pa bá c'a'tsa ra Jesu.

38 Nepu 'nara 'ñøhø mi pani ja ra
hmuntsja'i bi ña nts'edi ne bi 'ñembabi
ra Jesu:

—Xahnate, 'yõtca ra m̄ate e gui
nutca ts'u ma t'u, ngue'a hõnsená dí
pe'tsi,

39 y pe'tsa 'nara ts'ondahi ri japi da
mafi, ne da ntani ne da ndu sehe, ne ri

japi asta da 'yents'a ra f̄agui rá ne.
Nts'edi xi ri ʔni, y xi xá h̄nei da d̄oḡue.

40 Ya dá xipahm̄a ri nxadi da
'yembahm̄a, pe hinx̄a za xa 'yembabi.

41 Nu'b̄ú nura Jesu bi 'ñena:

—jNu'ah̄u 'naḡyá 'ñ̄agamfrih̄u ne
ḡyá ts'oja'ih̄u! jAsta ha'm̄u ma ga
ts̄e't'a ri 'ñ̄ajamfrih̄u!

Nep̄u bi 'ñembabi nú'a ra 'ñ̄øh̄ø:

—Bá tsincaua ri t'ʔ.

42 Pe nu mi ts'i'tsua ra Jesu nú'a
ra ts'ʔnt'ʔ, ra ts'ond̄ahi bi f̄ømi pa ja
ra hai ne bi japi bi nt̄ani ne bi ndu
seh̄e. Pe nura Jesu bi 'yenga nú'a ra
ts'ond̄ahi, ne 'bestho nú'a ra ora'a bi
ñ̄ani nú'a ra ts'ʔnt'ʔ, ne bi yopa dapa
rá dada.

43 Y gatho ya ja'i xi bi 'yø de nú'a rá
d̄anga ts'edi Ajuá xqui hnequi.

Ra Jesu bi yopa m̄a de rá du

(Mt. 17:22-23; Mr. 9:30-32)

De nuya pa'ʔ xi mri 'yø ya ja'i de
gatho nú'a xqui 'yø't'a ra Jesu, nu'á
bi 'ñembabi yá nxadi:

44 —'Yøh̄u xá h̄ño núna ma ga
xi'ah̄u ne oxqui pumfrih̄u: Nú'a To'o
bi e bi Nja'i ma dra da ja yá 'ȳe ya
ja'i pa da 'yø'tua nú'a go da ne'ʔ.

45 Pe nuyá nxadi himbi b̄adi te
mri b̄ønga nú'a bi xipabi'ʔ, ngue'a
himi tsa da zo yá mfeni'ʔ. Ne nu'ʔ
mi tsu da 'yambabi te mri b̄ønga nú'a
xqui xipabi'ʔ.

Nú'a to'o ma'na ma da nja rá nsu

(Mt. 18:1-5; Mr. 9:33-37)

46 Nep̄u nuya nxadi bi m̄adi mri
'ñ̄ám̄babi 'na ngu ma'na to'o de
gue'ʔ mi ma da ua'a da m̄a.

47 Pe nura Jesu bi b̄atho de nú'a mi
beni'ʔ hangue nu'á bi ma'ta 'nara zi
b̄atsi bi 'ba'ma ja rá hyo'a,

48 ne bi 'ñembabi'ʔ:

—Nu'a tó'o de ma thuhu da
numansu 'nara zi b̄atsi ngu nuna,
nugui go ri numansugui, y nu'a tó'o ri
numansugui, go ri numansu nú'a to'o

bá pencagui. Ngue'a nu'a tó'o hinda
'ñets'i, nú'á go gue'a da nd̄angui rá nsu.

**Nu'ʔ tó'o hingui ʔtsaguih̄u,
gue'ʔ 'b̄ui con guecj̄u**

(Mr. 9:38-40)

49 Nep̄u nura Xuua bi 'ñembabi'a:

—Ma zi Xahnate'i, stá hanthe
'nara 'ñ̄øh̄ø de ri thuhu enga ya
ts'ond̄ahi, y nuje stá h̄acuabihe
ngue'a nu'á hingui 'yo con guecj̄u.

50 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Oguí h̄acuahu, ngue'a nu'ʔ tó'o
hingui ʔtsaguih̄u, go rí maxcaguih̄u.

Ra Jesu bi z̄ai ra Cobo ne ra Xuua

51 De ya mi ma da zø ra pa da yopa
mengu ra Jesu pa mahets'i, 'na
mfenitho bi gu ra 'ñu bi ma pa Jerusale.
52 Ne bi m̄ehna to'o bi 'met'o pa da ma
ja 'nara hnini de ra hai Nsamaria pa
da hyoni hab̄u da 'ñoxi'ʔ.

53 Pe nuya mengu de guehni himbi ne
bi umba ntsaya'ʔ ngue'a mri njuá'ñu
pa Jerusale.

54 Pe nu mi b̄adi njab̄u ra Cobo ne ra
Xuua nú'ʔ yoho de yá nxadi, bi
'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, ¿ha hinguí ne
ga adih̄u dua çai ya tsibi de mahets'i
pa da ts̄at'a nuna hnini ngu nú'a bi
'yø't'a ndu ra b̄adi Elía?

55 Mi m̄anga njab̄u'ʔ, nura Jesu bi
n̄u'ti ne bi z̄ai bi 'ñembabi:

—Nu'ah̄u, nixi guí p̄ah̄u te ma
nd̄ahi guí h̄anpah̄u rá ts'edi pa guí
m̄añ̄h̄u njab̄u.

56 Nú'a To'o bá e bi Nja'i, himbá ehe
pa da h̄ñ̄acua yá te ya ja'i, nú'á bá ehe
pa da p̄øh̄øbi.

Nep̄u nu'ʔ bi thogui pa ma'na ra
t'ʔca hnini.

**'Raya ja'i to'o mi ne da
dena ra Jesu**

(Mt. 8:19-22)

57 Y de guehni má 'ñu 'nara 'ñ̄øh̄ø
bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, dí ne ga ten'a'i habwraza gui ma.

⁵⁸ Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nuya haho ja yá hñado, ha nuya ts'intshu ja yá 'bafi, pe Nú'a To'o bá e bi Nja'i otho nixi rá ngu pa habu da ntsaya.

⁵⁹ Nepu bi 'ñembabi ma'na ra 'ñohø:

—Bá ehe ga me pa dua nxadi'i.

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, dí ne gui 'raca nsequi ga ma ga agui 'met'o ma dada, nepu ga pengui ga ten'a'i.

⁶⁰ Nu'bú nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Tsopu nú'u xa du da 'ya yá mi'ñagamfriui, pe nu'i bá ehe pa gui ma gui mangua ra hoga noya gue ya xa zøhø ra Ndá de mahets'i pa da ndá.

⁶¹ Nepu bi 'ñembabi ra Jesu ma'na ra 'ñohø:

—Ma zi Hmu'i, necagui dí ne ga ten'a'i, pe 'raca nsequi 'met'o ma ga edi ya mengu de ja ma ngu.

⁶² Pe nura Jesu bi 'ñembabi:

—'Bu 'nara uafri heca 'nara the ne da ñegui, nurá the ya hinda ma manjuantho. Njabu nehe nu'a tó'o ø'tua rá 'befi Ajuá ne da beni gatho nú'a bi zogui, hinte ri muui pa ja rá hmanda Ajuá.

Ra Jesu bi mehna má hñu'rate ne 'ret'a yá nxadi

10 ¹ Nepu 'mefa ra Jesu bi huahna má hñu'rate ne 'ret'a yá nxadi pa bi mehni dega yoho da 'met'o'u pa ja ya hnini habu mi ma da thogui'a.

² Ne bi 'ñembabi:

—Xi majuani dí xi'ahu, xi ndunthi ra sofo pe ts'utho ya xofo. Hangue 'yaphu Ajuá nú'a to'o rá meti ra sofo dua pehna ndunthi ya mefi pa da gu'tsua rá sofo.

³ Y nubyá nu'ahu ma ga pehn'a'ihu gui maha ngu ya zi deti madetho de ya mi'ño, hangue xi da nsuhu.

⁴ Ne oxqui haxhu ni 'nari buxahu, nixi ri bojahu, nixi ri ponga zestihhu. Ne oxqui 'bahu gui nzenjuatehu 'met'o ja ri 'ñuhu.

⁵ Ora gui cuthu ja 'nara ngu gui nzenjuatehu njaua: “Ajuá da jap'ahu pa gui 'buhu te rá 'ñentho.”

⁶ Ha nu'bu ya mengu de nura ngu'a ne da 'mu 'nara hoga'mui, nu'bú Ajuá da japi'u ngu gá xiphu. Ha nu'bu hina, Ajuá hinda japi'u.

⁷ Nu habu da t'a'ahu ntsaya, ja gui cohuni ne nu'ú da 'uiñ'ahu, ngue'a 'nara mefi rí 'ñepi da t'umbabi te da zi ne gatho nú'a te honi. Y ja gui 'buthuni, oxqui 'yohu dega nengu.

⁸ 'Bu gui tsønhu ja 'nara hnini ne da t'a'ahu ntsaya, tsihu gatho nú'a da t'a'ahu.

⁹ 'Yøthehu ya da'thi nú'u di 'buhni, ne xiphu ya mengu de guehni gue ra Ndá de mahets'i ya xa 'ñepu pa da ndá.

¹⁰ Pe nu'bu gui tsønhu ja 'nara hnini ne hinda t'a'ahu ntsaya, 'bahu habu da 'yøde'ihu ya ja'i de guehni ne gui 'ñemfu'u:

¹¹ “Ma ga huathe ma uahe pa da hyø nú'a ra hai xa ncueta de nuna ri hninihu, ngue'a hincá camfriguihe nú'a stá xi'ahe. Pe pahu xá hño gue ra Ndá de mahets'i ya xa 'ñepu pa da ndá, y nuje ya hindí thage de ri ts'oquihu.”

¹² Dí xi'ahu gue nura pa de ra nthanguenda ma'na ma da ndangui rá castigo nura hnini'a que ra hnini Sodoma nú'a bi huata Ajuá.

Ya hnini dega ts'o'yøde
(Mt. 11:20-24)

¹³ ¡Huecate'ihu nú'ahu gyá menguhu Corasí, ne nú'ahu gyá me Betsaidahu! Ngue'a nu'bu ya mengu de ra hnini Tiro ne de ra hnini Sidó xa hyanthmahá nuya milagro xcá hyanthuabya, nú'ú xa ñobrihma'u de yá ts'oqui ne xa hñehma co ya he dega dumui, ne xa ncoxhma ra 'bospi dega ntsø'mi.

14 Pe nura pa'a sta thap'ahũ nguenda, ma'na ma da ndangui ri castigohũ que ra hnini Tiro ne Sidó.

15 Ha nú'ahũ gyá menguhũ Ncapernau, guí hu ri mũihũ gue rí 'ñep'ahũ gui maha mahets'i, pe hina, ngue'a nu'ahũ ya xa t'ep'a'ihũ pa gui maha ja ra nidu.

16 Nepũ bi xipabi yá 'mehni:

—Nu'a tó'o da 'yøde nú'a gui mañhũ, go øtcagui, y nu'a tó'o hinda 'yøde nú'a gui mañhũ, hingo øtcagui, y nu'a tó'o hingui øtcagui, hingui øta nú'a to'o bá pencagui.

Nú'ũ hñũ'rate ne 'ret'a ya 'mehni bi mengui co ndunthi ra johya

17 Nepũ nu de bá penga nú'ũ hñũ'rate ne 'ret'a yá 'mehni bi zøhø co ndunthi ra johya ne bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'lihe, asta ya ts'ondãhi xa 'yøtcahe, ngue'a stá eñhe'ũ de ri thuhu.

18 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Hãhã, majuãni dá handa ra Satá bá tagui de mahets'i ngu 'nara huei.

19 Y nugui stá 'ra'ahũ ra ts'edi pa gui nethũ ya qu'eñã ne ya penzũ, ne pa gui tapabihũ gatho rá ts'edi ra ts'ondãhi, nsinque te da 'yøt'ahũ.

20 Pe ogrí johyahũ ngue'a xa 'yøt'ahũ ya ts'ondãhi, johyahũ ngue'a nuri thuhuhũ bí nt'ofu nuni mahets'i.

Ra Jesu xi bi johya co rá ts'edi ra Mãca Ndãhi

(Mt. 11:25-27; 13:16-17)

21 Ra ora'a ra Jesu xi bi johya co rá ts'edi ra Mãca Ndãhi ne bi 'ñena:

—Ma Dada'i, go grá Ndã de mahets'i ne de gatho ra ximhai, dí xøcambeni'i ngue'a xcá utuabi ri noya núyũ nja ngu ya zi bãtsi, y hingo xcá utuabi ya bãmhyã ne ya nimfeni. Y nu'i ma Dada'i, xcá 'yøt'a njabũ ngue'a gue'a ri paha'a.

22 Mi uadi bi mãnga ra Jesu njabũ bi 'ñena:

—Ma Dada xa 'yentc'agui gatho ja ma 'ye. Hinto patcagui ma 'mũi, hønse Ajuã ma Dada go gue'a patca ma 'mũi. Ne hinto patua rá 'mũi ma Dada, hønsegui go dí pãdi, ne nú'ũ to'o stá huahni pa da bãdi.

23 Ne bi mpũnts'i bi hyanda yá nxadi ne bi 'ñembi 'nambũ sehe'ũ:

—Johyahũ ngue'a guí hanthũ nú'a te dí øt'e.

24 Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue ndunthi yá 'mehni Ajuã ne ya ndã mi 'bũi maya'bũ mi nehãmã xa hyanda ngu nú'a guí hanthũbya, pe himbi za bi hyant'ũ, ne mi nehãmã xa 'yøde ngu nú'a guí øhũbya, pe himbi za bi 'yøde'ũ.

Ra 'bede de 'nara me Nsamaria nú'a bi nja rá nthecate co rá miqu'eiu

25 Nepũ de gue'a 'nara xahnate de ra ley bi ma bá c'a'tsa ra Jesu pa da 'yø'tua 'nara nt'ani pa da nu te da dãdi'a, ne bi 'yambabi bi 'ñembi:

—Ma Xahnate'i, ¿te mahyoni ga øt'e pa ga tsũdi ra te pa nzãntho?

26 Nu'bũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñena: —¿Te mãnga nú'a xa t'ofu ja ra ley? ¿Te xcá pãdi de guí he'ti?

27 Nura xahnate de ra ley bi dãdi ne bi 'ñena:

—Ena njaua: Mãdi Ajuã ri Hmu bí 'bũ mahets'i con gatho ri mfeni, con gatho ri coraso, con gatho ri ts'edi, ne con gatho ri mũi, ne mãdi ri miqu'eiu ne gui su ngu grí nsu sehe.

28 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi:

—Gue'a majuãni nú'a xcá mã. Nu'bũ gatho gue'a guí øt'e, nu'bũ gui tsũdi ra te pa nzãntho.

29 Pe nura xahnate de ra ley himi ne to da c'a'tsua rá nt'ani, hangue bi yopa 'yambi ne bi 'ñembabi:

—¿To'o ma miqu'e'i'be?

30 Nepũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembi:

—'Nara pa 'nara 'ñøhø mri ne ra 'ñũ, xqui 'ñe de Jerusale pa mri ma ja ra hnini Jericó, y de má 'ñũ bi

daca 'raya dacate, ne bi hñambabi gatho nú'a te mi hã, asta yá dutu bi mœcuabi, ne xi bi hna'mbabi'a, ne bi ts'ohni ya mi nedu.

31 Nepu de gue'a bi toca bi 'rani 'nara macja ja nú'a ra 'ñu'a, ne nu mi hyandi mi 'beni ja ra nenga'ñu nú'a ra 'ñøhø xqui hna'mbi, nu'bú nu'á bá catatho 'na lado bi thoguitho.

32 Nehe bi 'rani 'nara maste de ra nija nú'u t'emi ya levita, ne'a bi hyandatho nú'a ra 'ñøhø mi 'beni, y nu'á bi cata 'nambu bi thotho nehe.

33 Nepu ja nú'a ra 'ñu'a bi 'rani 'nara me Nsamaria. Nu mi hyanda nú'a ra 'ñøhø mi 'beni, xi bi huequi.

34 Nepu bi joni bá c'a'tsi, ne bi go'tsuabi ra aceite co ra vinu habu xqui ts'enbabi, ne bi du'tuabi. Nepu bi 'yents'a ja rá burru, ne bi zixa asta ja 'nara meso, ne ja guehni bi su.

35 Nepu rá hyax'a ante da ma de guehni nú'a ra me Nsamaria bi hñai yoho ya t'axboja ja rá buxa, ne bi umbabi nú'a ra me meso, ne bi 'ñembabi: “Dí tsoc'aua ts'u nuna 'ñøhø gui su. Y nu'bú gá gasta má ts'u ra boja, nu xcrá yopa pengui ga ju't'a'i.”

36 Nu mi uadi ra Jesu bi mangu njabu, bi 'yamba ra xahnate de ra ley ne bi 'ñembi:

—De nú'u hñu ya 'ñøhø, ¿to'o 'na de gue'u mrá miqu'eiu xi majuani nú'a ra 'ñøhø xqui thaqui?

37 Nepu nura xahnate de ra ley bi 'ñembabi:

—Nú'a to'o bi nja rá nthecate de gue'a.

Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi:

—Haha, gue'a mahyoni gui 'yøt'e nehe.

Ra Marta ne ra Maria bi umba ntsaya ra Jesu

38 De guehni ra Jesu bi thogui rá 'ñu, nepu bi zonga ja 'nara hnini. Y nuni ja mi 'buhni 'nara 'behñã mrá thuhu ra Marta, y nu'á bi umba

ntsaya ra Jesu ja rá ngu.

39 Ra Marta mi 'bu 'nará cu mrá thuhu ra Maria. Y nu'á bi hñudi de rí ga'ti yá ua ra Jesu pa da 'yøde nú'a mi mañ'a.

40 Pe nura Marta xi mi ja ndunthi te da mefi ja ra ngu. Ne bi dast'i habu mi 'bu ra Jesu ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿hinguí handi gue ma cu bi zogase gatho ra 'befi? Xipabi ts'u da e da maxcagui.

41 Pe nura Jesu bi 'ñembabi ra Marta:

—Marta, xi guí xøna ri 'befi ne guí tu ri mui ngue'a ndunthi ri 'befi, 42 pe hønse 'nara 'befi mahyoni gui 'yøt'e, ngu nuna hoga 'befi xa huahna ra Maria, y hinda za to'o da hñacuabi.

Ra Jesu bi 'ñudi hanja da t'apa Ajuá (Mt. 6:9-15; 7:7-11)

11 1 'Nara pa ra Jesu bi 'yapabi Ajuá rá Dada ja 'nara luga, y nu de mi uadi'a, 'nará nxadi bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, dí ne gui 'ñutcaguihe hanja ga apabihe Ajuá ngu mi nja ra Xuua mi utuabi yá nxadi hanja da 'yapabi Ajuá.

2 Nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu de xcrí 'yaphu Ajuá gui 'ñeñhu njaua:

Ma zi Dada'ihe, guí 'bui mahets'i,

drá nsunda ri maça thuhu.

Bá ehe gui nda,

ne dá t'øt'a ri paha nuua ja ra ximhai ngu nú'a bí t'øt'e núbu mahets'i.

3 'Racje te ga tsihe núbya rapaya.

4 Ne pungaguihe ma ts'oquihe, ngue'a necje dí pumbabihe nú'u to'o xa 'yøtcahe ra nts'o'mui.

Ne oxqui hocje ga øthe ya ts'oqui, ñangaguihe de ra nts'o.

5 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Ma ga mañhũ gue 'na to'o pe'tsa 'nará 'nangu ne drá amigo, nepũ ngu made ra xuui da ma ja rá ngu, ne da 'ñembabi: “Drá 'ñehe gui 'yøtca ra favo gui hmica hñu ya tuhme, 6 ngue'a ja núbya bi zøhø ma'na ma amigo xqui 'ñehe de yabũ ha othogui te ga umbabi.”

7 Nepũ nu'á sta dadi mbo rá ngu da 'ñena: “Hindí honi gui zocagui, ma gosthi ya stá cot'i, ne dí huixa ma b̂tsi, hangue hingui tsa ga nangui ga 'ra'a'i nú'a guí adi.”

8 Pe nugui dí xi'ahũ gue hinda nangui da umbi ngue'a rá amigo, nu'á da nangui da umbi, pe ngue'a ya pa hinda sigui da 'yapa rá t'ahã.

9 Hangue dí xi'ahũ, 'yaphũ Ajuã nú'a guí hoñhũ ne da 'ra'ahũ; hyoñhũ nú'a te ri 'bep'ahũ, ne gui tsudihũ; njahũ ngu 'nara ja'i bi zøhø 'rota ra gosthi ne bi socuabi.

10 Ngue'a nu'a tó'o da 'yadi, da t'umbabi; y nu'a tó'o da hyoni, da zadi; y nu'a tó'o da 'rota ra gosthi, da socuabi.

11 Nu'ahũ gyá dadahũ, 'bũ ri b̂tsihũ da 'ya'ahũ 'nara tuhme, ¿ha gue gui umfũ 'nara do? O 'bũ da 'ya'a'ihũ 'nara huã, ¿ha gue gui umfũ 'nara qu'eñã?

12 O 'bũ da 'ya'a'ihũ 'nara maðo, ¿ha gue gui umfũ 'nara penzũ? Hina, ¿ngue hã?

13 Nu'ahũ masque gyá 'yøt'ats'oquihũ, pe guí pa gui umfũ 'nara hoga t'øt'e ri b̂tsihũ. ¡Xihmã ra Dada bí 'bũ mahets'i, nú'á dua penpabi ra Maça Ndahi to'o da 'yapabi'a, ne gatho ma'ra ya hño!

Bi t'embabi ra Jesu gue mi hanpa rá ts'edi ra ndã de ya ts'ondãhi
(Mt. 12:22-30; Mr. 3:19-27)

14 'Nara pa ra Jesu bi 'yemba 'nara ts'ondãhi 'nara 'ñøhø xqui japi da ngone. Ne de mi bønga nú'a ra ts'ondãhi, 'bestho bi za bi ñã nú'a ra 'ñøhø. Ha nu mi hyanda ya ja'i njabũ xi bi 'yøt'ũ.

15 Pe 'ra de gue'ũ bi ñãma'ñũ ne bi 'ñena:

—Nuni ra 'ñøhø engu ya ts'ondãhi co rá ts'edi ra Beelsebú nú'a ra ndã de ya ts'ondãhi.

16 Ha nu ma'ra mi xipabi da 'yøt'a 'nara nt'udi de mahets'i, pa da 'ñudi ua xi majuañi mrá 'mehni Ajuã.

17 Pe nura Jesu bi b̂tho te mi beni'ũ, hangue bi 'ñembabi:

—'Bũ 'nara hnini da hyegue ne da ntuhni sehe, nu'bú da nhuata nú'a ra hmanda mi ja. O nu'bũ 'nara ngu da ntuhnise ya mengu de ra ngu, hinda za da 'mũ 'nadbũ'ũ.

18 Njabũtho nehe, nu'bũ ra Satá da ntuhnui yá mits'ondãhiui, nu'bú da nhuata gatho rá ts'edi'a. Nugui dí xi'ahũ njabũ ngue'a guí eñhũ gue nugui dí engu ya ts'ondãhi co rá ts'edi ra Beelsebú ra ndã de ya ts'ondãhi.

19 Pe nu'bũ gue'a gra øt'e, nu'bú xi ri 'mehnihũ, ¿con te ma ts'edi engu ya ts'ondãhi? Nú'ú go dá xi'ahũ'ũ.

20 Nugui dí engu ya ts'ondãhi pe co rá ts'edi Ajuã, hangue pahũ gue nura Nda de mahets'i ya xa zøhø pa da ndã.

21 Nu'bũ 'nara 'ñøhø xi o rá ts'edi ne ri hñã yá arhma pa ri su rá ngu, nu'bú 'be'tsa xá hño nú'a te pe'tsa ja rá ngu.

22 Pe nu'bũ da zøhø ma'na ra 'ñøhø ma'na di o rá ts'edi que gue'a, nu'bú da ntate nú'a bi zøhø ne da hñãmbabi gatho yá arhma nú'ũ mi hu rá mui da mats'i, ne da bepabi gatho nú'a di pe'tsa ja rá ngu pa da jameti'a ne da hyecuabi ma'ra.

23 Nu'a tó'o hingui 'bũ con guequi, gue'a ri contragui, ne nu'a tó'o hingui faxqui ga munts'a ya gamfri, go gue'a xani.

Ra Jesu bi mã 'nara 'bede de ra ts'ondãhi bi mengui
(Mt. 12:43-45)

24 Nu'bũ 'nara ts'ondãhi da bønga de ja 'nara 'ñøhø da 'ño habũraza ja

ra mbonthi hongra ra tsaya, pe nu'bu de guehni hindua tsædi habu, nu'bu da beni ne da 'ñena: "Pøde ga yopa pengui habu nduí 'bui."

25 Ha nu stua yopa pengui e da zædi nú'a ra 'ñøhø habu mbi 'bui, da zætua rá mfeni di nja ngu 'nara ngu nú'a xa thoqui xi xá hño, xa 'bast'i ne xi strá nt'axi da zædi, pe hinto di 'buhni.

26 Nepu nú'a ra ts'ondahi'a da ma dua tsi má yoto yá mits'ondahiui ma'na strá nts'o que gue'a, y da zøhø da yut'a gatho ja rá mfeni nú'a ra 'ñøhø y ja da 'muhni ri gatho'u, y njabu nú'a ra 'ñøhø'a ma'na da ts'ocua rá mfeni que rá müdi.

**Xa njapi nú'u to'o øtuabi
rá noya Ajuá**

27 Ts'a mi ña njabu ra Jesu, 'nara 'behña mi 'buhni bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—Xi njapi nú'a ra 'behña de habu ga 'bui, ne bi tede'!

28 Pe nura Jesu bi dædi ne bi 'ñena:

—Ma'na xa njapi nú'u to'o øtuabi rá noya Ajuá ne øt'e nú'a ma!

**Ya ts'oja'i adi 'nara nt'udi
(Mt. 12:38-42; Mr. 8:12)**

29 Ya ja'i 'yo mri munts'i gatho ja rá nthets'i ra Jesu, nepu nu'á bi 'ñembabi'u:

—Ya ja'i de nuya pabya xi ya ts'oja'i, hangue adi 'nara nt'udi ga utuabi pa da bædi ua xi xuá pencagui Ajuá. Pe nú'a ra nt'udi adi'u hinga ma ga utui, hønse nda'a da t'utuabi, nú'a ra nt'udi de ra bædi Joná.

30 Ngue'a nú'a bi tho ra Joná nú'bu mi dut'a 'nara dahuá ne ja bi gohni hñu pa, mi gue'a 'nara nt'udi pa ya me Ninive gue ra Joná go mrá 'mehni Ajuá. Njabu nehe Nú'a To'o bi e bi Nja'i ma da 'múi hñu pa mbo ra hai, y nú'a go gue'a 'nara nt'udi da t'utuabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya.

31 Nu stí zø ra pa de ra nsuca uenda, nura pa'a ra 'behña nú'a mrá nda de ra hai Arabia ma da 'mai ja rá thandi nú'a to'o ma da hñanga nguenda pa da ñapabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya.

Ngue'a nura 'behña'a masque xi mi yabu rá hai pe bá ehe e bi 'yøde nú'a ra mfædi mi pe'tsa ndu ra Salomó. Pe 'bucua 'na ma'na ra dangui rá nsu que ra Salomó, pe masque njabu hinxa ne to'o xa 'yøde nú'a ma.

32 Nehe nura pa de ra nsuca uenda nú'u ya me Ninive ma da 'mai ja rá thandi nú'a to'o da hñanga nguenda pa da ñapabi nú'u ya ja'i 'bui mapaya. Ngue'a nú'u ya me Ninive ngu mi 'yøde nú'a bi manga ra bædi Joná de nú'a xqui manga Ajuá, nu'bu nu'ú bi dama ñobri 'bestho. Pe 'bucua 'na ma'na ra dangui rá nsu que ra Joná, pe masque njabu hinxa ne to'o xa 'yøde nú'a ma.

**Ra ñot'i de ma ndo'yohu
(Mt. 5:15; 6:22-23)**

33 Jo'o 'nara ja'i to'o da tsøgue 'nara ñot'i ne da 'ñagui, o da ye'mba 'nara caho. Nu'a da 'yøt'e, da tøta habu da tøte, pa da yot'a gatho mbo ra ngu pa di handi nú'u to'o da yut'i.

34 Nuri dahu gue'u ngu 'raya ñot'i de ri ndo'yohu. Nu'bu ri dahu xá hño, guí hanthu habu guí 'yohu, pe nu'bu ri dahu hingui ho, hinguí hanthu habu guí 'yohu. Njabu ri mfenihu nehe, 'bu 'bui xá hño, nu'bu da za guí 'yohu xá hño ja ra ñot'i, pe nu'bu hingui 'bui xá hño, hinda za guí 'yohu xá hño ngue'a guí 'buhu ja ra 'bexuui.

35 Hangue 'yøthu 'nara ts'edi pa da 'múi xá hño ri mfenihu pa da za guí 'yohu xá hño ne hingui 'buhu ja ra 'bexuui.

36 Nu'bu ri mfenihu 'bui xá hño, nu'bu guí 'yohu ja ra hoga ñot'i ne guí pahu habu guí 'yohu, ngue'a ri mfenihu nja ngu 'nara ñot'i ri yot'a ri 'ñuhu.

Ra Jesu bi ma de yá ts'o'befi ya fariseo ne ya xahnate de ra ley
(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 20:45-47)

37 Nu mi uadi bi m̄anga njabũ ra Jesu, 'nara fariseo bi zits'i pa da ñungüi ja rá ngu. Y nu mi zõni bi yãt'i'ũ, ha nura Jesu bi hñudi 'bestho ja ra mexa.

38 Ha nura fariseo xi bi 'yø mi hyandi gue ra Jesu himbi nxũ'ye 'met'o pa bi ñuni ngu myá nzai'ũ.

39 Nu'bü nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nu'ahũ fariseohũ guí njahũ ngu ra xãt'a vaso ne ra xãt'a manza, xũqui hõnse mõte ha nu mbo xi rá nts'o. Nu'ahũ guí ne gui põnga ri hmihũ ja yá thandi ya ja'i, pe oda ri mfenihũ ra nthate ne ra nts'o'mui.

40 ¡Nagyá 'bemfenihũ! ¿Ha hinguí pahũ gue Ajuã go gue'a bi hyoca maxøgue rá 'bai ra ja'i, de thi rá ndo'yo ne de mbo rá mfeni?

41 Bá faxhũ ya hyoya con gatho ri muihũ, y njabũ ha, da hnequi gue xá nt'axi ri mfenihũ.

42 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ fariseohũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a guí 'uecjũ 'ret'a de ra bexo pa Ajuã de nú'a guí pahũ de ra xãc'ri ne ra ruda ne gatho ma'ra ya ndapo nú'ũ hints'ũ ri muui ndunthi, pe nura hño hinguí ø'tuahũ ri miqu'eihũ, nixi otho ri hmãtehũ co Ajuã. Xá hño gui umfũ Ajuã nú'a rí 'ñepabi de ya t'õt'e guí pahũ, pe ma'na mahyoni hinguí pumfrihũ gui 'yõthũ nzãntho ra hño ne gui pe'tshũ ra hmãte co Ajuã.

43 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ fariseohũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a nzãntho guí ne gui hñuhũ ja ya hoga hudi dega nsu ja ya nija, ne nzãntho guí nehũ dra zenjua'ihũ co ndunthi ra t'equ'ei ja ya tai.

44 ¡Nú'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley, ne nú'ahũ gyá fariseohũ, 'nagyá yohmihũ! ¡Huecate'ihũ ngue'a ma xi

dra castiga'ihũ! Ngue'a nu'ahũ guí ts'ocuahũ yá mfeni ya ja'i, guí njahũ ngu ya nt'agui hingui hnequi, ha 'rani ya ja'i mañã de gue'ũ pe nixi paði'ũ tengu rá nts'o mbo.

45 Nepũ bi dãdi 'nara xahnate de ra ley ne bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma Xahnate'ihe, ora guí ma njabũ, guí ñãma'ñũ de guecje nehe núje dyá xahnatehe de ra ley.

46 Pe nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—¡Huecate'ihũ nu'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley ngue'a ma xi dra castiga'ihũ nehe! Ngue'a guí japhũ ya ja'i da 'yõt'a 'raya t'õt'e nú'ũ hingui tsa da 'yõt'e, pa guí eñhũ gue njabũ da za da ðenba rá ley Ajuã, ha nu'ahũ nixi guí øtuahũ nurá ley'a, ja ra uenda guí tutuahũ ya ja'i 'nara 'bats'i xi rá hñũ y ni ts'ũ hinguí faxhũ da ndude.

47 ¡Huecate'ihũ ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a guí yopa hocuahũ yá pantyo ndu yá 'mehni Ajuã nú'ũ bi hyose ndu ri xitahũ.

48 Njabũ ri hnequi gue guí tenbathohũ yá 'mui ndu ri xitahũ, ngue'a nú'ũ go gue'ũ bi hyo nuya 'mehni'ũ, ha nu'ahũ go guí yopa hocuahũ yá pantyo, hangue ri hnequi gue 'nada ri mfenihũ co ndu ri xitahũ.

49 Hangue sehe Ajuã go gue'a xqui 'ñena co rá dãnga mfãdi'a: “Nú'ũ ma ga penpa ma 'mehni nú'ũ da m̄anga ma noya, pe 'ra de gue'ũ ma da hyo'ũ, ha nu ma'ra ma da utsch'ũ.”

50 Hangue nuya ja'i 'bũibya, Ajuã ma da hñã'mba nguenda'ũ de gatho yá maça ji yá 'mehni Ajuã xa mfani desde bi mudi ra ximhai,

51 desde ra Abé asta ra Sacaría nú'a bi tho mbo ra ndãniã guetbũ ja ra ata. Hangue nugui dí xi'ahũ gue Ajuã ma da 'yambabi nú'ũ ya ja'i 'bũi mapaya de nú'ũ ya hoja'i xa tho.

52 ¡Huecate'ihũ nu'ahũ gyá xahnatehũ de ra ley ngue'a ma xi dra castiga'ihũ! Ngue'a go ose ri 'yehũ rá

mƚadi de ra maça noya, pe nu'ahú ni guí hophu ma'ra to'lo da nehma da bađi, ha ni gue'ahu hinguí ne gui pađu.

⁵³ Nu mi uadi bi maņa njabu ra Jesu, ya xahnate de ra ley ne ya fariseo xi bi bø yá cue con gue'a, nepu bi muđi'u xi bi 'yø'tua ndunthi ya nt'ani,

⁵⁴ ngue'a mi ne xa 'yøde'u da ñama'ñu'a pa njabu xa za xa ñapabi'u.

Jamasuhu de ya ts'o nt'udi de ya fariseo ya yohmi

12 ¹ Nepu de gue'a bi munts'a ya 'motho gá ja'i, y co yá ndunthi'u mri net'ase 'na ngu ma'na. Y nura Jesu bi muđi bi zofo 'met'o sehe yá nxadi ne bi ñembabi:

—Jamasuhu de yá ts'o nt'utuete ya fariseo, ngue'a nu'ú xi ya yohmi, ne yá nt'utuete nja ngu ra nzoi tsini.

² Pe ma da zø ra pa da fađuabi yá nt'utuete gue xá nts'o, ngue'a gatho nú'a t'aguibya, 'nara pa ma da hnequi, ne gatho nú'a t'øt'e mant'aguibya, ma da zø ra pa da fađi.

³ Hangué nugui dí xi'ahu gue gatho nú'a guí mañhu mant'agui, 'mefa ma da fađi haburaza, y gatho nú'a guí mañhu dega njone 'nambu, nu'á ma da hma nts'edi pa da nt'øde haburaza.

To'o mahyoni gui tsuhu

(Mt. 10:28-31)

⁴ Nepu ra Jesu bi ñembabi'u:

—Nú'ahu guí 'yohu con guequi, oxqui tsuhu nú'a to'lo da ne da hñac'a ri tehú ne 'mefa ya hinda za te da 'yøt'a'ihu.

⁵ Nugui dí xi'ahu, gue nu Ajuđu hønse go gue'a mahyoni gui tsuhu'a, ngue'a nu'á da za da hñac'a ri tehú, ne pe'tsa ra ts'edi pa da mehn'ahu ja ra nidu nehe.

⁶ Ya zi ts'int's'u hints'u ri muui asta 'ba cøt'a por ngødmi, ¿ha ngue ha? Masque nu'ú hini muui ndunthi,

pe Ajuđu hinhya'mu ri pumfri ni 'na de gue'u.

⁷ Xihma'ihu, gue asta ri stahu Ajuđu pađi ri hangue'u. Hangué oguí tsuhu, ngue'a ma'na grí muuihu que nuya ts'int's'u.

Nú'u to'o damajuani de ra Jesu ja yá thandi ya ja'i

(Mt. 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ Ne dí xi'ahu gue gatho nú'u to'lo ma da maņa ja yá thandi ya ja'i gue xa gamfrigui, necagui ma ga maņa ja yá thandi yá enxé Ajuđu gue majuani xa gamfrigui.

⁹ Pe nu'u tó'o tsu ne cøngagui ja yá thandi ya ja'i, necagui ma ga ma ja yá thandi yá enxé Ajuđu gue nu'ú hinstá pađi.

¹⁰ Nu'a tó'o da ñama'ñu de Nú'a To'o bi e bi Nja'i, Ajuđu da pumbabi; pe nu'a tó'o da ñama'ñu de ra Maça Ndađi, nu'a hinda pumbabi'a.

¹¹ Nu sta ts'ix'ahu ja yá nija'u o ja yá thandi ya nzaya o ja ma'ra ya nda de ya hnini, oxqui tu ri muihu nda'a ma gui thadihu, nixi oxqui beñhu 'met'o nda'a ma gui mañhu,

¹² ngue'a nura ora gui ñahu, rá Maça Ndađi Ajuđu ma da 'ñu't'ahu nda'a rí 'ñepi gui mañhu.

Jamasuhu de ra ne'at'aboja

¹³ Nepu 'na de nú'a ra hmuntsja'i bi ñembabi ra Jesu:

—Ma Xahnate'i, xipa ts'u ma cu da 'racagui nú'a rí 'ñepqui de nú'a bi zogahé ndu ma dadahe.

¹⁴ Pe nura Jesu bi ñembabi'a:

—Xi'a'i, ¿pa te guí xiqui njabu? ¿Xi to'lo xa hñuxcaguiga dega nzaya o dega hyeca hai?

¹⁵ Nehe bi 'ñena:

—Jamasuhu pa hingui hyøcuhú yá hño ra ximhai ne guí ne guí pe'tshu'u, ngue'a hingue po ya hño de ra ximhai ma da nja rá te ra ja'i.

¹⁶ Nepu bi xipa 'nara 'bede nú'a ra hmuntsja'i, ne bi ñembabi:

—Mi 'bui 'nara 'ñøhø xi mi pe'tsa ndunthi yá hño, y nuyá hai nehe bi unga 'nara ðanga sofo.

17 Nepu nú'a ra 'ñøhø bi 'ño rá mfeni ne bi 'ñena: “¿Te ga øtbya gue otho habu ga pe'tsa gatho ma sofo?”

18 Y nu'á bi beni ne bi 'ñense: “Ya dí paði te ma ga øt'e, ma ga yø'ta nuyu ma troha, ne ma ga hoca ma'ra ma'na dya ðangui, ne ja ga utni gatho ma sofo ne gatho nú'a ma'na te dí pe'tsi.

19 Y nu xcrá juadi ga pe'tsni gatho, nu'bú ga embabi ma te: Nubyá ha, jani gatho nú'a te gui hyoni pa ndunthi ya jeya da 'ñepu. Nubyá da za gui ntsaya, gui ñuni, gui ntsithe, gui johya ndunthi.”

20 Pe Ajuá bi 'ñembabi nú'a ra 'ñøhø: “Nagrá 'bemfeni, núbya dí nxuui ma gui tu, y gatho nú'a guí pe'tsi, ma gui tsopu nixi guí paði pa to'o.”

21 Njabutho nehe nú'a to'o xa munts'a ndunthi yá hño pa guese'a, pe nu sta du, ma da hñoaya ja rá thandi Ajuá.

Ajuá ri su gatho yá batsi

(Mt. 6:25-34)

22 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nubyá dí xi'ahu, oguí tu ri muihu de nú'a te gui tsihu nixi nú'a te gui hyehu.

23 Ngue'a nuri tehu ma'na ri muui que ra hñuni, ha nuri ndo'yohu ma'na ri muui que ra he.

24 Hyanthu ya ca, nu'ú hingui pot'i nixi xofo, nixi otho yá troha, pe Ajuá go gue'a ri 'uini'u. ¿Pe nu'ahu ma'na grí muuihu que ya ca, ne ma'na grí muuihu que nu'araza ya ts'int'su!

25 ¿To'o 'na de gue'ahu nú'a da hñuxa má ts'u rá hñets'i de rá ts'edise? Ni 'na hinda za da 'yø't'a njabu.

26 Nu'bú çhanja guí tu ri muihu po ma'ra ya t'ø't'e de ri tehu?

27 Hyanthu ya døni hanja gra nhye. Nu'ú hingui het'i nixi pe ma'na ra 'befi, pe ma'na ri hnequi mahotho que yá hoga he ra nda Salomó

masque mri hñe mahotho'a.

28 'Bu Ajuá heta ya ndapo nú'u 'ba ja ra mbonthi da ndømbya, ne rixudi dra c'u'tsi ne dra ts'at'i, xi nu'ahu, çhanja hinguí camfrihu gue Ajuá ma'na da he't'ahu que gue'u?

29 Hangué odi oda ri mfenihu nú'a te gui tsihu ne nú'a te gui hyehu, ne odi tu ri muihu nú'a te ri 'be'a'ihu.

30 Ngue'a gatho nú'u ya ja'i hingui camfri, nzantho oda yá mfeni nú'a te da zi ne te da hye, ne tu yá mui'u 'bu te 'bepabi. Pe ri Dadahu nú'a bí 'bu mahets'i, nu'á paði xá hño te gatho ø't'ahu ra 'bedi.

31 Nu'ahu, nu'a gui 'yøthu, 'met'o hyoñhu hanja da za gui 'buhu xá hño ja rá hmanda Ajuá, y nu'á da 'ra'ahu gatho nú'a te gui hyoñhu.

Pe'tsa ri hñoahu nuni mahets'i

(Mt. 6:19-21)

32 Ma zi t'uca taxo ðeti'ihu, oguí tsuhu nú'a te da 'be'a'ihu, ngue'a Ajuá ri Dadahu go gue'a rá paha pa gui 'buhu ja rá hmanda'a, ne nu'á ma da su'a'ihu.

33 Hangué pahu gatho nú'a guí pe'tshu, ne hyecuabihu ya hyoya, njabu gui ø't'a ri 'me'tsihu nuni mahets'i nú'a hinhya'mu da thegue nixi da ts'oqui, ne nuni hinda za da yut'a ya be pa da bep'ahu, nixi ya zu'ue hinda zip'ahu nú'a xcá pe'tshu.

34 Ngue'a habu ja ri 'me'tsihu, ja guehni oda ri mfenihu.

Hñocju ne ndø'mhu ngu

'raya hoga 'bego

35-36 Hñocju ne ndø'mhu. Njahu ngu 'raya hoga 'bego di zø yá ñot'i ne tø'ma yá hmu sta menga ja 'nara ngo dega nthati, ha nu sta gant'a ra gosthi, nu'ú 'bestho da xocuabi.

37 Ma da johya ndunthi nú'u ya 'bego di nuhu sta zø yá hmu. Nugui dí xi'ahu gue nura hmu'a da mø ra mexa ne da 'ñei da 'uini.

38 Masque 'bũ da zøhø made ra xuui o ante da hyats'i, ma da johya ya 'bego nú'ũ da ts'ũdi di nuhu.

39 Nehe dí xi'ahũ, 'bũ 'nara ja'i di pahma ha'mũ da zøhø ra be ja rá ngu, nu'bũ nura ja'i'a hinda 'ñaha, di su rá ngu pa hinda hyopabi ra be da yut'i da bepi.

40 Hangue ne'a'ihũ ndø'mihũ, ngue'a nú'a ra pa nixi gri beñhũ, gue'bũ xcrí thamfrihũ ma dua yopa pengui Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

Ra hoga 'bego ne ra ts'o'bego

(Mt. 24:45-51)

41 Nepũ ra Pedro bi 'yambi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, xi nuna 'bede ja juadi gá ma, ¿ha gue hønse pa guecje, o pa gatho ya ja'i?

42 Nepũ ra zi Hmu Jesu bi 'ñena:

—Xi 'nara hmu de 'nara ngu, 'bũ da bøni da ma, ¿to'o da zocuabi rá 'befi pa da su ne pa da 'uimba gatho yá mefi? Da zocuabi 'nara hoga 'bego nú'a pa da su gatho, ¿ha ngue ha?

43 Xi da johya nú'a ra 'bego nu sta zø rá hmu di øt'a gatho ngu nú'a xqui zocuabi.

44 Majuani dí xi'ahũ, gue nú'a ra hmu ma da hñuxa nú'a ra hoga 'bego pa da supa gatho nú'a di pe'tsa ja rá ngu.

45 Pe nu'bũ nú'a ra 'bego to'o bi ts'ogui pa da supa rá 'befi rá hmu, da beni gue hi'me dua penga rá hmu, nepũ nu'á da mũdi da na'mbabi yá mi'begoui ne ya 'behña nú'ũ ri 'mego pa da 'uinga ya mefi, y nu'á go xi dri ñuni ne dri nti.

46 Ha nurá hmu da zøhø nú'a ra pa'a hindi tømí. Nu'bũ nura 'bego'a ma da castiga rá hmu ngu ma da ncastiga nú'ũ ma'ra ya ts'o'bego.

47 Nu'a ra 'bego paði xá hño nú'a rá hne rá hmu, ne hinda 'yøt'e, nú'á xi dra castiga co ya mfei.

48 Pe nu'a ra 'bego hindi paði xá hño tengu rá 'befi rá hmu, ne hinda mefi

xá hño, dra castiga pe hinga ndunthi ngu nú'a ma'na. Ngue'a nu'a tó'o da t'ent'ua rá 'ye ndunthi ra 'befi, go gue'a ma'na ma da tha'mba nguenda. Ne nu'a tó'o da t'umbabi ndunthi pa da su, gue'a nehe ma da t'ambabi ndunthi.

Po rá ngue ra Jesu ma da hyegue ya ja'i

(Mt. 10:34-36)

49 Nugui ngue'a stuá ehe nuua ja ra ximhai, ma da nja ya nt'utsate ne ya hegue po rá nguecagui, ne dí ne da njabũ 'bestho.

50 Ne nugui pe'tsi ga thogui ndunthi ya ugui ne ya ts'othogui, ne dí ne da njabũ 'bestho.

51 Guí hu ri mũihũ gue ngue'a stuá ehe hinda ma da nja ra tuhni ja ra ximhai. Hina, ngue'a por guequi ma da nja ya hegue ne ya tuhni.

52 Desde núbya pa dí 'ñepũ, 'bũ 'nara 'mũi di 'bũi cut'a dya mengu, nu'ũ ma da ntunse ne da hyegue po rá nguequi; 'bũ di 'bũi hñu nú'ũ hingui camfrigui, da utsal nú'ũ má yoho camfrigui, ha nu'bũ di 'bũ yoho nú'ũ hingui camfrigui, da utsal nú'ũ má hñu.

53 Ya dada da utsal yá t'ũ, ha nuya t'ũ da utsal yá dada. Ya nana da utsal yá t'ixu, ha nuya t'ixu da utsal yá nana. Nuya suegra da utsal yá ts'ihue, ha nuya ts'ihue da utsal yá suegra.

Ya nt'udi de te bra 'ñehe

(Mt. 16:1-4; Mr. 8:11-13)

54 Nehe ra Jesu bi 'ñembabi ya ja'i:

—Ora gui hyanthũ da njuxa ya guui lado yũhyadi, 'bestho guí eñhũ gue ma da 'uqi, y majuani da 'uqi.

55 Ora da mũdi ya panthi, guí eñhũ gue ya ma da zø ra pahyadi, y majuani ya ma da njabũ.

56 ¡Nagyá yohmihũ! 'Bestho guí huxhũ nguenda nú'a ma da nja ngue'a guí hanthũ nú'a ri hnequi ja ra ximhai

ne mahets'i, pe ¿hanja hingo gui huxhũ nguenda de nú'ũ ya nt'udi ri hnequibya pa gui pahmahũ to'ogui?

Cohũ 'nara cohi co ri ncontrahũ
(Mt. 5:25-26)

57 ¿Hanja hinguí beñhũ de sehe'ihũ nda'a xá hño gui 'yøthũ y nda'a hina?
58 Nu'bu 'na to'o da zix'a'i pa ja ra ts'utbi, nu xcri 'yohũ ja ra 'ñũ, 'ramanu gui cohi 'nara cohi de grí yosehũ, pa njabũ ya hinda zix'a'i ja ra nzaya, ngue'a nu'bu gui tsøñhũ ja ra nzaya, nu'á da 'bepa ra polecia da zix'a'i, ha nú'a ra polecia ma da go'a fadi.
59 Y de guehni hinguí pøni asta hinguí jut'i gatho nú'a gri tu.

Mahyoni gui ñobrihũ de ri ts'oquihũ

13 1 De nuya pa'ũ bi zønga 'raya ja'i habũ mi 'bũ ra Jesu pa bi xipabi gue ra Pilato xqui hyo 'raya me Galilea. Nú'ũ ya me Galilea xqui zønga Jerusale pa da hyo 'raya mbo'ni dega hñã'ti pa Ajuã, nepũ nura Pilato bi manda da tho'ũ, y nuyá ji'ũ bi nthants'ui yá ji ya mbo'ni.

2 Y nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Ha guí hu ri mũihũ bi t'ø'tuabi njabũ nú'ũ ya ja'i ngue'a ma'na myá 'yøt'ats'oqui que ma'ra ya me Galilea?

3 Hina. Pe nu'bu nú'ahũ nehe hinguí ñobri de ri ts'oquihũ, ne'ahũ ma gui 'medihũ nehe ngu bi 'medi'ũ.

4 Xi nú'ũ 'ret'amahñato ya ja'i bi zè'ma ra torre de Siloé, ¿ha guí hu ri mũihũ gue ma'na myá 'yøt'ats'oqui'ũ que gatho ma'ra ya me Jerusale?

5 Hina, pe nu'bu hinguí ñobrihũ de ri ts'oquihũ, gatho ma gui 'medihũ nehe ngu bi 'medi'ũ.

Ra 'bede de 'nara 'bai gá igo nú'a himbi nøgue yá fruta

6 Y ra Jesu bi xipa 'nara 'bede ya ja'i ne bi 'ñembabi:

—'Nara 'ñøhø mi pe'tsa 'na 'bai ra igo ja rá uq'obxi, y 'nara pa bi ma bá c'a'tsi ua di tøgue yá fruta, pe hinte bi zãdi.

7 Nepũ nú'a ra me uq'obxi bi 'ñembabi nú'a rá mæfi mi mpe ja ra uq'obxi: “Dí ne gui tseca nuna ra 'bai gá igo, ngue'a ya hñũ njeya stá ehe dí handi ua di tøgue yá fruta, pe hinte stá tsãdi. Hangue ¿pa te hønse xa hñãnga ndunthi ra hai habũ 'bai, ne hinte ri uni?”

8 Nepũ bi 'ñenga nú'a ra mæfi dega uq'obxi: “Pøde hina, hinga tsecjũ, ma ga fønba ra hai ne ga 'ti.

9 Xãmã njabũ da unga yá fruta, pe nu'bu hinda uni, nu'bú hã, ga tsecjũ.”

'Nara pa dega tsaya ra Jesu bi 'yøthe 'nara 'behñã mrá nc'ostha

10 Nepũ 'nara pa dega tsaya ra Jesu mi 'bũ ja 'nara nija mi xahna ya ja'i.

11 Ne mi 'bũhni 'nara zi 'behñã mi hñeni, ya mi pe'tsa 'ret'amahñato njeya mi njabũ. 'Nara ts'ondãhi xqui japi da nc'ostha, nixi himi tsa da juãnga rá ndo'yo ni 'na tui.

12 Nu mi hyandi ra Jesu bi zofo ne bi 'ñembabi:

—Naná, nubyá ya xcá ñãni de ri hñeni.

13 Nepũ nu'á bi hñuxa yá 'ye ja ra zi 'behñã, y nú'a ra ora'a 'bestho bi za bi juãnga rá ndo'yo xá hño, ne bi mũdi bi xøcambeni Ajuã.

14 Pe nura ndã de ra nija bi bø rá cue ngue'a ra Jesu bi 'yøthe nú'a ra zi 'behñã ha mrá pa dega tsaya ra pa'a, ne bi 'ñembabi ya ja'i:

—Dí pe'tshũ 'rato ma pa pa ga mpefihũ. Y nú'ũ ya pa'ũ 'bũ tsu'ahũ ya hñeni, ua ehũ pa da t'øthe'ihũ. Oxqui ma go gui ehũ nú'ũ ya pa dega tsaya pa da t'øthe'ihũ.

15 Nepũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembabi:

—'Nagyá yohmihũ, ¿ha gue hinguí xo'thũ ri ndãmfrihũ o ri

burrüh pa gui tsixh da ntsithe masque ra pa dega tsaya?

16 Ha nuna zi 'behñá xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Abrá, ha ra Satá xa japi xa hñeni ya øt'a 'ret'amahñgato njeya, ¿ha gue hiní 'ñepabini da t'embabi nú'a p'e'tsni masque ra pa dega tsaya?

17 Y nu mi m̄anga njabü ra Jesu, gatho nuyá ncontra mi 'buhni bi me'tsa yá tsa de nú'a bi mañ'a. Pe nu ma'ra ya ja'i mri xocambeni Ajuá nu mi hyanda ya d̄anga t'øt'e mi øt'a ra Jesu.

Ra 'bede de ra nda dega mostasa

(Mt. 13:31-32; Mr. 4:30-32)

18 Nehe bi 'ñena ra Jesu:

—Ma ga xi'ahü 'nara 'bede ri nhyecuaui rá hmanda Ajuá.

19 Nu'á nja ngu 'nara zi nda dega mostasa nú'a da mot'a 'nara 'ñøhø ja rá huahi. Y nu'á da nte xi dra d̄angui ngu 'nara 'bai gá za, y asta ja da hyocni yá 'bafi ya ts'int'sü.

Ra 'bede de ra nzoi

(Mt. 13:33)

20 Nehe bi 'ñena ra Jesu:

—Ma ga xi'ahü ma'na ra 'bede ri nhyecuaui rá hmanda Ajuá.

21 Nurá hmanda Ajuá ri nhyehui ra nzoi nú'a bi mant'a 'nara 'behñá co ngu 'nate kilo ra arina pa da hyoca ya thuhme. Bi mant'i xá hño asta xi bi ntsini gatho ja ra arina, masque mi 'na zi tui ra nzoi.

Ra ts'i'ma gosthi

(Mt. 7:13-14, 21-23)

22 Ha nura Jesu bi sigui rá 'ñu pa rí ma Jerusale. Bi thogui ja 'raya d̄anga hnini ne ya t'üca hnini pa mi xahna ya ja'i.

23 Y 'nara ja'i bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Ndada, ¿ha gue 'na tui ya ja'i nú'ü ma da mpøhø?

Ha nu'á bi 'ñembabi:

24 —'Yøt'a ra ts'edi gui cüt'a ja ra ts'i'ma gosthi nú'a rí ma pa ja ra te pa nzantho. Nugui dí xi'a'i, gue ndunthi di nehma da yüt'ini, pe ya hinda za.

25 Nja ngu de stí got'a ra gosthi nú'a to'o rá meti 'nara ngu, njabü nu'ahü 'mefa ja gri ganthmahü ne gri eñhü: “Ma zi Hmu'ihe, xogahe ra gosthi.” Pe nu'á ma da d̄adi ne ma da 'ñeñ'ahü: “Hindí pa'a'ihü, nixi dí paði habü gyá menguhü.”

26 Nepü nu'ahü ma gui 'ñembabihü: “¿Hanja hinguí paçe? gue ndrí ñuñhü ne ndrí ntsithehü, ne ja ma hninihe go gue'i gá 'ñutcahe ri noya.”

27 Pe nu'á ma da 'ñeñ'ahü: “Dí xi'ahü gue hindí pa'a'ihü, nixi dí paði habü xqui 'ñehü. Rí maha de guecua, gatho nú'ahü gyá 'yøt'ats'oquihü.”

28 Y ra ora'a ja guehni ma gui nzonihü ne ma xi da du ri müihü ndunthi nu xcrí hyanthü ndu ri müdi xitahü ra Abrá, ne ra Isaac, ne ra Cobo, ne gatho yá 'mehni Ajuá di 'buhni habü bí manda Ajuá, y nu'ahü hinda ma da tho'ahü gui cuthü, ma gui cohühü thi.

29 Ne ma dua ehe ya ja'i de habüraza maxøgue de ra ximhai, desde bøxhyadi asta yøhyadi, ne desde mahuifi asta mac'angui, y ma da yüt'i'ü nuni habü bí manda Ajuá ne ma dí hñudini'ü ja ra mexa pa da ñuni.

30 Y nura pa'a nu'ü tó'o ya d̄anguibyá, ma da notsi'ü, ha nu'ü tó'o ya notsi'ü, ma da nd̄angui'ü.

Ra Jesu bi du rá müi po

ya me Jerusale

(Mt. 23:37-39)

31 Y ja nú'a ra pa'a bi zø 'raya fariseo há mi 'bü ra Jesu ne bi 'ñembabi'a:

—Rí ma de guecua, ngue'a nura nda Erode ec'a'i da hyo'i.

32 Y nura Jesu bi d̄adi ne bi 'ñembabi'ü:

—Rí maha bá xiphu nú'a ra c'uamba ja'i'a gue nugui nubya ne rixudi ma ga sigui ga engu ya ts'ondahi ne ga øthe ya da'thi asta hinga juata ma 'befi.

³³ Ne nu xcrá juata ma 'befi de guecua ga ju ma 'ñu ga ma pa Jerusale, ngue'a ja guehni nzantho xa thopa yá 'mehni Ajuá, hangue ja grá mani nehe.

³⁴ ¡Nú'ahú gyá menguhú Jerusale, go gue'ahú guí c'anhú co ya do gatho nuya 'mehni xuá pehn'ahú Ajuá y asta guí hohú! ¡Hangu ya 'mi'qui dá ne ga munts'ahmá gatho ri bātsihú, dá nja ngu 'nara zi øni munts'a yá bātsi pa da huits'i ja yá hua, pe nu'ahú hinhya'mú gá ne gá 'yødehú!
³⁵ Pe desde nubya Ajuá ma da hyec'asehú ri nijahú. Ne dí xi'ahú gue ya hingui yopi gui hyandgaguihú asta hinda zø nú'a ra pa gui 'ñeñhú: “Xi njapi nuni to'o xuá mehna Ajuá ma Hmuhú.”

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara 'ñøhø nú'a mi neni

14 ¹ 'Nara pa dega tsaya bi ma ra Jesu da ñunga ja rá ngu 'nara ndá gá fariseo, ha nu ma'ra ya fariseo mi sutho de nú'a mi øt'e.

² Ne ja guehni mi 'buhni 'nara 'ñøhø xi mi neni'a.

³ Nepu nura Jesu bi 'yambabi ya fariseo ne ya xahate de ra ley ne bi 'ñembabi:

—¿Te mangu ja ra ley, ha gue da za da t'øthe 'nara da'thi ja ra pa dega tsaya, o hina?

⁴ Pe nu'ú ni 'nara noya himbi dadi, bi hmetho. Nu'bú ra Jesu bi hñuxa rá 'ye ja nú'a ra 'ñøhø mi neni, ne bi 'yøthe ne bi mehni da ma.

⁵ Nepu bi 'ñembabi ya fariseo:

—¿To'o 'na de gue'ahú 'bu da zo 'nari burruhú o 'nari ndamfrihú ja 'nara poso, nepu hingui hñaihu ngue'a ra pa dega tsaya?

⁶ Y nu'ú himbi za te bi dadi.

Ya mudi hudi ja 'nara ngo dega nthati

⁷ Ha ra Jesu bi hyandi mi tsøhø nú'u xqui ts'ohni ja ra hñuni ne mi huahni'u ya mudi hudi pa da hñudi ja ra mexa, nu'bú nu'á bi umbabi'u 'nara ts'ofu ne bi 'ñembabi:

⁸ —Nu'bu dra ts'ohn'a'i ja 'nara ngo dega nthati, oguí hudi 'bestho ja ya mudi hudi, xi'bu da zøhø ma'na nú'a xa ts'ohni ne ma'na dri ts'apa mfeni que gue'i.

⁹ Nepu nú'a to'o xa zohn'a'i da 'ñeñ'a'i: “Tsocubú ra hudi nuni ma'na.” Y nú'a ra ora'a 'nara 'betsa pa gue'i, y gui 'bai ua hudi asta ja ra ñani.

¹⁰ Nu'a mahyoni gui 'yøt'e nu'bu dra ts'ohn'a'i ja 'nara hñuni, hñudi asta ja ra ñani, pa nu sta hyant'a'i nú'a to'o xa zohn'a'i da 'ñeñ'a'i: “¿Hanja asta ja guí hucua? Thogui rí ma nuni asta ja ya mudi hudi.” Y njabu há, da hyanda nú'u ma'ra di huhni ja ra mexa gue xi ts'ap'a mfeni nehe'i.

¹¹ Nugui dí xi'ahú, nu'a tó'o ri 'ñexase de rá mfeni ma da 'be rá tsa, pe nu'a tó'o hini 'ñexase, da t'e'tsua rá nsu.

¹² Y bi 'ñembabi ra Jesu nú'a to'o xqui zohni:

—Nu'bu gui beni gui unga 'nara hñuni o 'nara nt'oxi nuua ja ri ngu, oxqui zohni hønse ri amigo, nixi ri cu, nixi hønse nú'u te ri njauí, nixi nú'u ri 'nangu ja te pe'tsi, ngue'a nu'ú 'nara pa da zohn'a'i nehe, y njabu da co'ts'a'i ngu nú'a xcá 'yø'tuabi.

¹³ Nu'a gui 'yøt'e, ora guí øt'ango, zohna ya zi hyoya, ne nú'u ya zi da'thi xa nza yá ndo'yo hingui tsa da 'ñani, ne ya zi doua, ne ya zi goda.

¹⁴ Nú'u ya zi ja'i'u hinda ma da co'ts'a'i de nú'a gui 'yø'tuabi'u, pe 'mefa de rá ñoho ra 'mú nu xcrí yopa nte con gatho nú'u ma'ra to'o xa 'yøt'e xá hño, ma gui hñanga ri thaha co ndunthi ra johya.

**Ra 'bede de 'nara 'ñøhø
bi 'ñøt'ango**

15 Y nu mi 'yøde njabũ nú'ũ ya ja'i mi huhni ja ra mexa, 'na de gue'ũ bi 'ñembabi ra Jesu:

—Tengu da johya nú'ã to'o ma da hñudi da ñuni de guehni habũ bí manda Ajuã.

16 Nepũ nura Jesu bi 'ñembabi:

—'Nara pa 'nara 'ñøhø bi 'ñøt'ango ne bi mehna yá 'bego pa da zohna ya ja'i.

17 Nepũ nu mi zø ra ora pa ra nt'oxi, bi menpa ra noya co 'nara 'bego pa bá embabi gatho nú'ũ xqui mbitabi: “Ya maha 'nã, ya bí jabũ ra mexa xa nthoqui pa gue'ahũ.”

18 Pe gatho nú'ũ xqui mbitabi bi mũdi bi 'ya ra pumbate ngue'ã bi 'ñotho yá luga. Nu'ã rá mũdi bi sipi bi 'ñena: “Gui pungui, pøde hinda za ga ma. Ja núbya dá juadi dá tanga 'nara hai, y mahyoni ga ma ga c'a'tsi.”

19 Ha nu ma'na bi 'ñena: “Stá tanga cõt'a nt'ei ya ndãmfri, y dí adi gui pungui, hinda za ga ma, ngue'ã mahyoni ma ga nu ua da mpefi xá hño.”

20 Ha nu ma'na bi 'ñena: “Ja núbya dá juadi dá nthãti, otho ma luga ga ma.”

21 Ha nu mi menga nú'ã ra 'bego ja rá hmu, bi xipabi te gá dãdi cada 'na nú'ũ xqui mbitabi. Nu'bũ nura hmu xi bi bø rá cue ne bi 'ñembabi rá 'bego: “Rí ma ja ra tai ne ja ya 'ñu de ra hnini ua tsincaua gatho nú'ũ gui tsurũ, gatho ya zi hyoya ne nú'ũ xa nza yá ndo'yo ne hingui tsa da 'ñãni, ne ya doua, ne ya goda, pa ga ñu'me'ũ.”

22 Ne ya 'mefa nura 'bego bi 'ñembabi rá hmu: “Ya stá øt'a nú'ã gá xicagui, pe ponguitho ya hudi de ja ra mexa.”

23 Nepũ nura hmu bi 'ñembabi rá 'bego: “Nubyá rí ma ja ya dã'ñu ne ya t'ũca 'ñu nú'ũ 'ranga ja ya mbonthi, y gui ja güi tsi gatho nú'ũ gui tsudi pa

da ñuxa nuya hudi ponguitho ja ma mexa.

24 Ngue'ã nugui dí mã gue nú'ũ dá mbitabi ra mũdi, ni 'na de gue'ũ hinda ñuni con guequi.”

Nú'ũ to'o da za da dena ra Jesu

25 Ndunthi ya ja'i mri dena ra Jesu, y nu'ã bi mpunts'i ne bi 'ñembabi'ũ:

26 —Nu'ã tó'o ne dua nxadi, mahyoni ma'na da mađigui que rá dada, ne rá nãnã, ne rá 'behña, ne yá bãtsi, ne yá cu, ne rá tese; pe nu'bũ hina, hinda za.

27 Ha nu'ã tó'o hinda 'ñei da dengagui masque da 'bedi gatho, hinda za ga øt'e ma nxadi'ã.

28 Xi'bũ 'nara ja'i da beni da hyoca 'nara dãnga ngu, çha gue hinda beni 'met'o te gatho mahyoni pa da uadi da hyoqui?

29 Pe nu'bũ hinda beni 'met'o, ne 'bũ hønse bi fũtua rá ua rá ngu, nepũ ya hinda juati, y gatho nú'ũ to'o da hyandi ma da nthede de gue'ã,

30 ne da 'ñena: “Nuna 'ñøhøni hønse bi mũta rá 'befi, ya himbi za bi juati.”

31 O xi'bũ 'nara ndã beni da 'ñøt'atuhni co ma'na rá mindãui nú'ã pe'tsa 'nate 'mo ya soldado, çha gue hinda beni 'met'o ua da za da ntãte co nú'ũ 'ret'a 'mo yá soldado?

32 Y nu'bũ da beni 'met'o gue hinda ntãte, da menpa ra noya ma'na rá mindãui nú'ã bra 'ñe yabũtho, gue ya hinda ntunhui.

33 Hangué nugui dí xi'ahũ, toraza de gue'ahũ nu'bũ hingui tsogui gatho nú'ã guí pe'tshũ, hinda za dua nxadi'ihũ.

Rá ts'edi ra u

(Mt. 5:13; Mr. 9:50)

34 Nura u xá hño, pe nu'bũ ya bi 'be rá hño, çhanja da za da yopa cãqui?

35 Ya hingui ho nixi pa dra thãnts'a ja ra hai de ya huãhi, nixi pa da t'ũ'tua ja

yá ua ya ndapo, nixi pa ni 'nara t'ot'e ya hinxá hño, hangue dra fõtba. Nu'a tó'jo rá t'øde pa da 'yøde, dá 'yøde nuna dí ma.

Ra 'bede de 'nara zi deti xqui 'medi
(Mt. 18:10-14)

15 ¹ Ndunthi ya 'ñatsa nguxboja ne ndunthi ma'ra ya ts'oja'i bi ma bá tsudi ra Jesu pa da 'yøde nú'a mi mañ'a.

² Hangue nuya fariseo ne ya xahnate de ra ley mi ñama'ñu de gue'a, ne mi ena:
—Nuni ra 'ñøhø nzantho ñaui ya ts'oja'i ne ri ñuni con gue'a.

³ Nepu ra Jesu bi xipa 'nara 'bede, ne bi 'ñembabi'u:

⁴ —Xi'bu 'na de gue'ahu 'bu gri pe'tshu 'na nthebe ya deti pe 'bu gui 'behu 'na de gue'u, zha gue hingue gui tsohuni nú'u goho'rate ne 'ret'amaguto pa gui maha ja ra mbonthi pa gua hoñhu nú'a xcá 'bedihu asta hingui tsuhu?

⁵ Y nu xqui tsudihua gui 'yents'a ja ri xi'nxiu co ra johya ne gui tuxhu.

⁶ Nepu gui zoñhu gatho ri amigohu ne ri 'nanguhu ne gui 'ñembabihu: “Ma ga johyahu, ngue'a ya stá tsudi nú'a ma deti stí 'behmaha.”

⁷ Hangue dí xi'ahu, njabutho nehe 'bu 'nara 'yøt'ats'oqui da ñobri, da nja ra johya mahets'i, que nú'u goho'rate ne 'ret'amaguto ya ja'i beni gue 'bui xá hño ne hu yá mui gue hinga mahyoni da ñobri.

Ra 'bede de 'nara boja xqui 'medi

⁸ O ne 'nara 'behña pe'tsa 'ret'a ya boja ne da 'bedi 'na, da tsø ra ñot'i ne da mpaxi 'ramats'u pa da hyoni asta hinda zadi.

⁹ Ha nu sta zadi'a, da zohna gatho yá mpadi ne yá 'nangu ne da 'ñembabi: “Ma ga johyahu, ngue'a ya stá tsudi nú'a ra boja stí 'behmaha.”

¹⁰ Hangue nugui dí xi'ahu, njabutho nehe 'bu 'nara 'yøt'ats'oqui da ñobri,

nu'bú yá enxe Ajuá bí øt'ango nuni mahets'i.

Ra 'bede de ra nanat'u

¹¹ Ra Jesu bi 'ñena nehe:

—'Nara 'ñøhø mi pe'tsa yoho yá t'u,
¹² nepu nú'a mbatsi bi 'ñembabi rá dada: “Papá, dí ne gui 'racagui nú'a ri 'ñepcagui de nú'a guí pe'tsi.” Nu'bú nura dada bi mudi bi hecuabi yá hño, ne bi umbabi yá t'u.

¹³ Nepu de ya xqui thogui 'raya pa, nú'a ra t'u mbatsi bi munts'a gatho nú'a xqui t'umbabi ne bi hñats'i, ne bi bøni de guehni, bi gu rá 'ñu bi ma pa ma'na ra hai yabu habu bá tegue gatho rá boja ja 'nara 'mui xi xmá nts'o.

¹⁴ Pe nu mi degue gatho nú'a mi ha, bi nja 'nara danga thuhu ja nú'a ra hai'a, ne nu'á bi mudi bi sufrí co ra thuhu.

¹⁵ Nepu de guehni bi ma bá apa ra 'befi 'nara 'ñøhø de nú'a ra hai'a. Y nura 'ñøhø'a bi umbabi ra 'befi ne bi mehni da supa yá ts'udi.

¹⁶ Y ra ora mi ñunga ya ts'udi, nú'á mi nehma da zi nú'á mi tsi'u, ngue'a xi mi tsu ra thuhu, pe hinto mi huequi pa da t'umbi te da zi.

¹⁷ Nu'bú nu'á bi beni rá ngu ne bi 'ñena: “Hangue ya mafi pe'tsa ma dada ja rá ngu, ne bí ja ndunthi te da ts'i, asta pongui. Y nugui, go dí 'youa ya ga tu ra thuhu.

¹⁸ Ma ga yopa penga ja rá ngu ma dada, ne ga embabi: Papá, stá øt'a 'nara ts'oqui ja rá thandi Ajuá ne ja ri thandigue.

¹⁹ Ya hiní 'ñepcagui gui 'ñengagui ri t'ugui. 'Yøt'agui ngu 'nadrá 'begotho de gue'i; ga embabi njabu.”

²⁰ Nepu nu'á bi gu rá 'ñu ne bi menga pa ja rá ngu rá dada.

Pe ante da zøni, rá dada bi hyandi ne bi huequi, ne bi nest'ihi bá tsudi, y ngu bi nthui, bi hyufi ne bi zu'tsi.

²¹ Nepu nura t'u bi 'ñembabi: “Papá, stá øt'a 'nara ts'oqui ja rá thandi Ajuá ne ja ri thandigue. Ya hiní 'ñepcagui gui 'ñengagui ri t'ugui.”

22 Pe nura dada bi ñembabi yá 'bego: “Bá hahũ 'raya he nú'ũ ma'na strá hño ne hyethũ, ne hñu'tsuahũ 'nara mfo'ye, ne ti'tuahũ.

23 Ne bá tsihũ nú'á ra nocandamfri ga hohũ ne ga tsihũ. ¡Ma ga øthũ 'nara ngo dega johya!

24 Ngue'á nuna ma t'ũ ndí hu ma mũi gue ya xqui duhma, pe hina, y nubyá dí ja ra uenda gue ya xa yopa nte. Stí 'bedi, pe nubyá ya dá yopa handi.” Y nu'ú bi mũdi bi ñøt'ango.

25 Hinga ya'á bi zøhø nú'á ra t'ũ madã, mbi 'yo ja ra 'befi. Pe nu mi zøhø guetbũ ja rá ngu, bi 'yøde mi ja ya 'be'mda ne ya hnei.

26 Nepũ nu'á bi ma'ta 'na de nuya 'bego pa bi 'yambabi te mi ja.

27 Nepũ nura 'bego bi ñembabi: “Ri cu xa zøhø y nuri dada bi manda bi tho ra nocandamfri ngue'á bi zøhø te rá 'ñentho ha hinte xqui ja.”

28 Pe nú'á ra cu madã xi bi bø rá cue ne himi ne da yut'i. Ha nurá dada bi bøni bi bantebi pa da yut'i.

29 Ha nu'á bi ñembabi rá dada: “Papá, guí pasẽ hangu ya jeya stá 'buhui ne dí pep'a'i, ha hinhya'mũ stá nts'o'yøde de gue'i. Pe ni 'na'qui hinxcá 'raca mađi 'nara zi t'axi pa ga tsi'be ma amigo.

30 Pe nubyá, nú'á ri t'ũ xa zøhø, xua dec'a'i ri boja co ya ts'o'behña, nu'á hã, go asta gá hyopabi ra nocandamfri.”

31 Nepũ nurá dada bi ñembabi: “Ma zi t'ũ'i, nu'í nzãntho guí 'bũi con guequi, y gatho nú'á dí pe'tsi, ri meti nehe.

32 Pe nubyá, mahyoni ga johyahũ ne ga øthũ 'nara ngo, ngue'á ri cu ndí hu ma mũi gue ya xqui duhma, pe nubyá pa guequi dí ja ra uenda gue ya xa yopa nte. Y stí 'behmahũ, pe nubyá ya dá yopa hanthũ.”

Ra 'bede de 'nara 'betri mi
jũ ndunthi ra boja

16 ¹ Nehe ra Jesu bi ñembabi yá nxadi:

—Mi 'bũi 'nara ñøhø xi mrá rico ne mi 'bũi 'nará 'betri. Y ra hmu xqui sipabi gue nú'á ra 'betri mi jũmpa ndunthi rá boja.

2 Nu'bá nura hmu bi zohna nú'á ra 'betri ne bi ñembabi: “Xa sicagui 'raya noya de gue'i. Hangue dí ne guí dacagui ra uenda de ri 'befi, ngue'á ya hindí ne guí sigui gui pepcagui.”

3 Nepũ nú'á ra 'betri bi bense ja rá mfeni, ne mi ena: “Xibya, ¿te ga øt'e? Ma hmu ma da hñaga ra 'befi, ha otho ma ts'edi pa ga pe ya hai, y ri 'raca ra 'betsa 'bũ ga mpeti.

4 A, nubyá hã, ya dá beni te ma ga øt'e. Ma ga hongra ra modo pa da maçagui nú'ũ to'o tupabi ma hmu, pa da 'raca nsequi ja yá ngu nura pa'á da thãgagui ra 'befi de guecua.”

5 Nepũ nu'á bi zohna 'rama'na nú'ũ to'o mi tupabi rá hmu. Nu'á ra mũdi bi 'yambabi ne bi ñembabi: “¿Hangu guí tupabi ma hmu?”

6 Nu'bá nu'á bi ðatuabi bi 'ñena: “Dí tupabi 'na nthebe barri ra aceite.” Ha nura 'betri bi ñembabi: “Jaua ra he'mi habũ huts'i hangu guí tupa ma hmu, y ðama hyoqui ma'na habũ di ma gue hõnse nde nthebe barritho gui tu.”

7 Nepũ nu'á ma'na bi ñembabi: “Xi'a'i, ¿hangu guí tugue?” Nu'á bi 'ñena: “Na nthebe huada ra trigo.” Nepũ nú'á ra 'betri bi ñembabi: “Nehe jaua ra he'mi habũ huts'i hangu guí tupa ma hmu. Hyoca ma'na habũ di ma gue hõnse goho'rate gui tu.”

8 Nepũ nura hmu bi 'ñe'tsua rá nsu nú'á ra ts'o'betri ngue'á bi ðama nti rá mfeni pa bi gohi xá hño co nú'ũ to'o mi tu ya thai. Hangue njabũ nuya meximhai xi ya nimfeni pa da gohi xá hño co yá mimeximhaiui, pe nú'ũ xa gamfri Ajuã hingui øt'e njabũ.

⁹ Pe nugui, nu'á dí xi'ahũ, masque ra boja da za da hyat'a 'na, pe nehe co nú'á ra boja'á ogyá mit'ihũ, faxhũ nú'ũ ja te ø'tua ra 'bedi, pa njabũ gui ntsixhũ'ũ, pa nu sta uadi ri tehũ de

guecua ja ra ximhai ne sta uadi da thogui ra boja, nu'bu ma da t'ahũ 'nara hoga ñehe nu xcri tsõñhu mahets'i habũ bí ja ya hoga 'mũ pa nzãntho.

10 Nu'a tó'o hingui çõni masque 'na tũ ra boja xa t'umbi da su, nehe hinda gõni 'bũ da t'umba ndunthi ra boja pa da su. Nu'a tó'o çõni de nú'a 'na tũ xa t'umbi pa da suhũ, nehe da gõni 'bũ da t'umba ndunthi pa da su.

11 Hangué nugui dí xi'ahũ, 'bũ gui çõñhu ya hño de nuua ja ra ximhai nú'u xa t'ahũ pa gui suhũ, çto'o da gamfri de gue'ahũ pa da 'ra'ahũ ya hño de mahets'i pa gui suhũ?

12 Nu'bu hingui pahũ gui suhũ nú'a hingrí metihũ, çhanja da za da t'ahũ nú'a rí 'ñep'a'ihũ pa gui suhũ?

13 Ni 'nara 'bego hinda za da mepabi yoho ya hmu, ngue'a njabũ da za da utsa 'na, ne go da mahui nú'a ma'na, o nzãntho go di pẽpabi 'na, y nu ma'na hina. Njabũ nehe hingui tsa gui pẽpabihũ Ajuã ne da 'yoda ri mfenihũ ra boja.

14 Ha nuya fariseo xi mi ho da me'tsa ndunthi ra boja ne mi 'bũhni mi huxa nt'ode'u nú'a bi mangua ra Jesu ne xi mi enda yá thede'u.

15 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahũ ri hnequi 'ñena 'na xi gyá hoja'ihũ, pe hõnse pa gui põnga ri hmihũ ja yá thandi ri miq'u'eihũ, pe Ajuã pat'athohũ ri mfenihũ te rá 'be'a guí beñhũ, hangué 'bũ guí ne gui põnga ri hmihũ ja yá thandi ri miq'u'eihũ, hingui tsa gui põnga ri hmihũ ja rá thandi Ajuã.

Rá ley ra Moise ne ra hoga nt'ode de rá hmanda Ajuã

16 Desde ante da zõhõ ra Xuua Xi'tsate ya nguí pe'tsuahũ rá ley ra Moise ne nú'a xqui mangua ma'ra yá 'mehni Ajuã. Y desde bi zõhõ ra Xuua asta nubya xcá 'yõhũ xa si'ahũ ya

noya dega hoga nt'ode de hanja go ri manda Ajuã, y njabũ ndunthi xa 'yõt'a ra ts'edi da yut'i nu habũ ri manda Ajuã.

17 Masque mahets'i ne ra ximhai hingui hei pa da uadi, pe ni 'nara noya nú'a xa t'ofõ ja rá ley Ajuã hinda njabũtho, pe'tsi da njabũ ngu nú'a mã.

Ra Jesu bi mã de ra nxuni (Mt. 19:1-12; Mr. 10:1-12)

18 'Bũ 'nara 'ñõhõ da nxungüi rá 'behñã pa go da nthãtũ ma'na ra 'behñã, nú'a ra 'ñõhõ'a ya bi 'yõt'a 'nara ts'oqui. Y nu'a tó'o da nthãtũ co 'nara 'behñã xa nxungüi rá ðame, ne'a ya bi 'yõt'a 'nara ts'oqui.

Ra Jesu bi mã de 'nara 'ñõhõ ra rico ne ra Lasaro

19 Mi 'bũi 'nara 'ñõhõ xi mrá rico, ne xi mri hñe xá hño co 'raya hoga dutu xi mahotho. Y mi õt'ango hyastho ja rá ngu co ndunthi ra nthoqui.

20 Ne mi 'bũi 'nara zi meti mrá thuhu ra Lasaro xi mrá hyoya, xqui hñuhni rá gosthingu nú'a ra rico. Ne mi tsũ 'nara hñeni mi 'ya maxõgue rá ndo'yo, 21 ne asta ya tsat'yo mi te'tsuabi habũ mi 'ya. Y nú'a ra zi 'ñõhõ'a mi nehũ xa zi nú'a mi tagui de ja rá mexa nú'a ra rico.

22 'Nara pa bi du ra zi hyoya, y ya enxẽ de mahets'i bá ehe e bi zits'i pa bá 'bũhui ra Abrá nuni mahets'i. Nepũ 'mefa bi du nehe nú'a ra rico, ne bi t'agui.

23 Y de mi oni nú'a ra rico ja ra nidu xi mri sufri ndunthi, nepũ nu'ã bi gũxa yá da ne bi hyandi de yabũ ra Abrá ya mi 'bũhuini ra Lasaro nehe.

24 Nepũ nura rico bi ma'ti ne bi 'ñembabi: “Ma dada'i Abrá, dá nja ri nthecate de guequi, bá pẽhna ra Lasaro da pobo qué yá dedo co 'na zi tũ ra dehe pa e da pobo qué mã jãne, ngue'a

xi dí sufri ndunthi nuua ja ra tsibi.”

25 Ha nura Abrá bi 'ñembabi: “Amigo, beni gue nu'i nú'bu nguí 'bui ja ra ximhai xi nguí 'bui xá hño, ha nura Lasaro mi sufri ndunthi ra hñoaya. Pe nubýá nuní 'bui xá hño de guecua, ha nu'i go guí sufribya núbu habu guí 'bui.

26 Ha nixi da za da mabü ra Lasaro, ngue'á ja 'nara hñe madetho xi xá hñe. Hangue nu'ü 'bücua hinda za dí mabü, ha nu'ü bí 'büpü, hinda za dí 'ñecua nehe.”

27 Nepü nú'á ra rico bi 'ñena: “Ma dada'i Abrá, nu'bü dí bante'i gui pehna ts'ü ra Lasaro ja rá ngu ma dada

28 habü bí 'bui má cüt'a ma cu, pa da zofo pa hinda zøhø de guecua ja ra nidu, e da sufri ngu dí sufriga.”

29 Pe nura Abrá bi 'ñembabi'á: “Nu'ü ya bí pe'tsa nú'á bi 'yofo ra Moise ne nú'á bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuá. ¡Go dá 'yøte'ü!”

30 Pe nura rico bi 'ñena: “Haha majuañi guí ma, nú'i ma dada'i Abrá, pe nu'bu gui pehna 'na de nú'ü xa du, nu'ü dí pañi da 'yøte ne da ñobri.”

31 Pe nura Abrá bi 'ñembabi: “Bü hingo xa 'yøte nú'á bi mąnga ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuá, nixi da ne da gamfri nú'á da xipabi nú'á di yopa nte de ja ra du.”

Ra Jesu bi ma gue ga nsuhü pa hinga japhü da 'yøt'a ya ts'oqui ma'ra
(Mt. 18:6-7, 21-22; Mr. 9:42)

17 1 Ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Nzantho da nja 'raya t'øt'e pa da japi da nts'oca ya ja'i, pe ¡huecate nú'á ra ja'i to'o da japi da 'yøt'a 'nara ts'oqui ma'na!

2 Ma'na xá hño nú'á ra ja'i'á dra ts'ütuañma 'nara do strá hñü ja rá 'yuga ne dra føta ja ra ndehe, pa te hønse da japi da 'yøt'a ra ts'oqui ma'na rá miqu'eiuí nú'á hinxa zeditho rá jamfri.

3 Hangue nugui dí xi'ahü gui nsuhü. Nu'bu 'nari cuhü da 'yøt'ahü 'nara

nts'o'müi, zofohü, hñacuahü. Nu'bu da ñobri, pumbabihü.

4 Masque da 'yøt'ahü ra nts'o'müi yoto 'mi'qui de ra pa, ne 'bü da 'ñehe da 'ya'ahü ra pumbate cada ra 'mi'qui, pumbabihü.

Ra jamfri ngu 'nara zi nda dega mostasa

5 Ha nuyá apostol ra Jesu bi 'ñembabi:

—Xupca ma jamfrihe.

6 Nepü ra zi Hmu Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'bu xi majuañi gri pe'tshü ra jamfri masque ngu 'nara zi nda dega mostasa rá ndangui, nu'bü da za gui 'ñembabihü nuna dąnga 'bai gá za: “C'üts'i de habü guí 'bai ne rí ma gui nt'üt'a ja ra ndehe,” ha nura za'á da 'yøt'a'ihü co nú'á ri jamfrihü.

'Nara 'bego rí 'ñepi da mepa rá hmu, hingo dra 'bepi

7 Ra Jesu bi 'ñembabi nehe'ü:

—Bü 'nara ja'i di 'bü 'nará 'bego xqui menga 'befi ja ra huñhi o ra 'ba'yo, ¿ha gue da t'embabi 'bestho: “Thogui hñüdi gui ñuni?”

8 Hina. Nu'á da t'embabi: “Met'o gui hoca ra nt'oxi, ne hñoquigue pa gui 'raqui te ga tsi. Nepü 'mefa gui ñunigue nehe.”

9 ¿Ha guí beñhü da t'umba njamañi ra 'bego de nú'á 'bepabi da 'yøt'e? Hina.

10 Njabü nehe nu xcri juahü gui pephü rá 'befi Ajuá xa 'bep'ahü, rí 'ñepi gui 'ñeñhü: “Hiní 'ñepcahe gui 'yacje ra jamañi ngue'á 'nadyá 'begothohe ne hønse stá pehe nú'á mri 'ñepcaguíhe ga pehe.”

Ra Jesu bi 'yøthe 'ret'a ya 'ñøhø mi tsudi ra lepra

11 De guehni bi thogui ra Jesu bi sigui rá 'ñü pa mri ma Jerusale, bi 'ranga madetho de yoho ya hai, 'na rá thuhu Nsamaria, ha nu ma'na Galilea.

12 Y ya de mi ma da zonga ja 'nara zi hnini, bi bõni pa bá tsüdi'a 'ret'a ya 'ñõhø mi tsüdi ra lepra nú'a mi tsit'atho ra ngø, ne nu'ú bi gohi zi yabũtho de gue'a, ngue'a xúá nts'uni yá hñeni.

13 Nepu bi ma'ti'u bi 'ñembi:

—Jesu, ma zi Xahnate'ihe, dá nja ri nthecate de guecje.

14 Nepu nu mi hyanda ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Rí maha ua 'ñudihũ ja ya macja.

Nepu nu'ú bi ma, ne de má 'ñu bi ñani de yá hñeni'u.

15 Y 'na de gue'u de mi za gue bi ñani, bi mengui mi xocambeni Ajuá co ya hmafi.

16 Ne bi ndandiñahmu ja rá ua ra Jesu ne bi megui rá hmi asta ja ra hai pa bi umba njamádi ngue'a xqui 'yøthe'a. Y nú'a ra 'ñõhø'a mrá me Nsamaria.

17 Y nura Jesu bi 'ñani ne bi 'ñena:

—¿Ha gue hingue mi 'ret'a bi ñani? ¿Habũ bi ma nú'u má gũto?

18 ¿Ha gue hõnse núni hingrá me Israel bá pengui ri xocambeni Ajuá?

19 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi nú'a ra 'ñõhø:

—'Bai rí ma, ya xcá ñani ngue'a xcá camfrigui.

Ra Jesu bi ma de rá 'ñehe rá hmanda Ajuá

(Mt. 24:23-28, 36-41)

20 Nepu ya fariseo bi 'yambabi ra Jesu ha'mu mi ma da zõhø rá hmanda Ajuá nuua ja ra ximhai.

Nepu nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nurá hmanda Ajuá hinga 'nara t'õt'e pa da hnequi.

21 Nixi da za da t'eñ'ahũ: “Xi jaua”, o “Bí jani”. Nurá hmanda Ajuá ya xa zõhø ne ya 'bui con gue'ahũ.

22 Nepu nu'á bi 'ñembabi yá nxadi nehe:

—Ma da zõhø ra pa gui nehmañũ gui hyanthũ da zõhø 'bestho nú'a ra danga pa, pa gui hyanthũ da yopa 'ñehe pa da nda Nú'a To'o e bi Nja'i, pe hindi tat'atho ya pa pa gue'a.

23 Ne ma da t'eñ'ahũ: “Xi 'bũcua”, o “Xi bí 'bũhni”. Pe oxqui pahũ ma gui c'a'tshũ, ne oxqui tenihũ nú'u to'o da xi'ahũ njabũ.

24 Ngue'a ngu guí hanthũ 'nara huei nú'a masectho da yot'i maxøgue mahets'i, ma da njabũ nehe nú'a ra pa'a stua yopa pengui Nú'a To'o e bi Nja'i.

25 Pe mahyoni 'met'o da thogui ndunthi ya ts'othogui. Ne ma da utsal gatho ya ja'i nú'u 'bui de nuya pabya.

26 Ngu nú'a bi nja de nuya pa'u de mi 'bui ra Noé, ma da njabũ nehe nu stua yopa ehe Nú'a To'o e bi Nja'i.

27 Nu'ú mri ñuni, mi tsithe, ne mi øt'a nthati ngu xi yá nzai, ne hinte mi jamasu'u asta nura pa'a bi yut'a ra Noé ja ra arca, ne mi damfri'u bi ñuxa ra dehe maxøgue ra ximhai, y gatho ya ja'i bi jat'i.

28 Bi njabũ nehe nuya pa'u mi 'bũ ra Lot. Ya ja'i mi øt'e ngu xi myá nzai, mi ñuni mi tsithe, mi mpa ne mi ntai, mi mpot'i ne mi hõngu.

29 Pe nu de mi bõnga ra Lot de ra hnini Sodoma, bi 'uá ya tsibi ne ra asufre, y bi du dega nzat'i gatho ya ja'i de nú'a ra hnini'a.

30 Ma da njabũ nehe nú'a ra pa'a stua yopa pengui Nú'a To'o e bi Nja'i.

31 De nura pa'a, 'bũ 'na di 'ba ja ra patio de rá ngu, hinda yut'a mbo rá ngu pa da hñats'i nú'a te di pe'tsi. Y nu'a tó'o di 'yo ja rá huahi, ya hinda yopa menga ja rá ngu.

32 Benihũ de hanja bi ndo'u rá 'behña ra Lot ngue'a bi ñegui bi hyanda nú'a ra hnini bi zopu.

33 Nu'a tó'o ne da su rá te, da 'bedi, pe nu'a tó'o da unga rá te po rá nguequi, nu'á ma da me'tsa ma'na ra hoga te pa nzantho.

34 Nehe dí xi'ahũ gue nú'a ra xuui'a 'bũ yoho di 'bonga 'nadbũ ja yá aha, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

35 'Bũ yoho ya gũni di cuni mahyegui, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

36 'Bũ yoho ya 'ñõhø di 'yo ja yá 'befi

'nadbũ ja ra huãhi, 'na da ts'its'i, ha nu ma'na da ts'ogui.

³⁷ Nu mi 'yode njabũ ya apostol bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—¿Habũ ma dua nja nú'a gá ma, ma zi Hmu'ihe?

Nepũ nu'á bi dãdi ne bi 'ñembabi'ũ:

—Nuni habũ di 'beni nú'a xa du, ja ma da munts'ni ya pada pa da zi'ũ.

'Nara nzaya co 'nara viuda

18 ¹ Ra Jesu bi xipa 'nara 'bede yá nxadi gue mahyoni da 'yapabi Ajuã nzãntho nsinque da zabi.

² Ne bi 'ñembi:

—Mi 'bũi 'nara nzaya ja 'nara hnini, himi tsu Ajuã ne ni 'nara ja'i himi tsu.

³ Ne de nú'a ra hnini'a mi 'bũi 'nara viuda nehe, nzãntho mi pa da c'a'tsa nú'a ra nzaya pa da ñãni de rá ncontra'a.

⁴ Pe bi thogui ndunthi ya pa nura nzaya himbi umba ra mfats'i nú'a ra viuda. Pe 'mefa bi 'ño rá mfenise nú'a ra nzaya ne bi 'ñena: “Masque nugui hindí tsu Ajuã, nixi 'nara ja'i hindí tsu,

⁵ pe hingo rá ngue'a ma ga øta nú'a xica ra viuda, pa hingue xi stí tsøtcatho ma mũi.”

⁶ Ra zi Hmu Jesu bi 'ñena:

—Guehna bi m̃anga nú'a ra ts'o nzaya.

⁷ Xihmã Ajuã, ¿ha gue hinda ñãni nú'ũ to'o xa huahni, nú'ũ apabi'a ma pa ra xuui? ¿Ha gue hinda mats'i 'bestho'ũ?

⁸ Dí xi'ahũ gue hã, 'bestho da mats'i. Xi sta yopa mengui Nú'a To'o e bi Nja'i, ¿ha gue da zudi ndunthi to'o di camfri 'bũ? Ya hina.

'Nara fariseo co 'na de nuya 'ñãtsa ngũxboja

⁹ Ra Jesu bi m̃anga ma'na ra 'bede pa nú'ũ to'o ri 'ñets'i gue ya hoja'i ne xi ya denate, ne bi 'ñena:

¹⁰ —Yoho ya 'ñøhø bi ma ja ra nija pa da 'yapabi Ajuã, 'na mrá fariseo, ha nu ma'na mrá 'ñãtsa ngũxboja.

¹¹ Ha nura fariseo bi 'yapabi Ajuã má 'bai ne mi ena njaua: “Dí jamãdi ma Zidada'i, ngue'a nugui hindí nja ngu ya 'yøt'ats'oqui, ya be, ya ts'o'mũi ne ya zinga medinthãti, nixi dí nja ngu nuni ra 'ñãtsa ngũxboja 'bahni.

¹² Nugui dí ayuna yo'qui ra semana, ne nzãntho dí 'ra'a 'ret'a centavo cada ra bexo nú'a dí tahã,” njabũ bi 'ñena.

¹³ Pe nú'a ra 'ñãtsa ngũxboja bi gohi ts'ũ zi yabũ de ra fariseo, ne nixi bi ne bi gũxa yá da pa mahets'i ngue'a mi paði gue xi mrá nduts'oqui, pe xi mi apabi Ajuã con gatho rá mũi ne mi ena: “¿Ma Zidada'i, dá nja ri nthecatẽ de guequi, ngue'a xi majuãni nugui 'nadrá d̃anga 'yøt'ats'oqui!”

¹⁴ Hangue bi 'ñenga ra Jesu:

—Dí xi'ahũ gue nú'a ra 'ñãtsa ngũxboja bi zudi ra pumbate de yá ts'oqui, ne bi menga ja rá ngu ya hinte má ts'oqui mi tu. Pe nura fariseo himbi zudi ra pumbate de yá ts'oqui. Ngue'a nu'a tó'o ri 'ñexase, nú'á go gue'a ma da 'be rá tsa. Ha nu'a tó'o hini 'ñexase, nú'á 'mefa ma da t'e'tsua rá nsu.

Ra Jesu bi japa ya b̃atsi

(Mt. 19:13-15; Mr. 10:13-16)

¹⁵ Bá ts'impabi ya zi b̃atsi ra Jesu pa da hñuxa yá 'ye ne da jãpabi'ũ. Pe nu mi hyanda njabũ yá nxadi bi zui nú'ũ to'o mri zi yá b̃atsi.

¹⁶ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Hophũ ya b̃atsi da e da zũcagui, oguí haçuahũ, ngue'a nu'ũ tó'o da 'mũi ja rá hmanda Ajuã, mahyoni da nja ngu nuya ya zi b̃atsi.

¹⁷ Nehe dí xi'ahũ gue nu'a tó'o hinda nja ngu 'nara zi b̃atsi pa da 'mũi ja rá hmanda Ajuã, hinda za da yũt'a ja rá hmanda Ajuã.

'Nara rico bi ñgui ra Jesu*(Mt. 19:16-30; Mr. 10:17-31)*

18 Ne de gue'a 'nara nda de ja ra nija bi 'yambabi ra Jesu ne bi 'ñembi:

—Nu'i Xahnate, 'nagra hoja'i, ¿te da za ga øt'e pa ga tsudi ra te pa nzantho?

19 Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí engagui gue drá hoja'i? Jo'o ma'na ra hoja'i, hønse Ajuá.

20 Nu'i guí paði xá hño ya hmanda de ra ley habu ena: “Oxqui ntsinga medinthati, oxqui nhyote, oxcrí mpe, ne oxqui jø'tsua ya ne'uamba ri miq'u'eiu, ne umba ra t'equ'ei ri dada ne ri nana ne su'á.”

21 Ha nú'a ra 'ñøhø bi 'ñena:

—Gatho núyá stá øt'e desde ndí bati.

22 Ha nu mi 'yøde ra Jesu njabu, bi 'ñembabi:

—Ri 'bedi gui 'yøt'a ma'na. Rí ma gui pa gatho nú'a guí pe'tsi, ne gui hecuabi ya hyoya. Njabu ha, ma grí tsudi ya hño de mahets'i. Ne bá ehe gui tengagui.

23 Pe nu mi 'yøde njabu nú'a ra nda xi bi du rá mui ngue'a xi mrá danga rico.

24 Nu mi hyanda ra Jesu gue xi bi du rá mui, bi 'ñena:

—¿Xi xá hñei da yut'a 'nara rico ja rá hmanda Ajuá!

25 Ma'na hingui hei da thogui 'nara danga mbo'ni ngu ra cameyo ja rá gu 'nara 'yofri que 'nara rico da yut'a ja rá hmanda Ajuá.

26 Ha nú'a to'o bi 'yøde nu mi mangu njabu, bi 'ñena:

—Nu'bu njabu, ¿to'o'a da za da mpøhø?

27 Nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'a jumpabi xá hñei ya ja'i, pa Ajuá otho 'nara t'øt'e strá hñei.

28 Nepu nura Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, nuje stuá

tsoguihe gatho nú'a ndí pe'tshe pa go stuá ten'ahe.

29 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Majuani dí xi'ahu, nu'a tó'o da zogui rá ngu, o rá dada, o rá nana, o yá cu, o rá 'behña, o yá bati po rá ngue ra maca noya,

30 nu'á ma da hñani nuua ja ra ximhai ma'na ndunthi que nú'a xa zogui, ne 'mefa ma da hñanga ra te pa nzantho nuni mahets'i.

Ra Jesu bi yopa ma de rá du*(Mt. 20:17-19; Mr. 10:32-34)*

31 Y nura Jesu bi 'ueque 'nambu nú'u 'ret'amayoho yá nxadi, ne bi 'ñembabi:

—Nubya grá maha pa Jerusale habu ma da nja ngu nú'a xa 'yofo yá 'mehni Ajuá de nú'a ma da thogui Nú'a To'o bi e bi Nja'i.

32 Ma da t'ent'ua ja yá 'ye ya ja'i nú'u hinyá me Israel, ne nu'á ma da 'yøt'ua ra nt'eni, ne ma da ñama'ñu de gue'a, ne ma da zots'i.

33 Nu'á ma da na'mbi nepu da hyo, pe nurá hñupa ma da yopa nte de ra du ma'na'qui.

34 Pe nuya nxadi himi tso yá mfeni de nú'a mi xipabi ra Jesu, nixi himi tsa da baði'u de nú'a mi mañ'a.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara goda nuni Jericó*(Mt. 20:29-34; Mr. 10:46-52)*

35 De ya mi ma da zonga ra Jesu ja ra hnini Jericó, mi huhni 'nara goda ja ra 'ñu, mi peti.

36 Ha nu mi 'yøde'a gue mi pani ndunthi ya ja'i, nu'á bi 'ñani te rá 'be'a xqui nja.

37 Nepu nu'á bi sipabi gue mi pani ra Jesu me Nasare.

38 Nu'bu nu'á bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—¿Nu'i Jesu, rá T'u'i ra nda Davi, dá nja ri nthecate de guequi!

39 Ha nuya ja'i mri 'bet'o mi tsui ne mi embi gue da go'ta rá ne, pe

nu'á ma'na mri mafi nts'edi ne mi ena:

—¡Rá T'ú'i ra Davi, huegagui!

⁴⁰ Nepu ra Jesu bi gohi bi 'mai ne bi mehni to'o bá tsi. Y nu mi zøhø habu mi 'bai'á, bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

⁴¹ —¿Te guí ne ga ø't'a'i?

Ha nura goda bi dadi ne bi 'ñena:

—Dí ne ga handi, Ndada.

⁴² Y ra Jesu bi 'ñembabi:

—¡Nubya ha xa njabu ngu nú'á guí ne! Xcá ñani ngue'á xcá camfrigui.

⁴³ Bestho ra ora'á ra goda bi za bi hyandi, ne bi dena ra Jesu, mi xøcambeni Ajuá. Y gatho nú'ú ya ja'i bi hyandi njabu, ne'ú bi xøcambeni Ajuá nehe.

Ra Jesu co ra Saqueo

19 ¹ Nepu nura Jesu bi yat'a ja ra hnini Jericó ne mri 'yo mi thogui made ra hnini.

² Ne de guehni mi 'bu 'nara 'ñøhø xi mrá rico mrá thuhu ra Saqueo, gue'á mrá nda de nuya 'ñatsa nguxboja.

³ Nura Saqueo mi ne da hyanda ra Jesu pa da badi to'o'á, pe himi tsa ngue'á himrá he'tsa ja'i y mi 'ñoui ndunthi ya ja'i ra Jesu, hangue himi tsa da hyandi'á.

⁴ Nepu nu'á bi nest'ihi bi 'met'o bi bøxa maña ja 'nara danga 'bai gá za pa da za da hyanda ra Jesu, ngue'á ja ma dí 'rani'á.

⁵ Nu mi thogui ra Jesu de guehni, bi hyandi gue ja mi tøhni'á. Ne bi 'ñembabi:

—Nu'i Saqueo, bá dama cai, ngue'á nubya dí ne ga tsøn'a'i ja ri ngu.

⁶ Nepu nura Saqueo mant'á bi dama gai ne co ndunthi ra johya bi zixa ra Jesu ja rá ngu.

⁷ Ha nu mi hyanda njabu ya ja'i, bi mudi bi nøñ'ú ra Jesu ngue'á bi ma bá cut'a ja rá ngu 'nara ts'oja'i.

⁸ Nepu nura Saqueo bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, ma ga hecua ya hyoya made de numa hño dí pe'tsi, ne 'bu to'o stá hat'i, ma ga ju'tua goho 'mi'qui de nú'á stá hat'i.

⁹ Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Núbya rapaya xa zøhø ra mpøhø nuua ja ri ngu, ngue'á ne'i xqui 'ñehe desde yá ja'i ndu ra Abrá.
¹⁰ Ngue'á Nú'á To'o bi e bi Nja'i, bá ehe pa da hyoni ne da pøhø nú'ú xa 'medi.

Ra 'bede de nú'ú 'ret'a ya 'bego co 'ret'a ya boja

¹¹ Nu mi uadi bi mंगा ra Jesu njabu, bi mudi bi xipabi ya ja'i 'nara 'bede, ngue'á ya mi ma da zonga Jerusale y nú'ú ya ja'i mi hu yá mui gue mi ma da hnequi 'bestho rá hmanda Ajuá nu stí zøni.

¹² Hangue nura Jesu bi 'ñembabi:

—Mi 'bui 'nara 'ñøhø mrá t'ú 'nara nda. Nú'á bi ma yabu ja ma'na ra hnini pa da thuts'i dega nda ja rá hai, nepu da yopa mengui pa da nda.
¹³ Pe ante da ma'á, bi zohna nú'ú 'ret'a yá 'bego pa da umbabi 'ra 'nara boja, y mahyegui rá ndunthi bi umbabi cada 'na de gue'ú. Nepu bi 'ñembabi: “Yøthú ra thoni co nú'á dá 'ra'ahú pa da xu ri bojahu asta hinga pengui.” Ne bi gu rá 'ñu bi ma.

¹⁴ Pe nú'ú ya ja'i de rá hai nú'ú to'o mi utsa, bi mehna 'raya 'mehni pa da ma nehe habu mri ma'á pa xamá hinxa thuts'i dega nda de yá hai'ú.

¹⁵ Pe nu'á bi t'umbabi ra ts'edi pa da nda, ne bi menga ja rá hai. Ha nu mi zøhø'á bi manda bi ts'ohna gatho nú'ú to'o xqui umbabi ra boja, pa da badi hangu xqui daga cada 'na de gue'ú.

¹⁶ Nu'á rá mudi bi zøhø bi 'ñena: “Nú'i ri t'equ'ei Nda, nuri boja gá 'raqui xa xu má 'ret'a yá ndunthi de nú'á gá 'raqui.”

¹⁷ Ha nura nda bi 'ñembabi: “Xá hño, xi grá hoga 'bego, xcá japi xa xu nú'á

'na tui dá 'ra'i. Nubya ma ga hux'a'i dega nda pa gui manda 'ret'a ya hnini," bi 'ñembi.

18 Ha nu'a ma'na ra 'bego bi 'ñena: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, nuri boja gá 'raqui xa xu má cut'a yá ndunthi de nú'a gá 'raqui."

19 Nu'bu ra nda bi 'ñembabi nehe: "Ne'i ma ga hux'a'i dega nda pa gui manda cut'a ya hnini."

20 Nepu bi zøhø nú'a ma'na bi 'ñembabi: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, jaua ri boja núna gá 'raqui. Dá tu'ti ne dá pe'tsi xá hño pa hindá 'bedi.

21 Dá ntsu xa bø ri cue ngue'a nu'i guí japi da mpefi 'na ndunthi, ne guí ju guí pe'tsi nú'a hingo xcá pefi, ne guí xofo nú'a hinxá pot'i."

22 Nepu nura nda bi 'ñembabi: "Nu'i 'nagra ts'o'bego, co nú'a ri noya gá ma gá nts'oquise. Nu'bu gá padi gue drí ja'ahu gui mpehu nts'edi ne dí ju dí pe'tsi nú'a hinstá pefi, ne dí xofo nú'a hinstá pot'i,

23 nu'bu çhanja hingá tsogui ma boja ja ra banco pa xa xu rá thaha?"

24 Nepu bi 'ñembabi nú'u ma'ra ya 'bego mi 'buhni: "Hñamfu nú'a ra boja ne umbabihu nú'a to'o bi xu 'ret'a 'mi'qui rá ndunthi ra boja."

25 Pe nu'ú bi 'ñembabi: "Nú'i ri t'equ'ei Nda, pe nu'á ya pe'tsa 'ret'a ya boja."

26 Ha nura nda bi dadi ne bi 'ñena: "Dí xi'ahu gue nu'a t'ó'o padi da xu nú'a t'umbi, da t'umbabi ma'na, pe nu'a hingui padi da xu nú'a t'umbi, da thambabi nú'a ts'u di pe'tsi.

27 Ha nú'u ma ncontra himi ne gue go ga nda, bá tsincachua gatho, ne hyohu ja ma thandi."

Ra Jesu bi yat'a Jerusale

(Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Jn. 12:12-19)

28 De mi uadi bi manga njabu ra Jesu, bi thogui gá ma pa Jerusale.

29 Y de ya mi ma da zonga ja ra hnini Betfage ne ra hnini Betania, gueta ra t'øhø rá thuhu 'bo Olivo, bi mehna yoho yá nxadi,

30 ne bi 'ñembabi:

—Rí maha ja nuni ra hnini bí jani, ne nu xcri tsønhñani ma gui tsuhu 'nara zi burru di that'i de guehni, nú'a hinto xa tøguetho. Gui xo'thu ne ua tsincachua.

31 Nu'bu to'o da 'yan'ahu hanja guí xo'thu, 'ñembabihu: "Ma zi Hmuhe bí honi."

32 Nepu nú'u yoho yá nxadi bi ma ne bi zudi ngu xqui xipa ra Jesu.

33 Y ts'a mi xo'ti'u, nú'u to'o myá meti bi 'ñembi:

—¿Te gui japhu ra burru guí xo'thu?

34 Nepu nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmuhe bí honi.

35 Nu'bu bi ts'i'tsuabi'a nura zi burru, ne nu mi zøni'u bi xi'tsua yá pat'i'u pa bi tøgue'a.

36 Ne de mri ne ra 'ñu ra Jesu, ya ja'i mi haca yá pat'i pa mi pøgue ja ra 'ñu habu mi thogui'a.

37 Ne nu mi donts'a ja ra t'øhø 'bo Olivo pa da gai, gatho nú'u mri deni'a bi mudi bi mafi co ra johya ne mi xøcambeni Ajuá ngue'a xqui hyant'u ya danga nt'udi nú'u xqui 'yot'a ra Jesu.

38 Ne mi ena'u:

—¡Njapi ra danga Nda nuni xuá mencahu Ajuá! ¡Xi rá nsunda ra hoga'mai nuni mahets'i, ne ma da njabu de guecua ja ra ximhai nehe! ¡Xi rá nsunda Ajuá!

39 Nepu 'ra de nuya fariseo mi pani ja ya ja'i bi 'ñembabi ra Jesu:

—Xahrate, dí nehe gui hñacua nuyu ya ja'i grí 'ñoui, hinda mafi.

40 Pe nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Dí xi'ahu gue nu'bu núyu da go'ta yá ne, nu'bu da za da mafi asta ya do.

41 Nu mi zøhø ra Jesu gueta ra hnini Jerusale, bi hyandi ne bi huequi ne bi nzoni,

42 bi 'ñena:

—¡Nu'ahu me Jerusale, 'bu di tsohma ri mfenihu gue xa zøhø ra pa

pa gui mpøhøhmǎhǎ! Pe nubyá hinda za gui pǎhǎ, ngue'a xra t'ac'a ri mfenihǎ.

43 Ma da zø ya pa xá nts'o pa gue'ahǎ, ngue'a nuri ncontrahǎ ma da go't'athohǎ, ne da the'ts'athohǎ, ne hingui c'othǎ de ja yá 'yε'ǎ.

44 Ne da hyo'ahǎ ne gatho ri bǎtsihǎ, ne ma da nhuata ri hninihǎ, ne hinda ma da gohi ni 'nara do mañǎ de rá midoui. Nú'á gue'a ma gui thoguihǎ ngue'a hingá pǎdi gá hñǎñhǎ nuna ra mpøhø Ajuǎ bá pehn'ahǎ.

Ra Jesu bi 'yenga nú'ǎ mri mpa mbo ra ndǎnija

(Mt. 21:12-17; Mr. 11:15-19; Jn. 2:13-22)

45 Nepǎ ra Jesu bi yǎt'a ja ra ndǎnija ne bi mǎdi bi 'yenga gatho nú'ǎ to'o mi 'bǎhni mri mpa ne mri ntai de guehni,

46 ne bi 'ñembabi:

—Ja ra Mǎca T'ofø Ajuǎ ena njaua: “Numa ngu ra ngu pa da søcambenigui”; pe nu'ahú xcá 'yøt'athohǎ ra ngu dega mfe.

47 Hyastho ra Jesu mi 'bǎhni ja ra ndǎnija ne mi xahna ya ja'i, pe nuya ndǎ gá macǎ ne ya xahnate de ra ley ne gatho ya ndǎ de ra hnini, gatho'ǎ mi honi hanja da za da hyo'a.

48 Pe himi tsa da 'yøt'a njabǎ'ǎ ngue'a gatho ya ja'i mi huxa nt'øde de nú'a mi mañ'a.

Ra Jesu bi t'ambabi te ma nsequi mi hǎ

(Mt. 21:23-27; Mr. 11:27-33)

20 ¹ 'Nara pa ra Jesu mi 'bǎi ja ra ndǎnija mi zofo ya ja'i de ra hoga nt'øde. Nepǎ bi zøhø ya ndǎ gá macǎ ne ya xahnate de ra ley ne ya ndǎxjua ndǎ.

2 Nepǎ nu'ǎ bi 'ñembabi:

—Dí ne gui xicje to'o xuá mehn'a'i pa gui 'yøt'a nuya ya t'øt'eya, ne con te ma nsequi guí øt'a njabǎ.

3 Nepǎ nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nequi ma ga an'ahǎ 'nara nt'ani:

4 ¿To'o xqui umba ra ts'edi ra Xuua pa bi 'yøt'a ra sistehe? ¿Ha gue Ajuǎ, o ya ja'i?

5 Nu'bé nu'ǎ bi mǎdi bri 'ñǎmbabi 'na ngu ma'na ne bi 'ñémbi:

—¿Te ga mañhǎbya? Nu'bu ga emfǎ gue Ajuǎ bi umba ra ts'edi, ma da 'ñengaguihǎ: “Nu'bé ¿hanja hingá camfrihǎ?”

6 Ha nu'bu ga emfǎ gue ya ja'i, nu'bé nu'ǎ da bø yá cue ne da hyoju dega nc'ahni, ngue'a nu'ǎ beni gue ra Xuua xqui mehna Ajuǎ.

7 Nu'bé nu'ǎ bi 'ñembabi gue himi pǎdi to'o xqui umba ra ts'edi ra Xuua pa mi øt'a ra sistehe.

8 Hangue nura Jesu bi 'ñembabi'ǎ:

—Nixi guequi, hinga xi'ahǎ con te ma nsequi dí øt'a njaua.

Ra 'bede de ya ts'omefi

(Mt. 21:33-44; Mr. 12:1-11)

9 Nepǎ nura Jesu bi mǎdi bi xipa ya ja'i 'nara 'bede ne bi 'ñembabi:

—Mi 'bǎi 'nara 'ñøhø xqui gǎxa ndunthi ya 'bai gá obxi ja yá huǎhi. Y de gue'a bi umba nhyandi rá uǎ'obxi 'raya hyanthuǎhi. Ha nu'ǎ bi ma de guehni gá ma ja ma'na ra hai ndunthi ya pa.

10 Nu mi zøhø ra pa da nja ra sofo de ya obxi, bi mehna 'nará 'bego nú'a to'o mrá me uǎ'obxi pa da 'yapabi nú'a mri 'ñepabi'a. Pe ya hyanthuǎhi bi guui dega mfei nú'a ra 'bego ne hinte bi umbabi.

11 Pe nura me uǎ'obxi bi mehna ma'na rá 'bego, nehe'a bi t'øt'ua ya nts'o'mui ne bi juui dega mfei ne hinte bi t'umbabi nehe.

12 Nepǎ bi mehna ma'na, pe nú'ǎ ya hyanthuǎhi bi gu bi na'mbi asta bi zeni ne bi guui'ǎ.

13 Nepǎ nura me uǎ'obxi bi bense ja rá mfeni ne bi 'ñena: “Xibya, ¿te

ga øt'e? Ma ga pehna ma hm̄aca t'ũ, x̄am̄a nu stí hyandi'ũ gue go di gue'a ma t'ũ, x̄am̄a da 'yøte."

14 Pe nú'ũ ya ts'o hyanthūghi mi hyandua rá t'ũ ra me ūa'obxi bi zøhø, bi 'ñembabi'ũ: "Nuni go guehni ma da gohui yá hai rá dada, pe ma ga juhũ ga hohũ pa go ga cohũ gatho ya hai."

15 Hangue nu'ú bi gũ nú'a ra t'ũ ne bi pøni de ja ra hūghi ne bi hyo'ũ.

Nu'bú ra Jesu bi 'yambabi ya ja'i ne bi 'ñembi:

—¿Te guí beñhũ ma da 'yøt'a nú'a ra me ūa'obxi co nú'ũ ya ts'o hyanthūghi?

16 Nu'á ma da 'ñehe ne da hyo gatho'ũ, ne da umbabi ya hai ma'ra ya hyanthūghi.

Nu mi 'yøde njabũ gatho ya ja'i bi 'ñena:

—¿X̄am̄a Ajūa hinda hopi da njabũ!

17 Nepũ ra Jesu bi hyandi'ũ ne bi 'ñembabi:

—Nu'bú, ¿te ne da m̄a nú'a huxa ja ra M̄aca T'ofø habũ ena njaua?:

Nú'a ra do bi føtbũ hm̄ah̄a 'na lado nuya hyøngu, nubya gue'a ra m̄adi do de rá nija Ajūa.

18 Nu'a tó'o da fe'tsa nura do'a, da 'uaca yá ndo'yo, ha nu'a tó'o da ze'mi, da qu'e'ti.

Ra Jesu bi m̄a de ra boja nú'a adi ya nd̄a de ya hnini

(Mt. 21:45-46; 22:15-22; Mr. 12:12-17)

19 Ya nd̄a gá macja ne ya xahnate de ra ley xi mi nehmā xa gũ ra Jesu nura ora'a, ngue'a bi zo yá mfeni'ũ gue nú'a ra 'bede xqui mañ'a, nu'á xqui m̄a pa gue'ũ, pe nu'ú mi tsu ya ja'i da bø yá cuẽ.

20 Hangue bi mehna 'raya 'yacate nú'ũ mri 'ñet'a hoja'i, pa x̄am̄a xa 'yøde xa ñama'ñũ ra Jesu, pa njabũ xa za xa ñapabi co ra gobierhnu.

21 Hangue nu'ú bi 'yø'tua 'nara nt'ani ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Xahnate'ihe, dí pahe gue nu'i guí m̄a ne guí udi nú'a xá hño, ne hinguí huahna nú'a to'o guí ø'tua ra hño, ngue'a nu'i guí udi rá 'ñũ Ajūa nú'a majūani.

22 Dí ne gui xicaguie, ¿ha gue rí 'ñepi ga juthe nú'a ra boja adi ra nd̄a Cesa, o hina?

23 Pe ra Jesu mi pātuatho yá ts'omfeni'ũ, bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí ne gui hyacaguie?

24 'Ñutcahũ 'nara boja x̄a. ¿To'o rá c'oi núna tøcua, ne to'o rá thuhuna?

Nu'bú nu'ú bi d̄adi ne bi 'ñembabi:

—Rá c'oi ne rá thuhu ra nd̄a Cesa.

25 Nu'bú nu'á bi 'ñembabi:

—Umfũ ra nd̄a Cesa nú'a rí 'ñepabi, ne umfũ Ajūa nú'a rí 'ñepabi'a.

26 Pe nu'ú himbi dinba ni 'nara ts'onoya ja yá thandi ya ja'i ngu nú'a mi ne'ũ, asta go bi 'yø'ũ de nú'a gá d̄adi ra Jesu, ne bi go'tatho yá ne'ũ.

Ya saduceo bi 'yamba ra Jesu de rá ñoho ra te

(Mt. 22:23-33; Mr. 12:18-27)

27 'Mefa 'raya ja'i nú'ũ t'embi ya saduceo bi ma bá c'a'tsa ra Jesu.

Nú'ú ena gue hinda ma da yopa nte nú'ũ xa du. Ne nu'ú bi 'ñembabi ra Jesu:

28 —Ma Xahnate'ihe, ra Moise bi zogui nt'ofø gue 'bũ 'nara 'ñøhø da du ne da zogui rá 'behña ne himbi me'tsua ni 'nara b̄atsi, nu'bú nurá cu nú'a ra 'ñøhø bi du, mahyoni da nth̄atui nú'a ra 'behña bi gohise, pa 'bũ da me'tsa ya b̄atsi da thu'mba rá thuhu ngu rá thuhu ndu rá 'bet'o d̄ame.

29 'Na'qui mi 'bui yoto ya 'ñøhø mri ncu. Nu'a rá m̄adi bi nth̄ati pe 'mefa bi du, ne ni 'nara b̄atsi himbi me'tsua rá 'behña.

30 Y nura 'behña'a bi nthatui ma'na rá cu ndu rá dame, ne'a bi du, ne ni 'nara batsi himbi zocuabi.

31 Nepu nurá hñu rá cu ndu rá dame bi nthatui nehe nú'a ra 'behña. Y bi njabu 'rama'na asta bi du gathu nú'u yoto, ha nu gathu'u ni 'nara batsi himbi zocuabi nú'a ra 'behña.

32 Ne 'mefa bi du nehe nú'a ra 'behña.

33 Hangue xi de stí yopa nte de ra du'u, çto'o 'na de gue nú'u yoto bi nthatui dí 'muhui mahets'i?

34 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nuua ja ra ximhai ya 'ñøhø ne ya 'behña ri nthati.

35 Pe nu sta yopa nte de ra du ne stí 'muhni mahets'i nú'u rí 'ñepi da 'muhni, ya hinda ma da nthati'u,

36 ngue'a ya hinda ma da du ma'na'qui. Ne ma da 'mu ngu ya enxé, ne dyá t'u Ajuá ngue'a ya da yopa nte'u de ra du.

37 Nuse ra Moise xicaguihu ja ra Maça T'ofu gue ma da yopa nte nú'u xa du, ne ja guehnitho ma de nú'a ra ndapo mi zø, gue ja bi 'ñembabini Ajuá gue go gue'a rá Ajuá ra Abrá, ne de ra Isaac, ne de ra Cobo nú'u ya xqui du.

38 Pe Ajuá hingatrá Ajuá de nú'u xa du, go rá Ajuá de nú'u te. Hangue ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo bí te ja rá thandi Ajuá, ne gathu ya ja'i te ja rá thandi'a.

39 Nepu 'raya xahmate de ra ley bi 'ñembabi:

—Majuani nú'a gá ma, ma Xahmate'ihe.

40 Y de guehni ya hinte bi yopa 'yamba ma'na'qui'u.

¿Ha gue ra Cristo go rá t'u ra ndá Davi?

(Mt. 22:41-46; Mr. 12:35-37)

41 Ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—¿Hanja guí mañhu gue nú'a ra Cristo bá pehna Ajuá pa da ndá gue rá t'u ra Davi?

42 Gue nura Davi bi 'ñena njaua ja ra Maça T'ofu de ya Salmo:

Ajuá ra Dada bi 'ñembabi ma zi Hmu:

“Bá e gui hñudiua ja ma 'ñei, 43 asta hinga tsihn'a'i gathu ri ncontra pa da gohi'u de rí ga'ti ri ua.”

44 Nepu ra Jesu bi 'ñena:

—Nu'bu ra Cristo go drá t'uhma ra Davi, nu'bú çhanja bi 'ñenga ra Davi gue go rá Hmu?

Ra Jesu bi ma de yá ts'o'befi ya xahmate de ra ley

(Mt. 23:1-36; Mr. 12:38-40; Lc. 11:37-54)

45 Nepu ra Jesu bi zofo yá nxadi, y gathu ya ja'i bi 'yøde. Ne bi 'ñembabi:

46 —Nuhu, oxqui øthu ngu nú'a øt'a ya xahmate de ra ley, ri ho da 'ño co 'raya he xá ma pa da numansu ya ja'i'u. Ne ri ho dra zenjua co ndunthi ra t'equ'e'i ja ya tai, ne ri ho da gu ya mudi hudi ja ya nija, ne go gue'u huahna ya mudi hudi habu ja ra hñuni.

47 Ne hanbabi nú'a pe'tsa ya viuda asta yá ngu nehe, ne pa hinda fatua yá ts'ot'øt'e'u, øt'a yá sadi xi xá ma, pe nú'ú go gue'u ma da hñanga 'nara castigo ma'na ra dangui.

'Nara viuda xi mrá zi hyoya bi unga 'nara 'baha ja ra ndanija

(Mr. 12:41-44)

21 1 Ha nura Jesu mi 'buhni ja ra ndanija ne mi handa gathu nú'u xi mi ja ndunthi te mi pe'tsi gue mi ut'a yá boja ja ra 'me'tsboja de ra nija.

2 Nehe bi hyanda 'nara viuda xi mrá zi hyoya bi 'yent'ni yoho ya zi boja dega cobre.

3 Nepu nura Jesu bi 'ñena:

—Xi majuani dí xi'ahu, gue nuna zi hyoya viuda xa unga ma'na ndunthi que nú'u ma'ra,

4 ngue'a nu'ú bi uni pe de nú'u yá mbongui, pe nuní, masque co rá zi

nhyoya, bi unga gatho nú'a mi pe'tsi pa xa zihma.

**Ra Jesu bi ma gue da
nhuata ra ndanija**

(Mt. 24:1-2; Mr. 13:1-2)

5 Nepu bi 'yøde ra Jesu gue 'ra de nú'u mi 'buhni mri mpede de ra ndanija, mi mañ'u gue mri hnequi xi mahotho co 'raya hoga do xqui thoqui, ne xica t'øt'e xqui thuxni dega 'baha. Nepu ra Jesu bi 'ñembabi'u:

6 —Xi majuañi dí xi'ahũ, gue ma da zø ra pa gatho núyũ guí hanthũ ma da yøt'e gatho, ne hinda gohi 'nara do maña de rá midoui.

Ya nt'udi ante rá uadi ra ximhai

(Mt. 24:3-28; Mr. 13:3-23)

7 Nepu nu'ú bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Ma Xahnate'ihe, ¿ha'mu ma da nja nú'a gá ma? ¿Te ma seña ma da hnequi nu sta zø ra pa da njabu?

8 Nu'bu' ra Jesu bi 'ñena:

—Nsuha, oxqui hophu to'o da hya'ahũ, ngue'a ma da 'ñepu ndunthi da bepca ma thuhu ne da 'ñena: “Go guequi drá Cristo, ya xa zø ra pa pa ga nda.” Pe oxqui ma gui camfribih'u.

9 Y nehe nu xcri 'yøhu gue di ja ya tuhni haburaza ne ya ts'othogui haburaza ya hai, oxqui ntuha, ngue'a mahyoni da njabu, pe beñhu gue tobía hindi gue'a rá ngats'i ra ximhai.

10 Ne bi sigui bi 'ñembabi'u:

—Ma da ntuhna ya hnini co ma'ra yá mihniui, ne ya hai co ma'ra yá mihaiui.

11 Ne ma da nja ndunthi ya danga mbimhai ne ya danga thuhu, ne ma da nja ndunthi ya ts'o hñeni haburaza. Ha nu maña mahets'i ma da hneca 'raya nt'udi nú'u asta dri unga ra ntsu.

12 Pe ante da nja nú'a dí xi'ahũ, ma dra t'utsa'ihũ ne dra ju'ahũ, ma da ts'ix'a'ihũ ja ya nija, ne ma da jo'a'ihũ fadi, ne ma da ts'ix'ahũ ja ya danga nda

ne ja ya gobierhnu po rá nguecagui.

13 Ne ja guehni ja ma gui mañhuni gue majuañi xcá camfriguilhũ.

14 Oxqui beñhu 'met'o nú'a te ma gui mañhũ, nixi nú'a ma gui thadihũ pa gui ñanga ri tehu,

15 ngue'a nugui go ma ga 'ra'ahũ ya noya gui mañhũ, ne ra mfadi. Y njabu nuri ncontra hinda za da da'ahũ.

16 Ngue'a nuse ri dadahũ, ne ri cuhũ, ne nú'u ma'ra ja te ri njahũ, ne ri amigohũ, go gue'u ma da ñap'ahũ. 'Ra de gue'ahũ ma da tho'ahũ,

17 ne gatho ya ja'i ma da utsa'ihũ po rá nguecagui,

18 pe hinda za te da 'yøt'ahũ, nixi da c'u'ts'ahũ ni 'nari stahũ 'bu hingo rá paha Ajuá njabu.

19 Y nu'bu' gui tsethũ nú'a da t'øt'ahũ, nu'bu' gui tsuhũ ra te pa nzantho.

20 Nu xcri hyanthũ ra hnini Jerusale di 'buhni ya soldado gatho ja rá nthets'i, nu'bu' gui pahũ gue 'bestho ma dra nhuati.

21 Ha nu'u di 'bui ja ra hai Judea mahyoni 'bestho da 'bat'i ja ya t'øhø, ha nu'u tó'o di 'bui mbo ra hnini Jerusale, mahyoni 'bestho da bõni. Ha nu'u tó'o di 'yo thi de ra hnini, ostí ma da mengui da yut'i.

22 Ngue'a nuya pa'u ma da hnequi rá cue Ajuá ne ma da nja ya ts'othogui ngu nú'a mangu ra Maça T'ofu.

23 ¡Huecate nú'u ya 'behña di da'thi ne nú'u dya nzu nuya pa'u! Ngue'a ma da nja ndunthi ya danga ugui, go gue'a 'nará danga cue Ajuá pa nú'u ya me Jerusale.

24 Ngue'a nu 'ra ma da du ja ra tuhni, ha nu ma'ra ma dra ju ne da ts'ixa nts'ahni yabu ja ma'ra ya hai. Ne ya nzøhø ja'i ma da sigui da manda ra hnini Jerusale, asta hinda uadi nú'u ja pa da umba nsequi Ajuá da nda'u.

**Ra Jesu bi ma hanja ma da yopa
mengui ja ra ximhai**

(Mt. 24:29-35, 42-44; Mr. 13:24-37)

25 De nú'u ya pa'u ma da hneca

ya nt'udi. Ma da nja te da nja ja ra hyadi ne ja ra zanā ne ja ya tsø. Y gatho ya ja'i de maxøgue ra ximhai ma da mpumfri co ra dānga ntsu nu sta ñuni ra ndehe sta mpunts'i.

26 Ha nuya ja'i asta di tu yá ts'edi co ra dānga ntsu de gatho nú'a ma da nja de guecua ja ra ximhai. Ha nu mahets'i asta da mbi nehe.

27 Nepu ma da thandi Nú'a To'o e bi Nja'i dua yopa pengui ja ya guui co rá dānga ts'edi Ajuā xi strá nsunda.

28 Nu xcrí hyanthū da mudi da nja nú'a dí xi'ahū, oxqui ntsuhū, juxa ri thandihū pa mahets'i, ngue'a 'bestho ja dí ñehni ri Ñantehū.

29 Ne bi xipabi 'nara 'bede'u ne bi ñembabi:

—Hyanthū ra 'bai gá igo o ma'ra ya ndapo,

30 ora ya da bøhø yá 'roho, guí pahū gue ya ma da zøhø ra pahyadi.

31 Njabu nehe nu xcrí hyanthū núya stá xi'ahū, pahū gue ra Ndā de mahets'i ya 'bui guetbu pa dua yopa ehe ja ra ximhai pa da ndā.

32 Xi majuañi dí xi'ahū, gatho nuya ya t'øt'eya ma da mudi da nja ante da du nú'u 'buiyba ja ra ximhai.

33 Mahets'i ne ra ximhai ma da uadi da thogui, pe numa noya hinhya'mu da uadi, pe'tsi da njabu ngu nú'a dá mā.

34 Nsuhū, ne oxqui hophū ri mfenihū da megui po rá ngue ra nts'o'yo ne ra ntixfani ne ma'ra ya ts'ot'øt'e, ne oxqui tu ri muihū de nú'a te da 'yøt'ahū ra 'bedi. Nsuhū pa hingue xcrí thāmfrihū da zøhø nú'a ra pa'a.

35 Ngue'a ma da njabu ndunthi nú'u 'bui haburaza rá nguñi ra ximhai, sta dāmfri da zøhø ra pa, da nja ngu 'nara trampa da dāma njot'i.

36 Hangue ndø'mhū ne 'yaphū ndunthi Ajuā pa da za gui c'othū de gatho nuya ya ts'ot'øt'e ma da nja, ne pa njabu da za gui 'buhū xá hño ja rá thandi Nú'a To'o e bi Nja'i.

37 Ra Jesu mi xahna ya ja'i dega pa ja ra ndañija, ha nu dega xuui mi pa ja ra t'øhø 'bo Olivo.

38 Y gatho ya ja'i mi tsøhø hyastho xi 'nitho ja ra ndañija pa mi øde nú'a mi māñ'a.

Ra nt'ø'ti pa dra ju ra Jesu

(Mt. 26:1-5, 14-16; Mr. 14:1-2, 10-11; Jn. 11:45-53)

22 1 Ya mi ma da zøhø ra pa de ra ngo dega pascua nú'bu mi ts'i ra thuhme nsi rá nzoi.

2 Ya ndā gá macja ne ya xahnate de ra ley mri 'ñu'ti pa hanja da za da hyo ra Jesu, pe himi tsa da gu ngue'a mi tsu'u ya ja'i.

3 Nepu de gue'a ra Satá bi yut'a ja rá mfeni ra Juda nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Iscariote, 'na de nú'u 'ret'amayoho yá apostol ra Jesu.

4 Y nu'á bi ma bá c'a'tsa ya ndā gá macja ne ya ndā de ra nija pa bá ñai'u hanja da za da 'yent'ua ra Jesu ja yá 'ye'u.

5 Ha nu'ú xi bi johya ne bi hñā'tuabi ra boja'a.

6 Hangue nu'á 'bestho xi mi honi hanja da za da ra Jesu, ne bi huahna 'nara ora mi jo'o ya ja'i.

Ra nt'oxi nú'a bi zi ra Jesu co yá nxadi ante da du

(Mt. 26:17-29; Mr. 14:12-25; Jn. 13:21-30; 1 Co. 11:23-26)

7 Ne bi zø ra pa de ra ngo pa da ts'i ra thuhme nsi rá nzoi, gue'bu mi pe'tsi da tho 'nara t'udetí dega hñā'ti.

8 Nu'bú ra Jesu bi mehna ra Pedro ne ra Xuua ne bi ñembabi:

—Rí maha 'bet'ohū pa grí hocju ra hñuni de ra pascua ga tsihū.

9 Nepu nu'ú bi 'yambabi ne bi ñembabi:

—¿Habū guí ne ma grá hocje'a?

10 Nu'bú ra Jesu bi ñembabi'u:

—Nu xcrí cūthū ja ra hnini gui nthehuni 'nara 'ñøhø di hā 'na 'bada

ra dehe. Ne gui tenhũ asta ja nú'a ra ngu habũ da yut'i'a.

11 Ne ñembabihũ nú'a to'o ra me ngu: "Ra Xahnate bá pehn'a ra noya ga eñ'ahẽ njaua: ¿Habũ ja ra ngu xcá 'uegagui pa ga tsihe ra nt'oxi dega pascua co ma nxadi?"

12 Nepũ nu'á ma da ñũ't'ahũ 'nara danga ngu mañ ja ra tɔngu, ya xa thoqui xá hño, ne ja gui hocjuni ra nt'oxi.

13 Nepũ nu'ú bi ma bá nthẽui gatho ngu nú'a xqui xipa ra Jesu. Ne ja bi hyocni'ũ ra nt'oxi.

14 Y nu mi zø ra ora da ñuni'ũ, ra Jesu co yá apostol bi hñudi mahyegui ja ra mexa.

15 Nepũ nura Jesu bi ñembabi'ũ:

—¿Xi stá ne ga tsihũ mahyegui ra nt'oxi de ra pascua ngu dí 'bũihũbya, ante da zø ra ora ga tu!

16 Ngue'a nugui dí xi'ahũ gue ya hinga ma ga yopa tsi ra nt'oxi de ra pascua ma'na'qui asta hinda zøhø nú'a ra pa grá tsihũ nuni mahets'i habũ brí manda Ajuã ma Dada.

17 Nepũ nu'á bi gũ ra vaso ne bi umba njamãdi Ajuã ne bi ñembabi'ũ:

—Ñã, tsihũ 'ra 'na tsiqui grí gathohũ.

18 Nugui dí xi'ahũ gue ya hinga ma ga yopa tsi ra vinu dega obxi asta nú'a ra pa grá 'bũhũ nuni mahets'i habũ brí manda Ajuã ma Dada.

19 Nepũ nu'á bi gũ ra thuhme ne bi umbabi njamãdi Ajuã ne bi hecuabi'ũ bi umbi, ne bi ñembabi:

—Guehna ma ndo'yo ma ga uni po rá ngue'ahũ. Ora gui tsihũ, gue'a 'nara feni de ma du.

20 Nepũ de ya xqui uadi ra nt'oxi'ũ, nu'á bi gũ ra vaso, ne bi ñembabi:

—Nuna vinu guehna 'nara seña de ra 'ra'yo cohi xa t'øt'e co ma ji nú'a ma ga fani po rá ngue'ahũ.

21 Y nubyá 'na de gue nú'ahũ guí 'bũhũua con guequi ja ra mexa, ma gui dagaguihũ.

22 Nú'a To'o e bi Nja'i, ya ri ne nuna ra ñũ xa t'utuabi pa rí ma ja ra du, pe ¡hucate nú'a to'o ma da da'a!

23 Nepũ nu'ú bi mudi bi ñámbabi 'na ngu 'na to'o nú'a mi ma da 'yøt'a njabũ.

To'o ma'na ma da ndangui rá nsu

24 Nepũ nu'ú bi mudi bi ñámbabi to'o de gue'ũ mi ma da ua'a da ma.

25 Pe ra Jesu bi ñembabi'ũ:

—Ya ndã ri manda yá hnini ngu ya hmu, ha nuya hnini e'tsua yá nsu yá ndã gue xi øt'e xá hño.

26 Pe nu'ahú hingue rí ñepi gui njahũbũ. Nu'a rí ñepi gui 'yøthũ, nu'a da nja rá nsu de gue'ahũ, mahyoni da notsi, ha nu'a tó'o da manda, mahyoni da nja ngu 'nara 'bego.

27 ¿To'o ma'na t'umba ra nsu, ha gue nú'a to'o da hñudi ja ra mexa, o nú'a to'o pepabi? ¿Ha hingue nú'a hudi ja ra mexa? Masque njabũ, pe nugui drá 'bego de gue'ahũ.

28 Nu'ahũ hinxá 'ueguehũ de guequi masque xcá hyanthũ ya ts'othogui nú'ũ stá thogui.

29 Hangue nugui ma ga 'ra'ahũ ri nsuhũ dega ndã, ngu ma Dada xa 'racagui ra nsu pa ga ndã.

30 Ha nu xcrã ndã, ma gui 'bũhũni nehe con guequi, ne ga ñũñhũ. Ne ja ma grá 'ra'ahũni ri hudihũ nehe dega ndã pa gui mandahũ nú'ũ 'ret'amayoho ya 'mũ de ya ja'i de Israel.

Ra Jesu bi ma gue ra Pedro mi ma da gøni'a

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Nehe ra Jesu bi ñembabi ra Simu Pedro:

—Nugue Simu, ra Satá xa 'yadi pa da hñãc'a ri jamfrihũ, ne da 'yøt'ahũ ngu ra trigo ora 'biqui.

32 Pe nugui stá apabi Ajuã ma Dada por gue'i, gue hinda 'medi ri jamfri. Ha nu

xcrí yopa jü ri jamfri, gui japi da zedi yá jamfri nehe nuyü ma'ra ri cu.

³³ Ha nura Simu bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, nugui dí 'bucua 'bü da ts'ix'a'i ra fadi, ga ma nehe, ha nu'bü da tho'i, dá thogui nehe.

³⁴ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nugui dí xi'a'i nu'i Pedro, gue núbya dí nxuui ante da mafi ra menja ma gui mä hñu'qui gue hingui paçagui.

Ra Jesu bi xipa yá nxadi gue ma dra t'ø'tua 'ñena 'nara 'yøt'ats'oqui

³⁵ Ra Jesu bi 'yambabi yá nxadi ne bi 'ñembi:

—Xi nú'bü dá pehn'ahü hingá hñaxa ri buxahü nixi ri ncübojähü nixi ri mponga zesthihü, çha gue bi nja te bi 'yøt'ahü ra 'bedi?

Nepü nu'ü bi dadi ne bi 'ñena:

—Hina.

³⁶ Nepü nu'á bi 'ñembabi:

—Pe nubyá hä, dí xi'ahü gue nu'ü tó'o pe'tsa rá buxa ne rá ncüboja, dá hñats'i. Ha nu'á tó'o hingui pe'tsa rá huai, dá pa rá pat'i pa da dai.

³⁷ Ngue'a nugui dí xi'ahü gue mahyoni da njabü ngu mąnga ra Mąca T'ofu de guequi habü ena: "Nu'á ja ra uenda 'nara 'yøt'ats'oqui." Ngue'a gathu nú'a xa nt'ofu de guequi pe'tsi da njabü.

³⁸ Nepü nu'ü bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, jaua yoho ya huai dí pe'tshe.

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Con sehe'ü yoho.

Ra Jesu bi 'yapabi Ajuá rá Dada nuni Getsemani

(Mt. 26:36-46; Mr. 14:32-42)

³⁹ Nepü nura Jesu bi böni bi ma ngu mrá nzai pa ja ra t'øhø 'bo Olivo. Ne gathu yá nxadi bi deni'a.

⁴⁰ Ha nu mi zöni de guehni, bi 'ñembabi'ü:

—'Yaphü ndunthi Ajuá pa gui tsethü ya ts'othogui nu stí 'ñepü.

⁴¹ Nepü ra Jesu bi 'uegue de gue'ü ts'ü zi yabü pa bá ndandihümu bá apabi Ajuá rá Dada,

⁴² ne bi 'ñembabi:

—Ma Dada'i, 'bü gui nehma, gui 'ueca nuna thogui ma ga thogui, pe hindí ne gui 'yøt'e ngu nú'a ga nega, go da 'yøt'a ngu nú'a ri pahague.

⁴³ Nepü nuni habü mi apabi Ajuá'a, bi zøhni 'nara enxé xqui 'ñehe de mahets'i pa bi umbabi ra ts'edi pa da zeta ra ts'othogui.

⁴⁴ Nu'á xi mi tu rá müi ndunthi de mi apabi Ajuá, pe ma'na mi apabi co ndunthi ra ts'edi asta mri xanthe, ne nuyá xanthe ngu myá dąnga tagui dega ji, mi tui ja ra hai.

⁴⁵ Nu mi uadi bi 'yapabi Ajuá'a, bi mengui pa habü xqui zogui yá nxadi, ne bi züdi gathu xqui 'ñahü ngue'a ya xqui uent'i'ü co ra dumüi.

⁴⁶ Ha nu'á bi 'ñembabi:

—çHanja xcá ahahü? Nanjü, ne 'yapabi'ü Ajuá pa gui tsethü ya ts'othogui.

Ra Jesu bi jü 'ñena 'nara be

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50;

Jn. 18:2-11)

⁴⁷ Ts'a mi ñai yá nxadi ra Jesu, bi zøhø xi ndunthi ya ja'i, ne nura Juda 'na de nú'ü 'ret'amayoho ya nxadi, mbra 'bet'o de ja ya ja'i. Ne 'bestho bi uat'a habü mi 'ba ra Jesu pa bi zü'tsi'a.

⁴⁸ Nepü ra Jesu bi 'ñembabi:

—Juda, çha gue co 'nara ntsü'tsi grí da Nú'a To'o e bi Nja'i?

⁴⁹ Ha nú'ü mri 'ñouí ra Jesu mi hyandi te ma da nja bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, çha guí ne ga xithe co ya huai?

⁵⁰ Y 'na de gue'ü bi menpa 'nara ntsequi 'nará 'bego ra dąnga ndá gá macja ne bi dacua rá gu ra 'ñei.

⁵¹ Pe ra Jesu bi 'ñembabi'ü:

—Hyehübü, oguí øthü njabü.

Nepü nu'á bi hñuxa rá 'ye ja rá gu

nú'a ra 'bego, ne bi ñani 'bestho.
 52 Nepu bi zofu nuya nda gá macja, ne ya nda de ra ndanija, ne ya ndaxjua nda, gathu nú'xqui 'ñehe pa e da zits'i'a, ne bi 'ñembabi'x:

—¿Ha gue drá be pa e gui jüaguihu co ya huai ne ya za?
 53 Pe nú'bu ndí 'bui hyastho con gue'ahü ja ra ndanija, hinte gá 'yotcahu. Pe xibya, go xcuá ehu masque dega xuui pa gui jüaguihu. Ngue'a nuya ya orabya go ri orahu pa gui ndahu de guequi, ne ya orabya go ya ora pa da nda ra 'bexuui.

Ra Pedro bi gonga ra Jesu

(Mt. 26:57-58, 69-75; Mr. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:12-18, 25-27)

54 Nepu de guehni bi gu nts'ahni'x ra Jesu, ne bi zits'i ja rá ngu ra danga nda gá macja, ha nura Pedro mi 'befa dega zi yabutho, mri deni.

55 Ha nu mi zonga ra Pedro ja rá ngu ra danga nda gá macja, xqui t'udi 'nara faspi ja ra patio, ne ja mi huhni 'raya ja'i mri mpa'ti, nehe ra Pedro ja bi hñuhni con gue'x.

56 Y de guehni 'nara nxutsi rá 'bego ra danga nda gá macja nu mi hyandi gue mi huhni ra Pedro ja ra tsibi xi bi nu'ti'a ne bi 'ñena:

—Pode ne nuni ra dame go mri 'ñoui ra Jesu nehe.

57 Pe nura Pedro bi gombabi nú'a ra nxutsi ne bi 'ñembi:

—Hina, hindí padi to'o'a.

58 Nepu hinga ya'a bi hyanda ma'na ne bi 'ñembabi:

—Pode ne'i go ngrí 'ñoui ra Jesu. Ha nura Pedro bi 'ñena:

—Hina, hinga majuañi ndrí 'ño'be'a.

59 'Mefa de xqui thogui ngu 'na ora bi 'ñena ma'na ra ja'i:

—Majuani nuna 'ñohøni go mri 'ñoui'a, ngue'a nehni mfatho gue ra me Galilea.

60 Nepu nura Pedro bi 'ñena:

—Dí xi'a'i gue nixi dí padi nú'a guí ma.

Y nú'a ra ora de ts'a mi manga njabu, bi mafi ra menja.

61 Nú'a ra ora'a bi ñegui ra zi Hmu Jesu pa bi hyanda ra Pedro, ha nura Pedro 'bestho bi zo rá mfeni de nú'a xqui xipabi desde rá mudi, xqui 'ñembabi: “Ante da mafi ra menja ma gui cöngagui hñu'qui.”

62 Hangue nura Pedro bi bøni pa thi, xi bá nzoni nts'edi.

Ya ja'i mi ø'tuatho ra nt'eni ra Jesu

(Mt. 26:67-68; Mr. 14:65)

63 Ha nuya ja'i nú'x to'o mri su ra Jesu xi mi ø'tua ra nt'eni ne mi na'mbabi'x.

64 Y bi go'tua yá da co 'nara dutu ne mi umba ya mpe'ti, ne mi embabi'x:

—¿Xicaguihe xa to'o nú'a bi nap'a'!

65 Ne mi xipabi ndunthi ya ts'onoya.

Ra Jesu ja yá thandi ra hmunts'a nda gá xodyo

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64; Jn. 18:19-24)

66 Rá hyax'a bi munts'a ya ndaxjua nda ne ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley. Ne bi ts'ixa ra Jesu pa habu mi munts'a nú'x ya danga nda gá xodyo, y de guehni ja bá t'ambabini ne bi t'embabi:

67 —Xicje, ¿ha gue xi majuañi go gue'i grá Cristo xuá mehn'a'i Ajuá pa gui nda?

Nepu nu'á bi dadi ne bi 'ñembabi'x:

—'Bu ga eñ'ahu gue go guequi, hingui camfriguihu.

68 Ha nu'bu ga ø't'ahu 'raya nt'ani, hingui xicaguihu, ha nixi gui hyegaguihu.

69 Pe nuya pa xa 'ñepu, Nú'a To'o e bi Nja'i ma da hñudi ja rá 'ñei Ajuá nú'a to'o bí pe'tsa gatho ra ts'edi.

⁷⁰ Nepu nu'ú bi 'yambabi'a ne bi 'ñembabi:

—Nu'ubú, ¿ha gue go gue'i rá T'ú'i Ajuá?

Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'ú:

—Haha, go guecagui, ngu xcá mañhúbya.

⁷¹ Nepu nu'ú bi 'ñena:

—¡Pa te ma'ra ya testigo ga hoñhu gue nucschu ya dá øhu nú'a bi ma!

Ra Jesu bi ts'ixa habu mi ja rá ts'utbi ra Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5;

Jn. 18:28-38)

23 ¹ Y de guehni gatho nuya nda bi 'mai'ú bi zixa ra Jesu ja ra Pilato.

² Y nuni ja bi mudini bi ñapabi'ú ne bi 'ñena:

—Ya stá tsuhe nuna 'ñøhø mi 'yoni mi ú'ta ya ja'i gue hinda gut'a yá njut'i ja ra nda Cesa, nehe xa 'ñense gue go guehni ra Cristo xuá mehna Ajuá pa da nda, 'na.

³ Hangué nura Pilato bi 'ñembabi:

—¿Ha go gue'i grá nda de ya xodyo?

Ha nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha, go guequi, ngu gá ma.

⁴ Ha nura Pilato bi 'ñembabi ya nda gá macja ne gatho ya ja'i:

—Hinte ma ts'oqui dí tsutuabi nuna ra 'ñøhø.

⁵ Pe nu'ú ma'na mi ñate nts'edi, ne bi 'ñena:

—Nuni go guehni xa 'ño xa 'yu'ta ya ja'i haburaza de ra hai Judea, bá fudi desde Galilea asta bi zøhø de guecua Jerusale.

Ra Jesu ja rá thandi ra Erode

⁶ Nu mi 'yøde njabu ra Pilato bi 'yambabi ya ja'i ua mrá me Galilea ra Jesu.

⁷ Y nu'ú bi 'ñena gue ja mrá menguni'a, hangué nura Pilato bi

mehni 'bestho'a ja ra Erode, ngue'a go gue'a mrá nda de ja ra hai Galilea, pe nú'ú ya pa'ú xqui zøhø ra Erode ne ja mi 'buhni Jerusale.

⁸ Nu mi hyanda ra Jesu ra nda Erode, xi bi johya'a ngue'a ya mi pe'tsa ndunthi ya pa xi mi ne da hyandi'a ngue'a xqui 'yøde xqui hma ndunthi de gue'a. Ne mi ne da hyandi da 'yøt'a 'nara milagro.

⁹ Y nu'ú bi 'yamba ndunthi ya nt'ani, pe ra Jesu hinte bi dadi.

¹⁰ Ja mi 'buhni nehe ya nda gá macja ne ya xahnate de ra ley, y ma'na xi mi ñate'ú.

¹¹ Nepu nura Erode co yá soldado bi nthedetho de gue'a. Nepu bi 'yøt'ua ra nt'eni bi hyete ngu 'ñena 'nara nda co 'nara hoga he mahotho. Nepu nura Erode bi yopa mehna ra Jesu ma'na'qui pa ja ra Pilato.

¹² Ra Pilato ne ra Erode mri 'ñutsahma'ú, pe nú'a ra pa'a bi mádi'ú.

Ra Jesu bri dapa ya ja'i pa da hyo

(Mt. 27:15-26; Mr. 15:6-15;

Jn. 18:39-19:16)

¹³ Nepu nura Pilato bi zohna gatho ya nda gá macja ne gatho ya nda de ra hnini, ne gatho ma'ra ya ja'i,

¹⁴ ne bi 'ñembabi'ú:

—Nu'ahu go uá tsincahúa nuna ra 'ñøhø guí eñhu gue ú'ta ya ja'i, pe nugui stá øt'ua ya nt'ani ja ri thandihu, y xcá 'yøhu gue hinstá tsutua ni 'nara ts'oqui de nú'a guí mañhu xa 'yøt'e.

¹⁵ Nixi ra nda Erode himbá tsutuabi ni 'nara ts'oqui, hangué bá yopa pehna ma'na'qui pa guecua. Ya nubyá gá pahú gue nuni hinte ma ts'oqui xa 'yøt'e pa gui ñaphu gue rí 'ñepi da tho.

¹⁶ Hangué nugui, hønse ma ga manda dra fet'i, nepu ga hegui.

¹⁷ Ra Pilato mi pe'tsi da hyegui

'nara 'yofadi cada ra ngo de ra pascua, ngue'a gue'a myá nzai nuya gobierhnu de Judea.

¹⁸ Pe gatho nú'x ya ja'i mi 'buhni bi mudi bi dɔ ya hmafi ne bi 'ñena:

—Hindí nehe gui thøgue ra Jesu, go da thøgue ra Barraba.

¹⁹ Nura Barraba xqui jot'a fadi ngue'a xqui gaxa ya ja'i pa da 'ñot'atuhni ja ra hnini, ne ngue'a xqui hñote.

²⁰ Pe nura Pilato go mi ne da hyegui ra Jesu, hangue bi yopa zofo ya ja'i ma'na'qui.

²¹ Pe nu'ú bi mafi ma'na nts'edi ne bi 'ñena:

—iNu'a dí xi'ahe, gue gui pont'i, gui pont'!

²² Nurá hñu'qui bi 'ñembabi'x ra Pilato:

—¿Hanja? ¿Te ma ts'oqui xa 'yot'ni? Nugui hindí tsutua ni 'nara ts'oqui nú'a rí 'ñepi da tho. Dí xi'ahue ma ga manda dra fet'i, nepu ga hegui.

²³ Pe nu'ú bi dɔ ya hmafi ma'na'qui, ne bi ja bi 'yadi gue dra pont'i'a. Ne co yá hmafi nú'x ya nda gá macja ne ma'ra ya ja'i, bi zu yá ts'edi ngu mi ne'x.

²⁴ Hangue nura Pilato bi 'yot'ua nú'a myá hne'x.

²⁵ Hangue go bi hyegui nú'a ra 'ñohø xqui 'yadi ya ja'i, nú'a mrá thuhu Barraba xqui jot'a fadi ngue'a mrá daga 'yot'atuhni ne mrá hyote. Ha nura Jesu bi t'ent'ua yá 'ye ya ja'i pa da hyo.

Bi ts'ixa ra Jesu pa dra pont'i

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32;

Jn. 19:17-27)

²⁶ Y de bi ts'ixa ra Jesu pa dra pont'i, de má 'ñu bi nthëui 'nara 'ñohø mrá me Cirene mrá thuhu ra Simu xqui menga ja ra mbonthi, go gue'a bri japi bi duxa ra pont'i ne bi 'mefa de ja ra Jesu.

²⁷ Ne mri deni ndunthi ya ja'i, y

ndunthi ya 'behña xi mi zoni ne mri mantho'x por gue'a.

²⁸ Pe ra Jesu bi hyandi'x ne bi 'ñembi:

—Nu'ahue 'behñahue me Jerusale, oguí zoñhu por guequi, nzonihue de

gue'asehu ne por gatho ri bātsihue, ²⁹ ngue'a ma da zø ra pa da 'ñena ya ja'i: “Rá mat'a Ajuá nú'x to'o hinxá me'tsa ni 'nara bātsi nixi xa nzu.”

³⁰ Y nuya pa'x ya ja'i ma da mafi ne da 'ñembabi ya danga t'øhø ne ya t'uca t'øhø: “Yot'e pa gui cobgahe pa hinda zucaguihe rá cue Ajuá.”

³¹ Xi majuani ma da thogui'x ya ts'othogui, ngue'a nu'bu nugui dí sufri ha hinte ma ts'oqui dí tu, xihma nú'x tu ya ts'oqui.

³² Nehe bi ts'ixa má yoho ya 'ñohø nú'x xqui t'ε'mbi da tho nehe ngue'a 'namyá nduts'oqui. Bi ts'its'i pa da tho mahyegui co ra Jesu.

³³ Ha nu mi zonga ja 'nara zi t'øhø rá thuhu Ñaxmadu, ja bri pont'ini ra Jesu co nú'x má yoho ya 'ñohø, 'na bri 'ba'ma ja rá 'ñei, ha nu'a ma'na ja rá ngaha.

³⁴ Y nu de mi zuhni ra Jesu ja ra pont'i, nu'a bi 'ñena:

—Ma Dada'i, pumbabi gatho nuyx ya ja'i bi 'yotca njaua, ngue'a nuyú hingui padi nú'a øt'e.

Ha nú'x ya soldado mi 'buhni bi ma ra tahax pa da nu to'o gue'a da dahax 'na de nuyá he ra Jesu.

³⁵ Y ndunthi ya ja'i mi 'bahni bi hyandi bri pont'a ra Jesu, ne asta ya nda gá xodyo mi øtbuhlatho de gue'a ne mi ena:

—Ma'ra ha, bi pøhø, pe nu'bu xi majuani go guehni ra Cristo xuá mehna Ajuá pa da nda, dí ne ga hanthubya da mpøhøse.

³⁶ Nehe nuya soldado mi øtbuhlatho de gue'a, mi umbabi ra ju'tsa vinu pa da zi,

³⁷ ne mi embabi'x:

—'Bu xi majuani go gue'i grá Nda de ya xodyo, mpøhøse núbya xa.

³⁸ Ne xqui thøtua ja rá ña ra pont'i 'nara t'ofø xqui t'ofø dega

griego, ne dega lati, ne dega ebreo, mi ena njaua: “Go guehna ra Ndā de ya xodyo.”

³⁹ Nepu 'na de gue nú'ua ya nduts'oqui xqui 'bont'i nehe mahyegui, bi ñama'ñu de gue'a ne bi 'ñembabi:

—'Bu xi majuañi go gue'i grá Cristo xuá mehn'a'i Ajuā pa gui ndā, mpøhøse ne pøhøguihe.

⁴⁰ Pe nú'a ma'na ra nduts'oqui xqui 'bont'i nehe, bi zui nú'a bi ñama'ñu, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha hinguí tsu Ajuā pa gá mąnga njabu?

⁴¹ Guí nu gue dí sufrihūa mahyegui, pe nujú rí 'ñepi ga sufrihu pa ga juthu nú'a stá øthu, pe nuni ra 'ñøhø hinxa 'yøt'a ni 'nara ts'oqui.

⁴² Nepu nu'á bi 'ñembabi ra Jesu: —Gui bengagui nu xcrí hudi ja ri hudi dega hmanda.

⁴³ Ra Jesu bi dādi ne bi 'ñembabi: —Nugui dí xi'a'i gue núya 'bestho ma gui 'bui con guecagui nuni mahets'i.

Ra Jesu bi du

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

⁴⁴ Y ngu mi nde ma pa bi 'mexuui maxøgue ra ximhai, pa asta ngu nzūnga hñu nde,

⁴⁵ ngue'a nura hyadi himbi yot'i, ha nura dąnga xñni dutu mi naxa mbo ra ndañija pa mi cot'a habu ma'na xmá nsunda, bi xøgue desde mañā asta rí ga'ti.

⁴⁶ Nepu ra Jesu bi ñā nts'edi ne bi 'ñena:

—Ma Dada'i, nubyá dí ent'a'i ma te ja ri 'ye.

Ne mi uadi bi mąnga njabu, 'bestho bi du.

⁴⁷ Ha nu mi hyanda njabu ra ndā gá soldado bi xøcambeni Ajuā ne bi 'ñena:

—Xi majuañi nuna 'ñøhøni hinte ma ts'oqui mi tu.

⁴⁸ Gatho nú'ua ya ja'i mi 'buhni de mi uadi mi hyanda gatho nú'a xqui nja, bi ma de guehni co ndunthi ra dumui.

⁴⁹ Pe gatho nú'ua ya ja'i myá mpađi ra Jesu, ne 'raya 'behñā xqui deni desde Galilea, bi gohi zi yabøtho mi handa gatho nú'a bi nja.

Ra Jesu bi t'agui

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

⁵⁰ Mi 'bu 'nara 'ñøhø xi mrá hoja'i mrá thuhu ra Jose, mrá mengu de ra hnini Arimatea de ra hai Judea. Nu'á mrá ndā nehe de ra hmunts'a ndā gá xodyo.

⁵¹ Pe nu'á mi tø'mi da hyandua rá hmanda Ajuā, hangue nu'á himbi ne bi mfaxui yá mindāui ngu nú'a xqui ncohi'ua ja yá hmunts'i.

⁵² Hangue nu'á bi ma bá c'a'tsa ra Pilato pa bá apabi ra nsequi da 'yacua rá ndo'yo ra Jesu.

⁵³ Nepu bi ca'ma ja ra pont'i, bi mant'a co 'nara hoga dutu, ne bá pegui ja 'nara 'ra'yo nt'agui nú'a xqui thoca ja 'nara medo, y ja nú'a ra nt'agui'a hinxqui nt'aguini ni 'nara ja'i.

⁵⁴ Y nura pa'a go mrá pa dega nthoqui, ne ya mi ma da mudi ra pa dega tsaya.

⁵⁵ Ha nuya 'behñā nú'ua xqui dena ra Jesu desde Galilea bi ma pa bá handa habu xqui t'agui ra Jesu ne hanja xqui 'becuabi rá ndo'yo.

⁵⁶ Ha nu mi menga ja yá ngu'ua, bi hyoca 'raya hoga ñuni ne 'raya njots'i. Y bi ntsaya'ua nú'a nsabdo ngu mi mąnga ra ley.

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Jn. 20:1-10)

24 ¹ Ra mudi pa de ra semana nú'a ndomingo mi xudi xi 'nitho nú'ua ya 'behñā bi ma pa ja ra nt'agui ne bi hñaxa nú'a ra hoga ñuni xqui hyoqui'ua, ne bi meui ma'ra yá mi'behñāui.

2 Y nu mi zõni'ũ bi zũdi xqui t'ent'a nú'a ra do xqui jothmã ra nt'agui.

3 Ne bi yũt'i ja ra nt'agui'ũ pe himbi zũtuani rá ndo'yo ra zi Hmu Jesu.

4 Ne nu'ũ xi bi du yá mui ne himi pã te da 'yõt'ũ, ne mi dãmfri'ũ bi hyandi mi 'bahni yoho ya 'ñõhø xqui hñe t'axi asta mri huexqui.

5 Pe nu'ũ co ra ntsu bi ñe'mitho, himbi gũxa yá da. Ha nú'ũ ya 'ñõhø bi 'ñembabi'ũ:

—¿Hanja e guí hoñhũua ja ya nt'agui nú'a te?

6 Hinjo'oua, ya xa yopa nte. Beñhũ nú'a bi xi'ahũ nú'bu nguí 'bahũ Galilea.

7 Bi 'ñeñ'ahũ gue Nú'a To'o e bi Nja'i mi pe'tsi da t'ent'ua ja yá 'ye ya ts'ojã'i nú'ũ to'o mi ma da pont'l'a, pe rá hñupa mi ma da yopa nte'a de ra du.

8 Hangué nu'ũ bi beni 'bestho de nú'ũ ya noya xqui xipa ra Jesu.

9 Ha nu mi menc'ũ de ja ra nt'agui bi ma bá xipa gatho nú'ũ 'ret'ama'ra ya apostol ne gatho ma'ra nú'ũ to'o mri denhmã ra Jesu.

10 Nú'ũ to'o bi hñã'tsua ra noya ya apostol go ra Maria Magdalena ne ra Juana ne ra Maria rá ñaãã ra Cobo, ne nú'ũ ma'ra ya 'behñã.

11 Pe nuyá apostol ra Jesu himbi gamfri'ũ, ne bi 'ñembabi nú'ũ ya 'behñã gue xqui 'be yá mfeni.

12 Pe ra Pedro bi nest'ihi bá c'a'tsa ra nt'agui, y nu mi zõni'a bi ndoqui bi hyanda mbo ra nt'agui gue hõnse nú'a ra dutu xqui 'bant'a ra Jesu mi 'bõnga 'na lado. Y nu'ũ bi menga habũ mi 'bui, ne himi pãdi te da beni de nú'a xqui nja.

Yoho yá nxadi ra Jesu mri ma pa ja ra hnini Emaú
(Mr. 16:12-13)

13 Guet'a ra pa'a yoho yá nxadi ra Jesu mri ne ra 'ñũ mri ma pa ja ra hnini Emaú, mi pe'tsa ngu 'ret'ama'ra kilometro rá ñabũ de Jerusale.

14 De mri ne ra 'ñũ mi mpetue de gatho nú'a xqui nja.

15 Ha de ts'a mri mpetue de nú'a xqui nja, ra Jesu bi zũdi'ũ ne bi ncompau má 'ñũ.

16 Ne masque mri 'ñoui'ũ pe himbi za bi badi'ũ ua go mi gue'a.

17 Ha ra Jesu bi 'yambabi'ũ ne bi 'ñembabi:

—¿Te rá 'be guí 'yo má 'ñũ guí mãñhũ? ¿Hanja guí tu ri muihũ?

18 'Na de gue'ũ mrá thuhu ra Cleofa bi dãdi ne bi 'ñembabi:

—Gatho ya ja'i pãdi nú'a bi nja nuni Jerusale de nuya pabya. ¿Hanja hinte xcã pãdigue?

19 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Te 'be'a xa nja?

Y nu'ũ bi 'ñembabi:

—Ha hinxcã 'yõde de ra Jesu me Nasare, gue'a mi 'narã 'mehni Ajuã, ne mi hanpa rá ts'edi'a pa mi ñã ne pa mi øt'a ya danga t'øt'e ja yá thandi ya ja'i ne Ajuã.

20 Ha nuya ndã gã macjã ne nú'ũ ma ndahũ de ma hninihũ bi gũ ne bi 'yent'ua ja yá 'ye ra Pilato pa bi manda da tho'a ja 'nara pont'i.

21 Nuje ndí beñhe ne ndí tømhe gue go gue'a mi ma da ñãnjũ nújũ dyã me Israelhũ, pe xi núbya ya pe'tsa hñũ pa xa du.

22 Ha 'raya 'behñã de guecje bi ma maxudi xi 'nitho ja ra nt'agui pa bá c'a'tsi, nepũ picaguihe ena gue ya himi 'beni rá ndo'yo ra Jesu.

23 Ne ena gue xqui hyanda 'raya enxẽ nú'ũ bi xipi gue ya xqui yopa nte de ra du.

24 Ne de gue'a bi ma 'rama compahe pa bá c'a'tsa ra nt'agui y eñ'ũ gue bi zũdi ngu nú'a xqui mãnga ya 'behñã, ne eñ'ũ nehe gue nixi gue'ũ himbi hyanda ra Jesu.

25 Nepũ ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—¿Hanja hinxcã beñhũ nú'a xcã hñe'thũ ja ra Mãca T'ofõ, ne hanja hinxcã camfrihũ nú'a bi mãnga yá 'mehni Ajuã?

26 ¿Ha gue hingue mi mahyoni da thogui

njabu ra Cristo nú'a xuá mehna Ajuá pa da nda, nepu da yopa menga mahets'i pa da t'umba rá hudi dega nsu?

27 Nepu nu'á bi mudi bi xipabi'u nú'a mangan ra Māca T'ofu habu mā de ra Cristo nú'a rá 'mehni Ajuá pa da nda, desde ra mudi t'ofu de ra Moise ne gathu nú'a bi mangan ma'ra yá 'mehni Ajuá.

28 Ha nu mi zōni nú'a ra hnini habu mri ma'u, ra Jesu bi 'yot'e ngu mi ma da thoguitho.

29 Nepu nu'ú bi zāmi da 'ñoxi con gue'u ne bi 'ñembabi:

—Cohi con guecje, ngue'a ya bi nde ne ya ma da nxuui.

Ha nura Jesu bi yut'i ja yá ngu'u pa da gohi con gue'u.

30 Ne nu'ú bi hñudi ja ra mexa pa da nt'oxi. Nepu ra Jesu bi gu ra thuhme ne bi japabi, ne bi heque pa bi umbabi'u.

31 Nú'a ra ora'a bi badi'u gue go mi gue'a ra Jesu, pe nu'á 'bestho bi 'meditho de gue'u.

32 Ne mri 'ñembabi'u:

—iNe xi majuaní ndí tsahu 'nara johya ja ma corasohu nú'bu mi xicaguihu má 'ñu de ra Māca T'ofu!

33 Nepu nu'ú 'bestho bi gu yá 'ñu bi menga pa Jerusale. Ne ja bi zadini nú'u 'ret'ama'ra ya apostol xqui munts'i ne ma'ra ya nxadi.

34 Ne bi t'embabi nú'u yoho:

—Xi majuaní xa yopa nte ma zi Hmuhu, ngue'a ra Simu bi hyandi, ne xa xicaguihe.

35 Nepu nú'u yoho bi metuabi nú'a xqui nja ja ra 'ñu, ne hanja bi badi'u ra Jesu nura ora mi hyeca ra thuhme.

**Ra Jesu 'bahni madetho
de yá nxadi**

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18;
Jn. 20:19-23)

36 Ts'a mi ñatho de nú'a xqui hyandi'u ne nú'a xqui nja, mi damfri'u ra Jesu mi 'bahni madetho

de gue'u, ne bi 'ñembabi:

—'Buhu te rá 'ñentho.

37 Pe nu'ú xi bi ntsu, ne mi hu yá mui gue mi handa 'nara thedi.

38 Pe ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Hanja guí tsuhu? ¿Pa te guí beñhu ja ri mfenihu njabu?

39 Hyandga ma 'yehu ne ma ua, go guecagui drá Jesu. Thangaguihu ne hyandgahu xá hño, ngue'a 'nara ndahi hingui pe'tsa ra ngō nixi ra ndo'yo ngu guí hanthu dí pe'tsi.

40 Y nu mi uadi bi mangan njabu, bi 'ñutuabi'u yá 'ye ne yá ua.

41 Pe nu'ú himi tsa da gamfri ngue'a ngu xqui mpumfri'u co ra johya, ne himi padí te da beni'u. Nu'bu nu'á bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue ja te ga tsihu?

42 Nepu nu'ú bi umba 'na xeni ra huá xqui hñaxi, ne 'na xeni ra t'afi dega colmena.

43 Y nu'á bi hñani ne bi zi de ja yá thandi'u.

44 Nepu bi 'ñembabi'u:

—Ya stá thogui nú'a dá xi'ahu nú'bu ndí 'bui con gue'ahu, ngue'a mi mahyoni da njabu gathu nú'a xa nt'ofu ja rá ley ra Moise, ne nú'a bi mangan ma'ra yá 'mehni Ajuá, ne nú'a mangan ja ya Salmo.

45 Nepu nu'á bi xipabi'u nú'a mangan ra Māca T'ofu pa bi za bi zo yá mfeni, 46 ne bi 'ñembabi:

—Njaua xa nt'ofu gue ra Cristo nú'a xuá mehna Ajuá pa da nda, mi mahyoni da du, ne rá hñupa mi mahyoni da yopa nte de ra du.

47 Y nehe ena gue co rá ts'edi de rá thuhu'a ma da hma de gue'a gathu rá ngani ra ximhai, da mudi de guecua Jerusale da ts'ofu ya ja'i gue da ñobri pa dra pumba yá ts'oqui.

48 Y nu'ahubyu, ma guí damajuanihu de nuya ya t'ot'e xcá hyanthu.

49 Y nugui ma ga pehn'a'ihu ra Māca Ndahi nú'a xa ña't'ahu ma Dada. Pe ja da cohua ja ra hnini Jerusale asta

hingui hñāñhũ nú'á ra ts'edi'á ma dua ehe de mahets'i.

Ra Jesu bi ma mahets'i

(Mr. 16:19-20)

⁵⁰ Nepũ ra Jesu bi zixa gatho yá apostol bi bõni de ra hnini Jerusale pa rí ma'ũ ja 'nara zi t'ũca hnini rá thuhu Betania, y nu'á ja bá jũxni yá

'yẽ pa bi japabi'ũ.

⁵¹ Y nu mi uadi bi japabi'ũ, nu'á bi 'uegue de gue'ũ, bi ts'its'i pa mahets'i.

⁵² Y nu'á 'mefa de xqui xõcambeni ra zi Hmu Jesu, bi mengui'ũ pa Jerusale co ndunthi ra johya.

⁵³ De guehni nzantho mi 'bũi ja ra ndañija mri xõcambeni Ajuá. Njabũ gue'a.

NSANJUA

RA MAÇA HOGA T'ØDE NÚ'Ā BI 'YOFO NSANJUA

Ra Noya nú'ā mi 'buhui
Ajuā bi e bi nja'i

- 1** ¹ Ante da nja mahets'i ne ra ximhai, nú'ā to'o go ra Noya ya mi 'bui, y nu'ā mi 'buhui Ajuā, ne nu'ā go guesē'a Ajuā.
- ² Rá mudi mi othotho gatho nú'ā te ja, pe nú'ā to'o go ra Noya ya mi 'buhui Ajuā.
- ³ Y Ajuā bi 'yent'ua ja rá 'ye'a pa go bi hyoca te gatho ja; y nu'bu nú'ā hinte xa hyoqui, nu'bú hinte di jahma.
- ⁴ Ne go gue'a to'o ri unga ra te pa nzantho, ne go gue'a ra ñot'i nú'ā ri yo'tua yá mfeni ya ja'i.
- ⁵ Ha nura ñot'i'a, ri yot'a ja ra 'bexuui, ne nura 'bexuui hinxa za xa ntate.
- ⁶ Mi 'bui 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Xuua bá pehna Ajuā pa da zofo ya ja'i.
- ⁷ Ne nu'ā bá 'behni pa da damajuani de nú'ā ra ñot'i, pa da gamfrihma gatho ya ja'i ngue'a go mri damajuani'a.
- ⁸ Ra Xuua hingo mi gue'a ra ñot'i, hønse bá 'behni pa da damajuani de ra ñot'i.
- ⁹ Nú'ā to'o go ra ñot'i xi majuani, bá ehe de guecua ja ra ximhai ne go gue'a ri yo'tua yá mfeni gatho ya ja'i.
- ¹⁰ Nú'ā to'o bi hyoca ra ximhai, ja bi 'ñe bi 'mæcua ja ra ximhai, pe nuya ja'i himbi badi ua go mi gue'a to'o bi hyoca ra ximhai.
- ¹¹ Bá ehma de guecua ja rá ximhai'a, pe nuya mengu rá hai himbi numansu'a.
- ¹² Pe nu'ū tó'o bi numansu ne bi gamfri bi rá thuhu'a, nu'ā bi umbabi ra ts'edi pa bi mbatsi de Ajuā.
- ¹³ Ha nú'ū to'o gatho xa gamfri'a, ya xa yopa 'mæi ma'ra'yo, hingue dega ji,

nixi dega ngø, nixi de rá paha 'nara 'ñøhø, hønse Ajuā go gue'a xa 'yøt'e pa xa yopa 'mæi.

¹⁴ Nú'ā to'o ra Noya bá e bi nja'i, ne bi 'mæi con guecjæ, ne xi mrá hoja'i, ne nzantho mi mænga nú'ā majuani. Ne dá handuahe rá nsunda'a, go gue'a rá nsunda Ajuā ra Dada nú'ā pe'tsa rá 'ra T'ū nehe.

¹⁵ Hangué nura Xuua bi damajuani de gue'a ne bi ña nts'edi bi 'ñena:

—Go gue'a nú'ā ndí xi'ahæ, gue 'mefa de gueque mi ma da 'ñehe ma'na, nú'ā ma'na ja rá nsu, ngue'a nú'ā ya go mi 'bui rá mudi de gueque.

¹⁶ Gathoguihæ stá hañhæ de yá hño'a, ne hinhya'mæ ri 'betcahæ rá hñoja'i'a.

¹⁷ Ha nu Ajuā xqui hñuxa ra Moise pa go bi 'ñutcahæ tengu rá ley'a, pe nubyá bá pehna ra Jesucristo pa bá hancahæ rá hñoja'i, ne nú'ā go gue'a bi 'ñudi gatho maxøgue nú'ā majuani.

¹⁸ Hinhya'mæ to xa hyanda Ajuā ra Dada, pe nurá hmæca 'ra T'ū'a bi 'ñutcahæ tengu rá 'mæi'a.

Ra Xuua Xi'tsate bi ma
de ra Jesucristo

(Mt. 3:11-12; Mr. 1:7-8; Lc. 3:15-17)

¹⁹ Ha nuya nda gá xodyo mi 'buhni Jerusale bi mehna 'raya macja ne 'rayá mfats'i'ū nú'ū mi t'embi ya levita, pa da c'a'tsa ra Xuua pa da 'yambabi ua go mi gue'a ra Cristo nú'ā mi ma da mehna Ajuā pa da nda.

²⁰ Ha nura Xuua bi mænga nú'ā majuani, himbi ncøni ne bi 'ñena:

—Hina, hingo guecagui drá Cristo.

²¹ Nepu nu'ú bi 'ñembabi:

—Nu'bú ¿to'o'i? ¿Ha gue go gue'e grá badi Elía?

Nu'bú ra Xuua bi 'ñena:

—Hina, hingo guecagui.

Ha nu'ú bi yopa 'ñembabi ma'na'qui:

—¿Ha gue go gue'e rá danga 'mehni'i Ajuá nú'a ma da 'ñehe?

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Hina.

²² Ha nu'ú bi 'ñembabi:

—Nu'bú ¿to'o'i ne te ri 'befigue? Xi da xicje pa ma ga xiphe nehe nú'u to'o bá pencahe.

²³ Ha nura Xuua bi 'ñembabi'u:

—Nuga, hõnse 'nadrá 'mehni pa ga m̄anga ja ra mbonthi nú'u ya noya bi m̄anga ra badi Isaía ne bi 'ñena: “Juáñhu rá 'ñu ra Zidada.” Hangué dí xi'ahũ, ntsø'mhũ, ngue'a ya xa 'ñepu pa da nda.

²⁴ Ha nuya ja'i xqui 'behni myá fariseo'u.

²⁵ Hangué nu'ú bi 'yambabi ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—'Bu hingo gue'e grá Cristo, nixi grá badi Elía, nixi rá danga 'mehni'i Ajuá nú'a ma da 'ñehe, nu'bú ¿hanja guí xi'tsate?

²⁶ Ha nura Xuua bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuga bá 'bencagui pa ga xi'ts'a'ihũ co ra dehe. Pe 'bui 'na con gue'ahũ nú'a nixi guí patua rá 'befi.

²⁷ Go gue'a bra 'befa de gueque, ne ma'na ra dangui rá nsu de gueque, nixi dí 'ñepqui ngugui ga xo'tua rá nthasthi de yá thiza'a.

²⁸ Njabu bi m̄anga ra Xuua nuni ri'nandi de ja ra d̄athe Jordá ja ra hai Betabara habu mi xi'tsate'a.

Ra T'uca Deti nú'a bá pehna Ajuá

²⁹ Nurá hyax'a ra Xuua bi hyanda ra Jesu mbra e da zudi ne bi 'ñembabi ya ja'i:

—Ndi, hyanthũ núni bá pehna Ajuá, nja ngu 'nara zi t'uca deti nú'u tho dega hñ'a'ti, y go guehni pu'tua yá ts'oqui ya ja'i.

³⁰ Ne go guehni ndí xi'ahũ mi ma da 'ñehe 'mefa de gueque ne ma'na ra dangui rá nsu, ngue'a ya go mi 'bui rá mudi de gueque.

³¹ Nuga hindí patuahm̄a tengu rá 'befini, pe bá 'bencagui ga xi'ts'a'ihũ co ra dehe pa njabu gatho'ihũ gyá me Israelhũ da za gui pahũ gue go guehni ra Cristo xpá mehna Ajuá pa da nda.

³² Nehe ra Xuua bi ma de nú'a te xqui nja ne bi 'ñena:

—Nuga dá handa ra M̄aca Ndahi bá çai de mahets'i ngu 'nara zi domitsu, e bi zudini.

³³ Nuga hindí patuahm̄a tengu rá 'befini, pe nú'a to'o bá pencagui ga xi'ts'a'ihũ co ra dehe go gue'a bi 'ñengagui: “Ma gui hyanda ra M̄aca Ndahi dua çai de mahets'i, e da zudi 'nara zi 'ñõhõ pa da 'muhui, y nu'á go gue'a ma da xi'ts'ahũ dega M̄aca Ndahi.”

³⁴ Nuga stá handi hangué drí damajuani gue go guehni rá T'u Ajuá.

Yá mudi nxadi ra Jesu

³⁵ Ha nurá hyax'a ra Xuua mi 'bahni ma'na'qui co yoho yá nxadi.

³⁶ Nepu bi hyanda ra Jesu mi 'yoni ne bi 'ñena:

—Ndi, hyanthũ núni bá pehna Ajuá, nja ngu 'nara zi t'uca deti nú'u tho dega hñ'a'ti.

³⁷ Ha nú'u yoho yá nxadi ra Xuua mi 'yõde njabu, 'bestho bi deni'u ra Jesu.

³⁸ Nepu nura Jesu bi mpunts'i ne bi hyandi mri deni'u ne bi 'ñembabi:

—¿Te 'be grí 'ñehũ?

Ha nu'ú bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—Xahnate, ¿habu guí 'buegue?

³⁹ Nu'bú nu'á bi 'ñembabi:

—Maha pa gui pahũ habu dí 'bui.

Y bi meui'u pa bi badi habu mbi 'bui'a. Bi zõni ngu nzanga 'ret'a ne bi 'muhui gatho ra pa.

⁴⁰ Ha nú'u yoho ya nxadi xqui 'yøde nú'a bi m̄anga ra Xuua ne xqui dena ra Jesu, 'na de gue'u mrá thuhu ra Andre ne mrá cu ra Simu Pedro.

⁴¹ Nú'a ra Andre'a bi ma bá dama c'a'tsa ra Simu Pedro ne bi 'ñembabi:

—Stá hanthe ne stá pahe ra Cristo nú'a xpá mehna Ajuḁ pa da ndḁ.

⁴² Nepu bi zits'i'a pa habu mbi 'bu ra Jesu. Ha nura Jesu mi hyanda ra Simu bi 'ñembabi'a:

—Nu'i grá Simu rá t'u'i ra Joná. Nubyá go dí hup'a'i grá Pedro.

—Nú'a ra thuhu'a rí b̄oni da 'ñena 'nara do.

Ra Jesu bi zofo ra Lipe ne ra Natanael pa dyá nxadi

⁴³ Ha nurá hyax'a ra Jesu mi beni da ma pa Galilea, pe 'met'o bi ma bá c'a'tsa ra Lipe ne bi 'ñembabi:

—Bá ehe tengagui pa ma nxadi'i.

⁴⁴ Ha nura Lipe mrá me Betsaida habu mrá mengu ra Andre ne ra Pedro.

⁴⁵ Nepu nura Lipe bi ma bá c'a'tsa ra Natanael ne bi 'ñembabi:

—Stá hanthe ne stá pahebya ra Cristo nú'a mi ma da mehna Ajuḁ pa da ndḁ ngu bi 'yofo ra Moise ja ra ley ne ngu bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuḁ maya'bu, ne go gue'a ra Jesu rá t'u ra Jose ra me Nasare.

⁴⁶ Ha nura Natanael bi 'ñembabi: —Pøde hinda za da b̄onga 'na xi di ja rá nsu nuni Nasare.

Nu'bu ra Lipe bi 'ñembabi:

—Maha pa gui hyandi 'bu hingui camfri.

⁴⁷ Ha nura Jesu mi hyanda ra Natanael bra e da zudi bi 'ñena:

—Ndi, hyanthu go guehni 'nara me Israel, nuni xi majuḁni camfri Ajuḁ, y hingrá hyate.

⁴⁸ Nu'bu nura Natanael bi 'ñembabi ra Jesu:

—¿Hanja guí paçagui?

Ha nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Himi xi'atho ra Lipe pa e gui c'ascagui, dá hant'a'i nguí 'bai ja rá ua 'nara 'bai gá igo.

⁴⁹ Nu'bu ra Natanael bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, nu'i go gue'e xi majuḁni rá T'u'i Ajuḁ, ne go gue'e grá Ndḁ de ya me Israel.

⁵⁰ Nepu nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue guí camfrigui h̄onse ngue'a dá xi'a'i gue dá hant'a'i ja rá ua ra igo? Ma gui hyanda ma'ra ya t'øt'e ma'na dya dangui de nú'a dá xi'a'i.

⁵¹ Ne bi 'ñembabi'u:

—Xi majuḁni dí xi'ahu gue ma gui hyanthu da xogui mahets'i, ne gui hyanduhu yá enx̄e Ajuḁ di pøts'e ne di çai nuua habu di 'b̄ai Nú'a To'o e bi Nja'i.

'Nara nthati nuni Ncaná de ra hai Galilea

2 ¹ Rá dat'mani bi nja 'nara nthati nuni ja ra hnini Ncaná de ra hai Galilea, ne xqui z̄oni de guehni rá nanḁ ra Jesu.

² Nehe ra Jesu bi z̄oni de guehni co yá nxadi ngue'a bi ts'ohna ja ra nthati.

³ Ne de mi 'b̄uhni'a, bi thegue ra vinu, ha nurá nanḁ ra Jesu bi 'ñembabi'a:

—Ya bi thegue ra vinu.

⁴ Ha nura Jesu bi 'ñembabi rá nanḁ:

—¿Pa te go guí xicagui? Gue nuga ri 'beta ma ora pa da hneca ma ts'edi.

⁵ Nepu nurá nanḁ'a bi 'ñembabi nú'u to mi faste ja ra ngo:

—Yøthu gatho nú'a da xi'ahuni.

⁶ Ne mi tihni 'rato ya danga mpothe dega do xqui t'ehni pa mi øt'a ra nt'axqui ya xodyo ngu myá nzai'u. Ne cada 'na de nú'u ya mpothe mri 'ñenga yoho o h̄nu x̄oni ra dehe.

⁷ Nepu nura Jesu bi 'ñembabi nú'u to'o mi 'yoni mi faste:

—Ñu'tshu ra dehe nuya ya mpothe.

Ha nu'ú bi xit'a ra dehe asta habu bi ñuts'i.

⁸ Nepu ra Jesu bi ñembabi'u:

—Nubyá, 'ya'tshu ts'u ne hña'tsuahu ra nda de nuna ra ngo.

Nu'bu nu'ú bi 'yot'a ngu nú'a bi sipabi'u.

⁹ Ha nú'a ra nda de ra ngo bi zamacuhi nú'a ra dehe xqui t'ot'e da mvinu, y nu'á himi padi habu xqui ñehe nú'a ra vinu, hõnse nú'u ya maste xqui 'ya'tsa ra dehe, go gue'u mi padi. Hangue nura nda de ra ngo bi zohna nú'a ra navio mi ot'ango,

¹⁰ ne bi ñembabi:

—Nzantho nú'u to'o ot'ango, 'met'o ri unga nú'a ra vinu xá cahi, nepu de ya sta niña co ra vinu nú'u to'o xa ts'ohni, ja da t'umba nú'a hingui cahi. Pe nu'i, xcá pe'tsta ra hoga vinu ne hinxcá untho asta núbya ja gá uni.

¹¹ Ra Jesu bi 'yot'a nú'a rá mudi ra danga nt'udi nuni Ncaná de Galilea. Ne njabu bi 'yot'e pa bi hnequi rá nsunda, ne yá nxadi ma'na bi gamfri gue go gue'a xpá mehna Ajuá pa da nda.

¹² Nepu nura Jesu bi ma pa Ncapernau, ne bi meui rá nana ne yá cu ne yá nxadi, ne ja bá 'buhni'u 'raya pa.

Ra Jesu bi 'yenga nú'u mri mpa mbo ra ndanija

(Mt. 21:12-13; Mr. 11:15-18; Lc. 19:45-46)

¹³ Nepu de guehni ra Jesu bi ma pa Jerusale ngue'a mi ma da dat'a ra pa de ra pascua 'nará ngo de ya xodyo.

¹⁴ Ne bi hyanda 'raya ma mi 'buhni ja ra patio de ra ndanija, 'ra mi pa ya ndamfri, 'ra mi pa ya deti, ha nu ma'ra mi pa ya domitsu; ne mi huhni 'ra to'o mi pata ya boja.

¹⁵ Hangue nura Jesu bi met'a 'nara nthahi pa bi 'yeni co ya mfei nuya mbo'oni de mbo ra ndanija mahyegui co ya ma, nehe bi xamba yá boja nú'u to'o mi pata ya boja, ne bi pants'ua yá mexa,

¹⁶ ne bi ñembabi nú'u to'o mi pa ya domitsu:

—jJæcju pa thi ri domitsuha, oja guí huxhæua ri 'mahu mbo rá ngu ma Dada!

¹⁷ Ha nuyá nxadi bi beni gue njabu xqui t'ofu ja ra Maca T'ofu habu ena: “Xi dí te ma vida pa ga sup'a'i ri ngu.” Ne nuyá nxadi bi zo yá mfeni gue nú'u ya noya mi ma de ra Jesu.

¹⁸ Ha nuya nda gá xodyo bi ñembabi ra Jesu:

—¿Te ma danga nt'udi da za gui ñutcahe pa ga pãhe to rá nsequi'a pa guí ot'a njabu?

¹⁹ Nu'bu ra Jesu bi dadi ne bi ñembabi'u:

—'Bu gui yot'hu nuna ra nija, nuga co hñupa ga yopa 'ba'ma ma'na'qui.

²⁰ Nu'bu nu'ú bi ñena:

—Ñotema'rato njeya pa bri 'ba'ma nuna nijana, ¿nepu nu'i guí ena gue co hñupa ma guí yopa 'ba'ma ma'na'qui?

²¹ Pe nú'a ra nija mi manga ra Jesu, mi ma de rá ndo'yo sehe'a.

²² Ha nu de mi nanga ra Jesu de ra du, nu'bu yá nxadi bi beni'u nú'u ya noya xqui mañ'a. Hangue bi gamfri'u gue bi njabu ngu nú'a xqui t'ofu ja ra Maca T'ofu, ne ngu nú'a xqui manse'a gue ma da yopa nte.

Ra Jesu patuatho yá mfeni gatho ya ja'i

²³ Ha nu de mi 'buhni ra Jesu nuni Jerusale ja ra ngo de ra pascua, ndunthi ya ja'i bi gamfri gue go mi gue'a bá pehna Ajuá pa da nda, nguetho nu'ú bi hyanda ya danga nt'udi mi ot'a.

24 Pe nura Jesu himi ne da 'ñouiu'ngue'a mi patuatho yá mfeni'ũ.

25 Ne himi honi'a to'o da xipabi tengu yá 'múi ya ja'i, ngue'a nu'a mi patuase yá mfeni'ũ.

Ra Jesu ne ra Nicodemo

3 1 Ha mi 'bu 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Nicodemo mrá nda de ra hmunts'a nda gá xodyo, ne mrá fariseo.

2 Nu'a bi ma dega xuui pa bá c'a'tsa ra Jesu ne bi ñembabi:

—Xahmate, dí pahe gue Ajuá xpá meñ'a'i pa gui xancaguihe, ne gui 'bui con gue'a, ngue'a 'bu hingrí 'buhma con gue'a hinda za gui 'yøthma nuya danga nt'udi gui øt'e.

3 Ha nura Jesu bi dadi ne bi ñembabi:

—Xi majuañi dí xi'a'i, nu'a tó'o hinda yopa 'múi ma'ra'yo hinda za da 'mu ja rá hmanda Ajuá.

4 Nu'bú ra Nicodemo bi ñembabi:

—¿Hanja da za 'nara ndaxjua ja'i da yopa 'múi ma'ra'yo? ¿Ha gue da za da yopa yut'a ja rá mui rá nana ne da yopa 'múi?

5 Ha nura Jesu bi dadi ne bi ñembabi:

—Xi majuañi dí xi'a'i, nu'a tó'o hinda 'múi de ra dehe ne de ra Maça Ndañi, hinda za da yut'a ja rá hmanda Ajuá.

6 Nuto gatho bi mbatsi dega ja'i, gue'a 'nara ja'i, ha nu'a tó'o bi yopa 'múi ma'ra'yo dega Maça Ndañi, gue'a 'bui dega hoga ndañi.

7 Oguí 'yø ngue'a dí xi'a'i gue mahyoni gui yopa 'buh ma'ra'yo.

8 Nura ndañi 'yo haburaza, ne gui øde bu, pe hingui padi habu brí ñehe nixi habu rí ma. Njabu nehe ra Maça Ndañi nú'a ri mpefi ja yá mfeni nuto gatho xa 'múi ma'ra'yo de gue'a.

9 Nu'bú bi dadi ra Nicodemo ne bi ñembabi:

—¿Pe hanja da za da njabu?

10 Ha nura Jesu bi dadi ne bi ñembabi:

—¿Conque grá xahmate de Israel ne hingui padi nuya ya t'øt'e!

11 Xi majuañi dí xi'a'i, dí mañhe nú'a dí pahe, ne dí damajuanihe de nú'a stá hanthe, pe nu'ahé hingui ne gui camfriu nú'a dí damajuanihe.

12 'Bu hingui camfriu nú'a dí xi'ahu de nú'a jaua ja ra ximhai, nu'bú çhanja da za gui camfriu 'bu ga xi'ahu ya t'øt'e de mahets'i?

13 Ni 'nara meximhai hinxa ma mahets'i pa bá ha ra noya de ya t'øt'e de guehni, hønse nú'a to'o bá çai de mahets'i, go gue'a Nú'a To'o e bi Nja'i, go gue'a ma de ya t'øt'e de mahets'i ngue'a ja ra menguni.

14 Y Nú'a To'o e bi Nja'i ma da t'øtuabi ngu bi 'yøt'a ra Moise bi pø'tsa ra qu'eña dega bøja maña ja 'nara za nu de mi 'bui ja ra 'yo'mtha, njabu nehe mahyoni dra 'bøtse maña ja 'nara za Nú'a To'o e bi Nja'i.

15 Pa njabu nuto gatho da gamfri'a hinda 'medi, ma da me'tsa ra te pa nzantho.

Ajuá madi gatho ya ja'i de ra ximhai

16 Ajuá xi bi madi nts'edi gatho ya ja'i de ra ximhai, hangue bá pehna rá 'ra T'u, pa nuto gatho da gamfri'a hinda 'medi, nú'ú ma da me'tsa ra te pa nzantho.

17 Ajuá bá pehna rá T'u pa guecua ja ra ximhai pa da pøhø ya ja'i, hingue pa da mehni'u ja ra nidu.

18 Nu'a tó'o camfri'a hinda 'behna ja ra nidu, pe nu'a tó'o hingui camfri'a, gue'a ya xa t'e'mbi pa dra 'behna ja ra nidu, ngue'a hinxa gamfribi rá thuhu rá 'ra T'u Ajuá.

19 Nu'ú ma dra 'behna ja ra nidu ngue'a ra ñot'i bi zøhø ja ra ximhai, pe nu'ú ma'na ri ho da 'muta ja ra 'bexuui ngue'a hingui ho nú'a øt'e'u.

20 Nuto gatho øt'a ya t'øt'e hingui ho,

ri utsa ra ñot'i ne hingui cuat'a ja ra ñot'i ngue'a tsu da hnequi yá ts'o'befi.
 21 Pe nu'a tó'o øt'a ngu nú'a m̄anga majuani, gue'a cuat'a ja ra ñot'i pa da hnequi gue nú'a øt'e, øt'e co rá ts'edi Ajuá.

**Ra Xuua Xi'tsate bi yopa
 mā de ra Jesu**

22 Nep̄u 'mefa ra Jesu bi ma pa ra hai Judea co yá nxadi, ne ja bá 'b̄uini'ua 'raya pa, ne bá øt'a ra sistehe de guehni.

23 Ne nura Xuua mi øt'a ra sistehe nuni Enón gueta Salim, ngue'a xi mi ja ndunthi ra dehe de guehni, ne mi pa ya ja'i pa mri nxistehe'ua.

24 Ne ra Xuua hinxqui jot'atho ja ra fadi.

25 Ha nuyá nxadi ra Xuua mi ntsanoyauí 'rayá mixodyouí de ra sistehe pa ra nt'axqui.

26 Nep̄u bi ma ya nxadi bá c'a'tsa ra Xuua ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, nu'i gá damajuani de nú'a ra 'ñøhø gá nuui ri'nandi ra d̄athe Jordá, ha nubyá bí øt'a ra sistehe nehe, y gatho ya ja'i pa ja rí mani.

27 Nu'bú ra Xuua bi d̄adi ne bi 'ñembabi'ua:

—Hinda za te da mese 'na 'b̄u Ajuá hingo da 'bepa 'na.

28 Nu'ah̄u ya xcá 'yøhu stá mā gue hingo guecagui drá Cristo nú'a xpá mehna Ajuá pa da nda, hønse bá pencagui pa go ga 'met'o de gue'a.

29 Nja ngu 'nara 'ñøhø to'o ri nth̄atui 'nara 'behñā, go gue'a rá 'behñā'a. Ne nurá amigo nú'a ra 'ñøhø ra medinth̄ati di 'bahui ne øts'e te mā, ne da johya'a nu stí 'yøtua rá noya ne sta hyandi da meui rá 'behñā. Njabu nehe xi drí johya ngue'a dí øde de nú'a bí øt'a ra Jesu, ne ngue'a dí øde gue ndunthi ri deni'a.

30 Ngue'a nú'a mahyoni ma'na go da nja rá nsu'a, ha nuga da uadi ma nsu.

**Rá T'ua Ajuá nú'a bá
 ehe de mahets'i**

31 Ngue'a nú'a xqui 'ñehe de mahets'i, hangue ma'na ja rá nsu de gatho, pe nu ngugui drá ja'itho de ra ximhai, hangue dí pađi nsøcta nú'ua ya t'øt'e jaua ja ra ximhai.

32 Y nú'a go gue'a mā de nú'a te xpá hyandi ne de nú'a te xpá 'yøde nuni mahets'i, pe masque njab̄u, hinto camfribi nú'a māñ'a.

33 Pe nu'a tó'o da gamfribi nú'a māñ'a, nehe mā gue Ajuá m̄anga majuani.

34 Ngue'a nurá T'ua Ajuá xpá mehni m̄anga nú'ua ya noya bá xipabi Ajuá, ngue'a nú'a xa umba maxøgue rá ts'edi ra M̄aca Nd̄ahi.

35 Ajuá ra Dada xi di māđi rá T'ua, hangue xa 'yent'ua gatho ja rá 'y'e'a.

36 Nu'a tó'o camfri ra T'ua, go gue'a pe'tsa ra te pa nzantho, pe nu'a tó'o hingui ne da gamfri ra T'ua, hinhya'mu da z̄u ra te pa nzantho, hønse rá cue Ajuá ma da z̄udi'a.

**Ra Jesu bi zofu 'nara
 'behñā me Nsamaria**

4 1 Ha nura Jesu bi b̄adi gue nuya fariseo xqui 'yøde'ua gue ma'na mi ndunthi yá nxadi'a ne ma'na mi øt'a ra sistehe'a que ra Xuua.

2 Masque ra Jesu hingo mi øt'a ra sistehe'a, pe nuyá nxadi h̄a.

3 Y nu mi 'yøde ra Jesu gue mi hm̄anga njab̄u, bi b̄oni de guehni Judea pa bi mengui Galilea.

4 Ne mi pe'tsi da 'randa Nsamaria.
 5 Ne bi zønga ja ra t'uca hnini Sicar de Nsamaria guetb̄u hab̄u mi o rá hai ndu ra Cobo nú'a xqui zocua ndu ra Jose rá t'ua.

6 Ne ja mi jani 'nara poso nú'a bi gohui rá thuhu ra Cobo. Nep̄u nura Jesu ja bi ntsayani ngue'a xqui zabi ja ra 'ñu. Y ya mi ngu nzønga 'rato nde.

7 Nep̄u de guehni bi zøhø 'nara 'behñā mrá me Nsamaria, e da 'yat'a ra dehe

ja ra poso. Ha nura Jesu bi 'yadi ne bi 'ñembabi:

—'Raca ts'u ra zi dehe ga tsi.

⁸ Ha nuyá nxadi'a xqui ma tai pa da dai te da zi'u.

⁹ Y nú'a ra 'behña me Nsamaria bi 'ñembabi ra Jesu:

—¿Hanja guí acagui ra dehe, gue nu'i grá xodyo ha nuga drá me Nsamaria?

(Bi 'ñembi njabü ngue'a ya xodyo himi tsa nixi da ñaui ya me Nsamaria.)

¹⁰ Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nu'bü gri pahma nú'a unga Ajuá, ne 'bü gri pahma nú'a to'o a'a'i ra dehe, nu'bú go xcá 'yacagui, ne nuga stá 'ra'a'i ra dehe dega te pa nzantho.

¹¹ Ha nura 'behña bi 'ñembabi:

—Ndada, hingrí hña con te gui 'yat'a ra dehe, ha nura poso xá hñe. Nu'bú, ¿habü ja nú'a ra dehe dega te guí engagui?

¹² ¿Ha gue ma'na ja ri nsugue que ndu ma dadahü ra Cobo, nú'a to'o bi zogahe nuna poso? Y nu'á ja mi tsitheua co yá t'ü ne co yá mbo'oni.

¹³ Nu'bú nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nuto gatho da zi nuni ra dehe da yopa zü ra nduthe.

¹⁴ Ha nu'a tó'o da zi nú'a ra dehe dí ungá, hinhya'mü da yopa zü ra nduthe, ngue'a nú'a ra dehe ga umbabi, da nja ngu 'nara pøthe ja rá coraso, di pøhø pa da umba ra te pa nzantho.

¹⁵ Nu'bú nura 'behña bi 'ñembabi:

—Ndada, 'raca ts'ü de nú'a ra zi dehe pa hinhya'mü da yopa züca ra nduthe, ne pa hinhya'mü ga eheua ma'na'qui ga ñai.

¹⁶ Ha ra Jesu bi 'ñembabi:

—Gue da rí ma ua tsi ri dame.

¹⁷ Nu'bú nú'a ra 'behña bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Jo'o ma dame.

Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Majuani nú'a guí ma gue jo'o ri dame.

¹⁸ Pe xcá pe'tsa cut'a ri dame ne nú'a ra 'ñøhø guí 'bøhuibya, hingo ri dame'a. Hangue majuani nú'a guí ma gue jo'o ri dame.

¹⁹ Nu'bú nura 'behña bi 'ñembabi:

—Ndada, pøde go gue'e 'nará 'mehni'i Ajuá.

²⁰ Nu'bú te xi guí mangue de ndu ma dadahü bi xøcambeni Ajuá nuni ja ra t'øhøni, ha nu'ahü gyá xodyohü guí mañhü gue mahyoni dra søcambeni Ajuá nsøctho de guehni Jerusale.

²¹ Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Naná, camfri nú'a dí xi'a'i, gue ma da zø ra pa gui xøcambeniü Ajuá ra Dada pe ya hinga nuni ja ra t'øhø, nixi de guehni Jerusale.

²² Nu'ahü hinguí pahü nú'a guí xøcambeniü. Pe nuje ha, dí pahé nú'a dí xøcambenihe, ngue'a ra pøhøte bá ehe de ja ya xodyo.

²³ Mi ma da zø ra pa y ya bi zøhø gue nu'ü tó'o xi majuani da xøcambeni Ajuá ra Dada, ma da xøcambeni dega jamfri ne ngu rí 'ñehe. Ne Ajuá ra Dada ri ho dra søcambeni'a njabü.

²⁴ Ajuá go gue'a dega Nðahi ne hingui hnequi, hangue nu'a tó'o da xøcambeni'a, mahyoni da xøcambeni dega jamfri ne ngu rí 'ñehe.

²⁵ Nu'bú nura 'behña bi 'ñembabi:

—Nuga dí padi gue ma da 'ñehe ra Mesía go ra Cristo nú'a ma da mehna Ajuá pa da nda. Ne nu stí zø'a gatho go ma da xicju'a.

²⁶ Ha ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nuga go guecse dí ñauihya.

²⁷ Y nura ora'a bi zøhø yá nxadi, ne nu'ü bi 'yø ngue'a ra Jesu mi ñaui 'nara 'behña. Pe nu'ü hinte bi 'yambabi ra Jesu te mi ambabi nixi hanja mi ñaui'a.

²⁸ Nu'bú nura 'behña bi zopü rá xøni ne bi menga ja ra hnini ne bi 'ñembabi nú'ü mi 'bøhni:

29 —Maha ma gui hyanthu nú'a to'o xa xictho te gatho stá øt'e. ¿Ha hingo di gue'a ra Cristo 'bu, nú'a mi ma da mehna Ajuá pa da ndá?

30 Nepu nuya ja'i'u bá ehe pa e da c'a'tsa ra Jesu.

31 Ha nu mi ma nú'a ra 'behña, nuyá nxadi ra Jesu bi bantebi ne bi 'ñembabi:

—Xahnate, bá e gui ñuni.

32 Pe nu'á bi 'ñembabi'u:

—Dí pe'tsa 'nara hñuni ma ga tsi, nú'a nixi guí pahu.

33 Ne nuyá nxadi bi 'ñembabi'u 'na ngu 'na:

—¿Ua to xpá hñampi te da zi 'bu?

34 Ha ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Numa hñuniga gue'a ga ø'tuabi rá paha nú'a to'o bá pencagui ne ga pepa rá 'befi asta hinga juati.

35 Guí mañhu gue di 'be goho nzana pa da nja ra sofo, ¿ha gue ha? Pe nuga dí xi'ahú: Ndi, hyanthu ya 'bot'i ya xa ñats'i pa da sofo.

36 Nuya xofo hani yá thaha ne juts'i 'nara hoga sofo. Hangué nuya xofo ma da johyauí ya mot'i. Njabutho nehe nú'u to'o da tunga ma noya, ma da hñanga yá thaha ne da munts'a ya ja'i pa da me'tsa ra te pa nzantho.

37 Nja ngu engá ya ja'i: "Na'ño to'o pot'i, 'na'ño to'o xofo."

38 Hangué nuga stá peñ'a'ihu pa gui muntshu ya ja'i, ngu 'nara sofo nú'a hincá pefihu. Ma'ra xa mpefi, ha nu'ahú guí xopabihu yá 'bot'i'u.

39 Ne ndunthi ya mengu nú'a ra hnini'a de Nsamaria bi gamfri gue ra Jesu go mi gue'a xqui mehna Ajuá pa da ndá, ngue'a nura 'behña xqui damajuani ne xqui 'ñena gue nu'á xa xiptho gatho nú'a te xqui 'yøt'e.

40 Hangué nu mi zøhni ya me Nsamaria habu mi 'bu ra Jesu, bi bantebi gue da 'muhui'u, hangué nu'á bi 'muhui'u yo pa.

41 Ne xi ndunthi ma'ra bi gamfri ra Jesu ngue'a go mi zofose'a.

42 Ha nu'á bi 'ñembabi nú'a ra 'behña:

—Nubyá dí camfrihe hingue hønse ngue'a go gá xicje, dí camfrihe ngue'a ya stá øsehe te xa ma, ne dí pahé gue xi majuani go guehni ra Pøhøte de ya ja'i gatho rá nguni ra ximhai.

Ra Jesu bi 'yøthebi rá t'u 'nará danga maste ra ndá

43 Ha nu mi thogui nú'u yo pa, ra Jesu bi ma pa ja rá hai Galilea.

44 Ne nu'á xqui manse ne xqui 'ñena: "Ni 'nará 'mehni Ajuá hingui hnumansu ja rá hai."

45 Ha nu mi zønga Galilea'a nuya mengu de guehni bi umba ntsaya ngue'a xqui hyandi'u gatho ya danga nt'udi xqui 'yøt'e'a nuni ja ra ngo Jerusale, ngue'a nehe nuya mengu rá hai xqui ma ja nú'a ra ngo'a.

46 Nepu nura Jesu bi yopa zønga ma'na'qui nuni Ncaná de Galilea habu xqui 'yøt'e da mvinu ra dehe. Y nuni Ncapernau mi 'buhni 'nará danga maste ra ndá ne mri hñenga rá t'u.

47 Y nu'á bi 'yøde gue ra Jesu xqui menga de Judea ne ya xqui zønga Galilea, hangué bi ma há mi 'bu'a pa bá bantebi da meui ja rá ngu pa da 'yøthebi rá t'u ngue'a ya mi nedu hmaha.

48 Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'bu hingui hyanthu ya danga nt'udi ne ya danga t'øt'e, hingui camfrihu.

49 Ha nura danga maste bi 'ñembabi:

—Ndada, maha, pa hinda du ma zi t'u.

50 Nu'bu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Grí ma, ya 'bui xá hño ri t'u.

Ha nu'á bi gamfri nú'a bi xipa ra Jesu, ne bi gu rá 'ñu bi ma.

51 Y de mri ne ra 'ñu bi 'ñe yá 'bego bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ya 'bui xá hño ri t'u.

52 Hangué nu'á bi 'yambabi'u ne bi 'ñembabi:

—¿Te ma ora bi mudi bi tsayabi ra hñeni?

Ha nu'ú bi 'ñembabi:

—Mande ngu nzanga yoto bi tsayabi ra nzò.

⁵³ Nu'bú nura dada bi beni gue mi gue'a ra ora xqui xipabi ra Jesu gue ya mi 'bui xá hño rá t'ú. Hangue nu'á ne gatho nú'ú mi 'bui ja rá ngu bi gamfri gue ra Jesu go mi gue'a xqui mehna Ajuá pa da ndá.

⁵⁴ Go gue'a rá ñoho ra danga nt'udi bi 'yøt'a ra Jesu nuni Galilea ne go bi 'yøt'e'a de bá penga Judea.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara ts'onate nuni Betesda

5 ¹ Nepu 'mefa bi nja 'nará ngo ya xodyo nuni Jerusale, ne ra Jesu bi mani.

² Y de guehni Jerusale mi ja 'nara mothe xqui thu'mbabi rá thuhu Betesda de ra hñáqui ebreo, habu mi ja cut'a ya porta, ne mi gueta ra gosthi hnini habu mi thu'mbabi ra 'Nu gá Ma'yo.

³ Ha mi 'boni ndunthi ya da'thi, ya goda, ya doua, ne ma'ra ya ts'onate mi tømí rá nhuat'i ra dehe.

⁴ Ngue'a ja ra ora mi çaini 'nará enxé Ajuá ja ra mothe pa mi uant'a ra dehe. Ne nu'á tó'o rá mudi mi cut'a mbo ra dehe ora dra huant'i, nú'á go gue'a mi ñani de nu'araza ra hñeni mi pe'tsi.

⁵ Ha mi 'buhni 'nara 'ñøhø ya mi pe'tsa 'natema'ret'a ma hñato njeya de mri hñeni.

⁶ Ha nura Jesu bi hyandi mi 'beni ne bi badi gue ya'bu xqui njabu, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha guí ne gui ñani?

⁷ Ha nura da'thi bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Ndada, jo'o to'o da cutcagui mbo ra mothe nura ora sta huat'a ra dehe, ha nura ora ga nehma ga cut'i nu ma'na da dama 'met'o de gueque.

⁸ Hangue ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nangui, jaxa ri mfidi ne 'yo.

⁹ Nu'bú nura 'ñøhø'a 'bestho bi ñani, ha bi gaxa rá mfidi ne bi 'ño. Ha nura pa'a mrá pa dega tsaya.

¹⁰ Hangue ya ndá gá xodyo bi 'ñembabi'a:

—Núbya rapaña go ra pa dega tsaya, ne ma leyhu hingui unga nsequi gui hñaxa ri mfidibya.

¹¹ Ha nú'a ra 'ñøhø xqui ñani bi dadi ne bi 'ñembabi'ú:

—Nú'a to'o bi 'yøthegui go gue'a bi xicagui gue ga jaxa ma mfidi ne ga 'yo.

¹² Nepu nu'ú bi 'yambabi:

—¿To'o bi xi'a'i gui jaxa ri mfidi ne gui 'yo?

¹³ Ha nú'a ra 'ñøhø xqui ñani himbi badi to'o xqui 'yøthe'a, ngue'a mi 'buhni ndunthi ya ja'i y nura Jesu ya xqui ma.

¹⁴ 'Mefa ra Jesu bi hyonga nú'a ra da'thi mbo ra ndanija ne bi nthéui ma'na'qui ne bi 'ñembabi:

—Nu'i ya xcá ñani. Ya oxqui ma gui yopa 'yøt'a ya ts'oqui ma'na'qui, pa hingui thogui ma'ra ya ts'othogui ma'na strá nts'o.

¹⁵ Nepu nura 'ñøhø'a bi ma bá xipa ya ndá gá xodyo gue go mi gue'a ra Jesu xqui 'yøthe'a.

¹⁶ Hangue por gue'a ya ndá gá xodyo xi mi utsa ra Jesu, ne xi mi ne da hyohma, ngue'a nu'á mi øt'a ya danga nt'udi de nuya pa dega tsaya.

¹⁷ Nu'bú ra Jesu bi 'ñena:

—Ajuá ma Dada hingui tsaya di mpefi, njabuthogui nehe hindí tsaya.

¹⁸ Hangue nuya ndá gá xodyo ma'na xi mi 'ramanu da hyohma, ngue'a nu'á himi øta ra ley nú'a mi ma de ra pa dega tsaya, ne ngue'a mi ma gue Ajuá mrá Dada'a, y njabu mri nhyecuauí Ajuá.

Ra Jesu ma de rá ts'edi xa umba Ajuá rá Dada ngue'a go gue'a rá T'ú'a

¹⁹ Hangue ra Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'ú:

—Xi majuaṇi dí xi'ahũ, hinda za te da 'yøt'ase rá T'ũ Ajuṇ. Ngue'a nu'á handi te gathø øt'a Ajuṇ rá Dada, y nú'a handi gue'a øt'e nehe, ngue'a te gathø øt'a rá Dada, gue'a øt'a ra T'ũ nehe.

²⁰ Ajuṇ ra Dada xi maḍi rá T'ũ, ne utuabi te gathø øt'e'a. Ne ma da 'ñutuabi yá 'befi ma'na dya ḍangui que nú'ũ xcá hyanthũ, pa xi gui 'yøhũ.

²¹ Ajuṇ ra Dada juxa gathø nú'ũ xa du ne umbabi'ũ ra te. Njabũ nehe rá T'ũ'a umbabi ra te to'oraza nú'a go da ne'a.

²² Ajuṇ ra Dada hingui hã'mba nguenda ni 'nara ja'i, nguetho gathø xa 'yent'ua ja rá 'ye rá T'ũ pa go da hñã'mba nguenda'a,

²³ pa njabũ gathø ya ja'i da numansu ra T'ũ ngu di numansu'ũ Ajuṇ rá Dada. 'Bũ to'o hingui numansu ra T'ũ, nehe hingui numansubi rá Dada nú'a to'o bá pehni.

²⁴ Xi majuaṇi dí xi'ahũ: Nu'a tó'o huxa nt'øde nú'a dí ma ne camfri Ajuṇ nú'a bá pencagui, pe'tsa ra te pa nzãntho, ne hinda 'behna ja ra nidu, ngue'a nu'á ja ra uenda ya xa du ne xa yopa nte pa da me'tsa rá te pa nzãntho.

²⁵ Xi majuaṇi dí xi'ahũ, ma da zø ra pa ne majuaṇi nubya ya ja, gue nú'ũ xa du da 'yøde nú'a m̃anga rá T'ũ Ajuṇ, ha nu'ũ tó'o da hñuxa nt'øde ma da nja yá te pa nzãntho.

²⁶ Ngue'a Ajuṇ ra Dada haṣe ra ts'edi pa da unga ra te pa nzãntho. Njabũ nehe rá T'ũ bi umba ra ts'edi pa da unga ra te pa nzãntho nehe.

²⁷ Ne xa 'yent'ua ja rá 'ye rá T'ũ pa go da hñã'mba nguenda gathø ya ja'i de ja ra ximhai, ngue'a go gue'a Nú'a To'o e bi Nja'i.

²⁸ Oguí 'yøhũ ngue'a dí xi'a'ihũ njabũ. Ngue'a ma da zø ra pa nuto gathø xa du ma da 'yøde sta ñã rá T'ũ Ajuṇ.

²⁹ Y nú'ũ to'o gathø xa 'yøt'a nú'a xá hño ma da nangui pa da nja yá te pa nzãntho, ha nu'ũ tó'o xa 'yøt'a nú'a

hingui ho ma da nangui pa da 'behna ja ra nidu.

'Bũ to'o damajuṇi de ra Jesu

³⁰ Nuga hingui tsa te ga øt'ase. Nú'a xicagui ma Dada, gue'a dí øt'e, ne dí øt'a ra ts'utbi ngu di 'bepqui, ne nura ts'utbi'a go gue'a xá hño ngue'a dí øt'ua rá paha ma Dada nú'a to'o bá pencagui, hingo dí øt'a nú'a go ma pahasega.

³¹ 'Bũ nuga gra m̃anse to'ogui, hinte da muui nú'a ga ma.

³² Pe 'bũ 'na to'o damajuṇi to'ogui, ne dí paḍi gue nú'a mañ'a xi di muui.

³³ Nu'ahũ xcá penhũ ya 'mehni pa da 'yambabi ra Xuua de gueque, y nu'á bi damajuṇi to'ogui ne bi xi'ahũ nú'a majuaṇi.

³⁴ Pe pa gueque ni 'nara ja'i hindí honi to'o da ḍaḍi por gueque. Nuga hønse dí ben'ahũ nú'a bi m̃anga ra Xuua, qué pa gui mpøhøhũ.

³⁵ Ra Xuua gue'a mi nja ngu 'nara ñot'i, mi yo't'a ri mfenihũ de nú'a mi xi'ahũ. Ha nu'ahú, gá 'yødehũ co ra johya nú'a te mi ma, pe hønse 'raya zi patho.

³⁶ Nuga dí pe ya 'befi ngu xa 'racagui Ajuṇ ma Dada ga juadi ga pefi, y nuya 'befi dí pefi go gue'ũ damajuṇi gue go Ajuṇ xpá mencagui. Y nuya 'befi'ũ ma'na ya ḍangui pa da faḍi to'ogui que nú'a bi m̃anga ra Xuua de gueque.

³⁷ Ma Dada to'o bá pencagui go gue'a damajuṇi to'ogui, masque hinhya'mũ xcá 'yøhũ xa ñã'a nixi xcá hyanthũ tengu'a.

³⁸ Ne nurá noya'a hinxa zoda ri mfenihũ, nguetho nu'ahũ hinx cá camfriguilhũ gue nuga go rá 'mehngui'a. 'Bũ xcá camfriguilhũma, nu'bú gri paḥmahũ te rí bõnga ra M̃aca T'ofø.

³⁹ Nu'ahũ hinhya'mũ guí hehũ ra M̃aca T'ofø, xi guí he'thũ pa xahmã ja gui tsũmahũni ra te pa nzãntho, pe hingui tso ri mfenihũ de nú'a guí

he'thũ, ngue'a ja nura T'of'o'a ja m̄ani de gueque.

40 Ha nu'ahú hinguí ne gui camfriguihũ pa da za gui tshmh̄hũ nú'a ra te pa nzantho.

41 Nuga hindí m̄anga njabũ pa da 'ñesca ma nsu ya ja'i.

42 Dí m̄anga njabũ ngue'a dí pađi gue nu'ahũ hinguí m̄adihũ Ajuã.

43 Masque stá ehma de rá thuhu Ajuã ma Dada, pe nu'ahũ hinxcá numansuguihũ. Pe nu'bu 'nara ja'i da 'ñehe de rá thuhuse, nu'bu hã, go guí numansuhũ'a.

44 Hinguí ne gui camfriguihũ ngue'a go 'met'o guí 'ñe'tsua nsusehũ 'na ngu ma'na, hingo guí hoñhũ da 'ñe'ts'a ri nsuhũ Ajuã nú'a 'natho.

45 Oguí beñhũ gue go nuga ma ga ñap'a'ihũ ja rá thandi Ajuã ma Dada. Nurá ley ra Moise go gue'a ma da ñap'a'ihũ, nú'a ts'a guí camfrihũ da ñañ'a'ihũ.

46 'Bũ gri camfrihm̄hũ nú'a bi 'yofo ra Moise, nu'bu gri camfriguihũ hm̄hã nehe, ngue'a nu'á bi 'yofo de gueque.

47 Ha nu'bu hinguí camfrihũ nú'a bi 'yofo'a, nu'bu çhanja da za gui camfrihũ nú'a dí m̄angá?

**Ra Jesu bi 'uinga thogui
cũt'a 'mo ya ja'i**

(Mt. 14:13-21; Mr. 6:30-44; Lc. 9:10-17)

6 1 Nepũ de gue'a ra Jesu bi 'ranga ri'nandi ra ndehe Galilea, nú'a rá thuhu nehe Tiberia.

2 Ha mri ðena ndunthi ya ja'i ngue'a mi handa ya ðanga nt'udi nú'ũ mi ø'tua ya da'thi mi ñani.

3 Nu'bu ra Jesu bi bõxa ja 'nara t'øhø ne ja bá huhuini yá nxadi.

4 Ne ya mi ma da dat'a ra pa de ra pascua 'nará ngo ya xodyo.

5 Nu'bu ra Jesu bi hyanda nú'ũ ya ja'i mi ndunthi xqui ðeni'a, nepũ nu'á bi 'ñemba ra Lipe:

—çHabũ ga tañhũ ra thuhme 'bũ, pa ga 'uiñhũ gatho nuya ja'iyũ?

6 Ra Jesu xa bi ne bi m̄anga njabũ pa bi nu te xa ðađi hm̄hã ra Lipe, ngue'a nu'á ya mi pađise te mi ma da 'yøt'e.

7 Ha nura Lipe bi ðađi ne bi 'ñembabi:

—Pøde nixi co yo nthebe ðenario ra thuhme ga tañhũ, hinda uadi, ua 'ra 'na zi xeni da ziyũ.

8 Nepũ 'nará nxadi ra Jesu mrá thuhu ra Andre, go gue'a mrá cu ra Simu Pedro, bi 'ñembabi ra Jesu:

9 —'Bũcua 'nara ts'ũnt'ũ hã cũt'a ya thuhme dega cebada ne yoho ya zi hua, çpe te ri m̄ãña?

10 Nu'bu nura Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Xiphũ gatho ya ja'i da hñudi.

Y mi jani 'nara 'bot'ei, ne ja bi hñuhni'ũ, ne ngu mi cũt'a 'mo sehe ya 'ñøhø. Ya 'behñã ne ya b̄atsi himi pa 'mede.

11 Nepũ nura Jesu bi gũ nú'ũ ya thuhme, ne bi umba njam̄adi Ajuã de nú'a ra thuhme ma da zi'ũ, ne ja ngá umba yá nxadi nepũ ya nxadi bi umba nuya ja'i mi huhni. Ne guet'atho bi 'yøt'e co nuya zi hua, ne bi zi'ũ asta xi bi niñã.

12 Ha nu mi uadi'ũ, ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Bá muntshũ gatho ya zi xeni nú'ũ bi bongui, pa hinte da 'medi.

13 Ha nu'á bi munts'a gatho ya zi xeca thuhme xqui 'bonguabi'ũ de nú'ũ cũt'a ya thuhme dega cebada. Ne bi ñuxa 'ret'amayoho ya 'bøts'e co nuya xeca thuhme bi bongui.

14 Ha nu mi hyanda ya ja'i nú'a ra ðanga nt'udi xqui 'yøt'a ra Jesu, nu'á bi 'ñena:

—Xi majuãni go guehni rá ðanga 'mehni Ajuã nú'a mi hm̄ã da 'ñecua ja ra ximhai.

15 Pe ra Jesu mi pađho gue mi ne'ũ da zixhm̄hã pa da ndahm̄ã'a de gue'ũ, hangue nu'a bi 'yøt'e, bi ma de guehni bi yopa bõxa ma'na'qui ja nú'a ra t'øhø'a ri sehe.

Ra Jesu bi 'ño maña ra ndehe
(Mt. 14:22-27; Mr. 6:45-52)

16 Y de mi nde, yá nxadi'a bi ma pa ja ra ndehe.

17 Nepu de guehni bi yut'a ja 'nara motsa pa bi ma'u Ncapernau de ri'nandi ra ndehe. Ha ya xmá 'mexuui, ha ra Jesu hinxqui mengtho de ja ra t'øhø.

18 Ne bi mudi bi 'ño 'nara bunthi xi mri anga ra dehe.

19 Y ya xqui 'ño ngu cut'a o 'rato kilometro de ja ra dehe, nepu bi hyant'u ra Jesu mbra 'yotho maña de ra dehe pa da e da zudi'u, ne nu'ú xi bi ntsu.

20 Pe nu'á bi 'ñembabi'u:

—¡Nuga go guecagui, oguí tsuhú!

21 Nepu nu'ú co ra johya bi pø'tsa ja ra motsa ne bi zits'i, ne 'bestho bi zøñ'u co ra motsa ja ra hai habu mri ma'u.

Ya ja'i bi hyonga ra Jesu

22 Ha nurá hyax'a nú'u ya ja'i xqui gohni ri'nandi ra ndehe ne xqui hyandi gue 'nada ra motsa mi 'bahni, ne xqui badi gue nuyá nxadi ra Jesu bi mase'u ja nú'a ra motsa, ne ra Jesu himbi meui'u.

23 Ne guetbu habu xqui zi ra thuhme'u nu mi umba njamadi Ajuá nura Jesu, ja bi zøhni ma'ra ya motsa xqui 'ñehe Tiberia.

24 Hangué nu mi hyandi'u gue ya mi jo'oni ra Jesu nixi yá nxadi, nu'bú nu'ú 'bestho bi yut'a ja nú'u ya motsa ne bi ma pa Ncapernau pa da hyonga ra Jesu.

Ra Jesu go ra thuhme dega te

25 Y ja bá tsuhni'u ra Jesu ri'nandi ra ndehe ne bi 'ñembabi'u:

—Xahnate, ¿ha'mu gá tsøhø de guecua, desde manxui o ja nubya?

26 Ha nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Xi majuañi dí xi'ahú, guí hongaguihu ngue'a dá 'uiñ'a'ihú ne gá niñahú, hingue ngue'a gá hyanthu ya danga nt'udi.

27 Guí øthu ra ts'edi pa gui tsuhú nú'a te gui tsihu, pe nu'á 'bestho da thegue. Ma'na xá hño 'yøthu ra ts'edi gui tsuhú nú'a ra nzaqui unga ra te pa nzantho, y nu'á hinhya'mu da thegue. Go gue'a ra nzaqui da 'ra'ahú Nú'a To'o e bi Nja'i. Ne Ajuá ra Dada xa 'ñu't'a'ihú gue xa umba ra ts'edi'a pa da 'ra'ahú nú'a ra nzaqui'a.

28 Ha nu'ú bi 'ñembabi:

—Nu'bú ¿te mahyoni ga øthe pa njabu da za ga øthe ngu nú'a xa 'bepcahe Ajuá, pa njabu da za ga tsuhe nú'a ra nzaqui guí engaguihe?

29 Nepu nura Jesu bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'a mahyoni gui 'yøthu pa da za gui 'yøthu ngu nú'a xa 'bep'ahú Ajuá, camfrihu nú'a to'o xpá mehni'a.

30 Ha nuya ja'i bi 'ñembabi'a:

—Nu'bú ¿te ma danga nt'udi da za gui 'yøt'e pa ga hanthe ne ga camfri'ihe? ¿Nda'a ra danga t'øt'e ma gui 'yøt'egue?

31 Maya'bu ndu ma dadahu ra Moise mri zi nú'u ma'ra ndu ma dadahu ja ra 'yo'mtha, y ja bi zini'u ra thuhme rá thuhu ra maná, ngu xa t'ofø ja ra Maça T'ofø habu ena: “Nu'á bá pempabi ra thuhme de mahets'i pa bi zi'u.”

32 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Xi majuañi dí xi'ahú: Hingo ra Moise bi umbabi'u nú'a ra thuhme bá ehe de mahets'i nú'a bi zi'u. Numa Dada go gue'a bi mampabi'u. Y go guet'a bá pen'ahúbya ra thuhme de mahets'i nú'a unga ra te pa nzantho. 33 Nú'a ra thuhme bá pen'ahú Ajuá, go gue'a rá T'u bá cai de mahets'i, ne go gue'a umba ra meximhai ra te pa nzantho.

34 Nu'bú nuya ja'i bi 'ñembabi:

—Ndada, oxqui ma gui 'betcahe nú'a ra thuhme'a.

35 Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Nuga go guecagui drá thuhme dega te pa nzantho. Nu'a tó'o da 'ñe da zúcgagui hinhya'mũ da zũ ra thuhu, ha nu'a tó'o da gamfrigui hinhya'mũ da zũ ra nduthe.

36 Pe nuga ya stá xi'ahũ gue masque ya xcá hyandgaguihũ pe hinguí camfriguihũ.

37 Gatho nú'ũ to'o xa 'racagui Ajuã ma Dada da 'ñehe da zúcgagui, ha nu'a tó'o da 'ñehe da zúcgagui hinga co'tsi.

38 Ngue'a nuga stá çai de mahets'i pa ga ø'tua rá paha nú'a to'o bá pencagui, hingue nú'a go ma pahase.

39 Nurá paha ma Dada nú'a to'o bá pencagui gue nú'ũ to gatho xa 'racagui ni 'na de gue'ũ hinga 'bedi, ne nura pa de ra ngaxhmai, ma ga juts'i'ũ pa rí nja yá te pa nzantho.

40 Ne nurá paha nú'a to'o bá pencagui gue da nja yá te pa nzantho nuto da baði to'ogui ne da gamfrigui, ne nura pa de ra ngaxhmai, ma ga juts'i'ũ pa rí nja yá te pa nzantho.

41 Nu'bú nuya xodyo bi nonga ra Jesu ngue'a mi ena: “Nuga go guecagui drá thuhme stá çai de mahets'i.”

42 Ne mi eñ'ũ:

—Go guehni ra Jesu rá t'ũ ra Jose, çha ngue ha? Nujũ dí paðiũ to'o rá dada ne rá nããni. Nu'bú çhanja ena gue bá çai de mahets'i?

43 Ha ra Jesu bi daði ne bi 'ñembabi'ũ:

—Oguí nontehũ de nú'a stá xi'ahũ.

44 Ngue'a ni 'na hinto tsa da 'ñe da zúcgagui 'bũ hingo Ajuã ma Dada nú'a to'o bá pencagui da zopa rá mfeni pa e da zúcgagui, ne go gue'ũ ma ga juts'i nura pa de ra ngaxhmai pa rí nja yá te pa nzantho.

45 Njaua xa t'ofu ja yá t'ofu yá 'mehni Ajuã habũ ena: “Ajuã ma da 'ñuta gatho ya ja'i,” ena njabũ. Hangue gatho nú'ũ to'o da hñuxa nt'ode te mangua ma Dada ne da zo ja yá mfeni, nú'ũ go gue'ũ da 'ñe da zúcgagui.

46 Hingo dí xi'ahũ gue to'o xa hyanda Ajuã ra Dada, ngue'a hõnsegui stá handi'a, ngue'a stá ehe de gue'a.

47 Xi majuãni dí xi'ahũ, nu'a tó'o camfrigui pe'tsa ra te pa nzantho.

48 Nuga go guecagui drá thuhme dega te pa nzantho.

49 Maya'bũ nú'ũ ndu ri dadahũ bi zi ra maná nu mi 'bui ja ra 'yo'mtha, pe nu'ũ bi du'ũ.

50 Pe nú'a ra thuhme dí mangá, hingue ngu nú'a ra thuhme bi zi nú'ũ bi du. Nú'a ra thuhme dí mangá bá ehe de mahets'i pa nuto'o da zi hinhya'mũ da du.

51 Nuga go guecagui drá thuhme dí te, dá ehe de mahets'i. Nu'a tó'o da zi nú'a ra thuhme dí mangá, da nja rá te pa nzantho. Ha nú'a ra thuhme dí mangá, go guehna ma ndo'yo nú'a ma ga da pa da nja yá te pa nzantho ya meximhai.

52 Ha nuya xodyo bi 'ñembabi'ũ 'na ngu ma'na:

—çHanja da za da 'racjũ rá ndo'yoseni pa ga tsihũ?

53 Ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Xi majuãni dí xi'ahũ, 'bũ hingui tsipabihũ rá ngø ne rá ji Nú'a To'o e bi Nja'i, hinda nja ri tehũ pa nzantho.

54 Nu'a tó'o da zicagui ma ngø ne ma ji, gue'a da nja rá te pa nzantho, ne nura pa de ra ngaxhmai nuga ga juts'i'a pa rí nja rá te pa nzantho.

55 Ngue'a ma ngø nja ngu ra nzaqui, ne ma ji nja ngu ra dehe nú'a ts'i pa da nte 'na. Pe numa ngø ne ma ji hingue ngu nuya nzaqui'ũ, ngue'a numa ngø ne ma ji unga ra te pa nzantho.

56 Nu'a tó'o da zicagui ma ngø ne ma ji, go gue'a da 'mũ con gueque, ha nuga ga 'bui con gue'a.

57 Ajuã ma Dada nú'a to'o bá pencagui, nu'a te, hangue nuga dí te nehe ngue'a nu'a te'a. Njabũ nehe

nu'a tó'o da zigágui, nu'á ma da nja rá te ngue'a dí tega.

⁵⁸Nuga go guecagui drá thuhme stá ehe de mahets'i. Pe hingo dí nja ngu nú'a ra maná nú'a bi zi ndu ri dadahú ne bi du. Ngue'a nu'a tó'o da zigágui núga drá thuhme, da nja rá te pa nzantho.

⁵⁹Njabu bi mąnga ra Jesu nu mi xahnate ja ra nija nuni Ncapernau.

**Ya noya nú'u unga ra
te pa nzantho**

⁶⁰Ha ndunthi de nú'u to'o mi 'ñoui'a ne myá nxadihmą, mi 'yode'u bi mąnga ra Jesu njabu, bi 'ñena'u:

—Xi hindrí hohu nú'a maní. ¿To ja gue'a da gamfribini?

⁶¹Ha nura Jesu bi batho gue nu'ú mi nonte de nú'a xqui mañ'a, hangue nu'á bi 'ñembabi'u:

—¿Ha gue hingrí hohu nú'a stá ma?

⁶²¿Xi te gui beñhu nú'bu xcrí hyanthu da yo menga pa mahets'i Nú'a To'o e bi Nja'i?

⁶³Nú'a ra nzaqui dí ma, go gue'a ra nzaqui pa ri ndahihu, hingo pa ri ndo'yohu. Ngue'a nú'a ra nzaqui guí tsihu pa ri ndo'yohu hinte di muui pa gui tshu ra te pa nzantho. Y nuya noya stá xi'ahu go gue'u ra nzaqui pa ri ndahihu, ne go gue'u di 'ra'ahu ra te pa nzantho.

⁶⁴Pe 'ra de gue'ahu hinguí camfrihu.

Ra Jesu bi mąnga njabu ngue'a desde rá mudi ya mi pątho nú'u to'o himi camfri'a, ne ya mi pątho to'o mi ma da da'a.

⁶⁵Nehe bi 'ñena:

—Xa njabu ngu nú'a ya stá xi'ahu gue hinda za to da 'ñese da ząqui 'bu hingo Ajuą ma Dada da zopa rá mfeni pa da e da zącagui.

⁶⁶Nepu ndunthi de nú'u to'o mri 'ñoui ne myá nxadihmą bi 'uegue'u, ya himbi deni'a.

⁶⁷Hangue nura Jesu bi 'ñembabi nú'u 'ret'amayoho yá nxadi xqui huahni:

—Xi'ahu, ¿ha gue ma gui 'ueguehu nehe?

⁶⁸Ha nura Simu Pedro bi dądi ne bi 'ñembabi'a:

—Ma zi Hmu'ihe, ¿to'o ja ga teñhe? gue hõnse'i guí mąnga ya noya de ra te pa nzantho.

⁶⁹Ha nuje stá camfrihe ne stá pąhe gue go gue'e grá Cristo, rá T'u'i Ajuą nú'a te, xpá men'a'i pa gui ndą.

⁷⁰Nepu nura Jesu bi dądi ne bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahu guí 'ret'amayohohu stá huan'ahu, ¿ha ngue ha? Pe 'yobu 'na de gue'ahu ri 'ñoui ra ts'ondahi.

⁷¹Nu'á bi ma de ra Juda Iscariote rá t'u ra Simu, ngue'a go mi gue'a mi ma da da'a, masque go mi gue'a 'na de nú'u 'ret'amayoho ya nxadi.

**Yá hõcu ra Jesu himbi gamfri'u
gue mi gue'a rá 'mehni Ajuą**

7 ¹Mefa ra Jesu bi 'ñonitho ja ra hai Galilea, himbi ne ma bá 'buhni Judea ngue'a nuya ndą gá xodyo de guehni mi honi hanja da za da hyo'a.

²Ha ya mi ma da dat'a 'nará ngo ya xodyo go mrá ngo dega nthõja'tsi.

³Hangue yá hõcu ra Jesu bi 'ñembabi:

—Grí ma pa Judea, pa nuya ja'i mri deñ'a'i de guehni da za da hyandi'u nehe nú'u ya dąnga nt'udi guí øt'e.

⁴Ngue'a 'bu 'nara ja'i ne to'o da hyandua rá 'befi, nu'á hinda 'yõt'a rá 'befi mant'agui. Ya gue guí øt'a nuya dąnga t'øt'e, 'yõt'e'u ja yá thandi gatho ya ja'i pa da hyanda nú'a guí øt'e.

⁵Nuyá hõcu'a bi xipabi njabu ngue'a nixi gue'u himi camfri ua go mi gue'a rá 'mehni Ajuą.

⁶Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Pa gueque hinxá zõta ma ora pa ga mani, pe nu'ahú, otho ri orahu.

⁷Ya ja'i hingui tsa da ątsa'ihu, pe nuga ha, di ątsagui, ngue'a dí xipabi de yá ts'o'befi'u.

⁸Nu'ahú, go da rí maha ra ngo. Nuga

hinga ma, asta hinda zø ma ora pa ga ma.

⁹ Ha nu mi xipabi njabũ, bi ma'ũ, ha nura Jesu bi gotritho Galilea.

**Ra Jesu bi ma ra ngo
dega nthøja'tsi**

¹⁰ Nepũ ra Jesu bi ma nehe ja ra ngo, pe asta 'mefa. Bi ma pe mant'aguitho pa hinto da hyandi.

¹¹ Ha nuya ndã gá xodyo nú'ũ mi ne da hyohmã'ã xi mi honi'ũ de guehni ja ra ngo ne mi eñ'ũ:

—¿Habũ di 'youa'ã 'bũ?

¹² Ha ndunthi de nuya ja'i mi 'yoni ja ra ngo xi mi ñã de gue'ã. 'Ra mi ena: “Nú'ã ra 'ñhø'ã xi ra hoja'i”; ha nu ma'ra mi ena: “Hinga majuãni, hønse hat'atho ya ja'i.”

¹³ Pe nu'ũ mi ñã zi njante pa hinto da 'yøde, ngue'ã mi tsu yá mixodyoui nú'ũ myá ndã de gue'ũ.

¹⁴ Ts'a mi 'yo made ra ngo ra Jesu bi yut'a ja ra ndãni ja pa bi nxahnate.

¹⁵ Ha nuya ndã gá xodyo xi bi 'yø ne bi 'ñémse'ũ:

—¿Hanja nuni ra Jesu nts'edi ja rá mfãdi ha hinxa nxadi?

¹⁶ Ha nura Jesu bi dãdi ne bi 'ñembabi'ũ:

—Nú'ã dí udi, hingo dí mansega. Nu'ã bí ehe de Ajuã nú'ã to'o bá pencagui.

¹⁷ Nu'ã tó'o da ne da 'yø'tuabi rá paha Ajuã, ma da bãdi de nú'ã ma nt'utuante ua bí ehe de Ajuã o ua go dí bensega nú'ã dí mã.

¹⁸ Nu'ã tó'o bense nú'ã mã, nú'ã go gue'ã ne da t'e'tsua rá nsu. Pe nu'ã tó'o ne da 'ñe'tsuabi rá nsu nuto bá pehni'ã, nu'ã mãnga majuãni ne hingui hate.

¹⁹ Ra Moise xa 'ra'a'ihũ ra ley, pe ni 'na de gue'ahũ hinxã 'yøtehũ nura ley'ã. Nu'bũ gri øthmãhũ nú'ã mã, nu'bũ ¿hanja guí beñhũ gui hyogaguihũ?

²⁰ Ha nura hmuntsja'i bi dãdi ne bi 'ñena:

—Nu'i pø guí 'ñoui ra ts'ondãhi. ¿To'o xa beni da hyo'ague?

²¹ Nu'bũ ra Jesu bi dãdi ne bi 'ñembabi'ũ:

—Hønse ngue'ã dá pe 'nara 'befi nú'ã ra pa dega tsaya dá japi bi ñãni 'nara da'thi, hangue por gue'ã grí 'yøhũ.

²² Pe xi nu'ahũ nehe, nú'ã ra pa dega tsaya guí hu'tsuahũ ra seña ja yá ndo'yo ri bãtsihũ ngu bi 'yø't'a ndu ri dadahũ, desde rá mudi bi hñuxa nura seña ja yá ndo'yo, ne 'mefa ra Moise mi manda da t'ø't'a njabũ nehe, masque hingo bi mæti. Hangue ringue'ã nu'ahũbya, ngu da dat'a rá hñãto ma pa de xa 'mũi ri t'ubãtsihũ guí hu'tsuahũ ra seña, masque ra pa dega tsaya.

²³ 'Bũ nu'ahũ guí hu'tsuahũ ra seña ri bãtsihũ ra pa dega tsaya hønse pa hingui ts'ocuahũ rá ley ra Moise, nu'bũ xi ¿hanja guí pø ri cuehũ con gueque ngue'ã stã øthebi maxøgue rá ndo'yo 'nara 'ñhø nura pa dega tsaya?

²⁴ Guí beñhũ gue hinxã hño nú'ã dá øt'e, ngue'ã dá øt'e ra pa dega tsaya. Oguí dãmã beñhũ ua hingui ho 'nara t'øt'e asta hingo 'met'o gui pahũ ua majuãni hingui ho o hina, pa njabũ da za guí beñhũ ngu rí 'ñepi nú'ã ra t'øt'e.

Ra Jesu bi mã de habũ xqui 'ñehe

²⁵ Ha nu 'raya me Jerusale bi 'ñena:

—¿Ha hingo guehni thoni pa da tho?

²⁶ Xini 'bahni ñã ja yá thandi ya ja'i ne hinte sipabi. ¿Ha gue camfri ma ndãhũ gue xi majuãni go guehni ra Cristo rá 'mehni Ajuã pa e da ndã?

²⁷ Pøde hina, ngue'ã nuju dí pahũ habũ ra menguni. Ngue'ã nu stí zø ra Cristo hinto ma da bãdi habũ dra mengu'ã.

²⁸ Ra Jesu bi 'yøde te mi mãnga ya ja'i, hangue nu mi nxahnate'ã ja

ra ndanija bi ña nts'edi bi 'ñena:

—¡Guí p̄caguihu ne guí p̄ahu habu drá mengu! Nuga hinstá esehē.

Nú'a to'o bá pencagui go guese'a Ajuá nú'a xi majuani, ne nu'ahé hinguí p̄ahu'a.

²⁹ Nuga dí p̄aca'a gue'a stá ehe de gue'a, ne go gue'a bá pencagui.

³⁰ Hanguē nu mi 'yøde ya ndā gá xodyo bi m̄anga ra Jesu njabu, ma'na mi ne'u da gu'a pa da zixhma'a nts'ahni, pe hinto bi gu' ngue'a himi tsøta rá ora.

³¹ Pe ndunthi ya ja'i de guehni bi gamfri'a ne mi eñ'u:

—Xi nu sta zøhø nura Cristo pa da ndā, ¿ha gue ma da 'yøt'a ma'ra ya d̄anga nt'udi que nú'a øt'ni?

Ya fariseo bi mehna ya gants'ahni pa da ḡh̄ma ra Jesu

³² Y nuya fariseo mi 'yøde bi m̄anga njabu ya ja'i, nu'bú nu'ú ne ya ndā gá macja bi mehna 'raya gants'ahni pa da ḡh̄ma ra Jesu.

³³ Hanguē ra Jesu bi 'ñena:

—Ya ts'utho ya pa ma ga 'bui con gue'ahu, nepu ma ga yo pengui habu bí 'bui nú'a to'o bá pencagui.

³⁴ Ma gui hyongaguihu pe hingui ma gui tsøcaguihu, ne hinda za gui mahani habu ma ga 'baca.

³⁵ Nu'bú ya ndā gá xodyo mi 'buhni bi 'ñémbabi 'na ngu 'na:

—¿Habu ma dí mani 'bu pa ena gue ya hinda za ga tsuhu? ¿Ha gue ma da ma pa ja yá hai ya me Grecia habu bí 'bui ma mixodyohu nú'u xa nxani, ne ma dí xahna nehe ya me Grecia?

³⁶ ¿Te rí bonga nuya noya xa maní 'bu, ena: “Ma gui hyongaguihu pe hingui ma gui tsøcaguihu, ne hinda za gui mahani habu ma ga 'baca”?

Ra dehe dega te pa nzantho da nja ngu 'nara d̄athe

³⁷ Nurá ngats'i ra pa de ra ngo go

gue'a ma'na ra d̄ango nú'a ra pa'a, ra Jesu bi 'mai bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—Nu'a tó'o tsu ra nduthe dá 'ñehe da zøcagui pa da ntsithe.

³⁸ Ngu m̄anga ja ra M̄aca T'ofu, nu'a tó'o da gamfrigui ma da bøhø ra dehe dega te ja rá coraso ne da nja ngu 'nara d̄athe.

³⁹ Ra Jesu bi mā de ra M̄aca Ndahi nú'a mi ma da t'umba nuto mi ma da gamfri'a. Pe nura M̄aca Ndahi hinxqui 'behniho, ngue'a ra Jesu hinxqui menguiho ja rá nsunda nuni mahets'i.

Ya ja'i 'rama'na'ño mi mañ'u

⁴⁰ Ha ya ja'i mi 'yøde nuya ya noya, 'ra mi ena:

—Xi majuani go guehni rá d̄anga 'mehni Ajuá nú'a mi hma da 'ñehe.

⁴¹ Ha nu ma'ra mi ena:

—Go guehni ra Cristo rá 'mehni Ajuá bá e pa da ndā.

Ha nu ma'ra mi ena:

—¿Pe hanja? ¿Ha dra menguni Galilea ra Cristo?

⁴² Hina. Ngue'a ja ra M̄aca T'ofu mā gue nura Cristo ma da 'ñehe de yá ja'ndu ra Davi, ne ma dra me Belé nuni ja ra t'uhniini habu m̄rá mengu ndu ra Davi.

⁴³ Ne njabu ya ja'i 'rama'na'ño mi mañ'u de gue'a.

⁴⁴ Ha nu 'ra mi ne da zixhma' nts'ahni, pe hinto bi gu'a.

Ya d̄anga ndā gá xodyo himbi gamfri'u ra Jesu

⁴⁵ Ha nuya gants'ahni xqui 'behni da ḡh̄ma ra Jesu bi mengui habu mi 'bu ya ndā gá macja ne ya fariseo, ne bi t'embabi:

—¿Hanja hinguá tsihu?

⁴⁶ Ha nuya gants'ahni bi d̄adi ne bi 'ñena:

—¡Hindá tsihe ngue'a dá ødehe ya hoga noya bi mā nú'a hinhya'mu stá øhe to'o xa mā njabu!

47 Nu'bú nuya fariseo bi dadi ne bi ñembabi'á:

—¿Ha gue ne'ahú ya xa hya'ahú'a?

48 Guí pahu gue ni 'na de guecje núje dyá ndahe de ma nijahu ne dyá fariseohe hinstá camfrihe nú'a xa mañ'a.

49 Nú'ú xa gamfri'a go gue'ú nú'ú hingui pa ra ley, y go gue'ú ya xa t'equé pa ra 'ñu.

50 Ha nura Nicodemo mi 'buhni nehe xqui munts'ui yá mifariseoui, ne go gue'a xqui ma dega xuui pa bá c'a'tsa ra Jesu. Nu'bú nu'á bi ñembabi gathó nú'ú mi 'buhni:

51 —Pe numa leyhu ma gue hinto tsa ga tsamhu nts'ahni 'bu hinda nja ra nthanyá 'met'o pa ga pahu te 'be'a xa 'yot'e. ¿Ha gue njabu ma, o hina?

52 Nepu nu'ú bi datuabi ra Nicodemo ne bi ñembabi:

—¿Ha gue ne'i go grá me Galilea pa guí ne gui camfri'a? Hñe'ta ra Maça T'ofó pa gui padi gue jo'o ni 'nará 'mehni Ajuá nú'a dra me Galilea.

'Nara 'behña ra zinga medinthati

53 Nepu gathó ya ja'i bi ma yá ngu'ú.

8 1 Ha ra Jesu bi ma ja ra t'øhø 'bo Olivo.

2 Nepu rá hyax'a bi mengui'a ma'na'qui pa ja ra ndanija, ne ja bi munts'uini gathó ya ja'i, ne bi hñuhni'a pa mi xahni'ú.

3 Nepu nuya xahnate de ra ley ne ya fariseo bá tsimpabi 'nara 'behña xqui ts'udi mri hñuxui 'nara medinthati, ne bri 'ba'ma madetho habu mi 'bu ra Jesu co ya ja'i.

4 Nepu nu'ú bi ñembabi:

—Xahnate, nuna 'behña bi ts'udi mri hñuxui 'nara medinthati.

5 Nura Moise 'bepcahu ja rá ley gue ga hohu co ya nc'ahni nuya 'behña ga

tsahu di øt'a njabu. Xi'i, ¿te go xi guí mangue?

6 Nú'ú bi manga njabu hønse pa xa 'yøde'ú te xa dadi hmaha ra Jesu, pa njabu xa za xa ñapahma. Ha nura Jesu bi ndoqui ne bi 'yofo 'raya noya ja ra hai co rá dedo.

7 Pe nu'ú mi sigui mi ambabi'a, nu'bú nu'á bi 'mai ne bi ñembabi'á:

—Nu'a tó'o hinxa 'yot'a ni 'nara ts'oqui, dá fótua 'nara mudi nc'ahni nuna ra 'behña.

8 Ne bi yopa ndoqui'a ne bi sigui bi ñofo ja ra hai co rá dedo.

9 Ha nu mi 'yøde'ú nú'a bi mañ'a, bi zose yá mfeni de yá ts'oqui'ú, ne bi mudi bi ma'ú 'rama'na, rá mudi bi ma nú'ú ma'na mi tsøxa yá jeya, nepu gathó ma'ra, ne ra Jesu bi gosuini nú'a ra 'behña mi 'bahni madetho.

10 Nepu nura Jesu bi 'mai ne bi hyandi ya mi jo'oni ni 'na, hønse nú'a ra 'behña mi 'buhni, ne bi ñembabi'a:

—Naná, ¿habu 'ba nú'ú to'o mi ñap'a'i? ¿Ha gue ya hinto ne da hyo'i dega nc'ahni?

11 Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Ya jo'o, Ndada.

Nu'bú nura Jesu bi ñembabi'a:

—Nixi gueque hinte ma ga øt'a'i.

Grí ma, ne ya oxqui yopa øt'a ma'ra ya ts'oqui.

Ra Jesu go ra ñot'i nú'a yo'tua yá mfeni ya ja'i

12 Nepu ra Jesu bi yopa zofo ya ja'i ne bi ñembabi'á:

—Nuga go guecagui drá ñot'i dí yo'tua yá mfeni ya ja'i. Nu'a tó'o da dengagui hinda 'ño ja ra 'bexuui, nu'á da me'tsa ra ñot'i dega te pa nzantho.

13 Nepu nuya fariseo bi ñembabi'a:

—Nu'i guí manse gue to'o'igue, hangue hinga majuani nú'a guí ma.

14 Nura Jesu bi dadi ne bi ñembabi'á:

—Masque dí m̄anse to'ogui, pe gue'a majuani nú'a dí mā, ngue'a nuga dí pađi habu stí 'ñehe ne habu grá ma, pe nu'ahu hinguí pah̄u habu stí 'ñehe ni habu grá ma.

15 Nu'ahu gyá meximhathoh̄u, ne guí h̄a nguendah̄u ngu nú'a guí benseh̄u. Pe nuga hinstá ehe pa to ga h̄a'mba nguenda.

16 Pe nu'bu to'o dí h̄a'mba nguenda, nu'bu nú'a dí mā gue'a majuani, ngue'a hingo dí hanse nguenda, go dí h̄a'be nguenda ma Dada nú'a to'o bá pencagui.

17 Nehe xa t'ofo ja ri leyh̄u, nu'bu yoho ya ja'i da damajuani ne 'nada nú'a da mañ'̄u, go gue'a majuani.

18 Nuga dí m̄anse to'ogui, ne ma Dada nú'a to'o bá pencagui, ne'a damajuani to'ogui.

19 Ha nu'ú bi 'ñembabi'a:

—¿Hab̄u bí 'bu ri Dada?

Ha nura Jesu bi dađi ne bi 'ñena:

—Nu'ahu hinguí pačj̄u, hangue nixi ma Dada hinguí pah̄u. 'Bu gri pah̄mah̄u to'oguiga, nehe gri pah̄mah̄u ma Dada.

20 Ra Jesu bi m̄anga njab̄u nu de mi xahna ya ja'i mbo ra 'me'tsboja ja ra nd̄anija, pe hinto bi ḡu nts'ahni ngue'a mri 'beta rá ora'a.

**“Hinda za gui mahani
hab̄u grá maga”**

21 Ha nura Jesu bi yopa 'ñembabi'a:

—Nuga ma ga maga, ha nu'ahu ma gui hyongaguih̄u pe ya gra jo'o, ne ma gui tuh̄u gri nduda ri ts'oquih̄u, hangue njab̄u hinda za gui mahani hab̄u grá maga.

22 Ha nuya nd̄a gá xodyo bi 'ñémse'a:

—¿Ha gue ma da h̄nose 'bu? Hanja ena, “Hinda za gui mahani hab̄u grá maga.”

23 Nep̄u nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nu'ahu gyá meximhaih̄u, ha

nuga drá mengu mahets'i. Nu'ahu yá meti'ih̄u nuna ra ximhai, ha nuga hingo rá metigui nuna ra ximhai.

24 Hangue dí xi'ah̄u gue ma gui tuh̄u gri nduda ri ts'oquih̄u. Ngue'a 'bu hinguí camfriguih̄u gue go gueque ngu nú'a stá xi'ah̄u, ma gui tuh̄u gri nduda ri ts'oquih̄u.

25 Nep̄u nu'ú bi 'ñembabi'a:

—Xicje, ¿to'o'igüe?

Nep̄u nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Ya stá xi'ah̄u desde rá mudi to'ogui.

26 Nuga masque jahm̄a ma'ra te ga xi'ah̄u de ri 'm̄uih̄u ne de nú'a xcá øth̄u, pe h̄onse dí xi'ah̄u ngu nú'a bi xicagui nú'a to'o bá pencagui, y nu'a m̄anga majuani.

27 Pe nú'u mi øde, himbi bađi gue ra Jesu mi ñ̄a de Ajūa ra Dada.

28 Hangue nura Jesu bi 'ñembabi'a:

—Nu xcrí p̄ø'tsh̄u Nú'a To'o e bi Nja'i pa gui hyoh̄u, gue'bu ma gui pah̄u gue go gueque ngu nú'a stá xi'ah̄u, ne ma gui pah̄u gue hingo de ma ts'edi sehe nú'a dí øt'e, ngue'a ngu nú'a xa xica ma Dada gue'a dí mā.

29 Ha numa Dada nú'a to'o bá pencagui 'b̄u con gueque, hinx̄a hyegase, ngue'a nz̄antho dí øt'a nú'a dí ho'a.

30 Nu mi m̄anga njab̄u ra Jesu, bi gamfri'bi'a ndunthi ya ja'i.

**Nú'u to'o yá bałsi Ajūa ne nú'u to'o
o ja rá 'ye ra ts'oqui**

31 Ha nura Jesu bi xipabi nuya xodyo xqui gamfri'a, ne bi 'ñembabi:

—Nu'bu gui sigui gui camfrihu ma noya, nu'bu xi majuani go ma nxadi'ih̄u.

32 Ne ma gui pah̄u nú'a majuani, ha nu'bu gui pah̄u nú'a majuani, ya hinguí ma gui 'megoh̄u.

33 Ha nu'ú bi dađi ne bi 'ñembabi'a:

—Nuje go guecje yá ja'iguihe ndu

ra Abrá, ha hinhya'mu stá 'meogohe. ¿Hanja guí ena gue ya hinga ma ga 'meogohe?

³⁴ Nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Xi majuañi dí xi'ahú, nu'a tó'o øt'a ya ts'oqui go gue'a rá 'bego ra ts'oqui.

³⁵ 'Nara t'u cohi pa nzantho ja rá ngu, pe 'nara 'bego da nja ra pa da bøni da ma.

³⁶ Njabuho nehe Nú'a To'o e bi Nja'i, 'bu da pøñ'a'ihú de ja rá 'ye ra ts'oqui, nu'bú dyá batsi'ihú Ajuá ne ya hindyá 'bego'ihú ra ts'oqui.

³⁷ Nuga dí paði gue nu'ahú yá ja'l'ihú ndu ra Abrá. Pe nu'ahú guí ne gui hyogaguihú ngue'a hingrí hohú nú'a dí ma.

³⁸ Nuga dí mangu nú'a xa xicagui ma Dada, ha nu'ahú guí øthú ngu nú'a xa mangu ri dadahú.

³⁹ Ha nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Pe nuje ma dadahe ndu ra Abrá.

Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—'Bu xi majuañi go dri dadahmáhu ndu ra Abrá, nu'bú gri øthmáhu ngu mi øt'a.

⁴⁰ Pe nu'ahú guí ne gui hyogaguihú masque nuga go stá xi'ahú nú'a ra noya xa xicagui Ajuá. ¿Pe ndu ra Abrá himi øt'e ngu guí øthúbya!

⁴¹ Nu'ahú guí øthú ngu nú'a øt'a ri dadahú.

Nu'bú nu'ú bi 'ñembabi ra Jesu:

—Nuje hingue to'oraza ma dadahe, 'nada nú'a ma dadahe, go gue'a Ajuá.

⁴² Ha nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—'Bu Ajuá go dri dadahmáhu'a, nu'bú gri macjhamáhu, ngue'a stá ehe de habú ndí 'bu'be'a. Ngue'a hinstá ese, nu'á go bá pencagui'a.

⁴³ ¿Hanja hingui tso ri mfenihú nú'a dí xi'ahú? Nu'ahú hingui tso ri mfenihú ngue'a hingui ne gui 'yøhú nú'a dí ma.

⁴⁴ Ra ts'ondahi go gue'a ri dadahú, ha nu'ahú go yá batsi'ihú'a, ne nu'ahú go

guí nesehú gui 'yø'tuabihú nú'a di ho'a. Ne nu'á go gue'a ra hyote desde ra mudí. Nu'á hønse hat'ya ya ja'i ne hinhya'mú xa mangu nú'a majuañi. Nuya nc'uamba mañ'a go xa zanse, ngue'a nu'á xi ra c'uamba ne go gue'a ra dada de ya nc'uamba.

⁴⁵ Nu'ahú hingui camfriguihú ngue'a dí mangu nú'a majuañi.

⁴⁶ ¿To'o 'na de gue'ahú da zátca 'nara ts'oqui? Jo'o. Nuga dí xi'ahú nú'a majuañi. Nu'bú ¿hanja hingui ne gui camfriguihú?

⁴⁷ Nu'a tó'o rá meti Ajuá di ho da 'yøde nú'a mangu Ajuá. Nu'ahú hingo yá meti'ihú Ajuá, hangue hingrí hohú gui 'yøhú nú'a ma.

Ra Jesu ya mi 'bui ante de ra Abrá

⁴⁸ Nepu ya xodyo bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Nu'bú, majuañi nú'a dí mañhe gue grá me Nsamaria, ne grí 'ñoui ra ts'ondahi.

⁴⁹ Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Hindirí 'ño'be ra ts'ondahi.

Nuga dí numansu ma Dada, pe nu'ahú hingui numansuguihú.

⁵⁰ Pe nuga hindí mangu njabu pa gui esca ma nsuhú, ngue'a 'bui 'na to'o esca ma nsu, ne go há nguenda'a.

⁵¹ Xi majuañi dí xi'ahú, nu'a tó'o øtcagui nú'a dí ma, hinhya'mú da du'a.

⁵² Nu'bú ya xodyo bi 'ñembabi:

—Nubyá há, dá pahe gue xi majuañi grí 'ñoui ra ts'ondahi, ngue'a nu'i guí ena gue nu'a tó'o da 'yø't'a'i nú'a guí ma, hinhya'mú da du. Conque ra Abrá ne yá 'mehni Ajuá bi du.

⁵³ ¿Ha gue go ma'na ja ri nsugue que ndu ma dadahe ra Abrá ne ndu yá 'mehni Ajuá? Xi'a'igüe ¿to'o go grí nhyecuauí?

⁵⁴ Ha nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Nu'bu gra exase ma nsu, nu'bu hinte dri muui. Numa Dada go gue'a esca ma nsu, nú'a guí emfu gue go gue'a ri Ajuah.

⁵⁵ Pe nu'ahú nixi xcá pahú'a. Nuga há, dí paça'a. 'Bu gra ena gue hindí paça'a, nu'bu gra c'uambahma ngu nu'ahú.

Nuga dí paça'a, ne dí øte nú'a ma.

⁵⁶ Ndu ri dadahú ra Abrá mi ne co 'nara johya da hyandgagui ma 'mui nuya pa de ga 'youa ja ra ximhai, ne xi bi johya mi hyandga'a.

⁵⁷ Ha nuya xodyo bi 'ñembabi'a:

—Nixi made nthebe njeya hinguí pe'tstho, ¿ne guí ena gue gá hyanda ndu ra Abrá?

⁵⁸ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'u:

—Xi majuani dí xi'ahú, desde ante da 'mui ra Abrá, nuga ya ndí 'bui.

⁵⁹ Hangué nu'ú bi gúxa ya do pa da c'anhma'a ngue'a mi nhyecuaui Ajuá. Pe nura Jesu bi 'bampi'u bi 'ranga madetho de gue'u ne bi bõni de ra ndanija bi ma'a.

Ra Jesu bi 'yøthe 'nara 'ñøhø mrá goda ya de mi 'mui

9 ¹ Ra Jesu mi 'yo ja 'nara 'ñu, ne de guehni bi hyanda 'nara 'ñøhø ya mrá goda desde rá 'bui.

² Ha nuyá nxadi bi 'yambabi ne bi 'ñena:

—Xahnate, ¿to'o bi 'yøt'a 'nara ts'oqui pa bi 'mui njani, nuni o rá dada o rá nana?

³ Nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Hingo xa 'yøt'a ra ts'oquini, ni rá dada nixi rá nana pa bi 'mui njani mrá goda. Xa njabú hønse pa da hnequi rá ts'edi Ajuá de nú'a ma da t'ø'tuabini.

⁴ Núbya ma patho mahyoni ga pepa rá 'befi nú'a to'o bá pencagui, ngue'a ma da zø ra xuui, ne nu'bu ya hinda za to da mpefi.

⁵ De núbya dí 'bucua ja ra ximhai go guecagui drá ñot'i dí yo'tua yá mfeni ya ja'i.

⁶ Nu mi uadi bi manga njabú'a, bi zo rá jihni ja ra hai ne bi mant'a ts'u ra zi hai pa bi go'tsuabi ja yá da ra goda.

⁷ Ne bi 'ñembabi:

—Grí ma bá nxuca ja ra mothe Siloé. —Nura thuhu'a pøni da 'ñena, xa 'behni.

Nepu nu'á bi ma bá nxuqui, ha nu mi mengui ya mi handi.

⁸ Nepu yá 'nangu ne nú'u to'o xqui hyanda ma'met'o gue mrá goda'a bi 'ñémbabi'u:

—Go guehni mi hudi mi peti, ¿ha ngue há?

⁹ Ha 'ra mi ena:

—Go guehni.

Ha nu ma'ra mi ena:

—Hina. Pøde rí hñats'i há, pe hingo guehni.

Ha nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Majuani go guecaguihma.

¹⁰ Nu'bu nuya ja'i bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—¿Hanja tsa guí handbya?

¹¹ Nu'bu nu'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Nú'a ra 'ñøhø rá thuhu ra Jesu go gue'a bi gosca ra bøhai ja ma da ne bi 'ñengagui: “Grí ma bá nxuca Siloé.” Nepu nuga dá ma dá nxuqui, hangué 'bestho ra ora'a dá handi.

¹² Ha nu'ú bi 'yambabi ne bi 'ñembi:

—¿Habú bí 'bu'a?

Ne nu'á bi 'ñena:

—Hindí paði.

Ya fariseo bi 'yø'tua ya nt'ani nú'a mrá goda

¹³ Nepu nuya ja'i'u bi zi'tsua ya fariseo nú'a ra 'ñøhø mrá goda.

¹⁴ Ha nú'a ra pa'a ra Jesu bi mant'a ts'u ra hai co rá jihni pa bi go'tsua yá da nú'a ra goda pa bi umba rá thandi, go mrá pa dega tsaya.

¹⁵ Nehe ya fariseo bi 'yambabi ra goda hanja xqui nja pa ya mi handi. Ne nu'á bi 'ñembabi'u:

—Nú'á ra 'ñòhø rá thuhu ra Jesu bi gosca ra bøhai ja ma da, ne dá nxøqui, y hangue dí handbya.

16 Ha nu 'raya fariseo bi 'ñena:

—Nú'á ra 'ñòhø'á hinxqui 'ñehe de Ajuá ngue'á hingui jamasu ra pa dega tsaya.

Pe nu ma'ra mi ena:

—Nu'bu 'nadra 'yøt'ats'oquihma, hinda za da 'yøt'a nuya ya danga nt'udi nguna.

Ne 'rama'naño mi mañ'u.

17 Hangue nu'ú bi yopa 'yøt'tua ya nt'ani ra goda ne bi 'ñembabi:

—Xi'a'i, ¿te go guí mangue de nú'á to'o bi xoc'a ri da?

Nu'á bi 'ñena:

—Nuga dí ena gue go gue'á 'nará 'mehni Ajuá.

18 Pe nuya ndá gá xodyo'u himi camfri gue go mi gue'á mrá goda ne ya xqui xo yá da, hangue nu'ú bi zompa rá dada ne rá nana.

19 Nepu bi 'yambabi'u ne bi 'ñena:

—¿Ha go gue'á ri t'uhu guí mañhu gue ya mrá goda desde mi 'múi? ¿Hanja handbya 'bu?

20 Ha nurá dada ne rá nana'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Dí pahe xá hño gue go gue'á ma t'uhe, ne desde mi 'múi ya mrá goda.

21 Pe hindí pahe hanja xa za xa hyandibya, nixi dí pahe to'o bi xocua yá da. Ya tsøxa yá jeya'á, go da 'yamfu'á, nu'á da za da xi'asehu.

22 Gue'á bi dadi rá dada ne rá nana nguetho mi tsu yá nda'u, ngue'á nuyá nda'u ya xqui go 'nara cohi gue nu'á tó'o da ma gue ra Jesu go gue'á majuani ra Cristo rá 'mehni Ajuá pa e da nda, nú'á da t'eni de ja ra nija.

23 Hangue nurá dada ne rá nana xqui 'ñena: “Ya tsøxa yá jeya'á, ne da za gui 'yambasehu.”

24 Ha nuya ndá gá xodyo bi yopa zohna nú'á mrá goda ne bi 'ñembabi:

—Xøcambeni Ajuá ne xicje nú'á majuani. Ngue'á nuje dí pahe gue

nú'á ra 'ñòhø'á to'o xa xoc'a ri da, go gue'á 'nara 'yøt'ats'oqui.

25 Ha nura goda bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuga hindí padi ua ra 'yøt'ats'oqui o hina. Hønsø nú'á dí padi, gue ndrá goda, ha nubyá ya dí handi.

26 Ha nu'ú bi yopa 'yambabi'á ne bi 'ñembabi:

—¿Te bi 'yøt't'a'i nú'á ra 'ñòhø mri xoc'a ri da?

27 Nu'bu nú'á bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—Ya stá xi'ahu ne hinguí ne gui camfrihu. ¿Hanja guí ne ga yopa xi'ahu ma'na'qui? ¿Ha guí nehø gue ne'a'ihø dyá nxadi'ihø'á?

28 Ha nu'ú bi zani'á ne bi 'ñembabi:

—Nu'i go rá nxadi'i'á, ha nuje yá nxadiguihe ra Moise.

29 Nuje dí pahe gue Ajuá mi ñqui ra Moise, pe nura 'ñòhø'á guí ena, hindí pahe habu xqui 'ñehe'á.

30 Ha nura goda bi dadi ne bi 'ñembabi'u:

—¿Tengu gue nu'ahu hinguí pahu habu xqui 'ñehe, ha nu'á bi xoga ma da!

31 Ngue'á dí pahu gue Ajuá øtuabi yá t'adi nú'á to'o tsu'á ne øtuabi rá paha'á, pe nuyá t'adi ya 'yøt'ats'oqui hingui øtuabi.

32 Ngue'á hinhya'mu stá øhu to xa xocua yá da 'nara ja'i nú'á ya mrá goda desde mi 'múi.

33 'Bu nú'á ra 'ñòhø'á hinxqui 'ñehma de Ajuá, hinda za da 'yøthma njabø'á.

34 Ha nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi: —Nu'i desde ngá 'bui ya ngrá 'yøt'ats'oqui, y njabu ¿xi nguí ne gui xancaguihe?

Nepu nu'ú bi 'yenga de ja ra nija.

Ra ngoda de rá mfeni 'na

35 Ha nura Jesu bi 'yøde gue xqui t'enga de ja ra nija nú'á mrá goda, bi

hyoni, y nu mi yopa zudi bi
'ñembabi:

—Nu'i, ¿ha guí camfribi rá T'ü
Ajuá?

³⁶ Nu'bú nú'á bi dadi ne bi 'ñena:

—Ndada, ¿to'o'á pa da za ga
camfri?

³⁷ Ha nura Jesu bi 'ñembabi'á:

—Ya xcá hyandi, ne nú'á to'o guí
ñauibya go guese'á.

³⁸ Nu'bú nú'á mrá goda bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, dí camfri'i.

Ne 'bestho bi ndandiñahmu pa bi
nsunda'á.

³⁹ Ne ra Jesu bi 'ñena:

—Nuga stá eheua ja nuna ra
ximhai pa ga ø't'a ra ts'utbi, pa nu'ü
tó'o xa ngoda ja yá mfeni, ga xocua
yá mfeni pa da badi, ha nu'ü tó'o
beni gue ja yá mfadi, nja ngu nú'ü
to'o xa xo yá da, ga japi da ngoda'ü.

⁴⁰ Ha 'raya fariseo nú'ü mi
'bahuini'á bi 'yode nú'á te mi mañ'á,
ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue necje dyá godahe?

⁴¹ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'ü:

—'Bü gri godahmahahü, nu'bú
hingri tuhmä ri ts'oquihü. Pe nu'ahü
guí eñhü gue guí hanthü, hangue gri
tuhü ri ts'oquihü.

**Ra Jesu bi mąnga 'nara 'bede
de 'nara ngu'ño**

10 ¹ Xi majuani dí xi'ahü, nu'á
tó'o hingui cut'a ja ra gosthi
ngu'ño, ne tonts'a ma'na lado pa da
yut'i, go gue'á 'nara be ne 'nara
dacate.

² Nú'á to'o taca ya deti, go gue'á ra
ma'yo, ne go gue'á cut'a po ja ra
gosthi.

³ Nura nsugosthi xoca ra gosthi pa da
yut'a ra ma'yo, ha nuya deti patuatho
rá noya, ha nu'á da zopa yá thuhu
nú'ü yá meti'á pa da pøni'ü.

⁴ Ha nu stí pønga gatho nuyá meti'á,
nu'á di 'bet'o ne ma'ti'ü, ne nuyá deti
di deni'á gue'á patuatho rá noya.

⁵ Ngue'á nuya deti hingui tena
ma'na'ño ra ma'yo, nu'á da ne'tsua ra
'rihi da ma, ngue'á hingui patua rá
noya'á.

⁶ Ra Jesu bi xipabi'ü nuna ra
'bede, pe nu'á himbi zo yá mfeni te
mri bønga nú'á bi xipabi'ü.

Ra Jesu go ra hoga ma'yo

⁷ Nepü ra Jesu bi yopa
'ñembabi'ü:

—Xi majuani dí xi'ahü, nuga go
gucagui drá gosthi habü thogui ya
deti.

⁸ Gatho nú'ü to'o bá 'bet'o de gueque
go gue'ü myá be ne myá dacate ngue'á
mi ne da hyat'a ma deti pa da deni'ü.
Pe numa deti himbi 'yøtuabi nú'á mi
mañ'ü, ngue'á hingo myá meti'ü.

⁹ Nuga go gucagui drá gosthi. Nu'á
tó'o da yut'a ja nuna ra gosthiná da
mpøhø, ne nu'á da nja ngu 'nara zi
deti di cut'i di pøni pa da ñuni.

¹⁰ 'Nara be bí ehe hønse pa da
mpe, ne pa da hñote, ne pa da huata
ra taxo. Pe nuga stá ehe pa ga umba
yá te ya ja'i, ne nura te'á go 'nara
hoga te pa nzantho.

¹¹ Nuga go gucagui drá hoga ma'yo,
ngue'á 'nara hoga ma'yo da unga rá te
po rá ngue yá deti.

¹² Pe 'nara ma'yo 'mego nú'á su ya deti
hønse pa da hñanga rá thahá, nu'á 'bü
da hyanda 'nara mi'ño bra 'ñehe pa e
da za ya deti, nu'á da ne'tsua ra 'rihi
da ma ne da zopü ya deti ngue'á hingo
yá meti y hingo xi majuani yá
ma'yo'ü. Ha nura mi'ño da pent'i 'raya
deti, ha nu ma'ra habüraza da nxani'ü.

¹³ Njabü nú'á ra ma'yo 'mego da
nest'ihi da ma ngue'á hingui tu rá müi
de ya deti ngue'á nu'á 'nara 'begotho.

¹⁴⁻¹⁵ Nuga go gucagui drá hoga
ma'yo. Ngu pacagui ma Dada ne dí
paca'á, njabü nehe dí padi ma deti ne
nu'á pacagui nehe, ngue'á ma
metiga'ü, ne ma ga unga ma te po rá
ngue'ü.

16 Nehe 'bui ma'ra ma deti nú'u hingyá mengu de nuna ra ngu'ño, ne nu'ú mahyoni ga tsi nehe. Ne nu'ú da 'yøscagui nu xcrá zofo, ne da 'ñehe'u, ne njabu da 'nadra taxo ne da 'nadra ma'yo, y nura ma'yo'a go guecsegui.

17 Ajuá ma Dada xi ri maçagui ngue'a ma ga unga ma te pa ga tu, ha nu xcrá tu, ma ga yopa nte ma'na'qui.

18 Pe hinto ma da hñaga ma te, ma ga tuse. Dí hã ra ts'edi pa ga tuse, ne dí hã ra ts'edi pa ga yopa nte ma'na'qui. Njabu bá 'bepcagui ma Dada.

19 Ha nuya xodyo 'rama'na'ño mi mangan ma'na'qui'u ngue'a bi 'yøde te mi mangan ra Jesu.

20 Ndunthi de gue'u bi 'ñena:

—Nuní 'ñoui ra ts'ondahi ne xa 'be rá mfeni. ¿Hanja guí øxhu nú'a te ma?

21 Ha nu ma'ra mi ena:

—Nuya noya mani hingyá noya dega ts'ondahi. ¿Ha gue ra ts'ondahi da za da xocuahma yá da 'nara goda?

Ya ndã gá xodyo himbi ne bi gamfri ra Jesu

22 Ne nuni Jerusale ja bi t'øt'ni 'nara ngo, ne nú'a ra ngo'a gue'a 'nara feni de nú'a ra pa bi yopa 'na'yo ma'na'qui ra ndanija nú'a xqui yopa thani. Ha nuya pa'u myá pa dega tse.

23 Ha ra Jesu mi 'yoni ja ra porta nú'a mrá thuhu Salomó, go 'namrá porta nú'a ra ndanija'a.

24 Ha nuya ndã gá xodyo bi 'yent'a madetho'a ne bi 'yambabi:

—¿Ha'mu ma gui hñubga ma muihe? 'Bu xi majuaní go gue'e grá Cristo rá 'mehni'i Ajuá pa gui ndã, xi da xicje majuaní pa ga pahe.

25 Nu'bú ra Jesu bi dātuabi'u ne bi 'ñembi:

—Ya stá xi'a'ihu ne nu'ahú hincá camfrihu. Nuya 'befi dí pefi de rá thuhu ma Dada, go gue'u udi to'ogui.

26 Pe nu'ahú hinguí camfrihu nguetho hingo ma deti'ihu, ngu ya stá xi'ahú.

27 Numa detiga øde nú'a dí ma, ne nuga dí paça'u, ne nu'ú tengagui.

28 Nuga dí umbabi'u ra te pa nzantho, ne hinhya'mu da 'medi, nixi hinto da zingagui de ma 'ye.

29 Numa Dada nú'a to'o xa 'racagui'u, ma'na ja rá ts'edi de gatho, ne hinda za to da zimbabi'u de rá 'ye'a.

30 Nuga ne ma Dada dí 'natho'be.

31 Nu mi ñã njabu nura Jesu, nuya ndã gá xodyo bi yopa guxa ya do pa xa hyohma dega nc'ahni'a.

32 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Ndunthi ya hoga 'befi stá øt'e ja ri thandihu nú'u xpá 'ñehe de ma Dada. ¿Nda'a de gue nú'u ya 'befi stá øt'e hincá hño pa guí ne gui c'ancahu?

33 Nu'bú nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Hinga po rá ngue 'nara hoga 'befi dí ne ga c'an'ahé, hønse ngue'a guí haçuabi rá nsu Ajuá, ngue'a nu'i 'nagrá 'ñøhø nguje ne grí nhyecuaui Ajuá.

34 Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Xa t'ofu ja ri leyhu gue Ajuá bi zofo ya nzaya nú'u xqui hñuts'i'a, ne bi 'ñembi'u: “Nu'ahú gyá ajuáhu.”

35 Y nú'a xa t'ofu ja ra Maça T'ofu hingui tsa to da ma gue hinga majuaní. Ya gue Ajuá bi 'ñembabi gue go ya ajuá nú'u to'o bi hñani rá noya'a,

36 xihma nú'a to'o bi hñuxa Ajuá ne bá pehniua ja ra ximhai, ¿hanja guí mañhu gue haçuá rá nsu Ajuá ngue'a bi 'ñena gue rá T'u'a?

37 Nuga dí øt'a ya t'øt'e ngu øt'a ma Dada. Pe nu'bu hindí øt'a ngu øt'a ma Dada, oguí camfriguíhu.

38 Pe nuga dí øt'a ya t'øt'e nú'u bí ehe ja ma Dada, hangue masque hingo gui camfriguíhu gue go gueque ngu nú'a stá xi'ahú, go da camfrihu gue nú'u ya t'øt'e dí øt'e bí ehe de Ajuá, pa njabu

nehe xi da hñu ri muihu gui pahũ gue
Ajuã ma Dada 'bui con gueque ne
nuga dí 'bui con gue'a.

³⁹ Nu'bú ya ndã gá xodyo ma'na'qui
bi 'ramanu pa xa guhũa'a, pe nu'á bi
ma'a, himbi za te bi 'yø'tua'ũ.

⁴⁰ Nepũ nura Jesu bi mengui pa
ri'nandi ra dãthe Jordá habũ mi ø'ta
ra sistehe ra Xuua ma'met'o, ne ja bá
'bũhni'a.

⁴¹ Ne ndunthi ya mengu de guehni bi
ma bá c'a'tsi ne mi eñ'ũ:

—Nura Xuua hinte ma danga
nt'udi bi 'yø't'e, pe gatho nú'a bi xicjũ
de ra Jesu, majuãni xa njabũ.

⁴² Y ja guehni ndunthi ya ja'i bi
gamfri gue ra Jesu go mi gue'a xpá
mehna Ajuã pa da ndã.

Rá du ra Lasaro

11 ¹ Y de mi 'bũhni ra Jesu
ri'nandi ra dãthe Jordá,
gue'bũ mri hñenga 'nara 'ñøhø mrá
thuhu ra Lasaro mrá me Betania nuni
habũ mrá mengu nehe ra Maria ne ra
Marta nú'ũ myá nju'a.

² Nú'a ra Maria mrá nju nura Lasaro
go gue'a bi go'tsuabi ra hoga ñũni ja
yá ua ra Jesu, nepũ bi o'tuabi co yá
stã'a.

³ Nú'ũ ya 'behñã mri ncu bi mẽmpa ra
noya ra Jesu gue da t'embĩ:

—Ma zi Hmu'i, nú'a ri hmãdi di
hñeni.

⁴ Ha nu mi sipabi ra Jesu njabũ,
bi 'ñena'a:

—Nú'a ra hñeni'a hingue xi pa
da du'a. Xa njabũ pa da hnequi rá
nsunda Ajuã, ne da hnequi rá nsunda
rá T'ũ Ajuã po rá gue'a.

⁵ Ha nura Jesu xi mri mãdi gatho
nú'ũ hñu mri ncu.

⁶ Masque myá hmãdi'ũ ne bi 'yøde gue
ra Lasaro mri hñeni, pe ra Jesu hinga
'bestho bi ma, bá 'bũhniho má yo pa
habũ mi 'bui'a.

⁷ Nepũ ja 'mefa nu'á bi 'ñembabi yá
nxadi:

—Maha pa Judea ma'na'qui.

⁸ Ha nuyá nxadi bi 'ñembabi:

—Xahnate, guí nu ya ndã gá
xodyo de guehni ja maha'mũ mi ne
xa hyo'a'i dega nc'ahni. ¿Ha nu'i guí
ne gui yopa mani ma'na'qui?

⁹ Nepũ nura Jesu bi dãdi ne bi
'ñembabi'ũ:

—¿Ha hinguí pahũ pe'tsa
'ret'amayoho ora cada ra pa? Y nu'a
tó'o da 'ño dega pa hinda hñãxa
'nara mfe'tse, ngue'a zø ra ñot'i ja ra
ximhai, go gue'a nú'a to'o ø'tua rá
paha Ajuã ne hinxa juatatho ra 'befi
nú'a bi umbi.

¹⁰ Pe nu'a tó'o da 'ño dega xuui da
hñãxa ra mfe'tse ngue'a otho ra ñot'i,
go gue'a nú'a to'o hingui ø'tuabi rá
paha Ajuã.

¹¹ Mi uadi bi mangu njabũ ra Jesu
ne bi 'ñembabi'ũ:

—Ma amigohũ ra Lasaro bí aha, pe
nuga ma ga mani pa ga a de rá t'aha.

¹² Ha nuya nxadi bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihẽ, 'bũ aha, nu'á
ma da ñãni.

¹³ Pe nura Jesu mi mã gue xqui
du ra Lasaro, ha nu'ũ mi hu yá mui
gue mi mã de ra t'ahãtho.

¹⁴ Nu'bú ra Jesu bi xipabi'ũ de nú'a
xqui nja ne bi 'ñena:

—Ra Lasaro xa du.

¹⁵ Ne nuga xi drí johya ngue'a dá
njo'oni ora mi hñeni, ngue'a go 'nara
hño pa gue'ahũ, ngue'a po rá ngue'a
ma'na ma gui camfriguíhũ. Maha, ma
ga c'a'tshũ'a.

¹⁶ Nepũ nura Toma nú'a mi t'embĩ
ra Go, bi 'ñemba yá minxadiui:

—Maha nehe pa grá tuhũ
mahyẽgui con guehni.

Ra Jesu da gũxa nú'ũ xa du ne da umba ra te

¹⁷ Ha nu mi zõnga ra Jesu ja ra
hnini Betania, bi sipabi gue ya mi
pe'tsa goho ma pa xqui t'agui ra
Lasaro.

18 Ha nura zi hnini Betania mi guetbũ Jerusale mi pe'tsa ngu hñu kilometro rá ñabũ.

19 Ha xi ndunthi yá mixodyoui xqui ma da c'a'tsa ra Marta ne ra Maria pa da hñu'mba yá m̄i ngue'a xqui du yá cu'ũ.

20 Ha nu mi 'yøde ra Marta gue ya mi ma da zonga ra Jesu ja yá ngu'ũ, bi ma bá thãdi, pe nura Maria bi gotritho ja rá ngu.

21 Nepũ ra Marta bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, nu'bũ gri 'bũhmaua hinxa duhma ma cu.

22 Pe masqué, nuga dí pađi gue gatho nú'a te gui apabi Ajuã, nu'á da 'ra'a'i.

23 Ha ra Jesu bi 'ñembabi:

—Ri cu ma da nangui de rá du.

24 Nepũ nura Marta bi 'ñembabi:

—Dí pađi gue ma da nangui de rá du nú'a ra pa de ra ngaxhmai stí nanga gatho nú'ũ ma'ra xa du.

25 Nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nuga ga jũxa nú'ũ xa du ne ga umbabi'ũ ra te. Nu'a tó'o da gamfrigui, masque xa du, nu'á ma da nja rá te.

26 Ne nu'a tó'o 'bũi ne camfrigui, hinhya'mũ da du. Xi'i, çha gue gui camfri njabũ?

27 Nepũ nura Marta bi 'ñembabi:

—Hãhã, ma zi Hmu'i, nuga dí camfri gue go gue'e grá Cristo, rá T'ũ'i Ajuã, go gue'e ndí tɔp'a'ihe pa gui 'ñehe nuua ja ra ximhai.

Ra Jesu bi nzoni habũ mi t'agui ra Lasaro

28 Ha ngu mi m̄anga njabũ ra Marta, 'bestho bi mengui pa bá umba nt'øde ra Maria rá cu, ne bi xipi zi njante pa hinto da 'yøde ma'ra, ne bi 'ñembabi:

—Xa zø ra Xahnate bí tɔp'a'i 'nã.

29 Ha nu mi 'yøde'a bi ñama 'mai ne bi ma bá c'a'tsi'a.

30 Ne nura Jesu hinxqui yũt'atho mbo ra hnini, ja bi gotritho habũ xqui ma da ñadi hmãhã ra Marta.

31 Ha nuya xodyo nú'ũ mi 'bũhni ja rá ngu ra Maria mi hu'mba rá m̄i, ngu xi bi hyandi'ũ gue ra Maria bi ñama 'mai ne bi bõni de rá ngu, nu'á bi ñeni ne mri 'ñembabi'ũ 'na ngu 'na:

—Nuni rí ma da nzoni habũ bí t'agui rá cu.

32 Nepũ ra Maria bi zõni habũ mi 'bũ ra Jesu, y ngu bi hyandi bi ndandiñãhmu ja yá ua'a ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, nu'bũ gri 'bũhmaua hinxa duhma ma cu.

33 Ha nu mi hyanda ra Jesu gue ra Maria xi mi zoni ne nú'ũ ya xodyo mbra 'ñoui mi zoni'ũ nehe, nu'bũ nu'á bi ntsø'mi ne bi du rá m̄i.

34 Nepũ bi 'ñena'a:

—¿Habũ xcá aguihũ'a?

Ha nu'á bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihe, maha ma ga u't'ahe.

35 Nepũ ra Jesu bi nzoni.

36 Ha nuya xodyo bi 'ñémse'ũ:

—A, xi mri m̄adihma.

37 Pe 'ra de gue'ũ bi 'ñena:

—Nuni go guehni bi xocua yá da nú'a ra goda. ¿Ha hinxa zahmã xa 'yøt'e nehe pa hinxa duhma ra Lasaro?

Ra Jesu bi gũxa ra Lasaro de rá du

38 Ha nura Jesu bi yopa du rá m̄i, nepũ bi zõni habũ xqui t'agui ra Lasaro. Xqui thi'tsi ja 'nara cũts'i, ne mi jot'i co 'nara xingdo.

39 Ha ra Jesu bi 'ñena:

—Hñãçjũ ra do.

Ha nura Marta nú'a mrá cu nú'a xqui du bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ya strá nxã ngue'a ya pe'tsa goho ma pa de xa du.

40 Ha ra Jesu bi 'ñembabi ra Marta:

—¿Ha gue hinstá xi'a'i gue nu'bũ gui camfri ma gui hyandua rá nsunda Ajuã?

41 Nepũ nuya ja'i bi hñãca nú'a ra do xqui jot'a ra nt'agui. Nepũ nura

Jesu bi nòts'e pa mahets'i ne bi ñena:

—Ma Dada'i, dí 'ra'a'i ra jamadi ngue'a xca 'yøde nú'a stá a'a'i.

42 Nuga dí padi nzantho guí øde nú'a dí a'a'i. Pe dá manga njabu po rá ngue ya ja'i 'bucua con gueque, pa njabu da za da gamfriya gue go gue'e xca pencagui.

43 Ha mi uadi bi 'yapa Ajuá njabu, nepu bi ña nts'edi bi ñena:

—¡Lasaro, bá pøni!

44 Ha ra Lasaro 'bestho bá pøni mi 'bant'a yá 'ye ne yá ua co 'raya xuni dutu, ne mi 'bant'a rá ñaxu co ma'na ra dutu. Ha ra Jesu bi 'ñembabi ya ja'i:

—Xo'tuahú ya xuni dutu.

Ya ndá gá xodyo bi 'ñu'ti pa hanja da za da gu ra Jesu

(Mt. 26:1-5; Mr. 14:1-2; Lc. 22:1-2)

45 Nu'bú nú'ú ya xodyo mri 'ñouí ra Maria mi hyanda nú'a bi 'yøt'a ra Jesu, ndunthi de gue'ú bi gamfri'a.

46 Pe 'ra bi ma bá xipabi ya fariseo nú'a te xqui 'yøt'e'a.

47 Nu'bú nuya ndá gá macja ne ya fariseo bi 'yøt'a 'nara hmunts'i ne bi ñena:

—¿Te ga øthu? Ngue'a nura 'ñøhø'a xi øt'a ndunthi ya danga nt'udi.

48 Nu'bú ga hoptahú njabu, gatho ya ja'i da gamfri'a, ne 'mefa da 'ñehe ya me Nroma da hñanga ma nijahú ne da zinga ma ja'ihú.

49 Pe 'na de gue'ú mrá thuhu ra Caifá mrá danga ndá gá macja nú'a ra jeya'a, nu'á bi 'ñembabi'ú:

—Nu'ahú hinte ri fadihú.

50 ¿Ha hinguí pahú gue ma'na xá hño da du 'nada ra 'ñøhø pa hinda du gatho ya ja'i, pa njabu hinda 'medi ya ja'i mengu ma haihú?

51 Pe nú'a ra Caifá himbi bense nú'a bi ma. Pe ngue'a mrá danga ndá gá macja nú'a ra jeya'a, Ajuá bi

umbabi nuya ya noya, hangue bi ma gue ra Jesu mi ma da du po rá ngue ya me Judea.

52 Y hingue hønse po rá ngue ya menguni, pe nehe pa gatho yá batsi Ajuá nú'ú xa nxani haburaza de ra ximhai, pa da 'natho'ú.

53 Hangue de gue'bú bi 'ñu'ti'ú pa hanja da hyohma'ú ra Jesu.

54 Hangue ra Jesu ya himbi sigui bi 'ño haburaza pa bi ña ja yá thandi ya xodyo, ne bi ma de guehni Judea pa ja 'nara t'uca hnini rá thuhu Efraí, guetbu habú ja 'nara 'yo'mtha, ne ja bá 'buhuini yá nxadi.

55 Ha ya mi ma da dat'a ra pa de ra pascua 'nará ngo ya xodyo, y ndunthi ya ja'i de haburaza ya zi t'uhnini bi ma Jerusale ante ra ngo pa da nt'axqui ngu myá nzai'ú.

56 Ne go gue'ú mi 'yo mi hongra ra Jesu, y de mi 'buhni ja ra ndanija, mri 'ñémse'ú:

—¿Te guí beñhú? ¿Ha gue hinda 'ñecua ja ra ngo'a 'bú?

57 Ha ya ndá gá macja ne ya fariseo xqui manda gue nu'bú to'lo da badi habú di 'yo'a da xipabi'ú, pa da gu nts'ahni'a.

'Nara 'behña bi go'tsua 'nara njots'i ja yá ua ra Jesu nuni Betania

(Mt. 26:6-13; Mr. 14:3-9)

1 Y mri 'be 'rato ma pa pa da dat'a ra ngo de ra pascua, nura Jesu bi ma pa Betania habú mi 'bú ra Lasaro nú'a xqui gats'i de rá du.

2 Y ja bi t'ø'tuani 'nara nt'oxi ra Jesu. Ra Marta go mrá møxmexa, ne nura Lasaro mi huhuini ra Jesu ja ra mexa co ma'ra ya ja'i.

3 Nepu ra Maria mri hña nde litro ra hoga ñuni mi 'ra'ta ra nardo ne xi mri muui ndunthi, ne bi go'tsuabi ja yá ua ra Jesu, nepu bi o'tuabi co yá stá, ne bi mfont'a nú'a ra ñuni gatho mbo ra ngu.

4 Nu'bá ra Juda Iscariote nú'a mrá t'ú ra Simu ne 'namrá nxadi ra Jesu, ne go gue'a mi ma da da'a, bi 'ñena:

5 —¿Hanja himbi 'ba nú'a ra hoga ñuni'a xi xá madi? Xa za xa 'bahma po hñu nthebe denario, ne nura boja'a xa thecuahma ya zi hyoya.

6 Nura Juda bi ma njabu ngue'a mrá be, ne ngue'a go mi pe'tsa ra ncubojá ne mi ju nú'a go mi ne de ja ra buxa, ne hingue xi majuani mri hueca ya hyoya'a.

7 Pe nura Jesu bi 'ñembabi ra Juda:

—Ote guí xipabi. Nuní bi goscagui nuna ñuni ja ma ua pa nura pa'a de ma nt'agui.

8 Ngue'a nuya hyoya nzantho ma da 'mú con gue'ahú, pe nuga hinga nzantho ma ga 'búia con gue'ahú.

Ra nt'ú'ti pa dra thohma ra Lasaro

9 Nepu xi ndunthi ya xodyo bi sipabi gue ra Jesu mi 'buhni Betania, ne bi ma'ú pa bá c'a'tsi'a, y hingue hõnse pa da c'a'tsa ra Jesu, nehe pa bá handa ra Lasaro nú'a xqui gaxa ra Jesu de rá du.

10 Nu'bú nuya ndá gá macja bi 'ñu'ti pa da hyohma ra Lasaro nehe.

11 Ngue'a po rá ngue ra Lasaro ndunthi ya xodyo xqui 'uegue de gue'ú ne bi gamfri'ú ra Jesu.

Ra Jesu bi yat'i ja ra hnini Jerusale (Mt. 21:1-11; Mr. 11:1-11; Lc. 19:28-40)

12 Ha nurá hyax'a gatho ya ja'i nú'ú xqui ma ra ngo de ra pascua nuni Jerusale bi 'yõde gue ra Jesu mi ma da zõni de guehni.

13 Ne nu'ú bi doca ya denthí ne bi ma bá thadi ra Jesu ne mi manta'ú mi ena:

—¡Xá nsunda Ajuá! ¡Ajuá da japi nuni to'o bá ehe de rá thuhu'a! ¡Ajuá da japi nuni ma Ndahú núju dyá me Israelhú!

14 Ha nura Jesu bi zudi 'nara zi t'ubru ne bi togue'a pa bi nja ngu

nú'a xqui t'ofó ja ra Maca T'ofó habu ena:

15 Oxqui ntsuhú, nú'ahú gyá menguhú Sión;

ndi, hyanthú, xa 'ñepu ri Ndahú,

bra togue 'nara zi t'ubru.

16 Ha nuyá nxadi hinga 'bestho ra ora'a bi zo yá mfeni hanja xqui njabu. Pe nú'bu mi yopa nte ra Jesu ne bi yopa menga mahets'i, nu'bú ha, bi beni yá nxadi gue xqui t'ofó njabu de gue'a, ne xqui njabu ngu nú'a xqui t'ofó.

17 Nú'ú ya ja'i mi 'buhni nura ora'a ra Jesu bi xipa ra Lasaro da bõni de ra nt'agui ne bi gats'i de ra du, nu'ú xqui 'yonga ra 'bede de nú'a xqui hyant'ú.

18 Hangué ndunthi ya ja'i xqui bõni de ra hnini pa bá thadi ra Jesu ngue'a xqui 'yõde de nú'a ra danga nt'udi xqui nja.

19 Nepu ya fariseo mri 'ñémse'ú:

—¡Ha ngue dí xi'ahú gue hinda za te gui 'yõthu! Ndi, gatho ya ja'i di denini, hinda za to da zamiyú.

'Raya me Grecia mi hongá ra Jesu

20 Nehe 'raya me Grecia xqui ma Jerusale ja nú'a ra ngo pa da xõcambeni'ú Ajuá.

21 Y nú'ú ya me Grecia bi ma bá tsudi ra Lipe nú'a mrá me Betsaida de ra hai Galilea, ne bi 'ñembabi:

—Ndada, dí nehmahe ga ñahe co ra Jesu.

22 Nepu bi ma nura Lipe bá xipabi ra Andre, ne ri yoho'ú bi ma bá xipa ra Jesu.

23 Ha ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Ya bi zõ ra ora pa da du Nú'a To'o e bi Nja'i ne da yopa menga pa mahets'i.

24 Xi majuani dí xi'ahú, 'bu 'nara nda dega trigo 'be'tsitho ne hinda 'bot'a ja ra hai, hinda nxandi. Pe nu'bu xa 'bot'i, ma da unga ndunthi ra sofo.

25 Nu'a tó'o da mađi rá te, ma da 'bedi, pe nu'a tó'o hingui mađi rá te nuua ja ra ximhai, nú'á go gue'a ma da me'tsa rá te pa nzantho.

26 Nu'a tó'o da mepcagui, mahyoni da dengagui, y nu habu ga 'buiga da 'muhni nehe. Ha nu'a tó'o da mepcagui, ma Dada ma da 'ñe'tsua rá nsu.

Ra Jesu bi ma de rá du

27 Nubyá xi dí tu ma mui. ¿Te ma ga apa Ajuá ma Dada? ¿Ha ga xipa njaua: “Ma Dada'i, ñangagui de nú'a ma ga thogui nuna ra orabya”? Pe hinda za ga embi njabu, ngue'a pa guehna stá ehe.

28 Ma Dada'i, 'yot'e nú'a go ri paha pa dra nsunda'i ri thuhu.

'Bestho ra ora'a bi nt'ode 'nara noya de mahets'i nú'a bi 'ñena:

—Ya stá øt'e ne ma ga yopa øt'a ma'na'qui.

29 Ha nura hmuntsja'i mi 'bahni ra ora'a bi 'yode nú'a ra noya de mahets'i, ne 'ra bi 'ñena gue mi 'nara ngani, ha nu ma'ra mi ena gue 'nara enxe bi zofa'a.

30 Nepu nura Jesu bi dađi ne bi 'ñena:

—Hingo po rá ngueque xa nt'ode nú'a ra noya, hønse po rá ngue'ahu.

31 Nubyá nú'u ya meximhai hinda ne da gamfrigui ma dra t'e'mbabi pa dra castiga'u, ne ma dra thaçuabi rá ts'edi ra ts'ondahi nú'a ri nda ja nuna ra ximhai.

32 Nuga ma dra ts'utagui maña ja 'nara ponza pa da thogagui, y nu sta t'otque njabu, ma da gamfrigui ndunthi ya ja'i po rá ngue ma du.

33 Nu'á bi mąnga njabu pa da fađi te ma du mi ma da du'a.

34 Nepu nuya ja'i bi dađi ne bi 'ñena:

—Nu'i guí ena gue go gue'e Nú'a To'o e bi Nja'i, ne nuje ndí hu ma muihe gue go guet'a ra Cristo nú'a mi ma da mehna Ajuá pa da nda. Pe

nu'i guí ena gue mahyoni ma dra ts'uta maña ja ra ponza Nú'a To'o e bi Nja'i. Pe nura ley ma gue ra Cristo ma da 'mui pa nzantho. Nu'bú ¿te rá 'befi Nú'a To'o e bi Nja'i? ¿Ha go gue'a nú'a mi ma da mehna Ajuá pa da nda?

35 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'u:

—Nuga drá ñot'i dí yo't'a ri mfenihu. Pe ya ts'utho ya pa dí 'bui con gue'ahu. Hangue mientras dí 'bui con gue'ahu, tengaguihu, pa hingui njahu ngu nú'a to'o bi za ra 'bexuui, ngue'a nu'a tó'o 'yo ja ra 'bexuui hingui pađi habu rí ma.

36 De dí 'buiua pa ga yo't'a'ihu, camfriguihu, pa njabu dyá meti'ihu ra ñot'i.

Ha nu mi uadi bi mąnga njabu ra Jesu, bi 'uegue de gue'u bi ma bá 'bui habu hinda bađi'u.

Hanja ya xodyo himbi gamfri ra Jesu

37 Masque ra Jesu xqui 'yot'a ndunthi ya dąnga nt'udi ja yá thandi nuya xodyo, pe nu'ú himbi gamfri.

38 Bi njabu ngu nú'a xqui 'yofa ra bađi Isaía habu ena:

Ma zi Hmu'i, ¿to ja gue'a xa gamfri ma noyahú?

¿To ja gue'a xa gamfri'i ngue'a xcá 'yot'a ya dąnga nt'udi?

39 Nu'ú himi tsa da gamfri ngue'a bi njabu ngu nú'a xqui 'yofa ra bađi Isaía ja ma'na ra xeni habu ena:

40 Ajuá bi go'tua yá da'u ne bi japi bi megui yá mfeni, pa himbi hyandi co yá da, nixi bi bađi co yá mfeni, pa himbi ñobri'u ne pa njabu nuga himbi za dá pøhø'u.

41 Ra Isaía bi mąnga njabu de ra Jesu ngue'a xqui hyandua rá nsunda'a, hangue mi ma de gue'a.

42 Masque njabu, pe asta 'raya

nda gá xodyo nehe bi gamfri gue ra Jesu go gue'a xpá mehna Ajuá pa da nda, pe nu'ú hinto bi xipabi ngue'a mi tsu ya fariseo da 'yeni'u de ra nija.

⁴³ Ngue'a nu'ú ma'na mi ne da pønga yá hmi ja yá thandi ya ja'i que ja rá thandi Ajuá.

**Ya ja'i tuda yá ts'oqui ngue'a
himbi gamfri nú'a bi
manga ra Jesu**

⁴⁴ Ra Jesu bi ña nts'edi ne bi ñena:

—Nu'a tó'o camfrigui, hingue hønse camfriguiga, nehe camfri nú'a to'o bá pencagui.

⁴⁵ Ne nu'a tó'o handga ma 'múi, ja ra uenda handua rá 'múi nú'a to'o bá pencagui.

⁴⁶ Nuga go guecagui drá ñot'i stá eheua ja ra ximhai pa nuto gatho da gamfrigui ga pøni de ja ra 'bexuui.

⁴⁷ Nu'a tó'o øde nú'a dí ma, ne hinda ne da 'yøt'e, nuga hingo ma ga ε'mbi pa da ma ja ra nidu, ngue'a nuga stá ehe pa ga pøhø ya ja'i, hingue pa ga ε'mbi da ma ja ra nidu.

⁴⁸ Nu'a tó'o hingui numansugui ne hingui ne da gamfri nú'a dí ma, go gue'a ma da t'ε'mbi pa ja ra nidu, ne numa noya go gue'a ma da 'ye'mbi nú'a ra pa de ra ngaxhmai.

⁴⁹ Ngue'a nuga hinstá bense nú'a dí ma. Ma Dada nú'a to'o bá pencagui go gue'a xa 'bepcagui pa ga xi'ahú nú'a bi xiqui.

⁵⁰ Ne dí paði gue nú'u ya noya xa 'bepqui pa ma go gue'u unga ra te pa nzantho. Hangué dí xi'ahú ngu nú'a xa xicagui ma Dada.

Ra Jesu bi xucua yá ua yá nxadi

13 ¹ Nura pa ante ra ngo de ra pascua, ra Jesu mi paði gue ya xqui zø ra ora pa da ma de guecua ja ra ximhai pa da yopa mengui habú bí 'bú Ajuá rá Dada. Nu'á nzantho bi

maði nú'u to'o yá meti'a, ne xi ra dangui rá hmáte bi me'tsuabi'u.

² Ha ra Jesu bi nt'oxiui yá nxadi. Ha ra ts'ondáhi ya xqui yut'a ja rá mfeni ra Juda Iscariote nú'a mrá t'u ra Simu, pa da da ra Jesu.

³ Ha ra Jesu mi paði gue bá ehe de habú mi 'buhui Ajuá rá Dada pa da 'mæcua ja ra ximhai, ne mi paði nehe gue ya mi ma da yopa mengui pa da 'muhui'a. Nehe mi paði gue Ajuá rá Dada ya gatho xqui 'yent'ua ja rá 'ye'a.

⁴ Hangué nu'á bi 'mai de ja ra mexa habú mri nt'oxi'u ne bi hñaca rá pat'i ne bi ngút'a 'nara nt'ot'ye.

⁵ Ne bi xit'a ra dehe ja 'nara nsu'ye, ne bi müdi bi xucua yá ua yá nxadi. Nepu mi o'tuabi co nú'a ra nt'ot'ye mri ngút'i'a.

⁶ Ha nu mi ma da xucua bi yá ua ra Pedro, ra Pedro bi ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿ha gue go ma gui xuga ma uaga?

⁷ Ha nura Jesu bi daði ne bi ñembabi:

—Nubyá hingui tsa da zo ri mfeni nú'a dí øt'e, pe 'mefa ha, ma gui paði.

⁸ Nura Pedro bi ñembabi:

—Nu'i hinhya'mu ma gui xuga ma uaga.

Ha nura Jesu bi daði ne bi ñembabi:

—Nu'bu hinga xuc'a ri ua, hinte gui pe'tsi de gueque.

⁹ Nu'bu ra Pedro bi ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, nu'bu, hingue hønse ma ua gui xugagui, xuga ma 'ye ne ma hñaxu nehe.

¹⁰ Ha nura Jesu bi ñembabi:

—Nú'a to'o ya xa nxaha, ya hinga mahyoni da yopa nt'axca ma'na'qui, hønse da sucua yá ua, ngue'a ya xá nt'axi gatho rá ndo'yo. Ha nu'ahú ya xá nt'axi'ihú, masque hinga gatho'ihú.

¹¹ Nu'á mi paði to'o mi ma da da'a, hangué bi ñena gue hinxmá nt'axi gatho'u.

12 Ha nu mi uadi bi x̄cua yá ua'ʉ, bi yopa h̄ñuxa rá pat'i ne bi h̄ñudi ma'na'qui ja ra mexa ne bi 'ñembabi'ʉ:

—¿Ha tso ri mfenih̄ nu'á stá ø't'a'ih̄ʉ?

13 Nu'ah̄ guí enj̄ go gueque ri Xahnateguih̄ ne ri Hmuguih̄. Nú'á guí enj̄ gue'á majuani, ngue'á ha, go guecagui.

14 Hangue ngue'á núga ri Hmuguih̄ ne ri Xahnateguih̄ ne stá x̄c'a ri uah̄, hangue nu'ah̄ nehe rí 'ñep'ah̄ gui nx̄cua uah̄ 'na ngu ma'na.

15 Dí u't'a'ih̄ njab̄ pa ne'ah̄ da za gui 'yøth̄ ngu nú'á stá ø't'a'ih̄.

16 Xi majuani dí xi'ah̄, 'nara 'bego hingo ma'na ri manda'á que rá hmu, nixi 'nara 'mehni hingo ri manda'á que nú'á to'o xa mehni.

17 Nu'b̄ gui pah̄ nú'á dí xi'ah̄, ne 'b̄ gui 'yøth̄, nu'b̄ gui njapih̄.

18 Pe hindí mā de gatho'ih̄, ngue'á dí pa'a'ih̄ nu'ah̄ stá huan'a'ih̄ pa dua nxadi'ih̄, ne stá huan'ah̄ pa da njab̄ ngu nú'á m̄anga ra M̄aca T'ofó hab̄ ena: “Xa ḡgui dega ncontra nú'ase to'o stá ñu'me.”

19 'B̄di da njab̄ ngu nú'á stá xi'ah̄, pe nubyá dí xi'ah̄ nú'á te ma da nja, pa nu stí njab̄, da za gui camfrih̄ gue go gueque ngu nú'á stá xi'ah̄.

20 Xi majuani dí xi'ah̄, nu'á tó'o da numansu ma 'mehni, go gueque numansugui; ne nu'á tó'o da numansugui, go numansu nú'á to'o bá pencagui.

Ra Jesu bi mā gue ra Juda ma da da'á

(Mt. 26:20-25; Mr. 14:17-21; Lc. 22:21-23)

21 Ha nu mi m̄anga njab̄ ra Jesu, bi du rá m̄i, ne bi xipabi yá nxadi te mri b̄onga nú'á mi mā, ne bi 'ñena:

—Xi majuani dí xi'ah̄, 'na de gue'ah̄ ma da dagagui.

22 Ha nuya nxadi bi n̄'tua da'ʉ

ngue'á himi pađi to'o 'na de gue'ʉ nú'á mi māñ'á.

23 Ha 'nara nxadi nú'á xi mrá hm̄adi ra Jesu, ja mi huhni ja rá hyo'á.

24 Y nura Pedro bi 'ñutua ra seña nú'á ra hm̄aca nxadi pa da 'yambabi ra Jesu to'o'á.

25 Nep̄ nu'á x̄qui nchama guetb̄ ja rá tiñ̄a ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿To'o 'na de guecje, ma zi Hmu'ih̄e?

26 Ha nura Jesu bi pađi ne bi 'ñena:

—Nú'á to'o ga umba ra c'athuhme go gue'á.

Nu'b̄ nu'á bi po'mba ra thuhme ne bi umbabi ra Juda Iscariote nú'á mrá t'ʉ ra Simu.

27 Ha nura Juda mi h̄ñanga nú'á ra c'athuhme gue'á ra ora bi ȳt'a ra Satá ja rá mfeni'á pa da 'yø'tua rá 'befi. Nep̄ nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nú'á guí beni gui 'yø't'e, 'yø't'e 'bestho.

28 Pe ni 'na de gue nú'ʉ mi huhni ja ra mexa himbi zo yá mfeni hanja bi xipabi njab̄'á.

29 Ngue'á nura Juda go mi pe'tsa ra nc̄boja, hangue 'ra de gue'ʉ mi hu yá m̄i gue ra Jesu x̄qui xipabi gue da ma da danga te mahyoni pa ja ra ngo, o pa da umbi te da umba ya hyoya.

30 Ne ngu xi bi h̄ñanga nura c'athuhme, 'bestho bi b̄oni. Ne ya xmá 'mexuui ra ora'á.

Ra 'ra'yo hmanda

31 Ha nu mi b̄onga ra Juda, bi 'ñenga ra Jesu:

—Nubyá ma da hnequi rá nsunda Nú'á To'o e bi Nja'i po nú'á ma da thogui. Ne po rá ngue'á ma dra nsunda Ajuá.

32 Nep̄ Ajuá ma da umba rá nsu pa di mahyeguiui yá nsu, ne ma da 'yø't'e 'bestho.

33 Ma zi t'ʉ'ih̄, ya hinga ma ga 'b̄i ndunthi con gue'ah̄. Ma gui

hyongaguihũ, ne ngu stá xipa ya nda gá xodyo, njabũ nehe dí xi'ahũbya: Hinda za gui mahani habũ grá maga.

³⁴ Nubyá 'nara 'ra'yo hmanda dí tsoc'ahũ: Mádihũ 'na ngu ma'na, nja ngu stá ma'a'ihũ, njabũ nehe gui mádihũ 'na ngu ma'na.

³⁵ 'Bũ gui mádihũ 'na ngu ma'na, nu'bú njabũ da badi gatho ya ja'i gue majuani ma nxadi'ihũ.

**Ra Jesu bi ma gue ra Pedro
ma da goni'a**

(Mt. 26:31-35; Mr. 14:27-31; Lc. 22:31-34)

³⁶ Ha nura Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿habũ ma gui ma? Ha nura Jesu bi dadi ne bi

'ñembabi:

—Hinda za ga meuibya habũ grá maga. 'Mefa ha, ma gui mani.

³⁷ Ha nura Pedro bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, ¿hanja hinda za ga meuibya? Nuga masque ga tu por gue'e.

³⁸ Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—¿Ha gue ma gui tugue po rá nguēcagui? Xi majuani dí xi'a'i, ma gui cõngagui hñu'qui ante da mafi ra menja.

**Ra Jesu tsixcahũ pa habũ
bí 'bũ Ajuã ra Dada**

14 ¹ Ne ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi:

—Oguí tu ri muihũ. Nu'ahũ guí camfrihũ Ajuã ma Dada, hangue camfriguilhũ nehe.

² Nuni habũ bí 'bũ Ajuã ma Dada xi bí ja ndunthi ya ngu. Nu'bũ di othohma, ya stá xi'ahmãhũ. Nuga ma ga ma pa ga hoc'a'ihũ habũ ma gui 'bũhũ.

³ Ne xcrá ma pa ga hoc'a'ihũ habũ gui 'bũhũ, ma ga yopa pengui pa ga tsix'a'ihũ pa gui 'bũhũ habũ ma ga 'bũca.

⁴ Ne guí pahũ habũ ma ga maga, ne guí pahũ ra 'ñũ.

⁵ Nu'bú nura Toma bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, hinda pahẽ habũ ma gui ma, ¿ne guí enje gue dí pahẽ ra 'ñũ?

⁶ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—Nuga go guēcagui drá 'ñũ, ne drá majuani, ne drá te. Hinda za to da zõni habũ bí 'bũ ma Dada 'bũ hingo ga tsixca.

⁷ 'Bũ xcá paçhmãhũ, xcá pahmãhũ ma Dada nehe. Ne desde nubya guí pahũ'a, ne xcá hyanthũ'a.

⁸ Ha nura Lipe bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'ihẽ, 'ñutcahe Ajuã ra Dada, ne ya con guet'a.

⁹ Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Ha hinxca paçaguitho, nугue Lipe? Y ya øt'a ndunthi ya pa stá 'ñohũ. Nu'a tó'o xa hyandgagui xa hyanda Ajuã ma Dada nehe. Nu'bú ¿hanja guí engaguihũ gue ga u't'a'ihũ Ajuã ra Dada?

¹⁰ ¿Ha hinguí camfri gue dí 'natho'be Ajuã ma Dada? Nuga hinstá bense nú'a dí xi'ahũ, nixi nú'ũ ya 'befi dí pefi hingo dí pefi de guēcse. Numa Dada to'o dí 'natho'be go gue'a øt'e gatho, ne go rá 'befise'a.

¹¹ Camfrihũ gue nuga dí 'natho'be Ajuã ma Dada. Pe nu'bũ hinguí camfrihũ nú'a dí ma gue dí 'natho'be'a, camfrihũ po nú'ũ ya 'befi stá pefi.

¹² Xi majuani dí xi'ahũ, nu'a tó'o da gamfriguí, ne'a ma da me ya 'befi ngu nú'ũ dí pefi, ne ma'na dya dangui ma da mefi'a nguetho nuga ma ga yopa pengui pa ga 'bũ'be ma Dada.

¹³ Ne gatho nú'a te ma gui 'yapabihũ ma Dada de ma thuhuga, ma ga øt'a ri nt'adihũ, pa dra nsunda ma Dada po rá nguèque rá T'ũguí.

¹⁴ Hangue nu'araza te gui 'yadihũ ja ma thuhu, nuga ga 'ra'ahũ.

**Ra Jesu bi ñagui ma dua
pẽhna ra Maça Ndãhi**

¹⁵ 'Bũ grí maçaguihũ, 'yøthũ nuya hmanda dí 'bep'a'ihũ.

16 Ne nuga ma ga apabi Ajuḡ ma Dada da men'ahḡ ma'na nú'ḡ to'o da hñup'a ri muihḡ, ne nu'ḡ da men'ahḡ pa da 'mui nzantho con gue'ahḡ, y nu'ḡ go gue'ḡ ra Maḡa Ndḡhi nú'ḡ to'o manga majuḡni.

17 Ne ya ja'i nú'ḡ hingyá gamfri hingui tsa da hñḡni'a, ngue'ḡ nu'ḡ hingui paḡi to'o'a, ne hingui tso yá mfeni'ḡ tengu'a. Pe nu'ahḡ guí paḡhḡ'a ngue'ḡ nu'ḡ 'bui con gue'ahḡ, ne ma da 'mui ja ri corasohḡ.

18 Hangue njabḡ nuga hinga ma ga tsoc'asehḡ, ma ga yopa pengui ma'na'qui pa ga 'bui con gue'ahḡ.

19 Ne 'bestho ma da zø ra ora ya ja'i nú'ḡ hingyá gamfri ya hinda ma da hyandgaua ngue'ḡ pa gue'ḡ ma ga njo'o, pe nu'ahḡ hḡ, ma gui hyandgaguihḡ ngue'ḡ ma ga 'bui con gue'ahḡ. Y nuga ma ga yopa nte, hangue ne'ahḡ ma gui pe'tshḡ ra te pa nzantho ngue'ḡ dí tega.

20 Ha nu xcrá njabḡ, ma gui paḡhḡ gue dí 'bui'be ma Dada, ne nu'ahḡ guí 'buihḡ con gueque, ne nuga dí 'bui con gue'ahḡ ja ri corasohḡ.

21 Nu'ḡ tó'o øt'a ya hmanda nú'ḡ dí ma, nú'ḡ go gue'ḡ ri maḡagui. Ha nu'ḡ tó'o ri maḡagui, ma Dada ri maḡi'a, nequi ga maḡi'a ne ga utuabi tengu ma 'mui.

22 Nu'bú ra Juda, pe hingue nura Juda Iscariote, bi 'ñembabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, ḡhanja hønseguihe ma gui utcaguihe tengu ri 'mui, ha nu ma'ra ya ja'i hina?

23 Nu'bú ra Jesu bi daḡi ne bi 'ñembabi:

—Nu'ḡ tó'o ri maḡagui ma da 'yøtca nú'ḡ dí ma, ne ma Dada da maḡi'a, ne nuga co ma Dada ga e'be ne ga 'bue 'nadbḡ con gue'ḡ.

24 Nu'ḡ tó'o hingui maḡagui, hingui øtca nú'ḡ dí ma. Y nú'ḡ guí øhḡ dí ma, hindí maḡsega, numa Dada nú'ḡ to'o bá pencaqui go gue'ḡ mañ'a.

25 Dí xi'ahḡ njabḡ nú'bya de dí 'buihḡ con gue'ahḡ.

26 Pe ra Maḡa Ndḡhi nú'ḡ ma dua pehna ma Dada de ja ma thuhu pa da 'mui con gue'ahḡ ne da hñup'a ri muihḡ, nu'ḡ ma da 'ñu't'a'ihḡ gatho, ne ma da ben'a'ihḡ gatho ngu nú'ḡ stá xi'ahḡ.

27 Dí ne gui 'buihḡ te rá entho nsinque ra dumui, hangue dí 'ra'ahḡ ra humui, gue'ḡ ngu 'nara tsogui dí tsoc'ahḡ. Y nú'ḡ ra humui dí 'ra'ahḡ, hingue ngu nú'ḡ di unga ya meximhai. Hangue oxqui tu ri muihḡ, nixi gui ntsuhḡ.

28 Nu'ahḡ ya stá xi'ahḡ gue ma ga ma, ne ma ga yopa pengui pa ga 'bui con gue'ahḡ. 'Bui gri maḡjhmaḡhḡ, nu'bú xcá johyahmaḡhḡ nu ndá xi'ahḡ gue ma ga ma habḡ bí 'bui ma Dada, ngue'ḡ nu'ḡ go ma'na hḡ ra ts'edi de gueque.

29 Nubyá dí xi'ahḡ nú'ḡ di 'betho da nja, pa nu stí nja, ma gui beñhḡ, pa njabḡ ma'na gui camfriguihḡ.

30 Ya hinga ma ga 'bui ndunthi con gue'ahḡ pa ga ñahḡ, ngue'ḡ xa 'ñepḡ ra ts'ondḡhi nú'ḡ ri ndḡ de nuna ximhai, pe nu'ḡ hingui hḡ ra ts'edi pa te da 'yøtcaqui.

31 Nuga ma ga hopto da 'yøtque nú'ḡ te xa 'ye'mgagui, pa njabḡ da baḡi gatho ya ja'i gue dí maḡi ma Dada, ne dí øt'e ngu nú'ḡ xa 'bepcaqui'a. 'Baihḡ, maha.

Ra 'bai gá obxi ne yá mai

15 ¹ Nepḡ ra Jesu bi 'ñembabi yá nxadi: Nuga dí nja ngu 'nara hoga 'bai gá obxi, ha numa Dada nja ngu nú'ḡ to'o pe ra uḡ'obxi. ² Nu'ḡ tó'o 'bui con gueque go gue'ḡ nja ngu ya mai de nura hoga 'bai gá obxi'a. Ne gatho ya mai nú'ḡ hingui unga yá fruta, nú'ḡ to'o pe ra uḡ'obxi da zequi'ḡ. Pe nu'ḡ di unga yá fruta, nu'ḡ da moqui'ḡ pa ma'na da unga yá fruta.

³ Nu'ahḡ ya xá nt'axi'ihḡ po nura noya stá xi'ahḡ.

⁴ 'Buihḡ con gueque, ne nuga ga 'bui con gue'ahḡ. Ngu 'nara mai hingui tsa

da unse yá fruta 'bũ hingui tøgue ja rá 'bai, guí njahũbũ nehe, hinda za gui uñhũ ri frutahũ 'bũ hingui 'bũhũ con gueque.

5 Nuga go guecagui drá 'bai gá obxi, ha nu'ahũ go gyá maihũ. Nu'a tó'o 'bui con gueque, ne nuga con gue'a, go gue'a da unga ndunthi ya fruta, ngue'a nsinque de gueque hinda za te gui 'yøthũ.

6 Nu'ũ tó'o ya hingui 'bui con gueque, nja ngu ya mai xa ts'equi, da 'yot'i, nepũ da hmunts'i gatho pa dra thøt'a ja ra tsibi, da nzø.

7 'Bũ xi gui 'bũhũ con gueque, ne 'bũ ma noya da 'yoda ja ri mfenihũ, nu'bú 'yaphũ Ajuá gatho nú'a go gui nehũ ne nu'á da 'ra'ahũ.

8 'Bũ gui uñhũ ndunthi ra fruta, nu'bú da hnequi rá nsunda ma Dada, ne njabũ ma go dua nxadi'ihũ.

9 Ngu ma Dada macagui, njabũ nehe dí ma'a'ihũ. Oxqui 'ueguehũ de ma hmäte.

10 Nu'bũ gui 'yøthũ nuya hmanda dí 'bep'ahũ, nu'bú guí 'bũhũ ja ma hmäte, ngu nuga stá ø'tua yá hmanda ma Dada ne dí 'bũ ja rá hmäte'a.

11 Dí xi'ahũ njabũ pa da nja ma johya ja ri corasohũ, ne pa hinhya'mũ da 'mẽ ri johyahũ.

12 Nu'a ma hmanda dí 'bep'ahũ: Mádihi 'na ngu ma'na ngu stá ma'a'ihũ.

13 Nu'a tó'o da du po rá ngue yá amigo, go gue'a ma'na ja rá hmäte ra dangui de gatho.

14 Ha nu'bũ gui 'yøthũ nú'a dí 'bep'ahũ, nu'bú go ma amigo'ihũ.

15 Hangué ya hindí hant'ahũ ngu 'nara 'bego, ngue'a 'nara 'bego hingui padi te pe rá hmu. Y nubyá dí hant'ahũ ngu ma amigo'ihũ, ngue'a stá xi'ahũ gatho nú'a xa xicagui ma Dada.

16 Nu'ahũ hingo xcá huancahũ, nuga go stá huan'a'ihũ, ne stá hux'a'ihũ pa gui maha habũ ga pen'a'ihũ, ne pa gui uñhũ ra fruta nú'a hinhya'mũ da

thegue. Ne nú'a te gatho gui 'yapabihũ ma Dada de ja ma thuhu, nu'á da 'ra'a'ihũ.

17 Hangué nu'a dí 'bep'a'ihũ, mádihi 'na ngu ma'na.

**Nú'ũ hingyá gamfri utsalra Jesu,
nehe utsalra nú'ũ to'o camfri'a**

18 'Bũ da utsal'ihũ ya ja'i, beñhũ gue go 'met'o bi utsalguiga'ũ.

19 Nu'bũ dyá meti'ihũ hmahã ra ximhai, nu'bú ya meximhai di ma'a'ihũ ngu ma'di yá mimeximhaiui. Pe nu'ahũ hingyá meti'ihũ ra ximhai ngue'a nuga stá huan'a'ihũ ne stá 'uec'a'ihũ de ya ts'ot'øt'e de ra ximhai. Hangué por gue'a ya ja'i di utsal'ihũ.

20 Oxqui ma gui pumfrihũ nú'a stá xi'ahũ, gue 'nara 'bego hingo ma'na ja rá nsu que rá hmu. Nu'ũ tó'o xa utsalgui da utsal'ihũ nehe, ha nu'ũ tó'o xa 'yøtca nú'a stá ma, nehe da 'yøt'a'ihũ nú'a gui mañhũ.

21 Pe nú'ũ to'o ma da utsal'ihũ ngue'a guí camfriguihũ, nu'ú ma da 'yøt'a'ihũ njabũ ngue'a hingui padi'ũ nú'a to'o bá pencagui.

22 'Bũ hinstá ehehma ne hinstá zofohma ya ja'i, nu'bú nu'ú hinte ma ts'oqui di tuhma'ũ. Pe nuga dá ehe, ne dá zofo'ũ. Hangué nubyá nu'ú tu ya ts'oqui ne hinda za te ma da dadi'ũ.

23 Nu'a tó'o utsalgui, utsal ma Dada nehe.

24 Nuga dá øt'a ya danga nt'udi ja yá thandi'ũ, nú'ũ hinhya'mũ to'o ma'na xa 'yøt'e. Pe masque njabũ nu'ú himbi ne bi gamfrigui, hangué nubyá tu yá ts'oqui. Ne masque bi hyanda nuya danga nt'udi'ũ, bi utsalgui ne bi utsal ma Dada nehe.

25 Bi njabũ pa da nja ngu nú'a xqui t'ofø ja yá ndaxjua ley'ũ: "Masque hinte ma ts'oqui stá øt'e, pe nu'ú bi utsalgui."

26 Pe ma ga pen'a'ihũ ra Maca Ndañi pa da 'mãi con gue'ahũ ne da

hñup'a ri muihũ. Nu'á ma da 'ñehe de Ajuá ra Dada, ne m̄anga majuani, ne ma da xi'ahũ de gueque.

27 Ne'ahũ ma gui xiphũ ma'ra ya ja'i de gueque ngue'a desde rá m̄adi xcá 'bũhũ con gueque.

16 ¹ Dí xi'ahũ njabũ pa hingui 'ueguehũ de gueque nu xcri thohũ ya nt'utsate.

² Ma da t'eñ'a'ihũ de ja ya nija. Nehe ma da nja ra pa gue 'bũ to'o da hyo'ahũ da beni gue supa rá 'befi Ajuá.

³ Nu'á ma da 'yøt'ahũ njabũ ngue'a hinxá bacagui'ũ nixi xa b̄a ma Dada.

⁴ Dí xi'ahũ njabũ pa nu stí zø ra pa da njabũ, da za gui beñhũ gue ya stá xi'ahũ.

Rá 'befi ra M̄aca Ndahi

Nurá m̄adi hindá xi'ahũ nú'a te ma da nja ngue'a mi 'betho pa ga ma.

⁵ Pe nubyá ma ga yopa pengui ga 'bũ'be nú'a to'o bá pencagui, ne ni 'na de gue'ahũ hinguí angahũ habũ drá ma.

⁶ Pe go guí tu ri muihũ ngue'a dí xi'ahũ njabũ.

⁷ Pe dí xi'ahũ majuani gue pa gue'ahũ ma'na xá hño ga ma, ngue'a 'bũ hinga ma, hinda 'ñe ra M̄aca Ndahi pa da 'm̄ui con gue'ahũ ne da hñup'a ri muihũ, pe nu xcrá ma, ma ga pen'ahũua'a.

⁸ Ha nu stí zø'a ma da zopa yá mfeni ya ja'i pa da b̄adi'ũ gue xi tu ya ts'oqui, ne hanja da za da 'm̄ũ xá hño, nehe da b̄adi'ũ gue Ajuá ma da 'yøt'a ra ts'utbi.

⁹ Nú'a ra M̄aca Ndahi'a ma da 'ñutuabi'ũ gue xi tu ya ts'oqui ngue'a hingui camfrigui'ũ.

¹⁰ Nehe nu'á ma da 'ñutuabi'ũ hanja da 'm̄ui'ũ xá hño, ngue'a nuga ya ma ga ma pa ga 'bũ'be ma Dada ne nu'ahũ ya hingui ma gui hyandgahũ.

¹¹ Y nu'á ma da 'ñutuabi'ũ gue Ajuá ma da 'yøt'a ra ts'utbi, ngue'a nu'á ya

xa hñacua rá ts'edi ra ts'ondahi nú'a dí nda ja nuna ra ximhai.

¹² Ja ma'ra te ga xi'ahm̄ahũ, pe nubyá hinga ma ga xi'ahũ ngue'a hinda za gui p̄adihũ gatho.

¹³ Pe nu stí zø ra M̄aca Ndahi, ma da 'ñu't'ahũ pa gui p̄ahũ gatho nú'a majuani, nguetho nu'á m̄anga majuani, ne hinda ma da m̄anse nú'a da m̄a, nu'á ma da xi'ahũ gatho nú'a ma da xipabi Ajuá ma Dada, ne ma da xi'ahũ nú'a te ma da nja.

¹⁴ Ne ma da 'yøt'e pa da hneca ma nsunda, ngue'a ma da xi'ahũ ngu nú'a te ga xipabi.

¹⁵ Nuga, nu'a dí m̄a, dí m̄a ngu nú'a xica ma Dada, hangue dí eñ'ahũ gue ra M̄aca Ndahi ma da xi'ahũ ngu nú'a ga xipi.

Nura dum̄ai da mp̄anga johya

¹⁶ Ya ma da zø ra ora ya hingui ma gui hyandgahũ, nep̄ hints'ũ ya'a ma gui yopa hyandgahũ ma'na'qui, ngue'a ma ga yopa pengui habũ bí 'bũ ma Dada.

¹⁷ Nep̄ 'rayá nxadi bi 'ñémse'ũ 'na ngu 'na:

—¿Te rí bonga nú'a bi xicjuni nu mi m̄a: “Ya ma da zø ra ora ya hingui ma gui hyandgahũ, nep̄ hints'ũ ya'a ma gui yopa hyandgahũ ma'na'qui, ngue'a ma ga yopa pengui habũ bí 'bũ ma Dada”?

¹⁸ Ne nu'á mi 'ñémse'ũ:

—¿Te rí bonga nuya ya noya xicjuni: “Ya ma da zø ra ora”, ne “hints'ũ ya'a”? Hingui tso ma mfenihũ nú'a bi m̄ani.

¹⁹ Ha nura Jesu bi b̄atho gue mi ne'ũ da 'yambabi hm̄ah̄a, hangue nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—¿Ha gue grí 'ñánbahũ te rí bonga nú'a stá eñ'ahũ gue ya ma da zø ra ora ya hingui ma gui hyandgahũ, nep̄ hints'ũ ya'a ma gui yopa hyandgahũ ma'na'qui?

²⁰ Xi majuani dí xi'ahũ, nu'ahũ ma gui

nzoñhũ ne ma gui tu ri mũihũ, pe ya ja'i nú'ũ hingyá gamfri da johya'ũ. Ma da du ri mũihũ, pe nuri dumũihũ ma da mpũnga johya nu xcrí yopa hyandgahũ ma'na'qui.

21 Ma gui njahũ ngu 'nara 'behñã ma da 'mũ rá bãtsi pe'tsa xica ugui ngue'a ya xa dat'a rá pa, pe nu stí uadi da 'mũ rá bãtsi, nu'á ya da pumfri yá ugui ne da johya'a ngue'a ya bi dá nximhai 'nara bãtsi.

22 Guí njahũbũ nehe, guí tu ri mũihũ, pe nuga ma ga yopa pengui ga 'bũi con gue'ahũ, ne njabũ ma xi gui johyahũ, ne hinto da hñac'ahũ nura johya'a.

23 Ha nuya pa'ũ ya hinte ma nt'ani ma gui 'yangahũ. Xi majuañi dí xi'ahũ, nú'a te gatho gui 'yapabihũ ma Dada de ja ma thuhu, nu'á ma da 'ra'ahũ.

24 Hinte xcá 'yaphothũ Ajuã ma Dada de ja ma thuhu. 'Yaphũ y nu'á da 'ra'ahũ, pa njabũ nzãntho xi da nja ri johyahũ.

Ra Jesu bi ntãte de ra ximhai

25 Nú'a stá xi'ahũ, stá xi'ahũ ngu 'nara 'bede. Pe ma da zø ra pa gue ya hinga ma ga xi'ahũ njabũ, pe ma ga xi'ahũ de ma Dada co ya noya nú'ũ 'bestho da za gui paðihũ.

26 Ha nuya pa'ũ ma gui 'yaphũ ma Dada de ja ma thuhu, y hinga mathoni go ga apí pa da 'ra'ahũ nú'a te gui 'yaphũ.

27 Ngue'a ma Dada xi ma'a'ihũ, ngue'a guí maçaguihũ ne xcá camfriguihũ gue stá ehe de habũ ndí 'bũ'be'a.

28 Ndí 'bũ'be ma Dada ne stá ehe pa guecua ja ra ximhai, ne nubyá ma ga ma de guecua ja ra ximhai pa ga yopa pengui ma'na'qui nuni habũ bi 'bũ ma Dada.

29 Nu'bũ nuyá nxadi bi ñembabi:

—Nubyá hã, ya tso ma mfenihe xá hño nú'a guí ma, ngue'a ya hinte grí hyecuabi nú'ũ ya noya guí ma.

30 Nubyá hã, dí pahe gue guí patho gatho, hangue hinga mahyoni to da 'yan'a'i 'nara nt'ani. Hangue dí camfrihe gue Ajuã bá peñ'a'i.

31 Ha nura Jesu bi ðatuabi ne bi ñembabi:

—¿Ha gue ya guí camfrihũ?

32 Pañhũ gue ma da zø ra pa ne majuañi nubya ya xa zøhø, ma gui nxanihũ ne ma gui penjũ ja ri nguhũ 'na ngu 'na, ne ma gui hyegaschũ, pe nuga hinga ma ga 'bũsega, ngue'a dí 'bũ'be ma Dada.

33 Dí xi'ahũ njabũ pa da za gui 'bũhũ te rá ñenthon si ra dumũ ngue'a guí camfriguihũ. Nuua ja ra ximhai ma gui thohũ ya thogui, pe oxqui tu ri mũihũ, dá nja ri ts'edihũ pa gui tsetihũ, ngue'a nuga ya stá ntãte de nuna ra ximhai.

Ra Jesu apa Ajuã rá Dada po yá nxadi

17 ¹ Mi uadi bi mangu njabũ ra Jesu, nepũ bi nøts'e pa mahets'i ne bi 'yapa Ajuã rá Dada, bi ñena:

—Ma Dada'i, ya bi zø ra ora.

'Yøt'e pa da hnequi ma nsunda núga ri T'ugui, ne pa njabũ necá ga øt'e pa da hnequi ri nsunda nehe.

2 Ngue'a nu'i xcá 'yentc'a ja ma 'yẽ gatho ya ja'i de ra ximhai, pa ga umbabi ra te nzãntho nuto gatho xcá 'raqui.

3 Nú'ũ to'o pe'tsa ra te nzãntho go gue'ũ paði gue go gues'e'í grá 'nat'a Ajuã majuañi, ne paçagui núga drá Jesucristo xcá paçagui.

4 Nuga stá øt'e pa bi hnequi ri nsunda nuua ja ra ximhai, ngue'a ya stá jua't'a ri 'befi nú'a gá 'beçagui ga pefi.

5 Nubyá, ma Dada'i, 'yøt'e pa nu xcrá yopa mabũ, da yopa hnequi ma nsunda ngu nú'a ndí pe'tsi nú'bũ ndá 'bũhuibũ nú'bũ mi othotho ra ximhai.

6 Núyũ to'o xcá huahni de ra ximhai ne xcá 'racagui, ya stá

utuabiyu to'o'igüe ne tengu ri 'müi. Nuyü go ri metiyü ne xcá 'racaguiyü, ne nuyü xa 'yøt'e ngu m̄anga ri noya. 7 Nuyü ya p̄adi gue gatho nú'a dí pefi ne nú'a dí m̄a go xcá 'bepcagui.

8 Ngue'a stá xipabiyü nú'a xcá xicagui, ne nuyü xa gamfri, ne xa b̄adi gue xi majuani stá ehe de habü ndí 'bühui, ne xa gamfri gue go gue'e xcá pencagui.

9 Nuga dí a'a'i gui suyü, hingo dí a'a'i pa gui su nú'u ya ja'i hingyá gamfri, hõnse dí a'a'i gui su núyü xcá 'racagui, ngue'a go ri metiyü.

10 Ne gatho nú'a xcá 'racagui go ma metiga, ne gatho nú'a ma metiga go ri meti nehe, ne gatho nú'a ri metigue go ma metiga nehe. Mahyegui ma metihü. Ne ma nsunda di hnequi ja guehyü.

11 Ngu guí p̄adi gue nuga ya hinga ma ga 'bücua ja ra ximhai, ngue'a ma ga mabü pa habü guí 'bui. Pe nuyü h̄a, ma da gohi. Ma m̄aca Dada'i, jamasu co ri ts'edi núyü to'o' xcá 'racagui, pa njabü da 'nathoyü ngu dí 'nathoui.

12 De stá 'bücua ja ra ximhai stá jamasugayü co ri ts'edi pa hinxa 'uegueyü. Stá su núyü xcá 'racagui, ne hinto ma'na de guehyü xa 'medi, nsøctho nú'a to'o' dí 'ñepi da 'medi pa da njabü ngu m̄anga ra M̄aca T'ofu.

13 Nubyá ma ga mabü habü guí 'bui. Pe de dí 'bücua tho ja ra ximhai, dí a'i go gui subyayü, pa njabü nuyü da me'tsa ra johya ja yá coraso ngu nú'a dí pe'tsca.

14 Nuga stá xipabiyü ri noya, pe nuya ja'i nú'u hingyá gamfri di utsayü ngue'a nuyü ya hingyá meti ra ximhai, ngugui nehe hingo rá metigui ra ximhai.

15 Hindí a'a'i pa gui tsits'i de guecua ja ra ximhai, nu'a dí a'a'i, ñañiyü de ra ts'ondahi.

16 Nuyü ya hingyá meti ra ximhai, ngugui nehe hingo rá metigui ra ximhai.

17 Hangue dí a'a'i gui utuabiyü ri noya, pa njabü da 'uegueyü de gatho nú'a xá nts'o ja ra ximhai, ngue'a nuri noya gue'a majuani.

18 Ngu xcá pencaguiua ja ra ximhai, njabü nehe dí pehniyü pa da ma gatho ja rá ngüni ra ximhai pa da m̄anga ri noya.

19 Nuga dí huts'i ga unga ma te po rá nguehyü ngue'a dí øt'a'i nú'a go ri paha, pa njabü neheyü da 'yøt'a'i ri paha ngue'a nuyü p̄adi nú'a majuani.

20 Hindí a'a'i pa sehëyü, dí a'a'i nehe pa nuto gatho ma da 'yøde nú'a da m̄anyü, ne da gamfrigui,

21 pa da 'natho'u ngu dí 'nathoui, ngue'a nu'i ma Dada'i guí 'bui con gueque ne nuga dí 'bui con gue'e. Ne dí a'a'i pa nú'ü ne nuju ga 'nathohü, pa njabü gatho ya ja'i ja ra ximhai da gamfri gue go gue'e xcá pencagui.

22 Ngu xcá 'yøt'e pa bi hneca ri nsunda ja ma 'müi nuua ja ra ximhai, njabü nehe stá øt'e pa da hneca ri nsunda ja yá 'müi'u, pa njabü da 'natho'u nehe ngu dí 'nathoui.

23 Nuga dí 'bui con gue'u ne nu'i guí 'bui con gueque, y njabü da 'natho'u, pa njabü gatho ya ja'i ja ra ximhai da za da b̄adi gue go gue'e xcá pencagui ne grí m̄adi'u nehe ngu grí m̄acagui.

24 Ma Dada'i, ya nguí m̄acagui desde nú'bü mi othotho ra ximhai, ne 'nada ra nsunda habü ndí 'bühui. Nubyá nú'u to'o' xcá 'racagui dí ne da mabü núbu habü grá ma, y núbü ma dí hyanda ma nsunda nú'a ya ma ga yopa h̄ani ma'na'qui.

25 Ma hoga Dada'i, nuya ja'i hingyá gamfri hingui p̄adi to'o'i, pe nuga h̄a, dí p̄adi to'o'i, ne núyü xcá 'racagui p̄adi gue go gue'e xcá pencagui.

26 Stá utuabiyü to'o'igüe ne tengu ri 'müi, ne ga sigui ga utuabi, pa njabü ngu grí m̄acagui, neheyü da me'tsa nú'a ra hm̄ate'a ja yá coraso, ne nuga ga 'bui con guehyü.

Bri ju nts'ahni ra Jesu

(Mt. 26:47-56; Mr. 14:43-50;

Lc. 22:47-53)

18 1 Ha nu mi uadi bi m̄anga ra Jesu njabü, bi ma de guehni

co yá nxadi ne bi 'rani ja 'nara hñe rá
thuhu Cedró, pa bi zøni'ũ ja 'nara
uąza, nepũ ja bi yut'ini'ũ.

2 Ha nura Juda nú'a bi da ra Jesu, ya
mi p̄adi nú'a ra uąza, ngue'a ndunthi
ya 'mi'qui xqui mani'a co ra Jesu ne
ma'ra yá nxadi, mi munts'ini'ũ.

3 Nu'bu' ra Juda bi zixa 'na hmunts'i ya
soldado ne 'raya gants'ahni nú'ũ xqui
mehna ya nda gá macja ne ya fariseo,
ne ja bi mani'ũ ja ra uąza mri hñe ya
ñot'i ne con te da hñotehma.

4 Pe nura Jesu gatho mi p̄atho nú'a te
mi ma da t'ø'tuabi'a, hangue bá pøni
de ja ra uąza pa bi nthœui'ũ, ne bi
'yambabi'ũ:

—¿To'o guí hoñhũ?

5 Ha nu'ũ bi d̄adi ne bi 'ñena:

—Ra Jesu nú'a ra me Nasare.

Nu'bu' nura Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Go guecagui.

Ne ra Juda nú'a to'o bi da'a mi
'bahuini ya soldado ne ya gants'ahni.

6 Ha ngu bi uadi bi m̄anga ra Jesu gue
go mi gue'a, nu'bu' nu'ũ bi mengui
dega x̄atha ne bi dagui ja ra hai.

7 Nepũ nura Jesu bi yopa 'yambabi'ũ
ne bi 'ñembabi:

—¿To'o guí hoñhũ?

Ha nu'ũ bi 'ñena:

—Ra Jesu nú'a ra me Nasare.

8 Ha ra Jesu bi d̄adi ne bi 'ñena:

—Ya stá xi'ahũ gue go guecagui.

'Bũ go gueque guí hongaguihũ, oxqui
juhũ ni 'na de n̄uyũ drí 'ño'be.

9 Ra Jesu bi m̄anga njabũ pa da
nja ngu nura noya xqui mañ'a: "Ni
'na hindá 'bedi de n̄uyũ xcá
'racagui."

10 Nu'bu' nura Simu Pedro mri hñe
'nara mahuai, ha bi c'o'tsi ne bi dacua
rá gu de ra 'ñei rá 'bego ra d̄anga nda
gá macja. Y nú'a ra 'bego'a mrá thuhu
ra Malco.

11 Nu'bu' ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—Oguí øt'a njabũ, p̄e'tsa ri huai.

Majuani ma ga tho ra thogui, ngue'a
gue'a rá paha Ajuą ma Dada.

Ra Jesu bi ts'ixa ja rá thandi ra d̄anga nda gá macja

(Mt. 26:57-58; Mr. 14:53-54; Lc. 22:54)

12 Nepũ nuya soldado co yá nda ne co
ya gants'ahni nú'ũ xqui mehna ya nda
gá xodyo bi mihi'ũ ra Jesu ne bi du'ti.

13 Rá m̄adi bi ts'its'i'a habũ mi 'bũ ra
Anás, ngue'a nu'á go mrá ndøhñe ra
Caifá nú'a to'o mrá d̄anga nda gá
macja de nú'a ra jeya'a.

14 Nura Caifá go gue'a xqui ma ne xqui
xipa ya nda gá xodyo gue mri 'ñepi
honda 'na da du po rá ngue ya ja'i.

Ra Pedro bi ncøni gue himi p̄adi ra Jesu

(Mt. 26:69-70; Mr. 14:66-68;

Lc. 22:55-57)

15 Ha nura Simu Pedro ne ma'na ra
nxadi mri 'befa zi yabũtho mi denga ra
Jesu. Nú'a rá ñoho ra nxadi mrá mp̄adi
nú'a to'o mrá d̄anga nda gá macja,
hangue nu'á bi yut'a ja ra patio de rá
ngu'a habũ xqui ju'ta ra Jesu.

16 Pe nura Pedro bi gohi m̄ote de ra
gosthi. Nepũ nú'a ra nxadi mrá mp̄adi
nú'a to'o mrá d̄anga nda gá macja bi
bøni ne bi ñaui ra 'behñe nú'a mrá
nsugosthi pa bi thoca ra Pedro mbo.

17 Nepũ nú'a ra 'behñe mrá nsugosthi
bi 'yambabi ra Pedro ne bi 'ñembi:

—¿Ha hingo gue'e gá 'ñoui dega
nxadi nura d̄ame'a?

Nepũ nura Pedro bi d̄adi bi 'ñena:

—Hina, nuga hina.

18 Ha nuya 'bego ne ya gants'ahni
xqui 'ñũ ra tsibi ngue'a xmá tse, ne
mi 'bahni mri mpa'ti, ha nehe ra
Pedro mi 'bahuini'ũ mri mpa'ti'a.

Ra d̄anga nda gá macja bi 'yø'tua ya nt'ani ra Jesu

(Mt. 26:59-66; Mr. 14:55-64;

Lc. 22:66-71)

19 Ha nú'a ra d̄anga nda gá macja
bi 'yambabi ra Jesu de yá nxadi ne
de rá nt'utuante.

20 Ne nura Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuga stá ña ja yá thandi gatho ya ja'i, nzantho stá udi ma nt'utuete ja ya nija ne ja ra ndanija habu di munts'a gatho ya xodyo, ne hinstá ña mant'agui.

21 ¿Hanja go guí angagui? 'Yambabi to'o gatho xa 'yode te stá ma. Nú'ú ha, padi xá hño te stá ma.

22 Ha nu mi mangan njabu ra Jesu, 'nara gants'ahni mi 'bahni bi umba 'nara mpe'ti'a, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue njabu guí thatuabi ra danganda gá macja?

23 Nu'bú nura Jesu bi 'ñembabi:

—Nu'bu stá ñama'ñahma, da za gui xiqui te rá 'be'a stá ma xá nts'o. Xi'a gue dá ña xá hño, ¿hanja guí nabgagui?

24 Nepu de gue'a ra Anás bi mehni mi thät'itho pa habu mi 'bu ra Caifá nú'a mrá danganda gá macja.

Ra Pedro bi yopa ncøni gue himi padi ra Jesu

(Mt. 26:71-75; Mr. 14:69-72; Lc. 22:58-62)

25 Ha nura Pedro mi 'bahni mri mpa'ti bi t'ambabi ma'na'qui:

—¿Ha hingo gue'e gá 'ñoui dega nxadi nú'a ra 'ñhø'a?

Ha nu'a bi ncøni ne bi 'ñena:

—Hina, nuga hina.

26 Ha mi 'bahni 'nará 'bego ra danganda gá macja, ne nu'a mi ja te mrá njauí nú'a xqui thacua rá gu, ne nura Pedro go xqui 'yøt'a njabu. Nura 'bego'a bi 'ñembabi ra Pedro:

—¿Ha gue hindá hant'a'ini ja ra uaza con gue'a?

27 Ha nura Pedro bi ncøni ma'na'qui, ne 'bestho nura ora'a bi mafi ra menja.

Ra Jesu bri 'ba'ma ja rá thandi ra Pilato

(Mt. 27:1-2, 11-14; Mr. 15:1-5; Lc. 23:1-5)

28 Hamxuditho bi ts'ixa ra Jesu de ja rá ngu ra Caifá pa habu mi ja rá

ts'utbi ra Pilato nú'a mrá gobierhnu, ha nuya xodyo himbi yut'a mbo ra ts'utbi pa njabu hinda nts'oqui'u, ne pa njabu da za da zi ra hñuni de ra ngo dega pascua.

29 Nu'bú ra Pilato bi bonga møte habu mi 'bai'u pa bi 'yambabi'u ne bi 'ñembabi:

—¿Te 'be guí ne guí mambabihuni?

30 Nu'ú bi dadi ne bi 'ñembabi:

—'Bu hinte ma ts'oqui xa 'yøthma, nixi stá tsin'ahmahe.

31 Ha nura Pilato bi 'ñembabi'u:

—Tsixhu ne go da 'yøtuahu ra ts'utbi ngu nú'a mangan ri leyhu.

Ha nuya xodyo bi 'ñena:

—Núje dyá xodyohe hindí pe'tshe ra nsequi pa ga hohe 'nara ja'i.

32 Bi mangan njabu'u pa ra Jesu da 'yo ja yá 'ye ya me Nroma, ngue'a nu'ú ha, mi pe'tsa ra nsequi pa da nhyote'u ja 'nara ponza. Hangue bi njabu ngu xqui mangan ra Jesu te ma du mi ma da du'a.

33 Nepu nura Pilato bi yopa yut'i ma'na'qui habu mi ja rá ts'utbi, ne bi zohna ra Jesu pa bi 'yambabi ne bi 'ñembabi:

—¿Ha go gue'e grá Nda de ya xodyo?

34 Ha ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—¿Ha gue to xa xi'a'i, o go guí manse?

35 Ha ra Pilato bi 'ñembabi:

—¿Ha gue drá xodyoga? Nuya mengu ri hai ne ya nda gá macja go gue'u bá tsi'a'i de guecua. ¿Te xcá 'yøt'e?

36 Nu'bú ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Ma nsu dega nda hingo xa 'raca ya meximhai. Nu'bu go xa 'racjhma'u, nu'bú nú'u to'o gra manda xa ñanjhmaha de ja yá 'ye ya nda gá xodyo. Pe numa hmandaga hingo mahyegui ngu nú'u jua ja ra ximhai.

³⁷ Hangue nura Pilato bi
'ñembabi:

—Nu'bu' nu' i 'nagrá ndague'bu.

Ra Jesu bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha, drá nda ngu ja juadi gá
ma. Pa gue'a dá e dá 'buiua ja ra
ximhai pa ga xipa ya ja'i nú'a
majuani. Nuto gatho camfri nú'a
majuani, go gue'u øde nú'a dí ma.

³⁸ Nu'bu' ra Pilato bi 'ñembabi:

—¿To ja gue'a padi nú'a majuani?

Ra Jesu bi secuabi gue da tho

(Mt. 27:15-31; Mr. 15:6-20; Lc.
23:13-25)

Ha nu mi manga njabu bi bonga
møte pa bá yopa ñaui ya xodyo ne bi
'ñembabi'u:

—Nuga hinte ma ts'oqui dí
tsutuabi nuna ra 'ñohø.

³⁹ Numa nzaihu dí pe'tshu dí hec'ahu
'nara 'yofadi núbya de ra ngo dega
pascua. Nu'bu', ¿ha guí nehú ga
hec'ahu nuni ri Ndañu nú'ahu gyá
xodyohú?

⁴⁰ Ha nu'ú bi mudi bi mafi gatho
ne bi 'ñena:

—¡Nuní hina, nura Barraba ha!

Ha nú'a ra Barraba mrá dacate'a.

19 ¹ Hangue ra Pilato bi manda
bri fet'a ra Jesu.

² Nepu nuya soldado mi 'buhni bi
met'a 'nara corona dega 'bini, ne bi
hñu'tsuabi ja rá ñaxu ra Jesu ne bi
hyete 'nara thenga dutu.

³ Nepu bi 'ñembabi'a:

—¡'Bui pa nzantho nu'i ri t'equ'ei
rá Nda'i ya xodyo!

Nepu nu'ú mi umba ya mpe'ti'a.

⁴ Ha nura Pilato bi bonga møte
ma'na'qui ne bi 'ñembabi ya xodyo:

—Ndi, dra zin'a'ihua pa gui
pahú gue hinte ma ts'oqui dí
tsutuabini.

⁵ Ha ra Jesu bi bonga møte mi
hu'tsa nú'a ra corona dega 'bini ne
mi he nú'a ra thenga dutu. Nepu ra
Pilato bi 'ñemba ya xodyo:

—¡Xi 'bacua nuna 'ñohø!

⁶ Ha nuya nda gá macja ne ya
gants'ahni mi mantho'u nu mi
hyanda ra Jesu, ne mi eñ'u:

—Nuní drá pont'i, drá pont'i pa
da du.

Nu'bu' ra Pilato bi 'ñembabi'u:

—Tsixhu, go da bá ponthu,
ngue'a nuga hinte ma ts'oqui dí
tsutuabini.

⁷ Nepu nuya xodyo bi dadi ne bi
'ñena:

—Nuje dí pe'tshe 'nara ley, ne
nura ley'a ma gue nuní dí 'ñepi da
du, ngue'a xa 'ñet'a T'u de Ajuá.

⁸ Ha nu mi 'yøde ra Pilato nú'a mi
mañ'u, ma'na bi ntsu'a.

⁹ Hangue bi zixa ra Jesu ma'na'qui
mbo ja ra ts'utbi ne bi 'yambabi bi
'ñemi:

—¿To'o rá 'mehni'í?

Pe nura Jesu hinte bi dadi.

¹⁰ Hangue ra Pilato bi 'ñembabi'a:

—¿Ha gue hinte guí thadi? ¿Ha
gue hinguí padi gue dí ha ra ts'edi pa
ga pont'a'i o pa ga hec'a'i?

¹¹ Nu'bu' nura Jesu bi dadi ne bi
'ñena:

—Ni 'nara ts'edi hinguí ha pa da
za te gui 'yøtcagui 'bu hingo Ajuá da
'ra'a ra ts'edi. Hangue nú'a to'o xa
dagagui ja ri 'ye, nú'a go gue'a ma'na
tu ra ts'oqui que nu'i.

¹² Hangue desde ra ora'a, ra
Pilato mi ne da hyeguihma'a, pe
nuya xodyo himi tsaya ra hmafi ne
mi ena'u:

—¡Nu'bu' nu' gui hyegui nú'a ra
'ñohø'a, nu'bu' hingrí amigo ra danga
nda Cesa, ngue'a gatho nú'a to'o da
'ñet'a nda gue'a rá ncontra ra Cesa!

¹³ Ha nu mi 'yøde ra Pilato nú'a
mi mañ'u, nu'bu' nu' bi manda da
ts'ixa ra Jesu pa møte, nepu nehe'a
bi bøni pa bá hudi ja rá hudi dega
ts'utbi ja ra luga mrá thuhu Gabata
dega ebreo, rí bøni da 'ñena rá thuhu
ra T'ut'ado.

14 Y nú'a ra pa'a mrá pa dega nthoqui de ra ngo dega pascua, ne ngu mi nzunga 'rato xudi. Nepu ra Pilato bi ñembabi ya xodyo:

—iNdi, 'bacua ri Ndañu!

15 Pe nu'ú bi yopa mafi'u ma'na'qui ne bi ñena:

—iTsits'i, bá pont'i, ne ja dí duni! Nepu ra Pilato bi ñembabi'u:

—¿Ha gue guí nehú ga pont'a nuna ri Ndañu?

Nepu nuya ndá gá macjá bi dadi ne bi ñena:

—Nura Cesa hõnse go gue'a ma ndahe, y jo'o ma'na.

16 Hangué ra Pilato bi 'yent'ua ja yá 'ye ya xodyo pa dra pont'i'a. Hangué nu'ú bi zinga ra Jesu ne bi zits'i pa da pont'i ngu mi ne'u.

Ra Jesu bri pont'a ja ra ponza

(Mt. 27:32-44; Mr. 15:21-32;

Lc. 23:26-43)

17 Ne ra Jesu bi bøni mi ndude rá ponza. Ne bi ts'its'i pa ja ra t'øhø rá thuhu Ñaxmadu, dega ebreo rá thuhu Golgota.

18 Ne ja brá pont'ini'a co má yoho ya 'ñøhø, 'na cada rá hyo, ha ra Jesu bi 'yoda madetho de gue'u.

19 Y ja ra ponza habu bri pont'a ra Jesu xqui thøta 'nara xithe ne mi huxni 'raya noya nú'a bi manda ra Pilato da t'ofu. Mi ena njabu: "Ra Jesu ra me Nasare, rá Ndá ya xodyo."

20 Ne ndunthi ya xodyo bi hñe'ta nú'u ya noya, ngue'a habu bri pont'a ra Jesu mi guetbu ra hnini Jerusale, y nú'u ya noya'u xqui t'ofu dega ebreo, ne dega griego, ne dega lati.

21 Ne nuyá ndá gá macjá ya xodyo bi ma bá embabi ra Pilato:

—¿Hanja gá ofo njabu gue go gue'a rá Ndá ya xodyo? 'Yofu gue nu'á mi manse gue rá Ndá ya xodyo.

22 Ha nura Pilato bi dadi ne bi ñena:

—Nu'a stá ofo, ya stá ofo.

23 Ha nu mi uadi bi pont'a ra Jesu nuya soldado, bi gumpa yá dutu ra Jesu nú'u xqui 'bøcuabi. Mi goho ya soldado, ne bi hñegue 'ra 'na xeni nuya dutu'u. Ne bi gumpa rá mahe nú'a himi pe'tsa ni 'nará nt'edi, mi xøgue ra xuni.

24 Nepu nu'ú bi ñembabi'u 'na ngu 'na:

—Hinga ma ga tuñhu, ma ga rifahu pa ga nuhu to'o drá meti.

Hangué bi njabu ngu mangua ra Mäca T'ofu habu ena: "Bi nhyegue 'ra 'na xeni ma dutu, ne bi rifagui nú'a ma'na ma he." Ne gue'a bi 'yøt'a ya soldado.

25 Y guetbu ja ra ponza mi 'bahni rá naná ra Jesu, ne 'nara 'behña nú'a mrá cu rá naná ra Jesu, ne ra Maria rá 'behña ra Cleofa, ne ra Maria Magdalena.

26 Ha nu mi hyanda ra Jesu rá naná mi 'bahuini nú'a rá hñaca nxadi'a, nu'bú nu'á bi ñembabi rá naná:

—Nubyá 'yøt'a ra uenda gue nú'a guí 'bahuibu go gue'a dri t'ubya'a.

27 Nepu ra Jesu bi ñembabi nehe nú'a rá hñaca nxadi:

—Ne'i, 'yøt'a ra uenda gue nú'a guí 'bahuibu go gue'a dri nanabya'a.

Y desde gue'bu, nura hñaca nxadi bi zits'i'a ja rá ngu pa bi japamasu.

Ra Jesu bi du

(Mt. 27:45-56; Mr. 15:33-41;

Lc. 23:44-49)

28 Y ra Jesu mi padi gue ya bi uadi gathu, nepu pa bi nja ngu nú'a mangua ra Mäca T'ofu, nu'á bi ñena:

—Tsäca ra nduthe.

29 Ha mi jani 'nara mohi mi po ra ju'tsa vinu. Nepu bri 'bo'mba 'nara sponja co nura ju'tsa vinu ne bri thøta ja 'nara ts'ut'o dega isopo, nepu bi 'bøtse asta ja rá ne ra Jesu.

30 Ha nu mi zi nura ju'tsa vinu ra Jesu bi ñena:

—Ja xa uadiua gathu nú'a xra 'becpagui.

Ne 'bestho ra ora'a bi ñe'mi ne bi du.

**'Nara soldado bi umba 'nara nsuni
ja rá hyo rá tiña ra Jesu
co 'nara lansa**

³¹ Ha mrá pa ra nthoqui de ra ngo dega pascua, hangue nuya nda gá xodyo bi ma bá bantebi ra Pilato pa da manda dra thempa yá ua nú'u xqui 'bont'i ne da ja'mba yá ndo'yo de guehni, pa njabú ni 'nara anima hinda gohi ja ra ponza nura pa dega tsaya, ngue'a nú'a ra pa dega tsaya gue'a ra dango.

³² Hangue nuya soldado bi uat'i habú mi zúdi 'na de nú'u ya be xqui 'bont'i mahyegui co ra Jesu pa bi thempabi yá ua, nepú bri jabú nehe nú'a ma'na ra be.

³³ Pe nu mi uat'i habú xqui 'bont'a ra Jesu, nu'á ya himbi thempa yá ua ngue'a bi hyandi'u gue ya xqui du'a.

³⁴ Pe 'nara soldado bi umba 'nara nsuni ja rá hyo rá tiña co 'nara lansa, nepú 'bestho bi bonga ra ji ne ra dehe.

³⁵ Ha nú'a to'o pedena, go 'na to'o bi hyandi, y núna ma go guehna majuani, pa gui camfriu nehe.

³⁶ Bi njabú pa bi nja ngu mąnga ra Maça T'ofó habú ena: "Hindra thempabi ni 'nará ndo'yo'a."

³⁷ Y nehe bi njabú ngu mąnga ra Maça T'ofó habú ena: "Ya ja'i bi hyandi nú'a bi sunse'u."

Ra Jesu bri t'agui

(Mt. 27:57-61; Mr. 15:42-47; Lc. 23:50-56)

³⁸ Nepú ra Jose mrá me Arimatea bi ma bá bantebi ra Pilato pa da 'yapa nsequi da ca'mba rá zi ndo'yo ra Jesu de ja ra ponza ne da duts'i'a. Ra Jose xqui gamfri ra Jesu, masque mant'aguitho ngue'a mi tsu yá mixodyoui. Ne ra Pilato bi umba nsequi, hangue bi ma bá ca'mba rá

ndo'yo ra Jesu de ja ra ponza ne bi duts'i.

³⁹ Nehe ra Nicodemo nú'a xqui ma da c'a'tsa ra Jesu dega xuui, nehe bi mani habú xqui 'bont'i'a. Nu'á mi hña ra mirra mi nthants'i co ra aloe, mi pe'tsa 'natema'ret'a kilo rá hña.

⁴⁰ Nepú nu'á bi du'tsua rá zi ndo'yo ra Jesu, ne bi mant'i co ya xuni dutu nú'u xqui t'uxa nú'a ra mirra ne ra aloe, ngue'a mi njabú yá nzai yá nt'agui ya xodyo.

⁴¹ Y nu habú bri pont'i'a, mi jumpa guetbú 'nara uza habú mi ja 'nara cąts'i pa ra nt'agui, ne hinto xqui nt'aguitho ja nura cąts'i'a.

⁴² Hangue ja bá aguini'u ra Jesu ngue'a guehni bi gumpa guetbú'u de habú xqui 'bont'i'a, ne ngue'a ya mi ma da mudi ra pa dega tsaya de ya xodyo.

Ra Jesu bi yopa nte de ra du

(Mt. 28:1-10; Mr. 16:1-8; Lc. 24:1-12)

20 ¹ 'Nitho nú'a ndomingo, tobya himi hats'itho, ra Maria Magdalena bi ma habú xqui t'agui ra Jesu, ne bi hyandi gue xqui t'ent'a ra do nú'a xqui jot'a ra nt'agui.

² Hangue nu'á bi ma hnest'ihí pa habú mi 'bui ra Simu Pedro ne nú'a ma'na ra nxadi nú'a xi mrá hmadi ra Jesu ne bi 'ñembabi'u:

—Xa thai ra zi Hmu de habú mi t'agui ne xa thuts'i, y nubyá nixi hindí pąhe habú xá ts'ogui'a.

³ Nepú nura Pedro bi ma 'bestho pa da c'a'tsa ra nt'agui co nú'a ma'na ra nxadi.

⁴ Bi ma hnest'ihí ri yoho, pe nú'a ma'na ra nxadi ma'na bi 'met'o de ra Pedro, hangue 'met'o bi zonga ja ra nt'agui'a.

⁵ Ngu bi zoni bi ndoqui ne bi nc'ats'i, nepú bi hyanda ya xuni dutu mi 'bøni, pe nu'á himbi yut'i.

⁶ Nepú hinga ya'a 'bestho bi zonga ra Simu Pedro nú'a mri 'befa, ne nu'á ha,

bi yat'a mbo ra nt'agui ne bi hyanda ya xani dutu mi 'bøni.

7 Ne bi hyanda nú'a ra dutu xqui thu'tuahma rá ñaxu ra Jesu xqui 'bants'i ne 'nambu xqui thuts'i.

8 Nehe nú'a xqui zonga ra mudi, bi yat'i mbo habu bi t'agui ra Jesu pa bi hyandi, ne bi gamfri gue ra Jesu xqui yopa nte ngu xqui xipi'ua.

9 Nu'ú hinxqui zo yá mfeni de nú'a mi manga ra Māca T'ofu habu ena gue mi pe'tsi da nangui de ja ra du, ne asta nura ora'a ja bi zo yá mfeni'ua.

10 Nepu ri yoho bi mengui pa ja yá ngu'ua.

Ra Maria Magdalena bi hyanda ra Jesu xqui nangui de ra du
(Mr. 16:9-11)

11 Pe nura Maria mi 'bahni møte guetbu ra nt'agui mi zoni, ne ra ora mi zoñ'a bi ndoqui pa bi nc'axa mbo ra nt'agui.

12 Ne bi hyanda yoho ya enxu mri hñe t'axi, 'na mi hudi habu xqui nja rá ñaxu, ha nu'a ma'na habu xqui nja yá ua nuni habu xqui 'begui hmaha rá zi ndo'yo ra Jesu.

13 Ha nu'ú bi 'ñembabi'a:

—Naná, ¿hanja guí zoni?

Nu'a bi 'ñena:

—Ngu'e'a xa thai ma zi Hmu ne xa thuts'i, ne hindí pa di habu xá ts'ogui'a.

14 Ne nu mi manga njabu'a, bi ñegui nepu bi hyanda ra Jesu mi 'bahni, pe nu'a himbi ba di ua go mi gue'a ra Jesu.

15 Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—Naná, ¿hanja guí zoni? ¿To'o guí honi?

Ha nura Maria mi hu rá mui gue go mi gue'a ra nsu uaza, hangue bi 'ñembabi:

—Ndada, 'bu xcá tuts'igue, xicagui habu xcá tsogui pa ga ma ga tuts'i.

16 Ha nura Jesu bi 'ñembabi:

—¡Maria!

Ra ora'a ra Maria bi mpunts'i ne bi 'ñembabi dega ebreo:

—¡Raboni! —Nú'a ra noya'a rí bøni da 'ñena Xahnate.

17 Ha ra Jesu bi 'ñembabi:

—Oguí thangagui ngue'a hinstá matho habu bí 'bu ma Dada, pe rí ma bá xipabi nú'ua ma'ra ma cu ne gui 'ñembabi'ua gue ma ga ma habu bí 'bu ma Dada ne ri Dadahu, ma Ajuu ne ri Ajuahu.

18 Nu'bu' ra Maria Magdalena bi ma bá xipabi ya nxadi gue xqui hyanda ra zi Hmu, ne bi xipabi'ua ngu nú'a xqui xipabi'a.

Ra Jesu bi 'mai madetho de yá nxadi

(Mt. 28:16-20; Mr. 16:14-18; Lc. 24:36-49)

19 Ne nura domingo'a de mi nxuui ya nxadi xqui munts'i ne xqui got'a ya gosthi ngue'a mi tsu ya nda gá xodyo. Nepu bi zonga ra Jesu ne bi 'mai madetho de gue'ua ne bi zengua bi 'ñembabi'ua:

—'Buhu te rá 'ñentho.

20 Ne nu mi xipabi njabu'ua, bi 'ñutuabi yá 'ye ne rá hyo rá tiña. Hangue ya nxadi xi bi johya ngue'a bi yopa hyanda ra zi Hmu.

21 Nu'bu' ra Jesu bi yopa 'ñembabi'ua:

—'Buhu te rá 'ñentho. Ngu bá pencagui Ajuu ma Dada, njabu nehe dí pen'ahu.

22 Ne nu mi manga njabu bi hui'ti'ua ne bi 'ñembabi:

—Hñañhu ra Māca Ndahi.

23 Nuto gathu gui pumbahu yá ts'oqui, gue'ua dra pumbabi, ne nuto gathu hingui pumbahu, gue'ua di tuda yá ts'oqui.

Ra Toma bi hyanda ra zi Hmu gue xqui yopa nte de ra du

24 Pe nura ora mi zonga ra Jesu mi jo'oni ra Toma 'na de nú'ua ya 'ret'amayoho ya nxadi, nú'a mi t'embu ra Go.

25 Hangue nu ma'ra ya nxadi bi 'ñembabi ra Toma:

—Stá hanthe ra zi Hmu.

Nepu nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—'Bũ hinga handua yá 'ye habũ bi mfoxa ya clavo, ne 'bũ hinga thint'a ma dedo habũ bi mfoxa ya clavo, ne 'bũ hinga thint'a ma 'ye ja rá hyo rá tiña, hinga camfri.

26 Rá hñato ma pa'a bi yopa munts'a ya nxadi ma'na'qui, ne nu'bú hã, mi 'bũhni nehe ra Toma. Nepu bi zonga ra Jesu mi jot'a ya gosthi ne bi 'mai madetho de gue'ũ ne bi zengua bi 'ñembabi'ũ:

—'Bũhũ te rá 'ñintho.

27 Nepu nu'á bi 'ñembabi ra Toma:

—Hãua ri dedo ne thint'a ja ma 'ye, ne hãua ri 'ye ne thint'a ja rá hyo ma tiña. Ográ 'ñagamfri, camfrigui.

28 Nu'bú ra Toma bi dadi ne bi 'ñembabi:

—¡Ma zi Hmu'i, ne ma Ajuã'í!

29 Nepu ra Jesu bi 'ñembabi:

—¿Ha gue ya xcá camfri ngue'a xcá hyandgagui, nague Toma? Dá njapi nuto gatho camfrigui masque hinxa hyandgagui.

Nuna ra t'ofu bi t'ofu pa gui camfrihũ

30 Ndunthi ma'ra ya danga nt'udi bi 'yot'a ra Jesu ja yá thandi yá nxadi, pe nu'ú hinxa t'ofu ja nuna ra t'ofu.

31 Pe nuyá bi t'ofu pa da za gui camfrihũ gue ma zi Hmuhũ ra Jesu go gue'a ra Cristo rá T'ũ Ajuã, ne pa 'bũ gui camfrihũ, da nja ri tehũ pa nzantho po rá ngue'a.

Ra Jesu bi c'a'tsa yoto yá nxadi ja ra ñanthe

21 ¹ Mefa ra Jesu bi yopa hnequi habũ mi 'bũi yá nxadi ja ra ndehe rá thuhu Tiberia. Ne bi yopa hnequi njaua:

2 Ra Simu Pedro mi 'bũhui 'nadbũ ra Toma nú'a mi t'embi ra Go, ne ra Natanael nú'a ra me Ncaná de Galilea, ne yá t'ũ ra Sebedeo, ne má yoho yá nxadi ra Jesu, gatho'ũ 'nadbũ mi 'bũi.

3 Ha ra Simu Pedro bi 'ñembabi'ũ:

—Ma ga ma ra 'bẽhuã.

Ha nú'ũ ma'ra nehe bi 'ñena:

—Ga maha nehe.

Nepu bi ma'ũ ne bi yut'a ja 'nara motsa, pe nura xuui'a hinte bi gũ'ũ.

4 Ha nu mi hyats'i mi 'bahni ra Jesu ja rá hyo ra ndehe, pe nuya nxadi himi padi ua go mi gue'a ra Jesu.

5 Nepu nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—Ts'unt'ũhũ, ¿ha hinte xcá juhũ?

Nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Otho.

6 Ha nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—Cathũ ra xit'a po ja ra 'ñei de ja ra motsa ne njabũ da za gui juhũ.

Hangue nu'ú bi gat'a ra xit'a, ne nu mi gats'i xi mi ñuxa ya huã asta himi tse di da pøtse'ũ co yá hñũ ya huã mi cũ.

7 Nu'bú nú'a rá hmãca nxadi ra Jesu bi 'ñembabi ra Pedro:

—¡Go guehni ma zi Hmuhũ!

Ha ngu mi 'yøde ra Pedro gue go mi gue'a ra zi Hmu, nu'bú bi ñama hñuxa rá he nú'a xqui hñãqui, ne bi hñøt'a ja ra ndehe pa bi zonga ja ra ñanthe habũ mi 'ba ra Jesu.

8 Ne nu ma'ra ya nxadi bi 'yet'a ra motsa pa ja ra ñani, mri gat'atho'ũ ra xit'a nú'a mi ñuxa ya huã, ngue'a himi yabũ pa ja ra ñani, ngu mi 'na nthebe metro rá yabũ.

9 Ha nu mi bøni'ũ de ra motsa, bi hyanda 'raya despi mi zøni, ne ja mi oxni 'nara huã mi nthaxi, nehe mi jani 'raya thuhme.

10 Nu'bú ra Jesu bi 'ñembabi'ũ:

—Bá hãhũ 'raya huã nú'ũ ja juadi gá juhũ.

11 Nu'bú ra Simu Pedro bi yut'a ja ra motsa ne bi pønga ra xit'a ja ra ñanthe nú'a mi ñuxa ya danga huã,

mi 'na nthebe made ne hñu yá ndunthi'ʉ. Y masque mi ndunthi ya huḡ pe ra xit'a himbi ntñni.

¹² Ha nura Jesu bi 'ñembabi'ʉ:

—Bá e gui ntacohʉ.

Ha nuya nxadi mri ntsapabi da 'yambi to'o'a, ngue'a mi paḍi'ʉ gue go mi gue'a ra zi Hmu.

¹³ Nepʉ nura Jesu bi joni ja ra tsibi bi hñaca ya thuhme ne bi umbabi'ʉ; njabʉ nehe bi 'yøt'e co ra huḡ.

¹⁴ Ya rá hñu'qui'a xqui 'ñudi ra Jesu ja yá nxadi nu de ya xqui yopa nte de ra du.

Ra Jesu bi ñaui ra Simu Pedro

¹⁵ Nu mi ua ntaco'ʉ ra Jesu bi 'yambabi ra Simu Pedro ne bi 'ñembi:

—Nugue Simu, rá t'ʉ'i ra Joná, ¿ha gue ma'na go grí maçagui de guehyʉ ma'ra?

Ha nu'á bi 'ñembabi:

—Haḡaḡ, ma zi Hmu'i, nu'i guí paḍi gue drí ma'i.

Ne nu'á bi 'ñembabi:

—Supca xá hño ma zi deti.

¹⁶ Nepʉ rá ño'qui ra Jesu bi 'yambabi ma'na'qui, bi 'ñembabi:

—Nugue Simu, rá t'ʉ'i ra Joná, ¿ha grí maçagui?

Ra Pedro bi ḍaḍi ne bi 'ñembi:

—Haḡaḡ, ma zi Hmu'i, nu'i guí paḍi gue drí ma'i.

Ne nu'á bi 'ñembabi:

—Supca xá hño ma zi deti.

¹⁷ Nepʉ rá hñu'qui bi 'yambabi ma'na'qui, ne bi 'ñembabi:

—Nugue Simu, rá t'ʉ'i ra Joná, ¿ha grí maçagui?

Ra ora'a bi du rá mui ra Pedro ngue'a ya rá hñu'qui bi 'yambabi ua mi maḍi'a, ne bi 'ñembabi:

—Ma zi Hmu'i, nu'i gatho go guí paḍi, ne guí paḍi gue xi drí ma'i.

Nu'bu' ra Jesu bi 'ñembabi:

—Supca xá hño ma zi deti.

¹⁸ Xi majuani dí xi'a'i, nú'bu nguí nts'ʉnt'ʉ nguí hese ri he ne nguí 'yo habʉ go nguí ne. Pe nu xcrí ndaxjua ma gui tanga ri 'ye, ne ma'na to ma da hye't'a'i ri he, ne da zix'a'i habʉ hingo gui negue.

¹⁹ Bi maḡa njabʉ'a pa bi xipi te ma du mi ma da du ra Pedro pa da hnequi rá nsunda Ajuḡ. Ne nu mi maḡa njabʉ bi 'ñembabi:

—¡Tengagui!

Ra hmaça nxadi

²⁰ Nepʉ nura Pedro bi ñegui ne bi hyandi gue mi dena nú'a rá hmaça nxadi ra Jesu, nú'a xqui hñudi ja rá hyo ra Jesu nú'bu mi nt'oxi'ʉ ne xqui 'yambabi to'o mi ma da da'a.

²¹ Ne nu'bu' ra Pedro nu mi hyant'a bi 'yambabi ra Jesu:

—Ma zi Hmu'i, xi nuni, ¿te go ma da jani?

²² Nu'bu' ra Jesu bi ḍaḍi:

—Nu'bu go ga negá nuni da 'mui asta ra pa ga pengui, ¿te go grí 'ñanigue? Nu'i go da tengagui.

²³ Hangue nuna ra 'bedeḡa bi 'ño ja gatho ya gamfri, ne bi beni'ʉ gue nura nxadi'a himi ma da du. Pe ra Jesu himbi 'ñena gue himi ma da du, hønse bi 'ñena: “Nu'bu go ga negá nuni da 'mui asta ra pa ga pengui, ¿te go grí 'ñanigue?”

²⁴ Nú'a ra hmaça nxadi'a go gue'a di damajuani de nuya ya t'øt'e bi nja, ne bi 'yofo ja nuna ra t'øfo. Ne dí pahe gue nú'a bi 'yofo gue'a majuani.

²⁵ Nehe ja ndunthi ma'ra ya t'øt'e nú'ʉ bi 'yøt'a ra Jesu. 'Bu to da 'yofo gatho'ʉ dí beni gue nuya t'øfo'ʉ hinda 'ñeni gatho maxøgue rá nguñi ra ximhai. Njabʉ gue'a.

RA ECHO

YA 'BEFI NÚ'U BI MEFI YA APOSTOL

Ra Zidada Jesu bi ñatcahũ da mencahũ ra M̄aca Nd̄ahi

1 ¹ Núga drá Luca, nura mudi t'ofó dá ofo ne dá pehn'abũ, zi cu Teofilo, ja m̄ani gatho nú'a te bi 'yõt'a ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, ne nú'a bi 'ñudi desde ra pa'a bi futa rá 'befi,

² asta ra pa bi yopa mengui pa mahets'i. Pe ante da ma pa mahets'i, bi zofo yá apostol nú'u xqui huahni, ne po ra M̄aca Nd̄ahi bi xipabi te mi ma da 'yõt'e'ũ.

³ 'Mefa de xqui du ra Jesu ja ra pont'i ne de xqui yopa nte, nú'a bi 'mucua má ñote ma pa, ne mri 'ñudi ja yá apostol pa bi gamfri'ũ gue ya xqui yopa nte ma'na'qui, ne pa mi xipabi'ũ de hanja ri manda Ajuã.

⁴ Y de mi ñgui yá apostol ante da ma'a pa mahets'i, bi 'ñembi'ũ:

—Oxqui ma gui p̄õñhũ de guecua Jerusale, ja da 'buhũua asta hingui hañhũ nú'a xa ñã't'ahũ Ajuã ra Dada, nú'a ya stá xi'ahũ gue ma gui hañhũ.

⁵ Ra Xuua mi xi'tsate co ra dehe, pe nu'ahũ ya 'bestho ma da z̄o ra pa gui n̄xistehehũ co ra M̄aca Nd̄ahi.

Ra Zidada Jesu bi mengui pa mahets'i

⁶ Y de mi ñgui yá apostol bi 'ñani'ũ bi 'ñembi:

—Ma zi Hmu'ihe, ¿ha gue nuya pabya ma gui umba ma'na'qui rá ts'edi ra hnini Israel pa da nd̄a?

⁷ Nu'bũ ra Zidada Jesu bi ðatuabi'ũ ne bi 'ñembi:

—Hingo rí 'ñep'ahũ gui pahũ ha'mũ ma da 'yõt'a Ajuã ra Dada

nú'a xa bense'a da 'yõt'e.

⁸ Nu'ahũ, nu'a ma da nja, ma gui hañhũ rá ts'edi ra M̄aca Nd̄ahi sta z̄oh̄o, ne ma gui dahũ majuãni de gueque nuua Jerusale, ne gatho rá ngũni Judea, ne nuni Nsamaria, ne gatho max̄ogue rá ngũni ra ximhai.

⁹ Nu mi uadi bi m̄anga njabũ ra Zidada Jesu bi njats'i pa mañã ja yá thandi yá apostol. Nepũ bi hyandi'ũ gue bi go'ma 'nara guui, ne ya himbi za bi yopa hyant'ũ ma'na'qui.

¹⁰ Nepũ de mi n̄ots'e mi handa ra Jesu bi ma pa mahets'i, mi ðamfri'ũ mi 'bahni yoho ya enx̄e con gue'ũ, mri hñe dega t'axi.

¹¹ Y nú'ũ ya enx̄e'ũ bi 'ñembabi ya apostol:

—Nú'ahũ gyá me Galileahũ, ¿te 'be guí n̄o'tshũ nuni mahets'i? Nura Jesu xcá hyanthũbya xa ma pa mahets'i, go guet'atho ma da yopa menguiua ngu xcá hyanthũ bi ma, njabũ ma da mengui.

Bri thahna ra Matía pa rá mp̄ote ra Juda

¹² Nepũ yá apostol ra Jesu bi gai de ja ra t'õh̄o 'bo Olivo pa bi ma ja ra hnini Jerusale. Nurá ñabũ de ra t'õh̄o pa ja ra hnini pe'tsa ngu 'na kilometro.

¹³ Y nu de mi z̄õni'ũ mbo ja ra hnini, bi b̄oxa ja ra t̄õngu habũ xqui mihi'ũ, ne ja mi 'buhni ri gatho'ũ, ra Pedro, ra Cobo, ra Xuua, ra Andre, ra Lipe, ra Toma, ra Tolo, ra Teo, ma'na ra Cobo rá t'ũ ra Alfeo, ne ra Simu nú'a mi t'embi ra Selote, ne ra Juda rá cu ra Cobo.

14 Gatho'u nzantho mi munts'i mi apabi Ajuá co 'nada ra mfeni, mahyegui co yá cu ra Jesu, ne ra Maria rá nana'a, ne ma'ra ya 'behña.

15 Ha nuya pa'u bi munts'ini ngu 'na nthebe ne 'nate ya cu, y 'na'qui, ra cu Pedro bi 'mai madetho de gue'u ne bi 'ñembi'u:

16 —Ma zi cu'ihü, pe'tsi te xi da njabü ngu nú'a xqui mąnga ra Davi ne bi 'yofu ngu nú'a xqui xipabi ra Maça Ndąhi. Ra Davi bi ma de ra Juda nú'a to'o bi zixa ya ja'i pa bá ju ma zi Hmuhü ra Jesu.

17 Y nuju dí pahü gue nu'á go gue'a nehe mrá nxadi ra Jesu, ne mahyegui ndí pephü'a.

18 Nu'á bi pa ma zi Hmuhü ra Jesu, y co nú'a ra boja bi t'umbi, bi thanga 'nara hai. Nepü nu'á bi dagui ma'memfo, ne 'bestho bi fə rá müi ne bi bonga yá xefo, y bi du.

19 Y gatho ya me Jerusale bi badi nú'a xqui nja, hangue nu'ú bi hñu'mbabi nura hai'a de yá hñaquí'u Aceldama, rí bəni da 'ñena ra Hai dega Ji.

20 Pe'tsi te da njabü ngu nú'a xa t'ofu ja ra Maça T'ofu ja y Salmo ne ena:

Dá nhuata rá ngu'a,
oto sti ma da 'müini.

Nehe ena:

Nu'a mrá 'befihma'a, dá me
ma'na ra ja'i.

21 Hangue mahyoni ga huañhübya 'na de nú'u to'o ndí 'ñiohü gatho nú'u ya pa ndá 'bühü co ma zi Hmuhü ra Jesu, 22 desde mi xi'tsa ra Xuua asta mi ma mahets'i. Nu'a tó'o ma ga huahniü go gue'a ma da maxcahü ga dahü majuani gue ma zi Hmuhü ra Jesu ya xa yopa nte de ra du.

23 Nepü bi huahni'u 'nara cu rá thuhu ra Jose nú'a xqui thu'mbabi ra Barsabá ne mi t'embi ra Justo, ne bi huahni'u ma'na ra cu rá thuhu ra Matía.

24 Nepü bi 'yapabi'u Ajuá ne bi 'ñena:
—Ma zi Dada'ihé, go gue'e guí

patca gatho ma mfenihe, 'ñutcahebya de nuya yoho ya cu 'bucua to'o de guehyü xcá huahni.

25 Nu'i go guí padi nda'ña de guehyü xcá huahni pa da mep'a'i ne go di guehni dri apostol pa drá mpöte ra Juda nú'a to'o bi nts'oqui ne bi 'uegue bi ma habü mri 'ñepi da ma.

26 Y nu'ú bi rifa ne bi zo rá thuhu ra Matía, hangue ya bi ma 'mede co nú'u 'ret'ama'ra yá apostol ra Zidada Jesu, pa bi yopa nzöt'a nú'u 'ret'amayoho.

Xa zəhə ra Maça Ndąhi

2¹ Nu mi zəhə ra pa de ra Pentecoste yá ngo ya xodyo, gatho ya gamfri xqui munts'a 'nadbü co 'nada ra mfeni.

2 Nepü mi damfri'u bi nt'ode 'nara ñüni xi nts'edi xqui 'ñe de mahets'i. Bi nt'ode gatho mbo ra ngu habü xqui munts'i'u ngu 'ñena 'nara dąnga bünthi xi nts'edi.

3 Ne 'mefa bi hnequi 'ra ngu ya t'uca faspí maña de ja yá ñaxu cada 'na de nuto gatho mi 'bühni.

4 Y gatho'u bi hñąnga ra Maça Ndąhi, ne bi müdi bi ña 'rama'na'ño ya hñaquí cada 'na de gue'u ngu mi japabi ra Maça Ndąhi da ña'u.

5 Nuya pa'u mi 'bühni Jerusale 'raya xodyo xqui 'ñehe de habüraza ya hai de ra ximhai, ne nu'ú xi mi camfri Ajuá ngu nú'a xqui t'utuabi.

6 Y nu de mi nt'ode nú'a ra dąnga ñüni, ndunthi ya ja'i xi bi dąma munts'i habü mi 'bui ya cu, ne bi 'yö ngue'a mi öde yá hñaquí cada 'na de gue'u.

7 Ne himi pa te da beni, bi 'yö ne mri 'ñémbabi'u:

—¿Ha gue hingo guehyü ya me Galilea nuyü dí øhü ña'?

8 Nu'bú ¿hanja cada 'na de guecju dí ø ma hñaquihü nú'a dá pahü desde dá 'bühü?

9 Ngue'a 'ra de guecju dyá menguhü Partia ne de Media, ne de Elam, ne de

Mesopotamia, ne de Judea, ne de Capadocia, ne de Mponto, ne de Asia.

¹⁰ Ne nu ma'ra de guecjũ ya me Frigia, ne Pamfilia, ne Egipto, ne 'raya hnini de Africa gueta Cirene. Ne nu ma'ra de guecjũ ya me Nroma, 'ra majujani ya xodyo ha nu ma'ra bi nxodyo hõnse ngue'a ri denga ma leyhũ.

¹¹ Ne nu ma'ra de guecjũ ya me Creta ne Arabia. Ha gatho nugaguihũ dí øhũ xicjũ de ma hñaquihũ gra ña cada 'na de guehyũ, ne xicjũ de nuya danga t'øt'e xa 'yøt'a Ajuã.

¹² Nepũ nú'ũ ya ja'i'ũ bi ntsø'mi ne mi tu yá mui mri 'ñémba 'na ngu 'na:

—¿Xibya? ¿Te rí bømbyana?

¹³ Ha nu ma'ra mi øtbuhlatho mi ena:

—Nuyú xa nti.

Ra apostol Pedro bi zofo ya ja'i

¹⁴ Nu'bú ra ora'a ra apostol Pedro bi 'mai co nú'ũ má 'ret'ama'ra ya apostol, nepũ bi ña nts'edi'a, bi 'ñena:

—Nú'ahũ gyá me Judeahũ ne gatho nú'ahũ guí 'buhũua Jerusale, 'yøhũ núna ma ga mã pa gui pahũ.

¹⁵ Núyũ guí øhũ ña, hindi ti ngu guí beñhũ, ngue'a ja nzunga gũto xudi.

¹⁶ Núna guí hanthũ, go guehna xqui manganã ra baði Joel gue mi pø'tsi da njabũ, y nubyá ya gá hyanthũ bi nja ngu nú'a bi mañ'a. Nu'a bi 'yofo njaua:

¹⁷ Ajuã bi 'ñena: Nuya pa da 'ñepũ,

ma ga pempa ra Maça Ndahi gatho ya ja'i de ra ximhai.

Nuri t'uhũ ne ri t'ixuhũ ma da ña co rá ts'edi ra Maça Ndahi.

Nuya basja'i ma da hyanda 'raya nt'udi,

nuya ndaxjua ma da 'ui ya t'i.

¹⁸ Ne nuya pa'ũ gatho nú'ũ pøpqui, dra 'ñøhø que dra 'behñã, ma ga pempabi'ũ ra

Maça Ndahi

pa da umba ra ts'edi da ña.

¹⁹ Ne ma ga u't'ahũ 'raya danga nt'udi nuni mahets'i ne nuua ra ximhai, dega ji, ne dega tsibi, ne dega 'bifi.

²⁰ Ma gui hyanthũ ra hyadi hinda ma da unga ra ñot'i, ma da 'mexuui.

Nura zana ngu ma da nji.

Nepũ de gue'a ja da zøhø nú'a ra pa de rá 'ñehe ra Zidada, gue'a ra pa ma da hneca rá danga ts'edi'a strá nsunda.

²¹ Ne gatho nú'ũ to'o da 'yapa ra Zidada da mpøhø, da pøhø'a.

²² Nú'ahũ gyá me Israelhũ,

'yødehũ nuya ya noya ma ga xi'ahũ:

Nu'ahú guí pahũ gue ra Jesu nú'a mrá me Nasare bi 'yøt'a gatho nú'ũ ya t'øt'e ne gatho nú'ũ ya nt'udi bi 'yøt'e con gue'ahũ po rá ts'edi Ajuã, ngu guí pøschũ, y njabũ bi hnequi gue Ajuã xqui mehni'a.

²³ Pe nu'a bri da ja ri 'yehũ, nepũ nu'ahũ gá daphũ ja yá 'ye ya

'yøt'ats'oqui pa bi pont'a ja 'nara pont'i asta himbi du. Pe gatho nú'a bi nja, bi njabũ ngue'a Ajuã go bi bense da njabũ y nú'a gue'a mrá paha'a.

²⁴ Nu'ahũ gá hyohũ ra Jesu, pe nu Ajuã go gue'a bi 'yøt'e pa bi yopa nte ma'na'qui de ra du, ngue'a nura du otho rá ts'edi pa da zami'a.

²⁵ Ra ndã Davi xqui mã de gue'a ne xqui 'ñena:

Nuga dí paði gue Ajuã nzantho 'bui con gueque pa da maxcagui ne da ñangagui.

²⁶ Hangue nuga xi drí johya ne dí ña co nura johya dí pø'tsi.

Ne dí tø'mi gue nu xcrá tu, ma ga yopa nte de ra du.

²⁷ Ngue'a nu'i, ma Dada'i, hingui ma gui hopi ja da gohni ma te ja ra du,

nixi gui hopi da 'ya ma ndo'yo
ja ra hai, ngue'a go ri hmaça
'begogui.

²⁸Ngue'a nu'i xcá 'ñutca ra 'ñu
dega te,
ne ma gui 'raca 'nara danga
johya nu xcrá 'bæpæ mahets'i
con gue'e.

Guehna bi mंगा ra Davi ja ra Maça
T'ofu.

²⁹Nú'ahæ ma cu'ihæ xcá
munts'ihæua, xi majuani dí xi'ahæ, xa
du ma xitahæ ra nda Davi ne bi
nt'agui'a, ne jaua rá nt'agui asta
mapaya.

³⁰Ra Davi mra 'mehni Ajuá hangue nu'á
bi ma nú'a mri 'bedi da nja. Ne mi paði
gue mi ma da 'mæ 'nará t'æ pa drá
mpøte'a, ngue'a njabæ xqui ñá'tuabi
Ajuá. Y nú'a ra t'æ'a go di gue'a ra Cristo
nú'a xqui ñá'tuabi da mehni pa da nda.

³¹Hangue nura Davi 'ñena ya xqui
hyanda nú'a bi nja 'mefa, ne bi 'yofu
gue mi pe'tsi da e da yopa nte ra
Cristo nú'a xqui hñuts'i Ajuá pa da
nda, ne himi ma ja da gohni rá te ja ra
du, nixi rá ndo'yo nehe hinda 'ya ja ra
hai.

³²Y nuna ra Jesu dí mañhe, nuje dí
dahe majuani gue Ajuá bi 'yøt'e pa bi
yopa nte de ra du.

³³Hangue nubya po rá ts'edi Ajuá ra
Dada, bi ma pa mahets'i, ne ja bí
huhni ja rá 'ñei ra Dada. Ne bá pehna
ra Maça Ndañi ngu nú'a xqui ñá'gui
Ajuá ra Dada. Hangue gathu nú'a guí
hanthæ ne guí øhubya, go ra Maça
Ndañi øt'a njabæ.

³⁴Pe ra nda Davi hingo bi njuts'i pa
mahets'i, pe nu'á bi mañ'a bi 'ñena:

Ajuá ra Dada bi 'ñemba ma zi
Hmu:

“Bá ehe gui hñudiua ja ma 'ñei,

³⁵asta hinga tsiñ'a'i gathu ri
ncontra pa da gohi'æ ja nga'ti
ri ua.”

³⁶Nubyá, mahyoni da baði gathu
ya me Israel gue Ajuá ra Dada xa

hñuxa ra Jesu pa go di gue'a dra Hmu
ne da nda ngue'a go gue'a ra Cristo
xpá pehni'a. Y go gue'a gá ponthæ ja
ra pont'i ne asta hingá hyohæ.

³⁷Ha nu mi 'yøde nú'a bi mंगा
ra apostol Pedro, nú'æ ya ja'i mi
'buhni xi bi du yá mæi, ne bi
'yambabi ra apostol Pedro ne nú'æ
ma'ra ya apostol, bi 'ñembi:

—Zi cuhæ, nu'bá çxi te rá 'be
mahyoni ga øthebya?

³⁸Nepæ ra apostol Pedro bi
'ñembabi:

—Ñobrihæ ne gui nxistehehæ
gathu'ihæ de rá thuhu ra Zidada
Jesucristo pa njabæ dra pun'a ri
ts'oquihæ. Ne njabæ hæ, Ajuá da
pen'a'ihæ ra Maça Ndañi pa da 'mæ ja
ri corasohæ.

³⁹Ngue'a nuna hña'tinga pa gue'ahæ ne
pa ri ba'tsihæ ne pa gathu ma'ra ya ja'i
'bæ ja rá ngæni ra ximhai nú'æ da
zohna Ajuá ma Hmuhæ.

⁴⁰Ra apostol Pedro bi sigui bi
zofu ya ja'i co ndunthi ma'ra ya noya
ne bi 'ñembabi:

—Mpøhøhæ pa hinda zæ'ahæ rá
cæ Ajuá nú'a ma da zædi nú'æ hingui
ne da mpøhø.

⁴¹Nepæ gathu nú'æ to'o bi hñani
nú'a ra ts'ofu'a bi nxistehe 'bestho.
Hangue nura pa'a bi hñuxa ngu má
hñu 'mo ya gamfri.

⁴²Y nu'æ bi 'yøt'a gathu nú'a bi xipabi
ya apostol. Ne mi 'bæ'æ co 'nadra
mfeni, ne nzantho mri munts'a
mahyegui pa da zi ra Maça Nt'oxi ne
pa mi apabi Ajuá.

Yá 'mæi ya mudi gamfri

⁴³Ne gathu ya mengu de guehni
xi bi ntsu ngue'a xqui hyanda ya
apostol mi øt'a ndunthi ya danga
nt'udi ne ya danga t'øt'e co rá ts'edi
Ajuá.

⁴⁴Ne gathu nú'æ ya gamfri mi 'bæi
'nadbæ ne mri mfax'æ 'na ngu ma'na
pa hinte da 'bepi'æ.

45 Ne mi pa gatho nú'a te mi pe'tsi'u ne mi hecuabi gatho nú'u ma'ra ya zi hyoya cu nú'u mi othobi.

46 Ne hyastho 'nara pa ngu 'nara pa mri munts'a ja ra nija co 'nadra mfeni. Ne mi tsi ra Maça Nt'oxi ja yá ngu'u, ne mri ñuni'u mahyegui co ndunthi ra johya ne co 'nara hoga mfeni.

47 Ne mri nsunda Ajuá mahyegui. Ne ma'ra ya ja'i mi handi te mi ø't'e'u, nu'bú nuya ja'i'u mi numahño'u. Ne 'nara pa ngu 'nara pa mi 'yo mi camfri ma'ra ya ja'i nú'u mi zofo Ajuá, ne mri munts'a 'nadbú'u co nú'u ya mædi gamfri.

Bi t'øthe 'nara zi doua

3 ¹ 'Nara pa ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua mri ma pa ja ra ndañija ngu nzunga hñu nde, ya mi gue'a ra ora pa ra søcambeni ja ra nija.

² Y nuni ja ra gosthi nija nú'a mrá thuhu Mahotho, ja xqui hñudini 'nara 'ñøhø mrá doua desde xqui 'mæi. Mi ts'ixa hyastho pa ja mi t'ehni pa mi apabi ra boja gatho nú'u to'o mi thohni mi cút'a mbo ra ndañija.

³ Nu'bú nu'á bi hyanda ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua de mi ma da yút'a ja ra ndañija, bi 'yapabi ra boja.

⁴ Nepu nura Pedro ne ra Xuua bi gohi bi 'mai bi hyanda nú'a ra zi meti, ne ra Pedro bi 'ñembabi:

—Hyandgahe.

⁵ Ne nura zi doua xi bi gohi bi nu'ta nú'u yoho ya apostol, mi hu rá mæi gue mi ma te da umbahma'u.

⁶ Nepu ra Pedro bi 'ñembabi:

—Othogui ra t'axi nixi ra oro pa ga 'ra'a'i. Nú'a dí pe'tsi gue'a ma ga 'ra'i. De rá thuhu ra Jesucristo nú'a mrá me Nasare dí xi'a'i gui 'bai gui 'yo.

⁷ Nepu bi mipa rá 'yæ ra 'ñei ne bi 'ba'mi, ne 'bestho bi nja yá ts'edi yá ua ne yá gut'egui.

⁸ Y nura ora'a 'bestho bi 'yenga 'nara sagui ne bi 'mai xá hño, nepu bi 'ño,

ne bi mæui ya apostol pa mbo ra nija xi mi ensagui mi xøcambeni Ajuá con gatho rá johya.

⁹ Y gatho ya ja'i bi hyanda nú'a mrá doua gue ya mi 'yo ne mi xøcambeni Ajuá.

¹⁰ Nepu nu'á 'bestho bi badi gue go mi gue'a mrá douahma nzantho mi hudi mi a ra boja ja ra gosthi nija mrá thuhu Mahotho. Ne xi bi 'yø'u de nú'a xqui nja.

Ra apostol Pedro bi mamba rá noya Ajuá ja ra porta rá thuhu rá Porta ra Salomó

¹¹ 'Mefa nú'a ra 'ñøhø mrá doua himi ne da 'uegue de ra apostol Pedro nixi de ra apostol Xuua. Y gatho nuya ja'i mi 'yo de guehni xi mri 'yø de nú'a xqui hyandi, hangue bi dama munts'i'u ja ra porta rá thuhu ra Porta de ra Salomó nuni habu mi 'bai ra Pedro ne ra Xuua co nú'a mrá doua.

¹² Y nu mi hyanda ra Pedro nú'u ya ja'i xqui munts'ini, bi 'ñembabi:

—Nú'ahu gyá me Israelhu, çhanja xi grí 'yøhu, ne hanja xi guí nætcahe 'ñena gue co ma ts'edisehe go stá japhe xa 'ño nuna 'ñøhø, o 'ñena ngue'a gue por dí 'yohe xá nt'axi gue por gue'a stá japhe da ñani?

¹³ Nú'a ra Ajuá mi xøcambeni ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo ne gatho nú'u ma'ra ndu ma xitahu, nú'a go guet'a ra Ajuá bi japi bi 'ño nuna ra 'ñøhø po rá thuhu ra Jesucristo nurá T'u'a, pa njabu da hneca rá ts'edi nura T'u'a. Nú'a go gue'a gá daphu ya nda, ne gá mañhu ja rá thandi ra Pilato gue hinda thegui, masque ra Pilato go mi nehma xa hyegui'a.

¹⁴ Pe nu'ahú hingá nehü, masque go gue'a rá hmaça T'u Ajuá nú'a hinte ma ts'oqui xqui 'yø't'e. Pe nu'ahú gá eñhu gue ma'na xá hño dra thøgue 'nara hyote.

¹⁵ Nepu nu'ahu gá hyohu nú'a to'o ri 'racju ra te, pe Ajuá bi 'yø't'e pa da

yopa nte de ra du. Nuje go dá hanthe bi yopa nte, hangue dí damajuanihe de gue'a.

16 Nuna 'ñòhø guí hanthú ne guí pahú gue mrá douahma, go ra Jesu bi 'yòthe ngue'a dí camfrihe'a. Hangue bi njabú ngu guí hanthúbya.

17 Nubyá, nú'ahú ma cu'ihe, dí pahé xá hño gue gá dahú ra Jesu ngue'a hinte nguí pahú, ngu nú'ú ma ndahú nehe himbi zo yá mfeni nehe nú'a bi 'yòt'e, hangue gá mfaxhú gá hyohú ra Jesu.

18 Pe nu Ajuá bi 'yòt'e da nja ngu nú'a xqui xipa yá 'mehni maya'bu ne xqui 'yofo'ú gue nura Cristo nú'a rá 'mehni pa e da ndá mi pe'tsi da thogui ndunthi ya úgui asta rá du'a.

19 Hangue nubyá mahyoni gui ñobrihú ne gui yopa jonihú co Ajuá pa da pun'a ri ts'oquihú, y nu'bu há, nu'á da 'ra'a'ihú 'nara 'ra'yo mfeni ne 'nara hoga'mú.

20 Ne da yopa pen'a'ihú ra Jesu nú'a to'o ra Cristo nú'a xqui hñuts'i'a pa da ndá.

21 Ne nu'á xi majuani bi yopa mengui mahets'i pa ja dua 'buhni asta hinda zø ra pa da yopa hoca Ajuá gatho, ngu nú'a xqui xipa maya'bu yá maça 'mehni da ma.

22 Ngu bi mąnga ra Moise bi xipa ndu ma xitahú bi 'ñembi: “Nú'a Ajuá ma zi Hmuhú ma da hñux'ahú 'na de gue'ahú pa drá 'mehni'a ngu xa hñuxcagui nehe, y nú'á ma gui 'yòtehu nú'a da xi'ahú.

23 Ne gatho nú'ú to'o hinda ne da gamfri bi rá noya nú'a ra 'mehni'a, nu'ú dra huati ne da 'medi de ja yá hnini.”

24 Gatho nú'ú ma'ra yá 'mehni Ajuá desde ra Samue pa xqui 'ñecua, xqui ma nehe de nuya pabya dí 'buhú.

25 Y nú'ú ya hñá'ti bi mąnga nuya 'mehni'ú, gue'ú pa gue'ahú. Y nú'ú ya japi de ra cohi xqui gohui Ajuá ndu

ma xitahú, nehe gue'ú pa ri hñohú. Hangue Ajuá bi 'ñembabi ra Abrá: “Po 'nari 'roho ma da 'ñehe 'mefa, ma ga japi gatho ya ja'i de rá nguni ra ximhai.”

26 Y nu'ahú go yá mudi'ihú bá pen'ahú rá T'ú Ajuá pa bi zo'ahú gui ñobrihú de ri ts'oquihú pa njabú da jap'a'ihú.

Ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua bi jot'a fadi ne bi ñgui ya ndá

4¹ Ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua mi 'buhniho ja ra ndanija mi zofa ya ja'i. Nepu bi zoni 'raya macja ne ra ndá de ya nsunija, ne ya saduceo nú'ú himi camfri gue da yopa nte nú'ú ya xa du.

2 Nepu nu'ú bi bø yá cue ngue'a ra Pedro ne ra Xuua mi xipabi ya ja'i gue ra Zidada Jesu xqui yopa nte de ra du, hangue mi utuabi'ú gue gatho ya ja'i ma da yopa nte.

3 Nu'bu nuya ja'i'ú 'bestho bi gu nts'ahni ra Pedro ne ra Xuua, ne bi zits'i pa bá cot'a fadi. Y asta rá hyax'a mi ma da nhyanthya, ngue'a nú'a ra pa'a ya bi nde.

4 Pe ya xi mi ndunthi nú'ú to'o xqui 'yode ne xqui gamfri nú'a mi mąnga ra Pedro. Ya ngu mi cut'a 'mo ya 'ñòhø xqui gamfri, y himi pa 'mede ya 'behña nixi ya bątsi.

5 Nurá hyax'a bi munts'a nuni Jerusale nuyá ndaxjua ndá ya xodyo ne ya xahnate de ra ley ne gatho ma'ra ya ndá gá xodyo.

6 Gatho'ú bi munts'a mahyegui co ra Anás nú'a to'o mrá dąnga ndá gá macja, nehe mi 'buhni ra Caifá ne ra Xuua ne ra Jandro, ne gatho ma'ra ya 'ñòhø nú'ú mi ja te yá njauí ya dąnga ndá gá macja.

7 Nepu nu'ú bi manda bá ts'i ra apostol Pedro co ra apostol Xuua ne bri 'ba'ma madetho de gue'ú pa bi t'ambabi, ne bi t'embabi:

—¿To'o yá 'mehni'ihú, ne to'o rá ts'edi guí hąmpahú pa guí øthú njabú?

⁸ Nu'bu' ra Pedro mi hampa rá ts'edi ra M̄aca Nd̄ahi pa bi d̄adi ne bi 'ñena:

—Nú'ah̄u gyá nd̄ah̄u de ma hninih̄u Israel,

⁹ ya gue guí angahe de nú'a ra hño bi t'ø'tua nuni ra zi 'ñøhø mrá doua,

¹⁰ ma ga xi'ahe hanja bi za bi ñani, pa guí pah̄u ne gatho nú'u ma'ra ya me Israel. Nuni ra zi 'ñøhø guí hanth̄u 'bahni, nuni bi ñani de rá thuhu ra Jesucristo nú'a mrá me Nasare nú'a gá ponth̄u ja 'nara pont'i, pe nu'á bi 'yø't'e Ajuá pa bi yopa nte de ra du.

¹¹ Nú'á go gue'a gá utsah̄u, nja ngu nú'u ya hyøngu mi 'b̄ui maya'b̄u bi f̄øthm̄ab̄u ra m̄udi do nú'a mi ma xa hyoca rá nija Ajuá. Pe nubya go gue'a ra m̄udi do bi megui Ajuá pa bi hyø rá nija.

¹² Jo'o ma'na to'o da za da pøhøguih̄u, hønse ma zi Hmuh̄u ra Jesu, ngue'a jo'o ma'na to'o bá 'behni nuua ja ra ximhai pa da pøhøguih̄u, hønse ra Jesu go gue'a bá 'behni ne go gue'a tsa da pøhøguih̄u.

¹³ Nu'bu' nuya nd̄a mi 'b̄uhni xi bi 'yø ngue'a bi hyandi gue ra Pedro ne ra Xuua himi tsu, ne mi pađi gue himyá 'ñøhø dega d̄anga mf̄adi ngue'a myá hyoya ja'i. Pe bi bađi'u gue mi gue'u 'raya 'ñøhø xqui 'ñoui ra Jesu.

¹⁴ Pe nu'ú himbi za te bi d̄atuabi ra Pedro ngue'a bi hyandi mi 'bahni con gue'u nú'a ra zi doua xqui ñani.

¹⁵ Nu'bu' nú'u ya nd̄a bi 'bepabi ra Pedro ne ra Xuua ne nú'a ra 'ñøhø mrá doua da bøhm̄a de hab̄u xqui munts'i'u, ne bi 'ñu'ti'u 'na ngu 'na, ¹⁶ ne bi 'ñémbi:

—Xibya, ¿te ga øth̄u co nuȳu ya 'ñøhøyu? Ngue'a nú'a xa 'yø'tua nuna 'ñøhø mrá doua, ya pađi gatho ya ja'i nuua ja ma hninih̄u Jerusale, y hingui tsa ga cønih̄u.

¹⁷ Ha nujá ya hindí neh̄u da f̄adi de guehna hab̄uraza, hangue ma ga

hø'tuah̄u ra hñ̄a gue ya hinte da sigui da m̄a, ne ya hinto da zofo de rá thuhu ra Jesu.

¹⁸ Nep̄u bi ts'ohna ma'na'qui ra Pedro ne ra Xuua ne nú'a ra 'ñøhø mrá doua, ne bi t'embabi'u:

—Ya ote ma xqui mañh̄u, ne ya oxqui ma gui zofoh̄u ma'ra ya ja'i de rá thuhu ra Jesu.

¹⁹ Nu'bu' nura Pedro ne ra Xuua bi d̄adi ne bi 'ñena:

—¿Ha gue guí beñh̄u xá hño njab̄u ja rá thandi Ajuá gue go rí 'ñepi ga ø't'ahe ri pahah̄u que rá paha Ajuá?

²⁰ Ngue'a nuje hinda za to'o da hñ̄agahe ga mañhe de nú'a stá hanthe ne nú'a stá øhe.

²¹ Nu'bu' nú'u ya nd̄a hinte bi 'yø'tuabi ra Pedro ne ra Xuua, hønse bi xipabi gue ya hinda sigui da zofo ya ja'i, nep̄u bi hyeguiho. Himbi za te bi 'yø'tuabi ngue'a mi tsu ya ja'i xa bø yá cue, ngue'a gatho ya ja'i xi mi xøcambeni Ajuá po rá ngue nú'a ra 'ñøhø xqui ñani.

²² Ngue'a nú'a ra 'ñøhø xqui ñani ya mi pe'tsa thogui ñote njeya.

Ya gamfri bi 'yapabi Ajuá mahyegui

²³ Nu mi thegui ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua bi ma bá c'a'tsa nú'u ma'ra ya gamfri pa bi metuabi nú'a xqui xipabi ya nd̄a gá macja ne yá nd̄axjua nd̄a ya xodyo.

²⁴ Ha nu mi 'yøde ya gamfri, bi xøcambeni Ajuá co 'nadra mfeni ne bi 'ñena'u:

—Ma zi Hmu'ihe, nu'i go gue'e grá Ajuá gá hoca mahets'i ne ra ximhai ne ra ndehe ne gatho nú'a te ja.

²⁵ Ne nu'i po ra M̄aca Nd̄ahi gá xipa ri 'bego ra Davi da m̄anga njaua:

Ya ja'i bi munts'i pa bi 'ñu'ti'u da 'yø't'a ya nts'o'mui, pe nú'a ra nts'o'mui bi beñ'u da 'yø't'e, hinda za da 'yø't'e.

26 Bi munts'a ya nda de gatho ya hnini de ra ximhai pa bi 'ñu'ti'u da utsa Ajuá ne ra Cristo nú'a xa hñuts'i'a pa da nda.

27 Ngue'a xi majuañi ja nuna hnininga bi munts'a ra nda Erode ne ra Poncio Pilato co ya me Israel ne co nú'u hingyá me Israel, pa bi utsa nuri maça T'u ra Jesu nú'a xcuá pehni pa da nda.

28 Ne bi 'yot'e'u ngu nú'a gá beni ne gá mąnga maya'bu gue mahyoni da nja.

29 Nubya ma zi Hmu'uhe, hyanda nuna te otcahe ya ja'i, ne faxcahe pa hinga ntsuhe ga ñahe de ri maça noya, ngue'a go dí pep'ahe.

30 Ne nu'i go ma gui hñuxa ri 'ye ja ya da'thi pa da ñani'u ne da hyanda ya ja'i. Ne gui 'yot'a ndunthi ya nt'udi ne ya dąnga t'ot'e de rá thuhu ri maça T'u ra Jesu.

31 Ngu xi bi uadi'u bi xocambeni Ajuá, bi hmąnga ra ngu habu xqui munts'i'u, ne gatho nú'u mi 'buhni bi hñąnga rá ts'edi ra Maça Ndañi, ne bi ña nts'edi'u de rá thuhu Ajuá, ne ya hinto mi tsu.

Gatho nú'a mi pe'tsa ya gamfri myá meti 'na ngu ma'na

32 Y gatho nú'u ya xqui gamfri Ajuá mi 'nada yá mfeni, ne mi 'nada yá hmąte'u. Ne mi mfax'u 'na ngu ma'na nú'a te mi ot'tua ra 'bedi, ngue'a gatho nú'a mi pe'tsi'u mrá meti mahyegui, ne ni 'nara cu himi pe'tsa ni 'nara t'ot'e nú'a mrá metise.

33 Ne co ndunthi ra ts'edi mi pe'tsa ya apostol bi damajuani gue xqui yopa nte de ra du ma zi Hmuhə ra Jesu, ne Ajuá xi bi mats'i'u.

34 Ha ni 'na de gue'u hinte mi ot'tua ra 'bedi, ngue'a gatho nú'u to'o mi pe'tsa yá hai ne yá ngu bá pa gatho, ne bá ha gatho nú'a ra boja mi hani de yá hai ne de yá ngu,

35 ne bi umbabi ya apostol. Y nuya apostol go gue'u mi hecuabi cada 'nara gamfri ngu nú'a te mi ot'tua ra 'bedi gue'a mi t'umbabi nehe.

36 Ne mi 'buhni 'nara cu mrá thuhu ra Jose mrá me Chipre mrá levita. Ne bi hñu'umbabi ya apostol dra Berhna, ri bəni da 'ñena Nú'a To'o Hu'mba yá mui ya Ja'i.

37 Nu'a bi pa 'nará hai'a ne bá ha gatho ra boja pa bi umbabi ya apostol.

Ra Ananía ne ra Safira ya hyate

5¹ Pe mi 'bu ma'na ra gamfri mrá thuhu ra Ananía ha nurá 'behña mrá thuhu ra Safira. Nú'á bi pa 'nara hai myá meti'u.

2 Nepu bi beñ'u gue hinda unga gatho ra boja de nú'a xqui pa yá hai, hangue bi zama 'na tui ra boja ra cu Ananía. Ne mi pase co rá 'behña gue xqui zama ra boja. Nu'bu ra cu Ananía bi hñaxa nú'a ra boja bi hyeque pa bá umbabi ya apostol, 'ñena gatho ra boja mi ha, pe hina.

3 Nepu ra apostol Pedro bi 'ñembabi:

—Ananía, ¿hanja xcá hopi xa hya'a'i ra Satá pa xcá hyathma ra Maça Ndañi? Ngue'a hingá unga gatho nú'a ra boja gá hani de ri hai gá pa ngu nú'a gá ma gue mi xogue ra boja.

4 ¿Ha gue hingo ri metihma ra hai? ¿Ha gue hingo ri metihma ra boja nehe? ¿Hanja gá beni gui 'yot'e njabu? Ya xcá nc'uamba ja rá thandi Ajuá, hingue hönse con guecje.

5 Ha nu mi 'yode nuya ya noya ra cu Ananía 'bestho ra ora'a bi dagui bi du. Y gatho nú'u to'o mi 'buhni ne gatho nú'u ma'ra to'o bi 'yode de nú'a xqui nja, gatho'u xi bi ntsu.

6 Nepu nuya bats'ñəhə mi 'buhni bi 'mai bá juts'i ne bi mant'i bi duts'i'u pa bi ma bá agui.

7 Nepu xqui tho ngu hñu ora bi zəhə rá 'behña ra cu Ananía nehe habu mi 'bui ya gamfri, pe nu'a nixi mi pađi te xqui nja.

8 Nepu ra apostol Pedro bi 'yambabi de ra boja, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue gue'a bi muui nú'a ra hai gá pahú?

Nu'bu nú'a ra nju bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha, gue'a bi muui.

9 Nepu ra Pedro bi 'ñembabi:

—¿Hanja gá cohui 'nara cohi ri dame pa gui hyathmahú rá Maca Ndahi Ajuá? Ndi, 'bapu môte ja ra gosthi nú'u to'o ja bá juadi bá ac'a ri dame, y nubyá e da dux'a'i nehe pa da 'yac'a'i.

10 Y 'bestho nura ora'a ra nju Safira bi dagui bi du ja yá ua ra apostol Pedro. Ha ngu mi yut'a nú'u ya bats'ñohø bi hyandi gue ya xqui du nú'a ra nju nehe, 'bestho bi duts'i'u pa bi ma bá agui nehe habu xqui 'yacuabi'u rá dame.

11 Nepu gatho ya gamfri xi bi hñaxa 'nara danga tsu, nehe gatho nú'u ma'ra to'o bi 'yøde de nú'u ya t'øt'e'u, xi bi ntsu'u.

Bi hnequi ndunthi ya nt'udi ne ndunthi ya danga t'øt'e

12 Nuya apostol bi 'yøt'a ndunthi ya nt'udi ne ndunthi ya danga t'øt'e ja yá thandi ya ja'i. Mri munts'a gatho ya gamfri mahyegui 'na mfenitho ja ra porta nú'a rá thuhu ra Porta de ra Salomé.

13 Gatho nú'u himyá gamfri xi mi tsu da munts'i co ya gamfri, pe nuya ja'i'u mi e'tsua yá nsu'u.

14 Ne 'nara pa ngu 'nara pa mi 'yo mi camfri ndunthi ya ja'i, ya 'ñohø ne ya 'behña.

15 Ne 'yo mi fadi, hangue asta mi thuxa ya da'thi pa mbi 'begui co yá mfdi ja yá hyo ya 'ñu pa nura ora da thohni ra apostol Pedro, hõnse co rá xudi'a da go'ma nú'u ya da'thi, nú'u 'bestho da ñani.

16 Gatho nú'u ya hnini mi ja gueta Jerusale mi pa ya ja'i pa guehni mi

tsixa ya da'thi ne nú'u to'o mi pe'tsa ya ts'ondahi, y gatho mi ñani.

Ya apostol bri ju nts'ahni

17 Nepu bi njuxa ra danga ndá gá macja ne ya saduceo nú'u myá mfats'i'a, ngue'a xi bi bø yá cue'u ngue'a mi ne da nsehe'u ne ya ndunthi ya ja'i mri dena ya apostol. 18 Nepu bi gu nts'ahni ya apostol ne bi got'a fadi.

19 Nepu nú'a ra xuui'a 'nará enxé Ajuá bá ehe pa bi xoca ra gosthi fadi, ne bi pønga pa thi ya apostol, ne bi 'ñembabi:

20 —Rí maha ja ra ndanija ua zofohuni ya ja'i, ne xipabihú ra hoga noya de nuna ra 'ra'yo te.

21 Nepu rá hyax'a xi 'nitho, nu'u bi ma pa ja ra ndanija ngu nú'a xqui xipabi rá enxé Ajuá. Y ngu mi zøni bi yut'a mbo 'bestho pa bi zofoni ya ja'i.

Y de mi zofo ya ja'i ya apostol, nura danga ndá gá macja ne yá mfats'i bi 'yøt'a 'nara hmunts'i con gatho ya ndá de ra hnini Israel. Ne bi mehna to'o mi ma dua tsi nú'u ya apostol mi jot'a fadi.

22 Ha nu mi zønga nú'u ya nzints'ahni ja ra fadi, ya mi jo'oni ya 'yofadi. Nu'bu nú'u bá dama pengui pa bi ma gue ya mi jo'oni'u,

23 ne bi 'ñena'u:

—Dá tsuhe ra fadi xi mi jot'i xá hño, ne nuya nsufadi ja mi 'bahni ja ra gosthi, pe nu ndá xocje ra gosthi hinto dá tsuheni mbo.

24 Nu mi 'yøde njabu nura danga ndá gá macja ne ra ndá de ya nsunija ne ma'ra ya ndá gá macja, xi bi du yá mui, ne himi padi te da beni, y mri 'ñémbi'u:

—Xibya ¿te rí bømbya'a?

25 Nepu bi zøhø 'nara ja'i bi 'ñembabi'u:

—Nú'u ya 'ñohø gá cothmahú fadi, ya bí 'buhni ja ra ndanija bí zofo ya ja'i ma'na'qui.

26 Nu'bú ra ndá de ya nsunija bi meui ya gunts'ahni pa bá yopa jú ya apostol. Bá jú pe hinte bi 'yø'tuabi'ú ngue'á mi tsu xa bø yá cue ya ja'i y xa hyøxa nc'ahni.

27 Nepu bi zixa ya apostol ja ra hmunts'a ndá gá xodyo, ne ja bi 'ba'mni ja yá thandi'ú. Nepu nú'á ra danga ndá gá macja bi 'ñembabi:

28 —¿Ha gue hindá xi'ahe gue ya hinxcá zofohmañu ya ja'i ne ya hinxcá ñahmañu de rá thuhu ra Jesu? Nu'bú ¿hanja hinxcá 'yøhu? Ya gatho ya ja'i de guecua Jerusale xcá zofohu de ri noyahú. Ne go guí ne gui hyøxcahe ra thaibya de rá du nú'á ra 'ñøhø'á.

29 Nu'bú ra apostol Pedro ne gatho ma'ra ya apostol bi dadi ne bi 'ñeñ'ú:

—Nuje ma'na rí 'ñepi ga øthe Ajuá que yá hmanda ya meximhai.

30 Ajuá nú'á to'o mi xøcambeni ndu ma xitahu go gue'á bi 'yø'te pa bi yopa nte ra Jesu de ra du, masque nu'ahu gá ponthu ja 'nara za asta himbi hñu ri mañu gá hyohú.

31 Y nubyá Ajuá xa 'ñegui ja rá 'ñei pa da ndá. Y nú'á go gue'á ra Pøhøte zo'ahu gatho nú'ahu gyá me Israelhu pa gui ñobrihu de ri ts'oquihu ne da pun'ahu.

32 Nuje dí dahe majuañi de gue'á, ne ra Maça Ndahi ri damajuani de gue'á nehe. Nehe Ajuá ri umba ra Maça Ndahi nú'á to'o øte'á.

33 Ha nu mi 'yøde njabu ya ndá xi bi bø yá cue ne asta mi ne xa hyohma ya apostol.

34 Pe mi 'buhni 'nara 'ñøhø mrá fariseo mrá thuhu ra Gamalie, nú'á mi 'nara xahnate de ra ley, y gatho ya ja'i xi mi numahño'á. Nu'á bi 'mai ne bi manda dra pønga 'na zi ora nuya apostol.

35 Nepu nura Gamalie bi 'ñembabi gatho nú'á ya ja'i xqui munts'ini:

—Nú'ahu compahu de Israel,

beñhu 'met'o xá hño nú'á guí ne gui 'yø'tuahú nuya 'ñøhø'ú.

36 Beñhu gue pe'tsa 'raya pa bi nanga 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Teuda mi hu rá mui gue mi pe'tsa 'nara nsu ne mi ne da ndangui de ma'ra, hangue bi dena ngu goho nthebe ya 'ñøhø. Pe nura Teuda bi tho, ne gatho nú'á to'o mri 'ñoui bi nxani ne bi nhuati gatho'ú.

37 Nepu 'mefa de gue'á bi 'mu ma'na ra 'ñøhø mrá thuhu ra Juda mrá me Galilea. Ne nú'á ya pa dega nthuxa thuhu, nu'á bi 'yu'ta ndunthi ya ja'i pa go bri theni'á. Ne 'mefa nu'á bi tho nehe, ne bi nxanga gatho yá ja'i nú'á mri 'ñoui.

38 Hangue nuga dí xi'ahu, ma'na xá hño hyehú dí 'yobu nuya 'ñøhø'ú. Nu'bú nú'á øt'e'ú go xa bensehe, pe'tsi ga hanthu da nhuati nehe.

39 Pe nu'bú go rá meti Ajuá nú'á øt'e'ú, nu'bú hinda za gui hñacuahu. Ngue'á 'bu gui 'yøthu njabu, ja ra uenda go grí ntuhú co Ajuá.

40 Y nú'á mi 'buhni ja ra hmunts'i bi 'yøde nú'á ra ts'ofø'á. Hangue bi yopa cø'ta mbo ya apostol pa hønse bi na'mbabi ne bi yopa hyø'tua ra hñá gue ya hinda sigui da ñá de rá thuhu ra Jesu, nepu bi hyegui bi ma'ú.

41 Y de mi bonga ya apostol de guehni, xi mri johya'ú ngue'á Ajuá xqui umba nsequi da tho 'nara 'betsa po rá thuhu ra Zidada Jesu.

42 Ha hyastho himi tsaya'ú da zofo ya ja'i de ja ra ndanija, ne mi pa ja ya ngu mi mangu ra hoga nt'øde de ra Zidada Jesucristo.

Bri thahna yoto ya maste

6 ¹ Nuya pa'ú mri xu ma'ra ya gamfri. Ne mi 'buhni 'raya cu mi ñá griego. Nepu nu'á bi 'ñembabi nú'á ya cu mi ñá de yá hñáqui ya xodyo, ne mi ambi hanja himi t'umbabi te da zi xá hño nú'á yá

viuda ya griego ra ora mi t'umba te da zi ya hyoya ne nú'ú ma'ra ya viuda, ngue'a nu'ú hyastho mi t'umbi te da zi.

2 Nepu nú'ú 'ret'amayoho ya apostol bi zohna gatho ya cu pa bi munts'i ne bi 'ñembabi'ú:

—Ma zi cu'ithe, nuje dí 'báhe pa ga māñhe rá noya Ajuá, ne hingui tsa ga tsayahe ni 'na ora pa da za go ga hecuahé nú'á te da zi nú'ú hingui tsupabi.

3 Hangué mahyoni gui huañhu yoto ya cu de guecjú nú'ú xcá hanthú 'yo xá hño ne hampa rá ts'edi ra Māca Ndahi ne xi di ja yá mfadi. Nú'ú go gue'ú dyá uenda da me nuna 'befina.

4 Ha nuje ma ga sigui ga aphe Ajuá ne ga māmfé rá noya'á.

5 Ha nu mi 'yode bi sipa njabú ya cu, gatho xi bi ho'ú. Rá mudi, bri huahna ra cu Teba nú'á mi pe'tsa ndunthi ra jamfri ne mi hampa rá ts'edi ra Māca Ndahi. Nepu bi huahna ra cu Lipe, ne ra cu Procoro, ne ra cu Nicano, ne ra cu Timu, ne ra cu Parmena, ne ra cu Cula nú'á ra me Antioquía xqui nxodyo ngue'a xqui demba yá ley'ú.

6 Ne bi ts'ixa pa habú mbi 'bui ya apostol pa bi 'yapabi Ajuá por gue'ú. Nepu ya apostol bi hñuxa yá 'ye ja nú'ú ya cu xqui thahni.

7 Y njabú ma'na mri ntunga rá noya Ajuá, ne mri xu ndunthi ya gamfri nuni Jerusale, ne ndunthi ya macjá bi gamfri rá noya Ajuá nehe.

Ra Teba bri ju nts'ahni

8 Ha nura cu Teba xi mi hampa rá ts'edi Ajuá ne mi ja rá mfadi pa mi pepa rá 'befi Ajuá, mi ø't'a ya danga t'ø't'e ne ya nt'udi de ja yá thandi ya ja'i.

9 Y nuni ja yá nija ya xodyo nú'á mrá thuhu ya Nzai 'Bego xa Thøgue, ja mi 'buhni 'raya 'ñøhø nú'ú mri 'ñoui 'raya me Cirene, 'raya me Alejandría, 'raya

me Cilicia, ne 'raya me Asia, gatho'ú bi mudi bi ntsanoyau ra cu Teba.

10 Pe nu'ú himi tsa te da datuabi'á ngue'a nu'á mi há ra hoga mfadi ne mi hampa rá ts'edi ra Māca Ndahi pa mi ña.

11 Nepu nú'ú ya ja'i'ú bi 'yu'ta 'raya 'ñøhø ne bi gu'tuabi pa da mānga ya nc'uamba ne da 'ñena njaua: “Nuje stá øhe gue nura 'ñøhø'á xa ñama'ñu de ra Moise ne de Ajuá.”

12 Hangué bi bø yá cue yá ndaxjua nda ya xodyo ne ya xahnate de ra ley ne gatho ya ja'i. Nepu bri ju ra cu Teba bi ts'ixa ja ra hmunts'a nda gá xodyo.

13 Ne bri japabi 'raya ja'i da hyøxa ra thai ra cu Teba ne bi 'ñena'ú:

—Nuna 'ñøhøni hingui tsaya ñama'ñu de nuna ra māca nija ne de rá ley ra Moise.

14 Nuje go stá øhe nú'á xa maní xa 'ñena gue nú'á ra Jesu mrá me Nasare ma da huata nuna nija ne ma da pata ma nzaihu nú'ú bi 'ñutcahu ra Moise ga øthu.

15 Nepu gatho nú'ú to'o mi 'buhni ja ra hmunts'i xi mi heta ra cu Teba ne mi handuabi rá hmi gue mi ngu rá hmi 'nará enxé Ajuá.

Ra Teba bi mamba rá noya Ajuá

7 1 Nepu de gue'a ra danga nda gá macjá bi 'yambabi ra cu Teba ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue xi majuani xcá ñama'ñu de Ajuá ne de ra Moise?

2 Nu'bú ra cu Teba bi dadi ne bi 'ñena:

—Nú'ahu ma cu'ihu, ne nú'ahu ma nda'ihu xcá muntshua 'nadbú, 'yøhu núna ma ga xi'ahu. Ajuá nú'á xá nsunda bi zofu ndu ma xitahu ra Abrá nú'bu hinxqui matho pa ja ra hai Arán ne mi 'buhni Mesopotamia.

3 Ne bi 'ñembabi: “Pøni de guecua ri hai, tsopu nú'ú ja te ri njauí, ne grí ma pa ma'na ra hai nú'á ma ga u't'a'i pa ja gui 'buhni.”

4 Nu'bá bi bõni de guehni habu mi 'bui, habu myá hai ya Caldeo, ne bi ma pa bá 'bu ja ra hai Arán. Ha nu mi du rá dada, Ajuá bá tsi pa guecua habu dí 'buhúbya, ja bi 'mæcua nehe'a.

5 Pe nu Ajuá himbi umbabiu ni 'na xeni ra hai pa drá meti'a, pe xqui ña'tuabi gue nuna hai habu dí 'buhúbya go drá meti'a 'mefa ne gathó yá ja'i de rá ji'a nú'ua da 'mui 'mefa. Pe nuya pa'u ra Abrá hinxqui me'tstho ni 'nara batsi.

6 Y Ajuá bi 'ñembabi'a: "Nuri batsi ri 'beto ne ri mbong'beto ma da 'mu ja 'nara hai habu hindyá meti'u ngue'a dya nzøhøtho de guehni. Ne ja ma da 'muhni'u ngu goho nthebe njeya, ne ma da 'megotho'u, ne ma da 'ø'tua ndunthi ra nts'o'mui."

7 Nehe bi 'ñembabi Ajuá: "Nuga go ma ga ha'mba nguenda ya ja'i de nú'a ra hnini habu ma da 'meço'u. Ne 'mefa ma ga yopa tsi de guehni pa da 'ñehe da mepcagui de guecua."

8 Nepu Ajuá bi gohui 'nara cohi ra Abrá, ne bi manda gue gathó yá batsi yá 'beto ne yá mbong'beto da me'tsa 'nara seña ja yá ndo'yo de nú'a ra cohi bi gohi. Hangué nu mi 'mui rá t'u ra Abrá nú'a mrá thuhu ra Isaac, nurá hñato ma pa de xqui 'mui bi 'yø'tua nú'a ra seña xqui gohui Ajuá da 'yø't'e. Ne guet'a bi 'yø't'a ra Isaac co rá t'u nú'a mrá thuhu ra Cobo, ne guet'a bi 'yø't'a ra Cobo co nú'u 'ret'amayoho yá t'u, y go gue'u yá dada nú'u 'ret'amayoho ya 'mui de Israel.

9 Nepu nú'u yá t'u ra Cobo xi bi utsa 'na de nuyá cu nú'a mrá thuhu ra Jose. Hangué nu'ú bi papabi ya me Egipto nú'a yá cu'u, ne bi ts'its'i pa guehni. Pe Ajuá himbi hyese'a.

10 Hangué xi bi ñani de ja yá ts'othogui bi thogui, ne bi umba ndunthi ra mfadi ne bi mats'i pa njabu ra Faraó bi hopa rá 'mui. Ra Faraó go gue'a mrá nda de Egipto. Nepu ra

Faraó bi umba 'nará nsu ra Jose pa bi gohi ngu rá ñoho de gue'a, ne bi manda maxøgue ja rá ngu ra Faraó.

11 'Mefa bi nja 'nara danga thuhu nuni Egipto ne nuni Canaán, ne bi nja 'raya danga dumui, ne bi 'ñotho te bi zi ndu ma xitahu. Himi tsædi habu da dai ngue'a mi otho te da dañ'u.

12 Nepu ra Cobo bi 'yøde gue mi ja ra trigo nuni Egipto, hangué bi mehna yá t'u pa guehni. Gue'a ra mædi 'mi'qui bi ma pa Egipto.

13 Nepu nurá ño'qui bi ma'u, ra Jose bi xipabi'u to'o mi gue'a pa bi badi'u gue go mi gue'a myá cu. Hangué nura Faraó bi batuabi yá ja'i ra Jose.

14 Nepu nura Jose bá pempa ra noya rá dada pa da ma da 'mu Egipto con gathó ma'ra yá ja'i. Nu'ú mi hñu'rate ne 'ret'amacut'a.

15 Nepu 'bestho bi ma'u pa Egipto. Y nepu ja bá tuni'a, ne ja bá tuni gathó yá t'u, y nú'ú go gue'u ndu ma xitahu.

16 Ne 'mefa de ya xqui thogui ndunthi ya jeya de xqui du'u, bá thampa yá ndo'yo'u de guehni pa e bi t'acua ja yá hai nuni Siquem 'nara hnini de Canaán. Ne bi t'acuabi nuyá ndo'yo ja 'nara nt'agui xqui danga ndu ra Abrá xqui damba yá t'u ra Amor nuni Siquem.

17 Y ya xqui nxanda ndunthi yá t'u yá 'beto ne yá mbong'beto ra Cobo nuni Egipto, ne ya mi ma da zø ra pa da hñanga nú'a ra hñati xqui xipabi Ajuá ra Abrá.

18 Nepu de nú'u ya pa'u bi 'mu ma'na ra nda nú'a himi padi to'o mi gue'a ra Jose ne te xqui mæfi'a, ngue'a ya mi pe'tsa ndunthi ya jeya xqui du'a.

19 Nú'a ra nda'a xi bi 'yø'tua ra nts'o'mui nú'u ndu ma xitahu. Ne bi manda dra japi da 'yei gathó yá zi 'uene nú'u myá ts'unt'u, pa njabu da du gatho'u.

20 Y gue'u ya pa bi 'mu ra Moise, y Ajuá xi mri hopa rá 'mui. Nu'á bi tede

rá dada ne rá nana hñu nzana ja yá ngu'ũ.

21 Nepũ bi thogui nú'ũ hñu nzana, nu'ũ bi ma bá ei ngue'a njabu xqui manda ra Faraó da t'øt'e. Pe 'nará t'ixu ra Faraó bá jaxa ra Moise de habũ xqui t'ei, nú'a mrá zi 'u'enetho, pa bi tede, ja ra uenda go mrá batsi'a.

22 Hangue ra Moise bi te ne bi batua yá mfadi ya me Egipto, ne xi mrá nimfeni, ne mi ha ra ts'edi pa da ña ne pa te da 'yøt'e.

23 Nepũ de ya mi pe'tsa ñote njeya ja bi zo rá mfeni da ma da c'a'tsa ya me Israel nuyá ja'i pa bá nu te ngra 'mũ'ũ.

24 Nepũ ngu mi zøni habũ mi 'bu yá ja'i, bi hyanda 'nara me Egipto mi na'mbabi 'na de gue'ũ. Hangue pa bi za bi ñanga rá ja'i, ra Moise bi hyo nú'a ra me Egipto.

25 Nura Moise mi beni yá ja'i'a xa unga nguenda gue Ajuã xqui mehni'a pa da ñani'ũ, pe nu'ũ himbi zo yá mfeni ua mrá 'mehni Ajuã ra Moise.

26 Nepũ rá hyax'a bi yopa thohni ra Moise, ne bi hyanda yoho ya me Israel mri ntunsehẽ. Ne mi ma da hyeque'ũ ne bi ñembabi: "Nu'ahú gyá me Israelhũ, ne grí ncuũ. ¿Hanja grí ntunsehũ 'na ngu ma'na?"

27 Nepũ nú'a to'o mi na'mba nú'a ma'na, bi umba 'nara nt'ent'i ra Moise ne bi ñembabi: "¿To'o xa hñux'ague dega nzaya ne dega ndã pa go gui hñagahe nú'a dí øthe?"

28 ¿Ua gue guí ne gui hyogagui nehe ngu gá ø'tua ra me Egipto mande?"

29 Nu mi 'yøde njabu ra Moise xi bi ntsu, ne bi 'bat'i bi ma pa ja 'nara hai rá thuhu Madián, y ja bá 'bũhni dega nzøhø, y ja bá nthatini ne bi me'tsa yoho yá t'ũ.

30 Ne ya xqui thogui ñote njeya de xqui bonga ra Moise de Egipto pa bá 'bu ja ra hai Madián, nepũ 'nara pa xqui bonga de rá ngu mbi 'yo asta ja rá ua 'nara t'øhø rá thuhu Sinaí. Ne

de guehni bi hyanda 'nara 'bai gá ndapo mi zø 'nara faspi madetho de gue'a, ne mi 'bahni 'nará enxẽ Ajuã madetho de ra faspi.

31 Nepũ nura Moise himbi badi há bi nja, pe bi uat'a ja ra faspi pa bi hyandi te rá 'be'a, ne bi 'yøde bi ña Ajuã y bi 'ñembabi:

32 "Nuga go gueque rá Ajuãgui ra Abrá, ra Isaac, ra Cobo, ne gatho nú'ũ ma'ra ndu ri xitahũ." Nu'bú ra Moise asta mri huat'i co ra ntsu hangue ya himi nehma da sigui da hyanda nú'a ra faspi mi handi.

33 Ha nu Ajuã bi ñembabi: "C'o'ta ri zesthi ngue'a nuua habũ guí net'i guehna 'nara maça hai xá nt'axi.

34 Xi majuañi stá handa nuya ts'othogui thogui ma ja'i nuni Egipto, ne stá øtua yá ts'oni'ũ, ne stá ehe pa ga ñani. Nubya ma ga peñ'a'i gui yopa penga Egipto." Njabũ bi xipabi Ajuã ra Moise.

35 Masque nuyá ja'i ra Moise xqui utsa'a ne xqui ñembi: "¿To'o xa hñux'ague dega nzaya ne dega ndã pa go gui hñagahe nú'a dí øthe?", pe xi majuañi go Ajuã xqui mehna ra Moise pa da ndã ne pa da zinga nú'ũ yá ja'i mbi o ja yá 'ye ya me Egipto, ngue'a njabu xqui xipa rá enxẽ Ajuã nú'a bi hnequi madetho de 'nara faspi nuni ja rá ua ra t'øhø Sinaí.

36 Nepũ ra Moise bá penga pa Egipto pa bá tsinga gatho ya me Israel nú'ũ mbi 'bũhni. Ne bi 'yøt'a ndunthi ya danga t'øt'e ne ya nt'udi nuni Egipto ne ja ra Thenga Ndehe, nehe bá øt'a nuni ja ra mbonthi habũ bá 'yo'ũ ñote njeya.

37 Go guet'a ra Moise nú'a bi xipabi yá ja'i nú'ũ myá me Israel bi ñembi: "Ajuã ma da hñux'ahũ 'na de gue'ahũ pa drá 'mehni'a ngu xa hñuxcagui nehe. Y nú'a ma gui 'yøtehũ nú'a da xi'a'ihũ." Njabũ bi xipa ra Moise yá ja'i.

38 Nura Moise go guet'a mi ñouu ya me Israel nuni ja ra mbonthi, ne ja bi

munts'ini'ü ja ra t'øhø Sinaí. Ne ja bi ñaui ra Moise rá enxé Ajuá. Nepü ra Moise bi xipa ndu ma xitahü ngu nú'a xqui xipa ra enxé. Njabü ra Moise bi hñanga ra noya dega te pa bi 'racjü nehe.

³⁹ Pe nú'ü ndu ma xitahü himbi ne bi 'yøta ra Moise, ne himi ne go da nda de gue'ü, ne bi benga ja yá mfeni gue ma'na xá hño da mengui pa Egipto.

⁴⁰ Ha nu mi ma ra Moise bá ñaui ra enxé, nu'bü nuya ja'i bi 'ñembabi ra Aarón: “Stá beñhe gue xá hño 'bü ga hocjü 'rama ajuahü pa go gue'ü dri 'bet'o de guecjü, ngue'a nura Moise hønse bá jugaguihü de Egipto pa e bi hyegahüua ja ra mbonthi, ha nu'á, hadifa'a te xua ja'a.”

⁴¹ Hangue nu'ü bi hyoca 'nara t'üntfani dega böja, ne bi thopabi ya mbo'oni pa bi t'umbabi'a, ne mri nsunda'ü, ne xi mri johya ngue'a bi hyandi gue mi mahotho nú'a ra c'oi xqui hyocse'ü.

⁴² Hangue nu Ajuá 'bestho bi 'uegue de gue'ü, ne bi hypü da nsunda ya tsø ne ra zana ne ra hyadi. Njabü bi 'yofo maya'bü 'na de yá 'mehni Ajuá nú'a ena njaua:

Nu'ahü gyá me Israelhü,
¿ha'mü rá 'nandi gá hyohü
'raya mbo'oni pa gá ñatcahü
de nú'ü ñote njeya gá 'yohü ja
ra mbonthi?

⁴³ Hinhya'mü gá øtcahü njabü.
Nu'a nguí øthü, ngrí ndudehü
nú'ü ri c'oihü gá hocjü pa gui
nsundahü,
'na nguí hu'mbabihü ra Moloc,
ha nu'a ma'na gá hocjü ngu
'nara tsø, nguí hu'mbabihü ra
Renfán.

Hangue nubya ma ga pøn'a'ihü
de ri haihü pa ga pøn'ahü asta
thogui de ra hai Babilonia.

Guehna bi xipa Ajuá ya me Israel.

⁴⁴ Nú'a ra mbonthi habü bi 'ranga ndu ma xitahü, ja guehni xqui hocni'ü 'nara ngu dega dutu habü mi 'be'tsa nú'a ra xingdo habü mi nt'ofu nú'ü

'ret'a ya hmada. Nú'a ra ngu'a bi thoqui ngu xqui xipa Ajuá ra Moise da hyoqui, ne ngu nú'a xqui 'ñutuabi.

⁴⁵ Nepü 'mefa nú'a ra ngu'a bi gohui ndu ma xitahü nú'ü mri zi ra Josue. Nepü bá ha'ü pa nuua habü bi ntuncui ya ja'i nú'ü himyá me Israel nú'ü bi guui Ajuá de guecua nú'bü mi zøcua nú'ü ndu ma xitahü. Y ja nura ngu'a ja bi nsundani'ü Ajuá asta mi 'müi ra Davi nú'a bi nda.

⁴⁶ Y Ajuá xi bi hopa rá 'müi'a. Y ra Davi mi nehma xa hyoca 'nara ngu pa habü dra nsunda hmaha Ajuá nú'a rá Ajuá ndu ma xitahü ra Cobo. Pe himbi za bi hyoqui.

⁴⁷ Pe nu 'nará t'ü ha, nú'a mrá thuhu Salomó, nu'á ha, go gue'a bi hyocua rá ngu Ajuá nú'a mi behma da hyoca rá dada.

⁴⁸ Masque nu Ajuá bí 'büi maña mahets'i, hingui 'bü ja 'nara ngu nú'a xa thoqui co yá 'ye ya ja'i, ngu bi 'ñenga ra badi Isaía gue Ajuá mi ena njaua:

⁴⁹ Nuua mahets'i ja guecua ma
hudiga habü dí 'büi dega nda,
ha nu ja ra ximhai ja guehni dí
tøta ma ua.

Nehe ena: ¿Te ma ngu nú'a ra
ngu ma da thogaga 'bü?
O ¿habü ma ga 'büca 'bü?

⁵⁰ ¿Ha gue hingue co ma ts'edi stá
hocaga gatho nuya t'øt'e ja ja
ra ximhai?

⁵¹ Y ra cu Teba bi sigui bi
'ñembabi ya ja'i: Pe nu'ahü nzantho
xi xcá njahübü, xi xá me ri mfenihü,
hinguí ne gui 'yøhü. Guí njahü ngu
nú'ü ya ja'i hingui pa Ajuá, ngue'a
nu'ahü hingui ne gui 'yøthü nú'a
xi'ahü ra Maça Ndañi ngu mi nja ndu
ma xitahü nehe.

⁵² ¿Hangu hma yá 'mehni Ajuá bi
t'ø'tua ra nts'ø'müi? Y nú'ü ndu ma
xitahü go gue'ü bi 'yøt'a njabü. Nú'ü
go gue'ü bi hyo nú'ü to'o mi ma desde
rá müdi gue mi ma da 'ñehe nú'a ra

hoja'i hinda ma da 'yøt'a ni 'nara ts'oqui. Ha nu mi zøhø'a, go gue'ahø gá dahø ne gá hyohø.

⁵³ Nu'ahø gá hñãñhø ya hmanda nú'a e bi zogahø yá enxø Ajuã, pe hinxcá ne xcá 'yøthø ngu nú'a bi hmanda'ihø.

Rá du ra Teba

⁵⁴ Nepø mi 'yøde njabø nuya ja'i nuya noya'u, xi bi bø yá cøe nts'edi co ra cu Teba.

⁵⁵ Pe nura cu Teba mi hampa rá ts'edi ra Mãca Ndãhi, ne bi nøxa pa mahets'i ne bi hyandua rá nsunda Ajuã, nehe bi hyanda ma zi Hmuhø ra Jesu mi 'bahni ja rá 'ñei Ajuã.

⁵⁶ Nepø ra cu Teba bi 'ñemba ya ja'i: —iNdi! Dí handa mahets'i xogui, nehe dí handa Nú'a To'o e bi Nja'i bi 'bai ja rá 'ñei Ajuã.

⁵⁷ Y nura ora'a gatho nú'u ya ja'i mi 'bahni bi go'ta yá gu ne bi dø ya hmafi, ne bi nest'ihø ri gatho bi mfats'i bi mihi ra cu Teba.

⁵⁸ Nepø de guehni nuya ja'i'u bi pønga ra cu Teba de ra hnini, nepø bi c'ahni. Ne mi 'bahni 'nara basja'i mrá thuhu ra Saulo, nú'á nehe go gue'a bi hyandua rá du ra cu Teba, nehe go gue'a mi supa yá he ya hyote nú'u xqui hñãqui pa bi za bi hñote'u.

⁵⁹ Y nú'a ra ora mi thøxa ya nc'ahni ra cu Teba, nu'á bi 'yapabi Ajuã ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i Jesu, dí a'i gui hñãni ma te ja ri mãca 'yøbya.

⁶⁰ Nu'bú nu'á bi ndandiñahmu ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, oxqui hãmba nguenda nuyø ya ja'i de nú'a øtcagui.

Y ngu bi uadi bi mangu njabø, 'bestho bi du.

Ra Saulo xi bi 'yø'tua ndunthi ra nts'o'mui nuya gamfri

8 ¹ Ha nura Saulo xqui dã rá hñã gue da tho ra cu Teba.

Nepø 'bestho nú'a ra pa'a bi mudi bi nja 'nara danga nt'øtsate contra

nú'u xqui gamfri Ajuã nuni Jerusale. Ne bi nxanga gatho ya gamfri habøraza maxøgue ra hai Judea ne Nsamaria, hønse ya apostol himbi bønga de Jerusale.

² Y nu 'raya cu xi mi ja yá jamfri co Ajuã, go gue'u bi 'ñioni pa bi 'yagui ra cu Teba, ne xi bi nzoni ndunthi ngue'a xi mri maði'u.

³ Ha nura Saulo xi bi 'yø'tua ndunthi ra nts'o'mui ya gamfri, ne 'rama'na ra ngu mi cøt'i pa mi juca ya 'ñøhø ne ya 'behñã pa da zits'i da got'a fadi.

Bi hmamba rá noya Ajuã nuni Nsamaria

⁴ Ha nú'u ma'ra ya gamfri xqui 'bat'i ne xqui nxani, go gue'u mi 'yo mi mamba rá noya Ajuã habøraza.

⁵ Ha 'na de gue'u mrá thuhu ra Lipe bi ma pa ja 'nara hnini nuni Nsamaria pa bá xipa ya ja'i de ra Zidada Jesucristo.

⁶ Y nuya ja'i de guehni mri munts'i pa mi huxa nt'øde xá hño de nú'a mi mangu ra cu Lipe, ne mi handi'u nú'u ya nt'udi mi øt'e'a.

⁷ Ngue'a nu'á mi ømba ya ts'ondãhi nú'u to'o mi pø'tsi, ne nuya ts'ondãhi asta mi mafi da bøni. Ne ndunthi ya ts'onate mi øthe'a.

⁸ Hangue njabø bi me'tsa 'nara danga johya nú'a ra hnini'a.

⁹ Ne mi 'bahni 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Simu nú'a mrá 'ñete de nú'a ra hnini'a. Nura 'ñete'a xi xqui hyat'a ndunthi ya me Nsamaria, ne xi mri 'ñets'i co nú'a rá mfaði mi paði.

¹⁰ Ne gatho nuya ja'i de guehni notsi ndangui xi mi huxa nt'øde de nú'a mi mangu nú'a ra 'ñete'a, ne mi øñ'u:

—Nura 'ñøhø'a hampa rá danga ts'edi Ajuã.

¹¹ Ne gatho ya ja'i xi mi huxa nt'øde ngue'a ya ya'mø xqui hyat'i'u co rá nt'ete.

¹² Pe nu mi zønga ra cu Lipe ja nú'a ra hnini'a bi mangu ra hoga nt'øde de rá hmanda Ajuã ne bi mã de ra Zidada

Jesucristo. Nepu gatho ya ja'i bi gamfri ne bi nxistehe, ya 'ñøhø ne ya 'behña.
 13 Nehe nú'a ra 'ñete mrá thuhu ra Simu bi gamfri bi rá noya Ajuá ne bi nxistehe. Ne nzantho bi 'ñoui ra cu Lipe, mi handa nú'u ya nt'udi ne ya danga t'ø't'e mi ø't'e, ne nu'á xi mri 'yø de nú'a mi handi.

14 Nepu mi baði nú'u ya apostol mi 'bñni Jerusale gue ya me Nsamaria ya xqui hñanga rá noya Ajuá, 'bestho bi mēhna ra apostol Pedro ne ra apostol Xuua pa guehni.
 15 Y ngu mi zøñ'u bi 'yapabi Ajuá po ya gamfri de guehni Nsamaria pa bi za bi hñanga ra Maça Ndahi,

16 ngue'a ni 'na de gue'u hinxqui hñani thoho ra Maça Ndahi, hønse xqui nxistehe de rá thuhu ma zi Hmuhu ra Jesucristo.

17 Hangué ra Pedro ne ra Xuua bi hñuxa yá 'ye ja ya gamfri, nepu nu'á 'bestho ra ora'a bi hñanga ra Maça Ndahi.

18 Ha nu mi hyanda ra Simu nú'a mrá 'ñetehma gue xqui hñanga ra Maça Ndahi nú'u to'o xqui hñu'tsua yá 'ye ra Pedro ne ra Xuua, hangué nu'á asta bi ña'tuahma ra boja nú'u ya apostol,

19 ne bi 'ñembabi:

—'Racaguihu nehe nú'a ra ts'edi guí hahu, pa njabu necagui da za ga huxa ma 'ye ja ya ja'i ne nu'á da hñanga ra Maça Ndahi.

20 Nepu ra Pedro bi baði ne bi 'ñembabi:

—Ma'na xá hño 'mēdiui ri boja. ¿Hanja xcá beni gue rá ts'edi Ajuá da za da thai co ra boja?

21 Hinguí pe'tsa ra nsequi nixi rí 'ñep'a'i guí pefi nuna 'befina, ngue'a hingui ho núna xcá beni de ja rá thandi Ajuá.

22 Hangué nu'a mahyoni guí 'yø't'ebya, ntsø'mi de nú'a ri ts'oqui xcá beni, ne 'yapabi Ajuá pa xahma da pun'a'i de nú'a ra ts'omfeni xcá beni.

23 Ngue'a nuga dí handi gue xi 'nagrá ts'omfeni ne 'nagrá 'yø't'ats'oqui.

24 Nepu nú'a ra Simu bi baði ne bi 'ñena:

—'Yaphu ts'u Ajuá por gueque, pa hinda njabu ngu nú'a xcá ma.

25 Ha nú'u ya apostol ngu bi damajuani'u de ma zi Hmuhu ra Jesu ne bi mamba rá noya Ajuá, bi bñni'u de nú'a ra hnini'a. Ne bi thohni ja ma'ra ya t'uca hnini de Nsamaria mi mangua ra hoga nt'øde de ra mpøhø. Nepu nu'á bi yopa menga Jerusale.

Ra Lipe bi xi'tsa 'nara me Etiopía

26 'Mefa de gue'a 'nará enxé Ajuá bi zofo ra cu Lipe ne bi 'ñembabi:

—Lipe, stá ehe ga peñ'a'i grí ma grí cai, ju nú'a ra 'ñu nexa Jerusale pa rí zønga asta ja ra hnini Gasa.

Nú'a ra 'ñu'a thogui ja 'nara mbonthi.

27 Nepu ra cu Lipe 'bestho bi gu ra 'ñu bi ma. Ne de má 'ñu bi nthēui 'nara 'ñøhø mrá me Etiopía. Nú'á mrá eunuco, ne mi gue'a 'namrá danga mfats'i nú'a ra 'behña mrá nda nuni Etiopía ne mrá thuhu ra Candace. Nura 'ñøhø'a go gue'a mrá me'sboja de ja rá ts'utbi nú'a ra 'behña mrá nda. Y nu'á xqui mengui xqui xøcambeni Ajuá nuni Jerusale.

28 Ne ya mri menga pa ja rá hai ne mri zi rá carro mri gut'a ya fani. Nuni ja mi huhni mi he'ta ra Maça T'ofu nú'a bi 'yofo ra baði Isaía.

29 Nepu ra Maça Ndahi bi 'ñemba ra cu Lipe:

—Rí ma ua tsu nuna carro xa mani ne rí meui.

30 Nepu nura cu Lipe bi nest'ihi bi ma bá tsu nú'a ra carro, ne bi 'yøde nú'a ra 'ñøhø mi he'tua rá t'ofu ra baði Isaía, ne bi 'ñembabi:

—¿Ha gue guí paði te rí bonga nú'u ya noya guí he'ti?

31 Nepu nu'á bi baði ne bi 'ñena:

—¿Hanja da za ga paði te rí bñni 'ba hinto da 'ñutcagui?

Ne bi 'ñemba ra cu Lipe:
—Bá pøxa ja ra carro ne bá e ga huhui.

³² Y nú'á ra xeni de ra Maça T'ofó mi he'ti'á nu habu ena njaua:

Nú'á bi ts'its'i nja ngu 'nara zi deti pa da tho;
ne 'besthó himbi xoxa rá ne nja ngu 'nara zi deti bi 'begui pa da t'axi.

³³ Mri 'ñenda ya ja'i, ne hinto bi ñani;
ha nú'u yá ja'i xi bi nts'o'mui, ne bi thacua rá te de guecua ja ra ximhai.

Njabu mangua ra Maça T'ofó.

³⁴ Nepu nú'á ra me Etiopía bi 'ñembabi ra cu Lipe:

—Dí bante'i gui xicagui de nú'á rá 'mehni Ajuá, ¿ha gue mi ma de guesé'a, o mi ma de ma'na ra ja'i?

³⁵ Nepu nura cu Lipe bi müdi bi ña, ne bi xipabi gatho ra hoga nt'øde de ma zi Hmuhü ra Jesu desde habu mi he'ta ra me Etiopía go gue'a 'nara xeni de ra Maça T'ofó nú'á xqui 'yofo ra baði Isaía.

³⁶ Nepu de mi 'yo'u ja ra 'ñu bi zonga habu mi ja 'nara mothe, ha bi 'ñenga nú'á ra me Etiopía:

—Jani 'nara zi mothe po ra dehe. ¿Ha hinda za ja ga nxisteheni?

³⁷ Ha nura cu Lipe bi 'ñembabi:

—'Bu xi guí camfri con gatho ri mfeni da za, hanja hina.

Nura me Etiopía bi 'ñena:

—Haha, dí camfri gue ra Jesucristo go gue'a rá T'u Ajuá.

³⁸ Nu'bú nu'á bi 'bepa rá 'bego bi 'ba'ma ra carro, nepu bi gai ri yoho'u, ne bi yat'a mbo ra dehe. Nepu ra cu Lipe bi xi'tsa nú'á ra cu me Etiopía.

³⁹ Y nu mi bøxa ra cu Lipe de ja ra dehe, bi 'metho ngue'a rá Maça Nðahi Ajuá bi zits'i. Nepu nura cu me Etiopía ya himbi yopa hyanda ra cu Lipe ma'na'qui. Y ya mri sehe'a bi sigui bi

ne rá 'ñu co ndunthi ra johya mi pe'tsi.
⁴⁰ Nepu nura cu Lipe bi zonga nuni Asoto, ne de mi 'rani de guehni bi müdi bi mangua ra hoga nt'øde asta bi zonga nuni Cesarea.

Ra Saulo bi gamfri ra Zidada Jesu

(Hch. 22:6-16; 26:12-18)

9 ¹ Ha nuya pa'u ra Saulo mi hu'tsa ya gamfri da hyo, ne bi ma bá nu ra danga nda gá macja.

² Bi ma bá a nsequi pa da ma nuni ja yá nija ya xodyo nuni Ndamasco pa da gu nú'u ri demba rá jamfri ra Zidada Jesu, gue dra 'behña gue dra 'ñøhø, ne dua tsi pa Jerusale da got'a fadi.

³ Ne de mri ne ra 'ñu ya mi ma da zonga Ndamasco, mi damfri bi got'atho 'nara ñot'i asta mi huexqui nú'á ra hyats'i mri 'ñiehe de mahets'i.

⁴ Nepu ra ora'a 'bestho bi dagui ma'memfo ja ra hai. Ne bi 'yøde 'nara noya mi ena:

—Saulo, Saulo, ¿hanja guí hongagui pa gui 'yøtca ra nts'o'mui?

⁵ Nu'bú ra Saulo bi daði ne bi 'ñena:

—¿To'o'i, zi Hmu?

Nu'á bi daði ne bi 'ñena:

—Nuga go gueque drá Jesu. Ha nu'i guí hongui pa gui 'yøtcagui ra nts'o'mui ngue'a guí honi pa gui 'yø'tua ra nts'o'mui nú'u to'o xa gamfrigui. Pe nu'i go grí 'ñunse, guí nja ngu nú'á øt'a ra ndamfri ora tica ra nsamboi.

⁶ Y ra Saulo asta mri huat'i co ra ntsu ne bi 'ñena:

—Ma zi Hmu'i, ¿te rá 'be guí ne ga øt'ebya?

Nu'bú ra Zidada bi 'ñembabi:

—Nangui ne rí ma ja ra hnini, nuni ja guehni ma da si'a'i nú'á rí 'ñep'a'i gui 'yøt'e.

⁷ Y nú'u ya 'ñøhø mri 'ñoui ra Saulo xi bi ntsu ngue'a nu'ú xqui 'yøde nehe nú'á ra noya pe hinxqui hyandi ua to'o mi 'bahni.

⁸ Nepə nura Saulo bi nangui de ja ra hai, ne xi mri zøthmā yá da pe himbi za bi hyandi. Hangue bri juhni bi ts'its'i pa asta ja ra hnini Ndamasco. ⁹ Y nuni ja bá 'buhni hñu pa ne himi handi. Y nú'ə hñu pa ni ts'ə hinte bi zi.

¹⁰ Nuni Ndamasco mi 'buhni 'nara gamfri mrá thuhu ra Ananía, y nura Zidada Jesu bi zofo ngu dega t'i ne bi 'ñembabi:

—¡Nugue Ananía!

Nu'á bi dadi:

—¿Te'á, zi Hmu?

¹¹ Ha nura Zidada bi 'ñembabi:

—Rí ma, jə nú'á ra 'ñu rá thuhu ra Juá'ñu, ne thogui ja rá ngu ra Juda, ne ja gui 'ñanini ra Saulo nú'á ra me Tarso. Nu xcrí tsøni gui tsədi di øt'a rá səcambeni.

¹² Nu'á ya stá xipabi ngu dega t'i gue ma da tsøni 'nara 'ñøhø rá thuhu ra Ananía, ne da hñu'tsua yá 'ye pa da yopa hyandi.

¹³ Nu mi 'yøde njabə ra cu Ananía bi dadi ne bi 'ñena:

—Zi Hmu, stá øde ndunthi de nú'á ra 'ñøhø'á gue xi mi ø'tuabi ndunthi ra nts'o'mui ya cu nuni Jerusale.

¹⁴ Ha xa umba nsequi ya ndā gá macja pa da za da gə gatho nú'ə di xøcambeni'i ri thuhu de guecua nehe.

¹⁵ Nepə ra Zidada bi 'ñemba ra cu Ananía:

—Grí ma gui 'yøt'a nú'á dí xi'i, ngue'á go gue'á ra 'ñøhø stá huahni pa da məcagui ne da 'ñutua ma thuhu ya me Israel ne gatho nú'ə hingyá me Israel ne nuyá ndā'ə, pa da badi'ə to'ogui.

¹⁶ Ne nuga go ma ga utuabi gatho nú'ə ya ts'othogui pe'tsi da thogui po rá ngue ma thuhu.

¹⁷ Nu'bú ra cu Ananía bi ma ne bi yət'a ja ra ngu habə mi 'bə ra Saulo. Ne bi hñu'tsua yá 'ye, ne bi 'ñembabi:

—Zi cu Saulo, ra Zidada Jesu nú'á to'o gá handa ja ra 'ñu nú'á ngrí nehi pa guecua, go gue'á xa məcagui pa da yopa xo ri da ne gui hñānga ra Māca Ndāhi.

¹⁸ Ne 'bestho ra ora'á bi dagui nú'á te mi co'tua yá da, ne 'bestho bi yopa hyandi. Ne nu'á bi 'mai bi ma bá nxistehe.

¹⁹ Ne bi ñuni, nepə bi yopa nja rá ts'edi, ne bi 'muhni 'raya pa co ya gamfri nuni Ndamasco.

Ra Saulo bi mamba rá noya Ajuá ja ra hnini Ndamasco

²⁰ Nepə 'bestho bi ma bá damajuani de ma zi Hmuhə ra Jesucristo ja yá nijā ya xodyo, ne mi mā gue ra Jesu go gue'á rá T'ə Ajuá. ²¹ Y gatho nú'ə to'o mi øde nú'á mi māñ'á xi mri 'yø ne mi eñ'ə:

—¿Ha hingo guehni núni xi mi ø'tua ra nts'o'mui nú'ə to'o xøcambenibi rá thuhu ra Jesu nuni Jerusale? ¿Ha hingo guehni xqui 'ñehe da gə nts'ahni ya gamfri pa da zi'tsua ya ndā gá macja?

²² Pe nura cu Saulo ma'na mi jə rá ts'edi pa da damajuani gue ra Jesu go gue'á ra Cristo rá 'mehni Ajuá ne xqui hñuts'i'á pa da e da ndā. Y nuya xodyo himbi badi te da beni gatho nú'ə mi 'buhni Ndamasco.

Ra Saulo bi c'ot'i de ja yá 'ye ya xodyo

²³ Bi thogui ndunthi ya pa, nepə bi mudi bi mambi ya xodyo pa da hyohmā ra cu Saulo.

²⁴ Pe nú'á ra cohi bi gohi'ə, bi t'umba nt'øde ra cu Saulo gue nu'ə ma pa ra xuui mi su gatho ya gosthi de nú'á ra hnini'á pa xa thohmā'á.

²⁵ Pe nu mi badi ya cu njabə, bi 'yent'a ra cu Saulo ja 'nara dānga 'bøts'e pa bri tonts'a dega xuui pa møte de ra jado nú'á mi cot'a ra hnini, pa bi za bi 'bat'i'á.

Nú'á ra pa bi zonga ra
Saulo nuni Jerusale

26 Nu mi zonga ra cu Saulo
Jerusale mi nehma'á da munts'iui ya
gamfri, pe nu'ú mi tsu ngue'á himi
camfri'ú gue nu'á ya mi 'nara gamfri.
27 Pe nura cu Berhna bi zits'i pa habu mbi
'bu ya apostol, ne bi metuabi hanja xqui
hyanda ra Zidada Jesu ja rá 'ñu ra cu
Saulo, ne xqui ñaui. Ne bi metuabi'ú gue
nu'á ya xqui ñá de rá thuhu ra Zidada
Jesu co ndunthi ra ts'edi nuni Ndamasco.
28 Y njabu bi za bi 'múi co ya gamfri
nuni Jerusale.
29 Nu'á himi tsu da ma de rá thuhu ra
Zidada Jesu, ne mi ntsanoyau ya
xodyo nú'ú mi ñaca griego, ha nu'ú mi
ecuabi da hyo'á.
30 Pe nu mi badi njabu ya cu bi zixa ra
cu Saulo pa nuni Cesarea, nepu bi
mehni'ú pa Tarso.
31 'Mefa gatho ya gamfri bi me'tsa
'nara hoga'múi nuni Judea ne Galilea
ne Nsamaria, ne mi zedi yá jamfri, ne
mi 'yo'ú co ndunthi rá ntsu Ajuá, ne
ma'na mri xu ya gamfri co rá mfats'i
ra Maça Ndáhi.

Ra Enea bi ñani

32 Ha nura apostol Pedro bi 'ño bi
zonga gatho ya gamfri, ne bi ma bá
c'á'tsa ya cu nú'ú mi 'buhni Lida.
33 Ne ja bi zuhni 'nara 'ñøhø rá thuhu ra
Enea, ne ya mi ø'ta hñato jeya xqui
'menga ja ra mfdi ngue'á mi tsu 'nara
hñeni nú'á nixi mi tsa da anga rá ndo'yo.
34 Nepu ra cu Pedro bi 'ñembabi:
—Enea, ra Zidada Jesucristo xa
'yøthe'i. Nangui jaxa ri mfdi.
Nepu nu'á 'bestho bi nangui.
35 Y gatho ya mengu de guehni Lida
ne ya me Sarón bi zogui yá ndaxjua
jamfri ne bi gamfri ra Zidada Jesu co
nú'á xqui hyandi'ú.

Ra Dorca bi yopa nte de ra du

36 Nuni Jope mbi 'bu 'nara 'behña

mrá gamfri nú'á mrá thuhu ra Tabita,
dega griego t'embi ra Dorca. Nú'á
nzantho mi ø'ta ndunthi ra hñoja'i ne
mi faxes ya hyoya.

37 Ha nuya pa'ú bi zu 'nara hñeni ne bi
du. Nepu bi sati ngu myá nzai'ú ne bá
'begui ja 'nara tøngu.

38 Pe de guehni Jope mi guetbu pa ja
ra hnini Lida, ne nuya gamfri de
guehni xqui 'yøde gue ja mbi 'buhni ra
cu Pedro nuni Lida, hangue bi 'behna
yoho ya 'mehni pa dua tsi ne da
'ñembi:

—Dí bante'ihe ga maha 'bestho
pa Jope.

39 Nepu nura cu Pedro 'bestho bi
meui'ú. Ne nu mi zøni bi ts'its'i pa ja
ra tøngu habu xqui munts'a ndunthi
ya viuda mi zoni. Ne bi 'tutuabi ra cu
Pedro nuya pahni ne ma'ra ya he
xqui hyoca ra nju Dorca nú'bu mi
te'á.

40 Nu'bu ra cu Pedro bi 'bepi da bonga
pa thi gatho nú'ú mi 'buhni, ne nu'á bi
ndandiñahmu ne bi 'yapabi Ajuá.
Nepu bi zofu nú'á xqui du ne bi
'ñembabi:

—Tabita, nangui.

Ne nu'á 'bestho bi zø'ta yá da, ne
nu mi hyanda ra cu Pedro bi nangui
bi hñudi'á.

41 Ha nura cu Pedro bi mipa 'nará 'ye
ne bi 'ba'mi. Nepu bi zohna ya viuda
ne ma'ra ya gamfri pa bi 'ñutuabi gue
ya xqui yopa nte.

42 Y gatho de guehni Jope bi nt'øde de
nú'á xqui nja, ne ndunthi to'o bi
gamfri ra Zidada Jesu.

43 Ha nura cu Pedro bi gohi ndunthi
ya pa de guehni Jope ja rá ngu ra cu
nú'á rá thuhu ra Simu dexifri.

Ra apostol Pedro ne ra Cornelio

10 ¹ Mi 'bu 'nara 'ñøhø nuni
Cesarea mrá thuhu ra Neyo
nú'á mrá me Italia ne himrá xodyo,
nehe go mrá ndá de nú'ú ya soldado
myá mengu rá hai'á.

2 Nú'á xi mrá hoja'i ne xi mi tsu Ajuá, ne gatho nú'ú ya mengu rá ngu. Ne mi øt'a ndunthi ra hño ngue'a mi faxa ya xodyo nú'ú xi myá hyoya. Ne nzantho mi xøcambeni Ajuá.

3 Nepu 'nara pa ngu mi nzanga hñu nde bi hyanda 'nará enxé Ajuá ngu dega t'i, bi yat'a habu mi 'bui'a ne bi 'ñembabi:

—iNeyo!

4 Nu mi hyandi xi bi nu'ti ne xi bi ntsu, ne bi 'ñena:

—¿Te'a, zi Hmu?

Nura enxé bi 'ñembi:

—Nuri nt'adi xa 'yøde Ajuá ne nú'ú ri mfaits'i xcá 'yøt'e xa hyandi'a.

5 Hangue nubya pehna 'raya 'mehni pa ja ra hnini Jope pa dua tsi ra Simu nú'a thu'mbabi nehe ra Pedro.

6 Nú'á bí 'bui ja rá ngu ma'na ra Simu nú'a ra dexifri, 'bui guetbu ja rá hyo ra ndehe. Y nú'a ra Pedro go gue'a ma da xi'a'i te rí 'ñep'a'i gui 'yøt'e.

7 Nu mi ma ra enxé nú'a mi ñaui ra Neyo, bi zohna yoho yá 'bego ne 'namrá nzai soldado nú'a mi xøcambeni Ajuá nehe.

8 Go gue'u bi xipabi te 'be'a bi nja, ne bi mehni pa ra hnini Jope.

9 Ha nurá hyax'a de mi 'yo yá 'ñu'u y ya mi ma da zønga ja ra hnini Jope, nu'bú nura ora'a ra cu Pedro bi bøxa ja 'nara tøngu pa da 'yapabi Ajuá nuni ja ra hnini Jope, y mi ngu nde ma pa nura ora'a.

10 Y xi mi tsu 'nara thuhu y ya xa nehma xa ñuhma, pe ja mi thocuabi te da zi. Y nú'a ra ora'a bi hyanda 'nara nt'udi ngu dega t'i.

11 Ne bi hyandi bi xogui mahets'i ne bá ja'ma pa ja ra hai 'ñena 'nara danga dutu mi thu'tsa gatho goho yá ñani.

12 Y ja nú'a ra dutu'a mbra cuni gatho ya mbo'oni ne gatho ya zu'ue nú'ú ja goho yá ua, ne ya qu'eña ne ya ts'int's'u.

13 Nepu bi 'yøde 'nara noya bi 'ñena:

—Pedro, ju nuyu ya mbo'oni ne ya zu'ue ne hyo pa gui tsi.

14 Nu'bú nura cu Pedro bi dadi ne bi 'ñena:

—Hina, zi Hmu, ngue'a hinhya'mu stá tsi nú'a xá nts'o ne hingui t'axi.

15 Ne nú'a ra noya'a bi 'ñemba ma'na'qui:

—Oguí embi xá nts'o nú'a xa xuca Ajuá ne xá nt'axi.

16 Bi njabu hñu'qui, nepu bi bøxa ma'na'qui pa mahets'i nú'a ra dutu.

17 Ha nura cu Pedro mi 'buhni mi 'yo rá mfeni ne mi ne da badi te mri bønga nú'a ngu ra t'i xqui hyandi.

Nura ora'a bi zøhø yá 'mehni ra Neyo ja ra gosthi, xqui 'ño xqui 'ñani habu mi ja rá ngu ra Simu dexifri.

18 Ha nu mi zøni ja nú'a ra ngu'a bi 'ñani ua ja mi 'buhni ra Simu nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Pedro.

19 Pe nura cu Pedro tobya mi oda rá mfeni nú'a ngu ra t'i xqui hyandi, ne ra Maça Ndahi bi 'ñembi:

—Bi zø hñu ya 'ñøhø hoñ'a'i.

20 'Bai cai rí mui'u. Ne ote xqui ma gui tsu, ngue'a go stá penca'u.

21 Nepu ra cu Pedro bi gai habu mi 'ba nú'ú yá 'mehni ra Neyo, ne bi 'ñembi:

—Nuga go gueque guí honju. ¿Te xqui 'beñ'ahu?

22 Nu'ú bi dadi ne bi 'ñena:

—Xpá mencahe ma nda gá soldadohe ra Neyo, 'nara hoga 'ñøhø xi tsu Ajuá, ne gatho ya xodyo ñamahño de gue'a. Y 'nará enxé Ajuá bi xipi gue mahyoni da mehni to'o da e da zix'a'i pa gui ma ja rá ngu'a, pa da 'yøde nú'a ma gui xipabi.

23 Nepu ra cu Pedro bi umba ntsaya'u habu mi 'bui'a, ne ja bi 'ñoxini'u con gue'a nú'a ra xuui'a. Ha nurá hyax'a ra cu Pedro bi ma con gue'u ne bi me ma'ra ya cu nú'ú mi 'buhni Jope.

24 Y rá hyax'a bi zøñ'u nuni Cesarea habu mi 'bu ra Neyo mi

tø'mi, ne xqui zohna gatho nú'x ja te myá njauí, ne nú'x xi myá hmadi'a.

25 De mi zonga ra cu Pedro ja rá ngu ra Neyo, nu'á bi bõni pa da dadi, ne bi ndandiñahmu ja yá ua'a.

26 Pe nura cu Pedro bi 'ba'mi ne bi 'ñembabi:

—'Bai, ngue'a nequi 'nadrá 'ñøhø nehe ngu'atho.

27 Y de mi ña'x bi yut'a ri yoho mbo ra ngu, ne mi 'buhni ndunthi ya ja'i xqui munts'i.

28 Nepu ra cu Pedro bi 'ñembabi'x:

—Nu'ahx guí paxu gue núje dyá xodyohe hingui tsa ga nthantshe co nú'ahx hinga'x xodyohx, y nixi tsa ga cæthe ja ri nguhx, ngue'a 'rama'na'ño ma jamfrih. Pe Ajuá xa xicagui gue hinga embabi xá nts'o o hingui t'axi ni 'nara ja'i.

29 Hangue ngu mi xicagui ya 'mehni gue ga eheua, 'bestho duá ehe nsinque te dá ma. Ne dí ne ga padi pa te uá tsigaguih.

30 Nu'bu' ra Neyo bi datuabi ne bi 'ñembi:

—Øt'a goho ma pa ngu ra zi orabya ndí 'bæcua ja ma ngu stí ayuna ne ndí apabi Ajuá ngu ma nzai dega nde, ndá thamfri dá handa 'nara 'ñøhø mi he 'raya dutu asta mi huexqui.

31 Ne bi 'ñengagui: “Neyo, Ajuá xa 'yøt'a'i ri t'adi ne xa hyanda nú'a xcá 'yøt'ua ya hyoya xcá fats'i.

32 Pehna pa ja ra hnini Jope to'o ma dua tsi ra Simu nú'a xa thu'mbabi nehe ra Pedro. Nu'á bí 'bu ja rá ngu ma'na ra Simu ra dexifri nú'a bí 'bu guetbu ja rá hyo ra ndehe. Y nu sta zø'a ma gui ñaui pa da zo'a'i,” njabü bi 'ñengagui.

33 Hangue 'bestho dá pempu to'o bá hoñ'a'i, ne xá hño'a xcá ehe. Y nubya dí 'buheua gatho ja rá thandi Ajuá, ne dí ne ga øhe gatho nú'a xa xi'a'i pa gui xicje.

Ra apostol Pedro bi mamba rá noya Ajuá ja rá ngu ra Cornelio

34 Hangue nura cu Pedro bi madi bi ña ne bi 'ñena:

—Nubyá ha, stá padi gue xi majuani Ajuá hingui huahna ya ja'i 'ra co ma'ra.

35 Ngue'a nú'a ri madi gatho nú'x to'o 'yo ja rá ntsu'a ne øt'a nú'a xá hño, masque habæraza dya mengu.

36 Ajuá bi zocje núje dyá me Israelhe pa dá mádihe con gue'a po ra Zidada Jesucristo nú'a to'o ma Hmuhx drí gathohx.

37 Ngu guí pæsehü nú'a bi nja nuni ja ma haihe núje dyá xodyohe, ra Xuua bi 'yøt'a ra sistehe, 'mefa ma zi Hmuhx ra Jesu bi fæta rá 'befi nuni Galilea ne bi 'ño gatho ja ra hai Judea.

38 Ne guí pæsehü gue Ajuá bi umba ra Mæca Ndahi ra Jesu nú'a mrá me Nasare pa bi umba ra ts'edi. Nú'a bi 'ño bi 'yøt'a ra hño, ne bi 'yøthe gatho nú'x mi hñeni ne mi pe'tsa ya ts'ondahi. Ra Zidada Jesu mi øt'a njabü ngue'a Ajuá mi 'bæi con gue'a.

39 Y nuje go drí damajuanihe gatho nú'a bi 'yøt'a ra Zidada Jesu nuni ja ya t'æca hnini Judea ne ja ra danga hnini Jerusale. Y 'mefa nu'á bi ts'æta ja 'nara pont'i asta himbi tho.

40 Pe Ajuá bi 'yøt'e pa rá hñupa bi yopa nte, ne bi 'yøt'e pa bi hnecanja'i pa dá hanthe ma'na'qui.

41 Pe hingo gatho ya ja'i bi yopa hyant'a, hønseguihe dá hanthe, ngue'a Ajuá xqui huancahe desde rá madi pa ga dahe majuani de gue'a gue nú'a bi yopa nte ma'na'qui de ja ra du. Y nu de ya xqui yopa nte de ja ra du, dá yopa ñuñhe ne dá ntsithehe con gue'a.

42 Nepu nu'á bi 'bepcahe ga zoføhe ya ja'i ne ga dahe majuani gue Ajuá go xa hñuts'i'a pa da hña'mba nguenda nú'x te, ne nú'x xa du.

43 Nehe gatho yá 'mehni Ajuá mi 'bæi desde rá madi bi damajuani de ra

Zidada Jesu gue nu'a tó'o da gamfribi rá thuhu dra pumbabi yá ts'oqui.

**Bi hñanga ra Maça Ndahi nú'x
hingyá xodyo**

44 Ha de mi mąnga ra cu Pedro nuya ya noyaya, bá çai ra Maça Ndahi ne bi yat'a ja yá coraso gatho nú'x to'o mi øde nú'a mi mąnga ra cu Pedro.

45 Ha nú'x ya xodyo myá gamfri nú'x bá 'ñoui ra cu Pedro, xi bi 'yø ngue'a xqui hñanga ra Maça Ndahi nehe nú'x himyá xodyo.

46 Ngue'a bi 'yøde mi ña nehe de ma'ra ya hñaquí nú'x himi padi, ne mri xøcambeni'x Ajuá.

47 Nepu nura cu Pedro bi 'ñena: —¿To'o ja da hñacuabi da nxistehe nú'x to'o xa hñanga ra Maça Ndahi ngu stá hañhø?

48 Nu'bú ra cu Pedro bi 'bepabi'x da nxistehe de rá thuhu ra Zidada Jesucristo. Nepu nu'ú bi bantebi ra cu Pedro gue da gohi con gue'x ma'ra ya pa.

**Ra apostol Pedro bi xipa ya gamfri me
Jerusale de rá ts'edi Ajuá**

11 ¹ Bi 'yøde nú'x ya apostol ne ma'ra ya gamfri mbi 'bu Judea gue ne nú'x himyá xodyo ya xqui hñanga rá noya Ajuá.

² Ne mi menga ra cu Pedro pa Jerusale, ja bá nuuini nú'x yá mixodyoui ya myá gamfri pe mri denbatho yá nzai ya xodyo. Nú'ú bi zai ra cu Pedro,

³ ne bi 'ñembabi:

—¿Hanja xcá çut'a ja yá ngu nú'x ya 'ñøhø hingyá xodyo ne xcá ñuni con gue'x?

⁴ Nu'bú ra cu Pedro bi metuabi gatho nú'a xqui nja desde ra müdi ne bi 'ñembabi'x:

⁵ —Nuga ndí 'buhni ndí apabi Ajuá ja ra hnini Jope, ne dá handa 'nara nt'udi ngu dega t'i. Bá ja'mi de

mahets'i 'ñena 'nara dąnga dutu mi thu'tsa gatho goho yá ñani, ne bi zøhø habu ndí 'bui.

⁶ Ne dá handa xá hño te mi çuni, dá handi mi çu gatho ya mbo'oni ne gatho ya zu'ue nú'x ja goho yá ua, ne ya qu'eña ne ya ts'int's'x.

⁷ Ne dá øde 'nara noya bi 'ñengagui: “Pedro, ju nuyx ya mbo'oni ne ya zu'ue, ne hyo pa gui tsi.”

⁸ Ne dá embabi: “Hina, zi Hmu, ngue'a hinhya'mu stá tsi nú'a xá nts'o ne hingui t'axi.”

⁹ Nepu nú'a ra noya de mahets'i bi yopa ña ne bi 'ñengagui: “Oguí embabi xá nts'o nú'a xa xuca Ajuá ne xá nt'axi.”

¹⁰ Bi njabu hñu'qui, nepu bi njats'i pa mahets'i nú'a ra dutu.

¹¹ Ha nú'a ra ora'a bi zøhø ja ra ngu habu ndí 'bui hñu ya 'ñøhø xqui 'behni de Cesarea pa da zixcagui.

¹² Y nura Maça Ndahi bi 'ñengagui ga me'be'x, masque himyá xodyo. Nehe dá me'be nú'x má 'rato ya cu, ne dá tsøñhe dá çuthe ja rá ngu nú'a to'o xqui mehna ya 'mehni da zixcagui.

¹³ Nura 'ñøhø'a bi xicje hanja xqui hyandua 'nará enxø Ajuá de guehni ja rá ngu gue nu'a bi 'ñembabi 'na: “Pehna 'raya 'mehni pa ja ra hnini Jope pa dua tsi ra Simu nú'a xa thu'mbabi nehe ra Pedro.

¹⁴ Nu'a go da xi'a'i hanja da za gui mpøhø ne gatho ya mengu ri ngu.”

¹⁵ Ha nu ndá fudi dá ña, bi hñani'x ra Maça Ndahi mahyegui ngu dá hañhe ra müdi nehe.

¹⁶ Ra ora'a dá beni de nú'a xqui mąnga ma zi Hmuhú nú'bú bi 'ñena: “Ra Xuua mi xi'tsate co ra dehe, pe nu'ahú ma gui nxistehehø co ra Maça Ndahi.”

¹⁷ 'Bu Ajuá njabu rá paha xa umbabi'x ra Maça Ndahi ngu bi 'racaguihø núju dí camfrihø ma zi Hmuhø ra Jesucristo, to'oguiğa pa go ga hacua rá 'befi Ajuá.

¹⁸ Ha nu mi 'yøde njabũ nú'ũ ya cu mi 'bũhni Jerusale, ya bi go'tatho yá ne, ne bi nsunda Ajuã bi 'ñena:

—¡Njabũ rá paha Ajuã gue da ñobri nehe nú'ũ hingyá xodyo pa da me'tsa ra te pa nzãntho ngu nú'ã dí pe'tshũ nehe!

Ya gamfri me Antioquía

¹⁹ Desde bi tho ra cu Teba, bi mudi bi t'utsa nú'ũ ma'ra ya gamfri. Hangue nu 'ra de gue'ũ bi 'bat'i gá ma Fenicia, ha nu ma'ra Chipre, ha nu ma'ra Antioquía. Y nu habũ gá ma'ũ bá zo yá mixodyoui de rá noya Ajuã, hinto ma'ra bá zofu.

²⁰ Pe mi 'bũ 'raya cu myá me Chipre ne nu ma'ra myá me Cirene, nú'ũ bi zõnga ja ra hnini Antioquía, y bi zofu nehe nú'ũ ya ja'i himyá xodyo de ra hoga nt'øde de ra Zidada Jesu.

²¹ Ajuã bi umba ra ts'edi'ũ ne bi mats'i, ne ndunthi ya ja'i bi hyepũ yá ndãxjua jamfri ne bi gamfri ra Zidada Jesu.

²² Ne mi baði ya gamfri nú'ũ mi 'bũhni Jerusale de nú'ã mbi ja de guehni Antioquía, hangue nu'ũ bi mehna ra cu Berhna pa guehni.

²³ Ne nu mi zõñ'ã bi hyandua rá 'befi Ajuã, nu'bü nu'ã bi baði gue Ajuã xqui jãpi'ũ, ne nu'ã xi bi johya. Ne bi zofu gatho nú'ũ xqui gamfri de guehni gue xá hño da sigui da gamfri Ajuã co yá mfeni strá nt'axi ne da zedi yá jamfri.

²⁴ Ngue'ã nú'ã ra cu Berhna 'namrá hoga cu mi hãmpa rá ts'edi ra Mãca Ndãhi ne xi mi ja rá jamfri. Y ndunthi ya ja'i bi gamfri ra Zidada por gue'ã.

²⁵ Nepũ ra cu Berhna bi ma pa Tarso pa da hyonga ra cu Saulo, ne de mi zudi bi zits'i bi meui pa Antioquía.

²⁶ Ne ja bi 'mũhni'ũ maxøgue 'na njeya, ne mri munts'i'ũ co ya gamfri, ne bi 'ñutuabi ndunthi ya ja'i de rá noya Ajuã. Y nuni Antioquía ja guehni bi mudi bi thu'mba ya gamfri gue dya

cristiano ngue'ã bi gamfri ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

²⁷ De nuya pa'ũ bi bõnga 'rayá 'mehni Ajuã de guehni Jerusale pa bi ma Antioquía.

²⁸ Ne 'na de gue'ũ mrá thuhu ra Agabo bi 'mai madetho de habũ xqui munts'a ya cu ne bi mã gue xqui xipa ra Mãca Ndãhi gue mi ma da nja 'nara dãnga thuhu maxøgue rá ngũni ra ximhai. Y hã bi njabũ nú'ũ ya pa mrá ndã ra Claudio.

²⁹ Nepũ nuya gamfri de Antioquía bi beni gue da mẽmpa 'nara mfats'i nú'ũ ma'ra ya gamfri mi 'bũ nuni Judea, bi uni cada 'na de gue'ũ ngu nú'ã mi tsũpa yá ts'edi.

³⁰ Y nú'ã ra mfats'i bi uñ'ũ bi 'bẽmpa nuya ndã de ra nija Judea, y go bi hñãxa ra cu Berhna co ra cu Saulo pa guehni.

Bri tho ra apostol Cobo, nepũ ra apostol Pedro bri ju nts'ãhni

12 ¹ Nuya pa'ũ ra ndã Erode bi mudi bi 'yø'tua ra nts'o'mui ya gamfri.

² Nú'ã bi manda da thecua rá 'yũga ra apostol Cobo rá cu ra apostol Xuua.

³ Ha nu mi hyandi'ã gue ya xodyo mri ho njabũ, nu'bü bi manda dra ju ra apostol Pedro nehe. Ne bri ju ja 'narã ngo ya xodyo de rá pa ra thuhme nsinque rá nzoi.

⁴ Ha nu mri ju'ã bi jot'a fadi ne bi t'ent'ua ja yá 'ye goho ya hmunts'a soldado pa da su'ã, cada 'nara hmunts'i mi goho ya soldado. Ngue'ã ra Erode mi beni gue de xa ua ra ngo de ra pascua xa põnga de ra fadi pa xa thohmã ja yá thandi ya ja'i.

⁵ Pe nu de mi ofadi ra cu Pedro ne mri su xá hño, nuya gamfri himi tsaya mi apabi Ajuã por gue'ã con gatho yá jamfri.

Ra Zidada bi xocuabi ra apostol Pedro ra gosthi fadi

⁶ Y nú'ã ra xuui'ã ante da manda ra Erode dua ts'i de ja ra fadi, ra cu

Pedro mi aḡa de guehni, y mi that'i co 'nara soldado ja rá 'ñei ne ma'na ja rá ngaha, gatho ri hñu mi that'i co ya cadena, y nu ma'ra ya soldado mi 'bai ja ra gosthi fadi mri su ra cu Pedro pa hinda bõni.

7 Y masectho bi zøhø 'nará enxé Ajuá ne asta mri yot'a mbo ra fadi, y nura enxé bi dñni ra cu Pedro pa bi 'ya, ne bi 'ñembabi:

—Nxøni dāma nangui.

Y nura ora'á 'bestho bi xot'a ya cadena de ja yá 'yε ra cu Pedro.

8 Ha nura enxé bi 'ñembabi:

—Du'ta ri ngüt'i ne ti'ta ri thiza.

Y nu'á 'bestho bi 'yøt'a njabũ.

Nepũ ra enxé bi 'ñembabi:

—Pat'a ri pat'i ne maha.

9 Nu'bü ra cu Pedro bi bõni bi dena ra enxé, nixi mi paḡi gue xi majuāni xqui 'yøt'a njabũ ra enxé ngue'á mi hu rá mui'á gue mi 'ui'thā.

10 Ne bi thogui'ũ habũ mi 'ba ya mudi soldado, nepũ bi thogui habũ mi 'ba rá ñoho ra hmunts'a soldado, ne 'bestho bi zonga ja ra dānga gosthi dega bõja nú'á mi ja de thi ja ra 'ñu. Y nú'á ra gosthi'á bi xoguise. Nepũ bi bõni'ũ pa ja ra 'ñu. Y de guehni bi 'ño 'na tui'ũ, nepũ 'bestho ra ora'á ra enxé bi 'uegue de ra cu Pedro.

11 Nu'bü ra cu Pedro ya bi gũ rá mfeni, ne bi 'ñense:

—Nubyá ḡa dí paḡi gue xi majuāni Ajuá xpá mehni rá enxé pa bi ñāngagui de yá 'yε ra Erode ne de gatho nú'ũ mi ne xa 'yøtcagui ya xodyo.

12 De mi beni njabũ ra cu Pedro bi gũ ra 'ñu bi ma pa ja rá ngu ra nju Maria nú'á rá nānā ra cu Xuua, nú'á xqui thu'mbabi ra Marco nehe. Ne ja mi 'bũhni ndunthi ya gamfri mi apabi Ajuá por gue'á.

13 Nepũ nu'á bi gant'a ra gosthi, ne 'nara nxutsi mrá thuhu ra Rode bi ma ja ra gosthi pa da nu to'o mri gant'i.

14 Y nú'á ra nxutsi 'bestho bi baṡua rá noya gue go mi gue'á ra cu Pedro. Pe co ra johya mi pe'tsi himbi xocua ra gosthi. Bi nest'lihi bá xipabi nú'ũ ma'ra ya gamfri gue ya mi 'bahni ra cu Pedro ja ra gosthi.

15 Nepũ nu'á bi 'ñembabi:

—jXcá 'bε ri mfeni!

Pe nu'á xi mi zedi gue go mi gue'á ra cu Pedro. Hangue nu'á bi 'ñembabi:

—Hingo gue'á, zai go di gue'á rá enxé Ajuá nú'á su'á.

16 Pe nura cu Pedro himi tsaya mi gant'a ra gosthi. Ne de mi xoca ra gosthi'ũ bi hyandi gue go mi gue'á ra cu Pedro. Nepũ nu'á xi bi ntsu.

17 Pe ra cu Pedro mi utua ra seña co rá 'yε gue da go'ta yá ne, ne bi metuabi gue Ajuá xqui pōnga ja ra fadi. Nepũ nu'á bi 'ñembabi'ũ:

—Xiphũ ra cu Cobo ne gatho ma'ra ya cu hanja bi za duá pōnga ja ra fadi.

Y nu'á 'bestho bi ma de guehni pa ja ma'na ra hnini.

18 Y nurá hyax'á xi mi tu yá mui ya soldado y himi pa te da beni, ngue'á himi paḡi te xqui nja co ra cu Pedro.

19 Nepũ ra ndā Erode bi manda da yopa thoni'á, pe himbi za bi ts'udi. Hangue nura ndā Erode bi xœcua ra uenda nú'ũ ya nsufadi, nepũ bi manda da tho'ũ. Nepũ nu'á bi bōnga de guehni Judea, bi ma bá 'bũ ja ra hnini Cesarea.

Ra ndā Erode bi du

20 Ra ndā Erode xi mri ũtsa ya me Tiro ne ya me Sidó. Pe nuya mengu de guehni bi go 'nara cohi pa da ma da c'á'tsa ra Erode, pe 'met'o bi gu'tuabi ra Blasto nú'á mi supa rá hudi, pa nú'á da zofa ra Erode pa da za da ñāui'ũ, pa njabũ da bāntebi gue ya hinda ntuhni'á con gue'ũ. Bi 'yøt'e njabũ ngue'á ra Erode mi ja rá

nsu pa da umba nsequi ya me Sidó ne ya me Tiro da ts'ocui te da zi'ũ ja yá hai.

²¹ Hangue 'nara pa ra Erode bi zohna ya me Tiro ne Sidó, y nú'a ra pa'a xqui nhye dega nda, bi hñudi ja ra hudi habũ mi ja ra ts'utbi ne bi mudi bi zofo'ũ.

²² Nepũ nú'ũ ya ja'i xqui munts'ni xi mi thø ya hmafi mi ena:

—¡Núni dí øhũ ña, go 'nara zidada, hingrá ja'i!

²³ Nura ora'a 'nará enxé Ajuá bi japi bi hñenga ra Erode ngue'a hinxqui umba rá nsu Ajuá pa da ña njabũ, ngue'a nu'á xqui guse ra ts'edi. Hangue ra Erode bi zũ 'nara ts'ohñeni nú'a bi yũ 'raya zu'ue mbo rá mui, ne 'bestho bi du.

²⁴ Ha nuya pa'ũ bi 'ño bi ntunga rá noya Ajuá habũraza ya hnini.

²⁵ De mi ua yá 'befi ra cu Berhna co ra cu Saulo nuni Jerusale bi bøni pa bi menga Antioquía, ne bá 'ñoui ra cu Xuua nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Marco.

**Ra apostol Berhna ne ra apostol
Saulo bi mudi bi 'ño bi
mamba rá noya Ajuá**

13 ¹ Mbi 'bũ ja ra nija nuni Antioquía 'rayá 'mehni Ajuá ne 'raya xahnate, ra cu Berhna ne ra cu Simu nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Negro, ne ra cu Lucio nú'a mrá me Cirene, ne ra cu Saulo, ne ra cu Manaén nú'a bi teui mahyegui ra nda Erode.

² 'Nara pa xqui munts'i mi xøcambeni Ajuá ne xqui ayuna. Nepũ ra Māca Ndāhi bi 'ñembabi'ũ:

—'Uegaguihũ ra Berhna ne ra Saulo pa da me nú'a ra 'befi stá umbi.

³ Nu'bú ya cu bi ayuna ne bi 'yapa Ajuá po ra cu Berhna ne ra cu Saulo, ne bi hñu'tsua yá 'ye'ũ, nepũ bi 'ñehui'ũ.

**Ya apostol bi mamba rá
noya Ajuá nuni Chipre**

⁴ Nu'bú ra cu Berhna ne ra cu Saulo xqui mehna ra Māca Ndāhi da me rá 'befi Ajuá ne bi zits'i pa bi ma ja ra hnini Seleucia, ne de guehni bi ma co ra motsa bi 'raxa ja ra ndehe pa bi ma ja 'nara zi hai rá thuhu Chipre bí o madetho de ja ra ndehe.

⁵ Nu mi zonga de guehni ja ra hnini Salamina ja rá hyo ra ndehe bi mudi bi mamba rá noya Ajuá mbo ja yá nija yá mixodyoui. Ne mi 'ñoui'ũ ra cu Xuua mi faste nehe.

⁶ Y de ya xqui 'ranga gatho maxøgue ra hai de Chipre bi zũ ma'na ra zi t'ũca hnini mrá thuhu Pafos ja rá hyo ra ndehe. Ne de guehni bi nthœui 'nara xodyo mrá thuhu ra Barjesu mrá 'ñete ne mi 'ñet'a bađi de Ajuá.

⁷ Nú'á nzantho mri 'ñoui ra nda Sergio Paulo nú'a xi mrá nimfeni. Nepũ nú'a ra nda bi zohna ra cu Berhna ne ra cu Saulo ngue'a mi ne da 'yøtua rá noya Ajuá.

⁸ Ne nú'a ra 'ñete'a mi t'embi nehe ra Elima rí bøni da 'ñena 'ñete, nú'a bi nø'tua ra cu Berhna ne ra cu Saulo, ne mi ne da hñacuahmā ra nda pa hinda gamfri bi nú'a mi udi'ũ.

⁹ Nu'bú ra cu Saulo nú'a xa thu'mbi nehe ra Paulo, mi hampa rá ts'edi ra Māca Ndāhi ne xi bi nũ'ta nú'a ra 'ñete,

¹⁰ ne bi 'ñembabi:

—¡Nu'i 'nagrá 'yũ'tate ne 'nagrá c'uamba, rá t'ũ'i ra ts'ondāhi grí ũtsa gatho nú'a xá hño! ¿Hanja xi gui ts'ocua yá mfeni nú'ũ ne da gamfri Ajuá?

¹¹ Nubyá Ajuá ma da castiga'i. Ma gui ngoda pa ndunthi ya pa, nixi da za gui hyanda ra hyadi.

'Bestho ra ora'a bi go'mba yá da 'nara 'bexuui, himbi za bi hyandi. Nepũ mi honi to'o da gũhni ngue'a ya himi tsa da hyandi.

12 Nu'bú nú'a ra nda nu mi hyanda nú'a bi nja, bi gamfri Ajuá ngue'a xi bi ho nú'a bi 'yode de ra Zidada.

**Ra apostol Pablo ne ra apostol
Berhna bi 'ño ja ra hnini
Antioquia de Pisidia**

13 Ra cu Pablo co nú'u ma'ra mi 'ñoui bi gu ra motsa de guehni Pafos pa bi 'raxa ja ra ndehe pa bi ma ja ra hnini Perge de ja ra hai Panfilia. Pe nura cu Xuua bi 'uegue de gue'u, bi menga pa Jerusale.

14 Nepu de guehni Perge bi gu yá 'ñu bi ma'u pa ja ra hnini Antioquia nú'a bí ja ja ra hai Pisidia, ne bi 'muhni 'raya pa. Ne nú'a ra pa dega tsaya bi yut'a ja yá nija yá mixodyou ne bi hñudini'u.

15 Nepu de mi uadi bi the'ta ra Māca T'ofu nú'a xa 'yofu ra Moise ne nú'u xa 'yofu ma'ra yá 'mehni Ajuá, nu'bú ya nda de ra nija bi zohna ra cu Pablo ne ra cu Berhna, ne bi 'ñembabi:

—Zi cuhu, 'bu guí ne te gui xiphu ya ja'i pa gui zofohu, da za gui xiphuby.

16 Nu'bú ra cu Pablo bi 'mai ne bi 'ñu ra seña co rá 'ye pa hinto da ña ne bi 'ñembabi:

—Nú'ahu gyá me Israelhu, ne gatho'ihu guí tshu Ajuá, 'yohu núna ma ga xi'ahu.

17 Nu Ajuá nú'a ri xocambeni ma ja'ihu ya me Israel bi huahna nú'u ndu ma dadahu pa bi japi'u, ne bá nxandi nuni Egipto de mi 'buhni ngu myá nzohø'u. Nepu Ajuá co rá danga ts'edi bá pøni'u de nú'a ra hai'a.

18 Ne bi zetua yá nts'o'mui de guehni ja ra mbonthi ngu ñote njeya.

19 Nepu Ajuá bi huata yoto ya hnini de nuni ja ra hai Canaán, pa go bi t'umba nú'u ndu ma dadahu pa ja bi 'muhni'u.

20 De guehni Ajuá bi hñuxa ya nzaya pa bi manda'u ngu goho nthebe made ya jeya, asta bi 'mui ra badi Samue pa bi sigui bi manda nehe'a.

21 Nepu nu'ú bi 'yadi 'nayá nda pa da nda de gue'u. Y Ajuá bi umba ra Sau pa bi nda ñote njeya, nú'a mrá t'u ra Cis, mi gue'a 'nara 'ñohø desde yá t'u ra Benjami.

22 Y 'mefa Ajuá bi zica ra Sau dega nda, pa go bi hñuxa ra Davi. Ne bi ma de gue'a bi 'ñena: “Nuni ra Davi rá t'u ra Isai, guehni stá hopa rá 'mui, ne ma da 'yotca gatho nú'a ma pahaga.”

23 Y de ja yá t'u ra Davi bá ehe ra Jesu. Y nú'a ra Jesu go gue'a xqui hñuxa Ajuá pa da pøhø ya ja'i de Israel ngue'a njabu xqui ñagui.

24 Ne ante da mta rá 'befi ra Jesu, nura Xuua mi zofu gatho ya ja'i de Israel gue da ñobri ne da nxistehe.

25 Ne de ya mi ma da ua rá 'befi ra Xuua bi 'ñena: “Nuga hingo gueque ngu guí beñhu gue go gueque nú'a xi guí tømhu. Pe 'mefa de gueque xa 'ñepu ma'na nú'a to'o ma'na ja ndunthi rá nsu de gueque, nú'a hindí 'ñepcagui nixi ga xo'tua yá thiza.”

26 Zi cuhu, nú'ahu yá ja'i'ihu ra Abrá, ne nú'ahu guí tshu Ajuá, pa gue'ahu xpá 'behni nuna ra noya pa gui mpøhøhu.

27 Nuya me Jerusale ne yá nda'u himi padi'u to'o gue'a ra Jesu, y nixi mi tso yá mfeni'u te 'be'a mi ne da ma nú'u ya noya bi 'yofu maya'bu yá 'mehni Ajuá, masque mi he'ti'u nú'a ra pa dega tsaya. Hangue nu'ú bi 'ye'mbi pa da hyo pa bi njabu ngu nú'a xqui manga maya'bu yá 'mehni Ajuá.

28 Ne masque hinhya'mu bi zetua 'nara ts'oqui xqui 'yot'e'a pa xa za xa hyohma, pe nu'ú bi 'yapa ra Pilato pa da manda'a da tho.

29 Ne bi uadi bi 'yot'uabi'u gatho ngu nú'a xqui 'yofu yá 'mehni Ajuá ja ra Māca T'ofu, nepu bi ja'ma de ja ra pont'i pa bá t'agui.

30 Pe nu Ajuá bi japi bi yopa nte de ra du.

31 Ne nú'u to'o xqui 'ñoui de Galilea pa Jerusale, go gue'u bi hyandi

ndunthi ya pa 'mefa de xqui yopa nte. Ne nubya go gue'u ri damajuani de gue'a ja ya ja'i.

³² Hangué nuje dí xi'ahe ra hoga noya gue Ajuá ya bi 'yøt'e nú'a xqui ñá'tua ndu ma dadahú.

³³ Y nú'a xqui ñá'tuabi'u go bi 'racju núju dyá bātsihú de ndu ma dadahú, ngue'a bi japi da yopa nte ra Zidada Jesu de ja ra du, ngu xa nt'ofó ja rá ñoho ra Salmo ne ena njaua: "Nu'i go gue'e ma T'u'i, ne nubya ri hnequi ja yá thandi ya ja'i gue go ri dadagui."

³⁴ Ajuá xqui mā gue mi ma da japi da yopa nte de ra du, ne nurá ndo'yo'a hinda 'ya ja ra hai. Hangué bi mānga njaua ja ra Māca T'ofó: "Ga 'ra'ahú gathó nú'u ya japi stí ñá'tua ra Davi."

³⁵ Nehe ja ma'na ra Salmo bi 'ñenga njaua ra Davi: "Stá padi gue nu'i hingui ma gui hopi da 'ya ma ndo'yo ja ra hai, ngue'a go ri hmāca 'begogui."

³⁶ Xi majuani ra Davi bi 'yøt'ua rá paha Ajuá de nú'u ya pa bi nte'a ne mi pepabi nuyá ja'i'a. Nepu bi du ne bi t'agui, ha nurá ndo'yo bi 'ya ja ra hai ngu gathó nú'u ma'ra ndu ma dadahú.

³⁷ Pe nura Zidada Jesu himbi 'ya rá ndo'yo ja ra hai, ngue'a Ajuá bi japi bi yopa nte de ra du.

³⁸ Hangué zi cuhú, dá zo ri mfenihú nuna dí xi'a'ihú, gue por gue'a da za gui tsuhú ra pumbate de ri ts'oquihú.

³⁹ Nurá ley ra Moise himi tsa ja da ts'uhni ra pumbate, pe nubya gathó nú'u to'o camfri ra Zidada Jesu, ya xra pumbabi yá ts'oqui.

⁴⁰ Hangué nubya jamasuhú pa hinda za'ahú nú'a xa mānga yá 'mehni Ajuá ne bi 'ñena njaua:

⁴¹ Nú'ahú guí øt'buhlathohú,
yøhú. Ma gui 'yøhú nú'a ma
ga øt'e co ma ts'edi, pe ma
gui 'medihú.

Ngue'a núga drá Ajuá ma ga øt'a 'nara dānga t'øt'e de nú'u ya pa gri 'buhú,

pe nu sta si'ahú, hingui ma gui camfrihú.

⁴² Y nu mi uadi bi mānga njabú ra cu Pablo, bi bōnga de ja yá nija ya xodyo mahyegui co nú'u mri 'ñoui. Y mi 'buhni 'ra himyá xodyo, ne bi bāntebi ra cu Pablo da gohi pa ma'na ra pa dega tsaya pa da yopa zofó'u ma'na'qui.

⁴³ Ne mi ua ra hmunts'i ja ra nija, ndunthi ya xodyo ne ndunthi ma'ra ya ja'i nú'u xqui demba yá jamfri ya xodyo, bi gamfri nú'a bi xipabi ra cu Pablo ne ra cu Berhna, ne bi meui. Ne nu'ú bi xipi gue mahyoni da zedi yá jamfri ne da sigui da 'mú ja rá hñoja'i Ajuá.

⁴⁴ Y rá hñato'a ra pa dega tsaya bi munts'a maxøgue nú'a ra hnini'a pa da 'yøtua rá noya Ajuá.

⁴⁵ Pe nu mi hyanda ya xodyo gue xi mi ndunthi ya ja'i, xi bi bø yá cue ngue'a mi ne da nseh'e'u, ne bi müdi bi mā gue nú'a mi mānga ra cu Pablo hinga majuani, ne bi ñāma'ñ'u de gue'a.

⁴⁶ Hangué nura cu Pablo ne ra cu Berhna mi ñā con gathó ra ts'edi ne bi 'ñemi:

—Rá müdi dá xi'ahe rá noya Ajuá nú'ahú gyá xodyohú ngue'a mahyoni njabú. Pe hinga ne gá camfrihú, ne guí māsehú gue hindí 'ñep'ahú ra te pa nzantho. Hangué nubya ma ga zofóhe nú'u hingyá xodyo.

⁴⁷ Ngue'a njabú bi 'bepcahe Ajuá bi 'ñenje:

Stá hux'a'ihú ngu 'nara ñot'i pa
gui yo'tuahú yá mfeni gathó
ya ja'i,
ne pa gui māñhú ra noya dega
pøhøte haburaza maxøgue de
ra ximhai.

⁴⁸ Nu mi 'yøde njabú nú'u himyá xodyo xi bi johya ne bi müdi bi māñ'u gue rá noya Ajuá xá hño, ne bi gamfri gathó nú'u xqui thahni pa da me'tsa ra te pa nzantho.

49 Ne bi mudi bi hmamba rá noya Ajuá maxøgue ja nú'a ra hai'a.

50 Pe nuya xodyo bi 'ñu'tiui ya ndá de ra hnini co ya 'behña nú'u xi ya 'yonija, pa da t'utsa ra cu Pablo ne ra cu Berhna, ne da juui de nú'a ra hnini'a.

51 Nu'bú ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi huat'a ra hai nú'a mi tu ja yá thiza, gue'a 'nara seña gue ya hinda ma da ñaui ya ja'i de guehni ne hinda ma da dadi de gue'u ngue'a nu'ú himbi ne bi gamfri Ajuá. Nepu nu'ú bi ma pa ja ra hnini Iconio.

52 Pe nuya gamfri xqui gohini xi mi johya'u ne mi hampa rá ts'edi ra Maca Ndahi.

Ra apostol Pablo ne ra apostol Berhna bi mamba rá noya Ajuá nuni Iconio

14 ¹ Ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi zonga ja ra hnini Iconio, nepu bi yat'a ja yá nija yá mixodyoui pa bi zofo ya ja'i de rá noya Ajuá co ndunthi ra ts'edi. Ne ndunthi de gue'u bi gamfri, ngu ya xodyo ngu nú'u himyá xodyo.

² Pe nú'u ya xodyo himbi ne bi gamfri bi 'yu'ta nú'u himyá xodyo pa da benga ya ts'omfeni de nú'u ya cu.

³ Hangue ra cu Pablo co ra cu Berhna bi gohni ndunthi ya pa, ne himi tsu da mamba rá noya Ajuá ngue'a mi camfri gue Ajuá mi fats'i'u. Ne nu Ajuá mi umbabi'u ra ts'edi pa da 'yot'a ya nt'udi ne ya danga t'ot'e de ja yá thandi ya ja'i pa da gamfri'u gue nú'a mi mañ'u go gue'a majuaní.

⁴ Pe nuya mengu de guehni xqui hyegue, 'ra mri dena ya xodyo ha nu ma'ra mri dena ya apostol.

⁵ Nepu 'raya xodyo ne 'ra de nú'u himyá xodyo bi 'ñu'ti'u co ya ndá de ra hnini pa da 'yot'tua ra nts'o'mui ya apostol ne da c'ahni co ya do.

⁶ Pe nura cu Pablo ne ra cu Berhna bi 'yode de nú'a mi ma da t'ot'tua'u, hangue bi 'bat'i ne bi ma pa ja ra hnini Listra ne Derbe, ya hnini de ja ra

hai Licaonia. Ne bi thexa ja gatho nú'a ra hai'a.

⁷ Ne ja mi mambani rá noya Ajuá.

Ya me Listra bi c'ahna ra apostol Pablo co ya do

⁸ Nuni ja ra hnini Listra mi 'bu 'nara 'ñohø himi tsa da 'ño ngue'a desde mi 'mui ya mi njabu, ne hinhya'mu xqui 'ño, ha mi huhnitho.

⁹ Nura 'ñohø'a bi 'yode nú'a mi mangua ra cu Pablo. Nepu ra cu Pablo bi nu'ti ne bi badi gue mi ja rá jamfri pa da ñani.

¹⁰ Hangue nura cu Pablo bi 'ñembabi nts'edi:

—'Bai manjuantho.

Y nura 'ñohø'a 'bestho ra ora'a bi 'yenga ra sagui bi 'mai ne bi 'ño.

¹¹ Nepu ndunthi ya ja'i de guehni bi hyanda nú'a xqui 'yot'a ra cu Pablo, ne bi mangua nts'edi de yá hñaqui de Licaonia bi 'ñena:

—jMa ajuahu xa mpunga ja'i ne xuá 'ñehe pa ja ra ximhai, xiyu 'bahni!

¹² Hangue ra cu Berhna bi t'embabi gue go mi gue'a ra zidada Jupite, ha nura cu Pablo ra zidada Mercurio ngue'a nú'a go gue'a mi ña'a. Ngue'a mi gue'u yá thuhu yá ajuá ya me Licaonia.

¹³ Nepu nura macja bá tsi ya ndamfri ne bá ha ya thodri pa ja rá nija ra Jupite nú'a mi ja ja ra gosthi hnini, ne ja bi munts'ini co ndunthi ya ja'i pa da nsunda'u ya apostol, ne mi ne da hyopa ya ndamfri dega hña'ti.

¹⁴ Pe nu mi badi njabu ya apostol bi danga yá dutu co ra dumui ngue'a hingo rí 'ñepi da t'ot'tuabi'u njabu. Ne bi yat'a ja ra hmuntsja'i ne bi 'ñena njaua:

¹⁵ —¿Hanja guí øthu njabu? Nuje dyá ja'ihe ngu'ahu. Nuje stá ehehe pa ga xi'ahé gue nuya c'oi grí nsundahu hinte ri muui, hangue mahyoni gui 'ueguehu de gue'u pa gui pephu Ajuá nú'a te, nú'a bi hyoca mahets'i ne ra ximhai ne gatho nú'a te ja.

16 Maya'ba nu'á mi hopta ya ja'i da 'yøt'a gatho nú'a go mi beni'u.

17 Pe nzantho xa 'ñutuabi'u tengu rá 'mái'a ngue'a xa 'yø'tuabi ya hño, ngue'a go gue'a pèhna ra 'ye ne ya hoga sofo, ne 'racju te ga tsihu, ne hubga ma muihu pa ga johyahá.

18 Pe masque ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi xipa ya ja'i njabu pa hinda hyopa ya ndamfri nú'a ma xa t'umbi'u dega hñá'ti, pe xmá hñei pa da hñacuabi'u.

19 Ra ora'a bi zøhø 'raya xodyo xqui 'ñiehe de ra hnini Antioquía ne Iconio. Nú'ú bi 'yø'ta ya ja'i pa bi c'ahna ra cu Pablo co ya do. Nepu bi gøt'i'u bi pønga de ja ra hnini pa bá føte ngue'a mi hu yá mui'u gue ya xqui du.

20 Y nu de ya xqui munts'a ya gamfri habu mi 'benga ra cu Pablo, nú'a ra ora'a bi 'mai ne bi yopa yøt'a ja ra hnini. Nepu rá hyax'a bi meui ra cu Berhna pa ja ra hnini Derbe.

21 Ne ja bá mambani'u rá noya Ajuá nehe, ne ndunthi ya mengu de guehni bi gamfri. Nepu bi mengui pa bi ma Listra, ne bi 'ranga Iconio, nepu bi ma Antioquía.

22 De nú'u ya hnini'u bi japi da zedi yá jamfri nú'u ya gamfri mi 'bøhni, bi xipi gue hinda 'uegue de yá jamfri, ne bi xipi gue mahyoni da zeta ya nt'øtsate ne ya ts'othogui pa da hyandua rá nsunda Ajuá.

23 Ne bi thahna 'raya cu pa da nda cada 'nara nija de nuya ya hnini habu xqui 'rani. Nepu bi 'yapabi Ajuá ne bi ayuna, ne nú'u to'o xqui thahni pa da nda bi 'yønt'ua ja yá 'ye Ajuá nú'a to'o xqui gamfri'u.

**Ra apostol Pablo ne ra apostol
Berhna bi mengui pa ja ra hai
Antioquía de Siria**

24 Nepu bi thogui bi ma ja ra hai Pisidia ne bi zøñ'u ja ra hai Pamfilia.

25 Nepu nu'ú bi mamba rá noya Ajuá

ja ra hnini Perge, nepu de guehni bi ma'u ja ra hnini Atalia.

26 Ne de guehni bi gu'u ra motsa pa bi 'raxa ja ra ndehe pa bi menga Antioquía nuni habu xqui t'ønt'ua yá 'ye Ajuá pa bi me nú'a ra 'befi xqui t'umbi'u ne ya bi uadi.

27 Ne nu mi zøni bi munts'a mahyegui con gatho ya gamfri ne bi xipabi'u gatho nú'a xqui 'yøt'e co rá ts'edi Ajuá. Ne bi xipi gue Ajuá bi mats'i pa bi zofo nehe nú'u himyá xodyo, ne bi xocua yá mfeni'u pa bi za bi gamfri'u ra Zidada Jesu nehe.

28 Nepu ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi 'møhni ndunthi ya pa co ya gamfri de guehni.

**Ya nda de ya gamfri bi
munts'a Jerusale**

15 1 De nú'u ya pa'u 'raya cu xqui 'ñiehe de ra hai Judea pa ja ra hnini Antioquía bi mudi bi xipa gatho ya cu gue pa da mpøhø'u mahyoni da thu'tsua nú'a ra seña xqui mangua ra Moise da thu'tsua gatho ya xodyo nú'u dya 'ñøhø.

2 Nu'bú ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi ntsanoyau'i'u ndunthi. Hangue bi thahna ra cu Pablo ne ra cu Berhna ne ma'ra ya cu pa da ma pa Jerusale da c'a'tsa ya apostol ne ya nda de ra nija de guehni, pa da ñaui'u de nú'a ra seña'a.

3 Nepu ya gamfri de ra nija Antioquía bi 'ñehui nú'u ya cu. Ne dega 'ñu bi 'ranga ja ra hai Fenicia ne Nsamaria, ne bi xipa ya cu gue nú'u himyá xodyo ya xqui hyepu yá ndaxjua jamfri ne ya xqui gamfribi rá noya Ajuá nehe. Nu'bú gatho ya cu xi mri johya ndunthi.

4 Ne nu mi zønga Jerusale, nuya apostol de guehni ne ya nda de ra nija co ma'ra ya cu mi 'bøhni bi umba'u 'nara hoga 'ñiehe. Ne ra apostol Pablo ne nú'u to'o mi 'ñoui bi xipabi'u gatho nú'a xqui 'yøt'e co rá mfats'i Ajuá.

5 Pe 'raya fariseo mi 'buhni nú'u ya xqui gamfri, bi 'mai ne bi 'ñena:

—Mahyoni da thu'tsua nú'a ra seña gatho ya gamfri masque hingyá xodyo, ne dra 'bepabi da 'yøt'a gatho nú'a m̄anga rá ley ra Moise.

6 Nepu ya apostol ne ya nda de ra nija bi munts'i'u pa da ña'u de rá ley ra Moise ne de nú'a ra seña, ua mahyoni da t'øt'e pa da mpøhø 'na.

7 Nepu de ya xqui ña'u ndunthi, ra apostol Pedro bi 'mai ne bi 'ñena:

—Zi cuhu, ngu guí p̄asehu ya øt'a ndunthi ya pa Ajuá bi huancagui pa dá umba ra hoga nt'øde de ra mpøhø nú'u hingyá xodyo pa bi gamfri'u nehe.

8 Ne Ajuá nú'a to'o p̄atca gatho ma mfenihu bi 'ñudi gue mi ja yá jamfri'u, ngue'a bi umba ra Maça Ndañi'u njabu ngu bi 'racju nehe.

9 Njabu stá pahue Ajuá handgaguihu gue dí mahyeguihu con gue'u, ngue'a nu'á bi xucua yá mfeni ngue'a bi gamfri bi rá noya'a.

10 Nu'bú ¿hanja hinguí ne gui camfrihu nú'a xa 'yøt'a Ajuá? ¿Hanja guí japhu ya cu da 'yøt'a núna himbi za dá øthu, ne nixi ndu ma dadahu himbi za bi 'yøt'e?

11 Hingui tsa ga øthu njabu. Nujú dí camfrihu gue stá mpøhøhu po rá hñoja'i ra Zidada Jesucristo, y njabu xa mpøhø'u nehe.

12 Nepu mi uadi bi m̄anga ra cu Pedro njabu, bi go'ta yá ne gatho pa da 'yøde nú'a mi m̄a ra cu Berhna ne ra cu Pablo. Nu'ú bi m̄a de gatho ya nt'udi ne ya d̄anga t'øt'e xqui 'yø'tuabi Ajuá nú'u himyá xodyo por gue'u.

13 Y de mi uadi bi ña'u bi 'ñenga ra cu Cobo:

—Zi cuhu, 'yøhu nú'a ma ga m̄angá.

14 Ra cu Pedro ya bi xicju hanja Ajuá xqui m̄adi xqui japa nú'u hingyá xodyo ne go xqui huahna 'ra de gue'u pa nehe'u drá hnini'a.

15 Hangue bi njabu ngu nú'a xqui 'yofo 'nará 'mehni Ajuá ne bi 'ñena:

16 Mefa de guehna ma ga japi da yopa nja rá hmanda ra nda Davi masque ya xa du, ne masque ya xa nhuati ma da yopa nja ngu rá m̄adi.

17 Pa njabu gatho ma'ra ya hnini da hyongagui, ne gatho'u da xøcambenigui ma thuhu.

18 Njabu bi 'ñena Ajuá nú'a to'o xa 'yøt'a nuya ya t'øt'e nú'u bi 'ñudi maya'bū.

19 Hangue ringue'a nuga dí benigue hindí 'ñepi ga xaxhu nú'u hingyá xodyo nú'u xa hyepu yá ndaxjua jamfri ne xa gamfri Ajuá.

20 Høñse mahyoni ga opabihu pa ga haçuahue hinda zipa yá ngø ya mbo'oni nú'u xa hña'tua ya c'oi. Nehe ga ophu gue hinda hñuxui 'nara 'behña nú'a hingue xi rá 'behña, ne hinda zipa yá ngø nú'u ya mbo'oni hinxra 'bømba yá ji. Nehe ga xiphue gue hingui ho da zipa yá ji ya mbo'oni.

21 Nuga dí benigue xiphue njabu ngue'a desde ya'bū 'bui to'o he'tuabi rá ley ra Moise tat'a pa dega tsaya ja gatho ya hnini.

22 Hangue nuya apostol ne nú'u ya nda de ra nija ne gatho ya gamfri bi beñ'u gue xá hño da huahna 'raya cu pa da mehna Antioquia co ra cu Pablo ne ra cu Berhna. Ne bri thahna yoho ya d̄anga cu, ra cu Juda nú'a xqui thu'mbabi nehe ra Barsabá, ne ra cu Sila.

23 Ne bi umbabi'u 'nara he'mi pa da hña'tsua ya cu nuni Antioquia habu mi ena:

“Núje dyá apostolhe ne núje dyá ndahe de ra nija, ne gatho ya cu de guecua Jerusale, dí pen'ahebu ra nzengua nú'ahu ma cu'ihe hingyá xodyohue guí 'buhubū Antioquia, ne nú'ahu guí 'buhubū ja ra hai Siria ne Cilicia.

24 Stá p̄he gue 'raya cu de guecua xa ma xqui mab̄n nsinque ma nseq̄ihe, ne xp̄á xax'ah̄u, y co nú'ç yá noya xa xi'ah̄u'ç xa ts'oc'a ri mfenih̄u. Xa xi'ah̄u gue mahyoni gui 'yøth̄u nú'a ra seña xqui m̄anga ra Moise, ne mahyoni gui 'yøth̄u gatho nú'a bi mañ'a ja ra ley.

25 Hangue nuje dá beñhe xá hño ga huañhe 'raya cu de guecje pa ga peñheb̄u da ma da c'a'ts'ah̄u pa da meui mahyegui ma zi cuh̄u ra Berhna ne ra Pablo.

26 Nuȳ ri yoho xa hñuxa yá te pa da m̄amba rá noya ma zi Hmuh̄u ra Jesucristo.

27 Hangue stá pen'aheb̄u ra cu Juda ne ra cu Sila, y nú'ú go ma da xi'aseh̄u nehe núna dí xi'ah̄e.

28 Ra Maça Nd̄ahi, necaguihe stá beñhe gue xá hño hinga 'bep'ahe ndunthi ya hm̄anda, hõnse ga 'bep'ahe gui 'yøth̄u nú'a xi mahyoni.

29 Hangue oxqui ma gui tsiph̄u yá ngø ya mbo'oni nú'ç xa hñã'tua ya c'oi, ne oxqui ma gui tsiph̄u yá ji ya mbo'oni, ne oxqui ma gui tsiph̄u yá ngø ya mbo'oni nú'ç hinxra 'bõmba yá ji, nixi gui hñuxh̄u 'nara 'behñã nú'a hingue xi ri 'behñãh̄u. 'B̄u gui jamasuh̄u hingui øth̄u nuya 'tø't'e dí xi'ah̄u, nu'b̄ú gui 'b̄uh̄u xá hño. Nsøct'a ndí ne ga xi'ah̄e. Nubyá Ajuã da max'ah̄u.”

30 Nep̄u nú'ç to'lo xqui 'behni bi ma pa Antioquía. Ne mi zõñ'ç bi munts'a gatho ya gamfri ne nu'ú bri dapabi ra h̄e'mi.

31 Y nu mi uadi bi hñe'ti'ç, xi bi johya co nú'a ra d̄anga hum̄i xqui 'b̄empabi.

32 Ra cu Juda ne ra cu Sila myá 'mehni Ajuã nehe, ne mi ñã'ç co rá ts'edi'a, hangue bi zofo ya cu ne bi nupa yá mfeni'ç pa da z̄e yá jamfri.

33 Ne bi gohni ndunthi ya pa con gue'ç. Nep̄u 'mefa ya cu me Antioquía bi 'ñedi co 'nara hm̄ate pa da menjhm̄a pa Jerusale hab̄u xqui 'behni.

34 Pe nura cu Sila bi beni gue ja da gohni'a nuni Antioquía.

35 Nehe ra cu Pablo ne ra cu Berhna ja bi gohni nehe'ç, ne mi udi ra hoga nt'øde de rá noya Ajuã co ma'ra ya cu de guehni mi mfax'ç.

Ra apostol Pablo bi yopa 'ñio ma'na'qui bi m̄amba rá noya Ajuã

36 Nep̄u xqui tho 'raya pa, ra cu Pablo bi 'ñiembabi ra cu Berhna:

—Maha ma'na'qui, ma ga c'a'tsh̄u ya cu gatho nú'ç ya hnini hab̄u dá m̄amf̄u rá noya Ajuã pa ga nuh̄u te gra ma'ç.

37 Ra cu Berhna mi neh̄m̄a xa zixa ra cu Xuua nú'a xqui thu'mbabi ra Marco nehe.

38 Pe ra cu Pablo bi 'ñena gue hinxá hño da zits'i'a ngue'a 'nara pa mri 'ñoui bi 'uegues̄e de guehni Panfilia, ne ya himbi ne bi meui'ç da m̄amba rá noya Ajuã.

39 Y por gue'a ra cu Pablo ne ra cu Berhna bi ntsanoya'ç, nep̄u bi beni gue ma'na xá hño da ma 'ra 'namb̄u. Hangue nura cu Berhna bi zixa ra cu Marco, ne bi meui ja ra motsa bi 'raxa ja ra ndehe pa bi ma Chipre.

40 Ha nura cu Pablo bi huahna ra cu Sila pa da meui. Ne nuya cu de guehni Antioquía bi 'yent'uabi'ç ja yá 'ȳe Ajuã.

41 Nep̄u bi ḡu yá 'ñu bi ma'ç pa ja ra hai Siria ne bi 'ranga Cilicia, ne mi nupa yá mfeni ya cu mbi 'b̄ui de guehni pa da zedi yá jamfri.

Ra Timoteo bi meui ra Pablo ne ra Sila

16 ¹ De mi zõnga ra cu Pablo co ra cu Sila ja ra hnini Derbe, de guehni bi thogui pa rí ma Listra, y ja bi nth̄eui ni 'nara gamfri rá thuhu ra Timoteo, nurá nanã mrá xodyo ne mrá gamfri'a, y nurá dada mrá me Grecia.

² Ha nuya cu mbi 'b̄u Listra ne Iconio mi ñã xá hño de ra cu Timoteo.

³ Ha nura cu Pablo mi ne da zits'i pa da meui'a. Pe 'met'o bi japi da thu'tsua nú'a ra seña m̄anga rá ley ra Moise, pa hinda b̄o yá cue nú'u ya xodyo mi 'buhni, ngue'a gatho'u mi pađi gue mrá me Grecia rá dada.

⁴ Nep̄a nu'ú bi ma de guehni bi thogui pa ja ma'ra ya hnini, ne mi xipa ya cu nú'u ya noya xqui mehna ya apostol ne ya nd̄a de ra nija nuni Jerusale pa da 'ȳot'e'u.

⁵ Ne njab̄u ma'na bi te yá jamfri gatho nú'u ya gamfri de nú'u ya hnini hab̄u xqui 'rañ'u. Ne hyastho mi 'yo mi camfri ma'ra ya ja'i de rá noya Ajūa, ne mi munts'ini ma'ra ya cu.

Ra apostol Pablo bi hyanda 'nara me Macedonia ngu dega t'i

⁶ De guehni bi thogui'u pa bi ma ja ra hai Frigia ne Galacia, ngue'a ra Māca Nd̄ahi himbi hopabi da thogui ja ra hai Asia pa da m̄amba rá noya Ajūa de guehni.

⁷ Ne bi thogui'u pa bi ma ja ra hai Misia, ne mi ne xa mahm̄a'u pa ja ra hai Bitinia, pe rá Māca Nd̄ahi ra Jesu himbi hopi da ma'u.

⁸ Hangué bi thoguiho de guehni Misia pa bi ma ja ra hnini Ntroa.

⁹ Ne mi nxuui ra cu Pablo bi hyanda 'nara nt'udi ngu dega t'i. Bi hyanda 'nara 'ñ̄h̄o mrá me Macedonia, mi 'bahni ne bi 'ñ̄embabi: “Thogui pa Macedonia pa grí faxcaheni.”

¹⁰ Ne nu mi hyanda njab̄u ra cu Pablo nú'a ra nt'udi'a ngu dega t'i, 'bestho dá h̄noc̄je pa dá mahe ja ra hai Macedonia, núga drá Luca ne ra cu Pablo ne nú'u ma'ra ya cu. Dá pahe gue Ajūa mi pencahe pa ma grá mañ̄heni ra hoga nt'ode de ra mp̄oh̄.

Ra Pablo ne ra Sila bi 'ño ja ra hnini Filipino

¹¹ Hangué dá p̄ñ̄he de guehni Ntroa dá juhe ra motsa pa dá 'raxhe ja ra ndehe. Ne dá mahe manjūantho

ja ra zi t'uca hai rá thuhu Samotracia o madetho ra ndehe. Nep̄a rá hyax'a dá ts̄ñ̄he ja ra hnini Neapoli de ra hai Macedonia.

¹² De guehni dá mahe pa Filipino gue'a 'nará hnini ya me Nroma, ne gue'a 'nara d̄anga hnini de ra hai Macedonia. Y ja dá 'buheni 'raya pa.

¹³ Ha ra pa dega tsaya dá p̄ñ̄he de ra hnini ne dá mahe ja ra d̄athe hab̄u xqui nz̄ai ya ja'i da ma dua apabi Ajūa. Ne ja dá huheni hab̄u xqui munts'a 'raya 'beh̄ña, ne dá f̄he dá xiphe de rá noya Ajūa.

¹⁴ Ne 'na de gue'u mrá thuhu ra Lidia mrá me Tiatira, mi pa ya hoga dutu xqui jat'i dega murado, ne mi x̄ocambeni Ajūa. Bi 'ȳode nú'a mi m̄anga ra cu Pablo, y Ajūa bi xocua rá mfeni pa bi gamfri.

¹⁵ Ne bi nxistehe'a con gatho ya mengu rá ngu. Nep̄a bi b̄anteguihe bi 'ñ̄enje:

—'B̄u nu'ah̄u guí hanth̄u gue xi majuañi drá gamfri de ra Zidada Jesu, maha pa ja ra ngu ga 'buh̄ni.

Ne bi jacje dá 'buheni 'raya pa.

¹⁶ Ne 'nara pa ndr̄a mahe hab̄u nz̄antho mi t'apabi Ajūa, de má 'ñ̄u dá nthehe 'nara nxutsi mrá 'bego ne mi p̄'tsa 'nara ts'ond̄ahi nú'a mi japi da xipabi te ma suerte mi p̄'tsa cada 'nara ja'i, y nuyá hmu'a mi t̄ah̄a ndunthi ra boja po nú'a ra 'befi mi p̄fi'a ngue'a nura nxutsi'a mrá b̄adi.

¹⁷ Nep̄a nu'á bi d̄engahe ne bi ñ̄a nts'edi bi 'ñ̄ena:

—Nuȳu ya d̄ameȳu go guehȳu yá 'bego Ajūa de mahets'i, ne utua ya ja'i hanja da za da mp̄oh̄.

¹⁸ Ndunthi ya pa bi d̄engahe ne nz̄antho mi m̄anga njab̄u. Pe ra cu Pablo ya himi ne da 'ȳode da m̄anga njab̄u. Hangué bi mp̄unts'i ne bi zofu nú'a ra ts'ond̄ahi mi p̄'tsa nú'a ra nxutsi ne bi 'ñ̄emi:

—De rá thuhu ra Zidada Jesucristo dí 'bep'a'i gui p̄oni de gue nuna nxutsina.

Y nura ora'a 'bestho bi bonga ra ts'onđahi.

19 Ha nu mi hyanda yá hmu gue ya himi tsa da dahá ra boja co rá 'befi nú'a ra nxutsi, bi bə yá cue ne bi gə ra cu Pablo ne ra cu Sila pa bi zi'tsua ya ndá ja ra tai.

20 Ne bi zi'tsua ya nzaya ne bi 'ñembabi:

—Nuya ya 'ñhø go ya xodyo, ne hønse rí 'ñehe pa da japi da nxaxni ma hninihu.

21 Ne udi yá nzai nú'u hindí 'ñepi ga øthu ngue'a dyá me Nromahu y dí ohu ja yá 'ye ma ndáhu me Nroma.

22 Nu'bú nú'u ya ja'í xqui munts'ini bi bə yá cue con gue'u, nepu ya ndá bi manda da 'bøcua yá dutu ne dra fet'i co ya ts'ut'o.

23 Y mi uadi bi hna'mbabi nts'edi, bi jot'a fadi ne bi sipa ra nsufadi gue da su xá hño.

24 Y mi 'yøde njabu ra nsufadi, bi cu'ta asta xi ra ts'at'a fadi, ne bi ze'mba yá ua ja 'nara danga za habu hingui tsa da xocse'u.

25 Pe ngu made ra xuui ra cu Pablo ne ra cu Sila mi apabi Ajuá ne mi tutuabi ya jahña Ajuá, ne gatho ma'ra ya 'yofadi mi øde'u,

26 mi dāmfrí bi nja 'nara danga mbimhai, asta mi 'ñanga yá ua ya jado de ra fadi, ne asta bi xogui gatho ya gosthi fadi, ne bi xot'a gatho ya cadena nú'u mi that'a ya 'yofadi.

27 Ha nura nsufadi bi nuhu bi hyanda ya gosthi fadi gatho mi xogui, hangue bi gəca rá mahuai pa xa hñosehma'a, ngue'a mi hu rá mui gue ya xqui 'bat'a gatho ya 'yofadi.

28 Pe nura cu Pablo bi ma'ti ne bi 'ñembi:

—Oxqui ma gui hñoŋe. Nuje dí 'buehea gatho.

29 Nepu nura nsufadi bi 'yadi 'nara ñot'i, ne bi yut'i hnest'ihí asta mri huat'i co ra ntsu, ne bá ndandiñahmu ja yá ua ra cu Pablo ne ra cu Sila.

30 Nepu 'bestho bi pøni pa thi ne bi 'yambabi'u bi 'ñembi:

—'Ñhøhu, ¿te rá 'be ga øt'e pa ga mpøhø?

31 Nu'bú nu'ú bi 'ñembi:

—Camfri ra Zidada Jesucristo pa njabu gui mpøhø nu'i ne gatho ya mengu ri ngu.

32 Nepu ra cu Pablo ne ra cu Sila bi xipa rá noya Ajuá nú'a ra nsufadi ne gatho ya mengu rá ngu.

33 Y mi nxuuiho ra nsufadi bi xəcuabi'u habu xqui t'umba ya mfei. Nepu nu'á bi nxistehe 'bestho ne gatho ya mengu rá ngu.

34 Ne bi zixa pa ja rá ngu ne bá umbi te bi zi'u. Y nú'a ra nsufadi ne nú'u ya mengu rá ngu xi mri johya ngue'a xqui gamfri'u Ajuá.

35 Nurá hyax'a ya ndá bi mēhna ya polecia da xipa ra nsufadi gue da hyegui ra cu Sila ne ra cu Pablo.

36 Hangue ra nsufadi bi 'ñembabi ra cu Pablo:

—Xuá menca ra noya ya ndá ga hec'ahu. Hangue da za gui pøñhu ne gui maha te rá entho.

37 Pe ra cu Pablo bi zofu nú'u to bá ha ra noya pa da thegui'u, ne bi 'ñembi:

—Hina, ngue'a nuje dyá me Nromahe nehe y dí ohe ja yá 'ye ma danga ndáhu me Nroma, ne bri fetc'ahe ja yá thandi ya ja'í nsinque bi t'angahe 'nara nt'ani, ne bi jotcaguihe ja ra fadi. Ha nubyá go ne da hyegaguihe nsinque to da badi. Hinda za. Duá ese'u pa da pøngaguihe de guecua.

38 Nu'bú ya polecia bi ma bá xipa njabu ya ndá. Nu'bú nu'ú bi ntsu nu mi badi gue myá me Nroma ne mi o ja yá 'ye ra danga ndá Nroma.

39 Hangue nu'ú bi ma bá apa ra pumbate ra cu Pablo ne ra cu Sila, bi pøni de ra fadi ne bi bantebi da bøni'u de ja ra hnini.

40 Ha nu mi bonga fadi'u bi ma ja rá ngu ra nju Lidia. Ne bá hu'mba yá mui ya cu. Nepu bi ma'u.

Ya me Tesalonica bi ñunts'i'ũ

17 ¹ Ra cu Pablo ne ra cu Sila bi ma bi 'ranga ja ra hnini Anfipoli ne ja ra hnini Apolonia, ne de guehni bi zonga asta ja ra hnini Tesalonica. Ne ja mi jani 'nará nija ya xodyo.

² Y nuni ra nija'a nú'a ra pa dega tsaya ra cu Pablo ngu xi mrá nzai bi ma bi yut'ini hñu semana dega tat'a hñato pa mi ntsanoyau ya xodyo.

³ Mi he'ta ra M̄aca T'ofu ne mi xipabi'ũ hanja mi pe'tsi da sufri ra Cristo nú'a rá 'mehni Ajuá, ne da du ne da yopa nte. Ne mi embabi:

—Nuna ra Jesu dí xi'ahũ go guehna ra Cristo bá pehna Ajuá pa da ndá.

⁴ Ne 'ra de ya xodyo bi gamfri ne bi munts'ui ra cu Pablo ne ra cu Sila. Nehe bi gamfri ndunthi ya me Grecia nú'ũ mri xocambeni Ajuá, ne ndunthi ya 'behñá nú'ũ xi myá fadi de ra hnini.

⁵ Hangué xi bi bõ yá cue ya xodyo nú'ũ himyá gamfri, ne bá munts'a 'raya ts'oja'i mbi 'yo dega dahñei ja ra hnini pa bi 'yũ'ti ne bi japi da ñunts'i maxogúe ra hnini. Nepũ bi ma'ũ ja rá ngu ra cu Jasón pa xa gũcjhmahá ra cu Pablo ne ra cu Sila pa xa 'yent'ua ja yá 'ye ya ja'i.

⁶ Pe nu'ũ mi jo'oni, hangué go bri jaca ra cu Jasón co ma'ra ya cu, bi ts'ixa ja ya ndá de ra hnini, ne mi mafi nts'edi ya ja'i mi ena:

—Nú'ũ ya 'ñõhõ to'o xa ts'oca gatho ra ximhai co yá ts'ont'udi ya xa zõcjuua nehe.

⁷ Nuna Jasón go guehni xa umba nsequi ja rá ngu. Gathoyũ hingui øta ma ndahũ Nroma ngue'a nuyú ma gue 'bũ ma'na ra ndá, ne nú'a ra ndá'a rá thuhu ra Jesu, 'na.

⁸ Y nu mi 'yõ njabũ ya ja'i ne ya ndá de ra hnini, xi bi bõ yá cue gatho ne mri ñahñitho'ũ.

⁹ Pe ra cu Jasón ne nú'ũ to'o mri 'ñouu bi 'yadi'ũ 'nara fianza pa bi thegui.

Ra Pablo ne ra Sila bi 'ño ja ra hnini Berea

¹⁰ Ne ngu bi nxuui ya cu bi mehna ra cu Pablo ne ra cu Sila pa bi ma ja ra hnini Berea. Ne nu mi zõni de guehni bi yut'a ja yá nija ya xodyo.

¹¹ Y nuya xodyo de guehni Berea xi myá hoja'i'ũ, hingue ngu ya me Tesalonica. Co ndunthi ra paha bi gamfri'ũ rá noya Ajuá, ne hyastho mi hongá ja ra M̄aca T'ofu pa da badi ua gue xi majuani nú'a mi mañ'ũ.

¹² Hangué ringue'a ndunthi de gue'ũ bi gamfri, ne 'raya me Grecia bi gamfri nehe, nehe ndunthi nú'ũ to'o xi myá fadi ngu ya 'behñá ngu ya 'ñõhõ, gatho bi gamfri'ũ.

¹³ Pe nu mi 'yõde ya xodyo me Tesalonica gue ra cu Pablo mi mangua rá noya Ajuá de guehni Berea, bi ma de guehni'ũ pa bá 'ta ya ja'i.

¹⁴ Pe nuya cu de guehni Berea bi dama zixa ra cu Pablo pa bi ma ja ra ndehe. Pe ra cu Sila ne ra cu Timoteo ja bi gohnitho'ũ Berea.

¹⁵ Ha nú'ũ to'o bi zixa ra cu Pablo bi meui asta ja ra hnini Atena. Nepũ nu'ũ bá pengui bá há ra noya nú'a bá xipa ra cu Pablo gue da xipa ra cu Sila ne ra cu Timoteo da ma 'bestho pa ja dí nthuini.

Ra apostol Pablo bi 'ño ja ra hnini Atena

¹⁶ Ha nu de mi 'bũhni Atena ra cu Pablo mi tõ'ma ra cu Sila ne ra cu Timoteo, xi mi tu rá mui ngue'a bi hyandi xi mi ja ndunthi ya c'oi nú'ũ mi nsunda ya ja'i de guehni.

¹⁷ Hangué bi zofu ya xodyo ja yá nija, ne nú'ũ ma'ra mi xocambeni Ajuá de guehni. Ne hyastho mi 'yoni ja ra tai mi zofu ya ja'i.

¹⁸ Ne bi ntsanoyau 'raya 'ñõhõ de guehni mri nxadi nú'a mi utuabi ya

ja'i nú'u mi t'embi ya epicureo, ne ma'ra mri nxadi de ya estoico. Ne 'ra de gue'u mi ena:

—¿Te xicju 'bu nuna 'ñøhø xi ña ndunthi?

Ha nu ma'ra mi ena:

—'Matho mamba rá noya ma'ra ya zidada.

Nu'ú bi mǎnga njabu ngue'a ra cu Pablo xqui xipabi'u de ra Zidada Jesu, ne xqui xipabi gue xqui yopa nte de ra du.

19 Nepu de guehni bi zixa ra cu Pablo ja 'nara zi loma rá thuhu Areópago, ngue'a mri nzai ja da munts'ini gatho ya ja'i pa da nxahni'u 'na ngu ma'na, ne bi t'ambabi:

—¿Ha da za gui 'ñutcaguihe nuna ra 'ra'yo nt'utuute guí udi?

20 Ngue'a guí xicaguihe ya 'ra'yo noya hinstá øhe, hangue dí ne ga pahe te rí bonga nuya noya guí ma.

21 Bi mǎnga njabu'u ngue'a gatho ya me Atena ne ya nzøhø gá ja'i mi 'bui de guehni mri nzai mri munts'i hønse pa da 'yøde ne da ma de nú'u ya 'ra'yo noya xqui 'yøde.

22 Hangue ra cu Pablo bi 'mai madetho de gue'u nuni ja ra Areópago ne bi 'ñena:

—Nú'ahu gyá me Atenahu, dí handi gue nu'ahú xi grí xøcambeniha gatho nú'u ri zidadahu.

23 Ngue'a de dá thogui de guehni ja ri nijahu habu guí xøcambeni ri zidadahu, dá handa 'nara ata habu nt'ofø ne ena: “Nuna ata ja guecua di xøcambeni nú'a ra ajuá hinhya'mu xa fadi”, njabu ena. Y nú'a Ajuá hinhya'mu xcá pahu, go gue'a dí xi'ahubya.

24 Nú'a Ajuá to'o bi hyoca ra ximhai ne gatho nú'a jaua, go gue'a ra Ndá de mahets'i ne de ra ximhai. Nu'á hingui 'bu ja ya nija nú'u xa hyoca ya ja'i.

25 Ne nixi hingui ø'tua ra 'bedi nú'a øt'a ya ja'i pa gue'a, ngue'a go guese'a

ri 'racju ra te ne ra ndahi pa ga junshu, ne gatho ya t'øt'e nú'u dí hoñhu.

26 Ne 'nadra ji bi hyoca gatho ya ja'i nú'u 'bui haburaza nuua ja ra ximhai. Ne nu'á go bi ma hangu ya jeya da nte'u ne habu da 'mu'u.

27 Ajuá njabu bi hyogaguihu pa ga hoñhu'a pa xahma ga tsudihu, masque nu'á hingui 'bui yabu de guecju.

28 Ngue'a por gue'a dí 'buhu ne dí 'ñanihu, nja ngu 'rari 'yoføhu bi 'yofø njaua bi 'ñena: “Xi majugni nujú go yá batsiguihu Ajuá”, njabu bi 'ñena.

29 Hangue nu'bu yá batsiguihu Ajuá, hinda za ga eñhu gue Ajuá 'nara c'oi dega oro o dega t'axi o dega do nú'a xa hyoca ya ja'i ngu nú'a beni hanja da hyocse'u.

30 Ajuá mi hopi da thoguitho nú'a xqui 'yøt'a ya ja'i maya'bu ngue'a hinte myá fadi, pe nubyá ri manda gue da ñobri gatho ya ja'i.

31 Ngue'a Ajuá xa hñuxa 'nara pa, ne nú'a ra pa'a ma da hñá'mba nguenda gatho ya ja'i de ra ximhai co 'nara hoga ts'utbi. Y nú'a to'o bi hñuts'i pa da hñanga nguenda go gue'a ra Zidada Jesucristo. Ne ngu 'nara nt'udi de gue'a, Ajuá bi japi bi yopa nte de ra du.

32 Y nu mi 'yøde'u gue ra Zidada Jesu xqui yopa nte de ra du, 'ra mi 'ñant'utho, ha nu ma'ra mi ena:

—Ma'na xá hño ma'na ra pa gui xicje nú'a guí ma.

33 Nepu ra cu Pablo bi 'uegue de gue'u.

34 Pe 'ra de gue'u bi gamfri ne bi deni'a. Ne 'na de gue'u mrá thuhu ra Nisio, mi gue'a 'na de nuya nda mri munts'ini ja ra Areópago. Nehe 'nara 'behña mrá thuhu ra Damari bi gamfri rá noya Ajuá, co ma'ra ya mengu de guehni.

Ra apostol Pablo bi zofo ya me Corinto

18 1 Nepu de gue'a ra cu Pablo bi bøni de guehni Atena pa bi ma ja ra hnini Corinto.

2 Ne ja bi nthēuini 'nara cu mrá xodyo mrá thuhu ra Aquila, mrá me Ponto ne ja xqui 'ñehe de ra hai Italia, ne mri 'ñoui rá 'behñā mrá thuhu ra Priscila.

Nú'ú xqui bōni de ra hnini Nroma ngue'a ra ndā Claudio bi manda da juui de guehni gatho ya xodyo.

3 Ra cu Pablo bi ma bá 'buhui ra cu Aquila co rá 'behñā ngue'a mi 'nada yá 'befi'ú, mi hoca ya carpa dega dutu.

4 Ne cada ra pa dega tsaya ra cu Pablo mi pa ja yá nija ya xodyo pa mi ñāui'ú, nehe mi ñāui nú'ú himyá xodyo, y mi zofo'ú de rá noya Ajuā.

5 Ne nu mi zōhō ra cu Sila ne ra cu Timoteo xqui 'ñehe'ú de ra hai Macedonia, bi zūhni'ú ra cu Pablo mi ja ndunthi ra 'befi ngue'a hyastho mi zofo ya xodyo mi xipabi gue ra Jesu go gue'a ra Cristo nú'a xqui mehna Ajuā pa da ndā.

6 Pe nuya xodyo bi nō'tuabi ne bi zani. Nu'bé ra cu Pablo bi hñāca rá pat'i ne bi huat'i, gue'a 'nara seña gue mi ma da 'uegue de gue'ú ne hinda ma da dādi de yá ts'oqui, ne bi 'ñembabi:

—Nu'ahū go ma gui thādisēhū de ri duhū, ngue'a nuga ya hinte dí thādi de gue'ahū. Desde nubya ma ga zofo nú'ú hingyá xodyo.

7 De guehni ra cu Pablo bi 'uegue de gue'ú ne bi ma ja rá ngu 'nara 'ñōhō mrá thuhu ra Justo mi 'bū gueta yá nija ya xodyo, ne nu'á mi xōcambeni Ajuā.

8 Nepū 'nara 'ñōhō mrá thuhu ra Crispo mrá ndā de yá nija ya xodyo bi gamfri ra Zidada Jesu con gatho ya mengu rá ngu. Ne ndunthi ya me Corinto bi 'yotua rá noya Ajuā mi mānga ra cu Pablo, bi gamfri'ú ne bi nxistehe.

9 Nepū 'nara xuui ra Zidada Jesu bi zofo ra cu Pablo ngu dega t'i ne bi 'ñembabi:

—Oguí tsu, sigui gui mānga ra māca noya, oguí tsaya gui ñā.

10 Ngue'a nuga dí 'būi con gue'e, y

hinda za to da 'yōt'a ra nts'o'mūi. Ngue'a ja nuna hninañā 'būi ndunthi ya ja'i go ma meti, y nú'ú ma da gamfrigui.

11 Hangue ra cu Pablo bi gohni 'na njeya made nuni ja ra hnini Corinto. Ne nzantho mi zofo ya ja'i de rá noya Ajuā de guehni.

12 Pe de nú'ú ya pa mrá ndā ra Galio nuni ja ra hai Acaya, ya xodyo bi 'ñū'ti pa da gū ra cu Pablo, ne bi zix'ú ja ra ts'utbi.

13 Ne bi 'ñembabi ra ndā:

—Nuna 'ñōhōnā ũ'ta ya ja'i pa hinda nsunda Ajuā ngu mānga rá ley ra Moise.

14 Ra cu Pablo mi ma da dahmāhā, pe ra ndā Galio bi 'ñemba ya xodyo:

—'Bū di jahmā te xa 'yōt'a'ahū nuna ra 'ñōhō, o xa 'yōt'a 'nara ts'ocate nuua ja ra hnini, nu'bé hā, da za ga ōt'a nú'a guí māñhū.

15 Pe nú'a guí māñhū hōnsē dega noya ne de ri leyhū, go da nuhū te gui 'yōthū. Nuga hinte dí 'ñent'i con guehna.

16 Nepū bi japi da bōñ'ú de guehni ja ra ts'utbi.

17 Nu'bé gatho nú'ú himyá xodyo mi 'būhni bi mihi ra Soste nú'a mrá ndā de yá nija ya xodyo de nura hnini'a, ne ja bi hna'mbabini nts'edi ja rá thandi ra ndā Galio, pe nu'á nixi bi 'yōt'a ncaso, y nixi hinte bi mā.

Ra apostol Pablo bi menga pa Antioquía, ne ya rá hñū'qui bi mudi bi 'ño bi māmba rá noya Ajuā

18 Ha nura cu Pablo bi gohi ndunthi ya pa de guehni. Nepū de gue'a bi 'ñedi gatho ya cu, ne bi meui ra cu Aquila co ra nju Priscila pa bi ma ja ra hai Siria. Ne de má 'ñū bi 'ranga ja 'nara zi t'ūca hnini rá thuhu Cencrea. Ne ante da gū ra motsa'ú pa da 'raxa ja ra ndehe, 'met'o ra cu Pablo bi 'ñāxa gatho rá stā pa bi

'yot'a ra hñá'ti ngu nú'a xqui ma.
 19 Y nu mi zonga Efeso ra cu Pablo ja bi zoguini ra nju Priscila co ra cu Aquila, y nu'á bi ma ja yá nija yá mixodyou pa bá ñáui'u.

20 Y nu'ú bi bantebi ra cu Pablo da gohi 'raya pa, pe nu'á himbi ne.

21 Hangue bi 'ñehui'u ne bi 'ñiembabi:
 —Dí pe'tsi te grá 'bu Jerusale pa ga øt'a ra ngo nú'a ya ma da dat'i, pe ma ga penga ma'na'qui pa ga c'a'ts'a'ihü 'bu Ajuá go rá paha.

Ne bi bøni de guehni Efeso, ne bi gũ ra motsa pa bi 'raxa ja ra ndehe pa bi ma Cesarea.

22 Nu mi zøni de guehni bi thogui 'bestho pa bi ma Jerusale. Ne nu mi uadi bi zengua gatho ya cu de guehni, bi thogui pa bi ma Antioquía.

23 Nepũ de ya xqui 'mũhni 'raya pa, bi bøni ma'na'qui pa bi ma gatho ja ya hnini de ra hai Galacia ne de Frigia pa da nu te gra ma rá 'befi Ajuá, ne mi xipi da zedi yá jamfri gatho ya gamfri nú'u mbi 'buhni.

Ra Apolo bi mamba rá noya Ajuá nuni Efeso

24 Nú'u ya pa'u bi zonga Efeso 'nara xodyo mrá thuhu ra Apolo mrá mengu ja ra hnini Alejandria. Xi mi paði da ñá xá hño, ne mi paði xá hño gatho nú'a mǎnga ra Ndaxjua T'ofu.

25 Nu'á xqui t'utuabi rá noya ra Zidada Jesu desde bi gamfri'a, ne xi mrá ehya mi udi xá hño de nú'a mi paði de ra Zidada Jesu, masque hønse mi paði de rá sistehe ra Xuua.

26 Ne bi mũdi bi zofo ya xodyo ja yá nija'u, ne himi tsu. Nepũ mi 'yøde ra nju Priscila ne ra cu Aquila, bi zixa 'nambu pa bi 'ñutuabi ma'na xá hño de rá noya Ajuá.

27 Nepũ nu'á 'mefa mi ne da ma Acaya, y ya cu de guehni Efeso bi xipabi gue xá hño da ma. Ne nu'ú bi 'yopa 'nara he'mi pa bi mempa ya cu Acaya pa da t'umba ra hoga 'ñehe'a.

Ne nu mi zonga Acaya, nu'á bi mats'i de guehni nú'u xqui gamfri bi rá noya Ajuá.

28 Ne xi mi ntsanoyau ya xodyo ja yá thandi gatho ya ja'i. Nu'á mi xipi ngu nú'a mǎnga ja ra Ndaxjua T'ofu gue ra Jesu go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pehna Ajuá pa da nda, ne go gue'a nú'a mi tøm'i'u.

Ra apostol Pablo bi zofo ya me Efeso

19 ¹ Nura cu Apolo mi 'buhni Corinto, ha nura cu Pablo mbi 'yo ra 'ñu pa mri ma Efeso, bi 'ranga ja 'raya t'øhø xi myá mboza, ne de gue'a bi zonga Efeso habũ mi 'bui 'raya gamfri.

² Nepũ nu'á bi 'yambabi'u ne bi 'ñiembabi:

—¿Ha gue gá hñáñhũ ra Mǎca Ndahi núbya gá camfrihũ rá noya Ajuá?

Nu'ú bi daði ne bi 'ñena:

—Hina, nixi stá øhe ua 'bu ra Mǎca Ndahi.

³ Hangue nura cu Pablo bi 'yambabi ne bi 'ñiembabi:

—¿Te ma sistehe xcá hñáñhũ 'bu? Ne nu'ú bi daði ne bi 'ñena:

—Rá sistehe ra Xuua.

⁴ Ra cu Pablo bi 'ñiembabi'u:

—Nura Xuua mi xi'tsa ya ja'i ngue'a gue'a ngu 'nara seña gue nuya ja'i'u ya xqui ñobri de yá ts'oqui. Pe bi xipabi'u nehe gue mahyoni da gamfri nú'a mi ma da zøhø 'mefa de gue'a, go gue'a ra Jesu nú'a to'o ra Cristo nú'a bá pehna Ajuá pa da nda.

⁵ Ha nu mi 'yøde njabũ bi nxistehe'u de rá thuhu ra Zidada Jesu.

⁶ Nepũ ra cu Pablo bi hñuxa yá 'ye ja gatho ya gamfri pa bi hñanga ra Mǎca Ndahi. Y nura ora'a bi ñá'u 'rama'na'ño ya hñáqui ne bi mañ'u ngu nú'a xqui xipabi Ajuá da ma.

⁷ Ngu mi 'ret'amayoho por gatho nú'a xqui hñanga ra Mǎca Ndahi.

8 Ngu hñu nzaṅa ra cu Pablo bi ma ja yá nija ya xodyo habu mbi mamba rá noya Ajuṅ co ndunthi ra ts'edi. Nu'á mi ntsanoyauí ya ja'i ne mi øt'a 'nara ts'edi pa da gamfri'u nú'a mi xipabi hanja go ri manda Ajuṅ.

9 Pe 'ra de gue'u xi xmá me yá coraso hangue himbi ne bi gamfri, hønse mi tsamba rá noya Ajuṅ ja yá thandi ya ja'i. Hangue nura cu Pablo bi 'uegue de gue'u, ne bi zixa nú'u xqui gamfri ja 'nara scuela, ne nura xahnate mi 'buhni rá thuhu ra Tiranno. Y ja guehni ra cu Pablo mbi mamba rá noya Ajuṅ hyastho.

10 Njabu bi 'yøt'a yo njeya pa bi 'yødebi rá noya ra Zidada Jesu gatho nú'u mi 'bu ja ra hai Asia, ya xodyo ne nú'u himyá xodyo.

11 Y Ajuṅ bi umba ra ts'edi ra cu Pablo pa bi 'yøt'a ya dṅanga nt'udi,

12 asta mi thṅa'tsua yá nthu'tañaxu ne ma'ra yá dutu nuya da'thi pa mi thani'a ne mi yopa thṅa'tsuabi ya da'thi y nu'ú mi ñani, y nu'u tó'o mi pe'tsa ya ts'ondṅhi nu'ú mi pøni de gue'u.

13 Pe nu 'raya xodyo myá 'ñete mi 'yo'u mi japa ya ts'ondṅhi da bøni de ja ya ja'i, nepu nu'ú bi beni gue da zapi da 'yenga ya ts'ondṅhi de rá thuhu ra Zidada Jesu nehe ngu mi øt'a ra cu Pablo. Ne mi embabi ya ts'ondṅhi:

—Dí xi'a'ihe gui pøni de rá thuhu ra Jesu nú'a mṅanga ra Pablo.

14 Guehna bi 'yøt'a nú'u yoto yá t'u ra Seva nú'a 'namrá ndṅa gá macja gá xodyo.

15 Pe nu mi 'yøt'ua njaua 'nara ts'ondṅhi, nu'á bi dṅadi ne bi 'ñemba nú'u ya 'ñøhø:

—Nuga dí paça to'o ra Jesu, ne dí paça to'o ra Pablo, xi nu'ahu, ḡto'o'ihu?

16 Ha nú'a ra 'ñøhø to'o mi pe'tsa ra ts'ondṅhi bi ma bá ju nú'u ya 'ñete co rá ts'edi ra ts'ondṅhi ne xi bi

na'mbi nts'edi. Ha nu'ú bi nest'ihí bi bøni de guehni myá thelo ngue'a bi thamba gatho yá dutu, ne bi hñaxa ndunthi ya nts'eni.

17 Y gatho ya xodyo mi 'buhni Efeso ne nú'u himyá xodyo bi 'yøde'u nú'a xqui nja, nu'bu nu'ú xi bi ntsu. Ne ma'na xi mri t'e'tsua rá nsu rá thuhu ra Zidada Jesu.

18 Ne ndunthi de nú'u xqui gamfri mi pa mri njuani de yá ts'oqui.

19 Y ndunthi ya 'ñete bi hñaxa yá t'ofø pa bi tsat'a ja yá thandi ya ja'i, ha nuya libro'u nu mi t'øt'a ra uenda, mri muui ngu made nthebe 'mo ya t'axaboja.

20 Njabu ma'na mri ntunga rá noya Ajuṅ co ndunthi ra ts'edi.

21 Nepu de gue'a ra cu Pablo bi hñuts'i gue da ma da c'a'tsa ya cu asta ja ra hai Macedonia ne Acaya, nepu rí 'ñehe Jerusale, nepu de guehni mahyoni rí ma Nroma.

22 Hangue bi mehna yoho yá mfats'i da 'met'o pa rí ma Macedonia, bi mehna ra cu Timoteo ne ra cu Erasto. Ha nura cu Pablo bi gohnitho ma'ra ya pa de guehni ja ra hai Asia.

Ya me Efeso bi ñunts'i'u

23 Nú'u ya pa'u bi ñunts'a gatho ya me Efeso ngue'a bi zønini rá noya Ajuṅ.

24 Mi 'buhni 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Demetrio. Nura 'befi mi pa'di'a mi pøe ya boja dega t'axi. Ne mi 'bu yá mfats'i mi hoca ya c'oi de 'nara zinṅa rá thuhu Diana pa mi papa ya ja'i. Y xi mi tahṅa ndunthi ra boja.

25 Nepu 'nara pa ra Demetrio bi munts'a gatho nú'u yá mfats'i ne ma'ra nú'u to'o mi hoca ya c'oi nehe, ne bi 'ñembabi:

—Nu'ahú guí pa'dihu gue co nuna 'befina stá tahṅa ndunthi ra boja, ne hinte stá 'behu.

26 Pe ngu xcá 'yøhu ne xcá hyanthu gue nura Pablo ri 'yo ne ma gue nú'u

ya zidada nthoqui, hingingá zidada. Y njabũ xa hñagcua ndunthi ya ja'i gue hinda nsunda ya zidada, hingue hõnseua Efeso, nehe maxøgue gatho ma haihũ Asia.

27 Nuna guehna ma'na xá nts'obyana, ha go guehna ma 'befihũ dí hanthmahũna. Nubyá da ne ma ga 'bedihũ zai, asta ne ra nija de ma zinãnahũ Diana nú'a xi rá nsunda, ma da 'medi nú'a ra nsu pe'tsi. Ha ne gue numa zinãnahũ Diana ri nsunda gatho ya ja'i de guecua ja ma haihũ Asia ne gatho maxøgue ra ximhai.

28 Nu mi 'yøde njabũ gatho nuyá mfats'i ne gatho nú'ũ ma'ra to'o mi hoca ya c'oi xi bi bø yá cue'ũ, ne mi mafi mi ena:

—Xi rá nsunda ma zinãnahũ Diana!

29 Ne bi nja ngu ra mpumfri gatho ja ra hnini, ne bri mihi ra cu Gayo ne ra cu Aristarco myá me Macedonia nú'ũ xqui 'ñoui ra cu Pablo. Ne bri jut'i ne bri ts'its'i asta habũ mi øt'a yá hmunts'i.

30 Ha nura cu Pablo mi ne xa yut'ini pa xa zofa ya ja'i, pe nuya gamfri himbi hyopi bi yut'i.

31 Nehe 'raya ndã de Asia nú'ũ mi ntsixui ra cu Pablo, bi mempa ra noya gue hinda yut'a de guehni.

32 Nura ora'a xi mbi ja 'nara hmahni ja yá hmunts'i'ũ, 'rama'na'ño mi mañ'ũ, ngue'a gatho xi xqui mpumfri, ne xi ndunthi de gue'ũ nixi mi paði hanja xqui munts'i.

33 Pe nu 'ra de gue'ũ bi xipabi ra Jandro hanja xqui munts'i. Nuya xodyo xqui umba ya nt'ent'i ra Jandro pa da 'mai da ñã ja yá thandi ya ja'i. Nepũ nu'á bi 'ñutua ra seña ya ja'i co rá 'ye pa da go'ta yá ne. Nu'á mi ne da ñanga yá mixodyoui nú'ũ xcrí jũ.

34 Pe nu mi baði ya ja'i gue mrá xodyo'a, nu'ũ bi mafi nts'edi ngu yo ora, ne mi ena:

—Xi rá nsunda ma zinãnahũ Diana!

35 Nepũ 'nara ndã de ra hnini bi go'tua yá ne ya ja'i ne bi 'ñembi:

—Nú'ahũ gyá menguhũua Efeso, habũraza xa faði gue nuua ja ma hninihũ xi drí suphũ rá nija ma zinãnahũ Diana nú'a xá nsunda, y drí suphũ rá c'oi nú'a bá cai de mahets'i bá pehna ma zidadahũ ra Jupite.

36 Guí pahũ gue xa faði habũraza, oguí tu ri muihũ, ne ote guí øthũ 'bũ hinxcá beñhũ xá hño 'met'o nú'a guí ne gui øthũ.

37 Nuyũ ya 'ñøhø xcuá tsihũ hinte xa 'yøt'ahũ, ha nixi xa ñama'ñũ de ma zinãnahũ drí nsundahũ.

38 Y nura Demetrio ne nú'ũ ma'ra to hoca ya c'oi, 'bũ ja te da ñapabi, dá ñapabi ja ra ts'utbi, ne dá nhyanthyaui ja ra nzaya.

39 Nu'bũ ja ma'na te gui mañhũ, da za gui maha ja ra ts'utbi gui mañhũ ja ma hmunts'ihũ ngu mangua ra ley.

40 Ngue'a pa guecju xá nts'uni. Da za da hñapcahũ da t'ena gue xi dyá necatuhnihũ por nuna ra ñants'i stá øthũbya, ne hindí pahũ te ga thãdihũ nu sta t'angahũ.

41 Nepũ mi mangua njaua ra ndã, bi 'ñehui ya ja'i ne bi ua ra hmunts'i.

Ra apostol Pablo bi 'ño ja ra hai Macedonia ne Grecia

20 1 Ha nu mi uadi nú'a ra dangã ñants'i xqui nja, ra cu Pablo bi zohna gatho ya cu pa bi umba 'nara ts'ofa. Nepũ bi 'ñehui gatho co 'nara nthufi ne bi bõni de guehni bi gũ ra 'ñũ bi ma pa ja ra hai Macedonia.

2 Ne bi yopa zõni habũ gatho mi 'bũ ya cu pa bi nupa yá mfeni, nepũ bi ma pa Grecia.

3 Y nuni ja bi 'mũhni hñũ nzana. Ne 'mefa ya mi ma da gũ ra motsa pa da 'raxa ja ra ndehe pa dí ma Siria, pe bi 'yøde gue ya xodyo xqui go 'nara cohi pa da 'yøt'tua ra nts'o'mui, hangue nu'á bi beni gue ma'na xá hño da yopa 'ranga Macedonia.

4 Ne bi meui ra cu Sopate mrá me Berea, ne ra cu Aristarco ne ra cu

Segundo nú'á myá me Tesalonica, ne nura cu Gayo mrá me Derbe, ne nura cu Tiquico ne ra cu Trofimo myá me Asia, ne ra cu Timoteo. Mri 'ñoui ra cu Pablo bi zonga Macedonia habu ndí 'búiga núga drá Luca.

⁵ Nú'á ya cu 'u bi 'met'o pa ja ra hnini Ntroa ne ja bá tɔbgaheni.

⁶ Nuje asta mi ua ra ngo de ra nts'ithuhme nsi rá nzoi, dá pøñhe de guehni Filipino, dá juhe ra motsa pa dá 'yohe ja ra ndehe cut'a ma pa pa dá tsøñhe Ntroa, ne ja dá ntheheni nú'á ya cu xqui 'met'o, nepu ja dá 'buheni yoto ma pa.

Ra apostol Pablo bi zofo ya gamfri nuni ja ra hnini Ntroa

⁷ Y nú'á ndomingo bi munts'a gatho ya gamfri pa da zi ra M̄aca Nt'oxi. Y ra cu Pablo bi zofo'u de rá noya Ajuá asta made ra xuui, ngue'a mi ma da bøni'a rá hyax'a 'bestho.

⁸ Y nu habu xqui munts'i'u mrá tɔngu y ja mi zøni ndunthi ya ñot'i.

⁹ Nepu 'nara zi ts'unt'u mrá thuhu Eutico mi huhni ja 'nara ventana, xqui do'ma ra t'ahá ngue'a ra cu Pablo xi bi ñá ndunthi ya ora. Ne nu mi 'ñahá bi dagui desde rá hñu ra tɔngu asta nja'ti. Y nu mri jats'i 'ñena ya xqui du.

¹⁰ Nu'bú ra cu Pablo bi gá ne bi 'yots'i ne bi hyafi nú'á ra zi ts'unt'u. Ne bi 'ñembabi ya cu:

—Oguí tshu, hinxa du, tetho.

¹¹ Nepu nura cu Pablo bi yopa bøxa ma'na'qui habu xqui munts'i'u. Ne bi hyeca ra thuhme pa bi zi'u ra M̄aca Nt'oxi, ne bi sigui bi ñáui ya cu asta mi hyats'i, nepu bi ma.

¹² Y nu mi ts'ixa nú'á ra zi ts'unt'u ya mi te xá hño, ne gatho ya cu bi hñu yá mui ne bi johya.

Ra apostol Pablo bi ma de guehni Ntroa pa rí zonga Mileto

¹³ Nepu dá ncohe ga juhe ra motsa pa ga 'bet'ohe grá mahe ja ra

hnini Asón pa ja grá ntheheni ra cu Pablo ngu nú'á stí mañhe, ngue'a nu'á bi beni da ma 'ñoua.

¹⁴ Nepu de guehni Asón dá nthehi, nepu nu'á bi gu ra motsa habu ndí ohe pa dá mahe mahyegui ja ra hnini Mitilene.

¹⁵ Ne de guehni rá hyax'a dá pøñhe pa dá tsøñhe gueta ja ra hnini Quío. Y rá yopa dá tsøñhe ja 'nara danga hnini rá thuhu Samo nú'á ja ja rá hyo ra ndehe. Nepu ma dá coheni ja ra hnini Trogilio. Ne rá hñupa dá tsøñhe asta ja ra hnini Mileto.

¹⁶ Ra cu Pablo himbi hyodi ja ra hnini Efeso ngue'a himbi ne bi 'mu ndunthi ya pa ja ra hai Asia. Nu'á bi dama nxøni pa da zøni 'nitho ja ra hnini Jerusale, pa sta dat'a ra ngo Pentecoste ya di 'buhni'a 'bu da za.

Ra apostol Pablo bi zofo ya nda de ra nija nuni Efeso

¹⁷ Ne de ya mi 'buhni Mileto ra cu Pablo bi mempa ra noya ya nda de ra nija de guehni Efeso gue mi tømí nuni Mileto.

¹⁸ Ne nu'á bá ehe habu mi 'bu ra cu Pablo, y nu'á bi 'ñembabi'u:

—Nu'ahu guí pahu xá hño tengu ma 'mui con gue'ahu desde dá tsøhø de guecua ja ra hai Asia.

¹⁹ Stá pepabi ma zi Hmuhu con gatho ra hñoja'i, ne ndunthi ya 'mi'qui xa du ma mui asta stá nzoni co nú'á ya nts'o'mui xa 'yotca ya xodyo asta mi ne da hyogagui'u.

²⁰ Masqué, pe nuga hindá tsaya dá xi'ahu nú'á ra hño mri 'ñep'ahu. Ne xi dá u't'a'ihu ja ri hmunts'ihu ne ja ri nguhu.

²¹ Ne dá zo'a'ihu nú'ahu gyá xodyohu ne nú'ahu hingyá xodyohu pa gui ñobrihu de ri ts'oquihu ja rá thandi Ajuá, ne gui camfrihu ma zi Hmuhu ra Jesucristo.

²² Nubyá ra M̄aca Ndahi tsixcagui grá ma Jerusale, pe nixi dí padí te ma grá thogui de guehni.

23 Høñse dí p̄adi gue ja gatho nuya hnini habu drá ma, xicagui ra Maça Ndahi gue bí t̄obgagui ya fadi ne ndunthi ya ts'othogui.

24 Pe ni 'na de guehya hingui picagui, nixi tu ma m̄ui, nixi ma te hindí tsu ga 'bedi ngue'a hinte di muui, qué go ga juata ra 'befi xa 'racagui ma zi Hmu ra Jesu, y nura 'befi'a gue'a ga m̄anga ra hoga noya de rá d̄anga hm̄ate Ajuá.

25 Ha nubya dí p̄adi xá hño gue nú'ah̄u stá xi'ah̄u hanja ri manda Ajuá, ya hingui ma gui yopa hyandgah̄u ma'na'qui.

26 Nubya dí ne ga xi'ah̄u gue nuga ya hinte dí th̄adi de gue'ah̄u.

27 Ngue'a nuga ya stá xi'ah̄u gatho nú'a xa 'ñutcagui Ajuá de nú'a beni'a, ne hinte stá c̄õñ'ah̄u.

28 Hangue nu'a dí xi'ah̄u bya, nsuseh̄u, ne suh̄u gatho nú'u ya gamfri xa 'yent'a'ih̄u ja ri 'yeh̄u ra Maça Ndahi nú'a xa h̄ñux'ah̄u pa gui suph̄u rá nija ra Zidada nú'a xa dai co rá maça ji.

29 Nuga dí p̄adi xá hño gue de xcrá ma de guecua ma da 'ñep̄u 'raya ts'oja'i nú'u to'o da ne da huata gatho ya gamfri de ra nija, nja ngu 'nara miñ'o hinda pumba ni 'nara deti.

30 Ne ma da 'm̄up̄u 'ra de gue'aseh̄u ma da xi'ah̄u ya nt'udi nú'u hingo majuani pa da 'ueca ya gamfri da zits'i.

31 Hangue xi da nsuh̄u, ne beñh̄u gue nuga stá zo'ah̄u hñu njeya ma pa ra xuui, ne asta stá zont'a'ih̄u cada 'na de gue'ah̄u.

32 Nubya zi cuh̄u, ra Zidada da max'ah̄u, ne da te't'a ri jamfrih̄u co rá maça noya'a, ne da 'ra'ah̄u gatho nú'a xa ña'tuabi da umbi gatho nú'u to'o yá meti'a.

33 Nuga hinto stá apa ra boja pa guecsehe, nixi hinto stá api te ga he.

34 Ngue'a nuga ngu xcá p̄aseh̄u stá m̄pefi co ma 'ye pa stá ts̄udi nú'a dí honi pa gueque ne pa nú'u ndr̄i 'ño'be.

35 Nz̄antho stá u't'ah̄u gui 'ȳoth̄u ngu stá øt'e, gui m̄peh̄u pa gui faxh̄u nú'u

to'o othobi, ne gui bembabih̄u nú'a bi m̄anga ra Zidada Jesu ne bi 'ñena: "Ma'na njapi nú'a to'o ri uni que nú'a to'o h̄ani."

36 Nep̄u mi uadi bi m̄anga njab̄u ra cu Pablo, bi ndandiñah̄mu gatho ya cu, ne bi 'yapabi Ajuá mahyegui. 37 Nep̄u gatho ya cu bi nzoni ne bi hȳafi ra cu Pablo ne bi z̄a'tsua rá hmi, 38 ngue'a xi mi tu yá m̄ui co nú'u ya noya xqui mañ'a gue ya himi ma da yopa hyandi ma'na'qui. Nep̄u bi ma bá eni'u ja ra motsa pa bi nets'i ne bi ma.

Bi ma Jerusale ra apostol Pablo

21 ¹ Dá 'ueguehe de ya cu dá mahe co ra motsa manjuantho asta ja 'nara zi xeca hai rá thuhu Cos bí o madetho ra ndehe. Nep̄u rá hyax'a dá thohe ja ma'na ra hai rá thuhu Roda bí o madetho ra ndehe nehe. Ne de guehni dí mahe ja 'nara hnini rá thuhu Patara bí ja ja rá hyo ra ndehe.

² Nep̄u de guehni Patara dá ts̄uhe 'nara motsa mri ma pa Finicia dá mahe con gue'a.

³ Ha nu de ndr̄i pahe ja ra ndehe dá hanthe ra hai Chipre mi ja lado ngah̄a, ne dá siguihe asta dá ts̄õñhe Siria, ngue'a nú'a ra motsa ndr̄i 'ñohe mi ma da zogui nú'a mri ndude ja ra hnini Tiro nú'a bí ja ja rá hyo ra ndehe, ja dá çaheni.

⁴ Ne ma dá ts̄uheni ya gamfri, ne dá 'b̄uheni yoto ma pa con gue'u. Ha nu'ú bi xipa ra cu Pablo gue hinda ma pa Jerusale ngue'a ra Maça Ndahi xqui xipi'u te ma da thoguini.

⁵ Pe nu mi uadi nú'u yoto ma pa, dá mahe con gatho ya gamfri, ya 'behñ̄a ne ya b̄atsi, dá p̄õñhe de ra hnini pa bi nexcahe ja ra motsa, ne dá ndandiñah̄muhe gatho ja ra ñanthe pa dá apabihe Ajuá.

⁶ Nep̄u dá edihe ya cu dá nhȳufihe 'na ngu 'na, ne dá p̄øxhe ja ra motsa dá mahe. Ha nu'ú bi menga ja yá ngu.

7 De guehni Tiro dí mahe ja ra hnini Tolemaida. Ja dá zenguaheni ya cu, y dá 'bùheni 'na pa con gue'ù.

8 Nepù rá hyax'á dá thohe pa dí mahe ja ra hnini Cesarea. Y ja mi 'bùhni ra cu Lipe nú'á mi mamba rá noya Ajuá ne mi 'na de gue nú'ù yoto ya ndá de ra nija, hangue ja dá ma dá oxheni ja rá ngu.

9 Nú'á ra cu Lipe mi pe'tsa goho yá t'ixu, y nu'ú hinxqui nthati, y mi ñá co rá ts'edi ra Māca Ndáhi.

10 Ne dá 'bùheni 'raya pa, ne bi zòhò 'nará 'mehni Ajuá mrá thuhu ra Agabo xqui 'ñehe de Judea.

11 Bá ehe pa e da c'ascahe, ne bi hñamba rá ngút'i ra cu Pablo, nepù con gue'á bi du'tase yá ua ne yá 'ye, ne bi 'ñena njaua:

—Rá Māca Ndáhi Ajuá ena gue ya xodyo de guehni Jerusale ma da du'ta njaua nú'á to'o rá meti nuna ngút'iná, ne da 'yent'ua ja yá 'ye ya ja'í nú'ù hingyá xodyo.

12 Nu ndá øhe njabù nuje ne ya cu de guehni Cesarea dá bantebihe ra cu Pablo gue hinda ma Jerusale.

13 Nepù nura cu Pablo bi dadi ne bi 'ñena:

—¿Pa te guí zoñhù? Hønsè guí jacjù da du ma mui nehe. Nuga ya dí 'bui pa da thogagui de guehni Jerusale po rá thuhu ma zi Hmu Jesu, y hingue hønsè pa dra thu'tcagui.

14 Pe himbi za dá hacuahe ra cu Pablo pa da ma de guehni, ne ya hinte dá mañhe, hønsè dá embabihe:

—Nu'bú dá t'òt'a ngu nú'á rá paha ma zi Hmuhù.

15 Ne de gue'á dá hñocje dá mahe pa Jerusale.

16 Ne bi dengage 'raya cu de guehni Cesarea, y 'na de gue'ù mrá thuhu ra Nasó mrá me Chipre, ya mi pe'tsa ndunthi ya jeya xqui gamfri ra Zidada Jesu. Y mi ja rá ngu nuni Jerusale hangue bi zixcahe pa duá 'bùheni con gue'á.

Ra apostol Pablo bi c'á'tsa ra apostol Cobo

17 Y nu ndá tsøñhe Jerusale ya cu de guehni bi 'racje 'nara hoga 'ñehe.

18 Ha nurá hyax'á ra cu Pablo bi ma con guecje pa dá c'á'tshe ra cu Cobo, ne ja mi 'bùhni gatho ma'ra ya danga cu de ra nija.

19 Nura cu Pablo bi zengua'ù, ne bi metuabi gatho nú'á xqui 'yòt'e co rá ts'edi Ajuá pa bi gamfri nú'ù ya ja'í hingyá xodyo.

20 Y nu mi 'yòde njabù'ù, bi xøcambeni Ajuá, ne bi 'ñemba ra cu Pablo:

—Nde'bù zi cu, pe ya guí padi gue ya 'motho de ma mixodyohù ya xa gamfri ra Zidada Jesu, pe nu'ú ma gue mahyoni da t'òt'e ngu nú'á manganá rá ley ra Moise.

21 Ne xa sipabi'ù gue nú'í guí utuabi nú'ù ma'ra ma mixodyohù bí 'bù ja ma'ra ya hai gue hinda 'yòt'a ngu nú'á manganá rá ley ra Moise. Nehe nu'ú ena gue xcá xipabi'ù gue hinda hñu'tsua nú'á ra seña yá bātsi, ne hinda 'yòt'a ngu nú'ù ma nzaihu.

22 Xibya, ¿te ga øthù? Ngue'á nu sta badi ya ja'í gue guí 'bucua ma da munts'i gatho'ù.

23 Hangue ma'na xá hño 'yòt'a núna ma ga xi'ahe: De guecjua 'bucua goho ya cu mahyoni da 'yòt'a 'nara hñá'ti bi ñá'tuabi Ajuá.

24 Tsits'i rí me ua nxuqui con guehyù ngu yá nzai ma mixodyohù, ne ju'tuabi yá gasto. Nepù nu'ú da za da 'ñaxi. Y njabù há, da badi gatho ma mixodyohù gue hinga majuañi nú'á xa sipabi'ù gue go xcá manda njabù. Y njabù da badi'ù gue ne'í guí øt'e ngu nú'á manganá rá ley ra Moise.

25 Pe nú'ù ya gamfri hingyá xodyo, ya stá opabihe gue hinga mahyoni da 'yòt'e ngu ma nzaihu, hønsè gue nu'á mahyoni da 'yòt'e, hinda zi ra ngò nú'á xa hñá'tua ya c'oi, nixi yá ji ya

mbo'oni, nixi nú'ü ya mbo'oni xa hmi'tua yá 'yuga hinxá 'bõmba yá ji, ne ni 'na de gue'ü hinda hñuxui 'nara 'behñá nú'á hingue xi rá 'behñá.

**Bri ju nts'ahni ra apostol
Pablo ja ra ndañija**

²⁶ Nu'bü rá hyax'á ra cu Pablo bi zixa nú'ü goho ya cu pa dua nxuca mahyegui con gue'á ngu yá nzai ya xodyo. Ne 'mefa bi yut'a ja ra ndañija pa bi unga nt'ode ha'mü da ua yá pa de ra nsuqui, ne ha'mü da dat'a ra pa da unga yá hñá'ti nú'ü ya cu'ü.

²⁷ Pe ya mi ma da uadi nú'ü yoto ma pa de ra nsuqui, 'raya xodyo me Asia bi hyanda ra cu Pablo gue mi o mbo ra ndañija. Nepü nu'ü bi 'yut'a ya ja'i pa bi japi bi ñunts'i, nepü bi gu ra cu Pablo.

²⁸ Ne nu'ü xi mi mafi mi ena:

—¡Nú'ahü gyá me Israelhü, faxcaheua! Nuna guehna ra 'ñöhø 'yo habwraza ut'a ya ja'i da ñama'ñü de ma hninihü ne de ma leyhü ne de ma nijahü. Ha nubyá xa cut'a 'raya me Grecia ja ma nijahü, núyü hindi 'ñepi da yut'i, y hõnse ri ts'onga ma maça nijahü.

²⁹ Mi mangu njabü'ü ngue'á xqui hyandi'ü ra cu Pablo ja ra hnini mri 'ñou ra cu Trofimo ra me Efeso. Ha nu'ü mi hu yá müi gue go gue'á xqui zixa ra cu Pablo ja ra nija.

³⁰ Hangué gatho ra hnini bi njuts'i, ne gatho mri nest'ihü habwraza mbrí 'ñehe. Nepü bi gu ra cu Pablo ne bi gut'i pa bi põni de ra nija, ne 'bestho bi jot'a ya gosthi nija.

³¹ Ne nu'ü mi 'ramanu pa xa dāma hyo. Pe bi 'yøde ra dānga ndā gá soldado gue gatho ra hnini de Jerusale xqui njuts'i.

³² Hangué nú'á bi munts'a gatho yá soldado ne ma'ra ya ndā gá soldado, ne bi ma hnest'ihü pa habü xqui

munts'a ya ja'i. Nepü ngu mi hyanda ya ja'i ra dānga ndā gá soldado bi zõni mi zi yá soldado, ra ora'á ya himbi sigui bi na'mba ra cu Pablo.

³³ Hangué nura dānga ndā gá soldado bi gu nts'ahni ra cu Pablo ne bi manda dra that'i co yoho ya cadena, nepü 'mefa bi 'ñani to'o mi gue'á ne te xqui 'yøt'e.

³⁴ Nu'bü nuya ja'i xi mi thø ya hmafi ne 'rama'na'ño mi mañ'ü, hangue njabü himbi za bi badi ra dānga ndā gá soldado de nú'á xqui nja ngue'á mi mantho'ü. Hangué ma'na xá hño bi manda da ts'ixa ra cu Pablo asta ja ra cuarte.

³⁵ Ha nu mi zõni ja ra 'rendo de ra cuarte ya soldado bi ndudetho ra cu Pablo ngue'á xi mi ne da na'mbabi ya ja'i.

³⁶ Ngue'á gatho ya ja'i mri 'befa mi mantho mi ena:

—¡Dá tho nura 'ñöhø'á!

Ra apostol Pablo bi mā de rá jamfri

³⁷ Ne de mi ma da ju'ta mbo ra cuarte, ra cu Pablo bi 'ñemba ra dānga ndā gá soldado:

—¿Ha hingui 'raca nsequi ga ñā ts'ü?

Ha nura dānga ndā gá soldado bi 'ñembabi:

—A, xi guí pađi gui ñā dega griego.

³⁸ Nu'bü hingo gue'a'i grá me Egipto nú'á to'o bi 'yøt'a 'nara tuhni ya pe'tsa ya pa, ne bi zixa ja ra mbonthi nú'ü goho 'mo ya 'yøt'atuhni.

³⁹ Nepü nura cu Pablo bi dādi ne bi 'ñembabi:

—Hina. Nugá drá xodyo, drá me Tarso nú'á ra dānga hnini de ra hai Cilicia. Ne dí bante'ibya gui 'raca nsequi ga zofu nuyü ya ja'i 'bahni.

⁴⁰ Nepü nú'á ra dānga ndā gá soldado bi umba nsequi da ñā. Nu'bü ra cu Pablo bi 'mai ja ra 'rendo ne bi 'ñutua ra seña ya ja'i co rá 'ye pa da

go'ta yá ne, ne ya hinto bi ña. Ha nura cu Pablo bi ña dega ebreo ne bi 'ñembabi'ua:

22 ¹—Nú'ahũ ma cu'ihu guí 'bahũbũ, ne nú'ahũ gyá ndahũ de ma nijahũ, 'yøhũ núna ma ga xi'ahũ pa gui pahũ te rá 'be nú'a stá øt'e.

² Ha nu mi 'yøde'ua gue ra cu Pablo bi ñaca ebreo ngu'ua, ma'na xi bi go'ta yá ne, y nura cu Pablo bi 'ñena:

³—Nuga drá xodyo nehe ngu'ahũ, ne duá 'bui ja ra hnini Tarso de ra hai Cilicia, pe ja stá te de guecua Jerusale. Ne stá nxadi ja rá hmanda nú'a ra xahnate rá thuhu ra Gamalie. Y nú'á bi 'ñutcagui xá hño te rí bønga rá ley ndu ma dadahũ. Nzantho xi stá pepabi Ajuá con gatho ma mui, ngu nú'a guí øthũ nehe mapaya.

⁴ Nuga rá mudi ndrí utsa nú'ua to'o mi camfri rá noya Ajuá, asta ndí ho nehe. Ne ndí tsixa dega nthu'ti ja ra fadi ya 'ñøhø ne ya 'behña.

⁵ Nura danga ndá gá macja ne numa ndahũ de ma nijahũ da za da manganá nubyá gue nú'á bi 'raca nsequi co 'nara he'mi pa dá hã'tsuahmã nú'ua ma mixodyohũ de guehni Ndamasco pa da hñe'ti'ua. Nuga ndrã mahmã pa guehni pa ma ga hongá nú'ua xqui gamfri rá noya Ajuá pa ga tsi dega nthu'ti nuua Jerusale pa dra castiga.

Ra apostol Pablo mi pede de hanja bi gamfri

(Hch. 9:1-19; 26:12-18)

⁶ Pe de ndí ne ra 'ñu de ya ma ga tsønga Ndamasco ngu mi nde ma pa, ndá thãmfri bi gobgatho 'nara ñot'i xqui 'ñe de mahets'i y asta mri huexqui nts'edi.

⁷ Nepũ nuga dá tagui ne dá ø 'nara noya mi engagui: “Saulo, Saulo, ¿hanja guí hongui pa gui 'yøtca ra nts'o'mui?”

⁸ Nepũ nuga dá ambabi njaua: “¿To'o'i, zi Hmu?” Nepũ bi 'ñengagui: “Nuga go gueque drá Jesu drá me Nasare. Ha nu'i guí hongui pa gui 'yøtcagui ra nts'o'mui ngue'á guí honi pa gui 'yø'tua ra nts'o'mui nú'ua to'o xa gamfriguí”, bi 'ñengagui.

⁹ Nehe nú'ua ndrí 'ño'be bi hyanda nú'a ra ñot'i nehe, ne xi bi ntsu. Pe nu'á himbi 'yøde nú'a ra noya bi zocagui. ¹⁰ Ha nuga dá ambi nú'a to'o bi zoqui ne dá embabi: “Ma zi Hmu'i, ¿te mahyoni ga øt'ebya?” Ha nu'á bi 'ñengagui: “Bai ne sigui ri 'ñu pa grí ma Ndamasco. Ne ja guehni ma da si'ani gatho nú'a mahyoni gui 'yøt'e.” ¹¹ Y co nú'a ra ñot'i'á bi jaqui dá ngoda 'bestho. Nepũ nú'ua ndrí 'ño'be go gue'ua bi guncagui pa bi za dá tsønga Ndamasco.

¹² Ne de guehni ja mi 'bũhni 'nara 'ñøhø rá thuhu ra Ananía, ne xi mi øt'a gatho nú'a manganá ra ley, ne gatho nú'ua ma mixodyohũ mbi 'bũhni Ndamasco mi ña xá hño de gue'á. ¹³ Y nu'á bi ma bá c'ascagui, ne mi zøni bi 'ñengagui njaua: “Zi cu Saulo, hñanga ri thandi ma'na'qui.” Ne 'bestho ra ora'á bi za dá handa ra Ananía mi 'bahni.

¹⁴ Nepũ nu'á bi 'ñengagui: “Ajuá nú'a mi xøcambeni ndu ma dadahũ go gue'á xqui huahn'a'i desde ra mudi pa gui patua rá paha'á, ne pa gui hyandua rá T'ua'á nú'a to'o hingui tu ni 'nara ts'oqui, ne pa gui 'yøtua rá noya'á nu sta zo'a'i.

¹⁵ Ngue'á go nu'i ma gui damajuani ja gatho ya ja'i haburaza de nú'a xcá hyandi ne xcá 'yøde.

¹⁶ Xibya, ¿te rá 'be guí tøm'i? Nxøni maha gui nxistehe, ne 'yapabi ra Zidada da pun'a ri ts'oqui.”

Ra apostol Pablo bi mã hanja xqui 'behna da zofo ya ja'i hingyá xodyo

¹⁷ Nepũ dá penga pa Jerusale ne dá cut'a ja ra ndanija pa dá apabi

Ajuá, ne ja dá handini 'nara nt'udi
nгу dega t'i.

18 Dá handa ra Zidada, ne bi
'ñengagui: “Nxøni ðama pøni de
guecua Jerusale, ngue'a nuya ja'i de
guecua hinda ma da gamfri'i nú'a ma
gui damajuani de gueque.”

19 Hanguе nuga dá embabi: “Ma zi
Hmu'i, nu'ú padi xá hño gue nuga ndí
cut'a mbo ja gatho ya nija, ne ndí tsixa
fadi nú'u to'o mi camfri'i ne ndí
tsuhni, ne ndí na'mbabi.

20 Ne nu mi mfanga rá ji ri hoga mefi
ra cu Teba nú'a mi damajuani de
gue'e, nequi ndí 'buhni nehe, ne xi dá
ho nú'a bi t'ø'tuabi'a. Ne go ndí supabi
yá dutu nú'u ya hyote.”

21 Pe nura Zidada bi 'ñengagui: “Grí
ma, ngue'a ma ga pen'a asta habu bí
'bu nú'u hingyá xodyo pa gui zofu'a.”

**Ra apostol Pablo mi o ja yá 'ye ra
danga ndá gá soldado**

22 Hømse gue'u ya noya bi za bi
manga ra cu Pablo, ngue'a ra ora'a bi
mudi bi mafi gatho ya ja'i ne mi ena
njaua:

—iNuni dí 'ñepi da tho ngue'a ya
hindi 'ñepi da nte!

23 Ha nuya ja'i mi mantho himi ne
da go'ta yá ne asta mi pants'a yá
dutu ne mi føta ya hai co yá cue.

24 Nepu nura danga ndá gá soldado bi
manda da jot'a ra cu Pablo ja ra
cuarte, ne bi manda dra fet'i pa da
mahma te ma ts'oqui xqui 'yø'te, pa
njabu da badi hanja mi pø yá cue ya
ja'i con gue'a.

25 Pe nu mri that'a ra cu Pablo pa dra
fet'i, nu'bú bi 'ñembabi 'nara ndá gá
soldado mi 'bahni:

—¿Ha gue xá hño gui fethu 'nara
'ñøhø me Nroma nixi hinxcá pahu
'met'o ua xi xa 'yø'ta 'nara ts'oqui ua
hina?

26 Ha nu mi 'yøde njabu ra ndá gá
soldado, bi ma bá xipa ra danga ndá
gá soldado ne bi 'ñembabi:

—Jamasu nú'a ma gui 'yø'tua
nú'a ra 'ñøhø, ngue'a nú'a ra me
Nroma.

27 Nepu ra danga ndá gá soldado
bi ma bá tsudi ra cu Pablo ne bi
'yambabi:

—¿Ha gue xi majuani grá me
Nroma?

Ra cu Pablo bi dadi ne bi 'ñena:

—Haha, majuani.

28 Nu'bú nura danga ndá gá
soldado bi 'ñembabi njaua:

—Conque nuga xi dá jut'a
ndunthi ra boja pa bi za dá me
Nroma.

Ha nura cu Pablo bi 'ñembabi:

—Pe nuga drá mengu desde dá
'bui.

29 Ne nu mi 'yøde njabu nú'u to'o
mi ma xa methma ra cu Pablo, nú'ú
'bestho bi 'uegue de gue'a. Ne ra
danga ndá gá soldado mi badi gue xi
majuani mrá me Nroma, bi ntsu
ngue'a xqui manda dra that'i.

**Ra apostol Pablo mi ña ja yá
thandi ya hmunts'a ndá gá xodyo**

30 Nepu rá hyax'a ra danga ndá gá
soldado bi 'yø'te pa da nja ra
nthanthya pa da badi hanja xqui
ñapabi ya xodyo ra cu Pablo. Hanguе
bi manda da thacua ya cadena nú'u
mi that'a ra cu Pablo ne bi zohna
gatho ya ndá gá macja ne gatho ya
ndá gá xodyo pa da munts'i. Nepu
bri pønga ra cu Pablo ne bi 'ba'ma ja
yá thandi'u.

23 1 Nu'bú ra cu Pablo bi
hyanda gatho ya ndá gá
xodyo xqui munts'ini ne bi 'ñembabi:

—Ma cu'ihu, nuga nzantho stá
'bui xá hño ja rá thandi Ajuá co ma
mfeni xá nt'axi asta mapaya.

2 Nu'bú ra Ananía nú'a mrá danga
ndá gá macja bi 'bepabi nú'u mi 'bahni
guetbu ra cu Pablo da me'tua rá ne.

3 Nu'bú nura cu Pablo bi 'ñemba ra
danga ndá gá macja:

—¡Ajuá ma da 'ra'a ri nju'ti, nu'i 'nagrá yohmi! Pa gue'a guí hupə gui 'yangagui te stá øt'e ngu mąnga ra ley. Nu'bu, ħhanja hinguí øt'e ngu mąnga ra ley, gue hønse go grí manda da hnabgagui?

4 Ha nu ma'ra ya ja'i mi 'bahni bi ñembabi:

—¿Ha gue njabə gui thətuabi rá dąnga macja Ajuá?

5 Nu'bu nura cu Pablo bi ñembabi'ə:

—Ma cu'ihu, nuga hindui pahmahə ua go guehni ra dąnga ndə gá macja. Stá pahmə hinstá mə njabə, ngue'a mąnga ja ra Maca T'ofu njaua: “Oxqui ñama'ñu de ni 'nari ndə de ja ri hnini.”

6 Nepə ra cu Pablo bi badi gue 'ra de gue'ə myá saduceo, ha nu ma'ra myá fariseo. Hangue bi ñenga nts'edi:

—Ma cu'ihu, nuga nequi drá fariseo ne drá t'ə de ya fariseo. Hangue nubyá xuá ts'igagui pa guecua hønse ngue'a dí camfri gue ma da yopa nte nú'ə xa du.

7 Nu de mi mąnga njabə ra cu Pablo, ya fariseo ne ya saduceo bi mudi bi ntsanoya'ə, ne bi hyegue 'ra 'nambə.

8 Ngue'a nuya saduceo ena gue nú'ə xa du ya hinda ma da yopa nte, ne ena gue hingui 'bə ya enxə, nixi ya ndəhi. Pe nuya fariseo ha, camfri gue ma da yopa nte nú'ə xa du, ne camfri gue 'bə ya enxə ne camfri gue 'bə ya ndəhi.

9 Nepə xi bi mə ra mahni'ə. Y nura ora'a bi 'mai 'raya xahnate de ra ley nú'ə myá fariseo ne bi ñena:

—Nuna ra ñøhø hinte ma ts'oqui dí tsutuahə. Xi'bə xa zofo 'nara ndəhi o 'nara enxə, hingui tsa ga nø'tuahə rá ts'edi Ajuá.

10 Ha nu'ú co yá cue xi mri mantho, hangue ra dąnga ndə gá soldado xi bi ntsu ngue'a mi hu rá mui gue nú'ú ma xa hyo ra cu Pablo.

Hangue bi manda dua ts'i ya soldado pa da zica ra cu Pablo de ja yá 'ye ya xodyo, ne bi yopa zixa ja ra cuarte.

11 Y nu mi nxuui ra Zidada bi zofo ra cu Pablo ne bi ñembabi:

—Pablo, oxqui ntsu, ngue'a ngu xcá damajuani de gueque nuua Jerusale, njabə ma grí damajuani de gueque nuni Nroma nehe.

Yá ncontra ra apostol Pablo bi 'yøt'a 'nara cohi'ə pa da hyohmə'a

12 Ha nurá hyax'a 'raya xodyo bi go 'nara cohi pa da hyohmə ra cu Pablo. Bi hñuts'i gue hinda ñuni nixi da ntsithe asta hinda 'yøt'e nú'a xqui 'ye'mbabi'ə.

13 Mi thogui ñote ya 'ñøhø nú'ə to'o xqui me'tsa nú'a ra cohi'a.

14 'Met'o bi ma bá c'a'tsa ya ndə gá macja ne yá ndəxja ndə ya xodyo, ne bi ñembabi'ə:

—Nuje stá cohe 'nara cohi xá nts'uni gue hinte ma ga tsihe asta hinga hohe ra Pablo.

15 Ha nubyá nu'ahə ne ma'ra ya ndə de ma hmunts'a ndəhə 'yaphə ra dąnga ndə gá soldado gue rixudi dua tsin'ahə'a ja ri thandihə. Gui ñemfə gue guí ne gui pahə xá hño de nú'a xa 'yøt'a. Ha nuje ma xi ga acje pa ga hohe ante da zøhø de guecua.

16 Pe nu 'nará 'bedatsi ra cu Pablo bi badi gue mi t'ecua rá tio, hangue 'bestho bi ma bá xipabi ja ra cuarte.

17 Nu'bu nura cu Pablo bi zohna 'na de ya ndə gá soldado ne bi ñembabi:

—Tsi'tsua ra dąnga ndə gá soldado nuna ts'unt'una, ngue'a ha 'raya noya da xipabi.

18 Hangue nura ndə bi zi'tsua ra dąnga ndə nú'a ra ts'unt'ə, ne bi ñembabi:

—Nú'a ra Pablo ofadi bi zoncagui pa duá tsin'a nuna ts'unt'ə ngue'a ne da xi'a'i 'raya noya 'na.

19 Nu'bu nura dąnga ndə gá soldado bi mipa rá 'ye ra ts'unt'ə ne

bi zixa 'nambu pa bá ambase ne bi 'ñembi:

—¿Te 'mε guí ne gui xicagui?

20 Ha nú'a ra ts'unt'u bi 'ñembabi:

—Ya xodyo xa 'yot'a 'nara cohi gue ma da 'ya'a'i ra favo gui pempa ra Pablo rixudi ja yá thandi yá hmunts'a nda'u, ne ma da 'ñeñ'a'i gue nu'ú ne da badi xá hño nú'a te xa 'yot'e.

21 Pe oxqui camfri nú'a da xi'a'u, ngue'a ngu ñote ya 'ñøhø acate, ne xa ma gue hinda ñuni nixi da ntsithe asta hinda hyo ra Pablo. Nubyá nu'ú hønse tømtho nú'a go gui mangue.

22 Nepu nura danga nda bi 'ñehui nú'a ra ts'unt'u ne bi hyu'mba ra hña ne bi 'ñembi:

—Oto xqui xipabi de nú'a gá xicagui.

Ra apostol Pablo bi 'behni pa ja ra nda Feli

23 Hangue nura danga nda bi zohna yoho ya nda gá soldado ne bi 'bepabi gue da hñoqui co yo nthebe ya soldado dega 'ñoua, ne má hñu'rate ma 'ret'a ya soldado dega ntøgue, ne má yo nthebe ya soldado co ya lansa, pa da ma'u ja ra hnini Cesarea nzunga guto nxuui.

24 Nehe bi manda gue da t'umbabi 'na yoho ya fani ra cu Pablo pa da ma ntøgue, ne da ts'its'i, pe xi dra su xá hño pa dra dapabi ra Feli nú'a mrá nda ja ra hai Cilicia.

25 Nehe bi t'umba 'nara t'ofu ya nda gá soldado pa da umba ra nda Feli, habu mi enga njaua:

26 “Núga drá Claudio Lisia, dí zengua'i, nu'i hoga nda Feli.

27 Nuna ra 'ñøhø rá thuhu ra Pablo bi gu ya xodyo ne mi ma da hyohma. Pe nuga dá padi gue ra me Nroma, hangue dá ñaniga co ma soldado.

28 Nuga ndí ne ga padi hanja mi ñapabi'u, hangue dá tsixhe ja yá thandi yá hmunts'a nda'u.

29 Ne nú'a dá padi gue mi ñapabi de yá leyse'u, hingo te xqui 'yot'e de ma leyhu pa xa tho nixi pa xa jothma fadi.

30 Pe nuga bi sicagui gue nuya xodyo mi ne xa 'yaqui pa xa hyohma'u, hangue 'bestho dá pen'abu'a. Ne dá xipabi nú'u to'o ri ñapabi gue da ñapabi ja ri thandi nú'a xa 'yot'e. Gue'a mi ja te ga xi'a'i. Nzenguathohu.”

31 Nu'bú ya soldado bi 'yot'a ngu nú'a bri 'bepabi, bi zixa ra cu Pablo dega xuui asta ja ra hnini Antipatri.

32 Ha nurá hyax'a ya soldado nú'u mi 'ñoua bi menga pa ja ra cuarte, ha nú'u mi pa ntøgue bi thoguiui ra cu Pablo.

33 Ha nu mi zonga Cesarea bi t'umba ra t'ofu ra nda Feli, ne ra cu Pablo bi t'ent'ua ja rá 'ye'a.

34 Ha mi uadi bi hñe'ta nú'a ra t'ofu ra Feli bi 'yambabi habu mrá mengu. Ha nu mi xipabi gue mrá me Cilicia,

35 nu'bú bi 'ñembabi:

—Ma ga ø te gui ma nu sta 'ñepu nú'u to'o ri ñap'a'i.

Nepu bi manda gue dra su xá hño ja nú'a ra ngu habu mi ja rá ts'utbi ra nda Erode.

Ra apostol Pablo bi 'mai ja rá thandi ra nda Feli

24 1 De ya mi pe'tsa cut'a ma pa mi 'buhni ra cu Pablo nuni Cesarea, bi zonga ra danga nda gá macja nú'a mrá thuhu ra Ananía co 'rayá ndaxjua nda ya xodyo, ne mi 'ñoui'u 'nara pønnya mrá thuhu ra Tértulo, bi zøn'u pa da ñapa ra cu Pablo ja ra nda Feli.

2 Nepu bá ts'i ra cu Pablo pa bi nja ra nthanthya ja rá thandi ra Feli, y ra Tértulo bi müdi bi ñate ne bi 'ñembabi ra Feli:

—Dí jamadi'ihe, ma hoga nda'ihe, ngue'a stá pe'tshe 'nara hoga'mui ne hinto stá ntuihe. Po ri danga mfats'igie xa 'mui xá hño ma hninihe.

3 Gatho nuya ya hño xcá 'yøt'e de guecua ne haburaza, guehna 'nara danga jamadi dí 'ra'ahé, nú'i ma zi hoga ndá'i Feli.

4 Pe pa hinga hac'ahé ri 'befi, dí bante'ihe gui øtca ra favo gui hñuxa nt'øde 'na zi ora de núna ma ga xi'ahé.

5 Nuje stá hanthe gue nuna 'ñøhøni gue nuyá noya mā 'ñéna 'nara hñeni teste, ne xa 'ño haburaza xa heca ya xodyo, ne dí pahé gue go guehni 'nara ndá de nú'a ra hmunts'i rá thuhu nasareno.

6 Nuní mi ne xa ts'onga ma nijáhe ngue'á ya mi tsixa 'raya ja'i hingyá xodyo. Hangué nuje dá juhe ne ndí ne stá nhyanthyahe con gue'á ngu nú'a mąnga ma leyhe.

7 Pe nura danga ndá gá soldado rá thuhu ra Lisia bi yat'a madetho de guecje, ne bi ja bi zingáhe nuna ra 'ñøhø.

8 Nepu nu'á bi mā gue nú'u to'o mi ne da ñapa nuna ra 'ñøhø gue da 'ñéhe pa guecua pa da e da ngaste con gue'e. Nu'i go da za gui 'yambasé pa gui pađi hanja dí ñaphe.

9 Gatho nú'u ya xodyo mi 'buhni mi eñ'u gue xi majuani nú'a mi mąnga ra Tértulo.

10 Nepu nura Feli bi 'ñutua ra seña ra cu Pablo gue da ña, hangué nura cu Pablo bi mudi bi ña ne bi 'ñéna:

—Con gatho ra paha ma ga mā ja ri thandi nú'a te stá øt'e, ngue'á dí pađi gue ya øt'a ndunthi ya jeya grá ndá de nuna hninina.

11 Da za gui 'ñani pa gui pađi gue nuga ja øt'a 'ret'amayoho ma pa dá tsønga de guehni Jerusale pa ga xøcambeni Ajuá.

12 Ne hinto xa zucagui to'o dí ntsanoya'be nixi to'o xa zøqui dí øt'a ya ja'i ja ra ndanija, nixi ja ma'ra ya nija, nixi ja ra hnini.

13 Nuyü ya ja'i hingui tsa da xitca ma hmi de nú'a te gra ñapcagui.

14 Nuga ma xi ga xi'a'i nú'a majuani. Nuga dí pepabi nu Ajuá nú'a mi pepa ndu ma dada, ne drí dena 'nara 'ra'yo jamfri nú'a manyü gue hinga majuani.

Pe nehe nuga dí camfri gatho nú'a xa t'ofø ja rá ley ra Moise, ne nú'a bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuá.

15 Nuga dí camfri nehe ngu camfriu gue Ajuá da 'yøt'e pa da yopa nte nú'u xa du, ngu ya hoja'i ngu ya ts'o'müi.

16 Hangué nzantho stá øt'a ra ts'edi ga 'bui xá hño co 'nara hoga mfeni ja rá thandi Ajuá ne ja yá thandi ya ja'i.

17 Øt'a 'raya jeya ndí 'yo ja ma'ra ya hai, ne duá yopa penga nuua ma hai pa ga umba 'nara mfsats'i ya hyoya ne ga unga ma hñá'ti.

18 Guehna ndí øt'a ja ra ndanija ha bi zø 'raya xodyo ya me Asia, ne ja bi zøcni ya stí nxøqui ngu yá nzai ma ja'ihe, hingue bi zøcni co 'nara hmuntsja'i ndí øt'a pa da ñunts'i.

19 'Bu nú'u ya xodyo me Asia xa zøcagui gra øt'a 'nara ts'ocate, nu'bú go guehma'ü di ñapcagui, hingo nuyü.

20 Dá mąnga núyü ua bi zøtca 'nara ts'ocate nú'bú dá 'ba ja yá thandiyü ne ja yá thandi ma'ra ya ndá de ra hmunts'a ndá gá xodyo.

21 Hønsé nu'á dá mā ja yá thandiyü dá ena njaua: “Nubya xcá ñapcaguihø hønsé ngue'á dí camfri gue ma da yopa nte nú'u xa du.”

22 Ra Feli ya mi pađi xá hño de yá jamfri nú'u to'o xqui gamfri ra Zidada Jesucristo. Y nu'á bi zoguiho njabü de nú'a mi mañ'u, ne bi 'ñéna:

—Nu sta zøhø ra danga ndá gá soldado ra Lisia gue'bü ma ga yopa øthü ra nthanthya pa ga pađi xá hño de nú'a guí mañ'hü.

23 Nepu ra Feli bi 'bepabi 'nara ndá gá soldado gue da su ra cu Pablo mbo ra fadi, ne da umba nsequi nú'u yá ja'i'a da c'a'tsi ne da umbi nú'a te da hyoñ'a.

24 Nepu ya xqui tho 'raya pa, bi yopa zøhø ra ndá Feli mri 'ñouí rá 'behña mrá thuhu ra Drusila ne mrá xodyo. Y ra Feli bi manda bi ts'i'tsua ra cu Pablo pa bi 'yøde'u bi ña de rá noya ra Zidada Jesucristo.

25 Pe nu mi mudi bi mangu ra cu Pablo nda'a ri ho Ajuu ga othu ne ga nsuhu pa hinga othu ya ts'oqui, ne mangu Ajuu gue ma da hñ'amba nguenda ya ja'i de rá ngats'i ra pa, nu'bú nura ora'a ra Feli bi ntsu, ne bi 'ñembabi:

—Grí mahma, ne nu sta 'ñotho ma 'befi ga yopa zo'a'i pa da za ga ñahú xá hño.

26 Mi hu rá mui ra Feli gue ra cu Pablo mi ma da umba ra boja pa da hyegui, hangue ja guetbu mi zohni pa mi ñqui.

27 Rá yo njeya bi bonga ra Feli dega nda, ne go bi gohi ra Porcio Festo. Nura Feli hinhya'mu bi hyegui ra cu Pablo ngue'a mi ne da gohi xá hño co ya xodyo.

Ra apostol Pablo bi 'mai ja rá thandi ra nda Festo

25 1 Ha nu mi zonga ra Festo nuni Cesarea pa da 'mui dega nda, rá hñupa'a bi ma pa Jerusale.

2 Ne de guehni nuya nda gá macja ne ma'ra ya nda gá xodyo bi ma bá c'a'tsi pa bi xipabi nú'a xqui 'yot'a ra cu Pablo.

3 Y nu'ú bi 'yapa ra favo gue da manda da ts'i ra cu Pablo pa Jerusale, ngue'a nu'ú bi benga ma'na'qui xa daga ja ra 'ñu pa xa hyo.

4 Pe nura Festo bi datuabi'u ne bi xipi gue nura Pablo ja da gotritho ja ra fadi Cesarea, cabu nú'a 'bestho mi ma da mengui pa guehni.

5 Ne bi 'ñembabi'u:

—Dí xi'ahu 'bu 'ra de gue'ahu guí ne ga maha, maha pa ja grí xicjuni 'bu te xa 'yot'a nú'a ra 'ñohø'a.

6 Ra Festo bi 'mu Jerusale hønse ngu hñato ma pa o 'ret'a ma pa, ne bi menga pa Cesarea. Ne rá hyax'a bi gu rá hudi ne bi manda da ts'i'tsua ra cu Pablo.

7 Nepu de mi yut'a ra cu Pablo de habu mi hudi ra nda, nuya xodyo xqui 'ñehe de Jerusale bi 'yot'a 'nara

nthets'i habu mi 'bai'a, ne bi ñapabi de ndunthi ya nthøsthai, pe hinte bi ts'utuabi'a.

8 Ha nura cu Pablo bi mudi bi dadi ne bi 'ñena:

—Nuga hinstá ts'ocuabi yá ley nuyu ma cu ya xodyo, nixi stá ts'onga ma nijáhe, nixi hinte stá ts'ocuabi ra Cesa nú'a ma ndahu Nroma.

9 Pe nura Festo mi ne da gohi xá hño co ya xodyo, hangue bi 'yambabi ra cu Pablo ne bi 'ñembabi:

—¿Ha guí ne ga maha pa Jerusale pa ja grá xuc'ani ra uenda de nú'a xcá 'yot'e?

10 Nu'bú nura cu Pablo bi dadi ne bi 'ñena:

—Pøde hina, ngue'a dí 'bucua ja rá thandi ra ts'utbi de ma ndahu Nroma, ne ja guecua mahyoni ga nhyantha'be núyu to'o ñapqui. Y ngu guí padi gue nuga hinte stá ts'ocua ma mixodyo'be.

11 Nu'bu stá øt'a 'nara danga ts'ocate ne rí 'ñepcagui da thogagui, da za. Nuga hindí tsu ma du. Pe nu'bu hinga majuani de nú'a ñapcaguiyu, ni 'na hingui pe'tsa ra nsequi da 'yentc'a ja yá 'ye ya xodyo. Nuga dí adi gue numa danga ndahu ra Cesa de Nroma go gue'a da hñabga nguenda ua xi stá øt'a 'nara ts'ocate ua hina.

12 Nu'bú nura Festo bi ñqui rayá mfats'i, nepu bi 'ñembabi ra cu Pablo:

—Nu'i xcá 'yadi gue ma dí hñap'a nguenda ra nda Cesa de Nroma de nú'a xcá 'yot'e, hangue nubya ma guí ma pa guehni.

Ra apostol Pablo bi 'mai ja rá thandi ra nda Agripa

13 Nepu de ya xqui thogui 'raya pa, ma'na ra nda rá thuhu Agripa bi meui rá 'behña nú'a mrá thuhu ra Berenice, ne bi ma pa Cesarea pa bá zengua ra nda Festo.

14 Ne bá 'bú de guehni ndunthi ya pa. Y nura Festo bi metuabi ra ndá Agripa de ra cu Pablo, ne bi 'ñembabi:

—Nuua jot'a ja ra fadi 'nara 'ñòhø bi zogui ra Feli.

15 De duá 'buhni Jerusale 'raya ndá gá macja ne 'rayá ndaxjua ndá ya xodyo bi ma bí ñate'u ne bi xicagui te xqui 'yòt'a, ne mi adi'u gue stá manda xa tho.

16 Pe nuga dá embabi'u gue ra ts'utbi de Nroma hingrá nzai da hyo 'nara ja'i 'bú hinxa nhyanthayathouí nú'a to'o xa ñapabi.

17 Hangué ngu dá tsøheua nú'u ya 'ñòhø de Jerusale, rá hyax'a dá hudi ja ma hudi, ne dá manda dua ts'i nú'a ra 'ñòhø.

18 Pe nú'u to'o mi ñapabi hinte bi ma de gue nú'a ndí beni. Ngue'a nuga ndí beni gue nu'á mi ts'oca ma leyhú de Nroma.

19 Pe hina, hønse nu'a mi ñate'u, por nuyá jamfri pe'tsase'u, ne bi ma de 'nara 'ñòhø rá thuhu ra Jesu mañ'u gue xa du, pe nura Pablo ena gue bi yopa nte 'na.

20 Ha nuga hinduí padihma te ga øt'e con gue'u, hangue dá ambabi ra Pablo 'bú mi nehma xa ma pa Jerusale pa ja xuá thá'mbani nguenda de nú'a mi hñapabi.

21 Pe nu'á bi 'yadi gue go da hñá'mba nguenda ma ndahú ra Augusto Cesa, hangue dá manda da gohitho ja ra fadi asta hinga pehna ja ma ndahú Nroma.

22 Nepu ra ndá Agripa bi 'ñembabi ra Festo:

—Nequi dí ne ga øde te rá 'be'a mangua nú'a ra 'ñòhø'a.

Nu'bú ra Festo bi 'ñembabi:

—Nu'bú 'bestho rixudi ma gui 'yøde te 'be da ma.

23 Hangué nurá hyax'a ra Agripa ne ra Berenice bi zøhø bi yut'a co ndunthi ra nsu ja ra ts'utbi, nehe mi 'ñoui ma'ra ya ndá de ra hnini ne ya ndá gá soldado. Nepu ra Festo bi manda da ts'i'tsua ra cu Pablo.

24 Nepu bi 'ñena:

—Ma ndá'ihe Agripa, ne gatho'ihu guí 'buhúua con guecje, xi 'búcu nuna ra 'ñòhø xi xa ñama'ñu ya xodyo de guehni nuni Jerusale ne de guecuá Cesarea, ne hingui tsaya xicagui'u gue mahyoni ga manda da tho.

25 Pe nuga hinstá tsøtuabini ni 'nara ts'oqui pa da za ga manda da tho. Y nuni xa 'yadi se gue da ma pa nuni ja ma ndahú Augusto Cesa pa go da hñá'mbase ra uenda, hangue stá beni ma'na xá hño ga pempabi'a.

26 Ha nuga hindí padí te ma noya ga ofo pa ga pempa ma ndahú Nroma, hangue stuá tsin'a ja ri thandi, ma ndá'ihe Agripa, ne ja ri thandihú gatho nú'ahú guí 'buhúua, pa gui 'yamfú ts'u te xa 'yòt'e pa gui xicaguihú te ma noya da za ga pempabi ma ndahú.

27 Ngue'a nuga dí beni gue hindí 'ñepi ga pehna 'nara ts'ahni ja ma ndahú Cesa 'bú hindí pehna ra noya hanja xa hñapabi.

Ra apostol Pablo bi ma de rá jamfri ja rá thandi ra ndá Agripa

26 ¹ Nepu ra ndá Agripa bi 'ñembabi ra cu Pablo:

—Dí 'ra'a nsequi gui ma hanja xa hñap'a'i.

Hangué nura cu Pablo bi 'ñena:

²—Con gatho ma paha ma hoga ndá'i Agripa ma ga xi'a'i hanja ñapcagui nú'u 'ra de ma mixodyohú.

³Ne drí johya ngue'a nu'i guí padí xá hño gatho ma nzaihu núju dyá xodyohú, nehe guí padí de gatho nú'a te dí mañhu. Hangué nuga drí bante'i gui 'yøde gatho núna ma ga ma.

Ra apostol Pablo bi ma de rá 'múi ante da gamfri

⁴Gatho ya xodyo xa batca ma 'múi desde nú'bú ndrú notsi, nú'bú ndí 'bú'be ma ja'i ja ma hai ne ja ndá ehe Jerusale.

5 Ne'ü nehe pađi xá hño ne tsa da ma 'bu go da ne'ü gue desde ndí ts'unt'ü stá 'yo xá hño ja ma jamfrihü ngue'a ndrą fariseo, ne guí pađi gue nuya fariseo ma'na ø'tua rá ley ra Moise que gatho ma'ra ma mixodyohü.

6 Nubya xa ts'ancagui de guecua ja ra ts'utbi hønse ngue'a dí camfri gue ma da yopa nte nú'ü xa du ngu nú'a xqui ña'tua Ajuą nú'ü ndu ma dadahü.

7 Hangue gatho ma mixodyohü tø'mi da hñanga nú'a ra hñā'ti'a, ne nzantho ri xøcambeni Ajuą ne pepabi ma pa ra xuui. Nuna guehna dí tø'mi nehe, ma hoga nda'i Agripa, y hangue por gue'a xa ñapcagui'ü.

8 ¿Hanja hinguí camfrihü gue Ajuą ma da japi da yopa nte nú'ü xa du?

Ra apostol Pablo bi ma de rá nts'o'müise co ya gamfri

9 Nequi nehe rá müdi ndí benga ndunthi ya ts'omfeni pa ga ø'tua ra nts'o'müi nú'ü to'o mi camfri ra Jesu nú'a mrá me Nasare.

10 Y njabü dá ø't'e nuni Jerusale. Stí pønga ra nsequi ja ya ndā gá macja pa ndí ju ndunthi ya gamfri pa ndí cot'a fadi, ne dá thādi gue hā da tho 'ra de gue'ü.

11 Ne ndunthi 'mi'qui ndí castiga nts'edi ya gamfri ja yá nija ma mixodyohü pa ndrį japi da ncøni de yá jamfri xqui me'tsi. Ne xi ndí ncue con gue'ü ne ndí pa ja ma'ra ya hnini yabü pa nduí honi pa ga ø'tua ra nts'o'müi.

Ra apostol Pablo bi ma ma'na'qui de hanja bi ñobri de yá ts'o'qui
(Hch. 9:1-19; 22:6-16)

12 Hangue gue'a ndrą mahma Ndamasco ngue'a ya stí pønga ra nsequi ja ya ndā gá macja ne xqui 'raca ra ts'edi pa ga ju ga cot'a fadi ya gamfri.

13 Pe dí xi'a'i ma nda'i, nu ja ra 'ñu ngu mi nde ma pa, nura ora'a dá handi bi gobgatho 'nara ñot'i

mahyegui co nú'ü to'o ndrį 'ño'be, y nura ñot'i'a ma'na mi tseđi que ra hyadi.

14 Nepü ra ora'a dá taguihe gatho, y nuga dá øde 'nara noya bi ñāca ebreo ne bi 'ñengagui: “Saulo, Saulo, ¿hanja guí hongui pa gui 'yøtca ra nts'o'müi? Nu'i grį 'ñånsehe, guí nja ngu ra ndamfri ora tica ra nsamboi.”

15 Nepü nuga dá embabi: “¿To'o'i, zi Hmu?” Nu'bú nu'á bi 'ñengagui: “Nuga go gueque drá Jesu. Ha nu'i guí hongui pa gui 'yøtca ra nts'o'müi ngue'a guí honi pa gui 'yø'tua ra nts'o'müi nú'ü to'o xa gamfrigui.

16 Nubyá nangui ne 'bai, ngue'a nuga go stá zo'i y go stá huan'a'i pa gui pepcagui, ne pa gui damajuani ja ya ja'i de nú'a xcá hyandibya ne de nú'a ma ga u't'a'i 'mefa.

17 Nuga go ma ga ñañ'a'i de ja yá 'ye ya xodyo ne de nú'ü hingyá xodyo nuni habü dí peñ'a'i gui ma.

18 Nuni ja guehni ma gui zofo ya ja'i pa da pata yá mfeni pa da 'ño ja ra maça ñot'i, ne ya hinda sigui da 'ño ja ra 'bexuui. Ne gui xip'ü da 'uegue de ja yá ts'o'befi ra Satá, ne da mepabi Ajuą ma Dada, ne da gamfrigui pa da hñanga ra mpumbi de yá ts'o'qui, ne pa dyá metigui ngu gatho nú'ü ma'ra xa nt'axca yá mfeni ngue'a xa gamfrigui.” Njaua guehna bi xicagui ra Zidada.

Ra apostol Pablo himrá ts'o'yøde de rá noya ra Zidada

19 Hangue njabü, ma nda'i Agripa, hindá nts'o'yøde de nú'a dá øde de mahets'i.

20 Hangue dá fudi dá zofo ya ja'i 'bestho de guehni Ndamasco, nepü dá ma pa Jerusale ne gatho ja ma'ra ya hnini Judea. Ne dá ma nehe habü bí 'bu nú'ü hingyá xodyo, dá zofo gue da ñobri'ü de yá ts'o'qui ne da gamfri Ajuą, ne da 'yø't'a nú'a xá hño pa da hnequi gue majuani xa pata yá 'müi.

21 Y hangue por guehna ma mixodyohu bi gʷagagui ja ra ndanija ne mi ne xa hyogagui.

22 Pe co rá mfats'i Ajuʷ asta nubya dí siguitho dí zofo nú'ʷ ja yá nsu ne nú'ʷ otho yá nsu. Y nuga nzantho dí ma ngu nú'ʷ bi mʷanga ra Moise ne ma'ra yá 'mehni Ajuʷ de nú'ʷ mi pe'tsi da nja.

23 Nu'ʷ mi mʷ gue ra Cristo nú'ʷ xqui hñuxa Ajuʷ pa da nda, mi pe'tsi te da thogui ndunthi ya ts'othogui asta hinda tho. Pe 'mefa de rá du'a go gue'a rá mudi mi pe'tsi da yopa nte de ra du. Ne go gue'a mi ma da xipa ya xodyo ne nú'ʷ hingyá xodyo de nú'ʷ ra 'ra'yo te da umbi, ne nura 'ra'yo te'a nja ngu 'nara ñot'i ri yot'i'ʷ.

Ra apostol Pablo bi zofo ra nda Agripa

24 Y nu mi mʷanga njaua ra cu Pablo pa bi mʷ hanja xqui hñapi, ra ora'a ra Festo bi ña nts'edi ne bi 'ñembabi:

—¡Asta xcá 'be ri mfeni, Pablo! Ngue'a oda ri mfeni de ya he'mi xcá hñe'ti, hangue xcá 'be ri mfeni.

25 Pe nura cu Pablo bi dadi ne bi 'ñembabi:

—Hinstá 'be ma mfeni, ma hoga nda'i Festo, ngue'a nuga dí mʷanga nú'ʷ majuaní.

26 Nuni ra nda Agripa, nehni pađi xá hño de nú'ʷ dí ma, hangue nuga hindi tsu ga ña ja rá thandini. Dí pađi xá hño gho nuní ya xa unga nguenda de gatho núna dí ma, ngue'a hinxa t'øt'e mant'agui.

27 Ma zi hoga nda'i Agripa, ¿ha guí camfri nú'ʷ bi mʷanga yá 'mehni Ajuʷ? Nuga dí pađi gue nu'i guí camfri nú'ʷ bi mañ'ʷ.

28 Nepu nura nda Agripa bi dadi ne bi 'ñena:

—Ya ma'na tui ri 'bedi pa gui jacagui ga camfri ra Jesucristo nehe.

29 Hangue nura cu Pablo bi 'ñembabi:

—Haha, co rá mfats'i Ajuʷ da njabu, ne hinga hõnse'i, nehe gatho núyʷ xa 'yøde nú'a stá mʷmbya. Dí ne da gamfriu ngu stá camfriga nehe, hõnse hindi ne dra that'i co ya cadena ngu xra jagagui.

30 Nepu de ya bi uadi bi ña ra cu Pablo, bi 'mai ra nda Agripa co ra Berenice ne ra Festo ne gatho nú'ʷ mi huhuini.

31 Ne bi njʷqui'ʷ pa bá ñase'ʷ 'na ngu 'na, ne bi 'ñémbi:

—Hinte xa 'yøt'a nuna ra 'ñøhø pa rí 'ñepi da tho, nixi pa da mfadi.

32 Nepu ra nda Agripa bi 'ñembabi ra Festo:

—Ya xa za xa themʷa nuna ra 'ñøhø 'bu hinxqui 'yadi da ma ja ma ndahʷ ra Augusto Cesa pa ja dí tha'mbani nguenda 'bu te xa 'yøt'e.

Ra apostol Pablo bri ts'ixa nts'ahni pa Nroma

27¹ Y mi zø ra pa de nú'ʷ xqui benga ra nda Festo pa da mencahe ja ra hai Italia, ra cu Pablo ne ma'ra ya 'yofadi bi 'ent'ua yá 'ye 'nara nda gá soldado mrá thuhu ra Julio nú'ʷ 'na de yá soldado ra nda Augusto Cesa. Y núga drá Luca dá me'be'ʷ.

2 Y bi zixcahe 'nara danga motsa xqui 'ñehe de ra hnini Adramitio, ne dá pøñhe de guehni Cesarea pa dá 'raxhe ja ra ndehe dí mahe pa ja ra hai Asia. Nehe drí 'ñohe ra cu Aristarco nura me Tesalonica 'nara hnini de ra hai Macedonia.

3 Y rá hyax'a dá tsøñhe ja ra hnini Sidó. Y nura Julio xi bi nhyoja'i co ra cu Pablo ne bi umba nsequi da ma dua c'a'tsa ya cu nú'ʷ mi 'bu de guehni, ne pa bá t'umbi nú'ʷ te mi honi.

4 Nepu dá pøñhe de guehni Sidó dá thothe po ra lado mac'angui de ra hai Chipre nú'ʷ o madetho ra ndehe. Dá øthe njabu pa dá 'banpahe ra bunthi mi 'yo.

5 Ne dá 'raxhe ja ra ndehe dá 'ranthe manjuantho de ra hai Cilicia ne Panfilia, ne dá tsøñhe ja ra hnini Mira de ra hai Licia.

6 De guehni ra nda gá soldado ja bi zãhni 'nara motsa mrá me Alejandría de ra hai Egipto mri ma pa ja ra hai Italia. Nu'bú dá juhe nú'a ra motsa'a pa dá thoguihe habu ndrã mahe.

7 Ndunthi ya pa ndrí 'yohe 'ramats'u ja ra ndehe, xi xmá hñei pa dá tsøñhe gueta Gnido. Nepu ngue'a mi 'yo ndunthi ra bũthi himi hocaguihe ga 'yohe, hangue dá 'rañhe gueta ra hnini Salmón, dá 'bañhe po lado mac'angui de ra hai Creta o madetho ra ndehe.

8 Xi dá 'yohe masque 'ramats'u ngue'a mi 'yo ndunthi ra bũthi himi hocje ga 'yohe xá hño. Y hinga 'me dá tsøñhe ja rá hyo ra ndehe habu xqui thu'mbabi Ya Hoga Gosthi gueta ra hnini Lasea.

9 Ya xqui thogui ndunthi ya pa ndí 'yohe ja ra ndehe, y ya ma'na xi xmá nts'uni pa ga 'yohe ngue'a ya mi ma da zøhø ya pa de ya tse, ne gue'bu xi 'yo ndunthi ra bũthi. Hangue nura cu Pablo bi zofu gathu ya ja'i,

10 ne bi ñiembabi:

—Compahu, dí handi gue ma ga thohu ndunthi ya ts'othogui má 'ñu, da za da yui ra motsa con gathu nú'a te di cu, ha nujú ga tuhu nehe.

11 Pe nura nda gá soldado himbi 'yø'tua ncaso ra cu Pablo, ma'na bi 'yøta nú'a mi mangua ra 'yet'amotsa ne nú'a to'o mrá meti.

12 Y ngue'a xmá nts'uni da gohni ra motsa ja Ya Hoga Gosthi pa nú'u ya pa'u de ya tse, hangue ndunthi nú'u to'o mi pani bi beñ'u gue ma'na xá hño da bøni de guehni pa xahma xa zahma xa zonga Fenice nú'a ja ja ra lado yuhyadi de ra xeca hai Creta, pa ja xa 'mũhmani'u nú'u ya pa de ya tse.

Ra d̄ata bũthi ja ra ndehe

13 Nepu bi mudi bi 'ño 'na tui ra ndahi nú'a mri 'ñe ngue mac'angui,

hangue bi beñ'u gue xá hño da sigui da thogui pa habu mri ma'u. Hangue dá pøñhe de guehni habu stí ntsayahe, ne dá 'bañhe gueta rá hyo ra hai Creta.

14 Nepu hinga ya'a bi zucje 'nara bũthi xi nts'edi mbrí 'ñehe ngue mahuifi habu ndrã mahe.

15 Nura bũthi'a bi duxa ra motsa ngue'a xi mi tsedi, ne himi tsa ga tsamhe. Hangue dá hehe bi duts'i.

16 Dá thothe gueta 'nara zi xeca hai rá thuhu Claudia o madetho ra ndehe, ja ra lado habu hints'u mi tse ra bũthi. Nu'bú ja dá pø'tsheni ra t'uca motsa pa ja ra danga motsa nú'a mri gat'i, pe xi dá henbahe.

17 Nepu de ya dá pø'tshe ra t'uca motsa, dá thathe co ya nthahi nura danga motsa ne xi dá dæ'the pa hinda nhuati. Nepu nú'u to'o mri 'yet'a ra motsa, mi tsu da pø'tsa pa ja ra 'bomu ja 'nara t'uca hai rá thuhu ra Sirte, hangue bi ja'ma ya dutu nú'u xqui thuxa maña de ra motsa pa da 'ño co ra ndahi, ne bi hopabi'u da duxa ra ndahi.

18 Ha nurá hyax'a hinxqui tsayatho nú'a ra bũthi xi mi tsedi, hangue nu'ú bi føta ja ra ndehe nú'u te mri du ra motsa.

19 Nepu nurá hñupa dá føthe nehe ja ra ndehe ma'ra ya t'øt'e nú'u mi pepabi ra motsa.

20 Bi thogui ndunthi ya pa hindã hanthe ra hyadi nixi ya tsø ngue'a xi mi 'yo ndunthi ra bũthi, hangue ndí hu ma mũihe gue ya ma stá tuhmahe.

21 Ya mi pe'tsa ndunthi ya pa hinte stí tsihe, hangue ra cu Pablo bi 'mai madetho de guecje ne bi 'ñena:

—Compahu, 'bu xcá 'yøhmãhu nú'a dá xi'ahu gue stá cohmañuni Creta, nu'bú hinstã thohmañu nuna dí thohu, ne hinxã 'medihma gathu nú'a stá 'behu.

22 Pe nubyá, ogu tu ri mũihu, ngue'a ni 'na de guecju hinga ma ga tuhu,

masque ra motsa da nxeni ne da yui nuua ja ra ndehe.

²³ Ngue'a manxuii bi zocagui 'nara enxé bá penca Ajuá nú'a to'o dí camfri ne dí pepabi.

²⁴ Y nú'a ra enxé'a bi 'ñengagui: "Pablo, oguí tsu, ngue'a mahyoni gui tsonga Nroma habú bí 'bú ra ndá Cesa, ne gui 'ba ja rá thandi'a, ne por gue'a'i Ajuá ma da ñanga de ra du núyü guí peuiua ja ra motsa."

²⁵ Hangué compahü, nubya dí xi'ahü, oguí tu ri müihü, ngue'a nuga dí camfri gue Ajuá da sujü, ngue'a dí camfri gue ma da njabü ngu nú'a bi xicagui rá enxé'a.

²⁶ Nu'a ma da nja, ma da 'yete'ahü ra ndáhi ne ma dí zogahü ja 'nara zi xeca hai o mbo ra ndehe.

²⁷ Ne ya mi pe'tsa 'net'ocut'a ndí 'yohe njabü co nú'a ra bänthi, ndí 'yohe ja ra danga ndehe nú'a rá thuhu Adria, mi 'yete'ahe ra ndáhi pa habwraza. Ne ngu made ra xuui nú'u to'o mi et'a ra motsa bi müdi bi unga nguenda gue ya mi ma ga tsöñhe ja 'nara hai.

²⁸ Nu'bú bi müdi bi 'yeni hangü rá hñe ra dehe, y ya mi pe'tsa ntsöca 'natema'ret'a ne 'rato metro rá hñe. Nepü dá thöhe má ts'u de guehni pa ja ra hai, bi yopa 'yeni ma'na'qui, y ya mi pe'tsa ntsöca 'natemayoto metro.

²⁹ Y co ra ntsu da mfant'ui ya do nura motsa, bi ja'ma goho ya böja de möte ra motsa asta habü bi züdi ra hai pa ya hints'u bi ntihí nts'edi, y gathoguihe ga nehmahe ya xa hyats'i.

³⁰ Y nú'u to'o mi et'a ra motsa bi mámbi gue xahmä xa za xa 'bathmä'u, hangue nu'ú bi yopa ca'ma ra t'üca motsa ja ra ndehe mi mantho'u gue pa xa 'yent'a ma'ra ya böja ja rá ñaxu ra motsa.

³¹ Hangué nura cu Pablo 'bestho bi xipabi ra ndá gá soldado ne ma'ra ya soldado ne bi 'ñembabi:

—Nu'bü núyü da gai de guecua ja

ra motsa, nu'bú hinda za ga pöñhü de guecua.

³² Nu'bú ya soldado bi dama hyeca ya ntháhi de ra t'üca motsa ne bi dögue bi ma.

³³ Nepü rá hyax'a hamxuditho, ra cu Pablo bi xicje drí gathöhe gue ga tsihe te ga tsihe, ne bi banteguihe bi 'ñenje:

—Nu'ahü, ya øt'a 'net'ocut'a hinte xcá ahü ne hinte xcá tsihü.

³⁴ Dí bante'ihü gui tsihü te gui tsihü, ngue'a guehna mahyoni pa njabü da nja ri ts'edihü, ngue'a dí pädi gue ni 'na de gue'ahü hingui ma gui tuhü.

³⁵ De mi manga njabü ra cu Pablo bi gü 'nara thuhme ne bi umba njamädi Ajuá ja yá thandi'u. Nepü bi heque, ne bi müdi bi zi'a.

³⁶ Nepü gathoguihe xi bi hñu ma müihe, ne dá ñunihe nehe.

³⁷ Y núje ndí pahe ja ra motsa, ndí tsöxhe yo nthebe ne hñu'rate ne 'ret'ama'rato.

³⁸ Y ya de dá juahe dá ñuñhe ne dá niñghe, nú'a ra trigo bi bongui dá føthe mbo ra ndehe pa ma'na ya hinxmá hñü nú'a mri du ra motsa.

Ra motsa bi nxeni co rá ts'edi ra dehe

³⁹ Nepü de ya bi hyats'i, nú'u to'o mri 'yet'a ra motsa bi hyandi gue ya ma da zonga ja ra hai pe himi pädi te ma hai'a. Ne bi hyanda 'nara luga ngu ra gosthi mbo ra zi xeca hai habü mri hnequi 'na xeni ra 'bomu guetbü rá hyo ra ndehe. Ne nu'ú bi beni xahmä da za da zonga ra motsa asta habü mi ja ra 'bomu.

⁴⁰ Bi hyeca ya ntháhi nú'u mi that'a ya böja nú'u mri gut'a mbo ja ra dehe. Nehe bi xo'tua yá ntháhi nú'u ya za dega nt'et'a motsa. Nepü bi pø'tsa ya dutu pa da daca ra ndáhi ja rá ñaxu ra motsa. Nepü ra motsa bi 'yent'a ra ndáhi gá ma ja rá hyo ra hai.

⁴¹ Pe bi zonga habü mi ja yoho yá

ts'edi ra dehe, nepu bi 'yent'a ra motsa pa ja ra 'bomu. Ha nurá ñaxu ra motsa xi bi yu ja ra 'bomu, hangue ya himbi za bi 'ño. Ha nu de rí môte bi mudi bi nxeni co rá ts'edi ra dehe.

42 Nura ora'a ya soldado mi ne xa hyo gatho ya 'yofadi pa hinda 'ba'tuabi'u dega ncunthe.

43 Pe nura nda gá soldado bi hñacuabi'u pa hinda hyo, ngue'a nu'á mi ne da ñanga ra cu Pablo. Nepu nu'á bi 'bepabi gue da mfôte rá mudi pa ja ra dehe nú'u to'o mi pa da 'raxa ja ra dehe dega nsaha, pa da zonga asta ja ra hai.

44 Ha nu'u ma'ra nú'u to'o himi pa da 'raxa ja ra dehe dega nsaha, bi 'bepabi da gu 'ra 'na xeni ra za nú'u xqui x'otsa ra dehe de ja ra motsa. Y njabu ha, bi za bi zonga gatho'u ja ra hai.

**Ra apostol Pablo bi 'ño ja ra xeca
hai rá thuhu Malta nú'a o
madetho ra ndehe**

28 1 Nu ndá pøñhe gatho de ja ra dehe, ni 'na de guecje hindá jathe. Nepu ja dá pãhe te rá hu nú'a ra hai habu dá tsøñhe. Gue'a 'nara xeca hai rá thuhu Malta o ja ra ndehe.

2 Nepu nuya mengu de guehni xi bi 'yøtcahe ndunthi ra hñoja'i. Ne bi 'ñutcahe 'nara danga faspí pa dá mpa'the, ngue'a xi xmá tse 'nara 'ye mi 'uqi.

3 Nepu ra cu Pablo bi xu 'raya za pa mi u'tsa ja ra tsibi. Y nura ora'a co ra pa bi bonga 'nara zatequ'eña habu xqui t'u ra tsibi, ne bi 'mat'a ja rá 'ye ra cu Pablo.

4 Y nu mi hyanda njabu nú'u ya mengu de nú'a ra hai'a gue ra qu'eña mi zudi ja rá 'ye ra cu Pablo, mri 'ñémbi'u 'na ngu 'na:

—Nuna 'ñøhøni pøde xa hñote. Nuní masque bi c'othma rá du de ja ra ndehe, pe nura ts'utbi xa zudi de guecua, ya hinda hopi da nte.

5 Pe nura cu Pablo bi huat'a rá 'ye ja ra tsibi pa bi dagui nú'a ra zatequ'eña, y hinte bi ja ra cu Pablo.

6 Gatho ya mengu de nú'a ra hai'a mi tømí gue xa hyandi xa nenga rá 'ye, o xa datho xa du. Mi tømtho'u te xa thogui hmaha'a, pe nu mi hyandi gue ya hinte bi ja, nu'bú nu'ú bi pata yá mfeni. Nepu nu'a bi beñ'u, gue nura cu Pablo mi gue'a 'nara zidada.

7 Guetbu de guehni ja mi jani yá hai 'nara 'ñøhø mrá thuhu ra Publio nú'a mrá nda de maxøgue nú'a ra hai'a. Nu'á xi bi 'yøtcahe ndunthi ra hñoja'i ne bi 'racje ntsaya hñu pa ja rá ngu.

8 Y nurá dada'a mi 'benga ja ra mfidi mri hñeni mri umba ra nzø ne ra nast'i. Y nura cu Pablo bi ma bá c'a'tsi pa bá apabi Ajuá por gue'a ne bi hñu'tsua rá 'ye. Nepu 'bestho bi ñani'a.

9 Y nu mi fadi njabu, bi zøhø ndunthi ya da'thi nú'u myá mengu de nú'a ra hai'a, ne gatho bi ñani.

10 Ne xi bi numansuguihe, y nu ndá pøñhe de guehni bi 'racje gatho nú'a mi pa'di'u gue da 'yøtcahe ra 'bedi má 'ñu.

Ra apostol Pablo bi zonga Nroma

11 Dá 'buheni hñu nzana con gue'u. Nepu ja dá juhèni 'nara motsa nú'a xqui gohni nehe nú'u ya pa dega tse. Nú'a ra motsa'a mrá me

Alejadria 'nara hnini de ra hai Egipto. Ne de mbo ra motsa xqui thøteni 'raya c'oi de 'ra nú'u t'embi ya ajuá, 'na de gue'u rá thuhu ra Casto, ha nu ma'na rá thuhu ra Polu.

12 Nepu dá tsøñhe ja 'nara hnini rá thuhu Siracusa, ja dá 'buheni hñu pa.

13 De guehni dá thoguihe mahuifi dá mahe ja rá hyo ra ndehe pa dá tsøñhe asta ja ra hnini Regio. Nepu rá hyax'a bi 'ño ra ndahi mri 'ñehe mac'angui, nepu rá yopa dá tsøñhe ja ra hnini Puteoli de ra hai Italia.

14 Ne de guehni ja dá ntheheni 'raya cu nú'x bi zixcahe pa ja yá ngu pa dá 'bùheni con gue'x hñato ma pa. Nepu de ya dá pøñhe de ra hnini Puteoli dá ma dí mahe ja ra hnini Nroma.

15 Y nuya cu de guehni Nroma ya mi pađi gue ma ga tsøñhe, hangue nu'ú xqui bøni e da đacje ja ra đa'ñu nú'a mri ma Nroma, gueta ra tai de ra t'uca hnini rá thuhu Foro de Apio ne ra hnini rá thuhu Hñu Ngu. Ha nu mi hyanda ra cu Pablo nú'x ya cu, nu'á bi umba njamađi Ajuá ne bi hñu rá mui ne xi bi johya'a.

16 Nepu de dá tsøñhe Nroma, ra nda gá soldado bi 'yent'ua ja rá 'ye ra nda gá nsufadi nú'x ya 'yofadi mri zi'a. Pe nura cu Pablo bi umba nsequi pa bi ts'ixa 'nambu bá 'bui, ne bá 'buhuini'a 'nara soldado pa bi su.

Ra apostol Pablo bi mamba rá noya Ajuá nuni Nroma

17 Ne rá hñupa de xqui zønga ra cu Pablo nuni Nroma, bi zohna gathu ya nda gá xodyo nú'x mi 'bùhni.

Nepu de ya xqui munts'i bi 'ñembabi:

—Ma cu'ihx, masque núga hinte stá ø'tua ma mixodyohx, nixi stá ø't'a 'nara nts'o'mui co nú'x yá nzai ndu ma dadahx, pe masque hinte stá ø't'e, nuga bri jøgagui nts'ahni nuni Jerusale ne bi t'entc'a ja yá 'ye ya me Nroma.

18 Pe nu ndá nhyanthyahe, himbi ts'utcagui ni 'nara ts'oqui te stí ø't'e pa xa hyocjhma'x, hangue nu'ú mi ne da hyegagui.

19 Pe nuga mixodyohx de guehni himbi ne'x gue da thegagui, hangue ma'na xá hño dá adi ga ehe pa guecu pa go da hñamga nguenda ma ndahx ra Augusto Cesa, pe hingue pa e ga ñapabi ma mixodyohx.

20 Hangue stá zon'ahx pa ga ñahx. Nuga dí 'bacua ja ri thandihx dí that'i co ya cadena ngue'a dí tø'mi nú'a ra hñat'i xa ñatcaguihx Ajuá núj dyá me Israelhx.

21 Nu'bú nuya nda gá xodyo bi 'ñemba ra cu Pablo:

—Nuje ni 'nara he'mi hinte stá hañhe de guehni Judea de gue'a'i, ne ni 'na de gue nú'x ma mixodyohx xqui 'ñehe de guehni hinte xa xicje de gue'a'i, nixi xa ñap'a'i.

22 Dí ne ga øhe nú'a guí ma de nú'a guí camfri, ngue'a dí pahe gue habwraza ñama'ñx ya ja'i de nuna ra 'ra'yo jamfri.

23 Nepu bi mámbi'x te ra pa mi ma da yopa ña'x ma'na'qui. Y nu mi dat'a nú'a ra pa'a xqui mañ'x, ndunthi de gue'x bi zønga habx mi 'bù ra cu Pablo. Desde mi xudi bi mudi bi ña'a asta mi nde tobya mi zofo ya ja'i de hanja ri manda Ajuá. Nú'a mi ma de rá ley ra Moise ne gathu nú'a xqui 'yofa ma'ra yá 'mehni Ajuá, pa nu'ú da gamfri nehe gue ra Jesu go gue'a ra Cristo nú'a to'o bá pehna Ajuá pa da nda.

24 Nepu 'ra de gue'x bi gamfri nú'a mi mangua ra cu Pablo, pe nu ma'ra himbi gamfri.

25 Ne 'ra de gue'x bi ntsanoyasx ne bi mudi bi ma'x. Pe ante da ma'x ra cu Pablo bi 'ñembabi'x:

—Go gue'a majuañi bi mangua ra bađi Isaía po rá Maça Ndañi Ajuá bi xipa ndu ma dadahx, ne bi 'ñena njaua:

26 Rí ma ua xipa nuya ja'i:

Ma gui 'yødehx, pe hinda zo ri mfenihx,
ma gui hyanthx, pe hingui ma
gui pahx te rí bøni nú'a gui
hyanthx.

27 Ngue'a xi xa megui ri mfenihx,
ne hinguí ne gui hñuxhx nt'øde
nú'a guí ødehx,
ne hinguí ne gui pahx nú'a guí
hanthx.

Nu'ahx hinguí ne gui hanthx,
nixi gui 'yødehx,
nixi gui pahx,
ngue'a hinguí ne gui ntsø'mhx
pa ga pun'a ri ts'oquihx.

Guehna m̄anga ra M̄aca T'of̄o.

28 Hangue p̄ah̄u x̄á h̄ño gue desde nubya ma da t'umbabi ra noya dega mp̄øhø nú'ũ hingyá xodyo. Nuga dí camfri gue nu'ũ h̄a, ma da 'yøde ne da gamfri.

29 Ne nu mi uadi bi m̄anga njab̄u ra cu Pablo, ya xodyo bi ma ne mri ntsanoya seh̄e'ũ.

30 Ha nura cu Pablo bi 'm̄hni maxøgue yo n̄jeya ja 'nara ngu dega njut'i, ne mi umba ntsaya gatho nú'ũ mi tsøni pa da ñ̄aui.

31 Ne mi zofo ya j̄a'i hanja go ri manda Ajūa, ne mi xipabi'ũ de ra Zidada Jesucristo. Himi tsu da ñ̄a, ne hinto mi h̄acuabi'a.

RA ROMANU

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'A BI 'YOPABI YA GAMFRI ME NROMA

Ra apostol Pablo opabi ya gamfri me Nroma

1 ¹ Núgui drá Pablo, rá 'begogui ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Ajuá ra Dada bi zoncagui pa ga 'ñapostol, ne xa hñuxcagui pa ga mamba rá maça hoga noya'a.

² Nuna maça hoga noyana, guehna bi ñagui maya'bú Ajuá ja ra Maça T'ofó nú'a bi 'yofo yá 'mehni'a. ³ Y nuna maça hoga noyana xicjú de ma zi Hmuhú ra Jesucristo nú'a to'o rá T'ú Ajuá, ne utcaguihú gue nú'a ra T'ú'a, de rá ndo'yo, bá ehe de rá ji ra ndá Davi, ⁴ pe de rá ndáhi xá nt'axi bi fadi gue go gue'a rá T'ú Ajuá, ngue'a co rá danga ts'edi bi yopa nte de ja ya du. ⁵ Po rá ngue'a, Ajuá xa 'racagui ra 'befi dega apostol pa ga mangan ra maça hoga noya gathó ja ya hnini, pa da gamfri'ú ne da 'yóte Ajuá. Guehna ra 'befi dí pefi pa nuya ja'i da nsundabi rá maça thuhu ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

⁶ Hangue nehe nu'ahú, Ajuá xa zohn'a'ihú pa gui ténhú ra Zidada Jesucristo.

⁷ Hangue dí op'ahú gathó'ihú zi cuhú guí 'buhúbu Nroma, nú'ahú xi ri ma'ahú Ajuá ne xa zohn'a'ihú pa gui nt'axquihú. Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo da jap'a'ihú ne da max'ahú pa gui 'buhú te rá 'ñientho.

Ra apostol Pablo ne da zonga ya cu me Nroma

⁸ Nuya ya mudi noya dí op'ahú ja ma carta, dí xi'ahú gue dí umba njamadi

Ajuá ma Dadahú por gathó'ihú de rá thuhu ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ngue'a habwraza ja ra ximhai hmá gue xi xcá camfrihú xá hño.

⁹ Ajuá dí pepabi con gathó ma coraso pa da ntanga nú'a ra maça hoga noya nú'a habú xicjú de rá maça T'ú'a, y nu'a go gue'a padi gue nzantho dí apabi'a por gue'ahú.

¹⁰ Masque stá t'oma ndunthi ya pa pa ga mabú ga ts'ón'ahú, pe hinstá tsaya ga apa Ajuá pa da xoga ra gosthi pa da za ga mabú 'nitho. Hónse go dí t'oma nú'a ra pa da mañ'a Ajuá pa ga mabú. ¹¹ Ngue'a xi dí ne ga mabú ga 'búi con gue'ahú pa da za ga u't'a'ihú ra m'fadi nú'a xa 'ñutcagui ra Maça Ndáhi, pa ma'na da nja ri jamfrihú.

¹² Y dí ma gue numa jamfrihú da 'racjú ra ts'edi 'na ngu ma'na. Nuri jamfrihú da jaquí ma'na da ze ma jamfri, ha numa jamfriga da ja'ahú ma'na da ze ri jamfrihú nehe, ngue'a 'nat'a ma jamfrihú.

¹³ Ne dí ne gui padihú, ma zi cu'ihú, gue ndunthi ya i'qui stá huts'i ga mabú ga ts'ón'a'ihú, pe tobya hinxa za. Dí ne ga mabú pa ga fax'ahú ngu stá faxa ma'ra ya cu ja ma'ra ya hnini.

¹⁴ Ngue'a xuá 'bencagui ga xipa gathó ya ja'i nuna maça hoga t'óde de ra mp'òhò, hangue mahyoni gathó ga zofo, ngu nú'ú ña griego ne ngu nú'ú ña ma'ra ya hñáqui, ngu nú'ú ya bamhya ne ngu nú'ú hinte yá fadi.

¹⁵ Hangue nú'a ra pa go da ne Ajuá, nuguí xi dí ne ga mabú pa ga mangan ra maça hoga t'óde nehe nubú Nroma.

Rá ts'edi ra maça hoga t'øde

16 Hindí ntsa pa ga m̄anga ra maça hoga t'øde, ngue'a go gue'a 'nara noya dega ts'edi nú'a xuá p̄hna Ajuá pa da p̄h̄o gatho nú'u to'o da gamfri, ra m̄udi ya xodyo, nep̄u gatho nu ma'ra ya ja'i.

17 Nuna maça hoga t'øden̄a udi gue Ajuá ma gue ya hinte ma ts'oqui tu nú'u to'o camfri, y nu'ú 'bui xá h̄no co Ajuá h̄onse po yá jamfri. Ma njab̄u nehe ra Ndāxjua T'of̄o hab̄u ena: "Nu'a t'ó'o xa gamfri, ya hinte ma ts'oqui tu, nú'á pe'tsa 'nara 'ra'yo te."

Yá thai tu ya meximhai

18 Ajuá utuabi ya meximhai tengu rá nd̄angui rá cue'a, ne brí nhyoqui'a pa dua p̄hna ra castigo de mahets'i pa da z̄udi nú'u ya ts'o'yøde hingui ne da 'yøt'e xá h̄no. Ajuá ri ncue ngue'a nuya ja'i masque pādi gue 'bui Ajuá ne pādi te rí 'ñepi da 'yøt'e'u, pe hingui øt'e, nu'ú ri sigui co yá 'ñ̄aqu'equ'ei ne yá ts'oqui.

19 Gatho nú'a te da za da fādi de Ajuá, nu'ú xa t'utuabi xá h̄no, y nu Ajuá go guese xa 'ñutuabi'u.

20 Desde nú'b̄u Ajuá bi hyoca ra ximhai, desde gue'b̄u, Ajuá bi 'ñutuabi'u tengu rá 'm̄ui'a. Gatho nú'u ya t'øt'e ri hnequi, gue'u utuabi ya ja'i tengu rá 'm̄ui Ajuá nú'a hini hnequi, y njab̄u ri hnequi gue Ajuá 'bui ne ja rá ts'edi pa nzan̄tho. Hangué ya ja'i hingui tsa te da dādi de nú'a te xa 'yøt'e'u.

21 Nu'ú, masque bi bādi Ajuá, pe himbi ne bi nsunda'u ngu rí 'ñepi, nixi bi umba njamādi de gatho ya h̄no xa h̄ñani'u. Nu'a bi 'yøt'e, bi ts'oca yá mfeni ne bi megui yá coraso pa himbi za bi bādi nda'a ra h̄no nda'a ra 'ñ̄u.

22 Masque mi eñ'u gue xi myá bamhya, pe hinte myá fādi.

23 Hangué bi zogui nú'a ra søcambeni mi 'ñepi da umbabi Ajuá nú'a xá

nsunda ne pe'tsa ra te nzan̄tho, pa go bi xøcambeni ya c'oi nú'u xa thoqui ngu yá 'bai ya ja'i nú'u pe'tsi da du, nehe ya c'oi nú'u xa thoqui ngu rá 'bai 'nara ts'int̄s'u, ne nú'u ngu rá 'bai 'nara mbo'ni, ne nú'u ya c'oi dega qu'eña.

24 Hangué Ajuá bi hyetho ya meximhai pa bi 'yøt'a gatho nuya ts'onc'at'i mi beni ja yá mfeni, y njab̄u bi 'betua sehe yá tsa yá ndo'yo'u.

25 Ngue'a nuya meximhai'u bi zogui nú'a Ajuá majuāni pa go bi dena nú'u t'embabi gue go gue'u Ajuá; y nuya ja'i'u go bi nsunda nuya t'øt'e nú'u xa hyoca Ajuá, hingo bi nsunda Ajuá to'o bi hyoca gatho, ne xá nsunda rá thuhu'a pa nzan̄tho.

26 Hangué Ajuá bi hyetho'u pa bi 'ñ̄o ja yá hne dega 'betsa, asta ya 'behña bi h̄ñuxui yá mi'behñ̄aui hingo h̄onse co ya 'ñ̄h̄o ngu nú'a xqui manda Ajuá.

27 Nehe ya 'ñ̄h̄o bi me'tsa 'nara ts'onc'at'i pa da h̄ñuxui yá mi'ñ̄h̄oui hingo h̄onse co ya 'behña, y njab̄u 'ñ̄h̄o co 'ñ̄h̄o bi 'yøt'a ra t'øt'e xi xá nts'o. Hangué ja guese'u bi h̄ñ̄ani nú'a mi 'ñepi da h̄ñ̄ani'u por yá ts'ot'øt'e.

28 Nehe nguetho himbi ho da beni'u de Ajuá, hangué nu Ajuá bi hyetho'u pa bi beni ya mfeni xá nts'o ne pa bi 'yøt'e nú'a himri 'ñepi'u, 29 ne bi 'yøt'e'u ya t'øt'e hingui ho, ne bi me'tsa ndunthi ya ts'onc'at'i ne ya ts'omfeni. Myá nduste, myá hyote, myá 'yøt'atuhni, myá hyate, myá ts'o'm̄ui, myá n̄onte,

30 mi ju'tsua ya nc'uamba ma'ra, mi utsa Ajuá, myá 'ñ̄aqu'equ'ei, mri 'ñ̄exa sehe, mi beni hanja da za da 'yøt'a ya t'øt'e xá nts'o, myá ts'o'yøde co yá dada yá n̄ana.

31 Bi ts'oca yá mfeni hangué himi pādi nda'a ra h̄no nda'a ra 'ñ̄u, ne himbi cumpli yá noya. Ne himbi me'tsa ra hm̄ate co yá ja'i, ne himbi me'tsa ra huecate.

³² Nehe nubya njabu, masque p̄adi ya ja'i nú'á te xa ma Ajuá, gue nu'ú tó'o øt'a nuya t'øt'e'ú rí 'ñepi da du, pe masque p̄adi njabu, pe nu'ú øt'e nuya ya ts'ot'øt'e, y hingue hønse øt'e, nehe ri johyauí nú'ú ma'ra to'o handi'ú øt'a njabu nehe.

Ajuá ma da hñá'mba nguenda yá ts'oqui ya ja'i co ra hoga ts'utbi

2 ¹ Hangue dá ngu'á dá ngu, otho te grí ncøni nú'i guí 'yø de nú'á te øt'a ma'ra, ngue'á nú'á ra ora guí 'yø de nú'á te øt'a ma'ra, nu'í guí ncondena sehe, ngue'á guí øt'a nehe ngu øt'a nú'ú ma'ra.

² Dí p̄adihú gue Ajuá ma da hñá'mba nguenda co ra hoga ts'utbi nú'ú to'o øt'a ya ts'oqui.

³ Hangue 'bú nú'i guí 'yø de ma'ra ne guí øt'a nehe ngu øt'e'ú, oguí beni gue ma guí mpont'úi rá cue Ajuá nú'á ra pa da hñap'a nguenda.

⁴ Oxqui beni gue ngue'á Ajuá xi ra hoja'i con gue'i ne xa zé't'a rí nts'o'mui ne astabya hinxa castiga'i, gue nu'i da za guí siguí guí 'yøt'a ya ts'oqui. P̄adi gue Ajuá ra hoja'i con gue'i pa guí ñobri.

⁵ Pe nu'í hinguí ne, ngue'á xi rá me ri coraso ne hinguí øde ne hinguí ñobri, hangue ma'na ma da castiga'i nú'á ra pa da hnequi rá cue Ajuá pa da 'yøt'a rá hoga ts'utbi'á.

⁶ Y nu'á ma da umbabi nú'á rí 'ñepabi cada 'na ngu nú'á xa mefi.

⁷ Nu'á ma da umba ra te pa nzantho nú'ú to'o xa hyomba rá nsunda ne xa hyoni pa Ajuá da 'ñe'tsua yá nsu ne xa hyonga ra te pa nzantho, ne hinxa zabi xa 'yøt'a ya hoga 'befi.

⁸ Pe pa ya ts'o'yøde nú'ú 'met'o go øt'a nú'á hingui ho, ne hingo ne da 'yøt'a nú'á xá hño, Ajuá ma da umbabi'ú 'nara castigo con gatho rá cue.

⁹ Ma da nja ya d̄anga úgui ne ya dumui pa gatho nú'ú ya ja'i øt'a ya ts'oqui, rá mudi pa ya xodyo, nep̄a pa

gatho ma'ra ya ja'i.

¹⁰ Pe Ajuá ma da cu'ta ja rá nsunda gatho nú'ú to'o xa mefi ya hoga 'befi. Nehe ma da 'ñe'tsua yá nsu ne da umba ra hoga'mui, rá mudi pa ya xodyo, nep̄a pa gatho ma'ra ya ja'i.

¹¹ Ngue'á Ajuá hinda ma da huahnitho ya ja'i nura ora da hñá'mba nguenda'ú.

¹² Ajuá ma da hñá'mba nguenda gatho ya ja'i mahyegui, ngue'á gatho nú'ú to'o xa 'yøt'a ya ts'oqui masque hinxa batua rá ley ra Moise, nu'ú ma dra thá'mba nguenda ne dra castiga nsinque da the'ta ra ley; ha gatho nú'ú bi badi ra ley ne himbi 'yøt'a nú'á ma, nu'ú ma da thá'mba nguenda ngu nú'á manga nú'á ra ley'á.

¹³ Ngue'á hingue nú'ú xa 'yødetho rá ley ra Moise gue go gue'ú 'bui xá hño co Ajuá, hina, pe nú'ú to'o øte ra ley ha, go gue'ú ma da hma gue hinte ma ts'oqui tu.

¹⁴ Ne nú'á ra ora nuya ja'i hingyá xodyo øt'a sehe'ú nú'á xá hño ngu nú'á manga rá ley ra Moise, njabu ri hnequi gue pe'tsa sehe 'nayá ley, masque hinxa badi rá ley ra Moise.

¹⁵ Ja gue'ú ri hnequini 'nara ley ngu xa nt'ofa ja yá coraso. Nehe nu'ú pe'tsa 'nayá ts'edise pa da badi ua xá hño nú'á øt'e'ú ua hina; nehe yá mfeni xipabi gue hingui ho nú'á øt'e, o ja ra ora xipabi gue xa 'yøt'a xá hño.

¹⁶ Nehe ma da njabu nú'á ra pa'á sta 'yøt'a ra nsuca uenda Ajuá ngu nú'á gra 'mui yá mfeni ya ja'i, masque nú'á xqui beni mant'agui'ú. Ne nú'á to'o ma da hñá nguenda go ma Zidadahú ra Jesucristo. Njabu udi ra maça hoga noya nú'á xa 'bencagui ga ma.

Ya xodyo ne ra ley nú'á bi 'yofo ra Moise

¹⁷ Nu'i xodyo, guí beni gue ja ri nsu ngue'á grá xodyo, ne guí camfri gue guí 'bui xá hño ngue'á guí pe'tsua rá ley ra Moise, ne grí 'ñets'i

ngue'a guí nsunda nú'a ra Ajuá majuañi,
 18 ne guí patua rá paha'a, ne guí pađi
 gui huahna nú'a xá hño ngue'a njabu
 u't'a'i ra ley.

19 Ne nu'i guí camfri gue da za gui
 cñhna ma'ra ya ja'i ja ra uenda ya
 goda, y guí ngu 'nara ñot'i pa nú'u
 'bui ja ra 'bexuui.

20 Y guí camfri gue da za gui utui
 ma'ra ya ja'i nú'u ñhena ya t'ubatsitho
 hinte yá fađi, ngue'a nú'a ra ley guí
 pe'tsa ja xcá tsuhni ra hoga mfađi ne
 nú'a majuañi.

21 Nú'i guí utui ma'ra, ¿hanja hingo
 guí øt'e nehe nú'a guí udi? Y nú'i guí
 ma gue hinda mpe 'na, ¿ha gue nu'i
 hinguí mpe?

22 Nú'i guí ma gue hinguí tsa da
 ts'inga 'nara medinthati, ¿ha gue nu'i
 hinguí øt'a njabu? Nú'i guí utsa ya
 c'oi, pe ¿ha gue hinguí mpe ja yá
 nija'u?

23 Nú'i grí ñnets'i ngue'a guí pe'tsua rá
 ley ra Moise, ¿ha gue hinguí 'betua rá
 tsa Ajuá ngue'a hinguí øt'a nú'a
 mąnga nú'a ra ley'a?

24 Hangue ja ra Maça T'ofu 'nará
 'mehni Ajuá bi xipa ya xodyo ne bi
 ñhemi: "Ya ja'i nú'u hingyá xodyo
 ñamañu de Ajuá po rá ngue'ahu."

25 Nubyá nura circuncisio go
 gue'a ngu 'nara seña nú'a xa thuts'i
 ja ri ndo'yohu ne go gue'a ra nt'udi
 de ra cohi nú'a bi gohi Ajuá co ndu ri
 dadahu ra Abrá. Nú'a ra seña'a da
 max'ahu ndunthi 'bu gui 'yøthu nú'a
 mąnga ra ley. Pe nu'bu hinguí øthu
 ngu mąnga ra ley, nu'bu ra nt'udi de
 ra cohi ja ra uenda hinga ra nt'udi.

26 Nehe nu'bu nú'u ya ja'i hingyá
 xodyo nú'u to'o hinguí pe'tsa nuna
 seña, nu'bu nú'u pefi ya hoga 'befi ngu
 nú'u mąnga ra ley, nu'bu nehe'u Ajuá
 ma da hyandi gue ja ra uenda pe'tsa
 nú'a ra seña de ra cohi.

27 Ne njabu nú'a to'o hingrá xodyo,
 ma da ñnudi gue nu'i grá 'yøt'ats'oqui,

ngue'a nu'á desde bi 'múi xa gohi rá
 ndo'yo ngu bi hyoca Ajuá nsi ra seña
 pe xa 'yøt'a ya hoga 'befi ngu nú'u
 mąnga ra ley, ha nu'i guí pe'tsa ra
 seña de ra cohi ne guí pe'tsa rá ley
 Ajuá nt'ofu, pe hinguí øte nura ley'a.
 28 Hangue ra xodyo xi majuañi hingo
 nú'a de rá 'baitho, ne ra seña xi
 majuañi hingo nú'a hnequi de thi ja rá
 ndo'yo.

29 Pe nu'a xi majuañi ra xodyo, gue'a
 nú'a to'o øta Ajuá ja rá coraso, ha nu'a
 ra seña xi majuañi, gue'a nú'a ja mbo
 ja rá coraso 'na, nú'a ra seña xa 'yøt'a
 Ajuá ja rá te 'na, hingue nú'a t'øt'e ja
 rá ndo'yo ngu xa nt'ofu ja ra ley. Y
 nú'u to'o xi majuañi ya xodyo ngue'a
 øta Ajuá ja yá coraso, go gue'u ma da
 ñe'tsua yá nsu Ajuá, hingo ya ja'i.

3 1 Nu'bu, ¿te ma'na ra mfats'i
 pe'tsa ra xodyo? O ¿te ma
 mfats'i hani de ja ra seña de ra cohi?

2 Ndunthi ya mfats'i pe'tsa ya xodyo
 nú'a hinguí pe'tsa nú'u ma'ra ya ja'i.
 'Na de nuya mfats'i'u gue'a gue Ajuá
 bi umba rá noya'a pa go bi su'u.

3 'Ra de gue'u himbi gamfri nú'a bi
 ña'tuabi'u Ajuá, pe nu'á hinguí ne da
 ñhena gue Ajuá hinda ma da cumpli
 nú'a xa ñagui.

4 Hanja hina, nu'á ma da cumpli
 nú'a xa ñagui. Ajuá hinga ma ga
 ec'uambahu, ma'na xá hño ga beñhu
 gue gatho ya ja'i go ya c'uamba y
 hingo Ajuá. Ngu mąnga ja ra Maça
 T'ofu habu sipa Ajuá njaua ne ena:

Ma da fađi gue go gue'i guí
 mąnga majuañi,
 y ma gui ntate nú'a ra pa da
 'ñec'uamba'i ya ja'i.

5 'Nara ja'i tsa da ñhena njaua:
 "Nu'bu ma ts'oquihu japi da hnequi
 tengu rá hoga'múi Ajuá, nu'bu ¿ha
 gue ra hoga ts'utbi da castigaguihu?"
 Njabu mąnga nú'u ma'ra ya ja'i,
 hingo dí mąngá.

6 Hina, nujé hinda za ga beñhu ngu
 beñ'u. Ngue'a nu'bu di njabu ngu nú'a

mañ'u, nu'bú ¿hanja da za da 'yøt'a ra ts'utbi'a co ra ximhai?

7 'Nara ja'i tsa da 'ñena njaua: "Nu'bu por 'nara nc'uamba ga ma ga japi da hnequi rá nsunda Ajuá ngue'a ja ri hnečni gue Ajuá cumpli rá noya, nu'bú ¿ha gue rí 'ñepabi da castigagui?"

8 Ne asta da za da 'ñena 'nara ja'i gue 'na da za da 'yøt'a nú'a xá nts'o pa da nja ra hño. 'Ra xa guscagui ra nc'uamba y 'bai mañ'u gue guehna dí udi. Nuya ja'i'u rí 'ñepabi da secuabi 'nara castigo.

Gathoguihú dí tuhú ya thai

9 Hangue ¿te ga beñhú? ¿Ha gue ga beñhú gue núju dyá xodyohú ma'na dí 'buhú xá hño que ma'ra ya ja'i? Hina, hingui tsa; ngue'a ya stá ma gue gathoguihú, ngu ya xodyo ngu nú'u hingyá xodyo, gathoguihú dí ohú ja rá 'yε ra ts'oqui.

10 Hangue ra Maça T'ofó engá njaua:

Jo'o ni 'na nú'a hindi tu ya ts'oqui. Haha, jo'o ni 'na.

11 Jo'o ni 'nara ja'i nú'a strá nt'axi rá mfeni, ne jo'o ni 'na to'o di honi Ajuá.

12 Gatho'u ya ts'o'yøde, gatho'u xa nts'oqui.

Ni 'na hingui øt'a xá hño, haha ni 'na.

13 Yá ne'u xá nts'o, nja ngu 'nara nt'agui xots'i; ne nzantho hate'u.

Nehe xá nts'uni yá ne, nja ngu rá ne ra qu'eña nú'a hote.

14 Pøni ya ts'one de yá ne, ne ya noya dega cue.

15 Co 'na tui nu'ú da ma hnest'ihí pa da hyo yá miqu'eíui.

16 Haburaza 'yo'u øt'a ya nhuati ne tsogui ya ugui,

17 y hinxá baði'u hanja da 'múi'u te rá 'ñenthó.

18 Y nu'ú ni ts'u hingui tsupabi rá cue Ajuá.

19 Nubyá dí paðiuhú gue nú'a mąnga ja rá ley ra Moise, ma pa nú'u to'o 'bu ja nú'a ra ley'a pa da me'tsa yá tsa y da go'ta yá ne, pa njabú nu'ú ne gatho ma'ra ya ja'i de ra ximhai da dø'ma nú'a ra castigo ma da hñani de Ajuá.

20 Ngue'a ni 'nara ja'i hinxá 'yøt'e gatho nú'a manda ja ra ley. Hangue engá ja ra Maça T'ofó gue Ajuá hinda ma da ma gue ni 'nara ja'i hingui tu ra ts'oqui, masque da 'múi'ra da 'ñena gue xa 'yøt'a ngu nú'a mąnga ra ley. Ngue'a nu'araza ra ley xo'tsuabi yá ts'oqui ya ja'i.

Ra mpøhø bí ehe po ra jamfri

21 Pe nubya Ajuá xa 'ñudi 'nara hño pa ra meximhai, y nura hño'a, nú'a hanja grá 'buhú xá hño ja rá thandi'a. Pe nura hño'a hingui pe'tsi te da nu ni co ni 'nara ley, masque ja dí mahma ja rá ley ra Moise ne ja nú'a bi 'yofo ma'ra yá 'mehni Ajuá.

22 Nuna dąnga hñoą ma gue nu'a tófo camfri ra Zidada Jesucristo ya 'búi xá hño ja rá thandi Ajuá. Y nuna hñoą ja pa gatho nuto da gamfri'a, ngue'a gatho ya ja'i mahyegui, gue dra xodyo gue hindra xodyo.

23 Y gathoguihú dyá 'yøt'ats'oquihú, ne ni 'na de guecju hingui tsa ga 'yohú xá hño ngu ri ho Ajuá.

24 Pe nu'á xi ra hoja'i, hangue ma de rá pahase gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhú ngue'a dí camfrihú ra Zidada Jesucristo. Ajuá tsa da ma njabú ngue'a ra Zidada Jesucristo ya bi gutca ma thaihú.

25 Ajuá bá pehna ra Zidada Jesucristo pa bi du ja ra pont'i ngu 'nara hñá'ti, pa bi hñaga ma ts'oquihú po rá maça jí bi mani, pa njabú nu'a tófo da gamfri'a ya hinda ma da zətua rá cue Ajuá. Njabú bi 'yøt'a Ajuá pa bi 'ñudi rá hoga ts'utbi, masque himi hnequihma ngue'a po rá maça pasencia hinxqui castiga ya ja'i nuya pa xqui thogui.

26 Ha nubyá, po rá du rá T'ü, Ajuá bi 'ñudi rá hoga ts'utbi, ne nu'á ma gue ya hinte ma ts'oqui tu nú'ü to'o camfri ra Zidada Jesu.

27 Hangue nubya hingui tsa to da 'ñets'i. 'Bü xa za 'na xa me ya hoga 'befi ngu nú'ü manga rá ley ra Moise pa xa mpøhøhma, nu'bú xa zahma xa 'ñets'i. Pe nuto ya hinte ma ts'oqui tu ngue'a xa gamfri ra Zidada Jesu-cristo, nu'á hingui tsa da 'ñets'i.

28 Ngue'a dí pahü xá hño gue Ajuá ma gue ya hinte ma ts'oqui tu nú'a to'o camfri ra Zidada Jesu nsinque te da nu co ya 'befi de ra ley.

29 ¿Xi ha gue Ajuá go ra Ajuá nsøtho pa ya xodyo? ¿Ha hingrá Ajuá nehe pa nuya ja'i hingyá xodyo? Haha, go gue'a ra Ajuá nehe pa gue'ü.

30 Ngue'a 'nat'a Ajuá 'bui, y nú'á ma gue ya hinte ma ts'oqui tu ya xodyo nú'ü pe'tsa ra seña de ra cohi ja yá ndo'yo nú'bü camfri ra Zidada Jesucristo. Nehe go guet'a Ajuá ma gue nehe nú'ü hingui pe'tsa ra seña ja yá ndo'yo ya hinte tu nú'bü camfri'ü ra Zidada Jesucristo.

31 ¿Ha gue dí puthü rá ley ra Moise ngue'a dí udiñü ra jamfri de ra Zidada Jesucristo? Hina, hinda za da feni njabü, ngue'a nujá ma'na dí umfü rá ts'edi nura ley'a.

Ra Abrá himbi mpøhø po nuya hoga 'befi bi 'yøt'e

4 ¹ Xi ra Abrá nú'a ma müdi dadahü nújü dyá xodyohü, ¿te rá 'be da za ga beñhü 'bü de gue'a?

2 Nu'bü Ajuá xa mahma gue ra Abrá ya hinte ma ts'oqui mi tu por yá hoga 'befi mi øt'e, nu'bú nu'á xa zahma xa 'ñets'i. Pe hina, himbi za bi 'ñets'i ja rá thandi Ajuá.

3 Ngue'a ra Maça T'ofø engu njaua: "Ra Abrá bi gamfri gue mi ma da hñani nú'a bi ña'tuabi Ajuá, hangue Ajuá bi ma gue ra Abrá ya hinte ma ts'oqui mi tu."

4 Nu'bü 'nara ja'i øt'a 'nara 'befi, nurá thahá da t'umbi hingui t'umtho co ra hñoja'i; t'umbabi ngue'a xa mpefi ne thupi.

5 Pe nura ja'i to'o camfri Ajuá ne camfri gue hingue po yá hoga 'befi da za da ma Ajuá gue ya hinte ma ts'oqui tu, nura ja'i'a, Ajuá da ma gue ya hinte tu ngue'a bi gamfri'a.

6 Nehe ra Davi xicjü gue Ajuá manga nuna noyaná dega japi. Nu'á ena gue Ajuá ma gue 'nara ja'i ya hinte ma ts'oqui tu nsinque da 'yøtua nguenda de yá 'befi.

7 Ra Davi bi 'yøfo njaua:

Njapi ndunthi nú'a to'o xra pumba yá ts'oqui.

8 Haha, njapi ndunthi nú'a hingui ma Ajuá te xa 'yøt'e.

9 Xi nuna ra noya dega japi manga Ajuá, ¿ha gue ma pa gatho ya ja'i, o hønse pa nú'ü pe'tsa ra seña de ra cohi bi gohi Ajuá co ya xodyo? Hina, nu'á ma pa gatho. Dí padihü gue Ajuá bi ma gue ya hinte ma ts'oqui mi tu ra Abrá ngue'a bi gamfri'a.

10 ¿Ha gue ra Abrá mi pe'tsa ra seña ja rá ndo'yo nura ora'a o hina? Hina, himi pe'tsta nú'a ra seña'a, mi 'butho njabü.

11 Nura seña de ra cohi bi thu'tsua ja rá ndo'yo pe asta 'mefa; y nura seña'a gue'a ngu 'nara seyo bi hñu'tsuabi Ajuá pa da fadi gue ri muui nú'a xqui mañ'a gue ra Abrá hinte ma ts'oqui mi tu ngue'a bi gamfri. Ajuá bi ma gue ra Abrá ya hinte mi tu ante da thu'tsuabi nura seña, y njabü ra Abrá bi ndada de gatho nú'ü to'o camfri masque nu'ü hinxa me'tsa nú'a ra seña, pa njabü nehe'ü Ajuá bi ma gue ya hinte tu'ü.

12 Nehe ra Abrá bi ndada de ya ja'i to'o pe'tsa ra seña de ra cohi ne camfri, nú'ü to'o hingue hønse pe'tsa ra seña pe nehe tenba rá jamfri ma dadahü ra Abrá nú'a to'o bi gamfri ante da thu'tsua ra seña.

**Nujũ ga hãñhũ ra hñã'ti
nú'bu ga camfrihũ**

13 Ajuã bi ñã'tua ra Abrá da umbabi ra ximhai ngu 'nara tsogui pa gue'a ne pa yá ja'i 'mefa de gue'a. Bi ñã'tuabi pe hingue ngue'a xqui 'yøta ra ndaxjua ley; nu'á bi ñã'tuabi njabũ ngue'a mi camfri ne ya hinte ma ts'oqui mi tu.

14 'Bũ nú'u to'o ri dena ra ndaxjua ley da gohui nú'a ra tsogui, nu'bu ra jamfri da bõni gue hinte ri muui, ne nú'a ra hñã'ti'a ma da njabũtho.

15 Pe ra ley ri japi da hnequi rá cue Ajuã ngue'a dyá ts'o'yødehũ, pe 'bu di otho 'nara ley, nu'bu çhanja gra ts'o'yødehũ?

16 Hangué nura hñã'ti de ra tsogui ja pa nú'u to'o camfri, pa njabũ Ajuã da za da unga ra tsogui po rá hñoja'i. Ma dra t'umbi pa gatho yá ja'i ra Abrá, hingue hõnse pa nú'u to'o bi nte ja ra ley nepũ bi gamfri, pe nehe pa nú'u to'o hinxá te ja ra ley ne bi gamfri ngu bi gamfri ra Abrá nú'a to'o go ra dada de gathoguihũ núju dyá gamfrihũ.

17 Ngu manganja ja ra Mãca T'ofõ gue Ajuã bi xipa ra Abrá ne bi 'ñembĩ: “Stá hux'a'i pa gui ndada de ndunthi ya hnini.” Hangué ja rá thandi Ajuã ra Abrá bi ndada de gatho nú'u to'o camfri. Y nu'á mi camfri gue Ajuã tsa da japi da yopa nte nú'u xa du, y ri manda nú'a hingui 'buitho, pa gue'a ja ra uenda ya 'bui.

18 Ne masque ngu xmá hñei, pe ra Abrá mi camfri gue da zøhø nú'a xqui xipabi Ajuã ne bi sigui bi dø'mi. Hangué njabũ nu'á bi ndada de ndunthi ya hnini ngu nú'a xqui xipabi Ajuã ne bi 'ñembabi: “Ma da ndunthi ri bõtsi da 'mũi.”

19 Ra Abrá xi mi ja rá jamfri gue da me'tsa 'nará t'u. Nu'á himi jamasu ua ya mrá ðaqu'ei, masque mi ma da got'a 'na nthebe njeya. Nixi himi

jamasu gue ra Sara nurá 'behña'a ya mrá ðaqu'ei nehe ne hinxqui me'tsa ni 'nara bõtsi.

20 Pe de nú'a xqui hñã'tuabi ni ts'u himbi 'be rá jamfri, nu'á ma'na bi nja rá jamfri, ne bi nsunda Ajuã.

21 Ngue'a mi paði xá hño gue Ajuã mi ja rá ts'edi pa da 'yøt'e ngu nú'a xqui ñã'tui.

22 Hangué por gue'a Ajuã bi mã gue ya hinte ma ts'oqui mi tu ra Abrá, ngue'a ra Abrá bi gamfri'a.

23 Pe nuya noya nú'u ena gue Ajuã bi mã gue ya hinte ma ts'oqui mi tu ra Abrá, himbi t'ofõ hõnse pa ra Abrá;

24 bi t'ofõ pa guecaguihũ nehe, ngue'a Ajuã mã mahyegui de guecju núju dí camfrihũ'a. Dí camfrihũ gue nu'á pe'tsa ra ts'edi pa bi 'yøt'e bi yopa nte ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

25 Nu'á bri da pa bi du po rá ngue ma ts'oquihũ, ne bi t'øt'e pa bi yopa nte pa bi t'udi gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhũ.

**Ya hño nú'u pe'tsa ra gamfri ngue'a
Ajuã xa mã gue ya hinte ma ts'oqui tu**

5 1 Nubyá Ajuã xa mã gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhũ ngue'a stá camfrihũ'a, hangué ya dí 'buhũ te rá entho con gue'a por ma Zidadahũ ra Jesucristo.

2 Nehe ngue'a dá camfrihũ ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, hangué ya stá jonihũ co Ajuã ra Dada ne stá tsøtuahũ rá hñoja'i'a. Y nubyá ya dí 'buhũ ja nú'a ra hñoja'i'a, ne dí tø'mhũ co ndunthi ra johya nú'a ra pa ga 'buhũ ja rá nsunda Ajuã.

3 Y hingue hõnse dí johyahũ por gue'a, nehe rí 'ñepi ga johyahũ ora dí thohũ ya ts'othogui, ngue'a dí paðihũ gue ya ts'othogui ri jacju ga zedihũ.

4 Y nu'bu ga zedihũ, ga pøñhũ 'radyá hoga gamfrihũ, y por guehna ma'na da ndãngui ma nthø'matehũ.

5 Y nuna nthø'matenã hinda ma da njabũtho nepũ ga 'be ma tsahũ, ngue'a

ra Maça Ndáhi nú'a xa t'acaguihú xa 'ñutcahú xá hño gue Ajuá maçaguihú.

6 Dí pahú gue Ajuá maçaguihú, ngue'a ja nú'a ra pa xqui beni'a, bá pehna ma zi Hmuhú ra Jesucristo pa bi du po rá nguecju núju ndyá dádits'oquihú, ngue'a nujú otho ma ts'edihú pa ga mpøhøsehú.

7 Xi xá hñei to da ne da du po rá ngue 'nará miqu'eiu nú'a di øthma xá hño, pe ja ra ora da za 'na da rezga da du po rá ngue 'nara hoja'i.

8 Pe Ajuá xa 'ñutcauihú tengu rá ndangui rá hmate nú'a pescahú, ngue'a masque 'nandyá dádits'oquihú, pe bá pehna ma zi Hmuhú ra Jesucristo pa bi du po rá nguecju.

9 Y núbya ya gue nu'á bi du pa bi ñangaguihú co rá maça ji, ne ya hinte ma ts'oqui dí tuhú, nu'bú nubyá go dí tømhu gue nu'á da ñangaguihú de rá cue Ajuá sta 'ñepú.

10 Nujú ndí nconrahú co Ajuá, pe nubyá dí mádiuhú con gue'a po rá du rá maça T'ú. Y núbya stá mádiuhú con gue'a, dí padihú gue ma ga mpøhøhú po rá te'a.

11 Pe hingue hønse'a, nehe nujú dí johyahú ndunthi ngue'a dí 'buhú xá hño co Ajuá por nú'a bi 'yøt'e ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ngue'a por nú'a bi 'yøt'e'a ya stá mádiuhú co Ajuá.

Nú'a bi 'yøtcahú ra Adá y nú'a bi 'yøt'a ra Zidada Jesucristo pa guecju

12 Hangué nu mi yut'a ra ts'oqui gatho ja ra meximhai, bi yut'i po nú'a bi 'yøt'a 'nara 'ñøhø, y go gue'a numa müdi dadahú. Nehe po rá nts'o'yøde'a ra du bi yut'i ja gatho ya ja'i, ngue'a xa t'øt'a ra uenda gue gatho bi 'yøt'a ra ts'oqui.

13 Hangué ante da thuxa ra ley ya mi ja ra ts'oqui ja ra ximhai, pe nú'ú ya ts'oqui bi t'øt'e himbi thanga nguenda ngue'a hinxqui thusta ra ley, ngue'a hingui tsa da thanga nguenda ya ts'oqui nu habú otho ni 'nara ley.

14 Pe madi njabú, ra du bi ntäte ja ya ja'i desde ra Adá asta ra Moise, masque nú'ú ya ja'i'ú himbi 'yøt'a ngu nú'a ra nts'o'yøde bi 'yøt'a ra Adá. Nura Adá po nú'a bi 'yøt'ase hangue bi nja ra du pa gathoguihú; njabú nehe bi 'ñehe ra Zidada Jesucristo bi 'yøt'ase pa bi nja ra te pa nzantho.

15 Pe nú'a ra ts'oqui bi 'yøt'a ra Adá hinga ra dangui ngu nú'a ra 'baha bi unga Ajuá dega hñoja'i. Po rá ngue rá ts'oqui 'nadra 'ñøhø bi nja ra du pa gatho, pe Ajuá po rá hñoja'i bá pehna 'nadra 'ñøhø nehe pa da unga ra te pa nzantho ngu 'nara 'baha pa gatho ya ja'i po rá hñoja'i nú'a 'nadra 'ñøhø. Y nura 'ñøhø'a go gue'a ma Zidadahú ra Jesucristo.

16 Ra ts'oqui dí tuhú por nú'a bi 'yøt'a 'nada ra ja'i hinga ra dangui ngu nú'a ra 'baha xa t'acju. Ajuá bi hña'mba nguenda de nú'a 'nadra ts'oqui, ne bi 'ye'mba ra du pa gatho ya ja'i; pe 'mefa Ajuá po rá hñoja'i bi unga nura 'baha'a masque ya ja'i xi xqui 'yøthma ndunthi ya ts'oqui, pe Ajuá bi ma gue ya hinte ma ts'oqui mi tu.

17 Ya gue bi ntäte ra du po nú'a ra ts'oqui bi 'yøt'a 'nada ra 'ñøhø, pe nubyá nú'ú to'o xa hñani nú'a ra 'baha xa unda Ajuá po rá hñoja'i y xa hñani nura noya gue nu'ú ya hinte ma ts'oqui tu, nu'ú ma go da nda'ju ya nú'a ra te xa 'ñepú po rá ngue nú'a bi 'yøt'a 'nada ra 'ñøhø, y nura 'ñøhø'a go gue'a ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

18 Hangué por nú'a ra ts'oqui bi 'yøt'a 'nada ra 'ñøhø, Ajuá bi 'ye'mba ra du pa gatho ya ja'i, y nehe por nú'a ra hoga 'befi bi 'yøt'a 'nada ra 'ñøhø, Ajuá ena pa gatho ya ja'i gue ya hinte ma ts'oqui tu'ú ne umbabi'ú ra te.

19 Po 'nara ts'o'yøde gá 'ñøhø, bi japi bi nts'oqui gatho ya meximhai, njabú nehe po 'nara hoga'yøde, ndunthi da t'embi gue ya hinte ma ts'oqui tu.

20 Pe 'mefa bi nja ra ley pa ma'na bi ndunthi ya nts'o'yøde. Y masque

xa ndunthi ya nts'o'yøde, ma'na xa ndangui rá hñoja'i Ajuá.

²¹ Masque ra ts'oqui xi bi ntátehma ngue'a bi nja ra du, pe ma'na bi ntáte rá hñoja'i Ajuá, ngue'a po rá hñoja'i'a nu'á mā gue nuju ya hinte ma ts'oqui dí tuhü, ne xa 'racaguihü ra te pa nzantho po ma Zidadahü ra Jesucristo.

**Núju stá 'ueguehü de ra ts'oqui rí
'ñepi ga 'bühü 'nara 'ra'yo te co
ra zi Hmu Jesucristo**

6 ¹ Xibya, ¿te ga mañhü? ¿Ha gue ga sigui ga øthü ya ts'oqui pa ma'na da ndangui rá hñoja'i Ajuá pa guecju?

² ¡Hina! ¡Hinda za ga beñhü njabü! Nujü ma'met'o ndí ohü ja rá 'ye ra ts'oqui, pe nubyá ya stá pøñhü, ya hindí ohü ja rá 'ye, ja ra uenda ya stá tuhü. Nu'bú ¿hanja da za ga sigui ga øthü ya ts'oqui?

³ ¿Ha gue hinguí padihü gue núju stá nxistehehü stá 'nathohü co ma zi Hmuhü ra Jesucristo, ne nura ora dá nxistehehü ja ra uenda dá tuhü con gue'a?

⁴ Nehe nú'a ra ora dá nxistehehü, ja ra uenda dá nt'aguihü ngu bi nt'agui'a ngu 'ñena stí tuhü nehe, pa ngu bi yopa nte'a de ja ra du po rá māca ts'edi Ajuá rá Dada, njabü necaguihü stá yopa ntehü ma'ra'yo pa ga 'bühü 'nara 'ra'yo 'müi.

⁵ Ngue'a nu'bu stá 'nathohü con gue'a ngue'a ja ra uenda stá tuhü ngu bi du'a, nu'bú ma ga 'bühü 'nara 'ra'yo 'müi ngu gra 'mü'a, ngue'a ja ra uenda dá yopa ntehü ngu bi yopa nte'a de ja ra du.

⁶ Dí padihü gue ma ndaxjua 'müihü bi mpont'i mahyegui con gue'a, pa gue numa ndaxjua 'müihü nú'a mi pepa ra ts'oqui, ngu ya xra huati pa ya hinga 'megohü de ra ts'oqui.

⁷ Ngue'a nu'a tó'o ya xa du, ya hingui o ja rá 'ye ra ts'oqui.

⁸ 'Bü stá tuhü mahyegui co ma zi Hmuhü ra Jesucristo, dí camfrihü gue ga 'bühü con gue'a.

⁹ Ngue'a dí pahü gue ma zi Hmuhü to'o bi yopa nte de ja ya du, ya hingui pe'tsi te da yopa du'a, ne ra du hinda ma da yopa ntáte de gue'a.

¹⁰ Ngue'a nu mi du'a, bi du 'na'quitho pa bi gutca gatho ma ts'oquihü, y ya hingui pe'tsi te da nu co ra ts'oqui. Y nubyá nu'á bi yopa nte y 'bui pa rá nsunda Ajuá.

¹¹ Njabü necju ga øthü ra uenda gue ya stá tuhü ne ya hindí pe'tshü te ga nuhü co ra ts'oqui, ne ya dí 'bühü pa rá nsunda Ajuá ngue'a dí 'nathohü co ma zi Hmuhü ra Jesucristo.

¹² Hangue ya oxqui hophü ra ts'oqui da sigui da manda ja ri ndo'yohü nú'u ma da du. Oxqui hophü da ja'ahü gui 'yøthü nú'a go da ne ri ndo'yohü.

¹³ Oxqui sigui gui pepü ra ts'oqui nú'a ja'ahü gui 'yøthü nú'a hingui ho. Nu'a gui 'yøthü, daphü ri tehü ja rá 'ye Ajuá pa gui 'yø'tuahü rá paha'a, ngue'a nu'ahü ja ra uenda ya xcá tuhü de ra ts'oqui ne xcá yopa ntehü ma'ra'yo. Hangue daphü ri ndo'yohü ne ri ts'edihü Ajuá pa gui pepü rá 'befi'a.

¹⁴ Ngue'a nura ts'oqui ya hinda ma da ndá de guecju, ngue'a ya hindí 'bühü ja rá hmanda ra ndaxjua ley, nubyá dí 'bühü ja rá hñoja'i Ajuá.

**Núju ndí ohü ja rá 'ye ra ts'oqui,
¿pa te ga yopa penjüni?**

¹⁵ Nde'bu, ¿ha gue ga øthü ya ts'oqui ngue'a dí 'bühü ja rá hñoja'i Ajuá ne ya hindí 'bühü ja rá hmanda ra ndaxjua ley? ¡Hina! ¡Hinda za ga beñhü njabü!

¹⁶ Dí padihü gue dyá 'begohü de nú'a to'o dí øtehü. Nu'bu guí øtehü ra ts'oqui go rá 'bego'ihü'a ne go gue'a da ja'ahü gui 'medihü. Ha nu'bu guí øthü Ajuá go rá 'bego'ihü'a y nu'á da 'yø'te pa gui 'bühü xá hño ja rá thandi'a.

¹⁷ Pe jamádi Ajuá gue masque gá 'megohü de ra ts'oqui, pe nubyá ya

xcá ndahú pa gui 'yòtèhú con gatho ri muihú ra nt'utuuate xa t'u't'ahú.

18 Ajuá bi zin'ahú de rá 'ye ra ts'oqui nú'a ngú pèphú, pa go gui pèphú'a ne gui 'yòthú xá hño ngu ri ho'a.

19 Núna dí xi'ahú, dí hec'ahú ngu ya 'bego pa da zo ri mfenihú. Njabú ngu xcá ndahú pa gá 'megohú ja ra ts'oqui ne ngú nts'o'yòdehú, njabútho nehe ndahú ja rá 'ye Ajuá pa gui 'yòthú nú'a xá hño, ne gui 'buhú xá nt'axi.

20 Nguetho nú'bu ngú 'megohú ja ra ts'oqui, himi tsa gui 'yòthú nú'a xá hño.

21 ¿Te ma thahá gá hñhú de nú'u ya t'òt'e xmá nts'o ngú òthú? Ha nubyá grí ntsahú de gue'u. Ngue'a nú'a ra thahá ri uni nú'u ya t'òt'e xá nts'o, go gue'a ra du.

22 Pe nubyá ya hingyá 'begohú de ra ts'oqui, ya gyá 'begohú de Ajuá, hangue ya xcá hñhú 'nara dangá thahá, y nura thahá'a go gue'a gui 'buhú xá nt'axi y rá ngats'i 'nara te pa nzantho.

23 Nguetho nurá njut'i ra ts'oqui go gue'a ra du, pe nurá 'baha Ajuá go gue'a 'nara te pa nzantho nú'a da 'racjü ngue'a drí 'nathohú co ma Zidadahú ra Jesucristo.

Dí 'buhú co ra Zidada, hingue dí 'buhú ja ra ndaxjua ley

7 1 Zi cuhú, nu'ahú guí padihú ya ley, gue mientras ra ja'i te, pe'tsi da 'yòt'e ngu manganá ra ley, pe 'bu da du, ya hina.

2 Nja ngu 'nara 'behñá ra medinthati, mientras te rá dame pe'tsi da 'yòt'e nú'a manganá ra ley dega nthati, pe nu'bu ya xa du rá dame, nura 'behñá'a ya hingui 'bui ja nura ley'a.

3 Pe nu'bu te rá dame, ne da meui ma'na ra 'ñòhò, nura 'behñá'a da thu'mbabi ra zinga medinthati; pe nu'bu xa du rá dame, nura 'behñá'a ya hingui 'bui ja nura ley'a, ne hinda ma da thu'mbabi ra zinga medinthati masque da nthatui ma'na ra 'ñòhò.

4 Njabú necaguihú ndí 'buhúhma ja rá hmanda ra ndaxjua ley. Pe nubyá ja ra uenda stá tuhú mahyegui co ra Zidada Jesucristo nu mi du'a, ne ya hindí 'buhú ja nura ley'a. Dá njahú ngu nú'a ra 'behñá bi du rá dame ne bi nthatui ma'na, ngue'a nuju ya hindí 'buhú ja ra ndaxjua ley, ngue'a ya dá 'nathohú co ra Zidada Jesucristo nú'a to'o bi yopa nte de ra du. Y stá njahúbu pa da za ga òthú ya hoga 'befi pa rá nsunda Ajuá.

5 Ngue'a nú'bu ndí 'buhú ja ma ndaxjua 'muihú xá nts'o, nura ley ma'na bi nupca ma mfenihú pa dá òthú nú'u ya ts'onc'at'i ndí pe'tshú, y nu'ú mri mpefi ja gatho ma ndo'yohú pa dá òthú ya ts'oqui ne pa xa zixcahmahú ja ra du.

6 Pe nubyá ja ra uenda stá tuhú de ja ra ndaxjua ley, ngue'a ya hindí 'buhú ja rá hmanda nú'a ra ley'a. Ya hindí ohú ja rá 'ye ra ley, hangue nubyá da za ga pèphú Ajuá co 'nara 'ra'yo mfeni nú'a bi 'racjü ra Mäca Ndahi, ne hingue ngu ma'met'o nú'bu ndí 'buhú ja rá hmanda ra ndaxjua ley ne ndí pèphú ngu nú'a xqui t'ofó.

Ra ts'oqui nú'a dí hahú

7 ¿Te ga beñhúbya? ¿Ha gue ra ndaxjua ley tu ra thai de ra ts'oqui? ¡Hina! ¡Hinda za! Ngue'a go gue'a bi 'ñutcagui te rá 'be'a ya ts'oqui.

Ngue'a hinduí padi hmahá ua ra ts'oqui pa dra hyøcua nú'a te pe'tsi ma'na. Dá padi asta nu mi 'ñengagui ra ley: "Oxqui hyøca nú'a hinga ri meti."

8 Pe nu ndá øde nura hmanda'a, nuya ts'onc'at'i bi mpefi ja ma ndo'yo pa dá hyøque ndunthi ya t'òt'e, y njabú dá tu ra ts'oqui ngue'a hindá òt'e ngu nú'a manganá ra ley, ngue'a nsi ra ley hingui tsa to da du ra ts'oqui.

9 Ma'met'o hinduí pahmä ra ley, y ndí beni gue nduí 'bui xá hño ja rá thandi

Ajuḷ. Pe nu ndá p̄adi ra ley, gue'bu dá p̄adi tengu rá ndangui ra thai ndí tu, ha nura ts'oqui ma'na bi nja rá ts'edi pa bi cacagui ga pepi.

¹⁰ Njabu ra ley nú'a ña'tui ra te pa nzantho pa to'o da cumplibi, bi ñutcagui gue ya dí nehi ra 'ñu pa ja ra du.

¹¹ Ngue'a ra ts'oqui mi cacagui ga øt'a nú'a mi hagamā ra ley pa hinga øt'e, hangue ra ley bi condenagui ga tu po rá ngue ra ts'oqui.

¹² Hangue ra maça ley xá nt'axi y nú'a ri manda'a go gue'a xá nt'axi ne xá hño y øt'a ra hoga ts'ætbi.

¹³ Nu'bu, çha gue nú'a ra hoga ley go gue'a bi 'yøtca 'nara 'ñu pa xa zixca ja ra du? ¡Hina! ¡Hinga beñhu njabu! Ngue'a nuya ts'oqui stá øt'e go gue'u bi 'yøtcagui nura 'ñu pa xa zixcama ja ra du. Y njabu xa fadi que nura ts'oqui xi ra cate, ngue'a por nú'a ra hoga ley, ra ts'oqui bi jaqui dá 'medihma. Hangue po ra ley bi hnequi gue ra ts'oqui nts'edi xá nts'o.

¹⁴ Dí p̄adihu gue ra ley bá ehe de mahets'i. Pe nugui drá ja'i dega ximhai, ne dí o ja rá 'ye ra ts'oqui, hangue otho ma ts'edi pa ga øt'a ngu nú'a ri manda ra ley.

¹⁵ Nugui hindí p̄adi nú'a dí pefi, ngue'a hingo xi ma paha nú'a dí pefi, pe nú'u ya 'befi dí utsa xcá thamfri ya dá øt'e.

¹⁶ Y nu'bu dí øt'e nú'a hingui ho ne hingo ma pahaga, nu'bu numa pahaga ri nthe ngu manga ra ley, ngue'a ra ley ma gue hinxá hño nú'a dá øt'e, hangue dí handi gue ra ley xá hño.

¹⁷ Hangue njabu hingo de guecse dí pefi nuya t'øt'e. Nuya ts'onc'at'i dí pe'tsi ja ma ndo'yo, go gue'u ri jaqui dí øt'a njabu.

¹⁸ Y nugui dí p̄adi gue hinte ma t'øt'e xá hño dí øt'e ja ma ndaxjua 'mui, ngue'a ga nehma ga øt'e nú'a xá hño pe hingui tsa ga øt'e.

¹⁹ Nguetho nura hño dí ne ga øt'e, hindí øt'e, pe nú'a xá nts'o ne nú'a

hingo ma paha pa ga øt'e, nu'a go gue'a dí øt'e.

²⁰ Pe nu'bu nugui ga øt'e nú'a hingo dí ne, nu'bu ha, hingo dí pefi nura 'befi'a, nuya ts'onc'at'i dí pe'tsa ja ma ndo'yo go gue'u ri jaqui dí øt'a njabu.

²¹ Hangue dí p̄adi gue nzantho ri nda 'nara ts'edi ja ma ndo'yo, y ri mpefi njaua: 'bu dí ne ga øt'a nú'a xá hño, hingui tsa ngue'a nzantho go dí øt'a nú'a hingui ho.

²² Ngue'a nugui de ja ma mfeni dí ho rá ley Ajuḷ,

²³ pe ja 'nara ts'edi ma'na hño nú'a ri nda ja ma ndo'yo. Nura ts'edi'a ri ntuncui ma paha, ne nzantho jaqui ga øt'a ya ts'oqui pa ma'na rí datc'agui'a.

²⁴ ¡Huecategui! Xibya, çto da ñangagui de nuna ts'edi ri nda ja ma ndo'yo nú'a tsixcagui pa ja ra du?

²⁵ Jamadi Ajuḷ gue ya bi ñangagui'a po ra Zidada Jesucristo. Guehna nú'a dí ma: nugui de ma paha dí ne ga pepabi rá ley Ajuḷ, pe rá ts'edi ra ts'oqui ri nda ja ma ndo'yo.

Ra te nú'a ja po rá ts'edi ra Maça Ndahi

8 ¹ Nubyá, Ajuḷ ya hinda ma da condenaguihu ni 'na de guecju núju drí 'nathohu co ra Zidada Jesucristo ne dí 'yohu ngu nú'a utcahu ra Maça Ndahi, y ya hindí ø'tuahu rá paha ma ndo'yohu.

² Ngue'a Ajuḷ xa ñangaguihu de rá ts'edi ra ts'oqui nú'a mi tsixcahu ja ra du, y nubyá ra Maça Ndahi go gue'a ri mandaguihu ne tsixcahu ja ra 'ra'yo te ngue'a drí 'nathohu co ra Zidada Jesucristo.

³ Ra ndaxjua ley mi xicju ndunthi ya 'befi pa stá øthu hmaha, pe himbi za bi maxcahu pa stá øthu ngue'a ndí ø'tuahu rá paha ma ndo'yohu. Pe Ajuḷ ha, xa maxcahu ngue'a bá pehna rá T'u, bi 'ñe bi nja'i ngu núju dyá 'yøt'ats'oquihu pa bi za bi unga rá maça ndo'yo po ma ts'oquihu, y njabu

Ajuá bi hñacua rá ts'edi ra ts'oqui pa hinda sigui da ndá ja ma ndo'yohu.

4 Ajuá bi 'yot'a njabu pa da za ga øthu ya hoga 'befi ngu ri manda ra ndaxjua ley, ngue'a nubyá go dí øthu ngu nú'a rá paha ra Māca Ndāhi, y ya hindí øthu nú'a go rá paha ma ndo'yohu.

5 Ne dí padihu nu'a tó'o ø'tua rá paha rá ndo'yo, hønse oda rá mfeni nú'a go da ne rá ndo'yo, pe nu'a tó'o ø'tua rá paha ra Māca Ndāhi, nu'á ha, oda rá mfeni hanja da 'yot'tua nú'a ri ho ra Māca Ndāhi.

6 Nguetho nu'a tó'o hønse oda rá mfeni ra ndaxjua 'múi go gue'a ma da 'mēdi. Pe nuto oda rá mfeni da 'yot'e ngu nú'a ri ho ra Māca Ndāhi, nu'á pe'tsa ra te nzantho ne 'bui te rá 'ñintho.

7 Nguetho nu'a tó'o oda rá mfeni ra ndaxjua 'múi, go gue'a ri ncontraui Ajuá, nguetho hingui øte rá ley Ajuá ha nixi hinda za da 'yot'e.

8 Nu'a tó'o ø'tua rá paha rá ndo'yo, hingui tsa da 'yot'e ngu nú'a ri ho Ajuá.

9 Pe nu'ahu ya xcá tsohubu nuri ndaxjua 'múihu, ne ya hingui ø'tuahü rá paha ri ndo'yohu. Nubyá guí ø'tuahü rá paha ra Māca Ndāhi ngue'a nu'á 'bui ja ri corasohu. Y nu'a tó'o hingui pe'tsa ra Māca Ndāhi nú'a bá pehna ra Zidada Jesucristo, nura ja'l'a hingo rá meti ra Zidada Jesucristo.

10 Pe 'bu ra Zidada Jesucristo 'bui ja ri corasohu, masque ri ndo'yohu xa t'e'mbi da du po rá ngue ra ts'oqui, pe nuri ndāhíhu ma da 'múi pa nzantho ngue'a ya hinte ma ts'oqui guí tuhu.

11 Ajuá to'o bi japi bi yopa nte ra Zidada Jesucristo, go gue'a ma da japi da yopa nte ri ndo'yohu nehe ngue'a ra Māca Ndāhi 'bui ja ri corasohu. Nú'a ri ndo'yohu xa du, Ajuá ma da japi da yopa nte po ra Māca Ndāhi nú'a 'bui ja ri corasohu.

12 Hangue ringue'a zi cuhu, hinga mahyoni ga ø'tuabihu rá paha ma

ndo'yohu ngue'a ya hindí 'bahu ja rá hmanda'a.

13 'Bu go gui ø'tuahü rá paha ri ndo'yohu, nu'bú ma gui tuhu. Pe nu'bu co rá ts'edi ra Māca Ndāhi gui hñacju ya ts'ot'ø't'e de ri ndo'yohu, nu'bú hingui ma gui tuhu.

14 Nguetho gatho nú'u to'o ø't'e ngu nú'a utuabi ra Māca Ndāhi, go gue'u yá batsi Ajuá.

15 Nura Māca Ndāhi bi t'acju pa ya hinga 'mēgohu ja ra ts'oqui, hangue njabu ya hinga yopa ntsuhu. Nura Māca Ndāhi bi t'acju go gue'a bi 'yot'e pa dyá batsiguihu Ajuá. Hangue po rá ts'edi ra Māca Ndāhi dí emfa Ajuá: “¡Ma hmāca Dada'ihē!”

16 Nguetho ra Māca Ndāhi gue'a damajuani ja ma ndāhíhu gue yá batsiguihu Ajuá.

17 Y dí pahü gue nuya batsi gatho nú'a te pe'tsa yá dada go yá meti nehe. Hangue necju nehe ma metihu nú'a te pe'tsa Ajuá, y mahyēgui co ra Zidada Jesucristo ma ga hññhu nú'a ma da 'racju Ajuá ngu 'nara tsogui, pe mahyoni ga tsethu ya thogui ngu bi zeta ra Zidada Jesu, pa nehe da za ga 'bahu ja rá nsunda con gue'a.

18 Dí padi gue nuya ts'othogui dí thohü nuya pabya ni ts'u ri nhyecuaui rá ndangui de nú'a ra nsunda ma ga hanthü 'mēfa.

19 Gatho nú'a xa hyoca Ajuá, ja ra uenda ngu tōbgahu co ndunthi ra johya nu xcrá hnequihu ja rá nsunda Ajuá núju yá batsiguihu'a.

20 Gatho nú'a te xa hyoca Ajuá xmá hñohmā pe 'mēfa bi ts'oqui. Pe hingo de yá pahasche'u, go rá paha Ajuá pa bi njabu, pe nu'á bi 'ye'mbi gue da yopa hogui 'mēfa.

21 Y nura pa'a ma da uadi yá nzabi de gatho nú'a te xa hyoca Ajuá, ngue'a ma da yopa hogui ma'ra'yo. Hangue gatho nuya t'ø't'e ja, ya hinda ma da 'yo ja rá 'ye ra ts'oqui nu sta zixcaguihu Ajuá de nuna ra ts'oximhai

pa grá 'buhú ja rá nsunda núju yá batsiguihú'a.

22 Dí pahú gue gatho nú'a bi hyoca Ajuá, astabya ri sufri ngu ri sufri 'nara 'behñá ma da 'mú rá zi batsi, pe nu sta thogui yá ugui'a, ma da haxamahai.

23 Y hingue hõnse nú'u ya t'õt'e bi hyoca Ajuá, necjú nehe drí tsahú ya ugui, ne dí ga'tsihú, pe Ajuá xa 'racjú ra Mäca Ndáhi ngu 'nara seña de ra johya ma ga pe'tshú, hangue dí tøm'hú gue nu xcrá 'buhú ja rá nsunda Ajuá ma da 'ñudiguihú gue yá batsiguihú'a co ma ndo'yohú strá nsunda nsi ra nzabi ni ra ugui.

24 Nu ndá mpøhøhú bi t'acjú ra nthø'mate gue ma ga 'buhú habú xá nsunda. Pe nu'bú ya dí hanthú nú'a xa sicjú ga tøm'hú, nu'bú ya hinga mahyoni ga ndø'mhú ngue'a ya dí hanthú.

25 Pe nu'bú dí tøm'hú nú'a hindí handathohú, nu'bú pe'tsi te ga tøm'hú asta hinga hanthú.

26 Nehe ra Mäca Ndáhi 'búi pa da maxcahú, ngue'a de guecseguihú otho ma ts'edihú pa ga tsethú. Ngue'a nujú hindí pahú te ga aphú Ajuá nixi hanja ga ñáhú con gue'a. Pe ra Mäca Ndáhi ri jacjú ga nga'tsihú masque hinda za ga mañhú te ga mañhú, nu'bú ra Mäca Ndáhi ri bantebi Ajuá por guecjú.

27 Y Ajuá nú'a patca ma mfenihú, padi nú'a adi ra Mäca Ndáhi ngue'a adi ngu nú'a rá maça paha Ajuá y ri bantebi Ajuá pa yá gamfri'a.

Ma ga ntátehú co rá mfats'i Ajuá

28 Núju xa zoncaguihú Ajuá ngu nú'a xquí beni maya'bú, ne dí maðihú'a, dí paðihú gue nu'á ri supca ma tehú pa gatho nú'a da 'ñepcaguihú go pa ma hño'hú.

29 Ngue'a Ajuá ya mi paçaguihú desde ra müdi, hangue nu'á bi huancahú ne bi hñuxcahú pa ga 'buhú ngu gra 'mú rá T'ú, pa njabu nura T'ú'a dra cu maðá de gathoguihú dyá cuhú.

30 Nujú bi hñuxcahú Ajuá pa ga 'buhú ngu gra 'mú rá T'ú, y hingue hõnse'a, nehe bi zocjú pa dá camfrihú'a. Y hingue hõnse'a, nehe bi xicjú gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhú. Y hingue hõnse'a, nehe ma da zixcaguihú ja rá nsunda.

31 Nubyá, ya dí pahú gue Ajuá 'búi con guecjú, nu'bú çhanja da za to da ðaçaguihú? Hinda za.

32 Ajuá bi unga rá 'ra T'ú pa bi du po rá nguecjú. Nu'bú çha gue hinda 'racjú nehe mahyegui con gue'a gatho ma'ra te dí hoñhú?

33 ¿To'o da za da mambgahú núju yá hmadiguihú Ajuá? Jo'o, ngue'a Ajuá go guese'a xa má gue ya hinte dí tuhú.

34 ¿To'o tsa da condenaguihú? Jo'o, ngue'a ra Zidada Jesucristo go gue'a bi du por guecjú, y 'mefa bi yopa nte, y nubyá bí 'búi ja rá nsu ja rá 'ñei Ajuá, y ja guehni brí bantebi Ajuá por guecjú.

35 ¿Nda'a gue'a tsa da 'uegaguihú de rá hmáte ra Zidada Jesucristo? ¿Ha gue ya ts'othogui, o ya dumú, o ya njute, o ra thuhu, o ra 'ñáhe, o ra ntsu, o ra du? Hina, ni 'na.

36 Ngu mánja ra Mäca T'ofu habú ena njaua:

Nuje stá camfri'ihe, hangue nzantho t'ebgaguihe da thoje ngu 'nara zi deti ho ra hyomgø.

37 Pe de gatho nú'a dí thohú, xi dí tátehú po nú'a to'o ri maçaguihú.

38 Hangue dí pahú gue jo'o ni 'na to'o da za da 'uegaguihú de rá hmáte Ajuá, nixi nú'bú ga tuhú, nixi nú'bya dí tehú, nixi ya enxé, nixi ya ndá gá enxé, nixi nú'a jabya mapaya, nixi nú'a ma da nja 'mefa,

39 nixi nú'a ja mañá de mahets'i, nixi nú'a ja ri ga'ti de ra ximhai; ni 'na de nú'u xa hyoca Ajuá, hinda za da 'uegaguihú de rá hmáte'a nú'a pëcahú ngue'a dí 'nathohú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

Ajuꞑ xa huahna ya me Israel

9 ¹ Nugui, nú'a dí ma, dí mꞑnga majuaꞑi ngu rí 'ñepcagui ngue'a dí camfri ra Zidada Jesucristo. Hangue nú'a ma ga mꞑ hinga ne'uamba. Nu ja ma mfeni dí paꞑi xá hño gue dí mꞑnga majuaꞑi ngue'a go ra Maꞑa Ndꞑhi xicagui gue nú'a dí mꞑ gue'a majuaꞑi.

² Xi 'raca 'nara ntsø'mi y nzꞑntho zonga ma mfeni.

³ Nugui, ga nehma gue masque go ga 'mediga de rá thandi ra Zidada Jesucristo, qué pa da mpøhø ma'ra ma mixodyo'be nú'u hinxá gamfritho ra Zidada Jesucristo.

⁴ Nú'ú go gue'u ya me Israel. Ajuꞑ bi hñts'i'u pa dyá baꞑsi'a, ne mi utuabi'u rá maꞑa nsunda'a ja rá ndꞑnija'u, ne bi gohui'u 'raya cohi. Nehe bi umbabi'u ra maꞑa ley, ne bi 'ñutui hanja da xøcambeni'a ja rá nija'u. Nehe Ajuꞑ bi ña'tuabi'u ya hña'ti.

⁵ Nuyá xita'u go gue'u ra Abrá ne ra Isaac ne ra Cobo ne yá t'u, y ja nuya ja'i'u ja bi 'ñe bi nja'ini ra Cristo nú'a bá pehna Ajuꞑ pa da ndꞑ, y nu'á go guese'a Ajuꞑ, y go gue'a rá meti gatho nú'a te ja ne 'bui. Drá nsunda'a pa nzꞑntho. Njabu gue'a.

⁶ Pe hiní 'ñepi ga beñhu gue Ajuꞑ hinxá cumpli rá noya co ra hnini Israel, ngue'a Ajuꞑ xqui ña'tuabi da jaꞑi nura hnini'a, pe hingue gatho ya me Israel go gue'u rá hnini Ajuꞑ.

⁷ Masque bi 'múi ndunthi yá 'beto yá mbong'beto ra Abrá, pe hingue gatho'u t'ø't'a ra uenda gue yá baꞑsi majuaꞑi, hønse nú'u yá baꞑsi ra Isaac. Ngue'a ja ra Maꞑa T'ofø ena gue Ajuꞑ bi xipabi ra Abrá njaua: "Go dri 'beto yá baꞑsi ra Isaac."

⁸ Nubyá ne da 'ñena gue hingo gatho nuya baꞑsi de rá ji ra Abrá go gue'u yá baꞑsi Ajuꞑ, pe hønse nú'u bi 'múi dega hña'ti ngu bi 'múi ra Isaac.

⁹ Guehna ra hña'ti bi ña'tuabi ra Abrá,

bi 'ñembabi Ajuꞑ: "Rijeya ngubya, ma ga yopa ehe ga c'a'ts'a'i, ha nura Sara ma da me'tsa 'nará t'u."

¹⁰ Y hingue hønse ra Isaac bi huahna Ajuꞑ, nehe ra Rebeca bi 'múi yoho yá t'u de 'nadra dada, go gue'a ndu ma xitahu ra Isaac, y de nú'u yoho ya t'u'u, 'natho bi huahna Ajuꞑ nehe.

¹¹ Y nú'bu hinxqui 'múitho nú'u ya t'u ne hinte xqui 'yø't'atho nú'a xá hño o nú'a hinxá hño, Ajuꞑ ya xqui huahna 'na de gue'u, pa njabu da hnequi xá hño gue nu'á huahna ya ja'i hingue po yá 'befi'u pe po nú'a xa beni'a, ngue'a nu'á zohni nú'a to'o go da ne'a.

¹² Hangue ante da 'múi nú'u yoho ya t'u'u, Ajuꞑ ya xqui 'ñembabi yá nana njaua: "Nura cu madꞑ ma da mepi nú'a mbꞑsi."

¹³ Y ja ma'na ra xeni de ra Maꞑa T'ofø ma mahyegui habu Ajuꞑ ena njaua: "Dá maꞑi ra Cobo ha nura Esaú dá utsa."

¹⁴ Nu'bú ¿xi te ga mañhubya? ¿Ha gue ga eñhu gue Ajuꞑ hingui ø't'a ra ts'utbi xá hño? Hina, hinga beñhu njabu.

¹⁵ Ngue'a go guese'a pe'tsa ra nsequi, hangue bi 'ñemba ra Moise njaua: "Nugui dí huequi nú'a go ga ne ga huequi."

¹⁶ Hangue dí pañu gue 'nara ja'i hingui tsutua rá hmate Ajuꞑ ngue'a go da nese ra ja'i, nixi ngue'a da 'yø't'ase ra ts'edi. Hina, go Ajuꞑ beni sehe to'o gue'a ma da huequi'a.

¹⁷ Nehe ja ra Maꞑa T'ofø xa t'ofø gue Ajuꞑ bi xipabi ra Faraø nú'a mrá ndꞑ Egipto, y bi 'ñena njaua: "Stá hux'a'i pa gui ndꞑ, ngue'a dí ne da hneca ma ts'edi ja gue'i pa da faꞑi to'ogui ne tengu ma ts'edi ja gatho ra ximhai."

¹⁸ Hangue ringue'a dí pañu gue Ajuꞑ ri huequi nú'a go da ne'a y ri jaꞑi da necio nú'a go da ne'a.

¹⁹ Nu'bú, da ne 'nara ja'i da 'ñengui: "Nu'bú ¿hanja Ajuꞑ ri condena ya ja'i? ¿To'o gue'a xa c'a'tsuabi nú'a rá paha'a?"

20 Pe nuguí ga thátuabi'a ne ga embi:
 “¿To'ol'igue pa guí nø'tua Ajuá? 'Nandi
 gue ra ts'e dega dohmi ma da nø'tuabi
 nú'a to'o bi hyoqui ne da 'ñemi: ‘¿Pa
 te xcá hogagui njaua?’

21 Nura hyocatraste tsa da hyoca
 nú'a go da ne. Nu'á hā ra ts'edi pa
 da hyoca de 'nadra bøhai 'nara ts'e
 dega nsu y nu ma'na pa ra 'befi
 hingue dega nsu.”

22 Njabu nehe Ajuá masque mi ne
 xa 'ñudi gue ja rá ts'edi'a ne nu'á ri
 castiga ya ts'o'mui gá ja'i, pe nu'á
 desde maya'bu xa me'tsuabi ndunthi
 ra pasencia ya ts'o'mui gá ja'i, pe
 'mefa ma da castiga'u ngu xa beni y
 ngu nú'a rí 'ñepabi'u.

23 Nu'á bi 'yøt'a njabu pa bi 'ñudi
 tengu rá ndāngui rá nsunda ja guecju,
 ngue'a xi xa mescaguihu ra ntheate
 núju to'o xa beni desde maya'bu ma
 ga 'buhu 'nadbū ja rá nsunda'a.

24 Nu'á xa zoncahu pa ga 'buhu con
 gue'a, masque dyá xodyohu o hindyá
 xodyohu.

25 Ra badi Osea bi 'yofo de guehna ja
 ra Maça T'ofu gue Ajuá bi 'ñena njaua:

Ma ga hu'mbabi gue ma hnini
 nú'u hingue ma hninihma,
 y nú'u hinduí mađihma, go
 gue'u ma ga mađi.

26 Nu habu bi t'embabi ya ja'i
 njaua: “Nu'ahu hingo ma
 hninihu”,
 nuni ja guehni ma da
 thu'mbabi gue go gue'u yá t'u
 Ajuá nú'a te.

27 Nehe ra badi Isaía bi ma de ra hnini
 Israel, y bi 'ñena: “Masque ya me
 Israel da ndunthi ngu rá ndunthi ra
 'bomu ja ra ñānga ndehe, pe hustho
 to'o ma da mpøhø de gue'u.

28 Ngue'a Ajuá masectho da huata
 ndunthi de gue'u ngu nú'a xqui
 'ye'mbi asta hinda gohi 'na zi tūtho.”

29 Nehe go guet'a ra Isaía bi 'yofo
 'met'o ja ma'na ra xeni de rá t'ofu'a,
 ne bi 'ñena:

'Bu Ajuá nú'a ri ndā de ya
 mundo enxé mahets'i hinxa
 huegaguihu ne hinxa
 zogaguihu hmaha 'raya ja'i,
 nu'bú stá njahu ngu bi nja ra
 hnini Sodoma ne Gomorra
 nú'u bi nhuati gatho.

Ya me Israel ne ra maça hoga t'øde

30 Nu'bú dí pahūbya gue ya ja'i
 hingyá me Israel nú'u himbi 'yøt'a ra
 ts'edi pa da 'mui xá hño co Ajuá, go
 gue'u ya 'bui xá hño con gue'a,
 ngue'a ya xa gamfri bi rá noya'a.

31 Pe nuya me Israel mi øt'a ra ts'edi
 pa da 'yøt'a nú'a mangu ra ndaxjua ley
 pa xa 'muhma xá hño co Ajuá, pe nu'ú
 himbi za bi 'mui xá hño con gue'a.

32 ¿Hanja himbi za bi 'mui xá hño?
 Himbi za ngue'a mi honi da 'mui xá
 hño co Ajuá hōnda po ya 'befi nú'a
 mangu ra ley pe hingue po ra jamfri
 de ra Zidada Jesucristo. Hangue nu'ú
 bi hñaxa 'nara mfe'tse ja nú'a xa
 t'embabi “ra Mfe'tsado.”

33 Ngu ena Ajuá ja ra Maça T'ofu:

Dí pegui nuni Sión 'nara do pa
 da mfe'tsa ya ja'i, 'nara dānga
 do nú'a japi da dagui,
 pe nu'a t'ó'o da gamfri'a hinda
 ma da 'be rá tsa, ngue'a nú'a
 xa gamfri gue'a majuani.

10 ¹ Zi cuhu, xi dí ne con gatho
 ma coraso gue da mpøhø ra
 hnini Israel, y gue'a dí apabi Ajuá.

² Dí damajuani de gue'u gue xi øt'a ra
 ts'edi pa da deni Ajuá, pe hingui øt'e'u
 co ra mfadi.

³ Ngue'a nu'ú hingui tso yá mfeni nú'a
 xa mangu Ajuá de hanja da za da 'mui
 xá hño ja rá thandi'a, ne nu'ú ri
 'ramanu de gues'e'u pa da 'mui xá hño
 hmaha ja rá thandi'a, hangue nu'ú
 fe'tsuabi nú'a ma Ajuá.

⁴ Ngue'a pa nú'u to'o camfri ra Zidada
 Jesucristo ya hinte ri muui ra ndaxjua
 ley pa da za da 'mui xá hño ja rá
 thandi Ajuá.

5 Ra Moise bi mā de nú'ũ to'o da demba ra ndaxjua ley pa da 'mũi xá hño ja rá thandi Ajuā, ne bi 'ñena gue nu'a tó'o da 'yøt'e gathu ngu nú'a m̄anga ra ley, go gue'a da z̄udi ra te ngue'a xa 'yøt'e gathu ngu ri manda.

6 Pe nu'a tó'o da gamfri ra Zidada Jesucristo pa da 'mũi xá hño ja rá thandi Ajuā, ja ra M̄aca T'ofu m̄anga njaua: “Oxqui bensehe njaua ja ri coraso ne gui 'ñena: ¿To'o da za da b̄øxa ja mahets'i? —nuna guehna pa da tsinchu ra Zidada Jesucristo.

7 Nixi oxqui bensehe njaua ja ri coraso gui 'ñena: ¿To'o da za da gai asta habũ bí 'bũ nú'ũ xa du?” —nuna guehna pa da yopa tsi ra Zidada Jesucristo de ja ya du.

8 Nu'a xá hño gui beni, ngu nú'a m̄anga ra M̄aca T'ofu ne ena: “Ya xcá 'yøde nú'a xa m̄anga Ajuā, y nú'a xa mañ'a xa zo ja ri mfeni, y nu'a go gue'a ya xcá mā.” Njabũ m̄anga ra M̄aca T'ofu. Y nú'a xa m̄anga Ajuā go guehna ra noya dega jamfri dí mañhũ, ne ena njaua:

9 Nu'bu gui mā gue ra zi Hmu Jesu go gue'a ri Hmu, ne 'bũ gui camfri ja ri coraso gue Ajuā ra Dada bi 'yøt'e pa bi yopa nte'a de ra du, nu'bu ma gui mpøhø.

10 Ngue'a nu'bu ga camfrihũ ja ma corasohũ, nu'bu Ajuā ma da mā gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhũ, y nu'bu ga mañhũ gue dí camfrihũ ra zi Hmu Jesucristo, nu'bu ga mpøhøhũ.

11 Ngue'a enga ja ra M̄aca T'ofu njaua: “Nu'a tó'o da gamfri'a hinda ma da 'be rá tsa, ngue'a nú'a camfri gue'a majuani.”

12 Ra M̄aca T'ofu bi 'ñena gue nu'a tó'o da ne da gamfri, dá gamfri, ngue'a otho ni 'nara nthahni dega xodyo ni nú'ũ hingyá xodyo, ngue'a ra Zidada go gue'a ra Zidada pa gathu, nehe ra memati'a pa gathu nuto da hyomba rá mfats'i'a.

13 Ngue'a ra M̄aca T'ofu ena gue gathu nuto da 'yapa ra Zidada da mpøhø, da pøhø'a.

14 Pe ¿hanja da za da 'yapabi 'na gue da pøhø 'bũ hingui camfri gue 'bũ? Y ¿hanja da za da gamfri 'bũ hinxa 'yøde de gue'a? Y ¿hanja da 'yøde 'bũ jo'o to'o da xipabi?

15 Y ¿hanja da za to'o da ma da m̄anba rá noya Ajuā 'bũ hinto xa mehni? Y ya xa 'behni nú'ũ to'o m̄anba rá noya Ajuā, ngue'a enga ja ra M̄aca T'ofu: “¿Hangu ra johya dí pe'tshũ ngue'a xa zøhø nú'ũ to'o bra hñā 'nara hoga t'øde gue gathu ma da 'mũi te rá 'ñentho!”

16 Pe hingue gathu ya ja'i xa ne xa 'yøde ra m̄aca hoga t'øde. Ngu xqui m̄anga ra bađi Isaía maya'bu, ne bi 'ñena: “Zi Hmu, hinxa ne to xa gamfri numa noyahũ.”

17 Hangu pa da za da gamfri 'na, mahyoni da 'yøde 'na, y mahyoni dra hmā de ra Zidada Jesucristo pa njabũ da nt'øde de gue'a.

18 Pe dí ena: ¿Ha gue hinxa 'yøde'ũ? ¿Haha, xi majuani ya xa 'yøde'ũ! Ngue'a enga ja ra M̄aca T'ofu:

Gathu ja ra ximhai xa nt'øde yá noya'ũ.

Haha gathu maxøgue ra ximhai xa njabũ.

19 Ma'na'qui dí mā: ¿Ha gue himbi unga nguenda ya me Israel? Haha, bi unga nguenda, ngue'a ra Moise bi mā rá mudi gue Ajuā bi 'ñena:

Nugui ma ga japi nú'ũ ya ja'i hingo ma hnini hmā, y nu'ahũ ma da zøt'a ri muihũ por gue'a.

Por nuya japi ma ga umba ya 'ñamfadi gá ja'i, nu'ahũ ma da bø ri cuehũ.

20 Nepũ ra bađi Isaía himbi ntsu bi mā gue Ajuā bi 'ñena njaua:

Nu'x himi hongagui go gue'x bi
zucagui,
ha nu'x himri 'ñanigui dá ma
dá tsudiga'x.

21 Nehe bi 'ñena de ya me Israel gue
Ajuá bi 'ñena njaua: “Nugui hindá
tsaya dá zofu nuya ja'i pa xa
ñobrihma, pe nu'x himbi ne bi 'yøde
ngue'a xi ya ts'o'yøde ne ya nøt'e.”

**Ajuá bi huahna 'raya me Israel hangue
nu'x bi mpøhø**

11 ¹ Nu'bu, ¿ha gue ga beñhu
gue Ajuá xa hyepu rá hnini?
¡Hina, hinhya'mu! Ngu'e'a nequi drá
me Israel stí 'ñehe de yá ja'i ra
Benjami de rá ji ra Abrá.

² Ajuá hinxá zogui rá hnini nú'a bi
'ñembi gue go rá hnini'a de rá mudí.
¿Ha gue hinguí pahu te mangua ra
Maça T'ofu habu ma de ra Elía, gue
nu'x mi manbabi ra hnini de Israel co
Ajuá? Ne bi 'ñena njaua:

³ “Ma zi Hmu'i, nuna hninina xa
hyop'a'i gathu ri 'mehni, ne xa huata
gathu ri ata. Y de gathu nú'x to'o mi
camfri'i hønsegui dí pongui, y nu'x xi
honi hanja da hyogaguihma.”

⁴ Nu'bu Ajuá bi dátuabi njaua: “Dí
pe'tsithu yoto 'mo ya 'ñøhø pa da
nsundagui, nú'x hinxá ndandiñghmu
já rá thandi ra c'oi Baal.”

⁵ Nehe njabu nuya pabya xa gohi
hønse 'na zi tui ya me Israel nú'x xa
huahna Ajuá co rá hñoja'i.

⁶ Y 'bu bi huahni co rá hñoja'i, nu'bu
hingue po yá 'befi øt'e'x. 'Bu di gue'a
dega 'befi hma, nu'bu Ajuá hindi øt'e
co rá hñoja'i.

⁷ Xibya ¿te ga beñhu de nú'a
thogui ya me Israel? Nu'x ya me
Israel mi ndunthi, himbi zadi hanja
da za da 'múi xá hño co Ajuá, pe
nu'x 'na tui xqui thahni, nu'x ha, bi
za bi 'múi xá hño já rá thandi Ajuá.
Y nu'x ya me Israel mi ndunthi, bi
meguibi yá mfeni, y himbi ne bi
gamfri nú'a bi mangua Ajuá.

⁸ Ngu xa nt'ofu já ra Maça T'ofu: “Ajuá
bi japi'x bi mpumfri, bi japi bi ngoda
pa hinda hyandi, nehe bi japi bi ngogu
pa hinda 'yøde asta mapaya.”

⁹ Y ra Davi bi ma de ya japi xqui
t'umba ya me Israel, bi t'ents'ua ra 'ñu
ne bi 'ñena njaua:

Nuyá mexa da 'bø'tsuabi gue'a
da ngu 'nara xit'a ne 'nara
trampa habu da zo'x,
y já da japini da gut'i nú'a tu'x.

¹⁰ Dá njot'a yá da'x pa hinda
hyandi,
y dá ndoqui nzantho co yá
'bats'i ri du.

**Ajuá hinxá 'medi pa nzantho nurá
hmate co ya xodyo, hangue nú'x
hingyá xodyo rí 'ñepi da
su yá jamfri**

¹¹ Nu'bu, xi nú'x, ¿ha gue xa
'betuabi rá hmate Ajuá pa nzantho
po yá 'ñajamfri? ¡Hina, hinhya'mu!
Pe po yá nts'o'yøde'x bi zu ra mpøhø
gathu ma'ra ya hnini, pa njabu da
nuhu yá mfeni ya me Israel pa da
yopa hñani'x ra japi ngu nú'a xa
hñanga ma'ra ya hnini hingyá xodyo.
¹² Ya gue po rá nts'o'yøde ra hnini
Israel bi nja ra hño pa gathu ya
meximhai, ne bi nja 'nara danga japi
pa nu ma'ra ya hnini hingyá xodyo,
nu'bu ¡tengu hma ra japi da hñanga
nú'x hingyá xodyo nú'a ra pa ya
xodyo da gamfri Ajuá!

¹³ Nú'ahx hingyá xodyohu, ja'a dí
ne ga xi'ahx. Ajuá bi hñuxcagui dega
apostol pa gue'ahx nú'ahx hingyá
xodyohu, hangue dí e'tsua rá nsu ma
'befi

¹⁴ pa xahma da za ga nupa yá mfeni
'ra de nú'x ma mixodyo'be da ne da
hñanga nehe nú'a ra japi xcá hñhu,
ne da mpøhø'x.

¹⁵ Ya gue Ajuá bi hyepu ya xodyo ne
go bi japi gathu ya meximhai gue'a
bi 'yøt'e pa bi za bi 'múi xá hño con
gue'a, nu'bu ¡tengu ra japi ma da

umbabi'ũ nu sta yopa munts'a ya xodyo ma'na'quui! Ne nura japi'a go gue'a 'nara 'ra'yo te.

16 Nu'bu Ajuã bi huahna ya mudi xita de ra hnini Israel pa dyã meti'a, nu'buã gatho ra hnini Israel go rá metitho Ajuã, nja ngu 'nara 'bai gá za, 'bu Ajuã ri japa yá 'yu, nehe yá 'yeza njapi, y nehe nja ngu ya hme, 'bu ra mudi hme njapi, nu'buã gatho ra bola juni njapi.

17 Ngu 'nara 'bai gá hoga olivo da ts'ecua 'nará 'yeza ne da cueta 'nará 'yeza ra mbanga olivo pa nu'á da zipa rá ngui rá 'yu nú'a ra hoga olivo, njabu nehe 'ra xodyo bri t'equa de Ajuã ne nú'ahu hingyá xodyohu go xra hmunts'a'ihu pa dyã hnini'ihu Ajuã nehe, ne xcá hñanihu yá japi Ajuã.

18 Masque'a oxqui ndanguihu de ya xodyo, ngue'a guí padihu gue hingo ya 'yeza ri umba ra te yá 'yu ra za, nuya 'yu go gue'u ri umba ra te ya 'yeza.

19 Nu'ahu ma gui 'ñenahu: "Ya 'yeza bri ts'equi pa bi za bri juetcahu."

20 Majuani, bri t'equa'u, pe bri t'equa ngue'a himbi ne bi gamfri'u. Ha nu'ahu ya rá hnini'ihu Ajuã ngue'a guí camfrihu. Hangua oxqui ndanguihu. Nu'a guí 'yøthu, tsuhu Ajuã.

21 Nu'bu Ajuã xa castiga ya xodyo nú'u to'o ngu ya 'yeza hinga njuete, nehe nú'ahu hingyá xodyohu y guí njahu ngu ya 'yeza xa njuete, da za da castiga'ihu nehe.

22 Hangua dá zo ri mfenihu nú'a bi 'yø'te Ajuã, njabu ngu ra hoja'i, njabu ra zute nehe. Bi nhyoja'i con gue'ahu, ha nu'u ya xodyo bi nts'o'yøde, bi 'ueque'u. Hangua nu'a mahyoni gui 'yøthu, sigui gui 'buhu ja rá hñoja'i, ngue'a nu'bu hina, da 'uec'a'ihu nehe.

23 Y nehe nuya xodyo nu'bu hinda sigui yá 'ñajamfri, nu'buã dra yopa cuete ja ra 'bai gá olivo habu mi tøgue'u, ngue'a Ajuã ja rá ts'edi pa da yopa cuete'u.

24 Ngu'e'a 'bu nú'ahu hingyá xodyohu ngu gyá 'yezahu de 'nara mbanga olivo, xa ts'ec'ahu de ri 'baihu, y bi za bri juet'ahu ja ra hoga olivo masque nu'ahu grá mbanga olivohu, xihma ya xodyo gue go gue'u ya 'yeza yá meti ra hoga 'bai gá olivo, ma'na da za da ncuetu ma'na'quui ja rá 'bai!

Rá ngats'i ma da mpøhø ra hnini de Israel

25 Zi cuhu, dí ne gui padihu nuna mfadi xqui nt'agui hmaha. Dí ne gui padihu pa hingui beñhu gue hønse'ihu xa huahn'ahu Ajuã. Pahu gue masque Ajuã xa japi xa megui yá mfeni ndunthi ya me Israel, pe 'ra de gue'u xa me'tsitho ja rá hnini'a. Pe hingue pa nzantho ma da megui yá mfeni, hønse asta hinda zøxa ra 'bede de nuya ja'i hingyá xodyo nú'u ma da mpøhø.

26 Nepu de gue'a gatho ya me Israel ma da mpøhø. Ma da nja ngu xa t'ofu ja ra Maça T'ofu ne ena:

Nuni Sión nú'a rá hnini Ajuã ja ma drí 'ñehni ra Ñante nú'a ma da xøcuabi yá ts'ot'ø't'e ya me Israel nú'u yá ja'i ra Cobo.

27 Y nu xcrá xøcuabi yá ts'oqui'u, ya stá cumpli ma cohi nú'a stá cohi con gue'u.

28 Pa da za da ntunga ra maça hoga t'øde ja ma'ra ya hnini ngu xa beni Ajuã, nu'á xa hyanda ya xodyo ngu yá ncontra'a, pa go da jap'a'ihu nú'ahu hingyá xodyohu. Pe Ajuã maditho ya xodyo po rá ngue yá xita'u nú'u bi huahni'a.

29 Ajuã hingui pata rá mfeni. Nú'a da uni, hinda ma da hñaqui, ne hinda ma da hyepu nú'u to'o xa huahni'a.

30 Nú'ahu hingyá xodyohu hingui camfrihmahu Ajuã, pe nubyá co rá nthecate Ajuã bi jap'a'ihu ngue'a ya xodyo himbi ne bi gamfri ra zi Hmu Jesucristo.

³¹ Nubyá nuya xodyo bi 'ñagamfri, pe bi njabũ pa 'mefa, co rá nthecate Ajuá da japi'ũ ngu bi jap'a'ihũ.

³² Njabũ Ajuá bi zotho gatho co yá 'ñajamfri, gue dya xodyo gue hindya xodyo, pa 'mefa da huequi'ũ mahyegui.

³³ Xi ra dangui rá mfadi Ajuá, ngue'á padi gatho nú'a t'øt'e, y padi hanja da 'yøt'e gatho nú'a go da ne! Hinda za to da badi gatho nú'a te beni Ajuá, ne hinda za to da badi hanja øt'e nú'ũ ya danga 'befi øt'e'á. ³⁴ "¿To'o gue'á patuabi rá mfeni Ajuá? y ¿to'o gue'á xa 'yo'mbabi rá 'ñu'á? ³⁵ Y ¿to'o 'met'o xa nja te xa umbabi Ajuá, pa njabũ Ajuá da co'tsuabi'á?" ³⁶ Nguetho go guese'á bi hoqui gatho nú'a te ja, y gatho o ja rá 'ye'á, y gatho'ũ pa rá nsunda'á. Y nu'á drá nsunda pa nzantho. Njabũ gue'á.

Ga umfũ Ajuá gatho ma tehũ pa ga pephũ ngu ne'á

12 ¹ Nubyá, ma zi cu'ihũ, xcá hyanthũ rá ndangui rá nthecate Ajuá xa 'yøtcahũ. Hangué dí bante'ihũ gue gui daphũ Ajuá gatho ri tehũ. Gue'á 'nara hñá'ti strá nt'axi ngu nú'a ri ho'á, ngue'á nu'bu guí øthũ njabũ, guí xøcambenihũ Ajuá co ri corasohũ.

² Oxqui tenbahũ yá 'mũ nú'ũ ya ja'i 'yo ja ra ts'oqui. Nu'á gui 'yøthũ, tenda ri 'ra'yo mfenihũ pa njabũ xi gui 'buhũ 'nara 'ra'yo 'mũ, y 'bu gui njahubũ ma gui patuahũ nda'á rá paha Ajuá gui 'yøthũ, y nú'a rá paha'á gue'á nú'a gui 'yøthũ nú'a xá hño ne nú'a ri ho'á, ne gui 'buhũ xá hño ja rá thandi'á.

³ Ajuá xa 'racagui nuna ra nsu dega apostol po rá hñoja'i, hangué ma ga xi'ahũ nda'á rí 'ñepi gui 'yøthũ. Oxqui ma gui beñhũ gue gyá danguihũ y masque hina. Benihũ xá hño ne hyandaschũ hangu rá ndunthi ri jamfrihũ nú'a xa 'ra'ahũ Ajuá cada 'na de gue'ahũ.

⁴ Ngue'á nja ngu ma ndo'yohũ dí pe'tshũ ndunthi ya xeni pe gatho ya xeni hingue 'nada yá 'befi pefi.

⁵ Njabũ nehe masque dí ndunthihũ, pe dí 'nada ra ndo'yohũ co ra Zidada Jesucristo, y gatho núju ngu dyá xenihũ de 'nada ra ndo'yo.

⁶ Ne 'rama'na'ño ya mfadi ne ra ts'edi xa 'racaguihũ Ajuá po rá hñoja'i'á pa ga pefihũ nú'a ra 'befi xa 'racaguihũ. 'Bũ 'nara cu xa t'umbabi 'nara ts'edi pa da manba rá noya Ajuá, dá mañ'á ngu rá ndunthi ra jamfri pe'tsi'á.

⁷ Nu'á tó'o xa t'umba ra ts'edi pa da mfaste, dá mfaste. Ha nu'á tó'o xa t'umba ra ts'edi pa da nxahnate, dá nxahnate.

⁸ Nu'á tó'o xa t'umba ra mfadi pa da unga ra ts'ofó, dá nzote'á, ha nu'á tó'o xa t'umba ra ts'edi pa da unga 'nara mfats'i, dá uni con gatho rá mui. Nu'á tó'o xa t'umba ra ts'edi pa da ndá, dá ndá con gatho rá mfeni, ha nu'á tó'o xa t'umba ra ts'edi pa da mats'i nú'ũ to'o othobi, dá mats'i con gatho rá mui.

Nú'a rí 'ñepi da mefi ra gamfri

⁹ Dá nja ri hmátehũ pa gatho ya ja'i, pe hingue de maxøts'etho. Øtsahũ nú'a xá nts'o, y tenhũ nú'a xá hño.

¹⁰ Má'dihũ 'na ngu 'na co ra hmáte nú'a xa 'ra'ahũ Ajuá ngue'á gyá cuhũ, ne 'ñumbahũ ra t'equ'ei 'na ngu ma'na.

¹¹ 'Yøthũ ri 'befihũ con gatho ri ts'edihũ. Ostí ma da zø'ahũ ra ndahñei. Pøpabihũ ma Zidadahũ ra Jesucristo con gatho ri muihũ.

¹² Johyahũ ngue'á guí tømhu ma gui 'buhũ ja rá nsunda Ajuá. Tsethũ gatho ya ts'othogui, ne oguí tsayahũ gui 'yaphũ Ajuá.

¹³ Faxhũ ya cu nú'ũ hingui tsøpi, ne umfũ ntsaya nú'ũ to'o tsøñ'a'ihũ.

¹⁴ 'Yaphũ Ajuá da mats'i nú'ũ to'o øt'ahũ ra nts'o'mui, oxqui tsañhũ'ũ.

15 Johyahũ co nú'ũ to'o ri johya, ne nzonihũ co nú'ũ to'o zoni.

16 'Bũhũ mahyegui co 'nadra hm̄ate, oxqui 'ñets'ihũ nixi gui 'ueguehũ de ya zi hyoya cu. 'Yohũ mahyegui con gue'ũ. Oxqui beñihũ de ri mfenischehũ gue gyá bamhyahũ.

17 Oxqui ø'tuahũ ra nts'o'm̄ai nú'ã to'o da 'yø't'ahũ ra nts'o'm̄ai. Nu'ã gui 'yøthũ, gui jamasuhũ gui 'yohũ xá hño ja yá thandi gatho ya ja'i.

18 'Yøthũ 'nara ts'edi asta habũ da za pa gui 'bũhũ 'nara hoga'm̄ai con gatho ya ja'i.

19 Ma zi hm̄adi cu'ihũ, oxqui co'tsuaahũ nú'ã da 'yø't'ahũ ya ts'o'm̄ai, tsocuathohũ Ajuã, ngue'ã Ajuã m̄a ja ra Maça T'ofõ ne ena: "Nugui hõnsegui tsa ga co'tsuabi nú'ũ to'o ø't'a ra nts'o'm̄ai, nugui go ga unga ra njut'i."

20 Nehe ena njaua: "Nu'bũ ri ncontra tsũ ra thuhu, umbabi te da zi, ha nu'bũ tsũ ra nduthe, umba ra dehe da zi. Nu'bũ gui 'yøt'e njabũ, nu'bũ nu'ã da ntsø'mi ndunthi."

21 Oxqui hoñihũ hanja gui 'yøthũ 'nara 'ñũ. Gatho nú'ã to'o da 'yø't'ahũ 'nara 'ñũ, co'tsuabi co 'nara hño, y njabũ ma gui ntãtehũ de ra 'ñũ.

13 1 Gatho ya ja'i rí 'ñepi da 'yøte nú'ũ to'o hã ra ts'utbi, ngue'ã go Ajuã xa hñuxa gatho ya ts'utbi ja ra ximhai. Nehe go gue'ã xa hñuts'i nú'ũ to'o hã ra ts'utbi.

2 Hangue nu'ũ tó'o nø'tua ra ts'utbi, go gue'ũ nø'tua nú'ã xa manda Ajuã nehe. Y nu'ũ tó'o nø'tua ra ts'utbi, go honse ra castigo.

3 Ya ndã hinxa thuts'i pa da zu nú'ũ to'o øt'e xá hño, nu'ũ xa thuts'i pa da zu nú'ũ to'o hingui øt'e xá hño. Hangue nu'bũ hingui nehũ te da xi'ahũ nú'ũ to'o hã ra ts'utbi, nu'bũ 'yøthũ gatho nú'ã xá hño, y njabũ nu'ũ da ñamañho de gue'ahũ.

4 Nu'ũ go gue'ũ yá 'bego Ajuã pa ri hño. Pe 'bũ gui 'yøthũ nú'ã hingui

ho, rí 'ñepi gui tsuhũ'ũ, ngue'ã nu'ũ hã ra ts'edi pa da castiga'ihũ, ngue'ã Ajuã go gue'ã xa hñuts'i'ũ pa da castiga gatho nú'ũ to'o hingui øt'e xá hño.

5 Hangue mathoni gui 'yøtehũ'ũ, ne hingue hõnse pa hinda castiga'ihũ, nehe pa gui 'yøtehũ nú'ã xi'ahũ ri mfenihũ.

6 Hangue nehe dí juthũ ya njut'i ja ra gobierhnu, ngue'ã nu to'o hã ra ts'utbi go yá mefi Ajuã, ne nu'ũ xi ri 'ramanu da mefi nuna 'befina.

7 Ju'tuabihũ gatho nú'ũ to'o guí tuphũ. Jut'a ri cotahũ, jut'a ri rentahũ. Nu'ũ tó'o rí 'ñepi gui umfũ ra t'equ'ei, umfũ, ha nu'ũ tó'o rí 'ñepi gui numansuhũ, numansuhũ.

8 Oto guí tuphũ ni 'nara thai, hõnse gui beñihũ gue rí 'ñepi gui mádi'ũ 'na ngu ma'na, ngue'ã nu'ã tó'o m̄adi rá miqu'eiui ya bi cumpli ra ley.

9 Nu'ahũ guí pahũ ya hm̄anda nú'ũ m̄anga ra ley ne ena: "Oxqui ntsinga medinthãti, oxqui hñote, oxqui mpe, oxqui jø'tsua ya nc'uamba ri miqu'eiui, oxqui hyøcua nú'ã pe'tsa ri miqu'eiui." Pe nuya ya hmandaya ne nú'ũ ma'ra ya hm̄anda, gue'ã mahyegui nú'ã ra hm̄anda ena: "M̄adi ri miqu'eiui ne su ngu grí nsu sehe."

10 Ngue'ã nu'ã tó'o pe'tsa ra hm̄ate, hingui ø'tua ra nts'o'm̄ai rá miqu'eiui, hangue nu'ã tó'o pe'tsa ra hm̄ate go gue'ã ri cumpli ra ley.

11 De dí øthũ gatho nú'ũ ya ngu dí xi'ahũ, ga beñihũ de nuya ya pa dí 'bũhũ ne ga japhũ da nu ma mfenihũ, ngue'ã ma Zidadahũ ya ma'na 'bui guetbũ de nú'ã ndã camfrihũ pa e da ñangaguihũ de nuya ts'othogui dí thohuaa ja ra ximhai.

12 Ya 'yo rí thogui ra 'bexuui, 'yo rí møca ra xudi. Hangue mathoni ga tsoguihũ ya ts'o'befi dega 'betsa ngu nú'ũ øt'a ya ja'i dega xuui. Ya ga hñocjũ pa ga øthũ ya hoga 'befi dega pa, ngu ri hñoca 'nara soldado pa da ma ja ra tuhni.

13 Ga 'yohu ngu rí ñehe ngu nú'ü 'yo dega pa, hinga maha habu ja ya ngo dega tixfani, nixi ga ntixfanihu. Hinga hñuxhu co nú'ü to'o hingue xi ma 'behñahü, nixi ga 'yohu ja ma'ra ya ts'ot'ot'e. Hinga 'ñot'atuhnihu, y nixi ga ne ga nsehü.

14 Nu'a ga øthu ha, ma ga honbahü rá mfats'i ra Zidada Jesucristo pa ga 'yohu ngu bi 'ño'a, y hinga hoñhu hanja ga øthu yá hne ma ndaxjua 'müihu.

Hinda za to da ñoni yá cu

14 ¹ Umfü nsequi da 'müi ja ri nijahu nú'a to'o otho ndunthi rá jamfri, pe hingue pa gui ntsanoyahu con gue'a de nú'ü ya mfeni xa gü.

² Ngue'a 'ra camfri gue tsa da zi gatho nú'a ja te da ts'i; ha nu'ü ma'ra tó'o otho ndunthi yá jamfri hingui ne da zi nu'araza, hõnse ya zi c'ani.

³ Nu'a tó'o tsi gatho nú'a te ts'i, odi utsa nú'a to'o hingui tsi. Ha nu'a tó'o hingui tsi gatho nú'a te ts'i, odi 'yø de nú'a to'o tsi, ngue'a nu Ajuá bi 'yøt'a rá batsi nu mi camfri'a.

⁴ ¿To'o'ihu pa guí 'yøbihü rá 'bego ma'na ra ja'i? ¿Ha hinguí pahü gue nurá hmu nú'a ra 'bego'a go gue'a da ma ua 'yo xá hño ua hina? Y njabütho nehe nuya cu'ü, go guese Ajuá ma da ma ua xá hño o hingui ho nú'a øt'e'ü, hangue nu'ü ma da 'müi xá hño ja rá thandi Ajuá ngue'a go guese'a ja rá ts'edi pa da mats'i'ü.

⁵ Ra camfri gue mathoni da thahna 'raya pa pa dra søcambeni Ajuá, ha nu ma'ra camfri gue gatho ya pa rí ñepi da thandi mahyegui. Cada 'na rí ñepi da badi xá hño de nú'a te beni.

⁶ Nu'ü tó'o ri jamasu de ra pa, øt'e njabu pa da ho ra Zidada, ha nu'ü tó'o hini jamasu de ra pa, nehe øt'e njabu pa da ho ra Zidada. Y nu'ü tó'o tsi gatho nú'a te ts'i, nu'ü tsi pa rá nsunda Ajuá, ngue'a ri umba njamadi

Ajuá. Ha nu'ü hingui tsi gatho nú'a te ts'i, nu'ü øt'e'ü pa rá nsunda Ajuá, y umba njamadi Ajuá nehe.

⁷ Ngue'a ni 'na de guecju hindí tehü pa ga øthu nú'a go ga nesehü, y nu xcrá tuhü, hingo nú'a ra ora go ga huanshü.

⁸ Ngue'a nu'bu dí tehü dí ohü ja rá 'ye ra Zidada ne dí 'buhü pa rá nsunda'a, y nu'bu ga tuhü guet'atho dí ohü ja rá 'ye ne dí 'buhü pa rá nsunda'a.

Hangué nujü, nzantho dí ohü ja rá 'ye gue gra tehü gue hina.

⁹ Ngue'a pa guehna bi du ra Zidada Jesucristo y bi yopa nte pa bi Hmu de nú'ü te y de nú'ü xa du.

¹⁰ Hangué nu'ahu ¿pa te guí 'yø ri cuhü? O ¿pa te guí utsahü ri cuhü? Ngue'a nu xcrá tuhü gathoguihu ma ga 'baihu ja rá thandi ra Zidada pa go da hñabgahü nguenda'a.

¹¹ Ngue'a ma da njabu ngu xa t'ofu ja ra Maça T'ofu ne ena:

Nugui drá Ajuá dí te, hangue ma da njabu nú'a ma ga ma nubya, gue gatho ya ja'i ma da ndandiñahmu ja ma thandi, ne da xøcambenigui.

¹² Hangué cada 'na de guecshü ma ga daphü nguenda Ajuá.

Ga nsusehü pa hinga japhü ma cuhü da 'yøt'a 'nara ts'oqui

¹³ Hangué hinga 'ñøhu 'na ngu ma'na. Nu'a ga øthu ha, ma ga nsusehü pa hinga japhü ma cuhü da 'yøt'a 'nara ts'oqui.

¹⁴ Nugui dí padi xá hño gue gatho nú'a ja da ts'i hinxá nts'o, ngue'a njabu xa 'ñutcagui ra Zidada Jesucristo. Pe nu'a tó'o beni gue xá nts'o 'nara t'øt'e nú'a ts'i, pa nú'a to'o beni njabu ha, xá nts'o.

¹⁵ Hangué nu'bu guí tsi 'nara t'øt'e nú'a beni'a ri cu gue hingui ho da ts'i, y njabu da du rá müi, nu'bü nu'i ya hinguí 'yo co ra hmäte. Oxqui tsi 'nara

t'øt'e nú'a da japi da 'medi ma'na, ngue'a nehe po rá ngue'a bi du ra Zidada Jesucristo.

16 Hangué oguí honi pa hanja da hñama'nñu'i, masque nu'i guí beni gue xá hño nú'a guí øt'e.

17 Núju dí 'buhú ja rá hmanda Ajuá, hingui oda ma mfenihú ya hñuni nixi ya ts'ithe. Nu'a oda ma mfenihú, nú'a ga 'yohú xá hño, ne ga 'buhú te rá entho, ne ga johyahú co nú'a ra johya ri 'racaguihú ra Mäca Ndahi.

18 Y nu'a tó'o pepa ra Zidada Jesucristo co nuya hoga 'befiya, Ajuá ri ho'a. Nehe ya ja'i ma da hyandi gue 'yo xá hño'a.

19 Hangué ga øthú nú'a faxcaguihú pa ga 'buhú 'nara hoga'mui 'na ngu ma'na, ne pa ga ntetua jamfrihú 'na ngu ma'na.

20 Oxqui ts'ocua rá 'befi Ajuá por nú'a te gui tsi. Xi majuani gatho nú'a te ts'i xá nt'axi, pe hingui ho gui tsi nú'a gui japi da nts'oca ri cu.

21 Xá hño hingui tsi ra ngø, nixi gui tsi ra vinu, nixi gui 'yøt'a ni 'nara t'øt'e nú'a gui japi da ts'ocua rá mfeni ri cu pa da zo ja ra ts'oqui o pa da ts'ocua rá jamfri.

22 Nu'bu guí camfri da za gui tsi gatho nú'a te ts'i, nu'bú ze ri jamfri guí pe'tsi ne päseui Ajuá. Nu'a tó'o beni gue xá hño nú'a øt'e, ne 'mefa hinda ma da dñhú de nú'a xa 'yøt'e, go gue'a njapi ngue'a pädi gue xa 'yøt'e xá hño.

23 Pe nu'a tó'o ri dñhú de nú'a te tsi, nú'a tu ra thai, ngue'a hingui tsi co rá jamfri, y gatho nú'a dí øthú ne 'bu dí camfrihú gue hinxá hño, gue'a 'nara ts'oqui.

'Yøthú nú'a da ho ri miqu'eihú

15 1 Núju dí zedihú ja ma jamfrihú, rí 'ñepi ga pähú hanja ga tsetuahú ya mfeni xa gu nú'u ts'utho yá jamfri, y hinga øthú nú'a go dí nesehú.

2 Cada 'na de guecju ga øthú nú'a da

ho ma miqu'eihú pa yá hño'u ne pa da te yá jamfri.

3 Ngue'a nehe sehe ra Zidada Jesucristo himbi 'yøt'e nú'a go rá paha sehe. Nu'a bi zetuatho yá 'mui nú'u to'o mi utsa'a, ngu enga ja ra Mäca T'ofu habú bi sipa Ajuá ne ena: "Stá tsetuatho yá nt'utsate nú'u to'o ri utsa'i."

4 Ngue'a gatho nú'a bi t'ofu maya'bu ja ra Mäca T'ofu, bi t'ofu pa ma nt'utuathéu, pa njabú ngu nú'u bi zeta maya'bu y ngu bi thu'mba yá mui'u, njabú ma da thubga ma muihú nehe pa ma'na da ndangui ma nthø'matehú.

5 Nubyá nu Ajuá to'o faxcahú pa ga ntsetuahú ne 'racju ra humui, dá 'yøt'e pa gui 'buhú co 'nada ra mfeni ngu bi 'ñutcahú ma zi Hmuhú ra Jesucristo, 6 pa njabú co 'nadra mfeni ne 'nadra jahña gui nsundahú Ajuá ra Dada nurá Dada ma Zi Hmuhú ra Jesucristo.

Bi sipabi ra mäca hoga t'øde nú'u hingyá xodyo

7 Hangué numahño'u 'na ngu ma'na, ngu bi núgaguihú ra Zidada Jesucristo pa rá nsunda Ajuá.

8 Dí mä gue ra Zidada Jesucristo bi 'ñe bi mepabi ya xodyo pa bi cumpli yá hña'ti Ajuá nú'u xqui ña'tuabi ndu yá xita'u, y njabú ra Zidada Jesu bi 'ñudi gue Ajuá øt'a gatho ngu nú'a mä.

9 Nehe bi 'ñehe pa ya ja'i hingyá xodyo da nsunda Ajuá po rá nthecate, ngu xa t'ofu ja ra Mäca T'ofu ne ena:

Ja ya ja'i hingyá xodyo nugui ma ga mänga tengu rá ndangui ri thuhu, y ja ga tu't'a'ini ya jahña.

10 Nehe enga ja ra Mäca T'ofu: Nú'ahú hingyá xodyohú, johyahú mahyegui co rá hñini Ajuá.

11 Nehe ena:

Nsundahú Ajuá gatho nú'ahú hingyá xodyohú guí 'buhú ja gatho rá nguni ra ximhai.

ne xɔcambenihũ'a po yá d̄anga
t'ɔt'e.

12 Nehe ra b̄adi Isaía bi 'yofo ja ra
Maça T'ofu ne ena njaua:

Ma da 'mũ 'nara t'ũ de yá ja'i
ra Isaí rá dada ra Davi,
y nura t'ũ'a ma da nd̄a ja ya ja'i
nú'ũ hingyá xodyo,
y nu'ú ma da gamfri'a.

13 Ajuá nú'a to'o 'racjũ ra hoga
nthø'mate, dá 'ra'ahũ ndunthi ra
johya ne ra hmetho ja ri corasohũ
po ri jamfrihũ, pa njabũ ma'na da
nd̄angui ri nthø'matehũ po rá ts'edi
ra Maça Nd̄ahi.

14 Ma zi cu'ihũ, dí camfri gue xi ja
ndunthi ri hñoja'ihũ ne ja ndunthi ri
mf̄adihũ y tsa gui nzofohũ 'na ngu
ma'na.

15 Masque njabũ, pe nugui dí resga dí
op'a'ihũ pa ga yopa ben'ahũ 'raya
t'ɔt'e ngu nú'a ya xcá p̄adihũ. Dí øt'a
njabũ pa ga cumpli nú'a ra 'befi xa
'racagui Ajuá po rá hm̄ate'a.

16 Ngue'a nu'á bi hñuxcagui pa ga
pepabi ra Zidada Jesucristo pa ga zo
ya ja'i hingyá xodyo, pa ga xipabi'ũ rá
hoga noya Ajuá, pa njabũ nugui da za
ga udi'ũ ja rá thandi Ajuá ngu 'nara
hña'ti xá nt'axi ngu ri ho'a nú'a xa
xũca ra Maça Nd̄ahi.

17 Hangue po ra Zidada Jesucristo
da za ga 'ñets'i de nú'a ra 'befi xa
'racagui Ajuá.

18 Hiní ñepcagui ga 'ñets'i de nú'a xa
'yøt'a ma'ra pa bi gamfri ya ja'i hingyá
xodyo. Pe dí p̄adi gue ra Zidada Jesu-
cristo xa mpefi ja ma noya ne ja ma
'befi pa bi gamfri ndunthi de gue'ũ.

19 Ra Zidada Jesucristo xa 'raca ra
ts'edi pa stá øt'a ndunthi ya milagro,
ne stá h̄anpa rá ts'edi ra Maça Nd̄ahi,
hangue xa za stá m̄anga ra maça hoga
t'øde de ra Zidada Jesucristo maxøgue
ja gatho ya hai desde Jerusale asta ra
hai Ilirico.

20 Hangue njabũ nugui stá øt'a ra
ts'edi pa ga ma ga m̄anga ra maça

hoga t'øde habũ hinxa t'ødetho de ra
Zidada Jesucristo pa hinga mpefi habũ
ya xa mpe ma'ra.

21 Guet'a nehe m̄anga ra Maça T'ofu
ne ena:

Nú'ũ hinxqui siphtho de Ajuá,
y nú'ũ hinhya'mũ xqui 'yøde,
go gue'ũ ma da 'yøde ne da
b̄adi.

Ra apostol Pablo beni da ma Nroma

22 Hangue njabũ astabya hinxa za
stá mabũ.

23 Pe núbya nguetho ya dá juadi ma
'befi ja nuya hnini de guecua, y ngue'a
pe'tsa ndunthi ya jeya stá ne ga mabũ
ga tsøñ'ahũ,

24 hangue dí tøm'i gue 'nitho ga thogui ga
tsøñ'ahũbũ má ñũ nu grá ma Spaña, y ga
johya ndunthi ga 'bui con gue'ahũ. Nepũ
de gue'a dí tøm'i gue gui nexcaguihũ de
guezũ pa ga thogui grá ma Spaña.

25 Pe nubýa ma ga ma pa Jerusale pa
ga h̄a'tsuabi 'nara mfats'i nuya zi cu
de guehni.

26 Ngue'a nuya zi cu de guehni
Macedonia ne de guecua Acaya co
'nara paha bi unga 'nará mfats'i'ũ pa
ga h̄a'tsuabi nuya zi hyoya cu bí
'bũhni Jerusale.

27 Nuya cu me Macedonia ne ya cu
me Acaya bi beni gue mri ñepi'ũ da
'yøtuabi njabũ'ũ, ngue'a nu'ú hingyá
xodyo ne xqui hñani ra mpøhø po yá
noya ya xodyo, hangue rí ñepi'ũ da
maxa ya xodyo nehe co ya hño de ra
ximhai.

28 Hangue nu xcrá juadi ga pe nuna
'befina pa ga tsocua bi nuna mfats'i ya
cu me Jerusale, ja grá thopũ ga
tsøñ'ahũ má ñũ nu xcrá ma Spaña.

29 Y dí p̄adi gue nú'bu xcrá
tsøñ'a'ihũbũ, ra Zidada Jesucristo
ma da jap'a'ihũ ndunthi ngue'a ma
ga zo'ahũ de rá noya'a.

30 Nubyá, zi cuhũ, dí b̄ante'ihũ de
rá thuhu ma Zidadahũ ra Jesucristo y

po rá hmáte ra Maça Ndáhi ri 'racju 'na ngu ma'na, gue gatho'ihũ gui faxcaguihũ gui 'yaphũ Ajuá por guequi.

31 'Yaphũ Ajuá pa nu'á da ñangagui de ya me Judea nú'ũ hingyá gamfri, gue ya zi cu nuni Jerusale da hñani co 'nara johya nura mfats'i ma ga tsocuabi,

32 pa njabũ 'bũ gue'a rá paha Ajuá ga tsõñ'a'ihũ co 'nara johya, ne ga tsaya ts'ũ con gue'ahũ.

33 Ajuá nú'á faxcahũ pa ga 'bũhũ te rá entho, dá 'mũi con gatho'ihũ. Njabũ gue'a.

Ya nzenjua

16 ¹ Ra Febe go gue'a 'nara hoga nju, ne ja rá nsu, ngue'a gue'a 'nara maste de ya gamfri me Cencrea.

² Hangue umfũ ntsaya co ra 'tequ'ei ja ri hmunts'ihũ, ngu rí 'ñep'a'ihũ nú'ahũ gyá gamfrihũ, y faxhũ'a de nú'á te da 'yõ'tua ra 'bedi, ngue'a nu'á xa maxa ndunthi ya ja'i y necagui xa maxcagui nehe.

³ Fat'ajuahũbu ra zi nju Prisila ne ra zi cu Aquila. Nu'ú xi bi maxcagui ndunthi ja rá 'befi ra Zidada Jesucristo.

⁴ Nu'ú mi resga da unga yá te por guequi, hangue hingo sehẽgui dí jamãdibi'ũ, ne gatho nú'ũ ya cu hingyá xodyo nehe'ũ ri jamãdibi'ũ.

⁵ Fat'ajuahũbu nehe nuya zi cu ri munts'a ja rá ngu nú'á ra nju Prisila y ra cu Aquila. Fat'ajuahũbu nehe ma hmáca cuhũ ra Epeneto, nú'á go gue'a ra mũdi bi gamfri ra Zidada Jesucristo nuua Acaya.

⁶ Fat'ajuahũbu ra nju Mala, nú'á xi xa max'a'ihũ ndunthi.

⁷ Fat'ajuahũbu ra cu Andronico y ra cu Junio, nú'ú go gue'ũ mengu ma hai, nehe go gue'ũ ndí o'be fadi mahyẽgui'ũ. Nu'ú ja yá nsu ja ya apostol, nehe gue'ũ 'mẽt'o bi gamfri ra Zidada Jesucristo que guequi.

⁸ Nehe fat'ajuahũbu ra Amplia numa hmáca cu ja ra jamfri.

⁹ Nehe fat'ajuahũbu ra cu Banu nú'á ma mfats'i ja rá 'befi ra Zidada Jesucristo, nehe ma hmáca cu ra Estaqui.

¹⁰ Fat'ajuahũbu ra cu Apele, nú'á xa bõni 'nara hoga gamfri de ra Zidada Jesucristo. Ne fat'ajuahũbu nú'ũ ya cu ya mengu rá ngu ra cu Aristobulo.

¹¹ Fat'ajuahũbu nehe ra cu Erodio, nú'á mengu ma hai. Nehe fat'ajuahũbu nú'ũ 'bũ ja rá ngu ra cu Ciso nú'ũ xa gamfri ra Zidada.

¹² Nehe fat'ajuahũbu ma zi njuhũ ra Trifena y ra Trifosa, nú'ú ri mpefi ja rá 'befi ra Zidada, nehe ma zi njuhũ ra Persida, nú'á xa mpefi ndunthi ja rá 'befi ra Zidada.

¹³ Nehe fat'ajuahũbu ra Rufo nú'á xi ra hoga cu ja ra jamfri; nehe fat'ajuahũbu rá ñanã'a, nú'á dí õt'a ra uenda gue ma ñanã nehe.

¹⁴ Nehe fat'ajuahũbu ra cu Asíncrito y ra cu Flegonte, y ra cu Erma, y ra cu Patroba, y ra cu Erme, y nehe nuya zi cu 'bũi con gue'ũ.

¹⁵ Nehe fat'ajuahũbu ra cu Filologo y ra nju Julia, y ra cu Nereo ne rá nju'a, y ra cu Olimpa, y nehe gatho ya zi cu nú'ũ 'bũi con gue'ũ.

¹⁶ Nehe fat'ajuahũbu gatho nú'ũ ma'ra ya cu co 'nara nthũfi dega hmáte. Ri fat'ajuá'ihũ gatho yá nija ra Zidada Jesucristo.

¹⁷ Nehe dí bante'ihũ zi cuhũ, gue gui thamfrihũ ndunthi de nú'ũ ne da heca ya cu y japi'ũ da 'yõ't'a ya ts'oqui. Nu'ú hingui udi ngu nú'á ya xa t'u't'ahũ, hangue 'ueguehũ de gue'ũ.

¹⁸ Nuya ja'i'ũ ri mpefi hõnse pa yá hñose'ũ; hingue pepabi ma zi Hmuhũ ra Jesucristo. Nu'ú mangu 'raya noya xi ri nt'õde gue xi xá hño, pe hina, hingo gue'a majuani. Nu'ú hat'a nuya zi ja'i hinte yá fãdi.

¹⁹ Gatho ya ja'i paði gue xi gyá hoga 'yõdehũ, hangue njabũ nugui xi drí johya de gue'ahũ. Pe nehe, nu'á dí ne, dí ne gue

da nja ri mfadihũ pa gui 'yøthũ ra hño,
hingue pa gui 'yøthũ ra 'ñũ.

²⁰ Y Ajuã nú'a to'o faxcahũ pa ga
'bũhũ te rá entho, go gue'a da 'yøt'e
'bestho pa gui ntatehũ de ra ts'ondahi.
Ma Zidadahũ ra Jesucristo da
max'a'ihũ co rá hmäte'a.

²¹ Nehe fat'ajuã'ihũ ma mfats'i ra
cu Timu, nehe fat'ajuã'ihũ ra cu
Lucio, ra cu Jaso y ra cu Sosipate
nú'ũ ya mengu ma hai.

²² Nugui drá Tercio, dí ofo nuna
cartang, dí fat'ajuã'ihũ de rá thuhu
ra Zidada Jesucristo.

²³ Nehe ra cu Gayo pehna'ihũ ra
nzenjua, nú'a to'o xa 'raca nsequi ja
rá ngu. Nehe xa umba nsequi gatho
ya cu pa ja ri munts'iuu. Nehe
fat'ajuã'ihũ ra cu Erasto, nú'a go
gue'a ra me'tsboja de ra hnini. Nehe
fat'ajuã'ihũ ra cu Cuarto.

²⁴ Ma Zidadahũ ra Jesucristo da
max'a'ihũ gatho'ihũ co rá hmäte'a.
Njabũ gue'a.

**'Nara søcambeni bi 'yøt'a rá
apostol Pablo nu mi uadí rá carta**

²⁵ Drá nsunda Ajuã nú'a ja rá
ts'edi pa da ja'ahũ gui ze ri jamfrihũ
ngu nú'a ri udi ra maça hoga noya dí
mã. Y nuna ra maça hoga noyanã go
gue'a ra maça noya nú'a hmãmbya
de ra Zidada Jesucristo. Y por nuna
noyanã Ajuã bi 'ñutcahũ nú'a xqui
beni'a desde rá mudi ne xqui me'tsa
nt'agui, gue da unga ra mpøhø pa ya
ja'i ja gatho ya hai.

²⁶ Y nubyá po ra maça hoga noya dí
mã, ya xa 'ñutcahũ Ajuã nú'a xqui
beni. Nehe njabũ bi 'yofø maya'bũ ja
yá t'ofø yá 'mehni Ajuã nú'ũ bi 'yofø
gue da mpøhø ya ja'i hingingá xodyo.
Ngue'a Ajuã nú'a 'bũ pa nzantho xa
manda da ts'ofø ya ja'i ja gatho ya hai
pa da gamfri'ũ ne da 'yøte'a.

²⁷ ¡Ajuã go gues'e'a ja rá mfadi, ga
nsundahũ pa nzantho po ra Zidada
Jesucristo! Njabũ gue'a.

RÁ MUDI RA CORINTIO

RÁ MUDI CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO BI 'YOPABI YA GAMFRI ME CORINTO

**Ra apostol Pablo opabi ya
gamfri me Corinto**

1 ¹ Nugui drá Pablo, Ajuá go rá paha'á pa bi zoncagui pa drá apostolgui ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Nugui ne ra cu Soste dí op'a'ihé nuna ra carta,
² nú'ahú gyá gamfrihú guí 'báhúbu Corinto. Nu'ahú bi zohn'ahú Ajuá pa gá camfrihú ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne bi 'uec'ahú de ja ya ts'oqui pa go guí pëpabihú'á, ne bi t'axca ri mfenihú mahyëgui con gatho nú'ú 'bú habúraza ri xócambeni'á. Nú'á ma zi Hmuhú drí xócambeni'á go guet'á ri xócambeni nehe'ú.
³ Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo da jap'a'ihú ne da max'ahú pa guí 'búhú te rá 'ñiento.

**Ya japi xa thani po ra
Zidada Jesucristo**

⁴ Nzantho dí umba njamádi Ajuá por gue'ahú, ngue'á nu'á co rá hñojá'i xa pøhø'ihú po ra Zidada Jesucristo.
⁵ Ajuá xa jap'a'ihú ndunthi ngue'á xcá camfrihú ra Zidada Jesucristo, hangue xa 'ra'ahú ra ts'edi pa guí ñáñú de rá noya'á, ne xa 'ra'ahú ndunthi rá hoga mfádi'á nehe.
⁶ Nubya ri hnequi gue xcá camfrihú xá hño gatho nú'á dá xi'ahe de ra Zidada Jesucristo.
⁷ Hangue nubya hinte grí 'behú de gatho ya hoga japi nú'ú ri 'racjú Ajuá, ne guí tømhu nú'á ra pa stua yopa pengui ma Zidadahú ra Jesucristo.

⁸ Nú'á go gue'á ma da su'a'ihú asta ra pa'á rá gats'i ri tehú de guecua ja ra ximhai, pa hinda za to da má gue nu'ahú guí tuhú ra ts'oqui nu stua yopa penga ma Zidadahú ra Jesucristo.

⁹ Ajuá nzantho øt'a gatho nú'á xa má, y nú'á go gue'á xa huahn'ahú pa guí 'búhú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo rá T'ú'á.

Ya gamfri 'rama'na'ño beni

¹⁰ Zi cuhú dí bante'ihú de rá thuhu ma Zidadahú ra Jesucristo gue da 'nat'a guí mañhú, pa da 'ñiotho ya hegue de gue'ahú. Nu'á guí 'yøthú, 'búhú mahyëgui co 'nada ra mfeni ne 'nada ra jampri.

¹¹ Dí xi'ahú njabú ma zi cu'ihú ngue'á xa xicagui nú'ú ja te yá njai ra nju Cloé gue ja ra ora grí ntunsehú.

¹² Dí xi'ahú njabú ngue'á 'ra de gue'ahú guí mañhú njaua: “Nugui drí dena ra cu Pablo”, ha nu ma'ra guí eñhú: “Nugui drí dena ra cu Polo”, y nu ma'ra guí eñhú: “Nugui drí dena ra cu Pedro”, ha nu ma'ra guí eñhú: “Nugui drí dena ra Zidada Jesucristo.”

¹³ ¿Ha gue hingue gatho'ihú guí denhú ra Zidada Jesucristo? ¿Ha gue bi du ja ra pont'i ra Pablo po rá ngue'a'ihú? ¿Ha gue xcá nxistehéhu de ja rá thuhu ra Pablo? Hina.

¹⁴ Dí umba njamádi Ajuá gue nugui hønse ra cu Crispo ne ra cu Gayo stá xi'tsi de gue'ahú, y hinto ma'na stá xi'tsi.

¹⁵ Hangue hinda za guí mañhú gue xcá nxistehéhu de ma thuhuga.

16 Nehe dá xi'tsa nú'č ya mengu de ja rá ngu ra cu Teba. Pe de guehni hinstá xi'tsa ma'ra.

17 Ra Zidada Jesucristo himbá pencagui pa ga øt'a ra sistehe, nu'á bá pencagui pa ga m̄anga ra m̄aca noya. Pe hindí m̄a co 'raya noya xi mahotho nú'č de ma mf̄adise, pa hinda t'ena gue xi ja ma mf̄adi ne da gamfri ya ja'i hõnse co ma hoga noya. Nugui dí ne da gamfri'č hõnse po nú'a ra du bi thogui ra Zidada Jesucristo ja ra pont'i.

Ra ts'edi ne ra mf̄adi de Ajuá go ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo bi 'ñutcah̄

18 Nujú dí m̄añh̄ gue bi du ra Zidada Jesu ja ra pont'i pa ga mp̄øhøh̄, ha nu'č tó'o hingui camfri'a ma da 'm̄edi'č ngue'a m̄añ'č gue hinte ri muui nú'a dí m̄añh̄ de rá du ra Zidada Jesucristo. Pe pa núj̄ stá mp̄øhøh̄ ri muui, ngue'a go gue'a hanpa rá ts'edi Ajuá.

19 M̄anga njaua ja ra M̄aca T'ofó:
Ma ga huatuabi yá mf̄adi ya b̄amhya,
ne ga haçuabi yá mfeni ya nimfeni.

20 ¿To'ó nú'a ra bahmyabya? O çto'ó nú'a xi ja rá mf̄adi? Ne çto'ó nú'a p̄adi gatho te ja mapaya? Jo'ó, ngue'a ja rá thandi Ajuá hinte ri muui yá mf̄adi ya ja'i.

21 Ngue'a ya ja'i masque xi ja yá mf̄adi, hinxa za hanja da b̄adi'č Ajuá. Pe Ajuá rá paha'a da p̄øhø nú'č to'ó da gamfri nú'a ra noya dí m̄añh̄, masque nú'č ya b̄amhya ena gue hinte ri muui nú'a dí m̄añh̄. Pe Ajuá xi ja rá mf̄adi hangue bi 'yøt'a njab̄.

22 Ya xodyo nzantho adi da t'utua 'nara nt'udi, y nuya griego hõnse ra mf̄adi honi,

23 pe nuj̄ dí m̄añh̄ de ra Zidada Jesucristo nú'a bi tho ja ra pont'i. Y guehna 'nara mfe'tse pa ya xodyo, ne nú'č hingyá xodyo ena gue hinte ri

muui nú'a dí m̄añh̄ de rá du ra Zidada Jesucristo.

24 Pe núj̄ xa huancha Ajuá, gue dyá xodyoh̄ gue hindyá xodyoh̄, gathoguih̄ dí pah̄ gue ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo bi h̄ñanpa rá ts'edi ne rá mf̄adi Ajuá pa bi p̄øhøguih̄.

25 Ajuá ma'na ja rá mf̄adi ne ma'na ja rá ts'edi de gatho ya ja'i, masque en'č gue hinte ri muui nú'a ra du bi thogui ra Zidada Jesucristo ja ra pont'i.

26 Zi cuh̄, pah̄ gue nu'ah̄ xa huahn'ah̄ Ajuá, masque hinga ndunthi de gue'ah̄ guí pe'tsh̄ ra mf̄adi de ra ximhai, ne hinga ndunthi de gue'ah̄ guí h̄ah̄ ra ts'atbi, y ne hinga ndunthi de gue'ah̄ guí pe'tsh̄ 'nara d̄anga nsu.

27 Ajuá bi huahna nú'č hinte yá f̄adi de guecua ja ra ximhai pa da 'betuabi yá tsa ya b̄amhya. Ajuá bi huahna nú'č hingui h̄a ra ts'ediua ja ra ximhai pa da 'betuabi yá tsa nú'č h̄a ra ts'edibya.

28 Ajuá bi huahna nú'č hinte ri muui ja ra ximhai ne nú'č xi ya t'utsa, ne nú'č to'ó ni ts'č yá nsu otho, pa da 'betua yá tsa nú'č to'ó pe'tsa yá nsu, 29 pa njab̄ hinto da 'ñets'i ja rá thandi Ajuá.

30 Ajuá go gue'a bi 'yøt'e pa dá 'nathoh̄ co ra Zidada Jesucristo, ngue'a nuse Ajuá go gue'a bá pehni'a pa bi 'ñutcah̄ rá mf̄adi Ajuá, ne bi h̄ñasca ma ts'oquih̄, ne bi t'axca ma mfenih̄ pa bi za dá 'buh̄ xá h̄ño ja rá thandi Ajuá.

31 Ajuá bi 'yøt'e njab̄ pa da nja ngu nú'a xa nt'ofó ja ra M̄aca T'ofó hab̄ ena: "Nu'a tó'ó ne da 'ñets'i, dá 'ñets'i, pe de nú'a xa 'yøt'a Ajuá, hingue de nú'a xa 'yøt'ase."

Ra apostol Pablo bi m̄a de ra Zidada Jesucristo ne de rá du

2 ¹ Zi cuh̄, nugui nu ndá mab̄ pa dá zo'ah̄ de rá noya Ajuá, hindá zo'ah̄ co 'raya d̄anga noya xá

hñei, nixi co ndunthi ra mfadi de guecsehe.

² Pe nu de nduá 'bæpæ, dá ja dá zo'ahü hønse de ma Zidadahü ra Jesucristo nú'a bri pont'a ja ra pont'i ne bi tho, ne hindá zo'ahü de ma'na ra noya.

³ Nu ndá zo'ahü mi otho ma ts'edise, ne mi 'racagui ndunthi ra ntsu pa ga ña, asta ndrí huat'i.

⁴ Hindá ne dá zo'ahü co ra mfadi de ra ximhai pa gá camfrihü, nugui dá zo'ahü co rá ts'edi ra Mäca Ndähi.

⁵ Dá zo'ahü njabü pa bi za gá camfrihü co rá ts'edi ra Mäca Ndähi, hingue ngue'a gá 'yødehü yá mfadi ya ja'i.

Ajuá utcaguihü tengu rá 'müi'a co rá ts'edi ra Mäca Ndähi

⁶ Nú'ü to'o xa ze yá jamfri dí zoföhe co ra mfadi pe nura mfadi'a go bra 'ñehe de Ajuá, hingue de ra ximhai, nixi de yá mfadi ya ndä nú'ü ma da uadi da thogui.

⁷ Dí mañhe de nú'a bi 'yøt'a Ajuá pa bi za dá mpøhøhü ne ga tsøñhü ja rá nsunda'a. Y nú'a dí mañhe go gue'a ra hoga mfadi xqui beni Ajuá desde ante da nja ra ximhai, ne himi fadihmä, pe nubyá ya xa 'ñutcahü.

⁸ Ni 'na de nuya ndä de ja ra ximhai himbi badi nuna ra mfadi xa 'racjü Ajuá, ngue'a nu'bü xa badi'ü, hinxa hyohmä ja ra pont'i numa Zidadahü xá nsunda.

⁹ Bi nja ngu nú'a xqui t'ofó ja ra Mäca T'ofó habü ena:

Ni 'nara ja'i himbi za bi hyandi,
nixi bi 'yøde,
nixi bi zo rá mfeni tengu rá
'müi de ja rá ñani Ajuá,
ne hinto xa badi gatho nú'ü ya
japi xa beni da umbabi nú'ü
to'o ri mađi'a.

¹⁰ Y nujá, Ajuá bi 'ñutcaguihü gatho nuya t'øt'eya po rá ts'edi ra Mäca Ndähi, ngue'a nura Mäca Ndähi go gue'a padi xá hño gatho, ne asta padi gatho nú'a te benga Ajuá.

¹¹ Ni 'nara ja'i hingui tsa da batua rá mfeni ma'na rá miq'u'eiu, ngue'a cada 'na go padise tengu rá mfeni. Njabutho nehe ni 'na hinto patua rá mfeni Ajuá. Nura Mäca Ndähi ha, go gue'a patuabi rá mfeni Ajuá.

¹² Y nura Mäca Ndähi'a xuá mencahü pa da 'ñutcahü gatho nuya hño ri 'racjü'a, y hingo dí hamfä rá mfadi ra ximhai pa ga pahü nuya hño'ü.

¹³ Nuje dí udihe ngu nú'a utcahe ra Mäca Ndähi, hindí udihe co ma mfadisehe. Nú'ü to'o pe'tsa ra Mäca Ndähi ja yá coraso, dí utuabihe co ya noya nú'ü 'racaguihe ra Mäca Ndähi.

¹⁴ Pe nú'a ra ja'i hinxa gamfri Ajuá hingui hani nú'a udi rá Mäca Ndähi Ajuá, ngue'a beni'a gue hinte ri muui. Ne hingui tsa da badise'a, ngue'a mahyoni go da 'ñutuabi ra Mäca Ndähi pa da za da badi'a.

¹⁵ Pe nu'a tó'o xa gamfri Ajuá ne pe'tsa ra Mäca Ndähi ja rá coraso, nú'a ha, padi xá hño gatho nú'ü ya nt'udi'ü, ne padi nda'a ra hño y nda'a ra 'ñü. Pe nu'a tó'o hingui pe'tsa ra Mäca Ndähi, hingui tsa da xipabi te gra 'müi'a.

¹⁶ Enga ja ra Mäca T'ofó: ¿To ja gue'a xa batuabi rá mfeni ra Zidada? O ¿to ja gue'a xa za xa 'ñutuabi te da 'yøt'e'a? Jo'o. Pe nujübya ha, dí patuahü rá mfeni ma Zidadahü ra Jesucristo.

Ra apostol Pablo ne ra Apolo mahyegui yá mefi Ajuá

3 ¹ Zi cuhü, dá zo'ahü ngu ts'ofó nú'ü hints'ü xa ze yá jamfri, ngu ya t'übatsi hinte yá fadihü, ngue'a himbi za dá zo'ahü ngu 'raya cu nú'ü padi xá hño nú'ü ya nt'udi udi ra Mäca Ndähi.

² Dá zo'ahü 'ramats'ü ngu 'raya zi batsi nú'ü tsütho, ngue'a himbi za dá xi'ahü ya noya xá hñei, ngue'a mi otho ndunthi ri mfadihü, y asta nubyá hinxa za stá xi'ahü gatho.

³ Ngue'a nu'ahü guí øt'athohü ngu nú'a øt'a nú'ü hingyá gamfri, ngue'a

gyá ndustehũ, ne gyá necatsũihũ, ne gyá necatuhnihũ. Hangue por gue'a hinxá 'ueguethohũ de ja ya ts'oqui, ngue'a guí 'yohũ ngu nú'u hinxá gamfri Ajuã.

⁴ Ra de gue'ahũ guí eñhũ: “Nugui drí dena ra cu Pablo”, ha nu ma'ra guí eñhũ: “Nugui drí dena ra cu Polo”. Xi de guí mañhũ njabũ, ¿ha gue hinguí øthũ ngu nú'u ya ja'i hingyá gamfri?

⁵ Xi ¿te ma 'befi dí pefi? Y ¿te ma 'befi pefi ra cu Polo? Nugui ne ra cu Polo dyá 'begothohe de Ajuã, ne go guecaguihe dá zo'ahẽ pa gá camfrihũ'a. Nugui ne ra cu Polo, cada 'na de guecje dí pefihe ra 'befi xa 'racaguihe Ajuã.

⁶ Nugui go rá mudi dá zo'ahũ de rá noya Ajuã, ha nura cu Polo go xa su'a'ihũ asta nubya, pe nu'a tó'o xa 'ra'ahũ ra jamfri, go guesehe Ajuã.

⁷ Hangue ni guequi ni ra cu Polo hinda za te ga pehe de guecsehe. Nu Ajuã go gue'a ja rá ts'edi pa xa japi xa te ri jamfrihũ.

⁸ Hangue guí njahũ ngu 'nara huãhi habũ stá mpehe, nugui go stá pot'i, ra cu Polo go xa 'ñunthe. Hangue ngu ra mot'i ne ra 'ñunthe, Ajuã ma da gutcahe ngu nú'a stá pefihe.

⁹ Nuje dyá mefihe de Ajuã, ha nu'ahũ guí njahũ ngu 'nara huãhi habũ ri mpefi'a.

Ne guí njahũ ngu 'nará hoga ngu Ajuã ri jũ'tsuabi.

¹⁰ Nugui go dí nja ngu 'nara hoga hyocangu dá jũ'tsua rá ua ra ngu, gue'a ra 'befi bi 'racagui Ajuã, ha nu ma'na go jũxa ra jãdo. Pe cada 'na mahyoni da jamasu nú'a pefi.

¹¹ Ngue'a otho ma'na ra cimientto da za dra jũts'i, hõnse nú'a ya ja, y nura cimientto'a go guecse ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

¹² 'Bũ to'o da gũts'i de mañã nú'a ra cimientto ya ja, pe'tsi da beni xá hño ua da gũts'i dega oro o dega t'axi o dega hoga do, o ua da gũts'i dega za o dega xot'o o dega xithi.

¹³ Cada 'na de ya gamfri ma da hnequi rá 'befi'a, ngue'a nú'a ra pa de ra nsũca uenda gue'bũ ma da fãdi tengu rá 'befi cada 'na. Nú'a ra pa'a ma da nzø ra tsibi, y nuni ja ra tsibi ja ma dra tsapabini rá 'befi cada 'na nú'a xa mefi.

¹⁴ 'Bũ 'na to'o bi hoca rá 'befi mañã de ra cimientto ne hinda zãt'a nurá 'befi'a, nu'bú nú'a to'o bi hoca nura 'befi'a ma da hñãnga rá thãhã.

¹⁵ Pe nu'bũ 'na xa mpefi ne nurá 'befi'a ma da zãt'i, nu'bú hinda ma da t'umbabi rá thãhã. Hinte ma da hñãni, ngue'a bi zãt'a nú'a xqui mefi, pe nu'á ma da mpøhø, nja ngu nú'a to'o bi tho ra nzãt'i ne bi 'bedi gatho nú'a xqui mefi.

¹⁶ ¿Ha gue hinguí pahũ gue nu'ahũ go gue'ahũ rá nija'ihũ Ajuã, y nurá Maça Ndãhi'a 'bui ja ri corasohũ?

¹⁷ 'Bũ 'na to'o da huatua rá nija Ajuã, nu'bú Ajuã da huati'a nehe, ngue'a rá nija Ajuã xi xá nsunda. Ne go gue'a'ihũ nurá nija'a.

¹⁸ Osti ma da hya'ahũ ri mfenihũ gue gyá bahmyahũ. 'Bũ 'na de gue'ahũ guí beñhũ gue xi guí pe'tshũ ra mfãdi, y nu'bũ nura mfãdi'a go de nuna ximhai, 'yøthũ ra uenda gue 'besthó hinte guí pahũ, pa njabũ hã, da za guí pe'tshũ nú'a xi ra hoga mfãdi brí 'ñehe de Ajuã.

¹⁹ Ngue'a pa ja rá thandi Ajuã 'besthó hinte ri muui nú'a ra mfãdi de ra ximhai. Hangue enga ja ra Maça T'ofõ: “Ajuã xi patuatho yá mfeni ya bamhya de ra ximhai gue nu'ú hatetho, hangue co yá mbamhya ri 'medise'u.”

²⁰ Nehe xa t'ofõ njaua: “Ajuã pãdi gue hinte ri muui nuyá mfeni ya bahmyã.”

²¹ Hangue ogrí 'ñets'ihũ guí 'ñeñhũ gue grí denhũ 'na o ma'na, ngue'a gatho nú'u to'o xa mpefi con gue'ahũ go pa ri hñohũ.

²² 'Bũ rá 'befi ra cu Pablo, 'bũ rá 'befi ra cu Polo, 'bũ rá 'befi ra cu Pedro, gatho pa ri hñohũ. Nu'ahũ gatho go o

ja ri 'yehu pa ri hñohu, ra ximhai, ra te, ra du, gatho nú'a ja mapaya ne nú'a bra 'befa.

23 Y nu'ahu guí ohu ja rá 'ye ma zi Hmuhu ra Jesucristo, y ma zi Hmuhu ra Jesucristo go o ja rá 'ye Ajuá.

Nú'a bi thogui ya apostol ja yá 'befi

4 ¹ Dí nehe gui pahú gue nuje yá mefiguihe ra Zidada Jesucristo, ne dí udihe nú'a xa 'ñutcahe Ajuá nú'a xqui beni maya'bu ne himi fadhima.

² Hangue mahyoni ga mañhe gatho nú'a xa 'ñutcahe Ajuá, ngue'a go yá mefiguihe'a.

³ Nugui hingui tu ma mui de gatho nú'a guí mañhu de guequi, nixi nú'a mangu ra ts'utbi de guequi. Nixi nugaguisé hindí ena gue dí 'yo xá hño.

⁴ Masque nugui dí beni gue xá nt'axi ma mfeni, pe hingue por gue'a ma da hma gue hinte dí tu. Nura Zidada go gue'a ma da hñabga nguenda'a.

⁵ Hangue ogo guí hamfu nguenda te øt'a ri miq'ueihu, ngue'a ma dua yopa penga ma Zidadahu ra Jesucristo, y nu'bu nú'a ha, ma da hñabgahu nguenda. Ne nu'a go gue'a ma da japi da hnequi gatho nú'a xa t'øt'e mant'agui. Ne ma da ma gatho nú'a te xa beni ja yá mfeni ya ja'i. Y nura pa'a Ajuá ma da 'ñe'tsua rá nsu ngu rí 'ñepabi cada 'na.

⁶ Zi cuhu, núna stá xi'ahu stá ma de guequi ne de ra cu Polo, pa njabu gui pahú nda'a rí 'ñepi gui 'yøthu. Nuje hindrí ueñhe rá 'befi Ajuá. Hangue gui njahubu nehe hingui nueñhu 'nara cu. Stá xi'ahu njabu pa gui 'yohu ngu mangu ra Mäca T'ofu, pa njabu hingui 'ñe'tsuhu yá nsu 'ra, ha nu ma'ra go gui utsahu.

⁷ ¿Hanja grí 'ñets'ihu? Xi gatho nú'a te guí pe'tshu, ¿ha gue hingo xa 'ra'ahu Ajuá? Nu'bu go xa 'ra'ahu'a, nu'bu ¿hanja grí 'ñets'ihu? Njabu ja ra uenda hingo xa 'ra'ahu'a.

⁸ Nu'ahu 'ñena hinte grí 'behu, 'ñena ya guí pe'tshu gatho nú'a guí hoñhu, ya ngu grí 'ñet'a ndahu, ha nuje go xcá hyegaguiheua, 'ñena hinte drí muuihe. Xi dí nehmahe gue ya xcá ndahmahu, pa njabu ga ndahmahu mahyegui.

⁹ Nuje dyá apostolhe, dí beni gue Ajuá xa hñuxcahe ngu 'raya ja'i nú'u hinte ri muui, ne xa secuabi pa da tho ja yá thandi gatho ya ja'i ne ja yá thandi yá enxe Ajuá.

¹⁰ Nuje t'engaguihe gue dyá 'bemfenihe ngue'a dí pepabihe ma zi Hmuhu ra Jesucristo, ha nu'ahu xcá bensehu gue xi gyá bamhyahu de rá noya'a. Nuje xa t'enje gue othoguihe ra ts'edi, ha nu'ahu guí beñhu gue xi ja ri ts'edihu. Ne guí beñhu gue xi t'e'ts'a ri nsuhu, ha nuje xi dyá t'utsahe.

¹¹ Asta nubya xi dí sufrihe nts'edi, dí thohe ra thuhu ra nduthe ne ra 'ñáhe. Nabgaguihe ya ja'i, ne hindí pe'tshe 'nara ngu nú'a dua metihe.

¹² Xi dí thohe ra nzabi pa dí hoñhe nú'a dí tsihe nehe. Nura ora dí øhe tsanje ya ja'i, nuje dí aphe Ajuá por gue'u. Y ra ora øtcahe ra nts'omui'u, gatho dí tsetathohe.

¹³ Nura ora ñamañhu ya ja'i de guecje, nuje dí zofhe co ndunthi ra t'equ'eí. Pe nuje pa ja yá thandi'u dí njaje ngu ra paxi xa føtbu hinte ri muui, ngue'a pa gue'u xá nts'oje.

¹⁴ Hindí op'ahu nuya ya noya pa ga 'be't'a ri sahu. Dí op'ahu pa ga zo'ahu ngue'a pa guequi ja ra uenda ma hmaça batsi'ihu, ngue'a go dá xi'ahu rá noya Ajuá.

¹⁵ Masque grí pe'tshu 'ret'a 'mo nú'u to'o di u't'ahu de ma zi Hmuhu ra Jesucristo, pe sehgui go rá mudi dá ha'ts'ahubu rá noya Ajuá pa gá camfrihu ma zi Hmuhu ra Jesucristo, hangue nugui ja ra uenda go drá dada de gue'ahu.

¹⁶ Hangue dí bante'ihu gui tengaguihu ma 'mui.

17 Hangué dá pēhn'ahūbū ra cu Timu nú'á ma hmāca t'ū de ja ra jamfri, ne nu'á 'yo xá hño ja rá thandi ra Zidada. Y nu'á go gue'á ma da yopa ben'ahū tengu ma 'mūi ja ra Zidada Jesucristo. Guet'atho dí udi nehe habūraza de ja ya nija.

18 Pe nu 'ra de gue'ahū xi xa ñuxa ri mfenihū dega nt'ets'i, guí hu ri mūihū gue hinga ma ga yopa penguibū ga c'á'ts'a'ihū.

19 Pe nugui dí beni ga mabū 'bestho pa ga c'á'ts'ahū ma'na'qui 'bū njabū rá paha ma Zidadahū. Nu'bú hā, ga pādi ua xi hā ra ts'edi nú'ū 'yobū ri 'ñets'i, o hōnse 'yobū māntho.

20 Ngue'á nu'á tó'o da mēpa Ajuā, mahyoni di hānpa rá ts'edi pa da za te da mēfi, hingue da māntho.

21 ¿Nda'á guí nehū, ga mabū ga zo'ahū dega cūe, o ga zo'ahū dega hmāte?

Ra nthānga nguenda de 'nara gamfri nú'á bi 'yōt'a ra ts'oqui

5¹ Xa fādi xá hño gue 'nara cu de gue'ahū xa gūxa rá hōme ne 'būhui ngu rá 'behñā. Pōde nixi nú'ū hingyá gamfri hingui øt'a njabū.

2 ¡Pe nu'ahū xcá pāhū ne grí 'ñets'ihū guí eñhū gue guí 'būhū xá hño! ¡Rí 'ñep'a'ihū xa du ri mūihū hmāhā ne ya xcá hñācjhmāhū nú'á to'o øt'a nú'á ra ts'oqui'á!

3 Nugui masque hindí 'būi con gue'ahū, pe numa mfeni 'būi con gue'ahū, y ja ra uenda dí 'būi con gue'ahū. Hangué nugui ya stá beni te ma ga øt'e co nú'á to'o øt'a nú'á ra ts'oqui'á.

4 Hangué 'yōthū nú'á ma ga xi'ahū. Gue da muntshū de rá thuhu ma Zidadahū ra Jesucristo, y numa mfeni ma da 'mūi con gue'ahū, ne rá ts'edi ma Zidadahū ra Jesu ma da 'mūi con gue'ahū.

5 Ne 'yent'uahū ja yá 'yē ra ts'ondāhi nú'á ra cu'á øt'a nú'á ra ts'oqui'á, pa da thogui ya ts'othogui ja rá ndo'yo,

pe nurá te'á da mpōhø nura pa'á stua yopa penga ma Zidadahū.

6 Hanja grí 'ñets'ihū guí eñhū gue guí 'būhū xá hño, ha 'na de gue'ahū øt'a nú'á ra ts'oqui'á. Ngue'á nu'á nja ngu ra levadura masque 'na zi tūi pe ri ntsini gatho ja ra arina ora dra thānts'i.

7 Hangué hñācjū nú'á ra ts'oqui'á ne gatho nú'á nguí øthū ja ri ndāxjua 'mūihū, pa njabū da za gui 'būhū co 'nara 'ra'yo 'mūi. Ngue'á nu'ahū ya guí pe'tshū ra 'ra'yo 'mūi por ma Zidadahū ra Jesucristo nú'á bi tho ngu 'nara zi deti nú'ū tho de ra ngo de ra pascua, pa njabū bi gutca ma ts'oquihū'á.

8 Hangué mahyoni ga 'ueguehū de ma ndāxjua 'mūihū pa ga 'būhū strá nt'axiguihū. Nja ngu ya xodyo mi øt'ango mi tsi ra thuhme nsi ra levadura, necjū nehe ngu ga ntsamgohū de ra pascua ne ga tsihū ra thuhme nsi ra levadura, nú'á gue'á ga 'ueguehū de ya ts'oqui de ja ma mfenihū ne de ja ma 'mūihū.

9 Ja nú'á ma'na ma carta dá pēhn'ahūbū ja dá xi'ahūni gue hingui ntsixhū co nú'ū to'o ya 'ñe'behñā, o nú'ū ya 'behñā ya 'ñedāme.

10 Hingue dá xi'ahū gui 'uehū 'na'quitho de nú'ū hingyá gamfri ne ya 'ñe'behñā, o ya nduste, o ya be, o nú'ū to'o camfri ya c'oi. Nu'bū stá xi'ahū njabū, nu'bú mahyoni gui mahū de guecua ja ra ximhai.

11 Pe nugui nu'á dá xi'ahū, hingui ntsixhū ni 'nara cu nú'á dra 'ñe'behñā, o dra nduste, o nú'á di camfri ya c'oi, o dra zante, o dra tixfani, o dra be. Nu'ū tó'o øt'a njabū dí xi'ahū gue hingui ho nixi gui ñūñhū con gue'ū.

12-13 Nujú hingo rí 'ñepi ga hā'mbahū nguenda nú'ū hingui o ja ma 'yehū, nu Ajuā go gue'á da hñā'mba nguenda'ū. Pe nu'ahū mahyoni gui hñā'mbahū nguenda nú'ū o ja ri 'yehū, hangué dí xi'ahū gue gui hñācjū nú'á to'o øt'e nú'á ra ts'oqui'á.

Ya gamfri ri nhyanthya ja ya
nzaya hingyá gamfri

6 ¹ 'Bu 'na de gue'ahú guí p'e'tshú 'nara tsuí co ma'na ra cu, ¿hanja guí paha 'bestho ja ra ts'utbi pa guí ñatehú co nú'ú hingyá gamfri? ¿Ha gue hingue 'nara 'betsa'a? ¿Hanja hingo guí paha guí ñatehú ja ya cu? ² ¿Ha hinguí pahú gue núju dyá gamfrihú ma go ga ha'mbahú nguenda nú'ú hingyá gamfri? Nu'bu núju ma ga ha'mbahú nguenda yá danga t'ot'e'ú, nu'bé ¿ha gue hingo da za ga hañhú nguenda de nuya t'ot'e xi ya t'equi? ³ ¿Ha hinguí pahú nehe gue ma ga ha'mbahú nguenda asta ya enxe? ¡Xihma de nuya t'ot'e de ra ximhai! ⁴ Nu'bu nu'ahú guí p'e'tshú ya tsuí co nuya t'ot'e de nuua ja ra ximhai, 'bestho guí paha guí ñatehú co nú'ú hingyá gamfri ne hinte dri 'ñent'i con gue'ahú. Hingui ho njabú gue'a nu'ú hingui padí da hñá'mba nguenda ya cu. ⁵ Dí xi'ahú njabú pa gui 'be ri tsahú ne pa ya hingui sigui guí 'yøthú. Xi de grí gathohú ¿ha gue jo'o ni 'na de gue'ahú nú'a di ja rá mfaði pa da za da hñap'ahú nguenda de nú'a guí øthú? ⁶ Ha nu'ahú ora guí p'e'tshú ya tsuí co 'nara cu, 'bestho guí paha guí ñatehú co nú'ú hingyá gamfri.

⁷ Hiní 'ñep'a'ihú gui ñapabihú 'na ngu ma'na co nú'ú hingyá gamfri. ¿Hanja hinguí tsetathohú nura ora t'ot't'ahú 'nara nts'o'mú, ne ora te fep'a'ihú?

⁸ Pe nu'ahú go gue'asehú guí ø'tuahú ra nts'o'mú ri cuhú, y asta guí pepuhú.

⁹ ¿Ha gue hinguí pahú gue ya ts'oja'i hinda ma da yut'a nuni mahets'i habú bí manda Ajuá? Odi ha'ahú ri mfenihú. Ngue'a gathó nú'ú ri hñuxui ya 'behñá nú'ú hingue xi yá 'behñá, ne gathó nú'ú camfri ya c'oi, ne nú'ú ya zinga medinthati, ne nú'ú ya 'ñøhø ri hñuxui yá mi'ñøhøui, o ya 'behñá ri hñuxui yá mi'behñáui,

gathó nú'yá hinda ma da yut'a nuni mahets'i habú bí manda Ajuá. ¹⁰ Nixi ya be, nixi ya nduste, nixi ya tixfani, nixi ya zante, nixi nú'ú ri mpe co ra nthate, ni 'na de gue'ú hinda ma da yut'a nuni mahets'i habú bí manda Ajuá.

¹¹ Ante gui camfrihú Ajuá nguí njahubú nehe 'ra de gue'ahú. Pe nubyá ya xa t'axca ri mfenihú, ne ya xa t'ec'a'ihú de gathó nuya ya ts'oqui, ha nubyá ya hinte ma ts'oqui guí tuhú ja rá thandi Ajuá po rá ts'edi ma Zidadahú ra Jesucristo ne po rá ts'edi rá Maca Ndañi Ajuá.

Ga nsuhú xá hño pa strá
nt'axi ma ndo'yohú

¹² Da za ga beñhú gue dí p'e'tshmahú ra nsequi ga øthú nú'a go ga nehú. Pøde ha da za, pe hingue gathó rí 'ñepi ga øthú. Masque ja ra nsequi ga øthú nú'a go ga nehú, pe hinga hophú ni 'nara t'ot'e da dæcju pa ga øthú.

¹³ Ra hñuni thoqui pa da ma mbo ra mú, ha nura mú ja pa ra hñuni. Pe gathó nú'ú yoho, Ajuá ma da hñacua yá 'befi'ú. Numa ndo'yohú hinxa thoqui pa ga hñuxhú co ya 'behñá nú'ú hingue xi ma 'behñáhú, nixi ra 'behñá hinda hñuxui ma'na ra 'ñøhø nú'a hingue xi rá dame. Numa ndo'yohú xa hoca Ajuá pa ga pepabihú'a, y nu'á go gue'a supca ma ndo'yohú.

¹⁴ Nu Ajuá bi japi bi yopa nte rá ndo'yo ma Zidadahú ra Jesucristo, njabú nehe ma da japi da yopa nte ma ndo'yohú po rá ts'edi'a.

¹⁵ ¿Ha hinguí pahú gue numa ndo'yohú xa 'natho co ma zi Hmuhú ra Jesucristo ngue'a stá camfrihú'a? Nujú ya dí 'nathohú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo, nu'bé ¿hanja da za ga hñuxhú co 'nara ts'o'behñá ne ga 'nathohú con gue'a nehe? Ni ts'ú hinda za.

16 O ¿ha gue hinguí pahú gue nu'a tó'o da hñuxui 'nara ts'o'behñá ya bi 'natho rá ndo'yo con gue'a? Ngue'a enga ja ra Maça T'ofu njaua: "Ra 'ñøhø co rá 'behñá, gue'u ya ri 'natho."

17 Pe nu'a tó'o ya ri 'natho co ma Zidadahú ra Jesu, ya ri 'natho con gue'a pe dega Maça Ndáhi.

18 Hangué 'yøthú ngu nú'a rí 'ñep'a'ihú de gue'asehú, odi 'ra'ahú ra mfada 'na ngu ma'na. Pe 'bú xcá cohihú 'nara cohi pa gui 'yaphú Ajuá, nu'bú há, da za gui 'ueguehú 'raya pa. Nepú de gue'a da za gui 'buhú 'nadbú mahyegui ma'na'qui pa njabú hinda za da hya'ahú ra Satá gui hñuxhú co ma'na ra ja'i.

19 ¿Ha gue hinguí pahú gue numa ndo'yohú gue'a rá nija ra Maça Ndáhi nú'a 'bui ja ma corasohú? Ajuá go gue'a xa 'racaguihú'a. Hangué ya hingo drí mandasehú.

20 Ngue'a Ajuá bi gutc'aguihú xá mađi co rá ji rá hmáca T'ú. Hangué 'yøthú ra ts'edi gue da hneca rá nsunda Ajuá ja ri ndo'yohú ne ja ri corasohú, ngue'a numa ndo'yohú ne ma corasohú go rá meti Ajuá.

Ya hoga ts'ofu pa nú'u 'bú yá 'behñá ne pa nú'u jo'o

7 1 Nubyá ma ga xi'ahú de nuya nt'ani grí 'ñanihú nu ngá 'yopcahú: Xá hñohmá 'bú ra 'ñøhø hinda me'tsa rá 'behñá,
2 pe ndunthi ya 'ñøhø hinda za da 'muse nsinque rá 'behñá. Hangué por gue'a, pa hinda hñuxui ya 'behñá nú'u hingue xi yá 'behñá, ma'na xá hño 'nara 'ñøhø dá nthatui 'nara 'behñá pa gue'a drá meti. Ha 'nara 'behñá ma'na xá hño dá nthatui 'nara 'ñøhø pa gue'a xi drá dame.

3 Ra 'ñøhø mahyoni da 'yøt'e co rá 'behñá nú'a rí 'ñepi, nehe njabú da 'yøt'a ra 'behñá co rá dame nú'a rí 'ñepi.

4 Y nura 'behñá ya hingo da mandase rá ndo'yo, ngue'a nurá dame go ri

mandabi rá ndo'yo'a. Njabú nehe ra 'ñøhø ya hingo ri mandase rá ndo'yo, ngue'a nurá 'behñá go ri mandabi rá ndo'yo'a.

5 Hangué 'yøthú ngu nú'a rí 'ñep'a'ihú de gue'asehú, odi 'ra'ahú ra mfada 'na ngu ma'na. Pe 'bú xcá cohihú 'nara cohi pa gui 'yaphú Ajuá, nu'bú há, da za gui 'ueguehú 'raya pa. Nepú de gue'a da za gui 'buhú 'nadbú mahyegui ma'na'qui pa njabú hinda za da hya'ahú ra Satá gui hñuxhú co ma'na ra ja'i.

6 Stá xi'ahú gue xá hño gui hongá ri 'behñáhú, pe hingo drí ja'ahú, go da huanhú nú'a gui 'yøthú.

7 Pa guequi ga nehma gue gatho da nja ngu dí nja hinstá nthati jo'o ma 'behñá, pe cada 'na 'rama'na'ño yá mfeni xa umbabi Ajuá.

8 Nú'ahú viudahú, ne gatho nú'ahú hinxcá nthatihú, jo'o ri 'behñáhú nixi ri damehú, dí xi'ahú ga nehma gui njahú ngu dí nja hinstá nthati jo'o ma 'behñá.

9 Pe nu'bú guí hanthú gue Ajuá hinxa 'ra'ahú ra ts'edi pa gui 'basehú, ma'na xá hño gui nthatihú, ngue'a hingui ho gui 'buhú hønse co ra ne'tati.

10 Y nú'ahú 'bú ri 'behñáhú, ha nú'ahú 'behñáhú 'bú ri damehú, dí 'bep'ahú ngu nú'a bi manganá ra Zidada, gue ni 'na de gue'ahú hinda za gui nhyeguihú. Hingo de guecsehe dí 'bep'ahú gui 'yøthú njabú, nura Zidada go gue'a ri 'bep'a'ihú.

11 Nu'bú ra 'behñá da hyepú rá dame, odi ju ma'na ra 'ñøhø pa drá dame, y nu'bú ra 'ñøhø da hyepú rá 'behñá, odi ju ma'na ra 'behñá pa da 'yøt'e drá 'behñá. Nu'a da 'yøt'e, ma'na xá hño dá mpumbabi ri yoho ne da yopa 'mú 'nadbú ma'na'qui.

12 Nubya nugui go ma ga xi'ahú nú'a dí beni gui 'yøthú, hingo ra Zidada ri 'bep'ahúbya. Nu'bú 'nara cu pe'tsa rá 'behñá hingrá gamfri, ne nu'bú nú'a ra 'behñá hini útsa rá

dame ngue'a ra gamfri, osti hep̄u.

13 Y nu'bu 'nara nju di pe'tsa rá dame hindra gamfri pe nu'bu nú'a ra 'ñøhø hini utsa rá 'behñā gue'a ra gamfri, osti hep̄u rá dame'a.

14 Ngue'a nu'bu 'nara 'behñā ra gamfri ne rá dame hingrá gamfri, nú'a ra 'ñøhø'a hani rá japi Ajuā po rá 'behñā, ngue'a rá 'behñā rá batsi Ajuā. Y nu'bu 'nara 'ñøhø ra gamfri ne rá 'behñā hingrá gamfri, nú'a ra 'behñā'a hani rá japi Ajuā po rá dame, ngue'a nurá dame rá batsi Ajuā. Nu'bu hindi njabu co ra 'ñøhø o ra 'behñā hingrá gamfri, nu'bu nixi yá batsi hingrá njapi. Pe nu'bu njabu ha, njapi yá batsi.

15 Pe nu'bu 'nara 'ñøhø hingrá gamfri ne da hyep̄u rá 'behñā gue'a ra gamfri, o nu'bu 'nara 'behñā hingrá gamfri ne da hyep̄u rá dame ngue'a ra gamfri, dá 'uegue, ngue'a nú'a ra cu o nú'a ra nju pe'tsa ra nsequi da 'uegue de nú'a hingrá gamfri, ngue'a Ajuā bi zoncahu pa ga 'buhū 'nara hoga'mui.

16 Xi nu'i zi nju, ¿ha gri pađi ua da mpøhø ri dame po rá ngue'i? Nehe nu'i zi cu ¿ha gri pađi ua da mpøhø ri 'behñā po rá ngue'i?

17 Cada 'na de gue'ahū 'buhū ngu nú'a xa 'yep'ahū ra Zidada ante da zohn'ahū'a pa gá camfrihu. Nuna guehna drí 'bepabi da 'yøt'a gathu ya cu de haburaza ya nija.

18 Nu'bu 'nara cu ya xa gamfri Ajuā ne xqui thu'tsua ra seña ja rá ndo'yo, hinte ja. O 'bu 'bui 'nara cu xa gamfri Ajuā ne hingui pe'tsa ra seña ja rá ndo'yo, ya odi huxa nú'a ra seña'a.

19 Hinte ri muui 'bu to'o pe'tsa ra seña o hingui pe'tsi. Nu'a ma'na ri muui, nú'a ga øthū nú'a ri manda Ajuā.

20 Cada 'na dá sigui dá mpefi habū mri mpefi de ante da gamfri Ajuā.

21 Nu'bu xi ngrá nzai'begu de ngá camfri ma zi Hmuhū ra Jesucristo, hini japi. Pe nu'bu da za gui pøni dega 'begu, pøni 'bestho.

22 Nú'a mi 'bui dega 'begu ante da

gamfri ra Zidada, ya nubyá hingrá 'begu de 'nara ja'i ja rá thandi Ajuā ngue'a ya rá 'begu ra Zidada. Nehe nu'a ra ja'i bi gamfri ra Zidada ne himi 'bui dega 'begu, nu'á go gue'a 'nara 'begobya de ra Zidada Jesucristo.

23 Ajuā bi gute'aguihu xá mađi, hangue nubyá ma ga pep̄hū'a, hingo ma ga pepabihu ya ja'i.

24 Zi cuhu, sigui gui mpehu há ngrí mpehu de gá camfrihu ra Zidada Jesucristo, y Ajuā ja da 'muhni con gue'ahū.

25 Y gathu nú'ahū jo'o ri 'behñāhu, ha nú'ahū 'behñāhu jo'o ri damehu, hinte xa 'bepcagui ra Zidada ga xi'ahū, hønse dí 'ra'ahū 'nara ts'ofu de ma mfenise. Y nura ts'ofu'a gue'a majuani ngue'a Ajuā po rá nthecate xa hñuxcagui pa ga manbabi rá noya'a, hangue dí 'ra'ahū 'nara hoga ts'ofu.

26 Nugui dí beni gue xá hño gui 'bathu nsi ri 'behñāhu nsi ri damehu ngu guí 'buhū, ngue'a xi ja ya ts'othogui nuya pabya dí 'buhū.

27 Nu'bu 'bu ri 'behñā, oxqui hep̄u. Ha nu'bu jo'o, oxqui honi.

28 Ha nu'bu gui hongu ri 'behñā, hingrá ts'oqui. Ha nu'bu 'nara nxutsi da hyonga rá dame, hingrá ts'oqui nehe. Pe nu'a tó'o da hyonga rá 'behñā, o nura 'behñā da hyonga rá dame, ma da thogui ndunthi ya dumui, hangue nugui ga nehma gue hingui thohū ya dumui.

29 Zi cuhu, dí ne ga xi'ahū gue ya hinga ndunthi ya pa dí 'buhūua. Hangue nu'a tó'o pe'tsa rá 'behñā, dá 'yøt'a ra uenda gue hingui pe'tsi, pa da za da mepabi Ajuā.

30 Nu'a tó'o zoni, odi oda rá mfeni nsøcta ra ts'oni, ne nu'a tó'o ri johya, odi oda rá mfeni nsøcta ra johya. Nu'a tó'o ri ntai, dá 'yøt'a ra uenda gue hinte pe'tsi.

31 Ha nu'a tó'o ri johya co nuna ra ximhai, dá 'yøt'a ra uenda gue hini

johya, ngue'a nuna ximhai 'yo rí uadi rí thogui.

³² Nugui ga nehma hingui jamasu ya t'ot'e de nuna ra ximhai, ngue'a nu'a t'ó'o jo'o rá 'behña xi ri jamasubi rá 'befi ra Zidada, ne 'bui pa da 'yot'a nú'a ri ho ra Zidada.

³³ Pe nu'a t'ó'o 'bu rá 'behña mahyoni da jamasu ya t'ot'e de nuna ra ximhai, ne da 'yot'a nú'a ri ho rá 'behña.

³⁴ Ha nuya 'behña, hinga mahyegui nú'a 'bu rá dame co nú'a jo'o rá dame. Nu'a jo'o rá dame, ma'na ri jamasubi rá 'befi ra Zidada, ne 'bui pa da mepabi Ajuá con gatho rá ts'edi ne con gatho rá mfeni. Pe nu'a t'ó'o 'bu rá dame, mahyoni da jamasu ya t'ot'e de nuna ra ximhai, ne da 'yot'a ngu nú'a ri ho rá dame.

³⁵ Nuna dí xi'ahú guehna pa go ri hñohú. Dí zo'ahú pa gui 'yothú ra hño ngu rí 'ñepi gui 'yothú pa da za gui pepabihú Ajuá con gatho ri muihú ne hinte da hyú'ts'ahú. Nugui hindí eñ'ahú gue 'bu gui hongá ri 'behñahú hingui 'yot'uahú rá paha Ajuá.

³⁶ Nu'bu 'nara cu di 'bu rá t'ixu, y handi gue ya da za da nthati'a, dá 'yot'a ngu nú'a xa bengá rá dada ante sta tho rá mbatsja'i. Hingo 'nara ts'oqui nú'a xa beni da nthata rá t'ixu.

³⁷ Pe nu'bu 'nara cu 'bu rá t'ixu, ne nura dada'a xa beni gue hinda thata rá t'ixu, ne 'bu 'nadra mfeni xa beni gue hinhya'mú da umba nsequi da nthata rá t'ixu, nú'a ra cu'a ot'e xá hño nehe.

³⁸ Hangué nu'a t'ó'o ri unga rá t'ixu pa da nthati, xá hño ot'e. Nehe nu'a t'ó'o hingui ne da thata rá t'ixu, ma'na xá hño nú'a ot'e.

³⁹ Nu'a ra 'behña xa nthati, hingui tsa da 'uegue de rá dame nú'ya te rá dame, ngue'a njabu mangua ra ley. Pe nu'bu ya da du rá dame, nú'a ra 'behña'a 'bu da beni da nthati, da za da nthati co nú'a da ne'a, hõnse gue

drá gamfri há, ne 'bu go rá paha Ajuá.

⁴⁰ Pe nu'a go dí mangá, ma'na xá hño hinda yopa nthatihma. Guehna dí bengá, y dí camfri gue dí hanpabi rá Māca Ndāhi Ajuá.

Ya hñuni nú'u thoqui pa da hñ'a'tua ya c'oi

8 ¹ Nubyá ma ga xi'ahú de nuya hñuni thoqui pa da hñ'a'tua ya c'oi. Dí pahú gue gathoguihú ja ma mfađihú. Pe nura mfađi nsinque ra hmāte ri jacju ga 'ñets'ihú, pe nura hmāte xa 'racju Ajuá go gue'a ri jacju ga tetuahú yá jamfri ma miq'u'eihú.

² Nu'a t'ó'o beni gue xi ja rá mfađi, go gue'a hingui pađi gatho nú'a rí 'ñepi da bađi.

³ Pe nu'a t'ó'o ri mađi Ajuá, Ajuá ma gue xá hño rá 'mú.

⁴ Nuya hñuni hñ'a'tua ya c'oi 'bucua ja ra ximhai, hinte ri muui, ngue'a dí pahú gue nuya c'oi'u hinte ri muui. Ngue'a nuju dí pahú gue 'nat'a Ajuá 'bui, hingui 'bui ma'ra.

⁵ Masque t'ena gue nuni mahets'i ne nuua ja ra ximhai 'bui ndunthi nú'u t'embabi gue go gue'u Ajuá, pe masque t'embi njabu, nu'ú hini mandaguihú.

⁶ Ngue'a pa guecaguihú dí pahú gue 'nat'a Ajuá 'bui, y go gue'a ma Dadahú. Nú'a go gue'a bi hyoca gatho ya t'ot'e, ne dí 'buhua pa ga nsundahú'a. Nehe 'nat'a ma zi Hmuhú 'bui, y go gue'a ra Zidada Jesucristo nú'a to'o bi t'ent'ua ja rá 'ye pa go bi hyoca gatho ya t'ot'e, ne go gue'a bi 'racju 'nara 'ra'yo te.

⁷ Pe hinga gatho ya cu xa bađi xá hño gue 'nat'a Ajuá 'bui. 'Ra astabya hinxa pumfritho yá nzai mi pe'tsi nu de mi camfri ya c'oi, ne ora da zi nú'a ra hñuni xa hñ'a'tuabi ya c'oi, beni gue go gue'a 'nara ts'oqui, ngue'a bentho gue nehe ya c'oi ja yá ts'edi, pe hina.

8 Pe hingue po ra hñuni da za ma'na ga 'buhú xá hño ja rá thandi Ajuá. 'Bú ga ñunihú, hinte ja, y nu'bu hinga ñunihú, nehe hinte ja.

9 Pe masque dí pe'tshú ra nsequi pa ga øthú 'na de guehya, mahyoni ga jamasuhú pa hinga japhú da 'yøt'a ya ts'loqui nú'ú otho ndunthi yá jamfri.

10 'Bú 'nara cu otho ndunthi rá jamfri, ne da hyant'a'i gri hudi gri ñuni ja 'nará ngo 'nara c'oi, nu'bú nú'á ra cu'á 'na tui rá jamfri, grí cadí pa da thogui da ñuni nehe'á.

11 Y njabú masque pa ja ri mfeni hingrá ts'oqui ngue'á guí padi nú'á guí øt'e, pe njabú guí japa nuri cu da menga ja ra ts'oqui. Y guí padi gue nehe po nura cu'á bi du ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

12 Hangué nu'bu njabú nú'i guí ts'ocua rá mfeni 'nara cu nú'á othotho ndunthi rá jamfri, padi gue numa zi Hmuhú ra Jesucristo go gue'á guí ø'tua nú'á ra ts'ocate'á.

13 Hangué 'bu po 'nara hñuni ga tsi, ga japi da nts'oca 'nama cu, nu'bú ma'na xá hño hinhya'mú ga tsi nura hñuni'á.

Ra nsequi nú'á mi pe'tsa ya apostol

9 ¹ Pahú xá hño gue nugui drá apostol de ra Zidada Jesucristo dí pe'tsa ra nsequi ga øt'a ngu nú'á rí 'ñepcagui ngue'á drá apostol. Nugui stá handa ma Zidadahú ra Jesu, ne go dá zo'ahú de gue'á pa gá camfrihú.

2 Nu'bu ma'ra ya cu beni gue hinga majuani drá apostol, pe nu'ahú hā, guí pahú gue drá apostol ngue'á xcá camfrihú Ajuá po ma noyaga.

3 Ne nú'ú to'o ñāma'ñū de guecagui, njaua dí xipabi:

4 ¿Ha gue hiní 'ñepcagui da t'aqui nú'á te ga tsi?

5 ¿Ha gue hindí pe'tsa ra nsequi 'bu ga ne ga hongá ma 'behñā ne ga tsits'i habú dí 'yo ngu øt'a ra cu Pedro ne ma'ra ya apostol ne nú'ú yá cu ra Zidada Jesu?

6 Nugui ne ra cu Berhna ¿ha gue hñongueihe hiní 'ñepcaguihe da t'acje te ga tsihmahe nsinque ga mpehe?

7 ¿To'o gue'á 'bui dega soldado ne hingui t'umbi te da zi? ¿To'o nú'á pe'tsa 'nara uá'obxi ne hinda zipabi rá fruta? ¿To'o nú'á pe'tsa ya mbo'ni, ne hinga ja ri ñuni ja yá mbo'ni?

8 Núna dí mā, ogui beñhú gue go dí manse, ngue'á njabú mānga rá ley ra Moise,

9 ne ena njaua: “Oxqui tu'tuahú rá ne ra ndamfri ora net'a ra trigo ja ra era.” ¿Ha gue Ajuá bi mā xi majuani de ra ndamfri?

10 Hina, nu'á bi mā pa guecaguihú, ne bi t'ofu pa go ma hñohú, ngue'á nu'á tó'o faxa ra hai ne nu'á tó'o jaxa ra sofo, rí 'ñepi da zi de nú'á pot'i'ú.

11 Hangué nu'ahú guí njahú ngu 'nara 'bot'i y nuje ngu go dyá mot'ihe ngue'á dá xi'ahé rá noya Ajuá. Nu'bú ¿ha gue hiní 'ñepi guí faxcahe ne guí 'racje te ga tsihe?

12 Nu'bu nú'ú ma'ra ya cu ri mpefi con gue'ahú go guí faxhú ne guí umfú te da zi, xi nuje ¿ha gue hingo ma'na rí 'ñepcaguihe guí faxcahe?

Nuje, asta nubyá hinte stá a'a'ihe, masque rí 'ñepcaguiheh mā. Nu'á dí øthe, dí tsethe ra thuhu ra nduthe pa hinto da ñāma'ñū de rá noya ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

13 ¿Ha gue hinguí pahú gue nu'á tó'o ri mpefi ja yá ndanija ya xodyo ja da t'umbabini te da zi? Y nu'á tó'o ri mpefi ja ra ata tsi nú'ú ya mbo'ni tho dega hñā'ti pa Ajuá.

14 Njabú bi manda ra Zidada nehe gue nu'á tó'o mānga ra māca hoga noya rí 'ñepabi da t'umbabi te da zi.

15 Pe nugui masque rí 'ñepcagui, pe hinte stá a'ahú nixi hindí op'a'ihú pa ga a'ahú nú'á te dí honi. ¡Ngue'á nugui masque drí 'ñuni ga tu pe hindí ne to'o da 'ñena gue dí mānga ra māca hoga noya pa hñonse dí taha nú'á dí tsi!

16 Hingui tsa ga 'ñets'i ngue'á dí

manbabi rá noya Ajuá, ngue'a nu'bu hinga ma, ¿te ma ga tháđi ja rá thandi Ajuá? Nu'bu hinga manba rá noya Ajuá, guehna 'nara dumai pa guecagui.

17 Nu'bu núgui dí manba rá noya Ajuá con gatho ma paha, nu'bu dí tō'mi gue go ma da gutcagui Ajuá. Pe nu'bu núgui hinga nehma ga manbabi rá noya Ajuá, pe guehna ma 'befi xa t'acagui, hangue mahyoni ga øt'e.

18 Nu'bu, ¿xi nda'a ma thahá? Nu'a ma thaháhma, ga johya ga manba rá noya Ajuá nsinque te da t'aqui de guecua, masque rí 'ñepcahma.

19 Nugui hindrá 'bego de 'nadra ja'i, nugui drá 'bego pa gatho ya ja'i, ngue'a dí zofu' pa njabu ndunthi de gue'u da gamfri ma zi Hmuhu ra Jesucristo.

20 Nugui dí øt'a ngu yá nzai ya xodyo pa da za ga zofu'u, nehe dí øt'a ngu yá nzai nú'u 'bu ja rá hmanda ra ndaxjua ley pa da za ga zofu' nehe'u, masque nugui ya hindí 'bui de ja ra ndaxjua ley.

21 Nehe dí øt'a ngu yá nzai nú'u hingui 'bui ja rá hmanda ra ndaxjua ley pa njabu da za ga zofu'u nehe. Pe nugui hinstá 'uegue de ja rá ley Ajuá, ngue'a nugui dí 'bui de ja rá hmanda ma Zidadahu ra Jesucristo.

22 Nehe dí øt'a ngu yá nzai nú'u ya cu ts'utho yá jamfri, pa da za ma'na ga zofu'u. Nugui stá nzai ga tembabi yá nzai gatho ya ja'i pa da mpøhø 'ra de gue'u, ngue'a cada 'na de gue'u, 'rama'naño hanja gra zofoga'u.

23 Dí øt'a njabu ngue'a dí ne gue ma'na da ntunga ra maça hoga noya, ne pa njabu da za ga hani ndunthi ya japi bra hña nura maça noya'a.

24 Ha gue hinguí pahu gue gatho nú'u ri ntsa'rihi, da ma mahyegui, pe 'mefa 'natho nú'a to'o ma da dāha. Nujū nehe ma ga øthu njabu, ga 'yohu xá hño ja rá thandi Ajuá pa njabu ga hānga ma thahāhu nehe nú'a ma da 'racju'a.

25 Dí pahu gue gatho nú'u to'o ri ntsa'rihi xi ri su rá ndo'yo pa da nja rá ts'edi. Nu'ú øt'a njabu hønse pa da dāha 'nara thāha nú'a ma da thegue. Pe nuju dí pahu gue ma ga hāñhu 'nara thāha nú'a hinhya'mu ma da thegue.

26 Hangue nugui drí hña ra 'rihi nehe, pe drá ma manjuantho pa nuni habu ma ga tsøni, ne co rá ts'edi Ajuá drí ntuhni pa ga ntate, hingue hønse dí 'ñenitho.

27 Nugui xi drí su ma ndo'yo nehe pa hinte da 'yøt'e, y drí japi da 'yøt'e nú'a go dí ne, ngue'a hindí ne ga 'be ma tsa ja rá thandi Ajuá, masque stá zofohma ndunthi ya ja'i.

Ra ts'ofu pa hinda søcambeni ya c'oi

10 1 Zi cuhu, dí ne ga ben'ahu nehe gue nú'u ndu ma xitahu nu de bá pønga de Egipto bra zi ra Moise, ne mri 'bet'o 'nara guui, ne bi 'rax'u ja ra Thenga Ndehe.

2 Nu'ú bi dena ra guui ne bi 'ranga ja ra Thenga Ndehe, hangue nu'ú bi 'natho co ra Moise, go gue'a 'nara nt'udi de ra sistehe.

3 Ne dí pahu gue gatho'u mahyegui bi zi nú'a ra nzaqui bá ehe de mahets'i.

4 Ne gatho mahyegui bi zi nú'a ra dehe bá pehna Ajuá ne bi bøhø de ja 'nara do. Y nú'a ra do'a gue'a 'nara nt'udi de ma zi Hmuhu ra Jesucristo mi 'yo con gue'u haburaza mi 'yo'u.

5 Pe ndunthi de gue'u, Ajuá bi hyandi gue hinxmá hño nú'a mi øt'e'u, hangue ndunthi de gue'u bi du ja ra mbonthi.

6 Gatho nú'a bi thogui'u go gue'a ngu 'nara ts'ofu pa guecju, pa hinga hyøcju nú'u ya t'øt'e xá nts'o, ngu nú'a bi 'yøt'e'u.

7 Hinga beñhu ga nsundahu ya c'oi ngu bi 'yøt'a 'ra de gue'u, ngu enga ja ra Maça T'ofu: "Ya ja'i bi hñudi bi ñuni ne bi ntsithe, nepu de gue'a bi 'mai bi 'yøt'ua yá ngo ya c'oi co ya hnei."

8 Ne hinga hñuxhú co ya 'behñá nú'ú hingue xi ma 'behñáhu ngu bi 'yot'a 'ra de gue'ú, hangué nu'ú 'nada ra pa bi du 'natemáñu 'mo ya ja'i.

9 Nixi hinga beñhú ga tsø'tuahú rá mui Ajuá ngu bi 'yot'a 'ra de gue'ú, hangué 'nara pa ndunthi de gue'ú bi muhná ya qu'eña, ne bi du'ú.

10 Ne hinga ñama'ñuhú de nú'a øt'e Ajuá con guecjú ngu bi ñama'ñu 'ra de gue'ú, hangué 'nara pa Ajuá bá pehna 'nara enxé pa bi hyo'ú.

11 Gue'a gatho bi thogui ndu ma xitahú, ne bi t'ofó pa njabú ga beñhú gue guehna 'nara ts'ofó pa guecjú nújü dí 'buhúua ja ra ximhai de nuya ngaxa pabya.

12 Hangué nu'ú tó'o beni gue xi 'bui xá hño, dá nsu pa hinda dapi da 'yot'a ya ts'loqui.

13 Gatho nú'ú ya ts'othogui dí thoguihú, njabú thogui nehe gatho ma'ra ya ja'i. Pe Ajuá nzantho sugaguihú, y nu'á hinda hocjú ga thohú ya ts'othogui nú'ú da hyandi'a gue hinda za ga tsethú. Ha nura ora dí thohú 'nara thogui, nu'á ri 'racjú ra ts'edi pa ga tsethú.

14 Hangué dí xi'ahú zi cuhú, ogrí nsundahú ya c'oi. 'Ueguehú de nú'a ra nzai'a.

15 Dí xi'ahú njabú ngue'a dí padi gue nú'a dí xi'ahú 'bestho tso ri mfenihú, y nu'asehú da za gui pahú ua majuani nú'a dí ma ua hina.

16 Ora dí tsihú ra Mäca Nt'oxi, gue'a 'nara nt'udi gue dí 'nathohú co ma Zidadahú ra Jesucristo ne nújü 'na ngu ma'na. Nu de dí aphú Ajuá dí tsihú ra vinu, y nura vinu'a go gue'a 'nara nt'udi de rá mäca ji ma zi Hmuhú ra Jesucristo nú'a bi mani ja rá pont'i'a po rá nguecjú. Y nú'a ra thuhme dí hñeguehú, go gue'a 'nara nt'udi de rá zi ndo'yo'a nú'a bi uni pa bi tho po rá nguecjú.

17 Masque nujü drí ndunthihú, pe 'nada nú'a ra thuhme dí tsihú, hangué por gue'a drí 'nathohú.

18 Ngu dí pahú gue nuya me Israel nú'ú to'o mi tsi nuya mbo'ni mi ts'at'i dega hñá'ti, mi 'natho yá jamfri mi xøcambeni Ajuá, hangué nu'ú mi 'natho nehe'ú po nú'a mi tsi'ú.

19 Nugui hingo dí xi'ahú gue ya c'oi ja yá ts'edi, ne hindí xi'ahú gue ri muui nú'ú ya hñuni xa hñá'tuabi'ú, ngue'a nu'ú hinte ri muui y nixi otho yá ts'edi'ú.

20 Nu'a dí xi'ahú gue nuya hñuni hoca nú'ú hingyá gamfri pa da umbabi ya c'oi, nuya hñuni'ú go gue'ú pa ya ts'ondáhi, hingue pa Ajuá. Y nugui hindí ne gui 'nathohú co ya ts'ondáhi.

21 Hinda za gui tsihú ra Mäca Nt'oxi ne gui tsihú nú'a thocuabi ya ts'ondáhi. Ne hinda za gui hñuhú ja rá mexa ra Zidada nepú ma grí huhú ja ya mexa habú t'ø'tua yá ngo ya c'oi, ngue'a nu'ú go gue'ú de ra ts'ondáhi.

22 ¿Ha gue guí nehú ga tsø'tuahú rá mui ra Zidada? O ¿ha gue guí beñhú gue go ma'na ja ma ts'edihú de gue'a? Hina.

Ra gamfri pe'tsa ra nsequi da 'yot'a nú'a go da ne pe co ra hmäte

23 Zi cuhú, da za gui beñhú gue há dí pe'tshmahú ra nsequi ga øthú gatho nú'a ga nehú. Pøde há da za, pe hinga gatho rí 'ñepi ga øthú, ne hingue por gatho ya t'øt'e da za ma'na da te ma jamfrihú.

24 Oguí suhú hønse ri tehú, supabihú rá te nehe ri miqu'eihú.

25 Tsihú gatho nú'a te 'ba ja ra tai, ogrí 'ñanihú 'met'o ua xa hñá'tuabi ya c'oi o hina, pa hinda ts'oca ri mfenihú.

26 Ngue'a ra Zidada go rá meti gatho ra ximhai ne gatho nú'a ja ja ra ximhai.

27 Nu'bu 'nara ja'i hingrá gamfri da zix'ahú ja rá ngu pa gui ñuñhú con gue'a, ha nu'bu guí ne gui maha con gue'a, rí maha ne tsihú gatho nú'a da

'ra'ahũ nsinque gui 'yambabihũ habũ xuá hñã, pa hinda ts'oca ri mfenihũ.
 28 Pe nu'bu da 'mũ 'na to'o da xi'ahũ gue nú'a te ma gui tsihũ xa hñã'tuabi ya c'oi, nu'bu' oguí tsihũ pa hingui ts'ocuahũ rá mfeni nú'a to'o bi xi'ahũ.
 29 Nugui hindí xi'ahũ gue go ma da ts'oca ri mfenihũ, dí xi'ahũ pa nú'a to'o da xi'ahũ gue hingui ho nú'a ma gui tsihũ, pa hingui ts'ocuahũ rá mfeni'a.

Pe da za da benga 'na ne da 'ñena: “¿Hanja go da za da thagagui hinga øt'a 'nara t'øt'e ngue'a ma'na ra cu beni gue ra ts'oqui?”

30 Nu'bu dí tsi te dí tsi ne dí umbabi njamadi Ajuã, ¿hanja ma go da nongagui ma'na ra cu por nú'a te dí tsi?”

31 Pe nugui dí xi'ahũ, gatho nú'a gui øthũ, 'bu gri ñuñhũ, 'bu gri tsithehũ, 'bu gri øthũ ma'na te gri øthũ, 'yøthũ gatho pa rá nsunda Ajuã.

32 Jamasuhũ nú'a gui øthũ pa hingui ts'ocuahũ yá mfeni ya xodyo, nixi nú'u hingyá xodyo, nixi nú'u ya cu 'bui ja rá nija Ajuã.

33 Nugui dí øt'a ra ts'edi pa ga øt'a nú'a xá hño pa ga hu'mbabi yá mui gatho ne hinga ts'ocua yá mfeni. Nugui hindí honse ra hño pa guequi, dí øt'a nú'a xá hño qué pa da mpøhø ma'ra.

11 ¹ 'Yøthũ ngu núna dí øt'e, ngue'a nugui dí øt'a ngu nú'a bi 'yøt'a ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

Ra ts'ofa pa ya 'behñã nú'u pa ja ya hmunts'i

² Zi cuhũ, nugui drí johya ne dí ex'ahũ ngue'a hinxá pumfrihũ gatho nú'a stá xi'ahũ, ne guí øthũ gatho ngu nú'a stá u't'ahũ gui 'yøthũ.

³ Pe nugui dí ne gui paðihũ gue numa zi Hmuhũ ra Jesucristo go gue'a ra ñaxu de gatho ya 'ñøhø, y nura 'ñøhø gue'a ra ñaxu de rá 'behñã, y nu Ajuã ra Dada go gue'a ra ñaxu de ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

⁴ Nu'bu 'nara 'ñøhø xa go'ma rá ñaxu ora apabi Ajuã de ja ya hmunts'i, o de ora ñã de rá noya Ajuã, njabũ ri 'betua rá tsa rá ñaxuse.

⁵ Pe nu'bu 'nara 'behñã hinxã go'ma rá ñaxu ora apabi Ajuã ne ora manbabi rá noya'a, ri 'betua rá tsa rá ñaxuse, tsutho xa 'ñãxi.

⁶ Nu'bu ya 'behñã hingui co'ma yá ñaxu, ma'na xá hño dá 'ñãxi, pe nu'bu gue'a 'nara 'betsa da 'ñãxi, ma'na xá hño dá go'ma rá ñaxu ora apabi Ajuã.

⁷ Nura 'ñøhø hiní 'ñepi da go'ma rá ñaxu ngue'a nura 'ñøhø bi hyoca Ajuã ngu tengu rá 'bai'a ne ja ri hnequini nurá nsunda Ajuã. Pe nu ja ra 'behñã, ja ri hnequini rá nsu ra 'ñøhø.

⁸ Ngue'a nura 'ñøhø hingue bi thoqui de ra 'behñã, nura 'behñã bi thoqui de ra 'ñøhø.

⁹ Y nura 'ñøhø himbi thoqui po rá ngue ra 'behñã, nura 'behñã hã, bi thoqui po rá ngue ra 'ñøhø.

¹⁰ Hangue nura 'behñã rí 'ñepi da go'ma rá ñaxu po rá ngue ya enxe handgahũ, ngue'a gue'a 'nara seña gue 'bui to'o ma'na ri manda que ya 'behñã.

¹¹ Pe de ja rá thandi Ajuã gatho'u ri muui mahyegui, gue dra 'behñã gue dra 'ñøhø, ngue'a nsinque ra 'ñøhø hinxã 'mũ ra 'behñã, ha nsinque ra 'behñã hindi 'bu ya 'ñøhø.

¹² Ngue'a desde ra mudi nura 'behñã gá 'ñehe de ja ra 'ñøhø, y nubýá, nura 'ñøhø rí 'ñehe de ja ra 'behñã, pe gatho go øt'e Ajuã.

¹³ Xi da beñhũ xá hño, ¿ha gue ri hnequi xá hño 'nara 'behñã ora apabi Ajuã ne hinxã go'ma rá ñaxu?

¹⁴ ¿Ha gue hingrá 'betsa 'bu 'nara 'ñøhø da hopi da te rá stã?

¹⁵ Pe nu'bu ra 'behñã da hopi da te rá stã, nú'a hã, rá ntsøhui, ngue'a gue'a xa t'umbabi pa da go'ma rá ñaxu ngu 'ñena 'nara cøni.

¹⁶ Pe nu'bu da 'mũ 'ra to'o da ne da ntsanoya de núna dá ma de yá stã ya

'behña, pãhu xá hño gue nuje gue'a ma nzaïhe, ne yá nzaï ma'ra ya cu nú'u 'bui ja ma'ra yá nija Ajuã.

**Ya cu bi zi ra Maça Nt'oxi
ngu himi 'ñepabi'u**

17 De núna dí op'ahabya hingui tsa ga ex'a'ihũ ngue'a stá øde de nú'a guí øthũ ora grí muntshũ, hinguí øthũ nú'a xá hño, hõnse guí øthũ nú'a hingui ho ja rá thandi Ajuã.

18 Dí øde gue ora grí muntshũ, guí øthũ ya hegue, ngue'a hinga mahyegui nú'a guí mãñhũ, y dí camfri gue ngu'bu gue'a guí øthũ.

19 Pe pøde mahyoni da njabũ, pa ja da hnequini nú'u to'o hanpa rá mfãdi Ajuã, y nú'u to'o hina.

20 Ora grí muntshũ pa gui nt'oxihũ nepũ guí tsihũ ra Maça Nt'oxi, nú'a guí øthũ hinguí øthũ pa ra Zidada,

21 ngue'a nú'a guí hãxhũ pa gui tsihũ, grí 'bet'ohũ guí ðama tsisehũ, ne hinte guí xepabihũ nú'u ma'ra ya cu.

Hangue 'ra de gue'ahũ guí tuhũ ra thuhu, ha nu ma'ra xi grí tithohũ.

22 ¿Hanja guí øthũ njabũ? ¿Ha gue otho ri nguhũ habũ guí ñuñhũ ne guí ntsithehũ? ¿Ha gue grí utsabihũ rá maça nija Ajuã? ¿Ha gue hinguí 'betuahũ yá tsa nú'u ma'ra othobi te da zi? Xibya, ¿te guí ne ga xi'ahũ? ¿Ha gue ga e'ts'a ri nsuhũ? Hina, ngue'a núna guí øthũ hinxá hño.

Ra Maça Nt'oxi

(Mt. 26:26-29; Mr. 14:22-25;

Lc. 22:14-20)

23 Nugui ya stá u't'a'ihũ hanja grí tsihũ ra Maça Nt'oxi ngu nú'a bi 'ñutcagui ra Zidada. Nú'a ra xuui bri da'a, bi gũ ra thuhme,

24 nepũ bi umba njamãdi Ajuã. Ne de gue'a bi hyeca nura thuhme'a, nepũ bi 'ñena: "Tsihũ nuna ra thuhme, ja ra uenda go guehna ma ndo'yo núna ma da hna'mbabi po rá ngue ri ts'oquihũ. Ne ora guí tsihũ nuna ra thuhme,

'yøthũ ngu 'nara feni de guecagui."

25 Nepũ ngu bi uadi bi nt'oxi'u, ra Jesu bi gũ 'nara vaso habũ mi po ra vinu, ne bi 'ñembabi'u: "Nuna vinunã, go guehna 'nara nt'udi de nú'a ra 'ra'yo cohi ma ga øt'e co ma ji nú'a ma ga fani. Ora guí tsihũ nuna vinunã, 'yøthũ ngu 'nara feni de guecagui."

26 Hangue nú'a ra ora guí tsihũ ra thuhme ne ra vinu gue'a ra ora guí udihũ de rá du ma Zidadahũ asta nú'a ra pa'a stua yopa pengui.

**Hanja da za da ts'i ra Maça Nt'oxi
ngu ri ho ra Zidada**

27 Hangue nugui dí xi'ahũ gue nu'a tó'o da zi nú'a ra thuhme'a ne nú'a ra vinu'a ne hinda zi ngu rí 'ñehe, nú'a ra cu'a ma go da ðãdi de rá zi ndo'yo ne de rá zi ji ra Zidada.

28 Hangue cada 'na de gue'ahũ, beñhũ xá hño 'met'o ua guí 'bahũ xá hño co Ajuã pa gui tsihũ ra thuhme ne ra vinu.

29 Ngue'a nu'a tó'o hinda zi nú'a ra thuhme ne nú'a ra vinu ngu rí 'ñehe, ne hinda beni xá hño te ri muui rá du ra Zidada, nú'a ra cu'a tuxase ra ts'oqui.

30 Hangue por gue'a ndunthi de gue'ahũ grí hñenihũ ne otho ri nzaquihũ, ha nehe xa du 'ra de gue'ahũ.

31 Pe nu'bu ga bensehũ de nú'a te stá øthũ ne ga ntsø'mhũ, nu'bú Ajuã ya hindua pencaguihũ nuya ya mfei.

32 Nu'a bí pencahũ ya mfei pa da zocju pa hinda condenaguihũ mahyegui co nú'u hingyá gamfri.

33 Hangue ma zi cu'ihũ, ora grí muntshũ pa gui ñuñhũ, ntø'mhũ 'na ngu ma'na pa gui ñuñhũ mahyegui.

34 Nu'bu 'na de gue'ahũ di tsu'ahũ ra thuhu, ma'na xá hño ñuñhũ 'met'o ja ri nguhũ pa nu xcrí muntshũ guí 'yøthũ ngu nú'a ri ho Ajuã, pa hinda zu'ahũ rá mfei'a. Y de nú'u ma'ra ya t'øt'e xa nja, nu'ú asta hinga mabũ pa ga ñãhũ de gue'u.

Ya mƒadi ne ra ts'edi nú'u ri 'racjũ ra
M̄ca Nd̄ahi cada 'na de guecjũ

12 ¹ Zi cuhũ dí ne gui p̄hũ de
nuya mƒadi ne ra ts'edi ri
'racjũ ra M̄ca Nd̄ahi cada 'na de
guecaguihũ.

² Guí p̄hũ xá h̄ño gue nú'bu hingúí
camfrithohũ rá noya Ajuã ngrí
hothohũ da zix'ahũ to'oraza pa nguí
x̄ocambeniũ nú'u ya c'oi otho yá
ts'edi ne hingui ñã.

³ Pe nubyá dí ne gui p̄hũ gue nu'a
t'óto tsanga ra Zidada Jesu, hingui
h̄anpa rá ts'edi ra M̄ca Nd̄ahi. Ha
nu'bu to'o da 'ñena, dí camfri ra Jesu
gue go gue'a ra Zidada, nú'á h̄a, h̄anpa
rá ts'edi ra M̄ca Nd̄ahi.

⁴ 'Rama'na'ño ya mƒadi ne ra
ts'edi xa 'racjũ ra M̄ca Nd̄ahi pa ga
p̄epabihũ Ajuã, pe ra M̄ca Nd̄ahi go
gue'a 'natho.

⁵ Y nehe 'rama'na'ño ya 'befi xa 'racjũ
ra Zidada ga p̄efihũ, pe ra Zidada go
gue'a 'natho.

⁶ Nehe 'rama'na'ño hanja drí m̄p̄efihũ,
pe nu Ajuã go gue'a ri 'racjũ ra ts'edi
gathoguihũ, pa ga p̄ehũ ngu nú'a xa
'racjũ'a, y nu Ajuã go gue'a 'natho.

⁷ Cada 'na de guecjũ dí h̄anp̄ahũ rá
ts'edi ra M̄ca Nd̄ahi pa ga faxhũ
gatho nú'u ma'ra.

⁸ 'Ra de guecjũ xa 'racjũ ra ts'edi ra
M̄ca Nd̄ahi pa ga ñãhũ co ndunthi ra
mƒadi, ha nu ma'ra de guecjũ guet'atho
ra M̄ca Nd̄ahi xa 'racjũ ra mƒadi pa ga
udihũ te rí b̄onga rá noya Ajuã.

⁹ Nu ma'ra de guecjũ guet'atho ra
M̄ca Nd̄ahi xa 'racjũ ndunthi ra
jamfri, ha nu ma'ra de guecjũ
guet'atho ra M̄ca Nd̄ahi xa 'racjũ ra
ts'edi pa ga øthehũ ya da'thi.

¹⁰ Ma'ra de guecaguihũ xa t'acjũ ra
ts'edi pa ga øthũ ya d̄anga nt'udi. Ha
nu ma'ra de guecjũ xa t'acaguihũ ra
ts'edi pa ga m̄anbahũ rá noya Ajuã. Ha
nu ma'ra de guecjũ xa t'acaguihũ ra
ts'edi pa ga p̄hũ xá h̄ño ua de ra

M̄ca Nd̄ahi ñã 'nara ja'i, o hina. Ha
nu ma'ra de guecjũ xa t'acjũ ra ts'edi
pa da za ga ñãhũ de ma'ra ya h̄ñãqui.
Ha nu ma'ra de guecjũ xa t'acjũ ra
ts'edi pa ga p̄hũ te rá 'be m̄anga nú'a
to'o gra ñã de ma'na ra h̄ñãqui.

¹¹ Pe go guet'a ra M̄ca Nd̄ahi ri 'racjũ
ya mƒadi ne ra ts'edi cada 'na de
guecaguihũ ngu nú'a go da ne'a.

Gathoguihũ dí 'nada ra ndo'yohũ co ra Zidada Jesucristo

¹² Cada 'na de guecaguihũ numa
ndo'yohũ xi p̄e'tsa ndunthi ya xeni,
pe masque njabũ 'nada ma 'baihũ dí
p̄e'tshũ. Dí njahũbu nehe co ma zi
Hmuhũ ra Jesucristo, ngue'a nujú
ngu go dyá xeniũ de rá ndo'yo'a, pe
rá ndo'yo'a 'natho.

¹³ Ngue'a gathoguihũ 'bu dyá xodyohũ
o hindyá xodyohũ, 'bu dyá 'begohũ o
hindyá 'begohũ, gathoguihũ stá
nxistehehũ pa dá 'nada ra ndo'yohũ co
rá ts'edi ra M̄ca Nd̄ahi, ne gathoguihũ
'nat'a ra M̄ca Nd̄ahi stá h̄añhũ.

¹⁴ Numa ndo'yohũ xi p̄e'tsa ndunthi
ya xeni, hingue 'natho ra xeni p̄e'tsi.

¹⁵ 'Bu 'nama uahũ da 'ñena: "Nuguí
hindí 'bui ja ra ndo'yo ngue'a hingo
drá 'ye", pe hingue ngue'a m̄anga
njabũ ya hingui 'bui ja ma ndo'yohũ.

¹⁶ O nu'bu 'nama guhũ da 'ñena:
"Nuguí hindí 'bui ja ra ndo'yo ngue'a
hingo drá da", pe hingue ngue'a
m̄anga njabũ ya hingui 'bui ja ma
ndo'yohũ.

¹⁷ 'Bu gatho ma ndo'yohũ dra da, ne di
otho ma guhũ, nu'bú ¿hanja da za ga
ødehũ? 'Bu gatho ma ndo'yohũ dra
gu, ne 'bu di otho ma xiñuhũ, nu'bú
¿hanja da za da nja ma f̄ahãhũ?

¹⁸ Pe Ajuã bi h̄ñuscaguihũ gatho ya
xeni de ma ndo'yohũ pa hinte da
'yøtcahũ ra 'bedí. Y bi h̄ñuts'i ngu nú'a
go bi ne'a.

¹⁹ Nu'bu di 'nada ra xeni ma ndo'yohũ,
ne di 'nada rá 'befi, nu'bú hindri
xøgue ma 'baihũ.

20 Pe numa ndo'yohu masque pe'tsa ndunthi ya xeni, pe 'nada ra 'bai pe'tsi.

21 Numa dahu hingui tsa da 'ñemba ma 'yehu: “Nugui hindí hoñ'aua.” Nixi ma ñaxuhu hingui tsa da 'ñemba ma uahu: “Nugui hindí hoñ'aua.”

22 Hina, hinda za da 'ñutsa'u, ngue'a nú'u ya xeni de ma ndo'yohu ri hnequi ngu hinte ri muui, go gue'u ma'na øt'a ra 'bedi.

23 Ha nuya xeni de ma ndo'yohu nú'u dí beñhu gue otho yá nsu, nú'ú go gue'u ma'na xi dí japamasuhu. Y nú'u ya xeni ngu ra 'betsa 'bu da hnequitho, nú'ú go gue'u dí hethu pa da hnequi xá hño.

24 Pe nuya xeni de ma ndo'yohu ri hnequi mahotho, nú'ú hinga mahyoni ga hethu pa da hnequi xá hño. Njabu Ajuá bi hyoga ma ndo'yohu gue nú'u ya xeni mi otho yá nsu go gue'u ma'na da nja yá nsu,

25 pa njabu da mpefi mahyegui gatho ya xeni de ma ndo'yohu, ne gatho'u da mfats'i 'na ngu 'na.

26 Hangue 'bu ga tsama'ñuhu 'nara xeni de ma ndo'yohu, gatho ma ndo'yohu tsama'ñu nú'a ra ugu'i'a. Y nu'bu 'nara xeni de ma ndo'yohu hanga 'nara hoga hño, nu'bu gatho ma ndo'yohu ri johya.

27 Nujá go guecju rá ndo'yoguihu ma zi Hmuhu ra Jesucristo, y cada 'na de guecaguihu dí 'nara xenihu de rá ndo'yo'a.

28 Ajuá bi hñuxa ja rá nija 'rama'na'ño ya mēfi: Nu'a xi rá mudi bi hñuxa ya apostol. Nurá ñoho bi hñuxa nú'u to'o da manbabi rá noya'a. Nurá hñu bi hñuxa ya xahrate. Nepu de gue'a bi hñuxa nú'u to'o øt'a ya danga nt'udi, nepu nú'u to'o øthe ya da'thi. Nepu bi hñuxa nú'u to'o faste ja rá 'befi'a, nepu bi hñuxa nú'u to'o ri su gatho nú'u ya 'befi'u, nepu bi hñuxa nú'u to'o da za da ña de ya hñaquí nú'u hingui fadi.

29 Nde nu'bu, ¿ha gue gatho ya cu go ya apostol? O ¿ha gue gatho xa t'umbabi ra 'befi pa da manbabi rá noya Ajuá? O ¿ha gue gatho pe'tsa ra 'befi dega xahrate? O ¿ha gue gatho da za da 'yøt'a ya danga nt'udi?

30 O ¿ha gue gatho xa t'umbabi ra ts'edi pa da 'yøthe ya da'thi? O ¿ha gue gatho da za da ña de ya hñaquí hingui fadi? O ¿ha gue gatho da za da badi da ma te manga nú'a to'o ña de ya hñaquí hingui fadi? Hina, hinga gatho da za.

31 'Yøthu 'nara ts'edi pa da za gui pe'tshu ya mfadi ne ra ts'edi nú'u ma'na ya dangui pa guí pepu Ajuá. Pe nubyá ma ga u't'ahu hanja grí 'buhu co 'nara hoga'mui nú'a ma'na xá hño de gatho.

Ra hmate

13 ¹ 'Bu nugui gra ña co 'raya noya xi mahotho, o gra ña ngu 'nara enxé, pe 'bu hindí pe'tsa ra hmate, nu'bu gra nja ngu 'nara 'bixfani nsøtho ri 'nohni o ngu 'nara t'egui nsøtho zuni.

² O 'bu gra pe'tsa gatho ra ts'edi pa ga manba rá noya Ajuá, ne gra padi gatho nú'u ya t'øt'e xi xá hñei de rá noya'a, ne gra pe'tsa gatho ra mfadi, ne xi gra pe'tsa ndunthi ra jamfri asta da za ga japi da mponga 'nara t'øhø, pe 'bu hindí pe'tsa ra hmate, nu'bu hinte rá 'mecagui.

³ Nehe 'bu ga umbabi ya hyoya gatho nú'a dí pe'tsi, ne asta ga unga ma ndo'yo da ts'at'i, pe nu'bu hindí pe'tsa ra hmate, nu'bu hinte ri muui nú'a dí øt'e.

⁴ Nu'a tó'o pe'tsa ra hmate, tseta gatho nú'a da 'ñepabi; xi ra hoja'i co yá miqu'eui, ne hini hyøcua nú'a te pe'tsi'u; hingat 'ñets'i, ha nixi hini ndangui de ma'ra.

⁵ Nu'a tó'o pe'tsa ra hmate hinto xaxi, hini nsu sehe, hingat cue ne hingui øte.

⁶ Nu'a tó'o pe'tsa ra hmate hini johya

'bu ri nts'oca 'nará miq'u'eiu, ngue'a nu'á nzantho ri johya hõnse de ra hño. 7 Nu'a tó'o pe'tsa ra hmäte tseta gatho nú'a t'ø'tuabi, camfri gatho nú'a xá hño, nzantho t'ø'mi de ra hño, ne tseta gatho ya ts'othogui.

8 Nura hmäte hinhya'mu ma da uadi, pe nura mfädi dí pe'tshu pa dí mamfu rá noya Ajuá, nu'á ha, ma da zø ra pa da 'ñotho. Nehe ma da uadi ra mfädi dí pe'tshu pa xa za stá ñahü de ma'ra ya hñäqui hingui fädi. Ne ma da zø ra pa ya hinda 'yõtcahu ra 'bedi gatho nú'a ra mfädi dí pe'tshu.

9 Ngue'a 'na tui nú'a stá pädihu hangue hinxa za stá mañihu gatho nú'a xa ma Ajuá.

10 Pe nu xcrá 'buhu co nú'a to'o rá meti ra mfädi, nu'bú ha, ja ma ga pahüni gatho nú'a hinxa za stá pahüua.

11 Nú'bu ndrá notsi ndí ña ngu ña ya batsi, ha ndí pe'tsa ya mfeni ngu rá mfeni ya batsi, pe ya de ndá ndanga ja'i, ya dá tsopu nú'a ra 'mui ndí pe'tsi dega batsi.

12 Hangue njabütho nehe numa mfädi dí pe'tshu de guecua ja ra ximhai hini xøgue, nja ngu nú'a to'o ri yot'a rá hmi dega xuui ja ra hñe, pe hini hnequi xá hño. Pe nu xcrá 'buhu mahyegui co Ajuá, gue'bu ma xi ga pahü xá hño gatho, njabu ngu xa bacaguihu xá hño Ajuá.

13 Nura jamfri ne ra hoga nthø'mate ne ra hmäte, guehya ri hñu ma da nja pa nzantho. Pe nu'a ma'na xi ra dangui de gatho, ra hmäte.

Ya hñäqui hingui fädi

14 1 Hangue xi da 'yøthu 'nara ts'edi pa gui pe'tshu ra hmäte, nehe hyoñhu nú'u ya mfädi ne ra ts'edi ri unga ra Maça Ndähi. Y de gatho nuya mfädi'u, ma'na go gui hyoñhu ra mfädi pa gui manbahü rá noya Ajuá.

2 Ora ña 'nara cu de 'nara hñäqui nú'a hingui fädi, pädihu gue nú'a ra cu'a ña

co Ajuá, hingui ña co yá mija'iuu ngue'a nu'ú hingui pädi nú'a mañ'a. Nu'á ña co rá ts'edi ra Maça Ndähi, ne ma de nú'a hingui pädi ya ja'i.

3 Pe nura ora manba rá noya Ajuá 'nara cu de rá hñäqui'a, ña njabu pa da zofo ya cu, pa da te yá jamfri, ne pa da nupabi yá mfeni, ne pa da hñu'mba yá mui.

4 Nura ora ña 'nara cu co 'nara hñäqui nú'a hingui fädi, nuse'a ma'na rí te rá jamfri. Pe nu 'nara cu manbabi rá noya Ajuá de rá hñäqui'a, nú'a ri japi ma'na da te yá jamfri gatho ya cu.

5 Nugui ga nehma ga øde gui ñahü de ma'na ra hñäqui nú'a hingui fädi. Pe ma'na dí ne ga øde gui ñahü de rá noya Ajuá. Ngue'a nu'a tó'o manba rá noya Ajuá, ma'na ri muui nú'a ma que nú'a to'o ña co 'nara hñäqui hingui fädi. Xá hño to'o da ña co 'nara hñäqui hingui fädi, pe nú'bu di 'bui to'o da 'ra'tsa nú'u ya noya de nú'a ra hñäqui'a, pa njabu ma'na da te yá jamfri ya cu.

6 Zi cuhu, nu'bu nugui ga mabu pa ga zo'ahu co 'nara hñäqui nú'a hingui pahü, ¿te 'be da za gui pahü njabu? Nu'a ma'na xá hño pa gue'ahu, ga u't'ahu ngu nú'a xa 'ñutcagui Ajuá, ne ma'ra ya 'tø't'e mahyoni gui pahü, ne ga zo'ahu de rá noya Ajuá, ne ma'ra ya hoga nt'udi.

7 Nuya 'bida ngu ra thüza o ra arpa, 'bu hingui zuni xá hño, nu'bú çhanja da za da fädi te ma thuhu'a pei?

8 O nu'bu ra corneta hinda ña xá hño pa da t'umbabi ra seña ya soldado 'yo ja ra tuhni, çha di badi'u te ra ora da müdi da ntuhni?

9 Dí njahübu nehe, 'bu nuju hindí ñahü ngu yá hñäqui nú'u to'o dí zofohü, hinda za da badi'u nú'a te dí mañihu, ne hinte ri muui nú'a dí mañihu.

10 De guecua ja ra ximhai xi ja ndunthi ya hñäqui, y cada 'na to'o pädi nú'u

ya hñaquí'u, p̄adi xá hño te ma.

11 Nu'bu nugui ga øde 'nara ja'i da ña de ma'na ra hñaquí nú'a hindí p̄adi, nu'bé pa guequi ga beni gue nú'a ra ja'i'a hingrá mengu, ngue'a hindí p̄adi nú'a ra hñaquí gra ña'a. Ne pa gue'a da beni gue hindrá mengu nehe, ngue'a nixi gue'a hingui p̄adi nú'a te dí ma.

12 Dí p̄adi gue xi guí hoñhu ya mf̄adi ne ra ts'edi nú'u ri unga ra Maça Ndahi, hangué 'yøth̄u ra ts'edi gui hoñhu nú'u ya mf̄adi ne ra ts'edi nú'u da za da japi da te yá jamfri ya cu.

13 Hangué nu'a tó'o ña de ma'na ra hñaquí nú'a hingui f̄adi, dá 'yapabi Ajuá da umbabi ra mf̄adi pa da za da 'ra'tsi nú'a ma pa da f̄adi te ma.

14 Nu'bu nugui dí apabi Ajuá co 'nara hñaquí nú'a hindí p̄adi, njab̄u dí xøcambeni Ajuá, pe hingui tsa ma'na dí te ma mf̄adi ngue'a nixi dí p̄adi nú'a dí ma.

15 Nu'bé, ¿te da za ga øth̄u? Da za ga aph̄u Ajuá co 'nara hñaquí nú'a hindí p̄ahu, pe nehe da za ga apabih̄u Ajuá co ma hñaquiseheh̄u pa da zo ma mfenih̄u xá hño nú'a dí mañhu. Ga tutuabih̄u Ajuá co 'nara hñaquí nú'a hindí p̄ahu, pe nehe ga tutuabih̄u Ajuá co ma hñaquiseheh̄u pa da zo ma mfenih̄u xá hño nú'a dí mañhu.

16 Ngue'a 'bu ga xøcambenih̄u Ajuá co nuya hñaquí hindí p̄ahu, nu'bé nu'a tó'o hingui øde nuya hñaquí'u hingui tsa da xøcambeni Ajuá mahyegui con guec̄u, ngue'a hingui p̄adi te rí bõni nú'a te dí mañhu.

17 Nu'bu dí xøcambenih̄u Ajuá njab̄u, nujú dí mañhu ra hño, pe nu'u tó'o øcaguih̄u hindí tetuah̄u yá jamfri ngue'a hingui p̄adi te rí bõni nú'a dí mañhu.

18 Nugui dí umba njam̄adi Ajuá ngue'a ma'na dí ña ndunthi que gue'ah̄u co ya hñaquí nú'u hingui f̄adi.

19 Pe de ja ya hmunts'i, ma'na xá hño ga m̄anga c̄ut'a ya noya de ma hñaquí

pa da f̄adi te dí ma, pa njab̄u da za ga utuabi ya cu de rá noya Ajuá, que ga m̄anga 'r̄et'a 'mo ya noya de ma'na ra hñaquí hingui f̄adi ne hinda za da zo yá mfeni ni 'nara noya nú'u ya cu.

20 Zi cuh̄u, nuri mfenih̄u odi nja ngu yá mfeni ya b̄atsi. Njah̄u h̄a ngu ya zi b̄atsi hingui øt'a ya ts'oqui. Pe dá nja ndunthi ri mfenih̄u ngu rí 'ñep'ah̄u, ngue'a ya gyá d̄anga ja'ih̄u.

21 Ajuá bi zofo ya ja'i de Israel co nuya ya noya xa t'ofu ja ra Maça T'ofu ne ena njaua: "Ma ga p̄ehn'ah̄ub̄u 'raya ja'i hindya mengu pa da zo'ah̄u de ma'na'ño ra hñaquí ngue'a hindri ña ngu grí ñah̄u, pe masque njab̄u hingui ma gui 'yøtcaguih̄u ma ts'ofu."

22 Hangué nura ora dí ñah̄u co ya hñaquí hingui f̄adi, gue'a ngu 'nara nt'udi pa nú'u h̄ingyá gamfri. Pe nura ora dí m̄anbah̄u rá noya Ajuá, dí umf̄u ra ts'ofu de rá hm̄ate Ajuá nú'u to'o camfri, pe nu'u tó'o hingui ne da gamfri, hingui ne nehe da hñanga nú'a ra ts'ofu'a.

23 Nu'bu ja ri hmunts'ih̄u gathu'ih̄u guí ñah̄u co ya hñaquí nú'u hingui f̄adi, nep̄u da zøhø 'ra nú'u hints'a di p̄atua rá noya Ajuá, o da zøhø 'ra nú'u hindya gamfri, ¿ha gue hinda 'ñena'u gue xcá 'be ri mfenih̄u?

24 Pe nu'bu nú'u dí muntsh̄u ne dí m̄anbah̄u rá noya Ajuá ne da zøhø 'na hindra gamfri, o 'na hints'a di p̄atua rá noya Ajuá, nu'bé co nú'a da 'yøde di hm̄a, da unse nguenda de yá ts'oqui.

25 Nu'bé nú'u ya ja'i'u da b̄adi te gra 'm̄ui yá coraso, ne nu'ú 'bestho da ndandiañah̄mu ne da xøcambeni Ajuá. Nep̄u nu'ú da 'ñeñ'a'ih̄u, xi majuani Ajuá 'b̄ui con gue'ah̄u.

Beñhu gui 'yøth̄u gathu xá hño ngu rí 'ñeche

26 Nu'bé zi cuh̄u, ¿te da za gui 'yøth̄u ora grí muntsh̄u? 'Ra de gue'ah̄u gui tuth̄u ya jahñā, nu ma'ra de gue'ah̄u gui nxahnateh̄u, nu ma'ra

de gue'ahũ gui mañhũ nú'a xa 'ñu't'ahũ Ajuã. Nu ma'ra de gue'ahũ gui ñahũ de ya hñãqui nú'ũ hingui fãdi, ha nu ma'ra de gue'ahũ gui mañhũ te rí bõnga nú'ũ ya noya'ũ. 'Yõthũ gatho pa ma'na da te ri jamfrihũ.

27 Nu'bu gui ñahũ de ya hñãqui hingui fãdi, da za gui ñahũ hõnse yoho o hñũ de gue'ahũ, pe 'rama'na gui ñahũ, ne da 'mũhni 'na nú'a to'o da 'ra'tsi pa da fãdi te rí bõnga nú'ũ ya noya'ũ.

28 Y nu'bu di jo'oni to'o da 'ra'tsa nú'ũ ya noya'ũ, nu'bé nú'ũ to'o ne da ñã de 'nara hñãqui hingui fãdi, odi ñã ja ra hmunts'i, ma'na xá hño dá ñãseui Ajuã.

29 Y nú'ũ to'o manbabi rá noya Ajuã, dá ñã hõnse yoho o hñũ, y nú'ũ to'o øde nú'a te mañ'ũ, dá hñuxa nt'øde xá hño pa da badi ua gue'a mã o hina.

30 O nu'bu 'nara cu manbabi rá noya Ajuã, ne 'bu Ajuã da umbabi ra mfaði ma'na ra cu di 'bũhni, nu'bé, nú'a to'o mi ñã ra mũdi, ya odi sigui da ñã, pa njabũ da za da ñã nehe nú'a ma'na ra cu.

31 Nu'ũ tó'o xa t'umba ra mfaði pa da manbabi rá noya Ajuã, da za da manbabi, hõnse gue 'rama'na da ñã hã, pa njabũ gatho nú'ũ ya cu di øde da za da batua xá hño rá noya Ajuã, ne ma'na da za da te yá jamfri.

32 Nu'a tó'o manba rá noya Ajuã, go paðise ua rí 'ñepi da ñã o hina.

33 Ngue'a Ajuã ri ho ga øthũ ma hmunts'ihũ ngu rí 'ñehe, ne di o rá 'ñũ nú'a ga øthũ.

Mahyoni ga øthũ ngu xa nzã øt'a ja yá hmunts'i gatho nú'ũ ma'ra ya cu.

34 Oguí hopabihũ ya 'behñã da 'mai ne da manba rá noya Ajuã ja ya hmunts'i, ngue'a pa gue'ũ otho ra nsequi da 'yõt'a njabũ. Dá hñoga'ñõde hã, ngu manganã rá ley Ajuã.

35 Nu'bu ya 'behñã ne da 'yõt'a 'nara nt'ani, dá 'yamba yá dame ja yá nguse,

ngue'a hini hnequi xá hño 'bu 'nara 'behñã da 'mai ne da ñã madetho de ja ra hmunts'i.

36 Bensehũ gue nurá noya Ajuã hingo pa gue'asehũ, ne hingo ja xa nexpu pa go gui 'yõt'asehũ nú'a guí nehũ.

37 Nu'bu nu'ahũ xi majuañi gui hanpahũ rá ts'edi ne rá mfaði ra Maça Ndãhi pa gui manbahũ rá noya Ajuã, nu'bé ma gui paðihũ xá hño gue nuya noya dí op'ahũ go guehya 'raya hmanda xa 'becpagui ma Zidadahũ ga xi'ahũ.

38 Pe nu'a tó'o hinda ne da gamfri núna dí mã, nixi gue'a hinda ma da jamfribi nú'a da mã nehe.

39 Hangue ma zi cu'ihũ, 'yõthũ 'nara ts'edi pa gui manbahũ rá noya Ajuã, ne oguí haçuahũ nú'ũ ya cu ñã de ya hñãqui nú'ũ hingui fãdi.

40 Ne 'yõthũ gatho xá hño ngu rí 'ñehe.

Ra Zidada Jesucristo bi yopa nte de ra du

15 ¹ Ha nubyá zi cuhũ, dí ne ga yopa ben'ahũ de nú'a ra maça hoga noya ya stá xi'ahũ. Y nu'ahũ xcá hñãnihũ ne xcá camfrihũ xá hño.

² Y po nuna ra hoga noya stá xi'ahũ, ya xcá mpøhøhũ. Hangue sigui gui camfrihũ, ngue'a hinda 'mẽditho nú'a ri jamfri xcá pe'tshũ, ngue'a nú'a dá xi'ahũ gue'a majuañi.

³ Nugui dá u't'ahũ ngu nú'a bi t'utçagui nehe. Nú'a ra nt'udi xi ra dangui dá u't'ahũ, dá xi'ahũ gue ra Zidada Jesucristo go gue'a bi du pa bi hñasca ma ts'oquihũ, ngu xqui nt'ofõ ja ra Ndaxjua T'ofõ gue njabũ mi ma da thogui'a.

⁴ Nehe dá xi'ahũ gue nu'a bi t'agui, pe rá hñupa'a bi yopa nte de ja ra du, ngu xqui nt'ofõ nehe.

⁵ Ne 'mefa de ya xqui yopa nte'a de ja ra du, bi nthẽui ra cu Pedro pa bi

hyandi. Nepu 'mefa bi hyanda gatho nú'u ma'ra yá nxadi.

6 Y de gue'a, 'na'qui xqui munts'a thogui cut'a nthebe ya cu, y gatho'u bi hyandi nehe'a. Y ndunthi de gue'u tetho asta nú'bya dí op'a'ihü, ha nu ma'ra ya xa du.

7 Nepu 'mefa bi hyandi nehe ra zi cu Cobo. Nepu gatho nú'u ma'ra ya apostol bi hyandi'a.

8 Y 'mefa de gatho'u dá handi nehega, bi hnequi ja ma 'ñu'a, masque nugui ndrí nja ngu 'nara zi ñaxca batsi.

9 Nú'u ma'ra ya apostol xi ma'na ya dangui yá nsu de guecagui, ngue'a nugui, ni ts'u hiní 'ñepcagui da t'engagui gue drá apostol, ngue'a xi stá ø'tua ra nts'o'mui ya gamfri.

10 Pe nugui dí padi gue Ajuá xi ra dangui rá hmäte pa guecagui, ngue'a nú'a ra 'mui ndí pe'tsa ma'met'o ya hinga gue'a dí pe'tsbya. Ngue'a Ajuá bi patca ma 'mui ne bi 'racagui 'nara 'ra'yo 'mui. Y nú'a bi 'yøt'e con guecagui hinxá 'meditho, ngue'a nugui ma'na stá mpefi de gue nú'u ma'ra ya apostol. Pe hingo de ma ts'edise stá ø'ta nú'a ra 'befi'a, nu Ajuá xi ra dangui rá hmäte con guequi, go gue'a xa 'yøt'a gatho nú'a ra 'befi'a.

11 Nu'bü nugui dí zo'ahü o nú'u ma'ra ya apostol, guet'a ra noya dí mañhe mahyegui, ne go guet'a xcá camfrihü.

Ma da yopa nte nú'u xa du

12 Nuje stá xi'ahe gue ra Zidada Jesucristo bi yopa nte de ja ra du. Nu'bú, ¿hanja 'ra de gue'ahü guí eñhü gue ya hinda za da yopa nte nú'u tu?

13 Nu'bü hinda za da yopa nte ma'na'qui nú'u tu ngu guí mañhü, nu'bú nixi ra Zidada Jesucristo hinxá yopa ntehmá 'bü.

14 Y nu'bü hinxá yopa nte ma zi Hmuhü ra Jesucristo, nu'bú hinte dri muuihmá nú'a dí u't'ahe, nixi hinte dri muui nú'a xcá camfrihü 'bü.

15 Nu'bü hinda za da yopa nte nú'u tu, nu'bú hingue majuaní nú'a gra mañmahe de nú'a xa 'yøt'a Ajuá. Nuje dí mañhe nú'a majuaní gue Ajuá bi 'yøt'e pa bi yopa nte ma Zidadahü ra Jesucristo de ja ra du, pe 'bü hinga majuaní gue Ajuá ri japi da yopa nte nú'u xa du, nu'bú njabü hinxá japi xa yopa ntehmá ra Zidada Jesucristo.

16 Nu'bü nú'u xa du hinda ma da yopa nte, nu'bú nixi nuse ra Zidada Jesucristo hinxá yopa ntehmá 'bü.

17 Nu'bü Ajuá hinxá japi xa yopa nte ma zi Hmuhü ra Jesucristo de ja ra du, nu'bú nuri jamfrihü hinte dri muuihmá, ne gri duda ri ts'oquihü nehe.

18 Nu'bü di njahmábü, nu'bú gatho nú'u xa du masque xa gamfri ma zi Hmuhü ra Jesucristo, nu'ü xa 'medihmä.

19 Nu'bü nsøtho nú'bya dí tehüa ja ra ximhai dí tømhu ya hño da 'racjü ra Zidada Jesucristo, ne nurá ñoho ra te ya hinte dí tømhu ga hañhü de gue'a, nu'bú nujü xi dyá huecatehü de gatho ya ja'i ngue'a hinte dí tømhu.

20 Pe nu'a xi majuaní, nura Zidada Jesucristo bi yopa nte de ja ra du, ne go gue'a xi rá müdi bi nuhu de gatho nú'u xa du.

21 Po rá ts'oqui 'natho ra 'ñøhø, hangue gatho ya ja'i pe'tsi te da du. Pe 'natho ra 'ñøhø nehe nú'a to'o bi 'yøt'e pa da yopa nte ma'na'qui nú'u tu.

22 Ngue'a nujú yá batsiguihü ra Adá, hangue dí tuhü nehe ngu bi du'a, ngue'a por nú'a ra ts'oqui bi 'yøt'e'a hangue bi nja ra du. Pe nubya ya drí 'nathohü co ma zi Hmuhü ra Jesucristo, hangue ma ga yopa ntehmü nehe ngu bi nja'a.

23 Ma zi Hmuhü ra Jesucristo go gue'a xi rá müdi bi yopa nte de gatho, ngu xqui 'ye'mba Ajuá. Nepu núju stá camfrihü'a, nu stua yopa pengui'a ma ga yopa ntehmü nehe 'mefa con gatho nú'u ma'ra xa gamfri. Go gue'a xa 'ye'mba Ajuá nehe.

24 Y de gue'a ma da nja ra ngaxhmai, nu sta uadi ma zi Hmuhū ra Jesucristo da huatua yá hmanda gatho nú'ū ri ndā ne gatho yá nsu'ū ne yá ts'edi'ū. Numa zi Hmuhū ra Jesucristo ma da ndā, nepū da yopa 'yent'ua ja rá 'ye Ajuā rá Dada ma'na'qui nú'ā ra hmanda xqui t'ent'ua ja rá 'ye.

25 Ngue'a numa Zidadahū ra Jesucristo pe'tsi ma da ndā asta hinda hyandi gue ya xi bi ntāte de gatho yá ncontra.

26 Y nu'a rá ngats'i ra ncontra ma dra huati, go gue'a ra du.

27 Ja ra Maça T'ofō mā gue Ajuā bi 'yent'ua ja rá 'ye ma zi Hmuhū ra Jesucristo gatho nú'ā te ja ne nú'ū 'būi nuni mahets'i ne nuua ja ra ximhai. Pe nu habū ena gue gatho bi t'ent'ua ja rá 'ye, dí pāhū gue Ajuā ra Dada hingui 'būi de ja rá hmanda ma zi Hmuhū ra Jesu, ngue'a nura Dada go xa umbabi ra ts'edi'ā.

28 Y nu sta uadi da ntāte ra Zidada Jesu de gatho ya hmanda, nu'bú nu'ā ma da 'mūi nehe ja rá hmanda rá Dada nú'ā to'o xa 'yent'ua ja rá 'ye gatho nú'ā te ja ne nú'ū 'būi, pa njabū Ajuā ra Dada go gue'a ma da manda gatho.

29 Nu'bū hinda yopa nte nú'ū xa du ngu guí māñhū, nu'bú ¿pa te ri nxistehe 'ra por nú'ū xa du? 'Bū xi majuāni hingui tsa da yopa nte nú'ū tu, nu'bú ¿hanja 'ra ri nxistehe por gue'ū?

30 Nuje nu'araza ra ora da za ga thāmfrihe ga thohe 'nara ts'othogui. Pe nu'bū hinda yopa nte nú'ū tu, nu'bú hinte ri muui gra 'yohe njabū.

31 Nugui xi majuāni hyastho thongagui pa da thogui. Dí xi'ahū njabū zi cuhū ngue'a dí pādi gue xi guí camfrihū xá hño ma zi Hmuhū ra Jesucristo.

32 Xi stá ntun'be nuya ts'oja'i de guecua Efeso. Ha nu'bū stá ø't'a njabū pa ma hñose de guecua ja ra ximhai, xi'bū xa hyogaguihū, nu'bú ¿te dí tāhaga 'bū hinda yopa nte nú'ū tu?

Nu'bú, ma'na xá hño ga ena ngu enga 'ra: “Ma ga ñuñhū ne ma ga ntsithehū, cabū rixudi ndamāni ma ga tuhū.”

33 Oxqui hophū to'o da hya'ahū, ngue'a nu'ā tó'o da ntsixui ya ts'oja'i, da japi da nts'oqui nehe.

34 Xi da pe'tshū 'nara hoga mfeni xá hño ngu rí 'ñehe. 'Yohū xá hño, oguí øthū ya ts'oqui. Dí mā njabū ngue'a 'ra de gue'ahū nixi xcá camfrihū Ajuā. Dí xi'ahū njaua pa xāmā da nja ri tsahū de nú'ā guí øthū.

Hanja ma da yopa nte nú'ū xa du

35 Tsa 'ra de gue'ahū gui 'ñeñhū: Nú'ū xa du, ¿hanja da za da yopa nte? ¿Tengu nú'ā ra ndo'yo da me'tsi'ū 'bū?

36 Pøde nu'ahū otho ri mfenihū. ¿Ha gue hinguí pāhū gue nú'ā ra nda guí pothū, mahyoni 'met'o da 'ya, nepū ja da c'onts'a nú'ā ra 'ra'yo 'bai gá ndāpo?

37 Ora guí pothū ra trigo o ma'na ra nda, nú'ā guí pothū gue'a 'nara ndatho, pe nu sta c'onts'i ya dra ndāpo.

38 Pe nu Ajuā go gue'a ri japi da nte nú'ā guí pothū ne ri umbabi rá 'bai cada 'nara nda ngu nú'ā xa 'ye'mbi.

39 Njabū nehe numa ngøhū hinga mahyegui ngu yá ngø ya mbo'ni, y 'na'ño yá ngø ya ts'int's'ū nehe. Y ya huā 'na'ño nehe yá ngø'ū.

40 Njabū nehe nú'ū bí 'bū mahets'i 'na'ño yá 'bai, ha núju dí 'būhūua ja ra ximhai 'na'ño ma 'baihū con gue'ū, y 'rama'na'ño yá hothon'ū con guecū.

41 Nehe nura hyadi 'na'ño rá ñot'i, ha nura zānā 'na'ño rá ñot'i nehe. Nehe 'na'ño yá ñot'i ya tsø, ne cada 'na de gue'ū 'rama'na'ño gra yot'i'ū.

42 Nehe ma ga njahūbū nu xcrá yopa nte de ja ra du. Numa ndo'yo dí hāhūbya ma da nt'agui ja ra hai ne da 'ya, pe de gue'a nura ndo'yo'ā ma da yopa nte ma'ra'yo y ya hinhya'mū ma da du.

43 Nubyá hini hnequi xá nsunda nuna ma ndo'yohu ma da nt'agui, pe nu sta yopa nte ma'ra'yo ha, ma da hnequi xi strá nsunda. Nuna ma ndo'yohu hingui ja rá ts'edi ma da nt'agui, pe nu sta yopa nte ma'ra'yo, ya di ja rá ts'edi.

44 Ma da du nuna ma ndo'yo dí hahúbya, pe nu xcrá yopa ntehu ma ga pe'tshu ma'na'ño ma ndo'yohu. Nubya dí hahu nuna ndo'yo ngue'a dí 'buhua ja ra ximhai, pe nu xcrá yopa ntehu ma ga pe'tshu ma'na ra ndo'yo ngue'a ma ga 'buhuni mahets'i.

45 Xa nt'ofu ja ra Mäca T'ofu ne ena njaua: Nú'a ra mudi 'ñøhø go gue'a ra Adá, nú'a Ajuá bi umbabi rá te, y 'mefa bi zøhø ma'na ra 'ñøhø mi ngu ra Adá, pe nuse'a umba ra 'ra'yo te ya ja'i, y go gue'a ma Zidadahu ra Jesucristo.

46 'Met'lo bi t'acju 'nara ndo'yo de guecua ja ra ximhai, nepu 'mefa ma dí t'acju 'nama 'ra'yo ndo'yohu nuni mahets'i.

47 Nu'a xi ra mudi 'ñøhø bi 'múi, Ajuá bi hyoqui de guecua ja ra ximhai dega hai, ha nu'a rá ñoho ra 'ñøhø bi nja'iuu ngu ra Adá, nu'a bá ehe de mahets'i.

48 Ngu bi nja ra Adá bi thoqui dega hai nuua ja ra ximhai, necju nehe drí nhyaxhu'a. Ha nura Zidada ra mengu mahets'i, hangue necju ma grá menguhuni ne ma grá hñá'tsuahu rá 'bai'a.

49 Njabu ngu drí hñats'ihubyu ngu rá 'bai ra Adá xa thoqui dega hai, njabu nehe ma grá hñats'ihu ngu rá 'bai ma Zidadahu nú'a bí 'bui mahets'i.

50 Dí xi'ahu zi cuhu gue hinda za ga cuthu nuni mahets'i habu bí manda Ajuá co nuna ma jihu ne nuna ma ndo'yohu dí hahúbya. Ngue'a nuna ndo'yo dí hahúbya ma da nhyai ne hingui tsa da nte pa nzantho.

51 Nubya ma ga xi'ahu nú'a bi xica Ajuá ne hinxcá pathu, gue hinga gathu ya ja'i de ra ximhai ma da du, pe gathu mahyegui ma dra patca ma 'baihu.

52 Masectho ma da njabu, ngu 'na ts'ant'i ma dahu, nú'a ra ora sta 'be ra trompeta de Ajuá de rá ngats'i ra ximhai. Nu stí nt'øde nú'a ra trompeta'a gathu nú'u ya cu xa du ante da yopa 'ñehe ma Zidadahu ra Jesu, ma da yopa nte'u co 'nara 'ra'yo ndo'yo nú'a hinhya'mu ma da nts'oqui. Y núju gra 'buthua ja ra ximhai, 'bestho ra ora'a da mpadi ma 'baihu nehe.

53 Ngue'a mahyoni da mpadi nuna ma ndo'yo dí hahu ma da nhyai, pa ga pe'tshu 'nara ndo'yo nú'a hinhya'mu da nts'oqui. Ha nuna ma ndo'yo dí hahu núna ma da du, mahyoni da mpadi co ma'na ra ndo'yo nú'a hinhya'mu da du.

54 Ha nu stí njabu ma ndo'yohu da mpadi co ma'na ra ndo'yo nú'a hinhya'mu da nts'oqui ne hinhya'mu da du, nu'bú ma da nja ngu nú'a huxa ja ra Mäca T'ofu habu ena njaua: "Nura du bi 'bedi ne bi nhuati pa nzantho."

55 Ne ena: "¿Habu jabya rá ts'edi ra du? ¿Habu jabya gathu nú'a mi øt'e?"

56 Ra ts'oqui go gue'a ri jacju ga tuhu, ne ra ndaxjua ley go gue'a ri umba ra ts'edi ra ts'oqui.

57 Pe nubyá, ga umfu njamadi Ajuá ngue'a numa Zidadahu ra Jesucristo go gue'a bi 'yøt'e pa dá tapabihu ra du.

58 Hangue nubyá, ma zi hmäca cu'ihu, xi da camfrihu xá hño con gathu ri müihu. Xi da mpefihu nzantho ja rá 'befi ma Zidadahu, ngue'a nu'ahu ya guí pahu gue hinda ma da 'meditho gathu nú'a ra 'befi xa 'racju'a pa ga pefihu.

Ra mfats'i hmunts'i pa ma'ra ya gamfri

16 ¹ Nubya ma ga xi'ahu de nú'a ra mfats'i guí muntshu pa guí pempahu ya cu me Jerusale. 'Yøthu nehe ngu nú'a stá 'bepa ya cu me Galacia da 'yøt'e.

² Tat'a domingo cada 'na de gue'ahu 'uecju 'na tui nú'a xcá tahahu, ngu nú'a rá ndunthi bi 'ra'ahu Ajuá. Ne guí

haxhu ja ra nija pa ja da hmunts'ini, pa njabu nu xcrá mabũ hingue ja ra ora'á gui munts'a ri mfats'ihu.

³ Ne de ante ga mabũ, dí ne gui huanhũ 'raya cu pa nu xcrá tsombũ ga umbabi'ũ 'nara he'mi pa da hñá'tsua nú'ũ ya cu me Jerusale nú'ũ to'o ma dua ts'ocua nú'á ra mfats'i'á.

⁴ Ha nu'bu ga handi gue xá hño ga ma nehe, ga me'be'ũ.

Ra apostol Pablo ri hñoqui pa da ma dua c'a'tsa ya gamfri

⁵ Stá beni nehe ga ma ga c'a'tsa ya cu nuni Macedonia, hangue 'met'o ma ga 'rani de guehni.

⁶ Stá beni ga 'bui con gue'ahũ ndunthi ya pa, y 'bu da zahma, ga 'bui con gue'ahũ asta hinda thogui ya pa de ya tse, nepũ de gue'á da za gui faxcahũ ne gui nexcaguihũ nu habũ grá ma.

⁷ Núbya xcrá mabũ, hindí ne hõnse ga hant'a'ihu ne 'bestho ga thogui. Nu'á dí ne, ga 'bui con gue'ahũ 'raya pa 'bu njabu rá paha ra Zidada.

⁸ Pe ma ga cohi de guecua Efeso asta da zø ra pa de ra Pentecosté.

⁹ Ngue'á nu de guecua xi xa xogui ya gosthi pa ga manbabi rá noya Ajuá, ne ndunthi ya xa gamfri. Pe nehe 'bui ndunthi ya ncontra.

¹⁰ Ne nu'á dí xi'ahũ, nu sta zombũ ra cu Timu, suhũ xá hño pa da 'mui te rá 'ñenthõ ne hinda du rá mui, ngue'á ne'á pepabi Ajuá ngu dí pepabi nehe.

¹¹ Hangue por gue'á oxqui ma grí 'ñenithohũ de gue'á. Y nu stua pengui'á, bá nets'ihu co ra johya pa da 'ñe da c'ascagui ma'na'qui, ngue'á nugui dí tømí da zøhø'á co nú'ũ ma'ra ya cu ma dua 'ñoui.

¹² Ha nura zi cu Polo xi stá bantebi da mabũ ne da meui núyũ ma'ra ya cu dua tsõñ'ahũ. Pe hinxa ne xa mabũ. Bi xiqui gue ma da mabũ da c'a'ts'ahũ nú'á ra pa'á da nja rá luga.

Ra nzenjua pehna ra apostol Pablo mi uadi ra carta

¹³ Xi da nsuhũ de yá ts'o'befi ra ts'ondahi, ne xi da pe'tshũ 'nara jamfri. Oxqui tsuhũ nú'ũ to'o ri tsa'tsihũ, 'yøthũ ra ts'edi pa gui 'yøthũ nú'á xá hño.

¹⁴ Gatho nú'á gui 'yøthũ, 'yøthũ co ra hmäte.

¹⁵ Zi cuhũ, ya guí pahũ gue nura zi cu Teba ne con gatho yá ja'i de rá ngu, go gue'ũ xi ya mudi gamfri de guepũ Acaya. Ne guí pahũ gue nú'ũ de yá pahase xa 'mui pa da maxa ya cu.

¹⁶ Dí bante'ihu gui 'yøtehũ nú'ũ ya zi cu'ũ, ne nú'ũ ma'ra to'o pepabi Ajuá ngu'ũ. 'Yøtehũ nehe nú'ũ ma'ra to'o fax'ahũ ja rá 'befi Ajuá ne gatho nú'ũ to'o pepabi'á.

¹⁷ Xi drí johya ngue'á bi zøhø de guecua ra cu Teba ne ra cu Nato ne ra cu Acaico, ngue'á xa 'yøtcagui nú'á hinxa za xcá øthũ.

¹⁸ Nuyũ ya cuyũ xi bi hñubga ma mui ngu xa hñup'a ri muihũ nehe. Numansuhũ nuya cuyũ ngue'á go guehyũ 'rayá hoga mefi Ajuá.

¹⁹ Nuya cu de guecua Asia ri fat'ajuá'ihu. Nehe ra zi cu Aquila ne ra zi nju Prisila xi pehn'ahũ ndunthi ra nzenjua, nú'ahũ guí 'buhũ co ra Zidada ngu nja nehe'ũ. Nehe pehn'ahũ ndunthi ra nzenjua nú'ũ ya cu ri munts'i ja yá ngu'ũ.

²⁰ Ne ri fat'ajuá'ihu gatho ya cu de guecua. Ne nzenjuahũ 'na ngu ma'na co 'nara nthũfi dega hmäte.

²¹ Nugui drá Pablo, de ma 'yese dí op'a'ihu nuna nzenjua.

²² Nehe dí xi'ahũ, nu'ũ tó'o hini madi ma Zidadahũ ra Jesucristo, dá t'equa pa da zutua rá cue Ajuá. Ra Zidada ya ma da zøhø.

²³ Y nubýá, ma Zidadahũ ra Jesucristo da max'a'ihu.

²⁴ Dí pehn'ahũ ma hmäte de ja rá thuhu ma Zidadahũ ra Jesucristo. Njabũ gue'á.

RÁ ÑOHO RA CORINTIO

RÁ ÑOHO RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO BI 'YOPABI YA GAMFRI ME CORINTO

Ra apostol Pablo opabi ya gamfri me Corinto

1 ¹ Núgui drá Pablo rá apostolgui ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Ajuá go rá paha'á pa bi hñuxcagui dega apostol. Nugui co ra cu Timoteo dí op'a'ihe nuna carta, nú'ahú gyá gamfrihú guí 'buhúbu Corinto, ne pa gatho nú'ú ma'ra ya gamfri 'bui ja ma'ra ya hnini de guerú ja ra hai Acaya.

² Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo da jap'a'ihú ne da max'ahú pa gui 'buhú te rá entho.

Ra apostol Pablo bi thogui ya nt'útsate

³ Ga xocambenihú Ajuá nurá Dada ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ngue'á go gue'á ma Dadahú nú'á pscachú ra nthecate ne go gue'á nzantho hubga ma muihú.

⁴ Nú'á hubga ma muihú ora dí thohú ya ts'othogui, pa njabú nujú da za ga hu'mbahú yá mui nú'ú ma'ra to'o thogui ya ts'othogui nehe, ngu bi hñubga ma muihú nehe Ajuá.

⁵ Njabú ngu ma zi Hmuhú ra Jesucristo bi thogui ndunthi ya ts'othogui, njabú nehe dí sufrihú por gue'á, pe por gue'á dí hñihú ndunthi ra humú nehe.

⁶ Hangue nuje xi dí thohe ya ts'othogui pa njabú nu'ahú da za gui hñihú ra humú ngu nú'á dí hñihe ne pa da za gui mpòhòhú. Nuje Ajuá hubga ma muihe pa njabú nu'ahú nehe da za gui hñihú nuna ra

humúing ora guí thohú ya ts'othogui nehe, pa njabú da za gui tsethú.

⁷ Nuje xi dí camfrihe gue nu'ahú ma gui tsethú nuya ts'othogui ngu stá tsethe, ngue'á dí pàhe gue nura ora guí thohú ya ts'othogui, ra ora'á guí hñihú ra humú ngu nú'á dí hñihe nehe.

⁸ Zi cuhú, dí nehe gui pàhú de nuya ts'othogui dá thoguihe de guehni Asia. Gue'ú 'raya ts'othogui xi ya dāngui, ya mi otho ma ts'edihe pa ga tsethe, ya nixi ndi tòmhe gue stá yopa ntehe ma'na'qui.

⁹ Nuje ya ndí njahe ngu 'raya ja'i nú'ú xa t'e'mbi pa da tho. Dá thohe njabú pa ma'na dá pādihé gue Ajuá go gue'á ñāngaguihe de ya ts'othogui, ngue'á de guecsehe hinte tsa ga øthe, y nu'á ja rá ts'edi pa da japi da yopa nte nú'ú ya xa du.

¹⁰ Ajuá go gue'á bi ñāngaguihe de nú'ú ya dānga ts'othogui habú ma xa thogaguihe, y asta nubya ri sigui ri ñāngaguihe, ne dí tòmhe gue ma da sigui da ñāngaguihe.

¹¹ Nu'á ma da sigui da ñāngaguihe 'bú gui faxcahe gui 'yaphú'á por guecje. Y nu'bu ndunthi ya cu apabi Ajuá por guecje, nu'bu 'mefa ndunthi ma da umba njamādi'á por nú'á xa 'yøt'e'á con guecje por yá nt'adi'ú.

Hanja himbi ma 'bestho ra apostol Pablo pa Corinto

¹² Co 'nara johya ne co 'nara mfeni xá nt'axi dí xi'ahe gue nuje stá 'yohe xá hño ja yá thandi ya ja'i de gatho ya hnini habú stá 'yohe, ne

ma'na ndunthi gá handgahe nu ndá 'buebeu. Co rá mfsats'i Ajuá nzantho stá 'yohe xá nt'axi ja rá thandi'a, ngue'a nu'á xa 'racje ra ts'edi pa dá øthe njabu, hingo de ma mfenisehe dá øthe.

13 Gatho nuya noya dí op'ahe de ja ma cartaha go guehna da za gui hñe'tihu ne gui padihu, ne dí tømhe gue gui padihu xá hño.

14 Ya guí pahu teraza de nú'a stá xi'ahe gue nu stí yopa menga ma Zidadahu ra Jesu nuua ja ra ximhai, ma gui esca ma nsuhe ngu nuje ma ga e'ts'ahe ri nsuhe nehe, ne dí tømhe gui pahu ma'na xá hño de guehna.

15 Nugui ndí humamui gue nguí numahñoguihu, hangue por gue'a ndí beni stá c'a'ts'ahu de ndá ecua Macedonia, ngue'a ndí beni gue xcá johyahmahu 'bu stá thopu pa xa za stá c'a'ts'ahu yo'qui.

16 Nu nduá ehe pa nuua Macedonia, dá behma gue de má 'ñu stá gathmabu Corinto pa stá tsõñ'ahmahu, y ndí beni nehe gue nura pa stá ma de guecua, stá yopa gathmabu ma'na'qui, y de guepu xcá nexcahmahu pa stá thogui asta ja ra hai Judea.

17 Xi nu de ndá xi'ahu gue ga mabu, ¿ha gue gá beñhu gue ndí ma ga ha'ahu? O ¿ha gue guí beñhu gue dí øt'a ngu nú'a øt'a nú'u hingyá gamfri? Ngue'a nú'á go gue'u øt'a njabu, ts'u da 'ñena ha, ts'u da 'ñena hina. Pe nugui hindí njabu.

18 Ajuá padi gue nuje hinda za ts'u ga eñhe ha, ts'u ga eñhe hina.

19 Nugui co ra cu Silvano ne ra cu Timoteo nzantho stá xi'ahe rá noya ra Zidada Jesucristo rá T'u Ajuá, y nurá noya'a, hingue ts'u da 'ñena ha, ts'u da 'ñena hina. Nu'á nzantho øt'a nú'a ma.

20 Ngue'a gatho nú'a xqui ñatcahu Ajuá, bá pehna rá T'u pa go bi 'yøt'e'a, pa bi nja gatho ngu nú'a xqui ñagui. Hangue po ra Zidada Jesucristo dí

xøcambenihu Ajuá, ne dí eñhu, "Njabu gue'a".

21 Nu Ajuá go gue'a bi 'yøt'e pa dá 'buhu co ma zi Hmuhu ra Jesucristo, ne go xa 'racju ra ts'edi pa ga pephua.

22 Ne xa 'racju ra Maca Ndahi pa da 'mui ja ma corasohu, go gue'a 'nara seña gue yá metiguihu'a. Y nú'á go gue'a 'nara mudi japi dí hñihu de guecua ja ra ximhai de dí t'acju ma'ra ya japi nuni mahets'i.

23 Pe nugui hindá catbu Corinto ngu ndí behma, ngue'a ndí tsu stá zo'ahu nts'edi y njabu xcá uhu. Ajuá padi xá hño gue dá beni njabu, ne dí unga ma te 'bu hindí manga majuani.

24 Hindí ne ga mabu pa go ga xi'ahu nda'na gui camfrihu pa go da ua'a ga ma, ngue'a nu'ahu ya xcá camfrihu xá hño rá noya Ajuá. Hønsø nu'a dí ne, ga nup'a ri mfenihu pa ma'na gui johyahu.

2 1 Hangue nugui hindá ne dá gat'ibu ga tsõñ'ahu, ndí tsu xi'bu stá ja'ahu xa du ri muihu.

2 Ngue'a nu'bu nugui ga ja'ahu da du ri muihu, nu'bú ¿to'o ja da hñubga ma muihu? Ngue'a 'bu go stá ja'ahu xa du ri muihu, ya hinxa za xcá hñubga ma muihu.

3 Ne guet'atho ngu nú'a ya stá op'ahu, dá xi'ahu nú'a mahyoni gui 'yøthu, pa njabu 'bu stá mahmabu hinxcá jacju da du ma mui, ngue'a nu'ahu rí 'ñep'ahu gui jacju ga johya. Y nugui ndí camfri gue gatho nu'ahu de xcá hyandgahu stá johya, ne'ahu xcá johyahu nehe.

4 Y nu ndá op'ahu ra mudi, dá op'ahu co ndunthi ra dumui asta ndí zoni, pe hingue pa ndí ne da du ri muihu nehe, hønsø dá op'ahu pa gui pahu hangu rá ndangui nura hmate dí pe'ts'ahu.

Ra pumbate pa nú'a ra cu xqui 'yøt'a 'nara ts'oqui

5 Nubyá, nú'a ra cu bi jaqui bi du ma mui, hingue hønsøgui, ne'ahu

nehe, masque hinga gatho'ihũ bi du ri mũihũ de gue'a.

6 Y ya da zatho nú'a gá ø'tuahũ nura cu'a.

7 Nubyá, nu'a gui 'yøthũ, pumbahũ'a ne hñu'mbahũ rá mũi, nu'bu hina, xi'bu da 'uegue de rá jamfri co ra dumui.

8 Y dí xi'ahũ nehe, gui 'ñu'tuahũ gue grí mađihũ'a.

9 Rá mũdi dá op'ahũ pa gui tsũihũ nura cu'a pa njabũ ga pađi ua gui 'yøthũ gatho nú'a dá 'bep'ahũ gui 'yøthũ.

10 Hangue nubyá, nu'a tó'o gui pumbahũ, necagui ga pumbabi'a. Y po rá ngue'ahũ ya stá pumbabi nura cu'a ja rá thandi ma Zidadahũ ra Jesucristo, ngue'a ja ra uenda go xa 'yøtqui te xa 'yøtqui nehe.

11 Ma ga øthũ njabũ pa hinda đacjũ ra Satá, ngue'a ya dí paťuahũ tengu yá ts'o'befi'a.

**Bi du rá mũi ra apostol
Pablo nuni Ntroa**

12 De ndá tsønga ja ra hnini Ntroa pa dá manba rá noya ra Zidada Jesucristo, xi bi xo ya gosthi pa dá zofo ndunthi ya ja'i, y ndunthi de gue'u bi gamfri ra Zidada.

13 Pe nuni xi bi du ma mũi ngue'a mi jo'oni nuni ra cu Tito. Hangue dá 'ñedi 'bestho nú'u ya cu ya mengu de guehni pa duá ehe pa guecua Macedonia pa ja dá nthē'beuani.

**Co rá mfats'i ma Zidadahũ ra
Jesucristo ga ntãtehũ**

14 Nujú ga umfũ njamađi Ajuã ngue'a nú'a nzańtho faxcahũ pa dí tãtehũ ngue'a dí 'buhũ co ma Zidadahũ ra Jesucristo. Nehe Ajuã faxcaguihũ pa dí mañhũ ra maça noya de ra Zidada Jesucristo pa habũraza da fãđi de gue'a. Y nura maça noya dí mañhũ nja ngu 'nara hoga ñũni xi tse rá ñũni.

15 Y nuju nehe dí njahũ ngu 'nara hoga ñũni ngue'a dí mañhũ de ma Zidadahũ ra Jesucristo, y nú'a dí mañhũ gue'a ri ho Ajuã. Ne dí zofohũ nú'u ma da mpøhø ne nú'u hinda mpøhø.

16 Y nú'u hinda ma da mpøhø, hini ho nú'a dí mañhũ, ngue'a pa gue'u, gue'a ngu 'nara ñũni dega du. Pe pa nú'u to'o da mpøhø, go gue'a 'nara hoga ñũni dega te pa nzańtho. Nu'bu çto'o ja da za da manba rá noya Ajuã de guese 'na?

17 Pe nuje co rá mfats'i Ajuã dí manbahe rá noya'a ngue'a yá 'mehnguihe'a ne dí mañhe con gatho ma mũihe ja rá thandi'a, ne dí hanpahe rá ts'edi ma Zidadahũ ra Jesucristo. Hindí njaje ngu ma'ra manba rá noya Ajuã co ra nthate, hønse pa da đã ra boja.

Ra apostol Pablo ma de ra 'ra'yo cohi

3 1 Xibya çha gue guí beñhũ gue go dí mansehe de ma hoga'mũihe pa gui yopa camfriguihe ngue'a dí mañhe njabũ? çHa gue mahyoni ga u't'ahē 'nara he'mi habũ di ma tengu ma 'befihe? O çha gue mahyoni gui 'racje 'nara he'mi 'met'o habũ di ma tengu ma 'befihe pa njabũ da gamfriguihe ma'ra ya cu? Ma'ra ha, ø't'a njabũ.

2 Pe nuje hina, hinga mahyoni ga øthe njabũ, ngue'a nu'asehũ guí njahũ ngu 'nara he'mi xa t'ofø habũ he'ta ya ja'i tengu ma 'befihe, ne ja ri hnecni gue xi majuani yá 'mehnguihe Ajuã. Y nura t'ofø'a ya xa t'ofø ja ma mfenihe.

3 Nu'ahũ guí njahũ ngu 'nara he'mi bi 'yofo ma Zidadahũ ra Jesucristo, ngue'a nu'á bi mpefi ja ri corasohũ nu ndá zo'ahũ de gue'a. Guehna 'nara he'mi xa t'ofø co rá Maça Nđahi Ajuã nú'a te, hingue xa t'ofø dega tinta, ne xa t'ofø ja ri mfenihũ, hingue xa t'ofø ja 'raya xingdo.

4 Dí camfri gue núna dí mañhe guehna majuani ngue'a nura ts'edi dí

hahē rí ñiehe de Ajuá ne go xa 'racje ra Zidada Jesucristo.

⁵ Nuje hingui tsa ga eñhe gue go dí pe'tsasehe ra ts'edi, ngue'a gatho nú'a rá hoga 'befi Ajuá dí øthe, Ajuá go ri 'racje ra ts'edi.

⁶ Nehe go gue'a bi hñuxcaguihe pa ga udihe nú'a ra 'ra'yo cohi bi 'yøt'e, ne bi 'racje ra mfadi pa dí udihe ngu rí ñiehe. Nuna 'ra'yo cohina, mā de ra 'ra'yo te ri 'racjü po ra Māca Ndahi, y hingui nja ngu nú'u ya hmāda xqui t'ofō ja rá ley ra Moise, ngue'a nú'a xqui t'ofō ja nura ley'a mā gue nu'a tó'o hinda 'yøt'e nú'a mā, ma da ncondena pa da du, pe nuna ra 'ra'yo cohi mā gue co rá ts'edi ra Māca Ndahi da za ga pe'tshü ra te pa nzāntho.

⁷ Nurá ley ra Moise nú'a bi t'ofō ja ya xingdo, mi tsa da condena pa da du to'o hinda 'yøt'a nú'a mā, y nu de mi t'umba ra Moise xi bi huexca rá hmi co rá hyats'i Ajuá, y nuya me Israel himi tsa da hyandua rá hmi co nura hyats'i'a. Pe nura hyats'i mi huexca ja rá hmi, 'ramats'u bi 'medi.

⁸ Hangue 'bü xmá nsunda nú'a ra hyats'i mi huexca ja rá hmi ra Moise, ¡xi hmāhā rá nsunda ra hyats'i xa 'racjü ra Māca Ndahi po ra 'ra'yo cohi bi 'yøt'a ma Zidadahü ra Jesucristo!

⁹ Nu'bü ra ley xi xmá nsunda masque mi tsa da condena pa da du to'o hinda 'yøt'a nú'a mā, ¡xi hmāhā rá nsunda ra 'ra'yo cohi, ngue'a go gue'a xicaguihü gue Ajuá xa punga ma ts'oquihü pa ga 'bühü xá hño ja rá thandi'a!

¹⁰ Ngue'a rá müdi, ra ley xi xmá nsunda, pe nubyá nuna ra 'ra'yo cohi ma'na xi xá nsundabya.

¹¹ 'Bü nura ley mi ja rá nsunda ne bi uadi bi thogui, ¡xi hmāhā rá nsunda nuna ra cohi hinhya'mü ma da uadi!

¹² Nuje dí pahē xá hño gue nura 'ra'yo cohi ma da nja pa nzāntho, hangue habüraza dí mañhe de gue'a co ndunthi ra ts'edi.

¹³ Hindí njahe ngu ra Moise, ngue'a nu'á mi co'ma rá hmi co 'nara velo pa njabü ya me Israel himi tsa da hyandi da 'medi nú'a ra hyats'i xá nsunda mi ja ja rá hmi'a.

¹⁴ Pe nu'ú xi bi megui yá mfeni, y asta núbya mapaya ora he'ta ra ndaxjua t'ofō hingui padi te rí böni nú'a mā, ja ra uenda xra jutua yá mfeni co 'nara velo. Ha nura velo'a, pa da za da thācuabi de ja yá mfeni'u, mahyoni da gamfri ma Zidadahü ra Jesucristo.

¹⁵ Pe asta mapaya ya me Israel hinxa baditho te rí böni rá ley ra Moise ora he'ti'u, ngue'a hāda nú'a ra velo pa jutua yá mfeni pa hinda badi te rí böni ra ley.

¹⁶ Pe nu'bü nú'u da gamfri ra Zidada, nu'bü da thācua nú'a ra velo xa jutua yá mfeni.

¹⁷ Y nú'a ra Zidada'a go gue'a ra Māca Ndahi, y nu'a tó'o pe'tsa ra Māca Ndahi ja rá coraso ya hingui 'büi ja rá hmāda ra ndaxjua ley.

¹⁸ Pe nújü stá camfrihü, ya hindí pe'tshü nú'a ra velo mi jutca ma mfenihü. Nujú ri hnequi rá nsunda ma Zidadahü ja ma 'müihü, nja ngu 'nara hñe ri yot'i. Ne 'na pa ngu 'na pa dí handuahü rá nsunda'a, y 'ramats'u rí mpadi ma 'müihü asta hinga 'bühü 'nara 'müi ngu rá 'müi ma Zidadahü, y nurá Māca Ndahi ma Zidadahü go gue'a patca ma 'müihü.

4 ¹ Nuje hinxa zabiguihe ga ø'tuahe rá 'befi Ajuá ngue'a nu Ajuá go gue'a xa 'racje nuna 'befina po rá nthecate.

² Y gatho nú'a dí pefihe hindí pefihe mant'agui nixi dí mpefihe co 'nara 'betsa. Hindí udihe co 'raya nthate, nixi dí patuahe rá noya Ajuá. Nu'a dí øthe, dí mañhe nú'a majuañi de ja yá thandi ya ja'i. Y njabü da za da hyandgahe gatho ya ja'i gue dí pefihe 'nara 'befi xá hño ja rá thandi Ajuá.

³ Nu'u tó'o hinxa mpøhø ne hingui ne da gamfri rá noya Ajuá dí mañhe, go

gue'u hingui tso ja yá mfeni te rí bõni rá noya'a, ngue'a hãda ra velo pa jutua yá mfeni.

⁴ Nu'ú xa go'tua yá mfeni ra ts'ondahi nú'a di ndã de guecua ja ra ximhai, pa hinda yot'a ja yá mfeni rá noya Ajuã nú'a utcahã rá nsunda ma Zidadahã ra Jesucristo, nú'á xi xá nsunda rá 'mũi'a ngu rá 'mũi Ajuã rá Dada.

⁵ Nú'a dí xi'ahe, hindí xi'ahe pa go gui camfriguie, dí xi'ahe pa go gui camfrihã ma Zidadahã ra Jesucristo. Y nuje hõnse dyá 'begohe de gue'ahã po rá ngue ra Zidada Jesu.

⁶ Nu mi hyoca ra ximhai Ajuã bi ñena: "Dá nja ra ñot'i ja ra 'bexuui." Y nu Ajuã go guet'a xa yotca ma mfenihã nehe, pa njabũ bi za dá handuahã rá nsunda'a nú'a bi ñe bi ñutcahã ma Zidadahã ra Jesucristo co rá 'mũi.

Ga 'bũhũ po ra jamfri

⁷ Nujú dí njahũ ngu 'nara ts'õe dega dohmi xa t'õt'e dega 'mẽ'tsboja, dí pe'tsuhã rá noya Ajuã pa dí mañhũ. Y dí njahũbũ pa da hnequi gue nura ts'edi dí pe'tshũ go xa 'racjũ Ajuã, hingo de ma ts'edischũ.

⁸ Nuje masque habũraza t'ũtsaguihe, pe Ajuã go gue'a ñangaguihe. Ha masque ya hindí pãhe te ga øthe, pe Ajuã nzãntho faxcahe pa hinda du ma mũihe.

⁹ Masque ri dengãhe ya ja'i pa te da 'yõtcahe, pe Ajuã hingui hegãsehe. Masque ya ja pa da hyoje ya ja'i, pe Ajuã ri suje pa hinte ga thohe.

¹⁰ Nzãntho t'õtcahe ngu bi t'õt'tua ra Zidada Jesu y asta himbi tho, pe nu'á bi yopa nte de ra du, y nubyá go gue'a ri ñangaguihe de ya ts'othogui, y njabũ ri hneca rá ts'edi ja ma 'mũihe.

¹¹ Nuje mientras dí tehe, 'na pa ngu 'na pa dí thoguihe njabũ y asta da za da thogaguihe po rá ngue ma Zidadahã ra Jesucristo. Dí thohe njabũ pa da hnequi ja ma 'mũihe gue ra Zidada Jesu bi yopa nte ne ri ñangaguihe de ja ya ts'othogui.

¹² Nuje dí thohe ya ts'othogui ne asta da za da thogaguihe, pa njabũ nu'ahũ da za gui pe'tshũ ra te pa nzãntho.

¹³ Nuje dí pe'tshe ra jamfri ngu mi pe'tsa nú'a to'o bi 'yofõ njaua ne bi ñena: "Nugui dá camfri Ajuã da maxqui, hangue por gue'a dá ma gue nu'á xi majuañi ja rá ts'edi." Necje dí camfrihe Ajuã, hangue hindí tsuhe ga manbahe rá noya'a.

¹⁴ Ngue'a nuje dí pãhe gue nu Ajuã to'o bi japi bi yopa nte de ra du ma Zidadahã ra Jesu, go guet'a ma da jacjũ ga yopa ntehũ nehe de ra du ngue'a dí 'bũhũ co ma Zidadahã ra Jesu, ne da zixcahũ, nguje ngu'ahũ, pa grã 'bũhũni ja rá thandí'a.

¹⁵ Gatho nuya ts'othogui stã thohe, stã thohe njabũ po rá ngue'ahũ, ne pa da gamfri ma'ra ya ja'i nehe, pa njabũ gathoguihũ ga umfũ njamãdi Ajuã, y njabũ ma'na da hnequi rá nsunda'a.

¹⁶ Hangue hinga 'be ma ts'edihũ pa ga pephũ'a, masque 'yo rí the ma nzaquihũ, pe numa 'ra'yo tehũ 'na pa ngu 'na pa 'yo rí nja rá ts'edi.

¹⁷ Nuya ts'othogui dí thohũbya, 'bestho ma da thoguitho y hingyã dãngui ngu rá ndãngui nú'a ra johya ma dí t'acjũ, ngue'a po nú'a dí thohũbya ma dí t'acjũ 'nara dãnga johya nu xcrã ts'õñhũ nuni habũ xá nsunda, y nura johya'a xi dra dãngui ne hinhya'mũ ma da uadi.

¹⁸ Hangue hinda 'yoda ma mfenihũ ya t'õt'e nú'ũ dí hanthũ de guecua ja ra ximhai, ngue'a gatho'ũ ma da uadi da thogui. Go dá 'yoda ma mfenihũ nú'ũ ya hño bí ja mahets'i nú'ũ hini hnequi, ne hinda ma da uadi da thogui.

5 ¹ Nuna ndo'yo dí hãhũbya nja ngu 'nara ngu ma da nhuati. Y nu stí zø ra pa da nhuati, dí pãhũ gue Ajuã ya xuá hyogahũ 'nara 'ra'yo 'mũi nuni mahets'i, nú'a hinxa hyoca ra ja'i, ne hinhya'mũ ma da nhuati. Y nú'a ra 'ra'yo 'mũi'a go gue'a 'nama 'ra'yo ndo'yohũ ma dí t'acjũ.

² Xi majuañi, de núbya dí hãhũ nuna ndo'yo, xi dí thohũ ndunthi ya dumũ, hangue ga nehmañũ ya gra 'buhmañũ nuni mahets'i co ma'na ma 'ra'yo ndo'yohũ.

³ Nuni ma grá pe'tshũ ma'na ra 'ra'yo ndo'yo, hingue ma dí 'mũse ma tehũ nsi ra ndo'yo.

⁴ Núju dí 'buthũua ja ra ximhai xi tu ma mũihũ ngue'a dí hãthũ nuna ndo'yo. Ga nehmañũ ga tsohũua nuna ra ndo'yo dí hãhũ, pe hingue pa ya hinga pe'tshũ nuna ma ndo'yohũ, hõnse pa ma grá hãñhũ 'nara 'ra'yo ndo'yo nú'a ma dí t'acjũ, pa njabũ ya hinhya'mũ ga tuhũ.

⁵ Nuse Ajuã go gue'a bi hñuxcahũ pa da 'racjũ 'nara 'ra'yo ndo'yo, ne bi 'racjũ ra Maça Ndãhi pa da za ga pađihũ gue xi majuañi ma da 'racjũ nú'a xa ñãtcachũ.

⁶ Hangue nujá dí tømhũ ne dí camfrihũ gue ma da njabũ. Ne dí pahũ gue mientras dí 'buhũua ja ra ximhai co nuna ndo'yongã, hingui tsa grá 'buhũ 'nadbũ co ma Zidadahũ nuni mahets'i. ⁷ Dí tømhũ gue ma da njabũ ngu núna dí camfrihũ, hingue po nú'a dí hanthũ, pe po ra jamfri nú'a dí pe'tshũ.

⁸ Hangue po nuna ra jamfringã, ya ga nehmañũ ga tuhũ pa ga tsohũua nuna ra ndo'yo dí hãhũ pa grá 'buhũ 'nadbũ co ma Zidadahũ nuni mahets'i.

⁹ Hangue nujá dí øthũ ra ts'edi ga 'buhũ xá hño ja rá thandi'a nuua ja ra ximhai ne nuni mahets'i nu xcrã 'buhũ con gue'a, pa nu'a da hopca ma 'mũihũ.

¹⁰ Ngue'a pe'tsi ma grá 'bahũni ja rá thandi ma Zidadahũ ra Jesucristo pa da hñãbgahũ nguenda 'na ngu 'na ua stá øthũ ra hño nuua ja ra ximhai, ua hina. Ne cada 'na de guecjũ ma da 'raca ma thãhãhũ ngu nú'a rí ñepcahũ.

Ra apostol Pablo ma gue da za ga 'buhũ xá hño co Ajuã

¹¹ Dí tsuphe rá cue ra Zidada, hangue dí øthe ra ts'edi dí zoföhe ya

ja'i pa da gamfri'ũ. Ajuã patca xá hño ma 'mũihe, ne dí tømhe gue ne'ahũ ya guí patcahe tengu ma 'mũihe.

¹² Pe nuje, hindí mansehe tengu ma 'mũihe pa njabũ gui camfriguie. Dí mañhe njabũ pa nu'ahũ go da za gui mañhũ tengu ma 'mũihe. Nu'bũ hã, da za te gui thãtuahũ nú'ũ ya ja'i ri 'ñexase gue 'bui xá hño pe yá 'baitho, ngue'a hingui 'bui xá hño de yá coraso.

¹³ Nu'bũ núje stá 'be ma mfenihe ngu guí mañhũ 'ra de gue'ahũ, dí njahebũ ngue'a dí pephe Ajuã con gatho ma ts'edihe. Pe hina, ngue'a nuje ri xø ma mfenihe, ne dí njahebũ pa ga u't'ahẽ hanja grí 'yohũ xá hño.

¹⁴ Numa Zidadahũ ra Jesucristo xi ri macjũ'a, hangue ringue'a dí pephe'a. Nujá dí pahũ gue nu'a bi du pa ya hingo ga tuhũ, ha nu mi du'a, ja ra uenda dá tuhũ mahyegui con gue'a.

¹⁵ Nu'a bi du po rá nguecjũ pa njabũ núju dí tehũbya ya hinga ma ga 'buhũ de ma pahasehũ, ma ga 'buhũ pa ga ø'tuahũ rá paha nú'a to'o bi du po ma ts'oquihũ y nehe bi yopa nte pa guecjũ.

¹⁶ Hangue nubya ya hindí jamasuhe te gatho pe'tsa ra ja'i pa ga pahẽ te gra 'mũ, ngu ndí øthe ma'met'o, asta nehe ma Zidadahũ ra Jesucristo dá hyecuahe ya meximhai, pe nubya ya hindí øthe njabũ.

¹⁷ Nu'a tó'o xa gamfri ra Zidada Jesucristo go gue'a ya xa yopa 'mũ ma'ra'yo, nurá ndãxjua 'mũ ma'met'o ya bi uadi bi thogui, y nubya ya pe'tsa 'nara 'ra'yo 'mũ.

¹⁸ Gatho gue'a bi 'yø'ta Ajuã. Go gue'a bi punga ma ts'oquihũ po rá du ra Zidada Jesucristo pa bi za dá 'buhũ xá hño con gue'a. Ne núje yá 'mehnguihe'a bi 'racje ra 'befi pa ga xiphe ya ja'i de nura pumbate ri uñ'a. ¹⁹ Ajuã bá pehna ra Zidada Jesucristo pa bi umbabi ra pumbate ya ja'i, pa da

za da 'm̄ui'xá xá hño con gue'a, y nu'á ya hinda ma da benbabi yá thai de yá ts'oqui'x. Ha nuje, bi 'racje ra 'befi pa ga xipabihe ya ja'i de nura pumbate ri uñ'a pa nu'á da za da 'm̄ui xá hño con gue'a.

²⁰ Hangue núje yá 'mehniGUIHE ra Zidada Jesucristo dí zo'ahe, ja ra uenda go zo'asch̄u Ajuá, hangue dí bante'ihē de rá thuhu ma Zidadah̄u ra Jesucristo gui 'yaph̄u ra pumbate Ajuá pa njab̄u da za gui 'buh̄u xá hño con gue'a.

²¹ Numa Zidadah̄u ra Jesucristo himi tu ni 'nara ts'oqui'a, pe po rá nguecj̄u Ajuá bi 'yøt'e pa go gue'a bi hñasca gatho ma ts'oquih̄u ja rá zi ndo'yo'a. Ajuá bi 'yøt'a njab̄u pa bi za bi mā gue ya hinte ma ts'oqui dí tuh̄u ngue'a dí camfrih̄u ra Zidada Jesucristo.

6 ¹ Hangue núje yá 'mehniGUIHE Ajuá dí bante'ihē gue hinda 'meditho nuna ra mpøhø xa 'ra'ah̄u Ajuá po rá hñoja'i.

² Ngue'a Ajuá bi m̄anga ja ra Maça T'ofō ne bi 'ñena:

Nú'a ra pa dá p̄ehn'a ra mpøhø, gá hongagui ne dá øt'a'i ri t'adi.

Y nú'a ra pa dá ne dá ñañ'a'i, gá hongā ma mfats'i, y dá fax'a'i.

Ha nubya nuguí dí xi'ah̄u gue nubya guepya ya pa da za gui hyoñh̄u Ajuá pa gui mpøhøh̄u.

³ Nuje hinto dí øtuahe ni 'nara nts'o'm̄ui, pa njab̄u hinto da ñama'ñ̄u de rá 'befi Ajuá nú'a xa 'racje.

⁴ Nu'a dí øthe, dí udihe 'nara hoga'm̄ui pa da hnequi gue yá hoga mefiguihe Ajuá. Hangue dí tsetathohe gatho nú'a dí thohe, ya ts'othogui, ra nhyoya, ne ya dum̄ui.

⁵ Stá tsethe ya mfeí, xa jocje fadi, xa nabgahe ya mundo ja'i. Stá thohe ra nzabi, stá 'ñath̄ahe, stá thohe ra thuhu. Ne gatho dá tsetathohe.

⁶ Dí 'yohe co ma mfenihe xá nt'axi. Dí paťuahe xá hño rá noya Ajuá. Dí

tsetathohe nú'a øtcahe ya ja'i ne dí pe'tsuahe ra t'equ'eí. Ne dí 'yohe ngu utcahe ra Maça Nd̄ahi, ne xi dí pe'tsuahe ra hm̄ate ya ja'i, hingue dí m̄anthe.

⁷ Dí m̄anbahe rá noya Ajuá, ne gatho nú'a dí øthe, dí øthe co rá ts'edi'a. Co rá ts'edi'a dí 'yohe xá hño pa da za nt̄atehe ne ga ñanbahe rá noya'a.

⁸ 'Raya i'qui xi ri numah̄ñoguihe ya ja'i, ha nu ma'ra ya i'qui ri numa'ñ̄uguihe. 'Raya i'qui esca ma nsuhe, ha nu ma'ra ya i'qui ñama'ñ̄u de guecje. 'Ra pecaguihe gue dyá c'uambahe, pe masque ri jaje njab̄u ya ja'i pe nuje hindí tsaya dí mañhe nú'a majuañi.

⁹ 'Ra øt'e gue ngu hingui paćje, pe Ajuá go gue'a paćje xá hño. 'Raya i'qui ya 'ñena da thogaguihe, pe hina, 'yøt'a Ajuá dí tethohe. Stá thohe ndunthi ya ts'othogui pe asta nubya hinstá tuhe.

¹⁰ 'Raya i'qui xi xa du ma m̄uihe, pe ja rí hñuse ma m̄uihe co nú'a ra johya ri 'racje ra Zidada. Masque dí thohe ra nhyoya, pe ndunthi to'o stá zohe pa xa hñanga ya hño de Ajuá. Masque 'ñena hinte dí pe'tshe, pe Ajuá h̄a pe'tsa gatho nú'a dí hoñhe, hangue njab̄u hinte ri 'betcahe.

¹¹ Ma zi cu'ih̄u gyá menguh̄u Corinto xi drí m̄a'ahē, hangue stá xi'ahē gatho nú'a stá beñhe, ne hinte dí cøn'ahē.

¹² Xi drí m̄a'ahē con gatho ma m̄uihe, pe nu'ah̄u hingrí maćje con gatho ri m̄uih̄u.

¹³ Núgui dí zo'ah̄u dí nja ngu 'nara dada zofo yá baťsi, hangue dí tøm̄i gui coscah̄u ra hm̄ate.

Nuj̄u rá nijaguih̄u Ajuá nú'a te

¹⁴ Nubyá dí xi'ah̄u, oguí ntsixh̄u co nú'u hingyá gamfri. Ngue'a ħhanja da za da 'm̄ui 'nadb̄u ra hñoja'i co ra nts'o'm̄ui? Ne ħhanja da za da 'm̄u mahyegui ra ñot'i ne ra 'bexuui?

15 Ne ¿hanja da za da me'tsa 'nadra mfeni ra Zidada Jesucristo co ra Satá? Ne ¿hanja da za da me'tsa 'nadra mfeni ra gamfri ne nú'a hingrá gamfri?

16 Ne ¿hanja da za da nja ya c'oi ja rá nija Ajuá? Hina, hinda za. Nugui dí xi'ahú njabú ngue'a nujá go rá nijaguihú Ajuá nú'a te, ngu bi 'ñena'a ja ra Maca T'ofó:

Nugui ma ga 'búe con gue'ahú,
ne ma ga 'yo habú gri 'yohú;
nugui go dri Ajuáguihú,
ha nu'ahú go dua hnini'ihú.

17 Hangué Ajuá bi 'ñena nehe ja ra Maca T'ofó:

'Ueguehú de nú'a ót'a ya ts'oja'i
pa hingui tenbahú nuyá
ts'ot'ót'e ót'e'ú, ena njabú ma
Zidadahú;
ne oxqui óthú nú'a xá nts'o,
pa njabú da za gui 'búhú con
guequi, ha nugui con
gue'ahú.

18 Ne go dri dadaguihú,
y nu'ahú dua t'ú'ihú ne dua
t'ixu'ihú, njaua xicjú Ajuá ma
Hmuhú nú'a to'o pe'tsa gatho
ra ts'edi.

7 1 Ma zi cu'ihú, guehya ya danga hñá'ti xa ñatcahú Ajuá, hangué mahyoni ga 'ueguehú de gatho ya ts'oqui de ma mfenihú ne de ma ndo'yohú. 'Na pa ngu 'na pa ga t'axca ma mfenihú ne ga 'yohú co rá ntsu Ajuá.

Ra apostol Pablo bi johya de hanja bi ñobri ya cu me Corinto

2 ¡Ogrí útsaguihe! Xi da macje, ngue'a ni 'na de gue'ahú hinstá ót'ahe ni 'nara nts'o'mú, nixi hinstá út'ahe, ne nixi hinstá ha'ahe pa ga han'ahe te ga han'ahe.

3 Hingo 'nara nts'úi núna dí xi'ahú, ngue'a ja jaudi dá xi'ahú gue xi drí ma'ahú con gatho ma mú, nubya y asta ma du.

4 Dí camfri gue guí óthú nú'a dá xi'ahú, hangué dí e'ts'a ri nsuhú, y masque dí thogui ndunthi ya ts'othogui, pe nu'ahú guí hubga ma múihú ne xi drí johya ndunthi por gue'ahú.

5 Desde ndá tsøhe de guecua Macedonia, himbi za dá 'búhe xá hño, ngue'a xi ndí thohe ndunthi ya ts'othogui, habúraza mi 'búe nú'ú to'o mi útsaguihe po rá noya Ajuá, ne xi mi tu ma múihe por gue'ahú.

6 Pe Ajuá nú'a hu'mba yá múi nú'ú to'o tu yá múi, bi hñubga ma múihe ngue'a bá pencahe ra cu Tito pa da zønje.

7 Xi dá johyahe nu mi 'ñe bi zønje, ne bi xicje gue xi mri johya de gue'ahú, hangué ma'na bi hñubga ma múihe. Ne bi xicje gue guí nehmahú gui hyandgahe. Ne bi xicje gue xi xa du ri múihú por nú'a xcá ótcahú. Ne bi xicje gue xi guí óthú ra ts'edi pa gui 'yóthú nú'a dá xi'ahú. Hangué ma'na xi dá johyahe.

8 Dí pádi gue numa carta dá pehn'ahúbú bi ja'ahú bi du ri múihú, nequi bi duhmá ma múi nehe. Pe nugui hindí yohna ma mfeni, ngue'a dí handi gue nú'a ra carta'a bi ja'ahú bi du ri múihú masque 'raya zí patho.

9 Hangué nubya drí johya co nú'a ma carta dá pehn'ahúbú ngue'a bi ja'ahú gá tu ri múihú pa njabú gá óthú nú'a dá xi'ahú, hingue dá johya ngue'a gá thohú ya dumú. Xa du ri múihú, pe gá ñobrihú, y njabú gá óthú ngu nú'a ri ho Ajuá. Hangué odi tu ri múihú de nú'a dá op'ahú ngue'a hinte gá jahú.

10 Nu'ú tó'o tu yá múi de yá ts'oqui ne da 'uegue de gue'ú pa go da 'yó'tua rá paha Ajuá, nu'ú go gue'ú ma da mpøhø ne hinhya'mú da beni gue go 'nara 'ñú nú'a ra dumú bi thogui. Pe nu'ú tó'o da du yá múi de yá ts'oqui ne hinda 'uegue de gue'ú, go gue'ú ma da 'medi ja ra du pa nzántho.

11 Nu'ahũ hã, gá tu ri mũihũ ne gá ø'tuahũ rá paha Ajuã, ne gá ntsø'mhũ ngue'ã hinxqui tsũithohũ nú'a ra cu bi 'yøt'a ra ts'oqui. Hangue xi gá 'yøthũ ra ts'edi pa gá 'yøthũ nú'a dá xi'ahũ. Gá mañhũ gue hinhya'mũ gá tehẽhũ nú'a ra cu'ã. Gá ncuẽhũ de nú'a bi 'yøt'e, ne gá ntsuhũ ngue'ã hinte xqui xiphũ, ne 'mefa gá zofohũ'ã pa bi ñobri. Nubyá guí ne gui hyandgahũ, ngue'ã ya xcá 'yø'tuahũ'ã ngu nú'a mri 'ñepi. Nubyá hã, dí paði gue hinte guí tuhũ de nú'a ra t'øt'e bi nja.

12 Hindá op'ahũ hõnse po rá ngue nú'a xqui 'yøt'a nú'a ra cu, nixi por nú'a to'o bi t'ø'tua ra ts'oqui. Nugui dá op'ahũ pa gui ðama 'yøthũ nú'a dá xi'ahũ, pa njabũ da zo ri mfenihũ gue xi guí ne gui 'yøtcaguihũ ja rá thandi Ajuã nú'a dí xi'ahũ.

13 Hangue nubyá xcá hubga ma mũihũ.

Ne ma'na xi stá johyahe ndunthi ngue'ã nuni ra cu Tito gá hu'mbahũ rá mũi nehe, hangue xi bi johyani.

14 Nugui xi stá e'ts'a ri nsuhũ ja rá thandini, ne hinstá 'bẽ ma tsa de nú'a stá xipabini de gue'ahũ, ngue'ã gatho bi njabũ ngu nú'a dá mã. Gatho nú'a stá xi'ahũ go gue'ã majuãni, ne nú'a stá xipabini.

15 Ha nuni xi ri mã'ahũ, ngue'ã bentho gue nú'a ra pa'ã bi mabũ bi zõñ'ahũ gá umfũ ntsaya co ndunthi ra t'equ'ei ne ra hmãte, ne gá 'yøthũ nú'a bi xi'ahũ.

16 Hangue nubyá ma'na xi drí johya ngue'ã dí paði gue guí øthũ gatho nú'a stá xi'ahũ.

Unga ri mfats'ihũ con gatho ri pahahũ

8 1 Nubyã zi cuhũ dí ne ga xi'ahẽ gue Ajuã po rá hñoja'i xa umba ra ts'edi pa xa 'yøt'a 'nara ðanga 'befi gatho nú'ũ ya cu ri munts'i habũraza de guecua Macedonia.

2 Nú'ũ masque xa thogui ndunthi ya ts'othogui ne xi nts'edi tho ra nhyoya,

pe xi ja yá johya'ũ. Hangue masque hyoya'ũ, pe con gatho yá paha xa unga 'nara ðanga mfats'i dega boja pa da mats'i ma'ra ya cu.

3 Nugui dí paði xá hño nú'a dí xi'ahũ, gue nu'ũ bi unga yá mfats'i con gatho yá mũi asta habũ bi zũpa yá ts'edi, ne bi uni'ũ masque mi ø'tuahmã ra 'bẽdi'ũ.

4 Y asta mi acje ra favo ga umfe nsequi'ũ pa da munts'a nú'a ra mfats'i'ã ne da 'racje pa ga hã'tsuahe nú'ũ ya cu xi tho ra nhyoya nuni Jerusale.

5 Y hingue hõnse bi unga yá mfats'i dega boja'ũ, nehe bi 'yøt'a ma'na ndunthi de nú'a hinduí tømhe, ngue'ã ma'na xi bi du'tsua yá mũi da mepabi Ajuã, ne da 'yøt'a ngu nú'a dá xiphe, ngu nú'a bi xicje Ajuã.

6 Hangue nuni ra cu Tito ya dá xiphe da mabũ Corinto pa da ben'ahũ gui sigui gui munts'a ri mfats'ihũ nú'a ya xcá fũhũ xcá muntshũ ngu nú'a bi xi'ahũni nura mũdi.

7 Nu'ahũ xi xcá pønga ri hmihũ ngue'ã xi ja ndunthi ri jamfrihũ, ne xi guí pahũ gui 'ñudihũ xá hño rá noya Ajuã, xi ja ri mfaðihũ, xi guí øthũ xá hño nú'a manganá rá noya Ajuã, ne xi grí mãcje nehe. Nubyá, pa ma'na gui pønga ri hmihũ nehe, xi da sigui gui muntshũ nú'a ra mfats'i.

8 Pe nugui hindí ja'ahũ gui 'yøthũ. Hõnse dí xi'ahũ nú'a øt'a ya cu de guecua Macedonia, pa 'bũ gui 'yøthũ njabũ nehe, nu'bũ hã, da hnequi gue xi majuãni ja ri hmãtehũ.

9 Nu'ahũ ya xcá paťuahũ tengu rá hñoja'i ma Zidadahũ ra Jesucristo. Nú'ã masque go rá meti gatho ya hño de mahets'i, pe bi 'ñe bi nhyoyaua ja ra ximhai po rá nguecũ, pa njabũ bi za bi 'racjũ gatho ya hño de mahets'i pa dua metihũ.

10 Nugui njabũ dí beni ga xi'ahũ, gue xá hño pa gue'ahũ gui sigui gui muntshũ nú'a ra mfats'i gá fũhũ gá

muntshu majeya. Nu ngá fuhú gá uñhú'a, gá uñhú con gatho ri muihú.

11 Hangue nubyá con gatho ri muihú juahú gui uñhú nú'a ra mfats'i xcá fuhú xcá muntshú. Uñhú asta habú da zú ri ts'edihú.

12 Ngue'a nu'bu gui unga ri mfats'ihú con gatho ri muihú ne asta habú da zú ri ts'edihú, nu'bu' há, gue'a ri ho Ajuá. Ajuá hingui a'ahú nú'a hingui tsú ri ts'edihú.

13 Hindí xi'ahú gui umfú ra mfats'i ma'ra pa go gui nhyoyahú.

14 Nu'a dí xi'ahú, núbya ja te guí pe'tshú, da za gui faxhú ma'ra to'o hingui pe'tsi, pa njabú ra pa'a hingo gri pe'tshú, ne 'bú go dí pe'tsi'ú, nu'ú da za go da max'ahú nehe. Njabú gui mfaxhú 'na ngu ma'na pa hinte gui 'behú.

15 Gui njahú ngu bi nja ya me Israel nu mi menpabi Ajuá te da zi'ú, ngu ena ja ra Maça T'ofó: "Nu'a tó'o bi go ndunthi, hinte bi bonguabi; ha nu'a tó'o ts'útho bi go, himbi 'bepabi nehe."

Ra Tito ne nú'ú ma'ra ri 'ñoui

16 Dí umba njamádi Ajuá ngue'a nu'á bi xocua rá mfeni nuni ra cu Tito pa rí dagui rí du por gue'ahú ngugui.

17 Nuní bi 'yøde ma nt'adihe gue da mabú dua c'a'ts'ahú, ne ma da ma de rá paha she ngue'a xi rí dagui rí du por gue'ahú.

18 Nehe dí penhebú ma'na ra cu pa da meui. Nuni ra cu xi xa t'e'tsua rá nsu ja gatho ya nija, y gatho ya cu má gue nuni xi manba xá hño rá noya Ajuá.

19 Y hingue hønse ñamahño'ú de guehni, nehe bi hñuts'ini pa ga mahe Jerusale ga tsohe nú'a ra mfats'i dí muntshú. Y nuna dí øthú guehna pa rá nsunda Ajuá, ne pa da baði nú'ú ya cu ma ga hã'tsuahú ra mfats'i, gue nu'ahú xi guí faxhú'ú con gatho ri muihú.

20 Y nuje xi drí jamasuhe nuna boja ma ga hãxhe pa hinto da ñama'ñú de guecje.

21 Nuje nzantho dí øthe ra ts'edi pa ga suhe gatho ya t'øt'e xá hño ngu rí 'ñehe. Y hingue hønse ja rá thandi Ajuá dí øthe njabú, nehe ja yá thandi ya ja'i.

22 Nehe dí penhebú ma'na ra cu pa da meui nuni ra cu Tito co nuni ma'na ra cu, ngue'a stá hanthe ndunthi ya i'quí gue xi xa supabi yá 'befi Ajuá con gatho rá mui. Y nubyá xi ne da mabú dua c'a'ts'ahú ngue'a camfrini gue nu sta zombú ma gui 'yøthú xá hño ngu rí 'ñehe.

23 Ha nu'bu to'o da 'yan'ahú de nuni ra cu Tito, xipabihú gue drí mpe'be mahyegui ja rá 'befi Ajuá ne go guehni stá penpú pa da max'ahú. Ha nuyú má yoho ya cu, go xa mehna ya nija de guecua. Y nuya cuyú ri hnequí ja yá 'mui rá nsunda ra Zidada Jesucristo.

24 Hangue 'ñutuahú 'nara hoga hmáte nuya cuyú, pa njabú da baði gatho ma'ra ya cu gue xi majuani ja ri hmátehú ngu nú'a stí xipabi'ú de gue'ahú.

Ra mfats'i hmunts'i pa ma'ra ya cu

9¹ Ma zi cu'ihú, ya hinga mahyoni ga yopa op'ahmahú pa ga ben'ahú de nú'a ra mfats'i ma ga umfú ya cu,

2 ngue'a ya stá pat'a ri hoga pahahú. Xi stá e'ts'a ri nsuhú ngue'a stá xipabi ya cu de guecua Macedonia de nú'a ri hoga paha guí pe'tshú, nú'ahú gyá menguhubú Acaya. Ne stá xipabi gue nu'ahú de majeya gá fuhú gá muntshú ra mfats'i. Y co nuri hoga paha guí pe'tshú xcá nuphú yá mfeni ndunthi ya cu de guecua Macedonia.

3 Pe masque'a, dí pehn'ahúbú nuyú ya cu pa da ben'ahú gui sigui gui muntshú nú'a ra mfats'i ngu nú'a stá xipabi ma'ra ya cu de gue'ahú, pa da njabú ngu nú'a stá xipabi'ú.

4 Dí xi'ahũ njaua ngue'a xi'bu ga me'bebũ 'raya cu de guecua Macedonia ha nu xcrá tsõñhebũ di othotho ra mfats'i de nú'a stá ma gue ya xcá muntshũ. Nu'bu hã, ja ga 'behni ma tsahe, hinga hõnseguihe, ne'ahũ nehe.

5 Hangue dá beni gue ante ga mahebũ, mahyoni ga pehn'ahebũ da 'met'o nuyũ hñu ya cu da ma da ben'ahũ de nú'a ra mfats'i xcá mañhũ gui uñhũ. Nuyũ ya cuyũ guehyũ ma da max'ahũ gui muntshũ nú'a ra mfats'i'a. Y dí nehe gui uñhũ con gatho ri muihũ, hingue dí nehe gue nu xcrá tsõñhe ja ga ja'ahẽ pa gui uñhũ, dí nehe gue nu xcrá tsõñhe, ya di ja.

6 Beñhũ núna ma ga xi'ahũ: Nu'a tó'o da mot'a 'na tui, gue'a 'na tui da xofo, pe nu'a tó'o da mot'a ndunthi, ma da xofo ndunthi nehe.

7 Hangue bensehũ ja ri mfenihũ nú'a ma gui uñhũ, y gue'a gui uñhũ'a. Pe uñhũ con gatho ri pahahũ, ne ogrí hyøcju nú'a guí uñhũ, ngue'a Ajuã xi ri mađi nú'u to'o ri unga 'nara mfats'i con gatho yá paha.

8 Ajuã ja rá ts'edi pa da jap'ahũ ne da xup'ahũ gatho nú'a te guí pe'tshũ, pa njabũ hinte da 'yø't'ahũ ra 'bedi, y njabũ ma'na da xup'ahũ pa da za gui faxhũ nú'u ma'ra to'o hingui tsupabi.

9 Nu'bu gui øthũ njabũ, nu'bu hã, guí øthũ ngu nú'a xa t'ofõ ja ra Maça T'ofõ habũ ena:

'Nara hoja'i con gatho rá mui xi hecuabi ya hyoya ndunthi ya hño,
y nurá hñoja'i'a hinhya'mũ da 'medi.

10 Ajuã 'racju ya nda pa ga pothũ, ne ri japi da nte pa da nja te ga tsihũ. Nehe go gue'a da xup'a'ihũ nú'a ra mfats'i guí uñhũ, pa njabũ ma'na da nja nú'a te gui uñhũ.

11 De nú'a ra mfats'i ma gui uñhũ, ma'na ma da xup'ahũ pa ma'na da za gui uñhũ. Y gatho nú'a ri mfats'ihũ ma

ga hã'tsuahe ya cu, nu stí hñãni'u ma da umba njamađi Ajuã po nú'a ri mfats'ihũ.

12 Y njabũ hingue hõnse ma gui umfũ nú'a te ø'tua ra 'bedi'u, pe nu'ú ma da umba ndunthi njamađi Ajuã de gatho núna xcá 'yøthũ con gue'u.

13 Y nu sta hñãnga nú'a ri mfats'ihũ, ma da xøcambeni Ajuã'u ngue'a ma da bađi gue xi xcá camfrihũ rá noya ra Zidada Jesucristo ne guí øtehũ. Nehe da xøcambeni'u Ajuã ngue'a guí umfũ ri mfats'ihũ con gatho ri muihũ. Y nú'a guí øthũ gue'a 'nara hño pa gatho ya cu.

14 Y nuya cu'u ma da 'yapabi Ajuã ndunthi por gue'ahũ, ne da me'ts'ahũ ra hmãte ngue'a Ajuã xa 'ra'ahũ ra ts'edi pa guí uñhũ ri mfats'ihũ.

15 ¡Ga umfũ njamađi Ajuã ngue'a bá pencahũ rá hmãca T'u, y guehna 'nara 'baha ma'na xi ra ðãngui de gatho!

Rá ts'edi nú'a mri hñã ra Pablo ngue'a mrá apostol

10 ¹ Nũgui drá Pablo dí zo'a'ihũ co ra t'equ'ei ne ra hmãte nú'a ri 'racagui ma Zidadahũ ra Jesucristo. 'Ra de gue'ahũ guí eñhũ gue ora dí 'bui con gue'ahũ xi drá hoja'i, pe nú'bu dí 'bui yabũ de gue'ahũ, guí eñhũ gue hindí tsu pa te ga xi'ahũ.

² Pe nugui dí xi'ahũ oxqui jacju ga zo'ahũ nts'edi nu xcrá 'bui con gue'ahũ, ngue'a stá beni ga tsú'ahũ 'ra de gue'ahũ nú'ahũ xcá mañhũ gue dí mpefihe de ma mfenisehe, hingue de nú'a 'bepcahe Ajuã.

³ Xi majuañi nuje dyá ja'ithohe otho ma ts'edihe pa ga ntunhe co ra nts'o. Nuje drí ntunhe pe co nú'a ra ts'edi ri 'racje Ajuã.

⁴ Y nú'a dí hãhe pa ga ntuhnhe hingue ngu nú'a hã ya meximhai, ngue'a nú'a dí hãhe, dí hanpahe rá ts'edi Ajuã xa 'racje pa ga huatuahe yá 'befi ra ts'ondãhi.

5 Y con gue'a ha, dí co'tuahe yá ne nú'u to'o hingui pa Ajuá ne xi ri 'ñets'i gue xi ja yá mfa'di pe hinga gue'a nú'a ma, ne u'ta ma'ra ya ja'i pa hinda gamfri nehe. Nuje dí zofuhe ya ja'i da hyepu ya mfeni de nuna ra ximhai pa da nhyoga 'yode de ma Zidadahu ra Jesucristo.

6 Y nu xcri hñañhu nuna ra ts'ofu dí 'ra'ahe, ma ga hambahu nguenda nú'u hinda ne da 'yotcahe.

7 Nu'ahú hingui huxhu nguenda xá hño tengu gra 'múi 'nara ja'i pa gui camfribihu, nguetho nu'ahú guí camfrihu hõnse de nú'a ri hnequi. Nú'ahu guí pahu gue rá meti'ihu ma Zidadahu ra Jesucristo, pahu gue necje yá metiguihe nehe'a.

8 Nugui hindí ntsa ga ma de nú'a ra ts'edi bi 'racje Ajuá pa dá zo'ahe, ngue'a nú'a bi 'racje nura ts'edi'a pa ga zo'ahe pa ma'na da nja ri jamfrihu, hingo pa da 'me ri jamfrihu.

9 Ne nugui hindí ne gui 'ñeñhu gue dí ne ga pi'ahu co numa carta dí pehn'ahubú.

10 'Ra de gue'ahu guí eñhu gue nú'bu dí 'búi yabu de gue'ahu xi dí tsú'ahu co ya carta dí pehn'ahu, nepu guí mañhu nehe gue nú'bu dí 'búi con gue'ahu othogui ra ts'edi pa ga tsú'ahu. Ne guí mañhu gue nixi pa ga ña hindí padi.

11 'Bu nú'ahu guí mañhu njabu, pahu xá hño gue ngu nú'a dí op'ahu nú'bya hindí 'búi con gue'ahu, njabu nehe ga øt'e nu xcrá 'búi con gue'ahu.

12 Nuje hindí njahu ngu nú'u 'yobu xi ri 'ñexa sehe. Nu'ú ri hñecua sehe 'na ngu ma'na, ngue'a ya 'bemfeni.

13 Pe nuje hindí njahu ngu'u, hõnse nu'a dí øthe, dí mañhe nú'a majuani stá pefihe, ngue'a Ajuá go xa 'racaguihe nuna ra 'befina, ne bi hñuxcaguihe pa dá mahebú Corinto dá zo'ahe de rá noya'a.

14 Hingrá nt'ets'i nú'a dí mañhe gue go rá mudiguihe dá mahebú dá ha'ts'ahe

rá noya ma Zidadahu ra Jesucristo, ngue'a nú'a xi majuani dá mahebú.

15 Hindí 'ñexhe gue go stá pefihe nú'a xa mefi ma'ra, hõnse nu'a dí nehe gue ma'na da nte ri jamfrihu, pa njabu ma'na da ndangui rá 'befi Ajuá nú'a xa 'bepcahe ga pehe con gue'ahu.

16 Nehe dí ø'mhe gue 'mefa ma ga zofuhe ma'ra ya ja'i de nú'u ma'ra ya hnini thogui de ri hninihu habu hinxant'ødetho rá noya Ajuá, pa njabu hinda t'ena gue drí 'ñexhe co nú'a ya xa mefi ma'ra.

17 Nu'bu to'o da 'ñets'i de nú'a te xa mefi, dá 'ñets'i 'bu xa mefi co rá ts'edi Ajuá.

18 Nu'bu 'nara ja'i di 'ñexase de nú'a xa mefi, hinte ri muui rá nt'ets'i. Pe nu'bu go Ajuá e'tsua rá nsu'a, nu'bu ha, ri muui nú'a rá 'befi'a.

Ra apostol Pablo ne nú'u ya 'ñet'a apostol

11 1 Xama hinda zøt'a ri muihu de nuna dí xi'ahubya, masque gui beñhu gue dí nja ngu 'nara 'bemfeni ngue'a ma ga ma de nú'a stá øt'e, pe osta zøt'a ri muihu! 2 Nugui dí tagui dí tu por gue'ahu ne dí ne xi gui 'buhu xá hño ngu nú'a ne Ajuá, ngue'a nugui go rá mudigui dá zo'ahu de ma zi Hmuhu ra Jesucristo pa gá camfrihu'a. Ne dí ne gui 'buhu xá hño ja rá thandi'a, gui njahu ngu 'nara nxutsi xá nt'axi ma dra dapabi ja rá 'ye nú'a to'o ma da 'yøt'e drá dame. 3 Pe nugui dí tsu dra t'u't'ahu pa dra ts'oc'a ri mfenihu ne gui 'ueguehu de nura hoga hmate guí pe'tsuahu ra Zidada Jesucristo. Dí tsu gui njahu ngu ra Eva bi hyat'a ra ts'ondahi nú'bu bi mpunga qu'eña. 4 Ngue'a nu'ahu 'bestho guí camfrihu nuto pabu zo'ahu de ma Zidadahu ra Jesu pe de ma'na'ño ra mfeni, hingo ngu nú'a stá xi'ahu. Ne guí camfrihu nuto zo'ahu de rá Maça Ndahi Ajuá, pe hingui u't'ahu ngu nú'a stá u't'ahe.

Ne guí camfrihũ nuto zo'ahũ de ma'na ra noya hinga mahyegui co nú'a ra maça noya stá xi'ahe, gatho xi guí camfrihũ 'bestho.

5 Pe nugui dí camfri gue ma'na dí pe'tsa ra nsu que nú'ũ ri 'ñiet'a apostol.

6 Masque hindí pađi ga m̄anga ya noya mahotho ngu mañ'ũ, pe dí pađi gue nú'a dí ma gue'a majuañi ngu xcá 'yøhũ stá ma, ngue'a nzañtho stá zo'ahũ co ra mfadi nú'a xa 'racagui Ajuã.

7 ¿Ha gue 'nara ts'ocate dá øt'e ngue'a hindá han'ahũ nú'a ra boja nguí 'racjũ nu ndá zo'ahũ de rá noya Ajuã? ¿Ha gue bi Ʃ ri mfenihũ hønse ngue'a gá handgahũ dá mpefi pa dá tsudi nú'a te mi 'becagui pa bi za dá zo'ahũ de rá noya Ajuã?

8 Nu'a ra mfats'i dá hani, dá hani de ma'ra ya nija pa bi za dá mabũ dá zo'ahũ de rá noya Ajuã.

9 Y nu nduá 'bũpũ con gue'ahũ, hindá ne dá xuhña'ihũ ni 'na de gue'ahũ de nú'a te mi øtca ra 'bedi, ngue'a nuya zi cu de guecua Macedonia go gue'ũ bi hñascabũ nú'a te mi øtca ra 'bedi. Nugui xi dá øt'a ra ts'edi pa hindá xuhña'ihũ, ne nzañtho ma ga øt'a njabũ.

10 Nugui dí m̄anga nú'a majuañi ngu nú'a bi 'ñutcagui ma Zidadahũ ra Jesucristo ga øt'e, y dí xi'ahũ gue hinda za to'o da jacagui ga hanbabi yá boja ya cu de gupũ Acaya nsøcta por ngue'a dí manba rá noya Ajuã.

11 ¿Te guí beñhũ? ¿Ha gue guí beñhũ gue dí Ʃtsa'ihũ ngue'a hindá han'ahũ ri mfats'ihũ? Hina, hindrí Ʃtsa'ihũ. Ajuã pađi gue xi drí ma'a'ihũ.

12 Nugui ma ga siguí ga øt'a ra ts'edi pa hinga han'ahũ ni 'nara mfats'i, pa njabũ hinda 'ñenga nú'ũ ma'ra 'yobũ ri 'ñiet'a apostol gue nú'a øt'ũ, gue'a dí øthe nehe.

13 Nu'ú 'yobũ ri 'ñiet'a apostol de ra Zidada Jesucristo ne ri 'ñiet'a m̄efi de Ajuã, pe hinga majuañi, ngue'a go ya hyate.

14 Y hinga 'yøhũ de nú'a øt'a nú'ũ ya cuamba ja'i, ngue'a asta ra Satá nehe ri 'ñiet'a enxe de Ajuã.

15 Hangué hinga 'yøhũ gue nuyá m̄efi ra ts'ondaghi ri 'ñiet'a m̄efi de Ajuã. Pe nuya m̄efi'ũ ma da gu'tuabi Ajuã ngu nú'a xa 'yøt'e'ũ.

Nú'a bi thogui ra Pablo ngue'a mrá apostol

16 Ma'na'qui dí yopa xi'ahũ:

Oxqui ma guí beñhũ gue xi stá 'be ma mfeni ngue'a dí ma de nú'a stá øt'e, pe nu'bũ njabũ guí beñhũ, ua beñhũ. Pe 'racjũ nsequi ga 'ñexa ts'ũ ngu ri 'ñexa nú'ũ ma'ra.

17 Núna dí ma, dí manse de guecsehe, hinga gue'a xa 'ñutca hmahã ma Zidadahũ, ne dí nja ngu 'nara 'bemfeni drí 'ñexase.

18 Ngue'a ndunthi ya ja'i xi ri 'ñiets'i co ya t'øt'e nú'ũ jaua ja ra ximhai, hangué nequi ma ga 'ñexa ts'ũ.

19 Nu'ahũ guí behmahũ gue xi ja ri mfadihũ, pe hinga majuañi ngue'a grí ho guí 'yøthũ nú'a xi'ahũ nú'ũ xi ya 'bemfeni.

20 Nu'ahũ hingui tsøt'a ri m̄eihũ de nú'a xi'ahũ nú'ũ ya ja'i'ũ, masque ri ja'ahũ guí p̄epabihũ ne a'ahũ ya boja, ne masque ha'ts'a'ihũ gatho nú'a guí pe'tshũ, ne masque ri 'ñiet'a ndã'ũ pa da za da manda'ihũ, ne ñama'ñũ de gue'ahũ, pe xcá hoptahũ pa xa njabũ'ũ.

21 Nugui dí m̄anga majuañi gue nuje hinhya'mũ stá beñhe ga øt'ahe njabũ ngu nú'a øt'ahũ nú'ũ ri 'ñiet'a apostol, hangué 'ra de gue'ahũ guí eñhũ gue hinte ma fadihe.

Pe nugui hindí tsu ga 'ñiets'i ngu ri 'ñiets'i nú'ũ ya 'ñiet'a apostol, masque guí beñhũ gue dí nja ngu 'nara 'bemfeni.

22 ¿Ha gue nu'ú ñaca ebreo? Nequi dí ñaca ebreo. ¿Ha gue nu'ú ya me Israel? Nequi drá me Israel. ¿Ha gue nu'ú xquí 'ñehe desde yá ja'i ra Abrá? Nequi ja stí 'ñiehni nehe.

23 ¿Ha gue nu'á mañ'u gue yá mēfi ra Zidada Jesucristo? Nugui ha, go rá mēfigui. Nubyá dí ña 'ñena 'nara 'bemfeni ngue'a dí m̄anga njabū. Nugui ma'na stá mpefi que gue'u, ne ma'na xra fetc'agui que gue'u, ne ma'na ndunthi ya i'qui xa jocagui ja ya fadi, y ndunthi ya i'qui stá c'ot'i ya pa xa thogagui.

24 Cūt'a ma i'qui bi metc'agui ya xodyo, y cada ra inqui mi fetc'agui, mi 'racagui 'natema'ret'a ne ḡato ya mfei.

25 Hñu'qui bi hnabgagui co ya za. 'Na'qui ya ma xa thogagui co ya ne'ahni. Hñu'qui bi ȳi nuya motsa habū ndí pa, ne de guehni 'na'qui dá o mbo ra dehe 'na pa ne 'na xuui.

26 Xi stá 'yo ndunthi. Stá 'raxa ja ya d̄athe xá nts'uni. Stá c'ot'i de ya 'yē ya dacate, ne stá c'ot'i de ja yá 'yē ma miqu'e'i'be nú'u ya xodyo ne de ja yá 'yē ya ja'i hingyá xodyo. Stá thogui ya ts'othogui ja ya hnini ne ja ya mbonthi ne ja ra ndehe. Ne xuá nts'uni pa guequi nura ora ndí 'ño'be nú'u mri 'ñet'a cu.

27 Stá thogui ndunthi ya nzabi ngue'a xi stá mpefi ndunthi. Stá 'ña'th̄a. Stá tho ra thuhu ra nduthe. Stá tho ra tse ne stá tho ra 'ñ̄ahe.

28 Hingue h̄onse ndí thogui gatho nuya ya ts'othogui'u, nehe ndí tho ya dum̄i ngue'a mi oda ma mfeni de gue'ahū ne de gatho ma'ra ya gamfri.

29 'Bū 'nara cu otho ndunthi rá jamfri, ja ra uenda gue nequi dí njabū nehe. 'Bū 'nara cu da t'ū'ti pa da 'yōt'a 'nara ts'oqui, nugui xi ri ū ma mfeni ne tsōt'a ma m̄i co nú'u ya 'yū'tate.

30 Nu'bū mahyoni ga 'ñets'i, ma ga m̄a gatho nú'a stá thogui habū xa hnequi gue de guecseh̄e hinte xa za stá ōt'ase.

31 Nu Ajuā rá Dada ma zi Hmuh̄a ra Jesucristo xá nsunda pa nz̄antho, nu'á go gue'a p̄adi xá hño gue majuāni nú'a dí m̄a.

32 Nu ndá 'bui de guehni Ndamasco mi 'bui 'nara gobierhnu de guehni nú'a xqui hñuxa ra nd̄a Arena. Nura

gobierhnu'a go gue'a bi manda da th̄obgagui ja ya gosthi hnini pa dra j̄agaguih̄ma.

33 Pe nuya cu bi 'yenc'agui ja 'nara d̄anga 'b̄ōts'e ne bi tonsc'agui ja 'nara ventana mi ja ja ra j̄ado nú'a mi cot'a max̄ogue ra hnini, ne ja bi c̄abgaguini'u pa njabū bi za dá c'ot'i de rá 'yē ra gobierhnu.

Ya thedi ne ya nt'udi nú'u bi 'ñutua ra apostol Pablo ra Zidada Jesucristo

12 ¹ Hiní 'ñepcagui ga 'ñets'i, pe mahyoni ga ōt'e njabū. Pe nubyá ma ga xi'ahū de nú'u ya thedi stá handi xa 'ñutcagui ra Zidada.

² Ma ga xi'ahū ngu 'ñena ma'na ra cu bi t'utua nú'u ya thedi'u, pe hina, ngue'a nugui go bi t'utcagui'u. Nú'a ra cu'a ya ōt'a 'ret'amagoho njeya bi ts'ixa asta xi mahets'i. H̄onse gue hindí p̄adi ua bi ts'its'i co rá ndo'yo, ua h̄onse rá nd̄ahi bi ts'i'tsuabi. H̄onse Ajuā go gue'a p̄adi.

³ Nugui dí p̄adi nú'a ra cu bi ts'its'i asta xi mahets'i, h̄onse hindí p̄adi ua bi ts'its'i con gatho rá ndo'yo o hina, h̄onse Ajuā go gue'a p̄adi xá hño.

⁴ Nu'á bi ts'ixa mahets'i nuni habū bá ōde 'raya noya nú'u xá nsunda asta hingui tsa da m̄a, ngue'a Ajuā hinxa umba nsequi pa da m̄a.

⁵ Nugui dí e'tsua rá nsu nú'a ra cu'a, pe hingui tsa ga 'ñets'i de guecse. Nu'a ga ōt'e, ga m̄a gatho nú'a stá thogui habū di hnequi gue de guecseh̄e hinte xa za stá ōt'ase.

⁶ Pe nu'bū ga neh̄m̄a ga 'ñets'i de nú'a te stá ōt'e, p̄ode ni 'na hinto ma da 'ñengagui gue stá 'be ma mfeni, ngue'a ga m̄anga nú'a majuāni. Pe hinga 'ñets'i, ngue'a da t'esc̄a ma nsu ne da t'engui gue xi drá d̄angui pe hina. Nu'a dí ne, dí ne guí p̄atcah̄u xá hño tengu ma 'm̄i ngu nú'a guí handaseh̄u ne guí ōseh̄u.

⁷ Y pa hinga d̄ama 'ñets'i de gatho nú'a xa 'ñutcagui ra Zidada, bá

'bencagui 'nara ts'o ugui xi xá 'ñu ngu 'nara nsuni. Dí pađi xá hño gue nura Satá go gue'a bá ha nuna uguina pa ga tsama'ñu ne pa hinga 'ñets'i.

8 Hñu'qui stá apabi ra Zidada da hñagahma nuna ts'o ugui.

9 Pe nu'á bi 'ñengagui: "Nugui dí 'bui con gue'i pa ga fax'a'i y ya hinte ma'na guí honi, ngue'a nura ora otho ri ts'edi, gue'a ra ora ma'na ri hnequi ma ts'edi ja ri 'mui," njabu bi 'ñengagui. Hangue xi drí johya ngue'a otho ma ts'edi, ngue'a njabu tsa da hnequi ja ma 'mui rá ts'edi ra Zidada Jesucristo.

10 Hangue nugui drí johya ga pəpabi ma Zidadahu ra Jesucristo masque otho ma ts'edi, ne nongagui ya ja'i, ne dí tho ra nhyoya, ne t'utsagui, ne dí tho ya dumui, ngue'a nura ora otho ma ts'edi, gue'bu ma'na dí hanpa rá ts'edi Ajuá.

Ra apostol Pablo rí dagui rí du po ra nija Corinto

11 Nugui dí nja ngu 'nara 'bemfeni ngue'a dí manse de nú'a te stá øt'e, pe go ri ts'oquihu pa dí øt'a njabu. Ngue'a nu'ahu go mri 'ñep'ahmahu xcá 'ñescahu ma nsu, pe go guí e'tsuahu yá nsu nú'u ri 'ñet'a apostol nú'u manse gue xi ya dangui'u pe hingo ma'na ya dangui que guequi, masque hinte drí muui.

12 Nu ndá ha'ts'ahubu rá noya Ajuá, ja bi hnequibu gue xi majuani go guequi 'nadrá apostol co nú'u ya hoga nt'udi ne ya milagro gá hyanthu dá øt'e co rá ts'edi Ajuá, ne xi dá tseta ya nt'utsate.

13 Nugui nzantho stá jamasu'ihu mahyegui ngu stá jamasu ma'ra ya nija nehe. Hønsə nu'a stá øt'ahú, nú'a hindá ne dá han'a'ihu nú'a ra mfats'i nguí 'racjhmahu, ngue'a hindá ne ga xuhña'ihu. ¡Pe nu'bu guí beñhu gue gue'a 'nara nts'o'mui dá øt'ahú, dí a'ahu ra pumbate!

14 Y nubyá ya drí hñoqui pa ga mabu ga c'a'ts'ahu, y con guehna i'quina, ya rá hñu'qui dí pabu. Y nu xcrá tsømbu hindí ne ga xuhña'ihu. Ngue'a nu'ahu go dí hoñ'ahu, hingo dí hongu nú'a te guí pe'tshu, ngue'a 'nara dada go gue'a rí 'ñepi da munts'a ra boja pa da zocua yá batsi, hingue nuya batsi go da munts'a ra boja pa da zocua yá dada.

15 Nugui con gatho ma johya ma ga tegue gatho nú'a te dí pe'tsi, ne masque dá thegue gatho ma nzaqui nehe, ngue'a dí ne guí 'bahu xá hño co Ajuá. ¿Ha gue ma guí utsaguihu ngue'a ma'na dí ma'ahu?

16 Nu'ahu guí pahu xá hño gue hindá ne ga xuhña'ihu, pe 'ra de gue'ahu guí mañhu gue 'nadrá hyate, ne guí mañhu gue nugui stá ha'ahu pa stá han'ahu te stá han'ahu.

17 Xi nú'u ya cu stá pen'ahubu, ¿ha gue stá penpu pa da hya'a'ihu pa da hñan'ahu nú'a te guí pe'tshu?

18 Dá pen'ahubu nuni ra cu Tito co nú'a ma'na ra cu pa dua c'a'ts'ahu. ¿Ha gue xa hya'ahu? ¿Ha gue hingue 'nat'a dí beñhe ne 'nat'a ra 'befi dí pehe?

19 Zai da ne guí beñhu gue go dí da'ahu nguenda de nú'a te stá pefi, pe hina, nu Ajuá ra Dada go gue'a drí dapa nguenda de nú'a te dí øt'e, ne guehna dí ma ja rá thandi'a de rá thuhu ma zi Hmuhu ra Jesucristo. Y gatho núna stá xi'ahu, ma zi hmađi cu'ihu, stá xi'ahu pa njabu ma'na da nte ri jamfrihu.

20 Nu xcrá tsømbu, dí tsu xi'bu hingri øthu ngu nú'a dí nega, o xi'bu hingo gra øt'e ngu nú'a go guí nehú. Dí tsu gri pe'tshu ya tsui, o gri nehú gui nsehəhu, gri ncuehu, gri pe'tshu ya hegue, gri njø'tsua ne'uambahu, gri nøñhu 'na ngu ma'na, gri 'ñets'ihu, ne ya hinga 'na gri øthu.

21 Nu xcrá yopa mabu dí tsu ga 'be ma tsa ja rá thandi Ajuá por nú'a gri øthu,

y pøde da ðaqui ga nzoni ngue'a ndunthi de gue'ahũ ya maya'bu guí øthũ ya ts'oqui, y hinxá ñobrihũ pa guí hyehũba ya ts'ot'øt'e, ne guí siguihũ grí hñuxhũ ya 'behñã nú'ũ hingue xi ri 'behñãhũ, ne guí øthũ nú'a go guí nehũ.

Ra apostol Pablo benba ya gamfri da ño xá hño ne penpa ya nzenjua

13 ¹ Con guehna i'qui ma ga mabũ, ya rá hñu'qui dí tsøñ'ahũ. Y nu xcrá tsømbũ ma ga hãmp'ahũ nguenda ngu nú'a mangua ra ley habũ ena: Pa da za da jamfri gue xa nja te xa 'yøt'a 'nara ja'i nú'a hñapabi, mahyoni di 'bũhni yoho o hñu nú'ũ to'o damajuani gue xi majuani xa 'yøt'e nú'a te hñapabi.

² Nu ndá mabũ rá ño'qui, dá xi'ahũ gatho'ihũ nú'ahũ xcá øthũ ya ts'oqui, gue nu xcrá mabũ rá hñu'qui ma ga hãmp'ahũ nguenda gatho nú'a xcá øthũ. Y núbya hindí 'bũitho con gue'ahũ dí yopa ben'ahũ ne gatho nú'ũ ma'ra guí 'bũhũba, gue ma ga hãmp'ahũ nguenda ngu nú'a ya stá xi'ahũ.

³ Nu'bü hã, ma guí pahũ gue go ra Zidada Jesucristo ri 'racagui ra ts'edi pa ga zo'ahũ. Y nu'á go gue'a p'e'tsa ra ts'edi pa da pa't'a ri 'mũihũ, nehe pa da castiga'ihũ.

⁴ Nu'á masque bri pont'i ne bi thopa rá zi ndo'yo nú'a mi otho rá ts'edi, pe co rá maça ts'edi Ajuã bi japi bi yopa nte de ra du'a. Nuje nehe otho rá ts'edi ma ndo'yohe ngu rá zi ndo'yo. Pe dí pãhe gue dí 'bũhe con gue'a, hangue Ajuã ri 'racje ra ts'edi pa ga zo'ahẽ.

⁵ Bensehũ ja ri mfenihũ ua xi majuani guí camfrihũ xá hño ra Zidada Jesu o hina. Hangue bensehũ xá hño. Nu'ahũ go guí pãsehũ ua 'bũi ra Zidada Jesucristo ja ri corasohũ o

hina, pa guí pahũ ua hingrí 'ñet'a gamfrihohũ.

⁶ Ne nuje dí tømhe guí pahũ xá hño gue nuje hindyá 'ñet'a apostolhe.

⁷ Nuje xi dí aphe Ajuã pa guí 'yohũ xá hño ja rá thandi'a. Dí nehe gue guí 'yohũ xá hño, pe hingue pa da hnequi gue dyá hoga apostolhe. Nu'a dí nehe, dí nehe guí 'yohũ xá hño masque dá t'enje gue dyá 'ñet'a apostolhe.

⁸ Ngue'a nuje hingui tsa ga øthe 'nara t'øt'e nú'a dri ncontrai nú'a majuani. Nuje dí øthe ra ts'edi pa nzãntho go da ntãte nú'a majuani.

⁹ Masque nuje xa t'acje ra ts'edi pa ga castigahmã'ihe, pe ga johyahe 'bũ nu'ahũ guí 'yohũ xá hño. Nuje hindí tsayahe dí apabihe Ajuã pa xi guí 'yohũ xá hño ja rá thandi'a.

¹⁰ Dí op'ahũ nuna carta núbya ante ga mabũ ga tsøñ'ahũ, pa nu xcrá tsømbũ ya xcá øthũ ngu nú'a dí ne, pa ya hinga tsú'ahũ co nuna ra ts'edi xa 'racagui ra Zidada. Y nuna ts'edina xa t'aqui pa ga zo'ahũ pa ma'na da nte ri jamfrihũ, hingue pa ga ja'ahũ guí 'be ri jamfrihũ.

¹¹ Nubyá, zi cuhũ, núna ma ga xi'ahũ ya go guehna rá ngats'i. Xi da johyahũ ne 'yohũ xá hño, dá hñu ri mũihũ, ne 'bũhũ te rá entho ne co 'nada ra mfeni. Ajuã ri maçaguihũ ne hubga ma mũihũ pa ga 'bũhũ te rá entho, nú'á go gue'a da 'mũi con gue'ahũ.

¹² Ne nzenjuahũ 'na ngu ma'na co 'nara nthũfi dega hmãte.

¹³ Nehe ri fat'ajuã'ihũ gatho ya cu de guecua Macedonia.

¹⁴ Y nubyá, ma zi Hmuhũ ra Jesucristo da max'a'ihũ, y Ajuã ra Dada da su'ahũ co rá hmãte, ne da 'mũi ra Maça Ndãhi nzãntho con gue'ahũ. Njabũ gue'a.

RA GALATA

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'Ā BI 'YOPABI YA GAMFRI ME GALACIA

Ra apostol Pablo opabi ya gamfri me Galacia

1 ¹ Núgui drá Pablo drá apostol. Hingo ya ja'i xa hñuxcagui, nixi xa mencagui. Numa zi Hmuhũ ra Jesucristo ne Ajuã ma Dadahũ go gue'ũ xa hñuxcagui pa dyã 'mehngui'ũ pa ga m̃anga nú'ã ra maça noya xa 'racagui'ũ. Ma zi Hmuhũ ra Jesucristo go gue'ã xqui du y Ajuã ma Dadahũ go gue'ã bi 'yøt'e pa bi yopa nte ma'na'qui. ² Nugui ne gatho ma zi cu 'buiua con guequi dí op'ahe nuna carta nú'ahũ grí muntshũbũ ja ya nija Galacia. ³ Ajuã ma Dadahũ ne ma zi Hmuhũ ra Jesucristo da max'ahũ ne da jap'a'ihũ. ⁴ Ajuã ma Dadahũ go rá paha'ã gue ma zi Hmuhũ ra Jesucristo bi unga rá te pa bi hñasca ma ts'oquihũ ne pa bi ñangaguihũ de nuna ts'oximhai mapaya. ⁵ ¡Ajuã go gue'ã rí 'ñepi dra nsunda pa nzãntho! Njabũ gue'ã.

Otho ma'na ra maça noya pa da za da mpøhø ya ja'i

⁶ Ajuã bi zoncahũ pa ga 'bũhũ xá hño con gue'ã po nú'ã bi 'yøt'a ma zi Hmuhũ ra Jesucristo po rá hñoja'i'ã. Y nubyá guí ne gui 'ueguehũ de gue'ã pa gui tenhũ ma'na'ño ra jamfri hingue ngu nú'ã m̃anga ra maça noya. Y nugui xi drí 'yø ngue'ã 'bestho guí ne gui 'ueguehũ. ⁷ Xi majuañi otho ma'na ra maça noya. Pe de gue'ahũbũ 'bui 'raya ja'i nú'ũ ri ts'oc'a ri mfenihũ. Nú'ũ xi

nehmã da patua rá maça noya ma Zidadahũ ra Jesucristo.

⁸ Pe nuya ja'i'ũ hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuã. Ha nu'bũ nuje nehe ga patuahe hmãhã rá noya Ajuã ne ga u't'ahe ma'na ra jamfri nú'ã di 'na'ño de nú'ã ya stá u't'ahe, nu'bũ necje hinga ma ga mponthe rá cue Ajuã. O 'bũ 'nara enxe dua ehe de mahets'i ne da ne da 'yøt'a njabũ nehe, nu'bũ nú'ã nehe hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuã.

⁹ Dí yopa xi'ahũ nú'ã ya stá xi'ahũ: 'Bũ da 'mũi 'na to'o da zo'ahũ de ma'na ra jamfri nú'ã di 'na'ño de nú'ã ya stá u't'ahe, nú'ã ra ja'i'ã hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuã.

¹⁰ Ya guí pahũ xá hño gue nugui hindí m̃ njabũ pa da numahñogui ya ja'i. Dí m̃anga njabũ pa da hyandgagui xá hño Ajuã. Hindí øt'a ra ts'edi pa ga pønga ma hmi co ya ja'i, ngue'ã 'bũ go ga pønga ma hmi co ya ja'i, nu'bũ ya drá 'bego de gue'ũ y ya hindrá 'bego de ra Zidada Jesucristo.

Hanja bi za bi mepa Ajuã ra apostol Pablo

¹¹ Ma zi cu'ihũ, dí ne gui pahũ gue nú'ã ra maça noya dá xi'a'ihũ hingo rá noya 'nara ja'i.

¹² Nú'ã ra maça noya dá u't'ahũ go gue'ã bi 'ñutcagui ra Zidada Jesucristo. Hingo bi 'ñutcagui ya ja'i nú'ã ra maça noya dí m̃, y nixi dá hãni de gue'ũ.

¹³ Nu'ahũ gá patcahũ ma 'mũi ma'met'o nú'bũ ndá pe'tsta ra jamfri mahyegui co ya xodyo. Nugui xi ndí

ø'tua ndunthi ra nts'o'mui nú'u to'o mi camfri Ajuá, ne ndí ne hmáha stá ho gatho.

¹⁴ Nugui hõnsegui go ma'na dá tenba yá jamfri ya xodyo de ma'ra ma compa nú'u myá xodyo nehe, ngue'a xi dá ø'ta ra ts'edi pa dá tenba yá nzai ndu ma xitahé ne ndu ma dadahe.

¹⁵ Pe nugui ante ga 'bui, Ajuá ya xqui huancagui. Y nu mi zø ra ora de nú'a xqui beni Ajuá, nú'a bi zocagui con gatho rá hñoja'i.

¹⁶ Ajuá ma Dadahú bi zocagui pa dá camfribi rá maça T'u. Bi zocagui pa bi za dá zofo nehe nú'u hingyá xodyo. Y pa dá nzote, hingue 'met'o dá anba 'nara ja'i.

¹⁷ Nixi dá ma Jerusale pa stá ña'be 'met'o nú'u ya myá apostol 'met'o de guequi. Nu'a dá ø'te, dá ma ja ra hai Arabia. Nepu de guehni dá pengui pa Damasco.

¹⁸ Ha nu mi thogui hñu njeya de dá camfri, nu'bú ha, ja dá ma Jerusale pa duá c'a'tsa ra cu Pedro, y dá 'bu'beni'a 'net'ocut'a.

¹⁹ Hinto ma'ra ya apostol dá nu de guehni. Hõnse ra apostol Cobo nú'a rá cu ra Zidada, go gue'a dá nu'beni'a.

²⁰ Ajuá go gue'a paði gue hingrá ne'uamba nú'a dí op'ahú.

²¹ 'Mefa dá ma pa ja ra hai Siria, y ja ra hai Cilicia.

²² Y asta ra pa'a himi paçaguitho nuya cu xqui gamfri ra Zidada Jesucristo nuni Judea.

²³ Nu'ú hõnse xqui 'yøde gue nugui ma'met'o ndí ø'tua ra nts'o'mui ya cu, pe nubyá dí ña de ra jamfri, masque ma'met'o ndí ne hmáha stá huata nuna jamfrina.

²⁴ Hangué nuya cu'u xi bi xøcambeni Ajuá ngue'a bi baði'u gue nugui ya stí camfri ma Zidadahú ra Jesucristo.

**Nú'u ma'ra ya apostol bi ncompau
ra apostol Pablo**

2 ¹ Y mi thogui 'ret'amagoho njeya de dá ma dá c'a'tsa ra cu Pedro nuni Jerusale. Ñepu'bya dá yopa

mani ma'na'qui pa dá ña'be ya apostol. Dá me'be ra cu Berhna, ne dá tsixa ra cu Tito nehe.

² Dá mani ngue'a njabú bi xicagui Ajuá. Y ja dá ña'beni ya apostol nú'u myá ndá de ra nija pa bi baði'u xá hño nú'a ra maça noya dí xipabi nú'u ya ja'i hingyá xodyo. Dá ø'ta njabú pa himbi 'meditho ma 'befi nú'a stí pefi ne astabya dí pefi.

³ Ha nú'u ya apostol'u bi 'ñena gue hahá xá hño nú'u ya noya dá xipabi'u. Hangué nu'ú bi 'ñena gue hahá xá hño gue hinda me'tsa ra seña ra cu Tito ngu ø'ta ya xodyo gue pe'tsa ra seña ja yá ndo'yo. Nura cu Tito hingrá xodyo, pe ra me Grecia ha, y hinxa thu'tsua ra seña ja rá ndo'yo.

⁴ Nú'a himbri japi da me'tsa ra seña, masque 'raya 'ñet'a gamfri mi ne'u gue xa thu'tsua ra seña hmáha'a. Nú'u ya 'ñet'a gamfri mi cut'a ja ra nija y 'na'ño ra mfeni mi beni. Mi ne da baði'u ua ndí tenhe rá ley ra Moise ua hina. Pe ra Zidada Jesucristo ya xqui pøngaguihe de nura ley'a. Pe nu'ú ha, mi tenthó ra ndaxjua ley, y bi yut'i ja ra nija ngue'a mi nehma'u xa jacje stá yopa penjhmahe ja ra ndaxjua ley.

⁵ Pe nuje ni ts'uh hindá øthe nú'a mi mañ'u. Hindá yopa tenhe ra ndaxjua ley. Y dá øthe njabú pa nú'ahú hingyá xodyohú da za gui sigui gui camfrihú nú'a ra maça noya dá xi'ahú nú'a ma gue ga mpøhøhú ngue'a stá camfrihú ra Zidada Jesu.

⁶ Nu'ú ya apostol myá ndá de ra nija hinte ma nt'utuante bi 'ñut'cagui'u. Pa guequi hinte ja 'bu ya myá apostol'u 'met'o de guequi 'bu hina, ngue'a ja rá thandi Ajuá gatho ya ja'i mahyegui.

⁷ Nuya apostol'u bi baði xá hño gue Ajuá xqui mencagui ga zofo nú'u hingyá xodyo, ngu ra cu Pedro nehe xqui 'behni da zofo ya xodyo.

⁸ Nu'a ra Zidada bi maxa ra cu Pedro pa bi zofo ya xodyo, go guet'a ra

Zidada bi maxcagui nehe pa dá zofo nú'ũ hingyá xodyo.

⁹ Nuya apostol bi badi gue Ajuá xqui 'raca ra ts'edi pa dá ma dá zofo nú'ũ hingyá xodyo. Hangué nura cu Cobo ne ra cu Pedro ne ra cu Xuua nú'ũ ya apostol myá ndá de ra nija, bi 'racje yá 'ye pa nugui ne ra cu Berhna dá mip'yéhe con gue'ũ. Gue'a 'nara nt'udi pa dá ncompahe con gue'ũ. Dá cohe 'nara cohi gue nugui co ra cu Berhna ga me'be ga zohe nuya ja'i hingyá xodyo, ha nu'ú da ma pa da zofo ya xodyo.

¹⁰ Nú'ũ ya apostol nsøctho bi xicje gue ga sigui ga beñhe nú'ũ ya zi cu hyoya. Hangué nugui dí øt'a ra ts'edi pa dí fats'i'ũ.

Ra apostol Pablo bi zai ra apostol Pedro

¹¹ Ñepũ nuje dá penje ma'na'qui pa Antioquía. Y 'mefa ra cu Pedro bi mani bá ntsønte. Hangué ja dá yopa nth'e'beni ma'na'qui con gue'a. Y nuni ja dá tsuini'a ngue'a mi ne da yopa dena ra ndaxjua ley ma'na'qui.

¹² Nurá mudi ha, mi øt'e xá hño, mi ñuni co ya cu hingyá xodyo. Pe 'mefa bi zønini ma'ra ya cu myá xodyo xqui mehna ra cu Cobo. Ha nu mi zønga nuya cu'ũ, ra cu Pedro bi 'yøt'a ñohmi ne bi mudi bi 'uegue de nú'ũ ya cu hingyá xodyo pa ya himbi ñuni con gue'ũ. Bi 'yøt'a njabũ ngue'a mi tsu te da ma nú'ũ ya cu mi tenba yá nzai ya xodyo.

¹³ Ha nu'ũ ma'ra ya cu nú'ũ myá xodyo bi 'yøt'a ñohmi mahyegui co ra cu Pedro, hangué asta ra cu Berhna bi cadi'ũ pa bi ñohmi ne'a.

¹⁴ Pe nu ndá handi gue nu'ú bi 'yøt'a ñohmi ne himbi dena xá hño rá noya Ajuá, dá xipabi ra cu Pedro ja yá thandi gatho ya cu, ne dá embi: “Nu'í grá xodyo, pe ya gá camfri ra Zidada Jesu y ya hinguí tenhmaḡa ra ndaxjua ley. Nu' bú ḡhanja guí nehma gue da

dena ra ndaxjua ley nú'ũ ya cu hingyá xodyo?”

Ya xodyo ne gatho ngu ma'ra ma da mpøhø nú'bu da gamfri ra Zidada Jesu

¹⁵ Nugaguiui dyá xodyoui desde dá 'bũhũ. Nu ma'met'o nzantho ndí øt'ui nú'a mangua ra ndaxjua ley, ne hindá njauí ngu nú'ũ hingyá xodyo hindi dena ra ndaxjua ley, nú'ũ enga ya xodyo gue nu'ú ya 'yøt'ats'oqui gá ja'i'ũ.

¹⁶ Pe rá ngats'i dá padiui gue nu'a tó'o da gamfri ra Zidada Jesucristo ya hingui tu ra ts'oqui, hingue ngue'a da 'yøt'a ngu nú'a mangua ra ndaxjua ley. Hangué nugaguiui stá camfriui ra Zidada Jesucristo ne ya hinte dí tuui, ngue'a dí camfriui ra Zidada Jesu, hingue ngue'a dá øt'ui ngu nú'a mangua ra ndaxjua ley. Ra Maça T'ofø ena gue ni 'na hinda za to da t'embi gue ya hingui tu ra ts'oqui masque da 'yøt'a gatho nú'a mangua ra ndaxjua ley.

¹⁷ Nugaguiui stá camfriui ra Zidada Jesu ne ya hinte dí tuui. Nubyá dí njauí ngu nú'ũ hingyá xodyo ngue'a ya hindrí denui ra ndaxjua ley. Hangué ya xodyo engaguiui gue dyá 'yøt'ats'oqui gá ja'iuí. Nu' bú ḡha gue ri 'beḡcaui ra Zidada Jesu ga øt'ui ya ts'oqui ngue'a ya hindrí denui ra ndaxjua ley? ḡHina, hingui tsa!

¹⁸ Pe 'bu ga yopa tenui nú'a ra ndaxjua ley ya stá tsohuibũ, nu' bú ha, ga yopa tuxui ra ts'oqui ma'na'qui.

¹⁹ Ma'met'o nugui ndí 'bui ja rá hmada ra ndaxjua ley. Pe ra ndaxjua ley himbi za bi pøhøgui. Hangué nubyá ya dá 'uegue de gue'a, y nubyá dí pepabi Ajuá.

²⁰ Nu mri pont'a ra Zidada Jesu, ja ra uenda nequi ja bri pontcaguini nehe. Hangué ya hindí 'bui de ma paha sehe. Nubyá go ra Zidada Jesu 'bui ja ma

coraso. Y ya dí 'bui po ra jamfri nú'a dí pe'tsuabi rá T'u Ajuá nú'a to'o bi maçagui ne bi unga rá te por guecagui.

²¹ Nugui hinstá utsabi rá danga hmäte Ajuá. Nu'á po rá danga hmäte bá pehna rá T'u pa bi du ne pa njabü bi pøhøguihü. Pe nu'bü stá mpøhø hmähähü ngue'a dá tenhmähü ra ndaxjua ley, nu'bü hinte dri muui hmähä rá du ra Zidada Jesu.

Ra ndaxjua ley y ra jamfri

3 ¹ ¡Xi gyá 'bemfenihü nú'ahü gyá me Galaciahü! ¡Hanja xcá hophü to'o xa 'yu't'a'ihü pa guí ne gui 'ueguehü de nú'a majuañi ne gui tenhü ra ndaxjua ley! Y nu'ahü ya xa t'u't'ahü xá hño pa te bi du ra Zidada Jesucristo nú'a bri pont'i.

² Dí ne gui xicaguihü: ¿Ha gue gá hañhü ra Maça Ndähi ngue'a gá øthü nú'a mangan ra ndaxjua ley? Hina. Nura Maça Ndähi gá hañhü ngue'a gá camfrihü ra maça noya nú'a gá ødehü.

³ ¿Hanja xcá 'be ri mfenihü? Nu'ahü ya xcá cuthü ja rá 'ñu Ajuá po rá ts'edi ra Maça Ndähi. Nde nu'bü, ¿ha gue guí beñhü da za gui nehü nura 'ñu'a co ri ts'edisehü?

⁴ ¿Ha gue da njabütho gatho nú'a xcá thoguihü? ¡Hina, ngue'a nuguí dí camfri gue hinda njabütho!

⁵ Ajuá ri 'ra'ahü ra Maça Ndähi, ne xi u't'a'ihü ndunthi ya nt'udi. ¿Ha gue øt'a njabü ngue'a guí øthü ra ts'edi pa gui 'yøthmähü nú'a mangan ra ndaxjua ley? Hina. Nu'á øt'a njabü ngue'a guí camfrihü ra maça noya nú'a gá ødehü.

⁶ Ndu ra Abrá nehe bi gamfri Ajuá. Hangue por gue'a Ajuá bi ma gue ra Abrá ya hinte ma ts'oqui mi tu.

⁷ Hangue pahü gue nu'u tó'o pe'tsa ra jamfri go gue'u hinte ma ts'oqui tu, y go gue'u yá bñtsi ndu ra Abrá ngue'a camfri ngu mi camfri'a.

⁸ Maya'bü Ajuá xqui beni gue hingue

hønse nuje dyá xodyohe ya hinte ma ts'oqui ga tuxhe, pe nú'ahü nehe hingyá xodyohü, 'bü gui camfrihü ngu mi camfri nehe ra Abrá, nu'bü ne'ahü ya hinte ma ts'oqui gui tuxhü. Hangue de maya'bü Ajuá bi xipa ra Abrá ra maça noya ne bi 'ñembi: “Po rá ngue'i ma ga japi gatho ya ja'i 'bü ja rá ngüni ra ximhai.” Njabü mangan ra Maça T'ofu.

⁹ Hangue nu'u tó'o pe'tsa ra jamfri go gue'u njapi mahyegui co ra Abrá nú'a to'o bi me'tsa ra jamfri.

¹⁰ Pe nu'u tó'o hu yá müi gue ma da mpøhø ngue'a øt'a nú'a mangan ra ndaxjua ley, nu'ü hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuá, ngue'a hingui 'bü ni 'na nú'a to'o tsa da 'yøt'a gatho nú'a mangan ra ndaxjua ley. Y ra Maça T'ofu enga njaua: “Nu'a tó'o hingui øt'a gatho nú'a xa t'ofu ja ra ley, hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuá.”

¹¹ Nehe dí pañihü gue nu'u tó'o ri dena ra ndaxjua ley, Ajuá hinda 'ñembi gue ya hinte ma ts'oqui tu, ngue'a nu'ü hingui pe'tsa ra jamfri. Y ra Maça T'ofu ena gue nu'a tó'o pe'tsa ra jamfri, ya hinte ma ts'oqui tu, y nu'á pe'tsa 'nara 'ra'yo te.

¹² Pe nu'a tó'o ri dena ra ndaxjua ley hingui pe'tsa ra jamfri. Nú'á mahyoni da 'yøt'e hmähä gatho nú'a mangan ra ndaxjua ley pa da za da me'tsa hmähä ra te pa nzantho, ngue'a ra Maça T'ofu enga njaua: “Nu'a tó'o da 'yøt'a gatho ngu nú'a mangan ra ley, go gue'a da zädi ra te ngue'a xa 'yøt'e gatho ngu ri manda.”

¹³ Pe ma Zidadahü ra Jesucristo go gue'a bi ñangaguihü de rá cue Ajuá nú'a mangan ra ndaxjua ley gue da zädi nú'a to'o hingui øt'e gatho nú'a xa t'ofu ja nura ley'a. Bi ñangaguihü de rá cue Ajuá ngue'a go guese'a bi zädi rá cue Ajuá nú'a mri 'ñepcahmähü go xa zæcju. Nu'á bi zädi rá cue Ajuá nu mi du ja ra

pont'i, ngue'a ja ra Maça T'ofu xa t'ofu njaua ne ena: "Nu'a tó'o da du ja 'nara za, go gue'a ya bi zudi rá cue Ajuá."

14 Ra Zidada Jesucristo bi du pa bi ñangaguihu de rá cue Ajuá. Bi njabu pa hingue hõnse núje dyá xodyohe bi za dá hañhe ra japi nú'a xqui hñá'tuabi ra Abrá. Nehe nú'ahú hingyá xodyohu bi za gá hañhu nú'a ra japi'a. Nehe bi za dá hañhu ra Maça Ndahi nú'a xqui hñá'tuabi nú'u to'o da gamfri ra Zidada Jesu.

Ra ndaxjua ley y rá hñá'ti Ajuá

15 Zi cuhu, nubyá nurá cohi Ajuá bi gohui ra Abrá ma ga hyecuabihu ngu rá cohi 'nara ja'i. 'Bú 'nara ja'i xa 'yõt'a 'nara cohi ne ya bi t'õt'e ngu nú'a ra cohi bi nja, nu'bú nura cohi'a ni ts'u hingui tsa to da huati nixi da pati, masque nura cohi'a go bi 'yõt'a 'nara ja'i.

16 Nde nubyá, Ajuá bi gohui 'nara cohi ndu ra Abrá co rá 'roho, y bi ñá'tuabi 'nara hñá'ti. Ajuá himbi 'ñemba ra Abrá: "Nú'u ri 'roho", y nixi bi ma de gathu yá 'beto yá mbong'beto ra Abrá. Nu Ajuá bi ma de 'nada rá 'roho ra Abrá, hangue bi 'ñena: "Nuri 'roho." Y nubyá dí pahú gue nura 'roho'a go gue'a ra Zidada Jesucristo.

17 Nubyá ma ga xi'a'ihu xá hño te rí bõnga nú'a dá ma de rá cohi 'nara ja'i. Ajuá bi gohui 'nara cohi ra Abrá nú'a mi e da cumpli ra Zidada Jesucristo. Y de mi gohi ra cohi bi thogui goho nthebe ne 'natema'ret'a njeya, ñepu ja bi thoca ra ndaxjua ley. Hangue nura ndaxjua ley hingui tsa da huata nura cohi'a pa go da njabutho nú'a ra hñá'ti xqui ñá'ti Ajuá.

18 Pe nu'bú nú'u ya japi xqui ñá'ti Ajuá go di ehe hmahá de ja ra ndaxjua ley, nu'bú nuya japi'u ya hindi ehe de ja ra hñá'ti. Pe ra Abrá bi hñanga ra japi ngue'a njabu xqui ñá'tuabi Ajuá, hingue bi hñanga ra japi ngue'a bi

'yõt'a nú'a mangua ra ndaxjua ley.

19 Nu'bú çpa te bi t'unga ra ley? Ra ley bi t'uni pa bi za dá padihu nda'a gue'a ra ts'oqui. Nú'a ra ley'a bi muui asta nú'a ra pa bi zõhõ ma Zidadahu ra Jesucristo nú'a ra 'roho to'o xqui t'umba nú'a ra hñá'ti xqui ñagui Ajuá. Nura ndaxjua ley bi t'uni njaua: Ajuá bá pèhna yá enxé pa bi umba ra ley ra Moise. Ha nura Moise go gue'a bi hñanga ra ley, ñepu bi umba ya ja'i.

20 Pe nura cohi himbi t'uni ngu bi t'unga ra ley. Nura cohi go Ajuá sehe bi hyoqui co ra Abrá ne bi xipse de ra hñá'ti. Hinto bi 'mande de gue'u ngue'a go guese Ajuá bi 'yõt'e, y nu'á 'natho.

Nú'a bi 'yõt'a ra ndaxjua ley

21 Nu'bú, çha gue nura ley ri ncontraui nurá hñá'ti Ajuá bi ñá'tua ra Abrá? Hina, hingui tsa. Nura ndaxjua ley himbi t'uni pa da 'racju ra te ma'ra'yo. Nu'bú xa t'uni hmahá 'nara ley nú'a xa zahmá xa 'racju ra 'ra'yo te, nu'bú xa zahmá gue ya hinte gra tuhmahú ngue'a ndí denhu nura ley'a.

22 Pe nura ndaxjua ley hindi põhõ ya ja'i. Nu'á ena gue gathu ya ja'i pe'tsi te da duxa yá ts'oqui. Bi mangua njabu ra ndaxjua ley pa bi za dá hañhu nú'a ra japi bi ñagui Ajuá ngue'a dí camfrihu ra Zidada Jesu, hingue ngue'a dá õthu nú'a mangua ra ndaxjua ley.

23 Pe ante da zõ ra Zidada Jesu pa dá camfrihu'a, nujú ndí 'buhu ja rá hmanda ra ndaxjua ley, y ja dá 'buhuni asta mi zõhõ ra Zidada Jesu nú'a xqui hñuxa Ajuá pa da 'ñehe.

24 Hangue nura ndaxjua ley bi nja ngu 'nara 'bemú bi suju hmahá asta ra pa bi zõhõ ra Zidada Jesucristo. Bi suju ra ley pa 'mefa bi za dá camfrihu ra Zidada Jesu, y hangue nubyá ya hinte dí tuhú.

25 Ha núbya mi zõhõ ra Zidada Jesu, ya hingo bi suju ra ley.

26 Nubyá gathoguihü ya yá b̄atsiguihü Ajuá ngue'a dí camfrihü ra Zidada Jesucristo.

27 Nujú stá nxistehehü ngue'a dí camfrihü ra Zidada Jesu, y nubyá ya dí 'buhü ngu gra 'müi'a.

28 Nubyá ya hingui thahni to'o ra xodyo, to'o hingrá xodyo, to'o ra 'bego, to'o hingrá 'bego, nixi to'o ra 'ñøhø, nixi to'o ra 'behña, ngue'a gathoguihü ya dí 'nathohü ngue'a dí camfrihü ra Zidada Jesucristo.

29 Nujú dí 'nathohü co ra Zidada Jesucristo, hangue necjü dyá 'rohohü de ra Abrá, y go ma metihü nehe nú'a ra japi bi ña'ti Ajuá.

4 1 Nubyá ma ga nhyecuahü ngu 'nara b̄atsi nú'a bi ts'ocubi rá tsogui. Nu'á masque go rá meti gatho nú'a bi ts'ocubi, 'bu hingui tsøsta yá jeya pa da manda sehe rá tsogui, nú'á ja ra uenda ngu 'nara 'bego ngue'a hindi manda sehe.

2 Nura b̄atsi'a 'bui ja yá hmanda nú'u to'o su'a ne nú'u to'o supabi nú'a bi ts'ocubi. Nu'á ma da manda asta da zøxa yá jeya nura b̄atsi'a ngu nú'a bi m̄anga rá dada ra b̄atsi.

3 Necjü nehe, ante da zøhø ra Zidada Jesu ndí njahü ngu nú'a ra b̄atsi himi tsøsta yá jeya, ja ra uenda ndyá 'begohü ndí pephü yá 'befi ya ndaxjua jamfri de ra ximhai.

4 Pe 'mefa bi zø ra pa de nú'a xqui beni Ajuá. Ñepü nu'á bá pehna rá T'u pa bi 'ñe bi mb̄atsi ja 'nara 'behña ne bi 'müi. Nehe bi 'ñe bi 'müi ja rá hmanda rá ley ra Moise.

5 Bi 'ñe bi 'müi ja rá hmanda rá ley ra Moise pa bi za bi zigaguihü de rá hmanda nura ley'a pa njabü ya hinga 'megohü ja nura ley'a. Bi 'ñe bi mb̄atsiua ja ra ximhai pa njabü Ajuá bi za bi jab̄atsiguihü.

6 Y nubyá nujú ya dyá b̄atsihü de Ajuá y nu'á go gue'a ma Dadahü. Y ya stá h̄añhü ra M̄aca Ndahi nú'a bá pencahü Ajuá pa bi 'müi ja ma

corasohü. Hangue nubyá co rá ts'edi ra M̄aca Ndahi dí emfū Ajuá: “¡Nu'i go gue'i ma zi Dada'ihē!”

7 Hangue nujú ya hindí njahü ngu 'nara 'bego hingui t'umba ra tsogui. Ya dyá b̄atsihü de Ajuá y go ma metihü nú'a ra tsogui bi ñagui Ajuá. Nu'á go gue'a bi 'racjü nú'a ra tsogui'a ngue'a dí camfrihü ra Zidada Jesucristo.

Ra apostol Pablo unga ra ts'ofu pa hinto da yopa 'mego ja yá hmanda ya ndaxjua jamfri

8 Nu'ahü ma'met'o xi majuañi hingüi pahü Ajuá. Ngüi pephü nú'u hingo gue'u Ajuá majuañi.

9 Pe nubyá h̄a, ya gá pahü Ajuá. Nú'á go gue'a 'met'o bi ba'ahü ne bi zohnahü pa gá pahü'a. Nu'bú ¿hanja guí ne gui yopa penjü ya yá ndaxjua jamfri ra ximhai nú'u hingui pe'tsa ra ts'edi pa da pøhøguihü ne hinte ri muui? ¿Hanja guí ne gui yopa 'megohü de nuya jamfri'u?

10 Nu'ahü xi grí jamasuhü ya pa, ya zana, ya jeya, ne guí øthü ma'ra ya ngo pa guí eñhü gue njabü da za gui mpøhøhü.

11 Nugui dí tsu da njabütho nura 'befi stá pefi con gue'ahü.

12 Zi cuhü dí bante'ihü gue gui 'ueguehü de ra ndaxjua ley ngu stá njaga. Ngue'a nugui stá tsopü ra ndaxjua ley pa stá nja ngu ngüi njahü hingüi tenhm̄ahü ra ndaxjua ley. Nu ndá zo'ahü de rá noya Ajuá, nu'ahü xi gá numahñoguihü.

13 Nu'ahü guí pahü gue rá müdi dá zo'ahü de ra m̄aca noya ngue'a ndrí hñeni, hangue rá ngue'a dá 'bupü pa dá zo'ahü.

14 Hingá utsaguihü nixi gá cujü masque numa hñeni mi xuhña'ihü. Gá 'racjü ntsaya h̄a, ja ra uenda 'nará enxe Ajuá xqui zøhø. Ne ngüi øthü ra uenda gue go gá umfū ntsaya ra Zidada Jesucristo.

15 ¿Habü bi ma nú'a ra hm̄ate ngüi pescahü? Nugui drí damajuñi gue xi

ngúi maçaguihu asta nu'bu xa za hmaha pøde xcá haihu hmaha ri dahú pa xcá 'racjhama.

16 Nu'bú ¿te bi ja? ¿Hanja grí utsaguihubya? ¿Ha gue grí utsaguihubya ngue'a dá xi'a'ihu nú'a majuani?

17 'Yobu 'ra to'o rí dagui rí du por gue'ahu, pe hingue pa ri hñohu. Nu'a ne'u, ne gue da 'uec'a'ihu de guecje, pa njabu go gui tenhu'u.

18 Nzantho xá hño to'o da nu por gue'ahu pe nú'bu da nu pa ri hñohu. Nugui xi grá tagui grá tu por gue'ahu, masque ya hindí 'bui con gue'ahu.

19 Ma zi cu'ihu, ja ra uenda ma bñsi'ihu ngue'a dá zo'ahu de rá noya Ajuá. Nurá mudi ndá zo'ahu xi dá sufrí, ja ra uenda dá tho ya ugui ngu nja 'nara 'behña thogui yá ugui. Dá thogui njabu pa bi za gá 'bahu ma'ra'yo. Y nubyá xi yopa tu ma mui ma'na'qui ngue'a dí ne xi gui camfrihu xá hño ra Zidada Jesucristo con gatho ri muihu.

20 ¿Hindí paði te ga øt'e con gue'ahu, hangue ga ne hmaha gue núbya 'bestho ga 'bui con gue'ahu pa ga zo'ahu ngu nú'a guí hoñhu!

Ra Sara ne ra Agar ri nhyecuabi nú'u yoho ya cohi

21 Nú'ahu guí ne gui tenhu ra ndaxjua ley, xicju: ¿ha gue hinguí pahú nú'a mangu ra Ndaxjua T'ofu?

22 Ja ra Ndaxjua T'ofu mangu njau: Ra Abrá bi me'tsa yoho yá t'u. 'Na mrá t'u rá 'bego ra Abrá, ha nu'a ma'na mrá t'u nurá 'behña'a, y nura 'behña'a himrá 'bego.

23 Nurá bñsi ra 'bego bi 'mui ngu xi rá 'bui gatho ma'ra ya bñsi, hingue bi 'mui dega hñ'a'ti. Pe nurá bñsi nú'a himrá 'bego bi 'mui dega hñ'a'ti.

24 Nuya yoho ya nana ga hyecuahu ngu nú'u yoho ya cohi bi 'yøt'a Ajuá co ya ja'i. Nú'a ra 'behña mrá thuhu ra Agar go gue'a mrá 'bego. Nú'a gue'a ri

nhyecuauí nú'a ra cohi de rá ley ra Moise bi gohi Ajuá co ya xodyo nuni ja ra t'øhø Sinaí. Y nu'u t'ó'o ri dena nú'a ra cohi'a go gue'u 'mego ja rá hmanda ra ndaxjua ley ngu bi 'mego nehe ra Agar co rá bñsi ja rá hmanda ra Abrá.

25 Ra Agar gue'a 'nara nt'udi de ra t'øhø Sinaí nuni Arabia. Nehe go gue'a 'nara nt'udi de ra Jerusale mapaya nuni habu yá hai ya xodyo, ngue'a nuya xodyo ri dena nura cohi de ra ndaxjua ley nú'a bi hoca Ajuá ja ra t'øhø Sinaí, y go gue'u bi 'mego ja rá hmanda nú'a ra ley'a.

26 Pe ra Sara nú'a ra 'behña himrá 'bego go gue'a 'nara nt'udi de nú'a ra Jerusale bí ja nuni maña mahets'i. Y gatho núju dí camfrihu go dyá menguhu de guehni. Hangue hindyá 'begohu ja rá hmanda ra ndaxjua ley.

27 Nu ja ra Maça T'ofu bi mangu njau maya'bu de ra Sara ne ra Agar, ne ena:

Johya nú'i hinxcá nda'thi, nixi hinxa 'mu ri bñsi;

mafi co ra johya ne con gatho ri mui, nú'i hinxcá thogui ya ugui ngu thogui nú'u to'o 'bu yá bñsi.

Ngue'a nú'i hinguí 'buhui ri dame bya, pe ñ'a'tsi ma'na ma gui pe'tsa ri bñsi que nú'a to'o 'buhui ri dame bya.

28 Hangue núju zi cuhu go guecje yá bñsiguihu Ajuá ngue'a njabu bi ñagui'a, ngu ra Isaac nehe bi 'mui ngue'a njabu xqui ñagui Ajuá.

29 Ra Ismae bi 'mui ngu xi 'bui gatho ya bñsi, y nu'a xi bi utsa ra Isaac nú'a bi 'mui dega hñ'a'ti. Nepya mapaya njabu. Núju stá yopa 'bahu ma'ra'yo co rá ts'edi ra Maça Ndahi, jacju hmaha nú'u to'o ri dena ra ndaxjua ley pa necju hmaha ga tenhu ra ndaxjua ley ngu teni'u.

30 Pe ¿te mangu ra Maça T'ofu? Ra Abrá bi sipi gue da guui rá 'bego co rá

batsi, ngue'a nurá t'u ra 'bego himbi za bi ts'ocua ra tsogui. Nurá t'u ra Sara nú'a himrá 'bego, nu'á ha, go bi ts'ocua ra tsogui.

³¹ Hangue zi cuhu, dí njahu ngu rá batsi nú'a himrá 'bego, hindí njahu ngu rá batsi nú'a mrá 'bego.

Ra apostol Pablo unga ra ts'ofu pa hinto da yopa menga ja ra ndaxjua ley

5 ¹ Ra Zidada Jesucristo go gue'a bi pøngaguihu de ra ndaxjua ley pa ya hinga 'buhu ja rá hmanda nura ndaxjua ley'a. Hangue ma ga zedihu pa hinga yopa 'megohu ja rá hmanda nura ndaxjua ley'a.

² Yøhu, núgu drá Pablo dí xi'ahu gue nu'bu da thu'ts'a'ihu ra seña, nu'bu ya hinda za te gui hañhu de ra Zidada Jesucristo.

³ Hangue osta ma da thu'ts'a'ihu ra seña, ngue'a nu'bu da thu'ts'a'ihu pe'tsi te gui 'yøthu nehe gatho ma'ra ya hmanda nú'u manga ja ra ndaxjua ley. Guehna dí yopa xi'a'ihu.

⁴ Bu guí beñhu gue hingui ma gui tuhu ra ts'oqui ja rá thandi Ajuu ngue'a grí denhu ra ndaxjua ley, nu'bu ya xcá 'ueguehu de ra Zidada Jesucristo, ne ya xcá 'ueguehu de ra mpøhø nú'a bi 'racaguihu Ajuu po rá danga hmäte pescaguihu.

⁵ Pe hinga ma ga mpøhøhu ngue'a drí denhu ra ndaxjua ley. Hina. Nujú dí tømhu gue hinte ma ga tuhu ja rá thandi Ajuu ngue'a dí camfrihu ra Zidada Jesu ne ngue'a ra Mäca Ndahi 'bui ja ma corasohu.

⁶ Núju dí camfrihu ra Zidada Jesucristo, hinte ri muui 'bu xa thuscaguihu ra seña o hina. Numa jamfrihu ri hnequi ja ma 'mühu po nuya hoga 'befi dí øthu dega hmäte, nu'á ha, go gue'a ri muui.

⁷ Nu'ahu ngu camfrihu hmaha xá hño. Nu'bu ¿hanja guí hophu to'o da 'yu't'ahu pa guí ne gui 'ueguehu de rá mäca noya ra Zidada Jesu ñepu gui tenhu ra ndaxjua ley?

⁸ Ajuu bi zohnahu pa xcá camfrihu, y hingo gue'a bi 'yu't'ahu pa guí ne gui 'ueguehu de ra mäca noya ñepu gui tenhu ra ndaxjua ley.

⁹ Nú'u to'o u't'ahu, gue'u nja ngu ra ixcajuni, ngue'a "co 'na zi tui ra ixcajuni da japi da ixca gatho ra juni".

¹⁰ Pe nugú dí camfri gue nu'ahu, co rá mfats'i ra Zidada, hingui ma gui camfrihu ma'naño de nú'a stá xi'ahu. Y nu'u tó'o ri ts'oc'a ri mfenihu ma da duxa ra ts'oqui, dá ngu'a dá ngu ra ja'i.

¹¹ Zi cuhu, nu'bu nugui gra udi thoho hmaha nú'a ra seña øt'a ya xodyo, nu'bu hindri utsagui hmaha'u. Pe nu'xi ri utsagui ngue'a dí ma gue ga mpøhøhu nsøtho ngue'a dí camfrihu gue ra Zidada Jesu bi du ja ra pont'i pa bi pøhøguihu.

¹² Nugui xi dí nehma da 'uegue de gue'ahu nú'u to'o ri ts'oc'a ri mfenihu!

¹³ Zi cuhu, nujú xa zoncahu Ajuu pa ya hinga 'megohu ja ra ndaxjua ley. Pe hingue ngue'a hindí 'megohu ja ra ndaxjua ley ma ga øthu nú'a go ga neh. Hina. Nu'a ga øthu ha, ga mádihu 'na ngu ma'na, ne ga mfaxhu 'na ngu ma'na.

¹⁴ Da za ga cumplihu gatho nú'a manga ra ndaxjua ley 'bu ga øthu nuna hmandana, ena: "Mádi ri miqu'eiu ne su ngu grí nsu sehe."

¹⁵ Pe nu'bu drí 'ñutsahu ne drí ntunhu 'na ngu ma'na, nu'á ha, ma ga nhuatihü 'na ngu ma'na.

Yá 'befi nú'a to'o ø'tua rá paha rá ndo'yo, y yá 'befi nú'a to'o ø'tua rá paha ra Mäca Ndahi

¹⁶ Dí xi'ahu gue ga 'yohu ngu nú'a utcahu ra Mäca Ndahi. Ha nu'bu ga 'yohu ngu nú'a utcahu ra Mäca Ndahi, hinga ma ga umbabihu rá paha ma ndo'yohu.

¹⁷ Ngue'a nurá paha ma ndo'yohu ri ncontraui rá paha ra Mäca Ndahi, y nurá paha ra Mäca Ndahi ri ncontraui rá paha ma ndo'yohu. Nuri yohoya ri

ntuhni ja ma mfenihũ, hangue rá ngue'a hingui tsa ga øthũ nú'a dí beñhũ ga øthũ.

18 Pe nu'bu dí 'buhũ ja rá hmanda ra Maça Ndahi, ya hingo dí 'buhũ ja rá hmanda ra ndaxjua ley.

19 Nu'a tó'o ø'tua rá paha rá ndo'yo, faditho nuya ts'o'befi ø't'e: ra zinga medinthati, xi ra ñe'behña, ø't'a ra nts'adi, ne ø't'a gatho nú'a go da ne.

20 Nura ja'i'a xocambeni ya c'oi ne camfri ra nt'ete, ra 'yutsate ne ra 'yøt'atuhni, nzantho ne go da nsche, ra cue, ra nehmya, ri ho to da ntsanoyau, ra 'yøt'tate ne 'ueca ya ja'i.

21 Ri hyøca ya t'øt'e, ra hyote, ra tixfani, ne ø't'a ya ts'ot'øt'e ora ri ti, ne ø't'a ma'ra ya ts'ot'øt'e nguyatho. Dí xi'ahũ ma'na'qui ngu ya stá xi'ahũ gue nu'ũ tó'o xi ri ho da 'yøt'a nuya t'øt'eya, hinda za da 'mũ nuni mahets'i habũ bí manda Ajuã.

22 Pe nu'bu ga 'yohũ ngu nú'a utcahũ ra Maça Ndahi, nu'bu ga pe'tshũ ra hmãte, ra johya, ra hoga'mui, ra nts'etuate, ra t'equ'ei, ra hoga paha, ra jamfri,

23 ra hñoja'i, ra ntsuni. Guehya gatho ri 'racjũ ra Maça Ndahi. Y nura ley hingui xicjũ gue hinga øthũ nuya t'øt'eya.

24 Nújũ ya stá camfrihũ ra Zidada Jesucristo, ya hindí umfũ rá paha ma ndo'yohũ ngue'a ya stá pont'ihũ ma ndo'yohũ, y nubyá ya stá tsohubũ ya ts'omfeni ndí pe'tshũ.

25 Nubyá nura Maça Ndahi go gue'a 'bui ja ma corasohũ. Hangue ma ga 'yohũ ngu nú'a utcahũ'a.

26 Hinga ma ga 'ñets'ihũ, y nixi ga nxastehũ 'na ngu ma'na, y nixi ga hyøcuahũ nú'a pe'tsa ma'ra ma cuhũ.

Ga mfaxhũ 'na ngu ma'na

6 1 Zi cuhũ, nu'bu 'nara cu sta dãmfri da 'yøt'a 'nara ts'oqui, nújũ dí 'yohũ ngu nú'a utcahũ ra

Maça Ndahi, ma ga zofohũ nura cu'a co ra hmãte pa da yopa mengui. Ga jamasuhũ de guecschehũ nehe, pa hinga øthũ 'nara ts'oqui nehe.

2 Ma ga mfaxhũ 'na ngu ma'na ga hñacua 'bats'ihũ, pa njabũ ga øthũ nú'a ri mandaguihũ ma Zidadahũ ra Jesucristo gue ga mádiuhũ 'na ngu ma'na.

3 Pe nu'bu 'nara cu ri 'ñets'i gue xi ma'na ra dangui que ma'ra, nura cu'a ri hñat'a sehe, ne hinga majuani ra dangui ngu beñ'a.

4 Hangue cada 'na de guecjũ ga hanthũ xá hño nú'a dí pefihũ. Nu'bu hã, da za ga johyahũ de nú'a gra 'buhũ, hingue ga 'ñets'ihũ ga eñhũ gue ma'na dí 'buhũ xá hño que ma'ra.

5 Ngue'a cada 'na ri hñase rá 'bats'i, ne ma da dadise.

6 Nu'a tó'o t'utuabi rá noya Ajuã, mahyoni da umba 'nara hoga mfats'i nú'a to'o utuate.

7 Hinda ma da hyacjũ ma mfenihũ. Ajuã hingui tsa to dí 'ñeni. Gatho nú'a ga pothũ, gue'a ma ga xofohũ.

8 Nu'bu nújũ ga umfũ rá paha ma ndo'yohũ ne ga øthũ ya ts'oqui, nu'bu ga xofohũ ra du pa nzantho. Pe nu'bu ga ø'tuahũ rá paha ra Maça Ndahi ne ga øthũ ra hñoja'i, nu'bu ga xofohũ ra te pa nzantho.

9 Hangue hinga tsayahũ ga øthũ ra hñoja'i, ngue'a ma da zø ra pa ga hãnga ma sofohũ, nú'bu hinxa zabiguihũ.

10 Hangue núbya ja ma ts'edihũ, gatho ya ja'i ga ø'tuabihũ ra hño, ma'na nuya gamfri.

'Nara ñã'tsa ts'ofu ne ra nzenjua pa ya cu

11 Hyanthũ hangu yá ndangui ya letra dí op'ahũbya co ma 'yø sehe.

12 Nú'ũ to'o ri manda da thu'ts'ahũ ra seña, go gue'ũ ne da pønga yá hmi co ya xodyo. Nu'ũ da nehma gue da

thu'ts'ahũ ra seña pa njabũ hinda t'ũtsa'ũ. Ngue'a 'bũ da mañ'ũ gue ga mpøhøhũ nsøctho 'bũ ga camfrihũ gue ra Zidada Jesu bi du ja ra pont'i pa bi pøhøguihũ, nu'bũ da t'ũtsa'ũ.

13 Pe nixi gue'ũ, masque thu'tsua ra seña ja yá ndo'yo, pe hingui øt'a gatho nú'ũ ma'ra ya hmanda m̄anga ja ra ndaxjua ley. Pe nu'ũ da neh̄ma gue ne'ahũ da thu'ts'a'ihũ ra seña pa njabũ da johya'ũ ngue'a ya gui 'yøthũ ngu øt'ũ.

14 Pe nugui ga johya nsøctho ngue'a ma Zidadahũ ra Jesucristo bi du ja ra pont'i pa bi pøhøguihũ, hingue ga johya de ma'ra ya t'øt'e. Nu mi du'a ja ra pont'i, ja ra uenda nequi dá tuga, y nubyá ya stá tsopũ gatho ya t'øt'e de

ra ximhai, y pa guequibya ya hinte ri muui nuya t'øt'e'ũ.

15 Nújũ dí camfrihũ ra Zidada Jesucristo, hinte ri muui 'bũ xa thuscaguihũ ra seña o hina. Numa 'ra'yo 'm̄eihũbya h̄a, go gue'a ri muui.

16 Y nú'ahũ guí camfrihũ nehe ngu núna dí ma, Ajuã da hñup'a ri m̄eihũ ne da me'ts'ahũ ra huecate. Y nújũ dí camfrihũ go guecjũ majuañi rá hniniguihũ Ajuã.

17 Pa rí 'ñepũ hindí ne to da tsøtca ma m̄ei, ngue'a nugui dí h̄a ja ma ndo'yo ya seña de ya m̄fei bi t'aqui ngue'a dí p̄epabi ra Zidada Jesu.

18 Ma Zidadahũ ra Jesucristo da max'a'ihũ, zi cuhũ. Njabũ gue'a.

RA EFESIO

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'Ā BI 'YOPABI YA GAMFRI ME EFESO

**Ra apostol Pablo opabi ya
gamfri me Efeso**

1 ¹ Núgui drá Pablo rá apostolgui ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo. AjuꞤ go rá paha'Ꞥ pa bi hñuxcagui dega apostol. Dí op'ahꞤ nú'ahꞤ zi cuhꞤ guí 'buhꞤ Efeso guí camfrihꞤ ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo ne yá meti'ihꞤ AjuꞤ.

² AjuꞤ ma DadahꞤ ne ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo da jap'ahꞤ ne da max'ahꞤ pa gui 'buhꞤ te rá 'ñientho.

**AjuꞤ xa japi nú'Ꞥ to'o xa gamfri
ra Zidada Jesucristo**

³ Ga xocambenihꞤ AjuꞤ ma DadahꞤ nú'Ꞥ to rá Dada nehe ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo, ngue'Ꞥ nu'Ꞥ xa 'racjꞤ gatho nú'Ꞥ ya japi ja pa guecjꞤ ngue'Ꞥ dí 'nathohꞤ co ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo, ja ra uenda ya dí 'buhꞤ con gue'Ꞥ nuni mahets'i.

⁴ Ante da hyoca nuna ra ximhai, nu'Ꞥ ya xqui huancahꞤ pa ga 'nathohꞤ co ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo, pa njabꞤ strá nt'axiguihꞤ ne hingra pe'tshꞤ ni 'nara ts'oqui ja rá thandi'Ꞥ.

⁵ Ante da hyoca ra ximhai, nu'Ꞥ ya xqui hñuxcahꞤ po rá dꞋanga hmꞋte pa bi jabꞋsiguihꞤ'Ꞥ. Hangué bá pehna ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo pa bi njabꞤ ngu nú'Ꞥ xqui hñuxcahꞤ. Gue'Ꞥ rá paha'Ꞥ, hangué bi beni njabꞤ da 'yot'e.

⁶ Nú'Ꞥ po rá hñoja'i bá pencahꞤ rá hmꞋca T'Ꞥ pa bi jabꞋsiguihꞤ, pa njabꞤ nuꞤ xi ga e'tsuahꞤ rá nsu po nú'Ꞥ ra hñoja'i pescaguihꞤ.

⁷ Ngue'Ꞥ po rá hñoja'i bá pehna rá

hmꞋca T'Ꞥ pa bi manga rá ji ja ra pont'i, y njabꞤ bi gutca ma thaihꞤ'Ꞥ, ne bi pungaꞤ gatho ma ts'oquihꞤ ngue'Ꞥ ya dí 'nathohꞤ con gue'Ꞥ.

⁸ Nehe ngue'Ꞥ ra dꞋangui rá hñoja'i pa guēcaguihꞤ hangué bi 'racjꞤ ndunthi ra mfeni ne ra mfꞋdi,

⁹ pa bi za dá pahꞤ nú'Ꞥ himi fꞋdi ma'met'o nú'Ꞥ xqui beni da 'yot'e'Ꞥ de rá paha sehe. Y go bi hñuxa ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo pa go da 'yot'e gatho ngu nú'Ꞥ xqui beni maya'bꞤ.

¹⁰ Nú'Ꞥ go gue'Ꞥ ma da ndꞋ de gatho nú'Ꞥ bí 'bꞤ mahets'i ne nú'Ꞥ 'bꞋcua ja ra ximhai. Go gue'Ꞥ xqui beni AjuꞤ da 'yot'e. Y ma da njabꞤ nú'Ꞥ ra pa'Ꞥ ngu xa beni AjuꞤ da nja.

¹¹ AjuꞤ bi huancahꞤ desde rá mꞋdi pa dyá bꞋsiguihꞤ'Ꞥ pa da 'racjꞤ gatho ngu nú'Ꞥ xqui beni da 'racjꞤ ngue'Ꞥ dí 'nathohꞤ co ma ZidadahꞤ ra Jesucristo. Gue'Ꞥ xqui beni da 'yot'e AjuꞤ, ne nu'Ꞥ ot'e ngu nú'Ꞥ xa beni ne ngu nú'Ꞥ ri ho'Ꞥ da 'yot'e.

¹² AjuꞤ bi 'yot'a njabꞤ pa núje dyá mꞋdi gamfrihe de ma zi HmuhꞤ ra Jesucristo ga e'tsuahe rá nsu'Ꞥ, pa njabꞤ ma'ra da nsunda'Ꞥ nehe.

¹³ Y nu'ahꞤ nehe ya xcá 'yotuahꞤ rá noya'Ꞥ nú'Ꞥ xicjꞤ hanja da za grá mpꞋhꞋhꞤ, ne xcá camfrihꞤ. Hangué nubyá guí 'nathohꞤ nehe co ma ZidadahꞤ ra Jesucristo ne guí e'tsuahꞤ rá nsu AjuꞤ nehe. Ne ra MꞋca NdꞋhi 'bꞋi ja ri corasohꞤ nehe, ngu nú'Ꞥ xqui ñꞋtcahꞤ AjuꞤ da 'racjꞤ. Y nú'Ꞥ go gue'Ꞥ 'nara seña gue ya yá bꞋsiguihꞤ AjuꞤ ngue'Ꞥ 'bꞋi ja ma corasohꞤ.

14 Nehe ngue'a ra Maça Ndahi 'bui con guecjü dí pahü gue Ajuü ma da 'racjü nehe gatho nú'a xa ñatcahü da 'racjü nu stí zixcahü de nuna ra ts'oximhai pa ma grá 'buhü 'nadbü con gue'a. Gatho gue'a da 'yöt'a Ajuü pa ma'na dra nsunda'a ne da t'e'tsua rá nsu.

Ra apostol Pablo apa Ajuü pa da umba ra mfaði ya gamfri

15 Nuguí stá øde gue xcá camfrihü ma Zidadahü ra Jesucristo, nehe stá øde de nú'a ra hmäte guí pe'tsuahe gatho nú'u ma'ra yá batsi Ajuü.

16 Hangué desde dá øde njabü, cada dí apa Ajuü por gue'ahü, hindí tsaya ga umbabi njamädi'a por gue'ahü.

17 Ajuü ma Dadahü go guesë'a xá nsunda ne go gue'a bá pehna ma zi Hmuhü ra Jesucristo pa bi 'ñutcaguihü tengu rá 'müi'a, dí apabi gue da 'ra'ahü ra mfaði ne ra hoga mfeni co rá ts'edi ra Maça Ndahi, pa ma'na da za gui pahü'a.

18 Nehe dí apabi'a da xoc'a ri mfenihü pa gui pahü xá hño gue dí tømhu ga 'buhü con gue'a ngue'a bi zoncahü pa dyá metiguihü'a. Nehe dí apabi pa gui pahü tengu yá nsunda nuya hño xa ñatcahü da 'racjü ngue'a yá batsiguihü'a.

19 Nehe dí apabi'a pa gui pahü hangü rá ndangui rá ts'edi'a. Y nura ts'edi'a gue'a faxcahü núju stá camfrihü'a.

20 Y guet'a rá danga ts'edi Ajuü bi japi bi yopa nte ma zi Hmuhü ra Jesucristo ne bi japi bi nangui de habü xqui nt'agui. Nepü bá umba rá hudi ja rá 'ñei'a nuni mahets'i.

21 Nehe bi hñuts'i'a pa da ndä de gatho ya ndä, ne de gatho nú'u to'o ha ra ts'utbi ne ra ts'edi ne ra hmanda nuua ja ra ximhai ne nuni mahets'i. Nehe bi umba 'nara nsu nú'a xi ra dangui de gatho ma'ra ya nsu nú'u ja ne nú'u ma da nja.

22 Nehe bi hñuts'i pa da ndä de gatho nú'a te ja ne nú'u 'bui. Nehe bi

thuts'i'a pa go dra ñaxu de ra nija, y nuju go guecjü rá nijaguihü'a.

23 Ha núju rá nijaguihü'a go guecjü rá ndo'yoguihü nehe, hangué con guecjü ri nxøgue rá ndo'yo'a, ne dí ohü ja rá 'ye'a, ne o ja rá 'ye gatho nú'a te ja ne nú'u 'bui.

Nu'u tó'o xa gamfri, xa mpøhø po rá hñoja'i Ajuü

2¹ Nu'ahü xqui 'medihü hmaha ma'met'o ja ya ts'oqui ne nguí øthü ya nts'o'müi, pe Ajuü ya xa 'ra'ahübya 'nara 'ra'yo te.

2 Nu'ahü nguí øthü ya ts'oqui ngue'a ngrí ðenbahü rá 'müi ra ximhai, ne nguí ø'tuahü rá paha ra ndä de ya ts'ondahi nú'a ri mpefi ja yá mfeni nú'u hingui øta Ajuü.

3 Ma'met'o gathoguihü ndí 'buhü nehe ngu gra 'mü'u, ne ndí ø'tuahü yá ts'onc'at'i ma ndo'yohü, ne ndí øthü gatho nú'a ndí benga ja ma mfenihü xá nts'o. Hangué nuju hønse rá cue Ajuü ndí tømabahü xa zæcjü ngu nú'a ma da zædi nú'u hingyá gamfri.

4 Pe Ajuü xi ra dangui rá nthecate ne rá hmäte pa guecaguihü.

5 Hangué ngu bi japi bi yopa nte ma zi Hmuhü ra Jesucristo, njabü nehe bi 'racjü ma 'ra'yo tehü, ngue'a ya stí 'mehmahü ja ma ts'oquihü, ja ra uenda ya stí tuhmahü. Hangué po rá hñoja'i Ajuü bi pøhøguihü.

6 Nehe ngu bi gaxa ma zi Hmuhü ra Jesucristo de habü xqui nt'agui, njabü nehe bi gaxcahü, ne ja ra uenda ya dí hudihü co ma zi Hmuhü nuni mahets'i, ngue'a ya dí 'nathohü con gue'a.

7 Bi 'yøtcahü njabü pa nuya pa bra 'ñepü ma da faði tengü rá ndangui rá hñoja'i bi mescahü, ne tengü ra hño bi 'yøtcahü ngue'a bá pehna ma zi Hmuhü ra Jesucristo pa bi pøhøguihü.

8 Ajuü po rá hñoja'i bi pøhøguihü ngue'a dá camfrihü, y hingue de guecsehü, nu Ajuü go guesë bi 'yöt'a gatho pa bi pøhøguihü.

9 Hinto xa mpøhø po 'nara hoga 'befi xa 'yøt'e, pa njabũ hinda za to da 'ñets'i.

10 Ajuã go gue'a bi hogaguihũ ma'ra'yo ngue'a ya dí 'nathohũ co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo. Y bi hogaguihũ ma'ra'yo pa da za ga øthũ gatho nú'a xá hño ngu nú'a xqui beni Ajuã maya'bu ga øthũ.

**Nú'u ya xodyo ne nú'u hingyá
xodyo ya bi mádi po ra
Zidada Jesucristo**

11 Hangue por gue'a nú'ahũ hingyá xodyohũ oguí pumfrihũ gue desde maya'bu gatho nú'u ya ja'i himyá xodyo mi 'bui yabu de Ajuã, ne nixi himi pe'tsa ra seña ja yá ndo'yo ngu pe'tsa ya xodyo. Hangue nuya xodyo xi bi ãtsa'ihũ ne bi hñump'ahũ gue gyá ja'ihũ dega 'ñaseña, masque nura seña'a go 'nara ja'itho nú'a to øt'e.

12 Ma'met'o nguí 'buhũ yabu de ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, ne nguí 'buhũ 'nambu de ya me Israel nú'u to'yo ya xodyo. Nu'ahũ himri 'ñep'ahmahũ nú'a ra cohi bi 'yøt'a Ajuã co ya me Israel, nixi hingo mri metihũ nú'a xqui hña'tuabi'u. Nixi te nguí tømahmahũ ngu nú'a guí tømhubya, ne nixi nguí pahmahũ Ajuã.

13 Ma'met'o nu'ahũ nguí 'buhũ yabu de Ajuã, pe nubyá ya gá jonihũ con gue'a ngue'a ma zi Hmuhũ ra Jesucristo bi manga rá ji po rá ngue'ahũ ne ya guí 'nathohũ con gue'a.

14 Núje dyá xodyohe ne nú'ahũ hingyá xodyohũ, po rá du ma zi Hmuhũ ra Jesucristo bi huata nú'a ra nthaqui dega nt'ãtsate xqui 'uegahũ. Y bi 'yøt'e pa dá 'nada ra hninihũ ne pa dá mádihũ.

15 Nu mi du ja ra pont'i'a, gue'bu bi huata nú'a ra nt'ãtsate, ngue'a gue'bu bi hñacua rá ts'edi ra ndaxjua ley con gatho yá hmanda ne yá nzai. Hangue

de nú'u yoho ya hnini, nu'á bi hyoca 'nada ra hnini ngue'a ya bi 'natho con gue'a. Hangue ya bi za bi mádi'u.

16 Nu mi du ja ra pont'i'a, gue'bu bi huata nú'a ra nt'ãtsate mi pe'tsa nú'u yoho ya hnini'u. Hangue nubyá bi za bi mádi'u ne bi za bi mádi'u nehe co Ajuã, ngue'a ya bi 'nada ra ndo'yo'u co ra Zidada Jesucristo.

17 Hangue numa zi Hmuhũ ra Jesucristo bi 'ñehe pa bi zocaguihũ ne bi xicju gue ya bi za dá mádihũ co Ajuã, nú'ahũ nguí 'buhũ yabu de gue'a ne núje dyá xodyohe ndí 'buhẽ guetbu de gue'a.

18 Y nubyá ngue'a ma zi Hmuhũ ra Jesucristo bi du por guecju, gathoguihũ ngu ya xodyo ngu nú'u hingyá xodyo da za ga jonihũ co Ajuã ma Dadahũ co rá ts'edi ra Mãca Ndãhi nú'a xa t'acju mahyegui.

19 Hangue por gue'a nu'ahũ ya hinguí 'nañohũ nixi gyá nzøhøhũ, ngue'a nubyá ya gyá menguhũ de ja rá hnini Ajuã nehe, ne yá bãtsi'ihũ nehe'a ngu gatho ma'ra ya gamfri.

20 Y mahyegui ya dí 'buhũ ja rá nija Ajuã. Nurá nija Ajuã nja ngu 'nara ngu thoqui. Numa zi Hmuhũ ra Jesucristo nja ngu ra mudi do xa 'begui pa bi thoqui ra nija, y núje dyá apostolhe ne nú'u ma'ra yá 'mehni Ajuã go guecje dí njahe ngu dyá mudi jadohe, ha nu'ahũ guí njahũ ngu ya do ri he'tsa nú'a ra jado.

21 Y ngu 'nara ngu rí bøts'e mahyegui yá jado, y nura mudi do go gue'a ri ndude gatho rá hñũ ra ngu, njabũ necju rá nijaguihũ Ajuã 'yo grá ntehu. Ne dí 'yohũ co 'nada ra mfeni co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, y nú'a go gue'a ri 'racju ra ts'edi pa núju rá nijaguihũ Ajuã ga 'buhũ strá nt'axi.

22 Ngu'ahũ nguje dí 'nathohũ co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo ne go grá 'yo grá ntehu mahyegui con gatho ma'ra ya gamfri pa drá mãca nijaguihũ Ajuã habũ da za da 'mũ rá Mãca Ndãhi Ajuã.

Ra apostol Pablo bi thuts'i pa da xipa rá noya Ajuá nú'u to'o himyá xodyo

3 ¹ Hangué ringue'a dí apabi Ajuá por gue'ahú, núgui drá Pablo dí jot'ua fadi ngue'a dí pepabi ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne ngue'a dí zo'ahú de gue'a, nú'ahú hingyá xodyohú.

² Pøde ya guí padihú gue Ajuá po rá hñoja'i xa 'bepcagui pa ga xi'ahú de rá maça noya'a.

³ Nú'á go guesé'a bi xicagui pa go dá padí nú'á mi beni'a, y nú'á bi xicagui himi faditho. Y go gue'a ya stá op'ahú masque co 'na yoho ya noya ja nuna cartana.

⁴ Y nu xcrí hñe'thú, ma da zo ri mfenihú gue Ajuá go bi xicagui nú'á mi beni go da 'yøt'a ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

⁵ Y nú'á bi xicagui hinto xqui badi ma'met'o. Pe nubyá há, po rá Maça Ndahi Ajuá stá pahé nú'á mi beni'a, núje dyá 'mehnihe de gue'a ne dí mamfe rá noya'a.

⁶ Ne guehna nú'á bi xicagui Ajuá gue nú'u hingyá xodyo ya da za da mbatsi de Ajuá nehe, mahyegui ngu ya xodyo. Hangué núje dyá xodyohe ne nú'ahú hingyá xodyohú ya dí 'nada ra ndo'yohú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Ne gathoguihú go ma metihú nú'u yá hña'ti Ajuá ngue'a dí 'nathohú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo ne dí camfrihú ra maça noya.

⁷ Y nú'á ra maça noya'a go xa hñuxcagui Ajuá pa ga xi'ahú'a. Gue'a ra maça 'befi bi 'racagui Ajuá po rá hñoja'i co rá danga ts'edi.

⁸ Pa guequi dí beni gue hinte drí muui de gatho ma'ra ya cu. Pe Ajuá po rá hñoja'i bi 'racagui nuna ra hoga 'befi pa ga xi'ahú nú'ahú hingyá xodyohú de gatho ya danga japi nú'u drí t'acjü ngue'a dí camfrihú ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Xi ndunthi'u, ne hinda za ga pahú hangu yá ndunthi'u.

⁹ Y Ajuá xa 'bepcagui ga xipabi gatho ya ja'i nú'a xqui beni maya'bú ne hinxqui 'ñuditho. Nehe go guet'a Ajuá bi hyoca gatho nú'a te ja ne gatho nú'u 'bui.

¹⁰ Nú'á mi beni Ajuá hinxqui 'ñudi maya'bú, pe nubyá há, ya xa 'ñutcaguihú núju rá nijaguihú'a. Y po rá nguecjü, asta nuya enxé nú'u bí há ra ts'edi nuni mahets'i ya padí nehe'u nú'a xqui beni Ajuá.

¹¹ Ngu nú'a xqui beni Ajuá maya'bú gue'a bi nja, y numa zi Hmuhú ra Jesucristo xqui thuts'i pa go gue'a da 'ñehe da 'yøt'a nú'a xqui beni Ajuá.

¹² Nújü dí 'nathohú co ma zi Hmuhú ra Jesucristo hangue dí pe'tshú ra nsequi ga ñahú co Ajuá nsi ra ntsu ni ra ntsa ngue'a dí camfrihú'a.

¹³ Hangué oguí tu ri muihú ngue'a dí tho ya ts'othogui por gue'ahú. Nu'a gui 'yøthú, johyahú, ngue'a nú'a dí thogui go 'nara hño pa gue'ahú.

Rá hmäte ma zi Hmuhú ra Jesucristo

¹⁴ Hangué ringue'a drí ndandi-ñahmu ja rá thandi Ajuá ma Dadahú nú'a to'o rá Dada ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

¹⁵ Go guet'a rá Dada nehe gatho nú'u to'o camfri ne 'bæcuatho ja ra ximhai ne nú'u ya bí 'bui nuni mahets'i.

¹⁶ Go gue'a ma Dadahú nú'a to'o xi ja ndunthi yá japi pa da 'racjü, dí apabi da 'ra'ahú ndunthi ra ts'edi po rá Maça Ndahi'a.

¹⁷ Nehe dí apabi gue da zedi ri jamfrihú pa da 'múi xá hño ri corasohú ngue'a ja guehni 'bui ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne pa gui 'buhú xá hño ja rá hmäte Ajuá, nja ngu ya 'yüza ri cuna mbo ra hai.

¹⁸ Nehe dí apabi Ajuá pa da za gui pahú xá hño hangu rá ndangui ne rá nsunda rá hmäte ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ngu dí apabi da badi nehe gatho ma'ra ya gamfri.

19 Dí apabi pa gui patuahü rá hmäte'a, masque nurá hmäte ma'na ra dangui que ma mfenihü. Nehe dí apabi Ajuá gue xi da 'yoda ri mfenihü'a, pa njabü da za gui hñañhü gatho nú'a ne da 'ra'ahü'a, ne gui 'bühü ngu gra 'müi'a.

20 Nubyá drá nsunda Ajuá nú'a to'o há ra ts'edi pa ma'na xi da 'yøt'a ndunthi de gatho nú'a dí aphü ne nú'a dí beñhü ngue'a nu'á xi ja rá ts'edi, y nurá ts'edi'a ri mpefi ja ma corasohü.

21 ¡Nújü rá nijaguihü Ajuá ne drí 'nathohü co ma zi Hmuhü ra Jesucristo, nzantho ga nsundahü Ajuá desde nubya y pa nzantho! Njabü gue'a.

Dí 'nathohü po ra Mäca Ndähi

4 1 Nuguí dí jot'ua fadi po rá noya ma zi Hmuhü, hangue hñuxhü nt'øde xá hño núna dí xi'ahü. Dí bante'ihü gue gui 'yohü xá hño ngu rí 'ñehe ngue'a Ajuá xa zohn'ahü pa dyá batsi'ihü'a.

2 Ogrí 'ñets'ihü. Mpe'tsuahü ra t'equ'e'i 'na ngu ma'na, ne ntsetuahü 'na ngu ma'na, ne mádi'hü 'na ngu ma'na.

3 Nu'ahü guí 'nathohü ngue'a ra Mäca Ndähi 'bui ja ri corasohü, hangue 'yøthü ra ts'edi pa gui pe'tshü 'nada ra mfeni ne gui 'bühü co ra hoga'müi.

4 Nujá dí 'nada ra ndo'yohü co ma zi Hmuhü. 'Nada ra Mäca Ndähi 'bui ja ma corasohü. Ajuá xa zoncahü pa ga pe'tshü 'nada ra nthø'mate.

5 'Nada ma zi Hmuhü dí xøcambenihü. 'Nada ra jamfri dí pe'tshü. 'Nada ra sistehe stá hññhü.

6 'Nat'a Ajuá 'bui, ne go gue'a ma Dadahü ne ra Dada de gatho nú'u ma'ra to'o camfri'a. Y nú'á go gue'a ri manda de gatho, ne go gue'a 'bui con guecju, ne 'bui ja ma corasohü cada 'na de guecju.

7 Cada 'na de guecju ma zi Hmuhü ra Jesucristo xa 'racju 'nara 'befi pa ga pehü y nehe bi 'racju ra

mfadi ne ra ts'edi pa ga pehü nú'a ra 'befi xa 'racju.

8 Hangue bi nja ngu nú'a mänge ja ra Mäca T'ofu habü ena:

Ma zi Hmuhü bi ntäte de nú'a to'o xqui ntätehma, nepü bi yopa mengui pa mahets'i, ne de guehni bá pempa ra ts'edi ya ja'i pa bi umba yá 'befi cada 'na.

9 ¿Te rí bøni da 'ñena nú'a ra noya ena gue ma zi Hmuhü "bi yopa mengui pa mahets'i"? Ne da 'ñena gue nu'á mbi 'bü mahets'i nepü bá cai pa guecua ja ra ximhai.

10 Y nú'a bá cai pa guecua ja ra ximhai, go guet'a bi yopa menga mahets'i pa da manda gatho nú'a te ja ne nú'u 'bui.

11 Nú'á bi 'racju ma 'befihü ne bi 'racju ra mfadi ne ra ts'edi pa ga mpehü ja rá 'befi'a. Bi hñuxcaguihü 'ra dega apostol, ma'ra pa da mänge rá noya Ajuá, ma'ra pa da zofu ya ja'i, ma'ra pa da ma'yo ja ya nija, y nu ma'ra pa da nxahñate ja ya nija.

12 Hangue numa zi Hmuhü njabü bi hñuxa nú'u ya mefi'u co 'rama'na'ño yá 'befi bi umbi pa da maxa gatho ma'ra ya cu, pa njabü nehe nú'u ma'ra ya cu da mefi nú'a ra 'befi xa t'umbi. Nú'á bi 'yøt'a njabü pa ma'na da te rá nija.

13 Hangue njabü drí mfaxhü 'na ngu ma'na, asta hinga camfrihü xá hño co 'nada ra mfeni, ne asta hinga pahü xá hño ma zi Hmuhü ra Jesucristo rá T'ü Ajuá, ne asta hinga 'bühü xá hño ngu gra 'mü'a.

14 Ya hinga njahü ngu ya batsi rí maua rí mani pa go ga tenhü ma'ra ya nt'utuate nú'u xa bense ya ja'i ja yá ts'omfeni ne utcaguihü 'ñena xi majuani nú'a udi pa da hyacjhmañhü.

15 Nu'a mahyoni ga øthü, ga sigui ga tenhü nú'a xi majuani co ndunthi ra hmäte, pa njabü ma'na ga 'bühü xá hño ngu gra 'mü ma zi Hmuhü ra Jesucristo nú'a to ra ñaxu de ra nija.

16 Nura nija nja ngu rá ndo'yo 'nara ja'í ri mpefi mahyegui. Numa zi Hmuhü ra Jesucristo go gue'a ra ñaxu de gatho, ne go gue'a 'racjü ra ts'edi pa ga pëhü nú'a ra 'befi xa 'racjü'a. Ha nujá drí mpefihü mahyegui ne drí mfaxhü 'na ngu ma'na ne drí mádiñü 'na ngu ma'na. Hangue njabü ma'na rí te rá nija Ajuá.

Ga 'buhü 'nara 'ra'yo 'müi ngue'a dí camfrihü ra Zidada Jesucristo

17 Dí 'bep'ahü de rá thuhu ma Zidadahü, ne dí xi'ahü gue oguí 'yohü ngu gra 'ño nú'u hingyá gamfri, ngue'a gatho nú'a benga ja yá mfeni'u hinte ri muui,
18 ne xa zo ra 'bexuui ja yá mfeni. Nu'ú hinxa ne xa baði nú'a majuani ngue'a xi xá me yá coraso, hangue hingui pe'tsa ra 'ra'yo te ngu nú'a ri 'racjü Ajuá.

19 Ni ts'ü otho yá tsa, hangue xi xa 'ñent'a ja ya ts'oqui pa da 'yot'a gatho nú'a go da ne'u con gatho yá paha.

20 Pe numa Zidadahü ra Jesucristo hinxa 'ñu't'ahü gui 'yothü njabü.

21 Ngue'a xcá 'yöñü de gue'a ne xa t'u't'ahü nú'a majuani ngu nú'a bi 'ñudi'a.

22 Hangue por gue'a 'uehü de nú'a ri ndaxjua 'müihü guí pe'tshü, ngue'a xi xá nts'o nú'a ra 'müi'a, ngue'a nuri ts'omfenihü go gue'a ha'ahü pa gui nts'ocjü.

23 Ne 'buhü co 'nara 'ra'yo mfeni xá nt'axi.

24 Nehe 'buhü 'nara 'ra'yo 'müi, ngue'a Ajuá ya bi yopa hyoc'ahü ma'ra'yo pa gui 'buhü ngu gra 'müi'a, pa njabü xi majuani da za gui 'yohü xá hño co 'nara mfeni strá nt'axi.

25 Hangue por gue'a hyehübü ya ne'uamba, mañhü nú'a majuani 'na ngu ma'na, ngue'a gathoguihü ya dí 'nada ra ndo'yohü.

26 Nu'bü gui ncuehü, oxcrí øthü 'nara ts'oqui co ra cue, ne oxcrí ncuehü ya'a,

27 pa njabü hinda da'ahü ra ts'ondähi.

28 Nu'a tó'o ra be, ya odri mpe. Ma'na xá hño dá gü 'nara 'befi ne da mpefi xá hño, pa njabü da za da mats'i nú'u to'o hingui tsupabi.

29 Pa gui ñahü, oguí ñahü co ya ts'onoya, ñahü xá hño pa da za gui nuphü yá mfeni nú'u to'o da 'yø'ahü.
30 Ne oguí japhü da du rá müi rá Maça Ndähi Ajuá nú'a to'o 'bui ja ma corasohü, ne go gue'a 'nara seña gue ya yá batsiguihü Ajuá, ne nu'á ri sugaguihü asta hinda zixcaguihü Ajuá pa mahets'i pa grá 'bühüni con gue'a.

31 Nu'bü te da t'ø't'a'ihü, osti tsø't'a ri müihü. 'Bü to da xax'ahü, oxqui ncuehü nixi gui má'tihü ne nixi gui ntsanihü, ne oxqui øthü ma'ra ya ts'ot'ø't'e.

32 Nu'a mahyoni gui 'yøthü, gui nhyoja'ihü 'na ngu ma'na ne gui mádiñü 'na ngu ma'na, ne mpumbahü 'na ngu ma'na, ngu Ajuá xa pun'ahü por nú'a bi 'yø't'e ra Zidada Jesucristo.

Hanja rí 'ñepi da 'müi nú'u to'o yá batsi Ajuá

5 ¹ 'Yøthü ra ts'edi gui tembahü rá 'müi Ajuá, ngue'a gyá hmāca batsihü de gue'a.

² 'Buhü co 'nara hmāte, ngu bi mācaguihü ma zi Hmuhü ra Jesucristo ne bi du por guecjü. Bi unse rá te pa bi tho pa bi gutca ma thaihü, y nurá du'a bi hñani Ajuá ngu 'nara 'baha nú'a yäni xá cühi ne bi ho'a.

³ Nújü dyá gamfrihü hinga hñuxhü 'nara 'behñá nú'a hingo ma 'behñahü, nixi ga øthü ma'ra ya ts'onc'at'i de ma ndo'yohü, nixi ga øthü ra nduste co ra ts'onc'at'i dí pe'tshü, y nixi ga beñhü pa ga mañhü de nuya ts'ot'ø't'eya.

⁴ Hinga mañhü ya noya dega 'betsa, nixi ga 'ñant'ühü co ya noya xá nts'o, nixi ga thøta ma nehü te ga mañhü, ngue'a hindí 'ñepcahü ga øthü njabü. Nu'a ga øthü, ga xøcambenihü Ajuá.

5 Ya guí pahü gue nu'ü tó'o xi ya 'ñeja'i hingui tsa da yut'a ja rá hmanda Ajuá ne de ma zi Hmuhü ra Jesucristo, nixi nú'ü ma'ra to'o øt'a ma'ra yá ts'onc'at'i, ne ya nduste hingui tsa da yut'a ja rá hmanda Ajuá. Nura nduste ma'na go ri mađi ra ximhai que Ajuá.

6 Hangué oto sta hyacju da 'ñenju gue rá cue Ajuá hinda zacju 'bü ga øthü nuya ts'oquiya, ngue'a majuañi rá cue Ajuá ma da zudi nú'ü to'o hingui øte'a.

7 Hangué hinga ntsixhü co nú'ü to'o øt'a nuya ya ts'ot'øt'e.

8 Ma'met'o ndí 'buhü ja ra 'bexuui dega ts'oqui, pe nubyá ya dí 'buhü ja ra ñot'i ngue'a stá camfrihü ma zi Hmuhü ra Jesucristo. Hangué ma ga 'yohü ngu rí 'ñepcahü ngue'a ya dí 'buhü ja ra ñot'i.

9 Nu'á tó'o ya 'bü ja ra ñot'i øt'e nú'a xá hño, ne 'yo ngu rí 'ñehe, ne mąga nú'a majuañi.

10 Hangué ma ga øthü ra ts'edi pa ga pahü ga øthü gatho nú'a ri ho Ajuá.

11 Y hinga tembahü yá 'müi nú'ü to'o 'yo ja ra 'bexuui dega ts'oqui, ngue'a nú'a øt'e'ü hinte ri muui. Nu'a ga øthü, ga zofohü'ü pa hinda sigui da 'yøt'a njabü.

12 Ngue'a asta 'nara 'betsa 'bü ga mañhü nú'a øt'e mant'agui nú'ü to'o 'bü ja ra 'bexuui.

13 Pe 'bü dra yot'i co ra ñot'i nuya ts'ot'øt'e øt'ü, nu'bü hä, da hnequi te rá 'be gatho øt'e'ü, ngue'a co ra ñot'i ri hnequi gatho.

14 Hangué xa t'ena njaua:

Nuhu, nú'i guí aha,
nangui de habü xa t'ac'a'i habü
xa t'agui nú'ü xa du,
y ma zi Hmuhü ra Jesucristo go
gue'a da yo't'a ri mfeni pa gui
'büi ja rá ñot'i'a.

15 Beñhü xá hño hanja grí 'buhü. 'Buhü co ndunthi ra hoga mfadi, oguí 'buhü ngu nú'a gra 'mü nú'ü hinte yá fadi.

16 Oguí 'yohübü grí 'beta ri orahü, nzantho 'yøthü nú'a xá hño, ngue'a xi xá nts'o ya pa dí 'buhübya.

17 Ogrí hñeguithohü, 'yøthü ra ts'edi pa gui pahü nda'a go rá paha Ajuá.

18 Ogrí ntiñhü, ngue'a nura nti ma'na da ja'ahü gui 'yøthü ya t'øt'e xá nts'o. Nu'a gui 'yøthü, 'yø'tuahü rá paha ra Mąca Nđahi.

19 Hñu'mba müihü 'na ngu ma'na gui tuthü ya salmo ne ya jahña ne ma'ra ya mąca thuhu. Tutuahü Ajuá ne xøcambeniñhü'a con gatho ri müihü.

20 Nzantho umfü njamađi Ajuá ma Dadahü de gatho nú'a da 'ñep'ahü de ja rá thuhu ma zi Hmuhü ra Jesucristo.

Ra hoga'müi ja yá ngu nú'ü to'o xa gamfri

21 'Ñøtuahü 'na ngu ma'na co rá ntsu Ajuá.

22 Nu'ahü 'behñahü medinthatihü, 'yøta ri ðamehü, y ja ra uenda go gui øthü ra Zidada Jesucristo.

23 Ngue'a nura 'ñøhø go gue'a ra ñaxu de rá 'behña, nja ngu ma Zidadahü ra Jesucristo go gue'a ra ñaxu de ra nija, ngue'a go gue'a xa pøhø ra nija, y nura nija go gue'a rá ndo'yo'a.

24 Nja ngu ra nija øta ma Zidadahü ra Jesucristo, njabü nehe mahyoni gui njahübü 'behñahü, gui 'yøta ri ðamehü de gatho nú'a da xi'ahü.

25 Y nu'ahü 'ñøhøhü medinthatihü, mađi ri 'behñahü, nja ngu ma Zidadahü ra Jesucristo ri mącaguiñhü núju rá nijaguiñhü'a, ne bi unse rá te pa bi za bi pøhøguiñhü.

26 Bi du pa bi 'uegaguiñhü de ma ts'oquiñhü. Bi xuga ma corasohü co ra dehe, y nura dehe'a go gue'a rá noya'a.

27 Nu'a bi xuga ma corasohü pa drá nijaguiñhü'a strá nt'axi. Bi 'uegaguiñhü de ma ts'oquiñhü ne de gatho ma nts'o'müihü, pa nu sta 'ñehe da zixcaguiñhü pa grá 'buhü con gue'a, ya

hinga tuhü ni 'nara ts'oqui ngue'a ya strá nt'axiguihü.

²⁸ Nja ngu ma Zidadahü ri macaguihü núju rá ndo'yoguihü'a, njabü nehe nu'ahü 'ñöhöhü rí 'ñepi gui madi ne gui su ri 'behñahü ngu grí suse ri ndo'yohü. Nu'a tó'o ri su rá 'behña, gue'a ngu ri suse rá ndo'yo.

²⁹ Hinhya'mü to'o ri utsase rá ndo'yo. Cada 'na ri su rá ndo'yo ne ri umbabi te da zi, ngu ma Zidadahü ra Jesucristo ri sugaguihü núju rá nijaguihü'a,

³⁰ ngue'a go guecju rá ndo'yoguihü'a, ne cada 'na de guecju go dyá xeniü de rá ndo'yo'a.

³¹ Hangue ja ra Maca T'ofó ena gue ra 'ñöhö da zogui rá dada ne rá naná pa go da 'muhü rá 'behña y de ri yoho'ü ya da 'natho.

³² Nuna nt'utuatená xi ra dangui, ne ma de ra Zidada Jesucristo ne de rá nija'a.

³³ Hangue nu'ahü suhü ri 'behñahü ngu grí suse ri ndo'yohü. Y nu'ahü 'behñahü, umfü ra t'equ'ei ri damehü.

6 ¹ Nu'ahü batsihü, 'yöta ri dadahü ne ri nanahü ngue'a guí camfrihü ra Zidada y gue'a rí 'ñepi gui 'yöthü.

² 'Yöthü ngu manga ja rá noya Ajuá habü ena: "Umba ra t'equ'ei ri dada ne ri naná ne gui su." Nuna guehna ra müdi hmanda ri 'ñoui 'nara hñá'ti.

³ Y nura hñá'ti'a go gue'a nú'a "gui 'bü co 'nara johya, ne gui 'bü ndunthi ya jeya nuua ja ra ximhai."

⁴ Ha nu'ahü dadahü ne nanahü, oxqui japhü da ncue ri batsihü; zoföhü co ya hoga ts'ofó, ne 'ñutuahü rá noya ma Zidadahü.

⁵ Nu'ahü 'begohü, 'yöta ri hmuhü de nuua ja ra ximhai co ndunthi ra ntsu, ne co ndunthi ra t'equ'ei, ne con gatho ri müihü. 'Yöthü ra uenda gue go guí pephü ma zi Hmuhü ra Jesucristo.

⁶ Mpehü xá hño, pe hingue hönse ra ora hant'a ri hmuhü pa gui pönga ri

hmihü con gue'ü. 'Yöthü ngu rá paha Ajuá con gatho ri müihü, ne pepabihü ri hmuhü ngu rí 'ñepi gui 'yöthü ngue'a gyá 'begohü nehe de ma zi Hmuhü ra Jesucristo.

⁷ 'Yö'tuahü xá hño yá 'befi ri hmuhü co 'nara hoga paha. 'Yöthü ra uenda gue go guí pephü ma Zidadahü, hingo guí pephü 'nara ja'i.

⁸ Beñhü gue ma Zidadahü ma da 'racju ma thahahü ngu nú'a stá öthü, ngu ra 'bego ngu nú'a hingrá 'bego.

⁹ Nehe nu'ahü hmuhü, suhü xá hño ri 'begohü. Ogrí pidihü'ü. Beñhü gue ngu'ü ne ngu'ahü bí 'bü 'nari Hmuhü nuni mahets'i nú'a to'o hingui huahna ya ja'i.

Ga hñehü co nú'a ra he xa 'racju Ajuá ngu ri hñe 'nara soldado

¹⁰ Nubyá zi cuhü, zedihü co nú'a ra ts'edi xa 'ra'ahü ma Zidadahü.

¹¹ Ngu ri hñe 'nara soldado pa da ma ja ra tuhni, njabü nehe ma ga hehü ra he nú'a xa 'racaguihü Ajuá, pa hinda za da dajcju ra ts'ondahi co yá nthate.

¹² Ngue'a numa ncontrahü hingo 'nama mija'ihü. Nujú drí ntunhü co ya ts'ondahi nú'ü ri nhyaxa maña ja ra ndahi, ne co nú'ü ya ndá de ya ts'ondahi nú'ü ri manda ja ra 'bexuui jaua ja ra ximhai.

¹³ Hangue ngu ri hñe 'nara soldado, ga hñehü njabü nehe co nú'a ra he xa 'racju Ajuá, pa njabü nura ora da ne da hyacju ra ts'ondahi hinda za da dajcju, nujú go ma ga taphü'a ne ga 'bühü ngu nzantho, ne hinda za te da 'yötcahü.

¹⁴ Hangue ma ga zedihü. Nja ngu 'nara soldado ri ngut'a rá ngut'i pa da nja rá ts'edi ora 'yo ja ra tuhni, njabü nehe ga camfrihü nú'a majuani pa da za ga zedihü. Ne ngu ri su rá coraso co nú'a ra nthaquí há ja rá tiña, njabü nehe ga nsuhü pa ga 'yohü xá hño pa hinte ga thohü.

¹⁵ Ngu ri su yá ua 'nara soldado pa da

za da 'ño xá hño ja ra tuhni, njabũ necjũ ma ga hñocjũ pa da za ga maha habũraza ga mañhũ ra maça noya nú'a udi ra hoga'mui.

16 Nehe ngu 'nara soldado ri hñã rá nthaqui ja rá 'ye pa da ntaqui, necjũ mahyoni ga pe'tshũ ra jamfri pa ga ntacjũ de yá nthate ra ts'ondãhi.

17 Ne ngu ri su rá ñãxu 'nara soldado co ra fui dega bõja pa hinte da ja, njabũ nehe da za ga ntacjũ ngue'a dí pahũ gue ma zi Hmuhũ ra Jesucristo ya xa pøhøguihũ. Nehe nja ngu 'nara soldado dri hñã rá mahuai, ma xi ga paťuahũ xá hño rá noya Ajuã pa ga mañhũ, go gue'a ra mahuai ri 'racjũ ra Maça Ndãhi.

18 Ne de gatho núna di øthũ, nzãntho ga aphũ Ajuã. Ga aphũ co rá ts'edi ra Maça Ndãhi pa da maxcahũ de gatho nú'a da 'ñiehe, ne nzãntho ga ndø'mhũ ne hinga tsayahũ ga aphũ Ajuã, ne ga aphũ por gatho ma'ra ya gamfri nehe.

19 Nehe 'yaphũ Ajuã por guequi, pa nu xcrá ñã, ga ñã nsi ra ntsu ni ra ntsa, ne go gue'a da 'raca ya noya pa ga mamba rá noya'a ngu nú'a xa

'ñutcagui, nú'a hinxqui fãdi.

20 Nugui rá 'mehngui Ajuã pa ga mamba nuna rá maça noya'a, masque núbya dí ofadi pe dí mamba rá noya. Hangué 'yaphũ Ajuã pa ga mamba rá noya'a ngu rí 'ñepqui ga ma nsinque ra ntsu.

Ya nzenjua pehna ra apostol Pablo mi uadi ra carta

21 Pa gui pahũ de ma 'befi ne te gra 'bui de guecua, nuni ra cu Tiquico go guehni ma da xi'ahũ gatho. Nuni ma zi cuhũ go guehni 'nará hoga mefi ma Zidadahũ.

22 Dí pehn'ahũbũ pa da xi'ahũ te gra 'bũheua ne pa da hñup'a ri mũihũ.

23 Ajuã ma Dadahũ ne ma zi Hmuhũ ra Jesucristo da jap'ahũ ne gatho ma'ra ya cu pa gui 'bũhũ te rá 'ñientho, ne da max'ahũ pa gui mpe'tsua hmãtehũ 'na ngu ma'na ne pa gui pe'tshũ ndunthi ra jamfri.

24 Ajuã da japabi gatho nú'ũ to'o ri mãdi ma zi Hmuhũ ra Jesucristo co 'nara hmãte nú'a hinhya'mũ da uadi. Njabũ gue'a.

RA FILIPENSE

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'Ā BI 'YOPABI YA GAMFRI ME FILIPO

**Ra apostol Nsan Pablo mi ofadi bi
'yopabi ya gamfri me Filipino**

1 ¹ Núga drá Pablo ne ra cu Timu, yá 'begoguihe ma zi Hmuhú ra Jesucristo, dí op'a'ihe nuna carta gatho'ihú zi cuhú guí 'buhúbu ja ra hnini Filipino, ne guí camfrihú ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne gatho'ihú gyá ndahú de ra nijá ne nú'ahú gyá mastehú.

² Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo da jap'a'ihú ne da max'ahú pa gui 'buhú te rá 'ñenho.

**Ra apostol Nsan Pablo apabi
Ajuá po ya gamfri**

³ Ora dí beni de gue'ahú dí umba njamadi Ajuá por gue'ahú.

⁴ Y ora dí apabi Ajuá, dí apabi co ndunthi ra johya pa cada 'na de gue'ahú,

⁵ ngue'á desde gá camfrihú rá maça noya Ajuá asta nubya, xcá faxcahú pa xa ntanga nura maça noya'á.

⁶ Nuga dí camfri gue nu Ajuá to'o xa mudi xa pa't'a ri 'múihú, ma da sigui da 'yot'a njabú pa sta yopa penga ma Zidadahú ra Jesucristo ya gri 'buhú xá hño ja rá thandi'á.

⁷ Y xá hño nú'á stá beni de gue'ahú, ngue'á xi dí pe'ts'ahú ndunthi ra hmáte, y ngue'á xi guí faxcahú co nú'á ra 'befi xa 'racagui Ajuá pa dí ñanga ra maça noya ne pa dí ma gue go gue'á majuaní, masque dí ofadi o dí 'bai ja yá thandi ya ndá.

⁸ Ajuá padi xá hño gue nuga nts'edi dí beñ'ahú co nuna hoga hmáte xa 'racjé ma Zidadahú ra Jesucristo.

⁹ Dí apabi Ajuá pa ma'na da zi'ta ri hmátehú, ne ma'na gui pe'tshú ra hoga mfadi pa gui pahú ma'na xá hño nda'á gue'á ri ho Ajuá.

¹⁰ Njabú da za gui pahú gui huanhú nzantho nú'á xá hño, ne gui pe'tshú 'nara te strá nt'axi, y njabú hinto da za te da ma de gue'ahú nu stí yopa menga ma Zidadahú ra Jesucristo nuua ja ra ximhai.

¹¹ Njabú dí t'omi gue ra Zidada Jesucristo da 'yot'e pa da hneca ya hoga 'befi ja ri tehú. Y nú'á ra hoga 'befi da hnequi ja gue'ahú go gue'á ngu 'nara hoga sofo pa rá nsunda Ajuá, pa njabú ma'na da t'e'tsua rá nsu'á.

**De ga 'bucua, nzantho ga ot'e nú'á
go rá paha ra Zidada Jesucristo**

¹² Ma zi cu'ihú dí ne gui pahú xá hño gue gatho nú'á xa t'otcagui gue'á ma'na xa umba ra ts'edi ra maça noya.

¹³ Hangué gatho nuya soldado 'bucua habú ja ra ts'utbi, ne gatho ma'ra ya ja'i, padi gue nuga xa jocagui fadi po rá ngue ra Zidada Jesucristo.

¹⁴ Y hangué por guehna ndunthi ya cu ma'na xa gu ra ts'edi pa xa mambabi rá noya Ajuá nsinque ra ntsu, ne ma'na xa nja yá jamfri ja ra Zidada.

¹⁵ Nuga dí padi xá hño gue 'ra de gue'ú ñá de ra Zidada Jesucristo ngue'á ri hyøca nú'á dí pefi, ngue'á nu'ú ne go da uadi nú'á da mañ'ú. Pe nú'ú ma'ra há, mambabi rá noya Ajuá co yá mfeni xá nt'axi.

¹⁶ Pe nu'ú tó'o ri hyøca nú'á dí pefi, mamba rá noya ra Zidada Jesucristo pa yá hñose'ú ne pa da t'embi gue go

ma'na ri mpefi'u. Nu'ú øt'a njabu hønse pa ma'na da hyondga ra 'ñu núbya de dí oua ja ra fadi.

17 Pe nu'u ma'ra ha, mamba rá noya Ajuá co ndunthi ra hmáte ngue'a pādī'u gue nuga dí 'bucua pa ga ñambabi rá maça noya Ajuá.

18 Pe hinte rí 'yø'tuabi de nú'a gra ña'u. 'Bü mañ'u con gatho yá müi o hina, pe xi drí johya ngue'a ma'na rí ntunga rá noya ra Zidada Jesucristo.

Ne ma xi ga johya ndunthi, 19 ngue'a nuga dí pādī gue núna dí thogui ma ga pøni xá hño, ngue'a guí faxcahü guí aphü Ajuá por gueque, y nurá Maça Ndahi ma Zidadahü ra Jesucristo ri 'racagui ra ts'edi.

20 Nuga hindí ne ga ntsa, dí ne ga ña con gatho ma jamfri, ngu xi stá nja nzantho. Ne dí ne ma'na da hnequi rá ts'edi ra Zidada Jesucristo ja ma 'müi, hinte rí 'yø'tuabi 'bü ga tu o ga sigui ga nte.

21 Ngue'a nuga 'bü ga sigui ga 'bucua ja ra ximhai, gue'a pa ga øt'e nú'a go rá paha ra Zidada Jesucristo, y nu'bü ga tu, ma grá hanga ma thaha.

22 Pe nu'bü ga sigui ga 'bucua ja ra ximhai, ga mpefi pa da gamfri ma'ra ya ja'i, hangue hindí pādī nda'a ga beni, ua ma'na xá hño ga sigui ga nte, o ma'na xá hño ga tu.

23 De ri yoho hindí pādī nda'a ga beni. Nu'a dí nehma, ga ma de guecua pa ma ga 'bü'be ra Zidada Jesucristo nuni mahets'i, ngue'a pa gueque gue'a ma'na xá hño de gatho.

24 Pe dí pādī gue ma'na xá hño pa gue'ahü ga sigui ga 'bucua.

25 Hangue dí pādī gue ma ga sigui ga 'bucua con gue'ahü pa da za ga fax'ahü pa ma'na da nte ri jamfrihü ne ma'na gui johyahü.

26 Hangue nu xcrí yopa hyandgaguihü ga yopa 'büi con gue'ahü, ma xi gui xøcambenihü ma Zidadahü ra Jesucristo ngue'a ma ga 'büi ma'na'qui con gue'ahü.

27 'Yøthü ra ts'edi gui 'yohü xá hño ngu nú'a manganá rá noya ra Zidada Jesucristo. Y njabu tsa ga mabu ga c'a'ts'ahü o hina, pe ya ga øde gue gri 'bühü xá hño co 'nada ra mfeni ne gri mpefihü mahyegui co ndunthi ra ts'edi pa gui ñañhü nú'a ra jamfri xcá hñanihü de ra maça hoga noya.

28 Ne oxquí hophü da pi'ahü nú'u to'o ri tsa'tsihü, ngue'a nu stí hyandi'u gue hingri tsuhü, njabu da bādī'u gue ma da 'medi'u, pe nu'ahü gui pahü gue co rá ts'edi Ajuá xa pøhø'ihü.

29 Ngue'a Ajuá bi hñux'ahü hingue hønse pa gui camfrihü ma zi Hmuhü ra Jesucristo, nehe pa gui thohü ya nt'atsate po rá ngue'a, y nú'a guí thohü gue'a 'nara dangá hño pa gue'ahü.

30 Guí pahü gue nuga ne nu'ahü mahyegui drí ñambahü rá noya Ajuá, y ya gá pahü xá hño gatho nú'a stá thogui pa dá ñani'a, ne ya xcá øhü te gatho dí thoguibya.

Ra Zidada Jesucristo bi 'ñe bi nja'i, ne 'mefa Ajuá bi umba 'nara nsu xi ra dangui

2 ¹ Nu'ahü xa nup'a ri mfenihü numa zi Hmuhü ra Jesucristo, ne xa hup'a ri müihü co rá hmáte'a, ne ra Maça Ndahi 'büi con gue'ahü, ne xa t'a'ahü ra hmáte ne ra huecate.

² Hangue 'bühü co 'nada ra mfeni ne co 'nada ra hmáte, pa njabu ha, gui hubgahü ma müi pa ga johya.

³ Ote guí øthü pa ri hñosehü, nixi pa gui pønga ri hmihü. Ne ogrí 'ñexaschü. Nu'a gui 'yøthü, 'ñe'tsuahü yá nsu ma'ra.

⁴ Oguí hoñhü ra hño pa gue'asehü, hyoñhü pa ma'ra nehe.

⁵ Beñhü ngu bi bengá ma zi Hmuhü ra Jesucristo himbi 'ñiets'i.

⁶ Ngue'a nu'á masque go gues'e'a Ajuá, pe bá tsope rá nsu nú'a mbi pe'tsa nuni mahets'i masque mri mandani'a mahyegui co rá Dada.

7 Pe bá tsogui rá nsu pa bi e bi njá'i nuua ja ra ximhai, ne asta bi nja ngu 'nara 'bego, ne bi me'tsa rá 'bai ngu rá 'bai 'nara ja'i.

8 Y ya de mi 'bucua, bi 'múi ngu himri 'ñepi da 'muhma, y bi 'yø'tua nú'a go rá paha rá Dada asta xi bi du, ne nurá du'a xi xmá nts'o, ngue'a bi du ja 'nara pont'i.

9 Hangué Ajuá bi umba 'nara nsu xi ra dangui, ne bi hñu'mba 'nará thuhu nú'a ma'na ja rá nsu de gatho ya thuhu.

10 Pa njabü ma da ndandiñahmu ne da xøcambenibi rá thuhu ra Zidada Jesu maxøgue gatho nú'u bí 'búi mahets'i ne nú'u 'bucua ja ra ximhai ne nú'u 'búi rí nga'ti de ra ximhai.

11 Y gatho'u ma da 'ñena gue ra Jesucristo go gue'a ma zi Hmuhü pa ma'na dra nsunda Ajuá ra Dada.

Nu'u tó'o xa gamfri go gue'u nja ngu 'nara ñot'i ri yot'a ja ra ximhai

12 Ma zi cu'ihü, ngu gá nhyoga'yødehü nu ndá 'búi con gue'ahü, dí ne nehe núbya dí 'búi yabü de gue'ahü gue ma'na gui 'ramanuhü gui nhyoga'yødehü. 'Yøthü xá hño gatho nú'a rí 'ñepi gui 'yøthü ngue'a xcá mpøhøhü, ne nsuhü ja rá thandi Ajuá.

13 Ngue'a Ajuá go gue'a ri 'ra'ahü ra ts'edi ne ya hoga mfeni pa gui 'yøthü nú'a xá hño, ngu nú'a ne'a.

14 Gatho nú'a gui 'yøthü, 'yøthü nsinque gui nøntehü ne nsinque gui ntsanoyahü,

15 pa hinto da zø't'ahü ni 'nara ts'oqui. 'Bühü xá hño co ri mfenihü strá nt'axi, ngue'a yá batsi'ihü Ajuá, masque guí 'bühü madetho de ya ts'o'múi gá ja'i nú'u hinxá nt'axi yá mfeni. Nuni ja da hnečni ri hoga'mühü ngue'a nu'ahü guí njahü ngu ya tsø ri yot'a ja ra 'bexuui,

16 ne guí mañhü ra hoga noya dega te pa nzantho. Nu'bü gui 'bühü xá hño

ngu núna dí xi'ahü, ma ga johya ndunthi nu stua yopa penga ra Zidada Jesucristo, ngue'a gue'bü ma ga paði gue gatho nú'a stá pefi hinxá ma 'medi, ma da hneca ra hoga sofo nú'a stá pefi ja gue'ahü.

17 Ha nu'bü ga tu po rá ngue'ahü, guehna ngu 'nara hña'ti dí umbabi Ajuá mahyegui co ri jamfrihü. Nu'bü ga johya ngue'a dí paði gue dí uñhü mahyegui ma hña'tihü, y njabü ga johyahü mahyegui.

18 Hangué johyahü nehe, pa ga pe'tshü 'nada ra johya.

Ra Timoteo ne ra Epafrodito

19 Dí beni ga pømpø 'bestho ra cu Timu dua c'a'ts'ahü 'bü njabü rá paha ma Zidadahü, pa nu stua pengui'a da xicagui de gue'ahü, pa njabü da hñu ma mui, ne ga johya.

20 Ngue'a hønse ra cu Timu go gue'a 'nada ra mfeni dí pe'tshe, ne dí tagui dí tuhe por gue'ahü.

21 Ngue'a gatho nú'u ma'ra ya cu oda yá mfeni de yá 'befi pa yá hñose'u, hingo oda yá mfeni de rá 'befi ra Zidada Jesucristo.

22 Y nu'ahü guí pañahü rá 'múi ra cu Timu. Nú'a xi faxcagui pa dí mamba rá noya Ajuá, nja ngu 'nara t'u faxa rá dada ja rá 'befi.

23 Hangué dí beni ga pømpø pa dua c'a'ts'ahü, hønse dí tø'mi ga paði te grá ma de núna dí thoguiua.

24 Dí camfri gue co rá mfats'i Ajuá necagui ga mabü 'bestho ga c'a'ts'ahü.

25 Nehe dí beni gue mahyoni ga pømpø nehe ra cu Epafrodito, guehni 'nama hoga compa de ja ra 'befi pa dí ñambaheua rá noya Ajuá. Nuni ra cuni go guehni uá penhü pa e bi maxcagui.

26 Y xa beni ndunthi de gue'ahü pa da mabü, ne xi tu rá mui ngue'a bi baði gue gá pahü bi hñeni.

27 Xi majuani bi hñeni nts'edi asta ya mi ma xa duhma, pe Ajuá bi me'tsa ra

huecate de guehni, y hinga hõnseni, necagui nehe, bi mesca ra huecate, ngue'a 'bu xa duhmani, nu'bu' ma'na xa du ma mui.

28 Hangué por gue'a xi dí ne ga pempu pa gui johyahü nu xcri hyanthu ma'na'qui, y necá ga johya nehe.

29 Nu xcri hyanthu da zombani, xi da johyahü ndunthi, ngue'a guehni 'nama cuhu de ja rá thuhu ma Zidadahu, ne xi da umfu ra hmate, ne numahñobihu gatho ma'ra yá 'mehni Ajuá di nguni.

30 Ngue'a nuni ya mi ma da du hmaha po rá 'befi ra Zidada Jesucristo. Nuni himbi jamasu de ya ts'othogui, hangué e bi mæfi 'nara 'befi nú'a himbi za go gá pefihu ngue'a guí 'buhu yabu de guecua.

'Yohü xá hño ngu rí 'ñepi

3 1 Y nubyá zi cuhu, johyahü ja rá thuhu ra Zidada. Pa gueque hingui tsabigui ga xi'ahu ma'na'qui de nú'a ya stá op'ahu, y xá hño ga ben'ahu ngue'a go pa ri hñoü.

2 Nsuhü de nú'a ya ts'oja'i hingui øt'e nú'a xá hño ne ri manda da thu'tsua ra seña ja rá ndo'yo 'na, ngu manga ra ndaxjua ley.

3 Ngue'a nujú go guecaguihu dí pe'tshü ra seña xi majuani ja ma corasohü ngue'a stá camfrihu Ajuá ne dí nsundahu'a po rá ts'edi ra Mäca Ndahi ne drí johyahü ngue'a yá metiguihu ra Zidada Jesucristo. Hindí camfrihu gue nú'a ra seña thu'tsua ja rá ndo'yo 'na gue por gue'a ma da mpøhø 'na.

4 Nuga da zahmä ga beni gue ma ga mpøhø co ma hoga 'befi ne ma hñoja'i stá øt'e de ma ts'edi sehe, asta ma'na da za ga beni ndunthi que ma'ra ya ja'i.

5 Ngue'a rá hñato ma pa de stí 'bui, bi thusca nú'a ra seña ja ma ndo'yo ngue'a drá me Israel, stí 'ñehe de yá ja'i ndu ra Benjami, drá xodyo ngue'a ma dada ma nana myá xodyo. Y nuga

ndí øt'a gatho ngu nú'a manga ja rá ley ya xodyo, ngue'a ndrá fariseo.

6 Xi ndí øt'a gatho yá ley ya xodyo, hangué xi ndí øt'ua ra nts'o'mui nú'a ya cu xqui gamfri ra Zidada Jesucristo. Y mi jo'o to'o da 'ñena gue hindú øt'a gatho ngu nú'a manga ra ley.

7 Gatho nuya ya t'øt'e ndí øt'a ma'met'o, pa guecagui xi mri muui ndunthi, pe núbya ndá camfri ra Zidada Jesucristo, dá padi gue nú'a ndí øt'a ma'met'o hinte ri muui.

8 Y xi majuani gatho ya t'øt'e nú'a ja ja ra ximhai, pa guecagui hinte ri muui'u, dí øt'a ra uenda ngu ya paxi dá føtbu pa go dá padi ra Zidada Jesucristo. Stá tsopu gatho pa go dá padi ma zi Hmuhu ra Jesucristo, 9 ne pa bi za dá 'natho'be'a, y njabu dí 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá. Y hingue ngue'a dí øt'a ngu nú'a manga ra ndaxjua ley dí 'bui xá hño ja rá thandi Ajuá, nuga dí 'bui xá hño ja rá thandi'a ngue'a dí camfri ra Zidada Jesucristo. Hangué por gue'a Ajuá handgagui gue xá nt'axigui ngue'a stá camfri.

10 Nubyá nú'a dí ne, dí ne ma'na ga padi ra Zidada Jesucristo. Dí ne ga patua rá ts'edi de nú'a ra 'ra'yo te bi me'tsi de mi yopa nte'a de ja ya du, ne dí ne ga nja ngu bi nja'a himbi maði rá te, bi thogui ya ts'othogui ne asta bi du.

11 Dí ne ga njabu masque ga tu, pa njabu ga pe'tsa 'nara 'ra'yo te nehe ngu nú'a ra te bi me'tsi nu mi yopa nte de ja ya du'a.

Ga øthu ra ts'edi pa ga tsøñhu asta rá ñani nuna ra 'ñu drí nehü

12 Pe hindí ena gue ya xi dí 'bui xá hño ngu nú'a dí ma, dí padi gue drí 'betho pa ga 'bui xi xá hño, pe nuga dí sigui dí øt'a ra ts'edi pa ga tsudi nú'a ra hoga'mui xi xá hño ngu nú'a bi ne ra Zidada Jesucristo ga tsudi nu mi zacagui ra mudi'a.

13 Zi cuhũ, nuga hindí ena gue ya dí pe'tsa nú'a ra hoga'mui'a, pe nu'a dí ne, ga pumfri gatho nú'a ya stá øt'e, ne ga øt'a ra ts'edi ga sigui ga hongá nú'a ra hoga'mui asta hinga ts'edi.

14 Ne dí øt'a ra ts'edi pa ga ts'oni asta rá ñani nuna ra 'ñu drí nehi asta hinga hãnga nú'a ra thãhã xpá mescaguihũ Ajuã nuni mahets'i, nú'a xa ñatcahũ da 'racjũ ngue'a dí camfrihũ ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

15 Gathoguihũ núju xa zẽ ma jamfrihũ, mahyoni ga beñhũ ngu nú'a ja juadi dá ma. Pe 'bũ hinguí beñhũ ngu dí bengá, Ajuã da 'ñu't'ahũ pa gui beñhũ ngu dí bengá.

16 Pe nu'a mahyoni ga øthũ, ga teñhũ nú'a ya stá pahũ.

17 Ma zi cu'ihũ, 'yøthũ ngu nú'a xcá hyanthũ dí øt'e, ne hyanthũ nú'ũ ma'ra to'o øt'e ngu nú'a dí øt'e, pa njabũ gui 'yøthũ ngu øt'ũ nehe.

18 Ngue'a ngu stá xi'ahũ ndunthi ya 'mi'qui ne dí xi'ahũ ma'na'qui co ndunthi ra dumui asta taqui dí zoni, xi 'bũ ndunthi nú'ũ ri 'ñet'a gamfri, pe co yá ts'o'befi ri hnequi gue ri ʉtsabi rá du ra Zidada Jesucristo.

19 Pe nú'ũ ya ja'i'ũ hinda ma da mpont'ui rá cũ Ajuã. Nuyá ts'onc'at'i'ũ go gue'ũ ja ra uenda ngu yá zidada'ũ, ne ri johyatho'ũ da 'yøt'a ya ts'ot'øt'e nú'ũ ri japi da 'be yá tsa. Nu'ũ oda yá mfeni ya t'øt'e de guecua ja ra ximhai.

20 Pe nujú oda ma mfenihũ ya t'øt'e de mahets'i ngue'a ya dyá menguhũ de guehni, ne dí ø'mhũ nehe gue ja dí 'ñehni ma zi Pøhøtehũ, y nú'á go gue'a ma Zidadahũ ra Jesucristo.

21 Nú'á go gue'a ma da patca nuna ma 'baihũ dí hãhũbya pa da za ga 'bahũ ngu rá 'bai'a xá nsunda. Nu'á ma da patca ma 'baihũ co nú'a ra dãnga ts'edi pe'tsi pa ri manda gatho ya t'øt'e de guecua ja ra ximhai ne mahets'i.

Johyahũ nzãntho ngue'a guí camfrihũ ma Zidadahũ

4 ¹ Hangué por gue'a ma zi hmãca cu'ihũ, xi da sigui gui 'bũhũ xá hño co nú'a ra jamfri xcá hñãñhũ de ma Zidadahũ. Nu'ahũ xi dí ma'ahũ ne dí ne ga hant'ahũ ma'na'qui, ngue'a por gue'ahũ xi drí johya, ne po ri jamfrihũ ma ga hãnga 'nara thãhã.

² Dí bãntebi ra nju Evodia ne ra nju Sintique da mpumbabi pa da 'mui'ũ co 'nada ra mfeni ngue'a ri 'natho'ũ co ra Zidada.

³ Y nú'i ma hoga mfats'i'i de ja rá 'befi Ajuã, dí bãnt'e'i gui faxa nú'ũ ya nju pa da mpumbabi, ngue'a go gue'ũ bi maxcagui ndunthi de ndí 'yobũ ndí mãnga ra mãca noya co ra cu Mente ne gatho nú'ũ ma'ra ya cu mri mpefi con guecagui. Nú'ũ ya xpá t'opa yá thuhu'ũ nuni mahets'i ja ra libro dega te.

⁴ Xi da johyahũ nzãntho ja rá thuhu ra Zidada, ne dí xi'ahũ ma'na'qui: ¡Xi da johyahũ!

⁵ 'Bũhũ nzãntho co ra hñoja'i pa da bãdi gatho ya ja'i gue nu'ahũ xi gyá hoja'ihũ. Ma Zidadahũ ya ma dua yo pengui 'bestho.

⁶ Ne ote guí tu ri muihũ. Nu'a gui 'yøthũ, xipabihũ gatho Ajuã, ne 'yapabihũ te gatho øt'ahũ ra 'bedi, nehe umfũ njamãdi de gatho nú'a te da 'ñe'ahũ.

⁷ Nu'bũ gui 'yøthũ njabũ, Ajuã da 'ra'ahũ 'nara humui nú'a xi ra dãngui asta hingui tsa to da bãdi, y nuna humuina da sup'a ri corasohũ ne ri mfenihũ ngue'a guí 'bũhũ co ra Zidada Jesucristo.

Dá 'yoda ri mfenihũ nú'a xá hño

⁸ Nubyá ma zi cu'ihũ, dá 'yoda ri mfenihũ gatho nú'a majuãni, ne nú'a

xá nsunda, ne nú'a xá hño, ne gatho nú'a xá nt'axi, ne ra hñogaja'i, ne nú'u ya t'øt'e hmā gue xá hño. Dá 'yoda ri mfenihū nú'a guí pahū gue xá hño, ne nú'a rí 'ñep'ahū.

⁹ 'Yøthū ngu nú'a dá u't'ahū ne nú'a gá pahū ndí øt'e, ne nú'a gá 'yøhū dá xi'ahū, ne nú'a gá hyanthū ndí øt'e. 'Yøt'ehū njabū y nu Ajuā da 'mūi con gue'ahū ne da 'ra'ahū ra humūi.

Ya gamfri me Filipino pempa ra mfats'i ra apostol Pablo

¹⁰ Drí johya ndunthi ja ra Zidada ngue'a nubyá ya xcá yopa benjū, ne xcá faxcahū. Hingue xqui pumfriguilhū, hønse ngue'a himi tsa hanja gui faxcahū.

¹¹ Nuga hindí mǎnga njabū ngue'a te øtca ra 'bedi, nuga stá padi ga johya co nú'a dí pē'tsi.

¹² Stá padi ga tseta ra hñoaya, ne stá padi ga 'būi co ra hño. Stá padi de gatho, ra hñiñā o ra thuhu, ne 'bū di ja o di otho.

¹³ Co nú'a ra ts'edi di 'racagui ra Zidada Jesucristo, nuga gatho da za ga tseti nú'a da 'ñepqui.

¹⁴ Pe xi xcá øtcahū ra hño ngue'a gá faxcaguihū ja ma ts'othogui.

¹⁵ Ngu guí pahū nú'ahū guí 'būhūbū Filipino, nu de ndá fūdi da mǎnga ra mǎca noya, ne de ndá pømbū Macedonia, bi njo'o ma'ra to'o bi 'racagui ra mfats'i, hønse nuri

nijahū nguí pēcahū ra mfats'i dega jamādi ngue'a stí xi'ahū rá noya Ajuā.

¹⁶ Ne de nduí 'bū ja ra hnini Tesalononica, hingue 'na'quitho gá pēcahū ra mfats'i pa nú'a te ndí honi.

¹⁷ Nuga hindí ja po nú'a ra mfats'i gá 'racjū. Nuga dí ja pa gui hññhū nú'a ra thāhā da 'ra'ahū Ajuā.

¹⁸ Nuga ya stá hññi nú'a ri mfats'ihū asta ma'na ndunthi de nú'a ndí honi, nú'a gá pēcahū co ra cu Epafrodito, y con gue'a asta pongui. Nú'a gá pēcahū gue'a ngu 'nara 'baha yñni xá cūhi nú'a xcá umfū Ajuā, ne nu'á ri ho'a.

¹⁹ Ajuā ma Dadahū da 'ra'ahū gatho nú'a gui hyoñhū, ngue'a go gue'a tsa da 'racjū gatho ya hño xá nsunda por nú'a bi 'yøt'a ra Zidada Jesucristo.

²⁰ ¡Drá nsunda pa nzāntho Ajuā ma Dadahū! Njabū gue'a.

Ra nzengua pēhna ra apostol Pablo mi uadi ra carta

²¹ Dí pēñ'ahūbū ra nzengua de rá thuhu ra Zidada Jesucristo gatho nú'ahū gyá gamfrihū me Filipino. Nehe pēñ'ahūbū ra nzengua gatho nuya cu dí 'bū'beua.

²² Nehe pēñ'a'ihūbū ra nzengua nuya gamfri pēpabi ra Cesa ra dānga ndā de guecua Nroma, ne gatho ma'ra ya cu 'būi de guecua.

²³ Ma Zidadahū ra Jesucristo da jap'ahū gatho'ihū. Njabū gue'a.

RA COLOSENSE

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'Ā BI 'YOPABI YA GAMFRI ME COLOSA

Ra apostol Pablo opabi ya gamfri me Colosa

1 ¹ Núgui drá Pablo rá apostolgui ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Ajuá go rá paha'á pa bi hñuxcagui dega apostol. Nugui ne ra cu Timu ² dí op'a'ihé nuna carta nú'ahú ma zi cu'ihú guí 'buhúbu ja ra hnini Colosa, guí camfrihú ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne yá bātsi'ihú Ajuá. Ajuá ma Dadahú da jap'a'ihú ne da max'ahú pa guí 'buhú te rá entho.

Ra apostol Pablo apabi Ajuá pa da japi ya gamfri

³ Ajuá ma Dadahú go gue'á rá Dada nehe ma zi Hmuhú ra Jesucristo dí apabihe por gue'ahú ne nzāntho dí umfe njamādi'á ⁴ ngue'á stá øhe de ri jamfrihú guí pe'tsuahú ma zi Hmuhú ra Jesucristo ne de nú'á ra hmāte guí pe'tsuahú gatho nú'á ma'ra yá bātsi Ajuá, ⁵ ngue'á guí tøm'hú ma guí 'buhú nuni mahets'i habú xuá hyoqui Ajuá pa gue'ahú. Nu'ahú guí pe'tshú ra hoga nthø'mate ngue'á xcá 'yø'hú ra māca noya nú'á mānga majuāni, ne xcá camfrihú. ⁶ Nú'á ra māca noya xcá 'yø'hú xa si'ahú, rí ntāngui gatho rá ngūni ra ximhai, ne rí gamfri ndunthi ya jā'i. Gue'á ngu 'nara hoga sofo ri unga rá noya Ajuá de habwraza de ra ximhai, ngu bi nja de guerū Colosa nu ngá 'yødehú bi si'ahú de nú'á bi 'yøt'a Ajuá po rá hñoja'i, ne gá pahú gue go gue'á xi majuāni nú'á bi si'ahú.

⁷ Gue'á bi 'ñu't'a'ihú numa hmāca cuhú ra Epafra, guehni 'nará hoga mēfi ma Zidadahú ra Jesucristo stá 'ño'be ja rá 'befi Ajuá, ne bi zo'ahú de rá noya Ajuá.

⁸ Nuni go guehni bi xicaguihe de nú'á ra hoga hmāte guí pe'tshú ngue'á xcá camfrihú.

⁹ Desde nú'á ra pa'á dá øhe njabú, hindí tsayahe dí apabihe Ajuá por gue'ahú, pa da 'ra'ahú 'nara hoga mfeni pa guí patuahú xá hño nda'á go rá paha'á, ne da 'ra'ahú ra mfādi pa guí pahú xá hño gatho nú'á u't'ahú ra Māca Ndāhi, ne guí pahú nda'á xá hño guí 'yøthú.

¹⁰ Dí apabihe gue nzāntho guí 'yøthú ngu nú'á rí 'ñep'a'ihú guí 'yøthú ngue'á guí camfrihú ra Zidada, ne guí 'yøthú ngu nú'á ri ho'á, pa njabú da xup'a ri hoga 'befihú, ne ma'na guí pahú'á.

¹¹ Nehe dí apabihe gue da 'ra'ahú ndunthi rá māca ts'edi'á pa da za guí tsethú gatho nú'á da 'ñep'a'ihú, ne guí tsethú co ra johya ne ra pacencia.

¹² Ga umfú njamādi Ajuá ra Dada ngue'á nu'á xa 'racjū ra ts'edi pa ga 'buhú ja rá māca ñot'i'á, ngu nú'á xa umbabi gatho ma'ra yá bātsi'á.

¹³ Ajuá go gue'á bi pøngaguihú de ja ra 'bexuui habú ndí 'buhú ja rá hmāda ra ts'oqui, y bi hñuscaguihú ja rá hmāda rá hmāca T'ú, go gue'á ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

¹⁴ Nú'á go gue'á bi manga rá ji ne bi du pa bi pungaguihú gatho ma ts'oquihú ne pa bi pøhøguihú.

Dí 'buhũ xá hño ja rá thandi Ajuá
po rá du ma zi Hmuhũ ra
Jesucristo

15 Ajuá hinguí hnequi, pe bá ehe rá T'ũ nú'a mahyeguiuí rá 'mũi, ne xa thandi ne xa 'ñutcahũ tengu rá 'mũi rá Dada. Nu'á ya mi 'bui ante da nja gatho nú'a jabya, ne go gue'a ra ndá de gatho.

16 Y Ajuá bi 'yent'ua rá 'ye'a pa go bi hyoqui gatho nú'a ja ne 'bui nuni mahets'i ne nuua ja ra ximhai, gatho nú'a ri hnequi ne nú'a hini hnequi, gatho nú'ũ to'o ri manda ne ri ndá, nú'ũ ja yá ts'utbi ne yá ts'edi, gatho go bi hyoc'a, ne gatho pa rá nsunda'a.

17 Nú'á ya mi 'bui ante da nja gatho nú'a jabya, ne gatho go o ja rá 'ye pa ri su'a.

18 Ha nú'á nehe go ra ñaxu de ra nija. Y nura nija nú'ũ to'o camfri'a, ne nu'ú go gue'ũ rá ndo'yo'a. Y nu'á umbabi'ũ ra 'ra'yo te nú'ũ to'o camfri'a. Nu'á go rá mudi bi yopa nte de ja ya du, pa go bi ndá'a de gatho.

19 Ajuá go rá paha pa bi mahyeguiuí rá 'mũi ne rá ts'edi ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

20 Nehe Ajuá go rá paha pa bá pehni'a pa njabũ por nú'a bi 'yot'e'a da za da yopa hoguí gatho nú'a xqui ts'oqui nuua ja ra ximhai ne nuni mahets'i. Po rá ngue'ũ bi manga rá ji ja ra pont'i'a ne ja bi duni, pa nu'ú bi za bi mádi'ũ co Ajuá ne bi za bi 'mũi xá hño ja rá thandi'a.

21 Nu'ahũ ma'met'o nguí 'buhũ yabũ de Ajuá ne ngrí utsahũ'a ja ri mfenihũ, ngue'a nguí øthũ ya ts'ot'øt'e, pe nubýá Ajuá xa 'yot'e pa gá mádi'ũ con gue'a ne gá 'buhũ xá hño ja rá thandi'a.

22 Ngue'a Ajuá bá pehna rá T'ũ y nú'á gue'a ra Zidada Jesucristo bi e bi nja'i pa bi tho ja ra pont'i, pa njabũ da za gui 'buhũ strá nt'axi ja rá thandi Ajuá, ne ya hinte ma ts'oqui gui tuhũ, ne

njabũ hinto da 'be't'a ri tsahũ ja rá thandi'a.

23 Hangué mahyoni gui siguihũ co nú'a ra hoga jamfri xcá hañhũ, ne gui zehũ ngu ya 'yũza ri cuna mbo ra hai, ne nzantho gui tømhu nú'a ra nthø'mate xa si'ahũ ne ma gui hañhũ ngue'a xcá camfrihũ ra maça noya nú'a gá ødehũ. Nuna ra maça noyana xa nt'øde maxøgue rá ngũni ra ximhai, y núgui drá Pablo xa thuxcagui pa ga xanga nuna ra maça noyana.

Ra apostol Pablo bi t'umbabi ra
'befi pa da su ya gamfri

24 Xi drí johya ngue'a dí tho ya thogui po rá ngue'ahũ. Dí sufri ngu bi sufri ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, pa ga thogui nuya thogui hinxa njatho po rá ngue rá nija, y nú'á go rá ndo'yo'a.

25 Nuguí 'nadrá mefi ja rá nija Ajuá xa hñuxcagui pa ga xi'ahũ gatho ngu nú'a manga rá noya'a.

26 Ajuá bi hñuxcagui pa ga xi'ahũ nú'a xqui beni'a desde maya'bu ne hinto xqui badi, pe nubýá ha, xa 'ñutcahũ núju yá batsiguihũ'a.

27 Ajuá gue'a rá paha bi 'ñutcahũ nú'a xquí beni'a ne hinxqui fadihma, pa njabũ da badi gatho ya ja'i ja ra ximhai tengu rá ndanguí nú'a xquí beni Ajuá da 'yot'e. Y nú'a xquí beni'a go gue'a gue ma zi Hmuhũ ra Jesucristo 'bui ja ma corasohũ, y hangue dí tømhu ga 'buhũ pa nzantho ja rá nsunda'a.

28 Núje yá mefiguihe Ajuá, habwraza dí mañhe de ma zi Hmuhũ ra Jesucristo, ne dí umfe ra hoga ts'ofø gatho ya ja'i, ne dí utuahe'ũ co nú'a ra hoga mfadi xa 'racaguihe Ajuá, pa njabũ to gatho da gamfri'a da te yá jamfri pa da za da 'mũ'ũ ngu gra 'mũ ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

29 Hangué por guehna xi drí mpefi con gatho ra ts'edi nú'a xa 'racagui ra Zidada Jesucristo.

2¹ Nubyá, dí ne gui p̄ah̄ gue nugui xi dí apabi Ajuá con gatho ma ts'edi por gue'ah̄ ne por nú'x ya cu bí 'b̄ui ja ra nija Laodicea, ne por gatho nú'x ma'ra ya cu hinstá mp̄adi'be.

2² Dí apabi Ajuá gue da nup'a ri mfenih̄, ne pa gui 'b̄uh̄ co 'nada ra hm̄ate, ne pa da 'ra'ah̄ ra hoga mf̄adi pa ma'na gui p̄ah̄ xá h̄ño ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo nú'a bi 'ñe bi 'ȳo't'a nú'a xqui beni Ajuá ne hinxqui f̄adihma, ne ja dá p̄adih̄.

3³ Ngue'a ja guehni ja ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo ja jani gatho ra hoga mf̄adi ne ra hoga mfeni.

4⁴ Dí xi'ah̄ njab̄ pa hinda za to da hya'ah̄ co 'raya noya nú'x xi ri nt'øde mahotho pe hinga majuani.

5⁵ Masque nugui hindí 'b̄uibya con gue'ah̄, pe dí ja ra uenda dí 'b̄ui con gue'ah̄ ngue'a oda ma mfeni de gue'ah̄, y xi drí johya ngue'a dá øde gue guí øth̄ gatho nú'a xá h̄ño, ne xi xcá zedi ri jamfrih̄ nú'a guí pe'tsuah̄ ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo.

6⁶ Hangue 'b̄uh̄ xá h̄ño co ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo ngu nú'a xa t'u't'ah̄ nu ngá camfrih̄.

7⁷ Njah̄ ngu ya 'ȳza xa cuna mbo ra hai, xi da nt'uth̄ con gue'a, ne dá ze ri jamfrih̄ ngu nú'a xa t'u't'ah̄. Ne umf̄ njamađi Ajuá nzantho.

Dí pe'tsh̄ 'nara 'ra'yo te ngue'a dí camfrih̄ ra Zidada Jesucristo

8⁸ Xi da nsuh̄, oxqui hoph̄ da hya'ah̄ nú'x ya c'uamba ja'i 'yob̄ xi'ah̄ nú'a te bense de yá mfeni h̄onse pa da hya'ah̄, ngue'a nu'ú hingui udi ngu nú'a bi 'ñudi ra Zidada Jesucristo, nu'ú udi h̄onse nú'a xa bense yá mija'iu de yá mfenise ne xa 'ñudi.

9⁹ Ja ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo ja bi hnequini gatho tengu rá 'm̄ui Ajuá ngue'a nu'á mahyeguiui rá 'm̄ui'a.

10¹⁰ Y nu'ah̄ ya xcá tsuh̄ gatho ra te maxøgue, ngue'a ya guí 'nathoh̄ co

ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo nú'a ri manda gatho nú'x to'o pe'tsa ra ts'edi ne nú'x to'o pe'tsa ra ts'utbi.

11¹¹ Nu ngá 'nathoh̄ co ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo, gue'b̄u gá hañh̄u ra seña ja ri corasoh̄ ngue'a Ajuá bi 'uec'a'ih̄ de ja ra ts'oqui. Y nú'a ra seña gá hañh̄u hingue ngu nú'a ra seña øt'a ya xodyo gue h̄onse ri seña bitho rá ndo'yo 'na. Nuna ra seña gá hañh̄u, gá hañh̄u ja ri corasoh̄ ngue'a gá camfrih̄ ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo.

12¹² Ngue'a nu ngá nxisteh̄h̄, ja ra uenda gá nt'aguilh̄ co ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo ne gá yopa ntehu ma'na'qui con gue'a, ngue'a xcá camfrih̄ gue Ajuá ja rá ts'edi pa bi japi bi yopa nte ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo de ra du.

13¹³ Nu'ah̄ ma'met'o xqui 'mehmah̄u ja ra ts'oqui, mi ja ra uenda ya xcá tuhmah̄u, ne hingui pe'tshmah̄u nú'a ra seña ja ri corasoh̄, pe nubyá Ajuá bi 'ȳo't'e pa gá yopa ntehu ma'ra'yo ngue'a ya guí 'nathoh̄ co ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo, ne bi pun'a'ih̄ gatho ri ts'oquih̄.

14¹⁴ Ajuá ya xa putca gatho ma ts'oquih̄, ngue'a xi 'nandyá 'ȳo't'ats'oquih̄ hindá øteh̄u ngu nú'a manda ja rá ley'a, hangue ma xa mencah̄mah̄u ja ra nidu. Pe gatho nuya ts'oqui ndí tuh̄, go ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo bi gut'a gatho ja ra pont'i.

15¹⁵ Ne mi du ma zi Hmuh̄ ra Jesucristo ja ra pont'i, gue'b̄u bi ntate de gatho yá ts'edi ya ts'ond̄ahi ne yá hm̄anda'x, ne njab̄u bi 'betua yá tsa'x ja yá thandi gatho ya ja'i, ne bi zixa nts'ah̄ni'x.

Hyoñh̄u ya hoga h̄ño bí ja nuni mahets'i

16¹⁶ Ostí ma da du ri m̄uih̄ 'b̄u n̄oñ'ah̄ ya ja'i ngue'a hingui øth̄u ngu yá nzai'x, o de nú'a guí tsih̄, o

ngue'a hinguí øthũ ya ngo ngu yá nzai ya xodyo, ne ngue'a hinguí øthũ ya ngo dega tat'a zana ne de ya pa dega tsaya.

17 Ngue'a gatho nú'a mi øt'a ya xodyo go 'nara nt'uditho de ma zi Hmuhũ ra Jesucristo hinxqui zøtho, pe nu mi zøhø'a, ja bi uahni gatho yá ts'edi de nú'a mi øt'a ya xodyo.

18 Oxqui hophũ to'o da hya'ahũ da xi'ahũ gue hinte ma gui tahahũ ngue'a hinguí øthũ ngu øt'u, ngue'a nú'u ya hyate ja'i ri 'ñet'a hoja'i ne asta ri nsunda ya enxẽ nehe, ne ma te gatho xa hyandi dega thedi, ha ne gue hinte xa hyandi, ne xi ri 'ñets'i de yá mfenise.

19 Nu'ú hinguí camfri ma zi Hmuhũ ra Jesucristo nú'a to'o ra ñaxu de rá nija'a. Y nurá nija'a gue'a rá ndo'yo, ha nujú go dyá xenihũ de rá ndo'yo'a ne dí hampuhũ rá ts'edi'a pa ga ntehu, y njabu rí te rá nija'a ngu nú'a xa bengá Ajuá.

20 Nu'ahũ ja ra uenda xcá tuhũ mahyegui co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo ne xcá 'ueguehũ de nú'a ri bense de ja yá mfeni ya ja'i. Nu'bu çhanja guí øthũ ngu yá nzai'u, 'ñena hinyá gamfrihu? çHanja guí øthũ ngu nú'a ri 'bep'a'ihũ'u?

21 Ngu nú'a eñ'u: "Oguí thañihũ núná, oguí tsihũ nú'á, oguí juxhũ co ri 'yehũ."

22 Gatho nuya ya hmandaya ma hõnse de nú'u ma da uadi da thogui, ne hinte ri muui ngue'a go 'raya hmandatho nú'u xa zanse ya ja'i pa da 'ñudi'u.

23 Nu'a tó'o da 'yøt'a nuya ya hmanda, ri hnequi ngu øt'a xá hño ngue'a øt'e co ra hñoja'i ne ndunthi ra søcambeni, ne asta da japi da sufri rá ndo'yo, pe nuya ya hmanda hinte ma ts'edi umbi pa da zama rá ndo'yo.

3 1 Nu'ahũ ja ra uenda gá yopa ntehu mahyegui co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo nu mi yopa

nte'a de ra du, hangue hyoñhũ nú'u ya hoga hño bí ja nuni mahets'i habu bí 'bu'a ne bí hudi ja rá 'ñei Ajuá rá Dada.

2 Dá 'yoda ri mfenihũ de ya t'øt'e nú'u bí ja nuni mahets'i, hingue de nú'u ya t'øt'e jaua ja ra ximhai.

3 Ngue'a nujú ngu 'ñena dá tuhũ mahyegui co ma zi Hmuhũ ra Jesucristo ne dá yopa ntehu con gue'a, hangue ja ra uenda ya dí 'buhũ 'naddu con gue'a nuni habu bí 'bu Ajuá ra Dada.

4 Ne nu stua yopa pengui, ma ga hnequihũ mahyegui con gue'a strá nsunda ngue'a 'nada ma tehu con gue'a.

**'Ueguehũ de ri ndaxjua 'mũihũ
ngue'a ya guí pe'tshũ ra 'ra'yo 'mũi**

5 Hangue 'uehũ de gatho ya ts'oqui nú'u jaua ja ra ximhai. Oxqui ntsinga medinthatihũ, ne oxqui pe'tshũ ra ts'onc'at'aja'i, nixi ma'ra ya ts'onc'at'i, nixi oxqui øthũ ma'ra ya ts'o'befi. Ne oxqui c'at'ihũ ra boja ne ma'ra ya hño de ra ximhai, ngue'a 'bu guí øthũ njabu, nu'bu go grí nsundahũ'u, hingo grí nsundahũ Ajuá.

6 Por nuya ts'ot'øt'eya ma da zætua rá cue Ajuá gatho nú'u to'o ya ts'o'yøde.

7 Ne'ahũ ja nguí ohañihma ja nú'u ya ts'ot'øt'e'u.

8 Pe nubyá ya guí pe'tshũ ma'na ra 'ra'yo 'mũi, hangue nehe hyehũbu gatho nú'u ma'ra ya ts'ot'øt'e, ngu ra nt'utsate, ra cue, ra nts'o'mũi, ra ts'ante ne ma'ra ya ts'onoya.

9 Oguí mpetua ne'uambahũ 'na ngu ma'na, ngue'a nú'a ri ndaxjua 'mũihũ ya xcá hehũbu.

10 Nubyá ya xa mpata ri 'mũihũ, ne 'yo grí patuahũ rá 'mũi Ajuá nú'a to'o xa 'ra'ahũ ra 'ra'yo te, asta xi ma gui 'buhũ ngu rá 'mũi'a.

11 Y ja nú'a ri 'ra'yo 'mũihũ xcá pe'tshũ, nuni hingui fadi ua ra griego

ua ra xodyo, ua pe'tsa ra seña ja rá ndo'yo o hina, ua ra mengu ua ra nzøhø ja'i, ua ra 'bego ua hingrá 'bego, ngue'a ma zi Hmuhú ra Jesucristo gatho o ja rá 'ye'a, ne nu'á 'bui mahyegui con gatho.

12 Ajuá xi ri ma'a'ihú ne xa huahn'ahú pa dyá meti'ihú'a. Hangué nubyá dá nja ri nthecatehú, ne 'yøthú ra hñoja'i, ogyá 'ñets'ihú, dá nja ri t'equ'eihú, ne ri pacenciahú.

13 Ntsetuahú 'na ngu ma'na, ha nu'bu 'na de gue'ahú to'o da 'yø't'ahú 'nara nts'o'mui, pumbahú, ngu bi pun'ahú nehe ra Zidada.

14 Pe nu'a ma'na mahyoni, nura hmáte gui pe'tshú, ngue'a go gue'a ri jacjú ga 'nathohú pa ga 'buhú co 'nada ra mfeni.

15 'Buhú co nú'a ra hoga'mui xa 'ra'ahú Ajuá ja ri corasohú, ngue'a Ajuá bi zohn'ahú pa gui 'buhú co 'nara hoga'mui ngue'a guí 'nada ra ndo'yohú co ma Zidadahú. Ne nzántho umfú njamádi Ajuá de gatho nú'a da 'ñe'ahú.

16 Dá 'yoda ri mfenihú rá noya ma zi Hmuhú ra Jesucristo. 'Ñutuahú ne nupa mfenihú 'na ngu ma'na co nú'a ra hoga mfádi xa t'a'ahú. Ne tuthú ya salmo ne ya jahñá ne ma'ra ya maça thuhu. Tutuahú Ajuá ne umfú njamádi'a con gatho ri corasohú.

17 Gatho nú'a guí 'yøthú o nú'a guí mañhú, 'yøthú gatho pa rá nsunda ma zi Hmuhú ra Jesucristo, ne ja rá thuhu'a umfú njamádi Ajuá ra Dada.

Nú'a rí 'ñepi da 'yø't'a ya gamfri pa da 'mui xá hño co yá miq'u'eiu

18 Nu'ahú 'behñahú, 'yøta ri dāmehú ngu rí 'ñepi gui 'yøthú ngue'a gyá gamfrihú de ma Zidadahú.

19 Nu'ahú 'ñøhøhú, mádi ri 'behñahú ne ogyá ts'o'muihú con gue'ú.

20 Nu'ahú batsihú, 'yøta gatho nú'a da xi'a ri dada ri nanahú, ngue'a guehna ri ho ra Zidada.

21 Ha nu'ahú dadahú, oguí tsuihú nts'edi ri batsihú pa hinda du yá mui'ú.

22 Ha nu'ahú 'begohú, 'yøtehú ri hmuhú nuua ja ra ximhai gatho nú'a da 'bep'a'ihú, ne hingue hønse ra ora hant'ahú xi grí mpehú pa gui pønga ri hmihú con gue'ú, pephú con gatho ri muihú ngue'a guí tsuhú Ajuá.

23 Ne gatho nú'a guí pehú, pehú con gatho ri pahahú, jahú ra uenda go guí pephú ra Zidada, hingue nuya ja'i.

24 Ya guí pahú gue numa Zidadahú ra Jesucristo ma da 'ra'a ri thahahú ngue'a go guí pephú'a.

25 Pe nu'a tó'o ø't'a ra nts'o'mui, ra Zidada da gu'tuabi ngu tengu nú'a xa 'yø't'e, ne hinda ma da nja ra nsøqui.

4 1 Nu'ahú hmuhú, manda ri 'begohú ngu rí 'ñepi, ngue'a guí pahú gue ne'ahú guí pe'tshú 'nari Hmuhú nehe nuni mahets'i.

2 Oguí tsaya gui 'yapabihú Ajuá con gatho ri muihú, ne umfú njamádi'a ngue'a ø't'a'ihú ri nt'adihú.

3 'Yapabihú por guecje, pa da xogahe ya gosthi pa da za ga mañhe de gatho nú'a xa 'yø't'a ra Zidada Jesucristo ngu nú'a xqui beni Ajuá ne hinxqui fādihma, pe Ajuá ya xa 'ñutcahú. Ne ngue'a go dí ma de gue'a, hangue dí jot'ua fadi.

4 'Yapabihú Ajuá pa da za ga manga xá hño de gue'a ngu rí 'ñepcagui ga ma.

5 Jamasuhú hanja gui 'yohú, 'yohú co ndunthi ra mfádi ja yá thandi nú'ú hingyá gamfri. Ogrí 'beta ri orahú, zofohú'ú de rá noya Ajuá.

6 Ñahú co ndunthi ra t'equ'e'i ne ra hmáte, ne beñhú xá hño hanja grí thätuahú cada 'na nú'ú grí ñauihú.

Ya nzenjua pehna ra apostol Pablo mi uadi ra carta

7 Nuni ma hmáca cuhú ra Tiquico guehni 'nará hoga mefi Ajuá stá

mpehe mahyegui, y nu sta zømbu
dua c'a'ts'ahü, ma da xi'ahü gatho
nú'a te dí thoguiua.

⁸ Hangué pa gue'a dí pehn'ahübü pa
da xi'ahü tengü gra 'müihe de guecua
ne pa da nup'a ri mfenihü.

⁹ Ma da meui nehe ma zi hoga cuhü
Onesimo, nuni ja ra mengü de guepü
ngu guí pahü. Nuyá ma da xi'ahü
gatho nú'a dí thoguihe de guecua.

¹⁰ Ne ri fat'ajuá'ihü ra zi cu
Aristarco nuni drí ncompa'beua ja ra
fadi, ne ri fat'ajuá'ihü ra zi cu Marco
nuni rá primo ra cu Berhna. Nu'ahü
ya xa si'ahü gue ma da mabü da
c'a'ts'ahü ra cu Marco, ne sta zømbü
umfü ra tsaya co ndunthi ra hmäte.

¹¹ Nehe ri fat'ajuá'ihü nuni ra cu Jesu
xa thu'mbabi nehe ra Justo. De gatho
ya xodyo nú'ü xa gamfri hønse nuyü
ya cuyü faxcagui pa dí mambahe
rá noya Ajuá de guecua, pa njabü
ndunthi to'o xa yüt'i ja rá hmanda
Ajuá, y go guehyü xi ri hubga ma müi.

¹² Ne ri fat'ajuá'ihü ra cu Epafra,
guehni 'nará mefi nehe ma zi Hmuhü
ra Jesucristo, nehni ra mengü de
guepü. Nuni nzantho apabi Ajuá con

gatho rá müi pa hingui 'ueguehü de ri
jamfrihü ne pa gui 'yohü xá hño ja rá
thandi Ajuá ne gui 'yø'tuahü nzantho
ngu nú'a go rá paha'a.

¹³ Nugui go dí damajuani xá hño de
guehni, ngue'a nzantho tagui tu por
gue'ahü, ne por ya cu ya me Laodicea,
ne nú'ü ya me Yerapoli.

¹⁴ Ri fat'ajuá'ihü nehe ra cu Luca, nuni
ra medico xi ra hmädi, ne ra cu Dema.

¹⁵ Fat'ajuáhübü ts'ü gatho ya cu
nú'ü ya me Laodicea, ne fat'ajuáhübü
ra cu Nimfa, ne gatho nú'ü ya cu ri
munts'i ja rá ngu'a pa ri xøcambeni
Ajuá.

¹⁶ Nu xcri juahü gui hñe'thü nuna ra
carta, pempabihü nú'ü ya cu ya me
Laodicea, pa da hñe'ti nehe'ü. Ha nú'a
dá pempabi'ü da men'a'ihü pa gui
hñe'thü nehe.

¹⁷ Nehe xipabihü ra cu Arquipo gue da
mefi xá hño nú'a ra 'befi xa umbabi ra
Zidada, asta hinda juatbi gatho.

¹⁸ Nügüi drá Pablo de ma 'yese dí
op'ahü nuna ra nzenjua. Oxqui
pumfriguihü gue dí oua ja ra fadi. Ha
nubyá, Ajuá da jap'a'ihü. Njabü
gue'a.

RÁ MUDI RA TESALONICENSE

RÁ MUDI CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO BI 'YOPABI YA GAMFRI ME TESALONICA

**Ra apostol Pablo ne yá compa opabi
ya gamfri me Tesalonica**

1 ¹ Núga drá Pablo, ne ra cu Silvano ne ra cu Timu, dí pehn'a'ihēbū nuna ra carta, nu'ahū gyá gamfrihū guí 'būhūbū Tesalonica ne guí 'būhū co Ajuā ra Dada ne co ra zi Hmu Jesu-cristo. Ajuā ma Dadahū ne ma zi Hmuhū ra Jesucristo da jap'a'ihū ne da max'ahū pa guí 'būhū te rá 'ñientho.

**Ra hoga'mūi mi udi ya gamfri
me Tesalonica**

² Dí aphe Ajuā por gue'ahū ne nzañtho dí umfe njamađi'a por gatho'ihū.

³ Nú'bū dí aphe Ajuā ma Dadahū, nzañtho dí beñhe ra 'befi de ri jamfrihū ne ri 'befihū dega hmāte, ne dí beñhe de gatho nú'a guí tsēthū ngue'a guí tō'mhū da 'ñehe ma zi Hmuhū ra Jesucristo.

⁴ Ma zi cu'ihē yá hmađi'ihū Ajuā, dí pahe gue xa huahn'a'ihū Ajuā.

⁵ Nura maça hoga noya dá xi'ahe hindá xi'a'ihē hōnse dega noya, dá xi'ahe co rá ts'edi ra Maça Nđāhi, nehe dí camfrihe gue go guehna xi majuañi. Nu'ahū gá pahū tengu ma 'mūihe nú'bū duá 'būhebū con gue'ahū pa ri hñohū.

⁶ Ya guí tenga ma 'mūihe, nehe guí tembahū rá 'mūi ra Zidada Jesu. Gá hañhū rá noya Ajuā co ndunthi ra nt'utsate, pe nehe co ra johya nú'a xa 'ra'ahū ra Maça Nđāhi.

⁷ Hanguē gatho ya cu me Macedonia ne ya cu me Acaya bi den'a ri 'mūihū.

⁸ Por gue'ahū bi ntēnga rá noya ra

Zidada hingo sehe Macedonia nixi sehe Acaya; nehe habūraza fađi gue guí camfrihū Ajuā. Nde nubyá, ya hindí pe'tshe te ga mañhe,

⁹ ngue'a ya ja'i ri mpede hanja bi za dá cūthe ra maça noya con gue'ahū. Nehe mañ'hū gue gá tsohūbū ya c'oi nú'hū hingo gue'hū Ajuā pa guí pēpabihū Ajuā nú'a te y go gue'a Ajuā xi majuañi.

¹⁰ Nehe guí tō'mbahū rá T'hū Ajuā nu stí 'ñehe de mahets'i. Ajuā go bi 'yōt'e pa bi yopa nte'a de ja ya du, ne go gue'a ra Zidada Jesu nú'a to'o ñangaguihū de rá cūe Ajuā ma da 'ñehe.

**Rá 'befi ra apostol Pablo
nuni Tesalonica**

2 ¹ Zi cūhū guí pahū gue himbi 'mēditho ma 'befihe nú'bū dá haťs'ahebū rá noya Ajuā.

² Masque bi sicje ndunthi ya ts'onoya nuni Filipo ne bi hñabgaguihēni ngu guí pahū, pe Ajuā bi 'racje ra ts'edi pa dá xi'ahe ra maça noya, hindá ntsahe nixi dá ntsuhe, masque ndí thōe ya nt'utsate.

³ Dá zo'a'ihē de nú'a xi majuañi, hindá zo'a'ihē dega ts'oqui nixi dega nthate.

⁴ Ajuā bi hyandi gue mi 'ñēpcaguihe ga mañhe ra maça noya ne bi 'bēpcahe ga mañhe. Hanguē gue'a dí mañhe, hingo pa go da t'ō'tua yá paha ya ja'i, hōnse pa go da t'ō'tua rá paha Ajuā nú'a to'o paťca ma mfenihū.

⁵ Hindá ha'ahe co 'raya hoga noya mahotho, ngu guí pahū, nixi hindá ha'ahe dega nc'at'aboja, Ajuā go pađi.

⁶ Ne hindá nehe to'o da 'ñesca ma nsuhe, nixi nu'ahū nixi ma'ra, masque

mri ñepcaguihe hmahaŋa ngue'a dyá 'mehnihe de ra Zidada Jesucristo.

7 Nu'a dá øthe, ndí pe'ts'ahe ra hmáte ngu 'nara nana su yá zi batsi.

8 Nts'edi xi stá ma'ahe, hangue hingue nsøtho dá 'ra'ahe rá hoga noya Ajuá, nehe xa za stá uñhe ma tehe po rá ngue'ahú ngue'a xi drí ma'ahe.

9 Zi cuhú, nu ndá xi'a'ihe rá noya Ajuá, guí pahú gue ndí mpefihe ma pa ra xuui co ndunthi ra nzabi pa hindá ø't'a'ihe ra xuhña ni 'na de gue'ahú.

10 Guí pahú ne Ajuá padi gue nu ndá 'búhebu dá 'yohe xi xá hño ne dá nhyoja'ihe con gue'ahú nú'ahú gyá gamfrihú, ne hindá øthe nú'a xá nts'o hangue himbi za to bi c'ascahe.

11 Ne guí pahú hanja ndí zo'a'ihe ne ndí nup'ahe ri mfenihú cada 'na de gue'ahú, ngu 'nara dada zofo yá batsi.

12 Ndí 'bep'ahe gue gui 'yohú ngu rí 'ñep'a'ihú ngue'a Ajuá xa zohn'a'ihú pa gui 'buhú ja rá maça hnini ne ja rá nsunda'a.

13 Nuje nzantho dí umfe njamádi Ajuá ngue'a gá øhú ra maça noya nú'a dá xi'ahe ne gá pahú gue go gue'a rá noya Ajuá ne hingo rá noya 'nara ja'i. Ne majuani go gue'a rá noya Ajuá, ne ri mpefi ja ri corasohú nú'ahú gyá gamfrihú.

14 Nu'ahú, zi cuhú, xcá thoguihú ya nt'útsate mahyegui ngu xa thogui ya cu de yá nija Ajuá nuni Judea, nú'u 'búi co ra Zidada Jesucristo. Xa útsa'ihú ya mengu ri haihú mahyegui ngu ya xodyo xa útsa ya cu nuni Judea.

15 Nuya xodyo go gue'u bi hyo ra Zidada Jesu, nehe bi hyo sehe yá badi'u, y necje bi guje. Hingui øt'e'u nú'a rá paha Ajuá ne ri útsa'u gatho ya ja'i.

16 Mi hagaguihe hmahaŋa ga zofohe ya ja'i nú'u hingyá xodyo pa hinda mpøhø'u. Njabu ya xodyo xi bi 'yøt'a ya ts'oqui asta habu bi za, ne rá ngats'i rá cue Ajuá ya xa zudi'u pa nzantho.

Ra apostol Pablo xi mi ne da ma da c'a'tsa ya gamfri me Tesalonica

17 Nujú zi cuhú ya pe'tsa ya pa hinstá nuhú, pe de ma corasohé dí beñ'ahe. Hangue xi ndí nehmahe ga nuhú.

18 Ndí nehmahe stá mahebu ga c'a'ts'ahú pe ra Satá himbi hocje. Nuga drá Pablo ndunthi ya 'mi'qui dá ne ga mahmabu.

19 Nde, ¿te rá 'be'a dí tømhe, nda'a ma johyahe, ne hanja da thuscahe ra corona nu sta ñehe ma Zidadahú ra Jesucristo? ¿Ha gue hingue por gue'ahú?

20 Por gue'ahú ma da t'esca ma nsuhe ne ma ga johyahe.

3 1 Ya himbi za dá tømhe ma'ra ya pa pa dá pãhe te gri 'buhú, hangue dá beñhe ga coheni Atena.

2 Ha numa zi cuhú ra Timu dá pehn'a'ihébu. Gue'a 'nará mēfi Ajuá ne ma mfats'ihé ja rá 'befi ra Zidada Jesucristo. Dá pehn'a'ihébu'a pa da nup'a ri mfenihú pa ma'na da zedi ri jamfrihú,

3 pa da njo'o ni 'na de gue'ahú to'o da ntsu de ya nt'útsate guí thohú. Nu'ahú guí pahú gue pa guehna dí 'buhúua.

4 Nu ndúa 'búhebu con gue'ahú dá xi'a'ihe gue mi pe'tsi te ga thohú ya nt'útsate ngu ya xa t'øt'e ne ya guí pahú.

5 Por gue'a nuga ya himbi za dá tømá ma'ra ya pa, hangue dá pehn'ahúbu ra mēfi pa dá padi te gra 'mú ri jamfrihú, xi'bu xqui hya'ahú ra ts'ondahi y nu'bu nú'a ma 'befihe xa 'medithoho hmahaŋa.

6 Ra cu Timu ya bá pengui de guepu ne ja rí zøhø, hangue go bá hancahe'a ra noya de ri jamfrihú y de ri hmátehu. Nzantho guí bengaguihe co ra hmáte ne xi guí nehmahu ga nuhú mahyegui ngu dí nehmahe nehe ga hant'a'ihe.

7 Zi cuhú, nu ndá pãhe te gra 'mú ri jamfrihú xi bi hño ma muñhe, masque dí thohe ya nt'útsate ne ya ts'othogui.

8 Nubyá ha, xi dí johyahe ndunthi ngue'a xi majuani guí 'buhú xá hño co ra Zidada.

9 Nde nu'bu, otho con te ga ju'tuabihe Ajuá por gatho nú'a ra johya dí pe'tshe ja rá thandi'a ngue'a guí 'buhú xá hño con gue'a.

10 Ajuá dí aphe ma pa ra xuui con gatho ma muihe gue da 'racje nsequi ga nuhu pa ma'na da nxøgue ri jamfrihu.

11 Ajuá ma Dadahu ne ma zi Hmuhu ra Jesucristo da zixcahe pa ga tsøñ'a'ihe.

12 Ma zi Hmuhu da 'yøt'e pa ma'na da zi'ta ri hmáthehu pa xi gui mádihu 'na ngu ma'na ne xi gui mádihu gatho ma'ra, mahyegui ngu nuje dí ma'a'ihe.

13 Ne da max'a'ihu pa gui zedihu, ne gui 'ueguehu de ya ts'oqui pa da njo'lo to'lo da c'a'ts'ahu ja rá thandi Ajuá ma Dadahu nu stí ñehe ma zi Hmuhu ra Jesucristo con gatho nú'u to'lo xa gamfri'a.

Ra hoga'mui gue'a ri ho Ajuá

4 ¹ Nubyá zi cuhu, dí bante'ithe ne dí zo'a'ithe de rá ts'edi ra Zidada Jesu gue ma'na gui 'yohú xá hño ngu dá u't'ahe, njabu ngu ne Ajuá.

² Ya guí pahú nuya hmanda dá 'bep'ahe de rá ts'edi ra Zidada Jesu.

³ Nurá paha Ajuá gue da t'axca ri mfenihu. Oxqui hñuxhu co ya 'behña nú'u hingo xi ri 'behñahú, nixi ya 'behña hinda hñuxui ya 'ñøhø nú'u hingo xi yá dame.

⁴ Cada 'na de gue'ahu gui pahú hanja gui pe'tsa ri 'behñahú, hingue gui pe'tshu dega ts'oqui, gui 'ñøtehu 'na ngu ma'na.

⁵ Oxqui pe'tshu ra ts'onc'at'aja'i ngu øt'a ya 'ñagamfri ja'i nú'u hinxa ba Ajuá.

⁶ Oxqui øt'uahú ni 'nara 'ñu ri cuhu nixi gui hyathu de nuya t'øt'eya, ngue'a Ajuá go gue'a unga ra nju'ti de gatho nuya, ngu ya stá xi'a'ithe ne stá zo'a'ithe ndunthi.

⁷ Ajuá xa zoncahu pa da nt'axca ma mfenihu hingue pa ga øthu ya ts'oqui.

⁸ Nu'a tó'o ri utsa nuna ra noya, hingo utsa 'nara ja'i, pe utsa Ajuá nú'a to'lo 'racju rá Maca Ndahi.

⁹ Hingo mahyoni ga op'a'ithe pa gui mádi ri cuhu, ngue'a Ajuá ya xa 'ñu't'a'ihu gue gui mádihu 'na ngu ma'na.

¹⁰ Ne majuani ya guí øthu njabu con gatho ya cu 'bu gatho rá ngøni Macedonia. Pe dí zo'a'ithe zi cuhu gue ma'na da zi'ta ri hmáthehu.

¹¹ 'Yøthu ra ts'edi pa gui 'buhú 'nara hoga'mui. Mpefihu she co ri 'yehu ngu nú'a stá 'bep'a'ithe,

¹² pa da ñamahño de gue'ahu nuya 'ñagamfri ja'i, ne pa hinte gui 'behu.

Rá yo'ehe ra Zidada

¹³ Zi cuhu, dí ne ga xi'ahe de nú'u xa du pa gui pahú ne pa hinda du ri muihu ngu nú'u ma'ra hinte tømí.

¹⁴ Nde, 'bu dí camfrihu gue ra Zidada Jesu bi du ne bi yopa nte ma'na'qui, nu'bu nehe dí camfrihu gue Ajuá dua tsi co ra Zidada Jesu nu stí ñehe'a nú'u to'lo bi du ne mi camfri ra Zidada Jesu.

¹⁵ Dí xi'ahe rá noya ra Zidada, gue núju gra 'buthua ja ra ximhai asta ra pa da ñehe ra Zidada, hingo ma ga 'bet'ohú de nú'u ya xa du.

¹⁶ Pe ra Zidada ma dua çai de mahets'i co 'nara hmafi dega hmanda, ne co 'nara noya de 'nara nda'ænxe mahets'i, ne co rá nzøni ra trompeta de Ajuá. Nu'bu nú'u ya cu ya xa du ante da ñehe ra Zidada Jesu, nu'ú 'met'lo da yopa nte'u.

¹⁷ Nepu núju gra 'buthua ja ra ximhai, 'bestho da guxcahu mahyegui con gue'u pa maña ja ya guui pa ga ma ga nthehu ra Zidada maña ja ra ndahi, ne njabu ma ga 'buhú nzantho co ra Zidada.

¹⁸ Hangue hñu'mba muihu 'na ngu ma'na co nuya noyaya.

5¹ Zi cuhũ, hingo mahyoni ga op'a'ihe pa ga xi'ahe de nuya pa xa 'ñepũ ne ha'mũ ma da nja nuya t'øt'eya.

2 Ngue'a nu'ahũ ya guí pãhũ xá hño gue nu sta dat'a ra pa da 'ñehe ra Zidada, nura pa'a ma da nja ngu øt'a ra be dega xuui.

3 Nura pa sta 'ñenga ya ja'i gue ja ra hmetho ne ra hoga'mũ, nu'bú sta ðamfri'u da 'ñe 'nara nhuati pa gue'u ngu yá ugui 'nara 'behña, ne hinda mpont'ui'u.

4 Pe nu'ahũ zi cuhũ ya hinguí 'bũhũ ja ra 'bexuui, hangue nura pa'a hinda ma da zũ'ahũ ngu 'nara be.

5 Gatho'ihũ guí 'bũhũ ja ra ñot'i ne guí 'bũhũ dega pa. Nujũ ya hindí 'bũhũ ja ra xuui nixi ja ra 'bexuui.

6 Hangue hinga ahu ngu ma'ra, ga ndø'mhũ nzantho, ne di ja ma mfenihũ.

7 Nuto aha, aha 'bũ nxuui, ne nuto ri ti, ri ti dega xuui.

8 Pe nujũ dí 'bũhũ dega pa ne di ja ma mfenihũ. Ga hñehũ co ma hehũ dega jamfri y dega hmãte pa hinte ga jahũ. Njabũ ga hñehũ ngu ri hñe nú'u to'o 'yo ja ra tuhni. Ne ga pe'tshũ ra nthø'mate pa ga mpøhøhũ ngu 'nara nthaquí ja ma ñaxuhũ.

9 Ajuã hinxa hñuxcahũ pa da zũcju rá cue'a, xa hñuxcahũ pa ga mpøhøhũ por ma Zidadahũ ra Jesucristo.

10 Nú'á bi du por guecju pa da za ga 'bũhũ con gue'a masque gra 'bathũua o ya stá tuhũ.

11 Hangue hñu'mba mũihũ ne nupa mfenihũ 'na ngu 'na ngu ya guí øthũ.

Ra apostol Pablo umba ra ts'ofu ya gamfri

12 Zi cuhũ, dí bante'ihe gue gui pe'tsuahũ ra t'equ'ei nú'u brí mpefibũ ja rá 'befi ra Zidada ne su'ahũ ne zo'a'ihũ.

13 Pe'tsuahũ ndunthi ra hmãte po yá

hoga 'befi. 'Bũhũ co 'nara hoga'mũ 'na ngu 'na.

14 Nehe dí bante'ihe zi cuhũ gue gui zohũ ya cu nú'u ya ðahñei, gui nupa yá mfeni nú'u to'o tu yá mũ, gui faxhũ nú'u to'o ts'ũtho yá jamfri, ne gui tsetuahũ gatho.

15 Jamasuhũ gue hingui co'tshũ ra nts'o'mũ co ra nts'o'mũ. 'Yøthũ nzantho ra hño 'na ngu ma'na nehe con gatho ya ja'i.

16 Johyahũ nzantho.

17 Ja guetbú gui 'yaphũ Ajuã.

18 Umfũ njamãdi Ajuã de gatho nú'a da 'ñehe, ngue'a gue'a rá paha Ajuã pa gue'ahũ nú'ahũ guí 'bũhũ co ra Zidada Jesucristo.

19 Oxqui hacuahũ rá ts'edi ra Mãca Ndãhi.

20 Oxqui utsahũ nú'a te u't'ahũ nú'u ñã de rá noya Ajuã.

21 Pãhũ nda'na nú'a xá hño, ne teñihũ'a.

22 'Uehũ de gatho nú'a xá nts'o.

23 Ajuã hubga ma mũihũ, ne go gue'a da t'axca maxøgue ri mfenihũ, pa da 'be'tsi xá hño ri hoga ndãhihũ ne ri mfenihũ ne ri ndo'yohũ, pa hinto da c'a'ts'ahũ nu sta 'ñehe ma Zidadahũ ra Jesucristo.

24 Hingui pata rá mfeni nú'a to'o xa zohn'a'ihũ, ne go gue'a da 'yøt'e.

Ra apostol Pablo ja rá ngats'i rá carta ri yopa zengua ya gamfri ne apa Ajuã por gue'u

25 Zi cuhũ, 'yaphũ Ajuã por guecju.

26 Fat'ajuãhũbũ gatho ya cu co 'nara nthãfi dega hmãte.

27 Dí 'bep'a'ihũ nts'edi de rá thuhu ma Zidadahũ gue gui hñe'tuabihũ nuna ra carta gatho ya cu.

28 Ma Zidadahũ ra Jesucristo da max'a'ihũ. Njabũ gue'a.

RÁ ÑOHO RA TESALONICENSE

RÁ ÑOHO RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'A BI 'YOPABI YA GAMFRI ME TESALONICA

Ma'na'qui ra apostol Pablo ne yá compa opabi ya gamfri me Tesalonica

1 ¹ Núga drá Pablo, ne ra cu Silvano ne ra cu Timu, dí pehn'a'ihēbū nuna ra carta nu'ahū gyá gamfrihū guí 'būhūbū Tesalonica ne guí 'būhū co Ajuā ma Dadahū ne co ma zi Hmuhū ra Jesucristo. ² Ajuā ra Dada ne ra zi Hmu Jesucristo da jap'a'ihū ne da max'a'ihū pa gui 'būhū te rá 'ñenthō.

Ajuā ma da castiga nuya 'yōt'ats'oqui nu sta yopa zōhō ra Zidada Jesucristo

³ Zi cuhū, pe'tsi te ga umfe nzantho njamādi Ajuā por gue'ahū ngu rí 'ñepcahe ga øthe ngue'ā xi rí te ri jamfrihū ne gathō'ihū ma'na rí zi'ta ri hmātehū 'na ngu ma'na. ⁴ Hangue nuje dí e'ts'a'ihē ri nsuhū ja yá nija Ajuā ngue'ā xi ra dangui ri jamfrihū masque guí thohū ya ts'othogui ne ya nt'atsate. ⁵ Pe gatho nuya thogui guí thohū, ja ri hnečni gue Ajuā øt'a nú'ā xá hño ne ma da 'yōt'a ra hoga ts'utbi, ngue'ā por nuya ts'othoguiya Ajuā da za da mā gue rí 'ñep'a'ihū gui 'būhū habū bí manda'ā, ne por gue'ā grí sufrihū. ⁶ Ajuā øt'a nú'ā xá hño da co'tsuabi nú'ū to'o ri øtsa'ihū. ⁷ Nehe nú'ahū t'øtsa'ihū, Ajuā øt'a nú'ā xá hño da 'ra'a'ihū ra tsaya mahyēgui con guecje nu stua pengui de mahets'i ra Zidada Jesu co ya enxē nú'ū hampa rá ts'edi'ā. ⁸ Nu stí 'ñehea'ā, ma da hnequi 'nara

dānga tsibi ja rá nthets'i. Ma da 'ñehe pa da castiga nú'ū to'o hingui pā Ajuā nixi hingui øtuabi rá māca noya ma Zidadahū ra Jesucristo.

⁹ Nu'ū ma da gut'a yá thai ja ra nidu pa nzantho, ne hinda za da 'mū'ū ja rá thandi ra Zidada habū ja rá nsunda ne rá ts'edi.

¹⁰ Nura pa stí 'ñehe'ā, gatho ya cu nú'ū to'o camfri'ā ma da 'yø ne da nsunda'ā. Ne'ahū ma gui 'yøhū ne gui nsundahū'ā ngue'ā gá camfrihū nú'ā dá xi'a'ihē.

¹¹ Por guehna nzantho dí aphe Ajuā gue da max'a'ihū pa gui 'būhū ngu rí 'ñep'a'ihū ngue'ā xa zohn'a'ihū'ā, ne dí aphe gue da nup'a ri mfenihū co rá ts'edi'ā pa gui 'yøthū co 'nara johya gatho nú'ā xá hño ne pa gui 'yøthū ya 'befi dega jamfri, ¹² pa njabū da hnequi rá nsunda ma Zidadahū ra Jesucristo ja ri 'mūihū ne da t'e'ts'a ri nsuhū po rá hñoja'i Ajuā ne ra Zidada Jesucristo.

Ma da hnequi ra 'yōt'ats'oqui gá ja'i

2 ¹ Núbya zi cuhū dí ne ga xi'ahe de rá yo'ehe ma Zidadahū ra Jesucristo nu xcrá muntshū con gue'ā. ² Dí bante'ihē zi cuhū gue hingui ntsuhū nixi to gui hophū da 'uec'a'ihū de ri hoga mfenihū ne da 'ñeñ'ahū gue ra Zidada ya bá yopa pengui, nixi dega thedi, nixi dega noya, nixi dega he'mi nú'ā di mā gue go stá penhe, ne nú'ū di mā gue rá pa de rá yo'ehe ra Zidada ya bi zōhō.

3 Oxqui hophu ni 'na tui to da hya'ahu ne da 'ñeñ'ahu gue nura pa ya bi zøhø. 'Met'o ma da nanga ndunthi to'o da ña ncontra de Ajuá, ne da hnequi nú'a ra 'ñøhø dega 'yøt'ats'oqui ma da ma ja ra nidu. Nepu 'mefa de gue'a ma da zøhø ra Zidada.

4 Nura 'yøt'ats'oqui gá ja'i'a ma da ma ncontra de Ajuá ne da 'ñexa sehe, ne da ne da hñamba yá luga gatho nú'u t'embi gue go gue'u Ajuá, nú'u ri nsunda ya ja'i, asta hinda hñudi ja rá ndañija Ajuá, ne da mañ'a gue go gue'a Ajuá.

5 ¿Ha gue hinguí beñhu gue nú'bu ndí 'bui con gue'ahu dá xi'a'ihu de guehna?

6 Nu'ahu guí pahú te rá 'be'a hinxa hopi da hnequitho nura 'yøt'ats'oqui gá ja'i'a. Ma da hnequi asta nú'a ra pa da zø rá ora.

7 Nura ts'oqui ya ri mpefi mant'agui, hønse tømabya da thaca nú'a to'o hingui hopi da hnequi.

8 Nu'bá gue'bu da hnequi nú'a ra ts'oja'i, ne ra Zidada ma da hyo'a co 'nara noya da ma, ne da ma da huati co rá nsunda nu sta 'ñehe'a.

9 Nu sta hnequi nura ts'oja'i'a dri hñampa rá ts'edi ra Satá ne ma da 'ñudi ndunthi ya nt'udi ne da 'yøt'a ndunthi ya milagro dega nthate.

10 Ne ma da hyat'i co ya nthate xi xá nts'o nú'u to'o ma da ma ja ra nidu. Nu'ú mi tsa da mpøhø hmaha pe himbi ne bi gamfri nú'a xi majuani hangue ma da ma ja ra nidu.

11 Hangue ringue'a Ajuá da pu'tua yá mfeni'u pa da gamfri nuna ra ne'uambana.

12 Pa njabu da duxa ra ts'oqui nuto gatho himbi ne bi gamfri nú'a majuani, nú'u to'o ma'na bi ho ra ts'oqui que nú'a majuani.

Ajuá xa huancahu pa ga mpøhøhu

13 Pe nuje rí 'ñepcahe gue nzantho ga umfe njamadi Ajuá por gue'ahu

zi cuhu yá hmadi'ihu ra Zidada, nguetho Ajuá bi huahn'a'ihu ante da hyoca ra ximhai pa gui mpøhøhu. Ne gá mpøhøhu ngue'a ra Maça Nðahi bi 'uec'a'ihu de ya ts'oqui, ne xcá camfrihu nú'a majuani.

14 Pa guehna bi zohn'a'ihu Ajuá por nura maça noya stá xi'a'ihe pa da hnequi rá nsunda ma Zidadahu ra Jesucristo ja ri 'mũihu.

15 Hangue ringue'a zi cuhu oxqui 'ueguehu. Pe'tshu xá hño ya nt'utuate nú'u stá u't'a'ihe dega noya o nú'a stá op'ahe.

16 Ajuá ma Dadahu bi macaguihu ne bi huegaguihu hangue bi 'racju ra humui pa nzantho ne bi 'racju 'nara hoga nthø'mate.

17 Nú'a ne ma zi Hmuhu ra Jesucristo da nup'a ri mfenihu ne da ja'ahu gui 'yohu xá hño de nú'a guí øthu ne nú'a guí mañihu.

Ra apostol Pablo xipa ya cu gue da ora por gue'u pa njabu ma'na da ntanga rá noya Ajuá

3 1 Nubyá zi cuhu dí a'a'ihe gui 'yaphu Ajuá por guecje pa da dama ntanga rá noya Ajuá haburaza, ne da jamfri ngu xcá camfrihu.

2 Nehe 'yaphu Ajuá gue da ñangaguihe'a de ya 'yøt'ats'oqui gá ja'i nú'u øt'a ya nts'o'mui, ngue'a hinga gatho pe'tsa ra jamfri.

3 Masque njabu, nu Ajuá hingui pata rá mfeni, nú'a da ja'ahu gui zedihu ne da ñañ'a'ihu de ra nts'o.

4 Dí camfrihe gue guí øthu nú'a stá 'bep'ahe ne ma gui sigui gui 'yøthu njabu ngue'a Ajuá ri 'ra'ahu ra ts'edi.

5 Ra Zidada Jesu da xoc'a ri mfenihu pa gui pe'tshu rá hmate Ajuá ja ri corasohu, ne pa gui tsethu ngu bi zeta ra Zidada Jesucristo.

Ya cu rí 'ñepi da mpefi

6 Zi cuhu, dí 'bep'a'ihe de rá thuhu ma Zidadahu ra Jesucristo gue

gui 'ueguehũ de gatho nú'ũ ya cu xa mpũnga d̄ah̄ñei ne hingui 'yo ngu nú'a dá u't'a'ihe.

7 Nu'ahũ ya guí p̄ahũ gue rí 'ñep'a'ihũ gui t̄enga ma 'm̄uihe. Nuje hindá nd̄ah̄ñeihe nu ndá 'b̄uh̄bũ.

8 Nixi to'o bi 'uinjethoho. Nu'a ndí øthe, ndí mp̄efihe ma pa ra xuui co ndunthi ra nzabi pa himbi 'm̄e te dá tsihe, ne pa hindá ø't'ahe ya xuh̄ñã.

9 Hingue himrí 'ñepcaguihe pa gui 'racaguihe te ga tsihe. Dá øthe njabũ pa da za gui 'yøthũ ngu nú'a dá øthe.

10 Ngue'a nú'bũ nduá 'b̄uhe con gue'ahũ dá 'bep'ahe gue nu'a tó'o hinda ne da mp̄efi hinda ñuni nehe.

11 Dí xi'ahe nuna ngue'a dí øhe gue 'ra de gue'ahũ ya xcá mp̄unga d̄ah̄ñeihũ ne hinguí ne te gui p̄ehũ, h̄onse guí 'yoh̄bũ grí h̄ñøthũ habũ hindí 'ñepi gui h̄ñøthũ.

12 Nuya cu'ũ to'o øt'a njabũ, dí 'bephe ne dí zohe de rá ts'edi ma Zidadahũ ra

Jesucristo gue da mp̄efi te rá 'ñenthõ pa njabũ da d̄ah̄ã nú'a da zi.

13 Zi cuhũ odi tsabi'ihũ gui 'yøthũ ra h̄ño.

14 Nu'a tó'o hinda 'yøtcaguihe nú'a dí m̄añhe ja nuna ra carta, m̄añhũ to gue'a ne ogrí ntsixhũ'a pa njabũ da ntsa.

15 Pe oguí ũtsahũ. Umfũ ra ts'ofõ ngu rí 'ñepi 'nara cu.

Ra apostol Pablo ja rá ngats'i rá carta apa Ajuã por ya cu

16 Nubyá, ra Zidada nú'a 'racjũ ra hum̄i, nz̄anthõ da 'ra'ahũ 'nara hum̄i de nú'a te gathõ da 'ñehe. Ra Zidada da 'm̄ui con gathõ'ihũ.

17 Núga drá Pablo dí op'ahũ ra nzengua co ma 'ye sehe, guehna 'nara seña ja gathõ nú'ũ ya carta dí ofõ. Njaua dí ofõ.

18 Ma Zidadahũ ra Jesucristo da max'a'ihũ gathõ. Njabũ gue'a.

RÁ MŪDI RA TIMOTEO

RÁ MŪDI CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO BI 'YOPABI RA TIMOTEO

Ra apostol Nsan Pablo opabi ra Timoteo

1 ¹ Núgui drá Pablo rá apostolgui ra zi Hmu Jesucristo. Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo go gue'ú bi huancagui pa drá apostol. Ajuá go gue'á bi pøhøguihú, y ra zi Hmu Jesucristo go gue'á dí tø'mhú.

² Dí op'a'i nu'i Timu dí ja ra uenda gue ma t'ú'i ngue'á go dá zo'a'i de ra jamfri. Ajuá ma Dadahú ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo da jap'a'i, da me'tsa ra nthecate, ne da max'a'i pa gui 'bui te rá 'ñientho.

Ra ts'ofu pa ya gamfri pa hinda dena ya nt'utuante nú'ú hinga majuañi

³ Ante ga ehe de guepú Efeso pa nuua Macedonia, dá bante'i gue gui cohibú pa gui zofo nú'ú 'raya cu 'bui de guepú udi ma'na'ño ra jamfri de nú'á stá padihú, gui hacuabi'ú gue ya hinda sigui da 'ñudi nú'á udi'ú.

⁴ Nixi hinda sigui da mąnga nú'ú ya 'bede xa zanse ya ja'i de maya'bú, nú'ú xi xcra matho ne hingui o rá 'ñu nú'á mą. Ngue'á nú'ú ya cu udi nuya nt'utuante'ú, udi hønse pa da ntsanoya'ú, hingui uti ya cu de rá noya Ajuá pa ma'na da nte yá jamfri'ú.

⁵ Dí 'bep'a'i gue gui zofo ya cu pa da me'tsa 'nara coraso xá nt'axi ne 'nara hoga mfeni ne 'nara jamfri hingue maxøts'etho, pa njabú da za da me'tsa 'nara hoga hmąte.

⁶ 'Raya cu ya xa 'uegue de nuya hoga t'øt'e, hangue nubyá hønse mąnga ya noya hinte ri muui.

⁷ Nu'ú ne hmąhą gue da nxahnate de ra ndaxjua ley, y mą gue go gue'á xi majuañi nú'á mañ'ú masque nixi padí nú'á mañ'ú.

⁸ Hąhą, nura ndaxjua ley xá hño, pe nú'bú da t'øt'e ngu nú'á bi beni Ajuá.

⁹ Ga pąhú gue himbi thuxa ra ley pa ya hojǎ'i. Ra ley bi thuts'i pa ya ts'o'yøde ne ya 'ñąqu'equ'ei, pa ya ts'oja'i ne ya 'yøt'ats'oqui, pa nú'ú hingui tsu Ajuá ne ya 'ñągamfri, pa nú'ú to'o ho yá dada ne yá nąną, ne pa ma'ra ya hyote.

¹⁰ Nehe pa nú'ú to'o ya 'ñeja'i, pa nú'ú ya 'ñøhø ri hñuxui yá mi 'ñøhøui, ne pa nú'ú ya 'behñą ri hñuxui yá mi 'behñąui, pa nú'ú to'o pe ya ja'i, pa ya cuamba, pa nú'ú to'o høxa ra thai rá miqu'eiui, nehe pa gatho nú'ú to'o øt'a ya ts'ot'øt'e nú'ú xicjú Ajuá gue hingui ho ga øthú'ú.

¹¹ Gatho guehna mąnga rá mąca noya Ajuá nú'á to'o xá nsunda. Nuna go guehna ra mąca noya bi t'acagui pa ga mą.

Ra jamądi po rá nthecate Ajuá

¹² Nugui dí umba njamądi ma Zidadahú ra Jesucristo ngue'á bi 'raca ra ts'edi pa ga pepabi. Bi hyandi gue xá hño ga pepabi, hangue bi hñuxcagui pa ga pepabi'á.

¹³ Nugui ma'met'o xi ndí ñąma'ñú de ra Zidada Jesu y ndrí ątsa, nehe xi ndrą ts'o'mui co ya gamfri. Pe nu'á bi

mesca ra nthecate ngue'a hindí pađi hmaha nú'a ndí øt'e nguetho hinstí camfri thoho'a.

14 Pe nurá hmate Ajuá xi ra dangui pa guequi. Nú'á bi xoga ma mfeni pa dá camfri ra Zidada Jesucristo ne pa bi za dá pe'tsua rá hmate'a.

15 Nuna noya ma ga xi'a'i go guehna majuani, hangue rí 'ñepi gue gatho ya ja'i da gamfri: gue ra Zidada Jesucristo bi 'ñeheua ja ra ximhai pa da pøhø ya 'yøt'ats'oqui, y nugui ma'na go ndrã 'yøt'ats'oqui.

16 Pe masque ndrã 'yøt'ats'oqui, nura Zidada Jesucristo bi mesca ra nthecate, pa núgui 'nandrã dangã 'yøt'ats'oqui da hnequi ja ma 'múi gue Ajuá bi zetca ma nts'o'múi ne bi pungagúi. Bi 'yøt'a njabũ con guequi pa njabũ da hyanda ma'ra ne da gamfri'u pa da me'tsa ra te pa nzãntho.

17 Hangue nú'a 'nat'a Ajuá rí 'ñepi dra søcambeni ne dra nsunda pa nzãntho. Go gue'a 'nat'a Ajuá nú'a hindí hanthũ, go gue'a pe'tsa gatho ra mfađi, go gue'a ra Ndã de maya'bu, de nubya ne pa nzãntho, nehe go gue'a 'bui pa nzãntho ne hinhya'mũ da du. Njabũ gue'a.

18 Ma zi t'u'i Timu, dí 'bep'a'i gue gui pe rá 'befi Ajuá ngu rí 'ñehe, ngu 'nara soldado pe xá hño rá 'befi ja ra tuhni. Ne dí ben'a'i de nú'a bi manganã ra Maça Ndãhi gue ma gui pefi, pa njabũ da za gui sigui gui pe xá hño rá 'befi Ajuá.

19 Nehe su ri jamfri ne strã nt'axi ri mfeni. Nu 'ra bi ts'oca yã mfeni hangue xa 'be yã jamfri.

20 'Ra de gue'u go gue'a ra Imeneo ne ra Jandro nú'u dá ent'ua ja rá 'ye ra Satã pa da bađi gue hinda ñãma'ñũ de rá noya Ajuá.

Hanja da za dra t'apabi Ajuá

2 ¹ Rã mudi dí 'bep'a'ihũ gue gui orahũ por gatho ya ja'i. Gui 'yaphũ Ajuá da mats'i'u, ne gui umfũ njamađi'a.

2 Gui 'yaphũ Ajuá po ya dangã ndã ne por gatho nú'u hã ra ts'utbi, pa njabũ da za ga 'buhũ 'nara 'múi te rá 'ñentho, ne pa da za ga pe'tsua hũ rá ntsu Ajuá ne ga 'yohũ ngu rí 'ñepcahũ ne hinte ga jahũ.

3 Nuna go guehna xá hño, ne go guehna ri ho Ajuá ma Pøhøtehu.

4 Nú'á ne gue gatho ya ja'i da mpøhø ne da bađi'u nú'a xi majuani.

5 'Nat'a Ajuá 'bui, nehe 'bui 'natho nú'a to'o 'bande de Ajuá co ya ja'i, y nú'á go gue'a ra Zidada Jesucristo nú'a to'o bá e bi nja'iuã ja ra ximhai.

6 Nu'á bi unse rá te pa bi du pa bi gu'tua yã thai gatho ya ja'i. Ha nu mi zø ra ora, bi t'unga nt'øde pa bi fađi gue nu'á bi du pa bi pøhø ya ja'i.

7 Y pa gue'a bi thuxcagui degã apostol pa ga mamba rá maça noya Ajuá. Hindí hate, dí manganã majuani. Bi thuxcagui pa ga nxahnate de ya ja'i nú'u hinyã xodyo pa ga utuabi'u de ra jamfri nú'a majuani.

8 Dí ne gue haburaza ra luga habũ ri munts'a ya cu, gatho ya 'ñøhø da gũxa yã 'ye da 'yapabi Ajuá co yã mfeni strã nt'axi, ne hindri ncue, nixi da nehmyã.

9 Nehe dí ne gue gatho ya 'behñã da jamasu pa da hñe ngu rí 'ñehe. Hinda hñe degã nt'ets'i. Hindí ne gue da 'ñeñã degã nt'ets'i, nixi da 'ñets'i co ra oro, ni co ya do mahotho, nixi co ya he nú'u xi xá mađi.

10 Nu'a dí ne gue da 'yøt'e'u, dá 'yøt'a ya hoga 'befi ngu rí 'ñepã 'nara hoga 'behñã nú'a 'yo ja rá ntsu Ajuá.

11 Ya 'behñã dá 'yødetho rá noya Ajuá ja ra nija pa da bađi, ne dá 'yøt'e ngu nú'a da sipabi.

12 Hindí ne gue go ya 'behñã da xahna ya 'ñøhø ja ya hmunts'i, nixi hingo ma'na da manda'u que ya 'ñøhø. Dã 'yøstho.

13 Ngue'a Ajuá bi hyoqui rá mudi ra Adã, nepũ ra Eva.

14 Y hingo ra Adã bi thãt'i. Nura 'behñã go gue'a bi thãt'i, hangue bi dagui ja ra ts'oqui.

15 Hangue nubyá 'bui yá b̄atsi co ndunthi ya ũgui, pe ya 'behñā da mp̄ōh̄o 'bu hinda 'uegue de yá jamfri, 'bu da me'tsa ra hm̄ate, 'bu da 'ño strá nt'axi, ne 'bu da 'mui ngu rí 'ñepi.

Nú'a rí 'ñepi da 'yot'a ya ma'yo de ya nija

3 1 Nuna noyana guehna majuani: 'bu to'o beni da mepa Ajuā dega ma'yo gue'a 'nara hoga 'befi ne.

2 Pa to da ma'yo mahyoni di 'bui xá hño y di otho te di hm̄a de gue'a. Dra medinthati co 'nada ra 'behñā. Di su rá mfeni, di 'yo co ndunthi ra mf̄adi ne di pe'tsa ra t'equ'ei. Di p̄a da unga ntsaya, di pe'tsa ndunthi ra mf̄adi pa da 'ñutuate.

3 Hindra ti, hindra 'yot'atuhni, mahyoni di ja rá hm̄ate, hindra zot'amui. Hindra nduste pa da d̄ah̄a ra boja dega nthate, nixi da ne da me'tsa ndunthi ra boja.

4 Di p̄adi da manda xá hño rá ngu, ne di p̄adi da zofo yá b̄atsi ngu rí 'ñepi pa da 'yot'e'u.

5 Ngue'a nu'a tó'o hingui p̄adi da manda rá ngu, nu'bú çhanja da za da manda rá nija Ajuā?

6 Hinda za da ma'yo 'nara 'ra'yo gamfri, ngue'a xi'bu da 'ñets'i'a ne njabu da ncondena ngu bi nja ra ts'ond̄ahi.

7 Mahyoni di udi 'nara hoga'mui pa njabu nehe nú'u hingyá gamfri da ñamahño de gue'a, pa njabu hinda 'be rá tsa nixi da zo ja rá 'ye ra ts'ond̄ahi.

Nú'a rí 'ñepi da 'yot'a ya maste de ya nija

8 Nehe 'nara maste de rá nija Ajuā mahyoni dra 'ñequ'ei, hinda ña maxots'etho, hindra ti, hindra nduste pa da d̄ah̄a ra boja dega nthate.

9 Di camfri xá hño nú'a ra jamfri xa t'utcah̄a co rá mfeni strá nt'axi.

10 Nehe mahyoni 'met'o dra tsapabi pa da f̄adi ua da 'ño xá hño ua hina. 'Bu

da 'ño xá hño ne hinto da c'a'tsi, nu'bú h̄a, da za dra maste ja ra nija.

11 Nehe nú'u ya 'behñā pepabi Ajuā mahyoni di pe'tsa ra hoga'mui. Hindra ḡaxa ne'uamba. Di su rá mfeni, ne nz̄antho di øt'e gatho nú'a xá hño.

12 Nura maste dra medinthati co 'nada ra 'behñā. Nehe di p̄adi da manda xá hño rá ngu ne yá b̄atsi.

13 Nu'a tó'o faste xá hño ja rá 'befi Ajuā, gue'a da t'e'tsua rá nsu, ne ma'na da nja rá ts'edi pa da ñgui ma'ra ya ja'i de ra jamfri pe'tsua ra Zidada Jesucristo.

Ra jamfri nú'a xa t'utcah̄a nú'a hinxqui f̄adi maya'bu

14 Zi cu Timu, dí ne 'bestho ga mabu ga c'a'ts'a'i, pe dí op'a'i nuna carta

15 pa 'bu hingá 'me ga mabu, ma gui p̄adi hanja da za gui mpefi xá hño ja rá nija Ajuā nú'a te. Nu ja rá nija Ajuā ja jani nú'a majuani ne ja hm̄ani nú'a majuani.

16 Majuani xi ra d̄angui nú'a ra jamfri xa t'utcah̄a nú'a hinxqui f̄adi ma'met'o, ne ena:

Ajuā bi 'ñehe bi nja'i;
y ra Maça Nd̄ahi bi 'ñudi gue majuani go gue'a rá T'u Ajuā.
Nehe ya enx̄e bi hyandi'a.
Nú'u ya ja'i hingyá xodyo bi ts'of̄o de gue'a.
Nep̄u hab̄uraza ya ja'i ja ra ximhai bi gamfri'a.
Y nu'á bi ts'its'i pa mahets'i pa ja rá nsunda'a.

Nú'u to'o da 'uegue de ra jamfri

4 1 Ra Maça Nd̄ahi xa ma xi xá hño ne ena gue nuyá ngats'i ya pa 'raya cu ma da 'uegue de ra jamfri ngue'a ma da hñuxa nt'ode nú'a di m̄anga ya hyate ja'i nú'u di udi ya nt'udi dega ts'ond̄ahi.

2 Nú'u ya yohmi ja'i ma da m̄anga ya ne'uamba ne da ts'oca yá mfeni.

³ Nuya ts'oja'i'u ma da hñacuabi ya ja'i pa hinda nthati. Ne da hñacuabi pa hinda zi 'raya nzaqui, masque gatho ya nzaqui go bi hyoca Ajuā pa ga tsihū co ra jamādi nūjū dyā gamfrihū ne stá pahū nū'ā majuañi.

⁴ Ngue'ā gatho nū'ā bi hyoca Ajuā, gatho xá hño. Hingui ho te ga ũtsahū, hõnse ga umfū njamādi Ajuā ora te dí tsihū.

⁵ Ngue'ā rá noya Ajuā ena gue gatho ya nzaqui xá nt'axi. Hangué ga aphū Ajuā da japi gatho nū'ā te dí tsihū, y njabū xá nt'axi nū'ā dí tsihū.

Rá hoga mēfi ra Zidada Jesucristo

⁶ 'Bū gui 'ñutua ya cu gatho nū'ā dí xi'a'i, ne 'bū gui pađi xá hño ra maça noya nū'ā mā de ma jamfrihū ne ra hoga nt'utuate nū'ā xcá teni, nu'bú ma xi gui hñoga mēfi de ra Zidada Jesucristo.

⁷ Ogrí ho gui 'yõde nuya ts'o'bede de ra ximhai ngu nū'u mąnga ya 'ñamfeni ja'i. 'Yõt'a ra ts'edi pa ma'na gui 'bui 'nara hoga'mui.

⁸ Ngue'ā nu'ā tó'o japi da 'ñąnga rá ndo'yo pa da nja rá ts'edi, hõnse 'na tui ri muui rá 'befi. Pe nu'ā tó'o øt'a ra ts'edi pa da 'mū 'nara hoga'mui, nurá 'befi'ā ma'na ri muui, ngue'ā hingue hõnse nuua ja ra ximhai ma da muui rá 'befi'ā, nehe ma da muui ja rá ñoho ra 'mui.

⁹ Nuna noya stá xi'a'i go guehna majuañi, hangue rí 'ñepi gue gatho ya ja'i da gamfri.

¹⁰ Y hangue por gue'ā xi drí mpefihū ne dí thohū ya ts'othogui ngue'ā dí camfrihū 'nat'a Ajuā nū'ā te. Y nū'ā go gue'ā ra Põhõte pa gatho ya ja'i, pe ma'na pa nū'u to'o camfri'ā.

¹¹ 'Nudi nuya ya noya dí xi'a'i, ne manda da t'õt'e.

¹² Oto di dintstho nū'ā guí mā ngue'ā grá basja'itho. Nu'i 'ñudi ra hoga'mui pa gue'ā da 'yõt'a ya cu nehe. Nura hoga'mui gui 'ñudi, nū'ā gui mąnga ya

hoga noya, gui 'ñequ'ei, gui pe'tsa ra hmāte, gui pe'tsa ra jamfri, ne strá nt'axi ri mfeni.

¹³ Mientra ga mabū, 'yõt'a ra ts'edi pa gui hñe'tuabi ra Maça T'ofõ ya cu, pa gui zofõ'u ne gui 'ñutuabi'u.

¹⁴ Jamasu nū'ā rá 'befi Ajuā bi t'a'a'i nū'ā bi mąnga ra Maça Ndahi gui pefi nu ndá hu'ts'ahe ma 'yehe nūje dyā ndahe de ra nija.

¹⁵ Pefi gatho nuya t'õt'eya. Ja da mpefini con gatho ri mui, pa gatho ya cu ne ma'ra ya ja'i da hyandi gue rí te ri jamfri ne ri mfadi ja rá 'befi Ajuā.

¹⁶ Xi da nsu sehe, ne jamasu de nū'ā guí udi. Oguí tsaya gui 'yõt'a njabū, ngue'ā nu'bū gui 'yõt'a njabū, nu'bú gui mpõhø ne da mpõhø nū'u to'o da 'yõde'i.

Nū'ā rí 'ñepi da 'yõt'a ya gamfri

5 ¹ Oguí tsui ya zi ndaxjua. Umba ra ts'ofõ, ja ra uenda ri dada. Y nuya bātsa'ñõhø umba ra ts'ofõ, ja ra uenda ri cu.

² Ha nuya zi tia umba ra ts'ofõ, ja ra uenda ri nąnā. Nehe ya bas'behñā umba ra ts'ofõ co ri mfeni xá nt'axi, ja ra uenda ri nju.

³ Xipa ra nija da mats'i ya viuda nū'u xi majuañi ya viuda ne jo'o to'o da mats'i.

⁴ Nu'bū 'nara viuda 'bui yá bātsi o 'bū yá 'beto, nuyá bātsi o yá 'beto go yá uenda da su'u, hingo ra nija. Mahyoni gue nuyá bātsi o nuyá 'beto da bađi da hñoja'i co ya mengu ja rá ngu ne da co'tsuabi yá dada yá nąnā de xa tede, ngue'ā gue'ā xá hño ne gue'ā ri ho Ajuā.

⁵ Nū'ā xi majuañi ra viuda ne 'bū sehe, nū'ā jo'o to ri su, hõnse tøm̄babi rá mfats'i Ajuā, ne nzantho ma pa ra xuui apabi Ajuā, ne api da mats'i'ā.

⁶ Pe nu'ā ra viuda øt'e nū'ā go da ne, ne hingui 'butho, nū'ā hini 'ñepi da t'umba ra mfats'i, ngue'ā masque te, pe ja ra uenda ya xa du.

7 'Bepabi ya cu da 'yøt'a núna dí op'a'i nehe, pa hinda nja te da hma de gue'u.

8 'Bũ 'nara cu hini jamasu nú'u ja te yá njau, ne ma'na nú'u ya mengu ja rá ngu, nura cu'a hinte ri muui rá jamfri, ne ma'na xá nts'o nú'a øt'e que 'na nú'a hingrá gamfri.

9 Nú'a ra lista habũ thu'tsua yá thuhu nú'u ya viuda pēpa Ajuā ne t'umba ra mfats'i, nuni mahyoni ja gui hñu'tsuahuni yá thuhu hønse nú'u ya viuda ya pe'tsa thogui hñu'rate njeya, ne bi me'tsa 'nada rá dame.

10 Nehe hñu'tsuahũ yá thuhu ya viuda nú'u thandi ne fadi gue pē ya hoga 'befi, ne bi tede xá hño yá bātsi, pādi da unga ntsaya ja yá ngu, ne bi xācua yá ua nú'u ya cu mí tsōnga ja yá ngu, ne bi mats'i nú'u mi tho ya ts'othogui, ne xa bādi xa mefi gatho ya hoga 'befi.

11 Pe nu'u ya viuda ya bas'behñātho, oguí hu'tsuahũ yá thuhu ja ra lista, ngue'a ma da zø ra pa da ne da yopa nthāti 'ra de gue'u, y njabũ ya hinda za da mēpabi Ajuā ja ra nija.

12 Y njabũ da hnøma'ñũ de gue'u ngue'a bi 'uegue de nú'a ra cohi bi me'tsi.

13 Nehe da nzāi gue hinte dyá 'befi ngue'a da nengu. Y hingue hønse dya dahñei, nehe dya me'bede ne da hñøt'e habũ hiní 'ñepi, ne da mā nú'a hiní 'ñepi da mahmā.

14 Hangue nugui dí ne gue da nthāti nuya viuda ya bas'behñātho, ne da me'tsa ya bātsi, ne da bādi da su yá ngu. Njabũ hā, hinda nja te da mānga ma ncontrahũ de guecjũ.

15 Dí xi'a'i njabũ ngue'a 'raya viuda ya xa 'uegue de rá 'ñũ Ajuā ne xa deni ra Satá.

16 Hangue 'bũ 'nara cu o 'nara nju di pe'tsa 'nara viuda ja rá ngu, dá su pa hinda t'apabi ra mfats'i ja ra nija, pa njabũ nura nija da me'tsa ndunthi te da umba nú'u xi majuañi ya viuda ne jo'o to'o da mats'i.

17 Nubyá nuyá mefi Ajuā nú'u ri manda xá hño ja ra nija, xi da hnu xá hño por gue'u, ma'na nú'u to'o māmba rá noya Ajuā ne utuate.

18 Ngue'a ra Māca T'ofō ena njaua: "Oxqui tu'tua rá ne nú'a ra ndāmfri net'a ra trigo ja ra era." Nehe enga njaua: "Nu'a tó'o ri mpefi rí 'ñepi da t'umba rá thāhā."

19 'Bũ da 'mēi 'na to'o da ñāpabi 'nará mefi Ajuā, oxqui camfri 'bũ da njo'o yoho o hñu pa da damajuāni. 20 Pe nu'bũ 'nará mefi Ajuā xi majuañi øt'a ya ts'oqui, tsui nts'edi habũ da 'yøde gatho ya cu, pa njabũ da ntsu nehe nú'u ma'ra.

21 Dí 'bep'a'i gue gui 'yøt'a njabũ mahyegui con gatho yá mefi Ajuā. Hingui hñā'mtho nú'u to'o gui 'yø'tua ra ts'utbi. Nehe pādi 'met'o xá hño nú'a te xa nja pa njabũ gue'a gui māñ'a. Njabũ dí 'bep'a'i ja rá thandi Ajuā ne ja rá thandi ma Zidadahũ ra Jesucristo ne ja rá thandi yá enxē Ajuā nú'u xa thahni pa da mēpabi'a.

22 Oxqui hu'tsua ri 'ye 'bestho nú'u to'o ne da mēpabi Ajuā, ngue'a xi'bũ hingui 'yo xá hño, y njabũ da hma gue guí fats'i thoho'u ja yá ts'oqui. Pe nu'í, 'bui nzantho strá nt'axi'i.

23 Ya oguí tsi nsøctho ra dehe. Tsi 'na tæqui ra vinu dega obxi por nú'a ra umui tsu'i.

24 Jamasu 'met'o nú'u to'o guí hu'tsua ri 'ye pa da mēpabi Ajuā, ngue'a 'ra ri hnequi yá ts'oqui ante dra sūcua ra uenda, pe nu ma'ra asta hinda thā'mba nguenda ja da hnequi yá ts'oqui.

25 Nehe njabũ nú'u to'o øt'a ya hoga 'befi. 'Raya hoga 'befi ri hnequi 'bestho. Ha nu ma'ra da hnequi asta 'mefa, ngue'a hingui tsa da gohitho mant'āgui ya hoga 'befi.

6 1 Gatho nú'u to'o 'meço, dá umba ndunthi ra t'equ'ei yá hmu, pa njabũ hinda hnøma'ñũ rá thuhu Ajuā nixi da hnøma'ñũ ma jamfrihũ.

2 Nu'u tó'o pe'tsa yá hmu ha ya gamfri, odri dintstho nú'a xipa yá hmu hõnse ngue'a nuyá hmu gue go ya gamfri nehe. Dá mepabi ma'na xá hño ngue'a go ya hmadi gamfri nú'u to'o hocuabi yá 'befi. Ñudi núna dí op'a'i ne njabu gui nzote.

Con basta ra jamfri di johya 'na co nú'a te pe'tsi

3 Nu'bu 'nara ja'i udi ma'na ra nt'utuante ne hingo udi rá hoga noya ma Zidadahu ra Jesucristo, ne hingo ri deni nú'a ra nt'utuante nú'a di ma de ma jamfrihu,

4 nura ja'i'a ra 'ñets'i ne hinte rá fadi. Xa 'be rá mfeni ngue'a ri ho to da ntsanoyau ne da ntsuiui. Y nuni ja fuhni ra nduste, ya hnecatuhni, ya ts'ante, ya nt'ensfeni.

5 Nu'u tó'o ri ntsanoya njabu, gue'u xa ts'oca yá mfeni ne hingui padi nú'a majuani, ne di 'ñiet'a gamfri pa da dahá ra boja. Pe nu'í, 'uegue de gue'u.

6 Haha, numa jamfrihu xi ri muui ndunthi, pe nehe ga johyahu co nú'a dí pe'tshu.

7 Ngue'a núju ndá tsøhuua ja ra ximhai hinte duá hahu, y nehe hinda za te ga haxhu de guecua.

8 Hangué ga johyahu gue hindrí 'be te ga tsihu nixi te ga hehu.

9 Ngue'a nu'u tó'o ne da memati, tagui ja ya ts'oqui ne thát'i pa da 'yot'a nú'a xá nts'o, ne pe'tsa ya ts'onc'at'i hinte ri muui, ne honse ra 'ñu. Hangué gue'a da japi da nhuati'u ne da 'medi.

10 Ngue'a nura hmáte de ra boja ja bí ehni ndunthi ya ts'oqui. 'Raya cu xi xa madi ra boja, hangué xa 'uegue de yá jamfri ne xa thogui ndunthi ya dumui.

Ntuhni xá hño ja ra hoga tuhni dega jamfri

11 Pe nú'i rá mēfi'i Ajuá, 'uegue de gatho nuya ts'ot'ot'eya. Go da tena ra hoga'mui, ra hñoja'i, ra jamfri, ra hmáte, ra pacencia, ne ra ts'etuate.

12 Ntuhni xá hño ja ra hoga tuhni dega jamfri. Su ra te pa nzantho nú'a bi 'ra'a

Ajuá nu mi zohna'i'a, ne gá damajuani de gue'a ja yá thandi ndunthi ya ja'i.

13 Dí 'bep'a'i ja rá thandi Ajuá nú'a to'o ri umba yá te gatho nú'a te 'bui. Y nehe dí 'bep'a'i ja rá thandi ra Zidada Jesucristo nú'a to'o bi manga majuani ja rá thandi ra Pilato.

14 Guehna dí 'bep'a'i gue gui su xá hño nú'a xra 'bep'a'i pa hinto da c'a'ts'a'i, asta ra pa da yopa pengaua ma Zidadahu ra Jesucristo.

15 Ngue'a nu sta zø ra ora, Ajuá dua yopa pehna ra Zidada Jesucristo dua ehe. Ajuá go guese'a xá nsunda, ne go guese'a ri manda. Go gue'a ra danga Ndá de gatho ya ndá, ne go gue'a ra Hmu de gatho ya hmu.

16 Go guese'a ya mi 'bui ne nzantho da 'mui. Go gue'a 'bu ja ra ñot'i nú'a xi tsedi, ne hinhya'mu to xa hyandi'a nixi hingui tsa to da hyandi. ¡Nú'á ja rá ts'edi pa nzantho, ne go gue'a rí 'ñepi dra nsunda pa nzantho! Njabu gue'a.

17 'Bepabi nuya memati de nuua ja ra ximhai gue odri 'ñets'i, nixi odi pe'tsua ra jamfri ra boja nú'a hate. Dá me'tsua ra jamfri Ajuá nú'a te ne xi ri 'racju gatho nú'a te dí hoñhu pa ga johyahu.

18 Nuya memati'u 'bepabi da 'yot'e xá hño ne xi da mēfi ndunthi ya hoga 'befi. Nu'a te da uni, dá uni con gatho yá mui ne con gatho yá paha.

19 Y njabu da munts'a 'nara thaha'u pa rá ñoho ra 'mui, ne njabu da su ra te pa nzantho.

Yá ngats'i ya noya nú'u bi 'bempa ra Timoteo

20 Nde nubyá, nu'i zi cu Timu, su ra maca noya nú'a xra 'bep'a'i gui ma. Ne oxqui øde ya ts'o'bede nú'u hinte ri muui, nixi oxqui 'yøde nú'u to'o ri ntsanoya, nú'u ma gue pe'tsa 'nara hoga mfadi hmaha.

21 Y nu'u tó'o xa dena nú'a ra mfadi'a, ya xa 'uegue de ra jamfri.

Ajuá da max'a'i. Njabu gue'a.

RÁ ÑOHO RA TIMOTEO

RÁ ÑOHO RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'A BI 'YOPABI RA TIMOTEO

**Ma'na'qui ra apostol Nsan Pablo
opabi ra Timoteo**

1 ¹ Núgui drá Pablo, rá apostolgui ra Zidada Jesucristo. Ajuá go gue'á rá paha pa bi hñuxcagui drá apostolgui'á ne bi mēncagui ga mā de ra te pa nzantho nú'á bi ñá'ti da umbi gatho nú'á to'o da gamfri ra Zidada Jesucristo.

² Nú'i zi cu Timu ma hmāca t'á'i ja ra jamfri, dí op'a'i. Ajuá ma Dadahū ne ma Hmuhū ra Jesucristo da jap'a'i, da mē'ts'a ra nthe cate, ne da max'a'i pa gui 'bui te rá 'ñientho.

**Ra apostol Nsan Pablo xipa ra
Timoteo da mā de ra
Zidada Jesucristo**

³ Ajuá dí api ma pa ra xuui, ne ra ora'á nzantho dí beñ'a'i, ne dí umba njamādi'á por gatho nuya japi 'ra'a'i. Y nehe go gue'á dí pepabi co ma mfeni xá nt'axi, ngu mi pepabi nehe ndu ma mbøxita xi maya'bū.

⁴ Y nura ora tso ma mfeni de gue'i nú'á ra pa'á gá nzoni nú'bū dá nhyeguiui, ga neh mā ga hant'a'i pa njabū ma'na ga johyaga.

⁵ Nehe dí beni de ri hoga jamfri guí pe'tsi nú'á bi me'tsa 'met'o ri ngande ra nju Loida ne ri mā mā ra nju Eunice, y dí pādi xá hño gue ne'i go guet'á ra jamfri guí pe'tsbya.

⁶ Hangue por gue'á dí zo'a'i gue gui 'yot'a ra ts'edi pa gui pefi xá hño nú'á ra 'befi bi 'ra'a Ajuá gui pefi nu ndá hu'ts'a ma 'ye.

⁷ Ngue'á Ajuá bi 'racjū 'nara ts'edi pa

ga zedihū, pa da nja ma hmātehū, pa ga su ma mfenihū, hingue pa ga ntsuhū.

⁸ Hangue oxqui ntsa gui mā gue guí camfri ma Zidadahū, nixi oxqui ntsa gui mā gue dí ntsixhū núgui dí jot'ua fadi ngue'á dí māmba rá noya ra Zidada. Nu'á gui 'yot'e hā, mānga ra māca noya masque gui tho ya ts'othogui ngu dí thoguiga, ne Ajuá da 'ra'a ra ts'edi pa gui tseti.

⁹ Nú'á go gue'á bi pøhøguihū ne bi zoncahū pa ga 'buhū strá nt'axi. Bi pøhøguihū po rá dānga hmāte bi mescaguihū, y hingo por ma 'befishū bi pøhøguihū. Go gue'á rá mfeni sehe pa bi pøhøguihū, ngue'á ante da hyoca ra ximhai ya mi beni dua pēhna ra Zidada Jesucristo pa da pøhøguihū.

¹⁰ Y nu mi zøhøua ja ra ximhai numa Pøhøtehū ra Zidada Jesucristo, ja gue'bū bi hnequi nú'á ra dānga hmāte Ajuá pescaguihū pa bi pøhøguihū. Ra Zidada Jesucristo go gue'á bi ntāte de ra du, ne bi 'racjū ra te pa nzantho nú'á hinhya'mū da uadi. Y nurá noya Ajuá go gue'á xicjū de gue'á.

¹¹ Y nugui go bi thuxcagui pa ga mānga nú'á ra māca noya'á. Nehe bi thuxcagui dega apostol pa ga zofu nú'á ya jā'i hingyá xodyo, ne pa ga utuabi'á rá noya Ajuá.

¹² Y hangue por gue'á dí thogui nuya ts'othoguiya. Pe masque dí ofadi, hindí 'be ma tsa, ngue'á dí pādi nú'á to'o stá camfriga, ne dí pādi xá hño gue nu'á ja rá ts'edi pa da supca ma te nú'á stá ent'ua ja rá 'ye asta ra pa'á da yopa pengui.

13 Nu'i oxqui pumfri nú'a stá xi'a'i, pa njabũ gue'a gui 'ñudi nehe, ngue'a go gue'a 'nara hoga nt'utuate. Ne gui 'ñudi co ra jamfri ne ra hmäte nú'a ri 'racjũ ra Zidada Jesucristo.

14 Su nehe nú'a ra maça noya xa t'ent'a ja ri 'yẽ co rá ts'edi ra Maça Ndahi nú'a 'bũ ja ma corasohũ.

15 Nu'i guí paði gue nuya cu de guepũ Asia bi zogaguiua sehe. 'Ra de gue'ũ go nura cu Figelo ne ra cu Ermogene.

16 Pe nura cu Onesiforo nú'á himbi ntsu bi e bi c'ascaua ja ra fadi ne ndunthi ya 'mi'qui bi hñubga ma mũi. Y ra Zidada go gue'a da mats'i ne gatho nuya mengu ja rá ngu'a.

17 Ngue'a nu mí zocua Nroma nura cu'a, nú'á bi ja bi hyongagui asta himbi zucagui.

18 Hanguẽ ra Zidada da m'e'tsua ra nthecate nura pa'a da nja ra nsuca uenda. Nu'i guí paði xá hño gue nu ndá 'bũhũbũ Efeso xi bi maxcaguihũ nú'a ra zi cu'a.

'Nara hoga soldado de ra Zidada Jesucristo

2 **1** Nu'i Timu ma zi t'ũ'i ja ra jamfri, xi da zedi ja rá 'befi Ajuã co nú'a ra ts'edi 'racaguihũ ra Zidada Jesucristo.

2 Gatho nú'a dá u't'a'i ja yá thandi ma'ra ya cu, 'ñutuabi nehe nú'ũ ma'ra ya hoga cu pa nehe da baði'ũ, y njabũ da 'ñutuabi nehe nú'ũ ma'ra ya cu.

3 Nehe tseta ya ts'othogui ngu 'nara hoga soldado de ra Zidada Jesucristo.

4 Nu 'nara soldado hõnse nú'a ra 'befi xa t'umbi gue'a tsa da mefi. Hingui tsa da mefi ma'na ra 'befi. 'Bũ da mefi ma'na ra 'befi, hinda põnga rá hmi co nú'a to'o bi umba rá nsu dega soldado.

5 Nehe nura 'ñeni 'bũ hinda 'ñeni ngu rí 'ñehe, hinte ma thãhã da t'umbi.

6 Nehe 'nara mot'i mahyoni 'met'o da mpefi pa da za da xofo nú'a bi mot'i.

7 Beni xá hño nú'a dí op'a'i, y ra Zidada go gue'a da 'ra'a ra mfaði de gatho.

8 Dá 'yoda ja ri mfeni ra Zidada Jesucristo nú'a bá e bi 'mũi de rá ji ndu ra Davi, ne bi du, nepũ bi yopa nte ma'na'qui, ngu m̃anga rá noya Ajuã y dí ma nehe.

9 Dí tho ya thogui ngue'a dí m̃amba rá noya Ajuã, ne asta dí jot'a fadi ngu 'nara ts'oja'i. Pe nurá noya Ajuã, nu'á hingui jot'i.

10 Nugui dí tseta gatho nuya ts'othogui pa njabũ nú'ũ xa huahna Ajuã da za da gamfri ra Zidada Jesucristo ne da mpõhõ'ũ, ne da 'mũi pa nzãntho ja rá nsunda Ajuã.

11 Nuya ya noya dí op'a'i go guehya xi majuãni, ne ena:

'Bũ stá tuhũ co ra Zidada Jesu, nehe ga 'bũhũ con gue'a;

12 'Bũ ga tsethũ ya ts'othogui, nehe ma ga mandahũ con gue'a.

'Bũ ga cõnihũ'a, nehe da gõngaguihũ'a.

13 'Bũ nújũ hindí õthũ nú'a dí mañhũ, nu'á hã, nzãntho õt'e gatho nú'a ma, ngue'a nu'á hingui pata rá mfeni.

Rá 'befi rá hoga mefi Ajuã

14 Benbabi ya cu nuya noya dí op'a'i. 'Bepabi'ũ ja rá thandi ra Zidada gue hinda ntsanoya, ngue'a hinte ri muui, hõnse pa da ts'ocua yá mfeni nú'ũ to'o øde.

15 'Yõt'a ra ts'edi gui nhyoga mefi pa da 'ñotho hanja gui ntsa, ne gui m̃amba xá hño rá noya Ajuã nú'a m̃anga majuãni, pa njabũ da za gui 'bũi xá hño ja rá thandi Ajuã.

16 'Uegue de nú'ũ hingui o rá 'ñu nú'a ma y nixi hinte ri muui nú'a mañ'ũ, ngue'a nu'ũ tó'o õt'a njabũ ma'na rí duxa ya ts'oqui.

17 Y nú'a mañ'ũ da ts'ocua yá mfeni ya cu, nja ngu ra cance di ntsini maxõgue

ja rá ndo'yo 'na. 'Ra to'o øt'a njabũ go gue'a ra Imeneo ne ra Fileto.

18 Nu'ú go gue'u ya xa 'uegue de nú'a majuani, ne mañ'u gue ya xa nuhu nú'u xa du, ne ri ts'ocua yá jamfri ma'ra.

19 Pe nu'u tó'o majuani 'bui ja rá nija Ajuá hinda ma da ts'ocua yá jamfri, gue'a ra Maça T'ofu engu njaua: "Ra Zidada paði to'o gathu yá meti'a." Nehe ena: "Dá 'uegue de ya ts'oqui gathu nú'u to'o di xocambenibi rá thuhu ra Zidada Jesucristo."

20 Y nurá nija Ajuá gue'a ngu 'nara danga ngu habũ ja ndunthi ya traste, 'ra dega oro, 'ra dega t'axi, 'ra dega za, ha nu ma'ra dega dohmi. Nu'u xá hño, gue'u ma'na thoni'u ne ma'na ri muui. Ha nu'u hints'u xá hño, hints'u thoni gue'a hini muui.

21 Hangue njabũ nehe ya cu, 'bũ da 'uegue de gathu nú'a xá nts'o, nu'bú ri muui y thoni pa ya hoga 'befi, ne strá nt'axi ne strá hño pa da mepabi ra Zidada. Nehe di 'bui pa da mefi gathu ya hoga 'befi.

22 Hangue nu'í oxqui tenba yá nts'o'mui ya basja'i. Go da tena ra hñoja'i, ra jamfri, ra hmäte, ne ra hoga'mui mahyegui co nú'u ma'ra ya cu ri xocambeni ra Zidada co yá mfeni xá nt'axi.

23 Nehe oxqui øt'e ngu nú'a øt'a nú'u ya necio ri ntsanoya ne hinte yá faði, gue'a ja fuhni ya tsui.

24 Y nu 'nará mefi ra Zidada hiní 'ñepi dra necatsui. Dra hoja'i con gathu ha, ne di paði da nxahnate, ne gathu tsetatho.

25 Nehe co ndunthi ra hñoja'i da umba ra ts'ofu nú'u to'o 'na'ño ma. Xama Ajuá da xocua yá mfeni'u pa da ñobri ne pa da e da baði nú'a majuani.

26 Ne da c'ot'i de yá 'ye ra ts'ondahi nu habũ o'u pa øt'ua rá paha'a.

Nú'a ma da 'yøt'a ya 'ñagamfri de yá ngats'i ya pa

3 1 Oxqui pumfri gue nuyá ngats'i ya pa ma da hnequi 'raya pa xá nts'o.

2 Ngue'a ya ja'i dri nsu sehe, xi da ne da me'tsa ndunthi ra boja, dya 'ñets'i, dya c'at'i, dya zante, dya ts'o'yøde co yá dada, dya ts'oc'baha, dya 'ñaqu'equ'ei.

3 Hindi ja yá hmäte, dya zamui di otho yá nthecate, dya guxa nc'uamba, hindi tsa da zama yá mfeni pa hinda 'yøt'a ya ts'oqui, dya ts'o'muija'i, ne di utsa gathu nú'a xá hño.

4 Dya betetho'u, hindi tsu te da 'yøt'e o te da ma. Nu'ú ma'na da ne da 'yøt'a ya t'øt'e xá nts'o que da maði Ajuá.

5 Dri 'ñet'a hoja'i pe hindi pe'tsa ra ts'edi pa da 'ñudi ra hñoja'i.

Hangue nu'í gui 'uegue de gue'u.

6 Go guehya ya ja'i c'at'a ja ya ngu pa cadi ya 'behña nú'u ri zatho, pa da gamfribi nú'a xipabi'u. Nuya 'behña'u xi tuxa ndunthi ya ts'oqui, ne pe'tsa ndunthi ya ts'onc'at'i.

7 Nzantho ri nxadi nú'a sipi, pe hinhya'mu da za da baði nú'a majuani.

8 Nuya ja'i'u nzantho ri nøt'a thoho ora sipa rá noya Ajuá, nja ngu ra Jane ne ra Jambre bi nø'tuabi ra Moise. Gue'u ya ja'i'u xi xa ts'oca yá mfeni ne hingui pe'tsa nú'a ra jamfri xi majuani.

9 Nuya ja'i'u ya hinda ma da hyat'a ma'ra ya ja'i, gue'a gathu ya ja'i ma da batuabi yá necio, ngu bi nja nú'u yoho ya 'ñøhø bi nø'tuabi ra Moise.

Yá ngats'i yá noya ra apostol Nsan Pablo nú'u bi mempa ra Timoteo

10 Pe nu'í xcá tena ma nt'utuante, xcá tenga ma 'mui, xcá patca ma mfeni ne ma jamfri, xcá tena ma pacencia ne ma hmäte, ne xcá paði gathu nú'a stá tseti.

11 Xcá paði de ya nt'utsate ne de ya ugui dá thogui nuni Antioquia, nuni Iconio, nuni Listra. Pe de gathu nuya thogui'u Ajuá bi ñangagui.

12 Xi majuani, nu'a tó'o camfri ra Zidada Jesucristo ne xi ne da 'mui 'nara hoga'mui, nu'a da thogui ya nt'utsate.

13 Pe nuya ts'oja'i ne ya hyate ma'na rí ma xá nts'o. Nu'ú 'yo hate ne thát'i.

14 Pe nu'í oxqui 'uegue de nú'a xcá padi, ngue'a ya guí padi xá hño gue go gue'a majuani ngue'a guí padi nú'u to'o bi 'ñu't'a'i.

15 Y desde gá mbatsi gá padi ra M̄aca T'ofu nú'a xicju de ra Zidada Jesucristo pa da za ga camfrihu ne njabu ga mpøhøhu.

16 Gathu ra M̄aca T'ofu, Ajuá go bi unga ra mfeni pa bi t'ofu. Hangue xá hño ra M̄aca T'ofu pa da 'ñutuute, pa da ntsute, pa da unga ra ts'ofu, ne pa da 'ñudi ra hñoja'i,

17 pa njabu nú'u to'o xa gamfri Ajuá da nxøgue yá mfadi ne da badi da mēfi ya hoga 'befi.

4 1 Dí 'bep'a'i ja rá thandi Ajuá ne ja rá thandi ra Zidada Jesucristo, go gue'a ma da hñá'mba nguenda gathu ya ja'i nú'u di te ne nú'u ya hindi te nu stua yopa ehe pa da nda.

2 Guehna dí 'bep'a'i gue gui mamba rá noya Ajuá, ne gui ja gui 'yøt'e nzantho. Unga ra ts'ofu, ntsute ne nzote con gathu ri hñoja'i, ne gui 'ñutuute.

3 Ngue'a ma da zø ya pa gue ya ja'i hinda ne da 'yøde nura hoga nt'utuute. Nu'ú ma'na da ho da 'yøde nú'a hinxá hño, hangue ma da hyonga 'raya xahnate nú'u di mā ngu nú'a di ho da 'yøde'u.

4 Nu'ú ya hinda ne da 'yøde nú'a xi majuani. Ma da 'uegue'u pa da yopa dena ya 'bede nú'u xa zanse ya ja'i.

5 Pe nu'í, xi da su ri mfeni de gathu nú'a da 'ñehe, ne gui tseta ya dumui. 'Yøt'a ra ts'edi pa gui mamba rá noya Ajuá, ne gui pefi gathu nú'a ra 'befi xa t'a'a'i.

6 Ngue'a nugui ya bi zø ra ora pa ga unga ma te. Ya bi zø ra ora ga tsocua nuna ximhai.

7 Ya stá øt'a ra ts'edi pa stá ntate ja ra hoga tuhni. Ya stá juata nú'a ra 'befi bi t'aqui, ne stá su nú'a ra jamfri bi t'utcagui.

8 Hangue nubyá bí 'bescagui 'nara thaha nú'a ma da t'umba gathu nú'u to'o ri hñoja'i. Ha nú'a ra thaha'a ma go da 'raca ra Zidada nú'a ra pa da yopa 'ñehe. Nú'a go gue'a ra hoga nzaya. Y hingo pa hønsegui nura thaha'a, nehe pa gathu nú'u to'o tøm̄babi rá yo'ehe'a.

Ra apostol Nsan Pablo xipa ra Timoteo te da 'yøt'e

9 Nde nubyá, 'yøt'a ra ts'edi gue 'nithu gui 'ñe gui c'ascagui.

10 Ngue'a ra cu Dema xa zogagui sehæua ne bi ma pa Tesalonica, ngue'a nu'a ma'na bi ho nuna ra ximhai. Ha nura cu Crecente bi ma pa Galacia y nura cu Tito bi ma pa Dalmacia.

11 Hønse ra cu Luca dí 'bæ'beua. De má 'ñu gui tsincabu ra cu Marco ngue'a xi xá hño'a pa da maxcagui ja ra 'befi.

12 Y nura cu Tiquico dá penpu pa Efeso.

13 Nu xcri ehe gui hancabu ma pat'i duá tsopu Ntroja ja rá ngu ra cu Carpo. Ne gui hancabu ya libro. Nehe oxqui ma gui pumfri gui hancabu nuya libro dega xifri.

14 Ra Jandro nú'a ra huiti xi xa 'yøtca ndunthi ra nts'o'mui. Ra Zidada go gue'a ma da gu'tuabi de nú'a xa 'yøt'e.

15 Hangue ne'i nsu ndunthi de gue'a, ngue'a nu'a xi ri nøt'atho de nú'a dí māñhu.

16 Nurá mudi bi zonca ra ts'utbi pa bi xuga ra uenda, ni 'na hintu bi maxcagui, ngue'a gathu bi hyegagui sehe. Ajuá da punduabi'u.

17 Pe ra Zidada himbi hyegagui sehe. Nú'a go bi 'raca ra ts'edi pa dá mā xá hño gathu nurá noya'a, ne pa bi 'yøde gathu nú'u ya ja'i hingyá xodyo. Hangue njabu ra Zidada bi ñangagui pa dá c'ot'i de rá ne ra zate.

18 Nehe ma da ñangagui de gathu nú'a xá nts'o, ne ma da zixcagui pa ga ma ga 'bæ nuni mahets'i habu bí manda'a.

¡Nú'á go gue'a dra nsunda pa nzantho!
Njabu gue'a.

**Rá ngats'i rá carta ra apostol Nsan
Pablo ri yopa zenjua ya gamfri ne
apa Ajuá por gue'x**

19 Fat'ajuábu ra nju Prisca ne ra
cu Aquila ne gatho ya mengu rá ngu
ra cu Onesiforo.

20 Nura cu Rasto bá cohi nuni Corinto,
y nura cu Trofimo dá tsogui nuni
Mileto ngue'a bi hñeni.

21 'Yøt'a ra ts'edi gui ja gui 'ñehe ante
da dagui ya tse. Fat'ajuá'i ra cu
Eubulo, ra cu Pudente, ra cu Linu, ra
nju Claudia ne gatho nuya cu 'báiuá.

22 Ra Zidada Jesucristo da 'mái con
gue'i. Ajuá da max'a'ihx. Njabu gue'a.

RA TITO

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'A BI 'YOPABI RA

TITO

Ra apostol Nsan Pablo opabi ra Tito

1 ¹ Núgui drá Pablo rá 'begogui Ajuá ne rá apostolgui ra Zidada Jesucristo nú'a bá pencagui pa ga mąnga ra noya de ra jamfri, pa da gamfri nú'x xa huahna Ajuá. Ne bá pencagui pa ga utuabi'x nú'a majuani ngu nú'a dí camfrih, pa njabx da 'mxi'x xá hño ja rá thandi Ajuá, ² ne da me'tsa ra nthomate de ra te pa nzantho nú'a bi ñatcaguih Ajuá ante da hyoca ra ximhai. Nu'á pe'tsi da njabx ngue'a Ajuá hinhya'mx hate. ³ Ha nu mi zø ra pa, Ajuá ma Pøhøteh x bi 'ñudi nú'a xqui ñatcaguih por nuna maça noya bi 'bepcagui ga ma. ⁴ Nu'i zi cu Tito, dí op'a'i nuna carta, dí ja ra uenda gue ma t'u'i ngue'a go dá zo'a'i de nuna ra jamfri dí pe'tsh. Ajuá ra Dada ne ra zi Hmu Jesucristo numa Pøhøteh da jap'a'i ne da max'a'i pa gui 'bxi te rá 'ñenth.

Nú'a rá 'befi ra Tito nuni Creta

⁵ Nu ndá tsoc'abx Creta, dá tsoc'a'i pa gui juata nú'a ra 'befi ri 'bedi, ne pa gui hñuxa ya cu pa da nda cada 'nara nijá de ya hnini habx ri munts'a ya cu ngu nú'a dá 'bep'a'i. ⁶ Nuya cu'x mahyoni di 'yo xá hño ne di jo'o to'o da c'a'tsi, ne 'nada rá 'behña di pe'tsi, ne dya gamfri gatho yá batsi, ne di jo'o to'o da ma gue yá batsi te yá maña'x ne ya ts'o'yøde'x. ⁷ Ngue'a ya ma'yo de ya nijá di supabi rá 'befi Ajuá, hangue mahyoni di 'yo xá hño pa hinto da c'a'tsi. Hindra

'ñets'i, hindra cue, hindra ti, hindra necatuhni, ne hinda ne da dąha ra boja dega nthate.

⁸ Nu'a di øt'e, mahyoni di pađi da unga ntsaya nzantho, ne dri ho nú'a xá hño, ne di 'yo co ndunthi ra mfadi, di 'yo ngu rí 'ñehe, di øt'e ngu nú'a ri ho Ajuá, ne dri nsu sehe.

⁹ Nu'á mahyoni di pađi da su nura hoga noya nú'a mąnga majuani ngu nú'a bi t'utuabi, pa njabx da za da zo ma'ra co ra nt'utuante nú'a majuani ne da bađi da datuabi nehe nú'x ma'ra to'o di ña de ma'na'ño ra mfeni.

¹⁰ Ngue'a 'bxi ndunthi ya ts'o'yøde mąnga ya noya hinte ri muui, ya hyate. Ma'na øt'a njabx nú'x ya xodyo tenda yá jamfri.

¹¹ Nuya ja'i'x mahyoni da jo'tua yá ne ngue'a udi nú'a hini 'ñepi da 'ñudi, ne habx udi'x ri ts'ocua yá mfeni maxøgue nú'x to gatho 'bxi ja ra ngu. Nu'á øt'a njabx hønse pa da data ra boja.

¹² Nuya me Creta, 'na de yá bađi'x bi ma de yá mengu rá haise ne bi 'ñena: "Ya me Creta nzantho xi ya c'uamba. Xi ya ts'o'mxi ngu ya zate, ne ya ts'o'yo'x, ne xi ya dąhñei."

¹³ Nú'a bi mąnga nura bađi'a gue'a xi majuani. Hangué ringue'a xi da zofon'ts'edi nuya cu pa da gamfri xá hño nú'a majuani.

¹⁴ Nehe xipi gue hinda hñuxa nt'øde ya 'bede nú'a xa bensehe ya xodyo, nixi nú'a ri manda de yá mfeni sehe nú'x ya ja'i hingui camfri nú'a majuani.

¹⁵ Pa nú'x to'o xá nt'axi yá mfeni, gatho ya t'øt'e xá nt'axi pa gue'x. Pe

pa nú'u to'o xá nts'o yá mfeni ne hingyá gamfri, gatho ya t'øt'e xá nts'o pa gue'u, ngue'a xá nts'o yá mfeni ne hingui tsa da badi nda'a ra hño nda'a ra 'ñu.

16 Nu'ú ma gue pa Ajuá, pe co yá ts'o'befi dri hnequi gue hina, ngue'a ya ts'o'mui ne ya ts'o'yøde, ne hingui tsa da 'yøt'e nú'a xá hño.

Ra hoga nt'utuute

2 1 Pe nu'í, nu'a gui ma, ma ngu nú'a udi ra hoga nt'utuute.

2 Zofu nuya zi tio pa hinda nti, dya 'ñequ'eí, ne da 'ño co ndunthi ra mfadi, da 'mui xá hño ja ra jamfri, da m'etsa ra hmäte, ne da zeta nú'a da 'ñepi.

3 Nehe ya zi tia da 'ño xá hño co ra t'equ'eí, hindya guxa nc'uamba, hindya tixfani, da 'ñudi nú'a xá hño.

4 Da 'ñutuabi ya bas'behña gue da maði yá dame ne yá batsi.

5 Da 'ñutuabi gue da 'ño co ndunthi ra mfadi, da 'ño strá nt'axi yá mfeni, da badi da su yá ngu, dya hoja'i, ne da 'yøte yá dame. Mahyoni da 'yøt'a njabu pa ni 'na hinto da ñama'ñu de rá noya Ajuá.

6 Nehe zofu ya batsa'ñøhø gue da 'ño co ndunthi ra mfadi.

7 Ne'i nzantho gui 'yo xá hño pa njabu nu ma'ra da 'yøt'a nehe ngu guí øt'e. Ora guí utuute, 'ñudi nú'a xi majuani, ne 'ñudi ngu rí 'ñehe.

8 Nehe gui mangu ya hoga noya nú'u hinda za to da c'a'ts'a'i. 'Bu gui njabu da 'beta yá tsa nú'u to'o ri utsaguihu, ne hinda za da ñama'ñu de guecju.

9 Nehe zofu ya 'bego gue da 'yøta yá hmu, ne nzantho da mefi con gatho yá mui nú'a dra 'bepi. Hindya daði.

10 Hinda bepi rá hmu, da supa nú'a te pe'tsa rá hmu, pa njabu ya 'bego nzantho da 'ñe'tsua rá nsu rá noya Ajuá ma Pøhøtehu.

11 Ajuá ya xa 'ñudi rá hñoja'i pa gatho ra meximhai da za da mpøhø.

12 Ne co rá hñoja'l'a utcahu gue ga 'ueguehu de ya ts'oqui ne de yá ts'onc'at'i ra ximhai, ne utcahu ga 'buhu ngu rí 'ñehe de dí 'yohua nuya pabya, ne ga 'yøhu co ndunthi ra mfadi, ne ga øthu nú'a xá hño ja rá thandi'a.

13 Nehe utcahu ga ndø'mhu co ra johya nú'a ra pa da yopa 'ñehe ma zi Pøhøtehu ra Jesucristo co rá nsunda, ngu nú'a xa ñatcaguihu. Y nú'a go guese'a Ajuá ja rá danga ts'edi.

14 Nu'a go gue'a bi unsehé rá te pa bi ñangaguihu de gatho nú'a xá nts'o. Bi du'a pa bi xagaguihu de gatho ma ts'oquihu pa dyá metiguihu'a, nehe pa ga ja ga øthu nú'a xá hño.

15 Nuna guehna gui ma, ne gui nzote y gui ntsäte. Ne gui ma con gatho ra ts'edi nú'a xa 'ra'a Ajuá pa hinto da 'ñena gue hinte rí muui nú'a guí ma.

Nú'a rí 'ñepi da 'yøt'a ya gamfri

3 1 Nehe bembabi ya cu gue da 'yøta ya nda ne gatho ma'ra nú'u to'o ha ra ts'utbi, hinda nø'tuabi, ne di 'bui pa da 'yøt'a gatho nú'a xá hño.

2 Hinda ñama'ñu de ni 'nayá miqu'eíui, hindya necatuhni, di ja yá hmäte, ne xi da nhyoja'i con gatho yá miqu'eíui.

3 Ngue'a nuju ma'met'o ndyá 'ñamfenihu, ndyá ts'o'yødehu, hinduí øtehu Ajuá. Stí 'medihu ja ya ts'oqui. Ndí pe'tshu ndunthi ya ts'onc'at'i ne ya ts'o'johya de ra ximhai. Ndí 'buhu ja ra nts'o'mui ne ndí hyøcuahu nú'a te mi pe'tsa ma'ra. Ndyá nt'utsahu ne ndrí 'ñutsahu 'na ngu ma'na.

4 Pe Ajuá ma zi Pøhøtehu bi 'ñutcahu rá hñoja'i ne rá danga hmäte nú'a pescahu.

5 Hangue nú'a bi pøhøguihu. Hingue bi pøhøguihu por ma hoga 'befihu nú'a stá øthmahu. Nu'a bi pøhøguihu ngue'a bi huegaguihu ne bi xagaguihu

de ma ts'oquihũ nu ndá yopa 'bũhũ ma'ra'yo, ne bi 'racjũ ra Maça Ndahi pa bi patca ma 'mũihũ.

⁶ Ajuã bá pencaguihũ rá Maça Ndahi con gatho rá ts'edi ngue'ã ma zi Hmuhũ ra Jesucristo bi pøhøguihũ.

⁷ Hangue po rá ðanga hñoja'i Ajuã ya hinte ma ts'oqui dí tuhũ, ne dí tøm'hũ ra te pa nzãntho nú'ã bi ñãtcahũ.

⁸ Nuya noya dí mã go guehya majuãni, hangue dí ne ja guetbũ gui mã pa da ja da 'yøt'e'ũ xá hño gatho to'o xa gamfri Ajuã. Go guehya ya noya xá hño, go 'nara hño pa gatho ya ja'i.

⁹ Oxqui hu'tsua nt'øde nuyá noya ya 'bemfeni gá ja'i, nixi nuyá 'bede xa zanse'ũ de maya'bü. Oxqui mpamhyãui'ũ nixi gui ntsanoyãui de rá ley ra Moise, ngue'ã gatho nuya 'bede'ũ hinte rí hñãqui y nixi hinte ri muui.

¹⁰ 'Bũ 'na to'lo 'ueca ya cu ne ya xcá zofo yo'qui o hñu'qui ne hinxa ne xa 'yøde, 'ueque'ã.

¹¹ Ngue'ã nu'í guí paði gue nú'ã ra

ja'i'ã ya xa 'uegue de nú'ã majuãni ne øt'a ya ts'oqui, hangue po rá mfeni seh'e'ã ya xa ncondena.

Ra Tito sipi da mats'i 'raya cu

¹² Nu xcrá pøhn'abũ ra cu Artema o ra cu Tiquico, gui ja gui 'ñiehe 'bestho pa Nicopoli pa ja grã ntheuini, ngue'ã stá beni gue ja ma grã 'bũhni nuya pa sta dagui ya tse.

¹³ Bá nexa ra cu Sena nú'ã ra pønja, ne ra cu Polo, ne umbabi'ũ gatho nú'ã te da 'yø'tua ra 'bedi má 'ñu.

¹⁴ Nehe numa zi cuhũ bí 'büi de guepũ gui zofo pa da nzãi da mpefi xá hño, hingue da 'mũtho, pa njabũ da za da mfaste'ũ habũ mahyoni.

Rá ngats'i rá carta ra apostol Nsan Pablo ri yopa zenjua ya gamfri ne apa Ajuã por gue'ũ

¹⁵ Ri fat'ajuã'i gatho núyũ dí 'bü'beua. Nehe fat'ajuãbũ gatho nú'ũ ma hmãca cuhũ ja ra jamfri. Ajuã da jap'a'ihũ grí gathohũ. Njabũ gue'ã.

RA FILEMÓN

RÁ CARTA RA APOSTOL NSAN PABLO NÚ'Ā BI 'YOPABI RA FILEMÓN

Ra apostol Nsan Pablo opabi ra Filemón

¹ Núga drá Pablo dí jot'ua ja ra fadi po rá ngue ma zi Hmuhꝰ ra Jesucristo. Zi cu Fili, ma zi hmꝰca cu'ihe ne ma compa'ihe de ja rá 'bēfi Ajuꝰ, núga ne ra cu Timu dí op'a'ihe nuna carta.

² Dí pempabihe ra nzengua gatho ya cu nú'ꝰ ri munts'ibꝰ ja ri ngu. Nehe dí pempahe ra nzengua ra nju Apia, ne ra cu Arquipo, go gue'ꝰ faxcahe pa dí ñambahe rá noya Ajuꝰ.

³ Ajuꝰ ma Dadahꝰ ne ma zi Hmuhꝰ ra Jesucristo da jap'a'ihꝰ ne da max'ahꝰ pa gui 'bꝰhꝰ te rá 'ñenthꝰ.

Rá jamfri ne rá hmꝰte ra Filemón

⁴ Ora dí apa Ajuꝰ, nzꝰntho dí beñ'a'i nehe, ne dí umba njamꝰdi'ꝰ ⁵ ngue'ꝰ dí øde de nú'ꝰ ra hmꝰte ne ra jamfri guí pe'tsua ma Zidadahꝰ ra Jesu, ne de ra hmꝰte guí pe'tsua gatho nú'ꝰ xa gamfri Ajuꝰ.

⁶ Nehe dí apabi Ajuꝰ por nú'ꝰ to'o xa gamfri ngue'ꝰ xa hyant'a'i ri jamfri, pa da hñani'ꝰ gatho nú'ꝰ ya japi ri 'racjꝰ ra Zidada Jesucristo.

⁷ Nu'i ma zi cu'i, xi xcá jaqui ga johya ne xcá hubga ma mui, ngue'ꝰ dí øde tengu ri hmꝰte, asta ma'ra ya cu xcá nupa yá mfeni.

Ra apostol Nsan Pablo apa 'nara favo ra Filemón pa ra Onesimo rá nzꝰi'beho

⁸ Núga rá apostolgui ra Zidada Jesucristo, hangue dí hꝰ ra ts'edi pa

ga 'bep'a'ihꝰ gui 'yøt'e nú'ꝰ rí 'ñep'a'i,

⁹ pe nu'ꝰ ga øt'e, ma'na xá hño ga a'a'i 'nara favo co ra hmꝰte. Núga drá Pablo ya drá ðaqu'ei y dí jot'ua ja ra fadi po rá ngue ra Zidada Jesucristo, ¹⁰ dí bꝰnte'i po ra cu Onesimo, núni ri 'begohꝰ, ya bi gamfri Ajuꝰ ngue'ꝰ dá zofa de guecua ja ra fadi, y dí øt'a ra uenda gue ma t'ꝰ ngue'ꝰ bi gamfri nú'ꝰ dá xipi.

¹¹ Ya pa xa thogui, nuni ra Onesimo himrá hoga 'bego himi pep'a'i ngu rí 'ñehe, pe nubyá hꝰ, go 'nara hoga 'bego pa gue'e ne pa gueque nehe.

¹² Dí pen'a'ibꝰ pa da yopa 'mꝰꝰ ma'na'qui, hangue numahño, ja ra uenda go gueque dá tsømbꝰ, ngue'ꝰ xi drí mꝰdini.

¹³ Nuga ga nehꝰ ga tsꝰmi pa da mepcaguiua ja ra fadi, pa nú'ꝰ go gui pepcahꝰ, go da mepcani núbya de dí oua fadi po rá ngue ra mꝰca noya.

¹⁴ Pe hindí ne ga øt'a njabꝰ nsinque ri nsequi, ngue'ꝰ hindí ja'i gui faxqui, pe 'bꝰ gui faxqui, dí ne gue de ri pahase.

¹⁵ Pøde Ajuꝰ bi 'yøt'e pa bi 'ba't'a'i 'raya pa ra Onesimo, pa njabꝰ da yo menga ja ri ngu pa gui 'bꝰhui pa nzꝰntho,

¹⁶ ya hingue ngu 'nadra 'begotho, nubyá ya go 'nara hmꝰca cu. Nugá xi dí mꝰdini, pe nu'ꝰ ma'na rí 'ñep'a'i gui mꝰdi ngue'ꝰ nubyá hingo hønse ri 'begotho, nehe go ri cu de ja ma Zidadahꝰ.

¹⁷ Nu'bꝰ grí mꝰcagui ngu 'nara hoga compa ja rá 'befi Ajuꝰ, nu'bꝰ

nu sta zombu ra cu Onesimo, xi da numahño, 'yøt'a ra uenda gue go guecagui dá tsombu.

18 'Bu xa 'yøt'a'i 'nara nts'o'mui, o 'bu tu'a 'nara thai, go da tsogagui de ma uenda.

19 Nuga drá Pablo dí huxa ma thuhu co ma 'yese gue go ma ga ju't'a'i. Nugá hinga ma ga eñ'a'i gue go guí tucagui ngue'a go dá xi'a'i rá noya Ajuá.

20 Hangue dí bante'i gui 'yøt'a núna dí xi'i, ngue'a guí camfri ra Zidada Jesucristo, pa njabu gui jaqui ga johya, ngue'a dí ncuñu ja ra Zidada Jesu.

21 Dí op'a'i ngue'a dí padi xá hño gue xi grá hoga'yøde, ne dí padi gue ma'na ndunthi ma gui 'yøt'e que núna dí xi'a'i.

22 Y nehe dí ne ga xi'a'i gui hoqui habu ga tsaya, ngue'a dí tømí gue nú'a xcá 'yaphu Ajuá ma da 'yøt'e pa ga mabu ga tsøn'ahu.

Rá ngats'i rá carta ra apostol Nsan Pablo ri yopa zengua ya gamfri ne apa Ajuá por gue'u

23 Peñ'a'i ra nzengua ra cu Epafra núni jot'ua fadi nehe mahyegui con gueque po rá ngue ra Zidada Jesucristo.

24 Nehe peñ'a'i ra nzengua ra cu Aristarco, ne ra cu Dema, ne ra cu Luca, nuyu go guehyu faxcagui ja rá 'befi Ajuá.

25 Ma Zidadahu ra Jesucristo da jap'a'ihu guí gathohu. Njabu gue'a.

RA EBREO

RA CARTA NÚ'Ā BI 'BEMPA YA EBREO

Ajuā bá pehna rá T'ḥ pa bi zocaguihḥ

1 ¹ Maya'bu Ajuā bi zofo ndu ma xitahḥ ndunthi ya 'mi'qui de 'rama'na'ño ya modo. Go yá 'mehni bi xipabi rá noya 'na hangutho pa go bi zofo'ḥ ndu ma xitahḥ.

² Pe nubyá de yá ngats'i ya pa, Ajuā bá pehna rá T'ḥ pa bi zocaguihḥ. Ajuā bi 'yent'ua ja rá 'ye'a pa bi hyoca mahets'i ne ra ximhai ne gatho nú'ā te ja, ne xa dapabi'ā gatho nú'ā te ja pa rá meti'ā.

³ Y nurá nsunda rá T'ḥ Ajuā gue'ā rá nsunda rá Dada nehe, y nurá 'mui rá T'ḥ Ajuā gue'ā rá 'mui Ajuā ra Dada. Gatho ya t'ot'e nú'ḥ bí ja mahets'i ne nú'ḥ jaua ja ra ximhai o ja rá 'ye ra T'ḥ, ne nu'á ri su'ḥ co rá ts'edi rá noya. Go gue'ā bi du pa bi xugaguihḥ gatho ma ts'oquihḥ, nepḥ bi ma mahets'i ne bá hudi ja rá 'ñei de habḥ bí hudi Ajuā rá Dada to pe'tsa gatho ra ts'edi.

Rá T'ḥ Ajuā ma'na hā ra
ts'edi que ya enxe

⁴ Rá T'ḥ Ajuā ma'na hā ra ts'edi que ya enxe, ne Ajuā bi hñu'mbabi'ā 'nara thuhu ma'na ja rá nsu que nú'ā pe'tsa ya enxe.

⁵ Ajuā hinhya'mḥ xa 'ñembabi 'nara enxe ngu nuna ra noya bi xipa rá T'ḥ, bi 'ñembi:

Nu'i go gue'e ma T'ḥ'i,
ne nubyá ri hnequi ja yá thandi
ya ja'i gue go ri Dadagui.

Ajuā hinhya'mḥ bi mā de 'nara enxe:

Nuga go gueque drá Dadagui'ā,
ne nú'á go di gue'ā ma T'ḥ.

⁶ Ha nu mbá pehna Ajuā rá 'ra T'ḥ ja ra ximhai, bi 'ñena njaua:

Gatho ya enxe dá nsundabi ma
T'ḥ.

⁷ Y de ya enxe Ajuā bi 'ñena njaua:

Ya enxe nú'ḥ pēpcagui ne dí
pehni, dí japi da nja ngu ra
ndāhi,

ne dí japi da nja ngu 'nara tsibi.

⁸ Pe Ajuā bi 'ñemba njaua rá T'ḥ:

Nu'i grá Ajuā, ma gui ndā pa
nzāntho;

ne nuri hmanda gue'ā 'nara
hmanda dega hoga ts'utbi.

⁹ Xi grí ho 'bḥ t'ot'a ra hño, pe

hingrí ho 'bḥ t'ot'a ra
nts'o'mui;

hangue por gue'ā núga ri

Ajuāgui stá hux'a'i,

ne stá 'ra'a ndunthi ra johya
que gatho ma'ra nú'ḥ to'o
'bui con gue'e.

¹⁰ Nehe Ajuā bi 'ñemba njaua rá T'ḥ:

Nu'i grá zi Hmu, go gue'e gá
hoca ra ximhai de mi othotho
gatho nú'ā te ja;

ne go gue'e gá hoca mahets'i.

¹¹ Gatho'ḥ ma da uadi, pe nu'í ma

gui 'bui pa nzāntho.

Gatho'ḥ ma da thegue ngu
thegue 'nara dutu;

¹² ma gui pants'i'ḥ ngu 'nara he,

ne ma gui pati'ḥ ngu 'raya zēhe.
Pe nu'í go di gue'atho pa

nzāntho,

y nuri te hinhya'mḥ ma da
uadi.

¹³ Ajuā hinhya'mḥ bi 'ñembabi ni

'nara enxe ngu nuna ra noya bi xipa rá

T'ɛ, bi 'ñembi:

Hñudiua ja ma 'ñei,
asta hinga tsogui ri ncontra rí
nga'ti ri ua.

14 Gatho ya enxɛ go dega ndahitho ne
pepabi Ajuá, xuá mehni pa da mɛpabi
gatho ya nthahni nú'ɛ ma da mpøhø.

Jamasuhɛ ra mpøhø

2 ¹ Hanguɛ por gue'a mahyoni ga
huxhɛ nt'øde de nú'a stá ødehɛ,
pa njabɛ hinga 'ueguehɛ de nú'a dí
camfrihɛ.

2 Nú'a ra ley bi manda Ajuá maya'bu
po ya enxɛ bi fadi gue go gue'a
majuani, ne Ajuá bi castiga ngu mri
'ñepi nuto bi 'yøt'a ya ts'oqui ngue'a
himbi ne bi 'yøt'e'a.

3 Nu'buá çhanja da za ga mponthɛ rá
cue Ajuá 'bu núju hindí huxhɛ nt'øde
xá hño nuya hoga noya xi di muui
ndunthi ne xicju hanja da za ga
mpøhøhɛ? Nuya hoga noya dega
mpøhø go rá mudi bi manse ra
Zidada Jesu, nepɛ nú'ɛ to'o xi bi
'yøde nuya noyaya bi xicju gue go
gue'a majuani.

4 Nehe Ajuá bi damajuani mahyegui co
nú'ɛ to'o bi xicaguihɛ nuya ya noya,
ngue'a bi 'ñudi 'raya nt'udi, ne bi
'yøt'a ya danga milagro ne ma'ra ya
danga 'befi, ne bi 'racju ra ts'edi de ra
Maça Ndahi ngu tengu rá paha Ajuá
pa ga pɛphɛ'a cada 'na de guecju.

**Ra Zidada Jesucristo bi 'ñe bi njá'i
ngu núju yá cuguihɛ**

5 Nehe Ajuá hinxa hñuxa ya enxɛ
pa go da ndá ja nú'a ra 'ra'yo ximhai
ma ga xi'ahɛ.

6 Nu'a xa 'yøt'e, xa hñuxa ya ja'i pa go
da ndá'ɛ, ngu mɛnga 'na xeni de ja ra
Maça T'ofu ne ena:

Nu'i Ajuá ma Dada'i, çte ri
muui ra ja'i de ra ximhai pa
guí beni de gue'a?
çTe ri muui'a pa guí ne gui
fats'i?

7 Go 'raya patho ma'na xcá umba
yá nsu ya enxɛ que gue'a,
ne 'mefa gá umba ra nsu xi ra
dangui ngu nú'a ra nsu
t'umbabi 'nara ndá.

Ne xcá hñuts'i pa da manda ya
t'øt'e nú'ɛ xcá hoqui;

8 xcá hñuts'i'a pa da manda
gatho.

Njabɛ Ajuá xa hñuxa ya ja'i pa da
manda gatho nú'a te ja ja ra ximhai ne
himbi gotho ni 'nara t'øt'e nú'a himbi
t'ent'ua ja yá 'ye'ɛ. Pe nubyá hinxa
hnequitho gue ya ja'i dri ndá de gatho
ya t'øt'e.

9 Pe dí pahɛ gue nura Zidada Jesu há,
ri ndá de gatho ya t'øt'e. Pe po 'raya
patho ma'na bi nja yá nsu ya enxɛ
que gue'a, y njabɛ bi du po rá ngue
gatho ya ja'i po rá hñoja'i Ajuá. Pe
nubyá ya xa t'umba 'nara nsu dega
ndá, ngue'a bi sufri ne bi du por
guecju.

10 Ajuá bi hyoca gatho ya t'øt'e pa
rá nsunda'a, ne ri su. Hanguɛ bi 'ñepi
bi mɛhna ra Jesu pa bi sufri, pa
njabɛ bi nhyoga pøhøte pa da za da
zixa gatho nú'ɛ yá bɛtsi Ajuá pa da
'muhui'ɛ ja rá nsunda'a.

11 Ra zi Hmu Jesu go gue'a ri t'axca ya
ja'i de yá ts'oqui. Y nú'a ne nú'ɛ to'o
xa t'axqui, 'nada yá Dada. Hanguɛ ra
zi Hmu Jesu rá T'ɛ Ajuá hindi ntsa da
'ñena gue go gue'ɛ yá cu.

12 Hanguɛ enga ja ra Maça T'ofu:
Nú'ɛ ma cu ma ga xipabi de
gue'e,

y con gue'ɛ ma ga tu't'ahɛ ya
jahñá ja ra hmunts'i.

13 Nehe ena:

Ma ga huxa ma jamfri ja Ajuá.
Nehe ena:

Ja dí 'bɛcua co nuyɛ yá bɛtsi
Ajuá xa 'yentc'a ja ma 'ye.

14 Nuyá bɛtsi Ajuá go ya
meximhai pe'tsa ra ji co ra ndo'yo,
hanguɛ ra Zidada Jesu bi 'ñe bi njá'i
nehe ngu'ɛ pa bi za bi du, ne co nú'a

rá du bi thogui'a bi za bi huatua rá ts'edi ra ts'ondahi nú'a to'o mi ha ra ts'edi de ra du.

15 Y njabu bi za bi 'be ra ntsu nú'u to'o nzantho mi tsu ra du.

16 Dí padihu gue ra Zidada Jesu himbi 'ñehe pa e da mats'i ya enxe. Nu'á bi 'ñehe pa e bi maxcaguihu núju stí 'ñehehu de yá ja'i ndu ra Abrá.

17 Y pa bi za bi maxcaguihu, mahyoni bi thogui gatho ngu nú'a dí thoguihu núju yá cuguihu'a. Hangue ja rá nthecate con guecjá, ne bi nhyoga ndá gá macjá de guecjá ja rá 'befi Ajuá, ngue'a po nú'a ra du bi thogui, Ajuá bi za bi punga ma ts'oquihu.

18 Y nubyá nu'á tsa da maxa nú'u to'o tho ya thogui, ngue'a nuse'a bi sufri ne bi tho ya thogui nehe.

Ra Zidada Jesu ma'na ja rá nsu'a que ra Moise

3 1 Hangue ma zi macá cu'ihu, nú'ahu xa zohna'ihu Ajuá pa gui maha mahets'i, xi da beñhu ra Zidada Jesucristo nú'a rá 'mehni Ajuá pa bi 'ñutcahu nú'a dí camfrihu, nehe go gue'a ma ndá gá macjahú de ma jamfrihu.

2 Ajuá go bi hñuts'i'a pa da ndá gá macjá, y nu'á xi pepabi xá hño, nja ngu ra Moise bi mepabi xá hño nu mí supa gatho rá hnini Ajuá.

3 Y ra Zidada Jesu ma'na rí 'ñepi da nja rá nsu que ra Moise, nja ngu nú'a to'o hoca 'nara ngu, ma'na ja rá nsu'a que ra ngu.

4 Ngue'a 'nara ngu, 'bui to'o xa hyoqui, pe nu Ajuá go gue'a bi hyoca te gatho ja.

5 Xi majuani ra Moise mi gue'a 'nara hoga 'bego mi supa rá hnini Ajuá, y nú'a mrá 'befi'a mri damajuani de nú'a mi ma da mǎnga Ajuá 'mefa.

6 Pe ra zi Hmu Jesucristo go gue'a ra ndá de rá hnini Ajuá, ngue'a go gue'a rá T'u'a, y nu'á nzantho øt'a rá 'befi xá hño. Y nujú go rá hniniguihu Ajuá 'bui

xi ga suhu ma jamfrihu asta rá ngats'i ra pa, ne xi ga tømhu co 'nara johya nú'a ra nthø'mate dí pe'tshu.

Ra tsaya pa rá hnini Ajuá

7 Ra Macá Ndahi bi 'ñena ja ra Macá T'ofó:

'Bui núbya gui 'yøhu, nú'ahu zo'ahu Ajuá,

8 osti megui ri corasohu ngu bi nja nú'u ya ja'i mri 'ñoui ra Moise ja ra mbonthi ne bi nø'tuabi Ajuá y bi tsø'tua rá mui.

9 Nehe bi 'ñena Ajuá: Ndu ri dadahu xi mi mfadagui'u, masque xqui hyanda ya danga nt'udi stí øt'a ja yá thandi de nú'u ñote njeya bi 'ño'u ja ra mbonthi.

10 Hangue por gue'a bi tsøtca ma mui'u, ne dá ena: "Nuya ja'i'u nzantho 'yo 'nambu yá mfeni, ne hinxa ne'u xa 'yøt'a ngu nú'a stá xipabi."

11 Hangue bi tsøtca ma mui'u, ne dá jurabi gue hinda ma da ntsaya'u con gueque ja ma tsaya.

12 Ma zi cu'ihu, jamasuhu gue ni 'na de gue'ahu hinda nts'oca ri mfenihu po ra 'ñajamfri nú'a da ja'ahu gui 'ueguehu de Ajuá nú'a te. 13 Nu'a gui 'yøthu, 'na pa ngu 'na pa gui nupa mfenihu 'na ngu ma'na de núbya zocjú Ajuá, pa ni 'na de gue'ahu hinda hya'ahu ya ts'onthate de ya ts'oqui ne da ja'ahu da megui ri corasohu.

14 Ngue'a 'bui ga siguihu ga camfrihu asta rá ngats'i ra pa, ne hinga 'ueguehu de nú'a stá camfrihu desde rá mudi, nu'bú ha, ga johyahú ga 'buhú mahyegui co ra Zidada Jesucristo pa nzantho.

15 Beñhu nú'a ra xeni habu ena: 'Bui núbya gui 'yøhu, nú'ahu zo'ahu Ajuá,

osti megui ri corasohu ngu bi
nja nú'u ya ja'i mri 'ñoui ra
Moise ne bi nø'tuabi Ajuu y bi
tsø'tua rá mui.

16 ¿To'o nú'u bi 'yøde rá noya Ajuu
nepu bi nø'tuabi? ¿Ha gue hingo gue'u
nú'u bá pønga de Egipto, nú'u bá tsi ra
Moise? Haha, go gue'u.

17 Ne ¿xi con to'o bi bø rá cue Ajuu
gatho nú'u ñote njeya? ¿Ha gue hingue
co nú'u bi 'yøt'a ya ts'oqui, hangue ja
bi du de guehni ja ra mbonthi ne ja bi
gohini yá ndo'yo'u? Haha, go gue'u.

18 Ne ¿xi to'o nú'u bi ma Ajuu gue xi
majuani hinda ma da ntsayau Ajuu
ja rá tsaya? ¿Ha gue hingo nú'u bi
nts'o'yøde? Haha, go gue'u.

19 Hangue dí pahu xá hño gue nu'ú
himbi za bi ntsayau Ajuu ja nú'a rá
tsaya ngue'a himbi ne bi gamfri'u.

4 1 Nubyá jatho nú'a ra tsaya xqui
hñá'tuabi nú'u ya ja'i mri 'ñoui
ra Moise, y go gue'a ri ñatcaguihu
Ajuu. Hangue mahyoni xi ga nsuhu
pa ni 'na de guecaguihu hinga 'behu
nú'a ra tsaya'a.

2 Ngue'a nú'a ra hoga noya bi sipabi
nú'u ya ja'i'u hinte bi muui pa gue'u
ngue'a himbi gamfri'u.

3 Pe núju dyá gamfrihu ha, ma ga
cuthu ja rá tsaya Ajuu pa ga tsayahu
con gue'a, pe nú'u to'o mri 'ñoui ra
Moise, himbi ntsaya'u ja rá tsaya Ajuu,
ngue'a Ajuu bi 'ñena:

Nú'u ya ja'i'u bi tsøtca ma mui,
ne dá jurabi
gue hinda ma da ntsaya'u con
gueque ja ma tsaya.

Nu'ú himbi yut'i ja rá tsaya Ajuu
masque ya mi ja nú'a ra tsaya'a desde
mi uadi bi hyoca ra ximhai, hangue ja
bi ntsaya'a.

4 Ngue'a ja ra Mäca T'ofu ma de rá
yoto ma pa, habu ena njaua:

Rá yoto ma pa Ajuu hinte ma
'befi bi 'yøt'e, ngue'a ya xqui
ua gatho rá 'befi, hangue bi
ntsaya.

5 Ne ma'na ra xeni de ra Mäca T'ofu
ena:

Nú'u ya ja'i'u hinda ma da
ntsaya'u con gueque ja ma
tsaya.

6 Nú'u to'o rá mudu bi 'yøde ya hoga
noya himbi yut'i'u habu da ntsaya'u
con gue'a, ngue'a myá ts'o'yøde'u,
hangue nubyá jatho ra hñá'ti pa to da
yut'i da ntsaya con gue'a.

7 Ngue'a Ajuu bi hñuxa ma'na ra pa pa
to da yut'i da ntsaya con gue'a, y nú'a
ra pa bi ma go guepya ya paya. De ya
xqui thogui ndunthi ya jeya Ajuu bi
zocaguihu po yá noya ndu ra Davi.
Nu'á bi ma ja ra Mäca T'ofu ja nú'a ra
xeni habu stá mañhu, ne ena:

'Bu núbya gui 'yøhu, nú'ahu
zo'ahu Ajuu,
osti megui ri corasohu.

8 'Bu ra Josue xa zixhma nú'u mri
'ñoui ra Moise pa xa ntsayahma'u,
nu'bu Ajuu hinxa yopa mahma de
ma'na ra pa.

9 Hangue dí pahu gue jatho 'nara tsaya
pa gatho rá hnini Ajuu, 'nara tsaya
hinhya'mu ma da uadi.

10 Ngue'a nu'u tó'o ya xa yut'a ja nú'a
ra tsaya'a, ya tsaya de gatho yá 'befi,
ngu bi ntsaya Ajuu de gatho rá 'befi'a.

11 Hangue nuju ga øthu ra ts'edi pa ga
cuthu ja nú'a ra tsaya'a. Xi ga nsuhu
gue ni 'na de guecju hinga nts'o-
'yødehu ngu nú'u mri 'ñoui ra Moise,
hangue himbi za bi yut'a habu mi ne
Ajuu xa ntsayauihma'u.

12 Ma ga nsuhu, ngue'a rá noya
Ajuu ja rá te, ne pe'tsa ndunthi rá
ts'edi, ne patcahu asta mbo ma
mfenihu. Nu'á ma'na ja rá ts'edi que
nu'graza ra huai dega yo filo. 'Nara
huai tsa da yut'a ja ya tøcando'yo ne
tsa da hyeca ya ndo'yo, pe nurá noya
Ajuu ma'na ja rá ts'edi, nú'á tsa da
xenga gatho ya mfeni pa da japi da
hnequi gatho nú'a bengá ja rá mfeni
'na, ne hanja ne da 'yøt'e nú'a beni
da 'yøt'e.

13 Ajuḗ handi ne paḗi gatho nú'a dí øthḗ ne dí beñhḗ, ngue'a nu'á gatho go xa hyoqui ne paḗi gatho nú'a te ja. Ne hinda za te da t'acuabi nixi te da jømbabi'a, ngue'a nu'á ya paḗi gatho, y go gue'a ma ga daphḗ nguenda de gatho nú'a stá øthḗ.

Ra Zidada Jesu go gue'a ra ndḗ gá macja

14 Ra Zidada Jesucristo rá T'ḗ Ajuḗ gue'a ma dangḗ ndḗ gá macjahḗ y bi ma bí 'bui ja rá thandi Ajuḗ. Hangue por gue'a mahyoni ga siguihḗ xá hño ja ma jamfrihḗ.

15 Ngue'a numa ndḗ gá macjahḗ paḗi gue otho ma ts'edihḗ ora dí thohḗ ya ts'othogui o ra ora ne da thacjḗ pa ga øthmahḗ 'nara ts'oqui, hangue nu'á pescahḗ ra nthecate, ngue'a ne'a bi thogui njabḗ ngu nú'a dí thohḗ nehe, pe nu'á hinhya'mḗ bi 'yøt'a 'nara ts'oqui.

16 Hangue hinga ntsuhḗ ga joñhḗ ja rá thandi Ajuḗ nú'a ra hoja'i, ne ga xiphḗ gatho nú'a dí thoguihḗ, y nu'á da huegaguihḗ, ne da maxcaguihḗ ora dí homfḗ rá mfats'i, ngue'a nu'á xi ra dangui rá hñoja'i pa guecaguihḗ.

5 1 Cada 'nara ndḗ gá macja de ja ra ndaxjua ley xa thahni de ja ya ja'i, ne xa thuts'i pa da mepabi Ajuḗ po rá ngue ya ja'i. Nu'á xa thuts'i pa da umbabi Ajuḗ nú'ḗ ya 'baha hḗxa ya ja'i, ne gatho ya hñḗ'ti dega mbo'oni nú'ḗ umbabi Ajuḗ pa da pumba yá ts'oqui.

2 Nú'ḗ ya ndḗ gá macja ja yá ts'oqui nehe. Hangue por gue'a tsa da zofo co ra nthecate nuya ja'i øt'a ya ts'oqui ne hingui paḗi nú'a øt'e'ḗ.

3 Hangue ya ndḗ gá macja pe'tsi da hyo ya mbo'oni pa da umba Ajuḗ, hingue hønse pa yá ts'oqui ya ja'i, nehe pa yá ts'oqui de guese'ḗ.

4 Y hingui tsa de guese 'na da gḗ ra nsu dega ndḗ gá macja. Ngue'a Ajuḗ go huanse'a nú'a to'o da me

nú'a ra 'befi'a, njabḗ ngu ra Aarón, Ajuḗ go bi huanse'a.

5 Ra Zidada Jesucristo bi njabḗ nehe. Nu'á himbi hñuxase rá nsu dega ndḗ gá macja, nu Ajuḗ go gue'a bi umbabi nú'a ra nsu'a. Xqui 'ñembabi ja ra Mḗca T'ofó:

Nu'i go gue'e ma T'ḗ'i;
ne nubyá ri hnequi ja yá thandi
ya ja'i gue go ri Dadagui.

6 Nehe ja ma'na ra xeni de ra Mḗca T'ofó, Ajuḗ bi xipabi rá T'ḗ, bi 'ñembi: Nu'i go gue'e grá macja pa nzantho ngu bi macja ra Melquisede.

7 Nu de mi 'bucua ra Zidada Jesucristo ja ra ximhai, bi 'yapabi Ajuḗ rá Dada nú'a mi tsahmḗ xa ñani'a pa hinxa duhmḗ. Xi mi apabi rá Dada con gatho rá mui asta mi zoni'a. Y nurá Dada bi 'yøtua rá nt'adi'a, ngue'a ra Jesu nzantho mi øt'ua gatho rá paha rá Dada.

8 Pe nu'á masque go guese'a rá T'ḗ Ajuḗ, pe ma'na mi 'yo mi paḗi da 'yøtua rá paha Ajuḗ po nú'a bi sufri.

9 Hangue nu de mi paḗi da 'yøtua gatho rá paha'a, nu'bá nu'á bi za bi pøhø nú'ḗ gatho to'o øte'a.

10 Y Ajuḗ bi umbabi ra nsu dega ndḗ gá macja ngu bi macja ra Melquisede.

Xá nts'o pa to'o da 'uegue de rá jamfri

11 Dí pe'tsa ndunthi te ga xi'ahḗ de guehna, masque xá hñei ga xi'ahḗ xá hño ngue'a hinxcá nehḗ da zo ja ri mfenihḗ xá hño rá noya Ajuḗ.

12 Ya øt'a ndunthi ya pa xcá camfrihḗ. Y nubyá ya go gri xahnatehḗ hmḗhḗ pa ma'ra, pe hinxa za te xcá 'yøthḗ. Nu'ahḗ mahyoni to da yopa 'ñu't'ahḗ ma'na'qui nú'ḗ ya mudi nt'utuete hingui hei de ra Mḗca T'ofó. Xcá yopa njahḗ ngu ya baḗsi nú'ḗ tsuḗtho, otho yá ts'edi.

13 Hangue mahyoni da t'u't'a'ihḗ co ya noya hingui hei, ngu ra t'ḗca baḗsi

nú'a hõnse ra 'ba tsi, ne hingui p̄adi da zi ma'ra ya nzaqui, ngue'a nu'ahũ hinguí p̄ahũ tengu ra hoga te de ja rá noya Ajuá.

14 Pe nú'u ma'ra ya nzaqui, gue'u pa ya d̄anga ja'i, njabũtho nehe nú'u ya nt'utuante ma'na xá hñei gue'u pa nú'u to'o ya ja yá mfeni xá hño pa da b̄adi nda'a ra hño nda'a ra 'ñũ.

6 1 Hangué hinga ñahũ hmah̄a de nuya ya mudi nt'utuante de ra jamfri de ra Zidada Jesucristo, ma ga nd̄anga ja'ihũ ja ma jamfrihũ. Ya hinga yopa mañhũ gue mahyoni ga ñobrihũ de gatho nuya 'befi tsixcahũ ja ra du, y gue mahyoni ga camfrihũ Ajuá.

2 Nixi ga yopa mañhũ de nura sistehe, nixi de nú'a dí hu'tsuahũ ma 'yehũ nú'u xa gamfri, nixi de nú'a ma da yopa nte nú'u xa du, nixi de ra nsuca uenda nú'a ma da nja rá ngats'i ra pa, pa da hñanga cada 'na rá njut'i pa nz̄antho.

3 Nu'a ga øthũ, co rá mfats'i Ajuá, ma'na ga p̄ahũ nú'a da maxcahũ pa ma'na da nte ma jamfrihũ.

4 Nu'u tó'o ya bi hñani ra hyats'i de rá noya Ajuá, ne xa b̄adi tengu nú'a ra 'baha dega te bí ja mahets'i, ne xa b̄adi tengu ra japi ri unga ra M̄aca Nd̄ahi,

5 ne xa b̄adi tengu ra hño de rá noya Ajuá, y co nuya d̄anga nt'udi xa hyandi xa b̄adi'u tengu rá nsunda nú'a ra te ma da nja 'mefa,

6 pe masque gatho nuya bi b̄adi'u, nu'ú himbi ne bi sigui, hangué bi 'uegue'u de rá 'ñũ Ajuá, y ya njabũ hinda za da yopa mengui pa da ñobri'u. Ngue'a go gue'u ngu ri yopa pont'ua rá T'u Ajuá co yá 'ye seh'e'u, ne ri 'betua rá tsa ja yá thandi ya ja'i.

7 Gatho ya ja'i nja ngu ra hai ri 'ñuni co nura 'ye 'uá. 'Bũ nú'a ra hai da umbabi 'nara hoga sofo nú'a to'o pefi'a, nu'bú ja ri hnequini rá japi Ajuá.

8 Pe nu'bũ nú'a ra hai da unga 'nara sofo dega 'mini ne dega ts'ondapo, nu'bú hinte ri muui'a, hõnse ra ts'one tøm̄i ne ra tsibi pa da nzø.

Ra nthø'mate nú'a faxcaguihũ pa hinga 'ueguehũ de nú'a dí camfrihũ

9 Pe nu'ahũ, ma zi hm̄adi cu'ihe, masque stá xi'ahe gatho nuya noyaya, dí p̄axe xá hño gue nu'ahũ hinxcá 'uehũ de rá 'ñũ Ajuá ngu xa nja nú'u ma'ra. Dí camfrihe gue ma gui hñañhũ gatho ya japi de ra mpøhø.

10 Ajuá xi ra hoja'i, hinda ma da pumfri de nuri 'befihũ xcá pefihũ dega hm̄ate ja rá thuhu'a. Xcá faxhũ ya cu y astabya guí sigui guí faxhũ'u.

11 Pe nu'a xi dí nehe, dí nehe gue cada 'na de gue'ahũ mahyegui ngu guí øthũ ra ts'edi guí faxhũ ma'ra ya cu, nehe gui øthũ ra ts'edi gui pe'tshũ xá hño asta rá ngats'i ra pa nú'a ra nthø'mate guí pe'tshũ, pa njabũ gui hñañhũ nú'a guí tøm̄hũ.

12 Hindí nehe da zũ'ahũ ra nd̄ahñei. 'Yøthũ ngu bi 'yøt'a nú'u bi gamfri xá hño ne bi døm̄i asta himbi hñani nú'a xqui ña'tua Ajuá.

13 Ajuá, nu mi ña'tuabi ya japi ra Abrá, bi jurase da umba nú'a bi ña'tuabi. Himbi jura de ma'na, bi jura de rá thuhuse'a, ngue'a go gues'e'a ra d̄angui de gatho ma'ra.

14 Hangué nu'a bi 'ñena: "Ma xi ga jap'a'i pa da nx̄anda ndunthi ri 'beto ne ri mbong'beto."

15 Ra Abrá bi døm̄a ndunthi ya pa asta himbi hñanga nú'a xqui hñañtuabi.

16 Ya ja'i di jura co 'nara thuhu nú'a p̄adi gue ma'na ra d̄angui de gue'u, pa da jamfri nú'a mañ'hũ, ne njabũ hinda za to'o da 'ñembi gue hinga majuan̄i nú'a mañ'hũ.

17 Hangué por gue'a Ajuá bi jurabi nú'u to'o xqui ña'tua ra hñañ'ti, pa da

'ñutui'x gue nu'á hinda ma da pata nú'a xqui beni.

¹⁸ Hangue ga p_hu gue nú'a ra hñá'ti bi ñatcah_u Ajuá ne nú'a bi jura'a, gue'x yoho ya noya hinda za da mpadi, ngue'a Ajuá hingui tsa da nhyate de nú'a xa ma. Hangue co nú'x ya noya'x Ajuá 'racj_u 'nara d_unga hum_ui núj_u stá joñh_u con gue'a pa da sugaguih_u, ne dí t'omh_u ga hñh_u nuna ra hñá'ti dega hoga nth'omate bi 'racj_u'a.

¹⁹ Y nuna nth'omaten_u faxcah_u ndunthi pa hinga 'uegueh_u de Ajuá. Nja ngu nú'a ra b_oja rá thuhu ra ancla di t'ent'a ja ra ndehe pa ts_uma ra barco pa hinda 'uegue de hab_u 'bai'a, njab_u nehe numa nth'omateh_u xa z_oni asta ra M_uca Luga hab_u bí 'b_u Ajuá.

²⁰ Nuni ja bí 'b_uhni nehe ra Zidada Jesu. Nú'á bi 'm_et'o de guecj_u pa bi xogah_u ra 'ñu, ne pa bi nd_u gá macja pa nz_uantho ngu bi nd_u gá macja ra Melquisede.

Ra Zidada Jesu bi thuts'i dega macja ngu bi macja ra Melquisede

7 ¹ Nura Melquisede mrá nd_u de ra hnini Salé, ne mrá macja de Ajuá nú'a bí 'b_ui mahets'i. Bi ma bá th_udi ra Abrá pa bá japi nu de ya mbá pengui bá ntunhui 'raya nd_u ne bá nt_ute'a.

² Nep_u nura Abrá bi umba ra Melquisede 'nara 'ret'a parte de gatho nú'a bá h_unga ja ra tuhni. Nura thuhu Melquisede ne da 'ñena “ra hoga nd_u”, y nura noya Salé ne da 'ñena “ra hoga'm_ui”. Hangue nura Melquisede mrá hoga nd_u ne mrá nd_u dega hoga'm_ui.

³ Nú'á hingui m_unga ja ra M_uca T'of_o to'o mrá dada nixi to'o mrá n_una, y nixi hab_u bá ehe. Nehe hingui m_u de rá 'b_ui, nixi hingui m_u ua bi du. Hangue go gue'a 'nara nt'udi de rá T'x Ajuá nú'a to'o ra macja pa nz_uantho.

⁴ P_hu gue nura Melquisede xi

mrá d_ungui rá nsu. Hangue nura Abrá nú'a mrá dada de ya xodyo bi umba ra Melquisede 'nara 'ret'a parte de gatho nú'a bá h_unga ja ra tuhni.

⁵ Nú'x yá t'x ra Leví bi thuts'i dega macja bi hmandabi ngu m_unga rá ley ra Moise gue da 'yapabi gatho ya ja'i de ra hnini 'nara 'ret'a parte de ra nthebe, y gatho ra hnini mi ncu con gue'x, ngue'a gatho ya ja'i de ra hnini mahyegui co ya macja bá ehe de ra Abrá.

⁶ Masque nura Melquisede hinte myá njau_u nuya Levita, pe nura Abrá bi umbabi ra Melquisede 'nara 'ret'a parte de ra nthebe, ha ra Melquisede bi j_upa ra Abrá nú'a to'o ya xqui ñá'tuabi yá japi Ajuá.

⁷ Y dí p_hu xá hño gue nu'á tó'o ri unga ra japi, ma'na ra d_ungui rá nsu que nú'a to'o h_uni.

⁸ Ya Levita mi t'umbabi 'nara 'ret'a parte de ra nthebe, pe bi du'x. Ha ra Melquisede nehe'a bi t'umbabi 'nara 'ret'a parte de ra nthebe, pe nu'á ja ra uenda tetho, ngue'a hingui m_unga ja ra M_uca T'of_o ua bi du.

⁹ Ra Leví ne gatho yá t'x nú'x bi macja mi t'umbabi'x ra 'ret'a parte de ra nthebe, ne da za ga m_uñh_u gue nehe'x bi umbabi ra Melquisede ra 'ret'a parte de ra nthebe nú'b_u mi øt'a njab_u nehe ra Abrá.

¹⁰ Masque ra Leví himi 'b_uitho nu mi ma ra Melquisede bá th_udi ra Abrá, pe ja ra uenda ya mi 'b_ui'a, ngue'a nú'á mi 'b_uitho ja rá ndo'yo ra Abrá.

¹¹ Ya Levita mi utuabi ya me Israel te mi mahyoni da 'yøt'e pa da 'yøt'a nú'a mi m_unga ra ley, ngue'a nu'á go myá macja'x. 'B_u co yá 'b_efi ya Levita mi tsa da 'm_uhm_u xá hño ya me Israel co Ajuá, nu'b_u yá himi mahyoni xa thuxh_um_uh_u ma'na'ño ra macja. Pe bi thuts'i ma'na'ño ra macja, y nura macja'a bi thuts'i dega macja ngu bi macja ra Melquisede, hingue ngu ra Aarón.

12 'Bũ da mpadi ya macja, mahyoni da 'bata ra ley nehe.

13 Bi m̄anga ja ra M̄aca T'ofu gue ma Zidadahũ ra Jesucristo mi ma da macja ngu bi macja ra Melquisede. Ra Zidada Jesucristo hinte mȳa njau ya Levita, y nũ'ũ mi ja te yá njau'ũ hinhya'mũ xqui macja'ũ.

14 Ngue'ũ xa f̄adi xá hño gue numa Zidadahũ bá ehe de yá ja'i ra Judá. Ne ra Moise nu mi m̄a de ya macja, hinhya'mũ bi m̄a gue da 'mũi ya macja de yá t'ũ ra Judá.

15 Nu mi thuxa ma'na'ño ra macja nú'ũ di ngu ra Melquisede, nu'bũ ma'na bi f̄adi gue nuya Levita mi pe'tsi te da 'bati.

16 Nura macja'ũ himbi thuts'i ngu m̄anga ja ra ley gue mahyoni di ja te dyá njau ra Leví pa da za da macja, pe nu'ũ bi thuts'i ngue'ũ pe'tsa rá te nú'ũ hinhya'mũ da uadi.

17 Hangue Ajuũ bi m̄a de gue'ũ ne bi 'ñena:

Nu'i go gue'e grá macja pa nzantho,

ngu bi macja ra Melquisede.

18 Bri 'bata ra ndaxjua ley nú'ũ mi ja, ngue'ũ bi 'ñotho rá ts'edi ne hinte bi mfaste,

19 ne himbi za bi patua yá mfeni ya ja'i pa bi 'mũi xá hño co Ajuũ. Pe nubyá dí pe'tshũ 'nara hoga nthø'mate ma'na xá hño, ngue'ũ po ra Zidada Jesucristo da za ga 'bũhũ xá hño co Ajuũ.

20 Ajuũ bi jura nu mi hñuxa ra Zidada Jesucristo dega macja.

21 Nu mi thuxa ya Levita dega macja, himbi 'mũi to'o mri jura por gue'ũ. Pe nu mi thuxa ra Zidada Jesucristo hã, Ajuũ bi jura por gue'ũ, ngue'ũ ja ra M̄aca T'ofu bi 'ñena njaua:

Ajuũ bi jura, ne hinda pata nú'ũ bi mañ'ũ ne bi 'ñena:

“Nu'i go gue'e grá macja pa nzantho,

ngu bi macja ra Melquisede.”

22 Hangue ra Zidada Jesucristo go ra

ndã gá macja ne bí 'bũi ja rá thandi Ajuũ, hangue dí pahũ xá hño gue ma da t'øt'e nú'ũ ra cohi dí pe'tshũ co Ajuũ, nú'ũ ma'na xá hño que nú'ũ ra mudi.

23 Ja ra ndaxjua ley mi mahyoni da mpadi ya macja ngue'ũ nzantho mi tu'ũ.

24 Pe nura Zidada Jesu go gue'ũ 'bũibya pa nzantho, y hinhya'mũ dra patua rá nsu dega macja.

25 Hangue nu'ũ tsa da pøhø pa nzantho gatho nú'ũ to'o ri joni co Ajuũ po rá thuhu'ũ, ngue'ũ nu'ũ go gue'ũ 'bũi pa nzantho pa da 'yapabi Ajuũ por gue'ũ.

26 Hangue ra Zidada Jesu gue'ũ ra danga ndã gá macja ndí hoñhũ, ngue'ũ xá nt'axi, hingrá hyate, himbi 'yøt'a ni 'nara ts'oqui masque xi bi 'ñouiua ya 'yøt'ats'oqui, ne 'mefa bri 'ueque de gue'ũ, ne bri ts'its'i pa mañã mahets'i habũ bi t'umba rá nsu.

27 Nu'ũ hinga mahyoni da hyo ya mbo'oni hyastho ngu mi øt'a ya ndã gá macja ja ra ndaxjua ley. Nu'ũ 'met'o mi ho ya mbo'oni pa dra sũcua yá ts'oqui de guese'ũ, nepũ 'mefa mi ho ya mbo'oni pa dra sũcua yá ts'oqui ma'ra ya ja'i. Pe ma Zidadahũ ra Jesucristo hingui njabũ, ngue'ũ nu'ũ 'na'quitho bi unse rá te pa da xũcua yá ts'oqui ya ja'i.

28 Nuya ndã gá macja mi thuts'i ngu m̄anga ra ley, mȳa 'ñøhø dega 'yøt'ats'oqui. Pe 'mefa de ra ley, Ajuũ bi jura ne bi hñuxa rá T'ũ pa bi ndã gá macja, nú'ũ bi nhyoga ndã gá macja pa nzantho.

Ma zi Hmuhũ ra Jesu go gue'ũ bi maxcahũ pa dá hañhũ ya hñã'ti de ra 'ra'yo cohi

8 1 Nú'ũ xi dí ne ga xi'ahũ go guehna núna ma ga m̄a, gue dí pe'tshũ 'nama ndã gá macjahũ nú'ũ bí hudi nuni mahets'i ja rá 'ñei de habũ bí hudi Ajuũ ra Dada to'o pe'tsa gatho ra ts'edi.

2 Go gue'a pe ra 'befi dega macja nuni mahets'i habu bí ja nú'a ra Maça Luga bi hyocse Ajuá, hingo bi hyoca ya ja'i.

3 Gatho ya ndá gá macja xa thuts'i pa da umba Ajuá ya 'baha ne da hyo ya mbo'oni pa da umbabi'a, hangue ne ma Zidadahu ra Jesucristo mi pe'tsi da uni te da uni nehe.

4 Nu'bu nú'a di 'bucua thoho hmaha ja ra ximhai, hindi tsa da macja'a de guecua, ngue'a ya 'buiua ya macja nú'u ri unga ya 'baha ngu manga ja rá ley ra Moise.

5 Nuya macja 'buiua pe ra 'befi dega macja pe nú'a pefi'u gue'a 'nara nt'uditho de nú'a bí t'ot'a nuni mahets'i. Hangue Ajuá xqui xipabi ra Moise ante da mudi da hyoca ra nija dega carpa, ne xqui 'ñembabi: "Beni gui 'yot'a gatho ya t'ot'e ngu nú'a dá u't'a'i nuni ja ra t'ohø Sinai."

6 Pe numa ndá gá macjahu bí ot'a 'nara 'befi nú'a ma'na xá nsunda, ngue'a po nú'a bi 'yot'e'a, Ajuá bi 'yot'a 'nara cohi con guecju nú'a ma'na xá hño que nú'a mi ja ja ra ndaxjua ley, y nuna 'ra'yo cohiná bi mudi co ma'ra ya hña'ti ma'na xá hño.

7 Nu'bu nú'a ra mudi cohi xa bñni xá hño hmaha, nu'bu ya himi mahyoni xa njahma nuna ma'na ra cohi.

8 Pe Ajuá bi hyandi gue hinxma hño nú'a mi ot'a ya ja'i co nura mudi cohi, hangue Ajuá bi ma de gue'u ja ra Maça T'ofu, ne bi 'ñena njaua:

Núga drá Ajuá dí ena: Ma da zø ra pa ra ora

ga pe'tsa 'nara 'ra'yo cohi co ya me Israel ne ya me Judá.

9 Hingá ngu nú'a ra cohi dá pe'tsua ndu yá xita'u nu ndá pe'tsua ra nthe cate de duá tsi de Egipto; nu'ú himbi 'yot'a nú'a ra cohi dá pe'tsi con gue'u, hangue nugá dá hepu'u, njabu ena Ajuá.

10 Nuna guehna ra cohi ma ga

pe'tsi co ya me Israel nu sta thogui ya pa de ra mudi cohi, njabu ena Ajuá:

Ma ga huxa 'nara 'ra'yo mfeni ja yá mfeni'u pa da 'yotca ma hmanda.

Y numa ley ma da 'múi ja yá coraso'u pa njabu nura ley'a ma da 'yot'e'u con gatho yá paha.

Nepu ma da badi'u gue go drá Ajuá de gue'u, y nu'ú go ma hnini'u.

11 Nuya pa'u ni 'na hinda 'ñutuabi rá mi qu'eiu y nixi 'nará cu, pa da 'múi con gueque, ngue'a gatho'u mahyegui ma da 'múi con gueque, ngu ya dangui ngu ya notsi.

12 Ngue'a ma ga pumbabi'u yá ts'ot'ot'e, ne hinhya'mu ma ga yopa benbabi yá ts'oqui.

13 Nu mi ma Ajuá de nura 'ra'yo cohi, nu'bu nú'a ya bi zogui dega ndaxjua nura mudi cohi. Hangue nú'a ya bi ts'ogui dega ndaxjua, ne 'yo rí ndaxjua, nú'a 'bestho ma da 'medi.

Ra Maça Luga habu mi ja ra søcambeni nuua ja ra ximhai, ne nú'a bí ja mahets'i

9 1 Ja nura mudi cohi mi ja ya hmanda pa hanja da søcambeni Ajuá, nehe mi ja 'nara nija nuua ja ra ximhai.

2 Nú'a ra nija'a xqui thoqui dega carpa, y madetho de nura nija xqui jot'i co 'nara xuni dutu mrá thuhu ra cortina. Nura mudi ngu mi thu'mbi ra Maça Luga, ne ja mi jani ra mfoxyo, ne ra mexa habu mi cuxa ya thuhme nú'u mi thuts'i ja rá thandi Ajuá.

3 Y de mbo habu mi jot'i co nú'a ra cortina'a, ja mi jani nú'a rá ñoho ra ngu mi thu'mbi ra Maça Luga Xá Nsunda.

4 Ne mbo de guehni ja mi jani ra ata dega oro pa ja mi ts'atni ra t'uts'i, ne ja mi jani ra caha de ra cohi nú'a mi tu ra oro maxøgue, y de mbo ra caha'a ja mi jani ra t'uca ts'øe dega oro habu mi 'be'tsa ra maná. Nehe ja mi 'be'tsini de mbo ra caha nurá ts'ut'o ra Aarón xqui 'roho. Ne ja mi 'be'tsini nú'u ya xingdo habu mi nt'ofu nú'u 'ret'a ya mandamiento de ra mudi cohi.

5 Y maña de ra caha'a ja mi tøhni yoho ya enxe xqui thoqui dega oro, y nuni ja guehni mri hnequi rá nsunda Ajuá. Nuya enxe mi co'ma co yá hua nú'a ra caha dega oro habu mi joxa ra ji pa ra pumbate. Y ya dá gue'a dá xi'ahu, ngue'a nubyá hinda za ga xi'ahu gatho de guehna.

6 Y ya de mi ja gatho nuya t'øt'eya, nuya macja nzantho mi cut'a ja ra mudi ngu pa mi pe yá 'befi dega macja.

7 Pe nurá ñoho ra ngu hønse ra nda gá macja mi cut'ini 'na'quitho ra jeya. Y nura ora mi cut'ini'a, gue'bu mi haxa ra ji dega mbo'oni pa mi umbabi Ajuá, pa 'met'o dra súcubi yá ts'oqui'a, nepu pa yá ts'oqui ya ja'i.

8 Con guehna utcahu ra Maca Ndahi gue nú'a ra Maca Luga Xá Nsunda hinxqui xoguitho pa to da yut'ini nú'bu mi t'øt'etho ra søcambeni ja ra mudi ngu.

9 Nú'a ra nija'a dega carpa gue'a 'nara nt'udi pa núju dí xøcambenihu Ajuá núbya mapaya. Nuni ja t'uni ya 'baha ne tho ya mbo'oni ngu mangan ra ndaxjua ley. Pe hinga co nuya t'øt'e'u da za da t'axca yá mfeni nú'u to'o øt'a ya søcambeni njabu.

10 Ngue'a nuya søcambeni'u gue'u hønse dega hñuni, ne dega ts'ithe, ne dega nsøqui. Nú'u ya hmanda mi øt'u gue'u hønse pa mi t'axca yá ndo'yo. Nú'u ya hmanda'u bi nja rá ts'edi asta nú'a ra pa bri pata ra ndaxjua cohi pa bi nja 'nara 'ra'yo cohi nú'a ma'na xá hño.

11 Y nubyá ya xa zøhø ra Zidada Jesucristo y go gue'a ra nda gá macja de gatho nú'u ya hoga t'øt'e øt'a nura 'ra'yo cohi jabya. Nú'a ra Maca Luga Xá Nsunda nú'a bí ja nuni mahets'i habu bí 'bui dega macja ma Zidadahu, hingo xa hyoca ya ja'i y gue'a ma'na xá hño que habu mi øt'a yá søcambeni ya macja nuua ja ra ximhai.

12 Ra Zidada Jesucristo 'na'quitho bi yut'a nuni ja ra Maca Luga Xá Nsunda mahets'i. Ne himbi unga yá ji ya t'axi, nixi ya t'untfani, ngue'a nu'a go bi unse rá maca ji, pa njabu da za da unga ra mpøhø pa nzantho.

13 Ma'met'o co ra jintfani ne ra ji'yo ne rá 'bospi ra t'untfani nú'a mi ts'at'a ja ra ata, mi hñaxa nú'u ya ja'i xqui nts'oqui pa mri yopa t'axca yá ndo'yo, pa da 'mæi xá hño ma'na'qui.

14 ¡Pe nubyá, xi ma'na ndunthi di muui rá ji ra Zidada Jesucristo! Ngue'a nu'a po rá ndahi'a nú'a pe'tsi pa nzantho, bi unse rá te ngu 'nara hña'ti pa Ajuá, y nsinque ni 'nara ts'oqui mi tu. Y njabu nurá ji'a xøgaguihu gatho ma mfenihu pa hinga siguihu ga øthu ya 'befi nú'u da za da zixcahu ja ra du, y njabu da za ga pepabihu Ajuá nú'a te.

15 Hangue po rá du ma Zidadahu ra Jesu bi nja ra 'ra'yo cohi, pa njabu gatho nú'u to'o bi zohna Ajuá da hñanga pa nzantho gatho nú'a xa ña'tuabi Ajuá'u ngu 'nara tsogui. Ngue'a ra Zidada Jesucristo bi du pa njabu Ajuá bi za bi pumbabi yá ts'oqui nú'u to'o mi 'bui ja ra ndaxjua cohi.

16 Dí pahue gue pa da muui 'nara tsogui, mahyoni 'met'o da du nú'a to'o tsogui ra tsogui.

17 Pe hinte di muui nú'a ra tsogui 'bu tetho nú'a to'o tsogui ra tsogui.

18 Hangue nu mi t'øt'e ra mudi cohi mi mahyoni da hña'ma ra ji pa bi mudi.

19 Ra Moise nu mi hñe'ta gatho ya

hmanda de ra ley pa bi 'yode gatho ya ja'i, bi gu 'nará 'ye 'nara ndapo rá thuhu ra isopo, ne mi thu'ta ja rá ñani co ra thenga xi'yo, ne bi thint'a ja ra jintfani ne ra ji'yo nthants'i co ra dehe, nepu bi naxa habu mi nt'ofu ra ley, nepu bi naxa gatho ya ja'i.

20 Nu mi 'yot'a njabu ra Moise bi ñena: “Nuna go guehna ra ji pa da mudi ra cohi nú'a bi 'yot'a Ajuá con guecju.”

21 Nehe bi naxa ra ji ja ra nija dega carpa ne gatho ja ya t'ot'e mi jani pa mri mpefi ja rá 'befi Ajuá de mbo nú'a ra nija'a.

22 Hangue manga ra ley gue casi gatho mahyoni da nt'axqui co ra ji, y nu'bu hindra hna'ma ra ji hinda za da thaca ya ts'oqui.

**Ra Zidada Jesu bi unse rá te'a
'na'quitho pa bi hñaca gatho ya
ts'oqui**

23 Hangue co yá ji ya mbo'oni mi pe'tsi dra t'axca ra nija dega carpa ne gatho ya t'ot'e mi jani, nú'ú gue'u 'nara nt'udi de nú'a bí ja mahets'i. Pe gatho nú'a bí ja mahets'i ma'na di muui que nuya t'ot'e'u. Por gue'a mi mahyoni da nt'axqui nú'a bí ja mahets'i co ma'na ra ji nú'a ma'na di muui que yá ji ya mbo'oni.

24 Ngue'a ra Zidada Jesucristo himbi yat'a ja 'nara maca luga nú'a xa hyoca ya ja'i, ngue'a nú'a ra luga habu mi cut'a ya macja pa da hñaxa ra ji gue'a 'nara nt'uditho de nú'a bí ja mahets'i. Ra Zidada Jesucristo bi yat'a ja ra Maca Luga nuni mahets'i, y nuni ja bí 'buhni'a ja rá thandi Ajuá pa bí adi por guecju.

25 Nu'á himbi manga rá ji ndunthi ya 'mi'qui. Pe nú'a ra ndá gá macja nuua ja ra ximhai tat'a jeya mi cut'a ja ra Maca Luga Xá Nsunda ne mi haxa ra ji, pe hingo rá jise'a.

26 Nu'bu ra Zidada Jesucristo mi pe'tsi xa manga rá ji ndunthi ya 'mi'qui,

nu'bé mi pe'tsi xa du hmaḡa ndunthi ya 'mi'qui desde mi thoca ra ximhai. Pe nu'a bi 'yot'e'a, de yá ngats'i ya pa bá ehe ja ra ximhai pa bi unse rá te'a 'na'qui thoho pa bi hñaca gatho ya ts'oqui.

27 Ajuá xa hñuts'i gue pe'tsi te da du 'na'qui nuya ja'i, nepu de gue'a da thá'mba nguenda'u.

28 Njabu nehe ra Zidada Jesucristo 'na'quitho bi du pa bi hñá'tsua yá ts'oqui ya ja'i. Y nurá ño'qui ma da menguiua ma'na'qui, ma da mengui pe ya hingue pa da yopa hñá'tsua yá ts'oqui ya ja'i, ngue'a 'na'quitho bi 'yot'e. Nu'á ma da mengui hõnse pa da zixa nú'u to'o t'õ'mi'a.

10 ¹ Ra ndaxjua ley mi gue'a 'nara nt'uditho de nuya japi mi ma da nja 'mefa. Nura ley'a hingo xi mi gue'a majuani. Nura ley'a co nuyá ji ya mbo'oni mi tho nzantho tat'a jeya himbi za bi t'axca yá ts'oqui ya ja'i pa xa za xa 'múi xá hño co Ajuá.

2 'Bu majuani co yá ji ya mbo'oni xa za xa xucua yá ts'oqui gatho, nu'bé ya hinxa sigui xa thohma ya mbo'oni, nu'bé co 'na'quithohma. 'Bu xi majuani xa t'axca yá ts'oqui nú'u to'o mi hopa ya mbo'oni Ajuá, nu'bé ya hinxa behma'u gue mi tuda yá ts'oqui.

3 Pe co nuya mbo'oni mi ho'u tat'a jeya, ma'na mi beni'u de yá ts'oqui mi tu,

4 ngue'a hinda za da thaca ya ts'oqui co ya jintfani nixi co ya ji'yo.

5 Hangue nu mi zõhõ ma zi Hmuhu ra Jesu nuua ja ra ximhai bi ñembabi Ajuá njaua:

Ma Dada'i, nu'i hingá ne gá hani yá ji ya mbo'oni nixi ma'ra ya 'baha;
hangue gá hogagui co ma ndo'yo.

6 Nixi gá ho nú'u ya mbo'oni tho pa da ts'at'i, nixi nú'u tho pa da hñaca ya ts'oqui.

7 Hangué nugá dá ena: “Ajuá ma Dada'i, stá eheua pa ga ø't'a'i ri paha, ngu nú'á xa t'ofó ja ra Maça T'ofó gue ga ø't'e.”

8 Rá müdi, ra Zidada Jesu bi 'ñena: “Nu'i hingá ne gá hñi yá ji ya mbo'oni nixi ma'ra ya 'baha, nixi hingá ne nú'u ya mbo'oni tho pa da ts'at'i, nixi nú'u tho pa da hñaca ya ts'oqui. Hingá ho gathó nuya t'ø't'eya.” Njabu bi ma ra Zidada, y gathó nuya t'ø't'e'u gue'u ri manda nura ndaxjua ley.

9 Nepu bi 'ñena: “Ajuá ma Dada'i, stá eheua pa ga ø't'a'i ri paha.” Nú'u ya noya bi mangua ma zi Hmuhü ra Jesu ne da 'ñena gue nu'á bi 'ñe bi hñaca nú'u tho ya mbo'oni pa go bi unse rá te'á pa da xucua yá ts'oqui ya ja'i.

10 Hangué go rá paha Ajuá pa bi xugaguihu ngue'a 'na'quitho bi unga rá ndo'yo ma Zidadahu ra Jesucristo pa gathoguihu.

11 Gathó ya macja de ya xodyo hyastho mi pe yá 'befi dega macja, mi ho ya mbo'oni nzantho y guet'u ya hñá'ti mi uni nzantho. Mi sigui mi ø't'a njabu'u masque co nuya mbo'oni mi ho'u hinhya'mu bi za bi xuca ya ts'oqui. 12 Pe nura Zidada Jesucristo 'na'quitho bi unse rá te pa bi xuca ya ts'oqui pa nzantho. Nepu de mi uadi bi 'yø't'a njabu'a bi ma bá hudi ja rá maça 'ñei Ajuá.

13 Y nubyá ja bi 'buhnitho tø'mi asta hinda 'müi gathó yá nconra de nga'ti ja yá ua'a.

14 Ngue'a nu'á bi unga rá te 'na'quitho pa njabu bi t'axca yá mfeni pa nzantho nú'u to'o xa xucua bi yá ts'oqui.

15 Nehe ra Maça Ndahi damajuani de guehna, ne ena:

16 Nu sta thogui ya pa de ra müdi cohi ma ga pe'tsa ma'na ra 'ra'yo cohi con gue'u, njabu ena Ajuá:

Ma ga huxa ma ley ja yá coraso'u pa njabu nura ley'a

ma da 'yø't'e'u con gathó yá paha.

Nehe ma ga huxa 'nara 'ra'yo mfeni ja yá mfeni'u pa da 'yø'tca ma hmada.

17 Nehe ena:

Hinhya'mu ma ga yopa benbabi yá ts'oqui nixi yá ts'ot'ø't'e.

18 Hangué nu'á tó'o ya bri punduabi yá ts'oqui, ya hingue mahyoni da hyo ya mbo'oni pa da thacua yá ts'oqui.

Ga jonihu ja rá thandi Ajuá pa ga aphu te ga aphu

19 Hangué zi cuhu, dí pahü xá hño gue nubyá da za ga cuthü ja ra Maça Luga Xá Nsunda nuni mahets'i ngue'a bi manga rá ji ra Zidada Jesu por guecju, hangué hinga ntsahu nixi ga ntsuhu ga joihu ja rá thandi Ajuá pa ga aphu te ga aphu.

20 Ngue'a ma Zidadahu ra Jesucristo po rá ndo'yose bi xogaguihu 'nara 'ra'yo 'ñu pa da za ga cuthü ja ra Maça Luga Xá Nsunda nuni mahets'i, ngue'a nu mi du'a bi ntunga nú'a ra xuni dutu mi cot'a ra Maça Luga Xá Nsunda nuni ja yá nija ya xodyo, y nura xuni dutu'a gue'a 'nara nt'udi de rá ndo'yo ra Zidada Jesucristo nú'a bri sunbabi.

21 Ra Zidada Jesu go gue'a ma nda gá macjahü, ne go gue'a ri sugaguihu gathó núju rá hñiniguihu Ajuá.

22 Hangué ma ga jonihu co Ajuá con gathó ma müihu, ne con gathó ma jamfrihu, ne co ma mfenihu strá nt'axi, ngue'a go guehe ma Zidadahu ra Jesucristo xa naxcasehu rá ji pa njabu ya hinte ma ts'oqui dí tuhü, ja ra uenda xa suga ma ndo'yohü co 'nara dehe xi xá nt'axi.

23 Hinga 'ueguehu de nú'a stá camfrihu nixi de nú'a ra nthø'mate dí pe'tshü, y hinga dühühu, ngue'a Ajuá xa ñatcaguihu nú'a dí tø'mhu, y nu'á hinda pata rá noya.

24 Ne ga beñihu hanja da za ga nupa mfenihu 'na ngu ma'na pa ga mádihu

ne pa ga øthũ ya hoga 'befi.

25 Ne hinhya'mũ ga 'ueguehũ de ma hmunts'ihũ, masque 'ra xa nzai hingui pa. Nujé, nu'a ga øthũ, ga nzofohũ 'na ngu ma'na. Y nubyá ma'na mahyoni ga øthũ njabũ ngue'a dí hanthũ ya 'bui guetbũ ra pa de rá yo'ehe ma Zidadahũ ra Jesucristo.

26 'Bũ stá padihũ xá hño te m̄anga rá noya Ajuá ne dí siguihũ dí øthũ ya ts'oqui, ya otho ma'na con te da za da put'a ma ts'oquihũ.

27 'Bũ ga sigui ga øthũ ya ts'oqui, ya hinte dí tøm'hũ. Nu'a dí tøm'hũ, hõnse 'nara castigo xi xá nts'o de rá cue Ajuá, ne ra tsibi nú'a ma da tsat'i ne da huata gatho nú'ũ to'o yá ncontra Ajuá.

28 Nu'bũ 'nara ja'i bi nts'o'yõde de rá ley ra Moise, ne 'bũ mi 'bui yoho o hñu to'o bi damajuani de nú'a xqui 'yøt'e, nú'a ra ja'i'a mi pe'tsi te da du nsinque to da huequi.

29 ¡Xihmá nú'a to'o ri utsabi rá T'ũ Ajuá! Handi ngu hinte di muui nú'a ra ji bi mfani pa bi nja ra 'ra'yo cohi, ne con gue'a ra ji'a bi sæcua rá mfeni nú'a ra ja'i'a, ne da zani ra M̄aca Ndahi nú'a utcahũ rá hm̄ate Ajuá. ¿Ha gue hinguí beñhũ gue nura ja'i'a ma'na rí 'ñepabi dra d̄angui rá castigo?

30 Nujé dí pahũ gue Ajuá bi 'ñena: "Nuga go ma uenda ga øt'a ra ts'utbi, ne ga ju'tuabi ngu rí 'ñepabi." Nehe bi 'ñena'a: "Nuga ma ga h̄a'mba nguenda ma hnini."

31 ¡Xi xá nts'o pa 'nara 'yøt'ats'oqui nu sta zo ja rá 'yẽ Ajuá nú'a te!

32 Nu'ahũ, beñhũ de nurá mudi gá pahũ rá noya Ajuá gá tsethũ gatho nuya thogui gá thohũ.

33 'Ra de gue'ahũ mi ts'añ'ahũ ne xi mi t'utsa'ihũ ja yá thandi ya ja'i. Ha nu ma'ra de gue'ahũ gá ma gá faxhũ nú'ũ mi thogui ya ts'othogui.

34 Gá faxhũ nú'ũ mi ofadi. Nehe gá johyathohũ nu mi th̄an'ahũ nú'a te nguí pe'tshũ, ngue'a guí pahũ gue guí pe'tshũ nuni mahets'i ma'ra ya hño

ma'na xá hño nú'ũ hinda ma da th̄an'ahũ.

35 Hanguẽ ogrí 'bẽ ri jamfrihũ, ngue'a con gue nura jamfri'a ma dí t'a'ahũ 'nara d̄anga th̄ah̄a.

36 Mahyoni gui tsethũ ne gui 'yøt'uaahũ rá paha Ajuá, pa da 'ra'a'ihũ nú'a xa ña't'a'ihũ'a.

37 Ngue'a Ajuá m̄anga ja ra M̄aca T'ofõ ne ena:

Ya mero da zøhø nú'a to'o ma da 'ñehe.

Ya ts'ũtho ya pa ri 'bedi pa da zøhø'a.

38 Nu'a tó'o 'bui xá hño con gueque ma da me'tsa ra te po ra jamfri.

Pe nu'bũ da 'uegue de gueque, hindrí ho njabũ.

39 Pe nujé ma ga pe'tshũ ma jamfrihũ pa ga mpøhøhũ, hingue ma ga 'ueguehũ pa ga 'medihũ.

Ra jamfri

11 ¹ Co ra jamfri dí pahũ gue xi majuani ma ga h̄añhũ nú'a dí tøm'hũ. Nehe co ra jamfri dí pahũ xá hño gue xi majuani ja nú'a hingui hnequi.

² Ajuá bi ñamahño de ndu ma xitahũ ngue'a nu'ũ bi me'tsa ra jamfri.

³ Po ra jamfri dí pahũ gue Ajuá bi m̄a pa bi nja mahets'i ne ra ximhai. Hanguẽ gatho nuya t'øt'e dí hanthũbya, ma'met'o mi othotho, pe 'mefa bi thoqui de nú'a hinhya'mũ xqui hnequi.

⁴ Po ra jamfri ra Abé bi hyo 'nara mbo'oni pa bi umbabi Ajuá dega 'baha, y nura 'baha'a gue'a ma'na xá hño que nú'a bi unga ra Caí. Y Ajuá bi 'ñudi gue ra Abé mi 'bui xá hño ngue'a bi hñanba nú'a rá 'baha bi uni. Masque ya xa du ra Abé, pe gue'a zocaguihũ thoho, ngue'a nú'a rá jamfri bi me'tsi'a utcaguihũbya.

⁵ Po ra jamfri ra Enoc bi ts'ixa mahets'i ne hinxa du. Bi thoniua'a pe

himbi ts'udi ngue'a Ajuá ya xqui zits'i pa mahets'i. Pe ante da ts'its'i'a de guecua bi hma gue bi 'yøt'e nú'a ri ho Ajuá.

6 Pe nu'a tó'o hingui pe'tsa ra jamfri hingui tsa da 'yøt'a nú'a ri ho Ajuá, ngue'a nu'a tó'o ne da joni co Ajuá pe'tsi da gamfri gue 'bui Ajuá, ne da gamfri gue ma da hñani 'nara hño nú'a to'o da hyoni'a.

7 Ra Noé bi gamfri nú'a bi xipabi Ajuá de nú'a mi ma da nja, masque ni 'nara seña hinxqui hyandi de nú'a ra danga nzøthe bi ñu'tsa ra ximhai. Pe ra Noé bi 'yøde nú'a bi 'bepabi Ajuá, hangue bi hyoca ra arca pa bi yut'i con gatho ya mengu de rá ngu, pa njabü himbi jat'i'ü ja ra dehe. Y co nú'a bi 'yøt'e ra Noé po ra jamfri, ja bi hnečni gue nu'á mi 'bui xá hño que gatho nuya 'yøt'ats'oqui bi du ja ra dehe. Y Ajuá bi ma gue ra Noé ya hinte ma ts'oqui mi tu ngue'a xqui gamfri'a.

8 Po ra jamfri ra Abrá bi 'yøte Ajuá nu mi xipabi gue da zogui nú'a ra hai habü mi 'bui'a pa da ma da 'mui ja nú'a ra hai mi ma da t'umbi dega tsogui. Hangue ra Abrá bi ma, masque himi paði habü mri ma.

9 Po ra jamfri bi 'mui ngu 'nara nzøhø nuni ja ra hai habü xqui ña'tua Ajuá. Ja bi hyocni rá ngu dega carpa, ne ja bi 'mühni co ra Isaac ne ra Cobo, nehe ja bá hocni'ü yá ngu dega carpa, y nehe bi 'mühni'ü ngu 'raya nzøhø, masque gatho'ü xqui hñá'tuabi nú'a ra hai'a.

10 Ra Abrá mi tø'mi gue da ma da 'mui nuni ja ra dähni habü nthoqui xá hño y hinda za to da huati. Y go guese Ajuá bi beni hanja da hyoca nura hnini'a, y go bi hyocse'a.

11 Nehe ra Sara hinxqui za xqui me'tsa ra batsi, nu'á bi gamfri gue Ajuá himi tsa da pata rá noya nú'a xqui xipabi'a, hangue po nú'a ra jamfri'a bi t'umba ra ts'edi pa bi 'mui 'nará batsi masque ya mrá zi tia.

12 Hangue ra Abrá masque nehe ya

mrá zi ndaxjua, pe bi 'mui 'nará t'ü, y co nú'a ra t'ü'a bi nxanda ndunthi ya ja'i, y nubya ya hingui tsa to da mede, ngu yá ndunthi ya tsø, ne ngu rá ndunthi ra 'bomu nú'a 'bonga ja rá hyo ra ndehe.

13 Ra Abrá ne gatho yá ja'i bi du, y himbi hñani nú'a xqui hñá'tuabi'ü de ante da du. Pe nu'ü bi gamfri Ajuá gue ma da umbabi 'mefa gatho nú'a xqui ña'tuabi'ü, hangue nu'ü bi dø'mi co ra johya. Hangue njabü mi mañ'ü gue ngu myá ne'ñu ngue'a himi ma da nzangua ja ra ximhai.

14 Nu'ü tó'o mąnga njabü, ma gue hongu ma'na ra hai pa habü da 'mui'ü.

15 Nu'bü nú'ü mi behmąha nú'a ra hai de habü bá ehe ra mudi, nu'bú xa zahma xa mengui'ü pa guehni.

16 Pe nu'ü mi hongu ma'na ra hai ma'na xá hño, y nura hai mi hoñ'ü go gue'a nú'a bi ja mahets'i. Hangue Ajuá hindi ntsa pa da ma gue go gue'a ra Ajuá de gue'ü, ne nu'á xa hoca 'nara hnini pa gue'ü.

17 Po ra jamfri ra Abrá bi 'yøte Ajuá nu mi tsapi ua xi mi ja rá jamfri. Hangue bi zixa ra Isaac nú'a rá 'ra t'ü pa xa hyohma pa xa umba Ajuá ngu 'nara 'baha, masque Ajuá xqui ña'tuabi gue de ra Isaac mi ma da nxanda ndunthi ya ja'i, ne xqui 'ñembi:

18 "Go dri 'beto yá batsi ra Isaac."

19 Ra Abrá mi camfri gue Ajuá ja rá ts'edi pa xa japi xa yopa nte ra Isaac. Y ra Abrá bi 'yøt'a ra uenda gue bi yopa nte ra Isaac ngue'a ya mi 'bui pa da du, pe Ajuá bi hñani'a ne bi umbabi ra Abrá ma'na'qui.

20 Po ra jamfri ra Isaac bi japabi nú'ü yoho yá t'ü, 'na mrá thuhu ra Cobo y nu ma'na ra Esau, masque ya japi mri 'betho da nja.

21 Po ra jamfri ra Cobo nu ya de mi ma da du bi japabi nú'ü yoho yá t'ü ra Jose, y nú'a ra ora mri japabi mi xøcambeni Ajuá, xqui ntø'tse co rá bordo.

22 Ra Jose nu de ya pa da du bi ma co ra jamfri gue ya me Israel mi pe'tsi da bõni de Egipto. Ne bi xipabi'ũ gue ra pa'a da bõni de guehni'ũ, da hña'tsua rá ndo'yo'a pa da nt'agui habũ mi ma da 'mũi'ũ.

23 Po ra jamfri nu mi 'mũi ra Moise, rá dada ne rá nãã himbi zu nú'a ra dãnga ndã de Egipto, masque nu'á xqui manda pa da tho ya zi t'ũca ts'ũnt'ũ. Nu'ũ bi hyandi gue ra Moise mrá zi hoga ts'ũnt'ũ, hangue bi 'ñãgui'ũ hñu nããã.

24 Po ra jamfri, nu de ya mi ndãgui ra Moise, ya himbi ne'a bi t'embabi gue go mrá nãã nurá t'ixu ra ndã de Egipto.

25 Ra Moise ma'na bi ho bi sufri mahyegui co rá hnini Ajuã que xqui gohi ja rá ngu ra ndã pa xa johyahmã co nuya ts'ot'õt'e nú'ũ da uadi ne da thogui.

26 Nú'á bi gamfri gue nu'bũ da thogui ya nt'ũtsate ngu nú'ũ mi ma da thogui ra Zidada Jesucristo, nu'bũ mi ma da t'umbabi ma'na ndunthi ya dãnga hño de gatho nuya hño mi ja nuni Egipto, ngue'a nú'á mi t'õ'ma 'nara hoga thããã nú'a mi ma da umbabi Ajuã.

27 Po ra jamfri ra Moise bi bõni de Egipto ne himbi zupabi rá cue nú'a ra ndã de guehni. Ne bi sigui co nú'a xqui beni da 'yõt'e ngue'a mi camfri gue mi 'ñoui Ajuã masque himi handi.

28 Po ra jamfri ra Moise bi 'yõt'a nú'a ra ngo dega pascua, bi manda bi tho ya deti, y nuyá ji'ũ bi hnãã ja ya gostingu pa njabũ nu mi thogui rá enxe Ajuã pa da hyo yá mudi t'ũ de cada 'naya ngu de Egipto, bi thoguitho ja yá ngu ya me Israel, y hinte bi ja'ũ.

29 Po ra jamfri ya me Israel bi 'raxa ja ra ndehe rá thuhu ra Thenga Ndehe. Bi hyegue ra dehe pa bi net'i ra 'yonhyai ne bi thogui'ũ, y de mi ma da thogui njabũ nú'ũ ya me Egipto, bi jat'i gatho'ũ.

30 Po ra jamfri ya me Israel bi thexa yoto ma pa gatho ja rá nthets'i ra hnini de Jericó mi jot'i dega dãnga jãdo. Y co yá jamfri'ũ bi daguise ya jãdo.

31 Ra Raab mi 'nara ts'o'behña'a, pe co rá jamfri'a himbi tho ngu bi tho gatho nú'ũ ya 'ñãgamfri mi 'bũhni ja ra hnini Jericó, ngue'a nura Raab xqui umba ntsaya nú'ũ to'o xqui 'met'o da c'a'tsa nú'a ra hai'a.

32 ¿Te ja ma'na ga ma? Hinga juadi ga ma, 'bũ ga ma de ra Gedeó, de ra Barac, de ra Samsó, de ra Jefté, de ra Davi, de ra Samue, ne de ma'ra yá 'mehni Ajuã.

33 Nú'ũ go gue'ũ co ra jamfri bi ntãte'ũ de ma'ra ya hnini, y bi 'yõt'a ra hoga ts'ũtbi, y bi hñãñ'ũ nú'a ra mfsats'i xqui ñã'tua Ajuã. Co ra jamfri hinte bi ja nú'ũ bi t'ent'ua ya zate.

34 Nehe hinte bi ja nú'ũ bi t'ent'a ja 'nara tsibi xi mi zõ nts'edi. Nehe ma'ra himbi za to bi hyo'ũ co ra mahuai. Po ra jamfri mi t'umbabi ra ts'edi ora mi othobi'ũ. Himi tsu'ũ nura ora mi 'yo ja ra tuhni, hangue mi japi mi nest'ihi gatho yá ncontra.

35 Po ra jamfri 'raya 'behña bi hyandi gue bi yopa nte 'ra de yá ja'i xqui du.

Ha nu ma'ra bi t'õt'ũtuabi ndunthi ya ts'ot'õt'e pa xa ncõhmã de Ajuã, pe masque bi tho'ũ himbi ncõni, ngue'a bi gamfri'ũ gue mi ma da yopa nte'ũ pa da me'tsa 'nara te ma'na xá hño.

36 Nu ma'ra bi zeta ya nt'ũtsate ne ya mfei, ha nu ma'ra asta bi njot'a fadi ne bri thãt'i co ya cadena.

37 Nu ma'ra bi tho dega nc'ahni. Nu ma'ra bi thecuabi madetho yá ndo'yo. 'Ra bri tsapi pa xa 'uehmã de yá jamfri. Ha nu ma'ra bi tho co ra huai. Ha nu ma'ra mri maua mri mani mi he ya xifri dega deti ne dega t'ãxi ngue'a mi otho te da hye, ne xi mi thogui ra nhyoya, ya ãgui, ne ma'ra ya ts'othogui.

38 Masque nú'ũ go mri 'ñepabi 'raya t'õt'e ma'na xá hño que gatho nú'ũ ja ja ra ximhai, pe nu'ũ mi naxni ja ya mbonthi ne ja ya t'õhõ, ne mri 'ñãgui ja ya ma'ye ne ja ya hñãdo.

39 Gatho nú'u to'o bi sufri njabu, hma xá hño de gue'u ngue'a bi gamfri xá hño Ajuá. Pe nu'ú himbi za bi hyanda gatho nú'a xqui ña'tuabi Ajuá,
40 ngue'a Ajuá xqui beni de guecju núju dyá gamfrihu, gue da 'racju 'nara japi ma'na xá hño que nú'a bi hñani'u, pa nú'u ya 'bet'o gamfri da dø'mi pa njabu ngu'u ne nguju ga hññhu mahyegui gatho nú'a xa ñatcahu Ajuá, ne ga 'buhu xá hño ja rá thandi'a.

**Ga huxa ma thandihü ja
ra Zidada Jesu**

12 1 Hangue nujú dí pahü gue bi 'müi ndunthi nú'u to'o bi gamfri, y nú'ú utcahu gue xi bi 'ño xá hño ja yá jamfri. Hangue ma ga tsohubu gatho nú'a hindi hocaguihu ga ø'tuahü rá paha Ajuá. Nehe ga 'ueguehu de ra ts'oqui drí duhu, pa njabu hinda zamgahu. Ga njahu ngu nú'u pa ra taha dega 'rihi, ga tsethu gatho asta ga tsøñhu habu drá maha.
2 Ma ga huxa ma thandihü ja ma Zidadahu ra Jesucristo nú'a xa 'racju ma jamfrihu, ne go gue'a faxcaguihu pa ga camfrihu xi xá hño. Nú'á xi bi sufri ja ra pont'i, pe himbi jamasu gatho nuya nt'utsate de nú'a ra du dega 'betsa bi thogui'a, ngue'a mi padi gue 'mefa de gatho nú'a xqui thogui mi ma da me'tsa ndunthi ra johya. Hangue nubyá ya bí hudi ja ra 'ñei de habu bí hudi Ajuá rá Dada.

3 Beñhu de gatho nú'a bi zeta ra Zidada Jesu, pa hinda zabi'ihu de nú'a guí thohü, nixi da du ri müihu. Nu'á bi zeta gatho ya ts'ot'ø't'e bi 'yø'tuabi ya 'yø'tats'oqui gá ja'i.
4 Nu'ahu, masque grí ntunhu nzantho co ra ts'oqui, pe ni 'na de gue'ahu hinxá tho'ahu.

5 ¿Ha gue ya xcá pumfrihu nú'a ra ts'ofu bi 'ra'ahu Ajuá nú'ahu gyá batsihu de gue'a? Ja ra Maça T'ofu enga njaua:

Ma zi t'u'i, ogrí utsabi rá ts'ofu

Ajuá,
nixi hinda du ri müi nú'bu tsu'a'i'a.

6 Ngue'a Ajuá zofu nú'u to'o ma'di'a,
nehe ri castiga nú'u to'o ri jabatsi nú'bu hinda 'yø't'e xá hño'u.

7 Ogrí ühu rá ts'ofu Ajuá. Nu'á ri su'a'ihu ngue'a gyá batsihu de gue'a. Dí pahü gue gatho ya dada hacuabi nú'a ra maña di pe'tsa yá batsi, ¿ha ngue ha?

8 Gatho ya batsi t'umba ra ts'ofu 'bu hingui øde. Hangue 'bu Ajuá hingui 'ra'ahu ra ts'ofu, nu'bú hingue xi gyá batsihu de gue'a.

9 Nú'bu ndyá notsihu, numa dadahu mi tsucaguihu 'bu hinduí øtehu, y nujú ndí umfu ra t'equ'ei. Nu'bú ¿hanja hingo ma'na ga umfu ndunthi ra t'equ'ei nú'a ma Dadahu bí 'bu mahets'i, pa njabu da nja ma tehu nzantho?

10 Nú'bu ndyá notsithohü, numa dadahu bi 'racju ra ts'ofu po 'raya zi patho y ngu nú'a bi ne'u. Pe nu Ajuá ri 'racju ra ts'ofu pa ma hñohü pa nzantho, pa njabu ga 'buhu xá nt'axi ngu 'bu'a.

11 Xi majuani, ni 'nara ja'i hindi johya nura ora di ncastiga. Tu rá müi, ha. Pe nu'a tó'o da hñanga ra ts'ofu, 'mefa ma da me'tsa 'nara hoga te ne da 'müi te rá 'ñenthö.

**Xá nts'o ma da thogui nú'u to'o
hingui ne da 'yøde rá noya Ajuá**

12 Hangue nú'ahu guí tu ri müihu, dá nuhu ri mfenihu ne 'yøthu ra ts'edi pa gui siguihu co Ajuá.

13 Ne 'yohü xá hño, pa njabu nú'u ya cu hingui 'yo xá hño ja rá 'ñu Ajuá, da 'ño xá hño, ne da ze yá jamfri.

14 'Yøthu gatho nú'a da za pa gui 'buhu 'nara hoga'müi con gatho. Nehe nsuhu pa strá nt'axi ri tehu, ngue'a nú'u hinstrá nt'axi yá te, hinda ma da hyandi Ajuá.

15 Nuhu xá hño pa ni 'na de gue'ahu

hingui 'behũ nú'ũ ya japi ri 'racjũ Ajuã. Y nsuhũ pa hinda te ya ts'omfeni madetho de gue'ahũ, pa hinda ts'ocua yá mfeni gatho ma'ra, ngu 'nara ts'ondapo xá nju. 16 Nu'ã ma gui 'yøthũ, gui jamasuhũ pa ni 'na de gue'ahũ hingui hñuxhũ co ya 'behñã nú'ũ hingo xi ri 'behñãhũ, nixi ya 'behñã hinda hñuxui ya 'ñøhø nú'ũ hingo xi yá ðame. Nehe jamasuhũ gue ni 'na de gue'ahũ hingui ùtsahũ gatho nú'ã di muui ja rá thandi Ajuã, ngu bi 'yøt'a ra Esaú bi unga rá japi hønse po 'nara hñuni bi t'umbabi, y nura japi'a xqui umbahmã Ajuã ngue'ã gue'ã mrá mudi t'ũ de ra Isaac. 17 Guí pahũ gue ra Esaú nu mi nehã da yopa hñãnga ra japi de rá dada, ya himbi za bi t'umbi ma'na'qui. Masque xi bi nzoni ra Esaú, pe ya himbi za bi pata ra cohi pa xa yopa t'umba nura japi'a.

18 Nujé hindí njahũ ngu nú'ũ ya me Israel nu mi umbabi Ajuã nura ley. Nu'ũ bi zøni asta ra t'øhø Sináí nú'ã tsa to da net'i. Nura t'øhø'ã mi zø, ne mi jani ra 'bexuui ne ra bũnthi.

19 Nu'ũ bi 'yøde nú'ã ra trompeta bi nzũni, nehe bi 'yøde rá noya Ajuã mi zofo'ũ. Nu mi 'yøde'ũ nura noya'ã, bi bãntebi'ũ ra Moise pa da xipabi Ajuã gue ya hinda sigui da zofo njabũ'ũ.

20 Ngue'ã himbi za bi zeta nú'a ra hmanda bi xipabi'ũ Ajuã ne bi 'ñena: "Asta 'nara mbo'oni, 'bũ da net'a nuna t'øhøngã, pe'tsi da tho co ya nc'ahni o co ra lansa."

21 Xi mi unga ra ntsu nú'ã mri hnequini, asta ra Moise bi 'ñena nehe: "Asta ri 'raca ra huãt'i co ra ntsu."

22 Pe nujé nu de dá camfrihũ Ajuã ya stá jonihũ ja nú'ã ra t'øhø rá thuhu Sion habũ bí ja rá hnini Ajuã nú'ã te, y nú'ã go gue'ã ra Jerusale nú'ã bí ja mahets'i habũ bí 'bũ ya 'motho dega enxẽ.

23 Nú'ũ xa munts'i pa brí nsunda Ajuã. Ne stá muntshũni con gatho ma'ra ya bãtsi de Ajuã nú'ũ ya xa t'opa yá thuhu nuni mahets'i mahyegui con

guecjũ, y stá hãñhũ yá japi Ajuã ngu t'umba nuya mudi t'ũ. Ne stá tsøhũ ja rá thandi Ajuã nú'ã to'o ra Nzaya de gatho. Stá tsøhøhũ habũ bí 'bũni nú'ũ bi hñoja'i, nú'ũ ya xa zits'i Ajuã pa da 'mũi xá hño ja rá thandi'ã pa nzãntho. 24 Ne stá jonihũ ja ra Zidada Jesu nú'ã to'o po rá du bi nja ra 'ra'yo cohi, y stá mpøhøhũ po rá ji bi mfani nú'ã utcaguihũ nú'ã ma'na xá hño que rá ji nú'ã ra mbo'oni bi hyo ra Abé dega hñã'ti.

25 Por gue'ã jamasuhũ gui 'yøtehũ Ajuã nú'ã zo'a'ihũ. Nú'ũ to'o himbi 'yøte rá noya Ajuã nú'ã bi mangua ra Moise nuua ja ra ximhai, nu'ũ himbi mpont'ui rá cue Ajuã. Xigaguihũ, 'bũ hinga øtehũ nú'ã bá ehe de mahets'i pa e bi zocaguihũ, ma'na hinga mponthũ rá cue Ajuã.

26 Ajuã co rá noya bi japi bi mbi ra hai nú'ã ra pa bi unga ra ley. Pe nubuyá ena njaua: "Ma ga japi da mbi ra hai ma'na'quitho, nehe mahets'i ma ga japi da mbi."

27 Nu mi 'ñena "ma'na'quitho", xicjũ gue ma da 'medi gatho nuya t'øt'e xa hyoqui ne ri mpadi, pa go da gohi nú'ũ ya t'øt'e hingui tsa da mpadi.

28 Hanguẽ ma ga umfũ njamãdi Ajuã gue nurá hnini'ã habũ ma ga maha hingui tsa da mpadi. Ma ga pøphũ Ajuã co ndunthi ra t'equ'ei ne co ndunthi ra ntsu ngu nú'ã ne'ã.

29 Ngue'ã Ajuã ma da huata gatho ya ts'oqui, nja ngu 'nara tsibi ri huata gatho nú'ã ja.

Hanja da za ga øthũ nú'ã ne Ajuã

13 1 Siguihũ gui mpe'tsua hmãtehũ 'na ngu ma'na.

2 Ne oxqui pumfrihũ gui umfũ ntsaya nú'ũ tsøñ'ahũ ja ri nguhũ, ngue'ã bi njabũ 'ra bi umba ntsaya 'raya enxẽ masque himi pãdi'ũ ua myá enxẽ.

3 Ne oxqui pumfrihũ ya 'yofadi, 'yøthũ ra uenda gue go guí ohũ fadi. Nehe oxqui pumfrihũ nú'ũ thogui ya

nt'útsate, ngue'a ne'ahú guí 'yothúua ja ra ximhai.

⁴ Gatho'ihú cumplihú nura cohi gá pe'tshú nu ngá nthatihú. Xi da nsuhú pa hingui ts'oca ri nthatihú, ngue'a Ajuá ma da hñá'mba nguenda nú'ú ya zinga medintháti ne nú'ú ya 'ñe'behñá.

⁵ Odi oda ri mfenihú ra bojá. Dá hñu ri muihú co nú'á ya guí pe'tshú. Ngue'a Ajuá ena: "Hinhyá'mú ga tsoc'athohú, nixi ga hec'athohú."

⁶ Hangue co ma jamfrihú da za ga eñhú:

Ajuá go gue'a faxcagui;
hangue hinga tsu ni 'nara ja'i
de nú'á beni te da 'yotcagui.

⁷ Oxqui pumfrihú nú'ú ri ma'yohú bi zo'ahú de rá noya Ajuá. Pahú xá hño de yá te'ú ne de yá hoga 'befi. Tenhú nú'á ra jamfri xa me'tsu.

⁸ Ra Zidada Jesucristo go guet'a de mande, de nubyá, ne pa nzantho. ⁹ Hangue oxqui hophú to da zix'a'ihú pa gui tenhú ma'ra ya nt'utuáte nú'ú 'na'ño. Ma'na xá hño ga hoñhú rá mfats'i Ajuá que ga tenhú ya nzai dega hñuni nú'ú t'òt'e pa Ajuá, ngue'a nuya hñuni'ú hingui faxes nú'ú to'o ri deni'ú pa da za da 'múe xá hño co Ajuá.

¹⁰ Ya macjá de ya xodyo nú'ú pepabi Ajuá ja yá nija'ú, ho ya mbo'oni pa umbabi Ajuá dega hñá'ti, nepu nura ngø go tsi'ú. Pe nura hñá'ti bi t'òt'e por guecjú, 'na'ño. Y nuya macjá'ú, pa gue'ú hinte ri muui nú'á ra hñá'ti bi t'òt'e por guecjú 'bú sigui'ú ho ya mbo'oni dega hñá'ti.

¹¹ Nuyá ji nuya mbo'oni tho, haxa ya ndá gá macjá pa mbo ra Maca Luga Xá Nsunda pa da hñáca ya ts'oqui. Y nuyá ngø nuya mbo'oni'ú ts'at'a møte ra hnini.

¹² Hangue nehe ra Zidada Jesu bi du møte ra hnini pa bi xugaguihú co rá maca ji'a.

¹³ Hangue ma ga tenhú ra Zidada Jesu, ne ga tsohú gatho ma ndaxjua

jamfrihú, ga øthú ra uenda gue necjú ya stá poñhú de ra hnini pa ga sufrihú ra nt'útsate mahyegui co ra Zidada Jesu.

¹⁴ Ngue'a nujú hindí pe'tshú 'nara hnini de guecua ja ra ximhai habú ga 'buhú pa nzantho. Nujú dí hoñhú 'nara hnini nú'á ma da hnequi 'mefa.

¹⁵ Hangue po rá thuhu ma zi Hmuhú ra Jesucristo ma ga xøcambenihú Ajuá nzantho. Nuna søcambenina guehna ngu 'nara hñá'ti pa Ajuá nú'á rí 'ñepi ga umfú co ma nehú.

¹⁶ Nehe oxqui pumfrihú gui 'yø'tuahú ra hño ma'ra, ne gui faxhú nú'ú to'o hinte pe'tsi. Nu'bú gui 'yøthú njabú, gue'a ngu 'nara hñá'ti guí umfú Ajuá, y nú'á gue'a ri ho'a.

¹⁷ 'Yøte ri ma'yohú. 'Yøthú nú'á da xi'a'ihú'ú, ngue'a go gue'ú ri su'a'ihú ne go gue'ú pe'tsi ma da dapa nguenda Ajuá. 'Yøtehú'ú pa da za da mpefi co ra johya, hingue co ra dumú. Nu'bú co ra dumú ri mpefi'ú, nu'bú hinte ma gui hñá'hú.

¹⁸ 'Yaphú Ajuá por guecje. Nuje dí camfrihe gue dí 'búhe xá hño, ne dí nehe gue nzantho ga 'yohe xá hño de gatho nú'á dí øthe.

¹⁹ Y nehe xi dí bante'ihú gui 'yaphú Ajuá pa 'nihi ga pengui ga tsøñ'ahú.

Rá ngats'i ra carta habú 'benpabi ra nzengua ya gamfri ne t'apa Ajuá por gue'ú

²⁰ Ajuá nú'á unga ra hoga'múe bi japi bi yopa nte de ja ya du ma zi Hmuhú ra Jesucristo, nú'á go gue'a ma danga Ma'yohú, y po rá ji'a bi nja nú'á ra cohi pa nzantho.

²¹ Ajuá da 'ra'ahú ra ts'edi pa gui 'buhú xá hño pa da za gui 'yø'tuahú rá paha'a, ne pa njabú co rá mfats'i ma Zidadahú ra Jesucristo gui 'buhú ngu nú'á ne'a. ¡Drá nsunda ra Zidada Jesucristo pa nzantho! Njabú gue'a.

²² Dí bante'ihú zi cuhú, gue osti tsabi'ihú gui 'yødehú xá hño nuna ra

ts'ofó dí 'ra'ahũ, ngue'á himbi za dá
 xi'ahũ gatho nú'á ndí ne ga xi'ahũ.
 23 Ne dí ne ga xi'ahũ gue ma zi cuhũ
 ra Timu ya bi bõni de ja ra fadi. 'Bũ
 'nihi da zøhø de guecua'á ga mɛ'bebũ
 pa ma ga c'á'ts'a'ihẽ.

24 Fat'ajuahũbũ gatho nú'ũ to'o
 su'a'ihũ, ne gatho nú'ũ ma cuhũ de
 ra jamfri. Ne ri fat'ajuá'ihũ ya cu me
 Italia.

25 Ajuá da max'a'ihũ guí gathohũ.
 Njabũ gue'á.

RA SANTIAGO

RA CARTA NÚ'Ā BI 'YOFO RA SANTIAGO

Ra Santiago opabi ya gamfri nú'ũ xa bõni de yá hai ne habũraza 'bui'ũ

1 ¹ Nũga drá Yego dí pepabi Ajuá ne ra zi Hmu Jesucristo. Dí zengua'ihũ gatho nú'ahũ xcá ehehũ de nú'ũ 'ret'amayoho yá t'ũ ra Israel, xcá põnhũ de ri haihũ ne habũraza guí 'bũhũ.

Ra mfadi nú'ā bí ehe de Ajuá

² Ma zi cu'ihũ, xi da johyahũ ora guí thohũ ya thogui.

³ Ngue'ā guí padihũ gue nura ora guí thohũ ya thogui gue'bu ma'na da ze ri jamfrihũ pa ma'na guí tsethũ.

⁴ Hangue osta zabi'ihũ gui tsetihũ, pa njabũ ma'na da nja ri jamfrihũ, ne hinte gui 'bedihũ pa xi gui 'bũhũ xá hño ja rá thandi Ajuá.

⁵ 'Bũ 'na de gue'ahũ grí 'behũ ra mfadi, 'yaphũ Ajuá y nú'ā da 'ra'ahũ, ngue'ā nu'ā umba gatho nú'ũ to'o da 'yapabi'ā ne uni ndunthi, ne hingui uni dega cue.

⁶ Pe nuto adi ra mfadi, dá 'yadi co ra jamfri, hinda dũhũ. Ngue'ā nu'ā tó'o di dũhũ, nurá mfeni'ā nja ngu ra dehe nú'ā ent'a ra ndáhi rí maua rí mani.

⁷ Hangue nu'ā tó'o njabũ rá mfeni, odi hu rá mui gue da ma da hñani te da hñani de Ajuá. Nú'ā hinte ma da hñani'ā.

⁸ Ngue'ā nu'ā tó'o di yohna rá mfeni, hingui padi nda'ā da 'yõt'e.

⁹ 'Bũ 'nara gamfri hinte pe'tsi ne othobi ni 'nara nsu, dá johya'ā ngue'ā Ajuá e'tsuabi rá nsu.

¹⁰ Ha nu'bu 'nara gamfri pe'tsa ndunthi ya hño, dá johya'ā 'bu da badi

gue nú'ā pe'tsi hinte di muui ja rá thandi Ajuá. Ngue'ā nuya rico tu, nja ngu yá dõni ya ndapo, hinte tseti'ũ.

¹¹ Nurá dõni ra ndapo, sta c'onts'a ra hyadi ne sta pat'i, da 'yot'a rá 'bai, ne da hyøe yá dõni, ya ja bi uahni gatho ra dõni, y ya hingui hnequi mahotho. Njabũ thoho 'nara rico co rá nsu ne yá ndunthi yá hño, di mpefi y sta damfri da uadi gatho.

Ya ts'othogui ne ya ts'omfeni

¹² Njapi nú'ā to'o tseta ya thogui, ngue'ā nu'bu da zeti, Ajuá ma da umbabi ra te pa nzantho ngu 'nara corona dega thahā nú'ā xa ñā'tui da umba nú'ũ to'o di madi'ā.

¹³ 'Bũ 'na benga 'nara ts'omfeni pa te da 'yõt'e, odi mā gue nú'ā ra ts'omfeni beni'ā gue xqui 'ñehe de Ajuá, ngue'ā Ajuá hingui beni ni 'nara ts'omfeni y nixi japa 'nara ja'i da benga 'nara ts'omfeni.

¹⁴ Pe rá ts'onc'at'i cada 'na ja eheni ya ts'omfeni ne di hñat'ase'ā, y go gue'ũ japi da 'yõt'a ya ts'oqui.

¹⁵ 'Bũ rá ts'onc'at'i 'na japi da beni te da 'yõt'e xá nts'o, nepũ da 'yõt'a nú'ā beni, nu'bu ya xa 'yõt'a 'nara ts'oqui, ne nura ts'oqui'ā japi da 'medi.

¹⁶ Hangue ma zi hmadi cu'ihũ, oguí hopa ri mfenihũ da hya'a'ihũ.

¹⁷ Ajuá nú'ā bí 'bui mahets'i, nú'ā to'o bi hyoca ra hyadi ne ra zana ne ya tsø, go gue'ā di 'racjũ gatho ya hño. Ra hyadi ne ra zana ne ya tsø di mpadi, pe Ajuá hinhya'mũ xa pata rá 'mui y nixi hinhya'mũ ma da pati.

¹⁸ Ajuá po rá paha sehe bi 'yõt'e pa dá mbatsihũ de gue'ā nu ndá camfrihũ rá

noya nú'a majuani. Y njabu go guecaguihu dyá mudi sofohu de nú'u bi hyoca Ajuá.

Ra jamfri nú'a majuani

¹⁹ Hangue ma zi hmadi cu'ihu, hñuxhu nt'ode xá hño nú'a guí ødehu. Beñhu xá hño nú'a ma gui mañhu, ne oguí ncuehu 'bestho.

²⁰ Ngue'a 'bu 'nara ja'i xi ri ncue, hingui tsa da 'yot'a nú'a ri ho Ajuá.

²¹ Hangue tsohubu gatho ya ts'ot'ot'e ne gatho nú'a xá nts'o. Camfrihu con gatho ri muihu rá noya Ajuá nú'a ya xa 'bot'i ja ri corasohu. Nura noya'a ja rá ts'edi pa da pøhø'ihu.

²² 'Yøthú nú'a xi'ahu rá noya Ajuá, hingue hønse gui 'yødehu, ngue'a nu'bu hingui 'yot'ehu nú'a guí ødehu, njabu guí hñat'asehu.

²³ Ngue'a nu'a to da 'yøde rá noya Ajuá ne hinda 'yot'a nú'a ma, nu'bu nja ngu 'nara ja'i nú'a di yot'a rá hmi ja ra hñe.

²⁴ Ha ngu bi uadi bi yot'a rá hmi, 'bestho bi pumfri mi tengu rá hmi.

²⁵ Pe nuto da hñuxa nt'ode nú'a te mangu rá noya Ajuá ne hinda pumfri, ne da 'yot'e nú'a ma, nu'bu Ajuá da japi. Rá noya Ajuá nja ngu 'nara ley nú'a dí øthu co ma pahahu pa da nja ma hoga tehu.

²⁶ 'Bu 'na de gue'ahu guí beñhu gue guí pephú Ajuá, ne hinguí handa nú'a guí mañhu, guí hu ri muihu gue guí pephú xá hño Ajuá, pe hina.

²⁷ Nuna guehna ra hoga 'befi nú'a ri ho Ajuá ma Dadahu: Gue nu 'na da maxa ya hyoya batsi nú'u jo'o yá nana ni yá dada, ne nuya hyoya viuda, ne da nsu pa hinda nts'oqui co ya ts'ot'ot'e de ra ximhai.

Hinga xúcjú nú'u to'o ga numansuhú

2 ¹ Ma zi cu'ihu, 'bu majuani guí camfrihu ma zi Hmuhu ra Jesucristo xá nsunda, oguí xúcjú 'met'o nú'u to'o gui numansuhú.

² Nu'bu da yut'i habu guí øt'a ri hmunts'ihu 'nara ja'i xi dri hñe xá hño y dri hñá ya mfo'ye dega oro, ha nehe da yut'a 'nara hyoya di he ya zi zedutu, ³ y nú'a to'o dri hñe xá hño go gui umfu ntsaya co ra t'equ'e'i ne gui 'ñembabihu: “Yøtcahe ra ma'te grí 'ñecua gui hñudi”, ha nura zi hyoya gui 'ñemfu: “Nu'í ja da 'bahmabu”, o gui 'ñemfu, “Ja da hñupú ja ra hai.” ⁴ ¿Hanja guí øthu njabu gue guí ha'mdahu nú'u to'o guí numansuhú? Hingui ho nú'a ri mfeni gue guí xúctahu ya ja'i.

⁵ Ma zi hmadi cu'ihu, 'yødehu: ¿Ha hinguí pahú gue go Ajuá xa huahna ya hyoya nuua ja ra ximhai pa go gue'u da hñani ya japi de mahets'i po yá jamfri? Nehe go gue'u xa huahna Ajuá pa da ma dí 'mahuini habu bí manda'a, nehe xa hñá'tuabi gue da 'mahuini gatho nú'u to'o ri ma'di'a.

⁶ Pe nu'ahú guí numa'ñuhu ya hyoya, ha nuya rico go guí numansuhú. Pe ¿ha gue hinguí pahú gue go ya rico ha'a'ihu ne tsix'ahu ja ra ts'utbi?

⁷ ¿Ha hingo gue'u tsani nurá hoga thuhu ma zi Hmuhu ra Jesucristo nú'a to'o po rá thuhu'a xa thump'a'ihu gyá gamfrihu?

⁸ Ra Maça T'ofu ena njaua: “Ma'di ri miq'u'eiu ne gui su ngu grí nsu sehe.” Nu'bu xi majuani guí øthu nuna ra maça hmada, nu'bu há, guí øthu xá hño.

⁹ Pe nu'bu guí xúctahu hønse nú'u to'o guí ma'dihu, nu'bu guí øthu 'nara ts'oqui, y nurá ndaxjua ley ra Moise ma gue guí tuxhu ra ts'oqui ngue'a hingá øthu nuna ra maça hmandana.

¹⁰ Ngue'a nu'a tó'o øt'a gatho nú'a mangu ra ndaxjua ley, pe 'bu da 'medi 'nara hmada hinda 'yot'e, nu'bu nura ja'i'a ya bi duxa ra ts'oqui de gatho nú'a mangu ra ndaxjua ley.

¹¹ Ngue'a Ajuá bi mangu ja ra ndaxjua ley ne bi 'fienu: “Oxqui nzinga

medinthati”, nehe bi 'ñena: “Oxqui hote.” Nde'bu, 'bu hingrá zinga medinthati pe 'bu grá hyote, njabü ya hinxcá øt'e ngu nú'a mąnga gatho ra ndaxjua ley.

12 Pe nujú dí camfrihü ra 'ra'yo ley nú'a dí øthü co ma pahahü, hangue ga ñahü ngu rí 'ñehe ne ga øthü gatho nú'a xá hño, ngue'a Ajuá ma da hñabgahü nguenda ua stá øthü nú'a mąnga nuna ra 'ra'yo ley ua hina.

13 Nú'a ra pa Ajuá ma da hñá'mba nguenda ya ja'i hinda ma da huequi nú'u to'o himbi hueca yá miqu'euiui. Pe nu'u tó'o ri hueca yá miqu'euiui, Ajuá ma da huequi'u nú'a ra pa'a.

**'Bu da nja ra hoga jamfri da
nja ya hoga 'befi**

14 Ma zi cu'ihü, ¿te di muui 'bu 'nara ja'i da 'ñena gue camfri, pe hingui øt'e nú'a xá hño? ¿Ha gue nú'a rá jamfri'a tsa da pøhø'a? Hina, hinda za.

15 'Bu 'nara cu o 'nara nju otho te da hye ni te da zi,

16 y 'na de gue'ahü gui 'ñemfu: “Nde, ga nzenguathohü, rí ma te rá 'ñentho y Ajuá da max'a'i”, pe nu'bu hingui umfu nú'a honi nura cu'a, nu'bé hinte bi muui nú'a gá xiphü'a.

17 Nehe njabü ma jamfrihü. Nu'bu hønse ra jamfri dí pe'tshü ne hindí øthü xá hño, nu'bé hinte di muui nú'a ra jamfri dí pe'tshü.

18 Da za njaua ga xiphü 'nara cu: “Nu'í hønse guí camfri, y nugá go dí øt'a nú'a xá hño. Guí nehma guí 'ñutca ri jamfri pe hingui øt'a nú'a xá hño, ha nugá ga u't'a'i ma jamfri ngue'a dí øt'a nú'a xá hño.

19 Nu'í guí camfri gue 'nat'a Ajuá 'bui, y xá hño guí camfri njabü. Nehe ya ts'ondahi camfri gue 'nat'a Ajuá 'bui, pe nu'ú di huat'i co ra ntsu.

20 Nu'í grá 'bemfeni. ¿Ha hingui padi gue hinte di muui ri jamfri 'bu nehe hingui øt'e xá hño?”

21 Ndu ma dadahü ra Abrá bi zixa rá t'u mrá thuhu ra Isaac pa xa hyohma ja ra ata, hangue Ajuá bi ma gue hinte ma ts'oqui mi tu ra Abrá ngue'a nú'a bi 'yøt'a nú'a bi xipabi Ajuá.

22 Hangue njabü ya dí pahü gue rá jamfri ra Abrá mi peui mahyegui nú'a ra hoga 'befi bi 'yøt'e nehe. Y co nú'a ra hoga 'befi bi 'yøt'e bi 'ñudi gue xi mi ja rá jamfri.

23 Hangue bi njabü ngu nú'a mąnga ra Mąca T'ofu, ne ena: “Ra Abrá bi gamfri Ajuá, hangue Ajuá bi ma gue ra Abrá ya hinte ma ts'oqui mi tu.” Nehe Ajuá bi ma gue mrá amigo'a.

24 Hangue dí pahü xá hño gue Ajuá ma gue ya hinte ma ts'oqui dí tuhü ngue'a hingue hønse dí camfrithohü, pe nehe dí øthü nú'a xá hño.

25 Nehe ra Raab masque mi 'nara ts'o'behña'a, pe Ajuá bi ma gue ya hinte ma ts'oqui mi tu'a ngue'a xqui 'yøt'e xá hño nu mi umba ntsaya yá 'mehni ra Josue, nehe bi mats'i'u pa bi bøni pa ma'na ra 'ñu pa bi mengui'u habü xqui 'ñehe.

26 Hangue njabü numa jamfrihü, 'bu hindí øthü nú'a xá hño, hinte di muui, nja ngu ma ndo'yohü, 'bu ya xa du, ya hinte di muui.

Ya noya nú'u dí mañhü

3 1 Ma zi cu'ihü, hincá hño gue ndunthi de gue'ahü guí ne gui nxahnatehü ja ya nija, ngue'a dí pahü gue ma'na ma da thabgahü ra uenda núju dyá xahnatehü.

2 Ngue'a gathoguihü xi dí øthü ndunthi ya t'øt'e xá nts'o ne hingui tsa da 'mutho ma nehü. Pe nu'bu 'nara cu padi da zama rá ne, nu'bé nura cu'a padi da zama gatho rá ndo'yo nehe, ne xi øt'e gatho nú'a xá hño.

3 Ngu 'nara fani ga hu'tsua'hü 'nara frenu pa ga tsambahü rá ne pa da 'yøde, nu'bé da za ga tsambahü gatho maxøgue rá ndo'yo.

4 O ngu 'nara barco, masque xi dra dangui ne xi di tse^{di} 'nara bunthi pa da 'yent'i, pe 'nara ja'i da za da 'yet'a nura barco'a co 'nara t'uca b^oja, ne da zits'i habu go da ne'a.

5 Njabu ma nehu nehe, masque xi ra notsi pe da za da japi da nja ndunthi ya ts'ot'ot'e. Nja ngu 'nara zi xeca tsibi, jhangu ra ndangui hmaha 'nara mboza tsa da nzø!

6 Hangu njabu ma nehu, tsa da 'yot'a ndunthi ya ts'ocate, y nja ngu ra ximhai nehe xi xa nts'o, ngue'a ma nehu ri ts'oga gatho ma ndo'yohu co nú'a te ma. Co ma nehu da za da nts'oca ma hoga'muihu, ne 'bu te dí mañhu xa nts'o, nuya noya'u bí ehe de ja ra nidu.

7 Ra ja'i tsa da max'o gatho nu'araza ra mbanga zu'ue, ngu ya ts'int'su, ngu nú'u ya zu'ue jut'a yá mui ja ra hai, ne ngu nú'u ya zu'ue 'bui ja ra ndehe, ne ya xa max'o'u.

8 Pe numa nehu hingui tsa ga tsamihu, ngue'a xi xa nts'o, nja ngu rá ne ra qu'eña hote.

9 Co ma nehu dí xocambenihu Ajuá ma Dadahu, y co ma nehu dí tsañhu ma miq'u'eihu masque gathoguihu xa hyógaguihu Ajuá ngu rá 'bai'a.

10 Hangu co ma nehu dí xocambenihu Ajuá, y co ma nehu dí tsantehu nehe. Ma zi cu'ihu, hindí 'ñepcahu ga øthu njabu.

11 ¿Ha gue da za 'nada ra pøthe da bøhø ra t'asdehe mahyegui co ra uxcadehe? Hina, hinda za.

12 Ma zi cu'ihu, ¿ha gue da za 'na 'bai ra igo da unga ya olivo? ¿O 'nara 'bai gá obxi da unga ya igo? Hina, hinda za. Nixi 'nara pøthe hingui tsa da bøhø ra ts'othe ne ra t'asdehe.

Ra mfadi nú'a majuañi

13 ¿To'o 'na de gue'ahu ra nimfeni ne ra bamhya? Nu'a tó'o ra bamhya ne ra nimfeni dá 'ñudi rá hoga'mui co ya hoga 'befi, ne hinda 'ñets'i co

nura mfadi pe'tsi, ngue'a nu'a tó'o pe'tsa ra hoga mfadi hingrá 'ñets'i.

14 Pe nu'bu gyá ndustehu ne guí ne gui nsehuhu, ogyá 'ñets'ihu gui 'ñeñhu gue xi guí pe'tshu ra hoga mfadi, ngue'a gue'a 'nara nc'uamba.

15 Ngue'a nú'a ra mfadi guí pe'tshu gue'a dega ximhai, ne dega ja'i, ne dega ts'ondahi, hingo de Ajuá.

16 Ngue'a nu habu ja ra nduste ne habu ne da nsehe 'na, nuni ja guehni ja ra tuhni ne gatho ya ts'ot'ot'e.

17 Pe nu'u tó'o pe'tsa nú'a ra mfadi bí ehe de mahets'i, gue'u xa nt'axi yá mfeni ne hingyá 'yot'atuhni. Nu'ú ya hoja'i, ya hoga'yøde ne xi ja yá huecate ne nzantho øt'e xa hño. Hingui yohna yá mfeni, nixi hingyá yohmi.

18 Nu'u tó'o 'bui te rá 'ñientho, ne hingyá 'yot'atuhni, nu'ú udi 'nara hoga'mui pa nehe ma'ra da 'mu 'nara hoga'mui, nja ngu 'nara 'bot'i nú'a 'bot'i pa 'mefa da nja 'nara hoga sofo.

Mahyoni hinga mañihu ya ts'ot'ot'e de ra ximhai

4¹ ¿Hanja grí ntsuihu ne grí ntuñhu 'na ngu ma'na? Nu'ahu grí ntuñhu ngue'a guí pe'tshu ya ts'onc'at'i y nuya ts'onc'at'i'u gue'u ja'ahu gui ntuñhu.

2 Guí nehmahu te gui pe'tshu, pe hingui tsa te gui pe'tshu, hangu guí ne gui hñotehu. Gyá ndustehu pe hingui tsa gui pe'tshu nú'a guí nehu, hangu asta grí ntuñhu pa gui pe'tshmahu nú'a guí nehu. Hingui tsa te gui pe'tshu ngue'a hinguí aphu Ajuá.

3 Haha, guí adihu, pe hingui t'a'ahu nú'a guí adihu ngue'a hinguí adihu ngu rí 'ñehe. Guí adihu hønse pa gui johyahu ja ya ts'ot'ot'e de ra ximhai.

4 ¡Nú'ahu guí mañihu ya ts'ot'ot'e de ra ximhai ne hinguí mañihu Ajuá, guí njahu ngu ra zinga medinthati! ¿Ha hinguí pañihu gue 'bu grí mañihu ya

ts'ot'ot'e de ra ximhai, nu'bú grí ʉtsahʉ Ajuʉ? Hangue nu'a tó'o xi ne da mađi ya t'ot'e de ra ximhai, nú'á ya ri ʉtsa Ajuʉ.

5 ¿Ha guí beñhʉ gue hinte ri muui ra Maça T'ofu nu habʉ ena?: “Nurá Maça Ndañi Ajuʉ bá peñni pa da 'mʉ ja ma corasohʉ, nú'á go gue'a mađiguihʉ, y nu'á ne gue xi ga mađihʉ Ajuʉ.”

6 Nehe Ajuʉ go gue'a ri 'racjʉ ra dʉnga mfats'i. Nu ja ra Maça T'ofu ena njaua: “Ajuʉ hingui faxa nú'u to'o ri 'ñets'i ne ri nʉt'e, pe nu'u tó'o hingyá nʉt'e ne hingyá 'ñets'i, nú'á ha, fats'i.”

7 Hangue 'yʉtehʉ Ajuʉ, ne nʉt'uañhʉ ra ts'onđahi y nú'á da 'uegue de gue'ahʉ.

8 Jonihʉ co Ajuʉ y nú'á da joni con gue'ahʉ. Nú'ahʉ guí ʉthʉ ya ts'oqui, 'ueguehʉ de gue'u pa strá nt'axi ri tehʉ. Ha nú'ahʉ guí yohna ri mfenihʉ, ntsʉmhʉ de nú'a guí ʉthʉ, pa njabʉ da za da t'axca ri corasohʉ.

9 Ntsʉmhʉ de ri ts'oquihʉ, ne dá du ri mʉihʉ de gatho nú'a xcá 'yʉthʉ, ne nzoñhʉ. Nuri thedehʉ, dá mpʉnga ts'oni, y nuri johyahʉ, dá mpʉnga dumui.

10 Ogrí 'ñexhʉ ja rá thandi ra Zidada. Ñobrihʉ y nu'á go da 'ñex'a'ihʉ 'mefa.

Hini 'ñepi ga 'yʉhʉ ma cuhʉ

11 Ma zi cu'ihʉ, ogrí nʉñhʉ 'na ngu ma'na. Nu'a tó'o nʉni rá cu o ri 'yʉ de nú'a te ʉt'e, nú'á ja ra uenda go nʉma'ñhʉ ra ley ne ri 'yʉ. Nu'a tó'o ri 'yʉ ra ley, ya hingo ʉt'a ngu nú'a maŋga ra ley, gue'a ya ri 'ñet'a nzayase.

12 Ajuʉ go bi hyoca ra ley y go gue'a ra nzaya. Y nu'á go gue'a tsa da ñaŋga ya ja'i, nehe tsa da mehna to da mehna ja ra tsibi. Pe xi'a'i, ¿to'o'igüe pa guí 'yʉ ri miqu'eiu?

Hinto pađi te da nja rixudi ndamañi

13 Nú'ahʉ guí eñhʉ njaua: “Núbya rapaya o rixudi ga maha ja nú'a ra hnini dí mañhʉ, y ja grá 'bahñi 'na

njeya, ne grá ntuquihʉ ne grá mpahʉ pa grá tahahʉ ra boja.”

14 Njabʉ guí beñhʉ, pe nixi guí pađihʉ te grá haxhʉ xudi. Nujú hinda pañhʉ hangu ya pa ma ga nteñua, ngue'a dí njahʉ ngu ra 'bʉnguui ri hnequi ne hints'u ya'a da 'metho.

15 Hangue ma'na xá hño gui 'ñeñhʉ njaua: “'Bʉ Ajuʉ gue'a rá paha, ne 'bʉ da 'racjʉ ra te ne ra nsequi, nu'bú ha, ga ʉthʉ gatho nú'a dí beñhʉ.”

16 Pe nu'ahʉ grí 'ñets'ihʉ co ri mfeni sehʉhʉ. Y nu gatho ri nt'ets'ihʉ xi xá nts'o.

17 Ne nu'a tó'o pađi da 'yʉt'e nú'a xá hño pe hingui ʉt'e, nú'á go gue'a 'nara ts'oqui.

Ra ts'ofu pa ya rico

5¹ ¡Nú'ahʉ rihʉ 'yʉdehʉ! Mamts'onihʉ ngue'a ma gui thohʉ ya dʉnga ʉgui.

2 Ma da 'ya gatho nú'a te guí pe'tshʉ, ne ma da zip'ahʉ ra zu'ue gatho ri hoga hehʉ.

3 Ma da boxcua gatho ri bojahʉ ngu ra t'axi ne ra oro nú'a xcá muntshʉ ne xcá pe'tstohʉ, ne ja da hnequini gue hinxá hño nú'a xcá ʉthʉ gue xcá pe'tstohʉ. Ne'ahʉ ma gui njahʉbʉ ngu ri bojahʉ gue ma gui juadihʉ, y nuri ts'onc'at'ihʉ pa xcá pe'tshʉ ri bojahʉ, gue'a ngu 'nara tsibi ma da juat'ahʉ. Ja nuya ya paya xcá muntshʉ ndunthi ri bojahʉ, y ya yá gats'i ya pa.

4 Ya xa nt'ode yá ts'oni ri mefihʉ nú'u to'o xa xop'ahʉ ri huahihʉ. Nu'á zoni ngue'a xcá hyathʉ ne hinxá ju'tuahʉ ngu rí 'ñepabi'u. Pe ma Zidadahʉ nú'a to'o ra nda de gatho ya enxe mahets'i, ya xa 'yʉtuabi yá ts'oni nú'u ri mefihʉ.

5 Nuua ja ra ximhai guí ʉthʉ nú'a go ri pahasehʉ, ne hinte grí 'behʉ, pe guí njahʉ ngu 'nara mbo'oni nú'a xa hnoqui pa da tho.

6 Nu'ahʉ guí hʉxhʉ ra thai nú'u hinte ma thai tu, ne guí hohʉ'u masque hinte xa 'yʉt'e, y nu'á hingui nʉt'ahʉ.

Rí 'ñepi ga tsethũ gatho ya
ts'othogui ne ga aphũ Ajuũ da
maxcahũ

7 Pe nu'ahũ ma zi cu'ihũ, tsethũ gatho nú'ã da 'ñep'ahũ mientras da zøhø ma Zidadahũ. Njahũ ngu ra mot'i nú'ã tø'ma ra mudi 'ye ne ra 'befa 'ye pa njabũ da za da gũxa 'nara hoga sofo.

8 Ne'ahũ ndø'mhũ, ne zedihũ ri jamfrihũ ngue'ã ya 'nitho ma da zøhø ma Zidadahũ.

9 Ma zi cu'ihũ, ogrí hñøxa thaihũ 'na ngu ma'na pa hingui tuxhũ ya ts'oqui. Beñhũ gue ma Zidadahũ to'o ra nzaya, ya ts'ũtho ya pa di 'bedi pa da zøhø'ã.

10 Ma zi cu'ihũ, tsethũ gatho nú'ã te guí thohũ, ngu bi zeta yá 'mehni Ajuũ nú'ũ bi 'mũ maya'bu ne bi mamba rá noya'ã.

11 Dí pahũ gue Ajuũ japi nú'ũ to'o tseta gatho ya thogui nú'ũ thogui'ũ. Stá øhũ de ra Job, hangu ya thogui himbi zethmã'ã. Pe 'mefa Ajuũ xi bi japi'ã ngue'ã Ajuũ xi ja ndunthi rá huecate ne ja ndunthi rá hmãte.

12 Ma zi cu'ihũ, jamasuhũ oxqui jurahũ, nixi por mahets'i, nixi po ra ximhai, nixi por ma'ra ya t'øt'e. Mañhũ nú'ã majuañi; nu'bu hã, gui mañhũ “Hã”, y nu'bu hina, “Hina”, pa njabũ Ajuũ hinda castiga'ihũ.

13 'Bu 'na de gue'ahũ grí sufrihũ, 'yaphũ Ajuũ pa da max'ahũ. O 'bu grí johyahũ, tuthũ ya jahña.

14 'Bu 'na de gue'ahũ grí hñenihũ, zoñhũ ya ndã de ra nija pa da 'yapa Ajuũ por gue'ahũ, ne da gox'ahũ ra aceite de rá thuhu ma Zidadahũ.

15 Y 'bu gui 'yadihũ con gatho ri jamfrihũ, nu'bú gui ñañihũ y ra Zidada da 'ra'ahũ ra nzaqui, y 'bu xcã 'yøthũ 'nara ts'oqui, nu'ã da puñ'ahũ.

16 Hangu njuãñihũ de ri ts'oquihũ 'na ngu ma'na, ne mfaxhũ 'na ngu ma'na gui 'yaphũ Ajuũ da puñ'a'ihũ, y pa njabũ nu'ã da 'yøthe'ihũ nehe. Ajuũ øtuabi rá nt'adi nú'ã to'o 'bui xá hño con gue'ã ne apabi con gatho rá mui.

17 Nura badi Elía 'namrá ja'i nehe ngujũ, y nú'ã xi bi 'yapa Ajuũ pa hinda 'uãí, hangue himbi 'uãí hñu njeya made.

18 Nepũ ma'na'qui bi yopa 'yapabi Ajuũ pa da 'uãí y bi 'uãí, y nu'bú xi bi hogui ndunthi ra sofo ma'na'qui.

19 Ma zi cu'ihũ, 'bu 'nara cu da 'uegue de rá noya Ajuũ, nepũ 'na de gue'ahũ gui zofohũ'ã pa da yopa mengui, y nu'ã da mengui,

20 nu'bú padihũ gue nu'ã tó'o da co'tsa 'nara 'yøt'ats'oqui de ja rá ts'o'ñu, nu'ã bi ñanga 'nara 'yøt'ats'oqui pa hinda ma ja ra nidu, y Ajuũ go gue'ã bi pumbabi yá ts'oqui nú'ã ra 'yøt'ats'oqui'ã masque xi ndunthi yá ts'oqui.

RÁ MUDI RA PEDRO

RA MUDI CARTA NÚ'A BI 'YOFO RA APOSTOL NSAN PEDRO

Ra apostol Pedro opabi nú'u ya gamfri xa nxani haburaza

1 ¹ Núgui drá Pedro, rá apostolgui ra Zidada Jesucristo. Dí op'ahú nuna carta nú'ahú gyá gamfrihú xcá pøñhú de ri haihú ne xcá nxañhú haburaza ma'ra ya hai, 'ra de gue'ahú guí 'buhú Mponto, ma'ra Galacia, nu ma'ra Capadocia, nu ma'ra Asia, ha nu ma'ra Bitinia. ² Ajuá ma Dadahú bi huanchahú ngu nú'a xqui beni desde rá mudi pa dá camfrihú ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Y po rá Mäca Ndähi bi t'axca ma mfenihú pa ga øtehú ra Zidada Jesu co 'nara mfeni xá nt'axi, y co rá mäca ji'a xa xüga ma ts'oquihú. Ajuá da jap'a'ihú ndunthi ne da max'a'ihú pa gui 'buhú te rá 'ñenthó.

Ya gamfri pe'tsa 'nara nthø'mate de ra te pa nzantho

³ Ga xøcambenihú Ajuá nú'a to'lo ma Dadahú ne go gue'a rá Dada ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Nú'á xi ja ndunthi rá huecate pa guecaguihú, hangue xa 'racjü 'nara 'ra'yo te. Ne nubyá dí tø'mhú gue ma ga yopa ntehú ngue'a ma zi Hmuhú ra Jesucristo bi du nepü bi yopa nte ma'na'qui'a.

⁴ Nehe dí tø'mhú ga hãñhú nú'a ra tsogui bí pescaguihú Ajuá nuni mahets'i nú'a hinda za da nhuati, nixi hinhya'mü da nts'oqui, nixi hinhya'mü ma da 'medi ngu yá xi ya za.

⁵ Ajuá xi sugaguihú co rá ts'edi ngue'a dí camfrihú'a. Nú'á sugaguihú asta nú'a ra pa da ñangaguihú nuua ja ra ximhai pa

dí 'racjü nuni mahets'i gathó nuya japi de ma mpøhøhú nú'u 'bescaguihú ne ma da hnequi rá ngats'i ra pa.

⁶ Hangue por gue'a xi drí johyahú masque dí thohúbya ya ts'othogui nuua ja ra ximhai ngue'a go gue'a rá paha Ajuá, pe nuya thogui'u 'bestho ma da uadi ngue'a 'raya patho ma da njabü.

⁷ Nubya dí thohú ya ts'othogui pa ma'na da zedi ma jamfrihú, pa njabü nu stua yopa penga ra Zidada Jesucristo, Ajuá ma xi da 'ñesca ma nsuhú ne da johya'a ngue'a xa zedi ma jamfrihú. Nja ngu ra oro 'rani ja ra tsibi pa ma'na da hogui, nújü nehe dí thohú ya ts'othogui pa ma'na da zedi ma jamfrihú. Nura oro masque huadi ne thogui, pe 'rani ja ra tsibi pa ma'na da hogui, y numa jamfrihú ma'na ri muui que ra oro.

⁸ Nu'ahú grí mađihú ma Zidadahú ra Jesucristo masque hinxcá hyanthú, ne guí camfrihú'a masque nubya hinguí hanthú'a, hangue xi grí johyahú co 'nara danga johya xi xá nsunda.

⁹ Y nurá ngats'i ra pa, ngue'a xcá camfrihú, ma gui tsøñhú mahets'i habü ma dí t'a'ahú gathó ya japi de ri mpøhøhú.

¹⁰ Maya'bü nuyá 'mehni Ajuá bi mä gue nujú ndí ma ga mpøhøhú po rá hñoja'i Ajuá. Nuya 'mehni'u himbi za bi bađi de nuna mpøhø xa 'racjü Ajuá nubya. Nu'ú xi mi øt'a ra ts'edi pa xa bađihmä te rí bønga nú'a bi mañ'u, pe himbi za.

¹¹ Nu'ú bi mä ngu nú'a mi xipa rá Mäca Ndähi Ajuá gue ra Zidada

Jesucristo mi ma da thogui ya ũgui asta rá du, pe 'mefa mi ma da t'umba ra nsunda. Pe nu'ú himbi za bi badi ha'mu mi ma da njabu, nixi hanja mi ma da nja.

12 Nuya 'mehni'u bi sipi gue himi ma da hyanda nú'a mi mañ'u, pe nujú ha. Pe bi sipabi'u gue mi pe'tsi da nja gatho nú'a mi mañ'u, pe asta 'mefa. Dí pahu gue nuya pabya xa nja gatho nú'a bi mañ'u, ne gue'a ya xa xi'a'ihu nú'u to'o manba rá noya Ajuá ne hanpa rá ts'edi ra Maça Ndahi nú'a xuá 'behna de mahets'i. Ne nuna mpohona xi xá nsunda, hangue asta ya enxe da nehma da badi nehe.

**Ajuá ne ga pe'tshu 'nara
te strá nt'axi**

13 Hangue beñhu xá hño de nú'a te gatho gui 'yothu, ne nsuhu xá hño, ne xi da tømhu nú'u ya japi ma da 'ra'ahu Ajuá po rá hñoja'i nu stua yopa penga ma Zidadahu ra Jesucristo.

14 Nubyá ya yá batsi'ihu Ajuá ne guí øteh'a, hangue oxqui beñhu gui 'yøt'ehu ya ts'ot'øt'e ngu nú'u nguí øthu ma'met'o ante gui camfrihu ra Zidada.

15 'Yohu co ri mfenihu strá nt'axi ngu rá nt'axi Ajuá nú'a xa huahn'ahu pa da pøhø'ihu.

16 Ngue'a Ajuá xicaguihu ja ra Maça T'ofu ne ena: "Buhu xá nt'axi, ngue'a nugui xá nt'axigui."

17 Ajuá go gue'a ma Dadahu nú'a to'o dí aphu ma nt'adihu, y nú'á go gue'a nehe ma da hñagbahu nguenda de gatho nú'a te stá øthu. Nú'á hinda ma da xuctho nú'u to'o ma da hñam'ba nguenda, hangue mahyoni ga 'yohu co rá ntsu Ajuá gatho nú'u ya pa ga 'buhua ja ra ximhai.

18 Dí pahu gue Ajuá bi 'uegaguihu de ma nts'o'muihu nú'a xqui 'ñutca ndu ma dadahu. Nu'á bi pøhøguihu, pe hingue co ra t'axi nixi co ra oro nú'a

juadi ne thogui.

19 Bi pøhøguihu co rá maça ji ra Zidada Jesucristo nú'a bi mani nu mi tho'a, nja ngu 'nara zi t'uca deti xá nt'axi ne hinte ja.

20 Nú'á de ante da thoca ra ximhai ya xqui t'equa pa da du ne pa da pøhøguihu, pe hinga 'bestho bi 'ñehe, asta nuya pabya ja bi 'ñehe pa bi pøhøguihu.

21 Nujú dí camfrihu Ajuá ngue'a bá pencahu'a ra Zidada Jesucristo pa bi du por guecju, y 'mefa de gue'a Ajuá bi japi bi yopa nte ma'na'qui, ne bá umba rá nsunda. Hangue dí camfrihu Ajuá, ne dí tømhu da zixcahu ja rá nsunda nehe.

22 Y stá camfrihu rá noya Ajuá ne ya stá nxøcju de ma ts'oquihu pa xa za stá mpe'tsua hmatehu 'na ngu ma'na, hangue xi ma ga mádiu 'na ngu ma'na con gatho ma muihu.

23 Nubyá ya stá yopa 'buhu ma'ra'yo ngue'a ya stá camfrihu rá noya Ajuá nú'a hinhya'mu ma da uadi. Nuna ra te dí pe'tshu de guecua ja ra ximhai ma da uadi da thogui, pe nuna ra 'ra'yo te stá hanhubya hinhya'mu ma da uadi.

24 Ra Maça T'ofu ena njaua:

Rá te ra ja'i nja ngu 'nara
ndapo,

ha nú'a gatho te pe'tsa nura
ja'i'a nja ngu 'nara døni.

Nura ndapo da du y nura døni
da hyøe,

25 pe nurá noya Ajuá hinhya'mu
da uadi.

Y nura noya'a go gue'a ra maça noya ya xa si'ahu.

2 1 Hangue ya hñacju gatho nú'a xá nts'o, ngu ra nthate, ra ñohmi, ra nduste, ra nt'etsate, guehya dí xi'ahu ya hingui 'yothu.

2 Njahu ngu 'nara zi batsi xi tsu ra thuhu dega 'ba, ne ne da zi ndunthi pa da niña, ne'ahu dá zu'ahu ra thuhu de rá noya Ajuá, pa njabu ma'na da

ndangui ri jamfrihũ,
 3 ngue'a nu'ahú ya xcá patuahũ rá
 hñoja'i ra Zidada.

**Ra Zidada Jesucristo gue'a ra mudi
 do bi megui Ajuá ja rá nija nú'a te**

4 Jonihũ co ra Zidada Jesu nú'a
 to'o ra mudi do bi megui Ajuá ja rá
 nija'a nú'a te, y nú'a ra nija'a go
 guecjũ nújũ stá camfrihũ. Nja ngu
 nú'a ra mudi do bi utsal ya gado ne bi
 fote'u, njabũ bi t'utsal nehe ma
 Zidadahũ ra Jesucristo asta bi tho ja
 ra ponza. Pe ja rá thandi Ajuá xi ri
 muui, ne bi hñuts'i'a dega mudi do.

5 Y nújũ nehe dí njahũ ngu 'raya do
 nú'u t'ets'i ja ra jado pa rí te rá nija
 Ajuá, y Ajuá go gue'a ra gado. Nujũ go
 guecjũ dyá macjahũ majuani ngue'a dí
 pepuh'a. Hangué ma ga umfũ ma
 tehũ'a ngu 'nara hñá'ti, ngue'a gue'a ri
 ho Ajuá ga umfũ de rá thuhu ra
 Zidada Jesucristo.

6 Ngue'a Ajuá mi mangua de ra Zidada
 Jesu ja ra Maça T'ofu, ne ena njaua:

Nugui dí pegui ja ma hnini Sion
 nuna ra mudi do pa ma nija,
 ngue'a guehna stá huts'i ne xi ri
 muui ndunthi;
 y nuto gatho da gamfri, hinda
 ma da 'be yá tsa.

7 Hangué nújũ dí camfrihũ ra Zidada
 Jesu, dí pahũ gue xi xá nsunda, pe
 nú'u to'o hingui camfri'a, hingui padí
 ua xá nsunda. Ja ra Maça T'ofu ma
 njaua de ra Zidada Jesucristo, ne ena:

Nú'a ra do bi fothmabũ 'na lado
 nuya hyõngu,
 nubya gue'a ra mudi do de rá
 nija Ajuá.

8 Ra Maça T'ofu sigui ma de ra Zidada
 Jesucristo ne ena:

Ya ja'i da za da mfe'tse ja nura
 do'a, ne da dagui.

Y nu'u tó'o ri mfe'tse, ri mfe'tse ngue'a
 hingui camfri rá noya Ajuá. Nú'ú ma

da dagui pa da 'medi ngue'a bi mangua
 Ajuá da njabũ.

Ya gamfri gue'a rá hnini Ajuá

9 Pe nújũ go guecjũ rá hniniguihũ
 Ajuá xa huanchũ ne xá nt'axiguihũ,
 ne dyá ndá gá macjahũ dí pepuhũ
 Ajuá ra danga ndá, ne dí mañhũ de
 yá danga 'befi nú'a to'o bá tsicjũ de
 ja ra 'bexuui pa ga 'buhũ ja rá maça
 ñot'i'a, y nú'á go guesẽ Ajuá.

10 Ma'met'o himrá hniniguihũ Ajuá, pe
 nubya há, ya rá hniniguihũ'a.
 Ma'met'o hinstí tsuhũ ra huecate, pe
 nubya há, Ajuá xa huegaguihũ.

Pepuhũ Ajuá co ri tehũ

11 Ma zi hmadi cu'ihũ, nú'ahũ gyá
 nzõhõhũ de guecua ja ra ximhai, dí
 xi'ahũ gue oxqui beñhũ ya ts'omfeni
 de ra ximhai, ngue'a nuya
 ts'omfeni'u go gue'u da za da ts'oc'a
 ri 'ra'yo tehũ.

12 'Yohũ xá hño ja yá thandi nú'u
 hingyá gamfri. Nú'ú ri numa'ñũ'ihũ,
 ne eñ'ahũ gue gyá ts'oja'ihũ, pe nu sta
 hyanda ri hoga'mũihũ, ne'u ma da
 xõcambeni Ajuá nú'a ra pa'a da
 thá'mba nguenda'u.

13 'Yõtehũ gatho nuya ja'i há ra
 ts'utbi, ngue'a guí camfrihũ ra
 Zidada. 'Yõtehũ nuri danga ndahũ,
 14 ne gatho nuyá mfts'i'a nú'u xa
 thuts'i pa da castiga nú'u hingui õt'e
 xá hño, ha nehe pa da ñamahño de
 nú'u õt'e xá hño.

15 Ajuá gue'a rá paha gui 'yõthũ gatho
 nú'a xá hño, pa njabũ gui co'tuahũ yá
 ne nú'u ya ja'i ñama'ñũ de gue'ahũ ne
 hinte yá fadi.

16 Nubya ya hinguí 'buhũ ja rá
 hmanda ra ndaxjua ley, pe hingue
 ngue'a ya hinguí 'buhũ ja rá hmanda ra
 ndaxjua ley ma gui 'yõthũ ya ts'ocate.
 Nubya ma'na mahyoni gui 'yõthũ ra
 hño, ngue'a gyá 'begohũ de Ajuá.

17 Hangué mahyoni gui umfũ ra
 t'equ'e'i gatho ya ja'i ngu rí 'ñepi cada

'na de gue'u, ne xi gui mādiḥu gatho ya cu, ne gui 'yohu co rá ntsu Ajuḗ, ne gui umfū ndunthi ra t'equ'eḥi ri dānga ndaḥu.

Ra Zidada Jesucristo bi zeta ya ts'othogui, y njabu ga tsethū nehe

¹⁸ Nu'bu nú'ahū guí 'buhū dega 'bego, 'yōta ri hmuhū co ndunthi ra t'equ'eḥi, hingue hōnse nú'u ja yá hmāte ne ya hojā'i, nehe nú'u xi ya ts'o'mūi.

¹⁹ 'Bū guí tsethū gatho ra nts'o'mūi t'ōt'ahū masque hinte go xcá øthū, hōnse ngue'a xcá camfrihū Ajuḗ, nu'bú ḥā, guí øthū xá ḥño ja rá thandi Ajuḗ.

²⁰ Pe nu'bu dra castiga'ihū ngue'a guí øthū nú'a hingui ho, ne guí tsetathohū, xí njabū, ḥha gue da t'e'ts'a ri nsuhū? Hina, hinda za. Pe nu'bu guí sufrihū ngue'a guí øthū ra ḥño ne gatho guí tsetathohū, nu'bú ḥā, guí øthū xá ḥño ja rá thandi Ajuḗ.

²¹ Ajuḗ bi huancahū pa ga tsethū ya ts'othogui ngu nú'a bi zeta ra Zidada Jesucristo. Nú'á xi bi zeta ya ts'othogui nsinque te ma ts'oqui mi tu, hōnse po rá nguəcū, hangue rí 'ñepcaḥū ga tsethū nehe ngu bi zeti'a.

²² Nu'á hinhya'mū bi 'yōt'a ni 'nara ts'oqui, nixi to bi hyat'i.

²³ Ora mi ts'ani'a, nu'á himi thādi. Ora mi hna'mbabi, nu'á himbi nōt'e. Nu'a mi øt'e, hōnse mi tsocuatho ja rá 'ye Ajuḗ ngue'a go gue'a paḍi da 'yōt'a ra ts'utbi ngu rí 'ñehe.

²⁴ Ma Zidadahū ra Jesu bi ḥñasca gatho ma ts'oquihū nuni ja ra pont'i habū bi du'a. Bi du'a pa bi 'uegaguihū de ra ts'oqui pa da za ga 'buhū xá nt'axi. Nú'á xi bi thogui 'raya dānga ũgui pa go bi ḥñasca ma ũguihū.

²⁵ Nujú ndí njahū ngu 'raya deti xqui nxani haburaza, pe nubyá ya stá yopa penguihū co ma hoga Ma'yohū nú'a to'o ri supca ma tehū.

'Nara ts'ofu pa ya medinthāti

3 ¹ Nú'ahū 'behñahū, 'yōta ri dāmeḥū, pa njabū nu'bu ri dāmeḥū hingyá gamfri, da za da gamfri'u nsinque gui zofohū, hōnse ngue'a da hyanda ri hoga'mūihū.

² Da gamfri'u ngue'a da hyandi gue guí 'yohū xá nt'axi, ne ngue'a xi di ja ri t'equ'eihū.

³ Odi oda ri mfenihū ra nthoqui de ri stāḥū, nixi de nú'a ra oro gui ḥñuxhū, ne nixi de nú'a ra he gui ḥñuxhū pa da hnequi mahotho'ihū.

⁴ Nu'a mahyoni gui 'yōthū, go da beñhū gui nhyocū de mbo ja ri corasohū co 'nara nthoqui nú'a hinda ma da ts'oqui. Gui ḥñoja'ihū ne gui 'buhū co 'nara hoga'mūi, ngue'a guehna ri ho Ajuḗ.

⁵ Njahū nehe ngu bi nja nú'u ya hoga 'behñā mi 'bū maya'bu, xi mri ḥñoqui xá ḥño mbo ja yá coraso, mi camfri Ajuḗ ne mi øta yá dāme.

⁶ Ngu ra Sara, xi bi 'yōta rá dāme nú'a mrá thuhu ra Abrá, ne xi bi jamasu'a, y asta mi embi gue go mi gue'a rá hmu. Nu'ahū da za gui njahū ngu nú'a ra 'behñā'a 'bū gui 'yohū xá ḥño, ne hingui tsuhū gatho nú'a da 'ñehe.

⁷ Nú'ahū 'ñøḥøḥū, 'buhū xá ḥño co ri 'behñahū ngu nú'a ri manda Ajuḗ, ngue'a Ajuḗ xa 'ra'ahū 'nada ra te mahyegui con gue'u, ne ngue'a hinga mahyegui yá ts'edi con gue'ahū.

Hangue numansuhū'u pa njabū Ajuḗ da 'yōde nú'a gui 'yapabihū.

Mahyoni da sufri nú'a to'o øt'a ra ḥño

⁸ Nubyá, nú'ahū grí gathohū, pe'tshū 'nada ra mfeni, ḥñu'mbahū yá mūi nú'u to'o tu yá mūi, mādiḥū 'na ngu ma'na, pe'tshū ra nthecate 'na ngu ma'na, ne oxqui 'ñexhū 'na ngu ma'na. ⁹ Oxqui øt'uahū ra nts'o'mūi nú'u to'o øt'ahū ra nts'o'mūi, nixi gui tsañhū nú'u to'o tsañ'ahū. Nu'a gui 'yōthū,

'yaphu Ajuā da japabi'u, ngue'a Ajuā xa huahn'a'ihu pa gui 'yøthu njabu, ne pa da jap'a'ihu'a.

¹⁰ Xa nt'ofō ja ra Māca T'ofō ne ena njaua:

Nu'a tó'o ne da 'mū 'nara hoga'mūi gatho ya pa de rá te,

dá su rá ne pa hinda nhyate, ne hinda mānga ya ts'onoya.

¹¹ Dá 'uegue de ya ts'oqui ne dá 'yøt'a ra hño.

Dá 'yøt'a ra ts'edi pa da 'mū te rá 'ñenthō, ne hindra necatuhni.

¹² Ngue'a Ajuā ri japa nú'u to'o øt'a ra hño, ne øtuabi yá nt'adi'u.

Pe nuya ts'o'mūi, hini japabi'a.

¹³ ¿To'o gue'a da 'yøt'ahū 'nara nts'o'mūi 'bū guí øthu ra hño? Jo'o.

¹⁴ Pe nu'bu guí sufrihu ngue'a guí øthu ra hño, nu'bu guí njapihu. Hangue oxqui tsuhu te da t'øt'ahū, nixi da du ri mūihu.

¹⁵ Xøcambenihu ma Zidadahu ra Jesucristo ja ri corasohū, ne gui ja gui pahū hanja gui thātuahū nú'u to'o da 'yan'ahū de ri jamfrihu. Hāhā, gui thādihu, pe co 'nara t'equ'ei ne hingue dega nt'ets'i.

¹⁶ Hangue 'yohū xá hño co ri mfenihu strá nt'axi, pa njabu da 'bē yá tsa gatho nú'u to'o ñāma'ñū de gue'ahū.

Nu'ú ñāma'ñū de gue'ahū ngue'a guí tenbahū rá 'mūi ra Zidada Jesucristo.

¹⁷ 'Bū Ajuā go rá paha pa gui sufrihu, ma'na xá hño guí sufrihu ngue'a guí øthu nú'a xá hño, pe hingue gui sufrihu po 'nara nts'o'mūi gui 'yøthu.

¹⁸ Nehe ra Zidada Jesucristo bi sufri. Nú'á 'na'quitho bi du pa bi hñasca ma ts'oquihu. Nú'á hinte ma ts'oqui mi tu pe bi du por guecju núju dyá 'yøt'ats'oquihu. Bi njabu pa bi za dá jonihu co Ajuā. Dí pahū gue xi majūni bi thopa rá ndo'yo, pe rá zi ndāhi hina.

¹⁹ Ha nu mi du, bi ma bá ñā ja yá thandi nú'u to'o ya mi jot'a ja ra nidu.

²⁰ 'Ra de gue nú'u ya ja'i'u go gue'u mi 'būi de nú'u ya pa mi 'bū ra Noé. Nuya ja'i'u himbi ne bi 'yøte Ajuā, y nú'bu mi hoca ra arca ra Noé, Ajuā bi me'tsa ndunthi ra pacencia pa 'bū xa ntsø'mahma'u, pe himbi ne. Hangue hønse hñato ya ja'i bi bongui de ra nzøthe ngue'a hønse gue'u xqui 'yøte Ajuā, hangue himbi jat'a ja ra dehe ngue'a bi yut'a ja ra arca.

²¹ Ha nu mi nhyaxa ja ra dehe nú'u ya ja'i mi 'bū mbo ra arca, gue'a 'nara nt'udi de nú'a ra sistehe t'øt'ebya.

Nura sistehe'a hingo gue'a pa da t'axca ma ndo'yohū, nú'á go gue'a pa da t'axca ma mfenihu, ne go gue'a 'nara nt'udi de ma mpøhøhu. Stá mpøhøhu ngue'a bi du ne bi yopa nte ma Zidadahu ra Jesucristo.

²² Nepū nú'á bi yopa mengui pa mahets'i, ne bí huhnibya ja rá 'ñei Ajuā. Ne bí o ja rá 'ye gatho ya enxē nú'u hā ra ts'utbi ne hā ra ts'edi.

Pephu Ajuā co nú'a ra mfađi ne ra ts'edi xa 'ra'ahū'a

4 ¹ Ra Zidada Jesucristo xi bi sufri, hangue ne'ahū rí 'ñep'ahū gui hñāñhu gatho nú'a da 'ñep'ahū ne gui sufrihu ngu bi nja'a. Ngue'a nu'a tó'o xa sufri, go gue'a ya xa 'uegue de ra ts'oqui.

² De gui 'būhuua ja ra ximhai, mahyoni gui 'ueguehu de ya ts'oqui, pa njabu da za gui 'yøt'uahū rá paha Ajuā, y hingo gui 'yøt'uahū rá paha ri ndo'yohū.

³ Ma'met'o nguí øthu nehe ngu nú'a øtbya nú'u hingyá gamfri. Nguí øthu ya ts'ot'øt'e, nguí beñhu ya ts'omfeni pa nguí øthu gatho nú'a xi xá nts'o, nguí 'yohū ja ra ntixfani ne ja ra nts'o'yo. Nguí øt'atuhnihu habū ngrí ntihu. Nguí xøcambenihu ya c'oi nú'u ni ts'u hiní 'ñepi dra søcambeni. Pe nubyá ya dá gue'a xcá 'yøthu.

4 Nubyá nuya ja'i hingyá gamfri hingui tsa da badi hanja ya hingrí ñohu'u ja yá ts'ot'ot'e nú'u øt'e'u, hangue nubyá ñama'ñu'u de gue'ahu.

5 Pe nuya ja'i'u pe'tsi te ma da dapa nguenda Ajuá nú'a to'o ma da hñá'mba nguenda gathó nú'u te, ne nú'u ya xa du.

6 Nehe nú'u ya xa du, ne'u ya xqui ts'ofó de rá noya Ajuá, pa njabú masque ya xa du yá ndo'yo'u, ma da yopa me'tsa ma'na ra 'ra'yo te nú'a ma go da umbabise Ajuá.

7 Ya ts'utho ya pa ri 'bedi pa da nja ra ngaxhmai, hangue xi da nsuhú xá hño, ne ogú tsayahú gui 'yapabihú Ajuá.

8 Nu'a xi mahyoni gui 'yøthú, mádihú 'na ngu ma'na, ngue'a co ra hmáte da za gui mpunba ts'oquihú 'na ngu ma'na.

9 Nehe ñumba ntsayahú 'na ngu ma'na ja ri nguhú ne ote guí mañhú.

10 Cada 'na de gue'ahú pèhú nú'a ra 'befi xa 'ra'ahú Ajuá co nú'a ra ts'edi ne ra mfádi xa 'ra'ahú, pa njabú da za gui mfaxhú 'na ngu ma'na ne gui nhyoga mēfihú de hangutho ya 'befi xa 'ra'ahú Ajuá po rá hñoja'i.

11 'Bú 'na xa t'umba ra 'befi pa da nzote, dá nzote xá hño ngu nú'a mǎnga rá noya Ajuá. Ha nu'bu 'na xa t'umba ra 'befi pa da mfaste, dá mfaste co nú'a ra ts'edi xa umbabi Ajuá. 'Yøthú njabú pa da hnequi rá nsunda Ajuá ja ri 'mũihú de rá thuhu ra Zidada Jesucristo, ngue'a nu'á go rá meti ra nsunda ne go ri manda'a pa nzantho. Njabú gue'a.

Ya gamfri mahyoni da sufri

12 Ma zi hmádi cu'ihú, odi tu ri mũihú ngue'a guí thohú ya ts'othogui. Nixi guí beñhú gue ngue'a gyá gamfrihú hinda za gui thohmáhu njabú, pe mahyoni gui thohú njabú pa ma'na da zedi ri jamfrihú.

13 Nu'a gui 'yøthú, johyahú, ngue'a grí sufrihú ngu bi sufri ma Zidadahú ra

Jesucristo. Ngue'a nu'bu grí sufrihú, ma xi gui johyahú nu xcrí hyanthú stua yopa penga ra Zidada Jesu con gathó rá nsunda'a.

14 'Bú tsañ'ahú ya ja'i ngue'a xcá camfrihú ma Zidadahú ra Jesucristo, padihú gue guí njapihú, ngue'a ra Mǎca Ndáhi 'bui con gue'ahú ne fax'ahú. Xi majuani, nuya ja'i tsani Ajuá, pe pa gue'ahú ri hnequi rá nsunda Ajuá ja ri 'mũihú.

15 Pe ni 'na de gue'ahú oxqui sufrihú po 'nara nthote, nixi po 'nara mfe, nixi po 'nara nts'o'mui, nixi por gui hñøthú habú hini 'ñep'ahú.

16 Pe nu'bu grí sufrihú hønse ngue'a gyá gamfrihú, hinga 'nara 'betsa'a. Xøcambenihú Ajuá há, ngue'a gyá gamfrihú.

17 Ya bi zø ra ora gue rá ts'utbi Ajuá ma dí müdi co ya gamfri. Hangue nu'bu rá ts'utbi Ajuá ma dí müdi con guecaguihú, ¿xihmǎ nú'u to'o ri utsabi rá noya Ajuá, tengu sta thá'mba nguenda'u?

18 Nu'bu ya hoja'i xá hñei pa da mpøhø'u, ¿xihmǎ nú'u ya ts'o'mui ne ya 'yøt'ats'oqui gá ja'i, tengu xi ma da thogui'u?

19 Hangue 'bu dí sufrihú ngue'a dí øt'uahú rá paha Ajuá, ma ga siguihú ga øthú nú'a xá hño ne ga tsocuathohú gathó ja rá 'ye Ajuá, ngue'a go bi hyogaguihú'a, y nu'á hinda ma da hyegasehú.

'Nara ts'ofó pa ya gamfri

5 ¹ Nú'ahú gyá ndáhu de ya nija, dí zo'ahúbya. Nugui drá ndá nehe de rá nija Ajuá, ne dá handi ne dí damajuani de nú'u ya ts'othogui bi thogui ra Zidada Jesucristo. Y ngugui ngu'ahú ma ga 'buhú mahyegui con gue'a ja rá nsunda nú'a ma da hnequi nu stua yopa pengui'a.

2 Jamasuhú nú'u ya gamfri xa 'ra'ahú Ajuá gui suhú, ngu 'raya hoga ma'yo xi ri jamasu xá hño yá deti. Suhú con

gatho ri pahahū ngu nū'a ri ho Ajuā. Pehū nura 'befi'a con gatho ri mūihū, hingue gui mpēfihū pa gui tō'mhū gue da t'a'ahū ra boja.

³ Oxqui ma gui ndānguihū de nū'ū grī suhū. Nu'a gui 'yōthū, 'yohū xá hño, pa njabū da den'a ri 'mūihū'ū.

⁴ Y nu stua yopa pengui nū'a ra ndā de gatho ya ma'yo, ma da 'ra'ahū 'nara thāhā xi xá nsunda, ne hinhya'mū da thegue.

⁵ Nehe nu'ahū bāsja'ihū, dí xi'ahū gue gui 'yōtehū ya ndā de ra nija. Y gatho'ihū, 'ñōtehū 'na ngu ma'na, ne oxqui 'ñets'ihū nixi gui nōt'ehū, ngue'a rá noya Ajuā ena njaua:

Ajuā hingui faxa nū'ū to'o ri
'ñets'i ne ri nōt'e,
pe nu'ū tó'o hingyá nōt'e ne
hingyá 'ñets'i, nu'ú hā, fats'i.

⁶ Hanguē ogrī 'ñets'ihū, nixi gui nōt'ehū. Nu'a gui 'yōthū, hānithohū gatho nū'a bí pehn'ahū Ajuā nū'a hā ra ts'edi, pa njabū nu'á ma da 'ñe'ts'a ri nsuhū 'mefa nu sta zø ra ora.

⁷ Gatho ri dumūihū go da tsocuahū Ajuā, ngue'a go gue'a ri su'ahū ne hup'a ri mūihū.

⁸ Xi da nsuhū, ngue'a nura ts'ondāhi go gue'a ma ncontrahū ne 'yo gatho ja rá ngūni ra ximhai honi to'o da hyat'i. Nu'á nja ngu 'nara dumanthuhu gá zate mafi ne 'yo honi to'o da za.

⁹ Hanguē dá zedi ri jamfrihū ne gui nō'tuahū ra ts'ondāhi. Beñhū gue nuya thogui guí thohū, gue'ū thogui nehe

nū'ū ma'ra ya cu 'būi gatho ja rá ngūni ra ximhai.

¹⁰ Pe hinga nzāntho ma gui thohū ya ts'othogui, hangue odi tu ri mūihū, ngue'a Ajuā ra dāngui rá hñoja'i pa gue'ahū, y nu'á go gue'a da 'ra'ahū ra ts'edi pa ma'na da nja ri jamfrihū, ne pa gui tsetihū ya ts'othogui, pa njabū gui 'būhū xá hño. Nu'á po rá hñoja'i xa huahn'ahū pa gui 'būhū ja rá nsunda pa nzāntho ngue'a guí 'nathohū co ma Zidadahū ra Jesucristo.

¹¹ Ajuā go rá meti ra nsunda, ne go ri manda'a pa nzāntho. Njabū gue'a.

Ya nzenjua pehna ra apostol Pedro nu mi uadi rá carta

¹² Dí pehn'ahūbū nuna carta co nuni ma hoga cuhū ra Silvano. Hinga ndunthi ya noya dí op'ahū, pe dí op'ahū pa ga nup'a ri mfenihū, ne pa ga xi'ahū gue nū'a ra māca noya xcá camfrihū go gue'a xi majuāni rá noya Ajuā, ne go gue'a xicjū de rá hmāte'a, hanguē dí xi'ahū gui sigui gui camfrihū xá hño.

¹³ Ri fat'ajua'ihū nuya cu 'būcua ja ra nija nuua ra hnini xa thu'mbabi Babilonia. Nuyū guehyū ya cu xa huahna Ajuā ngu xa huahn'a'ihū nehe. Nehe ri fat'ajua'ihū ra cu Marco nūni dí ja ra uenda gue ma t'ū.

¹⁴ Nubyá, go dí xi'ahū gui nzenjuahū 'na ngu ma'na co 'nara nthūfi dega hmāte.

Gui 'būhū te rá 'ñenthō gatho nū'ahū guí camfrihū ma Zidadahū ra Jesucristo. Njabū gue'a.

RÁ ÑOHO RA PEDRO

RÁ ÑOHO RA CARTA NÚ'A BI 'YOFO RA APOSTOL NSAN PEDRO

Ra apostol Pedro opabi ya gamfri

1 ¹ Núgui drá Simu Pedro, rá 'begogui ra Zidada Jesucristo ne drá apostol de gue'a. Dí op'ahú nú'ahú guí p'e'tshú nú'a ra jamfri xi xá nsunda ngu nú'a dí p'e'tshe nehe, ngue'a Ajuá ma Zidadahú ra Jesucristo nú'a to'o ma Pøhøtehu øt'e gatho nú'a xá hño ne xa 'racju nuna ra jamfri dí p'e'tshú. ² Ajuá da jap'a'ihú ndunthi ne da max'ahú pa gui 'buhú te rá 'ñientho ngue'a rí te ri mfádihú de Ajuá ra Dada ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo.

Te mahyoni da 'yøt'a ya gamfri

³ Ajuá co rá maça ts'edi xa 'racju ma 'ra'yo tehú, ne xa 'racju gatho nú'a te dí hoñhú pa da za ga 'buhú xá hño ja ma 'ra'yo tehú, ne xa 'racju ra mfádi pa dá pahú nú'a to'o xa zoncahú po rá nsunda ne po rá ts'edi. ⁴ Nú'a po rá nsunda ne rá ts'edi bi 'racju gatho nuya japi xa ñatcahú, nú'a xi ya dangui, ne xi ri muui ndunthi. Y co nú'a ya japi'ú faxcahú pa ga 'buhú ngu rá 'mú'a, ne pa ga 'ueguehú de gatho nuya ts'ot'øt'e jaua ja ra ximhai, nú'a bí ehe de yá ts'onc'at'i ya ja'i. ⁵ Hangué por gue'a 'yøthú ra ts'edi pa gui 'yohú xá hño, hingue hønse gui camfrithohú. Y hingue hønse gui 'yohú xá hño, mahyoni gui patuahú xá hño rá noya Ajuá nehe. ⁶ Y hingue hønse gui patuahú rá noya Ajuá, mahyoni gui nsusehú nehe. Y hingue hønse gui nsusehú, mahyoni gui tsethú nehe gatho nú'a da 'ñiehe de gue'ahú. Y hingue hønse gui tsethú

nú'a da 'ñiehe de gue'ahú, nehe mahyoni gui 'yø'tuahú rá paha Ajuá. ⁷ Y hingue hønse gui 'yø'tuahú rá paha Ajuá, nehe mahyoni gui mpe'tsua t'equ'eihú 'na ngu ma'na. Y hingue hønse'a, nehe mahyoni gui mádihú 'na ngu ma'na.

⁸ Nu'bú gui 'yøthú gatho nuya ya t'øt'eya con gatho ri muihú, nu'bú há, guí pephú xá hño Ajuá, ne hinda ma 'meditho nú'a xcá pahú de ma Zidadahú ra Jesucristo.

⁹ Pe nu'bú hingui 'yøthú gatho nuya ya t'øt'eya, nu'bú ja ra uenda gyá godahú, ne otho ri mfenihú, ne ya xcá pumfrihú gue bri suc'a ri ts'oquihú nú'ú nguí øthú ma'met'o.

¹⁰ Hangué zi cuhú, xi da 'yøthú ra ts'edi pa da hnequi ja ri 'múihú gue xi majuaní bi huahn'ahú Ajuá pa bi pøhø'ihú. Nu'bú gui 'yøthú njabú, nu'bú há, hinhya'mú gui 'ueguehú de gue'a.

¹¹ Nehe nu'bú gui 'yøthú njabú, nu'bú Ajuá co rá dangá hmate ma dí 'ra'ahú 'nara hoga tsaya nuni mahets'i, nuni habú ma grá 'buhú pa nzantho co ma Zidadahú ra Jesucristo nú'a to'o bi pøhøguihú.

¹² Hangué por gue'a nuguí hinga tsaya ga ben'ahú nuya ya t'øt'eya, masque ya guí pahú, ne ya xi xa zedi ri jamfrihú ja rá noya Ajuá nú'a xa t'u't'ahú.

¹³ Hangué mientras dí te, nuguí rí 'ñepqui ga nup'a ri mfenihú co ndunthi ra ts'ofó.

¹⁴ Ngue'a dí padi gue 'nitho ma ga tsocua nuna ma ndo'yo, ngu bi xicagui ma Zidadahú ra Jesucristo.

15 Nehe ma ga ja ga ben'ahũ gatho nú'a stá xi'ahũ, pa hinhya'mũ gui pumfrihũ, masque ya gra jo'oua ja ra ximhai.

Hñu de ya apostol bi hyandua rá nsunda ra Zidada Jesucristo

16 Nú'a dá xi'ahe de rá ts'edi ma Zidadahũ ra Jesucristo, ne de rá yo'ehe, hingue 'nara 'bedetho xa zana ya ja'i. Nuje dá xi'ahe nú'a dá hanthe ngue'a nucsehe co ma hmi ma dahe dá handuahe rá nsunda'a.

17 Ajuã ra Dada go gue'a bi 'yøt'e pa bi hnequi rá nsunda ma zi Hmuhũ ra Jesu ne bi 'ñe'tsua rá nsu, ngue'a nú'a bá ñã desde mahets'i ne bi 'ñena: "Nuni go guehni ma hmãca T'ũ, ne xi drí johya con guehni."

18 Nuje dá øhe nuya ya noya bá ehe desde mahets'i ngue'a ndí 'bũheni co ma zi Hmuhũ ra Jesu nuni ja ra mãca t'øhø habũ bi pata rá 'bai'a.

19 Hangué dí pahũ gue nú'a bi mãnga yá 'mehni Ajuã maya'bũ go gue'a majuãni. Hangué xá hño hinga pumfrihũ nú'a bi mãñ'ũ, ngue'a nú'a bi mãñ'ũ gue'a ri yotc'ahũ nuua ja ra ts'oximhai, nja ngu 'nara ñot'i ri yot'i ja ra 'bexuui. Pe dí tømhu gue ma da nja ra hyats'ni nu sta yot'a ma Zidadahũ ra Jesucristo nuua ja ra ximhai. Nú'bú'ha, gue'bũ ma ga pe'tshũ maxøgue ra hyats'i'a ja ma corasohũ.

20 Mahyoni ga beñhũ xá hño gue hingui tsa ga pahũ de guecsehũ te rí bønga nú'a bi mãnga yá 'mehni Ajuã ne bi 'yofo ja ra Mãca T'ofu.

21 Ngue'a ni 'na xeni de ra Mãca T'ofu himbi 'yofo de rá mfenise 'nara ja'i. Pe nuya mãca hoga 'mehni de Ajuã mi hanpa rá ts'edi Ajuã ne mi mãñ'ũ ngu nú'a mi xipa ra Mãca Ndãhi.

**Ya hyate xahnate
(Juda 4-13)**

2 ¹ Maya'bũ ja ra hnini de Israel mi 'bui 'raya ja'i mi 'ñet'a 'mehni de Ajuã. Nehe núbya mapaya ma da 'mũ

'raya 'ñet'a xahnate madetho de gue'ahũ. Nu'ũ ma da 'ñu't'ahũ mant'agui 'raya nt'udi xá nts'o nú'ũ da za da ts'oc'a ri mfenihũ. Nehe ma da gøni ra Zidada nú'a to'o bi du pa da pøhøhma'ũ. Hangué Ajuã ma da huati 'bestho'ũ po yá ts'o'befi'ũ.

2 Ndunthi to ma da denba nuyá ts'ot'øt'e ma da 'yøt'e. Y po yá ts'oqui nú'ũ bi cadi'ũ, ndunthi to'o ma da ñãma'ñũ de nú'a ra nt'utuante majuãni, y nú'a go gue'a rá hoga noya Ajuã.

3 Nuya 'ñet'a xahnate'ũ po yá nc'at'a boja ma da 'ñu't'ahũ 'raya noya nú'ũ 'ñena xi majuãni, pe hønse pa da hñãn'a ri bojãhũ. Pe nuyá castigo'ũ hinda ma da mpont'ui, ngue'a ya maya'bũ mi mã Ajuã gue ma da huati'ũ, y ya ma da zøhø ra pa pa da njabũ.

4 Ngu nú'ũ ya ts'o'enxe bi 'yøt'a ya ts'oqui maya'bũ nehe, Ajuã himbi pumbabi'ũ, hangué bi mehni pa ja ra nidu ne bi got'a ja ra 'bexuui, y ja bí jot'ini'ũ asta hinda zøhø nú'a ra pa da t'øt'a ra ts'utbi.

5 Ajuã himbi pumbabi nehe nú'ũ ya ts'oja'i mi 'bui nú'a ra pa'a bi nja ra dãnga nzøthe. Hangué co nú'a ra nzøthe'a, Ajuã bi huata gatho ya 'yøt'ats'oqui gá ja'i mi 'bũcua ja ra ximhai. Hønse ra Noé nú'a to'o bi zofu ya ja'i pa xa 'uehmã de yá ts'oqui, hønse'a bi ñãni Ajuã mahyegui co nú'ũ má yoto ya ja'i.

6 Nehe Ajuã bi huata ra hnini Sodoma ne Gomorra, y hønse ra 'bospí bi gohi. Ajuã bi 'yøt'a njabũ pa da ntsu nú'ũ ma'ra ya ts'oja'i bra 'befa.

7 Pe Ajuã bi ñãni ra Lot nú'a mi 'bũhni Sodoma. Nú'a mi 'nara hoja'i, y xi mi tu rá mũi ngue'a mi handua yá ts'ot'øt'e nuya ts'oja'i mi 'bui de guehni.

8 Nú'a ra hoja'i'a mi 'bũ madetho de nuya ts'oja'i. Hangué nzãntho xi mri 'ñũnga rá mfeni por nú'a mi øde ne mi handi mi øt'a nú'ũ ya ts'oja'i de guehni.

9 Hangue dí padihũ gue Ajuã ja rá ts'edi pa da ñani de gatho ya ts'othogui nú'ũ to'o ya hoja'i. Nehe ja rá ts'edi pa da 'ueca gatho ya ts'oja'i ne da castiga nú'a ra pa sta 'yøt'a ra ts'utbi'ã.

10 Y ma'na ma dra castiga nú'ũ to'o xi ri 'ñent'i pa da 'yøt'a gatho nú'a go da ne, ne ri nø'tuabi gatho nú'ũ to'o hã ra ts'utbi, ne hinte tsutho, xi ya necio. Ne hingui tsu pa da ñama'ñũ de nú'ũ to'o hã 'nara ðanga ts'utbi.

11 Pe nuya enxẽ bí 'bũ mahets'i, masque ma'na ja yá ts'edi ne yá nsu que nuya ts'oja'i'ũ, pe hinhya'mũ xa manbabi ja rá thandi Ajuã.

12 Nuya ts'oja'i'ũ nzantho ñama'ñũ pe nixi paði nú'a mã. Ngue'a nu'ú nja ngu ya mbo'ni otho yá mfeni, ne xa 'mui hønse pa dra ju ne da tho. Nuya ja'i'ũ po yá ts'oquise ma da 'medi pa nzantho.

13 Y ma da hñanga yá thãhã po yá ts'o'befi øt'e. Hyastho xi ri johya ja yá ts'onc'at'i. 'Bui con gue'ahũ pe hønse ri 'be't'a ri tsahũ. Masque 'bui ne ri ñuni con gue'ahũ 'ñena xi ya cu, pe hønse oda ja yá mfeni yá ts'onc'at'i, y ha'ahũ eñ'ahũ gue xá hño nú'a øt'e.

14 Nzantho oda yá mfeni nú'ũ ya ts'oqui ne da 'yøt'e co ya 'behña. Hingui tsaya da 'yøt'a ya ts'oqui, y hinhya'mũ tsũ yá nc'at'i. Nuya ja'i'ũ cadi nú'ũ hingui paði ua ra hño øt'e ua ra 'ñũ. Xi ya c'at'aboja. Pe hinda ma da mpont'ui rá cue Ajuã.

15 Nú'ú xa 'uegue de rá 'ñũ Ajuã, ne xa denba rá nts'o'mui ra Balaam nú'a mrá t'ũ ra Beor. Nura Balaam xi mi nehã da ðahã ra boja co yá ts'o'befi.

16 Hangue Ajuã bi zai'ã po nú'a mi beni da 'yøthmã. 'Nara pa Ajuã bi japi bi ñã nurá burru ngu ñã 'nara ja'i, ne bi zofo ra Balaam. Hangue njabũ ra Balaam bri japi bi pumfri nú'a ra ts'omfeni mi beni'a.

17 Nuya hyate ja'i'ũ nja ngu 'nara pøthe nú'a xa xa. Nehe nja ngu ya

guui ri du ra bũnthi. Ya xa t'equẽ'ũ pa da ma da 'mũ ja ra nidu habũ bí ja 'nara ðanga 'bexuui pa nzantho.

18 Nú'ú mangu ya ðanga noya, pe hinte ri muui nú'a mañ'ũ. Y co yá ts'ot'øt'e cadi nú'ũ ya 'ra'yo gamfri ya xqui 'ueguehmã de ja ya ts'oqui, cadi pa da 'yøt'e ngu nú'a øt'e'ũ.

19 Nehe xipabi gue da za da 'yøt'a gatho nú'a go da ne'ũ, ngue'a ya hinto ri manda'ũ. Pe go guesẽ'ũ ya 'bego de ra ts'oqui, hangue hingui mandase'ũ, ngue'a 'bũ 'nara ja'i da 'bedi, go gue'a da 'mego de nú'a to'o da ðapabi.

20 Xi majuañi, 'bũ 'nara ja'i xa baði ma Zidadahũ ra Jesucristo nú'a to'o bi pøhøguihũ, ne xa 'uegue de ya ts'oqui, pe 'mefa da yopa mengui da 'yøt'a ya ts'oqui pa go da ntãte ra ts'oqui, nu'bú nura ja'i'ã ya ma'na strá nts'o pa gue'a que rá mudi ante da gamfri.

21 Ma'na xá hño hinxã bañuahã rá 'ñũ Ajuã, que nú'a bi baði ne bi yopa menga ma'na'qui ja ra ts'oqui ne bi 'uegue de rá mãca noya Ajuã nú'a xqui sipabi.

22 Nura ja'i'ã bi nja ngu ra tsat'yo ne ra ts'udi hmã ne t'ena: "Ra tsat'yo bi yopa zi nú'a xqui zogui, y nura ts'udi xmá nt'axihmã, pe bi yopa nxa ja ra bøhai."

Ma Zidadahũ ya ma da zøhø

3 1 Ma zi hmãdi cu'ihũ, nuna guehna rá ñoho ra carta dí op'a'ihũ. Nu'a rá mudi ra carta dá op'ahũ ja guehni dá ben'ahũ nú'a xcã paðiũ, ne dá nup'a ri mfenihũ. Y nepya dí yopa ben'ahũ de gue'a pa njabũ hingui pumfrihũ nú'a xcã paðiũ.

2 Dí ben'ahũ nú'a bi mangu yá mãca 'mehni Ajuã maya'bũ, nehe dí ben'ahũ nú'a bi mangu ma Zidadahũ nú'a to'o bi pøhøguihũ. Y nú'a go gue'a bá pencahe núje dyá apostolhe pa dá xi'a'ihẽ nú'a bi mañ'a.

3 Pañũ gue nuyá ngats'i ya pa ma da 'mũ 'raya 'yøtbuhla gá ja'i nú'ũ

dya zistema ne di øt'a nú'a go da ne'u.

⁴ Nu'ú ma da 'ñena: “¿Habü ja nú'a bi m̄anga ra Jesu gue ma da yopa 'ñehe?” Nu'ú ma da 'ñena gue ya hinda ma da 'ñehe ma Zidadahü, ngue'a ma da 'ñeñ'u gue desde mi 'bü ndu ma xitahü asta mapaya, desde mi thoca ra ximhai guet'atho ngu nz̄ai.

⁵ Nuya ja'i'u ya hinda ma da ne da gamfri gue Ajuá go gue'a bi hyoca mahets'i ne ra ximhai desde maya'bü, ne hindi camfri gue hõnse co rá noya Ajuá bi m̄a bi nja 'bestho ra ximhai, mi o mbo ja ra dehe, ne ja bi bõhõni.

⁶ Nepü nura ximhai'a 'nara pa bi go'ma ra dehe ne bi nhuati'a.

⁷ Pe nubyá nura ximhai ne mahets'i ja mapaya, Ajuá xa 'ye'mbabi da tsøgue. Y de da zø ra ora da nzø, Ajuá ri su hm̄aha, y nú'a ra pa'a da nja ra nsuca uenda ne dra huata gatho ya ts'o'müi gá ja'i.

⁸ Pe nu'ahú, ma zi hm̄adi cu'ihü, oxqui pumfrihü gue pa ma Zidadahü, nu'a 'na pa gue'a ngu 'na 'mo njeya, ha nu'a 'na 'mo njeya pa gue'a ngu 'na patho.

⁹ Ra Zidada hinxa pumfri da 'yøt'a nú'a xa ñatcahü gue ma da yopa 'ñehe, ngu m̄anga 'ra gue ya xa pumfri. Hina, hinxa pumfri. Pe nu'á pescahü ra pacencia, ne hingui ne'a gue ni 'nara ja'i hinda 'medi. Nú'á ne gue gatho da ñobri.

¹⁰ Pe dí pahü gue nura Zidada ma da yopa 'ñehe, y sta ðamfri ya ja'i ma da zø ra pa de rá yo'ehe ngu ra ora tsøhø 'nara be. Nu'bú mahets'i ne gatho nú'u te bí jani ma da nhuati co ra tsibi asta dri ñüni. Nehe nuna ximhai ma da zat'i con gatho nú'u te jaua.

¹¹ Hangué nu'ahú, mahyoni gui 'yohü xá hño ne gui p̄epabihü Ajuá, ngue'a gatho nú'a jaua ja ra ximhai ne mahets'i ma da nhuati gatho.

¹² Hangué xi da ndø'mhü, ne gui ðama

mp̄efihü ja rá 'befi Ajuá pa 'nihi dua yopa pengui ma Zidadahü. Y nú'a ra pa'a gue'bü ma da zat'a mahets'i ne da nhuati, nehe gue'bü ma da zat'a gatho nú'u te jaua.

¹³ Pe Ajuá xa m̄a gue ma da yopa hyoca mahets'i ne ra ximhai ma'ra'yo nú'a habü ma da nja hõnse ra hño, ne hinhya'mü ma da nja ra ts'oqui. Hangué nujú dí tø'mhü gue ma da njabü.

¹⁴ Hangué ma zi hm̄adi cu'ihü, de gui tø'mhü da zø ra ora da yopa 'ñehe ra Zidada, 'yøthü ra ts'edi pa strá nt'axi'ihü pa hinto da ñap'ahü nu sta 'yøt'a ra nsuca uenda ra Zidada, pa njabü gui 'bühü xá hño ja rá thandi'a.

¹⁵ Pahü gue ma Zidadahü pescahü ndunthi ra pacencia, hangué hinxa 'ñehetho ngue'a tø'mi gue da mpøhø ndunthi ya ja'i. Nehe ma zi cuhü ra Pablo co nura mfadi xa umbabi Ajuá, ya xa 'yop'ahü de rá yo'ehe ma Zidadahü, ngu núna dí op'ahü nehe.

¹⁶ Y ja nú'a ra carta bi 'yop'a'ihü'a, ne gatho nú'u ma'ra ya carta xa 'yofø'a, mahyegui nú'a m̄a. Y 'raya xeni de nuya t'ofø'u xi xá hñei pa da zo rá mfeni 'na. Hangué nú'u hingui patua rá noya Ajuá ne nú'u ri yohna yá mfeni, 'na'ño ra mfeni beni'u de nú'a m̄anga yá t'ofø ra cu Pablo, nehe de nú'a m̄anga nú'u ma'ra ya xeni de ra M̄aca T'ofø. Hangué nu'ú pe'tsi te da 'medi.

¹⁷ Ma zi hm̄adi cu'ihü, ya gá pahü nú'a stá xi'ahü te ma da nja. Hangué nsuhü pa hinda ca'ahü nú'u ya ts'oja'i, ngue'a nu'bü da ca'ahü, ma gui 'ueguehü de ri jamfrihü.

¹⁸ 'Yøthü ra ts'edi pa ma'na gui p̄adihü ma Zidadahü ra Jesucristo nú'a to'o bi pøhøguihü, ne pa gui pe'tshü ma'na ndunthi rá hm̄ate ja ri corasohü. ¡Nu'á rí 'ñepi ga nsundahü nubya ne pa nzantho! Njabü gue'a.

RÁ MUDI RA XUUA

RA MUDI CARTA NÚ'Á BI 'YOFO RA APOSTOL NSANJUA

Ya noya dega te

1 ¹ Ma ga xi'ahú de ma zi Hmuhú ra Jesucristo nú'á to'o go guese rá Noya Ajuá ne ri unga ra 'ra'yo te. Nú'á ya mi 'bui desde rá mudi, y go guet'á dá hanthe ne dá ødehe nú'á te bi ma, dá nhyandahmihe con gue'á ne dá thanihe'á.

² Nú'á mbi 'buhui Ajuá ra Dada, nepú bá e bi nja'lua ja ra ximhai ne bi za to bi hyandi. Y go guecsehe dá hanthe, ne nubyá dí damajuanihe de gue'á nú'á to'o nzantho ja rá te.

³ Nú'á dá hanthe, ne nú'á dá øtuahe rá noya, go gue'á dí xi'ahé, pa nu'ahú nehe gui padihé'á ngu nuje dá pahe'á, ne pa njabú ga 'buhú mahyegui co 'nada ra mfeni co Ajuá ma Dadahú ne ra zi Hmu Jesucristo rá T'ú.

⁴ Hangue dí op'a'ihú nuya noyaya pa xi ga johyahú mahyegui.

Ajuá go gue'á ra ñot'i

⁵ Nuje dí xi'ahé nú'á bi xicje ma Zidadahú ra Jesucristo, gue Ajuá xá nt'axi nja ngu 'nara hyats'i ri yot'i, ne habú 'bui'á otho ra 'bexuui.

⁶ 'Bú dí eñhú gue dí 'nada ra mfenihú co Ajuá, pe 'bú dí 'yohú ja ra 'bexuui ne dí øthú ya ts'oqui, nu'bú 'nadyá c'uambahú ngue'á hindí øthú nú'á xá hño.

⁷ Pe 'bú dí 'yohú ja ra hyats'i ngu nja'á 'bui ja ra hyats'i, nu'bú dí pe'tshú 'nada ra mfeni, y co rá ji ma zi Hmuhú ra Jesucristo rá T'ú Ajuá xágaguihú gatho ma ts'oquihú.

⁸ 'Bú dí eñhú gue hindyá 'yøt'ats'oquihú, dí nhyat'asehú ne hinxa yut'a ja ma mfenihú nú'á

majuani.

⁹ 'Bú ga daphú ma ts'oquihú Ajuá, nu'á da pungaguihú, ne da xágaguihú gatho ma ts'oquihú, ngue'á nu'á øt'e gatho nú'á xá hño ne øt'e gatho nú'á ma.

¹⁰ 'Bú dí eñhú gue hinstá øthú ya ts'oqui, nu'bú ja ra uenda dí ec'uambahú Ajuá, y rá noya'á hinxa yut'a ja ma mfenihú.

Ma zi Hmuhú ra Jesucristo go gue'á ñangaguihú

2 ¹ Ma zi bātsi'ihú, dí op'a'ihú nuya ya noya pa hingui 'yøthú ni 'nara ts'oqui. Pe 'bú 'na de guecju ga øthú 'nara ts'oqui, ma zi Hmuhú ra Jesucristo da ñangaguihú ja rá thandi Ajuá ra Dada, ngue'á nu'á hinte ma ts'oqui tu.

² Nu'á bi unse rá te ngu 'nara hñā'ti pa bi gutca ma ts'oquihú; y hingue hønseguihú, nehe gatho ya ja'i de ra ximhai bi gu'tua yá ts'oqui.

³ 'Bú dí øtehú nú'á ri manda Ajuá, nu'bú há, majuani stá pahú'á.

⁴ Nu'á tó'o ena gue padi Ajuá, pe hønse mantho, ne hingui øt'e nú'á ri manda Ajuá, nu'bú nú'á go gue'á 'nara c'uamba, ne hingui padi nú'á majuani.

⁵ Pe 'bú nú'á dí øtehú nú'á manga Ajuá, nu'bú xi majuani dí madihé'á, ne njabú dí padihú gue dí 'buhú xá hño con gue'á.

⁶ 'Bú dí eñhú gue dí 'buhú co ra Zidada Jesucristo, nu'bú rí 'ñepcahú ga tembahú rá 'mú.

Ra 'ra'yo hmanda

⁷ Ma zi cu'ihú, nura hmanda dí op'a'ihú hinga 'nara 'ra'yo hmanda. Gue'á 'nara ndaxjua hmanda nú'á xcá padihú desde ra mudi gá

camfrihũ, gue gui mādihũ 'na ngu ma'na.

⁸ Go guet'atho rá hmāda Ajuā dí yopa xi'ahũ, pe nubyá gue'ā ngu 'nara 'ra'yo hmāda, ngue'ā rá hmāte ra Zidada Jesu himi fādi ma'met'o, ne nixi ri hmātehũ himi fādi. Nubyá dí pādi gue guí mādihũ 'na ngu ma'na ngu bi maçaguihũ ra Zidada Jesu, ngue'ā nu'á ya 'yo rí yot'a ri mfenihũ ne ya hinguí 'buhũ ja ra 'bexuui.

⁹ Nu'ā tó'o ena gue 'bui ja ra ñot'i pe ũtsa rá cu, gue'ā 'buta ja ra 'bexuui.

¹⁰ Nu'ā tó'o mađi rá cu 'bui ja rá ñot'i Ajuā, ne ni 'nara t'òt'e hinda zũ rá ts'edi pa da 'ueque de rá 'ñu Ajuā.

¹¹ Pe nu'ā tó'o ũtsa rá cu, gue'ā 'bui ja ra 'bexuui. Nú'á 'yo ja ra 'bexuui ne hinguí pādi habũ 'yo ngue'ā ra 'bexuui xa pu'tua rá mfeni.

¹² Nu'ahũ batsihũ, dí op'a'ihũ pa ga ben'a'ihũ gue Ajuā ya xa pun'ahũ ri ts'oquihũ. Xa pun'ahũ ri ts'oquihũ ngue'ā xcá camfrihũ ra Zidada Jesucristo.

¹³ Nu'ahũ dadahũ, dí op'a'ihũ nguetho xcá pādihũ nú'á 'bui nzantho. Nu'ahũ batsa'ñòhòhũ, dí op'a'ihũ nguetho xcá ntātehũ de ra ts'ondāhi.

Nu'ahũ batsihũ, dí op'a'ihũ nguetho xcá pādihũ ra Dada.

¹⁴ Nu'ahũ dadahũ, dí op'a'ihũ nguetho ya xcá pādihũ nú'á 'bui nzantho. Nu'ahũ batsa'ñòhòhũ, dí op'a'ihũ nguetho ja ri ts'edihũ ne guí pādihũ xá hño rá noya Ajuā, ne xcá ntātehũ de ra ts'ondāhi.

¹⁵ Oxqui mađihũ ya t'òt'e nú'ũ ja ja ra ximhai, nixi guí ne guí 'yòthũ ngu nú'á òt'a ya ts'ojā'i. Ngue'ā nu'ā tó'o ri mađi nú'á ja ja ra ximhai, nu'á hinguí mađi Ajuā ra Dada.

¹⁶ Oxqui mađihũ ya t'òt'e de ra ximhai, ngue'ā gatho nú'á ja ja ra ximhai, ngu gatho ya ts'onc'at'i nú'á benga ya jā'i ne nú'á handi, ne ra nt'ets'i, gatho'ũ go gue'ũ yá hmāda

ra ts'oximhai, hingo gue'ā rá hmāda Ajuā.

¹⁷ Ra ximhai ma da uadi da thogui, nehe yá ts'onc'at'i ya meximhai. Pe nu'ā tó'o òt'ua bi rá paha Ajuā gue'ā ma da 'mũ pa nzantho.

Nú'ā majuañi ne nú'ā go ra nc'uamba

¹⁸ Ma zi bats'i'ihũ, ya xa zòhò ra ora de yá ngats'i ya pa. Y ngu nú'ā xa si'ahũ gue ma da 'ñehe 'na to'o ma da ncontraui ra Zidada Jesucristo, hangue nubyá dí hanthũ gue ya 'bui ndunthi de gue'ũ. Hangue por gue'ā dí pāhũ gue ya xa zòhò ra ora de yá ngats'i ya pa.

¹⁹ Nú'á go gue'ũ xa 'uegue de guecju ngue'ā himbi gamfri xi majuañi ngu stá camfrihũ. 'Bũ nú'ũ xqui gamfrihma xi majuañi nguju, nu'bé hinxa 'uehma'ũ de guecju. Nú'á bi 'uegue, y por gue'ā stá pāhũ gue majuañi hingyá gamfri ngu núju dyá gamfrihũ.

²⁰ Pe nu'ahũ xa t'a'ahũ rá Maça Ndāhi Ajuā ngu xa t'acje nehe, hangue guí pāhũ gatho nú'á majuañi. ²¹ Dí op'a'ihũ, hingue dí ena gue hinguí pādihũ nú'á majuañi. Xi majuañi guí pādihũ xá hño. Ne guí pādihũ gue ni 'nara nc'uamba hinguí mǎnga majuañi.

²² ¿To'o ra c'uamba? ¿Ha gue hingue nú'á to'o mǎ gue ma zi Hmuhũ ra Jesu hingo ra Cristo nú'á bá pehna Ajuā? Nu'ā tó'o ri ncontraui ra zi Hmu Jesucristo go gue'ā mǎ gue Ajuā hingo rá Dada ra zi Hmu Jesucristo, ne mǎ gue nu'á hingo rá T'ũ Ajuā.

²³ Nu'ā tó'o mǎ gue ma zi Hmuhũ ra Jesu hingo rá T'ũ Ajuā, nu'á nehe hinguí camfri nú'á bi mǎnga ra zi Hmu Jesu de rá Dada. Ha nu'ā tó'o damajuñi gue ra zi Hmu Jesu go rá T'ũ Ajuā, nu'á hǎ, go gue'ā xa batua bi rá Dada.

²⁴ Hangue nu'ahũ dá 'yoda ri mfenihũ xá hño de nú'á xcá pādihũ

desde rá mudi. 'Bū da 'yoda ri mfenihu xá hño, nu'bú ma gui 'būhū xá hño co ra T'ū ne co ra Dada.

25 Y ma zi Hmuhū ra Jesucristo go gue'a xa ñatcaguihū da 'racjū ra te pa nzāntho.

26 Dí op'a'ihū ngue'a dí ne ga xi'ahū te øt'e nú'ū to'o ne da hya'a'ihū.

27 Pe nu'ahū xcá hānihū ra Maça Ndāhi nú'a xa 'ra'ahū ra Zidada Jesucristo, ne nu'á 'būi con gue'ahū, y hingue mahyoni ma'na to da 'ñu't'a'ihū nú'a majuāni, ngue'a nura Maça Ndāhi go gue'a u't'a'ihū. Go gue'a mąnga majuāni, hingui mąnga ra ne'uamba. Hanguē 'būhū xá hño co ma Zidadahū ngu nú'a u't'a'ihū ra Maça Ndāhi.

28 Hanguē nubyá ma zi cu'ihū, 'būhū xá hño co ma Zidadahū pa nu stí 'ñehe xi da 'ñesca ma nsuhū dí gathohū ne hinga 'be ma tsahū.

29 Dí pāhū gue nu'á øt'e nú'a xá hño, hanguē nehe dí pāhū gue gatho nú'ū to'o yá meti'a øt'e xá hño nehe.

Núju dyá gamfrihū yá bātsiguihū Ajuā

3 1 Benihū gue Ajuā xa mađiguihū ndunthi, ne xa hñubgaguihū yá bātsiguihū'a. Y majuāni go guecju yá bātsiguihū'a. Y nu'ū tó'o hinxa gamfri Ajuā, hingui camfri'ū gue yá bātsiguihū Ajuā ngue'a nu'ú hinxa bādi Ajuā ma Dadahū.

2 Ma zi hmādi cu'ihū, nubyá ya yá bātsiguihū Ajuā. Hōnse nu'a hinxa sicaguihū, nú'a tengu ma ga 'būhū 'mefa. Pe nu'a dí pađihū gue nu stí 'ñehe ma zi Hmuhū ra Jesucristo ma ga 'būhū ngu rá 'mūi'a, ngue'a ma ga handuabihū rá 'mūi.

3 Hanguē núju dí tømhu gue ma ga 'būhū ngu rá 'mūi ma zi Hmuhū ra Jesucristo, ma ga øthu ra ts'edi pa ga 'būhū xá nt'axi ngu ra zi Hmu Jesu 'būi xá nt'axi.

4 'Bū dí øthu ya ts'oqui, ya hindi

øt'uahū rá hmāda Ajuā, ngue'a nu'a tó'o øt'a ya ts'oqui, hingui øt'ua yá hmāda Ajuā.

5 Guí pađihū gue ma Zidadahū ra Jesu bá e bi nja'iuā ja ra ximhai pa bi putca gatho ma ts'oquihū. Nu'á hinte ma ts'oqui tu.

6 Nu'a tó'o 'būi xá hño co ma Zidadahū ra Jesucristo, hingui øt'a ya ts'oqui. Ha nu'a tó'o xi øt'a ya ts'oqui hinxa bādi to'o gue'a ra Zidada Jesucristo nixi hinxa gamfri'a.

7 Ma zi bātsi'ihū, oxqui hophū to'oda hya'ahū. Ngue'a nu'a tó'o øt'e xá hño go gue'a xá nt'axi rá coraso ngu rá nt'axi ma zi Hmuhū ra Jesucristo.

8 Nu'a tó'o xi øt'a ya ts'oqui, ya go rá meti ra ts'ondāhi. Ngue'a ra ts'ondāhi go gue'a bi fāta ra ts'oqui desde maya'bū, ne ri siguihū øt'e. Hanguē ringue'a bá e rá T'ū Ajuā bi nja'iuā pa bi huatua yá 'befi ra ts'ondāhi.

9 Nu'a tó'o xa yopa 'mūi ma'ra'yo ya hingui øt'a ya ts'oqui ngue'a nurá 'mūi'a ya ngu rá 'mūi Ajuā, ne ya hingui tsa da sigui da 'yøt'a ya ts'oqui ngue'a ya xa yopa 'mūi de Ajuā.

10 Hanguē njaua da za ga pađihū ndañ'ū yá bātsi Ajuā ne ndañ'ū yá bātsi ra ts'ondāhi, ngue'a nu'a tó'o xi hingui øt'e xá hño ne nixi hingui mađi yá cu, nú'á hingo rá bātsi Ajuā.

Ga máđihū 'na ngu ma'na

11 Nguetho guehna rá hmāda Ajuā stá ødehū desde rá mudi nu ndá camfrihū, gue ga máđihū 'na ngu ma'na.

12 Hinga øthu ngu bi 'yøt'a ra Caí nú'a mrá bātsi ra ts'ondāhi. Nu'á bi hyo rá cu. ¿Y pa te bi hyo'a? Ngue'a nurá cu mi øt'a xá hño, ha nura Caí mi øt'a nú'a xá nts'o.

13 Ma zi cu'ihū, oxqui 'yøhu 'bū ya meximhai da ũtsa'ihū.

14 Nujú stá yopa 'būhū ne ya hindi njahū ngu ma'met'o stí 'medihū. Ne dí

paḍihũ gue ya stá yopa 'bũhũ ngue'a dí maḍihũ ma cuhũ. Ngue'a nu'a tó'o hingui mā rá cu, nu'á xa 'meditho.

15 Nu'a tó'o ʉtsa rá cu, ja ra uenda bi hyo, ne dí paḥũ gue 'nara hyote hinxa yopa 'muitho ne hingui pe'tsta ra te pa nzaḅtho.

16 Ra Zidada Jesucristo bi 'ñutcahũ nda'a ra hm̄ate majuaḅni ngue'a nu'á bi du por guec̄jũ. Nehe nujú dí 'ñepi ga tuhũ po rá ngue ma cuhũ.

17 Nu'a tó'o tsupabi ne hingui faxa rá cu nú'a 'beḅabi, nu'á otho rá hm̄ate ne nixi hingui maḍi Ajuá.

18 Ma zi cu'ihũ, hingui ho ga máḍihũ hõnse dega netho. Nujú mahyoni ga máḍihũ con gatho ma mfenihũ ne ga mfaxhũ.

Hinga ntsuhũ ga jonihũ ja Ajuá pa ga aphũ te ga aphũ

19 Ne 'bũ majuaḅni ja ma hm̄atehũ, njabũ ga paḥũ gue majuaḅni drí denihũ nú'a majuaḅni, y ga paḥũ nehe gue dí 'bũhũ xá hño ja rá thandi Ajuá.

20 Pe 'bũ ga tu ma m̄ihũ gue hindí 'bũhũ xá hño ja rá thandi Ajuá, nu'bú Ajuá da hñubga ma m̄ihũ ngue'a nu'á paḍi gatho, ne paḥca ma mfenihũ.

21 Ma zi hm̄adi cu'ihũ, 'bũ dí beñhũ ja ma corasohũ gue dí 'bũhũ xá hño ja rá thandi Ajuá, nu'bú hinga ma ga ntsuhũ ga jonihũ ja gue'a ne ga aphũ te ga aphũ.

22 Ne nu'araza ma t'adi ga aphũ'a, nu'á da 'rac̄jũ nguetho dí øthũ nú'a di manda'a, ne dí øthũ ya t'øt'e ngu di ho'a.

23 Ne nu'á bi manda ga camfribihũ ra zi Hmu Jesucristo rá T'ũ, ne ga máḍihũ 'na ngu ma'na ngu xqui manda nehe ma zi Hmuhũ ra Jesucristo.

24 Y nu'a tó'o ø'tuabi yá hm̄anda Ajuá, nu'á 'bũi xá hño co Ajuá, ne Ajuá 'bũi con gue'a. Ajuá bi 'rac̄jũ ra Maça

Nḍahi nú'a utcaguihũ gue Ajuá 'bũi con guec̄jũ.

Rá Maça Nḍahi Ajuá ne ra nḍahi nú'a rá ncontra ma zi Hmuhũ ra Jesucristo

4 ¹ Ma zi hm̄adi cu'ihũ, oxqui camfrihũ gatho nú'a da si'ahũ.

Paḍihũ xá hño ua go gue'a xi majuaḅni xa mā Ajuá, pa go gue'a gui camfrihũ. Ngue'a ndunthi ya hyate baḍi 'yo ja ra ximhai, nu'ú 'yobũ mā gue ña co rá ts'edi ra Maça Nḍahi, pe nuya noya mañ'ũ hingo mahyegui ngu nú'a mā Ajuá.

² Ma ga xi'ahũ hanja da za gui paḍihũ nú'a to'o ña co rá ts'edi ra Maça Nḍahi. Nuto mā gue ma zi Hmuhũ ra Jesucristo rá T'ũ Ajuá bi 'ñe bi nja'i, nú'ú go gue'ũ hampa rá ts'edi ra Maça Nḍahi.

³ Pe nu to'o mā gue ma zi Hmuhũ ra Jesucristo hingo rá T'ũ Ajuá bi 'ñe bi nja'iuja ja ra ximhai, nú'ú hingui hampa rá ts'edi ra Maça Nḍahi. Nú'ú hampa rá ts'edi nú'a to'o ma da 'ñehe da ncontraui ra zi Hmu Jesucristo. Ya xcá 'yõdehũ ma da 'ñehe ja ra ximhai nú'a ra ncontra'a, y ya 'yo rí mpefi nú'ũ to'o hampa rá ts'edi'a.

⁴ Ma zi cu'ihũ, yá baḥsiguihũ Ajuá, ne ya stá ntatehũ de ya hyate ja'i, ngue'a Ajuá to'o 'bũi con guec̄jũ ma'na ja rá ts'edi'a que nurá ncontra'a to'o di manda ya ts'o'm̄ui ja'i ja ra ximhai.

⁵ Nuya hyate ja'i pepabi nú'a to'o di manda ya ts'o'm̄ui ja'i ja ra ximhai, hangue mā de nú'a ja ja ra ximhai, ne ya ts'o'm̄ui ja'i de ra ximhai øde nú'a te mañ'ũ.

⁶ Pe nujú yá baḥsiguihũ Ajuá, y gatho nú'ũ to'o paḍi'a, nu'ú øtcaguihũ nú'a dí mañhũ. Ha nu'ũ tó'o hingyá baḥsi Ajuá, hingui ne da 'yøtcaguihũ. Hangue ringue'a tsa ga paḥũ to'o m̄anga nú'a majuaḅni, ne to'o m̄anga nú'a hinga majuaḅni.

Ajuá xi ra mate

7 Ma zi hm̄di cu'ih̄u, ga m̄dih̄u 'na ngu ma'na, ngue'a Ajuá ri maçaguih̄u. Nu'a tó'o m̄di rá miqu'eiu, go gue'a ya rá batsi Ajuá, ne nu'á padi xá h̄no Ajuá.

8 Nu'a tó'o ʉtsa rá miqu'eiu, nu'á hingui padi Ajuá, ngue'a rá 'm̄i Ajuá xi ra mate nzantho.

9 Ajuá bi 'ñutçaguih̄u gue xi majuani nu'á m̄diguih̄u ngue'a bá pehna rá 'ra T'ç ja ra ximhai pa da 'racj̄u ra 'ra'yo te.

10 Ma ga xi'ah̄u nda'a ra hm̄te majuani: Nuj̄u hinstí m̄dih̄u Ajuá, pe nu'á xi m̄diguih̄u, hangue bá pençah̄u rá T'ç nú'a bi unga rá te pa bi gutca ma ts'oquih̄u.

11 Ma zi hm̄di cu'ih̄u, Ajuá xi bi m̄diguih̄u asta hab̄u bi za. Hangue nuj̄ú dí 'ñepçaguih̄u ga m̄dih̄u 'na ngu ma'na.

12 Ni 'nara ja'i hinhya'm̄u xa hyanda Ajuá. Pe 'b̄u ga m̄dih̄u 'na ngu ma'na, nu'b̄ú h̄a, Ajuá 'b̄ui con gueçj̄u, y njab̄u ma'na ga pah̄u tengu rá hm̄te'a.

13 Nuj̄u dí pah̄u gue dí 'b̄uh̄u co Ajuá ne Ajuá 'b̄ui con gueçj̄u nguetho nu'á xa 'racj̄u rá Maça Nd̄ahi.

14 Nuje stá hanthe rá T'ç Ajuá bá pehna Ajuá ra Dada pa da p̄oh̄o ya meximhai, ne dí damajuanihe njab̄u.

15 'B̄u 'na to'o da damajuani gue ma zi Hmuh̄u ra Jesu go gue'a rá T'ç Ajuá, Ajuá 'b̄ui con gue'a ne nu'á 'b̄ui co Ajuá.

16 Ya dí pah̄u gue ri maçj̄u Ajuá, ne gue'a dí camfrih̄u ngue'a nu'á 'b̄ui con gueçj̄u. Nurá 'm̄i Ajuá xi ra mate nzantho, y nu'a tó'o m̄di rá miqu'eiu, go gue'a 'b̄ui co Ajuá ne Ajuá 'b̄ui con gue'a.

17 Dí m̄dih̄u Ajuá ne dí m̄dih̄u ma miqu'eih̄u, hangue hinga ntsuh̄u nú'a ra pa'a de ra ns̄uca uenda, ngue'a numa 'm̄ih̄uua ja ra ximhai gue'a ngu rá 'm̄i ma zi Hmuh̄u ra Jesu.

18 'B̄u dí m̄dih̄u Ajuá con gatho ma m̄ih̄u, hinga ntsuh̄u nú'a da 'ȳotçah̄u'a. Ngue'a nura ntsu go gue'a rá 'ñoui ra castigo, y nu'a tó'o tsu ra ns̄uca uenda, tsu ngue'a hinx̄a m̄di Ajuá.

19 Ajuá go rá m̄di bi m̄diguih̄u, hangue nuj̄ú go dí m̄dih̄u'bya'a.

20 Nu'a tó'o ena gue ri m̄di Ajuá, pe nu'á ʉtsa rá cu, nu'á go 'nara c'uamba. Ngue'a 'b̄u 'na ʉtsa rá cu nú'a xa nhyandahmiui, nu'b̄ú çhanja da za da m̄di Ajuá nú'a hinx̄a hyandi?

21 Nuna go guehna ra hm̄anda xa xicj̄u Ajuá ga øth̄u: Nu'a tó'o m̄di Ajuá, mahyoni nehe da m̄di rá cu.

Stá nt̄ateh̄u de ya ts'ot'øt'e de ra ximhai

5 1 Nu'a tó'o camfri gue ma zi Hmuh̄u ra Jesu go gue'a ra Cristo nú'a bá pehna Ajuá, nú'a go gue'a rá batsi Ajuá. Y nu'a tó'o ri m̄di Ajuá ra Dada, go gue'a da m̄di nú'u to'o yá batsi Ajuá nehe.

2 'B̄u majuani dí m̄dih̄u Ajuá, ne 'b̄u dí ø'tuah̄u yá hm̄anda'a, nu'b̄ú dí padih̄u gue dí ma'tuah̄u yá batsi Ajuá.

3 Ngue'a 'b̄u dí ø'tuah̄u yá hm̄anda Ajuá, nu'b̄ú xi majuani dí m̄dih̄u'a, ne nuyá hm̄anda Ajuá hingui hei ga øt'eh̄u.

4 Ngue'a nu'a tó'o rá batsi Ajuá xa ðapa gatho ya ts'ot'øt'e de ra ximhai. Nuj̄ú stá nt̄ateh̄u de ya ts'ot'øt'e de ra ximhai ngue'a dí camfrih̄u Ajuá.

5 ÇTo'o xa ðapa ya ts'ot'øt'e de ra ximhai? Nu'a tó'o camfri gue ma zi Hmuh̄u ra Jesu go gue'a rá T'ç Ajuá, go gue'a xa ðapa ya ts'ot'øt'e de ra ximhai.

Nú'u to'o damajuani de rá T'ç Ajuá

6 Ra Zidada Jesucristo bá eheua ja ra ximhai, bi nxistehe ne bi na'ma rá ji bi du. Hingue h̄onse bi nxistehe, pe nehe bi du'a. Ha nura Maça Nd̄ahi xicj̄u de gue'a ne nu'á m̄anga majuani.

7 Nuni mahets'i 'bui hñu nú'u to'o 'nat'a mā gue ma zi Hmuhū ra Jesucristo go rá T'ū Ajuā. 'Na go ra Dada, ma'na go gue'a nú'a to'o xa thu'mbabi gue go gue'a ra Noya, ha nu ma'na go rá Māca Ndāhi Ajuā. Gatho'u 'nat'a mā.

8 Nehe nuua ja ra ximhai rá Māca Ndāhi Ajuā utcaguihū gue ma zi Hmuhū ra Jesucristo go gue'a rá T'ū Ajuā. Y nu mi nxistehe'a, Ajuā bi mā gue go rá T'ū'a. Ne dí mañhū gue go gue'a rá T'ū Ajuā, ngue'a bi na'ma rá ji ne bi du po rá nguəcū. Gatho dí mañhū mahyēgui gue ma zi Hmuhū ra Jesucristo go gue'a rá T'ū Ajuā.

9 'Bū ga camfrihū nú'a damajuāni ya jā'i, ma'na mathoni ndunthi ga camfrihū nú'a mānga Ajuā ra Dada, ngue'a nú'a go guesē'a mā gue ma zi Hmuhū ra Jesu go gue'a rá T'ū'a.

10 Nuto camfribi rá T'ū Ajuā, nú'a ya xa badi ja rá coraso nú'a majuāni. Pe nu'a tó'o hingui camfri Ajuā, ja ra uenda ec'uamba'a, ngue'a hinxa gamfri nú'a bi mañ'a de rá T'ū.

11 Ne nuna guehna nú'a xa xicaguihū Ajuā, gue bi 'racjū 'nara 'ra'yo te nú'a da nja pa nzāntho. Dí pe'tshū nura 'ra'yo te'a ngue'a rá T'ū Ajuā 'bui ja ma corasohū.

12 Nu'a tó'o 'bui co rá T'ū Ajuā, pe'tsa ra 'ra'yo te; pe nu'a tó'o hingui 'bui co rá T'ū Ajuā, hingui pe'tsa ra 'ra'yo te.

Ya ngaxa noya dega ts'ofó

13 Dí op'a'ihū pa da za gui pādihū gue guí pe'tshū ra te pa nzāntho nguetho guí camfrihū gue ma zi Hmuhū

ra Jesucristo go gue'a rá T'ū Ajuā.

14 Y nújū dyá gamfrihū da za ga aphū Ajuā nú'a ga ne ga aphū, y nu'bu gue'a rá paha'a, nu'bú da 'yøde ma nt'adihū.

15 Y 'bū øde ma nt'adihū, nu'bú da 'racaguihū nú'a dí aphū.

16 'Bū gui pahū gue 'nara cu xa 'yøt'a 'nara ts'oqui, ne 'bū nú'a ra ts'oqui'a hinda japi da 'medi pa nzāntho, da za gui 'yapabihū Ajuā por gue'a, y Ajuā da japi da ñobri. Ja 'nara ts'oqui nú'a japi da 'medi pa nzāntho nú'a to'o øt'e'a. Nú'a hindí xi'ahū gue gui 'yaphū Ajuā por gue'a.

17 Cada ra 'mi'qui 'nara jā'i øt'e nú'a hingo rá paha Ajuā, nú'a øt'a 'nara ts'oqui. Pe hinga gatho ya ts'oqui japi da 'medi pa nzāntho nú'a to'o øt'e.

18 Dí pādihū gue nu'a tó'o rá bātsi Ajuā, hingui sigui øt'a ya ts'oqui, ngue'a rá T'ū Ajuā su'a pa hinte da za da 'yø'tuabi ra ts'ondāhi.

19 Ne dí pādihū gue nujū yá metiguihū Ajuā, ha nuya ts'oja'i ja ra ximhai o ja rá 'ye ra ts'ondāhi.

20 Ne dí pādihū gue rá T'ū Ajuā xa 'ñehea ja ra ximhai. Y nú'a bi 'ñutcaguihū pa ga pādihū to'o gue'a Ajuā majuāni. Dí 'būhū co Ajuā nú'a majuāni ngue'a dí 'būhū co ma zi Hmuhū ra Jesucristo nurá T'ū'a. Nú'a gue'a Ajuā majuāni ne 'racaguihū ra te pa nzāntho.

21 Ma zi bātsi'ihū, oxqui ma gui camfrihū ni 'nara c'oi nú'u t'embi gue go gue'u Ajuā, nixi gui xøcambenihū'u. Høñse Ajuā bí 'bui mahets'i go gue'a gui xøcambenihū. Njabū gue'a.

RÁ ÑOHO RA XUUA

RÁ ÑOHO RA CARTA NÚ'Ā BI 'YOFO RA APOSTOL NSANJUA

Nú'ā majuaṇi ne ra hmate

¹ Núga drá Xuua ya drá ndaxjua, dí op'a'i co ri bātsi nú'i ma zi nju'i, xa huahn'ahū Ajuā. Dí maḍi'ihū ngue'a nujú mahyegui dí teñhū nú'a majuaṇi. Ne hingue hōnsegui dí ma'ahū, nehe gatho nú'u to'o xa baḍi nú'a majuaṇi ri maḍi'ihū, ngue'a nu'ahú guí paḍihū nú'a majuaṇi.

² Nu'ahú dí maḍi'ihū ngue'a gathoguihū dí paḍihū nú'a majuaṇi ne hinhya'mū ma ga pumfrihū'a.

³ Ajuā ra Dada ne ma zi Hmuhū ra Jesucristo rá T'u, ma da jaḗ'a'ihū ne da me'ts'ahū ra nthecate, ne da max'ahū pa gui 'buhū te rá 'ñintho ngue'a guí camfrihū nú'a majuaṇi ne grí maḍihū Ajuā.

⁴ Dá johya ndunthi nú'a ra ora dá nth'e'be 'ra de nuri bātsi nú'u 'yo xá hño ngu nú'a bi xicaguihū Ajuā ra Dada gue ga 'yohū.

⁵ Nubyá ma zi nju'i, xi dí ne ga xi'a'i gue pe'tsi ga máḍihū 'na ngu 'na. Dí op'a'ihū nuna ra ndaxjua hmanda nú'a stá ødehū desde ra mudi ndá camfrihū.

⁶ Ne çhanja da za ga máḍihū 'na ngu 'na? Ga øthū gatho nú'a xicjū Ajuā ga øthū, nu'bú njabū da za ga máḍihū 'na ngu 'na. Ne go gue'a bi sicjū desde ra mudi ndá camfrihū gue nzaṇtho ga máḍihū 'na ngu 'na.

Ya hyate

⁷ Guehna dí xi'ahū ngue'a ndunthi ya hyate 'yo'u habūraza

ja ra ximhai. Nu'ú mā gue himbi njā'i ra Zidada Jesucristo nú'a rá 'mehni Ajuā. Pe nu'u tó'o mā njabū gue'u ya hyate ne yá ncontra ra Zidada Jesu.

⁸ Nsusehū pa hinto da hya'a'ihū, pa hingui 'bethū nú'a ra 'befi xcá 'yøthū, pa njabū gui hañhū ra thaḗā nú'a ne da 'ra'ahū Ajuā.

⁹ Nu'a tó'o hingui øte nú'a mānga Ajuā, nu'á hingui camfri nú'a bi 'ñudi ma zi Hmuhū ra Jesucristo, ne nu'á hingui paḍi Ajuā. Pe nu'a tó'o camfri nú'a bi 'ñudi ma zi Hmuhū ra Jesucristo, nu'á paḍi ra Dada ne ra T'u.

¹⁰ Nu'bu 'nara ja'i da zoñ'a'ihū ne da xi'ahū 'nara nt'udi nú'a hinxa 'ñudi ma zi Hmuhū ra Jesucristo, oxqui ma gui umfū ntsaya ja ri nguhū, nixi gui zenguahū y nixi gui 'ñemfū: “Ajuā da max'a'i.”

¹¹ 'Bū 'na to'o da zengua 'na de nuya ja'i'u o da 'ñembi: “Ajuā da max'a'i”, go gue'a di mfaxui yá ts'o'befi nuya ja'i'u.

Ya ngaxa noya

¹² Dí pe'tshmaṇ ndunthi te ga xi'ahū, pe hōnse dí xi'ahū nuya ya noya dí op'a'ihū, ngue'a dí beni ga tsøñ'a'ihū ne ga hñandahmihū pa ga ñahū, pa njabū xi ga johyahū.

¹³ Peñ'a'ihū ya nzengua yá bātsi ri cu nú'a to'o xa huahna Ajuā nehe. Njabū gue'a.

RÁ HÑU RA XUUA

RÁ HÑU RA CARTA NÚ'Á BI 'YOFO RA APOSTOL NSANJUA

Mi hm̄a xá hño de ra Gayo

¹ Núga drá Xuua ya drá ndaxjua, dí op'a'i ma zi hm̄adi cu Gayo nú'i dí m̄a'i ngue'a mahyegui dí camfrihu nú'a majuani.

² Ma zi cu'i, dí apa Ajuá da b̄oni xá hño gatho nú'a guí øt'e. Ngu ri coraso 'bui xá hño co Ajuá, njab̄u nehe dí ne gui 'bui xá hño ja ri te.

³ Dá johya ndunthi nu mi z̄oh̄oua 'raya cu ne bi xicagui'x gue xi guí 'yo xá hño ne guí øt'e nú'a majuani ngu nú'a ri manda Ajuá.

⁴ Nú'x to'o xa gamfri nú'a dá uti, nú'ú dí øt'a ra uenda gue ma batsi, ne xi dí johya ndunthi nura ora dí øde gue ri sigui øt'e nú'a majuani ngu ri manda Ajuá.

⁵ Ma zi cu'i, nu'í guí øt'e 'nara hoga 'befi ngue'a guí umba ra mfats'i ya cu masque hingui pádi'x.

⁶ Nura ora ndí munts'ih̄eua ja ra nija, nuya cu bi z̄oh̄oua bi metcahe de nú'a ra hm̄ate xcá umbabi'x. Xá hño gui sigui gui fats'i'x ne gui umbi'x nú'a mathoni pa da 'ño da m̄amba rá noya Ajuá, ngue'a nu'ú pepabi Ajuá.

⁷ Nu'ú xa zogui yá ngu ne 'yo zofo ya ja'i de ma zi Hmuh̄u ra Jesucristo, ne hinxa hñani'x ni 'nara mfats'i de nú'a hingyá cu.

⁸ Por gue'a nuju mathoni ga faxh̄u'x. Ga mfaxh̄u 'na ngu ma'na pa da ntunga rá noya Ajuá.

Rá nts'o'm̄ui ra Diótrefe

⁹ Dá peñ'a'ih̄ub̄u 'nara carta ja ri hmunts'ih̄u, pe nura cu Diótrefe nú'a

to'o di 'ñets'ise pa da nda de ya cu ja ri nijah̄u, hingui ne da 'yøt'e nú'a dí m̄añhe.

¹⁰ Hangue nu xcrá mab̄u ga tsøñ'a'ih̄u, ma ga xi'a'ih̄u ja ri hmunts'ih̄u te øt'a ra cu Diótrefe. Nu'á n̄onje ne m̄a nú'a hinga majuani pa hinda 'yøtcaguihe ya cu. Nú'á ne gue go da t'øte'a. Ne hinga h̄onse'a øt'e, nehe hingui umba ntsaya nú'x ya cu tsøñ'a'ih̄u, ne haçuabi ya cu gue hinda umba ntsaya nehe'x. Nu'a tó'o ri unga ntsaya, ra cu Diótrefe eni de ra nija.

¹¹ Ma zi hm̄adi cu'i, oxqui ma gui øt'e ngu øt'a ya ts'o'm̄ui gá ja'i. Ma'na xá hño temba yá 'm̄ui nú'x to'o øt'e xá hño. Nu'a tó'o øt'e xá hño, gue'a rá batsi Ajuá, ha nu'a tó'o hingui øt'e xá hño, hinxa b̄adi Ajuá.

Hm̄a mi øt'e xá hño ra Demetrio

¹² Numa cuh̄u ra Demetrio, gatho ya cu ñá xá hño de gue'a, ngue'a nu'á øt'e nú'a majuani. Necje nehe, dí m̄añhe gue nu'á øt'e xá hño. Ne guí pádi gue nú'a dí m̄añhe gue'a majuani.

Ya ngaxa noya

¹³ Ja ndunthi te ga xi'i, pe hindi ofoua gatho.

¹⁴ Ngue'a dí beni ga mab̄u 'bestho pa ga hñandahmih̄u ne ga ñah̄u.

¹⁵ Ma zi cu Gayo, Ajuá da max'a'i. Gatho ma mp̄adihu nú'x 'b̄ucua peñ'a'i ra nzengua. 'Yøtca ra m̄ate gui fat'ajuá cada 'nama mp̄adihu nú'x bí 'b̄ui de guep̄u. Njab̄u gue'a.

RA JUDA

RA CARTA NÚ'Ā BI 'YOFO RA APOSTOL NSAN JUDA

Ra apostol Juda opabi yá nthahni Ajuá

¹ Núga drá Juda rá cugui ra Cobo ne rá 'begogui ma zi Hmuhú ra Jesucristo. Dí op'a'ihú gatho nú'ahú xa huahn'ahú Ajuá. Ajuá ma Dadahú xi ri mađi'ihú, ne ma zi Hmuhú ra Jesucristo su'a'ihú.

² Ajuá da me'ts'ahú ndunthi ra nthecate ne ra hmáte, ne da max'ahú pa gui 'buhú te rá 'ñenthó.

Nú'ú to'o udi ya nc'uamba

(2 Pedro 2:1-17)

³ Ma zi hmáđi cu'ihú, ndí beni ga op'a'ihú hmahá de nú'á stá camfrihú pa ga mpøhøhú. Pe nubýá dí beni mathoni ga op'a'ihú pa ga xi'ahú gue oxqui hophú to'o da 'uec'a'ihú de nú'á xcá camfrihú. Gui njahú ngu 'nara hoga soldado, xi gui ñanihú nú'á xcá camfrihú, nguetho Ajuá ya xa 'yente'a ja ma 'yehú nuna ra jamfri dí pe'tshú nú'á yá metiguihú'a.

⁴ 'Raya ts'oja'i ya xa yut'a mant'águi habú 'bui ya cu. Nu'ú øt'a ya ts'o'befi ne eñ'ú: "Ajuá xi ja rá nthecate hangue hinte da 'yøtcahú de nú'á dí øthú." Njabú mañ'ú, pe hingo majuáni. De maya'bú bi t'ofó gue mi ma da 'múi ya ts'oja'i ngu'ú, ne Ajuá xa 'yembi pa da castiga'ú. Nú'ú ya ts'oja'i'ú gue'ú cønga Ajuá ma Hmuhú ne ma Zidadahú ra Jesucristo.

⁵ Dí ne ga ben'a'ihú de nú'á ya guí pađihú, gue Ajuá bi ñanga ya me Israel pa bi bøni'ú de Egipto, pe 'mefa nu'ú himbi ne bi gamfri'á, bi huati'ú.

⁶ Nehe dí ne ga ben'a'ihú de nú'ú ya enxé mbi 'bú mahets'i ne bi nts'o'yøde ngue'á nu'ú mi ne ma'na ra ts'edi xa t'umbi pa da ndá, ne bi zogui'ú yá maça 'múi habú mi 'bui'ú. Hangue Ajuá bi mehni'ú pa ja ra 'bexuui habú thát'i co ya tøcbøja asta ra pa'á Ajuá da hñá'mba nguenda ne da castiga'ú.

⁷ Nehe dí ne ga ben'a'ihú nú'á te bi tho ya me Sodoma ne ya me Gomorra, ne ma'ra ya hnini guetbú de gue'ú. Nuya ja'i mingu de guehni bi nts'o'yøde nehe ngu ya ts'o'enxe. Nuya ja'i'ú toraza mi hñuxui'ú, y nuya 'ñøhø mri hñuxui yá mi'ñøhøui, ha nuya 'behñá mri hñuxui yá mi'behñáui. Hangue Ajuá bi mempabi'ú ra tsibi pa bi zat'i'ú. Guehna 'nara nt'udi pa gatho nuju, hinga nts'o'yødehú pa hindra castigaguihú ja ra tsibi nú'á zø pa nzanthó.

⁸ Nuya ts'oja'i to'o xa yut'a ja ya hmunts'i, gue'ú ri nhyecuau ngu nú'ú ya ts'o'enxe ne nú'ú ma'ra ya ts'oja'i. Hingui tsama yá mfeni, 'ñena 'ui'thá, ne ri ts'onga yá ndo'yo co ya ts'ot'øt'e øt'e. Hingui ne'ú to da manda, ne ñama'ñú de yá enxé Ajuá nú'ú to'o há ra ts'edi.

⁹ Pe nurá ðanga enxé Ajuá nú'á rá thuhu ra Migue himbi 'yøt'e ngu øt'e'ú. Nu mi ntsanoyau ra ts'ondáhi pa himbi hopi bi hñá'tsua rá ndo'yo ndu ra Moise, himbi ne bi zui de nú'á xqui 'yøt'e'á, nu'á bi 'yøt'e, bi zofó co ya noya xá hño, ne hønse bi 'ñembabi: "Ra Zidada go gue'á da hñan'a nguenda."

¹⁰ Pe nuya ts'oja'i'ú øtbuhlatho de nú'á hingui pađi'ú. Hinte yá fađi nja ngu ya mbo'oni. Nu'ú øt'e nu'áraza go da

ne'ũ, hangue njabũ ma'na rí nts'ocse'ũ.

11 ¡Tengu ya ts'othogui ma da thogui'ũ! Nú'ú gue'ũ ya ts'o'yode ngu ra Caí nú'a to'o himbi ne bi 'yot'a nú'a bi mā Ajuā. Nehe nu'ú nja ngu ra Balaam nú'a to'o mi øt'a nú'a xá nts'o pa da dā ra boja. Nehe nu'ú nja ngu ra Coré nú'a to'o bi nø'tuabi ra Moise. Hangue nú'a ne gatho nú'ũ to'o mri deni'a, bi dut'a ra hai, bi du'ũ.

12 Nuya ts'oja'i'ũ pa ja ri ngohũ, ne ri ñuni con gue'ahũ, ne xi ya ts'o'yo'ũ, ne ri japi da ts'oca ri ngohũ. Nu'ú nja ngu ya guui 'ñena ma da 'uqi, pe di duda ra ndahi, njabũtho nuya ts'oja'i di hyatc'ua di hyat'ni. Nú'ú nja ngu ya 'bai gá fruta thø'mi da unga ra fruta pe otho. Njabũtho'ũ. Nu'ú nja ngu ya 'bai gá fruta xa du, xra c'ũtsi con gatho yá 'yũ. Nu'ú mā gue ma da 'yot'a ndunthi, pe hinte øt'e.

13 Nú'ú gue'ũ nja ngu ra ndehe 'yonga ra ndahi asta rá fũgui tsøni ja ra ñanthe ne ja bi tsøhni yá paxi. Njabũ ri hnequi yá ts'o'befi'ũ. Nehe nu'ú nja ngu ya tsø xa ponga yá 'ñũ ne xa 'medi'ũ ja ra 'bexuui. Njabũ nehe nuya ts'oja'i'ũ ma da 'medi pa nzantho.

14 Nura Enoc go gue'a rá 'beto de yá 'beto ra Adá asta rá cut'a, maya'bu bi mā de nuya ts'oja'i, ne bi 'ñena: “Yøhũ gue ma da 'ñepũ ra Zidada co ya 'motho gá enxē.

15 Ma da 'ñehe pa da hñā'mba nguenda gatho ya meximhai, ne pa da castiga ya ts'oja'i de ya ts'ot'øt'e xa 'yot'e'ũ, ne ma da castiga nú'ũ ya nønte xa nønga Ajuā.”

16 Nuya ja'i'ũ te yá zeya, y hinte ri ho'ũ. Nú'ú øt'e nu'araza ra ts'oqui go da ne'ũ, te yá 'ñets'i, y xi ho'ta ya ja'i pa ne te da t'umbi'ũ.

Ra ts'ofø pa ya gamfri pa da jamasu te øt'e'ũ

17 Pe nu'ahú ma hmādi cu'ihũ, beñhũ nú'a bi mānga ma'met'o nuya

apostol nuyá 'mehni ma Zidadahũ ra Jesucristo.

18 Nu'ú bi xi'ahũ gue ma da 'mũi nú'ũ to'o da 'ñøtbuhlatho de Ajuā nu de yá ngats'i ya pa. Nú'ú hønse ri ho da 'yot'a yá ts'onc'at'i.

19 Ne 'ueca ya cu, ne hingui øt'e'ũ ngu nú'a ri manda Ajuā, hønse øt'e nú'a go da ne'ũ. Nu'ú hingui 'bũhui ra Māca Ndahi.

20 Pe nu'ahũ ma hmādi cu'ihũ, dá nja ri ts'edi'ũ de nú'a ra māca jamfri xcá hanihũ xá nsunda, ne 'yapabihũ Ajuā ngu nú'a da 'ñũt'a'ihũ ra Māca Ndahi.

21 Nsusehũ pa gui 'bũhũ xá hño ja rá hmāte Ajuā. Hñũ'mba mũihũ. Tø'mhũ nú'a ra te ma da t'a'ahũ pa nzantho ngue'a ma Zidadahũ ra Jesucristo bi yo rá mũi con gue'ahũ.

22 Zohũ nú'ũ to'o ri dũhũ. 'Ñũtuahũ pa ma'na da badi'ũ nú'a majuañi ne da gamfri'ũ xá hño. 23 Nehe zohũ nú'ũ ma'ra øt'a ya ts'oqui pa ya hinda sigui da 'yot'e, ja ra uenda 'na guí hanthũ xa zo ja ra tsibi ne gui dāma jũcju. Huequihũ nú'ũ to'o xi 'bui ja yá ts'oqui, ne zohũ'ũ. Pe jamasuhũ pa hinda ja'ahũ gui 'yøthũ ya ts'oqui nehe. Ūtsabihũ yá nts'o'mũi'ũ, 'yøthũ ra uenda ngu 'nara ts'odutu ni pa to da dat'i.

Ya ngaxa noya dega jahñā

24 Ajuā ja rá ts'edi, nu'á da su'a'ihũ pa hingui 'ueguehũ de nú'a xcá camfrihũ. Ma da 'bap'a'ihũ ja rá thandi'a habũ da za gui hyanduahũ rá nsunda'a ngue'a ya hinte ma ts'oqui gri tuhũ, ne xi ma gui johyahũ ndunthi.

25 Nubya ne pa nzantho ga nsundahũ Ajuā nú'a to'o bi pøhøguihũ ngue'a bá pehna ma Zidadahũ ra Jesucristo pa bi du po rá nguecju. Ajuā xi ra dangui'a, ne xi ja rá ts'edi ne hā ra ts'ũtbi, ne ri manda'a desde rá mũdi, asta nubya, ne pa nzantho. Njabũ gue'a.

RA APOCALIPSI

RA LIBRO NÚ'A BI 'YOFO RA APOSTOL NSANJUA DE NÚ'A TE BÁ HANDI NE BÁ ØDE NUNI MAHETS'I

Ra Zidada Jesucristo bi 'ñutua ra apostol Xuua gatho nú'a te ma da nja

1 ¹ Nuna ra noyaná bi má Ajuá ra Dada, bi xipabi ma zi Hmuhá ra Jesucristo pa njabá nehe'á bi 'ñutcaguihá nújá dí pëpabihá'á. Nú'á bi 'ñutcaguihá nú'á ya t'òt'e ma da nja 'bestho. Hangué bá pëhna rá enxé pa bi 'ñutcagui núga drá Xuua dí pëpabi'á.

² Nuga dí damajuáni de rá noya Ajuá ne de nú'á xa xicagui ra Zidada Jesucristo, ne de gatho nú'á stá handi.

³ Njapi nú'á to'o da hñe'ti ne nú'á to'o da 'yøde nuya ya noya de nú'á ma da nja, ne da 'yòt'a nuya ya t'òt'e xa t'òfo, ngue'á ya ma da nja gatho.

Ra apostol Xuua opabi ya gamfri nú'á ri munts'a gatho nú'á yoto ya nijá

⁴ Núga drá Xuua dí op'a'ihá nú'áhá gyá gamfrihá grí muntshá gatho nú'á yoto ya nijá nuni Asia. Ajuá nú'á 'búi, ne nzántho xa 'múi, ne ma da 'múi pa nzántho, da jap'a'ihá ne da max'áhá pa gui 'búhú te rá 'ñentho. Nehe da jap'a'ihá nú'á yoto ya ndáhi 'búi ja rá thandi Ajuá habá bí hudi'á.

⁵ Nehe da jap'a'ihá ra Zidada Jesucristo nú'á to'o nzántho manganá nú'á majuáni. Nú'á go gue'á xi rá mudi bi yopa nte de gatho nú'á xa du, y nú'á dí manda gatho nú'á ya ndá de ja ra ximhai. Nú'á macaguihá y co rá ji'á xa xügaguihá ma ts'oquihá.

⁶ Ne xa hñuxcaguihá'á ngu dyá ndáhá ne ngu dyá macjahá pa ga pëpabihá Ajuá rá Dada. ¡Drá nsunda'á ngue'á ja rá ts'edi pa nzántho! Njabá gue'á.

⁷ ¡Páhá gue nu'á ma da 'ñehe ja ya guui, y gatho ya ja'i ma da hyandi'á! Nehe di 'búhni nú'á to'o bi sáni'á pa bi du, hangué nehe'á ma da hyandi'á. Gatho ya ja'i de gatho rá ngúni ra ximhai ma da nzoni co ra dumái nu stí hyandi da zøhø'á. Ma da njabá, njabá gue'á.

⁸ “Nuga go gueque rá mudigui ne asta rá gats'i, ngu ya letra fudi desde ra A asta ra Zeta”, njabá ena Ajuá nú'á 'búi, ne nzántho xa 'múi, ne ma da 'múi pa nzántho. Go gue'á pë'tsa gatho ra ts'edi.

Ra apostol Xuua bi hyanda ra Zidada Jesucristo xá nsunda

⁹ Núga drá Xuua ri cuguihá, ne mahyegui drí sufrihá ya ts'othogui. Pe da za ga tsethá ngue'á mahyegui ma mfenihá co ra Zidada Jesucristo nú'á to'o faxcaguihá pa da za ga 'búhú con gue'á habá di ndá'á. Nuga ndí 'búi ja 'nara zi hai rá thuhu Patmo, nura hai'á o madetho de ra ndehe. Ja guehni bá ts'ogagui, ja ra uenda ndí jot'a fadi, ngue'á ndí mambabi rá noya Ajuá ne ndí damajuáni de ra Zidada Jesucristo.

¹⁰ 'Nará pa ra Zidada, dá handa 'nara thedi bi 'ñutca ra Mäca Ndáhi, ne dá øde 'nara noya de møte ma xútha ngu rá nzáni 'nara trompeta,

11 ne mi ena:

—Nuga go gueque rá mädigui ne asta rá gats'i, ngu ya letra fudi desde ra A asta ra Zeta. 'Yofo ja 'nara h'e'mi gatho nú'a guí handi, nepu gui pèhni pa Asia nuni habu bí ja nú'u yoto ya nija, nu'a rá mudi rá thuhu ra Efeso, nepu Esmirna, nepu Pergamo, nepu Tiatora, nepu Sardi, nepu Filadelfia, nepu Laodicea.

12 Mefa dá mpunts'i pa dá handi to'o nú'a mi zocagui. Y nu ndá mpunts'i, dá handa yoto ya mfoxyo dega oro mi jani.

13 Y madetho de nú'u yoto ya mfoxyo dá handa 'nara 'ñøhø mi 'bahni ngu nú'a bi 'ñe bi nja'i. Mi he 'nara he xma ma, y asta mi tsønga ja yá ua, ne mi ngut'a 'nara ngut'i dega oro, y asta mi tsønga ja rá tiña.

14 Ha nuyá stá xi xma nt'axi ngu ra t'axa xi'yo o ngu ra tse. Nuyá da mi zø 'ñena ra tsibi.

15 Nuyá ua asta mri huexqui ngu 'nara hoga c'ast'a bøjá rá thuhu ra bronse xa t'ent'a ja ra tsibi ne xá coní. Nurá noya mri nt'øde nts'edi 'ñena ri nhyahni ra nzøthe.

16 Ne mri hñá ja rá 'ye ra 'ñei yoto ya tsø, y de ja rá ne mi pønga 'nara mahuai dega yo filo. Nurá hmi mi yot'i co rá nsunda seh'e'a 'ñena mi zø ra hyadi con gatho rá ts'edi.

17 Nu ndá handi'a, 'bestho ra ora'a dá tagui ja yá ua, ne dá hødu, y nu'a bi dængagui co rá 'ye ra 'ñei ne bi 'ñengagui:

—Oguí tsu, nuga go gueque rá mädigui ne asta rá gats'i.

18 Nuga dí te. Dá tuhma, pe nubyá stá yopa nte pa nzantho. Ne go drí manda nú'u xa du ne dí hã ya nsoqui de habu jot'i'u.

19 Yofo gatho nú'a xcá hyandi, ne nú'u jabya, ne nú'u ma da nja 'mefa de guehya.

20 Nú'u yoto ya tsø xcá hyandi ndí hã ja ma 'ñei, ne nú'u yoto ya mfoxyo

dega oro xcá hyandi, ma ga xi'i te rí bøni'u: nú'u yoto ya tsø gue'u yoto ya enxé de nú'u yoto ya nija, ha nú'u yoto ya mfoxyo xcá hyandi go gue'u nú'u yoto ya nija.

Ya noya pa nú'u yoto ya nija, y rá mudi Efeso

2¹ 'Yopabi njaua nú'a ra enxé de ra nija nuni Efeso, ne 'ñembabi: "Nú'a to'o hã ja rá 'ye ra 'ñei nú'u yoto ya tsø, go gue'a nú'a to'o 'bu madetho de nú'u yoto ya mfoxyo dega oro, nu'a bi mangu njaua:

2 Nuga dí padi de gatho nú'a guí øthu, xcá mpèfihø ndunthi, ne xi xcá tsethu gatho ya ts'othogui, ne hinxcá ntsixhu ya ts'o'mui gá ja'i, ne nú'u to'o ena gue go gue'u yá 'mehni Ajuá pe hinga majuani, xcá unga nguenda nú'a te øt'e'u gue hinga majuani yá 'mehni Ajuá, ngue'a gue'u 'raya c'uamba ja'i.

3 Xcá sufrihu ne xcá tsethu ne xcá mpèfihø ndunthi po rá ngueque ne hinxa zabi'ihø.

4 Pe stá unga nguenda gue hingrí macaguihu ngu gá macaguihu rá mudi.

5 Hangu beñhu hangu rá ndunthi gá macaguihu rá mudi. Nubyá ñobrihu, ne pèfihø ya hoga 'befi ngu rá mudi. Nu'bu hingui ne gui ñobrihu, 'bestho ma ga mabu ne ga hac'ahu ri mfoxyohu de habu ja'a, nú'a gue'a ga hac'ahu nú'a ra 'befi stá 'ra'ahu.

6 Xá hño gue xcá utsahu yá ts'o'befi ya nicolaita ngue'a nequi drí utsa'u nehe.

7 Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a mangu ra Maca Ndahi pa zofo ya nija. Y nu'a tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ga umba nsequi da zipabi rá fruta nú'a ra 'bai gá za bí 'bai nuni mahets'i habu bí 'bu Ajuá. Nura 'bai gá za'a ri umba ra te pa nzantho nú'a to da zipa rá fruta."

Ya noya pa nú'a ra nija rá thuhu Esmirna

8 Nehe 'yopabi nú'a ra enxé de ra nija Esmirna, y xipabi njaua: "Nú'a

to'o gue'a rá mudi ne asta rá gats'i, nú'a to'o bi du pe bi yopa nte, go gue'a bi xicagui gue ga xi'ahú njaua: 9 Nuga dí p̄adi ri 'befihú ne hanja xa t'utsa'ihú. Gyá hyoyahú dega boja, pe gyá ricohú co Ajuá. Nú'ú ya ja'i ri 'ñet'a xodyo, dí p̄adi gue nu'ú xa ñama'ñú de gue'ahú, ngue'a gue'ú 'raya ja'i de ra Satá.

10 Oguí tsuhú de nú'a te ma gui thoguihú. Pahú gue ra ts'ondahi ma da got'ahú fadi 'ra de gue'ahú pa ja da hnečni ua xi ja ri jamfrihú. 'Ret'a ma pa ma gui thoguihú nú'ú ya ts'othogui'ú. Pe dá zedi ri jamfrihú asta ri duhú, y nuga ma ga 'ra'ahú ra te pa nzantho ngu 'nara corona dega thaha.

11 Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a m̄anga ra M̄aca Ndahi pa zofo ya nija. Y nu'a tó'o da ntate de nú'a hingui ho, hinda ma ja ra nidu habú bí ja rá ñoho ra du."

**Ya noya pa nú'a ra nija
rá thuhu Pergamo**

12 Nehe 'yopabi nú'a ra enxé de ra nija nuni Pergamo, 'yopabi njaua: "Nú'a to'o há ra mahuai dega yo filo, nú'á gue'a xi'ahú njaua:

13 Nuga dí p̄adi ri 'befihú ne dí p̄adi habú guí 'buhú. Guí 'buhú habú ri manda ra Satá, pe masque ja guí 'buhuni, nu'ahú xcá camfriguihú xi xá hño, ne hinxcá cõngaguihú, nixi nu mi tho ra Antipa nú'a bi damajuani xá hño de gueque. Nu'á bi tho nuni habú guí 'buhú, habú ri manda ra Satá.

14 Pe nuga dí p̄adi gue 'bui 'ra de gue'ahú to'o camfri nú'a te mi udi ra Balaam, y nuga hindrí ho njabú. Ra Balaam bi 'ñutua ra Balac hanja bi za bi japa ya me Israel da 'yot'a ya ts'oqui. Bi 'ñutuabi'ú da zi nú'ú ya ngø t'umbi dega hñá'ti nuya c'oi, nehe bi 'ñutuabi da hñuxui nu'araza ra 'behñá.

15 Ne 'bui 'ra de gue'ahú nú'ú to'o camfribi yá nt'utuate ya nicolaita,

nú'ú ya nt'utuate'ú gue'ú drí utsa nehe.

16 Hangué ñobrihú ne 'ueguehú de gue'ú. Nu'bu hina, 'bestho ma ga mabú pa nú'ú to'o øt'a njabú ma ga castiga co nú'ú ya noya pønga de ja ma ne, gue'a ngu 'nara mahuai dega yo filo.

17 Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a m̄anga ra M̄aca Ndahi pa zofo ya nija. Y nu'a tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ma ga umbi da zi nú'a ra maná xa t'agui, ne ga umba 'nara zi t'axa do, y de ja nú'a ra t'axa do'a xa t'ofø 'nara 'ra'yo thuhu, y hønse nú'a to'o ma da hñani'a, go gue'a ma da badi te di bønga nú'a ra thuhu di huxni."

**Ya noya pa nú'a ra nija
rá thuhu Tiatira**

18 Nehe 'yopabi nura enxé de ra nija nuni Tiatira, 'yopabi njaua: "Rá T'ú Ajuá nú'a to'o zø yá da ngu 'nara tsibi ne di huexca yá ua ngu 'nara bronse xá coní, gue'a m̄a njaua:

19 Nuga dí p̄adi te gatho guí øt'ehú, ne tengu rá ndangui ri hm̄atehú ne ri jamfrihú, ne grí m̄fahú 'na ngu ma'na, ne hinxcá tsayahú guí øthú ya hoga 'befi. Nehe dí p̄adi gue nú'a ri 'befihú ma'na xa ndunthibya que rá mudi.

20 Pe dí p̄adi gue guí øt'ehú ma'ra ya t'øt'e nú'ú hindrí ho. Guí hoptahú nú'a ra 'behñá rá thuhu ra Jesabe da hyat'a nú'ú to pepcagui, ngue'a nu'á ena gue go gue'a 'nara 'mehni de Ajuá, pe hinga majuani, ngue'a nu'á 'nara hyate. Nu'á utuabi nú'ú to'o pepcagui gue da hñuxui nu'araza ra 'behñá, nehe utuabi da zi nú'ú ya ngø t'umbi dega hñá'ti nuya c'oi.

21 Nú'a ra 'behñá'a stá tsocuabi 'raya pa pa da ñobri, pe hinxa ne xa ñobri de nú'a ra ts'o'befi pefi.

22 Pahú gue nú'a ra 'behñá'a ma ga japi da 'menga ja ra m̄fidi co 'nara hñeni, pa da thogui ndunthi ya ugui.

Nehe ma ga japi da thogui ya ts'o-thogui gatho nú'u to'o xa hñuxui'a 'bu hinda ñobri'u nehe de yá ts'o'befi'u.

²³ Nura 'behñá'a nehe ma ga japi da du yá batsi. Y njabu da bađi gatho ya nija gue go gueque dí pađuabi yá mfeni ne yá coraso gatho ya ja'i, hangue ngu rá 'befi cada 'nara ja'i, gue'a ma da njabu rá njut'i nehe.

²⁴ Ha nu'ahu guí 'buhubu Tiatora ne hinxá camfrihu nuya ya ts'ont'utuuate hinga majuani, y nixi hinxá ne xcá pahú nú'a ra nt'utuuate'a, ngue'a nú'u to'o udi mañ'u gue gue'a rá nt'utuuate ra Satá, y mañ'u gue xi xá hñei pa to da bađi, dí xi'ahu gue oxqui øthu nú'u ya ts'oqui stá xi'ahu; y hinte ma'na drí 'bep'ahu.

²⁵ Nu'a gui 'yøthu, siguihu co nú'a xcá camfrihu asta hinga yopa pengui.

²⁶ Y nu'u tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ne da 'yøt'e nú'a ra 'befi stá manda asta rá gats'i, nuga ma ga umbabi ra ts'edi pa da nda ja gatho ya hai de ra ximhai,

²⁷ njabu ngu xa 'raca ra ts'edi ma Dada pa ga nda. Ne nu'ú ma da nda con gatho ra ts'edi, ja ra uenda di ha 'nara ts'ut'o dega bõja pa da huata ya hnini de gatho ya hai de ra ximhai asta hinda gohi ngu 'raya dohmi xa dehmi.

²⁸ Y nuga ga umbabi'u nú'a ra hyats'i ngu rá hyats'i ra haxatsø.

²⁹ Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a mangua ra Maça Ndađi pa zofa ya nija."

Ya noya pa nú'a ra nija rá thuhu Sardi

3 ¹ Nehe 'yopabi nú'a ra enxé de ra nija nuni Sardi, 'yopabi njaua: "Nú'a to'o pe'tsua nú'u yoto yá ndađi Ajuá, ne nú'u yoto ya tsø, mangua njaua: Nuga dí pađi ri 'befihu, ri hnequi gue guí tehú, pe xcá tuhú de ja ra ts'oqui.

² Nuhuhú pa gui nsuhú, ne 'uehú de ja ra ts'oqui, ne ma'na dá nja ri jamfrihu

nú'a ya mi ja pa xcá 'behmañu, ngue'a stá pađi gue hingui ho ri 'befihu ja rá thandi ma Dada.

³ Hangue beñhu de nú'a xcá hañhu. Camfrihu'a xá hño, ne ñobrihu. Nu'bu hingui nsuhú, xcrí damfrihu ga tsømbu ngu ra ora tsønga 'nara be.

⁴ Pe 'bu 'ra de gue'ahu núbu Sardi nú'u to'o hinxá hopi da ts'oca yá jamfri co nú'u ya ts'o'befi guí øthu, nú'ú gue'u xa su yá t'axa he nú'u he pa hinxá nts'oni. Go gue'u ma ga 'ño'be ne ga nhyehe mahyegui dega t'axa he ngue'a dí 'ñepi da hñe njabu'u.

⁵ Y nu'u tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ma da hñe dega t'axi, y hinga ma ga hađuabi yá thuhu de ja ra libro habú huxa yá thuhu nú'u to ma da me'tsa ra te pa nzantho, nehe ga xipa ma Dada ne yá enxé'a gue dí pađi'u.

⁶ Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a mangua ra Maça Ndađi pa zofa ya nija."

Ya noya pa nú'a ra nija rá thuhu Filadelfia

⁷ Nehe 'yopabi nú'a ra enxé de ra nija Filadelfia, 'yopabi njaua: "Nú'a to'o gue'a Ajuá xá nsunda ne hønse go gue'a øt'a gatho nú'a majuani, nú'a to'o gue'a ngu rá mpøte ndu ra Davi pa da nda, go gue'a ha ra nsoqui, hangue gatho nú'a ra gosthi da xoqui'a, hinda za to da got'i, y gatho nú'a ra gosthi da got'i, hinda za to da xoqui, nu'á ena njaua:

⁸ Nuga dí pađi ri 'befihu, ne stá xoc'ahu 'nara gosthi pa gui zofohú ma'ra, y hinda za to da got'i. Ngue'a masque hinguí pe'tshu ndunthi ra ts'edi, pe xcá 'yøthu nú'a mangua ma noya, ne hinxá ntsuhú xcá mañhu de gueque.

⁹ 'Bui 'ra ena gue ya xodyo, pe hinga majuani, nu'ú hate, ngue'a nu'ú go gue'u yá ja'i ra Satá. Pahú gue nuga ma ga hađuabi'u yá nt'ets'i pa da

ndandiñahmu ja ri uahũ, pa da bađi'ũ gue drí ma'ahũ.

10 Ngue'a nu'ahú xcá tsethũ gatho nú'a te xcá thohũ ngu nú'a dá xi'ahũ, hangue nuga ma ga su'ahũ pa hingui thohũ nuya ts'othogui ma da nja maxøgue ja ra ximhai. Ma da ñehe nú'ũ pa ts'othogui'ũ pa dra tsapi gatho ya ja'i 'bũ ja ra ximhai, pa ja da hnečni to'o nú'ũ ma da zeti, to'o hina.

11 Beñhũ gue nuga ma ga ehe 'bestho. Siguihũ guí camfriguihũ xá hño, pa ni 'na hinda za to da hñan'a ri thahahũ.

12 Y nu'ũ tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ga japi da nja ngu 'nara 'røts'e de ja ra maça luga habũ 'bũ ma Dada, y hinhya'mũ da bøni de guehni. Nehe ga opabi rá thuhu Ajuã ma Dada ja gue'ũ, ne rá thuhu de rá hnini'a. Nura hnini'a go gue'a ra 'ra'yo hnini de Jerusale nú'a dua çai de mahets'i po rá ts'edi'a. Nehe ja ga ofo ma 'ra'yo thuhu ja nuto xa ntate, ngue'a go dua meti'ũ.

13 Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a mangua ra Maça Ndahi pa zofo ya nija."

Ya noya pa nú'a ra nija rá thuhu Laodicea

14 Nehe 'yopabi nú'a ra enxẽ de ra nija Laodicea, 'yopabi njaua: "Go gueque dí mangua nú'a majuani y nixi drí mpadi, go gueque rá mudiogui de gatho nú'a bi hyoca Ajuã ma Dada, dí xi'ahũ njaua:

15 Nuga dí pađi ri 'befihũ gue hingrí utsaguihũ y nixi grí maçaguihũ. ¡Dí ne gue strá tse'ahũ o strá pa'ahũ!

16 Ngue'a guí njahũ ngu ra dehe nú'a hinxá pa nixi xá tse pe xá ndumapa, hangue dá gohi njabũ.

17 Ngue'a nu'ahú guí eñhũ gue gyá ricohũ, ja ri bojahũ, ne hinte øt'ahũ ra 'bedi. Pe huocate'ihũ ngue'a hinte guí pe'tshũ, gyá hyoyahũ, hinguí pahũ gue de ja rá thandi Ajuã ngu gyá godahũ ne gyá c'axfanihũ.

18 Hangue dí xi'ahũ tamgahũ ra oro nú'a xa 'ranga ja ra tsibi, pa njabũ gui

nricohũ. Tamgahũ ya he dega t'axi pa gui hñehũ ne hingui ntsahũ ngue'a gyá c'axfanihũ. Nehe tamgahũ ra 'ñethi pa gui coxa ja ri dahũ pa njabũ gui hyanthũ.

19 Nuga dí tsui ne dí japi da tho ya ugui gatho nú'ũ to drí mađi. Hangue beñhũ hanja gui 'yøthũ ra hño, ne ñobrihũ.

20 Nehe pahũ gue nuga dí 'ba ja ra gosthi dí zote. Nu'a tó'o da 'yøtca ma noya ne da xoga ra gosthi, nuga ga cõt'i ne ga nt'oxi con gue'a, ha nu'á con gueque.

21 Nu'a tó'o da ntate de nú'a hingui ho, ga umba nsequi da hñudi con gueque habũ gra hudi, njabũ ngu stá ntate nehe, ne dí hu'be ma Dada habũ bí hudi.

22 Nu'a tó'o ne da 'yøde, dá 'yøde nú'a mangua ra Maça Ndahi pa zofo ya nija."

Gatho nú'ũ to'o bí 'bũ mahets'i ri xøcambeni Ajuã

4 1 'Mefa de dá handa nú'ũ ya t'øt'e, dá handi nuni mahets'i 'nara gosthi mi xogui. Ne dá yopa øde nú'a ra noya xqui zocagui desde rá mudi, y nu mi ña bi nt'øde ngu mrá nzuni 'nara trompeta, y bi 'ñengagui:

— Bá pøts'e grí ñecua pa ga u't'a'i nuyũ te ma da nja 'mefa.

2 Y 'bestho nura ora'a ra Maça Ndahi bi 'ñutqui dega thedi 'na mi hudi ja 'nara hudi nuni mahets'i, 3 y nú'a to mi huhni mri hnequi ngu 'nara t'axa do nú'a t'embi ra jaspe, nehe mri hnequi ngu 'nara thenga do rá thuhu ra cornalina, xi mi huexqui nts'edi. Y de ja rá nthets'i nú'a ra hudi'a mi 'bahni 'nara 'bejri asta mi huexqui, ne mi hnequi ngu 'ñena 'nara c'angdo rá thuhu esmeralda.

4 Nuni thoho ja rá nthets'i nú'a ra hudi dá handi mi jani má 'natemagoho ya hudi, y de ja nuya hudi'ũ dá handi mi huhni

'natemagoho ya nda mri hñe dega t'axi ne mi hu'tsa yá corona dega oro.

⁵ Y nú'a ra hudi mi ja madetho, ja mi pønini ya huei, ne ja mri nt'ødeni ya ñani ne ya ngani. Nehe mi zøni yoto ya ñot'i dega tsibi, gue'u yoto yá ndahi Ajuá. Nuya ñot'i'u mi nhyandui nú'a ra hudi mi ja madetho.

⁶ Nura hudi'a mri nhyandui nehe ngu 'nara ndehe dega xito mi hnequitho nú'a te mi ja mbo.

Nehe guetbu de nura hudi'a ne ja rá nthets'i mi 'bahni goho ya da'enxe xi mi pe'tsa ndunthi yá da ja yá hmi ne de rí møte.

⁷ Nu'a rá mudi ra da'enxe mri hnequi ngu 'ñena 'nara zate. Nu'a rá ñoho ra da'enxe mri hnequi ngu 'nara ndamfri. Nu'a rá hñu ra da'enxe mri hnequi rá hmi ngu rá hmi 'nara ja'i. Ha nu'a rá ngoho ra da'enxe mi ngu 'nara nxani ri nhyats'i.

⁸ Y gatho nú'u goho ya da'enxe, mi pe'tsa 'rato yá hua cada 'na de gue'u, y de mbo yá hua ne de møte mi pe'tsa ndunthi yá da. Y ma pa ra xuui himi tsaya mi ena'u:

Xá nsunda'i, ma maça Ajuá'ihe ne ma Hmu'ihe, nu'i guí pe'tsa gatho ra ts'edi, nu'i go gue'e guí 'bui, ne nzantho xcá 'bui, ne ma gui 'bui pa nzantho.

⁹ Y nú'u ya da'enxe'u ngu da nsunda ne da 'ñe'tsua rá nsu ne da umba njamadi nú'a to'o mi hudi ja rá hudi, nú'a to'o 'bui pa nzantho,

¹⁰ nehe nú'u 'natemagoho ya nda mi huhni mi ndandiñahmu'u ne mri xøcambeni nú'a mi hudi ja nú'a ra hudi mi ja madetho, nú'a to'o 'bui pa nzantho, ne mi haça yá corona ne mi huxa ja rá ua nú'a to mi hudi ja nura hudi'a, ne mi ena'u:

¹¹ Ma Hmu'ihe ne ma Ajuá'ihe, rí 'ñepi dra nsunda'i, ne da t'e'ts'a ri nsu, ne da hma gue go grá nda,

ngue'a go gue'e gá hoca gatho nú'a te ja, y po ri paha bi njabu.

Ra 'bants'a he'mi, ne ra T'uca Deti nú'a rá T'u Ajuá

5 ¹ Nepu dá handa 'nara 'bants'a he'mi mi ha ja rá 'ye ra 'ñei nú'a to hudi ja rá hudi, ne xqui t'ofe de mbo ne de møte, ne xqui seyo co yoto ya seyo.

² De guehni dá handa 'nara enxe xi mi ja rá ts'edi ne mi ña nts'edi mi ena:

—¿Ha gue di 'bui to'o di pe'tsa ra nsequi da xø'tsa ya seyo ne da tants'a ra 'bants'a he'mi?

³ Pe mi jo'o ni 'na de gue nú'u bí 'bu mahets'i nixi de nú'u mi 'bucua ja ra ximhai, nixi de nú'u xa du, himbi za to bi tants'a nú'a ra 'bants'a he'mi, nixi himbi za to bi hyandi'a.

⁴ Nuga xi dá nzoni gue'a himbi ts'udi ni 'na nú'a to'o mri 'ñepi da tants'a nú'a ra 'bants'a he'mi'a pa da hñe'ti y nixi pa da hyandi.

⁵ Nepu 'na de nú'u ya nda bi 'ñengagui:

—Oguí zoni, 'bui 'na xi ja rá ts'edi ngu 'nara zate, nú'a xqui 'ñehe de yá ja'i ra Judá ne de ra nda Davi. Nú'a ha, go gue'a xa ntate, hangue nú'a go dí 'ñepabi da xø'tsa nú'u yoto ya seyo pa da za da tants'a nú'a ra 'bants'a he'mi.

⁶ Nepu de guehni dá handi madetho de nú'a ra hudi 'nara T'uca Deti nú'a rá T'u Ajuá, mi hnequi ngu xqui tho, mi 'bahni madetho de nú'u goho ya da'enxe ne de nú'u ya nda. Y nú'a ra T'uca Deti'a mi pe'tsa yoto yá ndani ne yoto yá da. Y nú'u yoto yá da mi pe'tsi, gue'u nú'u yoto yá ndahi Ajuá nú'u xa mehni ja gatho rá ngani ra ximhai.

⁷ Nú'a ra T'uca Deti'a bi joni pa bi hñanga nú'a ra 'bants'a he'mi mi ha ja rá 'ye ra 'ñei nú'a to'o mi hudi ja rá hudi.

⁸Y nu mi hñānga nú'a ra he'mi'a, nú'u goho ya da'ēnxē ne nú'u 'natemagoho ya ndā, bi ndandiñāghmu'u ja rá thandi ra T'uca Deti. Gatho nú'u ya ndā mi ha ya arpa ne ya njuspi dega oro mi ñuts'i co ra t'uts'i; nura t'uts'i'a gue'a yá sɔcambeni ya gamfri.

⁹Nehe mi tuti'u 'nara 'ra'yo thuhu mi ena:

Nu'i go dí 'ñep'a'i gui hñānga ra 'bants'a he'mi, ne gui xø'tsa nú'u yoto ya seyo pē'tsi, ngue'a nu'i go bi tho'a'i ne xcá tangaguihe co ri maça ji, pa njabū bi za gue Ajuā bi 'yøtc'aguihe yá metiguihe'a núje stí 'ñehehe de gatho ya 'mūi gá ja'i, ne de gatho ya hñāqui, ne de gatho ya hnini, ne de gatho ya hai de maxøgue ra ximhai.

¹⁰Ne xcá hñuxcahe dega ndā ne dega macja de ja rá 'befi Ajuā,

nehe ma ga ndāhe ja ra ximhai.

¹¹Nepū dá øde 'ra mi ñā, y de guehni dá handa ya 'motho ya enxe, ya 'mo dega 'motho, ne xqui got'atho de habū mi hudi Ajuā, ne habū mi 'bū nú'u goho ya da'ēnxē ne nú'u ya ndā,

¹²ne mi ñā'u nts'edi, ne mi ena:

Ra T'uca Deti nú'a bi tho, dí 'ñepi da ndā, ne dí 'ñepi da hñāni gatho ya hño, ne ra mfađi, ne ra ts'utbi, ne dí 'ñepi'a dra t'e'tsua rá nsu, ne dra nsunda, ne dra sɔcambeni.

¹³Nehe dá øde bi ñā gatho nú'u to bí 'bū mahets'i ne ja ra ximhai, ne de nja'ti ra ximhai, ne de ja ra ndehe, ne de mbo ra ndehe, gatho mi ena'u:

Drá sɔcambeni Ajuā nú'a to'o hudi ja rá hudi, nehe drá sɔcambeni ra T'uca Deti. Drá t'e'tsua rá nsu, ne drá

nsunda, ne dá hmā gue pē'tsa ra ts'edi

pa nzāntho ne pa nzāntho.

¹⁴Nepū nú'u goho ya da'ēnxē mi ena:

—jNjabū gue'a!

Y nú'u 'natemagoho ya ndā bi ndandiñāghmu ne bi xɔcambeni'u nú'a to'o 'būi pa nzāntho.

Nú'u yoto ya seyo

6 ¹Mefa dá handa ra T'uca Deti ora mi xø'tsa 'na de nú'u ya seyo, ne dá øde 'na de nú'u goho ya da'ēnxē bi ñā nts'edi ngu 'nara ngani, ne bi 'ñengagui:

—jBá ehe pa gui hyandi!

²Nepū de guehni dá handa 'nara tøgue mri tøgue 'nara t'axfani, y mi ha 'nara flecha pa ra tuhni, ne bi t'umbabi 'nara corona. Y nu'á bi ma ja ra tuhni, y nzāntho bi ntāte.

³Nu mi xø'tsa rá ñoho ra seyo nú'a ra T'uca Deti, dá øde rá ñoho ra da'ēnxē bi 'ñengagui:

—jBá ehe pa gui hyandi!

⁴Ne de guehni bi bōni 'nara tøgue mri tøgue 'nara thenga fani, ne bi t'umba ra ts'edi pa da japi da nja ya tuhni ja ra ximhai, ne da japi da nhyose ya ja'i, ne bi t'umba 'nara dānga huai.

⁵Nu mi xø'tsa rá hñu ra seyo ra T'uca Deti, dá øde rá hñu ra da'ēnxē bi 'ñengagui:

—jBá ehe pa gui hyandi!

De guehni dá handa 'nara tøgue mri tøgue 'nara 'bofri, ne mi ha 'nara mbexo.

⁶Ne dá øde 'nara noya madetho de habū mi 'ba nú'u goho ya da'ēnxē, mi ena:

—'Na huada ra trigo o hñu huada ra cebada da 'ba pa rá thāhā 'nara memapa. Pe oguí huata ya 'bai gá olivo nixi ya uā'obxi.

⁷Nu mi xø'tsa rá ngoho ra seyo nú'a ra T'uca Deti, dá øtuabi rá noya rá ngoho ra da'ēnxē, bi 'ñengagui:

—¡Bá ehe pa gui hyandi!
 8 Nep̄ de guehni dá handa 'nara t̄ogue rá thuhu ra Du mri t̄ogue 'nara c'ast'a fani, ne mri 'befa 'na nú'a xqui 'ñehe de hab̄ 'b̄ai nú'u xa du. Bi t'umba ra ts'edi pa da hyo 'na de goho parte ya ja'i nú'u 'b̄a ja ra ximhai, pa da hyo dega huai, ne dega thuhu, ne dega ts'ohñeni, ne co ya mb̄anga zu'ue 'yo ja ra ximhai.

9 Nu mi x̄o'tsa rá nc̄ut'a ra seyo nú'a ra T'uca Deti, de nja'ti ra ata dá handa nú'u ya ja'i xqui tho po rá noya Ajuá ngue'a mi damajuani'u de yá jamfri.

10 Y mi ñá nts'edi ne mi ena:

—Nu'i Ajuá ma Hmu'ihe, xá nsunda'i ne guí øt'a gatho nú'a guí mā, ¿asta ha'mu ma gui hñá'mba nguenda ya meximhai ne gui co'tsuabi de nú'a xa 'yõtcahe gue bi hyogaguihe?

11 Nep̄ nu'ú bi t'umbabi ya t'axa he, ne bi t'embabi gue da d̄ø'mahm̄a asta hinda z̄adi ra 'bede de nú'u ya cu xqui mp̄ehui mahyegui, ngue'a ri 'betho da tho ma'ra ngu xqui tho'u.

12 Mefa dá handi nu mi x̄o'tsa rá 'rato ra seyo nú'a ra T'uca Deti, ne bi nja 'nara d̄anga mbimhai, ne bi 'mexuui nura hyadi ngu 'nara 'bohe dega behe, ne bi thenga ra z̄ana ngu ra ji.

13 Nuya ts̄ø bi dagui ngu ora ta yá fruta 'nara 'bai gá igo nú'u hingui t̄a, sta nja ra b̄unthi.

14 Ha nu mahets'i bi 'ñiotho, ngue'a bi mpants'i ngu 'nara 'bants'a he'mi, ne gatho ya t'øh̄ø ne ya t'uca hai o madetho ja ya ndehe bi 'm̄edi de hab̄ mi ja.

15 Y nú'u mi 'b̄ai dega nd̄a ja ra ximhai, ne nú'u mi pe'tsa ndunthi ra nsu, ne ya rico, ne nuya nd̄a gá soldado, ne nú'u to mi ja yá ts'edi, bi ma'u bá 'ñágui ja ya ma'ye. Nehe ya 'bego ne nú'u himyá 'bego, gatho'u bi ma bá 'ñágui.

16 Gatho nú'ú mi emba ya t'øh̄ø ne ya do:

—Yøt'eh̄u gui cobgahe pa ga 'ñáguihe de rá thandi Ajuá nú'a to hudi ja rá hudi, ne de rá cue ra T'uca Deti pa hinte da 'yõtcahe.

17 Ngue'a ya bi z̄ø ra pa da hneca rá cue Ajuá, ne jo'o to'o da za da z̄eti.

Bri seyo 'raya ja'i de ya me Israel

7 1 Mefa de gue'a dá handa goho ya enx̄e mi 'bai 'na cada rá ñani ra ximhai pa mi ts̄ami nú'u goho ya nd̄ahi pa hinda mb̄a ja ra hai nixi ja ra ndehe y nixi da hm̄ana ni 'nara 'bai gá za.

2 Nehe dá handa ma'na ra enx̄e xqui 'ñe de b̄øxyadi, ne mi h̄ampa rá seyo Ajuá nú'a te, ne bi 'ñembabi nts'edi nú'u goho ya enx̄e to xqui t'umba ra ts'edi pa da japi da nja ya ts'othogui ja ra hai ne ja ra ndehe, ne bi 'ñembabi'a:

3 —Ote xqui øt'uahm̄a ra hai ne ra ndehe nixi ya 'bai gá za ngue'a ri 'bedi ga seyohe nú'u to pepabi ma Ajuáh̄u.

4 Ne bi sicagui hangu yá ndunthi nú'u xcrí seyo, mi ts̄øxa 'na nthebe ne ñotemagoho 'mo de gatho nú'u ya ja'i xqui 'ñehe de ya ja'i de Israel.

5 De nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Judá, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo nú'u xcrí seyo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Rubé, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Gad, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo,

6 y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Aser, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Neftalí, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Manase, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo,

7 y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Simiu, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Leví, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui 'ñehe de yá ja'i ra Isacar, mi ts̄øxa 'ret'amayoho 'mo,

8 y de nú'u xqui ñehe de yá ja'i ra Sabulól, mi tsøxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui ñehe de yá ja'i ra Jose, mi tsøxa 'ret'amayoho 'mo, y de nú'u xqui ñehe de yá ja'i ra Benjami, mi tsøxa 'ret'amayoho 'mo.

Ra apostol Xuua bi hyanda 'nara hmunts'a ja'i xqui hñe dega t'axi

9 'Mefa de guehna dá handa 'nara danga hmunts'a ja'i nixi himi tsa to da mede. Nuya ja'i'u xqui ñehe de gatho ya hnini, ne de gatho ya hai, ne de gatho ya hñagui, ne de gatho ya 'múi gá ja'i. Mi 'bai'u ja rá thandi Ajuá habu mi hudi'a ne ja rá thandi ra T'uca Deti, mi hñe'u dega t'axi, ne mi ha ya denti.

10 Ne mi ña nts'edi, mi ena'u:

Ajuá ma Dadahu nú'a to'o hudi ja rá hudi,
ne ra T'uca Deti,
go guese'u bi za bi pøhø ya ja'i.

11 Nehe gatho nú'u ya enxé mi 'bai ja rá nthets'i ra hudi ne habu 'bu nú'u ya nda ne nú'u goho ya da'enxe, bi ndandiñahmu asta bi megui yá hmi manjantho ja ra hudi ne mi xøcambeni Ajuá,

12 ne mi eñ'u:

¡Njabu gue'a! Drá søcambeni Ajuá ma Dadahu, ne drá nsunda, ngue'a go gue'a ja rá mfadi.

Nehe dá t'umba ra jamadi ne dá t'e'tsua rá nsu, ngue'a nu'a ja rá ts'edi, ne go gue'a ra nda.

Dá njabu pa nzantho ne pa nzantho. Njabu gue'a.

13 Nepu 'na de nú'u ya nda bi 'yangagui ne bi ñengui:

—Xi núyu 'bahni ri hñe dega t'axi, ¿to'oyu ne habu xqui ñeheyu?

14 Nuga dá thadi ne dá embabi:

—Nuga hindí padi, nu'i go guí padi.

Nu'bu nu'á bi ñengagui:

—Nuyu go guehyu xqui ñehe de nuni habu mbi ja ya ts'othogui ne xuá t'axca yá he co rá ji ra T'uca Deti.

15 Hangué nubyá nuyá 'bai ja rá thandi Ajuá habu hudi'a, ne pøpabi ma pa ra xuui nuua ja ra maça luga habu 'bu'a. Y nu Ajuá hudi ja rá hudi 'bui con guehyu ne ri suy.

16 Y ya hinhya'mu ma da zu ra thuhuyu ngu nú'bu mbá 'bu ja ra ximhai, nixi ra nduthe, nixi ra pahyadi, nixi ma'ra ya ts'othogui.

17 Ngue'a nuni ra T'uca Deti 'bai habu hudi Ajuá, go guehni ra ma'yo pa da suy ne da ñutuabiyu habu ja ya pøthe de ra dehe dega te. Y nu Ajuá ma da hñu'mba yá mui ne da ducuabi yá guida de ja yá da.

Ra apostol Xuua bi hyanda rá yoto ra seyo ne 'nara njuspi dega oro

8 1 Nepu de bi xø'tsa nú'a rá yoto ra seyo ra T'uca Deti, bi nja ra hmetho y 'besthó hinte bi nt'øde, ngu made ra ora himbi nt'øde ni 'nara noya nuni mahets'i.

2 Nepu dá handa yoto ya enxé mi 'bai ja rá thandi Ajuá, ne bi t'umba 'ra 'nara trompeta.

3 Nepu bi zøhø ma'na ra enxé mi ha 'nara njuspi dega oro, ne bi 'mai ja ra ata. Nura enxé'a bi t'umba ndunthi ra t'uts'i pa bi umbabi Ajuá mahyegui co yá søcambeni ya gamfri ja ra ata dega oro mri nhyandui nú'a ra hudi habu mi hudi Ajuá.

4 Y de ja rá 'ye ra enxé bi bøxa ja rá thandi Ajuá nurá 'bifi ra t'uts'i mahyegui co yá søcambeni nuya gamfri.

5 Y nura enxé'a bi gu ra njuspi, ne bi hñaca ts'u ra tsibi nú'a mi zø ja ra ata pa bi ñu'tsa rá njuspi, nepu bi fote pa ja ra ximhai. Y nu mi 'yøt'a njabu'a, bi nja ya ngani ne ya hucé ne ra mbimhai asta mi ñuni.

Ya trompeta

6 Nepu nú'u yoto ya enxé mi há ya trompeta bi nhyoqui'u pa da mist'i'u.

7 Y nu mi mist'a rá trompeta nú'a ra mudi enxé, bi dagui pa ja ra ximhai ya ndo co ra tsibi mi nthants'i co ra ji. Y nu mi njabu bi zat'a 'na de hñu parte ra hai, ne bi zat'a 'na de hñu parte ya za, ne gatho ya ndapo nú'u xmá nc'ami bi zat'i.

8 Nu mi mist'a rá trompeta nurá ñoho ra enxé, 'bestho bi zo ja ra ndehe 'na ngu ra danga t'øhø mi zø, ne bi nji 'na de hñu parte ra ndehe. 9 Ne bi du 'na de hñu parte ya zu'ue nú'u mi 'bu mbo ra ndehe, ne bi yui 'na de hñu parte ya motsa.

10 Nu mi mist'a rá trompeta nurá hñu ra enxé, 'bestho bi dagui de mahets'i 'nara danga tsø ja 'na de hñu parte ya ðathe ne ya pøthe. Nura tsø'a mri yot'i ne mi zø,

11 y mrá thuhu ra Ajenjo. Ne bi mpunga ajenjo 'na de hñu parte ya dehe, y co rá nju nura ajenjo'a bi ju'tsa ya dehe, ne bi du ndunthi ya ja'i co rá nju nura dehe.

12 Nu mi mist'a rá trompeta nurá ngoho ra enxé, 'bestho bi 'mexuui 'na de hñu parte ra hyadi ne ra zana ne ya tsø. 'Na de hñu parte ra pa bi 'ñotho ra ñot'i de ra hyadi, ne 'na de hñu parte ra xuui bi 'ñotho ra ñot'i de ra zana nixi de ya tsø.

13 Nepu dá handa 'nara nxani mri nhyats'i madetho de mahets'i, ne dá øde mi ña nts'edi ne mi ena:

—¡Huecate nú'u to 'bui ja ra ximhai, ngue'a ri 'betho da mist'a yá trompeta má hñu ya enxé!

9 1 Y nu mi mist'a rá trompeta nurá ncüt'a ra enxé, dá handa 'nara tsø xqui dagui de mahets'i pa ja ra ximhai, y nura tsø'a bi t'umbabi ra nsoqui pa bi xoqui ne bi xo'tsua rá ne nú'a ra o'tsi otho habu bí c'a.

2 Y nu mi xo'tsa nú'a ra o'tsi'a, bi

bøts'e de guehni 'nara 'bifi ngu rá 'bifi 'nara danga ut'i, ne bi juta ra hyadi asta bi 'mexuui co nú'a ra 'bifi mi 'yo ja ra ndahi.

3 Y ja ra 'bifi ja mbra ehni 'raya nc'oto, nepu bi nxani'u ja ra ximhai ne bi t'umba ra ts'edi ngu yá ts'edi ya penzu pa da ntsate.

4 Nuya nc'oto'u bi sipi gue hinda zi ni 'nara c'ama ndapo, nixi ya za. Nu'ú bi sipi gue da za hønse nú'u ya ja'i hingui pe'tsua rá seyo Ajuá ja yá de.

5 Bi t'umba nsequi da 'yøt'a njabu hønse pa da japi da sufrí ya ja'i cut'a zana, pe hingui pa da hyo. Y nuyá 'ñu yá ne nú'u ya nc'oto ngu rá 'ñu rá ne 'nara ts'o penzu ora tsa 'nara ja'i.

6 Nuya pa'u ya ja'i da nehma da du, pe ma da 'ñotho ra du pa gue'u.

7 Nú'u ya nc'oto'u mi hnequi ngu 'raya fani xa hñoqui pa ra tuhni, y mi hu'tsa ja yá ñaxu'u ngu 'nara corona dega oro, y nuyá hmi mi ngu yá hmi ya ja'i.

8 Ne xi xmá ma yá stá ngu yá stá ya 'behña, y nuyá ts'i mi ngu yá ts'i ya zate.

9 Y de ja yá ndo'yo mi pe'tsa 'nara nthaquí ngu dega bøja, ne nuyá mbuni de yá hua mi ngu rá mbuni ya carro nú'u ri gut'a ya fani 'yo ja ra tuhni.

10 Y yá cola mi nja ngu yá cola ya penzu co ya 'bite, y nuyá 'bite mi pe'tsa ra ts'edi pa da japi da sufrí ya meximhai cut'a zana.

11 Y nú'a ra ts'o'enxé 'bu ja ra o'tsi nú'a otho habu bí c'a go gue'a mrá nda de nuya nc'oto'u. Nura enxé'a dega ebreo rá thuhu ra Abado, y dega griego ra Apolyo nú'a rí bøni da 'ñena ra hyote.

12 Nurá mudi ra ts'othogui ya bi uadi, pe ri 'bedi má yoho.

13 Y nu mi mist'a rá trompeta nurá 'rato ra enxé, 'bestho dá øde 'nara noya mi pøni de ja nú'u goho ya ndahi de ra ata dega oro nú'a mi ja de ja rá thandi Ajuá.

14 Y nú'a ra noya'a bi 'ñembabi nú'a rá 'rato ra enxé to mi há ra trompeta:
—Xo'ta nú'u goho ya enxé that'a ja rá hyo ra dáthe Eufrate.

15 Y bi so'ta nú'u goho ya enxé xqui hñoqui xqui dø'mi pa 'bestho ra ora'a da hyo 'na de hñu parte ya ja'i de ra ximhai.

16 Y dá øde hangu yá ndunthi nú'u yá soldado mi tøgue yá fani, dá øde gue mi yo nthebe 'mo ya 'mo.

17 Njaua dá handi gatho nú'a bi 'ñutca ra Māca Ndāhi dega thedi: Nu'u tó'o mi tøgue yá fani, mi há yá nthaquí ja yá tiñā, ne xi mi huexqui dega thēni ne dega c'anguí ne dega c'ast'i. Ne nuyá ñāxu ya fani mi ngu yá ñāxu ya zate, y de ja yá ne'u mi pøni ra tsibi ne ra 'bifi ne ra asufre.

18 Nu'a ra tsibi ne ra 'bifi ne ra asufre mi pønga ja yá ne'u, bi japi bi nja ya ts'othogui asta bi du 'na de hñu parte ya ja'i de ra ximhai.

19 Hangue nú'u ya fani'u mi ho ya ja'i co yá ne ne co yá cola, ha nuyá cola mi ngu 'nara qu'eñā mi ja rá ñāxu ne mi tsate, y njabū mi ø'tua ra 'ñū ya ja'i.

20 Y nu'u ya ja'i himbi du co nuya ts'othogui'u, himbi ne bi ñobri'u. Bi siguitho bi xøcambeni ya ts'ondāhi ne nú'u ya c'oi dega oro, dega t'axi, dega bronse, dega do, ne dega za, nú'u hingui handi, nixi øde, nixi ri 'yo.

21 Nixi himbi ne bi ñobri'u de nú'a mi øt'u, ngu ra nthote, ne ya nt'ete, ne de ra nt'e'behñā, ne de ya mfe.

Ra enxé mi há 'nara t'uca libro

10 1 Nepū dá handa ma'na ra enxé mi pe'tsa ndunthi rá ts'edi bi gāi de mahets'i, ne mi pa madetho ja 'nara guui, ne mi ja 'nara 'bejri ja rá ñāxu. Rá hmi xi mri yot'i nts'edi ngu ra hyadi, y nuyá ua mi zø ngu ra faspí.

2 Ne mi há 'nara zi t'uca libro y bi

xo'tsi. De guehni bi 'ba'ma rá ua ra 'ñēi ja ra ndehe, ha nurá ua ra ngahā bi 'ba'ma ja ra hai.

3 Nepū bi dø 'nara hmafi xi nts'edi ngu rá hmafi 'nara zate ora mafi, y nu mi mafi'a bi nt'øde yoto ya ngani.

4 Y nu ndá øde nuya ngani'u, ndí ma ga ofo nú'a te mi mañ'u. Pe dá øde 'nara noya de mahets'i, bi 'ñengagui:
—Dá gohitho njabū nú'a bi mānga nú'u yoto ya ngani, oguí ofo pa hinda fādi.

5 Nepū 'mefa, nú'a ra enxé dá handi xqui 'ba'ma rá ua ja ra ndehe ne ja ra hai, bi gūxa rá 'ye ra 'ñēi pa mahets'i,

6 ne bi jura de rá thuhu nú'a to'o 'būi pa nzāntho, nú'a bi hyoca mahets'i ne ra ximhai ne gatho ra ndehe ne gatho nú'a te ja, ne bi 'ñēna:

—Ya ts'uttho ya pa di 'bedi pa da uadi gatho.

7 Pe nu stí mudi da mist'a rá trompeta rá yoto ra enxé, nuya pa'u ma da uadi nú'a bi beni da 'yøt'a Ajuā ne himi fādi, nú'a bi xipabi yá 'mehni'a nú'u to'o bi mēpabi.

8 Y nú'a ra noya dá øde de mahets'i bi zocagui ma'na'qui ne bi 'ñengagui:

—Grí ma ne gui jū nú'a ra t'uca libro xa xo'tsa ja rá 'ye ra enxé nú'a 'bai ja ra ndehe ne ja ra hai.

9 Nepū dá ma habū mi 'ba ra enxé ne dá embabi:

—'Racagui ra t'uca libro.

Ne nu'á bi 'ñengagui:

—Nā, ne tsi. Ja ri ne ma gui tsa strá 'ñū ngu ra t'afi, pe nu ja ri mui ma gui tsa strá nju.

10 Nu'bú dá hānga ra t'uca libro de rá 'ye ra enxé, ne dá tsi. Ne dá tsa ja ma ne xi xmá 'ñū ngu ra t'afi, pe nu ndá tsi xi xmá nju de mbo ma mui.

11 Y nu'á bi 'ñengagui:

—Mahyoni gui yopa mānga ma'na'qui nú'a te ma da t'ø'tuabi ya

ja'i de gatho ya hñāqui ja gatho ya hai, ne ja gatho ya hnini, ne yá ndā.

Mi 'bui yoho to bi damajuani

11 ¹ Nepu bi t'aca 'nara xithi pa ra t'eni, ne bi t'engagui:

—Grí ma gui 'yeni rá nija Ajuā ne ra ata, ne gui pede nú'x 'buhni ri xocambeni Ajuā.

² Pe nura patio nú'ā ja de mōte rá nija Ajuā, oxqui eni, ngue'ā nura patio'ā xa t'umba nú'x ya ja'i hingyá xodyo, y nu'ú ma da net'a ra maça hnini ñote-mayoho nzaṅa.

³ Y ma ga pehna nú'x yoho ma 'mehni pa da mąnga ma noya 'na 'mo ne yo nthebe hñu'rate ma pa, y ma da hye yá he dega behe.

⁴ Nú'x ya 'mehni'x gue'x ngu nú'x yo 'bai ya olivo ne ngu nú'x yoho ya mfoxyo 'bai ja rá thandi Ajuā nú'ā to'o ra ndā de ra ximhai.

⁵ 'Bū da ne to'o te da 'yø'tuabi'x, da bōnga ya tsibi de yá ne'x pa da hyo nú'x yá ncontra. Y njabu da du nú'x to'o da ne te da 'yø'tua'x.

⁶ Nu'ú pe'tsa ra ts'edi pa hinda hopi da 'uāi nú'x ya pa ma da xipa ya ja'i de nú'ā ma da nja. Nehe pe'tsa ra ts'edi pa da japi da nji ya dehe, ne da japi da nja ya ts'othogui haburaza ja ra ximhai. Y nu'ú da 'yø'ta njabu nú'x ya 'mi'qui da ne'x.

⁷ Pe nu stí uadi da mąnga nú'ā te ma da nja, ma da bōxa 'nara mbąnga zu'ue de ja ra o'tsi nú'ā otho habu bí c'a pa da ntunhui'x, y ma da ntāte nú'ā ra mbąnga zu'ue, hangue da hyo'x.

⁸ Nuyá ndo'yo'x ma da gohi di 'boni haburaza ja ya 'ñu de ra dąnga hnini nuni habu bri pont'a ma Zidadahu. Nura hnini'ā da za ga hycuahx co ra hnini Sodoma ne de Egipto, y ja rá thandi Ajuā xi xá nts'o nuya hnini'x.

⁹ Ya ja'i de gatho ya hnini, de gatho ya 'mūi gá ja'i, de gatho ya hñāqui, ne de gatho ya hai, ma da hyandua yá

ndo'yo nú'x yoho ya 'mehni da 'moni hñu pa made, pe hinda thopi to da 'yagui'x.

¹⁰ Y nuya meximhai da johya'x ne da 'ñumba 'baha sehe'x ngue'ā ya xqui tho nú'x yoho ya 'mehni to'o xi xqui 'yø'ta ra xuhña pa gatho ya meximhai.

¹¹ Pe 'mefa de nú'x hñu pa made, Ajuā bi japi bi yopa nte, nepu bi nangui'x, y nú'x to bi hyandi'x xi bi ntsu.

¹² Nepu bi nt'øde 'nara noya de mahets'i mi ñā nts'edi ne bi 'ñembabi nú'x to'o xqui yopa nte:

—Bá pøxhu grí 'ñehua.

Nepu ja 'nara guui bi ts'its'i'x pa mahets'i. Y nú'x yá ncontra'x bi hyandi.

¹³ Nura ora'ā bi nja 'nara dąnga mbimhai, ne bi yunt'a 'na de 'ret'a parte de ra hnini co nú'ā ra mbimhai, ne bi du yoto 'mo ya ja'i, ha nu'x tó'o himbi du xi bi ntsu, ne bi nsunda Ajuā nú'ā 'bui mahets'i.

¹⁴ Nurá ñoho ra ts'othogui ya bi uadi, pe 'bestho ma da nja nú'ā rá hñu.

Rá yoto ra trompeta

¹⁵ Y nu mi mist'a rá trompeta nurá yoto ra enxē, 'bestho bi nt'øde 'raya noya de mahets'i mi ñā nts'edi, mi ena:

Nubyá gatho nuya hmanda mi ja ja ra ximhai,
ya go o rá 'yē ma Ajuāx ne ra Zidada Jesucristo
nuto xa hñunts'i'ā pa da ndā pa nzaṅtho.

¹⁶ Y nú'x 'natemagoho ya ndā mi hudi ja yá hudi de ja rá thandi Ajuā, bi ndandiñahmu'x ne bi xocambeni'ā,

¹⁷ ne mi ena'x:

Nu'i Ajuā ma Hmu'ihe,
go gue'e guí pe'tsa gatho ra ts'edi,
go gue'e guí 'bui, ne nzaṅtho xcá 'bui, ne ma gui 'bui pa nzaṅtho.

Dí 'ra'a'ihe njamādi
ngue'a ya xi gá ndā.

18 Ya ja'i de ra ximhai xi xa bø yá
cue'x con gue'e,
pe ya bi zø ra pa pa da hnequi
ri cue,
ne ma gui hñā'mba nguenda
gatho nú'x xa du,
ne ma gui umba yá thāhā nú'x
ri 'mehni bi mep'a'i,
ne gatho ya gamfri, ne gatho
nú'x to'o bi xøcambeni'i,
ngu ya notsi ngu ya dāngui.
Nehe ya bi zø ra pa pa gui
huata nú'x to xa ts'oca ra
ximhai.

19 'Mefa de gue'a bi xogui ra maça
luga nuni mahets'i habu 'bū Ajuā, y
ja bi hnequini ra arca de ra cohi, ne
xi mri yot'a ya huei, ne mri nt'øde ya
ngani, ne xi bi dagui ndunthi ya ndo
ne bi nja 'nara mbimhai.

Ra 'behñā ne ra mbānga zu'ue

12 1 'Mefa bi hnequi ja mahets'i
'nara dānga nt'udi, y nú'ā mi
'nara 'behñā mri hñe co ra hyadi ne
mi 'bai ja ra zānā y mi hu'tsa 'nara
corona mi tøgue 'ret'amayoho ya tsø.
2 Mi da'thi ne mi zoni nts'edi co ya
ūgui ngue'a mi ma da 'mūi rá bātsi.
3 Nepū bi hnequi ma'na ra nt'udi ja
mahets'i, y nú'ā mi 'nara dānga thēnga
zu'ue mi ngu 'nara qu'eñā. Y mi pē'tsa
yoto yá ñāxu ne 'ret'a yá ndāni y cada
'narā ñāxu mi hu'tsa 'nara corona.
4 Y co rá cola bi gūt'a 'na de hñu parte
ya tsø de mahets'i, nepū bi fōte pa ja
ra ximhai. Nepū nura zu'ue'a bi 'mai
ja rá thandi nú'ā ra 'behñā, pa ngu da
'mūi rá bātsi, da zipabi.
5 Nepū bi 'mūi rá bātsi mrā ts'unt'x, y
nú'ā con gatho rá ts'edi ma da ndā de
gatho ya hai, ja ra uenda di hā 'nara
ts'ut'o dega bōja, y 'bestho bi ts'its'i pa
habū bí hudi Ajuā.
6 Y ra 'behñā bi ma bi 'bat'i pa ja 'nara
mbonthi habū xqui hyoca Ajuā pa

gue'a, pa ja da 'mūhni ne ja da t'inini
pa 'ret'amayoho nthebe hñu'rate ma
pa.

7 'Mefa bi nja 'nara dānga tuhni nuni
mahets'i, y ra ndā gá enxe nú'ā rá
thuhu ra Migue, mahyēgui co yá
enxe'a bi ntunhui ra dānga mbānga
zu'ue ne yá ts'o'enxe.

8 Y nura dānga mbānga zu'ue ne yá
enxe himbi ntāte'x y nixi ya himbi
thopi dua 'būhni mahets'i.

9 Hanguē brá juui ne brá fōte de
mahets'i pa ja ra ximhai con gatho
yá ts'o'enxe. Nú'ā ra dānga mbānga
zu'ue'a go gue'a ra ndāxjua qu'eñā xa
thu'mbabi ra ts'ondāhi ne ra Satá, ne
go gue'a hat'a gatho ya ja'i de ra
ximhai.

10 Nepū dá øde 'nara noya nuni
mahets'i mi ena:

—Nubyá hā, ya bi zø ra ora de ra
mpøhø, ngue'a ya bi ntāte Ajuā nú'ā
to'o ra ndā ne ja rá ts'edi, y nehe ya
bi umba rá nsu ma Zidadahū ra
Jesucristo pa da ndā, ngue'a ya xra
juui ne xra fōte de mahets'i pa ja ra
ximhai nú'ā to'o mi māmbabi ya cu
ma pa ra xuui ja rá thandi Ajuā.

11 Nehe ya cu ya xa ntāte de ra
ts'ondāhi ngue'a bi mani rá ji ra
T'ūca Deti, nehe xa ntāte'x ngue'a xa
damajuāni de rá noya Ajuā, y himi tsu
da du, ne himbi 'uegue de nú'ā bi
gamfri.

12 Hanguē johyahū nú'ahū ya guí
'būhūua mahets'i. Pe huecate'ihū
nú'ahū guí 'būthūbū ja ra ximhai ne ja
ra ndehe, ngue'a ra ts'ondāhi xa juui
xqui mabū habū guí 'būhū, ne xi ja rá
cue ngue'a pādi gue ts'ut'ho ya pa ri
'bedi pa dra huati'a.

13 Y nu mbrá fōte de mahets'i pa
ja ra ximhai nú'ā ra dānga mbānga
zu'ue, nu'bú nu'ā bi hyonga nú'ā ra
'behñā xqui 'mūi rá t'x pa xa 'yø'tua
ra nts'o'mūi.

14 Pe ra 'behñā bi t'umbabi yoho ya hua
dega nxāni pa bi za bi nhyats'i, ne bi

'ba'tuabi nú'a ra d̄anga mb̄anga zu'ue, nep̄u bi ma bá 'bu ja nú'a ra mbonthi hab̄u bi t'ini'a h̄nu njeja made.

15 Nep̄u nura d̄anga mb̄anga zu'ue bi zogui ra dehe de ja rá ne pa bi nja ngu 'nara d̄athe. Bi 'yøt'a njab̄u'a pa nura dehe'a bi dena nú'a ra 'beh̄ña pa xa duts'i hm̄ah̄a.

16 Pe ra hai bi xogui pa bi yai nú'a ra d̄athe xqui zogui de ja rá ne nú'a ra d̄anga mb̄anga zu'ue, y njab̄u ra hai bi mats'i ra 'beh̄ña.

17 Nep̄u nú'a ra d̄anga mb̄anga zu'ue xi bi b̄ø rá cue co nú'a ra 'beh̄ña, ne bi ma pa da ntunhui nú'u yá 'beto yá mbong'beto nú'a ra 'beh̄ña, nú'u to'o øtuabi yá h̄manda Ajūa ne camfri ra Zidada Jesucristo.

Yoho ya ts'ozu'ue

13 1 Ndí 'bai ja rá ñ̄ani ra ndehe y dá handi bi c'onts'i de mbo ra ndehe 'nara mb̄anga zu'ue mi pe'tsa yoto yá ñ̄axu ne 'ret'a yá nd̄ani, ne cada 'nará nd̄ani mi t̄oḡue 'nara corona, y cada 'nará ñ̄axu xqui t'ofu 'nara thuhu dega ts'one nú'a mi ñ̄ama'ñ̄u de Ajūa.

2 Nú'a ra zu'ue dá handi, mi hnequi ngu 'nara tigre, yá ua mi ngu yá ua 'nara 'muhu, y rá ne mi ngu rá ne 'nara zate. Nú'a ra d̄anga mb̄anga zu'ue ngu ra qu'eñ̄a mi umbabi rá ts'edi ne ra nsequi pa da nd̄a ja rá luga'a.

3 Y dá handa 'na de nú'u yá ñ̄axu xqui ts'eni ngu pa da du, pe bi ñ̄ani rá nts'eni, y gatho ya ja'i de ra ximhai bi hyandi ne bi 'yø'u ne bi deni'a.

4 Nep̄u nu'ú bi x̄ocambeni nú'a ra d̄anga mb̄anga zu'ue ngu ra qu'eñ̄a ngue'a xqui umba ra ts'edi nú'a ma'na ra zu'ue. Nehe bi x̄ocambeni'u nú'a ra zu'ue ne mi ena'u:

—¿To'o ngu nuni ra zu'ue? Ne ¿to'o ja rá ts'edi pa da ntunhuini?

5 Ne bi t'umba nsequi pa bi nøt'e ne pa bi ñ̄ama'ñ̄u de Ajūa. Nehe bi

t'umbabi ra ts'edi pa bi manda ñotemayoho nz̄ana.

6 Bi njab̄u, bi ñ̄ama'ñ̄u de Ajūa y bi zambabi rá thuhu, nehe bi zanga ra maça luga hab̄u bí 'bu Ajūa, ne gatho nú'u to'o 'b̄uhni.

7 Nehe bi t'umba nsequi pa da ntunhui ya gamfri ne da nt̄ate'a. Ne bi t'umba ra ts'edi pa bi nd̄a ja gatho ya 'm̄ai gá ja'i, ja gatho ya hnini, ja gatho ya h̄ñaqui, ne ja gatho ya hai.

8 Nu'u tó'o ante da thoca ra ximhai bi t'opa yá thuhu ja ra libro hab̄u xa thu'tsua yá thuhu nú'u to ma da nte pa nz̄antho, nu'ú hinda ma da x̄ocambeni nura zu'ue'a. Pe nu ma'ra ya ja'i h̄a, gatho'u ma da x̄ocambeni'a. Nura libro hab̄u huxa yá thuhu nú'u to'o ma da nte pa nz̄antho go rá meti ra T'uca Deti nú'a bi du.

9 Nu'a tó'o ne da b̄adi, dá b̄adi nú'a ma ga ofobyá.

10 Nu'u tó'o tsiste nts'ah̄ni, nehe'u da ts'ixa nts'ah̄ni. Y nu'u tó'o hote co ra huai, nehe'u da tho co ra huai. Hangué nuya gamfri dí 'ñ̄epabi da zedi yá jamfri, pa hinte da 'yøt'e masque da ts'ixa fadi o da tho.

11 'Mefa dá handa ma'na ra mb̄anga zu'ue bi c'onts'i de mbo ra hai mi pe'tsa yoho yá nd̄ani ngu yá nd̄ani 'nara deti, pe rá noya mri nt'øde ngu 'nara d̄anga mb̄anga zu'ue 'ñ̄ena 'nara qu'eñ̄a.

12 Y gatho nú'a mi øt'e'a, mi øt'e co nú'a ra ts'edi xqui umbabi nú'a rá m̄udi ra mb̄anga zu'ue, ne mri mpefi ja rá thandi'a, ne mi japa gatho ya ja'i de ra ximhai da x̄ocambeni nú'a ra m̄udi zu'ue nú'a xqui me'tsa 'nara nts'eni ne xqui ñ̄ani.

13 Nehe mi øt'a ndunthi ya d̄anga nt'udi, y asta mi japi da dagui ya tsibi de mahets'i pa ja ra ximhai ja yá thandi ya ja'i.

14 Y co ya nt'udi nú'u xqui thopi da 'yøt'e ja rá thandi nú'a ra m̄udi zu'ue, mi hat'a ya meximhai. Nep̄u bi 'b̄epabi

ya ja'i da hyoca 'nara c'oi de nú'a ra mudi zu'ue xqui ts'eni co 'nara mahuai pe himbi du.

¹⁵ Nehe bi t'umba ra ts'edi pa bi japi bi nte nurá c'oi nú'a ra mudi zu'ue, pa bi za bi ña ne pa bi manda da tho gatho nú'u to'o himbi ne bi xocambeni nura c'oi'a.

¹⁶ Nehe bi manda da thu'tsuabi 'nara seña ja yá 'ñei o ja yá de gatho ya ja'i, ngu ya notsi ngu ya dangui, ngu ya rico ngu ya hyoya, ngu ya 'bego ne ngu nú'u hingyá 'bego.

¹⁷ Y nu'u tó'o mi pe'tsa ra hmeya o rá thuhu ra zu'ue o rá numero rá thuhu, hõnse'u mi tsa te da dai ne te da pa. Pe nu'u ma'ra, hina.

¹⁸ Pa da za to da baði te dí bõnga núna bi t'utcagui, mahyoni di ja ndunthi rá mfaði pa da za da mede nura numero pe'tsa nura zu'ue, ngue'a nura numero'a gue'a ngu rá thuhu 'nara 'ñøhø, y nura numero'a gue'a 'rato nthebe ne hñu'rate ne 'rato.

Ra thuhu nú'a bi duta nú'u 'na nthebe ne ñotemagoho 'mo ya gamfri

14 ¹ Mefa dá handa ra T'uca Deti mi 'bai ja ra t'øhø nuni Sion, y mi 'bahuini'a 'na nthebe ne ñotemagoho 'mo ya ja'i nú'u xqui t'opabi ja yá de rá thuhu ra T'uca Deti ne rá thuhu Ajuá rá Dada.

² Nepu dá øde 'nara noya nuni mahets'i. Nura noya'a bi nt'øde ngu yá nhyahni ndunthi ya ðathe ne ngu 'nara ngani xi nts'edi, ne ngu 'ra to'o mi pei ya arpa.

³ Ne mi tuti'u 'nara 'ra'yo thuhu ja rá thandi Ajuá habu bí hudi'a, ne ja yá thandi nú'u goho ya ða'enne ne nú'u ya nda. Pe hõnse nú'u 'na nthebe ne ñotemagoho 'mo nú'u to bi mpøhø ja ra ximhai bi za bi baði nú'a ra thuhu bi nt'øde, ma'ra hina.

⁴ Nú'u 'na nthebe ne ñotemagoho 'mo gue'u hinxá 'muhui ni 'nara 'behña, y nixi mi jo'o yá 'behña. Nu'ú di dena ra

T'uca Deti, y peui haburaza pa'a. Nú'ú gue'u bi mpøhø de gatho ma'ra ya ja'i pa ra mudi sofo pa Ajuá ne pa ra T'uca Deti.

⁵ Ne nu'ú hinxá mangu ya ne'uamba nixi hinte ma ts'oqui pe'tsi ja rá thandi Ajuá.

Ya hoga noya nú'u bi mangu nú'u hñu ya enne

⁶ Nepu dá handa ma'na ra enne mi nhyats'i madetho mahets'i, ne mi xipabi ya ja'i de rá noya Ajuá nú'a ma da nja pa nzantho y ma hanja da za da mpøhø 'na. Bá ehe'a pa bi zofogatho ya 'mui gá ja'i ja yá hñaquí, ja gatho ya hnini ne gatho ya hai maxøgue ra ximhai.

⁷ Ne bi 'ñena nts'edi:

—Tshu Ajuá ne nsundahu'a ngue'a ya bi zø ra ora pa da hñam'ba nguenda ya ja'i. Xocambenihu nú'a to bi hyoca mahets'i ne ra ximhai, ra ndehe ne ya pøthe.

⁸ Nepu bi sigui ma'na ra enne bi 'ñena:

—Ya bi 'medi ya me Babilonia nú'a ra danga hnini, ngue'a xa japabi gatho ya ja'i de ra ximhai da nts'oqui ngu xa nts'oqui'u, nja ngu 'na to japa ma'na da zi ra vinu asta hinda nti.

⁹ Nepu bi sigui rá hñu ra enne bi ña nts'edi ne bi 'ñena:

—Nu'a tó'o da xocambeni ra mbanga zu'ue o nú'a rá c'oi, ne da hothon da thu'tsua rá seña ja rá de o ja rá 'ye,

¹⁰ hinda za da mpont'ui rá cue Ajuá nú'a tø'mi, y yá mfei'a xi xá nts'o. Nehe ja rá thandi ra T'uca Deti, ne ja yá thandi ya maça enne, ma da ntsauí ya ugui ja ra tsibi faspí co ra asufre.

¹¹ Y ma da c'onts'i pa nzantho nurá 'bifi nú'a ra tsibi'a habu ma da nzø'u, y hinda me'tsa ra tsaya ma pa ra xuui nú'u to da xocambeni ra mbanga zu'ue o rá c'oi y da hothon da thu'tsua rá hmeya.

¹²Hangue nu'ũ tó'o yá meti Ajuá, ne ø'tuabi yá hmanda'a, ne camfri xá hño ra Zidada Jesucristo, mahyoni da zedi yá jamfri pa da zeta gatho nú'á da 'ñehe.

¹³Nepũ dá øde 'nara noya de mahets'i bi 'ñengagui:

—'Yofu njaua: “Njapi nú'ũ to tu ne xa gamfri ra Zidada Jesucristo.” Ra Maça Ndáhi ena, hãhã xi majuañi njapi ngue'á ma da ntsaya'ũ de yá 'befi, ne yá hoga 'befi ma da fadi nuni mahets'i.

Ra sofo ja ra ximhai

¹⁴'Mefa dá handa 'nara t'axa guui, y ja nura guui'á mi hudini 'na 'ñena nú'á e bi nja'i, ne mi hu'tsa 'nara corona dega oro, ne mi hã 'nara t'exũ xi xmá hño yá ts'i.

¹⁵Nepũ bi bøni de ja ra maça luga habũ bí 'bũ Ajuá ma'na ra enxẽ bi ñã nts'edi ne bi 'ñembabi nú'á to mi hudi ja ra guui:

—Jũ ri t'exũ bá xa ra trigo ngue'á ya bi zø ra ora de ra sofo ja ra ximhai ne ya bi ñãts'i.

¹⁶Nepũ nú'á to mi hudi ja ra guui bi ga'tsa rá t'exũ ja ra ximhai pa bi nja ra sofo ja ra ximhai.

¹⁷'Mefa bi bøni ma'na ra enxẽ de ja ra maça luga nuni mahets'i habũ bí 'bũ Ajuá, mi hã nehe 'nara t'exũ xi xmá hño yá ts'i.

¹⁸Nepũ bi bøni ma'na ra enxẽ de ra ata, nú'á to mi su ra tsibi, ne bi zofu nts'edi nú'á ra enxẽ to mi hã ra t'exũ, ne bi 'ñembabi:

—Jũ ri t'exũ, bá heca ya nzudi gá obxi ja ra ximhai, ngue'á ya bi ðã.

¹⁹Nu'bú ra enxẽ bi ga'tsa rá t'exũ ja ra ximhai, ne bi hyeca ya obxi, nepũ bi 'yũt'a ja ra ðanga nthe'ma-'obxi. Bi 'yøt'a njabũ ngue'á gue'á 'nara nt'udi de nú'á ma da 'yøt'a Ajuá co nú'ũ ma da mfei co rá ðanga cue'á.

²⁰Nura nthe'ma'obxi'á mi ja møte de ra hnini, y nu mi the'ma ya obxi bi

bøni ngu yá ji ya ja'i, y co rá ndunthi ra ji bi 'ño hñu nthebe kilometro rá yabũ y asta bi zøxa ja yá frenu ya fani.

Ya enxẽ co nú'ũ yoto yá ngats'i ya ugui

15 ¹Nepũbya, dá handa nuni mahets'i ma'na ra nt'udi xi mrá ðangui, y xi dá 'yø. Mi yoto ya enxẽ mi hã 'ra 'nara mfei pa da mfei ya meximhai, mi gue'ũ yá ngats'i ya ugui, ngue'á ya gue'á rá ngats'i rá cue Ajuá.

²Nehe dá handa nú'á ra ndehe dega xito mi nthants'i co ra tsibi, ne nú'ũ to'o xqui ntãte de ra mbãnga zu'ue ne rá c'oi, ne himbi xøca-mbeni'ũ nixi himbi hotho bi thu'tsua rá hmeya ni rá numero de rá thuhu nura zu'ue'á, mi 'bai'ũ ja nú'á ra ñãnga ndehe dega xito, mi hã'ũ ya arpa nú'ũ xqui umbabi Ajuá.

³Nehe mi tuti'ũ nú'á ra thuhu mi tuta ra Moise nú'á mi pepabi Ajuá, ne go guet'á ra thuhu tuta ra T'ũca Deti, ne mi ena'ũ:

Nu'i Ajuá ma Hmu'ihe, go gue'e guí pe'tsa gatho ra ts'edi.

Xi xá nsunda ne xi ya ðangui nú'ũ ri 'befi guí øt'e.

Y guí øt'e gatho nú'á majuañi ne nú'á xá hño.

Nu'i go gue'e grá ndã de gatho ya hai de ra ximhai.

⁴Ma zi Hmu'ihe, ¿to'o gue'á hinda zu'a'i nú'bũ hinda 'yøt'e nú'á guí mã?

Ne ¿to'o gue'á hinda xøcambeni'i ri thuhu?

Ngue'á hønse'i grá maça Ajuá, hangue gatho ya ja'i de gatho ya hai de rá ngũni ra ximhai da 'ñe da nsunda'i, ngue'á xa hyandi'ũ gue xi guí øt'e gatho nú'á xá hño.

⁵'Mefa dá handa nuni mahets'i mi xogui nú'á ra maça luga habũ 'be'tsa nuya xingdo habũ xa t'ofu yá hmanda Ajuá.

6 Y nuni ra maça luga'a ja bi bønini nú'u yoto ya enxé mi hã nú'u yoto ya mfei, ne mi hñe co ya dutu dega linu xi xmá nt'axi ne mi huexqui, ne mi ngut'a 'nara ngut'i dega oro asta mi tsøxa ja yá tiña.

7 Nepu 'na de nú'u goho ya da'enxe bi umba gatho nú'u yoto ya enxé 'ra 'nara 'bada dega oro mi ñuts'i co ya uguí nú'u ma da uni Ajuá co rá cue, go gue'a Ajuá to 'bui pa nzantho.

8 Nu'bu nuni ja ra maça luga bi ñuxa ra 'bifi nú'a mi ehe de rá nsunda ne rá ts'edi Ajuá. Y himi tsa to da yut'ini asta himbi uadi nú'u yoto ya uguí mri hña nú'u yoto ya enxé.

Rá cue Ajuá ma da zudi nú'u to'o
hinxá gamfri

16 ¹ Nepu dá øde bi ña 'nara noya xi nts'edi mbo ra maça luga, ne bi 'ñemba nú'u yoto ya enxé:

—Grí maha guí xañhu ja ra ximhai nú'u yá mfei Ajuá xa me'tsa ja nú'u yoto ya 'bada.

² Nu'bu bi ma nú'a ra mudi enxé bá xanga ja ra ximhai nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, hangue nú'u ya ja'i to mi pe'tsa ra hmeya de ra mbanga zu'ue ne mi xøcambeni rá c'oi'a, bi c'onts'a ja yá ndo'yo 'raya sasi xi xmá nts'o ne xi xmá 'ñu.

³ Nepu rá ñoho ra enxé bá xanga ja ra ndehe nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, y nura ndehe'a bi nji ngu rá ji 'na nú'a xa tho, ne bi du gatho nú'u mi 'bu mbo ra ndehe.

⁴ Y rá hñu ra enxé bá xanga ja ya dathe ne ya pøthe nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, nepu nu'ú bi nji'u.

⁵ Nepu dá øde nú'a ra enxé mi su ya dehe, mi ena:

—Nu'i ma maça Ajuá'i ne ma zi Hmu'i, go gue'e gá 'bui desde ra mudi ne asta nubya guí 'bui. Nu'i hinte guí tugue ngue'a xcá 'yøt'a ra ts'utbi xá hño.

⁶ Ngue'a xcá castiga núyu to bi mamba yá ji nú'u bi gamfri'i, ne nú'u bi mangua ri noya. Hangue ngu bi 'yøt'e'u njabu gá øtuabi nehe. Y dí 'ñepi da njabu'u.

⁷ Nehe dá øde ma'na ra enxé mi ña mbo ja ra maça luga habu ja ra ata, ne mi ena:

—Nu'i Ajuá ma zi Hmu'i, go gue'e guí pe'tsa gatho ra ts'edi. Guí øt'a ra hoga ts'utbi ne nú'a majuaní.

⁸ Nepu rá ngoho ra enxé bi xanga ja ra hyadi nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, y co rá ts'edi ra hyadi bi zat'a ya ja'i.

⁹ Pe masque xi bi zat'a ya ja'i, nu'ú himbi ne bi ntsø'mi de yá ts'oqui, nixi bi nsunda Ajuá. Nu'a bi 'yøt'e'u, bi ñama'ñu de rá thuhu Ajuá nú'a ja rá ts'edi pa bi mehna nuya ya mfei.

¹⁰ Nepu rá ncut'a ra enxé bá xanga nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, bá xanga ja rá hudi nú'a ra mbanga zu'ue, ne bi 'mexuui habu gatho mi nda'a. Y nuya ja'i mi 'bu ja rá hmanda'a asta mi tsa yá jane co ya danga uguí mi thogui.

¹¹ Pe himbi ne bi ntsø'mi'u de yá ts'oqui. Nu'a mi øt'e'u, mi tsani Ajuá nú'a bí 'bu mahets'i, ngue'a mi tsama'ñu ya danga uguí.

¹² Nepu rá 'rato ra enxé bá xanga ja ra danga dathe Eufrete nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hã, y nura dathe'a bi 'yøt'i pa bi nja ra 'ñu pa bá ehe ya nda me bøxhyadi.

¹³ Nehe dá handa hñu ya ts'ondahi nú'u mi hnequi ngu 'nara tsan'ue. 'Na bi bøni de ja rá ne ra mbanga zu'ue nú'a ngu 'nara qu'eña, nu'a ma'na bi bøni de ja rá ne nú'a ma'na ra zu'ue mi ja yoto yá ñaxu ne 'ret'a yá ndani, ha nu'a ma'na bi bøni de ja rá ne ra hyate baði.

¹⁴ Nú'ú go gue'u ya ts'ondahi mi øt'a ya nt'udi, ne mi pa'u ja ya nda de gatho ra ximhai pa da munts'i'u mahyegui co yá soldado pa da 'ñøt'a

tuhni'ü nú'a ra pa da hñānga nguenda Ajuā nú'a to pe'tsa gatho ra ts'edi.

15 Ra Zidada Jesu bi 'ñena: “Pāhü gue nuga sta dāmfri ya ja'i ga tsøhø ngu 'nara be. Xi da johya nú'a to ga tsüdi di ndø'mi ne di he yá he pa hinda 'ño nsinque yá he, nixi hinda ntsa ja rá thandi Ajuā.”

16 Y gatho nú'ü ya ndā bi munts'i'ü ja nú'a ra luga rá thuhu Armagedo de ra hñāqui ebreo.

17 Nepü rá yoto ra enxé bá xanga ja ra ndāhi nú'a mi 'be'tsa ja nú'a ra 'bada mi hā, ne bi nt'øde 'nara noya de mbo ra māca luga nuni mahets'i habü mi hudi Ajuā, ne bi 'ñena:

—Nubyá hā, ya xa uadi.

18 Nu'bú bi nja ya huei ne ya ngani ne 'nara dānga mbimhai. Y de gatho ya pa xa 'mü ya ja'i ja ra ximhai hinhya'mü xa nja 'nara dānga mbimhai ngu nú'a bi nja nura pa'a, ngue'a xi bi nja nts'edi.

19 Y nura dānga hnini bi 'yø't'a hñu hegue, y gatho ma'ra ya hnini de gatho ra ximhai bi ñunt'i'ü, y Ajuā bi beni de ra dānga hnini Babilonia gue mi pe'tsi da züdi rá cue'a.

20 Y gatho nuya hai mi o madetho de ra ndehe bi go'ma ra dehe, ne ya t'øhø bi 'medi.

21 Nehe bi dagui ya dānga ndo de mahets'i ne bi züdi ya ja'i. Xi myá dāta'ü, y xi xmá hñü, mi pe'tsa ngu ñote kilo. Ya ja'i mi tsani Ajuā po nuya ndo bá pehni'a, ngue'a nu'á mi gue'a 'nara dānga ügui pa gue'ü.

Ra ts'o'behñā ma da 'medi pa nzantho

17 1 Nepü bi 'ñe bi zücagui 'na de nú'ü yoto ya enxé mi hā 'ra 'nara 'bada habü mi 'be'tsa yá mfei Ajuā, ne bi 'ñengagui:

—Bá ehe pa ga u't'a'i nú'a ra castigo ma da t'umbabi nú'a ra ts'o'behñā bí hudi mañā de ya ndehe. 2 Ya ndā de ra ximhai xa 'yø't'a ya ts'oqui co nú'a ra ts'o'behñā, nehe xa

cadi gatho ma'ra ya ja'i nú'a ra ts'o'behñā pa xi xa 'yø't'a ya ts'oqui'ü, nja ngu 'na to cadi ma'na pa da japi da zi ra vinu asta hinda nti.

3 Nepü ja nú'a ra thedi bi 'ñutca ra Māca Ndāhi, nú'a ra enxé bi zixcagui ja 'nara mbonthe, y ja dá handini nú'a ra ts'o'behñā mi tøgue 'nara thenga zu'ue habü mi huxa ndunthe ya thuhu nú'ü mi ñāma'ñü de Ajuā. Nú'a ra zu'ue'a mi ja yoto yá ñāxu ne 'ret'a yá ndāni.

4 Y nú'a ra 'behñā mi he 'nará he mi nthānts'a morado co ra theni, y xqui tøtua ya oro, ne 'raya hothodo ne 'raya hoga t'axa do yá thuhu ya perhla. Nehe mi hā ja rá 'yē 'nara 'bada dega oro mi ñuts'i de ya t'ø't'e xá nts'o ne de yá ts'oqui nú'a ra ts'o'behñā.

5 Y ja rá de xqui t'opabi 'nara thuhu nú'a hinto bi bādi te rí bøni, pe mi ena: “Ra dānga Babilonia, go gue'a ra nānā de ya ts'o'behñā, go gue'a bi 'ñudi da t'ø't'e ja ra ximhai gatho nú'a xá nts'o.”

6 Nepü dá handa nú'a ra 'behñā ngu mri ti ngue'a xqui hyo ndunthe yá mfei Ajuā ne nú'ü bi dena ra Zidada Jesucristo ne bi damajuani de gue'a. Ne nu ndá handi'a xi dá 'yø nts'edi.

7 Nu'bú ra enxé bi 'ñengagui:

—¿Hanja guí 'yø? Nuga ma ga xi'i nú'a hinto xa bādi de nú'a ra ts'o'behñā ne de nú'a ra zu'ue ri tøgue'a, nú'a pe'tsa yoto yá ñāxu ne 'ret'a yá ndāni.

8 Nú'a ra zu'ue gá handi mi 'bui, pe nubyá ya jo'o, pe 'mefa ma da c'onts'i de ja ra o'tsi nú'a otho habü bí c'a, nepü da ma habü da thogui ya ügui pa nzantho, y nuni ja guehni rá gats'i. Ya meximhai nú'ü to'o desde ra müdi ra ximhai hinxqui t'opabi yá thuhu ja ra libro habü huxa yá thuhu nú'ü to'o ma da nte pa nzantho, nuya ja'i'ü ma da 'yø nu stí hyandi'ü da bøts'e nú'a ra zu'ue de ja nú'a ra o'tsi'a, ngue'a nu'á

mi 'bui nepu bi njo'o, pe ma da 'mui ma'na'qui.

⁹ Pa da za to da zo rá mfeni núna ma ga ma, mahyoni di ja rá mfadi.

Nú'u yoto ya ñaxu, gue'u ngu yoto ya t'øhø habu hudi nú'a ra 'behña.

¹⁰ Nehe nú'u yoto ya ñaxu gue'u ngu yoto ya nda. Cút'a de gue'u ya xa thacua yá ts'edi. 'Na go gue'a ra ndabya, ha nu ma'na hinxá t'umtho rá 'befi, pe nu stí nda'a, 'na tui ya pa ma da nda.

¹¹ Nú'a ra zu'ue mi 'bui ma'met'o pe nubyá ya jo'o, go gue'a ma da 'na de nú'u yoto ya nda, pe ja ra uenda go gue'a ma drá hñato ra nda, y 'mefa ma da ma habu ma dra huati pa nzantho.

¹² Y nú'u 'ret'a ya ndani xcá hyandi gue'u ngu 'ret'a ya nda hinxá thuts'itho dega nda. Pe ma da t'umbabi'u da nda 'na ora mahyegui co ra mbanga zu'ue.

¹³ Nú'u 'ret'a ya nda 'nadra mfeni ma da me'tsi'u, hangue ma da umba ra ts'utbi nura mbanga zu'ue.

¹⁴ Ne da ntuhni'u co ra T'uca Deti, y nura T'uca Deti go gue'a ma da ntate, ngue'a go gue'a ra Hmu de gatho ya hmu, ne ra Nda de gatho ya nda. Y nú'u to'o 'bui co ra T'uca Deti ma da ntate'u, y nú'ú go gue'u xa huahna Ajuá pa da gamfri, y nu'ú xa gamfri xá hño.

¹⁵ Nehe bi 'ñengagui ra enxé:

—Nú'u ya dehe xcá hyandi habu hudi ra ts'o'behña, go gue'u ngu nuya ja'i de gatho ya hñaquí 'bui ja gatho ya hnini ne ja gatho ya hai.

¹⁶ Y nú'u 'ret'a ya nda xcá hyandi co ra mbanga zu'ue, nu'ú ma da utsa ra ts'o'behña, ne da hñacuabi gatho yá hño, ne da zogui sinque rá he, ne da zipa rá ngø, y nuyá ndo'yo da tsá'tuabi.

¹⁷ Ngue'a Ajuá xa umbabi yá mfeni'u pa da 'yø'tua rá paha'a, hangue 'nat'a bi mañ'u pa bi umba ra ts'utbi nú'a ra zu'ue asta hinda nja nú'a xa ma Ajuá.

¹⁸ Y nú'a ra 'behña xcá hyandi gue'a ra danga hnini habu 'bui 'na to'o di manda ya nda de ra ximhai.

Ra data hnini Babilonia bi yø'te

18 ¹ Mefa de guehna dá handa ma'na ra enxé bi gai de mahets'i, xi mi ja rá ts'edi, ne bi yot'a ra ximhai co rá nsunda.

² Ne bi ña nts'edi, bi 'ñena:

—Ra danga hnini Babilonia ya xa 'bedi rá nsu, nubyá ja 'buhni gatho 'rama'na'ño ya ts'ondahi, nehe ja jani yá 'bafi nú'u ya ts'int's'u xá nts'o ne xi t'utsa.

³ Ra Babilonia bi cadi ya ja'i de gatho ya hai de ra ximhai pa bi nts'oqui'u, nehe gatho ya nda de ra ximhai xa nts'oqui'u con gue'a, y gatho ya ma ne ya duqui xa nrico'u co yá ts'ot'ø't'e ø't'a nura hnini'a.

⁴ Ne dá øde ma'na ra noya de mahets'i mi ena:

—Nú'ah'u ma hnini'ih'u, pøñhu de nura ts'ohnini'a pa hingui 'yøth'u ya ts'oqui ngu ø't'e'u, ne pa hinda zu'ah'u nú'u ya mfei ma da zadi'u.

⁵ Ngue'a xi xa ndangui yá ts'oqui'u y co yá ndangui asta ya xa zøxa nuua mahets'i, y Ajuá hinxá pumfri de ya ts'ot'ø't'e ø't'e'u.

⁶ 'Yø'tuabih'u nura hnini'a ngu nú'a xa 'yø't'e'a pa ma'ra, ne co'tsuah'u yo'qui rá ndunthi de nú'a xa 'yø't'e. Thantshu yo'qui nú'a ma da t'umbi'a ngu nú'a xi xa 'yø't'e'a co ma'ra.

⁷ Japhu da zama'ñu ne da tho ya ts'othogui ngu nú'a xa 'yø't'e'a co rá nt'ets'i ngue'a xi pe'tsa ndunthi ya hño, ngue'a nu'á nja ngu 'nara 'behña ri nda, hangue ena: “Nuga dí hucua drá 'behña dí nda, hinxá du ma dame, nixi hinga ma ga thogui ya dumai.”

⁸ Por gue'a 'na patho ma da t'umba ya mfei, y nuya mfei'u go gue'a ra du ne ya dumai ne ra thuhu, ne da zat'a nura hnini'a, ngue'a xi ja rá ts'edi Ajuá ma Hmuh'u nú'a to'o da hña'mba nguenda'a.

9 Ne ya nda de ra ximhai nú'ú to'o xa 'yot'a ya ts'oqui co ra hnini'a ne xa johyauí ja ya ts'ot'ot'e øt'e'ú, nú'ú ya nda'ú ma xi da nzoni ne ma da du yá mui nu sta hyandua rá 'bifi nú'a ra ts'ohnini ma da zat'i.

10 Nú'ú ya nda ma da 'mai yabú ngue'a da ntsu de nú'a ma da nja, ne ma da 'ñena'ú:

—¡A, huecate'ihú nú'ahú guí 'buhubú ja ra danga hnini Babilonia! Nu'ahú mi ja ri ts'edihú, pe 'na oratho xa zú'ahú rá castigo Ajuá.

11 Ya ma ne ya duqui de ra ximhai ma da nzoni'ú ne da du yá mui de nú'a bi nja co ra hnini'a ngue'a ya ma da njo'o to da dambi nú'a da pa'ú.

12 Mi hats'i'ú da pa ja ra hnini'a ya t'ot'e dega oro ne dega t'axi, ne ya hoga do ne ya perhla, ne ya hoga dutu dega linu ne dega seda, ne nú'ú ya hoga dutu dega morado ne dega theni. Nehe mi hats'i 'rama'na'ño ya za nú'ú yuni xá cahi, ne ya hoga t'ot'e xa thoqui dega marfi, ya hoga za, ra marmo, ne ya bøjá, 'na rá thuhu ra bronse, ha nu ma'na ra yerro.

13 Mi hats'i nehe ya canela, ya hoga ndapo yuni xá cahi, ra t'uts'i, ra mirra, ne ya dehe nú'ú xi yuni xá cahi, ra vinu, ra aceite, ra hoga arina, ne ra trigo. Nehe mi tsixa ya mbo'oni, ngu ya deti ne ya fani. Nehe mi tsixa ya carro, ne asta ya 'bego, y gue'ú ya ja'i mi pa'ú ngu ya mbo'oni.

14 Ya ma ne ya duqui ma da 'ñembabi nú'a ra hnini:

—¡Ya otho'i nú'ú ya hoga fruta ngrí ho, y ya gá 'bedi pa nzantho gatho nú'ú ya hño ne ya nt'ets'i nguí pe'tshma!

15 Nú'ú ya ma ne ya duqui xa nrico ngue'a xa pa yá t'ot'e ja nura danga hnini, ma da 'mai yabú ngue'a ma da zu nú'a ra castigo ma da nja. Ma da nzoni'ú ne da du yá mui,

16 ne da 'ñena'ú:

—¡A, hyøtho nuni ra dahni! Ngue'a mi ngu 'nara 'behña mi he ya

hoga dutu dega linu ne dega morado ne dega theni, nehe xqui nhyoqui dega oro ne dega hoga do ne dega perhla.

17 ¡Na oratho bi uadi gatho yá ndunthi nuyá hño mi pe'tsi!

Nehe gatho nú'ú to'o mi manda ya motsa, ne nú'ú to'o mi øt'i, ne nú'ú ma'ra mri mpefini, ne nú'ú to'o mi pani, gatho'ú ma da 'mai yabú, 18 y nu sta hyandua rá 'bifi nú'a ra danga hnini ma da zat'i, da ña nts'edi'ú ne da 'ñena:

—Mi otho ma'na ra hnini xi mrá dangui ngu nuni.

19 Nehe da hyøxa ya hai ja yá ñaxu ngue'a da du yá mui'ú, ne da nzoni'ú co ra dumui, ne da ña nts'edi ne da 'ñena:

—¡A, hyøtho nuni ra danga hnini! Ngue'a xi mrá dangui rá tai, y ja xqui nriconi gatho nú'ú to mi pe'tsa yá motsa ja ra ndehe. ¡Pe 'na oratho bi zat'a gatho nuni ra hninini!

20 Pe nú'ahú gyá gamfrihú ne gatho nú'ahú yá 'mehni'ihú Ajuá, ne gatho nú'ahú ma'ra guí 'buhú mahets'i, johyahú de nú'a bi nja ja nú'a ra danga hnini, ngue'a Ajuá xa hña'mba nguenda nuya ja'i mi 'buhni, ne xa t'ø'tuabi'ú ngu nú'a xqui 'yøt'a'ihú nehe.

21 Nepú 'nara enxé xi mi ja rá ts'edi bi gú 'nara danga do nú'a ma'na xmá hñú que 'nara danga jüni, ne bi 'yent'a ja ra ndehe ne bi 'ñena:

—Njaua ma da yui nehe ra Babilonia nú'a ra danga hnini, ne ya hinhya'mú ma da hnequi ma'na'qui.

22 Nixi ya hinhya'mú ma da yopa nt'øde ma'na'qui ya nzüni de ya arpa, nixi de ya thüza, nixi de ya trompeta ja nura hnini'a. Ni 'nara mefi de nu'araza ra 'befi hinda yopa 'mui ja nura hnini'a, nixi da yopa mpefi 'nara jüni.

23 Ni 'nara ñot'i ya hinda hnequini, nixi hinhya'mú da nja ma'na'qui ya

ngo dega nth̄ati. Nú'ũ ya ma ne ya duqui to mi mpa ne mi ntai ja nura hnini'a, xi bi nja yá ts'edi ja ra ximhai, y co yá nt'ete nuya mengu de guehni mi hat'a ya ja'i de gatho ya hai de ra ximhai, pe ya bi uadi yá ts'edi'ũ.

²⁴ Nura hnini'a ya bi hnequi gue go xi tu ra ts'oqui'a de nú'ũ ya gamfri ne yá 'mehni Ajuá xa tho, ne de gatho nú'ũ ma'ra xa tho ja ra ximhai.

19 ¹ 'Mefa dá øde mi ñá nts'edi ndunthi ya ja'i nuni mahets'i, mi ena'ũ:

¡Drá nsunda Ajuá! Ngue'a xá nsunda ne ja rá ts'edi ne bi za bi pøhø ya ja'i.

² Ngue'a nu'á øt'a ra hoga ts'utbi ne nú'a majuani.

Nu'á xa umba ra mfei nura ts'o'behña

nú'a mi japa ya ja'i da 'yøt'a ya ts'oqui.

Ajuá bi co'tsuabi'a nú'a bi 'yøt'e gue bi hyo nú'ũ to'o mi pepabi Ajuá.

³ Nepũ bi yopa 'ñena'ũ ma'na'qui: —¡Drá nsunda Ajuá! Ngue'a hinhya'mũ ma da ntsaya da bøxa rá 'bifi nú'a ra hnini bi zat'i.

⁴ Nu'bú nú'ũ 'natemagoho ya ndá ne nú'ũ goho ya dá'enxe bi ndandiñahmu'ũ, ne bi xøcambeni Ajuá nú'a bí hudi ja rá hudi, ne mi ena'ũ:

—¡Njabũ gue'a! ¡Drá nsunda Ajuá!

⁵ Nepũ bi nt'øde ma'na ra noya de habũ mi hudi Ajuá, ne bi 'ñena:

Nsundahũ Ajuá,
gatho nú'ahũ guí pøphũ
ne guí tsuhũ'a,
ngu ya notsi ngu ya dangui.

Ra ngo de rá nth̄ati ra T'ũca Deti

⁶ Nepũ dá øde 'nara ñahni de 'nara danga hmunts'a ja'i, 'ñena mri nhyahni ndunthi ya dehe, ne 'ñena 'raya ngani, ne mi ena:

¡Drá nsunda Ajuá! Ngue'a nú'á go gue'a ma Hmuhũ pe'tsa gatho ra ts'edi, ne go gue'a ra Ndá de gatho ra ximhai.

⁷ Johyahũ ne nsundahũ'a, ngue'a ya bi zø ra pa de rá nth̄ati ra T'ũca Deti.

Ra nãvia ya xa nhyoqui,

⁸ ya xa hye nú'a ra hoga dutu xqui t'umbi xá nt'axi y ri huexqui.

Nura t'axa dutu'a gue'a yá te xá nt'axi nú'ũ to'o xa gamfri Ajuá.

⁹ Nepũ ra enxẽ bi 'ñengagui:

—'Yofo nuya ya noya: “Dá johya nú'ũ to da sipabi pa da ma ra ngo de rá nth̄ati ra T'ũca Deti.”

Nehe bi 'ñengagui:

—Nuya guehya yá noya Ajuá, y guehya xi majuani.

¹⁰ Nepũ nuga dá ndandiñahmu ja rá ua ra enxẽ pa ga nsunda'a, pe nu'á bi 'ñengagui:

—Oguí øt'a njabũ, ngue'a necagui ne ma'ra ri cu dyá 'begohũ mahyegui de Ajuá, ne dí mañhũ rá noya ra Zidada Jesu. Go da xøcambeni Ajuá.

Nu'ũ tó'o mamba rá noya Ajuá gue'ũ damajuani nehe de nú'a xa ma ra Zidada Jesucristo.

'Nara tøgue mri tø 'nara t'axfani

¹¹ Nepũ dá handa mahets'i mi xogui, ne dá handa 'nara tøgue mri tø 'nara t'axfani, y nú'a ra tøgue'a xa thu'mbabi 'nara thuhu nú'a rí bøni da 'ñena: Nú'a xa ma, nzantho da 'yøt'e. Ne ma'na ra thuhu rí bøni da 'ñena: Majuani. Ngue'a nu'á xi ra hoga ndá, øt'e xá hño, ne øt'a ya tuhni ngu rí 'ñepi.

¹² Yá da 'ñena mi zø ya tsibi, ne mi hu'tsa ndunthi ya corona, y nehe xqui t'opabi 'nara thuhu nú'a hinto mi paði te mi ne da ma, hønse'a go mi pa'a.

¹³ Ne mi he 'nara dutu xqui 'bobo co ra ji, y rá thuhu gue'a Rá Noya Ajuá.

¹⁴ Ne mri deni'a ndunthi ya me-mahets'i nú'ũ øt'a ya tuhni, mri hñe'ũ

dega hoga linu xi xmá nt'axi, ne mri togue ya t'axfani nehe.

15 Nu'a ra mudi togue mi póni de rá ne 'nara mahuai dega yo filo. Con gue'a ma da na'mbabi ya ja'i de gatho ya hai de ra ximhai, ne ma da nda de gue'u con gatho rá ts'edi, ja ra uenda di ha 'nara ts'ut'o dega bõja. Ne ngu 'nara ja'i net'a ya obxi pa da the'mi, njabw'a ma da huata ya ja'i nuto yá ncontra Ajuá nú'a to pe'tsa gatho ra ts'edi ne pø rá cue con gue'u.

16 Ne ja rá he de ja rá xinthe xqui t'ofu 'nara thuhu ena: “Ra Ndá de gatho ya nda ne ra Hmu de gatho ya hmu.”

17 Nepu dá handa 'nara enxe mi 'bai ja ra hyadi, ne bi mafi nts'edi pa bi ma'ta gatho ya ts'int's'u di nhyats'i, ne bi ñembi'u:

—Bá ehú gui munts'ihú pa gui tsihú nú'a ra danga hñuni ma da 'ra'ahú Ajuá.

18 Ma da t'a'ahú gui tsihú yá ngø ya danga nda ne ya nda gá soldado, ne yá ngø nú'u to xi mi jahmá yá ts'edi. Ma gui tsiphú yá ngø ya fani ne nú'u to mi togue'u. Xi ma gui tsiphú yá ngø gatho ya ja'i, ngu ya 'bego ne nú'u hingyá 'bego, ngu ya notsi ne ya dangui.

19 Nepu dá handa ra mbanga zu'ue ne ya nda de ra ximhai xqui munts'i'u co yá soldado pa da ntunhui nú'a to mi togue ra t'axfani ne nú'u to mi deni'a.

20 Nú'a ra mbanga zu'ue bri ju co nú'a ra hyate badi to xqui 'yot'a ya nt'udi ja rá thandi nú'a ra mbanga zu'ue. Co nuyá nt'udi ra hyate badi xqui hyat'a ya ja'i nú'u xqui thu'tsua rá hmeya nú'a ra mbanga zu'ue ne xqui xocambeni'u rá c'oi'a. Nú'u ri yoho bi t'ent'a ma tetho ja ra ndehe dega tsibi nú'a faspí co ra asufre.

21 Y nú'a to mi togue ra t'axfani bi hyo nú'u ma'ra to mri dena ra mbanga zu'ue ne ra hyate badi. Bi hyo'u co nú'a ra mahuai mi póni de rá ne, y gatho ya ts'int's'u xi bi niñá co yá ngø'u.

'Na 'mo ya jeya

20¹ Nepu dá handa 'nara enxe bi gai de mahets'i mi ha ra nsoqui de ra o'tsi nú'a otho habu bí c'a, nehe mi ha 'nara danga cadena. 2 Ne bi gu ra danga zu'ue nú'a go gue'a ra ndaxjua qu'eñá mi 'bui desde maya'bu, nú'a rá thuhu ra ts'ondahi ne ra Satá. Ne bi dat'i pa 'na 'mo njeya,

3 y ngu bi dat'i bi 'yent'a mbo ja nú'a ra o'tsi'a, ne bi got'i ne bi hñu'tsua 'nara seyo pa ya hinda za da hyat'a ma'ra ya ja'i asta hinda uadi nú'u 'na 'mo njeya. 'Mefa ma dra thogue pa 'raya patho.

4 Nepu dá handa 'raya hudi, y ja mi huhní nú'u to'o xqui t'umba ra ts'edi pa da 'yot'a ra ts'utbi. Nehe dá handa nú'u xqui thecua yá 'yuga ngue'a xqui damajuani de ra Zidada Jesucristo ne xqui mamba rá noya Ajuá, ne hinxqui xocambeni ra mbanga zu'ue nixi rá c'oi'a, nixi hinxqui hopi to da meya'u ja yá de o ja yá 'ye co rá hmeya ra zu'ue. Dá handi bi yopa nte'u ne bi nda co ra Zidada Jesucristo pa nú'u 'na 'mo njeya.

5 Nú'u go gue'u xi ya mudi bi yopa nte de nú'u xqui du. Y nu'u ma'ra himbi yopa nte'u asta himbi zoxa nú'u 'na 'mo njeya.

6 Njapi ne xá nt'axi nú'u to xa yopa nte ra mudi. Y rá ñoho ra du nú'a ma da nja ja ra nidu, hinda za te da 'yø'tuabi'u. Gatho'u da macja ja rá thandi Ajuá ne ra Zidada Jesucristo, ne da nda'u co ra Zidada Jesucristo pa nú'u 'na 'mo njeya.

7 Y nu sta uadi nú'u 'na 'mo njeya, ra Satá ma dra thogue de habu xa jot'i.

8 Nu'a ma da bõni pa da hyat'a ya ja'i 'bu ja gatho ya hai de ra ximhai. Da ma pa da hyat'a ra Gog ne ra Magog, nú'u gue'u yá ncontra ra Zidada

Jesucristo, ne da hyat'i'ü pa da munts'i pa da 'ñøt'a tuhni, y nuyá ndunthi'ü ngu rá ndunthi ra 'bomu ja ja ra ñáthe.

⁹ Gatho nuya ja'i'ü dá handi bi ma'ü ja rá ngüni ra ximhai pa bá thets'i'ü habü mi ja rá hmáca hnini Ajuá ne mi 'bü ya gamfri. Pe Ajuá bi mehna ra tsibi de mahets'i pa bi zat'i'ü.

¹⁰ Ne ra ts'ondáhi nú'á to mi hat'a ya ja'i bi t'ent'a ja ra ndehe dega tsibi nú'á faspi co ra asufre, habü xqui t'ent'i nehe ra mbánga zu'ue ne nú'á ra hyate bádi. Nuni ja guehni ma pa ra xuui da zama'ñü'ü ya ügui pa nzátho.

**Ma da nja 'nara nsüca uenda
ja rá thandi Ajuá**

¹¹ Nepü dá handa 'na mi hudi ja 'nara dánga hudi xmá nt'axi. Y ngu bi hnequi'á, 'bestho bi 'metho mahets'i ne ra ximhai, y nixi bi fádi habü bi ma.

¹² Nehe dá handi nú'ü xqui du, gue notsi ndángu mi 'bahni ja rá thandi Ajuá. Nepü bi so'tsa ya libro, y nehe bi so'tsa nú'á ra libro habü huxa yá thuhu nú'ü to'o ma da nte pa nzátho. Y nú'ü to xqui du bi thá'mba nguenda de nuya t'øt'e xqui 'yøt'a ja ra ximhai, y nuya t'øt'e'ü xqui t'ofø ja nuya libro'ü.

¹³ Nú'á ra luga habü mi 'bü nú'ü xqui du, nura luga'á xqui da nú'ü mi 'bühni, ra ndehe xqui da nuya ja'i xqui zo de guehni, y ra nt'agui xqui da nú'ü xqui nt'aguini, y cada 'na de nuya ja'i'ü bi thá'mba nguenda de nuya t'øt'e xqui 'yøt'e'ü.

¹⁴ Nepü ra nt'agui ne ra luga habü mi 'bü nú'ü xqui du ya bi 'ñøtho, gue'á bi t'ent'a ja ra ndehe dega tsibi faspi. Y ra castigo ja nuna ndehe dega tsibi go gue'á rá ñøho ra du.

¹⁵ Hangue bi t'ent'a ja ra ndehe dega tsibi nú'ü to'o hinxqui t'opabi yá thuhu ja nú'á ra libro habü xqui

thu'tsua yá thuhu nú'ü to'o ma da nte pa nzátho.

**Ma da nja ma'ra'yo ra
ximhai ne mahets'i**

21 ¹ Nepü dá handi xqui nja ma'ra'yo ra ximhai ne mahets'i, nguetho nú'á ra müdi ximhai mi ja ne nú'á mahets'i bi 'metho'ü. Nehe ya mi otho ra ndehe. ² Núga drá Xuua, dá handa ra máca hnini Jerusale nú'á xqui nja ma'ra'yo. Dá handi bi gai de mahets'i po rá ts'edi Ajuá ne mi hnequi mahotho ngu 'nara nãvia ya xa hñe pa da nthatui nú'á ma drá dáme.

³ Ne dá øde 'nara noya de mahets'i mi ñá nts'edi, mi ena:

—Ndi, Ajuá 'bühui ya ja'i, y ma da 'müi con gue'ü pa nzátho, y nú'ü go gue'ü rá hnini'á. Ajuá go gues'e'á ma da 'mühui'ü ngue'á go gue'á yá Ajuá'ü.

⁴ Ne Ajuá ma da ducuabi gatho yá guida'ü. Ya hinda nja ra du, ni ya ts'oni, ni ya dümüi, nixi ya ügui, ngue'á nuya t'øt'e mi ja ma'met'o, nubyá ya otho.

⁵ Nepü nú'á to'o bí hudi mahets'i ja rá hudi bi 'ñena:

—Pádi gue nuga dí japi gatho ya t'øt'e da nja ma'ra'yo.

Nehe bi 'ñengagui:

—'Yofo nú'á stá xi'i, ngue'á nuya ya noya go guehya majuãni ne ma da nja ngu stá má.

⁶ Ne bi 'ñengagui:

—Ya xa t'øt'e. Nuga go gueque rá müdigui ne asta rá gats'i, ngu ya letra füdi desde ra A asta ra Zeta. Nu'á tó'o da zü ra nduthe, ga umbi da zi nú'á ra dehe dega te pøhø ja ra pøthe ne t'untho.

⁷ Y gatho ya t'øt'e go dyá meti nú'ü to ma da ntáte. Nú'ü go yá Ajuagui'ü, y nuga go ma bátsi'ü.

⁸ Pe nuya zuse, ya 'ñagamfri, ya ts'øja'i, ya hyote, ya 'ñeja'i, ya 'ñete,

ne nú'ɥ to xɔcambeni ya c'oi, ne gatho ya c'uamba, gatho'ɥ ma da t'ent'a ja ra ndehe dega tsibi nú'a faspí co ra asufre. Nú'á go gue'a rá ñoho ra du.

Ra 'ra'yo Jerusale

9 Nepu bi 'ñe bi zucagui 'na de nú'ɥ yoto ya enxɛ mi ha 'ra 'nara 'bada habu mi 'be'tsa nú'ɥ yoto yá ngats'i yá mfɛi Ajuá. Ne bi 'ñengagui: —Bá ecua pa ga u't'a'i ra navia nú'a ma da nthatui ra T'uca Deti.

10 Nepu ja nú'a ra thedi bi 'ñutca ra Maça Ndáhi, nú'a ra enxɛ xqui zocagui bi zixcagui ja 'nara danga t'øhø xi xmá hñets'i, ne bi 'ñutcagui ra danga maça hnini Jerusale mi çai de mahets'i po rá ts'edi Ajuá.

11 Nú'a ra hnini'a xi mri yot'i co rá nsunda Ajuá, ne ngu 'nara hothodo xi mri huexqui, ngu nú'a ra hoga do rá thuhu jaspe, ngu ra xito nú'a di hya'tsi.

12 Mi jot'i co 'nara danga jado xi xmá hñets'i, y mi pe'tsa 'ret'amayoho ya gosthi y mi 'ba 'nara enxɛ cada ra gosthi. Ja nuya gosthi'ɥ xqui t'ofoni yá thuhu nú'ɥ 'ret'amayoho ya 'múi gá ja'i xqui 'ñehe de nú'ɥ 'ret'amayoho yá t'ɥ ra Israel.

13 Mi ja hñu ya gosthi de bøxyadi, y má hñu de yuhyadi, má hñu de mahuifi, y má hñu de mac'angui.

14 Ra jado de nura hnini'a mi pe'tsa 'ret'amayoho ya mudi do, y ja nuya do'ɥ xqui t'ofoni yá thuhu nú'ɥ 'ret'amayoho yá apostol ra T'uca Deti.

15 Nú'a ra enxɛ to'o ndí ñá'be mi ha 'nara t'eni dega oro mri hnequi ngu 'nara xithi pa mi enga nura hnini'a ne rá jado ne yá gosthi.

16 Ra hnini mi mahyegui rá ma ne rá nxidi ne rá hñets'i. Ra enxɛ bi 'yeni ra hnini co nú'a ra t'eni mi ha, rá ma bi zudi 'natemagoho nthebe kilometro, nehe rá hñets'i ne rá nxidi bi zudi mahyegui.

17 Ne bi 'yeni ra jado y bi zudi hñu'rate ne goho metro, go gue'a ra t'eni padi ya ja'i, hangue bi cupa ra enxɛ.

18 Ra jado xqui thoqui dega jaspe, ne ra hnini xqui thoqui 'ra'tho dega oro, y mi hya'tsi ngu ra xito.

19 Nehe ya mudi do de rá jado ra hnini gatho mi tu ya hoga do. Rá mudi ra do mi tu nú'a ra t'axa do rá thuhu ra jaspe, rá ñoho mi tu nú'a ra ixca do rá thuhu ra safiro, rá hñu mi tu nú'a ra c'anga do rá thuhu ra agate, rá ngoho mi tu nú'a ra çuhɥ do rá thuhu ra esmeralda.

20 Rá ncút'a do mi tu nú'a ra do nthants'i ra t'axi co ra theni rá thuhu ra onice. Rá 'rato mi tu nú'a ra do xá ntheni rá thuhu ra coralina. Rá yoto ra do mi tu nú'a ra do xá nc'ast'i rá thuhu ra crisolito. Rá hñato mi tu nú'a ma'na ra c'anga do rá thuhu ra berilo. Rá guto mi tu nú'a ra do xá nc'ast'i nthants'i ra c'angui rá thuhu ra topacio. Rá 'ret'a mi tu nú'a ma'na ra c'anga do rá thuhu ra crisoprasa. Rá 'ret'ama'ra mi tu nú'a ra do ra 'botheni rá thuhu ra jacinto. Ne rá 'ret'amayoho mi tu nú'a ra do ra nzat'a theni rá thuhu ra amatista.

21 Nú'ɥ 'ret'amayoho ya gosthi xqui thoqui co nú'a ra t'axa do rá thuhu ra perhla. Cada 'nara gosthi mi gue'a 'nara perhla. Y nura 'ñu de mbo ra hnini mi 'ra'tho dega oro ne mri hya'tsi ngu ra xito.

22 Nuni ja ra maça hnini hindá handini ni 'nara nija, ngue'a go guese Ajuá ma Hmuhɥ 'buhni nú'a to pe'tsa gatho ra ts'edi. Nehe ja 'buhni ra T'uca Deti.

23 Nehe hinga mahyonini ra hyadi nixi ra zana pa da yot'a ra hnini, ngue'a rá nsunda Ajuá ne ra T'uca Deti go guese'ɥ ri yot'a nura hnini'a.

24 Y gatho ya gamfri de maxøgue rá nguni ra ximhai ma da 'ño'ɥ ja ra ñot'i'a, nehe ya ndá de ra ximhai nú'ɥ xa gamfri ma da zøni ja nura hnini'a, ne da hñaxa yá nsu pa da zogui ja nura hnini'a.

25 Ne ya gosthi hinhya'mu jot'i, nehe hinhya'mu ja ra 'bexuui.

26 Nehe ya gamfri de maxøgue rá ngüni ra ximhai ma da hñaxa yá nsu ja nura hnini'a.

27 Pe hinda ma da yut'ini nú'u to'o hinxá nt'axi, nixi nú'u to'o øt'e xá nts'o, nixi nú'u mąnga ya nc'uamba. Nuni ma da yut'ini hønse nú'u to'o xa t'opabi yá thuhu ja rá libro ra T'uca Deti, habu huxa yá thuhu nú'u to'o ma da nte pa nzantho.

22 ¹ Nepu ra enxé bi 'ñutcagui 'nara dąthe xi xá nt'axi y nura dehe'a gue'a ra dehe dega te. Mi hnequitho nú'a te mi ja mbo ngu nja ra xito, ne mi pøni de habu mi hudi Ajuu ne ra T'uca Deti.

2 Madetho de rá 'ñu ra hnini ne ja yá ñani ra dąthe mi 'bahni nú'a ra za dega te, ne ri unga yá fruta 'ret'a-mayoho 'mi'qui ra jeya, tat'a zana uni yá fruta, y nuyá xi ra 'ñethi pa bi ñani nú'u ya ja'i xqui 'ñe de gatho rá ngüni ra ximhai.

3 Nehe da 'ñothoni ni 'nara t'øt'e xá nts'o. Nuni ja ma da njani ra hudi habu hudi Ajuu ne ra T'uca Deti, y nu'u tó'o pepabi Ajuu ma da xøcambeni'a.

4 Nu'ú ma da hyanduabi rá hmi Ajuu, y rá thuhu'a ma da t'ofu ja yá de'u.

5 Nuni ma da 'ñothoni ra 'bexuui, nixi hinga mahyoni rá ñot'i ra hyadi nixi ma'na ra ñot'i pa da yot'i nuto gatho ma da 'muhni, ngue'a Ajuu go gue'a ma da yot'i'u, y nú'ú ma da nda pa nzantho.

'Bui guetbu rá yo'ehe ra Zidada Jesucristo

6 Nepu ra enxé bi 'ñengagui:

—Nuya ya noya go guehya xi majuani, ne ma da nja ngu xa hma. Ajuu ma Hmuhu nú'a ri umba ra mfadi yá 'mehni, go gue'a bi mehna rá enxé pa da 'ñutuabi nú'u to pepabi de nuya t'øt'e ma da nja 'bestho.

7 —¡Beñhu gue nuga ma ga ehe 'bestho!

Dá johya nú'a to da hñuxa nt'øde nuna rá noya Ajuu xa t'ofu ja nuna libro.

8 Nuga go gueque drá Xuua, dá øde ne dá handi gatho nuya t'øt'eya. Y ngu dá juadi dá øde ne dá handi dá ndandiñahmu ja rá ua nú'a ra enxé xqui 'ñutcagui gatho nuya ya t'øt'e pa ga nsunda'a.

9 Pe nu'a bi 'ñengagui:

—Oguí øt'a njabu, dyá 'begohu mahyegui co nú'u ma'ra ri cu mamba rá noya Ajuu ne nú'u to'o huxa nt'øde nú'a xa t'ofu ja nuna ra libro. Go da xøcambeni Ajuu.

10 Nehe bi 'ñengagui:

—Oxqui agui nuya ya t'øt'e xcá 'yofo ja nuna ra libro, ngue'a ya ma da zøhø ra pa pa da nja nuya ya t'øt'eya.

11 Ya ts'o'mui dá sigui da nts'o'mui, nu'u xá nts'o dá sigui da nts'oni, ha nu'u to ya hoja'i, dá sigui da hñoja'i, y nu'u tó'o øte Ajuu, dá sigui da 'yøte.

12 —Xi majuani, ma ga ehe 'bestho ne ga ju'tuabi cada 'na ngu nú'a xa mefi.

13 Nuga go gueque rá mudigui ne asta rá gats'i, ngu ya letra fadi desde ra A asta ra Zeta.

14 Njapi nú'u to'o xa t'axca yá dutu pa da t'umba nsequi da yut'a ja ra maça hnini ne da zipa rá fruta nú'a ra za dega te.

15 Pe ma da gohi rí møte de ra maça hnini nú'u ya 'ñagamfri, ya 'ñete, ya 'ñeja'i, ya hyote, ne nú'u to'o xøcambeni ya c'oi, ne gatho nú'u to'o di ho da mąnga ya nc'uamba.

16 —Núga drá Jesu, stá pehn'ahubu ma enxé pa da xi'ahu gatho nuya ya noya nú'ahu guí camfriguihu. Núga drá Hmu de ra nda Davi, y stí 'ñehe de yá ja'i'a. Go gueque dí ngu nú'a ra haxatsø ri huexqui.

17 Ra Maça Ndañi ne ra nąvia nú'a ma da nthatui ra T'uca Deti eñ'u:

—Bá ehe.

Nehe nu'u tó'o øde nuna ra noyaná dá 'ñena nehe'u:

—Bá ehe.

Nu'u tó'o tsu ra nduthe ne ne da ntsithe, dá 'ñehe da zi ra dehe dega te nú'a t'untho.

¹⁸ Gatho'ihu dí xi'ahu gue nu'u tó'o da 'yøde nuya ya noya xa t'ofoua ja nuna ra libro, ne da hñu'tsa ma'ra ya noya nú'u hinxa t'ofoua, pahu gue Ajuá ma da umba ya mfei nuya ja'i'u, ngu nú'u xa t'ofoua.

¹⁹ Nehe nu'u tó'o da hñaca 'raya noya de nú'u xa t'ofu ja nuna ra libro, Ajuá

ma da hñacuabi nehe yá thuhu nuya ja'i'u de ja ra libro habu huxa yá thuhu nú'u ma da nte pa nzantho, nehe nuya ja'i'u hinda yut'a ja ra maça hnini, nixi da hñanga nú'u ya japi xa t'ofoua.

²⁰ Go ra Zidada Jesucristo nú'a to'o bi mąnga nuya ya noya, ne bi 'ñena:

—Xi majuañi ma ga ehe 'bestho.

Y nujú dí thadıhu ne dí eñhu:

—Njabu gue'a. ¡Bá ehe, ma Zidada'ihe!

²¹ Ma Zidadahu ra Jesucristo da max'ahu grí gathohu. Njabu gue'a.